

ప్రథమ ముద్రణ 1958

ద్వితీయ ముద్రణ 1978

RAJA RAMMOHUN ROY
LIBRARY FOUNDATION

GIFTED BY
RAJA RAMMOHUN ROY
LIBRARY FOUNDATION
110, JODHPUR PARK
CALCUTTA-700068

వెల. రూ. ~~25/-~~

ప్రతులకు

జానపద విజ్ఞాన ప్రచురణలు

1-8-117/2 చీకటిపల్లి

హైదరాబాదు - 500024

1978

అంకితము

కన్నతండ్రి

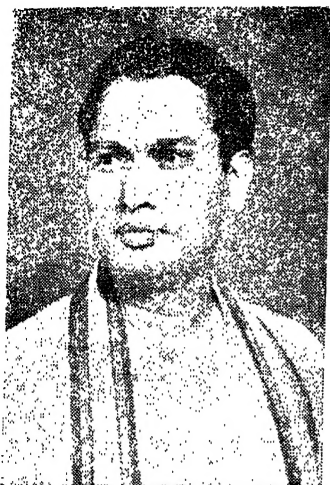
శ్రీ. శే. బిరుదురాజు నారాయణరాజు

పెంచిన పెదతండ్రి

శ్రీ. శే. బిరుదురాజు రాఘవరాజు

గారల

దివ్యస్మృతికి

రచయిత : బిరుదురాజు రామరాజు

జననం : క్రోధన చైత్ర బి॥ అష్టమి
గురువారం; ఉత్తరాషాఢ (16-4-1925,
4-40 A.M.) దేవునూరు, వరంగల్
తాలుకా, పెరిగినది మడికొండ.

తల్లిదండ్రులు : బిరుదురాజు లక్ష్మీదేవి;
నారాయణరాజు.

పెంచినవారు : బిరుదురాజు లలితమ్మ;
రాఘవరాజు.

విద్య : దేవునూరులో పీఠబడి; మడికొండలో ప్రైవేట్; హనుమకొండలో
ఇంటుమీడియలువరకు, హైదరాబాదులో - బి. ఏ. నిజాంకళాశాల (1949).
ఎం. ఏ. (1951) ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం, పి.ఎచ్.డి. 1956; ఎం.ఏ.
సంస్కృతం 1960; P. G. Diploma in Linguistics 1966.

ఉద్యోగం : 1951 నుండి లెక్చరర్, 1957 నుండి రీడర్, 1968 నుండి
ప్రొఫెసర్, 1973 నుండి తెలుగు శాఖాధ్యక్షుడు. 1967 నుండి 1974 వరకు
వరంగల్ స్నాతకోత్తర కేంద్రంలో, తక్కిన కాలం విశ్వవిద్యాలయ కళాశాలలో.

రచనలు : తెలుగుపీరుడు 1952; పీఠగాథలు 1954; తెలుగు జానపద
గేయసాహిత్యము 1958, మరుగుపడిన మాణిక్యాలు 1961, ఉర్దూ-తెలుగు
నిఘంటువు 1962, Folk tales of Andhra Pradesh 1974, Folk lore
of Andhra Pradesh 1978, సుమారు నూరు పరిశోధనవ్యాసములు.

అనువాదాలు : గురుగోవిందసింగు చరిత్ర 1966, ప్రేంచండ్ 71.

సంపాదనము . తెలంగాణా పిల్లల పాటలు 1960, త్రివేణి 80,
తెలంగాణా పల్లె పాటలు 1968.

అమృదిత గ్రంథ పరిష్కరణ : (తెలుగు) ప్రసన్నరామమ్మ
ప్రబంధము 1962, రాఘవాభ్యుదయము 1965, శివరాత్రిమాహాత్మ్యము 1966,
(సంస్కృతం) వసుచరిత్రమ్ 1965, జాంబవతీ పరిణయమ్ 1969, శృంగార
శేఖరభాణమ్ 1969, రామాయణసార తిలకమ్ 1972.

అమృదితాలు : Contribution of Andhra to Sanskrit
Literature, పరిష్కృత ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్రగ్రంథాలు.

అభిరుచి : సాహిత్యం, చరిత్ర, సంస్కృతి.

ప్రథమ ముద్రణ పీఠిక

తెలుగుదేశమున వందలకొలదిమైళ్ళు ప్రవహించు మహానదులతోపాటు వాగులు, వంకలు, సెలయేరులు కూడ అనేకములున్నవి. ప్రతి యూర నొక వాగు, ప్రతిపల్లె నొక వంక, తప్పక కనబడును. ఒకటి మడమలను పుణికి జాలువారిన మరియొకటి గొంతుబంటి పారును. ఒకటి పుట్టిన చోటనే గిట్టిన మరియొకటి కొంతదూరము సాగి యాగిపోవును. ఒకటి నదీయెడారిలో నింకిపోయిన నింకొకటి యంతర్వాహినియై ప్రవహించును. ఒకటి కొన్నియూళ్ళు చుట్టవచ్చినచో మరియొకటి కొన్ని మండలములు గడచును. కంప కనపు ఋరదతో నొకయే రురవడిగా పారిన, తేటనీటితో గలగలగానములతో మరియొక సెలయేరు ప్రవహించును. ఒకటి వంకముతో నిండిన మరియొకటి వంకజములతో పరిపూర్ణమైనది. పల్లెపట్టణల పారిశుద్ధ్యమునకు పనికివచ్చునదొకటి; పాంథుల దప్పికలు తీర్చునది మరియొకటి. ఆంధ్రదేశము జలసమృద్ధిమైనను “నదీనాం సాగరో గతిః” అనునది మనదేశమున నధికముగా వ్యాప్తిగాంచిన మాట. మహానదులే సరిగా వినియోగింపబడక హోరుమను వేదనాధ్వనులతో సాగర గర్భమున చేరిపోవుచుండ నీ వాగులను వంకలను అడుగువా రెవరు? ఇంకిపోగా మిగిలినవి ముండ్లదొంకలను కొండకోనలను బట్టి పారుచున్నవి. ఎగుడు దిగుడులుగా ఎత్తిపోతలుగా కొన్నియున్నవి. పాశ్చాత్యుల దయవలన ఇటీవలనే మనవారి దృష్టి యిటు మరలినది. కొందరు పుణ్యాత్ములు తహ తహపడి చుట్టచుట్ట చిన్న చిన్న అర్థకట్టలు కట్టినారు, మాటులు పోసినారు, జలాశయములు కట్టించినారు. మరికొందరు కాలువలు త్రవ్వి సాహితీ కేదారములకు పారించినారు. వానియందుగ జాడలందే నేనుకూడ నడచినాను. మరికొంత పరిశ్రమించి పల్లె పల్లెలో మూల మూలలలో దేశము నాలుగు చెరగులందున్న వాగులను వంకలను నా యోవినంతమేర కొక్క చోటకు మళ్ళించి యొక మహాజలాశయముగా నిర్మించినాను. ఈ జలాశయమే యీ నా “తెలుగు జానపద గేయసాహిత్యము”. దీనియందున్న పదనారు ప్రకరణములు పెద్దవైన వంటకాలువలు. వానికి వేరే చిన్న చిన్న కాలువలును మడవలును ఉన్నవి.

జానపదగేయసాహిత్యమున తొలుదొలుత నా కభినివేశము కలిగించినవారు జానపదులే. మాయూర (దేవునూరు) పౌలము నాటు లప్పుడు, వరికోతలప్పుడు, మోట తోలనప్పుడు, పిండి వినరునప్పుడు, ధాన్యము దంచునప్పుడు వల్లియులు పాడినప్పుడును, తెల్లవారుజామున మా నాయనమ్మగారు నన్నాడిలో కూర్చుండ బెట్టుకొని మేలుకొలుపులు పాడినప్పుడును నా చెవుల గింగురుమన్న పాటలు మాటలు నన్నధికముగా నాకర్పించినవి. పిన్నటనుండి యున్న యభిమానమునకు పెద్దవాడనైన పిమ్మట కీ.శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ప్రోత్సాహము దోహద మొనర్చినది. అనాటినుండియే అప్పుడప్పుడు జానపదగేయములు సేకరించు చుంటిని. 1952 సంవత్సరము ప్రారంభమున మా విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగులో పరిశోధమునకు తొలిసారిగా అవకాశము లభించగనే తొలుత నారుమాసములవరకు యక్షగానములనుగూర్చి పరిశోధన మొనర్చి ఆ విషయమును వదలివేయవలసినవచ్చుటచే మధ్యదవర్షులు ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు నా కభిమత మైన జానపద గేయసాహిత్యమునుగూర్చి పరిశోధించుటకు నన్నాదేశించినారు. ఇక కావలసినదేమున్నది ! ఇమ్మడి సంబరముతో వారు చూపిన బాటలో సాగినాను. పల్లె పల్లెలు తిరిగినాను. నాట కావలసిన సామగ్రిని కూర్చుకొన్నాను. అప్పుడప్పు డీ పరిశోధనా ప్రయాణమున త్రోవ తెలియనపుడు, దిక్కు తోచనపుడు ఆకాశవాణివలె శ్రీశ్రీపాదగోపాల కృష్ణ మూర్తిగారి సందేశము వినపడుచుండెడిది. గుండె దిటవుతో ముప్పది మాసములు కావించిన నా పరిశ్రమ ఈతీరుగా నవతరించినది. నేను కుప్పలు వోసికొన్న సామగ్రిలో దశాంశము మాత్రమే ఈ గ్రంథమున నుంచగలిగితిని. మిగిలిన దటులే యున్నది. ప్రత్యేకముగా చిన్నపాటలు ముక్తకములవంటివి సూర్లకొలిది మిగిలిపోయినవి. దీర్ఘములైన కథా గీతములు, చారిత్రకగేయము లనేకము లటులే యున్నవి. ఒక్కొక్క ప్రకరణమున నొందురెండముద్రితగేయములను మాత్రమే తెలంగాణమునకు సంబంధించినవానిని మచ్చునకుగా నుట్టికించినాను. జానపదగేయముల భాషాసారస్వతములు, జానపదగేయముల వరుసలు అను ప్రకరణము లింకను అనమగ్రములనియే నా విశ్వాసము. ఆయా విషయములను గూర్చి మరికొంత పరిశీలనము, పరిశోధనమును అవసరము. ఇటులే సాంఘిక శాస్త్రము (Sociology) దృష్టితోకూడ ఈ పల్లె పదముల పరిశీలనము చేసిన మన కధికాంశములు తెలియవచ్చుననుటలో సందేహము లేదు.

పాశ్చాత్యులు జానపదగేయములు, కథలు, సాంప్రదాయక విజ్ఞానము నమితముగా సేకరించుచేతకాక పరిశోధనామార్గమునగూడ సుదూరము సాగిపోయినారు. సేకరణమునకును పరిశోధనమునకును ప్రత్యేకముగా కొన్ని సంస్థలే నెలకొల్పబడినవి. భారతదేశమునగూడ బౌద్ధరాహులైన హిందీవారు, పంగీయులు, మహారాష్ట్రీలు జానపదవాఙ్మయము నధికముగా సేకరించి పరిశోధనలు చేసినారు. తెలుగువారము మాత్రము చాల వెనుకబడి యున్నాము. పరిశోధనముననే కాదు మనము వెనుకబడినది, అసలు మనకున్న గేయసంపద సంతటిని మనము సేకరించుకొననే లేదు. శాస్త్రీయముగా సేకరించుకొనవలెనన్న పల్లియులు పాడినది పాడినట్లుగా స్వరములు, ఉచ్చారణములు, వరుసలు, ఏనలు, ఉన్నవి యున్నట్లుగా యంత్రముల సహాయమున రికార్డు చేయవలయును. అప్పుడుగాని శాస్త్రీయమైన పరిశోధనము జరుగదు. ప్రభుత్వమునకు గాని, విద్యాసంస్థలకు గాని, తెలుగుదేశమున నీ విషయమై యెన్నడు దయగలుగునో తెలియదు. పండుటాటలవంటి ప్రాతతరములవారు రాలిపోయిన పిమ్మట మనకు దక్కునది తక్కువ. అభిమానముగల నావంటి యెంటి మానిసి చేయదగిన పని కాదిది. తెలుగుదేశమెంత విశాలమో అంత విస్తారమైన పని యున్నది. నా యోషినంత నేను చేసినాను. ఎందరైనను ఈ మార్గమున పయనింపవచ్చును.

జానపదగేయములు సేకరించుట మిక్కిలి వ్యవప్రయాసములతో కూడిన పని. ఈ యుద్యమమున నాకు సుమారు నాల్గవేల రూపాయలు వ్యయమైనవి. పడిన ప్రయాసము వేరే యున్నది. విశాఖపట్టణము మొదలుకొని మద్రాసు చాకలిపేట వరకున్న పుస్తకముల దురాణములు గాలించి లభించిన అచ్చయిన పాటలపుస్తకము లన్నియు సేకరించితిని. ఈ గుఱివీ ప్రతులు తప్పలంతడకలైనను వీనివలననే మనకు కొంతకుకొంత ఈ సాహిత్యము దక్కినది. ఈ పుస్తకములు సేకరించుటయందు నా కధికముగా తోడ్పడినవారు శ్రీ నేడునూరి గంగాధరంగారు, శ్రీ శ్రీపాదగోపాలకృష్ణమూర్తి గారు. మద్రాసు, విజయవాడ, హైదరాబాదు రేడియో కేంద్రములనుండి అప్పుడప్పుడు ప్రసారమైన గేయములను కూడ కొన్నింటిని రేడియో సెట్టు ముందర కూర్చొని తొందర తొందరగా వ్రాసికొన్నాను. ఈ భారమును నా యర్థాంగి కూడ కొంతవరకు వహించినది. తెలంగాణమున ఎనిమిది మండలములందును, ప్రతి మండలమున కొక తాలుకా చొప్పున తిరిగి అముద్రితములగు గేయము లనేకము సేకరించినాను.

వినిపించెడువారు. వారికి కావలసినది పిడికెడు బిచ్చము, కల్లునీళ్ళకు కావలసిన రాగి డబ్బులు, ప్రాత వస్త్రములు. నా యీవివలన వారి జోలెలు నిండకున్నను, తమ యెదలం దూరిన యమృతవాక్కులతో నా పాటల జోలెను మాత్రము పూటిగా నింపినారీ యల్పసంతోషులు. కాని వీరితో గొప్ప తిప్పలు పడవలసి వచ్చినది. తమ ఘోటాలు తీయనిచ్చెడివారుకారీ దరిద్రనారాయణులు. ఘోటో తీసినచో ఒడలు చిక్కిపోవుననియు, కంఠమాదుర్యము చెడిపోవుననియు వీరి నమ్మకము. ఐనను పడరాని పాట్లుబడి వారి బొమ్మలు తీయించినాను. అముద్రితములగు పన్నాటివీరులకథలు మున్నగువానిని మద్రాసు ప్రా. పు. భాండాగారమున చదివి నోట్లు వ్రాసికొంటిని. ఆయా చారిత్రక విశేషములను శాసనములను శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి చలన నెరింగితిని. నాకన్న పూర్వ మీరంగమున కృషిచేసినవారి వ్రాత లన్నియు చదివినాను. ఇంత కష్టము పడినందులకు నాకత్యంతసంతోషమును కూర్చున దేమన ఈ రంగమున చెప్పకొనదగినంత కృషి చేసినవారిలో నేనే ప్రథముడను. ఈనా కృషి జనాదరణము గాంచి మరి కొందరు పరిశోధకు లీహర్గమున పరిశ్రమించినచో నేను ధన్యుడ నగుచును.

మన భాషాసారస్వతముల యారంభస్థితిని క్రమపరిణామమును గూర్చి ఇప్పుడిప్పుడే పరిశోధనములు జరుగుచున్నవి. కేవలము శిష్ట సాహిత్యమునే యాధారముగా చేసికొని ఇట్టి పరిశోధనలకు పూనుకొనుట నేలవిడిచిన సామగును. జానపదుల భాషాసారస్వతములను బాగుగా పరిశీలించినచో మన యారంభస్థితి కొంతకుకొంత తప్పుక గోచరించును. జానపదసాహిత్యము శిష్టసాహితీ సౌధమునకు పునాదివంటిది. ఈనాడీ రెండింటియందును ఒకదాని ప్రభావము మరియొకదానిపై నున్నట్లు స్పష్టముగా రాననగును. బాజ్యయారంభమునకు జానపదుల మనోభావములును తొలి నుడుగులును ఆధారమైనట్లులే శిష్ట బాజ్యమున గల నానాప్రసిద్ధపురాణాదీహాసప్రబంధముల కథలు, భావములు నేడు ప్రచారమందున్న గేయములందు కనబడు చున్నవి. శిష్టకవుల రచనములు మహానదుల వంటివైన జానపదులగేయములు పెరియేరులవంటివి. రెండింటిను జలము నమానము. జలమొక్కటే వివిధరూపములతో భాసించినట్లుగా, విశ్వజనీనమైన వస్తువు, భావములు, ఉపమానములు మున్నగునవి రెండింటిను నమానముగా గోచరించినట్లు భావింపవలయును. ఆయాప్రకరణములందు—

ఈ యాత్రలందు పడరాని పాట్లు పడవలసివచ్చినది. అసలే తెలంగాణము వెనుకబడిన ప్రదేశము. ప్రయాణసౌకర్యములు వల్లెలందు లేనేలేవు. పెక్కుమారులు పడయాత్రలు తప్పవయ్యెను. బండి ప్రయాణము రాళ్ళరప్పల బాటలందును, ఎగుడుదిగుడులందును కాలి నడకకన్న కష్టముగా తోచెడిది. కొన్ని చోటల భయమువలనను మరికొన్ని తావుల సిగ్గువలనను పల్లీయులు పాటలు పాడెడువారు కారు. వారినెంతయో బతిమాలవలసి వచ్చెడిది. వారు పనిపాటలందు నిమగ్నులై పాడుచున్నప్పుడు ఒకప్పుడు వారి కంటబడకుండ దాగియుండియు, మరొకప్పుడు వారి యెదుటనుండియు తొందరగా వ్రాసికొనుచుండెడివాడను. ఒక గ్రామమున సేకరించిన పాటలు మరియొక గ్రామమున నేను పాడి వినిపించి యచటివారి కుత్సాహము కల్పించి వారిచే క్రొత్తపాటలు పాడించి వ్రాసికొంటిని. కొన్ని ప్రదేశములకు రేడియో సెట్టునుకూడ వెంట నిడుకొనిపోయి అలిండియా రేడియో వారు ప్రసారము చేయు పాటల నాయా గ్రామీణులకు వినిపించి మీపాటలు కూడ రేడియోలో ఇచ్చేవిధముగా పాడుదురని వారిని బులిపించి, అస చూపించి పాటలు పాడించితిని. కొందరికి ప్రాతగుడ్డ లిచ్చి, కొందరికి పొగాకు చుట్టలనిచ్చి, మరికొందరికి కల్లుపోయించి, ఇంకకొందరికి పైకమిచ్చి పాటలు పాడించితిని. పాటలు సేకరించుటకు కొన్నిచోట్ల అన్యాయమునకుగూడ ఒడికట్టితిని. చేసిన పాపము చెప్పకొనిన పోవునందురు. కొన్ని గ్రామముల పల్లీయులు బతిమాలినను, ఏమిచ్చినను పాడనివారిని గ్రామాధికారులచేతను, పోలీసులచేతను బలవంతముగా వట్టితెప్పించి - కొట్టించి కూడ - పాటలు పాడించితిని. వ్రాసికొన్న తరువాత నేను చేసిన యన్యాయమున కేడ్పువచ్చెడిది. అటుతరువాత, వారి యిందలకు పోయి జ్ఞాపకము వేడుకొని చేతనైన యుపకృతి చేసితిని. నా యదృష్టవశమున నా సహాధ్యాయులైన మిత్రులెందరో ఆయా జిల్లాలయందు రెవిన్యూ పోలీసుశాఖలందున్నతోడోగులుగా నున్నవారందరును నాకు తోడ్పడిరి. గ్రామాధికారులు, ఆయా పాఠశాలలందు పనిచేయు ఉపాధ్యాయ వర్గము, మిత్రులు, బంధువులు. ఎందరో తోడ్పడిరి. పోవుటకు వీలుకాని చోట్ల కుత్తరములు వ్రాసి మిత్రులవలన గేయములు సేకరించుకొంటిని. నేను సేకరించిన గేయములను ప్రత్యేక సంపుటములుగా ప్రకటింపగలను. అప్పు డేగేయ మెచ్చట సేకరించినది, ఎవరు పాడినది, ఎవరెవరు నాకు తోడ్పడినది విపులముగా మనవి చేసికొందును. జానపదగాయకభిక్షుకులు Professionals మాత్రము కోరినంతనే పాడి

వినిపించెదవారు. వారికి కావలసినది పిడికెడు బిచ్చము, కల్లునీళ్ళకు కావలసిన రాగి డబ్బులు, ప్రాత వస్త్రములు. నా యీవివలన వారి జోలెలు నిండకున్నను తమ యెదలం దూరిన యమృతవాక్కులతో నా పాటల జోలెను మాత్రము పూటిగా నింపినారీ యల్పసంతోషులు. కాని వీరితో గొప్ప తిప్పలు పడవలసి వచ్చినది. తమ పొటోలు తీయనిచ్చెడివారుకారీ దరిద్రనారాయణులు. పొటో తీసినచో ఒడలు చిక్కిపోవుననియు, కంఠమాధుర్యము చెడిపోవుననియు వీరి నమ్మకము. ఐనను పడరాని పాట్లుబడి వారి బొమ్మలు తీయించినాను. అముద్రితములగు పన్నాటివీరులకథలు మున్నగువానిని మద్రాసు ప్రా. పు. భాండాగారమున చదివి నోట్లు వ్రాసికొంటిని. ఆయా చారిత్రక విశేషములను శాసనములను శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి చలన నెరింగితిని. నాకన్న పూర్వ మీరంగమున కృషిచేసినవారి వ్రాత లన్నియు చదివినాను. ఇంత కష్టము పడినందులకు నాకత్యంతసంతోషమును కూర్చున దేమన ఈ రంగమున చెప్పుకొనదగినంత కృషి చేసినవారిలో నేనే ప్రథముడను. ఈనా కృషి జనాదరణము గాంచి మరి కొందరు పరిశోధకు లీహర్గమున పరిశ్రమించినచో నేను ధన్యుడ నగుచును.

మన భాషాసారస్వతముల యారంభస్థితిని క్రమపరిణామమును గూర్చి ఇప్పుడిప్పుడే పరిశోధనములు జరుగుచున్నవి. కేవలము శిష్ట సాహిత్యమునే యాధారముగా చేసికొని ఇట్టి పరిశోధనలకు పూనుకొనుట నేలవిడిచిన సామగును. జానపదుల భాషాసారస్వతములను భాగుగా పరిశీలించినచో మన యారంభస్థితి కొంతకుకొంత తప్పక గోచరించును. జానపదసాహిత్యము శిష్టసాహితీ సౌధమునకు పునాదివంటిది. ఈనాడీ రెండింటియందును ఒకదాని ప్రభావము మరియొకదానిపై నున్నట్లు స్పష్టముగా దాననగును. వాఙ్మయారంభమునకు జానపదుల మనోభావములును తొలి నుడుగులును ఆధారమైనట్లులే శిష్ట వాఙ్మయమున గల నానాప్రసిద్ధపురాణేతిహాసప్రబంధముల కథలు, భావములు నేడు ప్రచారమందున్న గేయములందు కనబడు చున్నవి. శిష్టకవుల రచనములు మహానదుల వంటివైన జానపదులగేయములు పెలయేరులవంటివి. రెండింటను జలము నమానము. జలమొక్కచే వివిధరూపములతో భాసించినట్లుగా, విశ్వజనీనమైన వస్తువు, భావములు, ఉపమానములు మున్నగునవి రెండింటను సమానముగా గోచరించినట్లు భావింపవలయును. ఆయాప్రకరణములందు—

ప్రత్యేకముగా పౌరాణికగేయములందు-శిష్టసాహిత్యము జానపదసాహిత్యము ఒకదానిని వేరొకటి ఏతీరుగా ప్రభావిత మొనర్చెనో పేర్కొని యున్నాను.

లబ్ధగేయసారస్వతమంతటిని-అనగా నాకు దొరికిన ముద్రిత గేయములు, అముద్రిత గేయములు మున్నగువానిని పరిశోధనాసౌలభ్యమునకై కొన్ని వర్గములుగా విభజించితిని విషయవిభజనమునకై ఏయొక పద్ధతి నవలంబించినను, అది సమగ్రము కాజాలదు జానపదగేయముల నన్నింటిని రెండు మూడు తీరులుగా విధింపవచ్చును. ఒక విధముగా నీగేయసంపద నంతటిని నాలుగు బృహద్భాగములుగా విడదీయవచ్చును. 1. బాలబాలికా సాహిత్యము, 2. స్త్రీ సాహిత్యము, 3. పురుష సంబంధి సాహిత్యము, 4. స్త్రీ పురుషోభయసంబంధము. కాని యిట్టి విభజనమున పరిశోధనమునకు కావలసినంత సౌకర్యము లభించుట యటంచి కొంత క్లిష్టత కూడ ఏర్పడును. ఇక గేయములందలి వస్తువునుబట్టి విభజన మొనర్చినచో 1. పౌరాణికములు - తద్వేదములు. 2. చారిత్రకములు - అస్పష్టచారిత్రకములు 3. మత సంబంధములు. 4. వేదాంత సంబంధములు 5. సాంఘికములు మున్నగు వర్గము లేర్పడును. ఇటులైనను కొన్నిగేయముల విభజనమున కందజాలవు. ఇక మూడవ పద్ధతి ర సా ను గు ణ ము గా విభజించుట. శిష్ట సాహిత్యమున త త్తద్రసప్రధానములుగా కావ్యము లున్నటులే జానపదగేయములు కూడ నాయా రసములకు సంబంధించినవి కలవు. ఈ గేయములందధికభాగము శృంగార, వీర, కరుణ, అద్భుత, హాస్య, రసములందు విభక్తమైనను మరికొన్ని గేయములు మిగిలిపోవును. క ను క మొదటనే ఏ యొక పద్ధతి నవలంబించినను సమగ్రవిభజనము జరుగబోదని మనవి చేసితిని. పరిశోధనాసౌలభ్యమునకై పైన పేర్కొన్న మూడు పద్ధతుల నవలంబించినచో జానపదగేయసంపద నం త టి ని సమగ్రముగా విభజింపవచ్చును. అలంబనము ననుసరించి విభజించినచో 1. బాలబాలికా గేయములు 2. స్త్రీలపాటలు 3. శ్రామికగేయములు; వస్తువు ననుసరించి విభజించినచో 1. పౌరాణికములు, 2. చారిత్రకములు, 3. మతసంబంధములు 4. పారమార్థికములు; రసము ననుసరించి విభజించినచో 1. శృంగార 2. అద్భుత, 3. కరుణ, 4. హాస్యరస సంబంధములు; ఈ విధముగా పదునొకండు విభేదము లేర్పడును. ఈ విభాగముల విమర్శనముతోపాటు జానపదగేయముల యుత్పత్తి, వాని లక్షణము జానపద గేయముల ప్రశస్తి, పూర్వసాహిత్యమున వాని ప్రసక్తి, జానపదగేయములను

గూర్చిన కృషి మున్నగునవి చర్చింపవలసి యుండును. జానపదగేయములందలి భాషాసారస్వతవిషయములు ప్రత్యేకముగా పరిశీలించదగినవి. అటులే జానపద గేయములందు కాననగు సాంఘికవిషయములుకూడ కనుగొనుట యావశ్యకము. మరియు జానపదగేయములు పాడుచు వివృతమైతైదు గాయకభిక్షుకులను గూర్చియు, జానపదగేయములను పాడునట్టి పద్ధతినిగూర్చియు పరిశీలించనగును. కనుక పరిశోధన కనుకూలముగా నా యా ప్రకరణము లీవిధముగా విభజింప నైనవి. 1. ప్రథమ ప్రకరణమున జానపదగేయముల పుట్టు పూర్వములు, వాని వ్యాప్తి, వాని లక్షణము, పూర్వసాహిత్యమున వాని ప్రసక్తి, జానపదగేయములను గూర్చిన కృషి మున్నగు విషయము లుండును. అటుతరువాత ప్రకరణములు 2. పౌరాణికములు, 3. చారిత్రకములు, 4. మతసంబంధములు, 5. పారిమార్గికములు, 6. స్త్రీలపాటలు, 7. శ్రామికగేయములు, 8. పిల్లల పాటలు, 9. శృంగార గేయములు, 10. అద్భుత గేయములు, 11. కరుణ, 12. హాస్య సంబంధములు, 13. జానపదగేయములందలి భాషాసారస్వతవిషయములు, 14. జానపదగేయము లందలి సాంఘిక విషయములు, 15. జానపదగాయకులు, 16. జానపదగేయముల వరుసలు, ఈ విధముగా మొత్తము 16 ప్రకరణము లేర్పడినవి. జానపద గాయకులను గూర్చి వ్రాసిన ప్రకరణమున నాకు లభించిన గాయకభిక్షుకుల ఛాయాచిత్రములుకూడ చేర్చినాను. ఉపసంహారముగా నాలుగు మాటలు వ్రాసి చిట్టచివరన నాకు తోడ్పడిన గ్రంథముల పట్టికను మరియు అనుక్రమణికను ఇచ్చియున్నాను.

డాక్టరేటు పట్టము కొరకు సాగించిన ఈ పరిశోధనమున కవకాశము కల్పించినవారు డా. సూరి భగవంతుంగారు. డా. భగవంతుంగారికి పూర్వము కూడ మా విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగులో పరిశోధనము చేయుట కిష్టమున్నవారు దరఖాస్తులు పెట్టుకొనవచ్చునన్న నియమముండెడిదేకాని పరిశోధనము చేయుట కనుమతి లభించెడిదికాదు. విశ్వవిద్యాలయమువారి నియమము ననుసరించి రెండుసారులు దరఖాస్తు పెట్టుకొన్నను నా కవకాశము లభించలేదు డా. భగవంతుంగారు విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన తరువాతనే తెలుగులో కూడ పరిశోధనము చేయుట కవకాశము కల్పించినారు. ఆ యవకాశమును వినియోగించుకొన్న వారిలో నేను ప్రథముడను. వారిచొరవతో మా తెలుగుభాష పరిశోధనాపుష్టమైనది. వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నా పరిశోధనమునకు దర్శకులై, నాజీవితమునకు పూర్వదర్శకులై శిష్యవాత్సల్యము మూర్తీభవించిన మధురురువర్ణులు ఆచార్య శ్రీ ఖండవ లక్ష్మీరంజనం గారికి నతులు.

నిండు మనంబు నవ్యనవసీతసహనము వలె చంద్రమౌ
మండల మండనార్థము సుమద్రవతుల్యము చేరి; విశ్రులం
దుండడు మా గురున్ త్రికరణోపమితిన్ ప్రతిసేయ శిష్యులం
దుండడు నన్ను తోలు మరియొక్కడు రాజకమారమండలిన్.

ఈ గ్రంథమును ముద్రించుటకును, పరీక్షకుల యభీప్రాయము ప్రకటించుకొనుటకును అనుమతి నొసంగిన మా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు శ్రీ డి. ఎస్. రెడ్డిగారిని, శాణోపలములవంటి పరీక్షకులైన శ్రీ ఖండవ లక్ష్మీరంజనం, శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజులు, శ్రీ నిడుదవోలు చెంకటరాజుగారిలకును నా నమోవాకములు.

నా పరిశోధన మంతయు నొకయెత్తు, చేసిన పరిశోధనాఫలితము నీ విధము ప్రకటించుకొనుట ఇంకొకయెత్తు. పరిశోధనమున కెంత శ్రమపడితిని ప్రచురణమున కంతకన్న నెక్కుడు కష్టపడితిని. నా గ్రంథమును చూచి మెదిలిన నన్ను ప్రోత్సహించు నుద్దేశముతో హైద్రాబాదు ప్రభుత్వ ముఖ్యమాత్యులు శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారు ఈ గ్రంథమునేకాక నేను సేకరించిన తెలంగాణ జానపదగేయము లన్నింటిని ప్రభుత్వపక్షమున ముద్రించుటకు నిశ్చయించి ఈ యత్నమున నాకు తోడ్పడినవారిలో శ్రీ కాళోజి నారాయణరావుగారున శ్రీ కపిల కాశీపతిగారును ముఖ్యులు. కాని ఇంతలో ఆంధ్రప్రదేశ్ మహాకవి కాల మానన్నమైనది. ప్రభుత్వమే మారిపోవుచున్న సమయమున నిట్టి నిశ్చయప ఫలవంతమగునో కాదో యిది శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు గారు, గ్రంథముద్రణ హైద్రాబాదు ప్రభుత్వమువారెట్టి నిబంధనలు లేకుండ నాకైదువేల రూపాయల సహాయముగా నిచ్చుట కుత్తరువు చేసిరి. ఉత్తరువైన మరునాడు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వము మారిపోయి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమవతరించినది. కొంతకాలప తరువాత హైద్రాబాదు ప్రభుత్వాజ్ఞను మన్నించి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమునా నాకైదువేల రూపాయ లిచ్చుటకు సమ్మతించిరి. మొదట రూ. 2500 ఇచ్చుటకు అచ్చైన పదవ ప్రభుత్వమునకు నూరు ప్రతు లిచ్చినచో కడమ రూ. 250 ఇచ్చుటకును అంగీకరించిరి. పూర్వపు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వపు పాగ్గానము:

మన్నించి ఈ సాహాయ్య మొనర్చిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారికిని ముఖ్యముగా గౌ॥ డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారికిని (నాటి ఆర్థికమంత్రి), విద్యాశాఖామంత్రిలు ॥ శ్రీ ఎస్.బి.పి. వట్టాభిరామారావు గారికిని, కృతజ్ఞతలు. ప్రభుత్వము చేయూత నీయకున్నచో ఈ గ్రంథమును నాకై నేను ప్రస్తుతము ప్రచురించుకొనెడువాడను గాను.

ఈ గ్రంథమునకు నూరు రీముల కాగితమును సరసముగు ధరికిప్పించిన సిర్ హురు పేపరుమిల్సు యజమానులగు బిర్లా సోదరులకును వారి ఆపీసు మేనేజరు శ్రీ భండారి గారికిని మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను.

గ్రంథ మచ్చగునపుడు స్థానిత్యములను తొలగించి దిద్ది తీర్చిన మధ్యురు పాదులు శ్రీమదాచార్యరఘునాథచక్రవర్తిగారికి ప్రణతులు.

ప్రతికీర్షికకు కావలసిన చిత్రములను సిద్ధమొనర్చి ఈ గ్రంథమున కుచితముగు వన్నెచిన్నెలు దిద్దిన నా మిత్రులు కళాకారులు శ్రీ మదిపడగ బలరామాచార్యులకు నమస్సులు.

పదానుక్రమణికను సిద్ధమొనర్చిన మిత్రులు నాగభూషణ శర్మ, సుప్రసన్న రామకోటిశాస్త్రి గారలకు కృతజ్ఞుడను.

3-4-685

నారాయణ గూడ

హైదరాబాదు

9-12-1958

రచయిత

ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక

ఈ గ్రంథము ప్రథమముద్రణమై రెండు దశాబ్దములు గడచినవి. యిరువదేండ్లలో తెలుగు జానపదసాహిత్యమును గూర్చిన పరిశ్రమ మరికొంత జరిగినది. అనాదీ విషయముపై పరిశోధనమున కనుమతి పొందుచే గగనమైనది. ఈనాడు తెలుగుదేశమందలి వివిధవిశ్వవిద్యాలయములయందే కాక రాష్ట్రము బయటను జానపదవాఙ్మయాధ్యయనము పరిశోధనము చెప్పుకొనదగినంతగా సాగుచున్నది. ముందుముందింకను ఈ రంగమున విశేషకృషి జరుగగలదను ఆశయున్నది. అయాశయే ఈ ద్వితీయముద్రణకు ప్రోత్సాహకారియైనది. ద్వితీయముద్రణమున అవసరమనుకొన్న మార్పులు కూర్పులు కొన్ని చేసినాను. జానపద విజ్ఞానమందలి వివిధశాఖల గూర్చియు, దాని దశాంశవిభజనపద్ధతి గూర్చియు, కడచిన యిరువదేండ్లలో ఈ రంగమున సాగిన కృషిని గూర్చియు, కొన్నితత్త్వములందలి గూఢార్థముల గూర్చియు, జానపదగేయముల స్వరముల గూర్చియు కొంతవిషయ మధికముగా చేర్చినాను. ఈ విధముగా ద్వితీయ ముద్రణము వస్తువు విషయమున కొంత మెరుగైనను అచ్చువిషయమున తరుగైనది. ఇది మూడిండ్ల పిల్లికానయై మూడు ప్రెస్సులు మారినది. మొదటి యారుపారములొక ప్రెస్సులో, తరువాతి నాలుగు పారములు ఇంకొక ప్రెస్సులో, కడమ పారములు మరొక ప్రెస్సులో అచ్చైనవి. ముద్రణము 1977 జనవరిలో ప్రారంభమై 1978 జూలై లో, ముగిసినది. గణగర్భమువలె దీర్ఘముగా సాగినదీ ముద్రణకళ. దానికితోడు రెండుతీరుల కాగితమైనది. అచ్చుపోతల వై విధ్యముతో వర్ణజలితమై కాగితపు రంగుల భేదముతో గంగాయమునల కూడలియైనది. సరస్వతి యంతర్లీనమైనది, తలపాగా, ఇన్నర్లువేసికట్టిన బిళ్ళగోచి దోవతి, కోటు, నెక్ ట్రైల వేషపు ట్రెటిమ ఉద్యోగివలెనో; జంపాలు, గల్మబీలు, హస్తీపాదముల పాంటు, బొమ్మల బుష్ కోటు ధరించు స్వతంత్రదేశపు యువకునివలెనో కనువిందుగానున్నది.

ఈ ముద్రణమునకు ప్రభుత్వమువారు కొంత అర్థికసహాయము గావించినారు. ముఖ్యముగా నాటి విద్యాశాఖామంత్రి శ్రీ మండలి వెంకటకృష్ణారావుగారు, విద్యాశాఖ కార్యదర్శి శ్రీ సి. శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు నా కృతజ్ఞతలకు పాత్రులు. తక్కువవెలకు కాగితమిప్పించిన కేంద్రప్రభుత్వము వారికి కృతజ్ఞుడను.

కా.శ. ౧౯౮౦

కాళయక్తి అపాధహర్షిణుఁ

20-7-1978

విధేయుడు

బి. రామరాజు

విషయ సూచిక

౧. ప్రవేశిక

౧-౨౬

నిర్వచనము ౧-౧౦, జానపద విజ్ఞానము ౧౦-౧౬ జానపద
గేయలక్షణము-ఉత్పత్తి ౧౬-౨౧, జానపదగేయ లక్షణములు
౨౧-౩౦ ప్రమేయము ౩౦-౩౫, జానపదగేయ ప్రశస్తి ౩౫-౪౨
అనాదరణము ౪౨-౪౬, శిష్టసాహిత్యమున గేయముల ప్రసక్తి
౪౬-౫౯, జానపద విజ్ఞానమును గూర్చిన కృషి ౬౦-౭౬

౨. పౌరాణిక గేయములు

౭౭-౧౭౬

రామాయణ సంబంధములు ౭౮-౧౨౬

సూక్ష్మరామాయణము ౮౨, రామకథా సుధార్ణవము ౮౨-౮౩,
కుశలవ కుచ్చలచరిత్ర ౮౩-౮౮, శారదరామాయణము ౮౮-౯౯,
లంకయాగము ౯౯-౧౦౨, పెండ్లిశాంత-అడవిగోవిందనామాలు
౧౦౨-౧౦౩, పుత్ర కామేష్టి ౧౦౩-౧౦౪, పాతాళహోమము ౧౦౪-౧౦౫,
లక్షణమూర్ఖ ౧౦౫-౧౦౬, గుహభరతుల అగ్ని ప్రవేశము
౧౦౬, శ్రీరామపట్టాభిషేకము ౧౦౬-౧౦౭, ఊర్మిశాదేవి నిద్ర
౧౦౭-౧౦౮, లక్ష్మణదేవరనవ్వు ౧౦౮-౧౦౯, సుందరకాండ
పదము ౧౦౯-౧౧౦, వేపూరిబ్రతుకమ్మ కుశలవపాట,
కుశలాయకము, కుశలవుల యుద్ధము, కుశలవకుచ్చల చరిత్రము
౧౧౦-౧౧౧, శతకంఠరామాయణము ౧౧౧-౧౧౨, సీతకల్యాణము
౧౧౨-౧౧౩, సీతాదేవి యానవాలు ౧౧౩-౧౧౪ కోవెల
రాయబారము ౧౧౪, సీతమ్మ అగ్ని ప్రవేశము ౧౧౪, మాయరేడి
పాట ౧౧౪-౧౧౫.

భారత సంబంధములు ౧౧౫-౧౪౨

నలచరిత్రపదము ౧౨౭-౧౨౮, దేవయాని చరిత్రము ౧౨౯,
సుభద్రాకల్యాణము ౧౩౦-౧౩౧ గయోపాఖ్యానము ౧౩౧-౧౩౨,
ధర్మరాజుజూదము ౧౩౨-౧౩౩, పండు పాట ౧౩౩-౧౩౪.

శళిరేఖ పరిణయము ౧౩౮-౧౩౯, శళిరేఖ పరిణయము-
బ్రతుకమ్మ పాట ౧౩౯, సావిత్రి-బ్రతుకమ్మ పాట ౧౩౯-౧౪౦,
విరాట పర్వము-జంగం కథ ౧౪౦, విరాట పర్వము-పదము
౧౪౧, విరాట పర్వాంతర్గత కీచకవధ ౧౪౧, భగవద్గీత-కథా
గీతము ౧౪౧-౧౪౨

భాగవత సంబంధములు ౧౪౨-౧౬౮

ప్రహ్లాదచరిత్రము-పదము ౧౪౪, వామన విజయము ౧౪౪-౧౪౬
వామనచరిత్రము పాట ౧౪౬-౧౪౭, అంబరీషోపాఖ్యానము
౧౪౭ ౧౪౮, గజేంద్రమోక్షము ౧౪౮, శ్రీకృష్ణజననము-లాలి
పాట ౧౪౮-౧౪౯, కాళింగమధుగుపాట ౧౪౯-౧౫౦, శ్రీకృష్ణుని
చట్టాలు ౧౫౧, బాలకృష్ణలీలలు ౧౫౧-౧౫౩, గుమ్మడుపాట
౧౫౩-౧౫౪, యశోదకొంగపాట ౧౫౪-౧౫౫, గోపికాస్త్రీల
జలక్రీడలు ౧౫౫-౧౫౬, రుక్మిణీకల్యాణము-బ్రతుకమ్మ పాట
౧౫౬, చిలుక రాయబారము ౧౫౬, సత్యభామ సరసము ౧౫౮,
రుక్మిణీదేవి ముచ్చట ౧౫౮-౧౬౦, రుక్మిణీదేవి సీమంతము
౧౬౦-౧౬౧, ఉషాస్వప్నము ౧౬౧-౧౬౨, భ్రమరగీతలు
౧౬౨-౧౬౩, కుచేలోపాఖ్యానము ౧౬౩-౧౬౮.

ఇతరములు ౧౬౮-౧౭౬

సత్యహరిశ్చంద్ర-బ్రతుకమ్మపాట ౧౬౮-౧౬౯, చంద్రమతీ
దేవి-బ్రతుకమ్మ పాట ౧౬౯, అనుసూయాదేవి బ్రతుకమ్మ పాట
౧౬౯-౧౭౦, దత్తాత్రేయ జననము ౧౭౦, గోవు పాట ౧౭౦-
౧౭౨, పాదుజాతపల్లవి ౧౭౨-౧౭౪

౩. చారిత్రక గేయములు

౧౭౭-౨౦౦

పలనాటి వీరుల చరిత్రలు ౧౮౦-౧౯౧, బాలచంద్రుని యుద్ధము
౧౯౧-౧౯౯, కోళ్ళ పొట్లాట-గోవు యుద్ధము, కన్నమనేని
యుద్ధము ౨౦౦-౨౦౯, గురిజాల యుద్ధము ౨౦౯-౨౧౪,
అలరాజు రాయబారము ౨౧౪-౨౧౮, కల్లుప్రతిష్ఠ, బాలునియుద్ధము
-పూర్వభాగము ౨౧౮, వీరపురుషుల మహిమ ౨౧౮-౨౨౦,

కొమ్మరాజు యుద్ధము ౨౦౦-౨౦౩, బ్రహ్మనాయని విరుగు
 ౨౦౩-౨౦౪, కౌటమరాజుకథ ౨౦౪-౨౦౫, కుమారరాముని
 కథ ౨౪౦-౨౪౧, వీరభద్రారెడ్డి గేయము ౨౪౧-౨౪౨, శ్రీకృష్ణ
 దేవరాయల ఉపశ్రుతి ౨౪౨-౨౪౩, నర్వాయి పాపని కథ
 ౨౪౩-౨౪౪, దేశింగురాజుకథ ౨౪౪-౨౪౫, బొబ్బిలి కథ
 ౨౪౫-౨౪౬, పెద్దాపురము కోడిపందెముల పాట ౨౪౬-
 ౨౪౭, అల్లూరి సీతారామరాజు కథ ౨౪౭-౨౪౮, సదాశివరెడ్డి
 కథ ౨౪౮-౨౪౯, బంగారు తిమ్మరాజు కథ ౨౪౯-౨౫౦,
 ఆరెమరాజీల కథ ౨౫౦-౨౫౧, బల్లారి కొండల్రాయని కథ
 ౨౫౧-౨౫౨.

౪. మతసంబంధ గేయములు

౩౦౧-౩౦౮

తైవమత సంబంధములు ౩౦౨-౩౦౬

దక్షిణి యజ్ఞము ౩౦౬-౩౦౭, గంగా వివాహము ౩౦౭-౩౦౮,
 సవతుల కయ్యమ్మ ౩౦౮-౩౦౯, లక్ష్మీపార్వతుల సంవాదము
 ౩౦౯-౩౧౦, త్రిపురాసుర సంహారము ౩౧౦-౩౧౧, సురాభాండేశ్వరము
 ౩౧౧-౩౧౨, మార్కండేయునిజననము ౩౧౨-౩౧౩, శ్రీయాళమహా
 రాజు చరిత్రము-జంగంకథ ౩౧౩-౩౧౪, శ్రీయాళరాజు చరిత్ర-
 పదము ౩౧౪-౩౧౫, భల్లాణరాయకథ ౩౧౫-౩౧౬, తెప్పోత్సవ
 వోడపాట ౩౧౬-౩౧౭, కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ ౩౧౭-౩౧౮.

వైష్ణవ మతసంబంధములు ౩౧౮-౩౨౨

వరదరాజు పెండ్లిపాట ౩౨౨-౩౨౩, శ్రీ ఆంధాళ్ చరిత్రము-
 శ్రీరంగ మాహాత్యము ౩౨౩-౩౨౪, తిరుమంత్రము పాట
 ౩౨౪-౩౨౫, లక్ష్మీదేవి వర్ణనము ౩౨౫, దళావతారములపాట
 ౩౨౫-౩౨౬, శ్రీ లక్ష్మీదేవి సోగటాలాట ౩౨౬, వెంకటేశ్వరుల
 వేట ౩౨౬-౩౨౭, చెంచీత కథ ౩౨౭-౩౨౮, సవతులకయ్యమ్మ
 ౩౨౮, ప్రహ్లాదచరిత్రము ౩౨౮, ఏకాదశీమాహాత్యము, రుక్మాంగద
 మహారాజుకథ ౩౨౮-౩౨౯, చిన్నమ్మ కథ ౩౨౯-౩౩౦,
 వరాహావతార చరిత్రము ౩౩౦-౩౩౧, ఆళవందారు ఉయ్యాలపాట
 ౩౩౧-౩౩౨.

౫. పారమార్థిక గేయములు

౩౨౨-౪౬౯

భక్తి గేయములు ౩౨౩-౪౦౮

భద్రాచల రామదాసు కీర్తనలు ౩౨౬-౩౨౭, భగవద్దాసు
 సంకీర్తనలు ౩౨౭-౩౨౮, శ్రీకైలభమరాంబికాష్టకము ౩౨౮,

ఈ యాత్రలందు పడరాని పాట్లు పడవలసివచ్చినది. అనలే తెలంగాణము వెనుకబడిన ప్రదేశము. ప్రయాణసౌకర్యములు వల్లెలందు లేనేలేవు. పెక్కుమారులు పడయాత్రలు తప్పవయ్యెను. బండి ప్రయాణము రాళ్ళరప్పల బాటలందును, ఎగుడుదిగుడులందును కాలి నడకకన్న కష్టముగా తోచెడిది. కొన్ని చోటల భయమువలనను మరికొన్ని తావుల సిగ్గువలనను పల్లీయులు పాటలు పాడెడువారు కారు. వారినెంతయో బతిమాలవలసి వచ్చెడిది. వారు పనిపాటలందు నిమగ్నులై పాడుచున్నప్పుడు ఒకప్పుడు వారి కంటబడకుండ దాగియుండియు, మరొకప్పుడు వారి యెదుటనుండియు తొందరగా వ్రాసికొనుచుండెడివాడను. ఒక గ్రామమున సేకరించిన పాటలు మరియొక గ్రామమున నేను పాడి వినిపించి యచటివారి కుత్సాహము కల్పించి వారచే క్రొత్తపాటలు పాడించి వ్రాసికొంటిని. కొన్ని ప్రదేశములకు రేడియో పెట్టునుకూడ వెంట నిడుకొనిపోయి అలిండియా రేడియో వారు ప్రసారము చేయు పాటల నాయా గ్రామీణులకు వినిపించి మీపాటలు కూడ రేడియోలో ఇచ్చేవిధముగా పాడుదురని వారిని బలిపించి, అన చూపించి పాటలు పాడించితిని. కొందరికి ప్రాతగుడ్డ లిచ్చి, కొందరికి పొగాకు చుట్టలనిచ్చి, మరికొందరికి కల్లు పోయించి, ఇంకకొందరికి పైకమిచ్చి పాటలు పాడించితిని. పాటలు సేకరించుటకు కొన్నిచోట్ల అన్యాయమునకుగూడ ఒడికట్టితిని. చేసిన పాపము చెప్పకొనిన పోవునందురు. కొన్ని గ్రామముల పల్లీయులు బతిమాలినను, ఏమిచ్చినను పాడనివారిని గ్రామాధికారులచేతను, పోలీసులచేతను బలవంతముగా పట్టికెప్పించి - కొట్టించి కూడ - పాటలు పాడించితిని. వ్రాసికొన్న తరువాత నేను చేసిన యన్యాయమున కేడ్పువచ్చెడిది. అటుతరువాత వారి యిందగ్లకు పోయి క్షమాపణము పేడుకొని చేతనైన యుపకృతి చేసితిని. నా యద్భుతవశమున నా సహాధ్యాయులైన మిత్రులెందరో ఆయా జిల్లాలయందు రెవిన్యూపోలీసుశాఖలందున్నతోడోగ్గులుగా మన్నవారందరును నాకు తోడ్పడిరి. గ్రామాధికారులు ఆయా పాతశాలలందు పనిచేయు ఉపాధ్యాయ వర్గము, మిత్రులు, బంధువులు, ఎందరో తోడ్పడిరి. పోవుటకు వీలుకాని చోట్ల కుత్తరములు వ్రాసి మిత్రులవలన గేయములు సేకరించుకొంటిని. నేను సేకరించిన గేయములను ప్రత్యేక సంపుటములుగా ప్రకటింపగలను. అప్పు దేగేయ మెచ్చట సేకరించినది, ఎవరు పాడినది, ఎవరెవరు నాకు తోడ్పడినది విపులముగా మనవి చేసికొందును. జానపదగాయకభిక్షుకులు Professionals మాత్రము కోరినంతనే పాడి

వినిపించెడువారు. వారికి కావలసినది పిడికెడు బిచ్చము, కల్లునీళ్ళకు కావలసిన రాగి డబ్బులు, ప్రాత వస్త్రములు. నా యీవివలన వారి జోలెలు నిండకున్నను తమ యెదలం దూరిన యమృతవాక్కులతో నా పాటల జోలెను మాత్రము పూటిగా నింపినారీ యల్పసంతోషులు. కాని వీరితో గొప్ప తిప్పలు పడవలసి వచ్చినది. తమ ఫొటోలు తీయనిచ్చెడివారుకారీ దరిద్రనారాయణులు. ఫొటో తీసినచో ఒడలు చిక్కిపోవుననియు, కంఠమాధుర్యము చెడిపోవుననియు వీరి నమ్మకము. ఐనను పడరాని పాట్లుబడి వారి బొమ్మలు తీయించినాను. అముద్రితములగు పల్నాటివీరులకథలు మున్నగువానిని మద్రాసు ప్రా. పు. భాండాగారమున చదివి నోట్లు వ్రాసికొంటిని. ఆయా చారిత్రిక విశేషములను శాసనములను శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారి చలన నెరింగితిని. నాకన్న పూర్వ మీరంగమున కృషిచేసినవారి వ్రాత లన్నియు చదివినాను. ఇంత కష్టము పడినందులకు నాకత్యంతసంతోషమును కూర్చున దేమన ఈ రంగమున చెప్పుకొనదగినంత కృషి చేసినవారిలో నేనే ప్రథముడను. ఈనా కృషి జనాదరణము గాంచి మరి కొందరు పరిశోధకు లీమార్గమున పరిశ్రమించినచో నేను ధన్యుడ నగుదును.

మన భాషాసారస్వతముల యారంభస్థితిని క్రమపఃజ్ఞామమును గూర్చి ఇప్పుడిప్పుడే పరిశోధనములు జరుగుచున్నవి. కేవలము శిష్ట సాహిత్యమునే యాధారముగా చేసికొని ఇట్టి పరిశోధనలకు పూనుకొనుట నేలనిడిచిన సామగును. జానపదుల భాషాసారస్వతములను బాగుగా పరిశీలించినచో మన యారంభస్థితి కొంతకుకొంత తప్పక గోచరించును. జానపదసాహిత్యము శిష్టసాహితీ సౌధమునకు పునాదివంటిది. ఈనాడీ రెండింటియందును ఒకదాని ప్రభావము మరియొకదానిపై నున్నట్లు స్పష్టముగా రాననగును. వాఙ్మయారంభమునకు జానపదుల మనోభావములును తొలి నుడుగులును ఆధారమైనట్లులే శిష్ట వాఙ్మయమున గల నానాప్రసిద్ధపురాణేతిహాసప్రబంధముల కథలు, భావములు నేడు ప్రచారమందున్న గేయములందు కనబడు చున్నవి. శిష్టకవుల రచనములు మహానదుల వంటివైన జానపదులగేయములు నెలయేరులవంటివి. రెండింటిను జలము సమానము. జలమొక్కటే వివిధరూపములతో భాసించినట్లుగా, నిశ్శబ్దమైన వస్తువు, భావములు, ఉపమానములు మున్నగునవి రెండింటిను ఉపమానముగా గోచరించినట్లు భావింపవలయును. ఆయాప్రకరణములందు—

ప్రత్యేకముగా పౌరాణికగేయములందు-శిష్టసాహిత్యము జానపదసాహిత్యము ఒకదానిని వేరొకటి ఏతీరుగా ప్రభావిత మొనర్చెనో పేర్కొని యున్నాను.

లబ్ధగేయసారస్వతమంతటిని-అనగా నాకు దొరికిన ముద్రిత గేయములు, అముద్రిత గేయములు మున్నగువానిని పరిశోధనాసౌలభ్యమునకై కొన్ని వర్గములుగా విభజించితిని విషయవిభజనమునకై ఏయొక పద్ధతి నవలంబించినను, అది సమగ్రము కాజాలదు జానపదగేయముల నన్నింటిని రెండు మూడు తీరులుగా ఎర్గకంపవచ్చును. ఒక విధముగా నీగేయసంపద నంతటిని నాల్గు బృహద్భాగములుగా విడదీయవచ్చును. 1. బాలబాలికా సాహిత్యము, 2. స్త్రీ సాహిత్యము, 3. పురుష సంబంధి సాహిత్యము, 4. స్త్రీ పురుషోభయసంబంధము. కాని యిట్టి విభజనమున పరిశోధనమునకు కావలసినంత సౌకర్యము లభించుట యటించి కొంత క్లిష్టత కూడ ఏర్పడును. ఇక గేయములందలి వస్తువునుబట్టి విభజన మొనర్చినచో 1. పౌరాణికములు - తద్బేదములు. 2. చారిత్రకములు - అస్పష్టచారిత్రకములు 3. మత సంబంధములు. 4. వేదాంత సంబంధములు 5. సాంఘికములు మున్నగు వర్గము లేర్పడును. ఇటులైనను కొన్నిగేయముల విభజనమున కందజాలవు. ఇక మూడవ పద్ధతి ర సా సు గు ణ ము గా విభజించుట. శిష్ట సాహిత్యమున త త్తద్రసప్రదానములుగా కావ్యము లున్నటులే జానపదగేయములు కూడ నాయా రసములకు సంబంధించినవి కలవు. ఈ గేయములందధికభాగము శృంగార, వీర, కరుణ, అద్భుత, హాస్య, రసములందు విభక్తమైనను మరికొన్ని గేయములు మిగిలిపోవును. క ను క మొదటనే ఏ యొక పద్ధతి నవలంబించినను సమగ్రవిభజనము జరుగబోదని మనవి చేసితిని. పరిశోధనాసౌలభ్యమునకై వైన పేర్కొన్న మూడు పద్ధతుల నవలంబించినచో జానపదగేయసంపద నం త టి ని సమగ్రముగా విభజింపవచ్చును. అలంబనము ననుసరించి విభజించినచో 1. బాలబాలికా గేయములు 2. స్త్రీలపాటలు 3. శ్రామికగేయములును; వస్తువు ననుసరించి విభజించినచో 1. పౌరాణికములు, 2. చారిత్రకములు, 3. మతసంబంధములు 4. పారమార్థికములును ; రసము ననుసరించి విభజించినచో 1. శృంగార 2. అద్భుత, 3. కరుణ, 4. హాస్యరస సంబంధములును; ఈ విధముగా పదునొకండు విభేదము లేర్పడును. ఈ విభాగముల విమర్శనముతోపాటు జానపదగేయముల యుత్పత్తి, వాని లక్షణము జానపద గేయముల ప్రశస్తి, పూర్వసాహిత్యమున వాని ప్రసక్తి, జానపదగేయములను

గూర్చిన కృషి మున్నగునవి చర్చింపవలసి యుండును. జానపదగేయములందలి భాషాసారస్వతవిషయములు ప్రత్యేకముగా పరిశీలించదగినవి. అటులే జానపద గేయములందు కాననగు సాంఘికవిషయములుకూడ కనుగొనుట యావశ్యకము. మరియు జానపదగేయములు పాడుచు వచ్చుమెత్తైడు గాయకభిక్షకులను గూర్చియు, జానపదగేయములను పాడునట్టి పద్ధతినిగూర్చియు పరిశీలించనగును. కనుక పరిశోధన కనుకూలముగా నా యా ప్రకరణము లీవిధముగా విభజింప నైనవి. 1. ప్రథమ ప్రకరణమున జానపదగేయముల పుట్టు పూర్వములు, వాని వ్యాప్తి, వాని లక్షణము, పూర్వసాహిత్యమున వాని ప్రసక్తి, జానపదగేయములను గూర్చిన కృషి మున్నగు విషయము లుండును. అటుతరువాత ప్రకరణములు 2. పౌరాణికములు, 3. చారిత్రకములు, 4. మతసంబంధములు, 5. పారిమార్గికములు, 6. ప్రీతిపాటలు, 7. శ్రామికగేయములు, 8. పిల్లల పాటలు, 9. శృంగార గేయములు, 10. అద్భుత గేయములు, 11. కరుణ, 12. హాస్య సంబంధములు, 13. జానపదగేయములందలి భాషాసారస్వతవిషయములు, 14. జానపదగేయము లందలి సాంఘిక విషయములు, 15. జానపదగాయకులు, 16. జానపదగేయముల వరుసలు, ఈ విధముగా మొత్తము 16 ప్రకరణము లేర్పడినవి. జానపద గాయకులను గూర్చి వ్రాసిన ప్రకరణమున నాకు లభించిన గాయకభిక్షకుల భాయాచిత్రములుకూడ చేర్చినాను. ఉపసంహారముగా నాలుగు మాటలు వ్రాసి చిట్టచివరన నాకు తోడ్పడిన గ్రంథముల పట్టికను మరియు అనుక్రమణికను ఇచ్చియున్నాను.

డాక్టరేటు పట్టము కొరకు సాగించిన ఈ పరిశోధనమున కవకాశము కల్పించినవారు డా. సూరి భగవంతుంగారు. డా. భగవంతుంగారికి పూర్వము కూడ మా విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగులో పరిశోధనము చేయుట కిష్టమున్నవారు దరఖాస్తులు పెట్టుకొనవచ్చునన్న నియమముందెడిదేకాని పరిశోధనము చేయుట కనుమతి లభించెడిదికాదు. విశ్వవిద్యాలయమువారి నియమము ననుసరించి రెండుసారులు దరఖాస్తు పెట్టుకొన్నను నా కవకాశము లభించలేదు డా. భగవంతుంగారు విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులైన తరువాతనే తెలుగులో కూడ పరిశోధనము చేయుట కవకాశము కల్పించినారు. ఆ యవకాశమును వినియోగించుకొన్న వారిలో నేను ప్రథముడను. వారి చొరవతో మా తెలుగుభాష పరిశోధనాపుష్టమైనది. వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నా పరిశోధనమునకు దర్శకులై, నాజీవితమునకు మార్గదర్శకుడై శిష్యవాత్సల్యము మూర్తీభవించిన మధురదువర్ణులు ఆచార్య శ్రీ ఖండవ, లక్ష్మీరంజనం గారికి నతులు.

నిదు మనంబు నవ్యనవనీతనమొనము పల్కు చంద్రమౌ
మండల మండనార్హము సుమద్రవతుల్యము చేతి; విశ్రులం
దుండడు మా గురున్ త్రికరణోపమితిన్ ప్రతిసేయ శిష్యులం
దుండడు నన్ను బోలు మరియొక్కడు రాజకమారమండలిన్.

ఈ గ్రంథమును ముద్రించుటకును, పరీక్షకుల యభీప్రాయముః ప్రకటించుకొనుటకును ఆనుమతి నొసంగిన మా విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షుల శ్రీ డి. ఎస్. రెడ్డిగారికిని, కాణోపలములవంటి పరీక్షకులైన శ్రీ ఖండవ, లక్ష్మీరంజనం, శ్రీ గంటి జోగిసోమయాజులు, శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరాఘవగారలకును నా సమోవాకములు.

నా పరిశోధన మంతయు నొకయెత్తు, చేసిన పరిశోధనాఫలితము నీ విధముః ప్రకటించుకొనుట ఇంకొకయెత్తు. పరిశోధనమున కెంత శ్రమపడితిని ప్రచురణమున కంతకన్న నెక్కుడు కష్టపడితిని. నా గ్రంథమును చూచి మెది నన్ను ప్రోత్సహించు సుదేశముతో హైద్రాబాదు ప్రభుత్వ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారు ఈ గ్రంథమునేకాక నేను సేకరించిన తెలంగాణ జానపదగేయము లన్నింటిని ప్రభుత్వపక్షమున ముద్రించుటకు నిశ్చయించి ఈ యత్నమున నాకు తోడ్పడినవారిలో శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావుగారు శ్రీ కపిల కాశీపతిగారు ముఖ్యులు. కాని ఇంతలో ఆంధ్రప్రదేశ్ మహతరింకాల మాసన్నమైనది. ప్రభుత్వమే మారిపోవుచున్న సమయమున నిట్టి నిశ్చయపలవంతమగునో కాదో యవి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావుగారు, గ్రంథముద్రణ హైద్రాబాదు ప్రభుత్వమువారెట్టి నిబంధనలు లేకుండ నాకైదువేల రూపాయ సహాయముగా నిచ్చుట కుత్తరువు చేసిరి. ఉత్తరువైన మరునాడు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వము మారిపోయి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమవతరించినది. కొంతకాలవ తరువాత హైద్రాబాదు ప్రభుత్వాజ్ఞను మన్నించి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారి నాకైదువేల రూపాయ లిచ్చుటకు సమ్మతించిరి. మొదట రూ. 2500 ఇచ్చుటకుః అచ్చైన పిదప ప్రభుత్వమునకు నూరు ప్రతు లిచ్చినచో కడమ రూ. 2500 ఇచ్చుటకును అంగీకరించిరి. పూర్వపు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వపు వాగ్దానముః

మన్నించి ఈ సాహాయ్య మొనర్చిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారిని ముఖ్యముగా గౌ॥ డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారిని (నాటి అధికమంత్రి), విద్యాశాఖామంత్రిలు ॥ శ్రీ ఎస్.బి.పి. వట్టాభిరామారావు గారిని, కృతజ్ఞతలు. ప్రభుత్వము చేయూత నియకున్నచో ఈ గ్రంథమును నాకై నేను ప్రస్తుతము ప్రచురించుకొనెడువాడను గాను.

ఈ గ్రంథమునకు నూరు రీముల కాగితమును సరసమగు ధరకిప్పించిన సిర్ హుదా పేషమిల్స్ యజమానులగు బిర్లా సోదరులకును వారి ఆఫీసు మేనేజరు శ్రీ భండారి గారిని మిక్కిలి కృతజ్ఞుడను.

గ్రంథ మచ్చగునపుడు స్థానిత్యములను తొలగించి దిద్ది తీసిన మధ్యురు పామలు శ్రీమదాచార్యరఘునాథచక్రవర్తిగారికి ప్రణతులు.

ప్రతిశీర్షికకు కావలసిన చిత్రములను సిద్ధమొనర్చి ఈ గ్రంథమున కుచితమగు వన్నెచిన్నెలు దిద్దిన నా మిత్రులు కళాకారులు శ్రీ మదిపడగ బలరామాచార్యులకు నమస్సులు.

పదానుక్రమణికను సిద్ధమొనర్చిన మిత్రులు నాగభూషణ శర్మ, సుప్రసన్న రామకోటిశాస్త్రి గారలకు కృతజ్ఞుడను.

8-4-685

నారాయణ గూడ

హైదరాబాదు

9-12-1958

రచయిత

ద్వితీయ ముద్రణ పీఠిక

ఈ గ్రంథము ప్రథమముద్రణమై రెండు దశాబ్దములు గడచినవి. ఈ యిరువదేండ్లలో తెలుగు జానపదసాహిత్యమును గూర్చిన పరిశ్రమ మరికొంత జరిగినది. అనాదీ విషయముపై పరిశోధనమున కనుమతి పొందుటే గగనమైనది. ఈనాడు తెలుగుదేశమందలి వివిధవిశ్వవిద్యాలయములయందే కాక రాష్ట్రము బయటను జానపదవాఙ్మయార్థ్యయనము పరిశోధనము చెప్పుకొనదగినంతగా సాగుచున్నది. ముందుముందింకను ఈ రంగమున విశేషకృషి జరుగగలదను ఆశయున్నది. ఆయాశయే ఈ ద్వితీయముద్రణకు ప్రోత్సాహకారియైనది. ద్వితీయ ముద్రణమున అవసరమనుకొన్న మార్పులు కూర్పులు కొన్ని చేసినాను. జానపద విజ్ఞానమందలి వివిధకాఖల గూర్చియు, దాని దశాంకవిభజనపద్ధతి గూర్చియు, కడచిన యిరువదేండ్లలో ఈ రంగమున సాగిన కృషినిగూర్చియు, కొన్నితత్వము లందలి గూఢార్థములగూర్చియు, జానపదగేయముల స్వరముల గూర్చియు కొంతవిషయ మధికముగా చేర్చినాను. ఈ విధముగా ద్వితీయ ముద్రణము వస్తువు విషయమున కొంత మెరుగైనను అచ్చువిషయమున తరుగైనది. ఇది మూడిండ్ల పిల్లికూనయై మూడు ప్రెస్సులు మారినది. మొదటి యారుఫారములొక ప్రెస్సులో, తరువాతి నాలుగు ఫారములు ఇంకొక ప్రెస్సులో, కడమ ఫారములు మరొక ప్రెస్సులో అచ్చైనవి. ముద్రణము 1977 జనవరిలో ప్రారంభమై 1978 జూలైలో, ముగిసినది. గజగర్భమువలె దీర్ఘముగా సాగినదీ ముద్రణకళ. దానికితోడు రెండుతీరుల కాగితమైనది. అచ్చుపోతల వైవిధ్యముతో వర్ణజలితమై కాగితపు రంగుల భేదముతో గంగాయమునల కూడలియైనది. సరస్వతి యంతర్గీనమైనది. తలసాగా, ఇన్నర్టువేసికట్టిన బిళ్ళగోచి దోవతి, కోటు, నెక్కెలైల వేషపు బ్రిటిషు ఉద్యోగివలెనో; జంపాలు, గల్బుచీలు, హస్తీపాదముల పాంటు, బొమ్మల బుష్కోటు ధరించు స్వతంత్రదేశపు యువకునివలెనో కనువిందుగానున్నది.

ఈ ముద్రణమునకు ప్రభుత్వమువారు కొంత ఆర్థికసహాయము గావించినారు. ముఖ్యముగా నాటి విద్యాశాఖామంత్రిలు శ్రీ మండలి వెంకటకృష్ణారావుగారు, విద్యాశాఖ కార్యదర్శి శ్రీ సి. శ్రీనివాసకాశ్రిగారు నా కృతజ్ఞతలకు పాత్రులు. తక్కువవెలకు కాగితమిప్పించిన కేంద్రప్రభుత్వము వారికి కృతజ్ఞుడను.

కా.శ. ౧౯౦౦

కాళయక్తి అపాధహర్షిమ

20-7-1978

విధేయుడు

బి. రామరాజు

విషయ సూచిక

౧. ప్రవేశిక

౧-౭౬

నిర్వచనము ౧-౧౦, జానపద విజ్ఞానము (౧౦-౧౬) జానపద
గేయలక్షణము-ఉత్పత్తి ౧౬-౨౧, జానపదగేయ లక్షణములు
౨౧-౩౦, ప్రమేయము ౩౦-౩౫, జానపదగేయ ప్రశస్తి ౩౫-౪౨,
అనాదరణము ౪౨-౪౬, శిష్టసాహిత్యమున గేయముల ప్రసక్తి
౪౬-౫౯, జానపద విజ్ఞానమును గూర్చిన కృషి (౬౦-౭౬)

౨. పౌరాణిక గేయములు

౭౭-౧౭౬

రామాయణ సంబంధములు ౭౮-౧౨౬

సూక్ష్మరామాయణము ౮౨, రామకథా సుధార్ణవము ౮౨-౮౩,
కుశలవ కుచ్చలచరిత్ర ౮౩-౮౮, శారదరామాయణము ౮౮-౮౯,
లంకయాగము ౮౯-౯౨, పెండ్లి-శాంత-అడవిగోవిందనామాలు
౯౨-౯౭, పుత్ర కామేష్టి ౯౭-౯౯, పాతాళహోమము ౯౯-౧౦౦,
లక్ష్మణమూర్ఛ ౧౦౦-౧౦౨, గుహభరతుల అగ్ని ప్రవేశము
౧౦౨, శ్రీరామపట్టాభిషేకము ౧౦౨-౧౦౩, ఊర్మికాదేవి నిద్ర
౧౦౩-౧౦౮, లక్ష్మణదేవరనవ్వు ౧౦౮-౧౧౩, సుందరకాండ
పదము ౧౧౩-౧౧౪, వేపూరిబ్రతుకమ్మ కుశలవపాట,
కుశలాయకము, కుశలపుల యుద్ధము, కుశలవకుచ్చల చరిత్రము
౧౧౪-౧౧౮, శతకంఠరామాయణము ౧౧౮-౧౧౯, సీతకల్యాణము
౧౧౯-౧౨౦, సీతాదేవి యానవాలు (౧౨౦-౧౨౨) కోవెల
రాయభారము ౧౨౨, సీతమ్మ అగ్ని ప్రవేశము ౧౨౨, మాయలేడి
పాట ౧౨౨-౧౨౬.

భారత సంబంధములు ౧౨౬-౧౪౨

నలచరిత్రపదము ౧౨౭-౧౨౮, దేవయాని చరిత్రము ౧౨౯,
సుభద్రాకల్యాణము ౧౩౦-౧౩౧ గయోపాఖ్యానము ౧౩౧-౧౩౧,
ధర్మరాజుజూదము ౧౩౪-౧౩౭, పండు పాట ౧౩౭-౧౩౮,

శశిరేఖ పరిణయము ౧౩౮-౧౩౯, శశిరేఖ పరిణయము-
బ్రతుకమ్మ పాట ౧౩౯, సావిత్రి-బ్రతుకమ్మ పాట ౧౩౯-౧౪౦,
విరాట పర్వము-జంగం కథ ౧౪౦, విరాట పర్వము-పదము
౧౪౧, విరాట పర్వంతర్గత కీచకవధ ౧౪౧, భగవద్గీత-కథా
గీతము ౧౪౧-౧౪౨

భాగవత సంబంధములు ౧౪౨-౧౬౮

ప్రహ్లాదచరిత్రము-పదము ౧౪౪, వామన విజయము ౧౪౪-౧౪౬
వామనచరిత్రము పాట ౧౪౬-౧౪౭, అంబరీషోపాఖ్యానము
౧౪౭ ౧౪౮, గజేంద్రమోక్షము ౧౪౮, శ్రీకృష్ణజననము-లాలి
పాట ౧౪౮-౧౪౯, కాళింగమడుగుపాట ౧౪౯-౧౫౦, శ్రీకృష్ణుని
చట్టాలు ౧౫౨, బాలకృష్ణలీలలు ౧౫౨-౧౫౩, గుమ్మడుపాట
౧౫౩-౧౫౪, యశోదకొంగపాట ౧౫౪-౧౫౫, గోపికాప్రీతి
జలక్రీడలు ౧౫౫-౧౫౬, రుక్మిణీకావ్యాణము-బ్రతుకమ్మ పాట
౧౫౬, చిలుక రాయబారము ౧౫౬, సత్యభామ సరసము ౧౫౮,
రుక్మిణీదేవి ముచ్చట ౧౫౮-౧౬౦, రుక్మిణీదేవి సీమంతము
౧౬౦-౧౬౧, ఉషాస్వప్నము ౧౬౧-౧౬౨, భ్రమరగీతలు
౧౬౨-౧౬౩, కుచేలోపాఖ్యానము ౧౬౩-౧౬౮.

ఇతరములు ౧౬౮-౧౭౬

సత్యహరిశ్చంద్ర-బ్రతుకమ్మపాట ౧౬౮-౧౬౯, చంద్రమతీ
దేవి-బ్రతుకమ్మ పాట ౧౬౯, అనుసూయాదేవి బ్రతుకమ్మ పాట
౧౬౯-౧౭౦, దత్తాత్రేయ జననము ౧౭౦, గోవు పాట ౧౭౦-
౧౭౨, పారుజాతవల్లవి ౧౭౨-౧౭౪

౩. చారిత్రక గేయములు

౧౭౭-౨౦౦

పలనాటి వీరుల చరిత్రలు ౧౮౦-౧౯౧, బాలచంద్రుని యుద్ధము
౧౯౧-౧౯౯, కోళ్ళ పొట్టాట-గోవు యుద్ధము, కన్నమనేని
యుద్ధము ౨౦౦-౨౦౯, గురిజాల యుద్ధము ౨౦౯-౨౧౪,
అరిరాజు రాయబారము ౨౧౪-౨౧౮, కల్లుప్రతిష్ఠ, బాలునియుద్ధము
-పూర్వభాగము ౨౧౮, వీరపురుషుల మహిమ ౨౧౮-౨౨౦,

కొమ్మరాజు యుద్ధము ౨౨౦-౨౨౩, బ్రహ్మనాయని విరుగు
 ౨౨౩-౨౨౪, కౌటమరాజుకథ ~~ప్రతిపక్షం~~, కుమారరాముని
 కథ ౨౪౦-౨౪౧, వీరభద్రారెడ్డి గేయము ౨౪౧-౨౪౨, శ్రీకృష్ణ
 దేవరాయల ఉపశ్రుతి ౨౪౨-౨౪౩, సర్వాయి పాపని కథ
 ౨౪౩-౨౪౪, దేశింగురాజుకథ ౨౪౪-౨౪౫, బొబ్బిలి కథ ✓
 ౨౪౫-౨౪౬, పెద్దాపురము కోడిపందెముల పాట ౨౪౬-
 ౨౪౭, అల్లూరి సీతారామరాజు కథ ౨౪౭-౨౪౮, సదాశివరెడ్డి
 కథ ✓ ౨౪౮-౨౪౯, బంగారు తిమ్మరాజు కథ ౨౪౯-౨౫౦,
 ఆరెమరాణిల కథ ౨౫౦-౨౫౧, బల్లూరి కొండ్రాయుని కథ
 ౨౫౧-౨౫౨.

౪. మతసంబంధ గేయములు

౩౦౧-౩౦౧

శైవమత సంబంధములు ౩౦౨-౩౦౬

దక్షిణి యజ్ఞము ౩౦౬-౩౦౭, గంగా వివాహము ౩౦౭-౩౦౮,
 సవతుల కయ్యము ✓ ౩౦౮-౩౦౯, లక్ష్మీపార్వతుల సంవాదము
 ౩౦౯-౩౧౦, త్రిపురాసుర సంహారము ౩౧౦-౩౧౧, సురాభాండేశ్వరము
 ౩౧౧-౩౧౨, మార్కండేయునిజననము ౩౧౨-౩౧౩, శ్రీయోగమహా
 రాజు చరిత్రము-జంగంకథ ౩౧౩-౩౧౪, శ్రీయోగరాజు చరిత్ర-
 పదము ౩౧౪-౩౧౫, భల్లాణరాయకథ ౩౧౫-౩౧౬, తెప్పోత్సవ
 వోడపాట ౩౧౬-౩౧౭, కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ ౩౧౭-౩౧౮.

వైష్ణవ మతసంబంధములు ౩౧౮-౩౨౨

వరదరాజు పెండ్లిపాట ౩౨౨-౩౨౩, శ్రీ అండాళ్ చరిత్రము-
 శ్రీరంగ మాహాత్యము ౩౨౩-౩౨౪, తిరుమంత్రము పాట
 ౩౨౪-౩౨౫, లక్ష్మీదేవి వర్ణనము ౩౨౫, దశావతారములపాట
 ౩౨౫-౩౨౬, శ్రీలక్ష్మీదేవి సోగటాలాట ౩౨౬, వెంకటేశ్వరుల
 వేట ౩౨౬-౩౨౭, చెలీత కథ ౩౨౭-౩౨౮, సవతులకయ్యము
 ౩౨౮, ప్రహ్లాదచరిత్రము ౩౨౮, ఏకాదశీమాహాత్యము, రుక్మాంగద
 మహారాజుకథ ౩౨౮-౩౨౯, చిన్నమ్మ కథ ౩౨౯-౩౩౦,
 వరాహావతార చరిత్రము ౩౩౦-౩౩౧, ఆకువందారు ఉయ్యాలపాట
 ౩౩౧-౩౩౨.

౫. పారమార్థిక గేయములు

౩౨౨-౪౬౯

భక్తి గేయములు ౩౨౩-౪౦౮

భద్రావల రామదాసు కీర్తనలు ౩౨౬-౩౨౭, భగవద్దాసు
 సంకీర్తనలు ౩౨౭-౩౨౮, శ్రీకైలభమరాంబికాష్టకము ౩౨౮,

కారేషామస్తాన్ దేవుని కీర్తనలు ౩౯౪, రాపాకకవుల కీర్తనలు ౩౯౪-౩౯౫, రాకమచెర్ల వెంకటదాసు కీర్తనలు ౩౯౫, పుల్లమ రాజు అప్పలరాజు రామచంద్రరాజుల కీర్తనలు ౩౯౫-౩౯౬, కోలాట కీర్తనలు ౩౯౬-౩౯౯, మేలుకొలుపులు ౩౯౯-౪౦౦, మంగళహారతులు ౪౦౦-౪౦౮.

వేదాంత సంబంధములు ౪౦౮-౪౪౨

సీతపాట ౪౧౩-౪౧౬, ఏగంటివారి వచనములు ౪౧౬-౪౧౯, వేమన తత్త్వము ౪౧౯-౪౨౦, నారాయణ శతకము ౪౨౦-౪౨౧, రామరామ శతకము ౪౨౨-౪౨౩, శ్రీరామనామ మాహాత్యము ౪౨౩-౪౨౪, నమశ్శివా యగేయామృతము ౪౨౪, శ్రీరామగీత ౪౨౪, వేదాంతకుచ్చెలకథ ౪౨౫-౪౨౬, వసిష్ఠ వాక్యములు ౪౨౬, పోతులూరి వీరబ్రహ్మం, నంజయ్య, సిద్దయ్య లింగావధూత, బాబదాసు తత్త్వములు ౪౨౬-౪౨౭, శుద్ధనిర్గుణ తత్త్వకందార్థ దఱుపులు ౪౨౬-౪౨౯, తారకామృతసారము ౪౨౯-౪౩౧ నేను సేకరించిన తత్త్వాలు ౪౩౧-౪౪౨.

కర్మమార్గము ౪౪౨-౪౬౯

సోమపాట ౪౪౪, నోములు వ్రతములు ౪౪౪-౪౪౬, త్రినాథుని చరిత్రపదము ౪౪౬-౪౪౭, తులసీదళము పాట ౪౪౭-౪౪౮, శ్రావణ మంగళవారము శుక్రవారము పాటలు ౪౪౮-౪౫౦, మోచేటి పద్యము పాట ౪౫౧, కామేశ్వరి పాటలు ౪౫౧-౪౫౬, చిక్కుళ్ళ గౌరి వ్రతము పాట ౪౫౬, చల్లచిత్తనోము ౪౫౬-౪౫౭, ఏకాదశీ వ్రతము పాట, ౪౫౭, బొడ్డెమ్మ పాటలు ౪౫౭-౪౫౯, బ్రతుకమ్మ పాటలు ౪౫౯-౪౬౩, ఎల్లిమ్మ (రేణుక) కథ ౪౬౩-౪౬౯.

స్త్రీల పాటలు

౪౭౦-౪౯౩

లోలపాటలు, జోలపాటలు ౪౭౨-౪౭౬, పెండ్లిపాటలు ౪౭౬-౪౮౫, సీతనత్తవారింటికి పంపుట, సీతనమర్త, సీతగడియ, సీతమ్మవారి వసంతము, సీతాదేవి వామనగుంటలాడుపాట ౪౮౫-౪౮౭, సుభద్రసారె ౪౮౮-౪౮౯, అత్తకోడండ్ర ఆరళ్ళు ౪౮౯-౪౯౩.

శ్రామిక గేయములు

౪౯౪-౫౨౨

పడవ పాటలు ౪౯౫-౪౯౬, రాట్నము పాటలు ౪౯౮-౪౯౯,

విసురురాతి (తిరుగలి) పాటలు ౪౯౯-౫౦౧, రోకటి పాటలు ౫౦౧-౫౦౪, కృషీవలుల(ఏతము, మోట, ఏరువాక, పొలి)పాటలు ౫౦౪-౫౧౨, కార్మికుల పాటలు ౫౧౨-౫౧౬, వృత్తుల పాటలు ౫౧౬-౫౨౨.

౮. పిల్లల పాటలు

౫౨౩-౫౫౦

పిల్లల కొరకుద్దేశింపబడిన పాటలు ౫౨౫-౫౩౫, పిల్లలు తామే యల్లుకొన్న పాటలు, ఆటపాటలు ౫౩౫-౫౪౫, గేలిసేయు పాటలు ౫౪౫-౫౪౭ ఇతరములు ౫౪౭-౫౫౦.

౯. శృంగార గేయములు

౫౫౧-౫౮౦

పారాణిక గేయములు ౫౫౩-౫౫౭, చారిత్రక గేయములు ౫౫౭-౫౫౮, కరుణరస గేయములు ౫౫౮-౫౬౯, అద్భుతరస గేయములు ౫౬౯-౫౭౧. మతసంబంధ గేయములు ౫౭౧-౫౭౨, వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాట ౫౭౨-౫౭౪, చల్ మోహనరంగ పాట ౫౭౪-౫౭౬, సిరిసిరిమువ్వ పదము ౫౭౬-౫౭౭, గోంగూర పాట ౫౭౭-౫౭౮, నారాయణమ్మ పాట ౫౭౮, బిండిపాట ౫౭౮-౫౭౯, దూడమ్మ పాట ౫౭౯-౫౮౦, చందమామ, బంగారుమామ, గుండ్లపల్లిగురివి, వలపు పాటలు, ౫౮౦-౫౮౫, కోలాట పాటలు ౫౮౫-౫౮౮, కాముని పాటలు ౫౮౮-౫౮౦.

౧౦. అద్భుతరస గేయములు

౫౮౧-౬౨౦

బాలనాగమ్మకథ ౫౮౨-౫౯౨, కమ్మవారి పణతి పసల బాలరాజు కథ ౫౯౨-౫౯౬, గాంధారికథ ౫౯౭-౬౦౩, కాంభోజరాజుకథ ౬౦౩-౬౧౦, ధర్మాంగద పాము పాటలు ౬౧౦-౬౧౭, బాలరాజు బ్రతుకమ్మ పాట ౬౧౭-౬౨౦.

౧౧. కరుణరస గేయములు

౬౨౧-౬౭౨

కన్యకామ్మవారి కథ ౬౨౩-౬౨౪, సారంగధర పాటలు ౬౨౫-౬౩౦, కామమ్మ కథ ౬౩౦-౬౩౬, లక్ష్మమ్మ కథ ౬౩౬-౬౪౦, సన్యాసమ్మకథ ౬౪౦-౬౪౪, మండపేట పాపమ్మ పేరంటాలమ్మ కథ ౬౪౪-౬౪౬, పేరటాండ్రకథలు ౬౪౬-౬౪౮, నల్లతంగాళ్ కథ ౬౪౮-౬౫౨, వీరరాజమ్మకథ ౬౫౨-౬౫౭, ఎరుకల నాంచారి కథ ౬౫౭-౬౬౪, రాములమ్మ పాట ౬౬౫-౬౭౨.

౧౨. హాస్యపు పాటలు

౬౭౩-౬౯౦

పాఠాణిక, చారిత్రక, మతగేయములందున్న హాస్యము ౬౭౩-
౬౮౦. హాస్యానుకృతులు ౬౮౧-౬౮౩, వాక్యమత్కృతి గల
పాటలు ౬౮౩-౬౯౦.

౧౩. భాషా సారస్వతములు

౬౯౧-౭౩౦

జానపదుల భాష ౬౯౧-౬౯౫, అన్యదేశ్యములు ౬౯౫-౭౦౦
వ్యావహారికభాష ౭౦౦-౭౦౩, అలంకారములు ౭౦౩-౭౧౨
జాతీయములు, నానుడులు, మారుమూల పదములు ౭౧౨-౭౨౬,
సామెతలు ౭౨౬-౭౩౦.

౧౪. సాంఘిక విషయములు

౭౩౧-౭౯౦

మతము ౭౩౨-౭౩౬, యుద్ధ విషయములు ౭౩౬-౭౪౯,
విశ్వాసములు, ఆచారములు ౭౪౯, ౭౫౮, తెగలు ౭౫౯-౭౬౦,
వృత్తులు, పరిశ్రమలు, కళలు ౭౬౦-౭౬౪, వేషభూషణములు
౭౬౪-౭౭౧, అలంకరణములు ౭౭౧-౭౭౪, వాద్యములు ౭౭౪-
౭౭౫, వినోదములు ౭౭౫ విజ్ఞానము ౭౮౧-౭౯౦.

౧౫. జానపద గాయకులు

౭౯౧-౮౦౭

పిచ్చుకగుంట్లు ౭౯౪-౭౯౭, శారదకాండ్రు ౭౯౭-౭౯౮,
వీరముష్టివారు ౭౯౮-౭౯౯, బవనీలు ౭౯౯-౮౦౧, వీరన్నల
వారు ౮౦౧-౮౦౨, గొల్లిసుద్దులు ౮౦౨-౮౦౩ దాసలులు ౮౦౩-
౮౦౫, జంగములు ౮౦౫-౮౦౭.

౧౬. జానపదగేయముల వరుసలు

౮౦౮-౮౩౮

చందోవిశేషములు ౮౦౮-౮౧౨, త్రిశ్ర, చతురశ్ర, ఖండగతి,
మిశ్రగతి పాటలు ౮౧౨-౮౧౭, దరువులు ౮౧౭-౮౧౮,
కీర్తనలు, పల్లవి, అను పల్లవి ౮౧౮-౮౨౧, వరుసల పట్టిక
౮౨౨-౮౨౩, సంగీతము ౮౨౩-౮౨౬, కొన్ని గేయముల
స్వరస్వరూపము ౮౨౬-౮౨౯, అన్నమయ్యపాడిన దేశవరుసలు
౮౨౯-౮౩౮.

౧౭. ఉపసంహారము

౮౩౯-౮౪౦

తోదృడిన గ్రంథములు పత్రికలు 1-4

ప్రవేశిక

నిర్వచనము

జానపదమునగా పల్లెటూరు. “ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి ర్భద్రం విస్త్య హిమాగయోః, సిన్ధుజ్ఞసపదో దేశవిషయో తూపపర్తనమ్” అని అమరము. జానపదములయందుండువారు జానపదులు. వారు పాడుకొనెడు పాటలు లేదా గేయములు జానపదగేయము లనబడును. వీనినే ఇంగ్లీషులో Folk Songs అందురు. ఈపదము Volkslied అను జర్మనుభాషాపదమున కనువాదము. Folk Songs ‘జానపదగేయములు, Folk Literature జానపదసాహిత్యము Folk Lore జానపదవిజ్ఞానము అను మాటలన్నియు నా శబ్దభవములే. ఔత్తరాహలగు భారతీయులుకూడ నీవిషయమును తెలుపుటకే ‘లోకసాహిత్య’ ‘లోకగీత’ శబ్దములను వాడుచున్నారు. జానపదులనగా మోటువారు, పల్లెటూరి వారు, అనాగరకులు, పామరులు, ప్రాకృతులు, అజ్ఞానులను నర్థము స్ఫురించునని కావోలు కొందరాంధ్రపండితు లీగేయములను ఈ సాహిత్యమును తమ యిష్టాను సారముగా వేరువేరు పేర్లతో పిలిచిరి. జానపదశబ్దము ప్రాకృతత్వమును సూచించునన్నవో దానికి పూర్తిగా విరుద్ధార్థమిచ్చునట్టి ప్రయోగమును కలదు. “కృతయజ్ఞశ్చమేధావీ బుధో జానపద భృచిః”¹ అని వ్యాసులవారు జానపదులను యజ్ఞము చేసినవారితోడను పండితులతోడను సమానులనుగా నొనర్చిరి. ఇక ఆంధ్రపండితులు, విమర్శకు లేయే పేరుల నీగేయములను నిర్వచించిరో ఆటల నిర్వచించుటకు కారణము లేవో ఆయాపండితు లొనర్చిన నామకరణము లెంతవరకు సమంజసములై యున్నవో తెలిసికొని తరువాత సరియగు నామనిర్వచనము చేయ యత్నింతము. శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగా రిట్టి వాఙ్మయమును ప్రజావాఙ్మయ మనిరి. ప్రజలనగా పల్లెటూరివారు కావచ్చును. పట్టణవాసులును కావచ్చును. విశేషించి పామరత్వదోషము తొలగిపోవునని వారభిప్రాయపడియుందురు. శ్రీ తల్లావజ్జుల శివశంకరశాస్త్రి, శ్రీ ఆదిదేవు

1. భారతము. కాం ౧౩ ఆ ౪౧ శ్లో. కృతప్రజ్ఞశ్చ. పాశాంతరము

రామరావు ప్రభృతులు పదవాఙ్మయముని పేర్కొనిరి.¹ జానపదగేయముల కున్న రెండుమాడు ముఖ్యలక్షణములలో నొకటియగు పదచ్ఛందస్సునే ప్రధానముగా గొని వారిట్టి నామకరణ మొనర్చియుంచుదురు. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు అనాద్యతవాఙ్మయ మనిరి.² నాగరకులు పండితులు లాక్షణికు లిట్టి పాటలను తమ చెంతనున్న శిష్టసాహితీనికషములపై రాచి పనికి రానివని యనాదరణ సేయుటవలనను, స్వయముగా శ్రీ శర్మగారికట్టి వాఙ్మయము నెడగల యాదరముచేతను దానిని వారావిధముగా పేర్కొనియుంచుదురు. శ్రీ వావిలాల సోయయాజులుగారు గేయరచనలనిరి. ఇవి పద్యములుగా చాక గేయములుగా రచింపబడుటనుబట్టియే వీరీనామమును ఎంచుకొనిరనుట స్పష్టము. చతుర్విధములగు నాంధ్రకవిత్వములందిది యొకటి కావున లాక్షణికమతాను సారముగా శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు మధురకవితలని పిలిచిరి.³ శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు దేశిసారస్వత మనిరి.⁴ మార్గ దేశి భేదములతో నొప్పారు మన యాంధ్ర సారస్వతమున నీభాగమంతయు దేశిసారస్వతమున జేరును కావున వారావిధముగా వింగడించిరి. శ్రీ పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రి, శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ, శ్రీ దేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు, శ్రీహరి ఆదిశేషువు, శ్రీ తూమాటి దొణప్ప, శ్రీ నేమనూరి గంగాధరం ప్రభృతులు మాత్రము జానపదశబ్దమునే వాడియున్నారు. తార్కికపద్ధతి నాలోచించి పినియం దేపదము సార్థకమో తేల్చుచున్నందుచో సీపేర్లన్నింటికి నతివ్యాప్తియో యవ్యాప్తియో కలుగుచున్నది. ప్రజావాఙ్మయమనెడు మాటనే తీసికొనుడు. ప్రజలు కానివారెవరు? నాగరకులు పండితులు మాత్రము ప్రజలు కారా? వారును ప్రజలే. అటులైనచో పండితులచే పోషింపబడు వాఙ్మయముకూడ ప్రజావాఙ్మయము కావలసివచ్చును. కనుక ప్రజావాఙ్మయమనుమాట పొసగదు. పదవాఙ్మయమును మాటను విచారితము. జానపదకవిత్వము పదకవిత్వమును మాట వాస్తవమే. కాని పండితకవులు కూడ రచించిన పదము లున్నవికదా! అవికూడ ఈశాఖలో చేరునా? చేరవు. కనుక నిదియును పొసగదు. మూడవది అనాద్యతవాఙ్మయమును పేరు. ఎవరిచే ననాదరింపబడినందులకు దీనికిపేరు? పండితులచే ననాదరింపబడినందులకా? పండితు లాదరించలేదని ఈ పేరిడినచో

1. వ్యాస సంగ్రహము

2. అమరావతి స్తుతము

3. మీగడ తఱకలు

4. కన్నెర (డిసెంబరు ౧౯౩౩.)

మరి ఆదరించువారికి సైతము ఆనాదృతవాఙ్మయమేనా ? నూటికొక రసాదరణ మొనర్చినంత మాత్రమున తక్కిన తొంబదితొమ్మిండు తామాదరించుదాని సాదృతవాఙ్మయమందురా ? ఆవాఙ్మయమున కాపేరిడిన శ్రీ మల్లంపల్లివారికి మాత్రమేది యత్యంతాదరణీయమైనదే కదా ! కనుక ఈ పేరును పొసగదు. మధురకవిత్వం పేరు లాక్షణికసమ్మతమైనను దానికి నతివ్యాప్తి కలదు. “మధురకవిత్వం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కృతికలు, విభక్త్యధి దేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్టు, గీతప్రబంధములు, చతుర్పదీకాష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగ ఘోష, చతురుత్తరసంఘటనలు, యక్షగానంబుల వెలయుపదంబులు, దరుపులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు, సుయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకు పదంబులు, చందమామసుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపద, ద్విపద, త్రిపద, చతుష్పదాష్టపదలు నివి యాదిగాగల్గు నన్నియు” నగును.¹ పై వానిలో యక్షగానంబుల వెలయు పదములుదక్క తక్కినవాని జేర్చుటకు వీలు లేని రచనలగూడ మధురకవితలనుట పొసగదుకదా ! ఇటువంటిదే దేశి సారస్వతమును పేరు. దీనికిసైత మతివ్యాప్తి కలదు. జానపదసాహిత్య మంతయు దేశిభాగమున జేరును. నిజమేకాని దీని వెనువెంట నా విభాగమున పాల్కురికి సోమనాథునిపండి పండితప్రకాండులు రచించిన పండితారాధ్య చరిత్రము, బసవపురాణము, గోనబుద్ధారెడ్డి విరచితమగు రంగనాథ రామాయణము మొదలగు కావ్యము లనేకములు చొచ్చుకొనిపోవును. కనుక నీపేరును పొసగదు. ఇటుల నాయాపండితులిడిన పేరుల త్రోసిరాజుట వారు పొరపడినారసుటకు గాదు. వారివారి యుద్దేశముల ప్రకారముగా వారికిన పేర్లు సరియైనవే. ఆ వాఙ్మయమునకున్న న్యూనతను తొలగించి సామాన్య ప్రజానీకమునకు సంబంధించినదని చెప్పటకే ప్రజావాఙ్మయమని యొకరు పేరిడిన మరియొకరు జానపదసాహిత్యముఖ్యలక్షణములలో నొకడగు ఛందము నాధారముగా గొనియును, మరియొకరు పద్యకవిత్వమునకన్న పద కవిత్వము భిన్నమైనదని చెప్పటకు పదసాహిత్యమనియు నిర్వచించిరి. ఒకరు పండితులనాదరించుటజేసి యశ్రద్ధవలన గలిగిన హానికి నొచ్చుకొనియు వారికి స్వయముగా నా వాఙ్మయమునెడ గల ఆదరాభిమానముల సూచించుటకు ఆనాదృతవాఙ్మయమనిని నింకొకరు మన పూర్వులైనవారు రచించిన చతుర్విద

1. ‘సుగ్రీవవిజయము’ పీఠికలో వేటూరివారు.

కవితలందు జేరిన మధురకవితలో నీగేయభాగ మంతయు నిమిదిపోవుటచే లాక్షణికసమ్మతి ననుసరించెడియు తక్కిన మూడు తీరుల కవిత్యముల (ఆశు, చిత్ర, విస్తర)తోబాటుగా దీనిగూడ గద్దె నెక్కింపదలచెడియు “మధురకవిత” అనిరి. మరియొక రిది సంస్కృతసాహితీవిపణివీధులనుండి యెరవు చెచ్చుకొన్న మార్గ సాహిత్యమునకన్న భిన్నమనియు దేశవాసుల మనోభావములు చేశీయ భాషలో (జాను తెనుగులో) దేశిచ్ఛందముతో చెప్పబడినవగుట నినలైన సారస్వతమదియేయను గౌరవముతో దేశసారస్వత మనిరి. కనుక వారివారి యభినివేశములకొలది దిద్దబడిన పేరులు వారి దృవహారమున ననుజనముగా నుండుటయేగాక వారి ముఖ్యోద్దేశములను పాఠకులహృదయములదరకు మోసికొని వచ్చుటయందును సఫలములైనవి. కాని ఒకే లక్ష్యమునకిన్ని పేర్లుండుట ఒక్కొక్క రొక్కొక్క విధముగా నిర్వచించుట పాఠకులకు కొంత క్లేశము కలుగక తప్పదు. ఇట్టి క్లేశమును దూరమొనర్చి సాధారణమైనట్టిదియును, అన్ని విధములుగా తగినట్టిదియును సంపూర్ణముగా సార్థకమైనట్టిదియును నగు పేరొకటి యుండవలయును గదా ! ఒక విషయమును నిర్వచించుటకు తోడ్పడు పద్ధతులలో వ్యతిరేకమున చెప్పుట యొకటి. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు పండితులచే నగాదరింపబడినందుల కివాజ్ఞయమును అనాదృతవాజ్ఞయ మన్నట్లే దీనిని శిష్టవాజ్ఞయభిన్నమని కూడ చెప్పవచ్చును. పదసాహిత్యమునచో పండితులచే రచింపబడినవియును, పల్లెలందును ముఖ్యముగా పామరులందును వ్యాపించినట్టి శిష్టగేయములు, అన్నమాచార్య, శేత్రయ్య, త్యాగరాజు, సారంగ పాణి, విరచితములైన ‘కీర్తనల నీయావరణమునుండి తొలగించుటకు’ ‘అర్థపదదాతురప్రత్యయః ప్రాతిపదికం’ అని చెప్పకొన్నట్లు “నేతివాద” పద్ధతి నవలంబింపవలయును.

సార్థకమగు నొకపేరు పెట్టుటకు పూనుకొన వలయునన్నచో నా విషయముయొక్క ప్రధానతత్వమును పరిశీలించవలయును. తత్వము లక్షణముల కూడలివలన స్ఫురించునట్టిదే యైనను ఒక్కొక్క లక్షణముకన్న దాని పరిధి విస్తృతమని యెఱుగుట యత్యావశ్యకము. ఒక విషయమునకున్న ముఖ్యలక్షణములబట్టి దానికి నామకరణము చేయవలయునన్న నొక్కొక్క నమయమున వివాదము లేర్పడును. ఒకరొక లక్షణము నంగీకరించిన మరొక రింకొక లక్షణమునకు ప్రాధాన్య మొసంగెదరు. రెండు మూడు ముఖ్య లక్షణములు సమానప్రాధాన్యము గలవైనచో నప్పుడింతకన్న గొప్పవిక్కు

సంభవించును. తత్వమందా చిక్కులుండవు. కనుక వస్తుతత్వము నాధారముగా గైకొందుమేని సులభముగా నాచస్తువునకును తదితరములకును గల భేదము తెలిసిపోవును. అదృష్టితో చూచిన కవిత్వమంతటిని రెండు పెద్ద భాగములుగా చేయవచ్చును.¹ ఒకటి చేతనాకృతము. రెండవది యచేతనాకృతము. ఈ రెండును పరస్పరభిన్నములు.² ఒకటి భావుకుడైన కాళాకారుని ప్రయత్నమున దిద్ది తీర్చబడినది. రెండవది జానపదస్పృష్టి, మరియు సప్రయత్నముగా నొకనోడినుండి వెడలి తనకుతానే రూపు విధ్దకొన్నట్టిది. ఒకటి కళాత్మక, కవిత్వము, ఏకకర్తృకము. రెండవది అజ్ఞాతకర్తృకమో లేక సామాహిక కర్తృకమోయని భావింపవచ్చును. మొదటిది నాగరకతామందారసౌరభ్య సంవాసితము. రెండవది ప్రాప్యట్యాలపయోదప్రభమోదబిందునం స్థిక మండ మందవృద్ధిగంధబంధురము. కనుక నిట్టి తత్వమునుబట్టి నామకరణము చేయవలయునన్నచో జానపదశబ్దమే సార్థకముగా దోచును. జనపదములందు మాత్రము పండితులు లేరా? వారిచే పోషింపబడు సాహిత్యము కూడ జానపద సాహిత్యమగునా? తక్కిన పేళ్ళకు కలిగినట్టి విప్రతిపత్తి ఈ విధముగా దీనికి గూడ కలుగుచున్నదికదా యందురేమో? అటులకాదు. జనపదమందున్న పండితుడు నాగరకుడే! విదగ్ధుడే! నగరమందున్న జానపదుడు పాచురుడే. జానపదుడను మాట పామరత్వమును ప్రాకృతత్వమును సూచించును. పామరత్వము నిందార్థదోష్కతకముని చింతింప నక్కరలేదు. ఆ పామరత్వమే యాసాహిత్యమునకు భూషణము మరియు నాత్మపండిది. జానపద సాహిత్యమన పాచురు సాహిత్యమే. ఇది పాండిత్యప్రకర్షగాని చేతనాకృతకళావిలసనముగాని లేనట్టిది. మరియు అక్రమమైనదను అర్థమును సూచించును. పాశ్చాత్య దేశములందీ విషయమున కృషిచేసిన పండితులు చైల్డ్, హెండర్సన్, సిగర్, లామ్మన్, గమ్మెర్, మిల్లర్, గిర్మి మున్నగువారును, భారతదేశమున సి విషయమై పరిశ్రమ మొనర్చిన డెంపుల్, గోపర్, ఎల్మిన్, కూల్ట్రీ, బోయల్,

1. "All poetry is divisible into two great classes—that which is manifestly the work of the conscious artist, and that which is not"

English and Scottish Ballads. F. J. Child.

2. ".....the poetry of the folk is different from the poetry of art." Ibid.

హెమెండార్స్, మున్నగు పాశ్చాత్యులును, దేవేంద్రనత్తార్థిపంటి భారతీయులును 'ఫోక్ లోర్', 'ఫోక్ సాంగ్' శబ్దములనే వాడిరి. 'ఫోక్' శబ్దమునకు జానపద శబ్దము భాషాంతరీకరణముగా గ్రహించిరి. జనపద శబ్దమొక జాతిపరముగను, ప్రజల పరముగను, విషయపరముగను వాడబడును. 'కులాని జాతీః శ్రేణీశ్చ గవాన్ జనపదానపి.'¹ ఇంకొకచో జనపదమొక విషయము, దేశము, నాడు అను నర్థమున నున్నది. 'అతః ఊర్ధ్వం జనపదాన్నిబోధగదతే మమ తత్ర మే కురుపాంచాలాః సాల్యా మాద్రేయజాంగలాః శూరసేనాః పుశిందాశ్చ' యని ఇటులే మరికొన్ని జనపదము లుల్లేఖింపబడినవి.² భారతముందే మరియొకచో "వర్షమైరావతం రాజన్నానాజనపదావృతమ్, ధనుస్సంస్థే మహారాజ ద్వైపర్ణే దక్షిణోత్తరే"³ యని కలదు. ఇక జానపద శబ్దమును గమనింపుడు. "దేయం చౌరహృతం ద్రవ్యం రాజ్ఞా జానపదాయ తు"⁴ "స యథా మహారాజో జానపదాన్ గృహీర్వా స్వే జనపదే యథాకామం పరివర్తతే"⁵ ఆంధ్రమహాభారతమున జానపదశబ్దము గ్రామీణులను నర్థమున కర్ణశకునిదుర్భోధనుల మంతనంబున గాంచనగును.

ఉ. జానపదుల్ పురీజనులు సంతనముం బ్రమదం బెలర్చు నీ
దైస శుభోదయంబ హృదయంబుల గోరుచున్నవారు న
మృనము నొంది కౌరవసమాజము నిన్ను భజింప భూరిచే
జోనిదివై వెలింగెదవు సూర్యుని చాడున నీవ యిచ్చుహిన్" 6

జానపదగీతముల ముఖ్యతత్వమును గురించి విచారించునప్పుడు అనాగరక జాతులను గ్రామీణులను నూచించుటకే పైస పేర్కొనబడిన పండితులు 'ఫోక్' శబ్దము నుపయోగించిరి. ఒక పాశ్చాత్యుపండితు డభిప్రాయపడినట్లు మనముకూడ అత్యంతప్రాచీనమగు జనపదసంఘముల నూహించుకొనసకకర లేదు. ఏలన ఒకనాడు తెలుగునాటి జనపదములం దిట్టివారే నివసించుచుండిరి.

1. యాజ్ఞ్యవల్క్యే

2. భార. భీ ౯ అ.

3. భార. భీ ౬ అ.

4. యాజ్ఞ్యవల్క్యే.

5. శత. బ్రా. ౧౪. ౩౧. ౨౦

6. భార. ఆర. ౫-౩౪౬

7. "Folk is a large word. It suggests a whole nation, or at all events a huge concourse of people. Let us abandon it, then, for a moment, and think rather of a small tribal gathering assembled in very early times"
English and Scottish Ballads. F. J. Child.

ఇప్పటికి అచ్చటచ్చట నున్న ఆటవికులను, వారుండు ప్రదేశములను నందర్కించినచో నీ సత్యము మనకు స్పష్టముగా తెలియవచ్చును. ఆ జన పదములందు పండితు లుండరు. అచటివారందరును నాగరికత లేనివారే. వారిది సామాహికజీవనమే కాని వైయక్తికజీవనము కాదు. అందరకు గల గుణ దుఃఖములు, జీవితసమస్యలు, అనుభూతులు, సమానములు. ఆ సమష్టిజీవనము గడుపువారి జీవితాచరములందు దొకవ్యక్తికి మరియొకవ్యక్తికి గాని, ఒక కుటుంబమునకు (లేదా జాతికి) మరియొక కుటుంబమునకు గాని, భేద మేమియు నుండదు. ఆనంఘమందలి వ్యక్తులందరికిని ముఖ్యాచరముగ ఆహారోత్పత్తి యేద తక్కిన జీవితాచరములయేద ప్రత్యక్షసంబంధమేకాని మనసున్నట్టితర మధ్యస్థమగు వృత్తులు లేవు. మన కనీసపుటచరములే వారి ముఖ్యాచరములు. వ్యక్తిగత మేధానంపత్రియం దంతగా చెప్పుకొనదగిన వ్యత్యాసము లేదు. చదువు సంధ్యలు లేవు. జానపదగేయనాడుకరణమున కిటువంటి సంఘము లేదా జాతిగల జనపదముల నూహించుకొనవలయును.¹ ఇదియంతయు నూహగాన మంచులేమో! అటులకాదు. ఇది కేవలము సంపూర్ణనాగరికత నలవరించుకొన్న దేశముల కన్పయించుమాట. ఇంగ్లాండువంటి నాగరికదేశములం దిట్టి ప్రార్థత జనము ప్రస్తుతము మృగ్యమైపోయినది. అచటి యాదిమవాసులు ముస్సుగువారు నాగరికులై నవీననాగరికతానంపన్నులై, విద్యావేత్తలై, విజ్ఞానసంపన్నులై పోయినందున నిట్టి పురాజనపదము లాహింపవలయునేగాని మన భారతదేశ విజయమున నిట్టి జిహ్వాగాన ముచరములేదు. భారతదేశమున నింకను అట్టి జాతు లున్నవి. అట్టి జనపదము లున్నవి.

శ్రీ తరమున హిమాలయములనుండి దక్షిణమున తన్యాకుమారిపరకును తూర్పున ఆఫ్ఘనస్థానమునుండి పడమట బర్మాపరకును మనకీ జనపదములును జానపదులును గానుపించెదరు. ఇంత ఎందులకు? ప్రత్యక్ష నిదర్శనమునకై రెలుగువారైన కొండరెడ్డులు (The Reddis of Bison hills) చెంచు వారలును, మన్నెప్రాంతముల నున్నారగుదా! మనకు వీరున్నట్లే తక్కిన జాతుల వారికిని ఇటువంటివారే యున్నారు. వారి వారసులమే మనమందరమును.

1. It requires a combined effort of the reason and the imagination to conceive a poet as a person who cannot write, singing or reciting his verses to an audience that cannot read. English and Scattish Ballads.

అటువంటి యనాగరకుల నోటినుండి వెలువడిన గీతమే జానపదగీతము. పైన పేర్కొనబడిన పాశ్చాత్యపండితాభిప్రాయమున Folk అను పదమున కిట్టి జాతిని సూచించు అర్థమే కలదు. ఇంతకు తేల్చుకొనదగిన దేమన మానవుడు స్వాగ్రహకర సాధనిర్యాణమునకు పునాదులు త్రవ్వనప్పుడు అప్రయత్నముగా ననాలోచితముగా నాతని నోటినుండి వెడలిన పృథ్వీగంధసంవాసితములైన మాటలు గంధపహుడు నడచిన బాటలందు పాటలైనడచి దేశపరిభ్రమణమున నొకచో విరిగి మరియొకచో తరిగి ఇంకొకచోటపెరిగి జానపదగేయమయ్యెను. దీని కర్తృత్వము మున్నగునవి తరువాత విచారింపనగును. భారతదేశమందన్యభాషలలో నీవిషయమై పరిశోధన మొనర్చినవారు కూడ ఇట్టి యర్థమిచ్చునట్టి శబ్దములనే వాడియున్నారు. ఎల్విన్ మహాశయుడు తన గ్రంథమునకు “ఆటవిక గీతములు”¹ అని పేరిడెను. ప్రజభాషయందు పరిశోధన చేసిన డాక్టరు సత్యేంద్రుడు ‘లోకసాహిత్య’మనెను². రామనరేశ్ త్రిపాఠియను పండితుడు తన గ్రంథమునకు ‘గ్రామ గీత్’ అని పేరిడెను. ఇటువంటి పేర్లు పెట్టుటలో నీపండితులందరును ఆ సాహిత్యము యొక్క తత్వమునే ఆధారముగా గొనిరి. కనుక మన తెనుగు భాషయందు జానపదసాహిత్యమును పేరు ఆ సాహిత్యమును సూచించునదై సార్థకముగా నుండునని నా యభిప్రాయము. ఇదిగాకను పెక్కుమంది ఈపేరుతోదనే ఆసాహిత్యమును వ్యవహరించుచున్నారు. ఇప్పటికే ఆపేరునకు కొంత ప్రతిష్ఠ కలిగిన దనవచ్చును. దీనితో తృప్తి కలుగనిచో కనీసమింకొక సాధు చెప్పకొన వచ్చును. ప్రయోగప్రవాహమున బడి లక్షణవిరుద్ధములగు శబ్దము లెన్నియో సాధువులగుట మన మెరుగనిది కాదు. అటులనే జానపదశబ్దముకూడ ప్రయోగ ప్రవాహమునబడి సాలగ్రామమైపోయిన దనుకొనవచ్చును. కనుక నామకరణ-నామనిర్వచన చర్చ నింతటితో విడిచి తక్కిన వివరములకు పూనుకొందును.

Folk-songs, Folk-literature, Folk-lore అను మాటలకు జానపదగీతములు, జానపద సాహిత్యము లేదా జానపద సారస్వతము, జానపద విజ్ఞానమును మాటలను వాడుట పరిపాటి. కొందరు జానపదసాహిత్య, జానపద వాఙ్మయముల కభేదము పాటించుచున్నారు. వాఙ్మయశబ్దము సాహిత్య శబ్దమునకన్న విస్తృతమైనదని గమనింపవలయును. జానపద విజ్ఞాన మనగా Folklore. Folklore శబ్దకల్పనము William Thoms అను నాతనిచే

క్రీ. శ. 1846 ప్రాంతమున జరిగినదట.¹ అతడు The Athenaeum అను పత్రికకు ఒక జాబు వ్రాయుచు అందులో Popular Antiquities and Popular Literature అను మాటలకు మారుగా Folklore మాటను వాడ వలసినదని సూచించెను. సాంప్రదాయికవిజ్ఞానమనగా నాగరకజాతులందును అనాగరకసంఘములవారి, కేవలము ఆచారవ్యవహారములు మరియు మూఢవిశ్వాసములని మొదటి నిర్వచనము. తరువాత రానురాను ఆశక్తార్థము మరింత విస్తృతమైనది. ఆంగ్లేయ నృశాస్త్రవేత్తలగు (Anthropologists) Tylor, Frazer ప్రభృతుల పరిశోధనఫలితముగా నేటికది మరింత విశాలమైనది.² ప్రస్తుతము కృషీవలరుకు సంబంధించిన కళలు, పృథులు మున్నగునవికూడ జానపదవిజ్ఞానమున చేరిపోయినవి.³ విరందరికన్న ముందుగా జర్మను దేశమున గ్రిమ్ సోదరులు క్రీ. శ. 1812 ప్రాంతముననే ఈ విషయమై కొన్ని గ్రంథములు ప్రకటించిరి.⁴ సారాంశమేమన జానపదవిజ్ఞానమున (Folklore) జానపదలకు సంబంధించిన విజ్ఞానమంతయు వచ్చి చేరునట. దీనిలో జానపద కథావాఙ్మయము, మూఢవిశ్వాసములు, ఆచారవ్యవహారములు, మంత్రతంత్రములు, శాస్త్రవిజ్ఞానము అనగా భౌతిక పారమార్థిక విషయములపై జనపదవాసుల పరిజ్ఞానము, వారి భావములు, పొడుపు కథలు, సామెతలు, వినోదములు, వేడుకలు, ఆటలు, మున్నగు పెక్కు విశేషములు చేరును⁵ వానినుండి మంచి చెడుగులు గ్రహించగలవారు జేరుగానున్నారు. వారే సామాజికశాస్త్రవేత్తలు (Sociologists) మరియు నృశాస్త్రవేత్తలు (Anthropologists). మనకు గూడ వారికుండవలసిన దృష్టి యవసరమే యైనను మనమిచ్చట ప్రధానముగా కళాత్మకదృష్టి గలవారమని మనవి. వాఙ్మయముననున్న ఇట్టి విస్తృతార్థము

1. The word was coined by W. J. Thoms in 1846 to denote the tradition, customs and superstitions of the uncultured classes in civilized nations.
2. "Folk-lore includes what was deliberately excluded in the early definition, popular arts and crafts, ie, the material as well as the intellectual culture of the 'peasantry'. The Encyclopaedia Britannica W. R. H.
3. (a) Kinder-Und Hansmarchen. (1812)
(b) Deutche Mythologie (1835).

ననుసరించి మనము చర్చించు విషయము జానపదవాఙ్మయము కాజాలను. ఇక రెండవపదము జానపదసాహిత్యము (Folk literature) అనునది. కొందరు సాహిత్యశబ్ద మీ విషయమున ప్రయోగింపగూడదందురు. కేవలమది శిష్టలరచనములకే ప్రయోగింపబడవలె నందురు. ఈ యభ్యంతరము పూర్తిగా మడికట్టుకొని సాహిత్యము కేవలపండితజనపూజాద్రవ్యముగా భావించువారి సొంతమని నా మనవి. సాహిత్యతత్వవిచారమున అప్రయత్నశిల్పమే జానపద సాహిత్యముఖ్యతత్వమని గుర్తించినప్పుడది ప్రయత్నముతోగూడిన శిల్పముగల సాహిత్యముతో పోటీపడుటకు దచ్చుటలేదు. మన యుద్దేశముకూడ నీ రెంటికి స్పష్ట కల్పించుట కాదు. అచేతనాకృతశిల్పమే చేతనాకృతశిల్పముకన్న మొదటిదని తెలిసికొనుటయే కాని, దానిని మించినదని గాని దానికన్న గొప్పదని చెప్పుటగాని ఉద్దేశము కాదు. అచేతనాకృతశిల్పమైన కవిత్వము ప్రథమదశయని భావించుటలో ఆక్షేపణముండజోదు. చేతనాకృతశిల్పమైన కవిత్వ మనంతర దశలో వచ్చినదనుట సహేతుకమే కదా! బసను ఇది విషయాంతరము. సాహిత్యమున వివిధరచనాప్రక్రియలు చేరియుండుట మన మెరిగిన విషయమే. అటులనే జానపదసాహిత్యమున యక్షగానములు, దాసరి భాగవతములు, హరికథలు, బయలాటలు, చిందుభాగోపతములవంటివి చేరును. ఈ విషయముల గురించి నామూత్రప్రసక్తియేగాని లోతులకు దిగి విమర్శింపబూనుట నేను పెట్టుకొన్న పనికాదు. నా పరిశోధనావిషయము కేవలము జానపదగేయ సాహిత్యము, అనగా కథావిరహితమైన ముక్తకములవంటి పల్లెపాటలు మరియు కథాసహితమైన గాథాగేయములు రెండును.

జానపద విజ్ఞానము

Folklore అను మాటకు Maria Leach కూర్చిన Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend నిఘంటువులో 21 మంది పండితులు చేసిన వివిధనిర్వచనము లున్నవి. Folk అనగా జానపదులు lore అనగా విజ్ఞానము Folklore అనగా జానపదవిజ్ఞానము. ఈ పదమును విశాలదృష్టితో పరిశీలించిన Alan Dundes పండితుడు తాను సంపాదించిన The Study of Folklore గ్రంథమున What is Folklore? అను ప్రశ్న వేసికొని, "It is possible, however, to define both folk

and lore in such a way than even the beginner can understand what folklore is. The term "Folk" can refer to *any group of people whatsoever* who share at least one common factor. It does not matter what the linking factor is—it could be a common occupation, language, or religion but what is important is that a group formed for whatever reason will have some traditions which it calls its own" అని Folk పదమును నిర్వచించినాడు. "Folklore includes myths, legends, folktales, jokes, proverbs, riddles, chants, charms, blessings, curses, oaths, insults, retorts, taunts, teases, toasts, tongue-twisters, and greeting and leave-taking formulas. It also includes folk costume, folk dance, folk drama (and mime), folk art, folk belief (or Superstition) folk medicine, folk instrumental music, folksongs, folk speech, folk similies, folk metaphors and names. Folk poetry ranges from oral epics to autograph-book verse, epitaphs, latrinalia, limericks, ball bouncing rhymes, jump-rope rhymes, finger and toe rhymes, dandling rhymes, counting-out rhymes, and nursery rhymes. The list of folklore forms also contains games; gestures; symbols: prayers; practical jokes; folk etymologies; food recipes: quilt and embroidery designs; house, barn, and fence types; Street Vendor's-Cries; and even the traditional conventional Sounds used to summon animals or to give them commands. There are such minor forms as mnemonic devices, envelope sealers, and the traditional comments made after body emissions. There are such major forms as festivals and special day customs." అని పెద్ద పట్టిక నిచ్చి అంతటితో తృప్తిపడక,

This list provides a sampling of the forms of folklore. It does not include all the forms. These materials and the study of them are both referred to as folklore. To avoid confusion it might be better to use the term *folklore* for the materials and the term *folkloristics* for the study of the materials. Both the definition of the materials and the discipline should become clearer as the relationships between the study of folklore and the study of literature and anthropology are discussed in the following essays" అని హెచ్చరించినాడు.

ఇంత విస్తృతమైన జానపదవిజ్ఞానమును (verbal folklore) వాగ్రూపముగా నున్నదానిని (non-verbal folklore) వాగ్రూపేతరముగా నున్నదానిని Richard M. Dorson పండితుడు తాను సంపాదించిన Folklore and Folklife అను వ్యాససంపుటికి వ్రాసిన పరిచయముతో నాలుగు శీర్షికలక్రింద వింగడించినాడు.

1. Oral literature, మౌఖిక సారస్వతము: అసగా ముఖోద్గతముగా వెలువడుపాట, మాట, పలుకు మున్నగునవి. ఇందులో తీరుతీరుల కథాగేయములు లేదా గాథలు, కథావిరహితమైన పెక్కుతీరుల చిన్నపాటలు, గద్యరూపమున లేదా వచనరూపముననుండు కథలు, సామెతలు, పొడుపు కథలు, మారుమూల పదములు, మాండలికములు, యాసలు, నుడికారములు, తిట్లు, ఒట్లు మున్నగునవి చేరును. ముఖోద్గతమైన చంతయు వాగ్రూపమున నుండక పోవచ్చును. కూసి రాగములు, గొణుగుటలు, ఆశ్చర్యార్థకములు, సంబోధనలు, మెచ్చుకోట్లు, పిలుపులు, మచ్చికకూతలు, అరపులు, కేకలు, సంజ్ఞలు, ఉచ్చాటనలు, ఏడ్పులు, శోకాలాపములు మొదలగునవి భాషలో చేరకున్నను, నిమింతువుల కెక్కుచున్నను సంప్రదాయబలమున వ్యక్తిత్వము సంపాదించుకొన్నవి కూడ ఇందు చేరును.

2. Material culture, భౌతికజీవితమునకు సంబంధించిన వస్తు సంస్కృతి లేదా భౌతికసంస్కృతి. ఆయా వస్తువు వృత్తులు వుటీరపరిశ్రమ లకు సంబంధించిన నేర్పు, కౌశలము, చంటలు వాల్చులకు పానీయములకు సంబంధించిన పాకకళ, నిర్మాణ వాస్తు విజ్ఞానము, నేత అల్లిక సూత్రీకర్త, వ్యవసాయ పద్ధతులు పశుపక్షిపాలనాదులు, ఉపకరణములు వస్తువాహనములు పాత్రములు చేయుటయందలి నేర్పు, వేషభూషణములు అలంకరణములు తెర పటములు పడగలు ముగ్గులు పచ్చబొట్టు మాలాకారవిద్య, జలచర భాషన భేదరముల వేట మున్నగునవి ఇందులో చేరును.

3. Social folk custom, జానపదసాంఘికాచారము. అటు మౌఖిక సారస్వతమునకును ఇటు భౌతిక సంస్కృతికిని మధ్యన ఇరువైపులను వ్యాపించు సాంప్రదాయకజీవితమునకు సంబంధించిన సమస్తాచారము లెందుతో చేరును. పుట్టినదిమొదలు గిట్టుటవరకుండు సమస్తకర్మలకు చెందిన తీరుతీరుల ఆచారములు, వేడుకలువినోదములు, క్రొత్త పెట్టుటలు, క్రీడలు గీతస్మృత్యములు, పండుగలు పబ్బములు తిరునాళ్లు, ప్రభలు, సిడులు, బోసములు వీరాచారములు బలులు, సూతకపుటాచారములు, సమాధులు తిరుపళ్ళెలు, మంత్రతంత్రములు

చరిత్రములు మండల మాయలు ప్రయోగములు కట్టుబోతు విద్యలు తాయెలలు
రక్షలు దిగమడుపులు దృష్టి తీయుటలు, సంతర్పణలు దాసధర్మములు పూజలు
నైవేద్యములు, మొక్కుబడులు ఆరాధనావిశేషములు దేవతల కొలుపులు
పూజకములు, విశ్వాసములు శకునములు సోది కాలజ్ఞానములు, ఆటలు
పంచెములు, సైగలు, భూతవైద్యము మూలికావైద్యము బైరాగి చిట్కాలు రాక్షస
వైద్యము తీర్థములు విభూతి కుంకుమలు మొదలగునవి ఇందులో చేరును.

4. Performing folk arts, జానపద ప్రదర్శనకళలు. ఆటవికులయు
జానపదులయు వైయక్తిక-బృంద నృత్యనృత్యములు, గాత్రసంగీతము వాద్య
సంగీతము, యక్షగానములు వీధిభాగవతములు గొల్లభాగవతములు చిందు
భాగవతములు కలాపములు కొరవంజాలు, కోలాటలు భజనలు పగటివేషములు,
తోలుబొమ్మలాటలు చెక్క-బుట్ట-బుట్టబొమ్మలాటలు, వాలకములు దొమ్మరాటలు
గారచివిద్యలు కాటిపాపలవిద్యలు విప్రవినోదులు, పులివేషములు అర్ధనారీశ్వర
వేషములు దాచినమ్మవేషములు గుఱ్ఱపునృత్యములు, భంగిమలు ముద్రలు
మొదలగునవి ఇందులో చేరును.

విస్తృతమైన ఈ జానపదవిజ్ఞానమును R.S. Boggs పండితుడు శాస్త్రీయ
పద్ధతులపై సూక్ష్మాతీసూక్ష్మవిశ్లేషణ మొనర్చి విభజించినాడు.¹ దాని
సారాంశమును R. V. S. సుందరంగారు తమ 'జానపదసాహిత్యస్వరూప'మును
గ్రంథమున నీతిరుగా చెప్పినారు.

జానపదవిజ్ఞానమును R.S. Boggs కొన్ని Groups గణములుగావిభజించి
నాడు. వానికి గుర్తులుగా A B C D మున్నగు ఇంగ్లీషు వర్ణము లుంచినాడు.

- A. General folklore (సాధారణ జానపదవిజ్ఞానము)
- B. Prose Narrative (గద్యాభ్యాసము)
- C. Ballad (గాథా-కథాగేయము) Song (గేయము-పాట)
- Dance (నృత్యము) Game (క్రీడ-ఆట) Music (సంగీతము)
- Verse (గద్యము-వచనము).
- D. Drama (నాటకము).

1. Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend
Edited by Maria Leach, Funk & Wagnalls 8th Types
and Classification of folklore అనువాదము, పుటలు 1188-1147.

- F. Custom (ఆచారము) Festival (ఉత్సవము)
- G. Geography (భూగోళము)
- L. Language (భాష)
- M. Art (కళ) Craft (వృత్తి) Architecture (వాస్తువు)
- N. Food (ఆహారము) Drink (పానీయము)
- P. Belief (విశ్వాసము)
- S. Speech (వాక్కు)
- V. Proverb (సామెత)
- W. Riddle (సమస్య-ప్రశ్నోత్తర-పొడుపు).

వైగణములను మరల నొక్కొక్కదానిని కొన్ని Categories వర్గములుగా విభజించినాడు. ఉదాహరణమునకు, B గణము గద్యాభ్యాసమును మూడు వర్గములుగా తొనర్చినాడు. B 200, Myth (పురాణము) B 400. Legend (ఐతిహ్యము). B 600 Tale (కథ). ఈ మూడు వర్గములను దొక్కొక్కదానిని మరల Types మాదిరులుగాను, మాదిరులను Forms ప్రక్రియలుగాను, ప్రక్రియలను Divisions విభాగములుగాను, విభాగములను Subdivisions ఉపవిభాగములుగాను విభజించినాడు. ఇట్టి విశ్లేషణవిధానమువలన నెట్టి సూక్ష్మాంశమునైనను స్పష్టముగా గుర్తించి సులభముగా వింగడించుటకు వీలగును. ఉదాహరణమునకు C గణములోని గాథాగేయము, కథారహితగేయము, స్మృత్యము, క్రీడ, సంగీతము, గద్యములను C 200 సంజ్ఞతో గాథాగేయముగను C 300 సంజ్ఞతో జానపదగేయము-పల్లెపాటగను గుర్తించవచ్చును. C 320 అనగా భావాత్మక-రసాత్మకగేయమనియు C 322 అనగా ప్రేమగేయమనియు, C 323 అనగా నిరసనగేయమనియు C 324 అనగా సంతోషగేయమనియు C 325 దుఃఖగేయమనియు, C 326 అనగా మెచ్చకోలు-పొగడ్త-స్తోత్రగేయమనియు, C 327 అనగా దూషణ-తిరస్కారగీతమనియు, C 328 అనగా హాస్యగేయమనియు, C 329 అనగా అపహాస్యగేయమనియు సులభముగా గుర్తించవచ్చును.

ఇట్టి వర్గీకరణమువలన రెండు ప్రయోజనములు సిద్ధించుచున్నవి.

1. ప్రపంచమందలి జానపదవిజ్ఞానము అది యేదేశమునకు నేభాషకు

సంబంధించినదైనను శాస్త్రీయముగా విశ్లేషించుటకు వీలుపడును. 2. జానపద విజ్ఞానమున నేయే యంశములుండునో వాని స్వరూపస్వభావము లవగతమగును.

ఇంత విశాలమైన జానపదవిజ్ఞానమున జానపదవాఙ్మయ మొకభాగము మాత్రమే. దీనిలో వాగ్రూపవిజ్ఞానము మాత్రము చేరును. వాగ్రూపేతరమైన జానపదవిజ్ఞానము, జానపదసాంఘికాచారములు, జానపదుల భౌతికసంస్కృతి దీనిలో చేరవు. ఇట్టి జానపదవాఙ్మయమున జానపదసారస్వత మొకభాగము. జానపదుల ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక భావవ్యాప్తికి లక్ష్యభూతమైనది జానపద సారస్వతము. దీనిలో జానపదుల గేయవచనరూపకములు మూడును చేరిపోవును. తెలుగునాట వెలసిన దేశసారస్వతమును నిబద్ధదేశీయనియు అనిబద్ధదేశీయనియు రెండుగా విభజింపవచ్చును. నిబద్ధదేశీ యంతయు శిష్టుల రచనము. అనిబద్ధదేశీ జానపదుల సామూహికరచనము. కనుక దీనిని జానపదదేశీ యనవచ్చును. జానపదదేశీని ఆటవికదేశీ, పామరదేశీ, జాతిదేశీ యని మూడు భాగములుగా ఆయాజనుల సంస్కారమునబట్టి వింగడింపవచ్చును. ఆటవికులకు గిరిజనులకు సంబంధించిన సారస్వతము ఆటవికదేశీ. చదువు సంధ్యలు రాని పల్లీయులకు సంబంధించిన సారస్వతము పామరదేశీ. కొంచెము అక్షరాస్యులైనను కాకున్నను అగ్రవర్ణములవారికి ప్రత్యేకముగా స్త్రీలకుసంస్థార వంతులకు సంబంధించిన సారస్వతము జాతిదేశీ. జానపదసారస్వతము (అనిబద్ధ దేశీ) కన్నను పరిమితమైనది జానపదసాహిత్యము. ఇది రసానందము, భావసౌకుమార్యము, భాషాసౌందర్యములు ప్రధానముగా గలది.

జానపదసాహిత్యమున గేయ, పదన, రూపకములను మూడు ప్రధాన శాఖలున్నవి. గేయశాఖ కథాసహితమనియు కథావిరహితమనియు ద్విధా విభక్తము. కథాసహితమైన గేయములను కథాగేయములనియు, గాథాగేయము లనియు, కథావిరహితమైనగేయములను జానపదగేయములనియు పల్లెపాటలనియు పేర్కొనవచ్చును. ఈ రెండుతీరుల గేయములందును రసము, ఆలంబనము, వస్తువుననుసరించి పదులకొలది అంతశ్శాఖ లున్నవి. గేయశాఖవలె వచనశాఖ కథలు సామెతలు పొడుపులని త్రిధావిభక్తము. పొడుపులకు శాస్త్రములని తట్టని మాండలికనామములు. కథలలో పురాకథలు (Myths), ఐతిహ్యములు (Legends), జానపదకథలు (Folktales) అను శాఖలున్నవి. జానపదకథ లందును జనప్రియకథలు (Popular tales), కిన్నెరకథలు (Fairy tales),

అద్భుతకథలు లేదా కట్టుకథలు (Marchen), స్థలము-వృత్తి-సంఘటనములకు సంబంధించిన కథలు (Sage - సాగే) అను ఉపశాఖలున్నవి. అల్పాక్షరములం దసల్పార్థమును, అనుభవసారసర్వస్వమును, పెక్కుమంది యనుభవము నొక్కని వివేకముగను, లయబద్ధముగనో యనుప్రాసయు క్తముగనో యలంకార యుతముగనో సంక్షిప్తముగా ప్రదర్శించునవి సామెతలు. వీనినే రోకోక్తు లందురు. ఈసామెతలనుకూడ గేయములవలె పదసకథలవలె వివిధశాఖోప శాఖలుగా విభజింపవచ్చును. గూఢవస్తుమయము, ఉక్తివైచిత్రీవిలసిత్వము, బుద్ధి కుశలతానికపోషలము, ఆలోచనాలోచనము, విజ్ఞానవిరోధసాధనములై న పొడుపు లనే మన ప్రాచీనులు ప్రహేళికలనిరి. దండివిశ్వనాథభోజరాజాదులు వీనిని తీరుతీరులుగా విభజించిరి. పాశ్చాత్యులు సామెతలకువలెనే పొడుపులకును సులభ మైన దశాంకవిభజనపద్ధతిని నూచించినారు. మూడవ ప్రధానశాఖయగు రూపక ములగూర్చి యిదివరకే (పుట ౧౩) ముచ్చటించితిని. ఇది స్థూలమైన శాసనపద సాహిత్యకల్పకస్వరూపము. దీని ప్రధానశాఖాత్రయమందలి ప్రథమరాఖ - కథా సహిత, కథావిరహితగేయములను రెండువలువలున్న - గేయశాఖయే ప్రస్తుతము నాకాలంబము.

జానపద గేయలక్షణము - ఉత్పత్తి

జానపదగేయలక్షణములగూర్చి విచారించుటకు పూర్వము వాని “పుట్టు పూర్వములు” విచారించుట ముఖ్యము. ఏలయన లక్ష్యమున్నగదా లక్షణముల చర్చ. శిష్టసాహిత్యవిషయమునగూడ నింతియ. వైయాకరణులు. ఆలంకారికులు మున్నగు లక్షణకర్త లందరికి పనికలిగినది కవియో రచయితయో తొలు దొలుత తనపని తాను చేసినతరువాతనే. పద్యమునకన్న ముందుగా పదము (పాట - గేయము - గీతము) పుట్టినదని పెక్కురు సాహిత్యమీమాంసకు లభిప్రాయపడిరి. ‘సంతోషం కలిగినపుడు ప్రథమమానపుడు చిందులు వేస్తూ కూనరాగాలాపనముతో సామాన్యపదకవిత్వము ప్రారంభిస్తాడు గాని, సంస్కృతీభూతమైన పద్యకవిత్వము మొదలుపెట్టడు. అందువల్లనే సాహిత్య వేత్తలు ఫద్యంకన్నా పదమే మొదట ఏసారస్వతంలోనైనా ఉద్భవిస్తుందనటంలో ఏకీభవించారు. అదేవిధంగా మన భాషలోనూ ప్రథమంలో పదసాహిత్యము

జన్మించిఉంటుంది.¹ “నాగరకత ప్రారంభంలో నాట్యము పుట్టింది. మనుషులు పగలంతా కష్టపడి రాత్రి నలుగురూ ఒకచోట ఉల్లాసముగా కాలము గడిపేటప్పుడు నాట్యము ప్రారంభమవుతుంది. క్రమేణ కూనరాగము బయలుదేరుతుంది. ఆతర్వాత మనస్సులోమాట బయటికి అనేటప్పుడులయ చేర్చుతుంది. ఆ శబ్దజాలము పాట ఔతుంది. కొద్దిమంది సాహిత్య తర్జవేత్తల మతము మరొకవిధంగా కనబడుతుంది. మనుషులు పనిపాటలు చేసేటప్పుడు కష్టము కనబడకుండా ఉండడముకోసము అప్రయత్నముగా కూనిరాగాలుతీయడము ఏమో మాటలు లయతో అనడమూ సంభవిస్తుంది. పదప లాగేవాళ్ళూ, కళ్ళాల దగ్గర పనిచేసేవాళ్ళూ, బండ్లు లాగేవాళ్ళూ, వడ్లు చంపేవాళ్ళూ, పిండి విసిరేవాళ్ళూ, పాటలు పాడడము వింటూనే ఉన్నాము. ఆ విధముగా పాటలు ఏర్పడుతవి. ఏది సిద్ధాంతమయినప్పటికీ, కవిత్వము కష్ట నివారణకో ఉల్లాసముకో ఉదయ మవుతుంది.”² జానపదగీయనిర్వచన సందర్భమున దాని ప్రధానతత్వమునుగురించి వివరించునప్పుడు జనపదము లంపన్న యనాగరకజనమును గూర్చి కొంత మనవిచేసి యుంటిని. అట్టి యనాగరకజనహృదయమునుండి వెలువడినదే జానపదగీతము. పై యిరువురి యభిప్రాయ మిదియే. ఈవిషయమై పాశ్చాత్యవిమర్శకు లేమనిరో గమనితము.

“Opposed to that memorial and prophetic dreamer on the peak there is seen, in the primitive stages of poetry, and in certain survivals, a throng of people without skill to read or write, without ability to project themselves into the future, or to compare themselves with the past, or even to range their experience with the experience of other communities, gathered in festal mood, and, by loud song, perfect rhythm, and energitic dance, expressing their feelings over an event of quite local origin, present appeal and common interest.”³ ఇదే యభిప్రాయ మింకొకపండితుడు వెల్లడించెను. పైస పేర్కొన్న

1. ‘ప్రతిభ’ జూలై ౧౯౪౦. వావిలాల సోమయాజులుగారి ‘గీయ రచనలు - ప్రాచీనులు’ అను వ్యాసము.
2. ‘వ్యాససంగ్రహము’న పదకర్తలను వ్యాసము. తల్లావజ్జుల శివశంకర శాస్త్రి గారు.
3. The Popular Ballad. F. B. Gummere.

సంఘమొక యుత్సవకాలమున నొకచో గూడును. అటుపైన “Different members of the throng, one after another, may chant each his verse, composed on the spur of the moment and the sum of these various contributions makes a song. This is communal composition, though each verse taken by itself, is the work of an individual. A song made in this way is no man’s property and has no individual author. The folk is its author.

“One begins the song, another follows, and so on till the result of this act of strictly communal composition is a piece of verse which, in some instances, is retained in the memory and achieves a more or less permanent local reputation. Every body has heard children engaged in the communal composition of satirical rhymes”.

“The origin of poetry, like the origin of language, lies too far back for us to find. The singing, dancing throng, with its few rude staves, primitive as it seems, in comparison with the multifariousness of artistic literature, must still be very far from primitive in the literal sense.”¹

జానపదగేయోత్పత్తి విషయమై పాశ్చాత్యపండితులందు పెక్కు వాదములు బయలుదేరినవి. కొంద రేకకర్తృత్వమనిన మరికొందరు పండితులు సామూహికకర్తృత్వమును బలపరచి సిద్ధాంతీకరించిరి. ‘Thus Grimm’s famous apophthem “a folk song composes itself” is not after all a piece of misty emotionalism but represents the hard commonsense facts of the case’²

అని విజ్ఞులు తీర్మానించిరి. సారాంశమేమన అదిమమానవుడు సుఖమో దుఃఖమో యనుభవించినప్పు డాతని యుద్విగ్మహృదయమునుండి అయాస్వితమగు గేయమో గేయపాదమో వెడలుననియు అదియే యితరుల నోటబడి తరిగి పెరిగి స్వయంభువుగా నుండునని యనుకొనవచ్చును. ఇది సంభవమేనాయని

1. By G. L. K. in, “English and Scottish Ballads” of F. J. Child.

2. The Encyclopaedia Britannica, Ralf Vaughan Williams.

చంకింప పనిలేదు. భాషాశాస్త్రవేత్తలు కొన్నికొన్ని శబ్దముల పుట్టువును గూర్చి యిట్టివే సిద్ధాంతములు చేసిరి. 'నాయన' 'నాగలి' 'పుల్ల' శబ్దము లెవరు సృజించినారు ? ఎవరైన చెప్పగలరా ? సామాహికకర్తృత్వమే యిట్టి శబ్దములకు కారణము. భాషాశాస్త్రవిషయమున నిట్టిది యంగీకరించినచో నిక జానపదగేయములగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఇట్టి పాటలు నేటికిని ఆటవికజాతులందు హెచ్చుగా మనకు లభింపగలవు. మన కొండ రెడ్లనుగూర్చి పరిశోధనమొనర్చిన యొక పాశ్చాత్యనృశాస్త్రవేత్త ఆ ప్రాకృత జాతిజాతులు పాడిన తెలుగుపాట నొకదాని, నింగ్లీషు భాషతో ననువదించి గ్రంథస్థమొనర్చినాడు. దాని మూల మాగ్రంథకర్తచేత నుండియుండును. "Children playing on flutes and singing snatches of songs that are artless and a few phrases repeated again and again."

"On the hill the long tailed monkey
In the valley stalks the tree-bear
The bear with the tail
Along the stream-bed runs the monkey
The monkey without a tail.
Ants and mosquitoes girding their loins
Stormed the house of the sugar-goddess
Mutyalamma, the village mother
Joined in the raid on the sugar-goddess
Victory won, they returned
See the stars
See the sun
The day is dawning
The sun is rising
The bright light comes
The brilliance comes."¹

ఇదే గ్రంథమున వారి సాంఘికజీవనము ఆచారవ్యవహారములు పెండ్లి పేరంటములగూర్చి వ్రాయుచు నొక పెండ్లి నిర్వయములో నిరుపక్షముల

వియ్యాలవారు సంవాదరూపముగా పాడిన పాట ననువదించినాడు. పి స్తరభీతి వలనను, అది మూలము గామియును ఇట నుదాహరింపను. ఈ పరిశోధకుడే మన చెంచువారలగూర్చి యొక గ్రంథమును వ్రాసినాడు. దానిలో నొక బాలికల జట్టు చేసిన నృత్యమును సంపూర్ణముగా నభివర్ణించుచు వారు నృత్యమొనర్చు నప్పుడు పాడిన తెలుగు పాటను ఇంగ్లీషు లిపిలో వ్రాసినాడు. ఆపాటనే నేను తెలుగు లిపిలో నుటంకింతును.

కొండన్న మాచన్న నారికేళో (Two Brothers who live in the sky)
వేటపోయ్యే రాములు నారికేళో

బంగారి Pasela ,, (Shoes)

బంగారి బొడ్డెబాకు ,,

పిడికెడు వడ్లు తీసి ,,

కొనగోర వొలిచె ,,

చిక్కుడు పువ్వులు ,,

సిరిగె తోమి ,, (కుండ)

కొనగోర బియ్య మొలిచె ,,

మాచేత పోదేసి రా ,,

అమ్మలా వాయమ్మ ,,

నీకైన ఇయ్యవమ్మ ,,

మీ అమ్మ మరదల ,,

నేను ఉండా మరది ,, ¹

పై పాటయందలి 'కొండన్న మాచన్న' 'పాశెల' 'సిరిగె' శబ్దముల కాతడే యర్థమును వ్రాసినాడు. ఈ రెండు గేయములును సామూహికకర్తృకములే. ఆసమూహ మెన్నిమారులైన కూడి ఈ పాటను తిరిగి తిరిగి పాడుచుండును. అటుల పాడుటలో గేయముయొక్క (చతురశ్ర) గతికి నిరోధకములైన పాదములు అనుకూలముగా మారిపోవుట జరుగును. ఇంకొకమారు యతులు, చురి యొకమారు పోసలు ప్రవేశించవచ్చును. ఈరీతిగా సమూహముల వాడుకలో

జానపదగేయములు మెరుగెక్కుట అతెసహజము. గేయములను పాడుకొను సమూహములు ఈనాటికిని మనకు తారసిల్లుచునే యున్నవి. ఇది సినలైన జానపదగేయోత్పత్తి కుదాహరణముగా తీసికొనవచ్చును. శ్రీ వెన్నెలకంటి రాఘవయ్యగారు తమ **The Yanadis** (1962) అను గ్రంథమున తెలుగు వారైన యానాదులను గూర్చియు వారి వాఙ్మయము సారస్వతముల గూర్చియు సమగ్రముగా తెలిపియున్నారు. 418-420 పుటలలో పంచంగిరి జైరయ్య చును యానాది పాడిన చెంచునాటకమందలి చెంచితనరసింహస్వామి సంవాద మునకు ఆంగ్లానువాదమును పొందుపరచినారు. ఐనను సమూహములే చున్న జానపదగేయములను తీర్చి యుండునటుట సంభాష్యము కాదు. మెల్లగా సాగు ఎత్తైన పరిగడ్డి బండిపై పండుకొని గొంతు విచ్చెడు యువకుడు, చెఱువు నీట నీడు బట్టెపై 'సవారి' చేయు గోపబాలుడు, గుడ్డ యూయల రట్టి బిడ్డనూచు తల్లి, కపిలపై నధిష్ఠించి వాలువెంటబడి దిగు తోటమాలి, ఏకాకిగా నేతము ద్రొళ్లు రైతు, అల్లగల పాటలు తొలిసారికే పరిణతములుగా రాజాలవు. ఎన్ని మారులో లిరిగితిరిగి చూపు దిద్దుకొన్న పాటమాత్రమే సహజముగా జానపదులలో ప్రవేశింపగలదు. నాకు జూడగా అనేకములగు ఏలపదము లీరీతిగనే ఆవిర్భవించి యుండు ననిపించుచున్నది. సమూహములే వానిని రచించియుండినచో వాని యందలి రాగము తగ్గిలయ ఇప్పటికంటెను బిగువుగా నుండియుండవలెను. కాని యీసందర్భమున మరియొక విషయము గమనింపదగినది కలదు. ఈరకపు గేయములు పుట్టుకలో వైయక్తికములైనను, దేశపరిభ్రమణమందు పరుగుగా నొక వ్యక్తినుండి మరియొకవ్యక్తి కందుటలో, అనేకవ్యక్తుల "బొటన వ్రేలి సంస్థారము"ను పొంది మారుచుండును. ఈ మార్పులు వైయక్తిరసములే యగుటచే సామాహికగేయముల సౌందర్యముకంటె వీని సౌందర్యము భిన్నముగా నుండునని మనవి చేయుచు జానపదగేయోత్పత్తి చర్చ నింతటితో చాలించి దాని లక్షణముల వివరింప సుపక్రమింతును.

జానపదగేయ లక్షణములు

పై చర్చయందు, ఆదిలో వైయక్తికమే యైనను, క్రమపరిణామమున నితరవ్యక్తుల దిద్దుబాట్లకు లోనై సాగిపోయెడి ఏలపదములవంటి గేయములును, ఆదియందే పలువురి యలంకారమునకు గురియైన జట్టుపాటలును, రెండును కూడ పరిణతదశలో ప్రత్యేక వైయక్తికములు కావని సూచించి యుంటిని.

అనగా జానపదగేయమున కొక ప్రత్యేక కవి యుండడన్నమాట. అదియే జానపదగేయప్రభుత్వము. కవి లేకయే పదము పుట్టుననుమాట ప్రతికొంచో అర్హతకముగా నగుపడినను పైన జరిగిన చర్చాసారాంశముగా జానపదగేయమున నెవరేని యొకే ప్రత్యేకరచయిత కంటగా ప్రమేయము లేదనియు, అది సమష్టిసృష్టియనియు కనుక రచయిత పేరు మనకు దానితో నగుపడదనియు తెల్పుకొనుట కష్టసాధ్యమైన పనికాదు. జానపదగేయములను వినునప్పుడు మన ధ్యానమా గేయరచయిత వైపు పోదు. దీనికి కారణము విహితముగా నా 'రచయిత' కు గూడ తన్ను గూర్చి ఇట్టి 'శ్రద్ధ' లేక పోవుటయే యందును. జానపదగేయరచయిత లందరును మన గుళ్ళ గోపురములు కట్టిపోయిన అజ్ఞాతశిల్పుల వంటివారు. వారికి తమ యూరు పేరులగురించి శ్రద్ధయే యుండదు. ఈ విషయప్రసక్తిగల ఎంతసంఘటన మొకటి వంగదేశమున జరిగినదాని నిచ్చోట సుదాహరించుట యప్రస్తుతము కాదనుకొందును.

"Mr. Khitimohan Sen once asked a Baul why is it that they make no effort to preserve the names of the composers of their songs. The elderly Baul, pointing first to the full river where boats were passing under sail and then to the almost dry canal where boats stood on the mud, answered, "Do the boats under sail leave any trace of their passage? The track of the boat being pushed along the canal is marked plainly in the mud. Which is the simpler and more natural way? Ours is the simple way. The leaving of foot prints is artificial and unimportant."¹

జానపదగేయములగూర్చి కృషిచేసిన వండితులందరు ఈ గేయమున కొక ప్రత్యేకరచయిత యనువాని లేమిని బలపరచినవారే. ఒకపాశ్చాత్య పండితుడిట్లు నుడివెను.

"Perhaps we might say it is a kind of song not known to have been composed by any one person, a song handed down over the years from singer to singer without aid of print, a song containing within itself some of the character and history and customs of the people who have sung it, a song willing to

1. The March of India (Mystic minstrels of Bengal)- Vol. II No. I Sept., Oct. 1952.

change along the way of its travel according to the needs or creativeness of any particular singer or group.”¹

ఈ మాటలయందు రచయితనుగూర్చియేకాక మరికొన్ని జానపదగేయ లక్షణములును చెప్పబడినవి. ఈలక్షణములగూర్చి చర్చించుటకు పూర్వము మరొకొందరు పండితుల యభిప్రాయములను గూడ పేర్కొందును.

“.....Though a man, not a people, has composed them still, the author counts for nothing, and it is not by mere accident, but with the best of reasons that they have come down to us anonymous.”

The proper destiny of its author is inglorious obscurity and its appropriate place is enshrinement in the heart and memory of the people. ²

కనుకనే జానపదగేయము సమష్టిసంపద యైపోయినది. నీరు, గాలి, వెలుతురుల చలనై అవి యందరును అనుభవించుచున్న భాగ్యము. దానిపై నెవరో యొకరికే అధికార ముండదు. శిష్టసాహిత్యమున నొక రచయిత తన రచనను తనదిగా భావించును. దానిపై నితరుల కధికార ముండదు. మూర్ఖ కూర్చు లితరులు చేయరాదు. కాని జానపదగేయ ముటుల కాదు. అది షష్టులుని పై పలువురి చేతులతో పెరిగినది. ‘జానపద గేయమునకు రచయిత లేడు’ అను ప్రవచనమందలి ముఖ్యాభిప్రాయము, రచయిత యనువానికి శిష్ట సాహిత్యమున నున్న ప్రాధాన్యము జానపదగేయమున లేకపోవుచున్నదనుట. ఇది జానపదగేయ ప్రభువులక్షణము.

ఈ ప్రభువులక్షణము ననుసరించి రెండవ లక్షణ మేర్పడును. జానపద గేయమునకు పరిణతస్వరూపము లేదా నియమితస్వరూపము లేకపోవుట రెండవ లక్షణము. శిష్టసాహిత్యమున నొకరచనను దాని కర్తచేత రూపురేఖలు దిద్దబడి పరిణతస్వరూప మేర్పడును. కాని జానపదగేయ మొక్కొక్కరి నోట నొక్కొక రూపము దిద్దుకొనును. ఒకచో తరుగును, ఇంకొకచో పెరుగును. ఒక చోట నొక క్రొత్త మాండలిక మేరుకొనును. వేరొకచో నొక క్రొత్త పలుకుబడి కూర్చుకొనును. ఒకచో నొక చరణమో కొంత భాగమో

1. Animal folk songs for children. Ruth Crawford Seeger.

2. The Ballad in Literature T. F. Henderson

ఎగిరిపోవును. మరొకచో నొక చరణమో కొంత భాగమో కొత్తది వచ్చిచేరును. గేయస్వరూపము దానిని పాడుకొనువారి మనోభావముల తగుగుణముగా మారి పోవుచుండును. భాషాశాస్త్రవేత్తలు శబ్దములు వాని సుచ్చరించెడు మునుజుల ముఖాంగయంత్రము సనుసరించియు నాయాప్రదేశముల శీతోష్ణపరిస్థితులను బట్టియు మార్పునొందునని చెప్పుదురు. ఈ పరిస్థితులను తోడుగా జానపద గేయములను పాడెడువారి మనోభావములును వారి పరిస్థితులును మనము చేర్చుకొన్నచో జానపదగేయమున కొక నిర్ణీత (నియమిత - పరిణత) స్వరూపముండదను నూక్తి సవగాహనము చేసికొనవచ్చును. ఈ రెండవ లక్షణముగూర్చి పాశ్చాత్యపండితాభిప్రాయము లిట్లున్నవి.

“It follows that a genuinely popular ballad can have no fixed and final form, no sole authentic version. There are texts but there is no text”¹

దీనికి కారణము (Das Volk Dichter) ‘సామూహిక రచనత్వము’ అను Grimm పండితుడు చెప్పిన ప్రథమలక్షణమేయని తొలుతనే మనది చెప్పింది.

జానపదగేయమునకు పరిణతస్వరూపముండదను రెండవ లక్షణము ననుసరించి మనము దానియొక్క మూడవ లక్షణము ఊహింప వచ్చును. గేయ రచనాకాలము మిదమితమని యుండకపోవుట మూడవ లక్షణము. శిష్టసాహిత్య రచనాకాలము మన మెన్నియో ఆధారములతో తేల్చుకొనగలుగుచున్నాము. రచనాకాలమును కనుగొనుటకు సాహిత్య చరిత్రకారులు బాహిరములును అంతరములునును సాక్ష్యముల నాధారముగా చేసికొందురు. బహిస్సాక్ష్యము యుగ్యమైనప్పుడు అంతరసాక్ష్యము, రచనాస్వరూపము సాయపడునని మన కంపరకు తెలిసిన విషయమే. కాని జానపదగేయమున నీస్వరూపమే యెప్పటికప్పుడు మారుచుండును, కావున కాలము చెలిసికొనుటకు వీలుపడదు.

“One of the marked tendencies of popular narrative poetry is to alter or eliminate specific names of persons and places in the course of oral tradition.”²

1. English and Scottish Ballads. F. J. Child

2. Ibid

బహిస్సాక్ష్యము మొదలే మృగ్యమని యెరుగవలెను. కొన్నికొన్ని సమయములందు చక్క రచనాకాలము నిదమిత్యముగా లేచులేదు. కనుకనే “A popular ballad as we have seen seldom or never, has an ascertainable date”¹ అనునది రూఢియైపోయినది. గేయ స్వరూపమును బట్టికూడ దాని ప్రాచీనతనుగాని అర్వాచీనతనుగాని మనము నిర్ణయింపజాలము. సిసలైన జానపదగేయము సనాతనమునుగాదు, అర్వాచీనమును గాదు. అది ప్రాచీన కాలగర్భమున వేరుదన్ని ఎడతెగక నవనవోన్మేషముగా క్రొత్త కొమ్మలు వైచి, క్రొత్తబివుళ్లు క్రొత్తపువ్వులు క్రొత్త పండ్లుగల చూహవృక్షము. How old is that folk song? అను ప్రశ్నమున కొక పాశ్చాత్యపండితుడిచ్చిన సమాధాన మెంత సమంజసముగా నున్నదో పరికింపుడు.

“A folksong is neither new nor old because it is continually taking on new life; it is an individual flowering on a common stem.”²

నిజము విచారించినచో జానపదగేయమును విన్నప్పుడు దాని రచయితను గూర్చి గాని లేక కాలమునుగూర్చిగాని యడుగగూడదు. ఏలయన మనకు కావలసినది దాని రచయిత కాదు; కాల మంతకన్నను కాదు. దానిలో నున్న వైశిష్ట్యము, అందము ననుభవించుటయే సరసులైనవారు సహృదయులైనవారు చేయదగిన పని. ఈ విషయమై యింకొక యదాహరణ మిచ్చుట యప్రస్తుతము కాదనుకొందును.

“When a collector now a days hears a song sung by a traditional singer he may be pretty sure that if the singer is a true artist, he will have unconsciously added something of his own to what he sings. A folk song then is always grafting the new on the old.”³

ఇంతవరకు జరిగిన చర్చల ఫలితముగా జానపదగేయలక్షణ మింకొకటి మనకు స్పష్టపడినది. ఈ గేయములు వ్రాతపూతలతో గాక కేవలము

1. English and Scottish Ballads, F. J. Child.
2. The Encyclopaedia Britannica. R. V. W.
3. Ibid

మౌఖిక ప్రచారముననే జీవించును. వినుకలియే వీని వ్యాప్తికి సాధనము. జానపదులకు చదువుసంధ్య లుండవుకదా. కలము కాగితముల ప్రసక్తి యనలే యుండదు. ఒకరు పాదగా మరియొకరు విందురు. అటనుండి మరియొకరి నోటబడును. ఇటులే జానపదగీతములు ఒకనోటినుండి మరియొకనోటి కెక్కును. ఒక చెవినుండి మరియొకచెవికి బారును. క్రొత్త పొలిమేరలను ద్రొక్కి గ్రామముల కెగ్రాకి సీమలు గడచి దేశదేశములు పయనించును. ఈయన ప్రతప్రభాత లక్షణముననే జానపదగేయములందు మార్పులు కూర్పులు గలుగుచున్నవి.

“A further and very important limitation of folk song must be mentioned, namely that it survives by purely oral tradition. By our hypothesis the inventors and disseminators of folk music are unlettered, and are therefore unable to stereotype their inventions by means of reading and writing. It is on this that the whole nature of folk song and all questions of its origin and development depend.”¹

అత్యంతప్రాచీనమైన వేదవాఙ్మయము మనదేశమున తరతరములగుండి యనుశ్రుతముగా వచ్చుట మన కందరకును తెలిసిన విషయమే. వేదము లలేఖ్యములు. వాని నొకరినుండి మరియొకరు విని నేర్చుకొనెడువారు. కనుకనే వేదములను శ్రుతులందురు, ఇదిగాకను వేదము లపౌరుషేయములని మనవారి యభిప్రాయము. అనగా వేదములు మనుష్యులచే నిర్మింపబడినవి కాదుట. అవి భగవద్దత్తములని మనవారి నమ్మకము. భగవద్దత్తములై నను కాకున్నను అపౌరుషేయములను మాటలోని యంతరార్థము జానపదగేయ ప్రభవ లక్షణమున (ప్రత్యేకరచయిత లేకపోవుట)కు సన్నిహితముగా నున్నది. శ్రుతము- అపౌరుషేయము అను నీరెండు లక్షణములను దృష్టియందుంచుకొని కొందరు పండితులు² వేదములుగూడ ప్రాచీనార్యుల జానపదగేయములై యుండునని భావించిరి. ఈ భావన కొంత సమంజసముగానే యున్నను వివాదాస్పదమైనది. ఏలయన జానపదగేయమునకు మౌఖిక ప్రచారలక్షణముచే మార్పులు కూర్పులు జరుగుచుండుట మనము తెలిసికొనియున్నాము. కాని వేదమున మార్పులకు కూర్పులకు తావులేదు కదా. వేదముల కుత్పత్తిదశయందు సామూహికకర్తృత్వ

1. The Encyclopaedia Britannica R. V. W.

2. డాక్టరు సత్యేంద్రగారి ‘ప్రజలోక సాహిత్యకా అధ్యయన’

లక్షణము కొంతవరకు సరిపడినను ప్రచారదశయందు మాత్రమొక నోటినుండి మరొక నోటికికి నను మార్పులకు కూర్పులకు నవకాశముమాత్రము లేదు. కొంతవరకెందుకన మంత్రద్రష్టులుగా నున్నవారే ఆయా వేదమంత్రములకు కర్తృలని పండితులందురు గనుక.

జానపదగేయముల మరియొక లక్షణము వాని నహజ (అకృతక) శైలి. ఇవివరకు ప్రతిజ్ఞతస్వరూపము చెప్పబడినది. స్వరూపమునకును శైలికిని భేదము కలదు. స్వరూపము రచనముయొక్క జాహిరరూపము. శైలి అంతరరూపము. Style in man అనునపుడు మనము గ్రహింపవలసినదీ యంతరరూపమేకదా. జానపదగేయోత్పత్తిగురించి చర్చించునపుడు దాని తత్వమగు అప్రయత్నశీలమగుగూర్చి తెలిపియుంటిని. అతత్వమును సంబంధించినదే యీ యకృతకశైలియని లక్షణము. జానపదగేయముల శైలి నిరలంకృతమై, స్పష్టమై, సరసమై సాధారణముగా నుండును. ప్రయత్నపూర్వకములైన బిజ్జాలంకారములుగాని, అర్థాలంకారములుగాని, కవిప్రౌఢోక్తులుగాని వానియందగుటవచ్చు. వకోక్తియే కావ్యాత్మయని వకోక్తిజీవితకారుడు చెప్పెను. ప్రసాహిత్యమునందీ ప్రసక్తి యంతగా లేదు. వ్యంగ్యార్థముల కిది అంతగా తావులేదు. కాని సుమారుభాషములు, చక్కని దేశీయములగు పదప్రయోగములు ముదియు రసధన్వి మాత్రము జానపదగేయములందు కానగును.

జానపదగేయముల మరియొక లక్షణము పాడుకొనుటకు వీలుగానుండుట. జానపదగేయశబ్దమందే యీ లక్షణ మిమిచియున్నది. గేయమనగా పాడుకొనుట కనువైనది. జానపదగేయోత్పత్తి సృత్యముతో జరుగునని మన మిదిచరకే తెలిసికొంటిమి. ఆ నృత్యమున కుండెడు తాళలయలు గేయమునకును సంక్రమించును. ఈగేయములందక్కడక్కడ నొక చరణము పునరావృత్తి నొందును. దీనినే Refrain అందురు. ఇది మన పల్లవి వంటిది. గేయలక్షణమున కిది మరింత తోడ్పడునదిగా నుండును. తాళలయలతో గూడిన ఈ గేయములు శిష్టసాహిత్యమున కాదిరూపమైనటులే సంగీతమునకును తొలి రూపములు. మార్గదేశభేదములతో నొప్పున సంగీతమున నివి దేశిభాషకు చేరినవి. జానపద గేయముల ఛందోరూపముల గురించి విచారించునపుడీ విషయమై విపులముగా చర్చింతును. కథాగేయము Ballad నుగూర్చి చెప్పడు "The ballad, of course, like any real lyric, must be sung, it must have a tune,

and this tune usually rustic unsophisticated, is provocative as well as reminiscent of accompanying steps, but the same thing is true of many a song utterly foreign to ballad".¹ అనుటచే జానపదగేయముల గేయత్వము సర్వజనాంగీకృతవిషయమని తేలిపోయినది. మన వేళీయు లంగీకరింపరు గాని నిజముగా సంగీత మారంభమైన దిచ్చబొమ్మమేమని నామతము. ఈవిషయమున (జానపదసంగీతమున) రృషిచేసిన ఒక పాశ్చాత్యపండితు డిట్టభిప్రాయపడినాడు.

"We find the unlettered people have both the desire and the power to express themselves musically and these attempts at musical expression are not mere clownish nonsense nor are they, as we are some times told, degraded reminiscences of "cultured" music, but are some thing suigeneris; moreover among these spontaneous expressions are to be found melodies which are the most treasured possessions of our art."²

జానపదులలో నారంభమైన ఇట్టి సంగీతమే క్రమపరిణామమంది శాస్త్రమును పెంచుకొని గొప్ప కళగా రూపొందియుండును. ఒక్క గానకళయే కాదు, తక్కిన కళలన్నియుగూడ నిటులనే క్రమవికాసము పొందినవి. ఇక ప్రకృతమునకు వత్తము.

ఇప్పటికి జానపదగేయలక్షణము లారు ముఖ్యమైనవి చెప్పబడినవి. ఇవిగాకను మరికొన్ని లక్షణము లున్నవి. ఇవి పైన జెప్పబడిన లక్షణములందు జేరిపోదగినవియే. జానపదగేయము లన్నిటిని ఆచరణము అని చెప్పుటైన వచ్చును. ఆశువనగా వేగము. చతుర్విధకవిత్వములం దాశుకవిత్వమొకటి. యోజన లేకుండ, కలము కాగితముల ప్రసక్తి లేకయే వేగముగ జెప్పు కవిత్వ మాశుకవిత్వ మనబడును. శిష్టతైనవారు చెప్పు ఆశుకవిత్వమువంటిది కాదు జానపదాశుకవిత్వము. తిరుపతివెంకటకవులు కొప్పరపుకవు లాదులుగా కవిత్వము చెప్పినను వారి కవిత్వమున దాని స్పృహతోబాటు శిల్పమున్నది. అటులగాక, జానపదుడు చదువునంద్యులు లేనివాడు. కలముకాగితమునదిలేక, చెప్పదలచిన విషయములను లయానుగుణముగా ఒక్కొక్కప్పుడు లయకునరిపోవుటకై శబ్దములు

1. The Popular Ballad, F. B. Gummere

2. The Encyclopaedia Britannica. R. V. W.

పెరిగి పొట్టివై నను లేక పెరిగి పొడుగై నను చెప్పుట జానపదుల ఆశురచన మగును. ఈ ఆశువున తాను చెప్పనది చక్కగానున్నదా లేదా యను పట్టింపు జానపదుల కుండదు. ఈపద్ధతి రచనమును పాశ్చాత్యులు (improvisation) అనెదరు.

మరియొక చిన్న లక్షణము జానపదగేయమందు ప్రతి చరణాంతముననో లేదా యొక ఖండము (Stanza) చివరనో లేదా అచ్చటచ్చటనో ఒక పదమో, ఒక చరణమో పదేపదే మరల వచ్చుట. ఈ లక్షణమును పునరావృత్తి యన వచ్చును. ఈ లక్షణము జానపదగేయముఖ్యలక్షణములం దొకటియగు గేయత్వమున నిమిదిపోవును. ఈ పునరావృత్తిచే గేయత్వము మరింత పెంపొందును. దీనిని పాశ్చాత్యులు (Refrain) అందురు. రాసురాసు సంగీతకళ పెరిగినకొలది ఈ పునరావృత్తియే పల్లవి యనుపల్లవిగా మారిపోయియుండును. పల్లవియనగా గేయమునకు ప్రారంభమందుండి చరణముల కన్నింటికి చేరి వచ్చునది. Refrain పల్లవి కానక్కరలేదు. పల్లవిమాత్రము Refrain పంటిదే.

జానపదగేయముల మరియొక లక్షణము 'జనసామాన్య పరిచిత వస్తుక మగుట. ఈ గేయమునందలి వస్తువు 'ప్రజాసామాన్యము యొక్క జీవితము, వారి ఆశయములు, వేడుకలు, కష్టనిష్ఠురములునై యుండును. పదకవి వస్తువునకై తడుముకొనడు. అతడు పౌరాణికగాధలను ఇతిహాసమునందలి పృథ్వాంతమునుగూడ తన కవితలో చేర్చుకొనును. మరొకపుడు తన గ్రామము నందో సమీపప్రాంతమునందో జరిగిన వీరకథనో కరుణాత్మకమైన వృత్తాంతమునో స్వీకరించి పదముగా పాడును. అతనికి నాయకుడు ధీరోదాత్తుడు నాయక స్వాధీనపతికాదిభేదములలో నొక్కతె కావలెనను చింతలేదు. లక్షణ భేదము లాతని బాధింపవు. ఇతివృత్తము ప్రభ్యాతమే కావలెనను దృష్టి యాతనికి లేదు. తన శ్రోతలైన ప్రజల మనముల నుజ్జిత లూగించగల వృత్తము సమీపకాలికమైనను అతనికి సమ్మతమే'.¹ పురాణాదులయందలి వృత్తము తిసికొన్నను సామాన్యప్రజానీకపు మనస్తత్వమున కనువుగా, తన మనోభావముల కనువుగా నద్దాని తీర్చిదిద్దుకొనును. ఉదాత్తపాత్రముల కా

1. శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారి అముద్రిత వ్యాసములు.

మార్పువలన మనవంటి శిష్టుల దృష్టిలో యనౌచిత సంభవించినను జానపద కవి లెక్కింపడు. సాధారణముగా సీగేయములు ఖండకావ్యములవలె నుండును. ప్రబంధములందుండెడు దృష్ట్యముగాని, అష్టాదశపర్ణములుగాని, ప్రకృతి పర్ణములుగాని, ప్రకృతి పరిశీలనముగాని, తత్పదించుగాని చూడవచ్చు. వీనియందు మనుష్యత్వమే, మానవజీవితచిత్రణమే మెండుగా నుండును.

ఇక రసవిషయము, జానపద గేయమంతయు నొక రసముట్టిక. భావకవిత్వమునందువలె పల్లెపాటలందు ఆత్మపరకవిత్వాంశము (Subjective Poetry) హెచ్చు. కాని కథాగేయములందు మాత్రము బహిర్గతము రచితము (Objective Poetry) హెచ్చు. భావకవిత్వమే కాదు. అసలు ఏ తవిత్వమైనను ఆత్మపరమైనదే యనవచ్చును. రసప్రతీతియందీ రెండుకవిత్వాలు రేక మార్గముననే సాగిపోవును. సమగ్రమనుష్యజీవితమును గాని రసముననుస్థాయిత్వము కలుగునంతటి పరిపూర్ణత్వముగాని మనకు దీనియందు గోచరింపవు. జానపదగేయములందును రసరాట్టగు శృంగారమునకే యగ్రతాంబులము. తరువాత లెక్కింపదగినది కరుణము. ఇదియొక యాశ్చర్యకరమగు విషయమే. కరుణము తరువాత నద్భుతవీరముల కాసనము. తరువాతి స్థానము రక్తిరస రసములకు. ఈ విషయమై విపులచర్చ ఆయాభాగములందు జేయుచును. మరల పరకు జెప్పబడినవి జానపదగేయమునకుండు ఆరు ముఖ్యలక్షణములు, నాలుగు పరిక్షణములు, మొత్తము పది లక్షణములు. ఇంకను స్వల్పములు బేటలును కాని యవి పైవానియందే యిమిడిపోవును. కథా విరహిత గేయములకన్న కథా సహిత గేయములందధికముగా నుండు లక్షణములలో అథ్వా నార్కరర, పరాశ్రయత (objectivity), వారానువర్తనములు (Ballad Common Places) ఏకసూత్రత, ప్రబోధములనునవి ముఖ్యములు.

ప్రమేయము

ఇంతవరకు జానపదగేయనిర్వచనము, జానపదవిజ్ఞానములోని శాఖలు, గేయోత్పత్తి, దాని లక్షణములగూర్చి మనవి చేసితిని. ప్రకృతము జానపద గేయములగూర్చిన నా పరిశోధనాప్రమేయమును నివేదించును. దీనికై మరల నొకసారి వెనుకకు మరలవలయును. జానపదగేయము లనుమాటను పైను చెప్పబడిన లక్షణముల గిరియందే బంధింపవలయునా యను నొక ప్రశ్న యుదయించును. అట్లయిన ఉత్తమలక్షణములు కలిగిన గేయములు మనకు

అల్పసంఖ్యలోనే లభించును. పరిశోధనావిషయము సంకుచితమైపోవును. ఇది నేమి? అట్టివానినే జానపదగేయములను అందునను నితరగేయములకు పెక్కింటికి అన్యాయము జరుగును. వానికి జరిగెడు యన్యాయమేమిటాని బహుళప్రజానీకమందు ప్రచారమందున్నట్టి పాటలను విడిచినచో - జానపదగేయ ప్రధాన తత్వమైన (Unconscious art) అప్రయత్నపూర్వకమైన శిల్పముగల పాటలను విడిచినచో - మన యుద్దేశమునకే భంగము వాటిల్లును. అజ్ఞాతశిల్పము-అవిదిర కర్తృత్వము - అనునవి (మిక్కిలి ప్రాచీనములు) కొలది గేయములకే వర్తించును. ముద్రితములైన అర్థాచీనగేయములు కొన్నింటిలో తత్కర్త పేరుండుట కలదు. దీర్ఘములగు కథాగీతములందును వేదాంతపరములగు రత్నములందును రచయిత పేరులుండును. అంతమాత్రమున నివి జానపదకావ్యములని బహిష్కృతములు కానక్కరలేదు. కనుక నా పరిశోధనా పరిధిని, నాజానపద గేయప్రమేయమును గూర్చి కూడ కొంత చర్చింతును. ఉత్తమలక్షణములు గలిగిన గేయములే కాక జానపదగేయములను సప్రభు మరెంత విశాలవృద్ధి యపసరము. ఒక పాశ్చాత్యపండితుడు జానపదసంగీతమును గూర్చి యిట్లనెను.

“It is some times held that the word ‘folk song’ should be used in what is called a ‘broad’ sense so as to include not only genuinely traditional music, but all those songs of a popular character which are habitually sung by the people of a country.”¹

ఈమాటలు జానపదగేయమునకును చెల్లునని నా యభిప్రాయము. అసలైన నిర్వచనములుగల జానపదగేయములే కాక (సార్వజనికత) ప్రజాసమ్మతములైన జనపదములందు బహుళముగా ప్రచారమందున్న గేయములును జానపద గేయములే. జానపదగేయప్రభులక్షణము ననుసరించి గేయకర్త యెవరో తెలియగూడదు. కాని సినలైన జానపదగేయములందును ఏకారణముననో మనకు కొన్నికొన్ని తావులందు ఆయా గేయకర్తలు గోచరింతురు. ‘జానపద గేయమునకు రచయిత లేడు’ అను లక్షణమందలి ముఖ్యాభిప్రాయము రచయిత యనువానికి శిష్టసాహిత్యముననున్న ప్రాధాన్యము జానపదగేయమున నుండ కుండుటయే యని తొలుతనే మనవిచేసితిని. నిజముగా నదియే మనకు కావలసినది. తొట్టిలిపద మున్నది. దానిని రచించినవాడు పెద్దాడ మల్లేశమని

యందురు. కవిపేరు ఏకారణముననో మనకు తెలిసినంత మాత్రమున బొబ్బిలి పదము జానపదవీరగాథ కాకపోవునా? దానికెంత సార్వజనీనత యున్నదో మన మెరుగనిది కాదు. “రామరామ అసంతకాలము రాజ్య మేలలేము - చచ్చిన వారికి వీరస్వర్గము యిక్కడ కలుగును” అన్న బొబ్బిలి బెబ్బిలి వీరగర్వము ప్రతిధ్వనింపని తెలుగునేల చేరెదై నను లేదన్న నతిశయోక్తి కాదుగదా? కనుక బొబ్బిలిపదము సినలైన జానపదకృతి. ఇట్టి గేయములన్నియు నీ పరిశోధనమున నుండును. ఇంతియకాదు. కొమనాల గోత్రాభిచంద్రుడైన “పిసయెల్ల యనువాడు ప్రేయము దీపింప, పలనొప్ప శ్రీనాథువచనపద్ధతిని” బాడిన యదురాస్త్రి చరితమును (కాటమరాజు కథ) జానపదగేయమే. లిఖిత పూర్వకముగా లభించుటవలన నాతనిపేరు మిగిలినది కాని లేనిచో మనకా కవియెవరో తెలిసి యుండకపోవును. తెలిసినను తెలియక పోయినను ఆ పాటయందాతని ప్రాముఖ్య మేమియును లేదు. వీరావేశముతో బాడెడు ప్రతి గొల్లడాపదము తనదే యనుకొనును. అది విన్న ప్రజానీక మాపాట తమదే యనుకొనును. కనుక కాటమరాజు కథయును జానపదకథాగేయమే. పై యిర్వరు కవులును శిష్టుల పృష్టిలో సంతగా చెప్పుకొనదగిన కవులు కారు కనుక నీవిషయము సామాన్యమే. కాని కవితానాథుడును గొడడిండిమభట్టు కంచు ధక్కను బగులగొట్టించిన పండితాఖండలుడును, బహుళాంధ్రోక్తిమయప్రపంచమును బ్రోచినవాడునగు శ్రీనాథభట్టారకుడు రచించిన పల్నాటివీరభారతమును కూడ జానపదగేయ మనుటకు సాహసించుచున్నాను. ఏలయందురా?

“On the other hand, a good popular ballad differs from these refrains and improvised stanzas in that it has coherence in structure, definite contents and what is surely an aesthetic if not a literary appeal. Either, then, the ballad, which carries such popular elements as the refrain or chorus and those peculiarities of structure which we shall presently examine in detail, is originally a product of the people under conditions of improvisation and choral dance, but ennobled and enriched on its traditional course in such a way as to endow it with some thing of the dignity or art; or else it is originally a poem, made like

any other poem, but submitted by tradition to influences which give it a popular character.”¹

శ్రీనాథవిరచితముగ నీ పల్నాటివీరచరిత్రపదము శ్రీహిరకులవార్తి పద్య కరుడు రచించిన నలుని చరిత్రమున కాంధ్రానువాదము గాదు. అందుఁజేడమని పేర్కొనిన కాశీఖండమును గాదు. ఇది శ్రీనాథుడు ‘చిత్ర ముప్పొంగి’ పాడిన ‘శౌర్యంబు పుణ్యంబు నమకూర్చినట్టి, పలనాటివీరుల భాగవతంబు’. దీని విశేష మేమందురా ? “దీంతో ద్విత్వీయాక్షరపు ఆట లేకపోవడంవల్ల సగం తుక్కు పదలటం మొదటి విశేషం. ఇది తెలుగు సంప్రదాయానికి సరిపడని సంస్కృతవృత్తాలైన శార్దూలము త్రేభానుల్లో కాక దేశ్యపద్యంలో బసవపురాణాదుల వలె వుండడం రెండవవిశేషం. అనువాదం కాక మూలగ్రంథంగా ఉండటం మూడవవిశేషం. మనకు సన్నిహితమైన స్థలాలు మహాభారతనిలయాలై నిద్రించే ఆంధ్రుల్లో వీరత్వాదులను ప్రబోధిస్తూ ఇందు కార్యరంగాలుగా వుండడం నాల్గవ విశేషం. వీరగీతాలనే వాఙ్మయశాఖయం దిది ప్రథమగణ్యమై వుండడం ఐదవ విశేషం”² ఈ విశేషములన్నిటికన్న (Popular Character) సాంప్రదాయనిత యుండుట ముఖ్యవిశేషమని నాభావము. కాశీఖండములందున్న శ్రీనాథుడు పల్నాటివీరచరిత్రమున లేడు. దీనియందు శ్రీనాథున కెంత స్థానమున్నదో పదము పాడుకొనెడు ఆంధ్రజానపదునికిగూడ నంతే స్థానమున్నది. ఇది శ్రీనాథుని (నిజ) శ్రీగాడు, ప్రజల-అందును జానపదుల-సొమ్మైపోయినది. ఇది రచించినది దక్షిణాధీశ ముత్యాలశాలలో దీనారటంకాల తీర్థమాడిన శ్రీనాథుడు కాడు. తా నెత్తుకొన్న యితివృత్తమునకును దానిని విను శ్రోతలకును గల సంబంధప్రవాహమున నోలలాడు శ్రీనాథుడు. ఆ యితివృత్త మాతనిది గాదు. అది ప్రజలది, జానపదులది. అది వారి తాతముత్తాతలనాటినుండియు చెవుల గింగురుమనుచున్న కథ. అది కేవల మాతని ముఖోద్గతము. దాని నాతనికి సూత్రపద్ధతిని సంధానించు కోరికయే లేదు. దానిగురించి తన ప్రత్యేకభావములు చెప్పవలెననిగాని దానిపై తన వ్యక్తిగతప్రభావముద్ర నచ్చొత్తవలయుననిగాని యాతడు కోరలేదు. మనకొక సందేశ మందీయవలెనను వాంఛయును లేదు.

1. The Popular Ballad. F. B. Gummere

2. శ్రీ ఉమాకావ్యవిద్యాశేఖరులు. పల్నాటివీరచరిత్ర పీఠిక.

గదిండుకొనుచులసిన కీర్తియును లేదు. అతడొనర్చిన కార్యమింకే జానపదుడైనను చేసియుండెడువాడే. ఆ కార్యముం చాచడు తనకు తెలియకుండగనే తన ప్రియత్వమును వీడినాడు. ప్రతి జానపదుడు పొందెడు అనుభూతి నాతడు నోట పలికినాడు. అతడొక ప్రియత్వ తాడు; కేవలము చాచు. చుట్టు ప్రోతలు నిలిచి ఎదురుండగా శ్రీనాథు డాచువుగా పాడినట్లున్నవా పీఠచరితము. పల్నాటిపీఠచరితమును పాడినది ప్రసిద్ధపండితకవియగు శ్రీనాథుడు కాక విష్ణుభక్తుడగు చురియొక శ్రీనాథుడైనను మన కభ్యంతరముండదు. పీఠచరిత్రమునకే ప్రాధాన్యముగాని కవికి గాదు. సచయితలెవరో తెలియరున్నను గేయము బహుళనాదపాత్రమై జానపదుల నోళ్ళలో నలిగిన జాలును. కనుక పల్నాటిపీఠచరితమును గూడ జానపదగేయములందు చేర్చుటకు శంకింపగూడదని నా చుట్టప్రాయము. ఇట్లని దేశీసారస్వతము నంతటిని జానపదగేయములందు జేర్చను. గేయము లన్నియు జానపదగేయములు కాజాలవు. ద్వీపదలై నను పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించిన పండితరాధ్యచరిత్రముగాని, బసవపురాణముగాని జానపదగేయములు కాజాలవు. పాల్కురికి సోమనాథుడు తాను 'ఆరూఢగద్యపద్యాదిప్రబంధ-పూరిత సంస్కృత భూయిష్ఠరచన, మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి, ఉరుతరగద్య పద్యోత్పల కంఠె-సరసమై పరగిన జానుతెనుంగు, చర్చింపగా సర్వసామాన్యముగనుట- గూర్చెద ద్వీపదలు కోర్కి దైవార'నని చెప్పకొనినను 'అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన కల్పించుటయెకాదే కవివివేకంబ'నుటవలన (Conscious art) ప్రయత్నపూర్వకశిల్పమునకు దొరకొని "...పటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగ, కావ్యకళాప్రాధి గల్పింతు ద్వీపద" అని యటలనే చేసెను. కాదు కాదు ఇంకను కొంచె మెక్కుడుగానే చేసెను. పాల్కురికి పండితుడు వేసిన జాటయందు నడచిన మరెకొందరు పండితకవుల రచనలగు రంగనాథరామాయణము గాని గౌరస హరిశ్చంద్ర, నవనాథచరిత్రములు గాని జానపదగేయములు కాజాలవు. వాని నన్నింటిని దేశీ సారస్వతసంపదలో చేర్చుకొనవచ్చును. కాదేని శిష్టసాహిత్య మన్నను దోషమేమియును లేదు; ఇదిగాకను పదసారస్వతమును పరాంకోటి కెక్కించినట్టియు, శ్రీరామచంద్రుని తెలుగుమాటల నిల్పిపోయిన మహాభక్తుడగు త్యాగరాయలవారి కృతులుగాని, మువ్వగోపాలుని మోహనాకారమున కొడలు మరచి భక్తిశృంగారముల నివాళు లెత్తిన క్షేత్రయ్య పదములుగాని, సారంగపాణి పదములుగాని జానపదగేయములు కావు. అవి మార్గసంగీతమున సాగిపోయిన

తెలుగులు. కాని త్యాగరాయలకు సమానభక్తుడై గోదాపరీతటమున శ్రీరామునొక
ముందవాని జేసి సీతమ్మకు చింతాకుపతక మర్పించుకొన్న గోపన్న హృద
ప్రిదివి పెదవి కదపినంతనే వెడలిస కీర్తనలు జానపదగేయములు. ఇటుల
నేను విమర్శింపబూనుకొన్న జానపదగేయములేవో కానివేవో ఒక్కొక్కటిగా
విడచురచి చెప్పబూనుకొనుట నైకతస్థలి గూర్చుండి లేబువుల లెక్కించుటగును.
జానపదగేయములుగా స్వీకరింపదగినవి రెండువిధములుగా నుండవచ్చును.
మొదటిదియును ప్రధానమైనదియునుగు భాగమునందు జానపదకవులు వ్రాసి
నట్టియు అచేతనాశీల్పములైనట్టియు రచనలు చేర్చునగును. రెండవ భాగమున
శిష్టకవికౌటిలోచేరిన మహాకవుల రచనలుకూడ కొన్ని సకృత్తుగ జానపదశాఖలో
చేరగల్గును. అట్టిరచనలు జానపదజీవితమునకు సంబంధించిన ఇతివృత్తము,
చందస్సు, భాష, రచనావిధానములతోనుండి, జనులలో బహుకప్రచారము
గాంచి వారి సొత్తుగనే పరిగణింపబడుచున్నవై యుండవలెను. పలనాటివీరచరిత్ర,
కాటమరాజుకథ మున్నగునవి ఇట్టి ధర్మము కలవగుటచే జానపదవాఙ్మయశాఖ
యందు చేర్చుకొననగుచున్నవి. కనుక మరల నొకమారు వెనుదిరిగి ఉపర్యుక్త
సాహిత్యతత్వముగల (అప్రయత్నపూర్వకశీల్పము) ప్రాక్తన మానవుని
మనోగతభావవ్యంజకములైన లయాన్నితములగు నుడుగులు మొదలుకొని
పండితాభండలవిరచితములైన జనామౌదముగల పదకవితలవరకును జానపదగేయ
పరిశోధనమున జేరిపోవునని మనవి. కథావిరహితములగు పల్లెపాటలు folksongs
కథాసహితములైన గాథాగేయములు Ballads రెండును జానపదకవిత్యమందలి
ప్రధానశాఖలుగా ఆధునికులు గుర్తించుచున్నారు. లక్షణములందు ఈ రెంటికి
కొంత సామ్యము మరికొంత వైషమ్యము కలదు. ఈ నా గ్రంథమున
పల్లెపాటలతోపాటు గాథాగేయముల గూర్చిన పరిశీలనముగూడ నుండును.
జానపదకవిత్యమను నాణెమున కీ రెండును రెండు ముఖములు.

జానపదగేయ ప్రశస్తి

ఏ సాహిత్యమందైనను శ్రోతనుగాని పఠితనుగాని రసప్రపంచయాత్ర
చేయించునవి ప్రధానముగా గేయరచనములని చెప్పినచో సత్యదూరము కాదు.
రసకులను సహృదయులను ఆనందపరవశుల జేయుటకు గేయము లుపకరించి
నంతగా రసవంతములైనను పద్యము లుపకరించవు. దీనికి కారణము గేయముల

గానానుకూలతయేయని నా యభిప్రాయము. గేయములు రాశాలయబద్ధములు, గానకళతో సంబంధము కలిగియుండును. ఇటులని పూర్తిగా శాస్త్రీయసంగీత యుతములగు కీర్తనల నీ జానపదగేయములందు దేర్చుటకు వీలులేదు. పండితసారస్వతమునకు నిత్యజీవితము సలముకొనుకొని తక్కువ. జానపద గేయములందీపాలు హెచ్చు. రాజపోషణమున పండిత ప్రకాండుల యాదరణమున శిష్టసాహిత్య మభివృద్ధి నందినది కాని జానపదగేయసాహిత్యము మాత్రము తేదలము ప్రజానీక మిచ్చిన కేలాతచేతనే కాలు నిలద్రొక్కుకొన్నది. ప్రౌఢోక్తులచేతను, కవిసమయములచేతను, పాండిత్యప్రకర్ష ప్రకటనముచేతను శిష్టసాహిత్యము (పద్యసాహిత్యము) జానపదులకు 'బెదురుబొమ్మ' యైనది. జానపదగేయములందీప్తి ప్రౌఢోక్తులుగాని పాండిత్యప్రకర్షగాని యుండుటకు వీలులేదు. పజల నిత్య జీవితమందు వాడుకొనెడు వ్యావహారికభాషయందు సులభమైన లితో సాధారణరీతితో మనోభావములు వెలార్చునట్టి యీ జానపదగేయములే వారికి ప్రీతిపాత్రములు. ఇదిగాకను జానపదగేయము లాయాదేశములందలి మతపరిణామములను, మనస్తత్వములను, పీరుల యదంతములను, పతిప్రతల కథలను, ఆచార వ్యవహారములను, విశ్వాసములను, వినోదములను, విందులను, వేడుకలను, అన్యోన్యమురాగములను, సంయోగవియోగములను, సౌందర్యసౌభాగ్యములను, సుఖదుఃఖములను, జాతీయతను ప్రతిబింబించుటచే నీ జానపదగేయములు నిస్సర్గమనోహరములుగా నుండును. ఆంధ్రజానపదగేయముల సుద్ధరించి ఆంధ్రులను మేలుకొలిపిన బోయల్ అను పాశ్చాత్య పండితుడీ జానపదగేయ సారస్వతమునుగూర్చి యిటుల ప్రశంసించెను.

“Simplicity of thought and subject is one undeniable characteristic of the first fruits of national composers”.¹

కనుకనే యీ పాశ్చాత్యపండితుడు మన జానపదగేయముల సుద్ధరించుటకు పూనుకొనెను. జీవితముతో పెనవేసుకొనిపోవు జానపదగేయములందు కృత్రిమ వర్ణనము లుండవు. అవి సహజముగా నుండును. జీవితముతో సన్నిహిత సంబంధముండని సాహిత్యము కృత్రిమముగా నుండును. ఫ్రెంచ్ సాహిత్యమును విమర్శించుచు నొక ప్రఖ్యాతవిమర్శకుడు,

“Art lapses into artificiality when it gets out of touch with the realities of life. . . . It is from foundations in the solid ground from the life of the people, that a literature draws vigour and rejuvenation”¹ అనెను. జానపదగేయమందలి శక్తి వానికి ప్రజాజీవితము నుండి లభించినది. మన శిష్టసాహిత్యమందున్న లోపములను జానపదగేయము లందున్న గొప్పదనమును చూచిన పాశ్చాత్యపండితుడొక చిట్టిభిప్రాయపడినాడు.

“Indian literature is still concerned with personal emotions and reactions. It has not on the whole been related to the life of the people, perhaps in the crude ballads and folksongs of the peasantry the literature of future may have its most fruitful stimulus.”²

ఈ పండితుని మాటలు సత్యములే యనిపించును. ఆపండితు దానించినది నేటి స్వతంత్రభారతావనియందు మిక్కిలి యవసరము. పరాధీనభారతమున శిష్టసాహిత్యము నిజస్వరూపము గోల్పోయినది. అనుకరణ మెక్కువైనది. జాతీయత లుప్తమైనది. కృత్రిమత్వమే పెచ్చుపెరిగినది. తనుక “A nation reborn must be inspired by its folksongs.”³ తరతరముల వానిసత్యమును బావుకొని పునరుజ్జీవితమైన భారతజాతి పురాతనజానపదగీతముల వలన సుద్దీపితము కావలయును. నిరక్షరాస్యులు, నాగరికతాగంధము లేనివారు, బుద్ధివికాసము లేనివారు, ఆటవికులైనవారేమి, వారి గీతములేమి, భారతజాతి పునరుద్దీపనమేమి? ఇదియంతయు సతిశయోక్తియని భావింపరుండురుగాక. ఒకమారా యాటవికుల గీతములను సవిమర్శముగా జూచిన చాలును; వాని యాంతర్యము తేటలెల్లముగను. మన నాగరకతయందు వానికిగూడ ప్రముఖ స్థానముండును. శిష్టసాహిత్యమునకున్న సాధనసంపత్తిగాని ప్రోత్సాహముగాని లేకున్నను అవి ఇన్నిదినములు బ్రతికియుండుట ఒకనోటినుండి మరొక నోటికెక్కి ప్రాణము నిలుపుకొనుటయే వాని ప్రాశస్త్యమును చాటుచున్నది.

1. Andre Gide ‘The Rural India’ August 1942.

2. The present condition of India, By Leonard M. Schiff.

3. Devendra Satyarthi. The Illustrated Weekly of India. November 12, 1944.

మొనర్చినాడని పండితుల యభిప్రాయము. ఆరణ్యకములు మన యాటవిక గీతములవంటివే. Songs of the Forest అను V. Elwin మహాశయుని గ్రంథమీ యర్థమును ధృవించును. బహుశః వేదములు వ్యాసుడు చేయి చేయక పూర్వము మార్పులు కూర్పులు పొందియుండెడివేమో. వేదములకు స్థిరత కలిగినది తరువాతి కాలమున గావచ్చును.

పండితులు భారతమునుకూడ ఇట్టి క్రమపరిణామ మొందినదే యందురు. కృష్ణద్వైపాయనవ్యాసుడు భారతయుద్ధమును వస్తువుగా గొని 'జయము' అను నొక వీరకావ్యమును గాన మొనర్చెనట. దాని నాతని శిష్యుడగు వై శంపాయను డందుకొని స్వకపోలకల్పితవర్ణనలతో పెంచి యుపన్యసించి భారతము చేసెనట. ఈభారతమునే 'నిఖిలపురాణవ్యాఖ్యానవై భరీసమేతుండ'గు సూతుడు శౌనకాదిమహామునులకు చెప్పనపుడు తనకు దెలిసిన మనోహరవ్యాఖ్యానములతో, ధర్మోపన్యాసములతో, రాజనీతిప్రశంసలతో పెంపొనర్చి గానము చేయగా మహాభారతమును గ్రంథము రూపొందెను. ఇటువంటి క్రమపరిణామము ప్రపంచమందలి భాషలకు సాహిత్యములకు కలిగియుండునని తలంచుటలో తప్పేమియును లేదు. ఆంగ్లోసాక్షుడు భాషలోని ప్రాచీన గ్రంథమైన బేవుల్ఫు (Beowulf) కావ్యమునందు దానికి పూర్వయుగమందలి వీరపదము లెన్నియో యంతర్భూతములైనవని తజ్ఞులు చెప్పుదురు.¹ ఇట్టి పరిణామమును ఒక పండితుడు చక్కగా చిత్రించినాడు.

“..... A Russian scholar, who had studied the ritualistic songs of his race, comes to a theory of poetic origins embraced in the formula of “ceremony to song, song to poetry.”²

అంధకవిత్వముకూడ ఇట్టి క్రమపరిణామమునకు వెలియైనది కాదు. ఈ జానపదగేయములే దేశికవితగా పరిణమించినట్లు మన కనేకాధారములున్నవి. సిస, గీత, ద్విపద, తరువోజ, రగడ, మధ్యాక్కర మున్నగు దేశీయ ఛందములు కొన్ని జానపదగేయముల కొలది మార్పులతో అల్లబడినవేయని నిశ్చయముగా చెలియుచున్నది. తెనుగులో నిజముగా వ్యక్తిత్వము, జాతీయతగల రసకవిత్వ

1 English and Scottish Ballads F. J. Child.

2 The Popular Ballad F. B. Gummere.

మీ పదకవిత్వమేయని చెప్పుకొనవలయును. అందును 'Italian of the East' అని, 'ఆంధ్రత్య మాంధ్రభాషా చ' అనియు ఆంధ్రేతరులచేతనే కీర్తింపబడినది గనుక 'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స' యైనది. తెలుగుభాష యజంతమై, శ్రవణపేయమైనది గనుక గేయత్వమును మరింత పెంచుకొన్నది.

"Mr. Henry Morris writes 'Of all Dravidian languages Telugu is the Sweetest and most musical. It is exceedingly mellifluous and sounds harmonious even in the mouth of the most vulgar and illiterate. It has justly been called the Italian of the East.'"¹

తక్కిన భాషలందలి జానపదగేయముల సేకరణము జరుగుచుండి ఇంతటి మృదుమధురమైన భాషాగీతము లనాదరింపబడి సేకరింపబడకపోవుటచేతనే J. A. Boyle గారికి బాధకలిగెను

"It is therefore to be hoped that while the treasures of national poetry are being gleaned from so many languages, the store of the sweetest dialect of Southern India may not be overlooked, and that the popular songs of the Telugu people may be collected."²

ఒక పాశ్చాత్యునకే మన జానపదగేయములం దంతటి వైశిష్ట్యము గోచరించినదన తెనుగుభాషామర్మజ్ఞుల సంగతి వేరే చెప్పునక్కరలేదు. మన దేశమున కళవలెనే కావ్యమును నిత్యజీవితము నాక్రమించి యలముకొన్నది. కట్టు, బొట్టు, జుట్టు, గుమ్మము, గోడ, పీట, అరుగు, ఇంటికప్పు, పాత్రలు, ఆభరణములు కళామయములై సట్టే కూలిపని, పడవలాగుట, వినురుట, వడ్లు, జొన్నలు దంచుట, నాగలి దున్నుట, మోట దోలుట, ఏతమెత్తుట, బరువులు మోయుట, ఉగ్గు పోయుట, పిల్లలను లాలించుట, నిద్రఱుచ్చుట, మేల్కొలుపుట వంటి ప్రతీక్రియకును కవిత్వ మూతగా నిలబడినది. ఈ పదకవితలే దేశికవితలుగా పరిణతి పొందినవి. దేశీయులగు కవులు మార్గకవిత్వముపై తిరుగుబాటొనర్చి దేశీయవృత్తము తీసుకొని దేశీచ్ఛందములందు దేశీయుల

1. Castes and tribes of South India E. Thurston Vo. III
P. 308

2. The Indian Antiquary Vol. III. 1874

కనునై నట్లు చెప్పిరి. ఇంగ్లీషు కవిత్వమునకును జానపదగేయముల గాధలే మూలమునై నట్లు ఈ క్రిందివాక్యమువలన తేటపడగలదు.

“What ever may be thought of the importance of such verse in its bearing on the origin of poetry in general, or of epic poetry in particular, the ballad like other forms of popular material, has in the last two centuries exercised a powerful influence on artistic literature and it will always have to be reckoned with by the literary historian.”¹

కాని సంస్కృతము చదువుకొన్న పండితులకు కవులకు నాగరకులకు ఈ విధానము సచ్చలేదు. సంస్కృతకవులకును ప్రాకృతకవులకును ఇట్టి వైమనస్య మున్నట్లు తెలియనగుచున్నది.

అనాదరణము

నవనాగరకము బలినినకొలది. నవ్యవిజ్ఞానము ముదిరినకొలది ప్రాత సంస్కృతి, ప్రాత యలవాటులు, కట్టు, బొట్టు మోతైపోవుట మన మందరమును ఎరిగినదే. ‘క్రాత్ర నీరు చచ్చి ప్రాత నీరు కొట్టుకపోవు’ ననుమాట, ‘క్రాత్రొక ఎంత ప్రాతొక రోత’ యను నుడి, ‘క్రాత్రది గొర్లమడుగు, ప్రాతది బర్లమడుగు’ అను సామెత లీయనుభవమునే ఘోషించును. నవనాగరకతకును ఈ జానపదగేయములకును ఎంత వైరుధ్యమో చూడుడు.

“To this oral literature, as the French call it, education is no friend. Culture destroys it, some times with amazing rapidity when a nation learns to read, it begins to disregard its traditional tales, it feels a little ashamed of them; and finally it loses both the will and the power to remember and transmit them. What was once possession of the folk as a whole, becomes the heritage of the illiterate only, and soon, unless it is gathered up by the antiquary, vanishes altogether.”²

1. G.L.K. in “English and Scottish Ballads” F.J. Child.
2. English and Scottish Ballads. F. J. Child.

హాస్యాత్మకములందు వీనికి బట్టిన దుర్గతిని తెలుపు పంక్తులను గమనింపుడు.

“As civilization advanced, they were banished from polite society—but they lived on among the humble, among shepherds and plough boys and ‘the spinters and the knitters in the sun’, until even these became too sophisticated to care for them and they were heard no more.”¹

ఇట్టి దుర్గతియే పదములకును పట్టినది. ఆదిగ్రంథమని చెప్పబడు భారతమునకు పూర్వమున్నవి ‘గాసట బీసచే చదివి గాథలు త్రవ్వి’² నట్టివని చెప్పిపొడిచినారు. తరువాత నీకృతులు రూపుమాసిపోయి, కొంతవరకు జన సామాన్యగౌరవము నందుకొని భిక్షుకగీతములందును, భక్తులు పాడుకొన్న పాటలందును, స్త్రీల నోళ్లయందును, తమ ప్రాణములు నిల్పుకొన్నవి. కాని పదంబృదములగు తరువోజ మధ్యాక్కరలు కొంతవరకు ప్రథమకావ్యముతో పరిచయము కలిగించుకొన్నవి. మనభాషలో జరిగిన యన్యాయము తక్కిన భారతీయభాషలందు వీనికంతగా జరుగనట్లున్నది. మహాపండితుడైన హొల్కర్‌గారి సోమనాథుడే ద్విపదకవిత్వము వ్రాసినందుకు పరాభవింపబడెను.

సీ. ఒకనాడు పంపక్తు లోరుగంటను స్వయం

భూదేవు మంటపమున వసించి

జనవపురాణంబు పాటించి వినుచే

హరుని గొల్వ ప్రతాపు చచటి కేగి

ఆ సంభ్రమం దేమి యగుడు భక్తులు జన

వని పురాణం బర్చి వినెవరనిన

విని యా పురాణంబు విధ మెట్లాకోయన్న

ధూర్తవిప్రు డాకండు భర్త జేరి

పాలకురికిసోమపతితుడీ నడుమను

పెనచె మధ్యవర్ణ బెట్టి ద్విపద

1. English and Scottish Ballads, F.J. Child.

2. ఎఱ్ఱన సృసింహపురాణము, పీఠిక 9.

య ప్రమాణమిది యనాద్యంబు పదమన్న
అరిగె రాజు భక్తు లది యెరింగి.¹

శ్రీనాథుడే పదకవిత్యమును దూషించినటుల నొక చాటూక్తి కలదు. అది యెంతవరకు సత్యమో తెలియదు.

క. ముదివిటులు విధవ లంజలు
పదకవితలు మారుజాను బాపనవారల్
చదువని పండితవర్మలు
కదనాస్థిరవీరవరులు కడిదిపురమునన్²

ఇది శ్రీనాథుని యభిప్రాయమే యైనచో పల్నాటివీరచరిత్ర రచనమునకు హర్షపు అభిప్రాయమే యుండును. స్వయముగా తానే మహోద్రేకముతో పల్నాటివీరభారతమును బాడుకొన్న శ్రీనాథుడిటుల పదకవితలను పరిణతుడైన తరువాత తెగడునాయని నా యనుమానము. ఎవరైన మహానుభావుడు తనకు పదకవితలపైనున్న కోపము వెల్లడించి శ్రీనాథకవికి అంటగట్టినేమో! ఇట్టి వింతసంఘటనలు మన వాఙ్మయచరిత్రమున పెక్కులున్నవి. తెనాలివాని కంటగట్టిన గాధ తెన్నిలేవు? తిమ్మనకును ముక్కు నతికించినది మనవారే కదా. వేమన పద్యములు వేలకు బెరిగినవి. హృదయమందలి చుక్కలపంకమంతయు చౌడప్ప యొడలికి కలపమలదిరి.

'అల తాళ్లపాక చిన్నన్న రోమములైన
తంజుర దండెకు తంతులానె'

'ద్రిపద కావ్యంబు ముదిలంజ దిడ్డి కంఠ
యియ్యనేరని రంగ నాల్గేకరాళి'³

ఆనాటి పండితులకు దేశికవిత్వముపై నింత నిరసన ముండెడిదన్నమాట. అట్టిపండితులను గుండెనిబ్బరముతో నెదుర్కొన్నవాడు పాల్కురికి సోమ నాథుడు. గద్యపద్యభయప్రబంధములే గొప్పలన్నవారి గూబలదరునట్లు,

1. బసవపురాణము. పిడుపర్తి సోమనాథుడు.
2. చాటుపద్య మణిమంజరి. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.
3. వేణుగోపాల కవితము. 98, 555.

‘పటు గచ్ఛపద్భ్రష్టప్రబంధ సామ్యముగ,

కావ్యకళాప్రౌఢి గల్పించు ద్విపద, కావ్యంబు భావ్యంబు గాన’

నని శంఖమూదినాడు. విసనివారిని జూచి ‘వడ్డును బెరుగు బినుకు చందంపు బిలిబిలి కృతుల్ కృతులె’ యని యాక్షేపించినాడు. తెలుగులో నీ మార్గదేశికపులకు మధ్యన జరిగిన ‘రగడ’ సంస్కృతప్రాకృతకవులకును జరిగినట్లున్నది. సంస్కృతకవులు ‘సంస్కృతము’ ప్రకృతి యనియు దాని యప్రభంశరూపము ప్రాకృతమనియు చెప్పిపొడిచిరి.¹ సంస్కృతము గీర్వాణభాషయని తమను పొగడుకొనిరి.² కాని సోమనాథుడు మార్గకవుల నెదుర్కొనినటులే ప్రాకృతకవులు సంస్కృతకవులను ఎదుర్కొనిరి.

‘లలియే మహారక్షరయే

జువళజుజు వల్లపేన సింగారే

సంతే పాయియకవేద్య

కౌసక్తయి సక్తయం పథివుం’ (వజ్రలగ్న, జయవల్లభ)

లలితమై మధురాక్షరమై, శృంగారమై, యువతీజనవల్లభమైన ప్రాకృతముండగా సంస్కృతము నెవ్వడు చదువునని-యాకవి వేయు ప్రశ్న.³ హాలశాతవాహను డెంతగా వెక్కిరించెనో చూడుడు.

‘అమితం పాపిత కవ్యం పఠింప సోపిత జే నటజని

కామస్య తత్తతంతిం కుణంతి తే కహం ణ లజ్జంతి’ (గాధా సప్తశతి)

దీనికి సంస్కృతపు ఛాయ ఇట్లున్నది

అమృతం ప్రాకృతకావ్యం పఠితుం శ్రోతుం చ యే న జానన్తి,

కామస్య తత్త్వచింతాం కుర్వన్తి తే కథం న లజ్జన్తే॥

1. ‘ప్రకృతే సంస్కృతాయాస్తు వికృతిః ప్రాకృతీ మతా’ (రూపకపరిభాష)
2. ‘సంస్కృతం స్వర్గిణాం భాషా శబ్దకాస్త్రీపు నిశ్చితా’ (కావ్యాలంకారము)
3. శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు. పరిశోధన ౫వ సంవత్సరము.

ప్రాకృతకవులు సంస్కృతమే ప్రాకృతభవ మనిరి. ఇదియే నిజమని తోచును. జానపదగీతములే తరువాతి శిష్టసాహిత్యముగా పరిణమించెనను బుధుల మాట లున్నవికదా! ఇట్టిదే మరియొక్క యుదాహరణము జూపి ఈ వివాదము సరిపుట్తును.

‘హయ కర్ణం పడితం, గుంపేతం, తహత, కుజ్జవనూనం,

కువియం చ పసాదేవుం, అజ్జవి బహవే న యానంతి’ (వజ్రలగ్న)

దీనికి జయవల్లభుని సంస్కృతానువాద మిట్లున్నది.

“ప్రాకృత కావ్యం పతితుం గుంఫితుం తథా చ కుటజప్రసూనం

కుపితాం చ ప్రసాదయితుం అద్యాపి బహవో న జానంతి”

పండితులకు శిష్టులకు నాగరకులై నవారికిని, తద్బిన్నులై న జానపదులకును మరియు వారి సాహిత్యమునందు భిన్నముగల కొందరు శిష్టులకును నిట్టి సాహిత్యయుద్ధములు చెలరేగినను, అదేశికవితయు, దానికి మాతృకయగు జానపద గేయవాక్యమును పండితులచే నిరాకరింపబడినను, చదువు సంధ్యలు లేని జానపదులు, వారిని వినోదపరచెడు జంగములు, జక్కులవారు, బవసీండ్లు, శారదకాండ్రు, పిచ్చుకుంటువారిచ్చిన కొద్ది యాలంబనముతోనైనను కాలూని నిలిచినవని మన మూహింపవచ్చును.

శిష్టసాహిత్యమున గేయముల ప్రసక్తి

గేయసాహిత్యము చిరకాలమునుండి తెలుగునాట వృద్ధియైనదనుటకు శిష్టకవులుపేర్కొన్న సమకాలికగేయరీతులే గొప్ప సాక్ష్యము. గేయములన్నియు మాత్రాచ్ఛందమున నుండును. గేయకవితలు దేశికవితలుగా పరిణతి నొందినట్లు పూర్వమే నివేదించితిని. గేయముల వరుసలు మరియు భందమునుగూర్చి తరువాత విపులముగా చర్చింతును. ప్రకృతము గేయములు మాత్రాచ్ఛందమున నుండుననియు దేశసారస్వతమంతయు నిట్టి భందములందే యుండుననియు నుద్ఘోషించెదము. ఈ దేశసారస్వతమును ప్రప్రథమమున దడవినవాడు నన్నెచోడుడు.

౪. మును మార్గకవిత లోకం

బున వెలయగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుఁ

గున నిలిపి రంధ్ర విషయం

బునఁజనఁ జాకుకృతాఁజు మొదలుగ బలుపుర్. (కుమానసంభవము, ఆ. ౧ - ౨౩)

ఈ పద్యముగూర్చి మన తెలుగునాట కొంత దుమారము రేగినది. నన్నయ ముందా సన్నెచోడుడు ముందా యనునది ఇచ్చట ప్రసక్తము కాదు. 'దేశికవితఁబుట్టించి' యనుమాట కర్థమేమి? నన్నయగారి భారతము దేశి రచనయా? యనునవి వివాదాస్పదవిషయములు. నన్నయయే దేశికవితను బుట్టించినవా డనుకొన్నను అతనికి పూర్వపుశాసనములందే దేశికవితారీతులు గాన్పించుచున్నవి. అదికవి యెవరనుదానిలో సభిప్రాయభేద ముండినను ఫండితులందరును ఈ శాసనస్థమాత్రాచ్చందములగూర్చి యేకాభిప్రాయము గలవారే. వీనికితోడు క్రి. శ. ఆరవ శతాబ్దినాటికే తెనుగులో జానతెనుగు దేశికవిత కలదనుట కొక ప్రాదెనుఁగు రగడ శిలాశాసన ప్రమాణమును శ్రీ దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు చూపించినారు.

“అణిపోతులు రేవణకాలుపు

ద్దణకాలు

ఇచ్చిన పన్నస పెన్నాతె

ఇశరేనికిన్”

కడపజిల్లా - పొట్లదుర్తి - మాలెపాడు శిలాశాసనము క్రి. శ. ఆరవ శతాబ్దిలో వచనముగా వ్రాసినప్పటికిని ఇందులో ద్వీరదగతి రగడ గర్భితమై యున్నది. ఇది చోడమహారాజు పుట్టించిన దేశికవిత కాకపోదు.¹

నన్నయ భారతములో రగడలు వ్రాయకపోయినను అతని కాలమునాటి కోరుమ్మి తామ్రశాసనములో (సంస్కృతమున) రగడలున్నవి. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనములో గల మధ్యాక్కరలగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదుగదా. తరువోజు తొమ్మిదవ శతాబ్దముందలి వేంగీచాళుక్యుడగు గుణగవిజయాదిత్యుని

1. 'పరిశోధన' ప్రథమ సంచికలో 'తొలి తెలుగు శాసనం - దేశి కవిత' యను వ్యాసము.

అద్దంకి శాసనమందు గలదు. స్వయముగా నన్నయభట్టారకుడు తరువోజు, మధ్యాక్కర, అక్కర, మధురాక్కరలను వాడెను. నాలెక్కకు నన్నయ వాచినవి తరువోజులు ౧౧, మధ్యాక్కరలు ౩౩, అక్కర ౧ మధురాక్కర ౧. నన్నెచోడుడు దేశికవిత్వమును దేశిసత్కవులను సంస్తుతించినాడు. తన కాలమందు ప్రచారముననున్న కొన్ని గేయరీతుల నాతడు పేర్కొనెను.

సీ. హరు మోల సదృశి నాడుచోటన నాట్టి
విషయమ్ము లన్నియు వెలయఁ గఱఁచె

లీల నీళ్లరు నంకమాలికల్ పాడుచో

గీతభేదంబుల రీతు లెఱిగె' (౩-౩౮)

ఈ యంకమాలికలు రాగయుక్తగేయములై యుండును. ఈళ్లరుని నంకమాలికల్ పాడుచో పార్వతీదేవి గీతభేదంబులు నేర్పినదట.

ఆ. నెలమి జింకపిండు దొలుమేనఁజేసిన
తపముపండఁబండఁ చరువనంబు
బువిద లింపుమిగుం నూయలపాటలు
పాడ మధుమదమున బాడె నళులు. (౪-౮౯)

క. సోలుచు నమ్మదరసమునఁ
గ్రోలుచు వనపాలబాలికలు నవలలికాం
దోలముల వేడ్క నలుపుచు
నాలతు లొగిఁ జేసి పాడి రభినవలీలన్. (౪-౧౦౨)

ఉ. జీతక కట్టద్రావి మదసింధురగామినులన్ని కేటయల్
వాణుచు గొడుగిలములు పాడుచుఁ బొల్పుగ గ్రాలియాడుచున్
గోజడమాడుచున్ బతులకున్ వశవర్తులుగాక మేరకున్
పీణుచు వన్నెకాంతలు రమింతురు తద్వేషినాంతరంబునన్. (౬-౪౫)

చ. పటికపుతోల ముల్కెడుదుఁబాగ్ లొగిఁబోయుచు గొరుకొమ్ము రోఁ
కటఁగొని దంచుచున్ శబరకామిని వెక్కులు రాగముల్ రసో
త్కటముగఁబాడెఁ జూట్టిన మృగంబులు సోమమనుష్యరూపధూ
ర్జటి మునిముఖ్యలోకగురు జంగము లింగము మల్లికార్జునున్ (౬-౪౭)

- క. పేణుజమౌక్తికముల్ దొడి
 పీనుల కింపెసంగ నెఱుకు వెలయలు పీఠిన్
 వాణీధరుఁ బాచిరి గీ
 ర్వాణాధిపభోగి భువనవందుఁ ననిందున్ (౬-౪౮)
- ఉ. వాసనగా శివాగమము వర్జనకెక్కఁ ద్రయీసదర్శముల్
 దేసిగ నాత్మశిష్యులకుఁ దెల్పుచు సద్విధినున్న నిష్కళా
 భ్యాసమునందు లీనమగు భావము నిల్చి వెలుంగుచున్న స
 ద్భాసురముఖుఁ విప్రమునిపుంగవు జంగమమల్లికార్జునున్ (౬-౩౯)

నన్నెచోడునినాటి ఈ యంకమాలికలు సాహుళి ఫలమంజరమున పాడబడెడివి. గొడుగీతములు ఎట్టివో? ఊయల పాటలు, ఆలతులు ఆనాటివి మిగులకున్నను ఇప్పటికిని ప్రచారమందున్నవే. ఆలతులు, బొరాళి, ఆందోళి, ఖైరవి, నాటరాగముల బాడెడువారు (౯-౧౩౫). ఇంకను 'దేసిగ' బాడినట్టి గేయము లెన్నియిందెడివో. నన్నెచోడుని తరువాత మనకీ గేయములజాడ యధికముగా గనపడునది పాల్కురికి సోమనాథుని రచనములందు. స్వయముగా సోమనాథుడు తైవమతప్రచారమున కనుకూలమగు నీ దేశిచ్ఛందమును చేపట్టి 'ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంచె-సరసమై పరగిన జాను తెనుంగు, చర్చింపఁగా సర్వసామాన్యమగుటఁ-గూర్చెద ద్విపదలు కోర్కెదైవార' నని సాహిత్యమందొక నూతనమార్గమును ద్రొక్కెను. ఈ ద్విపదలు తరువోజునుండియో లేక కన్నడ త్రిపదినుండియో వచ్చియుండును. తరువోజులు రోకటిపాటలు. "తలకొని తగఁబ్రాలు దంపెడిచోటఁ దరుణులచే సొంపుదనరుఁ దర్జోజు" యని లక్షణము.¹

శ్రీ నిడదవోలు వెంకటరావుగా రాంధ్రకవితాపరిణామముగూర్చి వ్రాయుచు "తెలుగుకవిత యేకపదమై, ద్విపదమై, త్రిపదమై, చతుష్పదమై పరిణతిఁజెందినట్లు కానవచ్చుచున్న"దనిరి.² పరిణామమార్గమున జూచిన నీ యభిప్రాయము సమంజసమే. కాని ప్రత్యక్షప్రమాణమునుబట్టి మనకు ద్విపదలకన్న ప్రాచీనము లైన తరువోజులు లభించినవే కాని తరువోజులకన్న ప్రాచీనమైన ద్విపదలు మాత్రము లభించలేదు. ఈ విషయమింకను పరిశోధింపదగినదే.

1. కావ్యాలంకారచూడామణి, అష్టమోల్లాసము.

2. ఉదాహరణవాక్యము చరిత్ర, పుట ౩.

సోమనాథుని కవితృమున కాధారము లానాడు ప్రజలు భక్తుడ్రేకములతో బాడుకొన్న గేయములేనట. 'మేటియై చను భక్త కూటుపలందు, పాటలుగా గట్టి పాడెడువారు.....మునుమాడి పిరువారననేల కూడి, కనుగొన రోళ్ళ రోకళ్ళ బాడెదరు'. 'ఆతతబసవపురాతనభక్తగీతార్థసమితియే మాతృక గాగ' తాను రచించెనట. సోమనాథుడు 'శంకరగీత భాస్వత్పదావళిని, శంకరు మరిత భయంకరు బాడు, నానంద గీతంబులను పదంబుల సదానందు భక్తగణానందు బొగడు, బండరు బసవన్న భవ్యగీతముల, బండరు బసవన్న ప్రాణేశు బొగడు, ప్రాత్రసనూతనభవ్యగీతప్ర, సూక్తుల వెండియు భక్తాత్ము బొగడు' వారిని వర్ణించెను.

".....శ్రీ బసవపురాణంబు, నేలలు వెట్టంగ నింపు సొంపారు, శైలిచే గ్రాలుమఁ జదివెడువారు, సకలపురాతనచారుగీతములు, ప్రకటించి ప్రకటించి పాడెడువారు" అప్పటికే యుండిరట. నాటి ప్రజలు కోడంగియాటలు, బహు రూపములు... 'ఆదట గంధర్వయక్షవిద్యాధరాదులై పాడెడు నాడెడువార'ట.

సోమనాథు డెన్నితీరుల పదములను, గేయములను వినెనో గమనింపుడు.

"మదినుబ్బి సంసార మాయా స్తవంబు, పదములు తుమ్మెద పదముల్ ప్రభాత, పదములు పర్వతపదము లా నంద, పదములు శంకరపదములు నివాళి, పదములు వాలేకు పదములు గొబ్బి, పదములు వెన్నెల పదములు సంజ, వర్ణన మరి గణవర్ణనపదము' లర్థవఘోష ఘూర్ణిల్లుచునుండ, బాడుచు నాడుచు బరమహర్షమున, గూడి సదృశ సంకుల మేగుదేర"

కన్నులార జూచిన జానపదగేయప్రియుడు సోమనాథుడు ధన్యుడు. సోమనాథుడు పేర్కొన్న సంసారమాయా స్తంబు పదములు వైరాగ్యగీతములై యుండును. తుమ్మెద, నివ్వాళి, వాలేకు, గొబ్బి, వెన్నెలపదములీ మాటలనే పాదాంతములందు గలిగిన ఈనాటి పాటలవంటివే కాబోలు. ప్రభాతపదములనగా మేలుకొలుపులు స్ఫురించుచున్నవి. పర్వతపదములు (శ్రీశైల) పర్వతప్రశంస చేయునవి కాబోలు. శంకరపదములు భక్తిగీతములై యుండును. సంజవర్ణన, గణవర్ణన పదములు మాయమైపోయినవో లేక మారువేషమున నజ్ఞాతవాసము గడుపుచున్నవో తెలియదు. సోమనాథుని తరువాతివాడు సుప్రసిద్ధ శైవగేయకర్త ఏగంటి లక్ష్మయ్య. ఏగంటివారి వచనము లాంధ్రదేశమంతట క్రాకిపోయినవి.

‘శివశివయన మేలు తుమ్మెదా
 శవయంచేనె విన మేలు తుమ్మెదా
 శ్రీకంతుడను పువ్వు తుమ్మెదా - మూడు
 లోకమ్ము లయ్యెనే తుమ్మెదా’

యను తుమ్మెదపదమును ‘సూర్యాచంద్రా వహ్ని సడూమా - శౌర్యామానే చిలుకా
 గంటి - సూర్యాదీప్తి కాయుచుండగా - ఓ యాగంటిలింగా - చూడచూడాశ్చర్య
 మాయెగా” - యను వీలపాటయును ఈకవి రచనములే. ‘పోసెట్టి లింగకవిచే
 సవచోళచరిత్రప్రస్తావనలో నాదిమశివకవిస్తుతిలో బాల్కురికి సోమనాథుని
 పిమ్మట సుప్రసిద్ధగేయరచయితగా స్తుతింపబడిన గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారే’
 యాగంటి లక్ష్మయ్యగారని శ్రీ మల్లంపల్లి శరభయ్యగారి యభిప్రాయము.¹
 ఈ కవికృతములగు గేయము లనేకము లిప్పటికిని బహుశ ప్రచారమందున్నవి.
 నాచనసోము డుత్తరహరివంశమేకాక వసంతవిలాసమును గోష్ఠీవిషయక ఏకాశ్వాస
 ప్రబంధము రచించెనట. దానియందలి ఈ క్రింది జాజరపాటను లక్షణకారు
 లుదాహరించిరి.

“వీణాగానం వెన్నెలతేట - రాజ మీరగా రమణులపాట
 పేరు చెప్పిన పినబ్రాహ్మణుపీట - జాణలు మెత్తురు జాజరపాట”

అనాడీ ‘వసంతవిలాస’ మెన్ని కోకిలల గొంతుకలకు పని కల్పించినదో.
 ఈ ఛందముననే యిప్పటికిని తెలంగాణమున జాజరపాటలు ‘కాముని పున్నమ’
 పండుగ దినములందు జానపదులు పాడెదరు. నేటి జాజరపాటల కిది మాతృకయై
 యుండనోవు.

తిక్కనకు తన కృతి నంకితమిచ్చిన కేతన తన దశకుమారచరిత్రములో
 (౬-౧౫౭) నొకడు తలవరులను మోసగింపనెంచి, ‘మరులుదనం బెక్కించుకొని
 కలమాటలాడుచు మొలపుండ్ల మల్లనిఁ బాడుచు నొడలెల్ల బరికికొనుచు’ తప్పించు
 కొనెను. మొలపుండ్లమల్లనిఁ బాడుట యననేమో? దీనికి మూలమున నేమియు
 లేదు. ఇది కేవలము కేతనగారి కల్పనము.

విప్రశాపం బెరిగి ప్రాయోపవిష్టుడైన పరీక్షిన్నహారాజు,

క. చూడుడు నా కల్యాణము
పాడుడు గోవిందుమీది పాటలు దయతో
నాడుడు హరిభక్తులకథ
లేడహములలోన ముక్తికేగగ నిచటన్'

అని యన్నటుల భాగవతమున (౧౦-౫౦౫) గలదు. పోతనగా రింకను 'బాలు నంకించి పాడెడి పాట వలన దరువు లిగురొత్త పెరుగింతి దరువజొచ్చె' నని (౧౦-౩౫౫) యశోదను వర్ణించెను.

శ్రీనాథుని రచనములందు పెక్కుచోటలనీ గేయముల ప్రసక్తి కానుపించును. భీమేశ్వరపురాణమున వ్యాసాదులు, దక్షారామంబు ప్రవేశించునపుడు 'కీర్తింతురెద్దాని కీర్తి గంధర్వులు గాంధర్వమున యక్షగానసరణి'నని దక్షారామపురము వర్ణింపబడినది. కొంతకుకొంత యక్షగానములు పాల్కురికి సోమనాథుని కాలముననే యున్నట్లు తెలిసికొంటిమి. శ్రీనాథునికాలమున కవి బహుశ ప్రచార మందియుండును. యక్షగానములందు ప్రయుక్తములగు గేయములు లెక్కకు మిక్కిలి. దరువులు, ఏలలు, ధవళములు, మంగళహారతులు, శోభనములు, ఉయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకు పదములు, చందమామ సుద్దులు, అష్టకములు, ఏకపద ద్విపద చతుష్పద అష్టపదులు, రగడలు మున్నగు గేయభేదము లన్నియు నాడు ప్రచారమందుండెనని భావింపవచ్చును. ఈ యక్షగానములు నాటకముల వండివి. ఈ దృశ్యరచనములందు సంగీతాభినయములు రెండును సమ్మేళన ముందినవి. యక్షగానములనగా నేమి? వాని లక్షణమేమి యను ప్రశ్నల విచారించుటకీట తావులేదు. కాని ఒక్క విషయము మాత్రము చెప్పక తప్పదు. ఈ యక్షగానముల తొలిస్వరూపము పూర్తిగా గానాభినయములతో నున్నట్లున్నది. వీనికి తరువాత తరువాత నాటకత్వ మలవడినది. పాల్కురికి సోమనాథుడు, శ్రీనాథుడు పేర్కొన్న నాటకత్వములవడని ఇట్టి యక్షగానములు గోదావరి మండలమున ఇప్పటికి నున్నట్లు శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారి యభిప్రాయము.¹ మొదట ఏకపాత్ర ద్విపాత్రాభినయగేయముగా నుండి యీ స్వరూపము నొందినట్లున్నదనుటకు నాచెంత నొక చక్కని యాధారము గలదు. నేను జానపదగేయములు సేకరించుచుండగా మెదకు మండలమున నిట్టిదే యొక ద్విపాత్రాభినయముతో గూడిన గేయము దొరికినది.

1. గంథ విమర్శనము, భారతి, మార్చి, 1959.

దానిపేరు 'జాంబి వురాజము'. మాదిగలు, లేదా పంచములనబడువారు తాము జాంబివంతుని సంతానముని చెప్పుకొందురు. ఈ దీర్ఘగేయమందొక పృచ్ఛకు డొకమాదిగను నీవెవరవనియు, నీ వైశిష్ట్యమేమనియు, నీ పుట్టు పూర్వము లేమిటనియు, నీవృత్తి యేమిటనియు మధ్య మధ్యన ప్రశ్నించుచుండును. ఆప్రశ్నముల కామాదిగ గీతవచనరూపముల సమాధాన మిచ్చుచుండును. నాయభిప్రాయమున నిట్టివే రాసురాసు యక్షగానరూపమున దృశ్యప్రబంధ రూపమును మరింత పెంచుకొనియుండును. ఇది కొంతవరకు విషయాంతరమై పోయినది. యక్షగానముల పెళ్లాన్న భీమఖండమునందే మరియొకచోట వసంతర్తు వర్ణనమున జాదుర (జాజర) పాటల ప్రసక్తి యున్నది.

ఉ. జాదుర జాదురంచ మృదుచర్చరిగీతులు వారుజీరసా
స్వాధమదాతిరేకముల జంధిక గాయగ దక్షవాటికా
వేదల మీదటన్ గనకపీఠలు మీటుచు బాడి రచ్చరత్
మోద మెలర్చుగొఱ్ఱువనమోహనవిగ్రహ భీమనాథునిన్. (౩-౧౦౩)

దీనిలోని 'జాదుర జాదురంచ' అన్నమాటలనుబట్టియు అన్నమయ్య (౧౪౨౪-౧౫౦౪) గారి 'చాలుంజాలు నీ జాజర' పాటనుబట్టియు నీ జాజరపాటలు నేటి తెలంగాణా జాజరపాటలవంటివే యనిపించుచున్నది. కొందరు పండితులు సంస్కృతమందలి చర్చరీగీతమే తెలుగున జాజరగా నవతరించినదందురు. ఆంధ్రబ్రాహ్మణుడు మంచనశర్మ. అతని కోమటి చెలికాడు డిట్టిభశెట్టి. ఈ మిత్రద్వయ మొకప్పు డోరుగల్లు పట్టణము చూడబోయెను. వారచ్చట చూచి చెప్పిన విశేషములం దానాటి గీతప్రబంధములున్నవి. వారు పట్టణము దిరుగుచు 'పలనాటి వీరపురుష పరమ దైవత శివలింగ భవనవాటి'కి బోయినపుడు ఈ దృశ్యములను జూచిరి.

మ. ద్రుత తాళంబున వీరగుంభితక ధుంధుంధుంకిటాక్కారసం
గతి వాయింపుచు నాంతరాళిక యతిగ్రామాభిరామంబుగా
యతిగూడం ద్విపదప్రబంధమున వీరానీకముం బాడె నొ
క్కత ప్రత్యక్షరముం గుమారకులు పీటార్చునం దూలగన్.

నీ. గర్జించి యరసి జలహాతాండయుగళంబు
వీర సంజెటకొల వ్రేయు నొకడు

ఆలీధపాదవిన్నాన మొప్పగ వ్రాలి
 కుంతాభినయముఁ గైకొను నొకండు
 బిగువుఁ గన్నుల నుబ్బు బెదరు జూపులతోడ
 ఫీట్కూర మొనరించుఁ బెలుచ నొకడు
 పటుభుజావష్టంభపరిపాటి పుటియిల్ల
 ధరణి యాస్సోటించి దాటు నొకడు

ఉద్ది ప్రకటింప నొక్కరుం డోలవాడు
 బయలు గుఱుంబు భంజక బటపు నొకడు
 కొడుము దాటింపుచును బెద్ద కొలువులోనఁ
 బడఁతి పల్నాటి వీరులఁ బాడునపుడు. (కిడాభిరామము-పుట ౪౨)

ఈ పల్నాటివీరులకథ శ్రీనాథవిరచితమో లేక యాతని ప్రేరేచిన మూలమో. ఏది యెటులైనను అప్పటికే పల్నాటివీరులకథను దేశదేశముల బాడుకొనెడువారు. ఆపాటలు పాడునపుడు “కోలదాపున ద్రిక్కటిఁగూడియున్న గచ్చుచేసిన చిత్రంపు గద్దెపలక, శీలబ్రహ్మాదివీరనాసీరచరిత, వ్రాసి” యుండెనట. ఈ పద్ధతి నిప్పటికిని పాండవులవారు సుద్దులవారు తాము చెప్పెడు కథలందు పాటించుచునేయున్నారు. ఆ మిత్రద్వయ మొకింత ముందు జన ‘బవనీల జవనికపాటల నిల్లాండ్ర రమణఁ ద్రుల్లాడించు రంతుకత్తె’ యైన ఏకవీరాదేవి యుండెను. ఆమె చెంగట,

సీ. “కక్ష నిక్షిప్త వికస్వర స్వరవిలా
 స శ్రీనివాసంబు జవనికందుఁ
 గట్టిన లంఠికిఁ గంతశ్రుతికిఁగూడఁ
 జొక్కంబుగా నారి సౌబగుమీఱ
 నాలాపముల శుద్ధ సాళవ సంకీర్ణ
 వివిధరాగంబుల చవులు మాపి
 దమదమధ్వనులఁ బొటించి యెడనెడఁ
 గత్తెర మార్గంబు బిత్తరిల్ల
 వాచ్యవైఖరిఁ గడు నెఱవాది యనఁగ
 నేకవీరా మహాదేవి యెదుట నిల్చి
 పరకూముని కథలెల్లఁ బ్రోడిఁబాడెఁ
 జారుతరక్తిరి బవనీలచక్రవర్తి”

(బవసీలనే తెలంగాణమున 'బైండ్లవారు' 'పంబాలవారు' అందురు. వీరిప్పటికిని పరభరామునికథలు లేదా యెల్లమ్మకథలు పాటలుగా బాడుచుందురు.)
మిత్రు లిరువురు ఏకవీరాంబకుం బ్రణమిల్లి యట చనునప్పుడు,

సీ. కోజాగ్రసంఘర్షః ఘమ ఘమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప
మసిబొట్టు బోనాన నసలుకొల్పిన కన్ను
కొడుపుచే దాటించు నెడపడదప
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగవలయుచోఁ
జెవిఁతాడు బిగియించు జీవగణ్ఠ
గిల్గు గిల్గున మ్రోయు కింకిణీ గుచ్చంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప
రాగముననుండి లంఘించు రాగమునకు
నురుమ యూరుద్యయంబుపై నొ తిగిల్లి
కామవల్లీ మహాలక్ష్మి కైటభారి
వలపు వాడుచు వచ్చె జక్కులపురంధ్ర.

ఈ జక్కులపురంధ్ర పాడిన కామవల్లీమహాలక్ష్మి కైటభారి వలపే నేడు ప్రచారమందున్న 'అక్కలపాట' యనబడు కామేశ్వరిపాటయై యుండును. ఓరుగంట తిరిగి తిరిగి మిత్రులకు మధ్యాహ్నమయ్యెను. ఆసమయమున కాకొన్న వీరికి 'కరణబ్రాహ్మణవిటుముఖ్యు'డొకడు పూటకూటింటి జాడ నెరింగించి యచటి సౌభాగ్యము నిట్లు వర్ణించినాడు.

ఉ. కోయిల పంచమస్వరము శ్రోల్పిన భంగిని విద్ధి కంచి రా [చూచి పా.]
మాయణ మాఱుకాండములు నమృతజాగరవేళఁబాడె నా
రాయవంతతురత్న మనురాగముతోడ 'నమశ్శివాయ శాం
తాయ సమస్తదోషహరణాయ' సమానమె దాని తెవ్వరున్.

రామాయణమంతయు పాటలుగా నుండెనన్నమాట. ఇప్పుడు ప్రచారమందున్న రామాయణ సంబంధములగు పాటల కన్నింటికి నిది మాతృకయో! కొరవి గోపరాజు ౧౪౫౦ ప్రాంతమువాడందురు. ఆతడు తన సింహాసన ద్వారాత్రింశికలో వేసవి నిట్లు వర్ణించెను.

సీ. విననకజ్జలు వట్టివేళ్ల చప్పుములు
 జందనంబులు ఘనసారములును
 జల్లని నీళ్ల నిచ్చాభోజనంబులు
 గలవారి కిష్టసౌఖ్యంబు జరుగఁ
 బనిచేసి గంజియైనను నంబలైనను
 నెదచల్లగా తాగి యెదటనైనఁ
 బడియుండి వెన్నెలగుడిపాట వాడఁగా
 జేదం కాత్మసంప్రీతి గలుగు.

(౯-౧౬)

ఇవి వెన్నెలపదములే కావచ్చును. ఈ పాటలన్నియు జనప్రవాహముల నోటబడి మార్పులుకూర్పులతో నేటి రూపములు ధరించియుండును. ఇంతవరకు చెప్పబడిన దాయాపాటల ప్రసక్తియేకాని యానాటి వాని స్వరూపము పూర్తిగా మన మెరుగము. ఒక్క శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరచరిత్రము మాత్రము లిఖితమై నేటికి నిల్చి యున్నది. యక్షగానము లిప్పటికే బహుళవ్యాప్తి నందియుండును. వానియందుండు పాటలకుగూడ నదియే ప్రశస్తి.

పదకవితాపితామహాదని పేరెన్నికగన్న తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులవారు తమ కాలమందు వినబడుచుండిన జానపదగేయముల మాదిరుల కన్నిటికిని సరిపోవునట్లు సంకీర్తనల రచించి పెట్టిరి. ఆయన యే శుభముహూర్తమున పదకవితామదవతికి పల్లకిదండె నెత్తెనోగాని యప్పటినుండి యామె విహరింపని తెలుగు పొలమే లేదు. ఈయన భార్య తొలితెలుగుకవయిత్రి తాళ్లపాక తిమ్మక్కగారి కృతి సాగినదీ పాటబాటయందే.

“అవనిలో తాళ్లపాకాన్నయ్యగారి
 చరుణి తిమ్మక చెప్పె తాను సుభద్ర
 కల్యాణమను పాట కడుమంచి తేట” (సుభద్రాకల్యాణము)

ఈపాట నిప్పటికిని మనయిండ్లయందున్న బోసినోటియవ్వలు పాడు కొందురు. అన్నచయ్యగారి యధ్యాత్మసంకీర్తనములు, శృంగారసంకీర్తనములు, శృంగారమంజరి మున్నగునవి తిరుపతి దేవస్థానమువా రచ్చువేసిరి. తాళ్లపాక దంపతులు మన జాతికి పురాణదంపతులు. వారి సంతానమంతయు పదకవితలకు పంటపొలము. వీరి మనుమడు చినతిరుమలాచార్యులు. ఆయన పదములు

వాయుటయేకాక 'సంకీర్తనలక్షణము' గూడ రచించెను. తాళ్లపాకవారి రచనములు జానపదగేయపరిశోధనమున జేరకపోయినను, గేయస్వరూపములను వాని పరిజ్ఞానమును సూచించును. 'సంకీర్తన లక్షణము'నందు ఏలలు, గొబ్బిళ్ల, చందమామ పదములు, అర్ధచంద్రికలు మొదలగు గేయముల లక్షణములు వివరింపబడియున్నవి. గేయకవితకు తాళ్లపాకవారు తిరుపతిస్వామి సన్నిధిని పట్టాభిషేకము చేసినారు. అనాగరకుల నడుమ సెలయేరువలె పరుగెత్తుచుండిన జానపదగేయస్రవంతి వేంకటేశ్వరస్వామి పాదములకడ సంగీతము నింపుకొని పూర్ణసరస్వతి యైనది.

దిగ్విజయార్థము బయలుదేరనున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయల కపరిమితోత్తేజ మొక జానపదాని గేయము కలిగించిన యైతిహ్యము మనముందర మెరిగినదే.

“కొండవీడు మండేరా - కొండపల్లి మండేరా
కాదనువాడుంటే - కంటకం దాకా మండేరా”

యనుపాటయందున్న శ్రీ కృష్ణదేవరాయల వీరవిహారచరిత్రమును త్రవ్వి తండములు పోయవచ్చును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ప్రాతర్వేళల “సంధ్యంత్ర నతికృత్ప్రీతి గేహముల్” వినెను.¹ ఏతాము పాట లిప్పటికిని పల్లెపట్టులందు వినబడుచునే యున్నవి. మనోరమాస్వరోచుల వివాహసందర్భమున “వేల్పుగాణలు బాడు లక్ష్మీనారాయణుల కశ్యాంజంభు బాటలం దీటుకొను తిన్నని రవంబులుం గలసి బలసికొను కోలాహలము”ను పెద్దనగారు వర్ణించిరి.² తెనాలి రామకృష్ణ ప్రభృతులకు గురువనంబడు భట్టరుచికా-చార్యుల గూర్చి యొక చాటుపద్య మిట్లున్నది.

క. “పద పద్యంబులు చదివిన
విదలించుక లేచిపోక వేడుకతోడన్”³.

లభించినంతవరకు చక్రపురి రామవాచార్యుల (1545) విప్రనారాయణ చరిత్రము, కందుకూరి దుద్రకవి సుగ్రీవవిజయము తొలి యక్షగానములు.

1. ఆముక్తమాల్యద ౨-౫౫ 2. మనుచరిత్ర ౫-౭౦

3. చాటుపద్య మణిమంజరి. శ్రీ వేటూరి పభాకరశాస్త్రి సంపాదితము పుట. ౧౦౮

పీనికన్న పూర్వపు యక్షగానము సౌభరిచరితము ప్రోలుగంటి చెన్నశౌరికృత మింకను మృగ్యము. రుద్రకవి క్రీ. శ. ౧౫౫౦ - ౧౫౮౦ ప్రాంతమందుండిన ఇబ్రాహీంషాహ వలన చింతలపాలెము సగ్రహారముగా బడసిన కవి. ఈ యక్షగానములందెన్నియో పదకవితలు గలవు.

క్రీ. శ. ౧౫౫౦ - ౧౬౦౦ నడుమ నున్న దామరల వెంగళభూపాలుడు వసంతర్తు వర్ణనమున “జాజులుతేటుల జాడల వీచెన్, జాజరపాటల జాగులు రేగెన్” (౨-౧౩) అనియు, శ్రీరామచంద్ర వివాహసమయమున నలుగిడునప్పుడు “ధవళము పాడి రిద్దరు సుధాకరబింబముభీశిఖామణుల్” (౪-౭) అనియు

౩. ఆ కల్యాణంబున గౌ
రీకల్యాణంబుల రఘుహరిం బొగడిరి నా
నాకల్యాణులు కోకిల
కాకల్యాణపదకంతకమనధ్వనులన్” (౪-౮౭)

అనియును తన బాహుళ్యచరిత్రమున వర్ణించెను. ఈ పాటలన్నియు నేడు ప్రచారమందున్నవే.

నాయకరాజుల కాలమందు పదకవిత్యము పరాంకోటి నందినది. రంగాజి, రామభద్రాంబ, కృష్ణాజి మొదలైన కవయిత్రులేకాక స్వయముగా విజయరాఘవ నాయకుడే గేయరచనలు చేసెను.

క్రీ. శ. పదునేడవశతాబ్ది ప్రారంభమందున్న పాలనేకరి కదరీపతి నాయకుడు నూలువడుకు శ్రీలను వర్ణించుచు “ప్రాయంపు పడుచులఁ బనిగొంటివే దూచి యనెడి పాటల దేనెచినుకు లీన” ననెను (శుకసప్తతి ౨-౪౨౨). ఇవి రాటముపాటలైయుండును. ఈతడింకను సువ్వాలలు, శోభనములు, ధవళాలు మొదలగు పాటలేకాక ఏలపాటలు, గొబ్బిళ్లు, పరశురాముని పాటలు పేర్కొనెను. (శుకసప్తతి ౧౨౨౩; ౨౨౩౨; ౪౩౩; ౪౨౫)

క్రీ. శ. ౧౬౮౦ ప్రాంతపు భద్రాచలరామదాసు (కంచర్ల గోపన్న) పాడిన పాటలు జానపదగేయములుగా ప్రచారమందినవి. క్షేత్రయ్యగారు మొవ్వ గోపాలుని మోహించి పాడిన పాటలన్నియును లభించలేదు. కర్మవీరులు శ్రీ విస్నా అప్పారావుగారు మూడువందలముప్పదింటిని సంపాదించి ప్రచురించినారు. ‘అష్టమాచార్యుని భక్తిసంక్తి రసపథమున నడచిన త్యాగయ్య వ్రాసిన పాటలు

ద్రవిడ కర్ణాటాంధ్ర కీర్తనవాఙ్మయమునకు మేలుబంతులు'.¹ క్షేత్రయ్య, త్యాగరాజాదుల రచనములందు సంగీతము హెచ్చు. పదకవిత్యమునకు గల ప్రచారమును జూచి పండితకవుల పండ్లుగూడ పులిసినవి. ఎలకూచి బాలసరస్వతి, కంకంటి పాపరాజు, గోగులపాటి కూర్మనాథకవి, ఆలూరి కుప్పనవంటి పండితకవులుకూడ పదరచనలు చేసిరి. అప్పకవి లాలి, ధవళము, సువాల, పెండ్లిపాటలు మున్నగువానికి లక్ష్యలక్షణములు సమకూర్చెను. ఆనందరంగ రాట్నందమున కొట్టుములు, ధవళములు, ఆరతిపాటలు, జోలపాటలు, ఏల పాటలు, శోభనములు, గొబ్బిళ్ల వంటి పాటలు పేర్కొనబడినవి.

పైన పేర్కొన్న కవుల రచనములు (బాలసరస్వతివంటివారివి) పద కవిత్యములే యైనను ప్రౌఢములు. ఇవి జానపదగేయములు కావు. కాని నిబద్ధదేశి సారస్వతమున జేరిపోవును. సన్నయ సన్నిచోడులనుండి త్యాగరాజు వరకు వచ్చిన సాహిత్యమున గేయముల ప్రసక్తి క్లుప్తముగా సాగించితిమి. త్యాగరాజునకు తరువాత స్వయముగా జానపదులు రచించినవి, లేక జనపదములందు ప్రచారము గాంచినట్టివి గేయము లనేకములు దక్కినవనుకొనవచ్చును. కొన్ని కాలగర్భమున గలసిపోయియుండును. ఏసాహిత్యమునకును ఈ విపత్తు తప్పినదికాదు భద్రపరచెడువారుండినచో యాగంటి లక్ష్మయ్యగారి వచనముల వలెనే అతిప్రాచీనములగు గేయములు మనకు మరికొన్నియైనను దక్కియుండును. మనకా యదృష్టము లేదు. ప్రాత తాళపత్రగ్రంథములం దచ్చటచ్చట కొన్ని పాటలు గలవు. ముద్రణాసౌకర్యములు వచ్చిన పిమ్మట, ప్రకాశకులు తమ లాభముకొరకు చేసిన పనియేయైనను, ఈ గేయవాఙ్మయమునకు కొంత మేలే జరిగినది. ముద్రితవాఙ్మయమున నధికభాగము ఆధునికరచనములే. ఇవి యన్నియు చాల వరకు దీర్ఘగేయములు; బృహద్యములు. మౌఖికప్రచార మందున్న చినచిన్న గేయము లింకను సేకరింపవలసినవి గలవు. వాని సంఖ్య లక్షలవరకుండునని తోచుచున్నది. వాని చావుపుట్టుకలు పెరుగుటవిరుగుటలు జానపదుల జిహ్వోంచలములందే జరుగుచున్నవి. ఏ గీతమెప్పటిదో ఎన్నియెన్ని మార్పుల నొందినదో తెలిసికొనజాలము.

1. ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము. ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు.

జానపదవిజ్ఞానమునుగూర్చిన కృషి

భారతదేశమును రాజకీయముగా బంధించి యుంచినను పాశ్చాత్యులు కొంత సేవయు మన దేశమునకు చేసినారనుటలో సందియము లేదు. కొందరు చేసిన సేవలు రాజకీయముగా, వారి ప్రభుత్వమునకు పరోక్షముగా బలము కూర్చునట్టివే యనుకొన్నను మరికొందరు మాత్రము నిస్వార్థముగా స్నేహ భావముతో ప్రజాహితకార్యము తొనర్చిపోయినారు. ఆంధ్రదేశమునకు పొగడ రాని మేలు చేసిపోయినవారట్టి పాశ్చాత్యులెందరో కలరు. వీరిలో నందరికన్న మిన్న C. P. Brown గారు. శిష్టసాహిత్యోద్ధరణమునకు బ్రౌను మహాశయుడు పడిన పాట్లాదేవునికెరుక. మనదేశమున కాతడు రాకున్నచో మనకు గర్వ కారణమైన చక్కని సాహిత్యసంపద యంతయు చెదవురుగుల పాలయ్యెడిది. తెలుగు భాషయందున్న గొప్పతనము తెలిసికొని ప్రపంచమునకు చాచినవాడు బ్రౌను మహాశయుడే. అతడే మన యాంధ్రవాణిని 'Italian of the East' అని పూషించి తన న్యాయైకదృక్పథమును చాచెను. మనజాతి యీవిషయమున నాతనికి ఋణపడినంతగా మరి యెవ్వరికిని ఋణపడియుండలేదు. శిష్టసాహిత్యోద్ధరణమయమున నాతనికన్ను జానపదగేయములపైగూడ పడినది. బొబ్బిలి కథ, కుమారరాముని కథ, కామమ్మ కథ మొదలగు గాధాగేయములను తొలుత సేకరించినది బ్రౌనుగారే. దేశసారస్వతమునకు చెందిన అనేక మంజరీద్విపదలు, కథలు పాటలు మున్నగునవి ఆతడు సేకరించినాడు. బ్రౌను మహాశయుడు యక్షగానములగూర్చి చెప్పుచు నీ జానపదగేయగాధలగూర్చి యిట్లు నుడిపినాడు.

"Finally there are other ballads (Cathalu) of great length framed in a peculiar chant!on!principles different from all other sorts of poetry. Some of these, as the Bobbili-catha or Ranga Rao charitra the Nagamma catha and the like are chiefly preserved by oral recitation, with-out having been until now committed to writing. These are every where popular, though despised, as illiterate, by professed scholars"¹

ప్రజలయందీ గాధల కెంత ప్రాచుర్యమున్నదో పండితులకీ సారస్వతమన్న నెంత యీనడింపి బ్రౌను పండితుడు చక్కగా చెప్పినాడు.

అయినయే సేకరణకు పూనుకొన్నచో శిష్టసాహిత్య మెంత సమృద్ధిగా మనకు సంక్రమించినదో అంతయ జానపదసంపదకు మనము నోచుకొనియుందుము. బ్రాహ్మగారి యీవ్రాత తరువాత ముప్పదేండ్లకు మరల నొక పాశ్చాత్యపండితుడు జానపదగేయముల సేకరించుటకు బద్ధకంకణుడయ్యెను. అయిన J. A. Boyle M.C.S. గారు. రాయలసీమలో రాజకీయోద్యోగిగా ౧౮౭౪ ప్రాంతములందుండినవాడు. అప్పటికే Charles E. Gover అనునాతడు Folk songs of Southern India అను గ్రంథమును ౧౮౭౧ లో ప్రకటించెను. కాని దానిలో మన తెలుగుపాటలు లేవు. తమిళ కన్నడ మళయాళ భాషలందున్న గేయములనే కూర్చి తెలుగు గేయములకు మారుగా వేమన పద్యములను చేర్చెనట. ఈవిషయము Boyle గారికి చాల బాధ కలిగించినది. వారు ౧౮౭౪ లో Telugu Ballad Poetry పేరుతో నొక వ్యాసము ప్రకటించుచు ఇట్టనిరి.

“When the late Mr. Gover Compiled his Folk-songs of Southern India the only dialect of the Dravidian Tongues which went unpresented in his collection was the Telegu”¹

తెలుగు భాషకు కలిగిన యన్యాయమును జూచి యామహానుభావు డెంత నొచ్చుకొనెనో! అతనికి గలిగిన బాధ మనపై దయగా వర్షించినాడు. తెలుగు తన మాతృభాష కాకున్నను అసలాతడిదేశీయుడు కాకున్నను తాను నిజమైన సేవ చేయజాలునుో లేదో యని యాత్మవిమర్శనము చేసికొన్నను తనకు గలిగిన తలపునకు మాత్రము కొంత యాకారమిచ్చి పోయినాడు. ఈ విషయమున నాతడిట్టనెను.

“It is therefore to be hoped that while the treasures of national poetry are being gleaned from so many languages the store of the sweetest dialect of Southern India may not be overlooked and that the popular songs of Telugu people may be collected. That such exist, it is the object of the present writer to show, but his fitful gleanings are worthless, except as they may lead other and more competent gatherers to the field.

“The specimens of popular Ballads which are now offered are undoubtedly the composition of rural bards. They have been

1. The Indian Antiquary Vol. III Page I. 1874 A. D.

gathered by the roadside from rude men that could neither read nor write. The plough man who sang to his team and the carter as he sat between his bullocks have contributed snatches of song, of which they often only half-knew the meaning, and which they changed and corrupted into their rough and vulgar tongue. The very simplicity and boldness of the verses are their certificate of genuineness, and attest the unskilled rudeness of the singer's thought, and the uncritical patience of the simple listeners"¹

ఈ పాశ్చాత్యపండితుడు మొత్తమారు పాటలు సేకరించి ప్రకటించెను. మొదటి పాట చారిత్రక గేయము. తక్కినవి శృంగారగీతములు, చారిత్రక గేయము నాతడు బిల్లాదివాస్తవ్యుడగు నొక బోయనుండి సేకరించెను. శృంగారగేయములు నాలుగు ఒకరైతే మోటగొట్టుచు పాడుచుండగా విని వ్రాసికొనెనట. బోయల్ పండితుడు సేకరించిన మొదటి గేయము సర్వాయి పాపని పీఠగాధ. సర్వాయపాపడు రాయలసీమకు సంబంధించిన పాశ్చాత్యుడనుకొని (పొరపాటున) బోయల్ గారు ఆతనిగురించి విచారించి నిష్పలులైరట.

సర్వాయి పాపడు రాయలసీమవాడు కాదు. అతడు తెలంగాణమువాడు. శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగా రీవిషయమై పరిశోధనము చేసి సత్యమును చాచిరి.² వారి యడుగుజాడలందు నేను కొంత చరిత్ర త్రవ్వితిని. చారిత్రక గేయములగురించి చెప్పనప్పుడు దీనిగూర్చి విపులముగా చర్చింతును. బోయల్ పండితుని ప్రకంస యిట వచ్చినందుకు అతడీ వాఙ్మయమునకు చేసిన సేవకు నాతని యెడగల గౌరవముతో నాతడు సేకరించిన గేయమొకటి—అది యిట అప్రస్తుతమైనను—ఉదాహరింతును.

౧. యేగి యేగి యెడలైన—యెదురు గుమ్మి నీడలైన
దూడవాడు మొగడైన—వుండవలె కొండనడుమ ;
౨. యెదురింటి యెఱ్ఱపాప—చూతమన్న కానరాదు
పాపిష్టి తల్లి దం—తె—బై లెల్లనివ్వరు ;
౩. ఎరు గుబ్బలు ఎఱ్ఱదాన్ని—కొరగుబ్బలు ఎవ్వనిపాలు
ఆలులేని బాలునికి—ఆరునెలల అరణం ఇస్తును

1. The Indian Antiquary Vol. III 1874 A. D.

2. ఆమరావతీస్తూపము - అనాద్యతవాఙ్మయము

౪. గుబ్బలుండే తీరు నూచి-గుడ్డికొంచే తీరునంచె
గుండెగలబంటు ఐతె-గుండ్రపల్లె కనుమకు రా.

తక్కిన పాటలగురించిన ప్రస్తావన తరువాత, ఆ వ్యాసము చివరన పండితుడిట్లు నుడిపెను.

“With this I will leave my poor attempt to illustrate Telugu poetry; those who are qualified by a knowledge of the language to criticise the text of these songs will find many errors to don; and those who test the translation by a high standard hold them very cheap. They have, however already served to lighten the monotony of some lonely hours in [my camp life; if they now induce others to glean the same field; return with their sheaf, they will have completed my purpose.”¹

‘ఎంత సహృదయు డీతెల్లదొర ! జానపదగేయోద్ధారకుడు గనుక నిగూర్చి ఇంత దీర్ఘముగా వ్రాయవలసి వచ్చినది. ఆతరువాత మనవారి కీ పములగురించి కొంతశ్రద్ధ కలిగినది. “క్రీ.శ. ౧౯౦౦ లోను, ౧౯౦౩ లోను పండిరాజు చలపతిరావు గారు శ్రీలపాటలను సంపుటలుగా అచ్చువేశారు. తకంటె ముందు శ్రీలపాట లేవి అచ్చెనట్లు నాకు సాక్ష్యము దొరకలేదు. తరువాతనే కాకినాడవారైన మంగు వెంకటరంగనాథరావుగారు ౧౯౦౫ లో ‘పాటలను కొన్నికొత్తవి కూడ సమకూర్చి వేరేవేరే అచ్చువేయించారు.”² ‘శ్రీల పాటలు’ పేరుతో 1889 లో రాజా మంత్రిపెగడ భుజంగరావు పను, 1898 లో జె. వెంకటరమణయ్యగారును, జె. రామలక్ష్మయ్యగారును పదములు ప్రకటించినట్లు ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక తెలుపుచున్నది. ఇదే మున ఎం.ఎన్. వెంకటస్వామి ఎం.ఆర్.ఎ.యస్., ఎం.ఎఫ్.ఎల్.ఎస్. గారు “Some Telugu folk songs”³ మరియు “Some Telugu Nursery songs I catches”⁴ పేర్లతో కొన్నిపాటలు సేకరించి ప్రకటించినారు. 1904 లో నానంద నవీనకల్యాణ పాటలు, 1910 లో శ్రీల వేడుకపాటలు (గూడ

1. Indian Antiquary Vol. III.

2. శ్రీ శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తి, దేశీ సారస్వత విభూతి.

కిన్నెర సంక్రాంతి సంవత్సరం ౧౯౫౫

3. The Indian Antiquary vol. xxxiv 1905

4. „ „ „ vol. xxxv 1906

కృష్ణయ్య) 1911 లో శ్రీజనవిసోదిని పెండ్లిపాటలు (వి.కన్నయ్యదాసు), 1918 లో శ్రీల పూజపాటలు (తెలకపల్లి నరసమాంబ), 1915 లో శ్రీలవేడుక పాటలు (మాలి సుబ్బారావు), 1919 లో శ్రీజనానందకర కల్యాణ పాటలు (ఎస్. గోపాలకృష్ణయ్య) వెలువడినవి. సుప్రసిద్ధ సాహిత్య చరిత్రకారులు విమర్శకులు దేకుమళ్ళ అచ్యుతరావుగారు కృష్ణాపత్రికలో 1916-17 లో కాము ప్రకటించిన వ్యాసములను 'ఆంధ్రపదములు - పాటలు' గ్రంథముగా 1924 లో వెలయించిరి. జానపదగేయ వైశిష్ట్యమును గమనించి వానిని వెలుతురు తోనికి తెచ్చిన మన పండితులలో అతీతరులు కీ.శే. పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారు, పండిత అక్కిరాజు ఉమాకాంతవిద్యారణ్యులు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, శ్రీ సుల్లంపల్లి సోమశేఖరచర్యగారు. వీరిలో వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సేవ ఇంకను గొప్పది. ఆతరువాత చాలమంది సారస్వతాభిమానులు జంకుగొంకు విడిచి ఈ యువ్యమమును బలపరచి వ్యాసములు ప్రకటించిరి. మరికొందరు తమ జీవితములనే ఈ గేయముల సేకరించుట కంకితమొనర్చిరి. వి. ఎన్. భూషణ్ గారు, ఎ. గోపాలకృష్ణగారు, వావిలాల సోమయాజులుగారు, యనమండ్ర శ్రీరామమూర్తిశాస్త్రిగారు, చింతా దీక్షితులుగారు, తల్లావట్ల లివళంకరశాస్త్రిగారు, అడిదము రామారావుగారు మున్నగువారు వివిధపత్రికలందు వ్యాసములు ప్రకటించిరి. జానపదగేయముల సత్యధికముగా సేకరించినవారు ఆయాత్రలో తమ జీవితము గడుపుచున్నవారు రాజమండ్రి వాస్తవ్యులు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు. వారు మొత్తమారువేల జానపదగేయములేకాక జానపదవిజ్ఞానము folklore కూడ అధికముగా సేకరించినారు. దేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారు, శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారుకూడ ఈగేయముల సధికసంఖ్యలో సేకరించుటయేకాక విమర్శనాయితమగు వ్యాసము లిప్పటికిని ప్రకటించుచునే యున్నారు. దేకుమళ్ళవారు ౧౯౪౧ లోనే "ప్రాత పాట"లను పేరుతో నొక చిన్న సంకలమును ప్రచురించిరి. ప్రస్తుతమువారు గృహలక్ష్మి, సౌభాగ్య కిన్నెర మున్నగు పత్రికలందు వ్యాసములు వ్రాయుచున్నారు.¹ శ్రీపాదవారు

1. 1953-55 వరకు ౪౮వరంవరగా వెలువడిన దేకుమళ్ళవారి వ్యాసములు 'ఆంధ్ర - జానపదగేయవాఙ్మయ చరిత్ర' (మొదటి సంపుటము) గా సంకలనము.

భారతి, కిన్నెరపత్రికల నలంకరించుచున్నారు. తెలుగుభాషాసమితివారి బహుమతి నందుకొన్న శ్రీ హరి ఆదిశేషువుగారి 'జానపదగేయవాఙ్మయ పరిచయము' ౧౯౫౪ లో ప్రకటింపబడినది. శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు, శ్రీ తూమాటి దొణప్పగారు గేయములను కొల్లలుగా సేకరించినట్లు వింటిని. శ్రీ దొణప్పగారు రెండు చక్కని వ్యాసములుగూడ ప్రకటించిరి. శ్రీ తిమ్మావఙ్మల కోదండరామయ్య, తిరుమల రామచంద్రాచార్యులు, శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు మున్నగువారు కూడ వ్యాసములు ప్రకటించియున్నారు. శ్రీ యర్రోజు మాధవాచారిగా రీవిషయమై కొంత కృషిచేసి మానుకొనిరట. శ్రీ కె. సభాపతి పిళ్లగారు చిత్తురు ప్రాంతపు జానపదగేయముల సేకరించిరి. తెలంగాణములో నా పరిశోధనమునకై సుమారు వేయి గేయములను సేకరింప గలిగితిని. సుప్రసిద్ధ ఆయుర్వేదాచార్యులు వేదాల తిరుమల రామానుజస్వామిగారు ౧౯౩౯ ప్రజామిత్ర సంక్రాంతి సంచికయందును ౬-౫-౧౯౪౦ గోలకొండ పత్రిక యందును జానపదగేయములందున్న కొన్ని ఆయుర్వేదరహస్యములను వెల్లడించియున్నారు. సర్వశ్రీగిడుతూరిసూర్యం, సీతారామ నాయుడు వకీలు (హుజూరాబాదు) గంగుల శాయిరెడ్డి, ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి, గూడూరి, కనపర్తి, అచ్యుతరాజు గారలు తెలంగాణపు పాటలు సేకరించిరి. ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికలో నెందరో యవతీయువకులు పాటలు సేకరించి ప్రకటించుచున్నారు. ఆంధ్రజానపదగేయములను తెలుగుదేశము మేరలందుంచక యావద్భారతమునకే కాక ప్రపంచమునకును చాటినవారు శ్రీ దేవేంద్రసత్యార్థి గారు. వారు ప్రకటించిన హిందీ, ఇంగ్లీషు గ్రంథములందును వివిధపత్రికలందును, ఆంధ్రగేయముల ననువదించి యున్నారు. Furer Haimendorf గారి ఆటవికుల గేయములగూర్చి ఇదివరకే చెప్పియుంటిని. రాజమహేంద్రవరమున ప్రిన్సిపాలుగా నుండిపోయిన Oswald J. Couldrey గారును¹ ఆచార్య పి. సాంబమూర్తి గారును² జానపదుల సంగీతకళనుగూర్చి వ్రాసినారు. వింజమూరి సీతాదేవి గారు జానపదసంగీతముగూర్చి పరిశోధన మొనర్చి ఎం.లిట్ పట్టమునొందినారు. గుజిలి పాటల పుస్తకములుగా నచ్చొత్తించిన ప్రకాశకులు ప్రచురణకర్తలు పెక్కురు. ఆయాసంస్థల పేరొన్నచో నొక గ్రంథమగును. మహాపండిత

1. South Indian Hours 1924

2. Indian Art & Letters Vol. VI, New Series 1937

పరిశోధకులు కీర్తికాయలునైన డా. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు ఒక లక్ష సామెతలు సేకరించినట్లు. అవి వెలుగు చూచుచున్నదో! M.W. Captain Carr తెలుగు సామెతలను ఇంగ్లీషు అనువాదముతో 1949 లో ప్రకటించినారు. శ్రీ గంగాధరంగారు సేకరించిన కొన్ని పాటలను నా సంపాదకత్వమున తెలంగాణా రచయితల సంఘమువారు 'సెలయేరు'గా పొందిరి (౧-౧-౧౯౫౫). 'కృష్ణశ్రీ' గారి సంకలనముల కొన్నింటిని హైద్రాబాదు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తువారు ప్రచురించినారు. విశాలాంధ్ర ప్రచురణలవారు 'ఎల్లోరా' గారు సేకరించిన పాటలను, చింతా దీక్షితులుగారి "జానపదవాఙ్మయము"ను ప్రకటించినారు. ఆంధ్రజానపదగేయములగూర్చి కృషిచేసిన కొందరు ప్రముఖుల పరిచయమున కిది దిశ్చాత్రసూచికయని మనవి.

కడచిన యిరువదిరెండేండ్లలో అనగా ఈనా సిద్ధాంతగ్రంథ రచనము పూర్తియైన (జూలై 1955) నాటినుండి ఈనాటివరకు జానపదవాఙ్మయమునకు-ప్రత్యేకముగా జానపదసారస్వతమునకు- చెందిన వివిధ ప్రక్రియలలో మంచి కృషి జరిగినది. ఈకృషి ఆయా విశ్వవిద్యాలయములందు పరిశోధకసిద్ధాంత గ్రంథరచనల రూపమునను, వివిధసంస్థలపక్షమున వెలువడిన గ్రంథముల రూపమునను, వ్యక్తిగతముగా విమర్శకులు పండితపరిశోధకులు సంకలనకర్తలు ప్రచురించిన పుస్తకములు వ్యాసముల రూపమునను జరిగినది; ఇంకను జరుగుచున్నది. ఈకృషిని గూర్చి సంగ్రహముగా పేర్కొందును.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున, ఈనాడు తెలుగుశాఖాధ్యక్షులుగానున్న డా.యస్వీ. జోగారావుగారు 1956 సంవత్సరమున యక్షగానవాఙ్మయచరిత్రమును సిద్ధాంతగ్రంథము సమర్పించి 1957లో Ph.D. పట్టము పొందిరి. ఈగ్రంథమా విశ్వవిద్యాలయమువారి 1961లో ప్రకటించిరి. యక్షగానవాఙ్మయసర్వస్వమని చెప్పదగిన ఈగ్రంథమున 466 రచయితల 802 లక్షాలబ్ధయక్షగానకృతుల గూర్చియు యక్షగానావిర్భావము, దాని యభివృద్ధి, ప్రదర్శనమందలి పద్ధతులు, ఆంధ్రదేశమునను బయటను యక్షగానములరచనము, వాని వ్యాప్తి, సాహిత్యమున వాని స్థానము, యక్షగానములందలి భాషాచ్చందోసంగీతసంస్కృతి విశేషములును వ్రాసియున్నారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముపక్షమున యక్షగానముల సంపుటములు 10 ప్రకటితమైనవి. ఆ విశ్వవిద్యాలయము హిందీవిభాగమున రీడరుగానున్న

కర్ణరాజు శేషగిరిరావుగారు హిందీలో తెలుగు జానపదగేయములగూర్చి కవ్యాసములు ప్రకటించుచేగాక తెలుగులో జానపదగీతములను సిద్ధాంతగ్రంథమును వ్రాసి 1965లో Ph. D. ఉపాధినందిరి.

ఈనాడు బెంగళూరు విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగు శాఖాధ్యక్షులుగానున్న తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు శ్రీ వెంకటేశ్వరవిశ్వవిద్యాలయమున 38లో తెలుగు వీరగాధాకవిత్వము (Ballad Poetry in Telugu) అను సంగ్రహము సమర్పించి 1969లో Ph. D. పట్టానందిరి. ఇది 25 కరణముల గాధాగేయవిమర్శసర్వస్వము. వీరగాధల పుట్టిపూర్వములు, తీయ భారతీయేతరవీరగాధల చరిత్రము, వీరగాధావిభజనము, శక్తికథా కము, పలనాటివీరకథాచక్రము, కాటమరాజుకథాచక్రము, బొబ్బిలివరుసలు, పదములు, జంగంకథలు, లఘువీరగాధలు, వీరగాధానుకరణములు, గాధలందలి రసము, భాష, చందస్సు వీరగాధల వైశిష్ట్యము, గాధాకారులు దితాముద్రితములగు 980 వీరగాధల సమాచారమున్న అమూల్యగ్రంథమిది.

శ్రీ వెంకటేశ్వరవిశ్వవిద్యాలయమున తెలుగు హిందీ జానపదసారస్వత క్రియల తులనాత్మకపరిశీలనముకూడ జరిగినది. 'తెలుగు ఔర్ హిందీ కోక్రియాఁ' తెలుగు హిందీ లోకోక్తుల తులనాత్మకముగా పరిశీలించి A. Disseration వ్రాసినవారు (1962) డా. వై. వెంకటరమణరావుగారు. పర హిందీప్రచారసభవారి గ్రంథమును 1970లో ప్రకటించినారు. 'తెలుగు హిందీ క్రియావత్ ప్రయుక్త మహావిరే' తెలుగు హిందీ నుడికారముల తులనాత్మకముగా పరిశీలించి M. A. Disseration వ్రాసినవారు (1973) పతి ఘజులున్నిసా బేగంగారు.

ఆంధ్రదేశము బయట డా. ఎస్. దక్షిణామూర్తిగారు 'హిందీ ఔర్ గు కహావతోంకా తులనాత్మక అధ్యయన్' అను సిద్ధాంతగ్రంథమును 35 లో వ్రాసి అలహాబాదు హిందీసాహిత్యసమ్మేళన విశ్వవిద్యాలయమున సాహిత్యమహాపాధ్యాయ బిరుదమందినారు. వీరి గ్రంథమును నంజన్ గూడ ప్రకాశన్ వారు 1966లో ముద్రించినారు. శ్రీ కారుమూరి వీరవెంకట స్మరసింహారావుగారు 'తెలుగు ఔర్ హిందీ లోకోక్రియాఁ' అను సిద్ధాంత గ్రంథమును వ్రాసి ఆగ్రావిశ్వవిద్యాలయమువారి Ph. D. ఉపాధినందినారు.

(1967). ఈ గ్రంథము మైసూరు భారతీయభాషాసంస్థ C.I.I.L పత్రమున 1967లో ప్రకటితమైనది.

బెంగళూరు విశ్వవిద్యాలయమున శ్రీ. G.S. మోహన్ అనంతపురం జిల్లా స్త్రీలపాటల గూర్చి Ph.D. పట్టమునకై కృషిచేయుచున్నారు. వీరి 'తెలుగు కన్నడసామెతలు సమానార్థకములు' ఇటీవలనే ప్రకటితమైనది. శ్రీ G. అశ్వత్థ నారాయణగారు 'తెలుగు ప్రజభాషలలోని జానపదకృష్ణకథల' గూర్చి Ph. D. పట్టమునకై కృషి చేయుచున్నారు.

మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమున జానపదవిజ్ఞానశాఖలో అధ్యాపకులుగానున్న డా. R.V.S. సుందరంగారు 'తెలుగు కన్నడ జానపదగేయముల' గూర్చి తులనాత్మక పరిశోధనమొనర్చి 1973లో Ph.D పట్టము నందినారు. తెలుగుకన్నడము లందలి పనిపాటలు, పాఠమాఠికగేయములు, స్త్రీలపాటలు, పిల్లలపాటలు, వేడుకపాటలు, నవ్వులాటపాటలు, కన్నీటిపాటలు మొదలగువాని పోల్చి సవిమర్శకపరిశీలన మొనర్చి ఆపాటలందలి భాషాచ్ఛందోసంగీతసాహిత్య సాంఘిక విషయములనుగూర్చి వ్రాసినారు. మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమున శ్రీ. పి. ఎన్. గోపాలకృష్ణ 'తెలుగు కన్నడ సామెతల తులనాత్మక పరిశీలనము' గూర్చియు, శ్రీ టి. గోపాలకృష్ణరావు 'తెలుగుకన్నడములలో జానపద రామాయణముల' గూర్చియు Ph.D. పట్టములకై కృషిచేయుచున్నారు.

ఉస్మానియావిశ్వవిద్యాలయమున తెలుగుశాఖలో రీడరుగానున్న డా. నాయని కష్టకుమారిగారు 1969లో 'జానపదకథాగేయము'లను సిద్ధాంతగ్రంథము వ్రాసి 1970లో Ph.D. పట్టమునందినారు. గేయగాధలను Anthropology మానవశాస్త్రదృష్టితో పరిశీలించిన తొలిప్రయత్నమిది. ఇందులో జంతుపూజాపద్ధతి (Totemism) మాతృపూజాపద్ధతి (Mother Goddess Worship) వీరారాధనము (Hero worship) వాని పరిజామములు విపులముగా పరిశీలించుటయే కాక జానపదుల మతాచారములు, విశ్వాసములు, సాంఘికరాజకీయవిషయములు భాషాస్వరూపము వివరించినారు. జడ్చర్ల కళాశాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులుగానున్న శ్రీయైలండ రఘుమారెడ్డిగారు వేలకొలది జానపదగేయములను సేకరించి 'తెలుగు పల్లెపదములందు ప్రజాజీవన'మను సిద్ధాంతగ్రంథమును వ్రాసి 1974లో

యావిశ్వవిద్యాలయపు Ph.D ఉపాధినందినారు. జానపదమన స్తత్వముల కుటుంబజీవనము, జానపదసామాజికజీవనము, ఆచారవ్యవహారము, జానపదశృంగారజీవనము, కవితాసౌందర్యము, భాషాస్వరూపము ఏడుప్రకరణముల గ్రంథమిది. పల్లియుల జీవితమును సామాజికముతో పరిశీలించి శ్రీ రఘుమారెడ్డిగా రెన్నియో మౌలికవిషయములు. శ్రీ జి. లింగారెడ్డిగారు 'శ్రామికగేయాలు' సిద్ధాంతవ్యాసము వ్రాసి పట్టమందినారు (1976).

శ్రీమతులు నాయని కోటిశ్వరి 'ముద్రిత జానపదగేయములందలి పులకెక్కని పదముల' గూర్చియు, K. సుమతి 'జానపదకథల' గూర్చియు, ప్రేమలత 'పౌరాణికగాథల' గూర్చియు వసుంధర జానపదములందు ప్రతిబింబించు మతము ఆచారముల గూర్చియు P. సరస్వతి 'పాటల' గూర్చియు Ph. D పట్టములకై కొంత కృషి చేసినారు. శ్రీమతి కృషి వేదాంతపుపాటల గూర్చియు శ్రీ దామోదరరావు తెలుగు సామెతల గూర్చియు M.Litt పట్టమునకై కృషిసాగించినారు.

శ్రీ పిరాట్ల శివరామకృష్ణమూర్తి 'గిరిజనుల పాటల' గూర్చియు శ్రీమతి సంతలక్ష్మి 'జానపదగేయములందలి సంగీతము' గూర్చియు, శ్రీ కసిరెడ్డి కృష్ణ పౌడుపుకథలగూర్చియు Ph.D పట్టములకై కృషి ప్రారంభించినారు.

అమెరికా విస్కాన్సిన్ విశ్వవిద్యాలయమున శ్రీ Gene. H. Roghair వీరగాథలగూర్చి పరిశోధనము చేయుచున్నారని తెలిసినది.

హైదరాబాదు ఆంధ్రసారస్వతపరిషత్తువారు మూడు చక్కని గేయములను ప్రకటించినారు. ఈ మూడింటిని సంపాదించినవారు జానపదమున అశేషకృషి యొనర్చి దాని యందచందములను ఉపన్యాసముల ద్వారా పరిశీలనాత్మకవ్యాసముల ద్వారామునను తెలుగులోకమునకు చాటిన వ్యవస్థాపకములు డా. శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు. ఈ సంకలనము మొదటిది 'పల్లెపదాలు' (1955). దీనిలో 187 పల్లెపాటలు చిన్న శ్లోకములతో నున్నవి. రెండవ సంకలనము శ్రీల రామాయణపు పాటలు. దీనిలో రామాయణమునకు సంబంధించిన 42 కథాగేయములున్నవి. మూడవ సంకలనము కలికితురాయి. మూడవ సంకలనము

శ్రీల పౌరాణికపు పాటలు (1963). దీనిలో భారతభాగవతములకును తదితర పురాణములకును సంబంధించిన 63 కథాగేయములున్నవి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీ పక్షమున 1959 లో వెలువడిన 'తెలుగు సామెతలు' చెప్పుకొనదగిన గ్రంథము. దీనిలో వేలకొలది సామెతలు అకారాదిగా కూర్చబడినవి. 'జానపదగేయాలు-సాంఘికచరిత్ర' పేరుతో 19 గాథాగేయములు (Ballads) సుదీర్ఘమైన పీఠికతో 1974 లో అకాడమీవారే ప్రకటించినారు. దీనిని శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారిగారు, నేను సంపాదించితిమి. ప్రపంచ తెలుసుగుహాసథల సందర్భమున శ్రీ జి. శంకరరావుగారు సంపాదించిన 'పొడుపు కథల'ను లఘుపుస్తకమును ప్రకటించినారు. ఇటీవల డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు సంపాదించిన 'కాటమరాజు కథలు' మొదటి సంపుటమును కూడ అకాడమీవారు ప్రకటించినారు (1976). దీనిలో కాటమరాజుకథాచక్రమందలి ఆవులవలరాజుకథ, పంపాద్రికథ, పెద్దిరాజుకథ, పోలురాజుకథ, బల్లికురవ పోట్లాట, కాటమరాజుకు పట్నంకట్టినకథ, కరియావులరాజుకథ, పాపనూక కథలున్నవి. ఈగ్రంథమునకు సంపాదకులు వ్రాసిన సుదీర్ఘపీఠికలు గొప్పవి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీతనాటక అకాడమీవారు 'త్రివేణి' యను జానపదగేయముల సంకలనమును 1960లో ప్రకటించిరి. ఇందులో యావచ్ఛాండ్రమునకు సంబంధించిన 243 పాటలు తొమ్మిది శీర్షికల క్రింద వింగడింపబడి ప్రతిపాటకు చిన్నయుపోడ్డతము; మాండలికపదముల కర్థములు, ఆయాపాటలు వినిపించినవారి యూరుపేరుల వివరములీయనై నవి. సాగరాండ్రపు పాటలు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు, శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారును, రాయలసీమపాటలు శ్రీ తుమాటి దొణప్పగారును, తెలంగాణపుపాటలు నేను సేకరించినవి. కొంతవరకు శాస్త్రీయముగా వెలువడిన గేయసంకలనములందు త్రివేణి మేలుబంతి. దీనిని సంపాదించు భాగ్యము నాకు దక్కినది. సంగీతనాటక అకాడమీవారు 1970లో పెద్దయెత్తున జానపదకళోత్సవములు నిర్వహించిన సందర్భమున 'నాట్యకళ' ప్రత్యేకసంచిక (ఫిబ్రవరి-మార్చి 1970) వెలువరించిరి. దీనిలో జానపదసారస్వత సంగీత నృత్యములు తదితర కళారూపములనుగూర్చిన 80 వ్యాసము లున్నవి. ప్రపంచతెలుగు మహాసథల (1975 ఉగాది) సందర్భమున డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారి

‘జానపద సాహిత్యము వీరగాధలు’ అను లఘుపుస్తకమునుగూడ సంగీతనాటక అకాడమీవారే ప్రకటించినారు.

కేంద్రప్రభుత్వమువారు The Census of India, Vol II Part VII-B, Fairs and Festivals of Andhra Pradesh పేరుతో ఇరువదిజిల్లాల కిరువది సంపుటములుగా వెలువరించిన గ్రంథము అత్యుత్తమము. వీనిలో ఆంధ్రజానపదుల ఆటవికుల, గిరిజనుల ఆచారవ్యవహారములు, పండుగలు, వేడుకలు తిరునాళ్ళు మున్నగువానిగూర్చిన విశేషసమాచారమున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారి The Tribal Cultural Research & Training Institute పక్షమున ఆసంస్థ దైర్యకర్త శ్రీ D. R. ప్రతాప్ గారు ప్రకటించిన (1976) ‘ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆదిమజాతులు’ గ్రంథమున మన తెలుగుదేశముననున్న 32 తెగల ఆదిమజాతులవారి సమాచారమున్నది. ఈ సంస్థ ప్రచురించు Tribal పత్రికలో ఆదిమజాతులకు సంబంధించిన సాంస్కృతికవిషయములగూర్చిన వ్యాసములు ప్రకటింపబడుచున్నవి. ఆంధ్రదేశమందలి ఆకాశవాణి వివిధ కేంద్రములనుండి ప్రతిదినము జానపదగేయములు ప్రసారమగుచున్నవి. అన్ని గేయములు సిసలైన జానపదగేయములు కాకున్నను, అన్నిగేయములందలి సంగీతము సిసలైన జానపదసంగీతము కాకున్నను ఆకాశవాణివారి సేవ గణనీయమైనది. ఈ గేయములలో కొన్నింటినైన వారే ప్రకటించిన బాగుండును. ఆంధ్రప్రథ ఆంధ్రపత్రిక వారపత్రికలం దొకప్పుడు త్యాహవంతులు సేకరించిన నూర్లకొలది చక్కని గేయములు ప్రకటితమైనవి.

వైయక్తికముగా జానపదవిజ్ఞానరంగమున కృషిచేసినవారిలో ప్రాతస్మరణీయులు కీ. శే. నేదునూరి గంగాధరంగారు. వారి జీవితమంతయు ఈ విజ్ఞానగవేషమున కంకితమైనది. నిరుపేదయైనను తనకున్న అస్తిపాస్తులను అమ్మి జానపదగాయకులను సత్కరించిన వదాన్యుడాయన. గంగాధరంగారు దాదాపు పదివేలపుటల జానపదవిజ్ఞానమును సేకరించిరి. నూర్లకొలది గేయములు వ్యాసములు వివిధపత్రికలందు ప్రకటించిరి. వారు ప్రకటించిన గ్రంథములు 1 మేలుకొలుపులు 1949. 2 మంగళహారతులు-రెండు సంపుటములు 1951. 3 సెలయేరు - దేశోద్ధారకగ్రంథమాలవారు 1955 లో ప్రకటించిన ఈ సంకలనమును సంపాదించిన భాగ్యము నాకబ్బినది. దీనిలో ఏడు శీర్షికలక్రింద 250 పాటలున్నవి. 4 వ్యవసాయసామెతలు- విశ్వసాహిత్యమాల పక్షమున

ప్రకటితమైన (1953) దీనిలో 912 తెలుగు సామెతలతోపాటు అరబ్బీ, ఇంగ్లీషు, ఇటలీ, అష్టనిస్థానము, కర్ణాటకము, చీనా, జపాను, జర్మనీ, తుర్కీ, తమిళము, పరాను, ఫారసీ, బెంగాలీ, బడగ, బైబిల్, మలయా, మలయాళము, మరాఠీ, రష్యా, స్పెయిన్, హిందుస్థానీభాషలకు చెందిన 199 సామెతల తెలుగు అనువాదములున్నవి. 5 పసిడి పలుకులు - జాతీయ జ్ఞానమందిరంవారు ప్రకటించిన (1960) ఈ గ్రంథమొక లఘువిజ్ఞానసర్వస్వము. దీనిలో సామెతలు, జాతీయములు, పలుకుబడులు, పారిభాషికపదములు, నుడికారములు, జమిలిపదములు, పొడుపుకథలు, కిటుకుమాటలు, సాంకేతికపదములు, మాండలికములు వేలసంఖ్యలో నున్నవి. 6 శ్రీలవతకథలు - రెండు సంపుటములు - కొండపల్లి వీరవెంకయ్య & సన్యువారు 1960 లో ప్రకటించిరి. పీనిలో నూరునీముల కథలు - కొన్నింటికి పాటలుకూడ కలవు. 7 జానపద గేయవాఙ్మయ వ్యాసావళి (విశ్వసాహిత్యమాల 1960). ఇందులో 10 వ్యాసము లున్నవి. 8 ఆటపాటలు 1964. 9 మిన్నేరు (ప్రాచీనగ్రంథమాల 1968). ఇందులో 9 శీర్షికల క్రింద 382 పాటలున్నవి. 10 మున్నీరు (ప్రాచీన గ్రంథమాల 1973). ఇందులో 7 శీర్షికల క్రింద 270 పాటలున్నవి. చివరి గ్రంథము గంగాధరంగారు కీర్తిశేషులైన తరువాత వెలువడినది.

శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారు పెక్కుపాటల నుదాహరించుచు విమర్శనాత్మకమైన ఆరువ్యాసముల సంపుటమును 'ప్రజావాఙ్మయము' (విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం 1955) పేరుతో ప్రకటించినారు.

'ఎల్లోరా' కలముపేరుతో ప్రసిద్ధిగాంచిన శ్రీ గొడవర్తి భాస్కరరావుగారు కూడ ఈరంగమున చక్కని కృషిచేసినారు. వారి 'జానపదగేయాలు' - ప్రథమసంపుటమున (విశాలాంధ్ర 1955) 98 పాటలు, రెండవ సంపుటమున (విశాలాంధ్ర 1959) 71 పాటలు, 'సరాగాలు'లో (విజయ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ 1961) 114 పాటలు, 'మధురకవితలు'లో (విజయ పబ్లిషింగ్ కంపెనీ 1961) 17 శీర్షికల క్రింద గచ్చద్ వ్యాఖ్యలతోడి నూర్లకొలది గేయములున్నవి. 'మన ప్రాచీనకళలు పుట్టుపూర్వోత్తరాలు' (ఆదర్శగ్రంథమండలి 1960) లో తోలుబొమ్మలు, బుజ్జుకథలు పగటివేషాలు మొదలైన జానపదకళారూపాలగూర్చిన వ్యాసములున్నవి.

సుప్రసిద్ధనాట్యాచార్యులు శ్రీ నటరాజ రామకృష్ణగారు తమ నాట్యకళ (1956), నర్తనమురళి (1959), ఆంధ్రుల నాట్యకళ (1959) గ్రంథములందు మనజానపదుల, ఆదిమజాతుల నృత్యరీతులను సంప్రదాయములను వివరించినారు. సుప్రసిద్ధ సినినటులు శ్రీ మిక్కిలినేని రాధాకృష్ణమూర్తిగారు ప్రకటించిన 'ఆంధ్రనాటకరంగచరిత్ర' (1969) వివిధజానపదప్రదర్శన కళారూపములను సమీక్షించినది. శ్రీ జి. వెంకటేశ్వరరావుగారు రంగవల్లులగూర్చి 'గృహాలంకరణము-ముగ్గులు' అను గ్రంథమును సచిత్రముగా 1956 లో ప్రకటించిరి.

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి సంకలనములందు దక్క పొడుపుకథల సేకరణముగాని ప్రకటనముగాని ఎక్కువగా జరుగలేదు. కొండపల్లివారి 'పొడుపుకథలు' (1931) లో 116, వేణుగోపాల్ బుక్ డిపోవారి 'తెలుగు సామెతలు లేక పొడుపుకథలు' (1953) లో 63, తెనాలి ఆంధ్రరత్న బుక్ డిపోవారి 'అత్తకోడండ్ర కథలు' (1964) లో 137 పొడుపుకథలు ప్రకటితమైనవి.

సుప్రసిద్ధ నరకాశ్రువేత్తలు Haimendorf గారి కొండరెడ్డు, చెందుల చరిత్రముల తరువాత ఆ రంగమున చెప్పుకొనదగిన గ్రంథము The Yanadis అనునది. దీనిని వ్రాసినది ఆ రంగమున విశేషకృషి చేసిన శ్రీ వెన్నెలకంటి రాఘవయ్యగారు. ఈ గ్రంథమును భారతీయ ఆదిమజాతిసేవకసంఘమువారు 1962 లో ప్రకటించిరి. సుప్రసిద్ధ పండితులు శ్రీ ముసునూరి వెంకటేశాస్త్రి గారు 57 'తెలుగుజాతీయముల కథలు' ప్రకటించినారు (1959). కాశీమజిలీ కథలు, సహస్రశిరచ్ఛేద అపూర్వచింతామణి వంటివి దక్క మన వచన కథా వాఙ్మయమంతయు గుణిలీప్రతులందును, చెల్లాచెదురుగను ఉన్నది. సి.పి. బ్రౌన్ మహాశయుడు సేకరించిన 'తాతాచార్ల కథలు' శ్రీ బంగోరెగారి సంపాదకత్వమున ఎమెస్కోవారు 1974 లో ప్రకటించినారు. ప్రాత భారతి, గృహలక్ష్మి మున్నగు పత్రికలందెన్నియో పిట్టకథ లచ్చెనవి. వాని నొకటిో చేర్చిన బాగుండును. మన ప్రాచీనార్షేయకథలను కొన్నింటిని 'ఉపనిషత్కథలు' పేరుతో శ్రీ శ్రీధరబాబుగారు వ్రాసినవానిని ఎమెస్కోవారే 1970 లో ప్రకటించినారు.

తమ కంఠమాధుర్యముతో ఆకాశవాణి ద్వారమునను, వివిధసభలందు హాస్యప్రసంగములద్వారమునను జానపదగేయములకు విశేషప్రచారము కలిగించిన శ్రీ ప్రయాగ నరసింహశాస్త్రిగారు 40 గేయములను 'తెలుగు పల్లెపాటలు' పేరుతో (కవితా పబ్లికేషన్స్ 1980) ప్రకటించినారు. శ్రీ బాదగాని సరేంద్రగారు చిన్న ఉపోద్ఘాతములతో నాలుగు శీర్షికలక్రింద 62 'మోటపదాలు' (సచోదయ సమితి 1962) ప్రకటించినారు. సర్వశ్రీ రాళ్ళపల్లి సుందరం, మట్టమరాజు అశ్వత్థనారాయణ, తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారలు సంపాదించిన 'ఆలిచిప్పలు-ఆణిముత్యాలు' బెంగుళూరు జానపదసమితి పక్షమున 1972 లో వెలువడినది. దీనికి సంపాదకులు వ్రాసిన ప్రస్తావన ప్రశస్తమైనది. దీనిలో 32 పాటలున్నవి. శ్రీ చొక్కపు నారాయణస్వామిగారు ప్రకటించిన 'తేనెసొనలు' (గాయత్రీప్రచురణలు 1974) పరివయవాక్యములతోడి 42 పాటల సంకలనము. బెంగుళూరు జానపదవిజ్ఞానసమితివారు 1976 లో ప్రకటించిన 'జానపదసాహిత్య స్వరూపం' డా. ఆర్. యస్. సుందరంగారి బహుముఖశిక్షాసకు నిదర్శనము. దీనిలో జానపదసారస్వతమునకు చెందిన ఆరు ప్రక్రియలగూర్చిన ఉత్తమ వ్యాసము లున్నవి.

ఈనాడు నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయము తెలుగు శాఖాధ్యక్షులుగానున్న ఆచార్య తామాటి దొణప్పగారు నూర్లకొలది రాయలసీమ పాటలు ప్రత్యేకముగా కపిలేపాటలు సేకరించినారు. విమర్శనాత్మకమైన ఉత్తమవ్యాసము రెన్నియో ప్రకటించినారు. వారి 'తెలుగులో కొత్త వెలుగులు' రేడియో ప్రసంగముల మొదటి సంపుటమున (1972) జానపదసాహిత్యమునకు సంబంధించిన ఉదాహరణాత్మకవ్యాసము లున్నవి. వారి 'జానపదకళాసంపద' (1975) విమర్శనాత్మకమైన ఎనిమిది ఉత్తమవ్యాసముల సంపుటము.

సర్వశ్రీ M. V. T. రాజు, కె. విశ్వనాథరెడ్డి, డి. పి. ముఖర్జీగారలు కలకత్తానుండి వెలువడు Folklore పత్రికలో అమూల్యవ్యాసము లనేకము ప్రకటించినారు.

పోతులూరి వీరబ్రహ్మేంద్రస్వామిలకు సమకాలీనులైన మరొక మహామోగి శ్రీ పూదోట లింగావధూత స్వామివారు. వారు చెప్పిన 700

తత్త్వములను పాటలను 12 దశములుగా 'శ్రీ పూదోట తత్త్వగీతామృతము' పేర ఆ మతాధిపతులైన శ్రీ ఆనందనాదస్వామి వారు 1962లో ప్రకటించినారు.

తెలుగుభాషాసమితిలో పనిచేయుచున్న శ్రీ బి. సుబ్బరాయన్ గారు 40 గంటలకు సరిపడు వివిధజానపదప్రదర్శనాప్రక్రియలకు గేయములకు సంబంధించిన సారస్వతమును దేవురికార్థం చేయుచేకాక వాని ఛాయాచిత్రములను కూడ సంపాదించినారు. శ్రీ కోడూరి రామమూర్తిగారు జానపదభౌతిక సంస్కృతికి జానపదప్రదర్శనకళలకు సంబంధించిన వస్తుసంపదను కొల్లలుగా సేకరించినారు. తెలుగు ప్రపంచమహాసభలు జరిగినపుడు (1975 ఉగాది) ఈ సంపద 'తరతరాల తెలుగు'గా ప్రదర్శింపబడినది. సుప్రసిద్ధ చిత్రకారులు సిద్దిపేట వాస్తవ్యులు శ్రీ కె. రాజయ్యగారు మన ప్రాచీనజానపదచిత్రములను సేకరించినారు. సుప్రసిద్ధచిత్రకారులు, కళావిమర్శకులు పరిశోధకులు శ్రీ జగదీశమిత్రుల గారు జానపదకళావస్తువులను తెరపటములను పడగలను సేకరించి తమ మ్యూజియంలో నుంచినారు.

నా పరిశోధనకాలమున తెలంగాణమంతయు తిరిగి సేకరించిన కొన్ని పాటలను చిన్న సంకలనములుగా ప్రకటించినాను. 'తెలంగాణా పిల్లల పాటలు' (చందా నారాయణశ్రేష్ఠి, సికింద్రాబాదు 1960) పిల్లలపాటల సంకలనము. దీనిలో 53 పిల్లలపాటలు పరిచయవాక్యములతో పాడినవారి యూరుపేరులతో టిప్పికలతో నున్నవి. The Institute of Indo - Middle East Cultural Studies సంస్థ పక్షమున జరిగిన గోష్ఠిలో నేను చదివిన 'Moharram Folk songs in Telugu' అను వ్యాసము పీఠీలపండుగ పాటలు ఇంగ్లీషు అనువాదముతో 1964 లో అచ్చయినది. గురుదేవులు ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారి వ్యవస్థాపకాధ్యక్షత్వముల సందర్భమున (1968) వారికి అంకితముగా 227 పాటలు, పాడినవారి యూరుపేరులతో తేడీలతో పరిచయములతో టిప్పికలతో 'తెలంగాణా పల్లెపాటలు' ప్రథమభాగముగా ప్రకటించినాను. నేను సేకరించిన కొన్ని జానపదకథల యాంగ్లానువాదము Sterling Publishers వారు Folktales of Andhra Pradesh పేరుతో 1974 లో ప్రకటించినారు.

సుమారేబది వ్యాసములు తెలుగులోను ఇంగ్లీషులోను వివిధపత్రికలలో ప్రకటించినాను. National Book Trust వారికి Folklore of Andhra Pradesh అను గ్రంథమును వ్రాసి యిచ్చితిని. ఇది ఇటీవల జరిగిన కృషి. మరికొందరు ఈ రంగమున కృషి చేసినవారిని పౌరపాటున విడిచియుందును. అది నా జ్ఞాపకశక్తిలోపమే గాని తెలిసిచేసిన యపచారము గాదని మనవి.

పౌరాణిక గేయములు

జ్ఞానపదగేయములుకూడ శిష్టసాహిత్యము వలెనే వివిధపురాణేతి వృత్తములు కలవి, బహుశఃప్రచారమందున్నవి. సంస్కృతవిషయ మెట్లున్నను ఆంధ్రమున మాత్రము శిష్టసాహిత్యమందలి వస్తువు జ్ఞానపదగేయములందలి వస్తువు ఈ రెండును ఒకదానికొకటి సహాయపడినట్లాధారములు కలవు. స్వయముగా పాల్కురికి సోమనాథుడు బసవపురాణరచనమునకు మూలము ప్రజలందు ప్రచారముననున్న భక్తులచరిత్రములని చెప్పియున్నాడు. కనుక ఈ పరిస్థితి కొంత తక్కిన గ్రంథములకు గూడ కలిగియుండునని తలంచినచో దోషమేమియు లేదు. ఈ యభిప్రాయము సమంజసమైనదే కావచ్చు ననుటకు బలము కూర్చునది సంస్కృతమున లేని విషయము లాంధ్రానువాదమున నుండుట. ఇట్టి మార్పులు సంస్కృతమునుండి ఆంధ్రానువాద మొనర్చిన శిష్టులు చేసిన తరువాత నాగాధలు విని జ్ఞానపదులు వానిని స్వీకరించిరో లేక జ్ఞానపదులలో ప్రచారమందున్న ఈ మూలభిన్నవిషయములు తమకు రుచించుటచే పండితులు చేపట్టిరో ఇదమిత్యముగా తేల్చి చెప్పట కష్టము. కేవలమూహింప వచ్చును; కొంత తర్కింపవచ్చును. అంతియ. | జ్ఞానపదగేయములలో మన శిష్టసాహిత్యమందున్న ప్రసిద్ధపౌరాణికగాథలన్నియు కలవు. ఇంక కొన్ని విశేషములతో గూడ కలవు. పౌరాణికగాథలపై మన ప్రజానీకమునకున్న భక్తి చెప్పరానిది. వేదవిజ్ఞానము సామాన్యజనమున కందనిది. అందును ఆది ప్రభుసమ్మితము. కనుకనే మన పూర్వులా వేదములందలి యమూల్యోపదేశములను తీరుతీరులుగా పండితుడు మొదలు పామరుడు వరకును గ్రహించునటుల పురాణాదులలో సుహృత్సమ్మితముగా రచించిరి. అక్షరాస్యులా యాగమార్థముల వివిధపురాణములవలన నెరిగి ధన్యులైరి. శిష్టుల రచనలు పండితులకు పరమార్థమును సాధించిచూపిన జ్ఞానపదగేయములీ జ్ఞానామృతమునే పామరులకు వారికి తెలియునట్టి భాషలో వారి చిత్తవృత్తుల కనుకూలముగా నుండునట్లందించినవి. వారివారి చిత్తవృత్తుల ననుసరించి ఆయాకథలందు వింతవింత

మార్పులు కలిగినవి. కూర్పులు కుదించులై నవి. ఒక కథకు కాళ్లు వచ్చిన మరియొకదానికి కొమ్ములు పెరిగినవి. మార్పులు కూర్పులెట్లున్నను ఈ గేయములే మన జాతీయతను నిలిపినవి. నేటి భారతదేశమున పామరులైన జానపదుల సంఖ్య నూటికి తొంబది. తక్కిన పదిమందిలో సగము పాశ్చాత్య విద్యాప్రభావితులు. ఇక మిగిలిన ఐదుగురే ఆర్షసంప్రదాయబద్ధులు. అట్టి తొంబది మంది జానపదులను గూడ ఆర్షవిజ్ఞాన సూత్రముల - వైయాసిక నాగరకతా సూత్రముల - భారతజాతీయతాసూత్రముల బంధించియుంచినపి జానపదగేయములే. ఈ విజ్ఞానసూత్రములుకూడ లేకుండినచో భారతదేశమున చొచ్చుకొని వచ్చిన భారతేతరనాగరకత లెప్పడో భారతీయతను రూపుమాపి యుండెడివి. భారతదేశమందంతటను ప్రాంతప్రాంతమున నాయా ప్రాంతీయభాషా జానపదగేయములందున్న సామ్యమిట్టిదే. కనుకనే భిన్నజాతి, భిన్నభాషా యుక్తములగు ప్రాంతము లుండినను భరతమాతృస్వరూప మఖండజ్యోతివలె ప్రకాశించుచున్నది. వేదముల తరువాత మనకు రామాయణభారతభాగవతములే మానసియములు. రాముడు కృష్ణుడు ధర్మరాజు భారతీయులకు పూజ్యులు. వారి పేరు తలవని భారతీయు డుండడు. సుఖమునకు దుఃఖమునకు మనకు రామనామస్మరణము తప్ప వేరేమున్నది? అరికాల ముల్లు నాటినను అరచేత వైకుంఠ ముట్టినను రామచంద్రుడు మనకు కొననాలుక నిల్లుగట్టుకొనును. ఇది భారతదేశమంతటను సమానము. కనుక సంస్కృతమునను ఆదికావ్యమైన రామాయణగాధాప్రభావ మాంధ్రజానపదుల హృదయములపై నెంత కలదో ముందుగా విచారితము.

రామాయణ సంబంధములు

శ్రీరామచంద్రు డాంధ్రులకు కన్నతండ్రి. సీతమ్మ కన్నతల్లి. తక్కిన దైవతములకన్న సీతారామచంద్రులకే తెలుగుల హృదయము లర్పితములై నవి. ఆదికవి తన కరుణార్ద్రహృదయమునుండి వెడలిన శోకశ్లోకముల కుళలవులచే గానము చేయించెనట. అది విన్న సంస్కారులు సంస్కృతాది భాషలలో రామాయణములను వ్రాసికొనిరి. కాని తెలుగుజానపదులు స్వయముగా సీతారామచంద్రులనే చూచినట్లున్నారు. ఆ దంపతులు విహరించిన పర్వతములు, వనములు, పర్ణశాల, గోదావరీతటములు మున్నగునవి తమ హృదయములకు

సూటిగా చెప్పిన కథలు తమకు తోచిన రీతిగా మలచుకొనిరి జానపదులు. పర్ణశాలాప్రాంగణమున పెంచిన లతకూనలకు, సీతమ్మ నీళ్లు పోసినప్పుడు రామలక్ష్మణులు గోదావరీజలము లందించెరట. అప్పుడా ముగ్గురాడుకొన్న మువ్వటలు గోదావరి తన గుండెలలో రంగరించుకొన్నది. అదియే గోదావరి గలగలలు. నాటినుండి నేటివరకా గలగలలు వినుచున్న జానపదులకు తెలిసినంత శ్రీరామచరిత్ర పండితులకు తెలియదేమో! జానపదు లప్పుడప్పుడు పాడుకొనగా విన్న చరిత్రము కొంతకు కొంత మాత్రమే భాస్కరుడు పదరకున్న బండ్ల కెక్కింతుననుకొన్న పోతన్న కర్ణమైనది. పోతన్న పరిదేవనము కంచెర్ల గోపన్న కవగతమైనది. అందుకే సీతమ్మకు చింతాకు పతకము దొరికినది. ఆపతకమున శ్రీరామచంద్రుని తొమ్మిదికోట్ల ప్రతిబింబములు త్యాగయ్యకు కనబడినవి. అంతియ. తక్కిన లెక్కలు ఆంధ్రజానపదులకు - అందులో సీతమ్మ హృదయ మెరిగిన ఆంధ్రపురంధ్రులకు బాగుగా తెలియును. రామాయణము వారి నోళ్లలో చిలువలు పలువ లెట్లుకొన్నది. తెలుగునాట కలముబట్టనేర్చిన ప్రతి మానిసియు పూర్వము రామాయణగాధను తడవెను. శిష్టవాఙ్మయమున రామాయణములక గ్రంథముల కున్నంత సంఖ్య యితరములకు లేదు. ఐనను ఇట్టి పండితు లల్లిన రామాయణముల సంఖ్య పరిమితమే. కాని తెలుగు జానపదుల పందిరి కల్లుకొన్న రామాయణలత కాద్యంతములు లేవు. భాస్కరరంగనాథులకు తెలియని విశేషములు తెలుగు జానపదులకు తెలియును. ముద్రితములైనవి నాకు లభించి నట్టివే రామాయణసంబంధగాధలు సుమారేబది. అముద్రితములును అంతియ. నా దృష్టికందని ముద్రితగేయములు ప్రజాముఖములందున్న యముద్రితగేయము లింకెన్ని కలవో? కూచకొండ రామాయణము, శారద రామాయణము, ధర్మపురి రామాయణము, రామకథాసుధార్ణవము, మోక్షగుండ రామాయణము, సూక్ష్మరామాయణము, సంక్షేప రామాయణము, గుత్తనదీవి రామాయణము, అధ్యాత్మరామాయణము, చిట్టిరామాయణము, శ్రీరామదండములు, లంకాసారథి, రామాయణ గొబ్బిపాట, శ్రీ రామజావిలి, అడవి, శాంత, పెండ్లి, సేతుగోవింద నామము లన్నియు రామాయణగాధాపాఠఃప్రచారములు. ఇంకను “విద్ది, కూచి రామాయణ మారుకొండములు నమృతజాగరవేశ బాడి” నట్టి వెన్ని మృగ్యమై పోయెనో తెలియదు.¹ ఇక రామాయణమందలి కొన్నికొన్ని భాగములనే

1. క్రిడాభిరామము.

తెలుపునవి శాంతాకల్యాణము, పుత్రకామేష్ఠి, కౌసల్య బైకలు, కౌసల్య వేవిట్ల, శ్రీరామజననము, శ్రీరాముల ఉగ్గు పాట, రాఘవ కల్యాణము, రాములవారి అలుక, సుందరాకాండపదము, ఋషుల ఆశ్రమం, సుగ్రీవవిజయము, కోవెల రాయబారం, అంగదరాయబారము, లక్ష్మణమూర్చి, లంకాయాగము, గుహభరతుల అగ్నిప్రవేశము, శ్రీరామపట్టాభిషేకము, లక్ష్మణదేవర నవ్వు, ఊర్మిళాదేవినిద్ర, కుశలాయకము, కుశలవ కుచ్చలచరిత్ర, కుశలవ కుచ్చెల కథ, కుశలవయ్యుద్ధము, వేపూరి బ్రతుకమ్మ కుశలవపాట, పాతాళహామము, శతకంఠరామాయణము, వంటివి లెక్కకు మిక్కిలి. ఇంత యెందులకు? తొలుతనే సీతమ్మ తెలుగువారికి కన్నతల్లియని మనవిచేసితిని. ఆయమ సుఖదుఃఖములు తెలుగువారి జీవితములం దంకితమైపోయినవి. ఆమె ఆట యాటగా, ఆమె పాట పాటగా, ఆమె యరణ్యవాసము తమ యరణ్యవాసముగా ఆమె చెర తమ చెరగా ఆమె యగ్నిప్రవేశము తమ యగ్నిప్రవేశముగా జానపదుల హృదయములు వలపోసినవి. ఒక్క సీతాదేవినిగరించి పెరిగిన గేయము లెన్నికలవో చూడుడు. సీత పుట్టుక, సీతాకళ్యాణం, సీత నత్తవారింటి కంపుట, సీత సమర్త, సీత శుభగోష్ఠి, సీత గడియ, సీత వామనగుంటలు, సీతామ్మవారి అలుక, సీత వసంతం, సీత దాగిలిమూతలు, సీత సురటి, సీత మేలుకొలుపు, సీత ముద్రికలు, సీత చెర, సీత ఆనవాలు, సీత అగ్నిప్రవేశం, సీత వేవిట్ల మున్నగునవి కలవు. ఉదాహృతములైన పై గేయములన్నియు ముద్రితములు; మన పల్లెటూళ్లయందు ప్రచారముననున్నవి. ఇన్ని విషయములు శిష్టులు రచించినట్టి యే రామాయణములందును లేవని నా యభిప్రాయము. ఈ సంపద యంతయు తెలుగు జానపదులకే దక్కినది. ఎంత భాగ్యవంతులు - అదృష్టవంతులీ జానపదులు! అవాల్మీకియములగు విషయము లెన్నియో రంగనాథ, భాస్కర, గోపీనాథ రామాయణములందు కలవు. పాల్కురికి సోమనాథునివలెనే రంగనాథాదులు ప్రజలనోట విన్నవానిని కూడ తమతమ రామాయణములందు చేర్చియుందురు. అవాల్మీకియములను జానపదులనుండి రంగనాథాదులు స్వీకరించిరో లేక రంగనాథాదులనుండి జానపదులు గ్రహించిరో తెలియదు. ఒకరినుండి మరియొకరు స్వీకరించిరని తలచుట సమంజసము. జంబుమాలి వృతాంతము, సులోచన కథ, కాలనేమి కథ, రావణునకు పుక్కునుపదేశము, రావణుని పాతాళహామము, మొదలైన కథలు రంగనాథ

రామాయణమున మూలమున లేనివి కలవు. జానపదులం దివికాక నింతకన్న నాల్గింతలు మూలములో లేని కథలు ప్రచారముననున్నవి. కనుక రంగనాథాదులు తమ కుచితముగా వగుపడిన కొన్ని విశేషములను జానపదులనుండి గ్రహించి తమ రామాయణములందు జొప్పించియుందురని యూహించుట యసమంజసము కాదేమో ! ఏది యెటులైనను ఈ గాథలన్నింటికి రామాయణముతో పనియే లేదందురా ? ఉన్న రామాయణములో నున్న సంగతులు మాత్రము నిజమా ? అధ్యాత్మరామాయణవిదుల నడుగుడు. రాముడు, రావణుడు, సీత, హనుమంతుడు వీరందరు నొక్కరే యందురు. కనుక పండితులు వ్రాసిన రామాయణాంతర్గత విషయములందు మనకెంత విశ్వాసమో జానపదులకు తాము కల్పించుకొన్న గాథలపై సంతియ విశ్వాసము. కాదనుటకు మనకు హక్కులేదు. ఐనను ఇటు పరిశోధింప దలచినది ఏది నిజము ఏది అబద్ధము అని కాదుగదా ! ఇది గాకను రామునిగూర్చి జానపదులకున్నంత యనుభవ మితరులకు లేదని నా నమ్మకము. కర్మ, జ్ఞానయోగముల నతికష్టముతో పండితులకు దెలిసెడు రాముడు పామరులకు భక్తియోగమున సులభసాధ్యుడయ్యెను. జానపదులు తమ రామాయణముల నిట్లు మలచుకొనుటకు కారణమేమై యుండును ? బహుశః వారు పామరులగుటయే కారణము. జ్ఞానప్రవచనములు వారికి సహించవు. ఇచ్చిపుచ్చుకొను పట్ల లెక్కలు కాగితములపై దేల్చియో మనమున గుణించియో జానపదుల నెత్తి కెక్కింపుడు చూతము ? మీరెంతటి లెక్కల పండితులైనను వారు వినరు. చింతగింజలనో చిల్లరాళ్లనో వారిముందు పోసి కుచ్చములుగా, కొత్తలుగా, ఏగాండ్లుగా లెక్కపెట్టిన గాని వారికి తృప్తికలుగదు. దీనికి వారి మనస్తత్వమే ప్రధానకారణము. జానపదకవులు సీతారాములతో తాదాత్మ్యమందిరి. వారికి సీతారాము లవతారపురుషులు గారు. తమ జీవితమే వారి జీవితము, తమ కష్ట సుఖములే యీ పురాణదంపతుల కష్టసుఖములుగ జానపదులు కల్పించుకొని తాదాత్మ్య మనుభవించిరి. తమ దై నందినజీవితమునందలి ప్రతిరేఖయు, ప్రతి కంపనమును ప్రతినిశ్వాసమును సీతారాములవిగనే వారు భావించిరి. తుదకు ఈ కవులు వర్ణించు జీవితవృత్తములు తమవియు కావు; సీతారాములకు సంబంధించి నవియును కావు. కేవలము లోకస్థానాన్యములు. దీనినే యాలంకారికులు సాధారణీకరణ మనుచున్నారు. వారి మనస్తత్వమెట్టిదో దానికి ఉగ్రసత్త్వముగా వారు కల్పించిన రామాయణవిశేషము లెట్టివో ముందు వచ్చును. కీ. శే. సురవరం

ప్రతాపరెడ్డిగారు వాల్మీకిరామాయణమంతయు సమగ్రముగా పరిశోధించి రామాయణవిశేషములను నొక గ్రంథము ప్రకటించిరి. అటులనే యీ జానపదుల రామాయణవిశేషముల నన్నింటిని కూర్చినచో నొక బృహద్గ్రంథ మగును. జానపదగేయపరిశోధనమున నేను చదివిన రామాయణకథాగేయము లన్నింటి గూర్చి వ్రాసినచో నిట స్థలము చాలదు. కనుక కొన్నింటినే యిట చర్చింతును.

రామాయణగాధను సంపూర్ణముగనో లేక అధికభాగమునో చుట్టివచ్చిన పాటలు శాంతగోవింద నామములు, అడవి అనే చరగోవింద నామములు, సూక్ష్మ రామాయణం, పెండ్లి గోవిందనామాలు, లంకాయాగం, శారద రామాయణం, కుశలవకుచ్చల చరిత్ర, రామకథా సుధార్థవము, శ్రీరామ దండములు, శ్రీమద్రామాయణ గొబ్బిపాట మున్నగునవి. **శ్రీరామదండములు** **శ్రీమద్రామాయణము గొబ్బిపాట** రెండును చిన్నగేయములు. వీనిలో రామాయణకథ క్లుప్తముగా చెప్పబడినది. గొబ్బిపాట్ల కర్త వెంకటరామయ్య యని కలదు. 'సూక్ష్మరామాయణము' సూక్ష్మరామాయణయే. దీని కర్త కరణము ఆదినారాయణదాసు; తాటిపురగ్రామవాసి. శూర్పణఖను వర్ణించుచు "ముండ్ల వెంట్రుకలు మొండిచేతులది ముసలి రక్కసొచ్చెన్ - ఆసఖియ కండ్లు గచ్చకాయల్, దాని బలుపండ్లు దంతికోరల్, మనత పాలిండ్లు రెండు బారల్, అది కండ్లజూచి శ్రీరామలక్ష్మణుల కనుసైగలు చేసెన్, ఆశూర్పణఖ యెడలు మరచి వచ్చెన్" అని హాస్యరసపూరితముగా వర్ణించెను. **రామకథా సుధార్థవము**నకు కర్త లాడె సుందరనారాయణ. శ్రీకాకుళ మండలాంతర్గత హిరమండలవాసి. ఇది గేయవచనోభయ్యాత్యకము. ఇందు శ్రీ రామజననమునుండి పట్టాభిషేకమువరకును గల గాధ వర్ణితము. రచయిత చదువుకొన్నవాడుగా దోచును. చక్కని శైలి. రాక్షసులు రావణునితో "నీతమ్ముండగు కుంభకర్ణుడొక నిముషము లోపలను - అవసీనాథుల రక్తపూరముల నాపోశనమెత్తు" నని పొగడిరి. భాస్కర రామాయణమున ప్రహస్తుడను రాక్షసుడు విభీషణుతో కుంభకర్ణుగూర్చి యిటులే యనెను. "అవసీనాథుల రక్తపూరముల మున్నాపోశనంబె త్తి జాంబవదాదిత్యతనూభవప్రభృతులం బ్రాణాహతుల్ చేసి" 1

తనకు హితబోధ చేయవచ్చిన విభీషణుని జూచి రావణుడు “నీటన బుట్టిన తామరాకులు నీటికంటనట్లు, కలియవు నీ మాహృదయంబులు కడు కపటాత్ముడ వగుట” నని నిందించెను. ఈ భావమునకు మూలము,

కం॥ ఉదకము నలిసీపత్రము
గదిసియు నెరవై నయట్లు కలయవు నీమా
హృదయములు గజస్నానము
తుది మఱి నీతోడి పొందు దుష్టచరిత్రా.1

గ్రంథాంతగద్యమున గ్రంథకర్త తలిదండ్రులను గురువులను పేర్కొనెను. ఇట్టి గేయములను నిబద్ధదేశిసారస్వతమున చేర్చవచ్చును. ఖశలవత్సవుల చరిత్ర మనునది పెద్ద కథాగీతము. దశరథ రాజ్యపాలనమునుండి సీతాదేవి భూగర్భప్రవేశమువరకు జరిగినకథ వర్ణితము. ఇది రచించిన కవయిత్రి యెవ్వరో తెలియదు. చివరన “ఇది వాల్మీకి రామాయణము, తలపున వ్రాసెను అనఁతీ తాను” అని యుండుటచే రచయిత్రి యని తేలివది. వాల్మీకిరామాయణము దలంచి వ్రాయుట జరిగినదని చెప్పుకొననే కాని యవాల్మీకియవిషయము లిందు పెక్కులు. చిత్రవిచిత్రములగు కల్పన లున్నవి. రావణవధానంతరము సీతారాము లయోధ్య చేరినతరువాత సీతాదేవి పౌరశ్రీలతో అంతఃపురకాంతలతో జరిపిన సంభాషణము శ్రీస్వభావ సహజముగా నున్నది. సీత పౌరులతో “అమ్మలారా మీరందరు నన్ను - తలతుర మరతుర కానలలోను - కాంతరో నీ కడసారపు కూతురు - చిన్నది గద నేవెల్లెడినాడు-ముగ్గురు బిడ్డల కన్నాదటవే-రేపయినా తోడుకు రమ్మనెను- వెలదిరో నీ పెద్దకొడు కిప్పుడు-వేరుబాసెనా నీతోనయినా-కొమ్మరో నీ కోడలి గుణములు-వింటిని గదనే వేడుకతోను-శాంత చెప్పగా చోద్యములాయె-..... (దాని)-కోరి తెస్తేవే అక్కరో నీవూ-అనుభవిస్తేవే మక్కువదీరా”-యనెను. పౌరకాంతలు సీత సెలవంది తిరిగి పోవుచు “పదియునాలుగు వత్సరములూ- వనములు దిరిగిటు వచ్చిన కొమ్మా-మరచిందిగాదే మనలందరనూ-” అని

కొనియాడిరి. ఒకనాడు సీతారాములు 'చక్కుపగడాలు' (పాచికలు) ఆడిరి. అందులో "శాంతారావు లొకవై పైరీ-సీతాలక్కణు లొకవై పైరీ-". ఒకనాడు సీతమ్మ శాంతతో సరసములాడుచు శ్రీరామచంద్రు డెంతసేపు విలిచినను అంతఃపురమునకు పోదు. శ్రీరాముడు కుపితుడై లక్కణునితో తన విల్లునమ్ములు తెప్పించుకొని వానిని పరిచారికలుగా నొనర్చుకొనెను. ఆ స్త్రీలు "వేడుకతో వింజామర వినరచు - ఆకులమడుపులు అందిచ్చుచునూ-పాదము లొత్తుచు శ్రీరాములకు-కూడియుండిరా రామునితోను-" ఈ సందడి విని "చూచివత్తమని జానకిదేవి - జాలకర్రలా వెంటనె చూచుచు - విభ్రాంతి గొని యిట్లని పలికె-ఏకపత్నీవ్రతుండవు అనుచూ-ఇచ్చెగాక మా తండ్రయితేను- యేకపత్నీవ్రతములు అన్నీ-తెలిసెగదా ఇక్కడ ఈలాగు" అనెను. అది విన్న మాయాస్త్రీలు "యెక్కడిదానవె జానకి నీవు - యెప్పటికి మేమే వున్నాము- అడవులలో నీవు బాసినప్పుడు-అంత వేడుకతో మాతో వుండె-విల్లు విరువగా వచ్చినదానవు-యెక్కడిదానవె జానకి నీవు-" అని సీత నవమానపరచిరి. శాంత వచ్చి రాముని మందలించి జరిగిన విషయము తెలిసికొని ఇరువురికి సంధి యొనర్చెను. ఇది విచిత్రమైన కల్పన. స్త్రీల మనస్తత్వము చక్కగా ప్రదర్శించు ఘట్టమిది. బాణములు (మాయాస్త్రీలు) చెప్పిన సమాధానము చమత్కారముగా నున్నది. ఒకనాడు మిథిలలో జనకుని సభకు నారదుడు పోయి సీతారాముల వనవాసము, రావణవధానంతరము తిరిగిరాక, మున్నగు కథ చెప్పనంతవర కాతని కేమియు చెలియదు. జనకుడు తాను బిడ్డను అల్లుని "అయిదువేల వత్సరముల క్రిందట-అయోధ్యలో నుండగ నేగంటి"ననెను. ఇంత రామాయణము జరిగినను జనకుని కివారై లేమియు దెలియకపోవుట యీ పాటలోని మరియొక చిత్రము. బిడ్డను జూచి యైదువేలేం ధ్యయ్యెనట. జనకుడీవారై తన భార్య (వసంత) తో చెప్పకొని విచారపడుచుండగా యంతర్వత్సీయగు సీతను చూడబిలుచుటకై అయోధ్యనుండి వారాహరులు వచ్చిరి. జనకు డయోధ్యకు ప్రయాణమగుచుండ వసంత (రాణి) తానుగూడ వత్సనన వద్దని ఒక్కడే వెడతెను. జనకు డయోధ్యనుండి తిరిగిపోవునప్పుడు సీతమ్మను పంపవలసినదిగా కోరెను. కాని రాముడంగీకరింపడు. ఎవరెంత బలిమాలినను వినడు. జనకుడు కుపితుడై వెడలిపోయెను. పుట్టినంటికి తనసంపదయ్యెనని సీత యలిగెను. సీత యలుక ధీర్చి శ్రీరామచంద్రుడు

వేటకు సిద్ధమయ్యెను. సీత వలదన్నను రాముడు వేటకు పోయెను. ఈ సందర్భమున సీతగేయముతో నొక యద్భుతకథాకల్పన మున్నది. ఇది జానపదుల చిత్రవృత్తిని విశదీకరించునట్టిది. చూలాలగు సీతాసాఫ్లిని కనికరము వీడి రామచంద్రుడు కానల కంపెనని మనమెరిగినదే. దీనికి కారణమేమి? చాకిదాని కొట్టాటయని పండితు లందురు. ప్రజలందు వ్యాపించిన ప్రవాదమునకు తట్టుకొనలేక రాముడు సీత నడవికి పంపెనను పండితులకు రామచంద్రునిపై భక్తి ప్రజావాక్కుపై నిరాదరము. జానపదుల సీతావనవాసకారణ మెంత బలవత్తరముగా కల్పించిరో చూడుడు.

సీతావనవాసమునకు రాముడుగాని, సీతయుగాని ప్రజలుగాని సమాధానము చెప్పజాలనంత బలవత్తరమగు కారణ మొకటి కలదు. రాక్షస మాయలకు దేవతలు కూడ ఎన్నియో మారులు మోసపోవుట మన మెరుగుమము. రాముడు స్వయముగా తానెన్నిమారులు పంచితుడు కాలేదు? రాముడు సన్యాసి వేషమున వచ్చిన రాక్షసరాజు కతిథిసత్కారము చేసినట్లు భాసుని ప్రతిమా నాటకములో గలదు. మాయలేడివలె వచ్చిన మారీచుని యెత్తుగడలో కావలసినంత మోసము జరిగినది. ఇంద్రజిత్తు మాయసీతను చెచ్చి తల వరిగి రామాంజనేయుల నేడ్చించెను. సీతకు శాంబరీమాయచే కల్పితమైన శ్రీరాముల శిరోధనువుల జూపించి రావణుడెంత వెరపింపలేదు? విభీషణుడు తన పక్షమున లేకున్నచో రామలక్ష్మణు లింకెన్ని మాయల జిక్కుపడియుందురో? రాక్షసులు చేయజాలని మోసము లేదు. రామరావణయుద్ధములో నెందరో హతులైరి కాని చుప్పనాతి బ్రతికిపోయినది. శత్రుశేషము పనికిరాదను పెద్దలమాట యర్థము లేనిదా? శూర్పణఖ సామాన్యురాలు కాదు. ఒకపరి ముక్కుచెవులు కోతపడినను దానికి రామలక్ష్మణులపైనున్న మోహ ముపశమింపదయ్యె. మొదటకూడ తన కడ్డుపుల్ల సీతాదేవి యని భావించినది. అందుకే రావణున కామ్రై మోహము కల్గించినది. కాని యాప్రయత్నము విఫలమగుటయేకాక రాక్షస సంహారము పెద్దయెత్తున జరిగినది. సీతారాము లెప్పటివలెనే యుండిరి. ఇప్పుడు శూర్పణఖ వారిపై పశుబల ముపయోగింపలేదు. బుద్ధిబలము నాశ్రయించినది. రామునకు నచ్చునంతటి మోసము చేసినగాని సీతకు విపత్తు కలుగదని తలచినది. అప్పుడుగాని చుప్పనాతి కని తీరదు. అది అసలే

మాయలమారి, అందులో బుద్ధిబల ముపయోగించినది. ఎండుగడ్డికి నిప్పంటు కొన్నట్లయినది. దాని ప్రతాపము చూడుడు. ఏమనుచున్నదో ! “వాడిగడ్డి చుక్కల నేరగనేర్తు - ఏరినచుక్కలు విడువగనేర్తు - పారెడు పిడుగుల బట్టగ నేర్తు - పట్టిన పిడుగుల విడువగనేర్తు - మంచు కుంచాన బోసి కొలువగ నేర్తు - అరచేయి పాత్రగ వాడగనేర్తు - వాన త్రాడుగా పేనగ నేర్తు - మడుగుపై చెంగు వేసి నిద్రింపనేర్తు - చట్రాత పత్రి కొయ్యగనేర్తు - బోడ తలకు బొడ్డుమల్లెలు ముడువగ నేర్తు - మోకాటావగింజ విరువగనేర్తు - ఉసిరి కాయ దొంతులు పెట్టగనేర్తు - ఆలుమొగల నెడబాపగనేర్తు - చింతలెక్కి చిగురు గొయ్యగనేర్తు - సీతారాముల కెడబాపగనేర్తు.” నిజముగా సీమాయలమారి యన్నంత చేయగల సమర్థురాలు. స్వసమయమునకై చూచినది. “కావి వస్త్రములు కట్టుక మేన - దండకమండలువును దాల్చి - యతివేషము తా తప్పక దాల్చి”నది. అయోధ్య చేరినది. రామలక్ష్మణుల సందర్శించి కొంత విద్య ప్రదర్శించినది. వేటాడబోవు రామచంద్రుడు తొందరలో లక్ష్మణుడు వలదన్నను “అయినా యీ యతి ఆడని గనుక - సీత శాంతకడకు తోడుక పొమ్మ”నెను. అంతఃపురమందా రాక్షసికి యడుగులకు మడుగులొత్తి గద్దెపై కొలువుంచిరి. శాంతమ్మ కిది నచ్చలేదు. సీతమ్మ మాత్రము యతికి “అచ్చ రత్నంబులు మాణిక్యంబులు - కనకపుబీరలు కట్నా లిచ్చినది”. యతికి కట్నములు నచ్చవయ్యె. “చోరులు చూచిన నపహరింతురూ - రాజులు చూచిన తల గొట్టుదురూ” కనుక ధనము నాకక్కరలే దనినది. కాని “రావణుపటమూ వ్రాసియిచ్చితే - బ్రతుకుదు నేనీలోకములోనూ” అని కోరినది. జానకి గుండె గుఱాలు మనినది. ఈ విపరీతపుక్కోర్కె యేమిటో సీతకు తెలియలేదు. తనకు తెలియదన్నను అంతఃపురమున నొత్తిడి జరిగినది. అప్పుడొక “పదినెలలు చెరసుందిని గాని - పాపకర్ముని కన్నుల జూడ - జనకునిగా భావిస్తానీ నేను - అంగుష్ఠ మొక్కటి యెరుగుదు నన్న”ది. “అంగుష్ఠము తా జానకి వ్రాసి”నది. యతికి కావలసినది లభించినది. ఆమె యీ పటము గొని వెడలిపోయెను. “ఆ మీదట యతి అంతా వ్రాసె - కాళ్ళ వేళ్ళు పిరుదులు పిక్కలు - ఆ భాగము లన్నియు వ్రాసె - ఎరువు నలుపు తెలుపు చన్నెలు - పేర్లు పేరుకొని చెక్కెను దాన్ని.” పటము పూర్తి చేసికొని చుప్పనాతి బ్రహ్మసన్నిధికి పోయి బతిమాలి, “అన్న చచ్చిపోయి ఆరునెలలాయె - నాటినుండి నే నన్నను గాన - అన్న

మామగా జూచుకొందును - పటముకు ఆయుస్సు పోయుమని పలికి"నది. బ్రహ్మదేవుడి యేడ్పు నిజమనుకొని కనికరించెను. చేతనై నపని గనుక బ్రహ్మదేవుడు పటమునకు ప్రాణము బోసెను. శూర్పణఖ పటము నయోధ్యలో విడిచి తనదారిని తాను పోయినది. అనుకొన్నంత చేసినది. ఇంక నా "పట మొచ్చి ముందర నిలుచుండి - రావే పోదము లంకకు ననుచు - సీతను బట్టుక ఆపదబెట్టెను - జానకి బట్టుక యీడ్వదొడంగెను". అంతఃపురమువారా వివరీతము జూచి "పాడునూతిలో పటమటు వేసిరి - పాషాణమ్ములు పైద్రోసిరిగా - పాషాణమ్ములు పగలదన్నుక - పరుగున వచ్చెను పట మక్కడికి - గొప్పజ్వాల లప్పుడు గావించి - అందులోను పటమప్పుడు వేసిరి - అగ్నియంత చల్లార్చుక నప్పుడు - పరుగున వచ్చెను పట మక్కడికి - రావే పోదము లంకకు ననుచు - జానకి పట్టుక నీడ్వదొడంగెను—". ఇది జరుగునప్పుడు రాము డయోధ్యలో లేడు. అతడు వేటనుండి తిరిగిరాకపూర్వమే యువరాజు అయింత చేసిపోయినది. సీతాసాధ్వీ చివరకు శ్రీరాముపై ఆనలుంచి పటమును తన మంచములో పరువు క్రింద నణచిపెట్టెను. అది రామునానపై కడలక పడియుండినది. సద్దణగినది. రాముడు తిరిగివచ్చిన పిమ్మట అంతఃపురమువా రెవ్వరును రామునికి వైపరీత్యము చెప్పలేదు. రహస్యమును కప్పివుచ్చిరి. శ్రీస్వభావ మిట్టిదేకదా! కాని యారాత్రి రాముడు జానకి సరస పడుకొనియుండ "పడద్రోసెను రాముని యాపటము" సీతమ్మ సరసము లాడుచున్నదని రాముడు తొలుత భావించి "ఆడుదురు పాడుదురు నవ్వుమరుగాని - పడద్రోసుట లివి సరసములటవే" యని మంచముపై గూర్చుండెను. కాని యాపటము రామున కెదురుగా వచ్చి నిలుచుండెను. ఇంకేమున్నది! రామున కనుమానము కలిగినది. అతడెవరెన్ని చెప్పినను వినలేదు. తత్ఫలితముగా సీతాసాధ్వీకి మరల సరణ్యవాసమైనది. సీతారణ్యవాసమునకు జానపదులు చెప్పెడు కారణమిది! ఎంత చిత్రముగా మలచినారీ కథను! వారి మనస్తత్వమున కనుగుణముగా మలచుకొన్న కథ యిది. జైన రామాయణములందును, బెంగాలీ రామాయణములందును ఇట్టి కల్పనలే ఉన్నవందురు. తమిళమందును ఇట్టి జానపదగేయము లున్నవట. ఈ పాటలో నింకను రెండు మూడు చక్కని కల్పన లున్నవి. విస్తరభీతిచే మానుచున్నాను. యతి యొనర్చు ప్రదర్శనములు చూచుటకై పౌరకాంతలు

ఇరుగుపొరుగువారు అంతఃపురమునందు చొచ్చుకొని రాగా, శాంత వారిని చూచి “అతికోపమ్మున ఇట్లని పలికె-అత్తింటి కోడండ్రు గారటె మీరు-అజ్ఞ (అగ్ని) శిక్షలు లేవా మీకు - పసిబిడ్డలు పాలకు యేడవరే - బావల మరుదుల అజ్ఞలు లేవే - రాచనగరికి అడ్డులేదాయెనె - సంతసావి డాయెను మీకెల్ల - దశరథులూ చనిపోయినవెనుక - సంతసావిడి మీకందరికి” అని కోపగించెను. అప్పుడు వచ్చినవారందరు భయపడి వెడలిపోయిరి. ఇది శ్రీల చిత్రవృత్తిని సూచించు సహజవర్ణనము. మరియు అడకూతురు తన పుట్టింట నెరపు ప్రభుత యిందు దోర్లతము. సీత నడవికి చంపబంపుటకు రాముడు కృతనిశ్చయమై యుంచగా కౌసల్య శాంత మున్నగువా రెంత చెప్పినను వినడు. అప్పుడు ఊర్మిక, మాండవి, శ్రుతకీర్తి మున్నగువా రేకమై రామునితో మాటలాడ సిద్ధమైరి. వారు శాంతను చాటుచేసుకొని బాచగారితో నిట్లు మనవిచేసిరి. “అక్క మాత్రమే కాదు చూడుడి - ఒక్కయింటనే పుట్టినవారము - ఒక్క యింటనే చొచ్చిన వారము - రావణునిపై మోహము లిప్పుడు - అక్కకు మాత్రమే కాదు చూడుడి - మాకందరికి కలిగున్నవి దేవ - అందరినీ తెగటార్చుం డనిరి - సీత చేసిన నేరము చెప్పక - చంపనీయము మిమ్మని పలికిరి”. ఇది వారి సోదరి ప్రేమకు తార్కాణము. అప్పుడు రాముడు మండిపడి దగ్గరనున్న ఋషులతో “జనకచక్రవర్తి కూతుళ్ల మహిమలు - తెలిసెగదా మీకందరి కనెను”. ఇవి చెప్పిపొడువు. ఈ కథలో కుశకుమారుని జననముగూర్చి వింతకథ యున్నది. విస్తరభీతిచే వివరించుటలేదు.

రామాయణకథను వర్ణించు పెద్ద రచనములందు “శారదరామయణ” మొకటి. శారదకాండ్రు పాడి వినుపించునదన్నమాట. శారదకాండ్ర పదము లంత్యనియమములతో నుండుట ప్రత్యేకత. ఈ శారదరామాయణమున దశరథుని పుత్రశామేష్ఠి మొదలు రావణవధానంతరము శ్రీరామపట్టాక్షక పర్యంతముగల కథ యున్నది. ఇది వాల్మీకిరామాయణానుసారముగా చెప్ప బడినదట. “శ్రీరామచంద్రుని చరితంబు, వాల్మీకి రామాయణంబు, కథాసారముగా జేర్చి బలు డంబు, గురికగా మంచి మృదువగు పదంబు, చేర్చి కూర్చితిసి శారదపదంబు, సేతురాముని పదంబు, రామభక్తకవి చెప్ప కథనంబు, వినవినగ వేడుకను మధురంబు” అని చివరన గలదు. రచయిత రామభక్తకవియట.

రచయిత కొంత చదువుకొన్నవాడగుటచే నక్కడక్కడ చక్కని వర్ణనములు వచ్చినవి. కొన్ని యౌచిత్యరహితవర్ణనలును కలవు. సీతను గోలుపోయిన రాముడు “తరమా - దాని సోయగం బెన్నగ తరమా - మరి పరరూపమైన సుందరమా - దాని పలుకులును కోకిలస్వరమా - చూడ సొగసైన కంఠకంఠ రమా - దాని కుచగిరులు ఎంతో సుందరమా - దాని కెమ్మోవి అమృత సాగరమా - దాని పలువరుస ముత్యాల సరమా - దాని మేనెల్ల మేల్మీబంగరమా - తలచుకుంటేను మది నిల్పితరమా - బ్రహ్మరుద్రాదులకు నెన్నతరమా - ఇదేగచ చూడ శోకసాగరమా -” యని విలపించుట ప్రబంధమార్గము ననుసరించి నట్లున్నది. ఇందాంజనేయుడు లంకాపురస్థ్రీలను వర్ణించు ఘట్టము సుందరముగా ఉన్నది.

రామాయణకథాగేయములందు 'లంకాయాగము' పాట బహుళ ప్రచారము గల గేయము. కైకమ్మ కోరిక ప్రకారము రాము డరణ్యవాసమునకు బయలుదేరగనే లక్ష్మణుడు తల్లియగు సుమిత్రతో “మాయన్న మావడినె పడునాలుగూ యేండ్లు వనము ప్రవేశమమ్మా - వారి వెంటా నేను తల్లి వెళ్ళతాను దీవెనలు ఇవ్వవమ్మా -” యని కోరగా కన్నకడుపైనను సుమిత్ర “శ్రీరాములు తండ్రిగా సీతమ్మ తల్లిగా భావింపు లక్షమన్నా - ప్రొద్దు ప్రొద్దన లేచి పడినె పాదంబులకు దండమైనా బెట్టుము - తోటలా పండ్లన్ని దొన్నెలో పెట్టికొని మీదుగా దెచ్చి యిమ్ము - పడునాలుగూయేండ్లు తర్లి పోయిన మీరు కలయరండని పలికెను”. రామునితో అరణ్యవాసమునకు కౌసల్య తాను బయలుదేరెద ననియెనే కాని సుమిత్ర మాత్రము పుత్రవియోగమునకు సిద్ధపడి అన్నగారి సేవలు చేయుమని దీవించి పంపుట యామె గొప్పతనమును సూచించును. రాముడు వలదన్నను సీతమ్మ “మాను పొరిన తీగ మాను తప్పిన వెనుక మరియెట్లు నిర్వగలదూ, చమురు లేని దివ్వె ఎంతకాలముదాక వెలిగేది యని పలికెనూ -” సీత రాముని వెంబడి బయలుదేరినది. లక్ష్మణునితో నూర్మిళ తానుగూడ వత్తుననెను. కాని “బావ నడచిన మార్గమున నడువరాదందురు యేలాగు వేగింతునూ - బావ మాట ధ్వని భూమిపయి వినరాదు యేలాగు వేగింతునూ” అని లక్ష్మణుడామె నొక వ్రతము పట్టుమని చెప్పి యడవికి పోయెను. పర్వతాలలో నుండగా నొకనాడు సీతమ్మ నేనొంటిగా నుండజాలను; చెలికత్తెలను తెండని

రాముని కోరగా నీయడవిలో నేనెటు తేగలనని రాముడనెను. అప్పుడు సీతమ్మ మాతండ్రి సముద్రునిచెంత నేను చిన్ననాడాడుకొన్న పగడశాల లున్నవి తెప్పింపు డనెను. రాముడు కమ్మపై కత్తితో వ్రాసి కాకి కాలుకు గట్టి సముద్రునికి వర్తమాన మంపెను. సముద్రుడు పగడశాలలు పంపించెను. సీతారాముల కాహారమునకై లక్ష్మణు డరణ్యమున పండ్లు తెచ్చియిచ్చెడువాడు. కాని ఒకనాడైనను లక్ష్మణుని పిలిచి “ఇద్దరిలో నొకరైన రమ్మని వొకపండు చేతిలో పెట్టరైరి.”

ఒకనాడు లక్ష్మణుడు పండ్లకొర కడవిలో తిరుగుచుండెను. శూర్పణఖ కొడుకు(చక్రభూపాలుడు) ఘోరతపమొనర్చుచుండెను. చంద్రుడాతని తపమునకు మెచ్చి ఒక యద్భుతఖడ్గము బంపెను. లక్ష్మణునకా ఖడ్గము దొరికినది. దాని నాతడు పదును చూచుకొనుటకై ప్రాంతమున నున్న వెదుళ్లగుంపు నరికెను. దానిలో కూర్చుండి తపము చేయుచున్న చక్రభూపాలుడు తెగిపడి రక్తము ప్రవహించుచుండ లక్ష్మణు డది చూచి తాను పొరపాటున నొక తాపసిని జంపితి నని బ్రహ్మహత్యకై వగచుచు నా ఖడ్గముగొని యన్నకడకు పోయెను. ఆ ప్రాంతమున నున్న పిల్లలు కొందరు పోయి శూర్పణఖతో నామె కొడు కొక ‘జోగి’ వానిచే (లక్ష్మణునిచే) చంపబడిన వార్త వినిపించిరి. ఈ కథ యవాల్మీకియము. దీనియందలి యనౌచితిని కొంత తీసివేసి రంగనాథుడు చేపట్టి జంబుని వృత్తాంతము చక్కగా దిద్దియుండును.¹ అవాల్మీకియములైన వింతలు జైనరామాయణములం దున్నవందురు. కాకతీయుల తొలికాలమున ఆంధ్ర దేశమునను జైనము బాగుగా వ్యాప్తియందుండెను. అంతకుపూర్వమే కన్నడమున జైనప్రభావ మున్నది. రంగనాథుడు కూడ ఈ ప్రభావమునకు లోనై యుండును. శూర్పణఖ భర్త విద్యుజ్జిహ్వాడు. రావణుడాతని చంపియుండెను. విద్యుజ్జిహ్వాని కొడుకు జంబుకుమారుడు. తమకు గలిగిన పరాభవ మీగికొన నాతడు సూర్యునిగూర్చి ఘోరమైన తపమొనర్చుచుండెను. అతని చుట్టు పుట్టలు చెట్లు వెదుళ్లు మొలచెను. అతని తపమునకు మెచ్చి సూర్యుడు దివ్యఖడ్గమంపగా జంబుడు, స్వయముగా సూర్యుడు వచ్చి ఖడ్గము తనచేతి కీయడయ్యెనని దాని

1. రంగనాథరామాయణము, పుట ౧౩౩.

గ్రహింపక తప మొనర్చుచుండెను. లక్ష్మణున కది లభించినది. అతడు కత్తిపదును చూచుటకా వెదుళ్ళగుంపు నరికెను. జంబుడు చచ్చెను. రంగనాథు డొసర్చిన మార్పు సూర్యునిగురించి తపమొనర్చుట బాగుగా నున్నది. జానపదులు చంద్రునిగూర్చి తప మొనర్చినట్లు పాడుకొందురు. కుమారుని మరణబారత విని శూర్పణఖ కోపముతో రామలక్ష్మణులకడకు వచ్చెను. వారి దివ్యమోహన సౌందర్యమును చూచి శూర్పణఖ కోపము కామముగా మారెను. ఆమె తన్ను చేపట్టుమని రాముని గోర నాతడు “ఇంటి పూరి తీసి ఇటు మట్లమనుచును వీపున వ్రాలు వ్రాసెను”ను. ఆమె యావ్రాలును లక్ష్మణునికి చూప నాతడు అన్నగారి యాజ్ఞచొప్పున నామె ముక్కు చెవులు తరిగి పెట్టెను. రావణునితో తనకు కలిగిన పరాభవము చెప్పకొనుటయే కాక శూర్పణఖ ఆతనికి సీతపై వ్యామోహము కలిగించెను. సీతను “మండోదరీకన్న మరి చక్కని కన్య! లోకాన లేదురన్నా” యని వర్ణించి, రామలక్ష్మణులు “పొద్దున్నె పోదురూ మాపటికి వత్తురూ మరి దిక్కులేదురన్నా” యని రావణుని పురికొల్పినది. సీతమ్మ నవహరింప వచ్చిన రావణుడు మూర్ఛితురాలై యున్న సీతను ముట్టక “ఉదయశూలము దెచ్చి గడ్డతో పెకలించి రథముపైనా యుంచె”నట. లంకలో సీతమ్మ అశోకము క్రింద సశోకయై విభీషణుని పుత్రిక (త్రిజట) తో తన నవహరించినగాధ చెప్పకొనును.

“వేగుచుక్క వినుమ వెడలు శృంగారు బంగారుబొమ్మ వినుమా, తీగమెఱుపా వినుమ చీకటింటద్దమా విభీషణుని పుత్రి వినుమా” యని తనగాధ చెప్పకొనెను. వేగుచుక్క, తీగమెఱుపు, చీకటింటియద్దము శబ్దములందలి సారస్యము గొప్పది. విభీషణుని పుత్రిక సీతమ్మకు తన కష్టాల రాత్రిని తొలగించు వేగుచుక్కగా భాసించినది. చీకటిలో మెరయు శంపాలతికవలె (మార్గదర్శిని) తోచినది. ఆయసురకన్య యందమును గూడ ఈ శబ్దము చిత్రించును. రాక్షసులకొంపలు చీకటిండ్లు. అంతయు నిశి యనగా రాక్షస మయము. అందులో విభీషణుని పుత్రిక ‘చీకటింటద్దము’. ఆసురకన్యయైనను హృదయము దర్పణమువలె స్వచ్ఛమైనదని భావము. ఈయమ పెంటపై మొలచిన తులసిమొక్క. విభీషణుపుత్రిక కప్పటికే రామాదులు వారిని చంపి

సుగ్రీవాదులతో వచ్చెడు వార్త తెలిసినది. ఆ విషయములు చెప్పి యామె సీతమ్మ నూరడించినది. రామునాజ్ఞచే సీతను వెదకవచ్చిన హనుమంతుడు సీతతో “వాలిసుగ్రీవులకు మేనల్లుడను నేను వల్లభుల బంటునమ్మా” యనెను. అంజనేయు డాకలిగొని యశోకవనమున నొక ఫల మిప్పించుమని సీతను కోరగా సీత “ఇనుప గుగ్గిళ్లవి విషముష్టివండ్లు అవి అంటరాని గరళ”మని వద్దనెను. రావణుని శక్తిచే మూర్ఛితుడైన లక్ష్మణుని గాంచి రాముడు విలపించు ఘట్టము కరుణరసపూరితము. “.....యింకెన్ని జన్మాల తపసునా సేవంటి ఆత్మబంధుడు గల్గునూ, వినవోయి లక్ష్మణా సీతవంటి స్త్రీని పడయంగవచ్చు గాని, అరణ్యవాసములు యవనిజకు తనకునూ ఆహారనిద్రలేక, యిటువంటి సోదరుడు తనకెట్లు కల్గునో యెన్నిజన్మాలకైనా,.....జడలొట్లక తపసు చరియించి నీవిపుడు యెందుపోతివి లక్ష్మణా.....భరతు పట్టముగట్టి హరిహోదలచితివి పగవాన్ని గాను నీకు, ఉప్పుకోసము వచ్చి సుగ్రీవుడా నేను కప్పురము గోలుపోతి, ఆలికోసము వచ్చి జాంబవా నేనిపుడు అనుజుణ్ణి గోలుపోతి, ధరణీసుతకై వచ్చి సీలుడా నేనిపుడు తమ్మున్ని గోలుపోతి, యేలోకానికి పోతివో తమ్ముడా ఆలోకమునకు నన్నూ, గొంపొమ్ము లక్ష్మణా కూచి వస్త్రమిమనము కూడియుండుట ధర్మము”. ఈ లంకాయాగము పాటలో సవాల్మీకమగు రావణుని పాతాళహోమప్రసక్తియు గల్గదు. సుగ్రీవపట్టాభిషేకాంతరము రామాదు లయోధ్యకు తిరిగి చేరుకొనునంతదనుక నీ పాటలో వర్ణింపబడినది.

రామాయణకథ నధికభాగము జెప్పనవి మరి మూడు పాటలు : పెండ్లి గోవిందనామాలు, శాంతగోవిందనామాలు, అడవి అనే చరగోవిందనామాలు. గోవిందనామములను పేరు ఈ పాటలలో ప్రతిచరణము చివరన గోవిందా యను పదముండుటవలన గలిగినది. స్త్రీలు (అధికముగా వితంతువులు) గోవిందనామస్మరణము చేయుచు రామాయణగాధను చెప్పుకొను పాటలివి. ఈ మూడుపాటలం దనేకాచారవ్యవహారములు కలవు. అవి సాంఘికవిభాగమున చర్చింపబడును. **పెండ్లి గోవిందనామాలి** పాటలో శ్రీరామజననమునుండి సీతావివాహమువరకు జరిగిన గాధ వర్ణితము. రామాదులు “వక్కో-మానమున వత్తిగిరి నేర్చిరి - రెండోమానమున కూర్మము నిలిపిరి (కూర్మాకారముగా

జోరగిలబడిరని కాబోలు) మూడోమాసమున పెదవుల విరిచిరి - నాలుగో మాసమున నవ్వులు నేర్చిరి - అయిదో మాసమున ఆటలు నేర్చి"రట. రామ లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులకు వివాహము జరుగు ఘట్టమున అలుక సమయమున పెద్దవారికి ముగ్గురికి అలుక కట్టుములు లభించినవి కాని శత్రుఘ్నునికి జనకుడు అలుకకట్టు మీయలేదు. శత్రుఘ్నుడు బిడియపడక చేయిచాచి కట్టు మడిగెను. కాని జనకుడు "కడసార్ని పుట్టిన - కాంతను పెండ్లాడి - తగవు సరికాదురా - ధనము లివ్వం మేము" అనెను. చిన్నబిడ్డ గారాల కూతురు కదా! ఆమె నిచ్చుటయే ఘనమైన కార్యము; ఇంక కట్టుము లిచ్చుచెందులకని యర్థము.

శాంతగోవిందనామాలు పాటలో శ్రీరామవివాహమువరకుగల కథ వర్ణితము. ఈపాటలో ప్రధానపాత్ర శాంత. అందుకే దీనికి శాంత గోవిందనామాలను పేరు వచ్చియుండును. లక్ష్మీనారాయణులు క్షీరసాగరమున పవళించియుండగా అష్టదిక్పాలురు వచ్చి రావణుని ఘోరచర్యలు నివేదించి యభయము వేడిరి. ఆదిలక్ష్మి వారి కభయ మిచ్చి శ్రీమన్నారాయణునితో "భూమి మీదను పుడుదు- భూమి మీద పెరుగుదును-జనకునింటా బుట్టి-జాతకం వ్రాయింతు-మరి పన్నెం డేండ్లకు-మిమ్ముల కలియుదు"నని చెప్పి సెలవుగొని లంకయం దొక కొలనులో నున్న కమలమున ప్రవేశించెను. శివపూజార్థము రావణునకు కమలములు గోసితెచ్చెడు భటు లానాడు సీత చొచ్చియున్న కమల మంటబోయి దానినుండి మాట విని భయపడి రావణునితో చెప్పిరి. స్వయముగా రావణుడే వచ్చి కమలము గోసెను. అప్పు డందునుండి "ఎక్కడి నరుడవుర-నా శిరసు ముట్టితివి-నిన్ను నీ బలగముతో - తెగటార్తు" నను ధ్వని వెడలెను. రావణుడా కమలము నట్లే కొనిపోవుచుండ భారమయ్యెను. అతడు మండోదరికా కమల మందించెను. విచ్చిచూడగా "కనిపెంచనీ బాల - కన్నులకు అగపడెను". రావణుడా బాలిక సౌందర్యమును చూచి మోహించి రెండవ భార్యగా పెండ్లిచేసికొందును; పెంచి పెద్దజేయు మనెను. దైవజ్ఞులామె జాతకము చూచి "అష్టమి శనివారం - అయిదు ఘడియలు పొగ్గెక్కి - చిత్తనక్షత్రమున - సీత పుట్టిన దినము" కనుక లంకకు చేటు కలుగునని చెప్పిరి. మండోదరి, మరది విభీషణునితో ఆదిలక్ష్మి మన యింట బుట్టినది; కొలది కాలమునకు మన లంక నాశనమగునని చెప్పినది. మండోదరి యామెకు మొగ్గిక్కి "వెళ్లి రావణుడు సుమీ-సుతునివలె జూడుమీ -

శాంతను కౌసల్య కప్పగించిన కోకిలాదేవి (శాంత తల్లి) “అట ప్రియము నాడు - అట చూడగలేదు - పాట ప్రియమునాడు - పాట జూడగలేదు - వేకువ జామున లేచి-తద్ది వుండాలేదు-విత్తనం లేకుండ-వకరికి విత్తనం బెడితి-మొక్క-చీకుండా-మొక్క వకరికి ఇస్తా-వీధిలో విస్తరి-ప్రాప్తమాయెను మాక”ని కరుణ ముగా విలపించినది. శాంత దశరథునింట పెరిగి పెండ్లిడునకు వచ్చెను. “దిన దినంబూ శాంత-దీప్తి పెరుగుచునుండె-కన్యపెరుగా వారికి-కంటకంబయి తోచె” నట. ఆడవారిని గన్న తల్లిదండ్రులకి విషయ మనుభవై కవేద్యము. ఆమె నిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు ఋశ్యశృంగుని జూడ చెప్పి దశరథుడు “అడిగిన ధనమిత్తు-విదీయ శుక్రవారం - ఆరుఘడియల ప్రొద్దుకు-అట్లుని దేవలెనని” అప్పరసల నంపెను. ఆడవారిని ప్రథమముగా జూచిన ఋశ్యశృంగుడు తానొంటికొమ్ము వాడు కనుక “రెండు కొమ్ములు వుండె - వీరెట్టి తాపసులొ - ఏపూజ చేసిరో” యని యాశ్చర్యపడి “రెండుకొమ్ములు మీకు-యేరాజు యిప్పించె-ఈశ్వరుడు ఇచ్చెనా-బ్రహ్మ యిచ్చినాడ” యని ప్రశ్నించెను. ఈ పట్టున చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది. శాంతాఋశ్యశృంగుల వివాహము తరువాత ఋశ్యశృంగుని యాధ్వర్యవమున దశరథుడు పుత్రకామేష్టి యొనర్చి సంతానము బడసెను. రామాదులకు మాండవ్య (విభాండక) ఋష్యాశ్రమమున (ఋశ్యశృంగుని తండ్రి) అన్న ప్రాశనము జరిగినది. అప్పుడు “బంగారు తబకుతో-క్షీరాన్నమును దెచ్చి - పసిడిగిన్నెలో నుంచ - ఆయుధంబులు పండ్లు - ఆభరణంబులు - చత్రచామరములు-చక్క మెదుటను వుంచ” “పట్టాభిషేకపుంగ్రం-భరతుడు తీసెను-వజ్రాయుధంబును-శత్రుఘ్నుడు పట్టె-చామరం బొక్కటి-లక్ష్మణుడు తాదీసె-రత్నకవచం బొక్కటి-రామచంద్రుడు దీసె”నట. ఈ విషయములు రామాదులకు మునుముందు గలుగు పరిస్థితులను ధ్వనిగా సూచించునట్టివి. అనగా భరతుడు రాజ్యాభిషిక్తుడగుననియు, నాతనికి బాసుటగా శత్రుఘ్నుడుండు ననియు, లక్ష్మణుడన్నగారికి సేవలు చేయుననియు, రాముడు రావణునితో యుద్ధము చేయుననియు ధ్వనితము. ఇది సూర్యార్థసూచనమువలె నున్నది. ఈ పాటలో పరశురామగర్వభంగము వరకుగల గాధ యున్నది.

మూడవది అడవి అనే చరగోవిందనామా లను పాట. ఇది పైపాట తరువాతి కథను చెప్పను. బహుశః పై మూడు పాటలుకూడ నొకటే పాటయై

యుండును. మొదటిదానిలో శాంతను దెచ్చి పెంచుట, శ్రీరామాదుల జననము, పృథ్వి, మున్నగు విషయములును, రెండవది పెండ్లి గోవిందనామములను దానిలో కేవలము సీతాకల్యాణకథయు, మూడవదానిలో నరణ్యవాసము మొదలు రావణవధానంతరము శ్రీరామపట్టాభిషేకము వరకుగల కథ వర్ణింపబడి యున్నది. మూడింటి ఛంద మొకటిగానే యున్నది. మూడు భాగములుగా చేసినచో శ్రీలు సులభముగా కంఠస్థమొనర్చి చదువుకొందురని యూహించి యుందురు. ఈ మూడవ పాటను, శ్రీరాముడు పట్టాభిషేకభంగమై అడవి పొలగుట, సీత చెర (చర) పోవుటను వర్ణించుటచే కాబోలు, అడవి లేక చరగోవిందనామము లనిరి. లేక వనచార వనేచర శబ్దములు 'అనేచర'గా మారినచో తెలియదు. పై రెంటికన్న నిది కొంత పెద్దగా నున్నది. శాంత గోవిందనామములందువలె గాక దీనిలో కైక కొంత మంచిదిగా చిత్రింపబడినది. స్వతస్సిద్ధముగా కైక మంచిదే కాని మందర దుర్బోధలచే చెడిపోయినట్లు చిత్రింపనైనది. శ్రీరామపట్టాభిషేకవార్తను దెచ్చిన మందరకు కైక తొలుత ముత్యాలహారము బహుమతిగా నీయబోవ 'నీ కొంప మునింగె' నని మందర చింతించును. కాని కైక "నీకిట్టి చింతేల - నాకు సంతోషంబు - శ్రీరామ చంద్రుండు - జ్యేష్ఠుండు గాడటవె - సుగుణసంపూర్ణుండు-సుమనః ప్రియుండు సుమి - భరతునికన్ననూ - పరమప్రియుడు నాకు - కన్నతల్లి కన్నను - నను భక్తితో గొల్చు - రాజ్యాధికారంబు - రామునికి తగును - భరతు పట్నము గట్ట - భావ్యంబుగాదు సుమి" యని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. కాని మందర "కౌసల్య కెప్పుడు - దాసిగా నుండువె - నీవు దాసీవై తె - నీకునే దాసినా" యని దెప్పిపొడిచి కైక మనమును మార్చెను. సీతారామలక్ష్మణు లడవికి పోయినప్పు డయోధ్యానగరవాసు లందరు వారినే వెంబడించిరి. ఎంత వలదన్నను వినరై రి. కొంత యడవి గడచి రాముడు పౌరులతో "యీ రాత్రి ఇచటను - ఇరవుగా నిద్రించి - తెల్లవారిన వెనుక - తేరు దోలింతాము - కావునను మనమింక-కలసి నిద్రింతాము - అని రామచంద్రుండు - ఆదరంబున బల్క - ఆమాటలకు వారు - ఆసందమొందుచు - గాఢంబుగా వారు - కనుమూసి నిద్రించి"రట. కాని "ఆ రామలక్ష్మణులు - అర్థరాత్రిని లేచి -" తమ రథమును దోలుకొని వారి కందకుండ వెడలిపోయిరట.

సీతను గోలుపోయిన రాముడు పంపానరోజు ప్రాంతశోభను తిలకించి సీతాచరణమున, “మడుగులో పుష్పముల్ - మదనభాణము లయ్యె - సీతోత్పలంబులు - నెలత కన్నులబోలు - యీవక్రవాకముల్ - ఈసద్మమమళముల్ ఇంతి కువములబోలు - ఈహంసనడకలు - యింతి నడకల బోలు - చారు శైవాలంబు సీత కురులనుబోలు - మీసుల మిలమిలు - మెంత చూపులబోలు - ఆవర్తమును జూడ - అతివనాభినిబోలు - పంకజంబులు జూడ - పఞ్చి వదనంబోలు - యీ వనంబులు చూడ - యింతినే దోపించె - మల్లె మొగ్గలు జూడ - మగువ పలువరుసాయె - చిలుక పలుకులు వినిన - చెలువమాటగ దోచె - కోకిలారావముల్ - కోపలి గీతముల్ - దొండపండును జూడ - తొయ్యలి మోవయ్యె - ఎది చూచినను నాకు - ఇంతి రూపబయ్యె” నని ప్రబంధధోరణిశో విలపించెను. కుంభకర్ణుని నిద్రలేపు ఘట్ట మతిశయోక్తులకు హాస్యముల కునికిపట్టు. “కాలమ్మత్తువుబోలె - కలవరించుచు వాడు - బుస్సలు కొట్టుచు బోరున సిద్ధింప - చారందరును జేరి - వాని శరీరమును - మనసలముల మొత్తిరి - ముష్టుల బొడిచిరి - మదపు టేనుగులచే - మట్టింబి రప్పడు - గునపముల గాలిచి - తనువెల్ల గాల్చిరి - సీసంబు మరగించి - చెప్పులలో బోసిరి.” సీతారామలక్ష్మణులు పుష్పకముపై తిరిగి అయోధ్యకు వెడలునప్పుడు వానరకాంతలను చూచిన సీత మనస్తత్వము శ్రీ స్యభావమును తెలుపును.

పై కథలందు రామాయణకథ సంపూర్ణముగనో చాలభాగమో చిత్రింపబడి యున్నది. ఇక రెండవ వర్గము సంగతి విచారితము. వీనిలో రామాయణమందలి యేదో యొక ఘట్టము ప్రధానముగా చిత్రింపబడియుండును. ఇట్టి పాటల నింతవరకే పేర్కొంటిని. వానినన్నింటి చర్చించుటకు తావు చాలదు. కనుక కొన్ని పాటలనే - కొంత ప్రత్యేకత గలవానినే - వాని యందలి విశేషములనే తెలిపెదను.

పుత్రకామేష్ఠి : ఈ పాట వ్రాసినది శ్రీమతి పి.పి.బి. గోదానాయకమ్మ; (ప్రకటించినది కొండా శంకరయ్య). “ధరలో దీనిని యెవ్వారు - బ్రతుకమ్మ పండుగలో చదువూచు కోలలు వేసిన - సంతానము గలుగున్” అని చివరన గలదు. కనుక దీనిని కోలాటము వేయుచు బ్రతుకమ్మ పండుగు సందర్భములోకూడ పాడెద రనియు అందును తెలంగాణపు విశిష్టపర్వమును సూచించుటచే రచయిత్రి కూడ తెలంగాణ వాసినయై యుండునని భావింపవచ్చును. పాట పేరునకే పుత్రకామేష్ఠి కాని ఇందు శ్రీరామాదుల వివాహమువరకునుగల కథయున్నది. ఇందులో నొకచోట

చిత్రమైన కల్పన మున్నది. విశ్వామిత్రుని వెంబడి వెడలిన రాముడు శివధను
 ర్పంగమునకు ముందే సీతాదేవితో దూరువేషమున గలసి మాటలాడును. సాయం
 నకుయమున సీతాదేవి చెలులతోకలిసి పుష్పావనయమునకై యుద్వానవనమునకు
 పోయెను. అప్పుడు “మునివేషముతో రాముడు- ముచ్చాటించే వేడుకగలిగి-
 సంధ్యావందన నెవముచేత-సాగివచ్చెనూ-బాలయోగివేషము చూచి-సీతా సంత
 సించి వేగ-పాదములను గడిగి పూల-పూజ జేసెను॥ యెచ్చటినుండి వచ్చినారు-
 యేదనికొరకు మీ పేరేమి-యెవరి శిష్యులూ మీరు-తెలియజెప్పమా॥ విశ్వామిత్రుని
 శిష్యుడాను-రమణుడ యోగిహృదయమున-ధనుసు పందెము చూడ మేము-తర్లి
 వస్త్రమి॥ యెందుకీ సత్యసాము-బాల్యముందే పొందితిరి-రాజకాంతి ముఖముమీద-
 తేజరిల్లగా॥ - మొదట వీరక్షత్రియుడై -యోగామున బ్రాహ్మణ్యాము-పొందినట్టి
 విశ్వామిత్రుని-పుణ్య మిట్టిదే - యోగులాకు ధనుసుపందెపు-వివాహము గూడు
 నయ్యు-గురువుగారు యేమి చెప్పిరి-గుర్తు దెలుపుమా॥ బాలయోగికి మా గురువు-
 ధిత్తితో నిచ్చునట్టి - కన్యాకా వివాహము- కరుణతో జేయునూ॥ పూజ శివ
 ధనుస్సును-యెత్తి బాణము చేర్చువానికి- సీతా నిచ్చును జనకుడు-యితరుల
 కివాడు ॥ పూజయందునుండు ధనువు-పందెమునకు యెందుకు వచ్చె-ధనుసు
 బరువు యెంతటిదో-నుదతి జెప్పమా॥ చెలులాటో బంధియూడగ-భోషాణము
 క్రిందబడిన-ధనుసు నెత్తి సీతాదేవి-బంతిని దెచ్చెనూ ॥ యింతేకదా ధనుసు
 బలము-యింతూలకు సాధ్యంబైనది-మంతనమ్ముతో వీరున-కెంత గొప్పదీ ॥
 రాజాధిరాజులు-రమ్యశివధనుస్సును-లేవనెత్తక వారందరు-క్రిందనే పడిరి ॥
 రాజులకు సాధ్యముగాని-కార్యమూల యోగీశ్వరులు-చేయుచుండురాని సభలో-
 వనియుండలేదా ॥ ఐతే మీకు సాధ్యంబగుచో-మా సీతాదేవికి-యోగివరుడు భర్త
 యగుట-యమక్రమగునా ॥ పుష్పామూలొ బుట్టి సీత-పెంపూబడినదాని కిపుడు-
 రాజులతో సంబంధము-కూడా దెన్నటికీ ॥ నేనే సీతాదేవినిండి-నా తప్పులా
 షమింబండి-రామాచంద్రుని నాకు-పతిగా గూర్చండి ॥ దుస్సాధ్యంబగు నీ కార్యం
 దిది - సిద్ధిచాదు నావలన - మహర్షిబృందము చెంతాజేరి సేవా జేయుము ॥
 సర్వవాగతి జేసినవారిని - సంరక్షింప సమర్థులు - పాదమూలపై బడుదు -
 కాపాడుదు వేగ ॥ దీనజనుల బాధాలను-దీర్చుటకు నేచినుండి-దీక్షతో ప్రతిజ్ఞ
 నేను-జేయుచుంటిని ॥ రాముడే నీకు భర్త-రమ్యమూగ గాగలడూ - యిచ్చోటికి
 వచ్చి-నా-దెడోటను లేడూ ॥ వింత నేవనువాని మాటల-యింతూ-తో వినుచు

సీత-యెంతో సిగ్గా పడుచు వెంటనె-యింటి కేగినహ॥” కుమారసంభవమున మునివేషమున శివుడు వచ్చినటులే యివట రాముడు సీతతో మాటలాడఁ బచ్చినట్లున్నది. “రాములవారి యెలుక” యక్షగానమున శ్రీరాముడు ఎరుకలసాని పేషమున బోయి సీతకు ఎరుక చెప్పెను.

సీతారాముల యీ పూర్వరాగమును ప్రోదిచేసిన తొలి మహాకవి భానుడు, ఆటుతరువాత తమిళ మహాకవి కంబన్, హిందీమహాకవి గోస్వామి తులసీదాసు మున్నగువారు వివాహోత్సాహమే సీతారాములు ఒకరినొకరు చూచి ప్రేమించు కొన్నట్లు చిత్రించినారు.

కంసల్యజైకలు, కౌసల్యవేదిట్లు, శ్రీరాములవారి ఉగ్గుపాట పంటివి రామాయణమునకు సంబంధించినవి కాకపోయినను ఆంధ్రపురంధ్రులు తమ యనుభవములను గృహజీవితమును కౌసల్య పేరుతో రామచంద్రుని పేరుతో పాడుకొన్నట్టివి. కంసల్య జైకలు వ్రాసినది శిరుగంబూరు అన్నపూర్ణమ్మ బైకలన్నను వేదిశృన్నను బయ్యంకలన్నను నొకటే. ఈ గేయములను సా. ఘిక గేయములందు చేర్చి చర్చింపవగును.

శక్రకు సుపదేశానుసారముగా రావణుడు రాము నెదిరింప మహాశక్తిసంపన్నుడగుటకై “పాతాళహామ” మొనర్చెడు కథ రంగనాథ, భాస్కరరామాయణము లందు గలదు.¹ దీనికి మూలము ఆధ్యాత్మరామాయణము. ఈ కథ జానపద గేయముగా రచించిన కవి విద్వాన్ మంథా రాయుడు శాస్త్రి విశాఖమండలము గళ్ళపల్లె వాస్తవ్యుడు. శా.శ. ౧౮౧౪ దుందుభి పుష్య శు॥ ౩ గురువారము నాటికి కృత్తి పూర్తిచేసినటులు చెప్పకొనినాడు. ఈతని నీకృత్తికై ప్రోత్సహించినది గౌరమ్మపేట వాస్తవ్యుడు ముత్యాలు దొరయట. దీనిలో రావణుడు శక్రకుని చెంతకు బోయి యుపాయ మడుగుటనుండి పట్టాభిషేకము వరకుగల కథయున్నది. జయోపాయమడిగిన రావణున కసురగురుడు “పాతాళహామంబు పట్టు వేల్చితివేని రథము బాణములు గుఱ్ఱము లందు బుట్టు - ఆసాధనముచేత వాసిగారణములో - జయ మొందగలవు రాక్షసనాథ నీవె- మధ్య విఘ్నము గల్గి మరి గెల్గారేవు. - నిక్క మిదేనమ్ము నీ మనమ్మునను” అని హామమునకు

కాచింపిన సామగ్రి, “నవధాన్యనవజంతు నవపక్షనవపద్మ - నవవిధాజ్యంబులును నవరసములు” కావలెననెను. రావణు డటులనే పాతాళహోమము చేయును. హోమకారణముగా వెడలిన భూమమును రాముడు చూచి యిది యేమిటని విభీషణు నడుగ నాతడు పాతాళహోమము సంగతించెప్పెను. రామాదుల యజ్ఞము భంగముచేయ వానర సైన్యముల నంపిరి. కాని వానరుల కా జాడ తెలియదు. అంగదుడే స్వయముగా బయలుదేరెను. అతడు సరమచే (విభీషణుని భార్య) రావణుడున్న తావు తెలిసికొనెను. ఆమె “ఆడవారలతోడ ఆలోచనలు చేయ, ముప్పు లెప్పటికైన తప్పక వచ్చు, అందుచే మగవారు ఆడవారలతోడ ఆలోచనలు చేయ రచనిలో నెవు” డనియును రావణుని జాడ నోటితో చెప్పక చేసన్న చూపించెను. వానరులెంత ప్రయత్నించినను రావణు డవలుడుగా నుండి యజ్ఞము చేయుచుండెను. అప్పుడు జాంబవంతు డుపాయ మాలోచించి మండోదరిని భంగపరచిన, రావణు డది సహింపక యజ్ఞము విడుచుననియు దానికి దగినవాడు “ఆమెకు ప్రియపుత్రు డంగదుడే కాన, పాప మెన్నడు రాదు పట్టి యిచ్చినను” అని చెప్పెను. అంగదుడు తన తల్లియగు మండోదరి తలపట్టి యిచ్చి రావణుని గదలించి యజ్ఞభంగముచేసి వెడలిపోయెను. (అంగదుడు వారికిని మండోదరికిని గలిగిన కుమారుడను నొక యైతిహ్యము గలదు. విశ్వకర్మ తన కూతురగు మండోదరి నొకవజ్రభవనమున నుంచి దానిని భేదించినవానికా కన్య నిత్తుననెను. రావణుడది భేదించజాలక ప్రథమఫలము నిత్తునని వాగ్దానము చేయ వారి యా మండరమును భేదించి ఆమెచలన నంగదుని గని తరువాత నామెను రావణున కిచ్చెను. అప్పటినుండి మండోదరి రావణుని భార్య; అంగదునికి తల్లి; కనుక అంగదుదామె నంట గలిగెను.) తరువాతి కథ సాధారణమే.

‘అక్షయమూర్చి’ వాల్మీకియమే యైనను దీనిలో జేరిన కాలనేమి వృత్తాంతమునందీవి, యవాల్మీకియములు. రంగనాథ భాస్కరరామాయణములందు గూడ కాలనేమికథ యున్నది.¹ ఆనందరామాయణము, ఆధ్యాత్మరామాయణములు పేర్కొన నుమాములు. ఈ కథ నే పుణ్యపురుషుడో “అనికాలమునాడు అందంబుగాను-చదుముగా రచియించి ప్రజలకు నొసంగ-చదువుదుండెడి మిగుల సంశోభముగను” కాని ‘ఆకలపై వ్రాసి అవియు చదువుటనో - యేరితిన్’గాని

1. రంగనాథ రామాయణము, పుట ౪౩౩

యీ రమ్యపదము -- బొత్తిగా చెడి తుదకు బుద్ధిమంతులకు - మానసముల కేమి మరి యింపితములేక" పోయినది. అది చూచి వైశాఖపురవాసి కలగర్జన వెంకటరామయ్య "పూడిపెద్దికులాబ్ధి పూర్ణసోముని" "చక్కగా నీ పదము సమకూర్చు దనిన" "రామాయణమును రంగుగా జూచి - వెనుకటి పదములు వింతగా శోధించి" వ్రాసెనట.

విభీషణున కడ్డువోయి లక్ష్మణుడు రావణుని శక్తిచే మూర్ఛితుడయ్యెను. అతని జూచి "చేరు తెగి ముత్యములు చెదరి రాలినగతి, రాలెను కన్నీరు రాము కన్నులను." నుషేణుడు రామునోదార్చి ఆంజనేయుని సంజీవి దెమ్మనెను. రాము డాంజనేయుని 'ఇలలో నల్లరము ఇపు డన్నదమ్ములము, ఇటుపైని మాతోటి పితవు మీరంగ, ఐదవవాడగుచు అలరుచుందువు నీ' వని బలిమాలి సంజీవికై పంపించెను. ఇది తెలిసిన రావణాసురుడు ఆంజనేయుని కడ్డు తగులుటకై కాలనేమియును రాక్షసుని బంపించెను. అతడాంజనేయుని మార్గమున పెక్కు మాయలు పన్ని తాను మానివలె నడించి తప్పుచారి బట్టించెను. ఈ కపటమాని కల్పించుకొన్న తాపసాశ్రమమున "ఎలుక పిల్లులును ఏమి వైరము లేక, కూడియాడుచునుండు వేడుకలు మీర, సింహంబు లేచుగులు చింతాప వాసైన, వయిరంబు లేకుండ వనములను తిరుగు, పులులు పండులు గలిసి పోరేమియును లేక, సంతసింపుచునుండు సర్వకాలంబు". ఇది భారతమందలి కణ్వాశ్రమవర్ణనమును కళాపూర్ణోదయమందలి తపోవనమును దలపించును. ఆంజనేయుడు కాలనేమి కపటముచే నొక కొలనిలో నీరు ద్రాగబోయి మొసలిచే మ్రింగబడి దానికి (హన్యమాలియును యస్సరస) శాపవిమోచనము కలిగించి కాలనేమితో యుద్ధముచేసి వాని జంపి సంజీవిపర్వతముకడ కాపున్న గంధర్వులను జయించి దానిగొని తిరిగి బయలుదేరి నందిగ్రామము మీదుగా పచ్చుచుండెను. భరతున కప్పటికే రామునిగూర్చి కలిగిన దుస్వప్నముచే కథ యంతయు దెలిసెను. అత డాకాశముపై బోవు ఆంజనేయుని గూడ రాక్షసమాయాప్రభావ మనుకొని చంపనెంచెను. కాని యాకాశవాణి వారించెను. ఆంజనేయుడు భరతుని జూచి భ్రాంతితో "శ్రీరామచంద్రుడు సీతను దిగనాడి, లక్ష్మణుని దిగనాడి రణములోపలను, రావణుని తమ్మునికి లంక నిత్తునటంచు, అభయ మిచ్చిన యట్టి ఆరాముడిటను", ఏల వచ్చెనని వితర్కించెను. ఇట్టి మనోహరభావములు కల్పనలు రంగనాథ రామాయణమునందును, భాస్కరరామాయణమునందును

గలవు. రావణు దాంజనేయుడు సంతోషి దెచ్చు వార్త విని మాల్యవంతు సంపెను గాని మారుతి వానిని గూడ చంపి వచ్చి లక్ష్మణుని బ్రతికించెను.

రామాయణగాథలో చిన్న ఘట్టమైనను 'గుహభరతుల అగ్నిప్రవేశ' మను పాట ఉత్తమ గేయము. అయోధ్యకు బయలుదేరుటకు ముందు రాము దాంజనేయునితో సారాక తెనురుచూచి భరతు డగ్నిప్రవేశము చేయును కాన నీవు వేగిరముగా పోయి మేము వచ్చెడువార్త నాతనికి నందిగ్రామమున నెరుక పరుపుమని యాజ్ఞాపించును. అప్పుడు జానకి గుహాని సంగతి జ్ఞాపకముచేసి తమ కారడీబ్బిన పండ్లనుగూర్చి చెప్పి గంగ దాటించిన వర్తమాన మెరిగించి మాకొక తెనురుచూచి పదునాలుగేండ్ల తరువాత పంచమినా డనలము జొత్తుననెను తనుక శృంగిజేరపురమున నాతనితో చెప్పి పొమ్మనెను. అంజనేయుడు శృంగిజేరము చేరుననికి గుహాడు తన కుమారునికి నీకులు గరపి యగ్నిజొచ్చుటకు సిద్ధముగా నుండెను. అతనికి శుభవార్త నెఱిగించి అంజనేయుడు నందిగ్రామము వెడలెను. అప్పుడు భరతు డనలప్రవేశము చేయునుండగా నాతని వారింది శుభవార్త వినిపించెను. ఈ విషయము కంబరామాయణమందును రంగనాథ రామాయణమందును కలదు. రామాయణ అయోధ్యాప్రవేశము, అయోధ్యా వాసుల యుత్సాహానందములు, గుహానిభక్తి ఈ పాటలో చక్కగా చిత్రింప బడినవి. అందరయోధ్య చేరినపిమ్మట కైకను తెలిసికొన హనుమంతుడు "అడవులకు బొమ్మసి అతిభక్తితోను-అంపిరమ్ము యెవరు యందారిలోను" అని ప్రశ్నింప లక్ష్మణు దామెను కనుసన్నచే చూపించెను. అప్పుడాంజనేయుడు మరల "నాబొక్కడూ రఘురాము డుండగను, పొమ్మని పంపగా పోయెనుమి తల్లి, నేకిందరము గలము నెలతరో వినవె, క్రొత్త గలిగిన పనులు మరచితి వేమో, పను లానకీచ్చి మము బంపవే తల్లి," యని మరమృస్పక్కులగు ఘాటల దెప్పిపొడిచెను.

'శ్రీరామ పట్టాభిషేకము' చిన్న ఘట్టమైనను పాట పెద్దది. శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవములు బ్రహ్మాండముగా జరుగుచుండెను. పదునాలుగేండ్లనుండి పవళించియున్న యూర్మిళను లక్ష్మణుడు సమీపించి శయ్యపై గూర్చుండి "కురులు చిక్కులు దీని కిరసు బద్దెతె-కొగిట జేర్చుకొని కన్నీరు దెచ్చె"ను. ఆమెను లేపి పట్టాభిషేకవార్త చెప్పి మంగళస్నానము చేసిరమ్మని అన్నకడకు బోయెను. లక్ష్మణుని సంతోషమును జూచి శివుడు రామునితో "ఇన్నాళ్లవల గాదు ఇన

ప్రకృతముచా-సౌమిత్రి వచ్చేటి సంబ్రమ్ము జూడు-నతి లేవుకొని రాగ సౌమిత్రి
ముఖము-పొంగుచునున్నది పుండరీకాక్షా - పదునాలుగుయేడ్ల బడలికలు చీరా-
లక్ష్యన్న ముఖారవిందమును జూడు"మని పరిహాసములాడెను. సింహాసనము
నిద్దపరచుటకై పసిమ్మకు "పదునాలుగు యేడ్లు పై కప్పుతోనూ, ఉండితివి
నిన్నెక్కు యుర్విపతి లేక" యని పైసనున్న కప్పు తొలగించి దానిని శృంగార
మొనరించెను. పట్టాభిషేకసమయమున సీతారామచంద్రులకు కట్టుములు
చదివించిరి అప్పుడు "నడుమ మాణిక్యమూ నమరించి గుప్పి, నరమొకటి దెచ్చి
సుగ్రీవ మహారాజు," సీతకు చదివించెను. రాముడు సీతతో "ఎవ్వరి మూలమున
వృద్ధి జొందితివో" వారి కిమ్మనెను. సీతమ్మ "నా యాత్మబంధుండ జీవ
రక్షకుడా-మాయన్న హనుమంత రమ్మనుచు బిలిచే - తన చేత కంతమూ
హనుమంతు కేసె". సీతాదేవి కెంతటి ప్రేమ ! చేసినమేలు మరువలేదామె.
సీతమ్మ ఆంజనేయునికి కంతహారము వేసినట్లు రంగనాథ రామాయణమున గూఢ
కలదు. దీనికి మూలము అధ్యాత్మరామాయణము. ఆంజనేయుడు తానేమి
చేయలేదనియు రాముడు తమకు ప్రభువగుట తామే ధన్యుల మనియు తనభక్తి
నిట్లు చాటెను. "వనచరులు జాంబవులు వనరాక్షసులు-కలలోను రఘుపతిని
జూచి యెరుగుదుమా, మన భాగ్యమున కైక వరమడిగెగాన-అడవిమృగముల నేం
అపనిపతి గలిగె - కోతులు కడుపెద్ద కొనియాడునట్టి - భ్రాంతి పడగలయట్టి
ప్రభువులు గలరా" యనెను. ఆ పరమభక్తుని జూచి "సంజీవిపర్వతం బెత్తిన
హస్తములా-సుమిత్ర పచ్చలా కడియాలు బెట్టి" నట తన కొడుకును
బ్రతికించినాడన్న కృతజ్ఞతాభరమున సుమిత్ర ఆ రామభక్తునికి చేతులకు
కడియాలు ధోడుగుట యెంత మనోహరభావన.

✓ ఆంధ్రదేశపు నాలుగు చెరగుల కరుణము, భక్తి భావముల సుప్రసిద్ధి
చేసికొని స్త్రీల కంతములనుండి వెడలి, గాలి యాలలందుగూడ వినబడునట్టివి,
✓ 'ఊర్మిశాదేవినిద్ర,' 'లక్ష్మణదేవర నవ్వు,' పాటలు. ఊర్మిశాదేవినిద్ర పాట
బహుళతమప్రచారమందిన గేయములం దొకటి. వాల్మీకి మొదలు దేశభాషలందు
రామాయణములు వ్రాసిన కవులందరును ఊర్మిశామహాసాధ్వినీ మరచి
పోయిరి. కాని తెలుగుస్త్రీలు మాత్ర మాయెను మరచిపోలేదు. ఈ పాట
ఆంధ్రుల ప్రత్యేకధనము. ఇప్పటికీ ఈ పాటను గూర్చి పలువురు వ్రాసిన్నారు.

బందా కనకలింగేశ్వరరావు గారు¹ అడివము రామారావుగారు² ఇల్లిందల సరస్వతిదేవిగారు³ వ్రాసియున్నారు. దేవేంద్రనత్తార్థిగారి పాటను భారతదేశ మంతటికి వాటి ఆంధ్రుల ప్రత్యేకతను కొనియాడిరి⁴. అదియేమి విపరీతమో కాని ఇంద్రుని రామాయణకర్తలున్నారు గదా : ఒక్కరై నను ఊర్మిళా మహాసాధ్వి త్యాగమును గుర్తింపరైరేలనో? ఆ పతివ్రత కన్నీటికతను పండితు లెందుకు మరచిరో? వారికి సీతయందున్న యభియానమే కారణమేమో. శివచతుర్బంగము, సీతాకల్యాణముల కోలాహలమున నూర్మిళావివాహము సమి చప్పుడు లేకుండ జరిగిపోయినది. సీతాదేవివనవాసవిషాదమున నూర్మిళా విరహము నిస్తేజమైనది. కాని ఆంధ్రజానపదులు మాత్రము సీతమ్మ కగ్ర తాంబూల మిచ్చియు నూర్మిళామహాసాధ్విని మరచిపోలేదు. నాథు డడవికి బయలుదేరవలదన్నను సీతాదేవి వెంబడించినది. వారికి సేవలు చేయ లక్ష్యము బయలుదేరెను. నేను వచ్చిదనని ఊర్మిళ లక్ష్యముని వేడ్కొనినది. లక్ష్యమునికి యూర్మిళ “పానకమందలి పుల్ల” వలె కన్పడినది. ఏవో కుంటిసాకుతో “బావ నవదిన మార్గమున నడుచరాదందురూ యేలాగు వేగింతునూ-బావమాటల ధ్వని భూమిపై విసరాదు యేలాగు వేగింతునూ” అని లక్ష్యముడామె నింటనుండ నాక్షణిసేసు. పాపమా పతివ్రత భర్తగారి యాజ్ఞ శిరసావహించినది. ఇందులో నెవరి త్యాగము గొప్పది? పతిని వెంబడించిన సీతమ్మకా లేక పతి నెడబాసియున్న ఊర్మిళకా వనవాసము? సీతమ్మ చెరవోయి బాధపడుట వేరే విషయము. ఒక వేళ ఊర్మిళకూడ వీరి వెంబడే యున్నచో రామాయణగాధ యెట్లు మారియుండెడిదో? అన్నగారి సేవ తప్ప ఆన్యమెరుగని లక్ష్యమునికి స్త్రీ హృదయ మేమి తెలియును? పాపమా సాధ్వి యెంత కుమిలిపోయినదో? నాటినుండి ఊర్మిళా సాధ్వికి పడునాటగేండ్లు నిద్దర. “నాడు మొదలుగ శయ్యపై కనుమూసి నాతి పడళించున్నది.” ఇట్లు నిద్రామోగమున పతిని ధ్యానించిన పరమసాధ్వి ఊర్మిళ. వనవాసము గడచి తిరిగివచ్చిన తరువాత లక్ష్యముని ప్రథమకర్తవ్య

1. గృహలక్ష్మి.

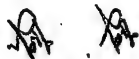
2. వావిళ్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిలుగారి సచ్చానసంపుటము.

3. జాతరత్నాలు.

4. Modern Review, April 1940.

మేమిటి? తన విరహమున కృశించిన భార్యను దరియుటగదా. లక్ష్మణస్వామి అదియును చేయడయ్యెను. శ్రీరామ పట్టాభిషేకసంబంధమున అన్నగారికి వింజామరలు వీచుటలో భార్యనే మరచిపోయెను. స్త్రీల హృదయము స్త్రీలకే తెలియును. ఒకనాడు,

“శ్రీరామభూపాలుడూ పట్టాభిషేకుడై కొలువుండగా
భరతశత్రుఘ్ను లపుడూ సౌమిత్రి వరుస సేవలు సేయగా
మారుతాశ్రుజు డప్పుడూ రామవుల జేరి పాదము తొత్తగా”
జానకీదేవి వచ్చి శ్రీరామచంద్రునితో,

“దేవ దేవేంద్ర వినుమా విన్నపము తెలిపేను చిత్తగింపూ
ముందు మన మడవులకును పోగాను ముద్దుమనదీ వెంటనూ
పయనమై రాగ జూచి తన చెలియ పయనమూచెను ఊర్మిళా
వద్ద సేపుండుమరుచూ సౌమిత్రి మనల సేవింపఁజేచే
నాడు మొదలుగ శయ్యపై కనుమూసి నాతి పవళించున్నదీ
ఇకనైన యానతిచ్చి తమ్ముణ్ణి యిందుముఖికడ కంపుదీ”

యని సిఫారసు చేసి లక్ష్మయ్యగారికి సెలవిప్పించినది. అప్పటికిగాని లక్ష్మణస్వామికి తెలియవచ్చినదికాదు. జాగుసేయక ఆతడూర్మిళాశయ్యా గృహము చేరుకొనెను. చేరినవాడు కన్నులు మూసికొని శయ్యపై నిద్రాముద్రిత యైన యూర్మిళను లేపి తానెవరో చెప్పి తన తప్పిదమును మన్నించవలసినదిగా కోరియుండిచో బాగుండెడిది. అటులగాక పొన్నుపై గూర్చుండి “కొమ్మ నీ ముద్దుముఖమూ సేవించగోరినాడే చంద్రుడూ” అని వర్ణించుచు తన విరహమును వెడలబోయ మొదలిడెను. ఎంతమోటుగా ప్రవర్తించినాడీలక్ష్మణుడు! ఒకటియూ రెండా? పరునాల్గు వత్సరములు మూసిన కన్నులు తెరువక పడి యున్న-ఊర్మిళ కెవ్వరో పరపురుషు లంతఃపురప్రవేశ మొనర్చినట్లుగా తోచినది. అప్పుడాయె,

“అయ్య మీరెవ్వరయ్యా మీరింత యాగడమున కొస్తిరీ
సందుగొండులు వెదకుచూ మీరింత తప్పు కాయగ పస్తిరీ
యెవ్వరూ లేనివేళా మీరిపుడు యేకాంతమున కొస్తిరీ
మాతండ్రి జనకరాజు వింటె మిము ఆజ్ఞ సేయక మానరూ

మాయక్క బాద చిన్నా మీకిప్పుడు ప్రాణముకు హానివచ్చా
 మాయక్క మరచి చిన్నా చిమ్మిపుడు బ్రతుకన్నియరు జగతిలో”
 యని మందలించినది. ఈమందలింపులో ఆమె సిగ్గు శౌళిల్యము అభివ్యక్తములు.
 ఇంతటి దుర్గతి తనకు వచ్చినందులకు.

“పాల్వైన వంశానికొకకిరీ వచ్చె నేనేమి సేతూ
 కిరీగల యింట బుట్టె యపకిరీ వచ్చె నేనేమి సేతూ”
 అని తహతహ పడినది. ఈ తహతహతో నామె యాభిజాత్యము వెల్లడియైనది.
 హితవు గరవిన ముచ్చిదహకొని,

“ఒకదారి క్కోరిగాదా ఇంద్రునికి ఒడలెల్ల హీనమాయె
 పరసతిని క్కోరిగాదా రావణుడు మూలముతో హతమాయెను
 ఒకదారి క్కోరిగాదా కీచకుడు ప్రాణములు గోలుపోయె
 ఇట్టి ద్రోహములు మీరూ యెరుగుండి యింత ద్రోహము కొన్దిరా
 ఒకదారి క్కోరిగాదా మామంద తల్లి లేదా మీకునూ”
 అని పరకాంధాగవనోచ్చుచు గర్జించినది. కీచకప్రస్తావన మూర్ఛిక చేయుట
 యుష్మదర్శమే యొక్క అని జాగపదుల హృదయము ఊర్ఛిక మాటలకు తమ
 మాటలు కొన్ని చేర్చి యా భిష్యమును తెలుగుస్త్రీలు బలపరచినా రనుకొన
 బలెను. లేదా యోగిలకు భూతభవిష్యద్వర్తమానములు కరతలామంకములు
 కనుక వివహయోగినియైన ఊర్ఛికామహాసాధ్వి భవిష్యద్వర్తమానమును ఇందు
 జోడించె ననుకొనవలెను. అక్షుణుడు తన్నుతా నెరుకపరచుకొన్నప్పుడు ఆ
 దంపతులకు జరిగిన సంభాషణ మధురాతిమధురము. ఇంకను కన్నులు తెరువని
 యూర్ఛికను భయపెట్టుటకో యేమో,

“కత్తి వరదీసి యపుడూ అక్షుణుడు తా వేసికొందుననెనూ”
 తననింత నిర్దయతో విడిచిపోయినవాని కానంతసేపైన నుడికింత మనుకొన్న
 యూర్ఛికకు భర్త నిజముగా ప్రాణములు వదలునేమో యను భయము కలిగినది.
 పాప మూర్ఛిక భర్తపాదములపై కరగిపోయినది. ఐనను ఆమె హృదయోద్వేగ
 మాగలేదు.

“మాతండ్రి జనకరాజూ మిము నమ్మి మరచి పెండ్లిజేసెనూ
 చిత్త మొకదిక్కునుంచి నమయమున చిన్నబుత్తురు పురుషులూ”

అని ముత్రమంత చెప్పిపొడిచినది. లక్ష్మణుడప్పటికామె పరితప్తహృదయ మెరిగెను. తానుగూడ నిద్రాహారములు మానినసంగతి తెలిపి పూర్వ మేవుణ్ణి దంపతుల కెడబాటు కలిగించితిమో యని హృదయభారమును వెలార్చెను. ఆ దంపతుల స్థితి జూచిన కొసల్కాది కాంతలు వారి నోదార్చి ఇరువురికి తలలంటి బోజనము లిడిరి. అనాటి యూర్మిళాముఖమున గనుపించిన సూరారేఖ వర్ణనాతీతము. అందుకే వదినె కాంతమ్మ ఇన్నాళ్ళవరకు

“కుంచనపు ప్రతిమకళలూ చూ కళలు యెందుండి దాగున్నవో

దృష్టి తగులాకుండకు నీలానిన్వాళు లివ్వరమ్మా”

యని పరిహాసమాడినది. పాప మూర్తిక మాటాడలేదు. కాని కాంతకు తగిన సమాధానము సీతమ్మ చెప్పినది. కాంతమ్మ కొంత గడుసరి. సీతమ్మకు కూడ నొక చురుకంటించినది కాని సీతమ్మ.

“మాయస్స ఋశ్యశృంగుని వనములో కూడి యెడబాయకున్నా

యేమి యెరుగని తపసినీ వో పదినె కేశించి విడిచినావూ”

అని మరల నోరెత్తకుండ జేసినది. అట్టి ఎంత సరసులీ యాంధ్ర జానపద గృహిణులు! అంత సరసులీ సుసజ్జితమైనది. లక్ష్మణుడామె ప్రక్క గూర్చుండి,

‘కీలుకొప్పమరవిడిచి లక్ష్మణుడు నేర్పుతో జడలెల్లనూ

బొండుమల్లెలు జాజులూ బడపముని శృంగారముగ జుట్టెనూ

తాంబూలములు వేయుచూ దంపతులు కలసి ముచ్చటలాడిరీ’

ఊర్మిళాసాధ్వి కరుణారసభరితాంతఃకరణమున కింకొక్క యుదాహరణము. ఆముగ లిన్నాళ్లకు కలిసికొన్నప్పు డెంతటి శృంగారలోలురై యుండవలెను? లక్ష్మణుడు తన జడలో బొండుమల్లెలు సవరించుచుండగా నామె హృదయము అక్కగారి విషాదగాధవైపు మరలినది. శ్రీకదా! ఆమె సోదరీప్రేమను గమనింపుడు.

‘సింహవిక్రములు మీరు ఉండగా సీతెట్లు చెరబోయెనూ

రాజ్యాధిపతులు మీరు ఉండగా రుద్రెట్లు చెరబోయెనూ’

అని ప్రశ్నించినది. లక్ష్మణుడు సీతాపహరణగాధ విడిపించెను. ఆకథ విని ధుఃఖించినది ఊర్మిళయే కాదు, తెలుగు శ్రీలంబరును. ఊర్మిళ సీత కష్టములను

చెల్లెండ్రకు వినిపించినది. వారతపులలదేశ కట్టముల కేడ్చి తిరిగి సుఖముగ వచ్చినందులకు పొంగినది. ఇది సుఖములముల ముద్రనున్న వేళము. రసికజనైక వేద్యము. తెలుగువారి ప్రత్యేకత. ఆనాచుండి,

“ఊర్మిళా విరహములూ యివి యెవరు పాడినా విన్నగానీ

శ్రీపెమ్మ కై వల్కలూ సౌమిత్రి విష్ణులోకము నిచ్చు నూ”. ఇది కాక

తామును విరహవాధల నొందరు. ఊర్మిళాదేవి నిద్ర పాటవరుసలో ఆ రీతిగనే సుదీర్ఘకథనముసేయు పాట మరియొకటి కనబడదు. ఈ వరుస విశాఖమండలపు శ్రీల పాటల వరుస లన్నిటికిని భిన్నమైనది. ఇది తెలంగాణపు గౌరమ్మపాట:-

౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬ ౭ ౮

శ్రీలక్ష్మీ, నీమహామ, లూ, గౌరమ్మ, చిత్రమై, తోడు, నమ్మా...”

పతి ఎనిమిది ‘కిటతకిట’ అవ్వత్తముల చరణములలో నడచుచున్నది. ఈ వరుస పాటలు తెలంగాణమున సభికప్రచారములందుంటునుబట్టి, ఊర్మిళాదేవి నిద్రకు సీగేమకమ్మ ననుచ్చినది తెలంగాణపు జానపదులై యుండురని నాయూహ.

ఊర్మిళాదేవి పాటతో దగ్గర సంబంధముగల పాట “లక్ష్మణదేవర నవ్వు” డినిరో జానపదుల మనస్తత్వము గోచరించును. మానవాతీతవిషయములను నమ్ముటకు శిష్టుల కర్థాంతరస్థాన మక్కరకు వచ్చునట్లు జానపదులకు విషయాంతరస్థాన మవసరము. శిష్టుల కర్థము ప్రధానమైన జానపదులకు విషయము ప్రధానము. ఇది మన లక్ష్మణదేవరనవ్వు పాటలో కాననగును. ఊర్మిళాదేవి పదునాలుగేడ్ల నిద్రకును, లక్ష్మణుని పదునాలుగేడ్ల నిద్రాహార రహితమైన సోదర సేవకును జానపదులొక చక్కని కథాకల్పకమును నిలిపిరి. దానికి చిలువలు పలువ లేదగినవి.

రావణవధానంతరము సీతారాము లయోధ్యకు తిరిగివచ్చిన పిమ్మట శ్రీరామపట్టాభిషేకము సకలదేవతాసమక్షమున జరిగెను. ఆ నిండుకొలుపులో.

“కలకల నవ్వే లక్ష్మణదేవ రపుడూ-కలతలు వుట్టెనూ కవులందరికిని

కిలకిల నవ్వే లక్ష్మణదేవ రపుడూ-కిలకిల నవ్వుగా భిన్నులయె రాజూ”

లక్ష్మణు డకారణముగా నవ్విండుమలకు సమలించును గుమ్మడికాయలు మోసినట్లు తమ భుజములు తడుముకొని కించపడిరి. ‘జాలార’ పడుచు నె

తెక్కించుకొన్నందుకు నవ్వెనని శివుడనుకొనెను. అన్నగారిని జూపించి తాను రాజైనందుకు నవ్వెనని విభీషణుడనుకొనెను. అడరాని మాటలాడిన ఆశువారిని నమ్మరాదని నవ్వెనని జానకి సిగ్గుపడెను. దశకంఠుని చెరచించున్న యాలిని తొడపై కూర్చుండపెట్టుకొన్నందులకు నవ్వెనని శ్రీరాముడనుకొనెను. దీనినే శిష్టులు చేష్టావ్యంగ్య మందురు. 'అస్తమేతి గభ స్తిమాన్' అను వాక్యమువలన వివిధవ్యంగ్యార్థము లుక్కున్నమయినట్లే ఒక్క సప్త్యవే నించరిలో నిన్ని భావము లుపప్తిల్లుట ఒక విచిత్రసన్నివేశము. ఇటులే యెవరి లోపముల వారు తలంచుకొని తలలు వంచుకొనిరి. సభవారి నిట్లనమానపరిచినందుకు రామునికి కోపము మిన్నుముట్టినది. ఒరనున్న కత్తి చూసి లక్ష్మణుని తలదఱుగ నుద్యమించి నవ్విన కారణమడిగెను. లక్ష్మణు డన్నగారి పాదములపై నొరిగి కారణమిట్లు చెప్పెను. 'మన మడవులకు పోయినప్పు డొక రాత్రి పర్ణశాలలో మీరు నిద్రించుచుండగా శరచాపహస్తుడనై నేను కావలియుంటిని. ఆ నిశీథమున చీమ మొదలు సింహమువరకు సిద్ధలో మునిగియుండెను. నేనొక్కవనే మీసేసకై మేల్కొనియుంటిని. నన్ను సమీపించుటకు గుండెలు చాలని నిద్రాదేవి గోచారం గలగల లుపశ్రుతిగా నేడ్చుచుండెను. అమెను దరిసి కారణమడుగ, నాయనా నేను నిద్రాదేవిని, 'అష్టదిగ్గజములు ఆగి మహాములు సప్తసాగరములును సుషుప్తి ముగ్ధునని.' కాని నాప్రభావము సీపై బడవయ్యెను. ఇది ప్రకృతికి విరుద్ధము. నాకు తలవంచని పలికెను. అప్పుడు నేను నిద్రాదేవికి సాష్టాంగపడి,

“మాయన్న రఘుపతికి మా వదినకూనూ

ఈపర్ణశాలకు తాను కావనెనూ

పోపొ న్ముయోద్యాపురీ నగరునకు వేగా

ధవుని బాసినట్టి సతయుండ తగదూ

రాత్రియును పవలునూ లేవకుండగనూ

తను విడిచి పొందుమీ ధవళాక్షి నిద్రా”

యని బతిమాలితిని. ఆమె వల్లెయని వెడలెపోయినది. మరల నీనాడు నిండు సభలో నన్నావరింపవచ్చునని. అందులకే నవ్వెతిని.' ఇది జానపదులు ఊర్మిశానిద్రకు, లక్ష్మణుని నిద్రారాహిత్యమునకు కల్పించిన కథ. (లక్ష్మణు డేవర సప్త సాగరలో నింతవరకున్న విషయమును రంగనాథుడుకూడ తడవెను)

ఈ కథను రాముడు వినెను. అతని గుండె జారిపోయినది. తమ్ము దొనర్చిన త్యాగము, అతని నిస్వార్థ సేవ, నిష్కంకితుని సౌందర్యప్రేమకు తన కృతఘ్నుతన, తొందరపాటును దలంచుకొని రాముడెత్తినకత్తి నట్లే యెత్తి తన కంఠమే యుత్తరించుకొన జూచెను. కాని చెంతనున్న వసిష్ఠవామదేవారు లడ్డుపడిరి. దీనికి ప్రాయశ్చిత్తముగా వసిష్ఠుడు,

“భూమిక మీకిట్లు బుద్ధికాదయ్యా
మీరు లక్ష్మన్నకు నిద్రపట మమర్చి
పాదాలు వత్తుమని పలికె రామాని”

రాముడు వట్లెయనెను. లక్ష్మణస్వామి కానాడు పడునాలుగేడ్లనిద్ర. రాముడాతని నమిపించి నిద్రాభంగము కలుగకుండ (లక్ష్మణుడు మెలకువతో నున్నచో శ్రీరాముని తన పాదము లంటనియడుకదా) “ఒయ్యన పాదమ్ము లొత్తుచున్నారు” లక్ష్మణుడెంత నిద్దురలో నున్ననేమి? “ఒకమారు ఒత్తితే ఊరుకొనియుండే రెండవమాటికి కలగంబు ననెనూ- మూడవమాటికి కనువిప్పి చూచి- కలగాదు న్నిజమని కడుభీతి నొంది- ధరణీప తాజూచి ధరణీపై వ్రాలె”ను. మరియు “అహల్య పాదనలైన అడుగు మీ అడుగు - ఒలి శిరస్సున నున్న అడుగు మీ యడుగు-మీ యడుగు లొత్తెదరు సకలరేచకలు-చూ యడుగులొత్త శ్రీసున్నాథ శగద”ని లక్ష్మణుడన్నగారి కాళ్లవడెను. లక్ష్మణుని నెప్పున కిట్టి పూర్వాపర గాథలు కల్పించిన జానపదులు తామును స్వయముగా లక్ష్మణుతోపాటు శ్రీరామ చంద్రుని పాదపద్మములు పట్టుకొన్నవారేమని నా యభిప్రాయము. రాముడు తమ్ముని లేవదీసి “చంద్రుడు కేని రాత్రి యెట్టివటుబోలు. తమ్ముడా నీవు లేని సభ యట్లెబోలు” నని గొరవించెను. శ్రీరామచంద్రుని కానాడు కల్గిన మధుర భావములు వర్ణనాతీతముల్ను, క్రొత్త పెండ్లికొడుకుల ట్లానాడు తమ్ములందరికి శోభనముహూర్తములు నిర్ణయింపజేసెను. ఇంటిపనులందేమి రాజకీయములందేమి శాంతమృదే ప్రేమే. ఆమెగారి నడుగనిదే యేవనియు నెప్పురు చేయరు. ఇదికూడ ఆంధ్రులెండ్రునున్న పెద్దయాడుబిడ్డల పెద్దకమే. శ్రీరామున కానాడు తన మరచంద్రును చూడవలెనని కుతూహలము కలిగినది. రావూరు బావగారి కెదురుగా రారుకదా. శాంతమ్మ, సీతమ్మల కివిషయము చెప్పి కగిల పర్వాటు చేసికొని తాను కళతమ్ముని చాచుగా పెట్టుకొని వారి నొక్కొక్కరినే ఆటరుండి

పోవుచుండగా చూచి మెచ్చెను. కాని “వెయ్యికన్నుల జూడ తిరదాపేక్షా.” చివర కటకుండి పోవుచున్న తన్వి యెవరని శత్రుఘ్ను సమగ్ర నాటడు, “ఈన దేవి జెప్పక తానురకుండె”. భవభూతివిరచితమగు ఉత్తరరామచరితమున లక్ష్మణుడు సీతమ్మకు పటములు చూపుచుండగా సీతమ్మ ఊర్మిశను చూచి వత్సా ఈమె యెవతె యని యడుగును. ఇక్కడ రాముడు శత్రుఘ్ను నడిగినట్లున్నది. రాము డది గ్రహించి తమ్ము డుబ్బునంతగా నామెను పొగడి, “అష్టవంశరలతో మీ పదిన జూడు”మని సీతమ్మను వట్టిగనే వెక్కిరించినటుల జేసెను. కాని తమ్ముడు “అలాగు ననరాదు అన్న రామవులూ- అదిలక్ష్మీ సీత ఆరోకమాత” యని సమాధాన మిచ్చెను. అంతఃపురమున నానాటిరాత్రి యంతయు శోభనమే. తెల్లెండ తమతమ శయ్యాగృహముల జేర్చి సీతమ్మ తానును తన శయ్యాగృహము చేరబోయెను. “అల్లంతట శ్రీదేవి రాక తా జూచి-కలకల నవ్వుతూ పలికె రామవులూ, వేసవి కాలాన పచ్చన్నివూరి- మేసిన గోవులకు ఆనందమూనూ- పరమపతివ్రతలయిన స్త్రీలకందకి- పరిరాక జూచితే సంతోషమూ” ననెను. “పాలాను పంచదార కలిసియున్నట్లు- శ్రీరాములూ సీత కలిసి రహ్మాడు- పాలాను బెల్లమ్ము కలిసియున్నట్లు- భరతడూ మాండవీ కలిసి రహ్మాడూ- జీలకఱ్ఱ బెల్లమ్ముకలిసియున్నట్లు-సౌమిత్రి యూర్మిళా కలిసిరహ్మాడు.” శ్రుతకీర్తి యింకను పడకగది చేరుకొననే లేదు. ఆమె అటపాటలలో నలులతో నుండెను. శత్రుఘ్నుడు స్వయముగా లల్లితో తన సంతోషమును చెప్పకొనెను. పాపమామె కింకను కన్నెప్రాయము గడుచుండేదేమో. తొన్నట్లు తన చిన్నకోడలిని “శత్రుఘ్నుని పానువున అడుగుపు రమ్మి” యని పిలుచుకొని పోయెను. “శ్రుతకీర్తి వచ్చేటి తేజమ్ము చూచి- కంఠ శ్రీస్తంభాలు కాంతులు మణగె-మాణిక్యదీపాల మరి వెలుగవామె”నట. మొదట వారికి కొంత ప్రణయకలహము కలిగినను తరువాత “పాలాను పంచదార కలిసియున్నట్లు” కలిసిపోయిరి. తెల్లవారి జాము ప్రొడెక్కినను వారు లేవనేలేదు. ఇదిచూచి హనుమంతుని బిలిచి “వేగమే భేరిలు వేయించు”మనిరి. అప్పుడు “భేరీ మృదంగములు భోరుకొల్పగనూ, అదిరిపడి లేచిరి అన్నదమ్మాలు” కాని “భరతునిపైనుంచి పసుపు డాగూలు- సౌమిత్రి లలాటమున కుంకుమాబొట్టు- శత్రుఘ్నుని చెక్కితూ తాటుకా రేఖా- ఆకుంకుమా బొట్టు ఆమరి” యుండెను. ఋశ్యశ్లంగుడు చూచి వెక్కిరించునేమోయని వారు చిగ్గుపడి తుడుచుకొనిరి. ఇక్కడ సంభోగశృంగారము నెంత సున్నితముగానో

ఈ పాటలో జానపదుల మరియొక సునామికారము చూడనగును. అది వారి సహజభావనమందలి పామరత్వము. దీనికొక యదాహరణము, శిష్టులకు వలెనే హనుమంతుడు జానపదులకు గూడ పరమదైవతము. కాని వారు హనుమంతునికి కొన్నియైన కోతచేష్టల గల్పింతురు. ఆమాత్రము లేకున్నచో వారికి హనుమంతునిపై భక్తి కలుగదు. వారిది సహజమైన భక్తి. దానియందు పామరత్వము సూచించెడు హాస్యమున్నను వారికిష్టమే. పైన చెప్పబడిన శోభనపురాత్రి గడచిన తెల్లవారి అయోధ్యలో గొప్ప విందు జరిగినది. ఆ సందర్భమున సిద్ధమైన వంటకముల నిటపేర్కొన్న నోరూరును. రామచంద్రుడు బంధువులు, మిత్రులు, ఆవులు అందరితో కలిసి భోజనము చేయుచుండెను. భోజనకాలమున మధమధ్యన గోవిందలుగొట్టుచు ఒకావిశేషములు ముచ్చటించుచు తినుచుండిరి. అన్నియు బాగుగనే యున్నవి కానివారు హనుమన్నను మరచి యుండిరి. పాపమా భక్తు డెవ్వరికిని జ్ఞప్తికి రాలేదు కాబోలు. అప్పుడు మెల్లగా “పులుతు పులుతుమని వచ్చె హనుమాను” రామునికి తన పొరపాటు తెలిసినది. ఏమి చేయగలడు : ఏదో విధముగా హనుమంతుని బతిమాలి భోజనమునకు కూర్చుండజెట్టవలెను. హనుమంతుని సమీపించి మెల్లగా “ఇంటివాడవు గనుక ఊరుకుంటివి - పొత్తున గూర్చొమ్మి ఉత్తమాపురుష - నీ వుండగా గదా సీత దెచ్చుకొని- అయోధ్యపట్నము వలగలిగితిని- నీవుండగా గదా తమ్ముల పంక్తి - భుజియింపగలిగితిని హనుమన్న వినుమా - పొత్తునా గూర్చొమ్మి ఉత్తమా పురుష ” యని రాముడు బెడుకొనెను. ఈ మాటలు విన్న హనుమంతునికి కోపమువచ్చినది. ఇంటివాడవని సవరించి చెప్పినంతమాత్రమున సత్యము నెరుగజాలనివాడు కాదుగదా. ఇ.తమాత్రపు వేడికోలుచే హనుమంతుడు ప్రసన్నుడు కాలేదు. అతని కోప మేవిధముగా తీరునో కదా ! ఎత్తొది కోతి జన్మ; రామభక్తికి లోపము కలుగకుండునట్లుగా “పొత్తునా గూర్చుండ ఉత్తముడ గాను” అని రామచంద్రునితోబాటు ఆచట పొత్తున గూర్చున్నవారికి గూడ వడ్డించెను. ఎంతె నను రామభక్తుడుగదా. రామప్రసాద మనుభవింపగోరినవాడై యా భక్తుడు “సర్వేభు భోజనం తా రాగజూచి- ఎందరా పశ్యెమ్ము ఎత్తుకొని పోయె- తా బోయి హనుమన్న అవిసిచెట్టెక్కె” (ఇది జానపదుల కిష్టమైన హనుమంతుని గుణము). ఇంతటితో ఊరకొనెనా? “ద్వాదశి ఒకముద్ద కొమ్మపై నుంచె - అందుమీద పశ్యెమ్ము అంది పడవేసె” ఇ.త.టికిగాని హనుమంతునికి

కసిదీనినట్లులేదు శ్రీరాము డవిసెదెట్టు క్రింద నిలబడి “చియి జాచి హనుమన్ను రమ్మని పిలిచే”. రామభక్తునికి కోపము తగ్గినది అప్పు డాతడు ‘రామచిలుకా వలెను చేయిపై వాలె’ను. రామదండ్రుడు ‘చేతిపై హనుమన్ను ధరణిపై దింపి- ముత్యాలహారమ్ము మెచ్చి మెకవేసె’ను. హారము వేసికొన్న హనుమంతుడు ఎప్పుటివలె జానపదులకు పరమదైవతము. అంతదనుక కోతియే. ఇవి జానపదుల మనఃప్రవృత్తి. రంగనాథరామాయణములో శ్రీరామచంద్రుడు భోజనసమయమున అంజనేయుని మరువలేదు. పొత్తున గూర్చుండ బెట్టుకొని భుజింపుమని కోరెను. రాము డొక్క కబళ మె త్రగనే అంజనేయుడు “ప్రబలమౌ భక్తి నప్పశ్యేరం బైత్తి, తలమీద నిడుకొని తనర నాడుచును, జెలగుచునో కపిశేఖరులార, రండు రాముని పశ్యేరము ప్రసాదంబు, దండిగా దొరకె నందరకు నేడనుచు, మునివృక్షమెక్కి యిమ్ములదాని దళము, అనువొందగా ద్రుంచి యా ప్రసాదమును” కపిసాయకులకు పంచినట్లున్నది. రంగనాథుని భక్తాంజనేయుని జానపదులు కోతిగా చిత్రించిరో, జానపదుల కోతిబత్తుని రంగనాథుడు సంస్కరించెనో తెలియదు.

భాస్కరరామాయణమందలి సుందరకాండము నంతయు పదముగా వ్రాసినది శాప గోపాలుడు. ఆనందగజపతి మహారాజును అతని భార్య వనకుమారీదేవిని పొగడుటచే విజయనగరవాసి యనియు ఆనందగజపతి సమకాలీనుడనియు తెలియనగును. రచయిత కొంత సంస్కారము గలవాడు. అంజనేయుడు లంకను ప్రవేశించిన రాత్రి “శ్రీరామకార్యములు సిద్ధిబొందుండునని ఆకాశమును పూసినట్లు” గనపడెను. “దేవతలు యెత్తినా దీపమన్నట్లుగా చీకట్లు తొలగింప చంద్రుడు డుదయించె”నట. దీనికి మూలము,

పావనికి సీత వెదకం

గా విశ్వము గానిపింప ఘనతమ మడగన్

దేవత లెత్తిన దీపము

కైవడి చందురుడు వెలిగె గగన తలమునన్¹

1. సుందరకాండము 89 (భాస్కర రామాయణము).

అంజనేయుడు తన విశ్వరూపమును సీతమ్మకు చూపించినప్పుడు “జల నిధులు కులగిరులు చాల క్రిందాయె” “తారలును తలపువ్వులాయె” నట. దీనికి మూలము,

జలనిధులు జానుదమ్మం
బులుగా కులగిరులు గజ్జ పొడవులుగా తా
రలు తల పువ్వులుగా ది
క్కులు కడవం బెరిగె కనకకుధరము భంగిన్ ²

రామాంగుళీయకమును సీతకిచ్చి తిరిగివచ్చిన అంజనేయుడు రామునితో “చిత్తగించుము నీదు చిటికెనే లుంగరము, అదిలక్ష్మీ చేతి కమర కంకణ” మనెను. దీనికి మూలము,

బాతిగ నిడ గై వేయక
మై తోచెదు నాకు నాడు ప్రాణేశనకున్
చేతం బెట్టగ కంకణ
మైతో కేయూర మైతొ అచ్చట చెవుమా.³

లంకాపురవర్జనము, రాక్షసస్త్రీల వర్జనము, అంజనేయాదులు సుగ్రీవుని మధువనమున జేయు అల్లరులు అద్భుతముగా నున్నవి.

ఉత్తరరామాయణమునకు సంబంధించిన గాథను- అనగా చాలాలగు సీత వనవాసము, కుశలవ జననము, వాల్మీకి చెంత వారి విద్య, శ్రీరామాశ్వమేధము, కుశలవయ్యుద్ధము, సీతమ్మ భూప్రవేశము మొదలగువాని - చర్చించునట్టి పాటలు పెక్కులు. వేపూరి బ్రతుకమ్మ కుశలవపాట, కుశలాపకము, కుశలపుల యుద్ధము, కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము వంటివి దీర్ఘ గేయములు. ‘వేపూరి బ్రతుకమ్మ కుశలవ పాట’ హనుమద్దాసుకృతము ‘మన్నెముగిరిధామా వలలో కేపూరినగరేళా వలలో’ యనుటచే వేపూరి ప్రాంతమున నున్న మన్నెముకొండ గ్రామము కృత్రిక రైతు ఆరాధ్యదైవతమని తెలియుచున్నది. ఈ రెండు

2. సుందరకాండము 808 (భాస్కరరామాయణము)

3. ,, 293

గ్రామములు పాలమూరు మండలములోనివి బ్రతుకమ్మ పండుగ సమయమున చేతులు తట్టుదు కాని కోంటలు వేయుమగాని పాడెడు కుశలవగాధ యిది కృత్రిక ర్త తెలంగాణమువాడు. చుప్పరాతి విడివిపెట్టిపోయిన రావణుని పటము కారణముగా రాముడు సీతాదేవి నడవులకు పంపించెను. వాల్మీకి యాశ్రమమున సీతమ్మ ప్రసవించి ఒక్క కుశకుమారునే కనెను. వాల్మీకి మట్టిబొమ్మకు ప్రాణముపోసి లవుని సృజించుట ఇందులో గల వింత. తక్కినదంతయు సాధారణమే. అశ్వమేధయజ్ఞపరిసమాప్తివరకి కథ సాగిపోయినది.

పెద్దమజ్జిపాశము “కాపురస్తులు” వూరి పాపవాజు జగ్గమ్మ దంపతుల తనయుడు రామచంద్రరాజు. దుందుభిరామసంవత్సర కార్తీక బహుళ దశమి నాటికి కుశలాయకమును పూర్తిచేసెను. (దుందుభి 1862). ఈతడు రామాయణము, విచిత్రరామాయణములను చూచి ఈపదము వ్రాసెనట. కుశలవుల కథనే నోరు దిరుగనట్టివారు కుశలాయకం బందురట. పదగుంథనలు చేయ సమర్థుడయ్యును “కతినము లుచితె కాపులకు తెలియదని, మరుగు లుంచుట మాని మాటలుండె” నట. శ్రీరామజననమునుండి రావణసంహారము వరకున్న కథను క్లుప్తముగా వర్ణించి పట్టాభిషేకమునుండి శ్రీరాముడు వైకుంఠమునకు పోవువరకు దీర్ఘముగా వర్ణించినాడు. విచిత్రరామాయణమును చూచి వ్రాయుటచే కాబోలు దీనిలో నతి విచిత్రములైన కథలున్నవి. శక్తిభద్రుని “అశ్వర్య చూడామణి” నాటకమున గూడ నిట్టి విచిత్రములు గలవు. శ్రీరాముని మరల, వైకుంఠమునకు రప్పించుటకై దేవతలందఱాలోచనలు సల్పిరి. తత్ఫలితముగా సరస్వతి చాకితయై ఆయోధ్యలో భర్తతో తగవులాడుట, దాసివలన కలిగిన జూపవాదమున రాముడు సీతాసాధ్వి నడవులకు పంపించుట దీర్ఘముగా వర్ణింప బడినది. వాల్మీకి జానకిని మిథిలానగరమునకు ప్రసవమునకై కొనిపోవుచుండ నామె మధ్యేమార్గమున ప్రసవించి కుశలవుల గనెను. వారు జనకునికడ చేరి యటనే యుండిరి. వాల్మీకికూడ అచ్చటనే యుండి కుమారులకు విద్యలు చెప్పెను. ఉత్తరకాండ తప్ప తక్కిన రామాయణ మంతయు నాతడు వారికి చెప్పెను. గురుదక్షిణకై భిక్షకు పోయెడువారా రాకుమారులు. తల్లి వారి సుత్తరదిక్కుకు పోవలదన్నను వారు పోయి ఆయోధ్యలో రామునికి రామాయణము వినిపించిరి. రామాదులు వారిని గుర్తించి అందరు కలిసి సీత చెంతకు వచ్చిరి. కాని యామె దుఃఖముతో భూప్రవేశ మొనర్చి లక్ష్మియై వైకుంఠము చేరెను. కొనల్య,

సుమిత్ర, మున్నగువారగ్నిప్రవేశ మొనర్చిరి. కుశలవపట్టాభిషేకము చేసి లక్ష్మణవియోగమున శ్రీరాముడు సన్యాసము స్వీకరించి స్వర్గమునకు పోవుటకు ముందు విభీషణాదులకు వరము లొసగెను. ఈ వరములు వింతగా నున్నవి. శ్రీరాముడు విష్ణువై, లక్ష్మణు డాదిశేషువై, భరతశత్రుఘ్నులు శంఖచక్రములైరి. ఇవి క్లుప్తముగా కుశలాయకమందలి కథ. అక్కడక్కడ వర్ణనములు ప్రబంధ ధోరణితో నడచినవి.

‘కుశలపుల యుద్ధము’ వ్రాసినదెవరోకాని దాని చివరన “వరునగ ఇది వాత్మీకిరామాయణము, తరపున వ్రాసెను ఈకవి తాను” అని చెప్పుకొననే కాని ఇందు విచిత్రమైన కల్పన లున్నవి. “కుశలవకుచ్చల చరిత్ర” కును ఈ పాటకును చాలదోటుల పోలిక లుండుటయేకాక కొన్ని ఘట్టములందున్న వాక్యములుకూడ అటులనే యున్నవి. ఒక్క లక్ష్మణునికి మాత్రమే కుశలపులు రామపుత్రులని తెలియును. తక్కినవారికి తెలియక యుద్ధమొనర్చిరి. లక్ష్మణుడు తొలుత కుమారులచెంతకు ఒంటరిగా పోయి రహస్య సంభాషణము చేసి తరువాత అందరివలె తానును పోరాడెను. కుశలపులు యుద్ధమున నాంజనేయుని బంధించి ఆ కోతిని తల్లికి కానుకగా నిత్తురు. శ్రీరాముడు అంగదవిభీషణాదులను కుశలపులకడకు యాగాశ్వమును విడువ రాయబార మంపును. విభీషణుడు కుశలపులతో శ్రీరాము డాదినారాయణుడన వారు లక్ష్మి యేదనిరి. అతడు ‘వారిజాక్షు వక్షస్థంమందున - వరలక్ష్మి వున్నదని పలికితే’ వారు ‘లక్ష్మిని గనుక నీవు చూపకుండువా- నీదే వీరుడు గాదని రపుడు- నాడు లంకాపట్నము గట్టుటకైన-రావణుతోడ కయ్యము చేసె- ఆయువు చెప్పి అన్నను జంపి- అతి క్షేణంబులు ఐడితివి నీవు-నేడయోధ్యపట్నము గట్టించెదను, చూపించుర శ్రీలక్ష్మిని’ అనిరి. రాముడు కుశలపులతో యుద్ధము చేయుటకు వైకుంఠమునుండి గరుడుని రావించెను. కాని యా గరుడుడును కుశలపులకు భయపడి వాహనకార్యమునకు అంగీకరింపడు. రాము డేనుగు నెక్కి యుద్ధము చేసెను. రామునికి కుశలపులకు జరిగిన సంవాదము చిత్రముగా నున్నది. రాముడు వారితో “పట్టర బాలుర బాణం తొడిగితి- తలచుకొర నీ దైవములను” అనగా వారు “తల్లివైన తలచి మొక్కుటకు-తగినటువంటి తల్లులె కారు- అడవుల కంపిన అమ్మలు లేరు” అనియు, రాముడు వారి శౌర్యముచూచి, “ఎన్ని తపంబులు చేసికొందురో-ఎన్నగ మీరంటి తనయులు కల్గ”ననగా “తపములు జపములు చెయ్యగలేదు-పుత్ర

కామేష్టులు చెయ్యగలేదు" అనియు దెప్పిపొడిచిరి. రాముడు యుద్ధమున బ్రహ్మ శంకరదేవేంద్రులను తనకు సహాయులుగా రమ్మన వారి భార్యలు సరస్వతి, పార్వతి, శచీదేవులు వారి నాపివైచి తాము కుశలవుల పక్షమున నుండిరి. వారే రాయబారములు జరిపిరి. శ్రీరామాదులు తమకు మ్రొక్కిననేగాని కుశలవులు యుద్ధము విరమింపమనిరి. పార్వతి వారికోర్కి చెల్లించుమని రాముని గోరెను. అతడి కుజ్జల కెట్లు నమస్కరింతునాయని చేయునదీలేక హృదయమున గురువులను తండ్రి నుంచుకొని అది సాకుగా వారికి నమస్కరించెను. "శరణు శరణు మాతండ్రి దశరథరాజు పాదంబులకు కులగురువు వసిష్ఠులకు, శరణు శరణు మా కౌసల్య చరణారవిందములకు, శరణుని చక్రధరుడే పలికె" నట. ఇది విజయనగర రాజులు తమ సింహాసనముపై ఖరానుగ్రంథము నుంచుకొని తురకలచే మ్రొక్కించుకొనిన కథవలె నున్నది. సీతారాములు కలిసిన తరువాత మరికొన్ని చిత్రము లున్నవిగాని యవి యనౌచితీదోషదూషితములు.

'కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము' అనుపాట కుశలవయుద్ధముమరియు కుశలవ కుచ్చల చరిత్రయను పూర్వోదాహృతముల రెండింటి కలయిక. దీనియందు మరికొన్ని వింక్షణములగు కథలున్నవి. శ్రీరాముని ఊర్విశ మొదలగు మరదండ్రు సీత నడచికి పంపవలదని బతిమాలినప్పటి సంభాషణములు దెప్పి పొడుపులు అత్యద్భుతముగా నున్నవి. సీతమ్మ కుశలవులకు రామాయణగాధ చెప్పునప్పుడు కై కేయిదశరథులను గూర్చిన వింతకథ నొకటి చెప్పెను. కైకకు దశరథు డేవిధముగా లోబడెనో చీమలు సంభాషించుకొన్న ఘట్టము చిత్రముగా నున్నది. కుశలవులతో శ్రీరాము డయోధ్య చేరుకొని కౌసల్యాది అంతఃపురవాసు లందరను వారివారికిగల కోర్కు లడుగును. తల్లులు తమ్ములు మరదండ్రు బంధువులు హితులు వారివారి ఇష్టానుసారముగా కోర్కులు తెలిపిరి. అంజనేయుడు తన కోరిక నిట్లు తెలిపెను. "సిరితోగూడ మిమ్ముల మోయుట-కెక్కువ గోరనన్నా నేను". ఇది యాతని భక్తికి తార్కాణము. సీతను ఋషికాంతులు "నిగమాద్రీశుడు నీ చింతాల దెగజిమ్మగలడూ, మగువా నీవీ ఘనమృగమాల నడుమ పగవగ పసియేమి ఆగుపడదయ్యె" ననిరి. ఇందులోనున్న సీతారాముల జోలపాటలో "రహి పాటి పార్థసారథీ దాసుసకునూ మహితసంపదల సమ్మతి నిచ్చు రామా" యని కలదు.

తిరునగరు అనంతదాసుని “రామనాటకము” లో నిగమాద్రీశుడను మకుటముగల పాటలున్నవి. కనుక నీ పాట కుశలవ కుచ్చల చరిత్రమున ప్రక్షిప్తముగా చేరియుండును. ఇక రహిపాటి పార్థసారథి లాలిపాట. ఈ పాటయే వెన్నుపార్థ కంపెనీవారు ప్రకటించిన “నూతన వేడుక పెండ్లి పాటల”లో నున్నది. కనుక నిదియును ప్రక్షిప్తమేయని భావించవలెను. కుశలవ కుచ్చెలకథ నడచిన వరుసయందున్నవికాక తక్కినవన్నియు దీనిలో చేరిన ప్రక్షిప్తములు.

పసగాడ సన్యాసి యనునాతడు రావణునికన్న పదిరెట్లు బలశాలియగు మరియొక రాక్షసుని కథ వ్రాసెను. దశకంఠుని ఛాటికే సమస్తలోకములు దద్దరిల్ల నీ యాంధ్రజానపదకవి శతకంఠుని పేరుతో నొక “శతకంఠ రామాయణము” రచించెను. ఈ కథను తొలుత కల్పించిన వాల్మీకి యెవరో తెలియదు. వసిష్ఠీతర రామాయణమున నీ గాధ కలదు. బెంగాలీ రామాయణము లందును సీతావిజయమును పేర శతకంఠరామాయణగాథ లున్నవందురు. తెలుగులో శతకంఠరామాయణమును యక్షగానములును, ద్వీపదలును ప్రబంధములును కూడ కలవు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దము మధ్యభాగమందుండిన పరశురామపంతుల అనంతరామ పండితుడు సీతావిజయచంపువను పేరుతో శతకంఠరామాయణమును సంస్కృతములో రచించెను. దశకంఠుని జంపిన రామునిపై పగదీర్చుకొన నీశతకంఠుడు తపమొనర్చి బ్రహ్మచే వరముల బొందెను. కాని “నిస్సారబుద్ధిచే నెలకచే చావు, తను బొందకుండంగ తానడుగడాయె”ను. దీనికి కారణ మునాట కణ్ణుని పెంపుడు కూతురును బలిమిని చెరపట్టి స్త్రీచే మృతుడవౌదువని కణ్ణునిచే శప్తుడగుట. శతకంఠుని తల్లి చిత్రగంధి. ఆమె కొడుకునకు బుద్ధులు చెప్పినను వాడు వినడయ్యెను. సప్తసాగరముల కవ్వల నున్న ప్రతాపలంక వాని పట్టణము. మనీంద్రులు వాని ఘోరచర్యలు రామున కెరిగించి వాని మారణ రహస్యమును చెప్పిరి. శ్రీరామునికి విభీషణుని రాక్షసబలము, సుగ్రీవుని వానరబలము తోడయ్యెను. అదిశక్తి సీతమ్మ యుద్ధము చేయ బయలుదేరెను. అంజనేయుడు విశ్వరూపము ధరించి సమస్తసైన్యముల మోసికొని వార్ధులు దాటెను. రామశతకంఠులకు జరిగిన యుద్ధము రామరావణయుద్ధముకన్న గొప్పది. కాని శతకంఠుడు చివరకు సీతాదేవిచే నిహతుడగును. పాలివాడగు విభీషణుడే వాని కగ్నిసంస్కార మొనర్చి యచ్చటనే “సరయానదియందు స్నానములు జేసె”నట. సప్తనముద్రము లేమైపోయినవో కాని సరయానది

ప్రత్యక్షమైనది. రాముడు శతకంఠుని కుమారుడు సీలకేతునికి పట్టాభిషేక మొనర్చి ససైన్యముగా తిరిగిపోయెను. రచయిత కొంత చదువుకొన్నవాడు కనుక పూర్వకవుల ఛాయలు కనబడుచున్నవి. అంజనేయుడు విశ్వరూపము ధరించునపుడు భాగవతమందలి వామనమూర్తి విజృంభణమును, సీతయుద్ధము సత్యభామానరకాసురయుద్ధమును జ్ఞప్తికి దెచ్చును. ఇట్టి విచిత్రములతో కూడిన శతకంఠరామాయణము వంటివి, ప్రజావాఙ్మయమున నెన్నియో కలవు. ఈ యభూతకల్పనలు ఆదిమానవుని పామరత్వము అనంతమైన ప్రకృతియెడ వానికిగల మనోభిప్రాయములను సూచించు.¹

ఇక కేవలము సీతమ్మ నాధారముగా చేసికొని పెరిగిపోయిన పాటలను చర్చింతము. ఈ పాటలందు కొన్ని రామాయణమునకు సంబంధించినవి కాని యధికభాగము వన యింద్లతో జరుగు సంఘటనములే సీతమ్మ కంటగట్టబడినవి. ఇట్టి పాటలను సాంఘికములు లేదా గృహజీవనమునకు సంబంధించిన పాటలలో చేర్చి యటనే విమర్శింపవగును. ప్రస్తుతము కొలదియో గొప్పయో రామాయణముతో సంబంధముగలవాని నొండు రెండు పేర్కొందురు.

'సీతాకల్యాణము'పాట నెవరు వ్రాసిరో తెలియదు. జనకునింట సీతమ్మ ఆడుచు పాడుచు నొకనా డటనున్న శివధనువు నెత్తెను. అది చూచిన జనకుడు శివధనువునెత్తి వందెడువారకే కూతురు నిత్తునని చాదించెను. తక్కినకథ యంతయును సాధారణమైనదే. ఈడేరిన సీతమ్మ నిటుల వర్ణింపనైనది.

"పండువెన్నెల మించు యాపణతిమోము,

గండుమీనులబోలు కలికి కన్నులవి

తోరంపు బొమ్మలది తోయజగంధి,

కీరపలుకులబాల కువలాయతాక్షి

1. "Such Myths have their Source in the attempt of the human mind, in a primitive and unscientific age, to explain the Various forces and phenomena of Nature with which man is confronted. They present in fact the conjectural science of of primitive mental condition." Vedic Mythology By A. Macdonell P. I.

తిలపుష్పములబోలు తీరునాసికము,

తళుకుటద్దము మించు తరుణి చెక్కిళ్లు

పగడంపుచాయల పణతి పెదవులవి

తగు ముత్యములబోలు తరుణి దంతములు

నునుపు శంఖముబోలు నశినాక్షి గళము,

తొలకరితీగె యా తోయజగంధి

అరటిబోదెల మించు అతివ పెందొడలు,

క రిదంతములబోలు కలికి పిక్కలది

మదగజగమనంబు మగువ నడకలది,

కొదమ తాబేల్వంటి కుదురు నడకలది"

ఈ వర్ణనము ప్రబంధమార్గమునకు దగ్గరగా నున్నది. పిక్కలను సాధారణముగా పరిపొట్టలతో బోల్పుట వాడుక కాని దీనిలో ఏమగు దంతములతో పోల్పుట జరిగినది. క్రొత్త యువమానము.

సీతాదేవి యానవాలన్నపాట చాలమనోహరమైనది. సీతాన్వేషణమునకు బయలుదేరు హనుమంతుడు శ్రీరామచంద్రుని తాను సీత నెటు లానవాలు పట్టవలెనో చెప్పుమని యడిగెను. శ్రీరాముడు సీతాదేవి యందచంచలములను కొన్నింటిని చెప్పెను. అటులనే తమ దాంపత్యజీవితమున గడచిన కొన్ని మధుర సన్నివేశములనుకూడ చెప్పెను. ఇవి యన్నియు కలసి సీతాదేవి యానవాళ్ళను పాట యయ్యెను. అంజనేయుడు లంకకు పోయి సీతకు రామముద్రిక నిచ్చి తిరిగి శ్రీరామునకు వార్తదెచ్చు పర్యంత మీపాటలో నున్న విషయము. దీనిలో శ్రీరామచంద్రుడు సీతాదేవి సౌందర్యమును వర్ణించి చెప్పిన ఘట్టము జానపద వాఙ్మయమునకేకాదు సకల ప్రపంచశిష్టవాఙ్మయమునకు తలమానికము. ఇందులో తుచ్చమైనట్టి అంగాంగవర్ణనముగాని బాహిరసౌందర్యముగాని ఆవేలముగా వర్ణింపబడలేదు. సీతమ్మ "తలఅంటు ఆడకే ఆడినట్లుండు, పచ్చిపసు పలదకే అలదినట్లుండు, పెట్టక కాటుక పెట్టినట్లుండు,, దిద్దక తిలకమ్ము దిద్దినట్లుండు. అలదక పరిమళ మలదినట్లుండు, మసిపాతగట్టిన మాణిక్యంవలెను, శీతకాలము

నాటి ఉదకమ్మువలెను, పాద్యమి జదివిన వేదమ్మువలెను,¹ పరమసతి ప్రభావ మెల్ల జెడియుండు" నట. ఒకనాడు సీతమ్మ అలంకరించుకొని "అద్దములోపల అతివ తనరూపు, అందులో జూచి పురు లంకించి ముడువ, ఈ అద్దమూలోను ఈ రూపుతోను, ఇంత చక్కని దేవి ఇది ఎవ్వరనుచు" తానే భ్రమపడి శ్రీరాము డింకెవరో శ్రీని తెచ్చి పెట్టుకొనెనని భావించి "ఏకపట్నీవ్రతుడవని ఇచ్చె మాతండ్రి ఏకపట్నీవ్రతుడవని ఎరుగుదు మేము, ఇట్టి మాయుల సతిని పిలిపించదగునా" యనెను. రాముడది గ్రహించి ఆమె మౌగ్యమునకు నవ్వుకొని సీతతో పతిలేని సతిజూచి అట్లనుకొంటివేగాని ఆమె పతిని కూడ పిలిపించెదను చూడుమని తాను సీతమ్మ ప్రక్కన నిలబడెను. అద్దములో నిరువురి బింబము లగుపడ సీతమ్మ వారెవరని ప్రశ్నించెను. రాముడు వారు సీతారాములనెను. ఈ ముగ్ధభావన వారి జీవితమందలి మధురసన్నివేశము. ఇట్టి వెన్నియో ఈపాటలోనున్నవి. ఇంకొకటి. ఒకనాడు చిత్రకూటసమీపమున స్నానము చేయుటకై "పచ్చిపసు పుడుకొని పద్మాయతాక్షి, కొలని దగ్గర కెల్లె గోవిందుదేవి". కాని కొలనులో దిగుచురికి "మింటచంద్రుడు వచ్చి ధరణి నున్నాడు, కొలనులో తుమ్మెదలు ఆడుచున్నావి." సీత తిరిగిపోయి రామునితో చెప్పి చంద్రుని తుమ్మెదల నటపండి పారద్రోలిననే కాని తన స్నానమునకు వీలుకాదనెను. రాముడామె వెంబడి కొలను సమీపించెను. కొలనులో నామె యిదిగో చంద్రుడు, ఇవిగో తుమ్మెదలని చూపించెను. శ్రీరాముడు నవ్వి ఇతడు చంద్రుడు కాడు నీముఖము, ఇవి తుమ్మెదలు కావు నీకురు లనెను. సీత సిగ్గుపడెను. అతిశయోక్తి యైనను ఎంతసుందరముగా నున్నదీ సన్నివేశము. ఇటులనే రాము డాంజనేయునికి కాకాసురవృత్తాంతమును చెప్పెను. అత్రియాశ్రమమున ఆననూయ సీతమ్మకు కానుకగా "పాయని శృంగారం మాయని మడత, కందనీ భూషణములు కాంత తానిచ్చి"న సంగతికూడ ఒక ఆనవాలుగా చెప్పెను. అరణ్యవాసమున సీతమ్మకి మహాపత్నివ్రత యిచ్చిన భూషణములే కాపైనవి. వినువారిని భావాంబరపీఠిని విహరింపజేయు నిట్టివిశేషము లీపాటలో ఇంకను కలవు. తమిళమందలి పెరియాళ్వార్ (విష్ణుచిత్తుడు) రచించిన

1. సాశ్రుకృత్యైవ తస్యంగీ తద్వియోగాచ్చ కర్మితా,

ప్రతిపత్వాతశీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా.

వాల్మీకిరామాయణము, సుందరకాండము 59-55.

భక్తి గీతములందును శ్రీరాముడు తనకు చెప్పిన విషయములను అంజనేయుడు ఆనవాలుగా సీతమ్మకు వినిపించినట్లున్నది.

‘కోవెల రాయబారము’ను పాటలో లంకయం దశోకవనముననున్న సీత ఒక వెన్నెలరాత్రి శ్రీరామవిరహమున తపించుచు కోయితో శ్రీరామునికి తన దీనావస్థ నెరిగించి తో దైమ్మని బతిమాలు గాధ గలదు.

“మెడది హారంబిస్తు కోవెలారో

ప్రాణేశు దో దైమ్మ కోవెలారో

పక్షిజేసిన పనులు కోవెలారో

ఉపకారములు ఉండు కోవెలారో” యని బతిమాలును.

“సీతమ్మ అగ్నిప్రవేశము” పాటలో మారీచుడు మాయామృగమై వచ్చుటనుండి శ్రీరామపట్టాభిషేకము వరకుగల గాధ వర్ణితము రావణ వధానంతరము రాముడు లక్ష్మణునితో “కుక్కముట్టిన కుండ కొరగాదు సుమ్మి” యని సీతమ్మను విడిచియే అయోధ్యకు పయనమయ్యెను. సీతమ్మ “భూదేవి పుత్రికను శ్రీరాము సతినందు” అనలుపెట్టి రథము నాపి “పక్షతిగా గొని యిట్లు బలుకంగ దగున, పక్షులలోనయినవృక్షములనైన, పశుమృగంబులనైన పుట్టలేనైతి తప్పున్న శిక్షింప దాతవే నీవు” అని బతిమాలెను. సీత అగ్నిప్రవేశ మొనర్చినను రాముడు శ్రీలు “అగ్నిమంత్రంబున అగ్ని బట్టెరు, వేడివస్తువు లెల్ల పట్టిచూచేరు” అని సీతమ్మను నమ్మెడు. శ్రీలు వంటలు చేయుటవలన కలిగిన దోషమిది. దేవతలు ప్రత్యక్షమై సీత నిర్దోషియని చెప్పిరి. శ్రీరాము డయోధ్య చేరుకొనెను. శ్రీరామపట్టాభిషేకసమయమున “వాయుదేవుడు వచ్చి వసుంధర నూడ్చె. వరుణ దేవుడు వచ్చి వాకిండ్లు దడపె, దేవకన్యలు వచ్చి దేదీప్యముగను, ముత్యాల ముగ్గులు ముదముతో బెట్టి”రట. జానపదులకిట్టి యద్భుతవిషయములందు అభిమానము హెచ్చు.

ఇక నేను సేకరించినవానిలో ఒక్క రామాయణగేయమును పేర్కొని ఇంతటితో నీ రామాయణసంబంధగేయముల ప్రసక్తి చాలింతును ఈ గేయము

పేరు 'మాయలేడిపాట'¹. పర్వశాలలో సీతారామలక్ష్మణులుండగామాయాస్మగము వచ్చుట, దాని జూచి సీతమ్మ రామునితో నా లేడిని వట్టి తెమ్మనుట, మాయాస్మగము పరుగెత్తి రాముని మోసగించుట, లక్ష్మణు డన్నను వెదకబోవరావణుడు సీత సపహరించుట ఇందలి కథ.

మాయలేడి పాట

రామయ్య గట్టించే	కోలు-రత్నాలా మేడ కోలు
సీతమ్మ గట్టించే	,, -సిరిపరినాసోలా ,, (చిరు పర్వశాల)
సిరిపర్న సోలాలా	,, -సిత్తారీ ముగ్గు ,, (చిత్రపు)
సిత్తారి ముగ్గుపైనా	,, -రత్నాల కమ్మడి ,, (కంఠి)
రత్నాల కమ్మడిపైనా	,, -రాలు మల్లెలూ ,,
రాలు మల్లెలపైనా	,, -వాలు చిలుకాలు ,,
వాలు చిలుకలపైనా	,, -వారిద్దారయ్యా ,,
రామయ్య సీతమ్మా	,, -జూద మాడంగా ,,
(ఆడుచునాడుచు) ఆడుతాడుత వచ్చే	,, -అది మాయలేడి ,,
మాయలేడికైనా	,, మడిమే లందమ్మా ,, (మడమ)
అటుజూడు రామయ్యా	,, -అటు జూడావయ్యా ,,
పిల్లలేడికైనా	,, -పిక్క లందమ్మా ,,
(చేరెడు-చేదెడు) చేరాడు చేటాడు	,, -చెవ్వు లుండంగా ,,
మంచిలేడి గాదు	,, మాయలేడి సీత ,,
మాయలేడి గాదు	,, -మంచి లేడయ్యా ,,

1. నల్లగొండ మండలమున నకిరెకల్లు గ్రామములో పోలీసు అధికారుల సహాయముతో సేకరించిన పాటలం దిదియొకటి. పాడినవారా గ్రామమువారు కారు. వారిది కేతెపల్లి నల్లగొండ తాలూకా, వృత్తి కట్టెకోత. 18-4-1952 తాత్తి 2 గంటలకు వారితో నకిరెకల్లు పోలీసుస్టేషను వెనుక కోలాటము వేయించితిని. కోలాటములో మధ్యననుండి పాటలు చెప్పినవాడు కోడెకొక్క- దైర్ఘ్య. కోలలు వేసినవారు చింతపల్లి అంతయ్య, చప్పిడి పీరయ్య, గండిమల్ల జయ్యన్న మున్నగువారు.

(తాపిన)

ఆలేడీ నెయ్యందీ ,, -రాము డుండేమీ ,,
 ఆలేడీ చర్మంబు ,, -రవికే గావలెనూ ,,
 ముత్యాలు దాపిన్నా ,, -రవికే లుండంగా ,,
 పగుడాలు దాపిన్నా ,, -రవికే లుండంగా ,,
 వట్టితోలుకు నువ్వా ,, -వలసినవా సీతా ,, (వలదు)
 పచ్చితోలుకు నువ్వా ,, -బుమినావా సీతా ,, (భ్రమయు)
 నీముఖం చూచేనా ,, -ఓ సీతిపరుడా ,,

రాముడెంత చెప్పినను సీత వినదు. చివరకు రాముడు లేడిని పట్ట
 సంసిద్ధుడయ్యెను.

(వడివేసి)

కుడిమీసం ఓడేసి కోలు- గుడ్డెక్తా జేసి కోలు
 ఎడమీసం ఓడేసి ,, - ఎన్నెక్తా జేసి ,,
 విల్లునమ్ముల పోడి ,, - వీపున వేసిండా ,,
 సందెడమ్ముల కట్టా ,, - సంకన బెట్టిండా ,,
 వంపున రామయ్య ,, - మిట్టన ఆ లేడి ,,
 ఆలేడి లేసిందీ ,, - రెండు వోజనంలూ ,, (యోజనము)
 రామయ్య లేసిండా ,, - ఒక్క- వోజనమూ ,,
 ఆలేడి లేసిందీ ,, - మూడు వోజనంలూ ,,
 రామయ్య లేసిండా ,, - రెండూ వోజనంలూ ,,

ఈవిధముగా నా మాయలేడి రాముని ఎనిమిది యోజనములవరకు
 తీసికొనిపోయెను.

ఏడు పొలిమెరలై నా కోలు- ఎల్లా దాటిండా కోలు
 తలమించి తంగెట్ల ,, - తా దూకుకుంటూ ,,
 పొయినె రామన్న ,, - లేడి జాడానా ,,
 అంతాటింతట బోయి ,, - నీలా గుండలా ,,
 నీలాగుండం మీదా ,, - నిలబాడి సూసే ,,
 పుట్టసాటున లేడి ,, - పూని మెయ్యంగా ,,
 కాలించి పెట్టిండే ,, - ఎక్కు బాణాలూ ,,
 హరియని పడ్డావీ ,, - ఆ మాయలేడి ,,
 హరియన్న మాటల్లా ,, - ఆ సీతా వినే ,,

- మల్లెతేటల వున్నా ,, - మరదీ లక్ష్మయ్యా ,,
 అడవిల మీయన్నకూ ,, - అతిభారమాయే ,,
 అడవిలో మాయన్నకు ,, - అతిభారమైతే ,,
 నీనొడ్డి కుంకుమ్మా ,, - రాలు నేలానా ,,
 నీచేతి గాజుల్లు ,, - చిట్టిపో వొడినా ,,
- (నల్లపూసలు) నీమెడ నల్లల్లా ,, - తెగి నేలాబడునూ ,,
 నీళ్లల్ల గొడ్డంద్లా ,, - తేలాడూ వొడినా ,,
- (చెదలు) నిప్పుకు చేదాలు ,, - ఎక్కుగా వొడినా ,,
 మరిది తనమాట తెదురాడినందులకు సీతమ్మ లక్ష్మణుని శంకించినది.
 అన్నజన్మి తమ్ముంది కోలు- అయోధ్యా కాదా కోలు
 చేసికిందీ బీడూ ,, - చేనోరిది కాదా ,,
- యని నిందించినది. లక్ష్మణు డామాటలు సహింపనేరక
 కుడిమీసం వోడేసి ,, - గుడ్డెట్టాజేసి ,,
 ఈమేర దాటాకే ,, - కంసల్య కోడలా ,,
 ఈమేర దాటాకే ,, - సుమిత్రా కోడలా ,,
 ,, ,, - శాంతమ్మ కొదినా ,,
 ,, ,, - లక్ష్మయ్య కొదినా ,,
 ,, ,, - రామయ్య సీతా ,,
- (గెర, బెర) ఏడు బేరా లై నా ,, - ఎల్లా గీసిండా ,,
 ఈ బెర దాటితే ,, - సువ్వు చెరలాపాలూ ,,
- ఈ విధముగా ఆనలుంచి లక్ష్మణుడు,
 విట్టునమ్ముల పొదీ ,, - వీపున వేసిండా ,,
 సందెడమ్ముల కట్టా ,, - సంకన బెట్టిండా ,,
 తలమీంచి తంగెట్లా ,, - తా దూకుకుంటా ,,
 పాయెనె లక్ష్మన్నా ,, - అన్నా జాడలకూ ,,
- (ఒకచెట్టు) ఇల్లెండ పొదకిందా ,, - రాముడు గూసుండా ,,
 ఏమీర తమ్మాడ ,, - ఇట్లా వచ్చినపూ ,,

అయోధ్యపట్నంబు ,, - పాడుబడ్డాదే ,,

అక్కడ కథలన్నీ ,, - అలాగున వుండే ,,

ఇక రామణుని ప్రవేశము సీతాపహరణము జరిగిన భాగము వేరు. నేసిపాట నింతవరకే వ్రాసికొంటిని. ఇది సిసలైన జానపదగేయము. భాష, భావము, నడక కల్పన మున్నగునవి యన్నియు జానపదవాసన వెల్లప్పుచున్నవి. శ్రీ తూమాటి దొణప్పగా రుదాహరించిన రాయలసీమ పాటలలోని "సీతమ్మచెఱ" * కును ఈ పాటకును కొన్ని పోలికలున్నవి.

"చేనిపంచ బీడు ఎవ్వరిది మరిదీ

చేనిపంచన బీడు చేనోడిదే వాదినా

అన్న జస్తే భార్య ఎవ్వరిదీ మరిదీ

ఏమి మాటాడితివి ఎఱ్ఱి మాతల్లీ" యన్నపాట

'శ్రీరామరామ వినవే' యను పాదాదిపాదాంతనియమములతో నున్నది.

రామాయణసంబంధగేయముల ప్రసక్తి నింతటితో విరమింతును.

భారత సంబంధములు

రామాయణము తరువాత భారతీయులకు భారతభాగవతగాధలు ప్రీతి పాత్రములు. పాండవుల ధర్మనిరతి, కౌరవుల దుశ్చేష్టితములు, శ్రీకృష్ణుని ధర్మప్రకాశము, శిష్టజనపరిపాలనము, భారతీయు లందరకును పరిచితములు. ఆయాగాధల ప్రభావము మన జీవితములందు మనకు తెలియనంత గాఢముగా నచ్చుపడిపోయినది. దృతరాష్ట్రుని గ్రుడ్డితనము, భీష్ముని ప్రతిజ్ఞ, ద్రోణాచార్యుని విలువిద్య, - శిష్యవాత్సల్యము, దుర్యోధనదుశ్శాసనుల మాత్సర్యము, కర్ణుని వదాన్యత- రాజభక్తి, విదురసీతి, శకుని మాయోపాయములు, (శకున గీసిగాడు) ధర్మరాజు ధర్మదీక్ష, భీముని బలము, అర్జునుని విక్రమము, నకులసహజేవుల సోదరభక్తి, అభిమన్యుని పరాక్రమము, ఘటోత్కచుని మాయలు, ద్రౌపది భంగపాటులు, గొంతెమ్మ (కుంతి)కోరికలు, ఉత్తరప్రజ్ఞలు, నలభీమపాకములు, యక్షప్రశ్నలు, కావలసినది గంధర్వులే తీర్చుటలు, ఏకలవ్య శుశ్రూష, శల్యసారథ్యము, (మొండి శిఖండి) శిఖండి మొండితనము వంటివి తెలుగువారికి

గారెలకన్న పీఠిపాత్రములు. “వింటే భారతము వినవలె తింటే గారెలే తినవలె” అనుమాట ఇందుకే వచ్చినది కాబోలు. భారతముతోని కొన్నికొన్ని ఘట్టములును, కొన్ని పర్వములును జానపదులు గేయములుగా మలచుకొనిరి. రామాయణమునకు చిలువలుపలువలు లేచినటులే భారతకథలకును కొమ్ములు మొలచి చిత్రభారతము లైనవి. నలచరిత్ర, దేవయాని చరిత్రము, సుభద్ర కల, సుభద్రాకల్యాణము, సుభద్ర సారె, ధర్మరాజు జూదము, ద్రౌపది వల్వలు, పండుపాట, విరాట పర్వాంతర్గత కీచకవధ, విరాటపర్వము (పదము), విరాటపర్వము (జంగంకథ), పద్మహ్యహము, విశ్వరూపము, భగవద్గీత కథాగీతము, సావిత్రి (బ్రతుకమ్మ) పాట, శశిరేఖా పరిణయం, శశిరేఖా పరిణయం (బ్రతుకమ్మ పాట), శశిరేఖ పెండ్లిపాట, గయోపాఖ్యానం (జంగం కథ), పరాశరమత్స్యగంధీసంవాదము వంటివి జానపదుల నోళ్లయందు బ్రతికియున్న భారతకథలు. “అయ్యగారి కూర్మనాథుని విరాట, కర్ణ, శల్య, పర్వములు, చంద్రగిరి కాతయ్య ఉత్తరదక్షిణ గోగ్రహణములు” పెద్ద పదములు¹. ఈ పాటలందున్న కొన్ని విశేషములను క్లుప్తముగా పేర్కొందును.

‘నలచరిత్ర-పదము’ వ్రాసినది తోలేటి సీతారామయ్య భీమసింగి గ్రామ వాస్తవ్యుడు; పూసపాటి విజయరామ గజపతి మహారాజశనూజుడగు ఆనంద గజపతికి సమకాలినుడు. కృతిభర్త భీమసింగిలో వెలసిన గోపాలకృష్ణుడు. వైశాఖ పురవాసి కలగల్గె వెంకటరామయ్య కృతికర్తతో “భూసురోత్తమ నీవు పూర్వంబు శశిరేఖ, పరిణయక్రమ మెల్ల పదము గావించి, ప్రచురంబుగా జేసి ప్రఖ్యాతి గాంచితివి, వలనొప్పుగా నిపుడు నలుని చరితంబు, మృదుతరంబుగ నీవు పదముగా రచియింపు” మని కోరగా “పామరజనంబులకు బహుసులభమునను, వర్తించుటకు పదుము వరుసరీతి రచింప” దొరకొనెను. ఈతడు దేవతావందనము కవిస్మృతితోపాటు నవగ్రహస్తోత్రముకూడ చేసినాడు. ఇది వింతయే. ఈ కవి భారతమందలి కథను మరియు శ్రీనాథుని నైషధకావ్యకథను రెండిని చూచినట్లున్నది. కథారంభము భారతమందువలెనే ధర్మజుని ప్రశ్నమునకు సమాధానముగా బృహదశ్వ డీకథను చెప్పినట్లున్నది. జానపదగేయములం దిది ప్రాథరచనగా చెప్పుకొనవచ్చును. ఏలయన అచ్చటచ్చట శబ్దాలంకారములు

1. శ్రీ శ్రీవాద గోపాలకృష్ణమూర్తి, ‘దేశి సారస్వతవిభూతి’ - కిన్నెర డిసెంబరు 1953.

‘దేవయాని చరిత్రము’ను జంగంకథగా వ్రాసినది వెంకటసుబ్బరాయగుప్త. తన సహపాతియగు వెంకటకృష్ణయ్య (కమ్మదొర) ప్రోత్సాహమున వ్రాసెనట. మల్లికార్జునస్వామి కృతిభర్త. ఈపదము నన్నయభారతమునకు అనుకరణమని చెప్పవచ్చును. కొన్నిచోట్ల భారతమందలి మాటలే యుద్ధరింపబడినవి. దేవయాని తన్ను పరిణయ మాడుమని యయాతిని గోర నాతడు పురుషుడు తనకన్న నెక్కువ కులపుత్రుని వివాహమాడుట విజ్ఞానేశ్వరీయాచిగ్రంథములు నిషేధించు చున్నవని చెప్పెను. భారతము ననుసరింపనిది ఈయొక్క కల్పనయు మాత్రమే. భారతము నీతడెంతగా ననుకరించెనో చూడుడు.

క. చను బొంకగ బ్రాణాత్యయ
మున సర్వధనాపహరణమున వధగా వ
చ్చిన విప్రార్థమున వధూ
జనసంగమమున వివాహసమయములందున్.

వ. ఈయేనింటియందు నసత్యదోషంబు లేదని¹.

దీనికి పదక ర్త,

“చను బొంకగ బ్రాణవ్యయమందున ధనహరణంబునను
వధగా వచ్చిన విప్రార్థంబున వైవాహికవేళ
మొదలవాళనయానంబుల నై దిట నొదవదు దోషంబు” అని వ్రాసినాడు.

క. ఋతుమతియై పుత్రార్థము, పతిగోరిన భార్యయందు బ్రతికూలుండై
ఋతువును విఫలము సేసిన, నతనికి మఱి భూణహత్యయగునండ్రు బుధుల్²
అను పద్యమునకు పదక ర్త

“ఋతుమతియై పుత్రార్థము సత్సతి పతిని గోరినపుడు
ప్రతికూలుండై ఋతుఫలత్యము శ్చతి యొనర్చినట్టి
యతనికి తప్పదు భూణహత్యయని యవని బుధులు జెప్ప” అని
వ్రాసినాడు. కథ ప్రసిద్ధమైనదే కనుక నిట వ్రాయుటలేదు.

1. భారతము, ఆది పర్వము తృతీయాశ్వాసము 178-179

2. భారతము, ఆదిపర్వము తృతీయాశ్వాసము 188.

తెలిసినంతవరకు తాళ్లపాక తిమ్మక్క తొలి తెలుగు కవయిత్రి. పదకవితాపితామహాదని ప్రసిద్ధిగన్న తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల అర్థాంగి. అన్నమాచార్యులవారు క్రీ. శ. 1408-1508 నడిమి కాలమున నుండెను. అన్నమయ సంగీతరసల రేకులపై “స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవరుషంబులు ౧౩౪౬ అగు నేటి క్రోధి సంవత్సరమందు తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు అవతరించిన పవారు యేండ్లకు” అని యున్నది. శక. ౧౩౪౬-౧౬ = ౧౩౩౦ అనగా ౧౩౩౦ + ౭౮ = క్రీ.శ. ౧౪౦౮ యగును. శాసనకాలము ౧౪౨౪ అనగా ౧౪౨౪ + ౭౮ = క్రీ.శ. ౧౫౦౨ వరకును ఆయన సంగీతరసలు రచించుచునే యుండెను. తిమ్మక్క శ్రీజనోపయుక్త మగునట్లుగా ‘సుభద్రా కల్యాణ’మను పాటను మంజురీద్వీపదలో వ్రాసెను. తిమ్మక్క చక్కని శయ్యలో కోమలరచన చేయగల సమర్థురాలు. కథ మొత్తముమీద శృంగారరసోచితముగా నడచినది. గుజిలీప్రతులలో చాలతప్పులున్నవి. ‘వెలయ కృష్ణనిపేర విఖాత్తిగాను, ప్రబల పార్థునిపేర అంకితంబుగను, వరకవి తాళ్లపాక తిమప్ప, చెప్పెను విష్ణుకథ జగతిలోపలను’ అని ౧౯౧౦ లో కాకినాడ కమలామద్రాక్షరశాలవారు అచ్చువేసిరి. కాని కీ. శే. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగా రొక ప్రాత తాళపత్ర గ్రంథము సంపాదించి పరిష్కరించి ప్రకటించినారు. దీనిలో ‘అవనిలో తాళ్లపాకాన్నయ్యగారి, తరుణి తిమ్మక చెప్పె తాను సుభద్ర, కల్యాణమును పాట కడుమంచి తేట’ యని కలదు. గుజిలీప్రతి శ్రీలనోళ్ళ ప్రచారమున నున్నట్లులే పాడుట కనువగు దీర్ఘములతో తప్పులతో ఛందోఛంగములతో నున్నది. పరిష్కృతమైన ప్రతిలో చాల మార్పులు కలిగినవి. గుజిలీప్రతిలో కథ పరిష్కృత ప్రతియందువలె సుభద్రార్థుల శోభనమువరకు గాక యభిమన్యు జననమువరకు సాగినది. ఈ విషయము లెట్లున్నను పాట ఒకటియే యనియు రచయిత్రి తాళ్లపాక తిమ్మక్కయే యనియు భావించవచ్చును. శ్రీలనోళ్ళ ప్రచారమందున్న గేయములో మార్పులు కూర్పులు సంభవమే కనుక గుజిలీ ప్రతులందు మూలాతిశాయివిషయములు కొన్ని గలవు. చేమకూర వెంకటరాజీ పదమును చూచియుండును. విజయవిలాసమునం దక్కడక్కడ సుభద్రాకల్యాణపు పోలికలున్నవి.¹ ఈపాట భారతకథారచనము నధికముగా ననువర్తించుచున్నది.²

1 తొలి తెలుగు కవయిత్రి వ్యాసము, పరిశోధన ౩ వ సంఛిక. శ్రీమతి. బాణగిరి రాజమ్మ.

2 శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి. సుభద్రా కల్యాణము పీఠిక.

కొన్ని కొన్ని వాక్యములు భారతమునందును నీపాటయందును సమానములు. సుభద్ర అర్జుని నిట్లు వర్ణించెను. 'చిగురొప్పు చంద్రికా చెలగు పాదములు, కర్పూర నెలవాలుగడ్డమ్మువాడు, వెన్నున మచ్చగల విభవమ్మువాడు, వెన్నున పదివేలు వెన డాగవచ్చు' (గుజిలీప్రతి). శ్రీకృష్ణుడు తన చెల్లెలి నివిధముగా పిలిచెను. 'అమ్మ రా ముద్దలగుమ్మ రా వేగ, కొమ్మ రా సవకంపుచొమ్మ రావమ్మ, ముత్యాలసరమ రా ముద్దలాలా రా, చిత్తజు బాణసూ చెలియ రావమ్మా, చిలుకల కొలికి రా శృంగారకన్య, తొలకరిమెరుప రా తోయజగంధి, పండువెన్నెల రావె భాగీర్తి రావె, గండుకోవెల రావె కమలాక్షి రావె, మచ్చెకంటి రావె మూధపతి రావె, అమృతంపుతెప్ప రా అరవిరిమొగ్గ, బంగారుపెట్టి రా భాగ్యాలభరణి' (పరిష్కృత ప్రతి) సుభద్రార్జునుల గర్వాధానపు రాత్రి ద్రౌపది మనోభావము లత్యంత మనోహరములు ఉదాత్తములును. "వెయ్యికిరణంబులా వెలిగేటిమితని, చంచలపడి కృష్ణ తగ జాలిబొంది, ఏవస్తువయినను ఇత్తును గాని, ప్రాణసల్లభు నిచ్చి బ్రతుకంగలేను, అనుచును విజయుని పాన్పున నుంచి, తల్పులు మూసియు తానేగుదెంచె"ను. కాని తరువాత "కొలుపున దుశ్శాసనుడు తన్నుబట్టి, వలువలు విప్పగా వలువల నిచ్చి, మానంబు గాచిన మాహాత్యుశాలి (అటువంటి శ్రీకృష్ణ కనుగు చెల్లెలట) నా ముద్దు చెల్లెలు ఇంతి సుభద్ర, అతివకును నాకును ఆరమరలు లేవు, అని మనంబున చాల హర్షంబు నొంది, పానువున నిద్రించె పాంచాలి యపుడు". (గుజిలీప్రతి)

వంతవంతలగు కథలను కల్పించుట మానవస్వభావము కాబోలు. పూర్వమున్న కథలను పూర్తిగా మార్చివేయుట, పూర్వగాథల నాధారముగా జేసికొని క్రొత్త గాథలు కల్పించుట, ప్రాత కథలకు కొంత తమ కల్పనము జోడించుటవలననే "కాళిదాసు కవితత్వము కొంత తమ పైత్యము కొంత"యనుమాట ప్రసిద్ధికెక్కినది. రామాయణము నాధారముగా జేసికొని క్రొత్తకథలు బయలుదేరినట్లే భారతము నాధారముగా జేసికొని కొన్ని కథలు పుట్టినవి. ఇట్టి కల్పనము చేయునది జానపదులేకాదు. దీనిలో శిష్టులును సిద్ధహస్తులే. ఇట్టి కథా కల్పనములు మానవుల హృదయానుభూతులవలన (చిత్తవికారమువలన) కలుగును. ఇట్టి చిత్తవికారమున కెంత స్థానము లభించిన నంతగా నిజమైన కథ వెనుకకు నొడుగును. సంబంధములేని క్రొత్త ఖార్చులు మార్పులు కలుగును. ఇంకొక కథాభాగము రెక్కలు కట్టుకొనివచ్చి దీనిలో నడుకుకొనిపోవును. అట్టి సనుయమున

ఈ క్రొత్త కల్పన తెలుసుండి చేరినవో ఆ కథకు మూల మెట్టిదియో కనుగొనుట కష్టము¹. ఇట్టి వింతగాధ యొకటి ఆంధ్రదేశమున బహుళవ్యాప్తి గాంచినది. 'గయోపాఖ్యానము' కథలో శ్రీకృష్ణార్జునులు 'తన్నుకొనగా తమాష చూచుట' మనకనుభవమే. ఈకథ భారతమున లేదు. చఱిగొండ ధర్మన చిత్రభారతములో నిట్టి కథాచ్ఛాయ గలదు. "ఈకథ కొంతవరకు మరుత్రరాబ్బరిత మందలి యొక కథను పోలియున్న" దని శ్రీ జయంతిరామయ్య పంతులుగారు 'ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయవికాస వైఖరి' పుట- 78, 79లో నాకథను వ్రాసియున్నారు. నాదిండ్ల గోపమంత్రి ఈ కథను కృష్ణార్జున సంవాదమును ద్వీపదకావ్యముగా వ్రాసెను. తరువాత వెలిచేరు వెంకటరామ ప్రధాని, కస్తూరి రంగకవి, రామయామాత్యుడు మున్నగువారు పద్యకావ్యములుగా వ్రాసిరి. కీ.శే. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారి నాటకరచనాసామర్థ్యమును దిగంతవిశ్రాంత మొనర్చినదీ వింత కథయే. భాషోద్ధారకులు బ్రౌనుదొరవారీ గ్రంథములనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసి యున్నారు. (బ్రౌణ్యనిఘంటువు ఇంగ్లీషు ౧౮౫౨. పుట ౫౧౯) 'పంచడబ్బు (చంభ శబ్దభవము డబ్బు) A mere fiction. The name is given to apocryphal Poems that are not grounded on any classical tradition as the - ౧. మైవాణ చరిత్ర, ౨. శశముఖ రామాయణము, ౩. కృష్ణార్జున సంవాదము, ౪. గంగా గౌరీ సంవాదము ౫. కైమసిభారతము'². గయోపాఖ్యానకథను జానపదలకొరకు జంగంతగా వ్రాసినది భేషచకొండ తిమ్మయకవి. దీనినే సాధువల్లి చంద్రశేఖరగాఢ్రీగారు కన్నడమున ననువదించిరట.³ మహారాష్ట్రమందును నిట్టి కథ యొకటి కలదని వింటిని. కృత్తిక ర్త "కరమగు నాంధ్రకవిత్వనాటకాల్ గావించిన మేటి-ఘన:డగు

1. When met with a late stage of its development a myth may be so far over grown with Secondary accretions unconnected with its original form, that its analysis may be extremely difficult or even impossible.

Vedic Mythology. A. A. Macdonell.

2. విద్యారత్నగారు, కృష్ణార్జున సంవాదము - పీఠిక

3. " " " "

చైత్రవకాండను పిచ్చయ కవివరు డనబరగి'న వాని 'నాలవ తనయుడ వెంక
యామాచ్యుడ సురహరిభక్తుడను' 'చాలగ మునునే నాటకముల నవలీల రచించిలి'
నని చెప్పకొనెను. దీనికి కృతిపతి యోబయనాయుడు. ఈకథ జానపదులందేకాక
కృష్ణులందుకూడ బహుళవ్యాప్తి నొందినదే కనుక కథావివరము లిందు పొందు
పరచుట లేదు. పాండవు లొకవైపు యాదవు లొకవైపు యుద్ధమునకు సన్నద్ధు
లగుటయే వింతగా దోచుచుండ కౌరవులీ జగడములో పాండవపక్షము
నవలంబించుట వింతలోవింత. పాండవయాదవభండనము నారదునివలన విన్న
దృతరాష్ట్రుడు భీష్మాదివృద్ధుల కర్తవ్యబోధనమున సదుద్దేశముతోడనే పాండవ
పక్షపాతమున కాయత్తము గండనిన దుర్యోధనాదులు కుత్సితులై (ముందు
కృష్ణుని నిర్ణీచిన తరువాత పాండవుల నతిసులభముగా జయింపవచ్చునని)
పాండవసహాయమునకై తరలిరి. అటు అన్నగారిని ఇటు భర్తను సంతృప్తి
పరచజాలక సుభద్ర వడినపాట్లు పాపమా యీశ్వరున కెరుక. చక్రాయుధ
పాశుపతాస్త్రములవలన కలుగనున్న ప్రళయమును శంకరుడు చెప్పి కృష్ణార్జునులకు
సంధి పొనగించి యాపెను. వివరకు కృష్ణు డర్జునుతో "కౌరవ్యులకును నీకును
ముందనిగా గలదని తలచి, అపుడు వారిని గెల్చెదొ గెలువవో యని నుది
నూహించి, ఇపుడు నిర్నిమిత్తము తారసిల్లి నేనింత జేసినా"ననెను. కొన్నిచోట్ల
సీరచన మత్రిప్రౌఢముగా నున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు సపరివారముగా వనవిహారమునకు బోయెను. అచ్చట,

"పారిజాత హరిచందన వరమందార మహిజములు

నారికేళ హింతాల తాల జంబీర వృక్ష తతులు

సరసకదంబ తమాల బీల ఘనసారమహిజములు

మరువక మల్లిక సింధువారములు మదనమహిజములు

వనస జంబు జంబీరవృక్షములు బదరీభూజములు

వనకాంచన కరవీర కేతకీ వకుళ భూరుహములు"

కాక మరికొన్ని వృక్షము లున్నటుల వర్ణించినాడు. అచ్చట కృష్ణుడు
'ఆబ్జురంబుగా నొక్క తలోదరి గుబ్బుచన్నుబట్టి-కబ్బ మొసంగిన రీతిగ నీ బడ
దెబ్బ గొట్టుచునుచు' పర్కెనుట,

“సురకాంతమణి దేవిరత్నముల మెరుపు దీపమనగ

గురుతుగ పూర్వదిశాంగన దీర్చిన కుంకుమబొట్టనగ” సూర్యోదయ మైనదట. ఈ కవివరునికి సంగీతమున గూడ చక్కని ప్రవేశ ముండియుండును. నారదుడు,

‘మానిత సుందరమైన వీణె చేబూని మీటుకొనుచు
హరికాంభోజ మహానట భైరవి యారఖి దర్బారు
ఖరహరప్రియ భోగి శంకరాభరణము సావేరి
భూపాలము మణిరంగుమ్మ కాంభోజ తోడి నాట
కాఫి దేవగాంధారి నీలాంబరి కన్నడ కానకాంగి
మాళవి మలహరి బిలహరి మలయానిల చర నాట
గౌళ శుద్ధసావేరి మారువాండోళి తోడి శ్యామ
సేనాపతి గమనశ్రమ మోహన ధేనుక రత్నాంగి
మానవతి సరసాంగి వరుస ప్రియగానమూర్తి యమున
ఇట్లు వనస్పతి మొదలగు రాగము లేర్పడ బాడుచును
కట్టు స్వరాయి లయోక్తము ముదము గానంబులతోను,

అంబరవీధి విహార మొనర్చినటుల వర్ణించినాడు. గయు డర్జును జూచి

‘హరుడో భారతివరుడో మందరధరుడో యాఘరుడు

మరుడో నలకూబరుడో చంద్రుడో హరిహయుడోయిత’డని

యాశ్చర్యపడెను.

భారతమందలి సభావర్ణాంతర్గతమగు ‘ధర్మరాజు జూదము’ కూడ తెలుగు స్త్రీలనాడుక నిల్లుగట్టుకొన్న చక్కని పాట. భారతమందలి కథకు తెలుగువారు మరికొన్ని కల్పనలు చేర్చుటయేకాక మార్పులకూడ చేసినారు. రాజరాజు పిలుపున ధర్మరాజును హస్తినాపురికి జూదమాడ బోవ సంసిద్ధు డగుచుండ సహచేవు డన్నతో జూద మాడవలదని చెప్పెను. కాని ధర్మరాజు సాటివారు రమ్మన తాను పోకుండు టుచితము గాదని చెప్పిపోయెను. భారతమున ధర్మరాజుతో జూదమాడినది దుర్యోధనుని షడ్మున శకుని; కాని పాటలో

దుర్యోధనుడే జూదమాడెను. ఒక వైపు ధర్మజుడు మరియొకవైపు రాజరాజు యుద్ధాని యాచిరి. “ధర్మరాజుకు జిక్కె కనకమ్ము నేడు, రాజు చేతికి చిక్కె బంపమ్ము (బలపము. పాతాం.) నేడు”. జూదమందు మొదట ధర్మజుడే గెలిచెను. రాజరాజోడిపోయెను. భారతమున రాజరాజు గెలిచెను. తానోడి పోవుచుండుట జూచి రాజరాజు పాచికలు శకుని చేతికిచ్చి లోని కేగి జ్యేష్ఠాదేవిని (పెద్దమ్మ-దారిద్ర్య దేవతను) కొలిచెను. పెద్దమ్మ రాజరాజుకు ధైర్యము చెప్పి తాను తన చెల్లెలగు లక్ష్మీదేవికడ కేగెను. “అల్లంత తమయక్క రాకను జూచి, ఎదురులేచి వెళ్లె మహాలక్ష్మి యపుడు, వలగొని ముమ్మారు ప్రణతులు చేసి, ఏమిటో యక్క నీవచ్చినపనుల’ని యడిగెను. అప్పుడు జ్యేష్ఠాదేవి లక్ష్మికి రాజరాజధర్మరాజుల జూద మెరిగించి తన నొకప్పుడు పాండవు లవమానపరచినట్టికథ నిటుల చెప్పెను. ధర్మజుడు రాజసూయ మొనర్చినప్పుడు నేనగూడ భోజనమునకై పోయి బంతిలోగూర్చుంటిని. అప్పుడు భీము డచ్చటికి వచ్చి “అడదానవు నీవు ఇది నీతిగాదు, మగవారితో గుడువ సాటిలేదనుచు, ఆకులు దీయించి పారవేయించె”ను. అప్పుడు “అభీము కిస్తినే శాపమ్ము నేను, చేటలోపల వడ్లు నెరపిన్ననాడు, నాడు నిను గొలుతునని పలికితి నేను, అరికాలు ఇంచుక తడువన్నినాడు, నాడు మిము గొలుతునని పలికితి నేను, నాటికార్యము నేడు సమకూడె ననుచు” చెప్పి “నీవేగి ధర్మనందనులను బాసి, రారాజును పొందవే రమణిరో నీవు” అని బలిమాలెను. కాని లక్ష్మీదేవి ధర్మజుని సల్లక్షణముల జేర్చొనుచు తానాతని విడువజాల ననెను. (చేటలో వడ్లు నెరపుట, సగమే తడియునట్లు కాళ్లు కడిగికొనుట దారిద్ర్య లక్షణములని యిప్పటికిని మనవారి నమ్మకము). ! రాజరాజు దుర్మాధగని నిందించెను. కాని జ్యేష్ఠాదేవి కోపించుటచే లక్ష్మీదేవికిపని తప్పదయ్యెను. లక్ష్మి ధర్మరాజును విడిచి రారాజును చేరెను. ఈ విషయములన్నియు జానపదుల కల్పనలే.

జూదమాడుచున్న “రాజు చేతికి జిక్కె కనకమ్ము నేడు, ధర్మరాజుకు జిక్కె బలపమ్ము నేడు”. ఈ యాటలో ధర్మజుడు సర్వస్వ మోడిపోయెను. తనను తమ్ములను చివరకు పాంచాలినిగూడ నోడెను. రాజరాజు ద్రౌపదిని సభకు పిలుచుకొనిరా గాంధారి యరువాని బంపెను. భారతములో ప్రాతీకామి పోయినట్లున్నది. పాంచాలి ఆతనితో “తలలంటి పనువు బూసి జాజుల్లు ముడిచి అంగుళ్ళవారధి (శారధి) రారాధు యనెను” ? (రజస్వలయనుటకు కాభోలు)

అతడూరక తిరిగిరా, రాజరాజు దుశ్శాసనుని బంపెను. పైనన్న మాటలే ద్రౌపది దుశ్శాసనునితో ననెను. కాని వాడామెపై నీళ్లుపోసి (ముట్టుదోషము పోవుటకై) పట్టుకొని నభకీడ్చి తెచ్చెను. నీళ్లుపోసి తెచ్చుట భారతమున లేదు. ఇది కల్పించిన జానపదు లొచితి నెరిగినవారు. ఈకల్పన స్త్రీలే చేయగలరు. కనుక దీనిని రచించినది స్త్రీయని నా నమ్మకము. ఇట్లు బలవంతముగా సభ కీడ్చించి రాజరాజు ద్రౌపది ననరాని మాటలనెను. ఆమె క్రుద్ధయై “గాజు మెరసితేను పుష్కరాగ మగునా, మాణిక్యము నలుపైతే మసిబొగ్గగునా, గాడిద యదియెంత గజమానబోరి, కాలువ లెన్నయిన కలిసి పారితే, గంగానదితోటి సాటియగునటరా, ఏరులు ఎన్నయిన ఎత్తి పొంగితే, సముద్రముతో నవి సాటి యగునటరా, అధికులమని తమరు పడగ లెత్తినను, శేషునితో సరియగున చిలువ లెన్నయిన, పశులమని తమరు వృక్ష మెక్కినను, గరుత్మంతునితో సరియగున అపశులెల్ల, కరుణాలమని తమరు కవిలే బట్టినను, శ్రీరాములతో సరియగున సృష్టికరణాలు, రాజులమని తమరు రచ్చ లెక్కినను, ధర్మరాజులతో సరియగున సకలరాజులెల్ల” అని దుర్యోధనుని తూలనాడెను. (సృష్టికరణాలు నియోగులుకారు. వీరే శిష్టకరణములు.) రాజరాజు దుశ్శాసనునితో ద్రౌపది వలువ లీడ్చింప నామె శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించెను. లక్ష్మీదేవితో వైకుంఠమున పాచికలాడెను విష్ణువు ద్రౌపది మొర విని “అక్షయ” మని పాచికలు వైచి వస్త్రము లిచ్చెను. ద్రౌపది దుర్యోధన దుశ్శాసనుల జంపింతునని శపథము పూసెను. రాజరాజుతో ద్రౌపది తాను పాచిక లాడుదుననెను. రాజరాజుండులకు అంగీకరించెను. తననింతగా నవమానపరచిన దుర్మార్గుని, అటలో ద్రౌపది యోషించి పరాభవించినది. “సింహాసనం మీద రాజు గూర్చుండె, కూర్మాసనం మీద పాంచాలి యుండె, పాపకర్ముని ముఖము తాజూడననుదు, నడుమనా వేయించె గండభారము” రాజరాజు ముఖము చూడ నొల్లక మధ్యన ద్రౌపది తెరపటము గట్టించుకొన్నది. “రాజరాజు తన చేత వేసె పాచికలు, పాంచాలి తన కాళ్ల దోసె పాచికలు” — ఓహో ఏమి యీ ద్రౌపది యభిమానము! రచయిత్రికి ద్రౌపదిచే నింత చేయించినగాని స్త్రీ జాతికి దుర్యోధనునివలన కలిగిన భంగపాటుకు సరియైన ప్రతికారము జరిగినట్టనిపించలేదు. ధర్మరాజోడినవన్నియు ద్రౌపది యొక్కటొక్కచే మరల గెచ్చెను. ఇంతలో శకుని వచ్చి అడ్డుపడెను. లేనిచో రాజరాజేమిపోయెడువాడో! శకుని రాజరాజుతో స్త్రీలు మాయావులనియు

“అడవారికి అగ్ని సహాయమేకాద, ఉడికేటి అన్నములు తొణికి ఛాసేరు, మండేటి మంటకు మారుమనలేరు, కాలేటి కొరవులు కాళ్ల తన్నేర”ని వారించెను. ఈ మాటలు సహజములు. ఈ కల్పనము లన్నియు భారతమున లేనట్టివే. కాని శౌలవిమాద్యులతో నీకథ భారతమునకు గూడ నెక్కినది. “కొందరు తాటాకులలో ఉన్నదని చెప్పెడు నమూనమును సందర్భశుద్ధిలేనిదియునగు నధికగ్రంథ”మని రావిళ్లవారి కథను గూడ ప్రకటించియున్నారు.¹ ఇంతలో ధృతరాష్ట్రుడు వచ్చి రాజరాజును మందలించి ద్రౌపదిని వేడ్కొని వరము లడుగుమనెను. రాజ్యము దిచ్చెను. కాని యామె “అడవారు రాజ్యములు ఏలంగ దగున, పతిగూడి సనములకు పోయెద ననుచు, పాంచాలి గోరనే పతుల నేవురిని, తప్పక ధృతరాష్ట్రుడు తా భారబోసె”. ఎంత యభిమానవతి యీ పాంచాలి! భారతమున సర్మరాజు రెండవమారు ద్యూతమాడి మరల నోడిపోయి యరణ్యవాసమున కేగినట్లున్నది కాని పాటలో ధృతరాష్ట్రుడు ద్రౌపదికిచ్చిన రాజ్యములు వదలి సణమున గెల్చి పొందెదమని పాండవు లరణ్యముల కేగిరి. ఈ పాటయందలి ద్రౌపదిపాత్ర మత్యద్భుతముగా నాంధ్రజానపదులు సృష్టించిరి.

కృష్ణశ్రీ గారి మాటలలో “పండుపాట ఆనే పాట ద్రౌపది యొక్క శరవ పతికాంక్షను చెప్పే మిషతో శ్రీలను దిగదీసే చండాలపు పాట”². ఇది చించినదెవరో పురుషుడై యుండును. భాండవమున్మాశ్రమమున పాండవు లున్నప్పుడు మునికి నాహారమగు ఒకేయొక చూతఫలమును బాణముతో కొట్టి భిక్షునకు పడవేసెను. ధర్మజుడు కీడు శంకించి కృష్ణుని ప్రార్థింప నాతడు గాండవులను ద్రౌపదిని వారివారి హృదయములందు దాగియున్న సత్యముల కప్పిన పండెప్పటియ ట్లదుకుకొను ననెను. నీతిశాస్త్రమందున్న శ్లోకములను గాండవులు (ఈ పాటలో కొంత అస్తవ్యస్తముగా) పల్లించిరి. పండు క్రమముగా ఒకటి లేచెను. చివరకు ద్రౌపది “సుందరం పురుషం దృష్ట్యా” మరియు “పంచమే పతయస్సంతి” యన్న శ్లోకముల జరుప పండెప్పటియట్లదుకుకొనెను. శ్రీలను మృదాదని నకులుడన కృష్ణభూతనికి ద్రౌపది తొలుత ఆర్జునునకు లభింప నాతడు తల్లితో ఫలము దొరికినదన్నప్పు డామె మీరేవురు భక్షింపుడన్న నాటి

1. భారతము - సభాపర్వము, ద్వితీయాశ్వాసము ప. 264

2. శ్రీల - గేయకథలు, కృష్ణశ్రీ. భారతి. జులై 1953.

మాట జ్ఞాపకము చేసి సమాధానపరచెను. శ్రీల చంచలస్వభావమును చిత్రించుట కుద్దేశింపబడినదీ పాట.

నల చరిత్రము వ్రాసిన తోలేటి సీతారామయ్యయే 'శశిరేఖాపరిణయ' మను పదము వ్రాసెను. ఇదియే యాకవి మొదటి కృతి. కృతిపతి భీమశృంగి గోపాలరాయుడు. ఆంధ్రుల కత్యంతప్రీతిపాతమైన చుట్టరికము మేనరికము. శశిరేఖాభిమన్యులు మేనమామ మేనత్తబిడ్డలు. మధ్యన కొంత అంతరాయము ఏర్పడినను చివరకు వారి వివాహము శుభాంతముగా జరుగుటచే తెలుగువారి స్వత్వము నిలబెట్టినట్లయినది. ఈ వివాహసంబంధముచే శశిరేఖాభిమన్యులు వారి తలిదండ్రులు తెలుగువారై పోయిరి. పాండవు లరణ్యవాసమునకు పోయినప్పుడు సుభద్రాభిమన్యులు ద్వారకలో నుండిరి. శశిరేఖ రేవతిబలరాముల గారాబుకూతురు. శశిరేఖాభిమన్యుల బాల్యమైత్రీ ప్రణయముగా పరిణమించెను. శశిరేఖ ఈదేరగనే బలరాము డామెను రాజీవాసమున నుంచెను. వారి కలయిక లప్పటినుండి కావ్యములందలి నాయకనాయకులకువలె సుద్ధానవనములందు. కనుక వనవర్ణనము నాయకావర్ణన సుదేహార్ణమున నడచినది. అభిమన్యుడు శశిరేఖను "ఇది మనోహరమైన మదను కీరంబు, కీరంబు యిదిగాదు కెంపమ్మి మొగ్గ, తమ్మి మొగ్గయకాదు తక్కు వజ్రపుబొమ్మ, బొమ్మగాదు సువర్ణపూత విగ్రహము, విగ్రహం దిదికాదు ననవించి దొర బాకు, బాకుగాదిది రతిభామ పూదోట, పూదోటయును గాదు పూర్ణేందుబింబమ్ము, ఇందుబింబము గాదు కుందనపురేకు, రేకుగాదిది తావిరేకు పువ్వులపోక, పోకగాదిది శశిరేక గాబోలు" నని ముక్తపదగ్రస్తమున పఠించును. శశిరేఖ చిలుకతో నభిమన్యు నుద్దేశించి "రాజులకు చిలుకలకు రాజీవదశనేత్ర, పక్షపాతంబెపుడు దీక్షమైనందు, వనములో దిరిగేటి వారి కెల్లప్పుడును, ఫలభంగగుణములే పడతి గల్గుండు" నని శ్లేషగా సంభాషించినది. ఇది శ్రీనాథుని "పక్షివంశవతంస పక్షపాతము నీకు, గతియంద తాదు సద్వివేకతీయండు"¹ అన్నమాటను జ్ఞప్తికి దెచ్చును. శశిరేఖాభిమన్యుల వివాహమున కువ్విళ్ళూరుచున్న సుభద్ర కాశాభంగము కలిగెను. శశిరేఖను దుర్బోధనపు తుడుగు లక్ష్మణకుమారున కడుగ వచ్చిన భీష్మద్రోణులు బలరామునితో "ఆతడును నీవు వియ్యంకులై తేను, కనకంబునకు తావి కలిగి నట్లుండు, పరగ చెవుకున వండు బండినట్లుండు" నని పొగడగనే బలరాముడు

ఉబ్బిపోయి కూతురును కౌరవవంశమునకు కోడలిగాజేయ నిశ్చయించుకొనెను. శ్రీకృష్ణుడు సుభద్రకు తన నిస్సహాయస్థితిని చెప్పుకొనెను. సుభద్ర తొలుత బ్రతిమాలి తరువాత తిట్టి శపించి కుమారునితో పాండవులున్న యడవికి బయలుదేరెను. శశిరేఖ అభిమన్యుని వెదకుటకై తన పెంపుడుచిలుక నంపెను. చిలుక అభిమన్యునితో మాటలాడి తిరిగిపోయెను. మధ్యేమాగ్గమున అభిమన్యునకును భీమునికి హిడింబవలన కలిగిన కుమారుడగు ఘటోత్కచునకును ఘోర యుద్ధమయ్యెను. నారదుడు ఇరువురన్నదమ్ముల నొకరికొకరి నెరుకపరచి సంచి చేసెను. ఘటోత్కచు డభిమన్యునకు జరిగిన పరాభవము విని తన మాయచే శశిరేఖను గొని వచ్చి ఇంద్రాదుల రావించి శశిరేఖాభిమన్యుల వివాహము చేసి తాను శశిరేఖాకారమున ద్వారకయందుండి కౌరవులను ముప్పుతిప్పలు బెట్టి హస్తినాపురికి పరుగెత్తించెను. ఈ ఘట్టములందు హాస్యము పోషింపబడినది. శ్రీకృష్ణస్వామి కీవిషయము లన్నియు దెలిసి మిన్నకుండెను. తరువాత బలరామ కృష్ణులు పోయి శశిరేఖాభిమన్యుల దోడితెచ్చి వైభవోపేతముగా మరల పెండ్లి చేసిరి కథ శశిరేఖాభిమన్యుల శోభనముతో ముగిసెను. ఈ పాట “సరవిగా స్వభావు సంవత్సరమునను - పరగ శ్రావణకృష్ణపాడ్యమి దినంబు - వరుసగా నాదిత్య వాసరాంతమునకు - సొంపుగా నీ కథయు సంపూర్ణమయ్యె”నట. ఇది క్రీ.శ. 1883 సంవత్సరమునకు సరిపోయినది.

ఇదే కథను ‘శశిరేఖాపరిణయము-బ్రతుకమ్మపాట’గా వర్ణము దశరథయ్య వ్రాసెను. పైనున్న కథకంటె నిందు మరికొన్ని స్వల్పవిశేషము లున్నవి. ఈకథలో సుభద్రాబలరాములు పరస్పరము నిందించుకొనిరి. బలభద్రుడు సుభద్రను మెడబట్టి గెంటించెనట. ఇది కొంత అనౌచిత్యమేయని నా భావము. ఈయనౌచిత్యము నీకవి యింకొకచో మెరుగుపెట్టి దిద్దుకొనెను. నారదుడో యింతెవరో లేకుండనే ఘటోత్కచాభిమన్యులు యుద్ధముచేసి తమతమ యాభిజాత్యము లుచ్చరించుకొని ఒకరినొకరు తెలిసికొనిరి. ఇదియే సహజముగానున్నది.

కాలయముని కర్కశపాశమునుండి పతిప్రాణము లరచేతబట్టి తెచ్చుకొన్న పరమపతివ్రత సావిత్రిదేవి. అరుంధతి అనసూయ సావిత్రివంటి మహాసాధ్వీలు భారతనారీమణుల కాదర్శనీమూర్తులు. వారి మాహాత్యములుగాని వారి కథలుగాని తెలియనిస్త్రీ భారతదేశమున నుండదన్న నతిశయోక్తికాదు. భారతమందున్న సావిత్రియుపాఖ్యానము “సావిత్రి-బ్రతుకమ్మపాట” గా

చెర్మిరాల భాగ్యయను వైశ్యకవి వ్రాసెను. ఈయన సిసలైన జానపదకవి. శతాధిక గ్రంథకర్త. సులభవ్యావహారికమున నీ కథ చకచక సాగిపోయినది. భారతమందలి కథకు పాటలోని కథకును కొన్ని భేదములున్నవి. అశ్వపతిరాజు సాశ్వదేశాధీశుడని పౌరపాటున వ్రాయబడినట్లున్నది. అశ్వపతి ద్యుమత్యేనుల విషయమున రచయిత పౌరపడెను. భారతమున సావిత్రి సత్యవంతుని గూర్చి విని ప్రేమించియుండగా పదములో నారదు డామెకు సత్యవంతు నెరుక పరచినట్లున్నది. భారతమున సావిత్రి యమునివలన తనతండ్రికి శతపుత్రుల పరమడిగినట్లుండగా పాటలో నా పరము సావిత్రి తానే కోరుకొని అది సాకుగా తన భర్తను బ్రతికించుకొన్నట్లు చిత్రించినాడు. యముడు కోరుకొనుమన్న తృతీయపరముగా సావిత్రి శతపుత్రులను గోరెను. అతడు పరమిచ్చితి ననెను. వెంటనే సావిత్రి,

“పకపకనవ్వియు ఉయ్యాలో

చిక్కితివో యముడ ,,

దక్కెను నావిడుడు ,,

పతిలేక నేనెట్లు ,,

సుతులను బడయుదు” అనెను. యముడామె చాకచక్యమున

కాశ్చర్యపడి పాతివ్రత్యమునకు మెచ్చి పతిప్రాణము లిచ్చి పంపెను. యముడు ఈమాత్ర మాలోచింపడయ్యెనా! ఇంత తెలివితక్కువవాడాయని మనము తర్కింప నవసరములేదు. జానపదుల యూహ మంతవరకే పరుగిడినది. సావిత్రికి భర్త ప్రాణము లిప్పించుటకు జానపదులకు దోచినట్టి యుపాయ ముదయే. కనుకనే అది జానపదగేయము.

విరాటపర్వము కథ మూడు పాటలుగా నాకు లభించినది. ‘విరాటపర్వము జంగం కథ’గా వ్రాసినది ధేనువకొండ వెంకయ. “అవని ధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని యంకిత మొప్పగనూ, ప్రమదముతో శ్రీభారతము విరాటపర్వమందు కథనూ, రమణీయముగా మధురసోక్తి బల్ చమత్కారములను, రగడలు దరువులు పద్యంబులుగా రచించెద నిపుడూ” అని రెండాశ్వాసముల గ్రంథముగా వ్రాసెను. పాండవులు మారువేసముల విరాట కౌలువు జేరువరకొక యాశ్వాసము నడచినది కివచవధతో రెండవయాశ్వాసము పూర్తియైనది. పండితకవి రచన కనుక చారాభుద్ధి పదసౌష్ఠ్యపములున్నవి. పర్వములు కావ్యవక్తి ననుకరించినవి. మూలమున తెచ్చుటను భిన్నముగా లేదు.

రెండవది 'విరాటపర్వము-పదము'. కర్త అయ్యగారి కూర్మకాథము. "భారతమున విరాటపర్వమందున గలుగు, కథ జూచి చెప్పెదను మరమైన పదము, ప్రబల పబంధములు పండితార్హములగుచు, హమరులకొరకు నీ పదము జెప్పెదను, కఠినశబ్దములున్న కావులకు తెలియవని, మరుగుపడములు మాని మాటలుంచెద"నని కవిప్రతిజ్ఞ. కథ మూలానుసారముగా నొడుదొడుకులు లేక నడచినది. గోగ్రహణమునకై వచ్చి పారిపోవు దుర్భోధనుని అడ్డునుడు "రాచజూదంబాడ రమ్ము నాతో నీవు, నిలిచి గెలిచితేవేని నీది రాజ్యంబు, నేను గెలిచితేనీని నీవు రాజ్యము విడువు, శకునిగెలు పస్థిరం బిక తిరిగి రమ్ము"ని చక్కగా చెప్పిపొడిచెను.

పై రెండు పాటలును దీర్ఘగేయములు. కాని "విరాటపర్వాంతర్గత కీచకవధ" యనునది చిన్నపాట; మూడవగేయము. సాధారణముగా శ్రీలలికముగా పాడుకొనుపాట ఇదియే. భారతకథయే చాం క్లుప్తముగానున్నది. శ్రీలీ యీపాట నల్లరేమోయని నాయూహ. సైరంధ్రియైర ద్రౌపది సుదేష్ఠతో తన కేవును గంధర్వపతులు గలరనియు తనకెట్టి భయము లేదనియు 'కాకయినుమున యీగ ముసురునా చెవుమా - నిప్పు చెదలంబునా నీవు యెవగవా' యనెను. కీచకుడు ద్రౌపదిని మోహించి అక్కగారితో నిట్లు వర్ణించి చెప్పెను. "అతివ యాకారమను జలధిలో మునిగి - అంకుశం జైనట్టి యామొసలిచేత - పట్టుబడి యున్నాను బ్రతుకుదెరువేమి". చక్కని యుపమానము. అక్క కీచకునితో "ఆదాని చిత్త మరటాకు మొహూ - ఎన్నరేమన్నాను యముడు బాధించు"నని బుద్ధులు చెప్పెను. ద్రౌపది తన భంగపాటును విరటుని కొలువులో చెప్పుకొన్నప్పుడు కుపితుడై "ఒకమాను చేబట్టి ఉగ్రుడై భీము, కట్టెలకు ఈమాను ఖండింతుననెను" కాని "పచ్చది ఈమాను పాటిగాదనుచు, వద్దయచు ధర్మజులు వారించి పరికె"ను. ద్రౌపది నుద్దేశించి "ఆదదానవు నీవు నవనకును నిలువా, తగదు నీకని పలికె తాను ధర్మజులు". అవమానితురాలైన ద్రౌపది "ఒక్కడు మగడగును వనితలకునెల్ల, ఏవురు మగలుండి తనకు ఈ పాట్లు, వచ్చెనని పలికెను పాంచాలి తాను" భారతమందున్న సర్మగర్పమగు మాటలే పాటలో నింతసులభముగా జెప్పబడినవి.

తెలుగుభారతమున లేని భగవద్గీతను శ్రీజనోపమ క్తముగా 'భగవద్గీత కథాగీతము' పేరుతో భాస్కరుడను రచయిత వ్రాసెను. గీతార్థసారమంతయు

ఇరువదియొక్క ఖండికల (Stanza)లో నిమిద్ది చక్కని శైలిలో వ్రాసిరాడు. నడకగూడ ఉదాత్తముగా నున్నది. విషయము ప్రసిద్ధమైందే కనుక దానిని విడిచి కేవలము మచ్చునకుగా నాదియంత్యములందున్న రెండు ఖండికల పేర్కొందును.

గీతార్థసారము వినుమూ-నవ-

నీలాము చేకోను విధమూ-

భూతాదయా పరహేతురతిచే కపి

కేతానునకు ఖగకేతాను డెరిగించు

జ్ఞాతిపదచే పాతకము సా

జాతమో నేనేతెరంగున

జేతునని యుద్ధమొల్లక పురు

హూతసుతు డీరీతి బల్కెను ||గీ|| అని యారంభమై

మంగళమిదె జగన్మోహనా-శ్యామ-

లాంగ సుందర గరుడవాహనా

శృంగార రసభర సంగీతవాద్య ప్ర

సంగ శ్రీఅలమేల్మంగా సమేళ శ్రీ

రంగ భాస్కర పుంగవుని స

త్సంగతునిగా జేసి బ్రోచుచె

రంగు శేషభుజంగగిరి వర

మంగళము మాతంగరక్షక ||గీ||¹ యని ముగిసినది.

భాగవత సంబంధములు

రామాయణభారతములవలెనే భాగవతము కూడ జానపదులకు కవితా వస్తువై నది. నన్నయభాస్కరాదులు భాగవతమును చేపట్టక పోతనగారికి

1. ఈ పాటను శ్రీ రంగం సూర్యనారాయణశర్మగారు 1919 శతాబ్దాంతముననో 20వ శతాబ్ది ప్రారంభముననో వ్రాసిరి. ఈ రచయిత మన అభ్యుదయ కవిచక్రవర్తి శ్రీశ్రీ గారికి పితామహులు. మొదటిసారి కవియే దీనిని ప్రచురించిరట. రెండవ ముద్రణము 1923 లో జరిగినది. ఈ విషయము నా కిటీవల తెలిపినవారు శ్రీ పూడిపెద్ది లక్ష్మణమూర్తిగారు.

విడుచుచే మంచిపనియైనది. వారు మహాకవులైయైనను భాగవత మంటిననో నది యంతగా రాణించియుండదు (భాగవతవస్తులత్వమే యిది.) అది సర్వయాదుల కవలీలగా జిక్కునట్టిదిగాదు. మహాభక్తుడగు పోతన జన్మించునంత దనుక భాగవతమట్లే కాచుకొనియున్నది. పోతన గూడ అదియట్లుండుట తన పూర్వ సుకృత మనుకొనెను.

మ. ఒనరన్ సన్నయ తిక్కనాదికవులీ యుర్విం బురాణావళుల్
తెనుగుం జేయుచు మత్పరాకృతగుభాధిక్యంబు దానెట్టిదో
తెనుగుం జేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిం దెనింగించి నా
జననంబున్ సఫలంబు జేసెన బునర్జన్మంబు లేకుండగన్.

మహాకవి పోతన కలవడిన భక్తిసాతత్య మితరాండ్రకవులందు విరళము. శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు భక్తసులభుడగు శృంగారమూర్తి. జానపదుల పామర హృదయములం దాతని పాదపంకజము లతిసాంద్రముగా ముద్రితములు. వేదాంత వేత్తయగు పోతనను భక్తివిషయమున జానపదు లందుకొనగలిగిరి. శృంగారమున వారిదే ముండదుగు. భక్తి యాత్మగా శృంగారము శరీరముగా జన్మించిన జానపదులు (గోపస్త్రీలు)తాము కృష్ణతత్వ మనుభవించి త్రేన్చినప్పటి పరిమళమే శిష్టుల కాస్వాదయోగ్యమైనది.

శ్లో. మదశ్శిశ్నశ్చశిఖణ్డ విభూషణం, మదన మన్తర మగ్ధ ముఖామ్బుజమ్
ప్రజవధిగా నయనాశ్చంద్రం వజ్రోత్తం, విజయచాం మమ వాఙ్మయజీవితమ్.

శ్లో. అపాల్గః పాభిరభజ్గరాభి రనన్తరేభారసరజ్జోరాభిః

అనుషణం వల్లవసున్దరీభి రభర్మర్యమానం విభుమాశ్రయామః. అని కొనియాడిన లీలంశుకుని మాటలు పరమసత్యములు. భక్తిశృంగారములతోపాటు జానపదులను శ్రీకృష్ణుని చిలిపిచేష్టలు మరింత పరవశులను చేసినవి. అంతటితో వారి హృదయోచ్ఛాతమగు భక్తిని, శృంగారమును, కొందెపచులను అన్నింటిని కృష్ణుని కంటగట్టి తమ హృదయభారములను దించుకొనిరి. తనపై నింత భారము పడినను భక్తసులభుడగు నాపరమాత్ముడు - శృంగారమూర్తియగునా పూరజనకుడు -- కొందెవాడగు నా గొల్లకృష్ణుడు కిమ్మనక యూరకుండెను. కృష్ణు డూరకొన్నకొంది జానపదులు నోదీపబద్ధిసట్లు పాటలు పాడిరి. భాగవత కథలలో దశమస్కంధము - గొప్పపాట, ప్రహ్లాద చరిత్రము, వామన

విజయము, వామన చరిత్రము, అంబరీషోపాఖ్యానము, గజేంద్రమోక్షము. ద్రుపద చరిత్రము, శ్రీకృష్ణుని జననము, కాళింగమడుగు, శ్రీకృష్ణుని చల్లుబు, బాంకృష్ట లీలలు, బాలక్రీడలు, గుమ్మడుపాట, యశోదకొంగపాట, గోపికాశ్రీల జులక్రీడలు, కృష్ణజులక్రీడలు, బేడిపంచుపాట, కృష్ణుని ముద్దులు, బృందావన క్రీడలు. చిరుక రాయబారము, రుక్మిణీకల్యాణము, రుక్మిణీదేవి విజయము, రుక్మిణీదేవి ముచ్చట, రుక్మిణీదేవి సారె, రుక్మిణీదేవి వేవిళ్లు, రుక్మిణీదేవి సిమంతము, సత్యభామ సరసము, పాడుజాత పల్లవి, కుచేలోపాఖ్యానము, గోపికాగీతలు, భ్రమరగీతలు, ఉషాస్వప్నము మున్నగునవి జానపదులందు ప్రచారము గాంచిన పాటలు. భాగవతకథలు జానపదులు కొన్ని యున్నవియున్నట్లుగా మరికొన్ని కొంత మార్పుతో ఇంకకొన్ని లేనివి కల్పించి పాడుకొందురు. జానపదులందు ప్రచారముగాంచిన కొన్ని భాగవతకథల నిట పేర్కొందును.

నలచరిత్రము, శశిరేఖాపరిణయము మున్నగు పదములు వ్రాసిన తోలేటి సీతారామయ్య “ప్రహ్లాదచరిత్రము పదము” గా రచించెను. పదముగా “ప్రచురంబు జేసితే ఐహమంది కుపయోగ” పడునని యాతని యభిప్రాయము. సనకసనందనాదులు జయవిజయాల శపించుటదగ్గరనుండి ప్రహ్లాదపట్టాభిషేకము వరకుగల గాథ ఇందు వర్ణితము. భాగవతమందలి కథకును పదమునకును భేదము ఏమియులేదు. పోతనగారి భావశరీరమునకు తోలేటి సీతారామయ్య తన భాషా వస్త్రములు గట్టెను. “సరవిగా క్రోధివత్సర చైత్రమాసమున, వరపార్వమీ స్థిరవాసరమునకు” ప్రహ్లాదచరిత్రపదము పూర్తి చేసి సింహాద్రిస్వామికర్పితము చేసినటుల చివరన కలదు. క్రోధి క్రీ శ. 1904 సంవత్సరమునకు సరిపోవును. ‘హరిహరీ నారాయణాచారాయణ’యను వరుసలో ఐదేసి మాత్రల యావృత్తములతో సాగినదీపదము.

ఇంటింతై వటుపింతయై యనెడు వామనమూర్తి కథను రాయగుప్త, నంబూరి మల్లేశ్వరస్వామి కంకితముగా పొట్టి పానయగుప్త ప్రోత్సాహమున ‘వామన విజయము’ పేరుతో జంగంకథగా రచించెను. భారతసంబంధగాధలందు దేవయాని చరిత్రము జంగంకథగా వ్రాసినదీ కవియే. ఈ కవియే రచించిన మరియొక జంగంకథ ‘తులసీ మాహాత్మ్యము’. దీనిని ప. యతిరాజులు నాయుడు 1909 సంవత్సరమున ప్రచురించెను. కథ ప్రసిద్ధమైనది కనుక దాని ప్రసక్తి యనవసరము. భాగవతకథకును జంగంకథకును భేదము

ఏమియు లేదు. కొన్నికొన్ని చోటులందీ గేయకర్త పోతనగారి పవ్యపాదములనే గేయములుగా మలచినాడు. భాగవతమున కత్యంతసన్నిహితముగానున్న కొన్ని భాగముల నుట్టంకింతును.

సి. పురుహూతుచే నొచ్చి పోయి భార్గవులచే బలి యెట్టకేలకు బ్రదికి వారి చిత్తంబురా గొల్చి శిష్యుడై వర్తింప వారు నాతని భక్తివలన మెచ్చి విశ్వజిహ్వగంబు విధితోడ జేయింప భవ్యకాంచనపట్టిబద్ధరథము నర్కవాజులబోలు హరుల కంతీరవధ్వజము మహాదవ్యధనువు బూర్ణ

గీ. తూణయుగళంబు కవచంబు తొలుత హోమ
పావకుండిచ్చె నష్టాన పద్మమాల
కలుషహరుడగు తనతాత కరుణ నొసగె
సోమసంకాశశంఖంబు శుక్ర డిచ్చె. (భాగ.)

దీనికి గేయానువాదము

“పురుహూతునిచే నొచ్చి పోయి బలి గురువు కడకు జేరి
పరమభక్తి శుశ్రూష లొనర్చియు భార్గవు కృప వడసి
అపుడు విశ్వజిహ్వగ మొనర్చిన నరదము హయములను
విపరీతంబగు కేసరిధ్వజమును విల్లు శరంబులును
కవచంబును మొదలైన వస్తువుల కానుకగా ప్రేమ
సవనంబున హోమానలు డిచ్చెను సంతోషముతోడ
మరి ప్రహ్లాదుడు పద్మమాల నష్టాన మొసగె వేడ్క
గురువు సోమసంకాశ శంఖమును పరమప్రితి నిచ్చె” (వామనవిజయము)

క. పాణియు రథియు కృపాణియు

తూణియు ధన్వియును స్రగ్వి తురగియు దేహ
త్రాణియు ధిక్కుత విమత
ప్రాణియు మణి కనకవలయ పాణియు నగుచున్ (భాగ.)

“తూణియు ధిక్కుత విమతప్రాణియు త్రాణి శరీరియును
ప్రాణియు సత్వతురంగియు రథియు గృపాణి యగుచు దాను” (వా.వి)

అ.వె. మనసమాధినుండి కళ్ళవు డచ్యుతు
 సంశమాత్మ నొలయ నదితియందు
 దనదు పీర్యమధికతరము సేర్చెను గాలి
 శిఖిని దారువందు జేర్చినట్లు (భాగ.)

“అంతట నొకదినమున సమాధి కళ్ళవు డుండియు వేడ్క
 కంతుజనకుడగు నచ్యుతునంశము కరమాత్మనొలయ
 నదితియందు తనదగు పీర్యంబును అధికతరము జేర్చె
 ముదమున వాయువు శిఖిని దారువందొనర జేర్చినట్లు” (వా.వి.)

ఇటులనే ‘గొడుగో జన్నిదమో కమండలువో’ యను పద్యమునకు
 “గొడుగో జన్నిదమో కమండలమో కోరను నే వేడ్క
 పడుగేనెక్కడ భూములెక్కడను వనితార్థములేదా
 ప్రాప్తంబగునది లేశంబై నను పదివేలనుచు మదినో
 తృప్తింజెందని మనుజుల కంటును తప్పక దోషములు” - (వా.వి.)
 కథయంతయు నిట్టికై లితోనే నడిచినది.

ఈకథనే ‘వామనచరిత్రము పాట’గా స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువగునట్లుగా
 నెవరో రచించిరి. ఇందులో రెండు కల్పనములు మూలభిన్నములు కలవు.
 వామనుడు బలిచక్రవర్తి చెంతకు బోవుటకుముందాతని నేమి దాన మడుగ
 పలయునని తల్లియగు నదితి నడుగ నామె మూడడుగుల నేల ఆడుగుమనును.
 ఇది యంత యుచితముగా లేదనుకొందును. పరమాత్ముడగు వామనమూర్తి
 యట్లుడుగుట భావ్యముకాదు. తానీయవతార మెందుకై త్రైలో తనకు తెలియదా ?
 ఇది మన తర్కమేకాని జానపదు లిట్టి కల్పనములు చేయుట పరిపాటి. ఇకరెండవ
 కల్పనము. చివరకు “ప్రహ్లాదుని బిలిచి హరి యిట్లు బలికె - మీతాత బలియుని
 స్వర్గలోకముకు - ఏడాది కొకతూరి మూడు దినములును - మానన్నిధిని యుండ
 సెలవిస్త మియ్య” యనెను. మూలమున సావర్ణి మనువు వేళ బలికి ఇంద్రపదవి
 సెత్తునని విష్ణువు పలికెను కాని ఇటులనలేదు. బలికి ప్రహ్లాదుడు మనుమడనుట
 పొరపాటు. బలియే మనుమడు. ‘ఒరులు నాకు కారు నే నొరుల కగుదు’
 ‘భూములు పురములూ కనకసౌధములూ, సింహాసనంబులు గజ అశ్వములునూ
 ఇన్ని సంపదలును ఇట నిండియుండ, కోరితి నొక వెట్టిదానంబు యివుడు.”

నారాయణుడు క్రిందు నేను మీదాయే'నను చరణములు పోతన కవిభక్తులను సరణములుగా గ్రహింపవచ్చును.

ఉప్పలపాటి వెంకటరామయ్య యనునాతడు 'అంబరీషోపాఖ్యానము'ని జంగంకథగా విరచించెను. ఇది మొదటిసారి ౧౯౦౨ లో పంపాచారి కృష్ణస్వామిశెట్టిగారు ప్రచురించిరి. దీనితో కవి ప్రకాశకులకు వ్రాసిన పద్యముల లేఖ కలదు. కాన కవి ఈ శతాబ్దారంభమున నున్నవాడుగా భావింపవచ్చును. సలక్షణముగు భాష ; చక్కనిధార. అంబరీషుడను పరమవైష్ణవభక్తుడైన రాజు చేయు హరివ్రతమును పరమకోపియగు దుర్వాసుడు చెరువవచ్చి పరాభూతుడైన కథ యిది. వైష్ణవభక్తిపారమ్యము నిది స్థాపించును. అంబరీషుని జంపుటకు ముని కృత్తిని పుట్టించెను. కాని కృత్తి సుదర్శనముచే పరాభూత మగుటయే కాక ముక్కోపి మునికి ప్రాణము మీదికి వచ్చెను. అంబరీషుని వేడుకొమ్మని హరి చెప్పినను దుర్వాసుడు దురభిమానముతో భూలోకమున కరిగెను. చక్ర మాతని వెంబడింప దాని నెమర్కొన న దుర్వాసుడు తన మంత్ర ప్రభావమున సైన్యములు కల్పించెను. ఈ విషయము మూలాతిశయి. ఇంకొక కల్పనముగూడ మూలభిన్నమైనది కలదు. దుర్వాసునికి గర్వభంగమైన పిమ్మట నంబరీషుడు మునిని భోజనమొనరింపుమని కోరెను. ముని కపటముతో వల్లెయని బ్రాహ్మణులందరకు సిద్ధపరచిన భోజనపదార్థము లన్నింటిని తానొక్కడే తిని రాజు నవమానపరుపవలెనని 'తెగతినెను.' కాని భక్తుని పదార్థములు తరుగని ధనమయ్యెను. మునికి రెండవ మారును నిటుల పరాభవము జరిగెను. అతడు ఆవమానముతో వెడలిపోయెను. ఇదికూడ మూలమున లేనిదే. తక్కిన కథ సాధారణమే. పోతనకు భాగవతరచనాభాగ్యము కలిగినటులే ఈ కవికి సేకథ లభించినదట.

“శ్రీమహాభాగవతంబులో నవమస్కంధమునందునను
భూమీశ్వరుడగు నంబరీషుడను పుణ్యశాలికథయు
సూచనగా నాబమ్మెరపోతన భూచక్రంబునను
యోచన చేసియు పద్యకావ్యము తోచినట్లు చెప్పె
అదిమొదలుగ నీపద్యకావ్యము ఆదికవులు నెవరు
వృథివిని రగడగ జేయరై రి నాపుణ్యఫలము కొలది
దొరికె దరిద్రుకు దారిలొ లిబ్బియు దొరికినట్లుగాను.”

అని చెప్పకొనెను. పై నున్న కావ్యమునుమాట గమనింపదగినది. ఉపాఖ్యానము లైనను భాగవతమందున్న వామనమూర్తి కథ, అంబరీషోపాఖ్యానము, గజేంద్రమోక్షము, రుక్మిణీపరిణయము మున్నగునవి ఉపక్రమోపసంహారముల బట్టి చూడ సంపూర్ణ కావ్యములవలె నున్నవి. కనుకనే దీనిని కావ్యమన్నాడీ కవి.

పోతనగారి మాటలతోడనే, అదే పర్వనాక్రమ మనుసరించి క్లుప్తముగా ౧౯ ఖండికలందు 'గజేంద్రమోక్ష'మును గేయముగా ప్రీతి పాడుకొనుట కనువుగా మలచినవాడు రామకృష్ణుడను కవి. ఈ కవి గుంటూరు జిల్లా మందపాడుకు చెందిన మందపాటి రామకృష్ణయ్యగారని శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి ఆభిప్రాయము. ఈకవి ౧౫౦ సంవత్సరములనాటి వాడట, గజేంద్రుడు ప్రవేశించిన వనవర్ణనము, గజేంద్రుడు శ్రీమన్నారాయణుని స్తోత్రము చేయుట, విష్ణువర్ణనము ఆదిగాలవోటుల పూర్తిగా పోతనపద్యప్రతిబింబము గేయరూపమున కాననగును. ఆరంభమున,

రాజేంద్ర వినుమీ విరాజితముగ గజరాజమోక్షణకథను

మహాసుధను, రహితమనోవ్యధను

రాజిల్లు భువి సుధారాశి త్రికూటాద్రి

యోజనాయుతాయామ మున్నతత్వంబు-వి

భ్రాజితంబున కాంచనంబున రాజితంబు నయోమయంబున

రాజేంద్రగెడి శృంగముల మూడతులమణి ధాతువుల వెలుగును ||౧||

అను ఖండము పూర్తిగా "రాజేంద్ర విను సుధారాశిలో నొకపర్వతము త్రికూటంబున దనరుచుండు" నను పద్యమునకు ప్రతిబింబము. ఇటువంటివే తక్కిన చరణములు. ఈపాటను ప్రీతి ఆనందభైరవిరాగమున మృదుమధురముగా పాడుకొందురు. ఇటుల "ఉపక్రమణిక మొదలు ఫలశ్రుతివరకు మూలము లోని పదాలు సమాసములు కూడ దింపెను రచించడము ఎంతో కష్టపడితేనేకాని సాధ్యము కాదు"¹.

ఇంటి వెలుగును గన్న ప్రతి తెలుగు తల్లి కంఠమెత్తియు, కనసున్న తల్లి లోలోపలను "కస్తూరి రంగరంగా నాయన్న కావేటి రంగరంగా-శ్రీరంగ రంగరంగా నిను బాసి యెట్లు నేమరచుందురా-కంసుజ్ఞి సంహరింపా సద్గురుడు అవతారమై నవుడూ - దేవకీ గర్భంబునా కృష్ణావతారమై జన్మించెను"

ని 'శ్రీకృష్ణజననము-లాలిపాట' పాడుకొనుచు పుత్రవాత్సల్యమున హృదయపుచుండఁట మన మెరిగినదే. దుష్టశిక్షణకై శిష్టరక్షణకై భగవంతుడు 'కలతోటి జననమైతే తనకు బహుమోసంబు వచ్చుననుచు-యెదురుకాళ్లను బుద్ధిను మేడుగురు దాచులను జంపె నపుడూ".పుట్టుకతోడనే యా పసికందు "నన్నెల యెత్తుకొనవే నాతల్లి దేవకి వందనంబు" అని యేడ్చుదొడగెను. అప్పుడు దేవకిదేవి "వృల్లెల్ల హీనంబుతో ఈరితి నున్నాను కన్నతండ్రి - నీన్నెట్లు యెత్తుకొందు కివాక్క నిమిషంబు తాళురన్న" యని యోదార్చి గంగను ప్రార్థించెను. ఉద్భవించివచ్చిన గంగలో స్నానమాడి కామదేవుని ప్రార్థించి పాలవానలో తడిసి బాలునికి పాలతో స్నానమాడించెను. తరువాత నా చిట్టికృష్ణు నెత్తుకొని "అడ్డాలపై వేసుక ఆఖరి చక్కదనమూ చూచెను" శ్రీకృష్ణుని వర్ణన మత్యద్భుతముగా నున్నది. "వసుదేవపుత్రుడమ్మా ఈబిడ్డ వైకుంఠవాసుడమ్మా - నవనీలతోడుడమ్మా ఈ బిడ్డ నందగోపాలుడమ్మా - సీతాకళత్రుడమ్మా ఈ బిడ్డ శ్రీరామచంద్రుడమ్మా - శిరమునా చింతామణి నాతండ్రి నాలుకను నక్షత్రము - పండ్లను పరుసవేది భుజమందు శంఖచక్రములు గలవు - వీవునా వింజామరా నా తండ్రి బొడ్డునా పారిజాతం - అరికాళ్ళ తామరములు అన్నియు వున్నవిక నామతండ్రి-నీరూపు నీచక్కనా ఆ బ్రహ్మ యొన్నాళ్లు వ్రాసె తండ్రి." ఇది జానపదుల ప్రత్యేకపద్యనాపద్ధతి. గొప్పవారిని వర్ణించునప్పుడెల్ల నాలుకను నక్షత్రము, పండ్లను పరుసవేది, వీవునా వింజామరలు తప్పవు. ఇది వరాహావతార పదమునను బొబ్బిలిపదమునను కాననగును. ఏడ్చుచున్న శ్రీకృష్ణుని దేవకి

"అల్లదుగో జోగివాడు నా తండ్రి వస్తాడు పవళించరా-

అల్లదుగో పాము వచ్చె నాతండ్రి గోపాల పవళించరా"

యని భయపెట్టెను. కాని సమాధానముగా "జోగిమందుల సందులు యేవేళ నాచంక నుండగాను- జోగేమి జేసునమ్మా నాతల్లి జోగి నన్నెరుగునమ్మా" యనియు "పాములకు రాజు బనా శేషండు పానుపైయుండగాను - పామేమి జేసునమ్మా నాతల్లి భయము నాకేలనమ్మా" యనెను. వసుదేవుడు శ్రీకృష్ణుని వ్రేపల్లెకు గొనిపోవుటవంటి కథయంతయు భాగవత సామాన్యమే. వ్రేపల్లెలోనున్న కృష్ణుని జంపుటకు పోయిన పూతన, శకటాసుర, వృషభాసుర భంజనములు కూడ వర్ణింపబడినవి. కృష్ణుని చిలిపిపనులు, గోపికల వత్త్రులులను దాచుట, పంటి ఘట్టములు ముగ్ధోహరములు, తను యింద్లలో కృష్ణుని కట్టివేసి యశోదతో

చెప్పబోయిన గోపికల కచ్చట కృష్ణుడు కనబడ వారు తెల్లబోయి, “సిగ్గుపడి లేచి తాము తమతమ యిండ్లకు వేగ వచ్చి- ఇదియేమి ఆశ్చర్యమే చెలులార యిది యేమి చోద్యమికను- కనుపాపలను తీసునే కృష్ణుండు దొంగతనములు జేసునే” యనుచు గుసగుసలు వోయిరి. ఈ పాటను పాడుకొనుచు ప్రతి తల్లియు తన యింటనే శ్రీకృష్ణుడు జన్మించినట్లుప్రొంగి పోవును.

శ్రీశుకుడు పరీక్షిన్నహారాజునకు జెప్పిన శ్రీకృష్ణుని కాళియమర్దన కథ స్త్రీలు ‘కాళింగమడుగు’ పాటగా పాడుకొందురు. కాళియశబ్దము స్త్రీల నోటబడి కాళింగశబ్దముగా మారినది కాబోలు. కాని కృష్ణశతకకారుడుగూడ “మడుగుకు జని కాళింగుని పడగలపై”నని కాళింగశబ్దమే వాడెను. కళింగ అనగా మడుగు లేదా గుండము అను అర్థమున “కళింగలలో ఈదులాడుటకును బోయిరి” అని శ్రీ వల్లూరి జగన్నాథరావుగారి “హాస్యపు పాటలు”లో ప్రయుక్తము.

క. తొఱ్ఱుల గాచిన నందుని

కుజ్జని చరితామృతంబు గొనికొని చెవులన్

జుజ్జంగ దనివి గల్గునె

వెఱ్ఱులకయినను దలంప విప్రవరేణ్యా. (భాగ.) యను పద్యమునకు

‘ఆమృతమ్ము దోసిటను హత్తిపోసినను

జుజ్జనేరని వట్టి వెట్టివెంగలియా’ యను చరణములు పోలికలు.

కాళింగమడుగు వర్ణన మిట్లున్నది. “ఆమడుగు జలములు నీలమేఘములు, అణి ముత్త పుచాయ ఆమలపూళ్లు, పవడంపు రేవులాపాటిబంది నదీ (?). వజ్రంపు తళుకులా వద్రువ (వట్రువ?) ఇసుకా, చెదరిన కెంపులా సన్నంపు యిసుకా, నీలముల యవిబోలు నిండయిన జలము, రత్నములతో కాంతి ధవళమై యొప్పు”. శ్రీకృష్ణుడు ఆవులపాలు పిడికి వ్రేపల్లెను క్షీరసాగర మొనరించెనట. “ప్రతిబట్టి కృష్ణమ్ము పాలు పితుక గనూ, క్షీరసాగరమాయె రేపల్లెవాడ, గుమ్మన పితుకగా చెదరి యాపాలు, నదులయి పారెను నడిమందల్లె”. కాళింగ మర్దనోద్దేశముతో శ్రీకృష్ణుడు ఆవుల గాయబోదునని తల్లినడుగ నామె కాళింగుని మడుగు దరికి బోపలదని భయపెట్టెను. ఆమెను నమ్మించుటకై కపటభయము నటించెడు శ్రీకృష్ణుడు “చెప్పంగ భయమాయె అన్నరో మనికు, పన్నెండు శిరసులా జూచునే పాము, నాలుక గీటుతూ యుండునే పాము, యిక దుష్టతనములూ

చేయనెన్నటికి, పాము చేతికి నన్ను పట్టివ్వకమ్మ, ఇక్కడ కృష్ణుడాలేడు
 చెప్పనుచు, యేశోద చెప్పమీ సర్పమ్ముతోనూ, తలుపును వేసుకొని దాగి
 యుండెనూ, అక్కడికి వచ్చునా అమ్మా యాపాము, శిఖదర్శన (?) మందు
 దాగియుండెను, అక్కడికి వచ్చునా అమ్మ యాపాము, జమ్మికొమ్మ పట్టుకొని
 యెక్కినిలుచుందు, అక్కడికి వచ్చునా అమ్మ యాపాము" అనగా యశోద
 "జమ్మికొమ్మా మనకు యిలువేల్పు గాదా, యెక్కేము యనరాదు మ్రొక్కు
 శ్రీకృష్ణ" యనెను. మరల శ్రీకృష్ణుడు "గోవర్ధనగిరి కొండెక్కియుందు,
 అక్కడికి వచ్చునా అమ్మ యాపాము"ని భయపడెను. తల్లి యాతని నోదార్చి
 భయము లేదనెను. తల్లి కనుగప్పి గోవుల గాయవచ్చి కాళింగుని మడుగు
 దరికేగి కదంబమెక్కి

“చుంచు నున్నగ దువ్వి హారాలు సర్ది

సందిటి దండలు యెగసన దోచి

పీతాంబరము విప్పి బిగువుగా జుట్టి

అంకించి ఆమడుగు నడుమనే దుమికె”ను.

శ్రీకృష్ణుడు మడుగులో దూకినంతనే “ఇది జూచి గోపకులు శ్రీకృష్ణ
 మమ్ము దిగవిడిచి, ఆమడుగు దుమికితివి న్యాయమా నీకు” అనుచు విలపించిరి.
 “కరచిన పూరులు మేయజాలకా, అరచి చూచుచునుండె అపుడు గోవులు”
 గోవులకు గూడ పరమాత్ముడన్న నంత ప్రీతి. కాళింగుని పడగలపై నెక్కి
 “కోనాంగి(కోణంగి)గా బలెక్కి గోవర్ధనూడూ, అరువయినాలుగూ ఆలాపములూ,
 గతుల గతులకు నాడె కరుణాకరులూ, అచ్యుతు లాడినాయట్టి తాండవమూ,
 ప్రాణావస్థకుడాయె కాళింగుడంతా”. కాళింగుని భార్యలు శ్రీకృష్ణుని దరిజేరి
 “మాపతి యెన్ని జన్మంబుల తపసు, చేసెనో మీపాదపద్మములు సోకా,
 మీపాదపద్మములు శిరసుపైనున్న, అతని పత్నులమేము అధిక ధన్యుల”మని
 ప్రార్థించిరి. “అఖల ప్రాయమునాటి దది పెండ్లిగాదు, నీవు చేయుము మాకు
 నిక్కముగ పెండ్లి”యని బతిమాలిరి. కాళింగుడు కూడ “అవని యొక్కడుగుగా
 గొలుచు పాదములు, అహల్యశాపము బాపిన పాదమూలు, బలి శిరమ్మున
 మోపినట్టి పాదములు, తన శిరస్సుపైనున్న పాదపద్మములు, భమిడి పల్లెమ్ములో
 భక్తితోనుంచి” కడిగి పూజించెను. ఇట్లువంటి ఛోటలంధ్ర మూలిమందలి
 సోలికలు కొన్ని కాననగ్గును.

‘శ్రీకృష్ణుని చల్లు’లను పేరుతో రెండు మూడు పాటలు ప్రచారమున నున్నవి. కథమాత్రమీ మూటిలో సమానమే యైనను కొంచెము మార్పులున్నవి. ఒకదానిలో శ్రీకృష్ణకర్ణామృతమందలి శ్లోకములు సందర్భానుసారముగా నిరికించబడినవి. భాగవతములో గోపకుమారులతో చల్లులు గుడువ బుద్ధిపుట్టిన కృష్ణుడు తానై గోపకుమారుల పిలిచినట్లుండ, పాటలో గోపకుమారులకే ఇట్టి బుద్ధిపుట్టి తెల్లవారగనే లేచి తలిదండ్రులతో చెప్పి ‘చేకోలు చేతన పట్టుకవచ్చి’ శ్రీకృష్ణుని మేలుకొల్పిరి. మేలుకొల్పులలో దశావతారస్తోత్రములు చేసిరి. యశోదమ్మ కొడుకుకొరకు ‘దధి చాలా శౌంఠి వేసీ మృదువుగా కలిపెను చల్లి, ఓయమ్మా కలిపెను చల్లి, ఒప్పా చిక్కములో నుంచీ, మృదువై నా పచ్చళ్లన్నీ, చల్లిపై యుంచెను తల్లి, వాక్కాయ వద్దీకాయా (?) ఒప్పైన మారేడుకాయా, ఊరినా అల్లము తోటి ఉసిరికా యొప్పుగ నుంచీ, చల్లించిన మిరియాలా జన్నావుల పెరుగుతోను, అల్లమ్ము ఆవాకాయా అనేకము లుంచెను తల్లి”. తీరుతీరుల యీ చల్లులపేరు విన్నంత మనకును నోరురును. కాని ఏమిలాభము. ఆచాడు గోపకుమారులమై పుట్టిన ధన్యులమై యుందుము. యశోదమ్మ కృష్ణుని నిట్టాయ త్రము చేసినదట. “తుల దువ్వీ పాపిటదీసి, గండాకొప్పు వొప్పుగ ముడిచే, చామంతులు చంపాకమ్ములు చెంగల్వ నడుమా నుంచీ, అతివరులైనా మల్లెలు అనేకా పుష్పములన్నీ ” తలలో ముడిచి గంధము పూసి మేలైన సొమ్ములుపెట్టి పంపించినది. అడవిలో కృష్ణుడు గోపకులతో కలిసి చల్లులు గుడిచి వేజువు పూరించెను. “పేసాక్షి భోజనగమనా (?) సావేరి భూపాళమునా, సరసీజా శ్రీరాగమునా సర్వంబున నాదంబుడైనా”. ఆవేణునాదము విన్న గోపికలు రాధ మున్నగువారు సుతులను పతులను విడిచి వచ్చిరి. ఇది చూచి గొల్లలు సమావేశమై కృష్ణు నెదిరింత మనుకొనిరి. కృష్ణమహిమ తెలిసిన యొక గొల్ల “సతినైనా యిచ్చేగాని చావంగ నోపాననెనూ” కాని ఇంకొకడు, “సతినెచ్చిన కష్టముకంటె చచ్చుండుట మేలని పలికెను.” సర్వము తెలిసిన గొల్ల యొకడు ‘మనమెవ్వరు మన సతులెవ్వరు - అచ్యుతుడు మన కందరకూ, అత్మాబంధుడని పలికెను. ఇది విన్న మనకు ‘సాయుజ్యపదవీ గలదూ, సంసారభీతి తొలగూ, పిష్టులోకము గలదూ’.

‘బాలకృష్ణలీల’లను పాటలో వలువ లెత్తుకొనిపోయిన కృష్ణుని కొలనులో నిలిచిన గోపికలు ప్రార్థించుట, భయభావ గోపికలు యశోదతో కృష్ణుని

యాగడములు విన్నవము సేయుట, అది విన్న యశోద కృష్ణుని మందలించుట కలదు. శృంగారరసభూషణమైనవీ పాటలు. ఒక గోపిక “కంటెలిస్తా కాసులిస్తా, పంటకొక్కి పాట బాడెదరా, చల్ మోహనకృష్ణా, వాదమేల వలువలీయుమురా” యని ప్రార్థింప మరొక గోపిక “నీలాద్రిరేవులొన నీటుగాను జలకమాడి, నీలొనా లీనమయ్యెదరా, చల్ మోహనకృష్ణా, చేలమిచ్చి ముందు బంపుమురా” యని ప్రార్థించెను, “చల్ మోహనరంగ” పాటవరుస దీనిని చూచి పుట్టినదో రేక చానిని చూచి యిది పుట్టినదో తెలియదు. గోపికలు యశోదతో కృష్ణుని దుడుకు పనుల గురించి చెప్పిన పాటలో “నాయక్క రూపముతో, నాయించికిని వచ్చి, కేయెల్ల నాతో శయనించి, తిరిగిపోయే వేళను రూపము మార్చి, మాయమైనాడు నేనెట్లు మన్నింతు నీ సుతుని” అని కలదు. రచయిత యెవరో తెలియదు.

శ్రీకాకుళాంధ్రకృష్ణుడు భక్తుడగు హరిదాసు రచించిన ‘గుమ్మడుపాట’ ఆంధ్రదేశమందంతటను ప్రాకిపోయిన గేయము. గుమ్మడనగా సొగసుకాడని నిఘంటువు లనుచున్నవి. ఈసొగసుకాడు కృష్ణుడో లేక పామోజిది ధ్వన్యనుకరణ శబ్దమని నా నిశ్చయము. ఒకనాడు యశోదమ్మ పెరుగు తరచుచుండెను.

ఘుమ్ముఘుమ్మున పెరుగు తరచగ కోరి విని ప్రార్థించి కృష్ణుడు

అమ్మ వెన్నా యనుచు కవ్వము నణచి పట్టగనూ

నమ్మరా కృష్ణమ్మ పెరుగులో నడుమ గుమ్మడు తిరుగులాడును

నమ్మకున్నను ఘుమ్ముఘుమ్మును నాదమిటు వినుమీ ॥కృష్ణా గుమ్మడిడుగో॥

శ్రీకృష్ణుడు భయపడక,

“వామహస్తము నణచి పాదము, వసుధ లోపల కాలు యెత్తుక

భూమి నడవగ నవయవమ్ములు, బొజ్జ గదలగనూ

కోమలీకంబైన చక్కని, గునిసియాడెడి నడుము వంచుక

ప్రేమ లెన్నుచు చేయి చాచెను, పెరుగు తరచగనూ”. ఈ వర్ణనమునకు

బొమ్మ గీయవచ్చుననుకొందును. యశోద ఇంకొక మారిట్లు బెదరించెను.

“కాటబోయినవారి పాపడు, కడవలోపల చెయ్యి ముంచెను

తూటు బొడిచి కరచె గుమ్మడు, తొలగిపోవగనూ

మాటలేటికి విడుపు కవ్వము, అన్న నీకు వెన్న బెడైద

ఏటికి అందున్న గుమ్మడు, ఎగిరి కరచెడినీ ॥కృష్ణా గుమ్మడిడుగో॥

కృష్ణుడు భయపడలేదు, సరికదా గుమ్మడిని చూపించుమనెను.

“గుమ్మడేదే గోపిదేవీ, గుమ్మడేదే కన్నతల్లీ

గుమ్మడిని పొడచూపగదవే, అమ్మ గోపెమ్మా ॥అమ్మా గుమ్మడేదే॥

ఇంతటితో నూరకుండక నా బాలకృష్ణుడు తానెత్తిన దళావతారములను వర్ణించి ఆయవతారములం దెప్పుడును గుమ్మడిని చూడలేదనియు విననైన లేదనియు చెప్పి తన నోటియందుండెనేమో చూడుమని తల్లికి నోరుతెరిచి చూపించెను. బ్రహ్మాండ భాండోదరుడగు

“నందనందను నోటిలోపల, నాతి పొడగనె చరాచరంబులు

చంద్రసూర్యులు మొదలుగాగల, సకలదేవతలన్.”

తన తప్పదమెరిగిన గోపెమ్మ

“కన్నబలిమిని గుమ్మడంటిని, కరుణ జూడుమి దేవమణి నను

పిరుతను వెరపించు చందము, చేస్తినో తండ్రి

వెరవవలెనని గుమ్మడంటిని, వెరచితిని తెరువాకు మూయుము

కరుణతో హరిదాసు నేలిన, కాకుళాధీశా” యని వేడుకొనెను.

ఇది చిన్నదై నను చక్కనిపాట. ఆత్మంతప్రచారము గాంచినది. మనకు మువ్వరు హరిదాసులు పరిచితులు. ‘తిరుమంత్రపుపాట’ రచించినవాడొక హరిదాసు. అక్కెన్నప్రగడ హరిదాసు ‘బాలకృష్ణ లీలలు’ రచయిత. ‘గుమ్మడు పాట’ రచయిత ఇంకొక హరిదాసు. ఈ ముగ్గురు వేర్వేరు కావచ్చును.

పైనున్న గుమ్మడుపాట వంటిదే ‘యశోదకొంగపాట’. గుమ్మడు పాట కిదియో లేదా దీనికదియో యనుకరణములు. ఘుమ్మఘుమ్మని యశోద పెరుగు తరచుచుండగా కవ్వము పట్టుకొని కదలనీయని కృష్ణుని గుమ్మడను పేరుతో బెదిరించినట్లే ఆవులపెయ్యల విడువబోవు యశోద కొంగు పట్టుకొని వ్రేలాడుచు అడ్డగించి కదలనీయక తానుకూడ ఆవులకడకు వత్తునని పోరుచేయు కృష్ణుని యశోద, కొంగపేరుతో భయపెట్టినది. ఈరెండు పాటల శీర్షికలును ధ్వన్యనుకరణముమీద నాధారపడియున్నవనియే నా యాహము. యథాలాపముగా యశోదనోటినుండి వెలువడిన మాటలివి. ఈ రెండు పాటలకును పెక్కు పోలికలున్నవి. కొంగపేరున భయపెట్టిన యశోదతో శ్రీకృష్ణుడు తానెత్తిన దళావతారములందా కొంగను చూడలేదనియు విననుగూడ లేదనియు తన

నోటియందా కొంగ యుండెనేమో చూడుమని తల్లికి విశ్వరూపము గనబరచుటయు రెండు పాటలయందును సమానవిషయములు. నోటిలో సూర్యచంద్రులను బ్రహ్మాండమును జూచిన యశోదమ్మ భయముతో కృష్ణుని “వెన్నుడా నిన్ను నే కన్న బలిమి, కొంగంటె వెరతువని మరచి పల్కితిగాని, మురవైఁ మూయుమీ మ్రొక్కెదను” అనుచోటున నవియే మాటలున్నవి. గుమ్మడు పాటలో లేని విశేష మిందొకటి కలదు. కృష్ణుని శాంతుని చేసి యశోద జోకొట్టుచుండగా గోపికలు వచ్చి కృష్ణునిపై నిందలు మోపి యశోదను తమతమ యింద్రులందు దొంగించినబడిన వెన్న, పెరుగు, పాలకుండలు చూడరమ్మని తీసికొని పోయిరి. కాని కృష్ణమాయచే నాయా భాండములన్నియు సంపూర్ణములై యుండి వారికి శృంగభంగమగును. తొలుత యశోదమ్మ నిజముగా కృష్ణుడట్టి దొంగపనులు చేసెనేమో యని భయపడెను. కాని “గొల్లవాడలు దిరుగ కల కుంభములన్ని, కలశలన్నియు నిండె దండి షీరములతోను” ఇంతియకాదు ‘కలశతో ఒక వనిత జలము చేబూని’, యశోద కాళ్లు కడుగుట కివ్వగా “కలశలో సీరంత షీరంబులయిపోయి, సిగ్గుపడి యాచేడె శిరసు వంచె”ను ధైర్యము గలిగిన యశోద “వెన్న డిన్నా గుర్తులు వేళ్లు జూపారమ్మ, పాల్తాగిన దుత్తలా జాడలేవి, ఏపాలు యేనేయి ఏర్పడక డిన్నాడు, నాకొడుకు ముచ్చెన్న నిచ్చెదను” (ప్రమచ్చిలిన వెన్న నిచ్చెదనని కాబోలు) అని యడుగ “నీ కొడుక ముచ్చుగా దచ్చుతుల యోగ్యుడూ, ముచ్చులం మేమని ముగుదలనిరి.” అచ్చుతుల కరుణాకరులు అనుమాటలు శ్రీలపాటల రచయితలు విష్ణువునకిడిన పేరులు.

✓ ‘గోపికాశ్రీల జలక్రీడ’లను పాటకూడ బాలగోపాలుని చిలిపిపనులన వర్ణించునట్టిదే. వ్రేపల్లెలోనున్న గోపకన్య లొకరినొకరు విచారించుకొని మార్గశిర మాసమున నోములు నోచి కామితార్థములు బడయుటకై యమునాతీరము చేరిరి “పరికింప నందగోపాలునికి కంట, పడకుండ మనమేగి పరిశుద్ధముగను లోస్పర్శ స్పర్శలో (?) స్నానంబు చేసి, యమునాతీరము బోయి ఏకాంతమున” నుందమనుకొన్న వారి జాడ కృష్ణున కెటులో తెలిసినది. కొలను గట్టున తప కట్టుపుట్టములు విడిచి వారు “చెలగుచు నొకరొకరి చేతులంబట్టి, నవ్వులు నవ్వుచ నొవ్వారి మించి, కొదమ సింగపు పిల్ల ఎమరై నరీతి, పడిపడి జలముల పారజల్లుచును” జలక్రీడలు సల్పుచుండిరి. “కంధరములు దడియ హృదయము కధలి సిరులు దడియ, చేడెల హృదయము హృదయము దడియగ జలక్రీడలు

అడుచు నుండి"రట. సిరులా? సరులా? సిరులై నవో మానధనమని సాభిప్రాయ
 మేమో? హృదయము వడియుటయన హృదయార్ద్రత కలుగుట కాటోలు. ఎంత
 చక్కనిమాట ! కృష్ణుడటవైపు వచ్చి "అన్నియు తాజూచి యనువైన మూట,
 తిన్నగా జుట్టుచు తిరుచుద్దురేక, కన్నుల నెవ్వరు గానరాకుండ" ఎత్తుకొనిపోయి
 చెట్టెక్కిను. స్నానములాడి గట్టెక్కి చీరలు కానమి గోపికలకు ధుఃఖము
 అవమానము భయము కలిగెను. తమతమ చీరలగురించి ఒకరితోనొకరు చెప్పకొని
 మిడికిరి. "విలువలేని చీరె కలువ పువ్వలదె, నా మగడది యెంతో ప్రేమతో
 గొనెనే"యని యొకతె యన "మల్లెమొగ్గల రవికె మామామగారు, విలువపెట్టి
 కొనెను విఖ్యాతిగాగ"నని మరియొకతె చెప్పకొనెను. అటునిటు చూడగా వారికి
 శ్రీకృష్ణుని పాదపద్మాంకము లగుపడినవి. "ఇందువదన చూడే ముద్దుల
 కుందరదన చూడే, అందమైన గోవిందు పాదములనందముతో గనరే" యని
 జూడలు పట్టుకొని చెట్టుపైనున్న కృష్ణుని జూచి కోపముతో మందలించి
 సంవాదమునకు దిగిరి.

గోపికలు "ఏమిరా బాలగోపాల యమునలో గొల్లభామలు స్నానము
 లాడంగ వస్త్రీపి" యని ప్రశ్నింప. కృష్ణుడు "స్నానంబులాడంగ పూని
 దానములు చేయుదురని నేను చేరితిని తరుణి" యని సరసము లారంభించెను.
 గోపికలందరు మొక్కినగాని చీరలివ్వనని చిలిపికృష్ణుడు పట్టుబట్టెను.
 చేయునదిలేక వారంద రొక్కొక్క తీరుగా నా ముడుపు చెల్లించుకొనిరి. సిగ్గుగల
 గోపిక యొకతి,

"అందరూ మొక్కిగనూ వొక చెలి యిదియే సందనుచూ
 అందర నడుమను అందముతోడుత అందందీ మొక్కిన్."

ఇది చక్కని యుపాయము. కృష్ణుడు ఎవరి చీరలు వారి కిచ్చెను.
 చివరన "రామానుజుల పురమూ మాకు నమ్మాళ్ళవారి కృపనూ, ప్రేమతోను
 శతకోపదాసుడూ చేసిన రామసంక్రీరిన్" అని యుండుటచే శతకోపదాసు
 ఈపాటను రచించెనని యనుకొనవచ్చును.

గోపికావస్థాస్రవరణ వృత్తాంతమునకు చక్కని హేతు కల్పనమును
 త్యాగరాజుగారు తమ "నౌకాభంగ" యక్షగానమున చేసిరి. శ్రీకృష్ణుని చిలిపి
 తనమున కిటు ప్రసక్తి లేదు. త్యాగయ్యగారి కల్పన మిట్లున్నది. శ్రీకృష్ణుడు

ఒకప్పుడు తరుణులైన గోపికలతో నౌకావిహారము చేయుచు వారిని పరీక్షింప దలచి నౌక కొక రంధ్రమును కల్పించెను. ఆ రంధ్రమువెంట నీరుపచ్చి పడప మునిగిపోనుండెను. రంధ్రమును గప్పటకై యొక్కడలేని బట్టలను దానిలో గ్రుక్కుచుండిరి. ఎంతకును అది కప్పబడదయ్యెను. అప్పుడు గోపికలు సిగ్గువిడిచి తమ కట్టిన పుట్టములు తామే విప్పుకొని శ్రీకృష్ణనిముందు వివస్త్రితై దేహాత్మభేదమును మరచిరి.

రుక్మిణీకల్యాణము భాగవత మందొక కళాఖండము. దాని నతిష్ఠ ప్రముగా సరళమైన భాషలో “రుక్మిణీ కళ్యాణము-బ్రతుకమ్మ పాట” పేరుతో శ్రీలు పాడుకొనుట కనువుగా కొందూరు నారాయణగుప్త వ్రాసెను. ఈతడు తెలంగాణపు కవి.

రుక్మిణీకల్యాణకథయే “చిలుక రాయవార” మను పాటలో కొంత విపులముగా మరికొన్ని విశేషములతో నతిమనోహరముగా చెప్పబడి యున్నది. మధ్యన అక్కడక్కడ భాగవతమందలి పద్యములును చేర్చబడినవి. ప్రణయ దౌత్యమునకు హంసలకు మరియు చిలుకలకు పెట్టినది పేరు. అనేక కావ్యములందీ పక్షిదూతల చాకచక్య మనేకవిధములుగా నున్నది. ఈ పాటలో రుక్మిణీ తన పెంపుడు చిలుకతో తనను పరిణయమాడుటకు శ్రీకృష్ణని దోడ్కొని రమ్మని పంపెను. తన తండ్రియు మరియు అన్నగారలును తనను కలుపాలున కిత్తుల నాయు నెట్టేని కృష్ణని త్వరగా ద్వారకకుండి తీసికొనిరమ్మనియు బుజ్జగించెను. అచము లిత్తునని యెట్లాకొలిపినదో చూడుడు.

“అరాగే మమ్మాచిశేషులూ మమ్మాదరించితే
మనమైన వజ్రాల యందెలు కాళ్ళకు గట్టేనూ
ఎట్టొన్ని ముక్కుకి వెండిభమిడి పొదిగేనూ
పచ్చన్ని రెక్కలకు పైచైన ముత్యాలు గుచ్చేనూ.”

రుక్మిణీ తనకు శ్రీకృష్ణని పొందు లభించినచో నా చిలుకకు కలుగు పుణ్య ఫలముల నిట్లు దీవించి చెప్పినది. ‘ఇంకొక్క జన్మాన రాజాధిరాజుల పట్టివీ కొడుకూలు కోడళ్లు అల్లుళ్లు అడుబిడ్డలూ, మనమాలూ సకలసంపదలు కలుగ కోరావే’. కాని చిలుక యాశించినదా సుఖములు కాదు. “అదియేమే ఓ అక్క అందుకు నే నాశిస్తినా, మట్టిగ వైకుంఠపురమందు తన కిల్లా గట్టావే, ఎన్నాడ

తన్నెడబాయకూ." ఎంత చక్కని కోరిక కోరినదీ చిలుక ! ఎంత స్వామిభక్తి కలది! చిలుక ద్వారకాపురమునకు పోయి శ్రీకృష్ణునితో మాటలాడి రుక్మిణీ వివాహమును ఆమె తండ్రి మరియు నన్నగారల ప్రయత్నముల నెరిగించి కృష్ణునియ్యకొన జేసి తిరిగి వచ్చి భభవార్తను రుక్మిణి తెలిపించెను. భాగవతమందు బ్రాహ్మణు డొనర్చిన కార్య మీపాటలో చిలుక చేసినది. ఆతరువాత రుక్మిణీకల్యాణ భాగమంతయు భాగవతకథను పోలినట్టిదే.

విరహోత్కంఠితయగు సత్యభామ కృష్ణునకై చూచి చూచి కనుల నీరు గ్రమ్మెను. ఆలస్యముగా వచ్చిన నాథునిపై సత్యభామ యలిగెను. కృష్ణుడామెను బలిమాలెను. ఈ పాటయే "సత్యభామ సరసము". బలిమాలి బలిమాలి చివరకు "పట్టి శిక్షింపుమని అచ్యుతులు బలికె, కొట్టుమని బంగారు కోల చేతికిచ్చె"ను. అప్పుడు సత్యభామ కోపము చల్లారినది. "బంగారపుకోల తాను పారవేసుకొని, అక్కడ నా యింతి అట్టిట్టు నిలిచె, ఎక్కువలు తక్కువలు ఏను ఆడితినో, పట్టుకొని విభునికి పాదాలు వొత్తె"ను.

కోమలతరభావములకును, శ్రీల హృదయములకును దర్పణమువంటిది 'రుక్మిణీదేవి ముచ్చట'. దీనికి మూలముతో - భాగవతముతో - నెట్టి సంబంధమును లేదు. కేవలము శ్రీల సృష్టి యిది. 'అటకూటంబులోను రుక్మిణీ నాటకపు శాలలోను, పారిజాతపు శయ్యపై రుక్మిణీ పవళించి యొక్కనాడు, కలికి శ్రీగోపాలుడు రుక్మిణిని కౌగిటను జేర్చుకొనెను'. అట్టి సమయమున రాధ వచ్చి కృష్ణుని చేయబట్టి యెటకో తీసికొని పోయెను. ఏ భార్యలకును, ఏ గోపికలకును లేని యిట్టి స్వాతంత్ర్యము, చనువు రాధ కల్పినదని రుక్మిణీ తన విరహము నొక చెలియతో చెప్పుకొనెను. కృష్ణుడు రాధవలలో చిక్కుకొనెను. అందులకా రాధకు చెప్పరాని గర్వము. 'వంచినా వంగదమ్మా దానిదగు వయ్యారమేమో కాని, చూచినా చూడదమ్మా దాని కండ్లు మింటనే అంటున్నవి'. ఆమె యిట్లుగుటకు కృష్ణుడిచ్చిన చనువే కారణము. కృష్ణునికి రాధపై నంత మక్కువ యెందులకో ? "యేమి జూచి వలచెనే కోమలి అది యెంత సుందరమ్మా, పాలిండ్లు జూచి వలచె దాని మంచి పలువరుస జూచి వలచె, వలచితే వలచె గాని విభుని తన వశము చేసుక పాయెనూ". తన యెదుటనే కృష్ణుడు రాధకు పరిచర్యలు చేసెనని రుక్మిణికి చెప్పరాని ఛాద. 'కురులు నన్నగ దువ్వియూ శిరముపై గొప్పగా

బెద్దె తురుము, సొగసైన దాని నొసట కనుక సోగ చక్కగ వీడెనూ, ఆ మగువ చనుగవలపై ప్రేమతో ఆలదెనే శ్రీగంధమూ, కూడి వచ్చినవారికి ఇంటేనే కూటములు కలిగెనమ్మా". అందరిలోన జన్మనీనని కడు గర్వితురాలైన 'సత్యభామ యుండుగానీ అది తమా ఇంద్రకెన్నడు రాదుగా'. కూడివచ్చిన రాధ మాత్రము కృపని లాగికొని పోయినది. ఆప్పటినుండి ఆమె కన్నులు నీటి కుప్పలై కురిసినవట. కృష్ణుడింకొక విధమున గూడ రుక్మిణి నవమాన పరచెను. "లక్షవేలా జేసెడి తన మెడను పచ్చలాపతక ముందె, అచ్యుతుని కంఠమాల తగులకొని అది చిక్కుబడి యుండెను, ఆ చిక్కుదీసి తాను అడ్డాని పరువుపై బెట్టుంటిని, ఎంత వలపే కోమలీ దాని (రాధ) ముఖము చూచుచు లోలుడాయె, చూచుచును లోలుడయ్యి దాని మెడ వేసెనే ఆ పతకమూ". ఇంత జరిగిన తా నెట్లోర్వగలదు ? ఇదిగాకను ఆ పతకము తనది కూడ కాదయ్యెను. "నాదిగాదే పతకము ఆ సత్యభామదే ఆ పతకము, అచ్యుతుని పెండ్లినాడు అల్లునికి అరణమిచ్చిన పతకము". గోరుచుట్టుపై రోకటి పోటనినట్లు 'అంతలోనే కోమలి ఆ సత్య అడగబంపెను పతకము". చిక్కులోబడిన రుక్మిణి 'పతకంబు తీరుగానూ పతకంబు చేయించ వేడినాను, ఎట్లుండి ఈపాటికి నీ వొచ్చి కొంచబోవె పతకము, అని యిట్లు ఆయింతికి ఈయింతి ఒప్పుగా చెప్పొపెను.' కృష్ణుడు తన నిట్లవమానపరచుట మొదటిసారి కాదు. ఇదివర కొకమారు సత్యభామ మూలకముగా నవమాన పరచెను. నారదుడు తెచ్చియిచ్చిన పారిజాతమును తనకిచ్చిన కృష్ణుడు, 'ఇచ్చి సీలాచర్ణుడూ తనలోనె తాను తాపంబందెను, అవేళ అప్పగించి ఆ పారుజాతమే కొంచబోయె, దాని (సత్య) కాళ్ళ పట్టుకా దాని పెరట వేసెనె చెప్తునూ". పాపమా రుక్మిణి తనకు జరిగిన పరాభవముచే నెంతగా కుమిలిపోయినదో : ఇన్ని బాధలకు తానే కారణమట. రుక్మి మున్నగువారు వలదన్నను తానే చేతులార చేసికొన్న పెండ్లియట తమది, ఆ పెండ్లి ఎవ్వరికిని ఇవ్వము లేకుండెనట. "ఇంద్రుడూ మెచ్చడాయె నా తండ్రి చంద్రుడూ మెచ్చడాయె, జారుడికి తెచ్చిచ్చెనే తమతండ్రి చోరుడికి తెచ్చిచ్చెనే, తండ్రిమీ చేసెనమ్మా తన్నిచ్చి తానె తెచ్చుకుంటిమీ, రుక్మాంగు డన్నమాట అదియె తారుకాణాలాయెనూ". పాపము ఒకప్పుడా కృష్ణుడు "నరనంబు లాడుచుండు తనతోను సయ్యాట లాడుచుండు, అద్దంబు జూపుచుండు తనకతడు ఆకు మదదీ యిచ్చునూ, కలియ వీవన భక్తితో బంగారు వింజామరలు విసరునూ

నడువలేదని రుక్మిణీ తన్నతడు చంకపెట్టుక తిరుగునే". అటువంటి కృష్ణుడు ఒక్కసారి యిట్లు చేసిన పాపమామె హృదయ మెట్లుండును? ఈపాట రచించినది తెలంగాణపు కవియై యుండును. కొంచఱోపు పండి మాండలికపరములు ఇందుకు సాక్ష్యములు.

“రుక్మిణీదేవి సీమంత” మనుపాటలో శ్రీకృష్ణుని దక్షిణనాయకత్వము స్త్రీల వేనోళ్ల పొగడ్త కెక్కినది. శ్రీకృష్ణుని పట్టమహిషి రుక్మిణి ఆరునెలల గర్భిణి. ఆమెకు సీమంత మొనరింప దేవకీవసుదేవాదులు నిశ్చయించిరి. కాని కృష్ణుడు రుక్మిణీభవనమునకు రాక అప్పటికి నాలుగైదు నెలలైనదని వసుదేవునికి తెలిసి కోపించెను. వసుదేవుని కోపమునుగన్న పరిచారికలు కృష్ణున కెరిగించి తోడెచ్చుటకై సత్యాభవనమునకు పోయిరి. కాని వారు సత్యకు భయపడి, “సంతాల చాటె నిలిచి కనుసంజ్ఞలు చేయుచు” కృష్ణుని పిలిచిరి. కృష్ణుడది కనిపెట్టి సత్యకు భయపడి “భామామణిరో సత్యభామామణిరో వినవే, మన భక్తుడు అక్రూరుడు మనకు విందు లమరించె, ఆరగించి నే అతిశీఘ్రంబున నేనూ” వత్తునని బొంకి పోయెను. రాకరాక వచ్చిన కొడుకును చూచి తలిదండ్రులు “బాలుడవై తిరిగేవా గోపాలకుల గూడీ” యని నర్మగర్భముగా మందలించిరి. కృష్ణుడు రుక్మిణీ మేడకు పోయెను. గర్భభరాలసయగు రుక్మిణి నిద్రించుచుండెను. ఆమె ముఖముపై చిరుచెమటల ముత్యాలుండెను. “మా స్త్రీలకు ముఖశృంగారమయెడ ముత్యమ్ములు గలవా, భూషణములుగలవింకాభర్మసరములు గలపూ, స్త్రీలకు ముఖశృంగారము చూడను తానెన్నడునూ” అని దగ్గరకు పోయి చూచి చెమటయని తెలిసికొని “తాగప్పిన బంగారూ శాలువ చెంగున దుడిచే”ను. ఇంతలో సత్యభామ తన చెలులను కృష్ణు డక్రూరునింటికి పోయెనో లేక మరెచ్చటకు పోయెనో చూచిరమ్మని పంపెను. వారు వచ్చి రుక్మిణీకృష్ణుల సరసములు చాటుగా చూచుచుండిరి. రుక్మిణికి కలప మలదుచు కృష్ణుడు ‘సీ చేతులు యెరుపేమే’ యని ప్రశ్నింప. రుక్మిణి “కస్తూరికన్నా యెరుపు కమల నాభా మీకరము”లని పరిహసించెను. కృష్ణుడు మాటచూటలలో తన “పుట్టు పూర్వములు” రుక్మిణి కెరుకపరచి కోరిక లేమైన నున్నచో కోరుకొమ్మనెను. ఆమె, “ముందు రామావతారములో మునుపడిగిన కోరికలూ, తమ్ముని యడవుల కిచ్చి చంపబడితిరి మీరనెనూ”. (స్త్రీలపాటలలో రాముడు, కృష్ణుడు, వామనుడు అందరు నొక్కరే. అటులే సీత, రుక్మిణి అలమేలుచుంగలును) రుక్మిణీకృష్ణుల

సరసములు చెలికత్తెలు చూచిపోయి సత్యభామకు చెప్పగా నామె దుఃఖించి “మైల వస్త్రము గట్టి మత్సరముతో, పూరింటిలో నొక్క కీలడుగు మంచమున పవళించెను.” రుక్మిణీసీమంతమున కందరు సవతులును గోపికలును వచ్చి పోయిరి గాని సత్య మాత్రము రాదయ్యెను. రుక్మిణీ కృష్ణుని సత్యభామ యలుకదీర్చిరమ్మని బతిమాలెను. “సత్రాజిత్తుని పుత్రిక సత్యాంగన యలిగినది, పచ్చల పతకము లిచ్చెద వరమాత్మా” తోడుకొని రండని రుక్మిణీ యన “భామామణిరో సత్యభామకు అలుకలు దీరవు, పాషాణము ఆ సత్యభామామణి కోపము” అని కృష్ణుడనెను. కృష్ణుడు సత్యమేడకు పోయెను. కాని యామె కోపగృహము లోపల తలుపులు వేసికొనెను. కృష్ణుడు పామై దూరి లోని కేగి మరల కృష్ణుడై సత్యభామకు పీవనసేవ చేసెను. అప్పుడామె “ఇందాక లేని వింతా ఈ వింతా వాననలూ, వింత వాననలకు తామునుగు తొలిగించి తా చూచే, హరి యని తెలిసి భామా మళ్లీ మునుగులు బెట్టే” (ఇవి పారిజాతాప హరణకావ్యపు పోలికలు) కృష్ణుడు బతిమాలగా నామె “అక్రూరుని నగరికి విందులు ఆరగింతుమని వెళ్లి, మము బొంకించి వేగ వనజాక్ష మీరు వెళ్లి, అక్రూరుడె సతి యాయెన అతి వేగంబున మీ” కని దెప్పి పొడిచెను. కృష్ణుడు లోలోపల నొచ్చుకొని, “ముందుగ చెలులకు లంచమివ్వక నే మోసపోతి” ననుకొనెను. పచ్చల పతకము జూచిన సత్య ప్రసన్న యయ్యెను. కృష్ణుడు వచ్చిన కార్యము మరచి ఇటనే నిలచిపోయెను. రుక్మిణీ ప్రసవించి మన్మథుని గనెను. శ్రీకృష్ణుడు మరల పిలుపు వచ్చునంతవర కిచ్చటనే యుండెను ఎంత తియ్యని కథ కల్పించినారీ జానపదగృహిణీమణులు :

“ఉషాస్వన్న”మను పాట చక్కని రచన. ఇది ‘గోపికాస్త్రీల జలక్రీడలు’ పాట వెంబడి నుంటచే తత్కర్తయగు శతగోపదాసే దీనిని రచించి యుండునని నా భావము. రెండు రచనములందుకొన్ని పోలికలున్నవి. ఇది యమూల్యమగు పాట. దీని యందున్న ఆటపాటలు వేరొకచో పేర్కొందును. భాగవతమందలి ఉషాపరిణయగాధకును దీనికిని నెట్టి సంబంధము లేదు. ఇందు మూలవిరుద్ధములగు కల్పనములున్నవి. ఒకనా డుషాకన్యకు మధురస్వన్న మొకటి కలిగెను. ఆమె నిద్రాహారములు మానెను, అలంకరణములు ఆట పాటలు వినోదవిలాసములు విడిచెను. తనకు వచ్చిన చెలి (చిత్రరేఖ) భూతము

కలలో వచ్చెనా యి యడుగ నామె“ అతివరో ఆత్మచోరుడు వచ్చెనే” యనెను. “అనగానే చెలికత్తె అంతయును దెలిసికొని అతివ యింద్రుడు వచ్చెనా” యనెను. “అనగానే కాదమ్మ అమరనాయకునన్న నతిపాపమబ్బు నా” కని ఉషాకన్య సమాధాన మిచ్చెను. ఇటులే శివుడు, బ్రహ్మ, కుబేరుడు, సూర్యుడు, చంద్రుడెవ్వరును కాదన చెలికత్తె “అంబుజాక్షుడు వచ్చెనా” యని ప్రశ్నించెను. “అనగానే కాదమ్మ అంబుజాక్షుని రూప మమరనే చాలవర” కనెను. మన్మథుడేమో యనుకొని మరల నడుగ “ఆ మన్మథుని రూప మమరనే చాలవర” కనెను. అనిరుద్ధా యని ప్రశ్నింప, “అనగానే కాదంచు నొనంచు బిల్కల అతివ శిరమును వంచెను, చేతితో తలయెత్తి చెలికత్తె నవ్వినను సిగ్గుచే తలయెత్తదూ, కాచి వ్రేలితోడ నేలనూ వ్రాయుచును కాంత తా తలయెత్తదూ, పయట నవించుచును పాపటా దిద్దుచును పడతి తా తల యెత్తదూ, మురుగు పొత్తుకొనుచు ముక్కర దిద్దుచును ముదిత తా తలయెత్తదు, ముఖముపై చెమ్మటను ముదముతో దుడుచుచు నఖియ తా తలయెత్తదు, రత్నాల హారమును రదనముల గోచుచును (గీరుచును) రమణి తా తలయెత్తదు, రవిక ముడి గిల్లుచును రాయిడి నొవ్వుచును ఉదిద తా తలయెత్తదు.” ఇట ఉషాకన్య సిగ్గును సాత్విక భావములను అత్యంతమనోహరముగా చిత్రించినాడు. చిత్రరేఖ ఉషాకన్య స్వస్వవృత్తాంతము నామె తండ్రియైన బాణాసురుని కెరిగింప నాత డనిరుద్ధునకు కూతురిచ్చి పెండ్లి సేయుట కంగీకరించెను. ఇది విచిత్రమైన కల్పన. మూలమునకు పూర్తిగా విరుద్ధము. ఉషానిరుద్ధుల ప్రేమకారణముగా భాగవతమున యుద్ధము సంభవించినట్లుండ పాటలో రాక్షసరాజు దేవతలతో కయ్యమునకు బదులు వియ్యమునకు సిద్ధపడెను. తండ్రిగా రంగీకరించినవార్త చిత్రరేఖ మరల ఉషాకన్య కందించుటతో నీ పాట ముగిసినది.

ఇక నేను సేకరించినవి ఒండురెండు భాగవతమునకు సంబంధించిన పాటలొకటి వేర్కొందును. నందగోకులగోపికాజనమధురభక్తి నత్యుజ్జ్వలముగా చిత్రించునది “భ్రమరగీతలు”. భాగవతమున ‘భ్రమరగీతము’ దశమ స్కంధము పూర్వభాగమున నున్నది. ఉద్ధవుడు శ్రీకృష్ణు డంపగా నంద గోకులమునకు వచ్చి విరహోర్ధ్వలైన యశోదానందులకు గోపికలకు కృష్ణుని వర్తమానము దెలుపును. గోపికలు తమ విరహము నుద్ధవునితో చెప్పు చుండగా నొక తుమ్మెద వచ్చి బాధింపజొచ్చెను. ఒక గోపిక “హరి తన్నుం

బ్రాహ్మింప బుత్తెంచిన దూతయని కల్పించుకొని యుద్ధపునికి నన్యపదేశంబై యెఱుక నయ్యళితో"1 నన్నమాటలకు భ్రమరగీతమని పేరు వచ్చెను. ఈ భ్రమరగీతము నాధారముగా గొని యెందరు భ్రమరగీతలు పాడిరో తెలియదు. "భ్రమరగీతలని ధవళాచలపు ప్రతివాదిభయంకర వేదాంతాచార్యులు రచించిన పాట కిటతక ఆవృత్తాల పాదాలతో నడిచేది ఉంది." అని కృష్ణశ్రీ గారు వ్రాసియున్నారు2. ఆ భ్రమరగీతములందలి విశేషములను వారందు చర్చించి యున్నారు. నేను సేకరించిన 'భ్రమరగీత'లకు కృతికర్త కోనప్ప; కృతిభర్త నీలాద్రినాయకుడు; నీలాద్రియను ప్రదేశమున నున్న దైవతము, ఆరంభమున నిట్లున్నది.

శ్రీ జగన్నాయకులను చిత్తకమలమందు నిలిపి
రాజనఝుగ పతనజేతు భ్రమర గీతలూ
ఆమల నీలాద్రిపతిని ఆత్మకమలమందు నిలిపి
విమలముగను నన్నుతింతు భ్రమర గీతలూ.

అంతమున నిట్లున్నది.

నీలాద్రినాయకులకు నిఖిలభ్రమరగీత లనగ
మేలు రత్నహారములను మురిసి యిచ్చిరీ
వెలయ కోనప్ప హృదయ నీలమందు నిఖిలచరిత
నిలయుడుండి పలుకజేసె భ్రమరగీతలూ
పాహి నీలాద్రినాథ పాహి శివసురేంద్రచరిత
పాహి దీననిఖిల మాం పాహి రాఘవా

నీలాద్రి యనగా నీలాచలము. అది జగన్నాథక్షేత్రము, కోనప్ప జగన్నాథ భక్తుడై యుండును. ఈ పాట భాగవతమందలి భ్రమరగీతమునకు సన్నిహితముగా నున్నది. ఇది చాలా పెద్దపాట. పుల్ స్కేపు నైజులో నుమారు 30 పుటలున్నది. వూర్తిగా వ్రాసికొంటిని3. శ్రీకృష్ణ దుద్ధపునితో గోపికలగూర్చి,

1. భాగవతము దశమస్కంధము పూర్వభాగము, ప. ౧౪౫౪ పుట. ౩౦౩.

2. భారతి సంచిక ౯. సంపుటము ౩౦

3. నా మిత్రులు శ్రీ సురమోళిగారి ద్వారమున నేనీ పాటను సేకరించితిని. ఇది వినిపించిన దొక వృద్ధబ్రాహ్మణి. పేరు చొప్పకల్ల రాజలక్ష్మమ్మ; కరీంనగరు మండలమున వేములవాడయను బ్రాహ్మణ గ్రహారము. ఆ యూరనున్న ప్రతి బ్రాహ్మణి యొక పాటల పుట్ట.

"నన్ను స్వామి ప్రియడననుచు నన్ను ఆత్మసర్వ మనుచు
 నన్ను నమ్మియుండు గోవనాథ బుద్ధవా
 నన్ను నమ్మి లోకసుఖము లన్ని విడిచి లజ్జ విడిచి
 ఉన్న స్థితిని మరచి మగువలుండు రుద్ధవా
 దినము నన్ను జూచి కాని దివ్యభూషణము లిడచు
 అలర నా పొత్తై కాని అన్నము వల్లరూ
 చురియు నాకు దాచి కాని మంచిగంధ మలదుకోరు
 విరులు నన్నుజూచికాని పేడ్క ముడవరూ
 వినుము నన్ను జూచికాని వింతచీరె కట్టుకొనరు
 వెరచి సతులు పడెవు చురులు ఇచ్చగించరూ
 యలచినపుడు వన్నెగాని తలుప రన్యవార్తలెపుడు
 తలపులోన వన్నెకాని తలువ రితచులా
 పలికినపుడు వన్నెకాని పలుక రన్యవార్త లెపుడు
 పలుకులోన వన్నెకాని పలుక రితరూ" యని చెప్పెను. ఆ గోపికలు

కృష్ణునితో చింతాకంఠ యెడముగూడ నహింసనేరరట. "అలర కలసి నపుడు
 హార ముడ్డమైతే దూరమనుచు" నుండిరట. అట్టి వారెట్లు తన విరహమును
 భరించుచుండిరో యని కరుణామయుడగు కృష్ణుడు మథురనుండి యుద్ధవుని
 ప్రేపల్లెకంపెను. బియ్యలుదేరుటకు తనకెంత సన్నాహము వలయునో యంతటి
 సన్నాహమే యుద్ధవునకు చేసెను. ఉద్ధవుడు రథమెక్కి, "గుంపు మామిళ్లవనము
 గుత్త (గుత్త) పైన వననవనము, డాకపందిళ్లు జంభీరవనములూ, వేడుకైన
 వెలగవనము, కూరనేరేడువనము, గంగరేణుపండ్లవనము గణితమొప్పగా,
 నారికేళవనములూ నారింజవనములూ, చాళిమ్మ వనము ఖర్జూరవనములూ..."
 దాటి గోధూళినమయమునకు గోకులము చేరబోయెను. పాలు పితుట గోపికలు
 రామకృష్ణుల వేడ్కలు పాడుచుండిరి. "అడగుకడుగు కుద్ధవుండు అడుగు
 కొనుచు నందునిల్లు" ముందునకు సాగి నందునిల్లు చేరుకొనెను. నందుడాతని
 తొగలించి గొరవించి లోనికి గొనిపోయెను. "రంగుమీరినట్టి మంచి బంగారు
 గోపురములో, రత్నవాచక్లు మంచి ముత్యపరుగులూ, రామకృష్ణులు నడచినట్టి
 రాజచూర్ణములు జూచి, పూని యుద్ధవుండు హర్షమొంది నడచెనూ". ఉద్ధవుని
 అడుగులకు మడుగులొత్తి యతిథిసత్కారములు చేసిరి.

"హరినిగాను మదిని దలచి అర్ఘ్యపాద్యవిధులు జేసి
 సరసభక్తివన్నములను సౌఖ్యపదవిసా

అచ్చనావుల పెరుగు దెచ్చి శౌంత నిమ్మకాయ గలిపి
ఒనర యేశోదదేవి వడ్డించెనూ”

ఈచరణములు,

౯. ఆ పుజ్యాత్మని గొగిలించుకొని నందాభీరు డానందియై
మా పాలింటికి గృష్టు దీతడనుచున్ మన్నించి పూజించి వాం
ఛాపూర్ణంబుగ మంజులాన్నమిడి మార్గాయాసఙ్గుండాపి న
ల్లాపోత్సాహముతోడ నిట్లనియె సంకషించి మోరంబుననె.

అను పోతనగారి పద్యమును జ్ఞప్తికి దెచ్చును.

ఆతరువాత యశోదానందులు కృష్ణునిగురించి తమ పూర్వస్మృతులు,
అనుభవములు, మహిమలు, దుష్టశిక్షణము, శిష్టరక్షణము మున్నగునవి జ్ఞాపకము
చేసికొని బాధపడిరి. యశోద,

“హరీ పవ్వళించినట్టి అద్దై రత్నాలతొద్దై
మాచి నేను మదిని వెతను పొందుచుంటిసి” యనెను.

అంతియకాదు. అప్పుడు,

“వనిత కుడములందు పాలు వచ్చి వరదలై పారె
మరియు కన్నులందు జలము తరము కురిసెనూ”

ఉద్భవుడామె ప్రేమ కలరి శ్రీకృష్ణతత్వము నుపదేశించెను.

“అరయ కావ్యమందు ఎవుడు అగ్నియుండురీతి హరీ
వరుస జగమునందు జ్యోతివలెనె వెలుగునూ” ఇటులచెప్పి
“మనోవాక్కాయములను మరువకెప్పుడు హరిని దలచి
తనియు భాగ్య మబ్బె మీరు ధన్యులైతిరీ” అని కొనియాడెను.

అరాత్రి యటగడచెను. తెల్లవారుజామున గోపికలు కవ్వపు చప్పుడు శ్రుతిగా
శ్రీ కృష్ణుని విరహమును పొడుచుండగా మేల్కొంచెను. గోపికలు విరహముచే
శ్రీ కృష్ణుని నిటు లుపాలంబించుచుండిరి.

“వరగ కుమ్మెడ పూల మమత తరచు తేనె దొరుకు దనుక
అరయ జారశ్రీల మమత అర్థప్రేమకై

మరియు రాజు ప్రజల మమత మంచికార్య మయినదనుక
పరగ వక్షి మమత పండ్లు దొరికెదనుకనూ
యాచకునికి ప్రభువు మమత అచట ధనము దొరికెదనుక
కాసువర్ణములకు ? స్త్రీలు ధనము గృహముకూ
అనుచు వారివలెనే శౌరి కవటమాయ దలచిరి”

కాని వెంటనే దుఃఖ నిమగ్నలైరి.

“అంత నొక్క భ్రమర మచట అలర ధ్వనులు పాడగానె
సంతోషించి చూసిరి గోపసతులు మూకలై
ఆర్యుడుద్ధవుండు వినగ హరికి దూతగాను తెలిసి
ఛరుణులెల్ల తుమ్మెద జూచి వరుస బిక్కిరి
మధువ మా హితవునికిని మక్కువవాడొట వలన
మధురధ్వనులచేత ముట్టకు మా పాదములన్
భ్రమర మా పాదయుగము పట్టరాకు విడుపుమింక
కమలనాభ దూతవగుటకంటె జాలునే”

భ్రమరమును సంబోధించి కృష్ణుని, ప్రస్తుత మాతడు తమను విడిచిపోయి
రాచనగరులం దనుభవించు సుఖములను ఏకరువు పెట్టిరి.

“రసకరత్నమయపుటిండ్లు కావు మా యిండ్లు హరికి
ఘనులు రాజు లందేటి నగరు కాదు మా గోకులం
శృంగారవనము గాదు భృంగ మా వనము హరికి
పొంగు గజతురంగములు గావు పొసగు గోవులూ
అందమైనస్త్రీలు గారు హరికి గోపసతులు మధువ
మునుపటి సతులకంటె క్రొత్తలు మోహ మెక్కువ”

చివరకు హృదయ మాపుకొనలేక,

“ఎన్నడు హరి యిటకు వచ్చు ఇంతుల దుఃఖ మెన్నడెఱుచు”
ఉన్నమాట జెప్పవయ్య ఓనర ఉద్ధవా” యని బలిమూలిరి.

అప్పుడుద్ధవుడు కృష్ణుడు గోపికలకు చెప్పినవాక్యము లిట్లు వల్లెసెవేను.

“వినగబడ్డ క్రియలు నేను వినికి నేను నిశ్చయముగ
వినుచునున్నవాడ నేను ఇంతులరయ్యుడి

పలుకబడ్డ క్రియలు నేను పలుకు నేను నల్లముగను
పలుకుచున్నవాడ నేను ధామి అలయుడి”

సర్వము లానె కావున గోపికలకు శ్రీకృష్ణవిరహముండబోదని దీని ధావము.
దీనినే

సీ॥ పల్లకార్యములకు నేను ప్రధాన కారణము గావుని మీకు చెప్పెనులార
కలుగదు మద్వియోగము చరాచరరూపములలో మహాభూతములు పనిండు”

అని పోతన చెప్పెను. ఇంకను.

“పతులు దూరముండుటకును సతులప్రేమ లభికమాను
సతులు చేరువై తె సతుల ప్రాంతి దక్షువ
మీకు నాయందు భక్తి మిక్కిలుండవలసె నింక
జోకతోని దూరమైతి సొంపుమీరగా” నని పలికెను. ఈ చరణములు,

మ. చెలువల్ దవ్వలనున్న వల్లభులపై జిత్తంబులం గూర్తు రు
త్కలికం జేరువవారికంటె నదియుంగా తెప్పుడున్నున్న మీ
రలు చింతించుచు నుండగోరి యిటు దూరస్థత్వముం బొందితిన్
దలకం బోలదు నన్నుగూడెదరు నిత్యధ్యానపారిజలై'యను

పోతనగారి పద్యమున కనుకృతులు. ఉద్దవు డచట కొన్నిచినములు గడపెను.

గోపికలు ఉద్దవునకు కృష్ణునకును కానుకలిచ్చి సాగనంపుచు కృష్ణు
నొకమారు రమ్మనుమని కోరిరి. ఉద్దవుడు తిరిగివచ్చి కృష్ణునకు గోపికల కోరిక
నెరిగించి వారి భక్తికి, ముగ్ధుడై తానా గోకులమందు తృణమై పుట్టికపోయితిని
గదాయని విచారించెను. ఎందులకన భగవద్భక్తులైన “ఒనర సతుల పాదధూళి
తనకు సోకునూ”. ఈ పాటయంతయు మధురభావములతో తొణకుచున్నది.

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారి సహాయమున సన్యాసిరాజు రచించిన
“కుచేలోపాఖ్యాన” మను ౩౪ ఖండముల దీర్ఘగేయమొకటి నేకరించితిని.
ఇదికూడ భాగవతమందలి కుచేలోపాఖ్యానము చూచి వ్రాయబడినట్లున్నది.
కృష్ణుని నెలవంది కుచేలుడు స్వగ్రామమునకు తిరిగిపోవుచు ఇటులనుకొనెను.
“ఏమయ్య కౌరీ నీ కేమిచ్చెననిన మా యింతితో నేమందునూ, తెచ్చెదను
యింకేమో యనుచు చూచునూ, శ్రీకృష్ణుడయ్యో వృధాచేసెనూ, పోనీ
సర్వకామితఫలప్రదాయని గాంచితిని భాషించితిని, నాకేమి కొరత యటంచు

పల్లియ కేగి గాంచె హరివ్రభావము". కొంత కీర్తనము కొంత దరువు బలిసిన వీగేయమున.

ఇతరములు

ఇంతవరకు పరిశీలించినవి కొద్దిగనో గొప్పగనో రామాయణ, భారత, భాగవతములకు సంబంధించిన గేయములు. ఇక నితరపురాణములకు కావ్యములకు సంబంధించిన గేయములగూర్చి విచారించును. ఏ పురాణమునుండియో మరే కావ్యమునుండియో ఇతివృత్తము తీసికొని పాదబిడుచున్న పాటలున్నవి. వీనినన్నింటిని అనగా పురాణమునకొక్కటి తీసికొన్నను ఈపౌరాణిక జానపదగేయప్రకరణము మరింత పెరిగిపోవును. కావున కేవల మత్యంత ప్రచారమందున్న గేయములనే కొన్నింటిని పేర్కొందును. సత్యవాదిత్వమునకు అడితప్పనితనమునకు మనము మొదట చెప్పుకొనుపేరు హరిశ్చంద్రుడు. సత్య హరిశ్చంద్రుడని యాతని సార్థకనామము. ఇది మనభాషయందొక జాతీయముగా పరిణమించినమాట. వేదమందలి హరిశ్చంద్రకథకును పురాణమునందలి హరిశ్చంద్రకథకును భేదముండుట సర్వవిదితము. పురాణమునందున్న కథయే కావ్యకారు లాధారముగాగొని పెక్కు కావ్యములు దేశభాషలందు మలచు కొనిరి. ఈ పురాణకథయే ప్రజాసామాన్యమున ప్రచారమందున్నది. వేద హరిశ్చంద్ర మందరకు తెలియదు. అది సత్యహరిశ్చంద్రముకూడ కాదేమో, సత్యహరిశ్చంద్రకథ మార్కండేయపురాణమున నున్నది. దాని నాధారముగా గొని పెక్కురు కవులు కావ్యములు రచించిరి. నాటకములను వ్రాసిరి. ఆ నాటకముల కనుసరణ చెర్విరాల భాగయ్యయను తెలంగాణా జానపదకవి “సత్యహరిశ్చంద్ర-బ్రతుకమ్మపాట”ను స్త్రీలు పాడుకొనుటకై వ్రాసెను. సత్యహరిశ్చంద్ర కథ ప్రసిద్ధమైనది. ఆంధ్రదేశమున నాటలగోపాల మాకథ నెరుగుదురు. కనుక నిట కథపేర్కొనుట యవసరము. మార్కండేయ పురాణాంతర్గత హరిశ్చంద్రకథకును నాటకహరిశ్చంద్రమునకును కొంత భేద మున్నది. హరిశ్చంద్రుడు వేటకుబోయినచోట విశ్వామిత్రునకు రాజ్యమిచ్చినట్లు మార్కండేయపురాణమున నున్నది. కాని నాటకమున తద్విన్నముగా నున్నది. పాటలోకూడ నంతియ. మాతంగకన్యకల వృత్తాంతము పురాణమందు లేదు. కాని జనసామాన్యమున నీ వృత్తాంతము ప్రబలినది. ఈ పాట,

శ్రీ కరంచై యొప్పు ఉయ్యాలో
అపురం బెన్నగా ..

శ్రీ అయోధ్యాపురము ఉయ్యాలో
అదిశేషుని తరమె ..

అని అయోధ్యాపురపర్వతముతో నారంభమై సరళభాషలో సాగిపోయినది. పైన పేర్కొన్న రెండు విశేషములు తప్ప ఇతరము లేమియు లేవు. పాట యంతయు కథాప్రధానముగా చకచక నడచిపోయినది. దీనిని ప్రచురించినది కొండా శంకరయ్య.

పై కథనే ‘చంద్రమతీదేవి-బ్రతుకమ్మపాట’గా సరసింహమూర్తియను నాతడు వ్రాసెను. ఈ పాటలో గమనింపదగినవి రెండువిషయములు. పైపాట యందువలె నింద్రసభలో జరిగిన వసిష్ఠవిశ్వామిత్రసంవాద మీపాటలో లేదు. ఇంకొక విషయమేమన చంద్రమతిపై చౌర్యనిందకు ఘరుగా హత్యానేరము మోపబడియున్నది. ఇంతియ భేదము. (కొండా శంకరయ్య ౧౯౫౧)

సమస్తభువనములకు సృష్టిస్థితిలయకర్తలైన త్రిమూర్తులను పసి బాలురుగ జేసి బ్రహ్మాండముల నన్నింటి నిద్రపుచ్చుటకు టోలలు పాడినది పరమపతివ్రత యనసూయాదేవి; అత్రిముని యర్ధాంగి. స్త్రీలోకమున కామె యారాధ్యమూర్తి. శిరోభూషణము. ఆయమ గాధను “అనసూయాదేవి బ్రతుకమ్మపాట’గా రచించినది బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి. (పల్లిషరు చందా నారాయణ ౧౯౫౧) అనసూయ సేవల కలరి యత్రిమహాముని యామె నేదేని వరమడుగుమన “వసుపు కుంకుమ చాలు”ననెను. ఒకనాడు త్రిమూర్తులు మేరువర్వతము జూడ బోవుచుండిరి. అత్రి యాశ్రమము మీదుగ బోవునపుడు వారి వాహనములు కదలవయ్యెను. అందుకు కారణము,

ఆ పతివ్రత మహిమ ఉయ్యాలో
మిన్నువరకును బ్రాతె ..
అరికట్టజేసినవి ..

అగ్నిజ్వాలలయటుల ఉయ్యాలో
మీ వాహనంబులను ..
అని నోరడుడు చెప్పె ..

త్రిమూర్తు లామెను పరీక్షింపగోర నారదు డింతకుమున్నె ఇనుప గుగ్గిళ్ళు చేసిపెట్టి తనకు అనసూయ యొనర్చిన శృంగభంగమును నివేదించి వలదనెను. కాని త్రిమూర్తులు వినక బ్రాహ్మణవేషమున నామెయింటి కతిథులై పోయిరి. భోజనసమయమున వారామెను “వత్సవిహీనవై వడ్డించు భోజనము” అని

కోరిరి. ఆ పతివ్రత పంచాక్షరీమంత్రమును పఠించి భర్తను ధ్యానించి వారిపై ఉదక సేవన మొనర్చెను. ఇంకేమున్నది; వారు చంటిబిడ్డలైరి. బ్రహ్మాండ భాండోదరు లనసూయ యింట పారాడుచుండిరి. భర్తకీ వృత్తాంతము చెప్పి యామె వారిని పెంచుచుండెను. త్రిమూర్తుల భార్యల కిది తెలిసి వారు వచ్చి అనసూయను పతిభిక్ష వేడిరి. అప్పుడామె,

శ్రీల నవమానింప ఉయ్యాలో	చిత్తమున దలపోసి ఉయ్యాలో
కపట స్వభావాన ..	కాంతలను చెరపగా ..
కలచగా తగునమ్మ ..	దండివారైనాను ..

అని మందలించెను. ఈ కథకీ చరణము లాయువుపట్టులు, ఉపదేశకములు. వారి ప్రార్థనపై బాలుర త్రిమూర్తుల జేసెను. త్రిమూర్తులు వరము గోరుమన మీరు మాయింట పసిపాపలై యుండుడనెను. వారు తమ మువ్వరి యంశములను చేర్చి దత్తాత్రేయుడుగా అనసూయ గర్భమున జన్మించిరి.

ఈ కథనే వస్తువుగా గొని వెంకటనారాయణకవి. “దత్తాత్రేయ జనన” మను పదనేడు ఖండముల గేయమొకటి రచించెను. ఇది యింతసు ఘృదింప డబలేదు. శ్రీ నేడునూరి గంగాధరంగారి సహాయమున దీనిని నేను సేకరించితిని. “దానవరేణ్యులు తగుభక్తితో వినుడి దత్తాత్రేయుల చరితము” అను పల్లవితో నారంభమైనదీ గేయము. ఇది కవి వాక్యము. పదునైదవ చరణమున దత్తాత్రేయ జనన మిట్లు చెప్పబడినది.

హరివంశమున నీ వరుడు దుర్వాసు డత్రికి జన్మించెను
సరసిజభువనవంశమున సుధాకరు డిరవంది జన్మించినాడు
మేమీ చరితాము మార్గశిర శుద్ధపతుర్దశ....లగ్నము
నందు వరగ దత్తాత్రేయు లత్రికి బాగుగా జన్మించె సుతుడై

“గోవుపాట” నెవరు వ్రాసిరో తెలియదు. ఇది కరుణరసపూరితము. సత్యసంధత, ధర్మభీతి, పశువులనుండి మానవుడు నేర్చుకొనవలసినదిగా నుద్బోధించు గేయమిది. ఈ పాట అనంతామాత్యుని (౧౪౩౫) భోజరాజీయ మందలి గోవ్యాఘ్రసంవాదకథ కనుకృతి. భోజరాజీయమున నీకథ మిక్కిలి రసవంతముగా ననేక ఉపకథలతో పెద్దదిగా నున్నది. పదకంఠ దీనినే క్లుప్తపరచినట్లున్నది. సంస్కృతమందలి భోజచరితమునకు కొమ్ములు పెరిగి

లుగులో భోజరాజీయమైనట్లున్నది. సంస్కృత మూలమున లేని విషయము
 సంధ్రభోజరాజీయమందు పెక్కులున్నవి.

౩॥ సూత్రకథ భోజరాజ చ

రిత్రమ యానడుమ ధర్మరీతుల్ నీతుల్

చిత్రకథలై తల్పిగ

శ్రోత్రసుఖముగా నొనర్ప తొప్పడి యుండున్. 1

౧ని కర్తయే స్వయముగా చెప్పియున్నాడు. కనుక నీ గోవ్యాఘ్ర సంవాదకథ
 కూడ మూలభిన్నమైనదై యుండును. ఈకథ (గోవింహాడు) కన్నడమునగూడ
 కలదు. తెలుగువారునుండి కన్నడిగలు గైకొనిరో లేదా కన్నడిగలనుండి తెలుగు
 వారు చేపట్టిరో తెలియదు. భోజరాజీయమున నీగోవాక విప్రునిదిగా చెప్పబడి
 యుండ, పాటలో శ్రీకృష్ణు గోవుగాని వర్ణింపబడినది. శ్రీకృష్ణు డొకనాడు
 తూరుపు గుట్టలవైపు తన యాలమందను దోలుకొనిపోయెను. అతడు “పెద్ద
 కాలపు యావులారా పేరువడ్డా మందలారా, కపిలయావు దూడలారా కర్మయావు
 దూడరావె, తెల్లయావు దూడ రావె, బొల్లి యావు దూడ రావె, కామధేనువ
 కల్పతరువా, శ్రీ లక్ష్మీ పేరిందేవి అన్నపూర్ణా విశాలాక్షీ, తెల్లమచ్చ గోవు
 రావె, నల్ల మచ్చగోవు రావె, చిన్న యావుదూడరావె” యని పేరుపేరున
 పిల్చి పాలు పితికి గోపాలకుల కిచ్చి పంపెను. ఆవులు మేయుచు
 కొండకోనలకు పోయెను. ఇంతలో నొకపెద్దపులి గాండ్రుగాండ్రుమని పైబడ
 వచ్చెను. ఆవులమందనుండి యొక యెల్లావు వచ్చి పులి ముందు నిలిచెను.
 తక్కినవి కొన్ని వెనుక నిలిచెను. మరొన్ని వెనుకవెనుకకు జారిపోయెను.
 ఎల్లావునకును వ్యాఘ్రమునకును సంవాదము జరిగినది. తనను దినుటకు
 సిద్ధపడిన పులితో నా గోవు, “మూడు దినముల క్రింద నేను, కవల దూడల
 కన్నదానను, నన్ను పెంచిన దాతలెల్లా, పాలు పితికి యుండగాను, రెండు
 దూడల బెంచుచుంటిని, నాదు రాకకు దూడలెల్లా, యెదురుచూచు బెంగతోను,
 కలపు యిచ్చిన పాలు యిచ్చి, మళ్లి వచ్చి నీదు యాకలి” తీర్పునని పలికెను.
 గోవు మాటలు పులి నమ్మదయ్యెను. ఎట్లు నమ్మగలదు? ఎవరైన తన చావు
 గోరి మృత్యుముఖమున ప్రవేశింతురా? కాని సత్యము, ధర్మము మూర్ఖిభవించిన
 గోవట్టిదికాదు. గోవు నకలదేవతలపై పుట్టినింటిపై, మెట్టినింటిపై ఆనలించి

తప్పక తిరిగి వత్తునని బాసలు చేసెను. అది యేమి మహిమయో కాని వ్యాఘ్రరాజు మనసు కరగిపోయెను. పాలిచ్చి తిరిగి రమ్మని విడిచిపెట్టెను. సంతోషముతో బొంగులువారుచు పుత్రవాత్సల్యము పాలచేపులై ధారలు గురియ అవు ఇరిటికివచ్చి బిడ్డలకు కడుపార పాలు గుడిపి వానికి బుద్ధులు గరపెను. "బుద్ధి కోల్గి మసలుచుండుడి, పచ్చిచేసులో మేయబోక, పొదలవాటున మేయ బోక, పులలనోళ్ళ కందబోక, ఇండ్లలోన తిరుగబోక, కర్రదెబ్బలు తినక మీరు, కాపువాడు మేచబోవు, బీళ్ల యందు నిలిచి కనవు, కడుపునిండ దినుచు మీరు, దొడ్డికొచ్చి నిద్రజెంతుడి". - బిడ్డల కి విధముగా జెప్పి యా గోవు తన తోడి యావుల పేరుపేరున బిలిచి, "నాదుకొడుకుల చూచి మీరు, ముందుకొచ్చిన పొదువబోక, వేనుకొచ్చిన తన్నుబోక, మందచేర్చుక బుద్ధిగరపుడి, నాదు కొడుకుల దయను చూడుడి" యని ప్రార్థించినది. ఈమట్టి మత్యంతకరుణా పూరితము. అవు తనతోటి వారి నెలవంది పెద్దపులి చెంతకు తిరిగిపోయెను. అచ్చట పులి కనపడలేదు. గోవు బిగ్గరగా పులిని పిలిచినది. పులి గోడు గోడున ఏడ్చుచు వచ్చి గోవు కాళ్లపై బడి దాని సత్యసంధతను కొనియాడి ప్రాణములు విడిచినది. హింసపై అహింస గెలిచినది. క్రూరమైన వ్యాఘ్రము శాంతస్వరూపిణి యగుట ఈ కథయందలి పాఠము. త్రిమూర్తులు ప్రత్యక్షమై గోవును దీవించి "నీవు యున్నా గ్రామమందు, వంటలెల్ల పూర్తిగాను, నెలకు మూడు వర్షములు, సకలజనులు సుఖమునొందే" రని దీవించి పోయిరి. గోవు తన బిడ్డలకడకు తిరిగిపోయెను. ఎంత యద్భుత మైనదీ కథ. ఇది 'తకిటకిటతక' యని యేడుమాత్రల యావృత్తములతో సాగిన గేయము.

ఇంకొక్క మధురగేయమునుగూర్చి ముచ్చటించి ఈ ప్రకరణము నింతటితో ముగింతును. నారదుని కలహప్రియత్వము దేవతలకుగూడ సమస్యయే. అతని మూలమున శ్రీకృష్ణునింట జగదములు పుట్టి చివరకు స్వర్గమునుండి పారిజాతవృక్షమే భూలోకమునకు దిగిరావలసివచ్చెను. ఈ కథ హరివంశమందున్నది. దీని నాధారముగా గొని ముక్కు తిమ్మయ్యగారు ముద్దు పలుకులతో పారిజాతాపహరణకావ్యమును సంతరించిరి. కొలదిమార్పులతో నీకథ నెవరో 'పారుజాతపల్లవి'గా శ్రీలు పాడుటకనువుగా వ్రాసిరి. రచయిత అటు హరివంశమును ఇటు పారిజాతాపహరణమును చదువుకొని సొంతకల్పనలతో చక్కని కథాగేయముగా మలచినాడు. శ్రీల సహజమనో

భావము లిందు మృదువుగా పొదుగబడినవి. ✓ “శ్రీకృష్ణం దొకనాడూ
కృంగారా హోచందై. శ్రీకృష్ణమణి నగరుకు వచ్చెను చెలువముతోచుకనూ”
రుక్మిణీకృష్ణుల శృంగారమున నుండ నటకు నారదుడు వచ్చి సత్కారములు
బడసెను. తరువాత “కుచ్చితుడై నారదుడూ, కృష్ణునికొక రానుకగానూ”
పారిజాతము నొక చిగురాకున పొదివి యిచ్చెను. కృష్ణుడది చేయవనున్న
రుక్మిణీ కిచ్చెను. ఆమె దానిని తల ధరించెను. వెంటనే “తలకురులూ వకవిం
మేలుగ నిలుపులు యెక్కె, అరుదుగ కోమలి వడలికి వక వన్నధికమయ్య
తోచె”ను. “మగమీల నగజాలు తెగ గీలుకొను వాలుకనుగవ కొకవింత
కాంతి యొడవె”నన్న ముక్కుతొమ్మిన పద్యభావమున కిది దగ్గరగా నున్నది.
నారదుడా పారిజాతవ్రసూనమహాత్యు మిట్లు చెప్పెను. “కుకవాణీ ఈ పువ్వు
చోద్యం ఆకలంకముగా వీనుమీ, వికసింపుండును వాడదు యెన్నడు
విరి వాసన చెడదూ”. ఈ చరణములు,

క॥ పరిమళము నెడదు వాడదు, పరువము దప్పదు పరాగభరణితంబై
నిరతము జగదేకమనో, హరమగు నీ పురుషరాజ మంబుజవదనా.

అను పద్యభావమును వెల్లడించును. ఇచ్చట జరిగెడి వృత్తాంతమంతయు
సత్యభామ చెలులు చూచిపోయి యామెతో చెప్పిరి. ఇంకేమున్నది! సత్య తోక
ద్రొక్కిన త్రాచయ్యెను. “పూరింటిలోనొక్క కీలడుగు మంచముపై చీరొక్కటి
పరుచుక వవళించెను శ్రీహరులను దలచి”. జానపదులు తమ చిత్తవృత్తికి
దగినట్లు మలచినదీ ఘట్టము. పూరింట మంచముపై చీరపరచుకొని నిద్రించుట
జానపదులకు సహజము. రాజాంతఃపురముల పరిచయముగల తొమ్మిన సత్య
భామను కోవగృహమున చీకటింటి కడకంకటిపై మాసినచీరతో వాసెనకట్టుతో
నిడువాలిక కస్తురి పట్టుతో జలదాంతచంద్రరేఖానదృశాంగిగా చిత్రించినాడు.
ఇది ఆయనగారి జీవితమునకు సహజమే. శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామమందిరమునకు
వచ్చెను. అతనికి విషయము లేవియును తెలియవు. ఎప్పటియట్లు సత్యభామ
ఎదురు రాదయ్యెను. కృష్ణుడు సత్యభామకై “మెత్తని పానుపు వెదకే మేదా
మడుగుల్లు వెదకే చిత్తరు చవికెలు వీక్షింపుచు తన చిత్తము కిట్లనెనూ”. అతని
కేదో మూరుపు దోచెను. “కలహంసలు నడవవుగా కలియరు యింతులు రారూ,
అమర మృదంగము తంతులు బట్టరు హరి బాడగ రారూ, ఇన్నాల్లవలె లేదూ
సుదతీమందిరమేమో, చిలుకకు వద్యం చెప్పదు కోవెల కెలమియ్యదు ఫలమూ”

ఈ చరణములు “కనకపంజరశారితలకు జక్కెరవెట్టి చదివింపరేలకో నఖియ లిప్పుడు” అను తిమ్మనగారి పద్యమునకు మారు రూపములవలె నున్నవి. కృష్ణునకు నిజము తెలిసినది. “వన్నుగ ముని దెచ్చిన యా పారిజాతపు మాట, విన్నపములు చేసికాటోలు మావెన్నెలమొలకకునూ” అని తలంచెను. సత్యభామను సమీపించి వీచనలు వీచి బతిమాలి చివరకు కాళ్ళు మ్రొక్కెను. ఇందులో సత్యభామ శ్రీకృష్ణుని శిరమును వామపాదమున దొలగంద్రోయదు. మ్రొక్కినంత నామె యలుక దీచెను. తరువాత శ్రీకృష్ణు డమరావతినుండి పారిజాతము దెచ్చి సత్యభామ పెరటిచెట్టుగా నాటెను. సత్యభామ తనకు చెట్టే లభించినదని తన మంచము నాచెట్టుక్రింద వేయించుకొని పవ్వళించెడిది. కాని ఏమిలాభము; “పూచిన పువ్వులన్నీ రుక్మిణీకడ కపుడూ వెళ్లే. తుమ్మెదలై పూలన్నీ రుక్మిణీపై వ్రాలె”. ఇంతకన్న సత్యభామ కేమి గర్వభంగము కావలెను; జానపదులెంత కల్పనము చేసినాచుట! ఇది మూలమున లేని కల్పనము; హాస్యరసపూరితము. అగ్నికాఙ్కము తోడైనట్లు నారదుడు వచ్చి రుక్మిణీతో “పారుజాతపుచెట్టు సత్యభామ పెరటా, వేయుట గాని పూచిన పూవులు అన్నీ నీవైనే” యనెను. ఇందు సత్యభామను దెప్పిపొడుచుటయు కలదు. రుక్మిణీ నారదునికి మ్రొక్కి శ్రీకృష్ణ స్తోత్రము చేపెను. మిక్కిలి మనోహరముగు పాట యిది. ఇది ‘కిటతక కిటతక’యని ఎనిమిది మాత్రల యావృత్తములతో నడచుచున్నది. తొలిభాగములో సాహిత్యాక్షరములు తక్కువగా నున్నవి. మలిభాగములో ఎక్కువగా నున్నవి. ‘నేతముద్రిక’లను పాటలో గూడ నిట్టి వరుసయే కలదు. ఇటులే రామదాసుగారి ‘గరుడగమన రారా’ అదుగో భద్రాద్రి’ యను పాటలను నడచినవి.

ఈ పౌరాణికగేయములందు కొన్ని పురాతనములు మరికొన్ని యాధునికములు. పారుజాతవల్లవి వంటి పాటలు కొంత ప్రాచీనగేయములే. హరివంశము పారిజాతాపహరణము మున్నగు కావ్యములు వెడలిన తరువాత బయలుదేరిన దీపాట. తైలియందును పదప్రయోగమందును కొంత ప్రాచీనతా సౌరభము వాసింపుటయే దీనికి కారణము. రామాయణకథాగేయములందు పేర్కొన్న గేయములు కొన్ని అత్యంతప్రాచీనములు. అంద్రదేశమున జైన బౌద్ధమతముల ప్రభావముల స్పష్టాస్పష్ట చిహ్నముల కివి యుదాహరణములు. సంస్కృతమూలగ్రంథములందు లేని విషయముల నీగేయములు శిష్టకవుల కందించినవి. సార్వజనీనత, బహుళప్రచారము మున్నగునవి వాని

పౌరాతన్యమును బలపరచును. చెర్విరాల భాగయ్యవంటి ఆధునికులు రచించిన గేయములు నవీనములు. ఈతడు రచించిన కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ, హరిశ్చంద్ర పాట మున్నగునవి ఆధునికములు. కవి సజీవుడుగనుక ఆధునికములని తెలిసినది గాని లేనిచో ఎట్లుతెలియునను శంక జనించును. అది వాస్తవమైన శంకయైనను ఆయా పాటలకున్న ప్రచారము దానికి సాక్ష్యముగా నుండును. జానపద గేయములు సాధారణముగా ప్రాచీనములయ్యు యుగయుగమున భావశరీరము నట్లే నిలుపుకొనుచు భాషావస్త్రములను మాత్రము ముర్చుకొనుచుండును. పూర్వగాధలు గేయములు పీఠముగాగొని ఆధునికులైన భాగయ్యవంటివారు వ్రాసిన గేయములు కేవలపాక్షిక ప్రచారము గాంచినవి. కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ దీరన్నలవారు చెప్పినది ప్రాచీనగేయము. తెలంగాణ మంతటను ప్రచారమందున్నది. ఆ భావశరీరమునకు భాగయ్య తన భాషావసనములు దొడిగించి ప్రచురించిన గేయమంత ప్రచారము గాంచలేదు. కనుక నిట్టిగేయముల పౌరాతన్యము గాని నవీనతగాని వాని ప్రచారము, శైలి, భాష మున్నగువాని సహాయమున కొంతవరకు తెలిసికొనవగును.

ఈ ప్రకరణమందలి గేయములను నిశితముగా పరిశీలించినచో శిష్ట సాహిత్యమునకును, జానపదసాహిత్యమునకును గల పరస్పరసంబంధము గోచరమగును. కేవలము తెలుగు గ్రంథములనుండియేకాక సంస్కృత గ్రంథములనుండి కూడ, భావములు ఉపసూనములు కొన్నిచోట్ల భాషకూడ జానపదగేయములకు దిగుమతి యైనది. 'సీత ఆనవాలు' పాటలోని "పాద్యమి జవిన వేదమ్మువరె" ననెడు పంక్తిని "ప్రతిపత్నాతశీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా" యనెడు అధికవివాల్మీకి మాటలకును గల పోలికలను చూచినప్పుడు జానపదులపై శిష్టుల ప్రభావము సుస్పష్టముగా గోచరించును. ఇటులే తెలుగు రామాయణము, భారతము, భాగవతము మున్నగు గ్రంథముల ప్రభావ మనంతముగా మనకీ గేయములందు కానవగును. పోలికలున్న ఆయా భాగములను సందర్శించుసారముగ నుట్టింకించితిని. ప్రత్యేకముగా పోతన్నగారి ప్రభావము జానపదులపై నధికముగా పడుట ఆంధ్రదేశమున పోతన భాగవతమునకున్న ప్రచారము సూచించెడిది. ఇక రంగనాథభాస్కరరామాయణము లందున్న మూలభిన్నవిషయములకు, జానపదులు తమతమ చిత్తవృత్తుల కనుకూలముగా మలచుకొన్న కథల నందించుచుండురని నా భావము.

ఇంతకు గ్రహించవలసిన దేమన జానపదసాహిత్యము శిష్టసాహిత్యమునకును శిష్టసాహిత్యము జానపదసాహిత్యమునకును, ఒకచో కాకున్న మరొకచో ఆలంబనములుగా నిలిచినవి. లేదా మహాకవి భవభూతి యన్నటుల “సలిం మొక్కపై బిందు తుషారభంగ, బుద్బుదావర్త రూపముల్ పొందునట్లు” విశ్వజినీనమైన భావములు, లోకసామాన్యమైన యుపమానములు, కల్పనలు మున్నగునవి, వేరువేరు సాహిత్యప్రక్రియలందు, భిన్నజనములందు, భిన్న భాషలందు, భిన్నదేశములందు, చూనవాత్మను ప్రతిబింబించుచుండునవి భావింపవలెను.

చారిత్రక గేయములు

జౌనపదగేయవాఙ్మయమున చరిత్రకు సంబంధించిన గేయముల కొక విశిష్టస్థానము గలదు. వస్తువునందును, శైలియందును, కథాకథనపద్ధతియందును తక్కిన జౌనపదగేయములకన్న వివిధిన్నముగా నుండును. చారిత్రక గేయములను పాశ్చాత్యులు Historical Ballads అందురు. ఈవాఙ్మయ విమర్శకులు కొందరు వీనినే వీరగీతములనిరి. ఇట్లునుటకు కారణమీ గీతములందు వీరరసము ప్రధానముగా నుండుటయే. వీరుల పోరాట మాధారముగాగొని పాడుకొనునవి గనుక నివి వీరరసగుంభితముగ నుండి వీరగీతములనబడుచున్నవి. పాశ్చాత్యులు కూడ వీనిని Heroic Ballads అనిరి. చారిత్రక—వీరగీతములు తత్త్వదుచితవీరసంఘటన మేదియో జరిగిన వెంటనే యుద్భవించును. ఆసన్నివేశమును కన్నులార గాంచియో లేక చెవులార వినియో జౌనపద దొకడుద్వేగముతో గానమొనర్చును. ఆపాట యంతట ప్రాకి పోవును. ఇట్లు విస్తరించుటలో పాటయొక్క వస్తువు కాలక్రమమున మార్పులు పొందును. ఒక క్రొత్తపాటయం దభివర్ణింపబడిన సంఘటనములకు ప్రాత కాలపు గేయప్రవాహమందలి సంఘటనము తోడై ఊహింపరాని మార్పులు కలుగును. క్రొత్తనీరు వచ్చి ప్రాతనీరు కొట్టుకొనిపోయినట్లును, క్రొత్త ప్రాత రెండు నీరములు వేరువేరు రంగులతో నేకధారగా ప్రవహించినటులును ఈవీరగీతములలో కూడ “క్రొత్త పాతల మేలుకలయిక క్రొమ్మెరుంగులు” జిమ్మును. ప్రాతపాటలందలి పేరులు క్రొత్తపాటలందో లేదా క్రొత్తపాటలందలి పేరులు ప్రాతపాటలందో దూరును. ఇటులే గ్రామనామములు, వ్యక్తులపేరులు, సన్నివేశములు, యుద్ధతంత్రములు, ఉపకరణములు, కాలబద్ధము కాని విషయము లొకదానిలో నొకటి కలిసిపోవును. ఎప్పుడో లిఖితమైపోయిన నిట్టి చారిత్రకగీతములందు సినలైన చరిత్రము లభించును. కేవలమౌఖికప్రవాహమందున్న గీతములందు కొంత మార్పు కలిగినను వానికి నాధారమైన చారిత్రక గాథలను ఒక్కొక్కప్పుడు గుర్తించుటకు వీలగును. ఇట్టి గీతములు

రానురాను పూర్తిగా మారిపోయి గుర్తించుటకు వీలుకాక అస్పష్టచారిత్రకములు (Quasi-historical)గా పరిణమించి మరికొన్ని దినములకు పుక్కిటి పురాణములుగా కల్పితకథలుగా మారిపోవును. మన ముసలవ్వలు చెప్పుకొనెడు కాళ్లు లేని కథలందిట్టి వెన్ని సత్యమైన చారిత్రకేతివృత్తములుగల కథలు మరుగుపడి పోయినవో తెలియదు. పుక్కిటిపురాణములై పోయినవానినుండియు అస్పష్టచారిత్రకములనుండియు నిజమైన చరిత్రత్రవ్విపోయుట కష్టసాధ్యము; కొన్ని సమయముల పూర్తిగా నసాధ్యము. ఇట్టి పరిస్థితి ప్రతిదేశమునకు ప్రతిభాషకును కలదు.

వీరగీతము లాయాసంఘటనము లాధారముగా గొని "సీతారామరాజు కథ" "ఉప్పుపాట"లవలె వెనువెంటనే బయలుదేరి యుండవచ్చును. లేదా "బొబ్బిలికథ", "దేసేంగురాజు కథ"లవలె కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట నైన పుట్టియుండవచ్చును. ఇంకను వీరావేశముతో జైత్రయాత్రకు వెడలు వీరుల సుత్రేజ్వరచుటకు గాని లేదా రణరంగమున వెన్ను జూపనున్నవానికి కర్తవ్యబోధనమునకై గాని యేనాయకుడో లేదా తదాశ్రయతైన యేవీర(చారణ) గాయకుడో కాని గొంతెత్తి యిట్టి వీరగీతములను వెలార్చవచ్చును. పృథ్వీరాజు వీరవిహారయశమును (పృథ్వీరాజు రాసో) దిగంతవిశ్రాంత మొనర్చినదా కీర్తికాయని యాస్థానకవియగు చంద్రభట్టిని మన మెరిగిన విషయమే. మన కాలములోనే తెలంగాణా వీరులు నైజాం నిరంకుశప్రభుత్వము నెదిర్చి పోరాటము సాగించినప్పుడు — ఆయావీరులు వీరస్వర్గ మలంకరించినప్పుడు — తక్షణముననే వారి పేరులతో వీరగీతములు బయలుదేరుట కాంచనగును. సైనికుల సుత్సాహవరచుటకు, పూర్వము మన సైనికవ్యవస్థయందు వీరపాణముండినటులే వీరగానములుకూడ నుండియుండును. ఆయా రాజుల యొక్కయు, దండనాథుల, పాలెగార్ల, వీరుల యశోగాన మొనర్చుటకు వారి ఆస్థానములందు వారి పరిపోషణమున వంధిమాగధులో, భట్లో, పిచ్చుకుంటువారో శారదకాండ్రో, గొల్లసుద్దులవారో యుండెడువారు. అట్టివారే తమ వంశము వారికిని తదితరులకును ఈ వీరగీతములను నేర్పుచుండెడువారు. కాలక్రమమున వీరయశోగానమే వారికి వృత్తిగా పరిణమించెను. ఇప్పటికిని ఆయారాజులు, పాలెగార్లు, ఆ వీరులు అంతరించినను, వారి వంశములు కూడ నిశ్శేషమై పోయినను, వారు కట్టించిన కోటగోడలు దిబ్బలై పోయినను, వారి సంతతివారు

కొందరు దక్కి, కత్తి విడిచి కలమో, హలమో, పట్టుకొని ప్రాకులాడు చున్నను, వారి యశస్సునుమాత్ర మీజాతులవారు పాడుకొనుచునే యున్నారు. వీరగేయములకును తదితరజానపదగేయములకును ధ్యేయము వేరువేరు. ఉన్నాహోల్లాసములకు గాక ఈ వీరగీతములు ప్రబోధమును కలిగించుటకై పాడబడును. చారిత్రకగీతములందు తక్కిన జానపదగేయములందున్నంత ప్రకృతిపరిశీలనమో, వర్ణనమో, అలంకారప్రాబల్యమో యుండదు. కొన్ని కొన్ని చరణములు మాత్రమే పదేపదే పునరావృత్తినొందుచు శ్రోతల నాకర్షించుచుండును. ఈ లక్షణమును వారానువర్తనము (Ballad Common Places) అందురు. వీరగాధలు వరాశ్రయకవిత్వమునకు (Objective Poetry) ఆకరములు. వీరగాధాగేయము లెక్కువగా చారణవృత్తులవారి ఆశు కవనములు. కథాగమనమున ఏకసూత్రత పాటించబడును. ప్రతి వీరగాధ ఏదేనొక నీతిని ధ్వనించుచునేయుండును. ఉత్తరదేశమున పంజాబు రాజపుత్ర స్థానములు వీరగాధల పుట్టులు. వీరగాధలను హిందీలో 'రాసో' అందురు. పంజాబీలో 'చార్' అందురు. మరాఠీభాషలో 'పౌవాడా' యనెదరు.

ఆంధ్రదేశము తొలినుండి వీరప్రసువు. తెలుగుతల్లి తన చలువ దోసిళ్ళతో నెందరెందరో వీరాధివీరులకు పురుడుపోసినది. ఇవట బుట్టిన చిగురుకొమ్మైన చేప. ఈ పోరుగడ్డపై బ్రహ్మనాయనివంటి బాహుబలప్రాధులే కాదు, బాలచంద్రునివంటి కుమారులే కాదు, మాంచాల, రుద్రమదేవి, పార్వతీదేవి వంటి వీరనారీమణులు నుద్బవించిరి. వారొలుకవోసిన మగసిరి ఇంతంతకాదు. కదనరంగమున విశృంఖలవిహారమొనర్చిన వారి కత్తులమెరుపులు, శత్రువక్షముల గాడిపారిన వారి యుక్కు బల్లెముల ఖసిక్కుమను చప్పుడులు, శరీరములతో కలసిపోయిన వారి కానెదిగింపు లీనాడు వినబడకున్నను కనబడకున్నను ప్రజలనోళ్ళ నిల్లు గట్టుకొన్నవి. తెలుగువారికి వీరాభినివేశము మెండు. కనుకనే వీరోత్సవములు వీరపూజలు తెలుగునాట పాడుకొన్నవి. కారెంపూడి తిరునాళ్ళలో పల్నాటివీరాధనము, నెల్లూరు గంగజాతరలు, మన మతప్రస్థానములు, వీరగీతప్రాళస్త్యమును కీ.శే. ఉమాకాంత పండితులు ఇట్లు చెప్పియున్నారు. "....తెలుక్కు మతభాషాగౌరవ మేర్పడ్డదీ వీరచరిత్రయందేనని, ఇప్పటికి ఔర్వదైహికక్రియల్లో బ్రాహ్మణేతరు లనేకులు, వైష్ణవులు నాలాయిరాన్నివలె పితృప్రీతి నుద్దేశించి వీరచరిత్ర గానం చేయిస్తారు." వీరగీతము లన్నిభాషల

యందుండియున్నను, వీరపూజ, — వీరగీతమునకు మతప్రశస్తి మాత్రము మన దేశముననే కలిగినది. వీరగీతము దేశభాషలందే కాదు; సంస్కృతమునను కాననగును. అత్యంతప్రాచీనమైనదనబడు ఋగ్వేదమున గూడ వీరగీత బీజము లున్నవి. గాధా, గాధానారాళంసీ అను మాటలు వైదికవాఙ్మయమున వీరగాధలను తెలుపును. ఆనాటి వీరుల మగటిమి ఈనాడాండ్రజాతిలో లేకున్నను ఆయుద్రేకసాతత్య మింకను నశించలేదు. ఆండ్రుల యుద్రేకమనునది ఈనాటి రాజకీయములలో తప్పదర్థ మిచ్చుచున్నను తెలుగుజాతి ప్రత్యేకత మరియు వెన్నెముక బలమని గౌరవింపవలసినదే యనుకొందును.

ఇకనిట్టి వీరగీతముల చరిత్రమును విచారితము. మొదట చారిత్రక గీతముల నటుతరువాత అన్నప్రచారిత్రకముల పరిశీలితము. వాని వెంబడి నేను సేకరించినట్టి యముద్రితగేయములుకూడ విమర్శింపనగును. చారిత్రక గీతములుకూడ పెక్కులున్నవి. “తెలంగాణమందే మియాసాబ్, సోమనాద్రి, రామేశ్వరరావు, రాణీ శంకరమ్మ (మెదకు), సవై వెంకటరెడ్డి (వనపర్తి), కుమారరాముడు (కంపిలి యువరాజు — సవతితల్లి మోహము నిరాకరించి కాలుపేతులు కోలుపోయిన సారంగధరు డితదే), కర్నూలు నవాబు తుదివాడు క్రీ.శ. ౧౮౩౪ మున్నగు వారి కథలున్న”వని కీ.శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు సెలవిచ్చియున్నారు¹. ఇవి కాకను సదాశివరెడ్డి, పర్వాతాల మల్లారెడ్డి సర్వాయిపాపడు, బల్లారికొండల్రాయుడు వంటి తెలంగాణమునకు సంబంధించిన గేయములను నేను సేకరింపగలిగితిని. కాని వీనినన్నింటిని విమర్శించుట కిట తావులేదు. ముద్రితములై ప్రసిద్ధములైన వానిని, బహుళవ్యాప్తి గాంచినవానిని, అముద్రితములైనను నేను సేకరించి చరిత్ర త్రవ్వినవానిలో కొన్నింటినే విమర్శింతును.

పలనాటి వీరుల చరిత్రలు

“పడతి పల్నాటి వీరుల బాడునవు”డని క్రీడాభిరామమున (౧౪౩౦) వర్ణింపబడియుండుటచే పలనాటివీరచరిత్రము శ్రీనాథుడు ప్రజాముఖమున విని యుండి తన చరమదశయందీ వీరుల చరిత్రమును గేయకావ్యముగా వ్రాసి

1. శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారి ఆండ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహమునకు వీరిక

యుండెనని భావించవచ్చును. క్రీడాభిరామమునకు మూలమైన సంస్కృత ప్రేమాభిరామమున గూడ పలనాటివీరుల ప్రసక్తి యుండవలెను గదా ! తత్కర్తయైన రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు (1295-1326) పేర్కొన్న వీరుల చరిత్రకు సంబంధించిన ద్వీపదప్రబంధములు త్రిపురాంతకునికి పూర్వదైన మఱియొక శ్రీనాథుడెవరో చెన్నకేశవస్వామి భక్తుడు వ్రాసినదై నను కావచ్చును. ఆశ్రీనాథుడు పలనాటి వీరుల చరిత్రమును సమగ్రముగా ద్వీపదలలో కూర్చి యుండును. ఆ గ్రంథమంతయు ఏమైనదో కాని యమూల్యమగు పీఠికతో ఇప్పటికి ప్రకటింపబడినది ఒక్క బాలచంద్ర యుద్ధఘట్టము మాత్రమే. ఈ గ్రంథమునకు సంబంధించిన సమస్తవిషయములు శ్రీ ఉమాకాంత విద్యా శేఖరులు సమగ్రముగా చర్చించియున్నారు. బాలచంద్రయుద్ధ మొక్కటియే కాక ఇంకను ముఖ్యములగు గ్రంథము లనేకములు పలనాటివీరుల చరిత్రమునకు సంబంధించినవి యముద్రితములుగా ప్రా. పు. భాండాగారమున మూలుగు చున్నవి. వాని వెలికిదీసి ముద్రించుట ఆంధ్రులకర్తవ్యము¹. ప్రకటింపబడని కథాభాగములను కొన్నింటిని విద్యాశేఖరులవారు "పల్నాటి వీరుల కథ"లను పేరుతో వచనరూపమున ప్రకటించియున్నారు. దీనిలో మండాదివలస, మంద పోటు, అలరాజు రాయబారము, బాలచంద్రుడు, కొమ్మరాజు యుద్ధమును కథలున్నవి. గేయరూపమున నింకను పెక్కుగాధలు ప్రా. పు. భాండాగారమున గలవు. నేను చూచినంతవరకే తొమ్మిది కథలున్నవి. అవి యివి.

1. డి. నెం. 1112. కోళ్ళపోట్లాట - గోవు యుద్ధము.
2. డి. నెం. 1113. రాయబారము - యుద్ధసన్నాహము.
3. డి. నెం. 1114. గురజాల యుద్ధము -- పూర్వభాగము.
4. డి. నెం. 1115. కల్లు ప్రతిష్ఠ
5. డి. నెం. 1116. బాలుని కథ.

1. విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయంవారు కీ॥శే॥ పింగళి లక్ష్మీకాంతం, అవసరాల సూర్యారావుగారలు పరిష్కరించిన పలనాటి వీరచరిత్రమును 1981 లో ప్రకటించినారు. ఇందులో 1. అనుగురాజు పలనాటి సంపాదనము 2. పలనాటి రాజ్యవిభాగము 3. కోళ్ళ పోరు; గోపన్న విరుగు 4. అరణ్యవాసము (అనగా మండాది వలస) 5. మందపోటు లంకన్నవిరుగు 6. గురజాలయుద్ధము 7. అలరాజు రాయబారము 8. కల్లుప్రతిష్ఠ 9. బాలచంద్రుని యుద్ధము 10. కొమ్మరాజు యుద్ధము 11. బ్రహ్మాన్నవిరుగు అను పదునొకండు ప్రకరణములున్నవి.

6. డి. నెం. 1117 బాలుని యుద్ధము—మరణము
 7. డి. నెం. 1118 చిన్నమనేని యుద్ధము - గోవు సంస్కారము
 8. డి. నెం. 1119 కొమ్మరాజు యుద్ధము
 9. డి. నెం. 1120 బ్రహ్మనాయుని విరుగు

పై కథలకు పాఠభేదములు వేరే కలవు. ఇవి కాకను మరికొన్ని ఘట్టములు కథలు శిథిలావస్థలో కలవు. ఈ పాటలను సేకరించిన భాండారాధికారు లాయ పాటలు సేకరించిన ప్రదేశములు మున్నగు వివరములగూడ నిచ్చియున్నారు. కనుక నివి యింకను ప్రజాముఖమున బ్రతికియున్న గేయములుగా భావింపవలెను. గుంటూరు మండలమున నీపాటలు పాడెడువారింకను కలరు. వీరవిద్యావంతులు కారెంపూడి తిరునాళ్ళనమయమున పీనిబాడెదరు. పూర్వము వీని ప్రశస్తి ఓరుగల్లు పట్టణమున గూడ కలదని క్రీడాభిరామము చాటుచున్నది. “గచ్చుచేసిన చిత్రంపు గద్దెపలక”పై “శీల బ్రహ్మదివీరనాసీర చరిత” వ్రాయబడి యుండినట్లు వర్ణింపబడి యున్నది. ఈ వీరానీకము కథల నొక్కతే “ద్రుతతాళంబున వీరగుంభితక థుంథుంథుంకిటాత్కారసంగతి వాయింపుచు నాంతరాళిక యతిగ్రామాభి రామంబుగా యతిగూడం ద్విపదప్రబంధమున” బాడినట్లున్నది. అనాడు వ్యాప్తిలోనున్న ద్విపదప్రబంధము లెట్టివో తెలియదు. అనాటి ద్విపద ప్రబంధములే ప్రజాముఖముల నలిగిపోయి నేటి రూపములు ధరించియుండును. జానపదగేయములు కాలము గడచినకొలది న్వరూపము మార్చుకొనుట సాధారణమే కదా. పలనాటి వీరకథాచక్రమున మొత్తము 25 గాథలున్నట్లును, వీరులసంఖ్య 46 ఉన్నట్లును, పలనాటి వీరాచారము వీరపూజలు నెరపుట అవ్యాహతముగా సాగుచున్నదనియు, కారెంపూడిలో వీని నిర్వహణముకై యొక పీఠమున్న దనియు, తత్ప్రతిపాధిపతులు పిడుగు వంశీయులైన అరువేల నియోగులనియు, పల్నాటి వీరులకథలు వీరోత్సవములందు సాధికారముగా గానము చేయువారు వీరవిద్యావంతులనబడు మాలవారనియు, డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు తెలుపుచున్నారు¹.

పలనాటి వీరులకున్న ప్రచారమునుబట్టి భారతభాగవతములవలె తెలుగునాట పల్నాటి వీరచరిత్రముకూడ ప్రసిద్ధమన్న నతిశయోక్తి కానేరదు. భారత భాగవతముల పోలికలుకూడ నీవీరచరిత్రమున కాననగును. అర్చకు

1. తెలుగు వీరగాధాకవిత్వము (అమృతచక్రము)

భారతమెట్టిదో ఆంధ్రులకు వీరచరిత్రమట్టిది. యుద్ధతంత్రముల తనివిననక భారతపీఠులే మరల పలనాట నవతరించినవియు, భారతగాధయే తెనుగుతన మలవరించుకొని ఆంధ్రావనిపై రూపాంతర మందినదనియు కొందరందురు¹. ఈ రెంటికిని పాలిపోరు సమానము. భారతమున పాచికలతో నాడిన మాయాద్యూతమున్నవలనాటిభారతమున కోళ్ల పోరాటమను సమాహ్వయమున్నది. భారతమున నరజ్యాజ్ఞాతవాసములున్న దీన మండాదివలన యున్నది. భారతమున గోగ్రహణము వీరచరిత్రమున మందపోటు. రాయబారములు విఫలమగుట రెండింటిను సమానము. జూదమున, యుద్ధమున, ధర్మపక్షపాతమున, భారతమున నజాతశత్రువగు ధర్మరాజునకు వీరచరిత్రమున బ్రహ్మనాయుడుద్ది. జలమున నాతడు భీష్మున కీడుజోడు. అభిమన్యుడే బాలచంద్రుడు. ఉత్తర మాంచాలయై జన్మించియుండును. భారతకాలమున పురుషజన్మమైనను తన దుశ్చేష్టల ఫలితముగా శకుని వీరచరిత్రకాలమునాటికి ప్రీజన్మమెత్తి నాయకురాలయ్యె కాదోయి. వీరిద్దరు కపట తంత్రములం దొకరినొకరు తలదన్నినవారు. కనుక నీ గాధను మనము పలనాటివీరభారత మనుకొనవచ్చును. మాచెర్ల చెన్నకేశవుడు స్వయముగా శ్రీనాథునకు స్వప్నసాక్షాత్కారముచేసి 'శౌర్యంబు పుష్కలంబు సమహర్షి నట్టి, పలనాటి నీరుల భాగవతంబు, ప్రకటితంబుగ నీవు పరిచయించి మాకు, అంకితం దొనరింప ననువాండు సూర్య' యనుటచే నైన భాగవతపు పోలికలు గూడ కలిగి యున్నదంటిని. బ్రహ్మనాయనికి పల్నాటి విష్ణువు (కృష్ణుడు) అను నామమేర్పడినది. పోతరాజు అద్వైతులింట బుట్టిన విశిష్టాద్వైతివలె గన్నట్టి 'ఈశ్వరార్చనకళాశీలండ' ననియు "శ్రీనాథుడనువాడ శివభక్తిపరుడ" ననియు చెప్పుకొన్నను "మాచెర్ల-చెన్నకేశవ పాదసేవారతుండ" నని చెప్పుటయేకాక శ్రీనాథుడీ వీరచరిత్రమును చెన్నకేశవస్వామి కంకితమొనగుటకూడ వైష్ణవ మాయవలెనే తోచును.

పల్నాటి వీరచరిత్రమునకు సమగ్రమగు పీఠికను వ్రాసిన కీ. శే. అక్కిరాజు ఉమాకాంతవిద్యాశేఖరులవారు పల్నాటియుద్ధము క్రీ. శ. 1173-1182 మధ్యన జరిగియుండునని సిద్ధాంతీకరించినారు. మాచెర్ల గురజాల రాజధానులుగా పరిపాలించిన హైహయరాజుల వంశావళి, తెలియనగునంతవరకు

1. శ్రీమృతా నమంచి జోగయ్యశర్మ 'తెనుగు చందము - దేశరచన' భారత-నందన పాల్గనము.

వారి పూర్వచరిత్రము ప్రస్తావనము, రాజ్యస్థాపనము, కలహములు, జూదములు, వేరుపాటులు, వలసలు, యుద్ధములు మున్నగు విషయములగూర్చి వారు సమగ్రముగా చర్చించియున్నారు. పెక్కురు చారిత్రకులుకూడ పల్నాటి వీరచరిత్రమునకు సంబంధించిన చారిత్రకవిశేషములను ముద్రించియున్నారు. కీ. శే. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును¹, శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావు గారును², శ్రీమతి వారణాసి యశోదాదేవిగారును³, మెకంజీగారి సేకరణలను విమర్శించిన విల్సనుగారును⁴, స్మిత్తుగారును⁵, ఇంకను పలువురు చారిత్రకులీ విషయముల తరచియున్నారు. అందరేకాభిప్రాయముగలవారు కాకపోయినను మొత్తముమీద సీపల్నాటియుద్ధము మాత్రము కాకతీయప్రథమరుద్రుని కాలమున జరిగినట్లు పలువు రభిప్రాయపడుచున్నారు. శాసనాధారముననేకాక వీరచరిత్ర గేయకావ్యాధారమునను మనమీ విషయమును నిశ్చయింపవచ్చును. ఇట్లు వీరచరిత్రమున వచ్చు పేరులన్నియు చారిత్రకములని నిశ్చయింప వలెనుపడదు. కేవలము ధరణికోట భీమదేవుడు, కోట కేతరాజు, కాకతి ప్రథమ ప్రతాపరుద్రుడు, వీరభిల్లాణుడు, మరియు కొందరు హైహయరాజుల పేరులకు మాత్రమే చారిత్రకాధారములు గానుపించును. బాలచంద్రునివంటివారిని గూర్చిన సినలై నచరిత్రము శాసనములందు లభించదు. ధరణికోట భీమదేవుడు మరియు కోటకేతుడు ప్రసిద్ధులగు తండ్రికొడుకులు. పల్నాటి యుద్ధకాలమున భీమదేవుడు రాజుగా నున్నను అతని కుమారుడు కోటకేతుడు కూడ రాజకార్య నియుక్తుడని తెలియుచున్నది. నలగాముని పక్షమున నాయకురా లంపిన రాయబారులందు కోటకేతు డున్నట్లు 'బాలచంద్ర యుద్ధము' వలన తెలియు చున్నది. నలగామునికి యుద్ధమున తోడ్పడుటకై వచ్చినవారిలో "ధరణికోట పురికి దక్షిణై నట్టి, భీమదేవుండను పృథ్వీశుడు" కూడ కలడు. కనుక కోటకేతుడు తండ్రి రాజ్యము చేయునప్పుడే ప్రబలుడై యుండెనని యూహింప వచ్చును. అమరావతీశాసన మొకటి కోటకేతుడు క్రీ.శ. 1182 నుండి రాజ్యము నేలుచున్నట్లు తెలుపుచున్నది. ఈ శాసనములో "స్వస్తిశ్రీ చతుస్సముద్ర

1. ఆంధ్రుల చరిత్రము 5 వ సంపుటము. 170-212

2. ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధకమండలి సంచిక. సంపుటి 12. 1 వ భాగము

3. " " " " 19 "

4. ఇండియన్ ఆంటిక్వరీ సంపుటి 1. పుట 273

5. Early History of India

ముద్రిత నిఖిలవసుంధరాపరిపాలక శ్రీమత్త్రిణయనవల్లవ ప్రసాదాసాదిత....
 శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కోటకేత మహారాజులు శకవర్షంబులు 1104 అగు
 నేటి మాఘ శు. 10 గురువారంనాడు శ్రీమద్బుద్ధదేవరకు నాచంద్రతారార్కంగా''
 నిచ్చిన దానములు పేర్కొన బడినవి. ప్రతాపరుద్రుడు నలగామునికి సహాయ
 మంపినట్లు పదములో కలదు. ఇది వాస్తవమై యుండును. కాకతి రుద్రదేవుడు
 క్రీ.శ. 1158-1195 ప్రాంతముల నున్నట్లు చారిత్రకు లిదివరకే నిర్ణయించి
 యున్నారు. పీఠభట్టాణుడు క్రీ. శ. 1178-1224 వరకు ద్వారసముద్రము
 నేలినవాడు. ఇక హైహయలగూర్చిన శాసనములుగూడ తెలుగుదేశమున పెక్కు
 గలవు. మాచెర్ల చెన్నకేశవస్వామి యాలయమునగల నాగస్తంభముపైనున్న
 శాసనము హైహయ వీరకామనృపతిని పేర్కొనుచున్నది.

1. శకాబ్దే శరవహ్నిఖేందు గణితే జేష్ఠాభిదే వైజయ మా
2. నే నాగదివి.....నీతే చ గుయుగే మేడాంబికానంద
3. నే ప్రదిష్వం శాసతి వీరకామనృపతౌ శక్రేందుతుల్య
4. క్రమే నాగస్తంభ సమున్నలిం సదుచితా మాదిత్యనా
5. మానిరోత్ || నావోజు తిప్పోజు సూత్రధారు(య) 1

శాలివాహనశకము 1035 అనగా క్రీ. శ. 1035 + 78 = 1113 అగును.
 ఈ వీరకాముని కుమారుడే చాగిబేతరాజు. ఈతని గూర్చిన శాసనముకూడ
 చెన్నకేశవాలయమునందే కలదు. ఇది మొత్తము 94 పంక్తులలో నొక
 నాగస్తంభమునకు మూడువైపుల నున్నది.

పంక్తి 10శీతాంశువంశ మభివర్ధయతుం రమే

11 శస్పాజ్ఞాదివ క్షితితలేజిని చాగిబేతః.....

12అనుంగుగా

13 మన్మథోస్య సుతోగ్రజ్ఞో విరుదుంగామన్మథ స్తమనోత్రమః తమసు

14 రాయపదేవ సమాహ్వయః స్తమనుచాహవమల్ల నృపో భవతి||

17 చరిత్రైర్వా సార్వభౌమౌ గణః బీతజ్ఞోజివతిః కలాసు చతు

18 రై పుత్రైశ్చతుర్భుజభౌ || అదితిరివ రమేశం కళ్యపాద్విక్ర

1 దక్షిణ భారత శాసనములు సంపుటి 10-నెం. 72

2 నెం. 88

- 19 మోత్తం మృదుకర మనసూయాపుత్ర మత్రేరివాఢ్యం అజన
 20 యదధ భేతఙ్కృపతిం చారమార్యా నయభుజవిజితా
 21 రిం వీరకామక్షితీశాత్ || న బేత భూవతిః.....
 30 తదనుజః అనుంగుగామ
 31 రాజః మాడువులాభిధా
 33 నే గ్రామే ప్రాగ్భాగే పంచాళం
 34 నివర్తనపరిమితాం ప్రాచాత్ ||

ఇది చాగిబేతరాజు మరికొందరును అదిత్యేశ్వరస్వామి కిచ్చిన దానములను తెలుపు శాసనము. ఈ శాసనమువలన చాగిబేతరాజు తండ్రి వీరకాముడనియు, వీరకాముని తండ్రి మరయొక బేతరాజునియు తెలియుచున్నది. ఇది శా.శ. 1033 అనగా క్రీ. శ. 1033 + 78 = 1111 నాటిది. ఈ చాగిబేతని శాసన మింకొకటి వీరభద్రేశ్వరాలయము (గురిజాలలో) కలదు¹. దీనిలో నీ బేతరాజుకు బిరుదాంక రుద్రుడను మారుపేరున్నట్లును ఈతడు భూలోకమల్లదేవునకు (చాళుక్య సోమేశ్వరుడు III) సామంతుడనియు కలదు.

- సంక్తి 18 స్వస్తి సమస్తభవనాశ్రయ శ్రీ పృథ్వీవల్లభ
 20 సత్వాశ్రయకులచిలక చాచక్యాభరణ
 21 శ్రీమద్భూలోక మల్ల దేవర విజయరాజ్యము
 22 త్రుత్రరాభివృద్ధి.....
 23రాజ్యంబు నేయు
 24 చుండగా తత్పాదపద్మోపజీవి.....
 35తస్యా
 36 గృహాను ర్పిరుదంకరుద్యః శ్రీ బేత
 37 భూప క్షితిపాగ్గగణ్యః శౌర్యార్థితానే
 38 క దనప్రదాన సంతోషితార్థి ద్విజ దీనలోకః ||

ఈ శాసనము శా.శ. 1051 అనగా క్రీ.శ. 1129 నాటిది. చాగి బేతని తరువాతి చరిత్రము మనకు తెలియరాదు. బేతరాజు మున్నగువారలగూర్చి పదమున నేమియు లేదు. పదములో హైహయలు కార్తవీర్యుని వంశమువారనియు వారిలో నొకడగు అనుగురాజు త్రుదేశమునుండి (చేదిదేశము) తన పూర్వుల పాపపరిహారార్థమై బయలుదేరి దక్షిణమునకు వచ్చెననియు కలదు. అనుగురాజు

1 దక్షిణ భారత దేశశాసనములు. సంపుటి 10 నెం 27

తండ్రి పీఠకామేంద్రుడట. అనుగురాజు కృష్ణానదిలో స్నానమొనర్చి పాపముల పోగొట్టుకొని మరల నుత్తరదేశమునకు బోనొల్లక దక్షిణదేశముననే స్థిరపడి పోయెనట. చందవోలు నేలెడు రెండవ గొంతరాజు (వేంగీ చాళుక్యుల ప్రతినిధి) తన కూతురు మైలమదేవిని అనుగురాజున కిచ్చి వల్నాడరణముగా నిచ్చెనట. ఈతనికి మంత్రి రేచర్ల జేతినాయుని కుమారుడగు దొడ్డనాయుడు. అనుగురాజునకు మైలమదేవి కాక మరి యిరువురు భార్యలుండిరి. మైలమదేవికి నలగాముడును, పీఠవిద్యాదేవికి పెదమల్లదేవుడు, పినమల్లదేవుడు, బాలమల్లదేవుడును, భూరమాదేవికి కామరాజు, నరసింగరాజు, యుట్టిరాజు, పెరుమాళ్ళు రాజును, కుమారులు. పాలి పోరాటములో నలగాముడు మరియు భూరమాదేవి సంతాన మొకవైపును పీఠవిద్యాదేవి సంతాన మొకవైపును చీలిపోయి గురిజాల, మాచర్ల రాజ్యము లేలిరి. దొడ్డనాయుని కుమారుడు బ్రహ్మనాయుడు అనుగురాజు కాలమునగూడ కొన్నాళ్లు మంత్రిగా నుండెను. అనుగురాజు తన కుమారుల బ్రహ్మనాయుని చేతిలో బెట్టి మరణించెను. బ్రహ్మనాయుడు నలగాముని రాజుగా నొనర్చి తాను మంత్రిగా నుండెను. కాని నాయకురాలి కుట్రచే నలగాముడు మలిదేవరాజాదులతో వైరము పెంచుకొనెను. బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవరాజాదుల పక్షమున నుండెను. నాయకురాలు నలగామునికి కుడిభుజమయ్యెను. ఇరువురు మంత్రుల మంత్రాంగమున వల్నాటిరాజ్యము గురిజాల మాచర్ల రాజధానులుగా రెండుగా చీలిపోయెను. తరువాతి కథ అందరెరిగినదే. నలగామరాజు (అనుంగు కామరాజు)కు సంబంధించినవి యొండు రెండు శాసనములు లభించుచున్నవి. పిన్నలిగ్రామమున (వల్నాడు తాలూకా) సీతారామస్వామి యాలయముకడనున్న స్తంభముపై గల శాసనమొకటి¹. ఇది శా.శ. 1069 అనగా క్రీ.శ. 1147 నాటిది.

పంక్తి 16 మహామండలేశ్వర

17 కామరాజు రాజ్యాభి

18 విద్ధి యాచంద్రార్కతా

19 రకంబుగా రాజ్యంబు॥ చేయుచున్నట్లున్నది. పై గ్రామముననే రామలింగస్వామి యాలయమున మరియొక శాసనము కలదు². ఇది క్రీ. శ. 1163 నాటిది.

1 దక్షిణభారత దేశ శాసనములు సంపుటి 10 నెం 120

- సంక్తి 1 స్వస్తిశీర్ష సకవర్షములు 1085 అనేంటి కుభాను
 2 సంవత్సర భాద్రపద కుద్ధ ౧౦ ఆదివారమున
 3 శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మైలమదేవి కామరా
 4 జా కొడుకు సమదిగత పంచమహాశబ్ద మహా
 5 మండలేశ్వర అనేకోత్తంగ తరంగ సంఘాత
 6 లవణోదది వేలావలయ వలయిత గంగా
 7 పార్యాయమధ్య దేశాధీశ్వర మాహిష్మతీ పు
 8 ర వరేశ్వర హైహయ వంశోద్భవ నాత్రేయ
 9 గోత్ర పవిత్ర నత్తుగగనరశోదర్పణ ధ్వజ
 10 మహా (బ్దు) రఘోషణ సంపన్నులైన శీమన్మహా
 11 మండలేశ్వర యనుంగుం గామరాజులది
 12 రాజ్యముత్తరోత్తరాభిప్రదిష్ఠి ప్రవర్తమాన
 13 మాచింద్రార్క స్థాయియై యుండం.....

మొదట పేర్కొన్న బేతరాజాదులకును ఈ నలగామరాజాదులకును నెట్టి సంబంధముండెడిదో తెలువగల శాసనాధారములు లేవు. హైహయలకు సంబంధించిన మరికొన్ని శాసనములు గలవు¹. కాని వానివలన నీ సంబంధమును కుదిరింపజాలము. కాని వీరు తద్వంశీయులనియే భావింపవచ్చును. మధ్యన ఒకరో యిద్దరో మాయమైరి. కనుక మొదటి బేతరాజాను, అతని కుమారుడు వీరకాముడును, కులోత్తుంగ చోళుని (క్రీ. శ. 1070 - 1118) సామంతులని నిర్ణయింపవచ్చును. వీరకాముని కుమారుడు చాగిబేత (బిరుదాంకరుద్రుడు) మాత్రము వేంగీ చాళుక్యులపై తిరుగుబాటొనర్చి పశ్చిమచాళుక్యులకు సామంతుడై నట్లుగను భావింపనగును. పశ్చిమచాళుక్యుడగు ఆరవ విక్రమాదిత్యుడు వేంగిపై దండెత్తివచ్చినప్పుడు (క్రీ. శ. 1118) బిరుదాంకరుద్రు డాతనికి సహాయపడినట్లు చారిత్రకు లనుచున్నారు. వేంగీచాళుక్యులు మరల బలపడిన తరువాత పలనాటి సామంతులపై పగ దీర్చుకొని సర్వనాశన మొనర్చినట్లు చరిత్రలు తెలుపుచున్నవి. ఆ యుద్ధములం దెప్పడో చాగిబేత క్రీ. శ. 1130 ప్రాంతమున నిహతుడై యుండనోవు. చాగిబేత తరువాతి వృత్తాంతము

1. ఎపిగ్రాఫిక్ కలెక్షన్స్ 77 - 1929 - 30.

80 - ..	888 - 1931
304 - 1931	816 - ..
307 - ..	263 - 1933

తెలియరాదు. తద్వంశీయుడగు అనుంగురాజు తమ పూర్వుడొనర్చిన తప్పిదమునకు వేంగీచాళుక్యుల క్షమాపణము వేడికొని పూర్వమటులే మరల తూర్పు చాళుక్యులకు సామంతుడై తమరాజ్యమును పొందుటయేగాక, చాళుక్య చోళుల ప్రతినిధియై చందవోలుప్రాంతము నేలుచున్న వెలనాటి గొంకరాజుతో సంబంధబాంధవ్యము లొనర్చినట్లు నిశ్చయింపవచ్చును. అనుంగురాజు తరువాత నతని జ్యేష్ఠపుత్రుడు (కాముడు) నలగామరాజు పరిపాలన చేసెను. ఈతడే మన కథావాఙ్మయమున నొకపక్షమునకు నాయకుడు. ఈతని వియ్యంపుడు కొమ్మరాజు. కొమ్మరాజు కుమారు డలరాజు-మామ చెంతకు రాయబారమునకు బోయి నాయకురాలిదు స్తంత్రముచే మరణించెను. కొమ్మరాజు కల్యాణమందలి కలచూరి వంశమువాడనియు, అతని తండ్రి క్రీ.శ. 1165 నుండి 1176 వరకు పాలించిన కలచూరి సోమేశ్వరుడనియు, ఈతడే మల్లదేవుని మామయనియు, శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంతవిద్యాశేఖరులవారు నిర్ణయించియున్నారు. పల్నాటిపీఠ చరిత్రమున కొమ్మరాజు పాత్రముగూడ ప్రధానమైనదే. కాని యీతనిగూర్చి మనకధికముగా చారిత్రకాంశములు లభింపకున్నవి. కలచూరివంశమువారి పాలనము క్షీణించిన తరువాత కొమ్మరాజు కల్యాణప్రాంతములు విడిచి ఆంధ్ర దేశమునకు వచ్చియుండును. నలగామరాజువలె ఈతడుగూడ వేంగీచాళుక్యులకు సామంతుడై యుండును. అమరావతి శాసనమొకటి కొమ్మనాయకుని బేర్కొను చున్నది. ఈ కొమ్మనాయకుడు కొమ్మరాజుగనో కాదో దెలియదు. దీనిలో కొమ్మనాయకుడు చతుర్థకులజుడని కలదు. ఇది క్రీ. శ. 1155 నాటిది. ఇక పలనాటి పీఠచరిత్రమున ప్రముఖపాత్రము వహించిన బ్రహ్మనాయనిగూర్చి కూడ శాసనాధారములు తక్కువగనే యున్నవి. ఇట్లునుట బ్రహ్మనాయని యునికిని శంకించుట కాదు. పలనాటివిష్ణువని ప్రఖ్యాతిగన్న యామహానుభావుని గూర్చిన సినలైన చారిత్రకాంశములు తక్కువగ నుండుట కొంత వింతగనే యున్నది. కారెంపూడి వీరులశాసనము శా. శ. 1367 అనగా క్రీ.శ. 1445 నాటిది. జీవరక్ష తిమ్మనయనువాడు వీరస్మృతికై యొక మేడ నిలిపి వేయించిన శాసనమిది!.

సంక్తి 1 స్వస్తి శకవర్షంబులు 1367

2 అగు నేంటి రక్షాక్షిసంవత్సర కా

1. దక్షిణాధారత శాసన సంపుటి 10. నెం 585.

- 3 రిక కు ౫ దేవరాక్ష మాచెర్ల
 4 చెన్నుని కొడుకు వీరుల కొమ
 5 ర దేవరాక్ష తమన చీలమ నా
 6 యిని కొంతము పురినచోట మేడ కా
 7 విచినాండు

ఈ శాసనములో కొందరు వీరుల విగ్రహములు చెక్కబడి వాని క్రింద నీ పేరులున్నవి.

వినమలి	}	(తొ)మలి	}	చీలమ	}	పెదమలి	}	రాక్షతి
దేవరాజు		దేవరాజు		నాయండు		దేవరాజు		

బ్రహ్మనాయడు రేచర్ల గోత్రమువాడని తెలియుచున్నది. ఇప్పటికిని గల వెంకటగిరి సంస్థానమువారు రేచర్ల గోత్రమువారే. కనుక బ్రహ్మనాయనివంశ మువిచ్చిన్నముగా వచ్చుచున్నదనియే భావింపవలయును. చా రి త్ర క విషయముల నింతటితో విడిచి గేయకావ్యములందున్న విషయము నారయుదము.

వల్నాటి పీరగాధాచక్రమునగల ముద్రితాముద్రిత గేయము లన్నింటిని సమీక్షించి డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు పానికీక్రమ మేర్పరచినారు. 1. పెద్దన్న పెండ్లిరాయబారము 2. బ్రహ్మన్న పుట్టుక 3. యాత్రకథ 4. పేర్నిడు యుద్ధము 5. తెప్పలిసిడు యుద్ధము 6. అరణ్యగండ్ల యుద్ధము 7. నాయకురాలి కథ 8. అనుగురాజు మరణము 9. రాచ గాపు 10. రాజుల పెండ్లికథ 11. బాలుని పుట్టుక 12. కోడి పోరు 13. మండాది వలస 14. మంద పోటు 15. గురజాల యుద్ధము 16. అలరాచమల్ల రాయబారము 17. కల్లు ప్రతిష్ఠ 18. బాలుని కథ 19. బాలుని యుద్ధము 20. గుఱ్ఱాల చాటువ 21. అమ్మవారి పుట్టుక 22. కొమ్మరాజు యుద్ధము 23. పేర్నిడు సన్నిగండ్లయుద్ధము 24. కన్నమ సిడు చింతపల్లియుద్ధము 25. బ్రహ్మన్న విరుగు1.

కాలక్రమము ననుసరించి చూచినచో ప్రా.పు. భాండాగారమందలి వల్నాటిపీరచరిత్రమునకు సంబంధించిన ఇతరకథల మొదట విమర్శింప వలయును కాని పీరచరిత్ర రచనమునకు దొరకొన్న ప్రథమ కవి శ్రీనాథుని

జాలచంద్ర యుద్ధఘట్టము మధ్యన వచ్చునదై నను ప్రథమమున విమర్శింప దగినది. తక్కిన కవులందఱును శ్రీనాథుని రచనము జూచిన తరువాతనే కాముని రచనకు గడంగినవారు. కనుక శ్రీనాథకృతియే ప్రప్రథమమున విచారింపదగును. శ్రీనాథుడిట్టి రచనమునకు గడంగెనా లేదా యను విషయములగూర్చి ప్రథమప్రకరణముననే మనవి చేసియుంటిని. వాని మరల చేర్చాన్న చర్చితచర్యణ మగును. శ్రీనాథుడు జాలచంద్రుని యుద్ధఘట్ట మొక్కచే విరచించి యుండడు. పీఠభారత మంతయు నాకవి రచించియుండును. కాని మన దురదృష్టవశమున గ్రంథమంతయును లభింపదయ్యెను. శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరుల యపార కృషిచే వెలుతురు చూచినది జాలచంద్ర యుద్ధ మొక్కటియే.

ఈ కృతి 'శ్రీరఘునాయకు చిత్తమందెంచి - శ్రీకంఠ పరమేశ్వ శివు నాత్మదలచి' యని యారంభమైనది. అటుతరువాత సకలదేవతా ప్రార్థనంబును, శీలము బ్రహ్మనాయుని భావనమును, పూర్వకవిస్తుతియును, కృతికర్తవిషయమును, కృతిభర్త మాచెర్ల చెన్నకేశవస్వామి - విషయమును గలవు. చెన్నకేశవుడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి కవితో "శౌర్యంబు పుణ్యంబు సమకూర్చినట్టి, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు, ప్రకటితంబుగ నీవు రచియించి మాకు, అంకితం బొనరింప ననువొందు సూర" యనెనట. శ్రీనాథుడు మహాప్రసాదమని 'ప్రచురింతు వీనుల పండువు గా'నని రచించిన జాలచంద్ర యుద్ధఘట్టమున గల కథాక్రమ మిట్లున్నది.

నాయకురాలి కుట్రచే రాయబారమునకు బోయిన అలరాజు చనిపోయిన వార్త తెలిసి జాలమల్లేవునకు పట్టము గట్టి జాలచంద్రుని "సచివకార్యంబున సమ్మతి నుంచి, అట కరణపుకార్య మనబోతు కిచ్చి" మాడచిని "రాణివాసము గావ రక్తితో నుంచి" బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవరాజుదులతో, కార్యమపూడి యుద్ధరంగమునకు సనైన్యసరివారముగా బయలుదేరి, "త్రిపురాంతకమునకు తిన్నగా వచ్చి,.... శివపురిలోనుండి చేర్చినయట్టి" భూతరాట్టంభమును బండ్ల కెత్తించెను. ఆశకటంబుల కెద్దుల బూన్పుటకై నాయకులు "అందెల బనువన్న ఆదినాథుండ, నందుల పిడిఘంట నాగవాసయ్య, గోవుల విటకాడ గోగుబయ్యన్న, పంటరి పలిజంకు వర పెరుమాళ్లు, కట్టని కలుకొల కరినంది రంకె, బిరుదు గరుత్మంత భీముని గజమ, నెలబాల చంద్రుడ నీలవడ్డుండ"

యని పేరుపేరున బిలచి “నెత్తురు కొమ్ముల నేతైనవాని, గణుపు తోకలుగల కరిబొల్లివాని, అచ్చగా కరివన్నె లమరినవాని, తెల్లని వెన్నెల తెలివైనవాని, గ్రక్కున యెద్దుల కాండ్ల గట్టించి”రి. మర్రివేముల, గుమ్మడంపాడు, గుంతెపాడు, పైడిపాడు గ్రామములు గడచి “మేళ్లవాగున నిల్చి మించిన దండు”. “అంతలో దినకరు డస్తాద్రికేగె, సాంద్రమై చీకట్లు జగమెల్ల గప్పె, విలసిల్లె చుక్కలు వినువీధియందు”. ఆ నడిరేయి బ్రహ్మనాయుడు కార్యమహాధీరజరంగమును జూచి రమ్మన “వాసన పెల్లయిన వనమాల గదల, కరముల గుజ్జరి కడియముల్ మెరయ, నేతైన పిడిఘంట నెమలి సోగలును, నల్లని దట్టిన నయమొప్పు గట్టి, అర్ధసారీ యల్లకాదులు నమర, ఘోరభైరవగద కోరమీసములు, ఎగుభుజంబులు మించ నెరజేరు గ్రుడ్లు, ఘనమైన దేహంబు కాలి పెండెరము, వెరపైన భీకరవేషంబుతోడ, కదలె కన్నమనీడు కదన భూమికిని”. కన్నమనాయడట నడి కలనిం జొచ్చి యెరుకలసానితో మాటాడి యామెకడ కుభవార్త గొనిపోయి బ్రహ్మనాయనికి జెప్పెను. బ్రహ్మనాయడు యుద్ధరంగమునకు బోయి యాడుద్రభూమియందున్న బీభత్సప్రదర్శకములగు పీనుగు పెంటల గడిగిపై వ విష్ణువును ప్రార్థించెను. వర్షము గురిసి రజరంగము జ్ఞాతమయ్యెను. “అప్పుడా జలమధ్యమందుండి యొక్క, పునుక జలముపైన బొల్లాడుకొంచు” వచ్చి విష్ణురూపుడైన బ్రహ్మనాయని బొగడి తన పూర్వ చారిత్రము జెప్పి కుభవము గల్గననెను. నాయడు తిరిగి వచ్చెను. తెల్లవారగనే నసైన్యముగ మలిదేవాదులు కార్యమహాధీ చేరి “తెచ్చిన కంబంబు ధీరత తోడ” నడి కలన నిల్పిరి. గంగధార మడుగురో స్నానాదులు గావించి కొలువు దీరిరి. మంత్రాలోచన మొనర్చి భట్టును గురిజాల నలగాముకడకు రాయబార మంపిరి. భట్టు నలగామరాజునకు దెల్పిన రాజనీతివిశేషము లారయ దగినవి. “వగ వృద్ధి బొందించు భ్రష్టులేకాని, అడగించు నేర్పరు లవనిలో లేరు, . . . పోరు మంచిది గాదు భూమి నెక్కడను, పాదొను దేశంబు వగ మించెనేని, ప్రజలెల్ల నశియించి పారిపోవుదురు, తెలివిన శాత్రవుల్ ధీరతతోడ, భూమిని గొనుటకు బుద్ధి వెట్టుదురు, మేకొని మీలోన మీరు పోరాడ, చూచెడు వారికి చులకన యౌను, చెడును బలంబును చెడును భాగ్యంబు, చెడును యశంబును చెడును శౌర్యంబు, మనసులో బుట్టిన మంచి తలంపు, లాచరణమునందు అలచి కాకున్న, జన్మఫలంబేమి చచ్చుచే మేలు, ఉభయవారలు మీర లొక్కటైయున్న. సకలకార్యంబుల సమకూర్పవచ్చు.

ప్రజలకు సుఖమౌను పంటలు పండు, కలహించి వెనుకటి కొరవలెల్ల, గతిచెడి పడినట్టి కష్టముల్ వినమె" యని భట్టు మంచిన బోడించిన నాయకురాలు "సింహాత్తు చేయుట చెల్లునుగాని, అజ్ఞ పొత్తిచ్చుట అది నీతి గా"దని నలగామునుకు సంధివై ముఖ్యము బోడించెను. రాయబారము కుదురదయ్యెను. భట్టు తింగిపోయెను. నలగాముడు యుద్ధసన్నాహములు చేయ మొదలిచెను. "కొంచెము ఫణియైన కొద్దెడు కొరకు, ఘనమైన దండమే కావలె కాని, కూడను నన్నని కోరిల గొట్టి, తప్పెనా తమకాన దరుముక వచ్చు, హెచ్చయిన ఐలముతో ఏగుట నీతి" యని తనకు సహాయులుగా రమ్మని నలగాముడు "ధరణికోటపురికి దట్టదై నట్టి భీమదేవుండను పృథ్వీకునకును, గోలంకి చర్లకు ఘూర్జరపతికి, ఉరగసేనుండను ఉర్విశ్వరునకు, బంగాళ పతికిని పాండ్యేకునకును, మళయాళ కర్ణాట మానవేంద్రులకు" మున్నగువారికి దాన పత్రికలు వ్రాయించి పంపెను. వారును తమకు గల యష్టనము లింతటితో వీరిపోవునని బయలుదేరి వచ్చిరి. నలగాముడు సనైన్యముగా దండు వెడలెను. మధ్యన కొడుమగుండ్ర పౌరులు యుద్ధము వలదని మనవిచేసిరి. కాని లాభము లేదయ్యెను. నలగాముడు కార్యమపూడి చేరెను. అతనికి దాపట నరస భూధపుడు, కొండ మన్నెమరాజు, కోటకేపండు, పలపట రెడ్డి, కొలువుదీరిరి. రాజు వెనుక రమణి నాగమ్మ "కార్యఖడ్గము ప్రజ్ఞావిశేషముల, తెలుపుచు గూర్చుండె ధీరతతోడ".

ఈ సమయమున మేడపిలో బాలచంద్రుడు బంగారు బొంగరము లాడదలచి నిజాదార్యమును దెలిపి తల్లియగు ఐతమ్మకు "కలుములు నిత్యంబు గాపు మాతల్లి, మెరపు మెరయురీతి మేఘంబులట్లు, బుద్బుదంబులభంగి పోవు"నని వై రాగ్య ముపదేశించి, భౌతిక రహస్యంబులు తెల్పు నామె మంగలి చూడవునకు, కమ్మరపట్టికి, చాకల చందుకు, కంసాలి చందుకు, వెలమపట్టికి తన కొడుకునకు బంగారు బొంగరము లిచ్చి "చాలురావులకాడ నరసమైనట్టి, రమణీయమగు మొల్లరావి క్రిందటను, అడుడి బొంగరా లానందమొనగ"నని పంపించెను. వారు పోట్టేశ్శపై నెక్కి పోయిరి. వారి యాటపాటల జూడ కొంద రమ్మలక్కలు వారిని తిట్లుచు దీవించుచు బోయిరి. ఆటలలో బాలచంద్రుని బొంగరము అన్నమ్మయను వైశ్యకాంతకు దగుల నామె మూర్ఛిల్లెను.

సేదదీరి యామె బాలుని చెడదీటి “మీ యయ్యలెల్లను మించిన బలిమి, చేరి పైటలతోడ శ్రీ యుద్ధభూమి” నున్నారు, “వారలో గలయు నీ వడి కానవచ్చు”నని పూలనాడెను. బాలచంద్రు డామెను ప్రార్థించి ఆమెకు మంచులు కాల గట్టించి “చూచ్చికొనుటకును చూడ లేనూర”చ్చి రోషముతో నింటికేగి తల్లితో యుద్ధరంగవిషయము లడుగ నామె భయపడి యుద్ధవిముఖ వచనములు దోధించెను. బాలుడు “తండ్రి కష్టంబును దప్పింపలేని పుత్రుడుండిన నేమి పోయిననేమి” యని బ్రహ్మాండ “ములబట్టి బంతులాడుదును, మృత్యు దేవతనైన మెదపి వేసెదను. బాలుండవని నన్ను భావింపవలదు. చిన్న మీయమందు చెడునె కారం”బని తన ప్రభావమును తెప్పకొనెను. ఐతమృ ఎన్నియో నోములు నోచి కన్నట్టిపుత్రుని విడువలేక “వడ్లలో వజ్రంబు వడిగన్న మార్గి, గుడికొచ్చి దేవు గన్నొనిన విధంబు, కంటిని పుత్రుడ కాంతతో నిన్ను, లాడెక్కు పురుషుని తల్లికి అల్లె, గడమీద నాడు కంక్కురుని తల్లికిని, కూరుని తల్లికి సుఖమేమి లే”దని పలవించెను. బాలచంద్రుడు “కార్యమజ్జరమంచు మనవరాక్రమత, తండ్రులు నిల్చుండి దండు చేయంగ, నేనింట నుండుట నీతియే తల్లి, ఉండుమనుటట నీకు ఒప్పునా మనసు, కాయ మనిత్యంబు కల్పి హుళక్కి, జలబుచ్చదవిధంబు క్షణభంగురములు, పట్టుక్రవర్తులు సకలభూపతులు, చనిరి బ్రహ్మాండ్రాచి సకలదేవతలు, శౌర్యసక్తిర్తులు సమయ వెన్నటికి, జననమరణములు జనులకు నిక్క, మాలయంబున నున్న అడవిలో నున్న”నని వీరధర్మమును “వెలమల పైతిమి వీరజీవనత” నుండుమని స్వధర్మమును చెప్పెను. ఐతమృ కొడుకుతో భార్యదీవన గొవిపొమ్మని చెప్పెను. బాలచంద్రు డగ్నిసాక్షిగా గొన్న తన భార్య చూచాల నింతవర కాదరించి యుండలేదు. వేశ్యావ్యామోహమున నుండెను. అతడిన్నాళ్లు “వెలయ భుజించుట వేశ్యగేహమున, విడియంబు చేయుట వెలయాలి యింట, శౌఖ్యంబు పొందుట సాని దామమున.” కనుకనే తన్ను బతిమాల వచ్చిన యత్నతో మాంచాల “భోగంబు నొందెడు పొలపులు బాగు, చావ నోచినయట్టి సఖియను నే”నని హృదయవిదారకముగా వనెను. బాలుడు తన వేశ్య క్యామాంగి - సబ్బాయి-కడకు పోయి “వీరుల కలయంగ వెన బోవుచుంటి, ప్రియురాలివని నిన్ను బిలువ వచ్చితిని. వరువడి నీవును పైనపై రమ్మ”నెను. కాని యా సానిది, “అడవిలో గాసిన యాష్లుఫలంబు,

ఉద్యోగ లవణంబు నొగి గూడినట్లు, జరిగె నీకు నాకు సంగతి వినుము, నుండెని ఇహసౌఖ్య సాధనాలేము, పరసౌఖ్యమునకు నీ పదతి సాధనమునెను. బాలచంద్రుని కది కనుపివ్వు కలిగించెను. “ఇంటిలో భోజనం బివ్వుకు రాక, పరుల ఎంగిలి కానపడితిని గాదె”యని బాలచంద్రుడు పచ్చాత్తాపవడెను. శ్యామాంగి “ఎరిగిన రొండియు వ్రేలు చన్నోయి, ఉసిపోయిన ఒడ్లు నూచనలు కాళ్లు, వంగిన నడుమును వదలిన పండ్లు, పీల చేతులు గూని పీనుగు మోము, చిక్కగ నరిసిన చింపిరి తలయు, వ్రాలిన దొమముడి వదలిన చేను, మెడమీద కణతియు మీగాళ్ల పూత, పలుచని గడ్డంబు పైన పుల్పిరియు, మూతిమీసపు మొల్క ముక్కు రోమములు, భలవడంకును మాట తబ్బిబ్బు మరపు, కంపు గొట్టుచు చొల్లు గారెడు నోరు, కన్నుల పుసులును కాంక్ష మిక్కుటము, కోతివంటిది వృద్ధ గురుకోపయుక్త”యగు తన తల్లితో గలిసి కపటంబు పన్ని బాలచంద్రుని వలన ధనము లాగెను. అనపోతు బాలచంద్రుని చర్యల దెగడెను. బాలచంద్రుడు సిగ్గుతో శిరము వంచుకొని అత్తవారింటి బాటవట్టెను. అట చెలికత్తెలు మాంచాల నలంకరించిరి. బాలచంద్రుడు భార్యతో కొన్ని జాములుండి తన పూర్వప్రవర్తనమునకు పచ్చాత్తాపము దెల్పి, కేశిలోలుడై యనుజాలవలన కర్తవ్య మెరిగి భార్యను నెలవుగోరెను. మాంచాల తెలుగు స్త్రీరొకమున కొలికిపూస. వీరోచితముగా నామె భర్త చేతికి కరవాల మందించినది. ముఖమున చిరునవ్వు దీపింప “రతిరాజునుందరా రణరంగధీర, కమల బాంధవతేజ కరుజాలవాల, వినశాత్మజుని లావు వెన నీకు కలుగు, సామీరి కుండిన సాహసంబుల్లు, కృష్ణుని కీడుగా కీర్తి ఘటిల్లు, రవి కాంతియుతుడవై రంజిల్లుచుండి, అలరాజు పగ దీర్చు మనుజులతోడ, పటుతరవిక్రమవైభవం బలర, శ్రీగిరిలింగంబు చెన్నకేశవుడు, వరము లొసంగగ వర్ధిల్లగలరు, శాత్రవ విజయంబు సమకూరు మీకు, కలియుగంబున మీకు ఘనపూజ లమరు” అని ప్రాణనాథుని ఆశీర్వదించినది. బాలచంద్రుడు మరల తల్లి నెలవంది తమ్ములతో యుద్ధభూమికి బయలుదేరెను. కాని “విప్రుడా అనపోతు వెంట రాదలచు, బ్రహ్మహత్య ఘటిల్లు పాపము వచ్చు, బహుజన్యములకైన పాయదా కీడ”న్న మాంచాల మాటలు బాలచంద్రుని చెవుల గింగురుచునుచుండెను. అతడు

తమ్ములతో నెత్తుగడ పన్ని అనపోతు నొక లార్యముపై ఇంటి కంపి తిరిగి పచ్చునందాక నుంచుమని చెప్పి, అతడు పోయిన వెనుక యుద్ధరంగమునకు దివిదివి పోయెను. అట నంతవరకె నాయకురాలు మలిదేవాదులకడకు కుట్రతో పేరునకు చూత్రమొక రాయబారిని పంపించియుండెను. వీరులు సంధి వలదన్నను కొమ్మరాజు శాంతమునే సాధించుచుండెను. ఇంతలో బాలచంద్రుడు కార్యమపూడి చేరెను. ఆతని జూచి “సంధికార్యమునకు చనుదెంచినట్టి దొరల మొగంబులు తొలగి తేజంబు”. వారు “ఇతడు రాకుండిన నెనగును నంది. ఇక సాగ దెవ్వరి హితవిచారంబ”నిరి. ఇట బాలచంద్రునకు గండు కన్నమనీనికిని జరిగిన సందాదు మత్యద్భుతము. విస్తరభీతి నుట్టుంకించుటలేదు. బాలచంద్రుడు యోధులకు రోషపు ప్రాణములువోయు పట్టు మకుటాయ మానము. “ముక్కు చూలముమీద పొడిచిన యప్పుడు, గర్జుమనగలేని కోప మెన్నటికి” “కట్టితి విదె కాళ కత్తి పట్టితివి, పగ యీదలేనట్టి పొరుషమేల” “మేటి కూరుల నాడి మెచ్చనియట్టి, నమ్మిన జంగిలి నాయకులార, తగు జల్లికేడెముల్ దండచక్రములు, పోగొట్టి పోరయ్య పోరు మీకేల, వీర యోధులుగదా పెను మాలవారు, గాయగోచాళాఖ్యగల బిరుదములు, పగతురు గనకుండ పాతుడి భూమి, బాదన్న రాహుత్త పాటవ మేడ, సంపెట నారన్న జయమగు బిరుద, మెక్కడి కేగె నీవెందు దాగితి”వని బాలచంద్రు దొక్క రొక్కరికే వుం నెక్కించెను. కొమ్మరాజు బాలచంద్రు శాంతుని జేయ ప్రయత్నించుచుండెను. అక్కడ అనపోతు, బాలచంద్రుడు తన్ను పంచించు పెరిగి “వెంగలినైతిని వెలమలవద్ద, కలిమికోసము వచ్చి కలియుట లేదు, కులమున కొదవని కూడుటలేదు, తల్లిని దండ్రు దాయాదజనుల, ఎడబాసి నీ పొందు నే నమ్మియుంటి, పగదాడనైతిని బాంధవతతికి, పాసిపో తగునయ్య బ్రహ్మన్న తనయ, ఎన్నడు నాలావు నినుమంతయైన, కనుగొనవైతివి కట్టడివాడ, బ్రాహ్మణు దీతడు బవరంబు చూచి, భయపడునంచును భావించి తకట” యని బాలుని నిందించి, “వీరవిక్రమయద్ధవిభవంబు గనగ, భాగ్యంబు లేదాయె పాపిని నేను. తనవారి రక్షింప తరి వచ్చినపుడు, పనియొగ వడనట్టి వీరకర్తంబు, రక్తమే కలుషనీరంబగు గాక” అని తనను నిందించుకొని, “ఉప్పొంగుచున్నది యుజ్వలశక్తి, అడగదు నేనెంత అడచిననైన దహించుచున్నది దావాగ్నిరీతి, ప్రాణంబులిక నేను పట్టగజాల, తివిరి

చ్యుతంబైన దేహంబు విడుచు"నని పీఠసోద్యేగ చూపుకొనలేక "బంగారు జంపెంబు పాదంబు బిరుదు" చూడచి కిచ్చి "బాలుని కిమ్మని సణతికి జెప్పి, తన తల గోసుక ధరమీద వ్రాలె"ను. ఓహో ! ఏమి ఈ పీఠతేజము. 'ఇదం వ్రాహ్మ్య మిదం జిత్ర' మన్న తెగ కనపోతు నాయకమణి. పలనాటి గద్దయందా డగి యుడెండిదేమో ! బాలచంద్రుని జిత్రతేజమును గూడ మించినదీ వ్రాహ్మణ శౌర్యము. భోజనసమయమునకు చూడచి అన పోతుని రక్తసిక్తమైన జంపెమును బిరుదును బాలచంద్రుని కందించెను. బాలుడు పెడబొబ్బపెట్టి "ఒప్పు బాచును పీఠ నొక్కటియైన, శంకింప కెదురెక్కి శాత్రువచయము, బాచలపై బడి ప్రకటశౌర్యమున, పీనుగుపెంటలు పెల్లుగ జేసి, తమకించి సుసింగు తలను ఖండించి, కొమ్మ భూపతికిచ్చి కులవిరోధంబు, తీరిచి పంతంబు తీర్చెద చూడు" మనెను. ఇక సంఘి పొసగదని యందరు నిరాశులైరి. బాలుడు తమ్ముల నందర బిలుచుకొని తన పూర్వజన్మముల జెప్పి, "తలిదండ్రులను ద్రోవ తనయుడే కర్త, మానంబు దక్షత మగటిమి. మింప, ప్రబలింపగలబాచు బాలురే సుమ్ము, బాలురే పెద్దలు బల్లిదుల్ చారె, కీర్తికైనను నపకీర్తికి నైన, బాలురపై నుండు భారమంతయు"నని తన కర్తవ్యమును బోధించెను. బాలచంద్రుని తొలుత చాటించి యాతని పట్టుదల చూచి, తండ్రియగు బ్రహ్మనాయడు, "మండలేకుల కెల్ల మది తల్లడమయి, చెల్లిన మన పేరు చెడిపోవనీకు, ముల్లుచూ శౌర్యంబు మొక్కపోనీకు"మని రణధర్మమును "శౌర్యంబునకు పాదు స్వర్గంపు త్రోవ, యెల్లనుఖంబుల కిది పట్టుగొమ్మ, హెచ్చయిన వీరుల కిది పుట్టినిల్ల"ని యుద్ధరంగతత్వ ముపదేశించి "తలవడునప్పుడు తలకకుమన్న. అలుగుల దీప్తికి అలుకకుమన్న, చరణధ్వని విని నడకకుమన్న, శరముల దీప్తికి జడియకుమన్న, సమరకాలంబున జంకకుమన్న, బిరుదులు జారిన బెదరకుమన్న" యని రణనీతి నుపదేశించి "తగినట్టి కర్పూరతాంబూల మిచ్చి, శంఖతీర్థ మొసంగి జయమొందు మంచు" దీవించి రణరంగమునకు పంపించెను. రణరంగమున బాలు డొనరించిన వీర విహారము వర్ణనాతీతము. వీరాధిపీరుల ఖండఖండములుగా, గజాశ్వముల నుగ్గునుగ్గుగా జేసిన దాతని యడిదము. అతని ఛాటి కాగలేక నలగాముని వైస్యములు కలత నొందినవి. అతని జూచి భయపడిన యుద్ధభీరువుల వర్ణనము హాస్యమును జాలిని కలిగించునట్టిది. "పారిపోవగ లేక బ్రతుకుపై నాశ,

బతిమాలచుండెడు బలనిచయంబు, లిటువంటి జగడంబు లెన్నచెటంగ, మేలాగు పోదుమన్నేదెడువారు, వణతులు దిట్టిన వడలేక వచ్చి, చచ్చుచుంటమి సమరరంగమున, పాపపోనిచ్చిన బ్రతుకుదుమయ్య, అని మ్రొక్కుచుండెడు అతిదీనభటులు, బోయవారము మేము పూర్వంబునంబు, బుజముల కాయలు పూని కన్నునుడి, వగవారు మము గని పాపపోవుదుట, మీకేమి భయమని మెలత నాగమ్మ, బాగుగా నమ్మించి పంప వచ్చితిమి, అని యంజలి యొనర్చి అవమానమొంది, మగసిరి విడిచిన చూనహీనులును, చనలేక భయమున చచ్చినవార, మీద ద్రోసుక యుండి మెదలనివారు, చచ్చిన గజముల చాటున దాగి, వందతనంబున పడియుండువారు, పెండ్లాల దలచుక బిట్టేడ్చువారు, వశ్మికములమీద వసియించువారు, గడ్డిలో జొరబడి కదలనివారు, వ్రేళ్లు చీకెడువారు వెన్నిచ్చువారు"నై యుండిరట. బాలచంద్రుని వీరవిక్రమమును జూచి పారిపోవుచున్న నైన్యముల నతికష్టముమీద నరసింహభూపతి నిలువగల్గెను. బాలుడు నరసింహుని తల యనుకొని, వేరొకని తల గోసీతండ్రి యొద్దకు పోవ బ్రహ్మనాయడు పొరపాటు తెలిపి కొడుకును వెక్కిరించెను. రోషముతో బాలుడు తిరిగిపోయి నరసింగునితో దలపడెను. వారి ద్వంద్వయుద్ధ మనచూనము. నరసింగుడు బాలు నంకుశముతో బొడిచెను. బాలుని ప్రేవులు బయటికి వచ్చెను. బాలుడు రోషమున "సామంత రాగోల చక్కగ బట్టి, వక్షస్థలంబున వడితోడ గ్రుచ్చ" నరసింగుడు కూలెను. బాలు డాతనికి "వలగొని ముమ్మారు భక్తితో మ్రొక్కి, అనుగుభూవరపుత్ర అంబుజగాత్ర, అపరాధి గాను నే నవకారిగాను, అలరాజు జంపిన అపగ దీర్ప, పట్టి చంపితిగాని పాపం బెరుంగ"నని దుఃఖించి నరసింగుని తలగోసి ఒకచేత బట్టుకొని వే "రాకచేత (తన) ప్రేవుల నొయ్యన నెత్తి, సామంత రాగోల చంకన బెట్టి, తన తండ్రి తావుకు తల గొనిపోయె"ను. బ్రహ్మనాయడు మొదలగు నాయకులు "నరసింగు శిరమును నమ్రత గొనియు, తపనీయపీఠిపై తలనుంచి మంచి, గంధము కస్తూరి కలయంగ నలది, కొలువెల్ల మ్రొక్కిరి కోపంబు లణచి". వారి రాజభక్తి వారి రణధర్మములు వారి వగ సాధింపులు ఈనాడు మనకు వింత గొలుపుననిగా నుండును గదా! శత్రువుల కింత గౌరవ మిచ్చుట ఆ వీరయోధులకే చెల్లినది. నరసింగునిపై గల భక్తితో బ్రహ్మనాయడు కొడుకు పరాక్రమము కొనియాడక "విభునకు సేనకు

విడివైతి వకట" యని దూరులాడెను. మనసు నొచ్చిన చాలును తండ్రి కపటంబుల నెన్ని. అనుజులతో "తెంపుచే కలనికి తిగి దైర్ఘ్యమున" వెలయించిన యారణమును "చాణీకుడైనను వట్టంపలేడు". చాణాక్షిని దలచి కమ్మర కావన, పాతాలగంగను ప్రార్థించి చాకల చందస్సు, చూచెల్ల చెన్నుని దలచి వెలమదోర్పిడు, కలని కొరగిరి. ఒక్కరొక్కరే తక్కిన తమ్ములును కూలిరి. అశేషజనముల తెగబొప్ప "బాలుడు రోషంబు పట్టగ లేక, చండవిక్రమమున సాహసం చెనగ, వ్రేలాడు ప్రివులు వేగమే పెక్కి, గంగధారం గలిపి కలనికి చచ్చి, తమ్ముల దలుచుక రా విలపించి, అలుగులపై వ్రాలె నైచాంది సుతుడు". వైరులు వచ్చి "గ్రుచ్చివట్టిరి మెత్తి గురుకౌర్యునుని". బాలుడు "వేంచేసి దివియందు వీరుల గలిసె"ను. యుద్ధ రంగమున పల్నాటిభానుడు గ్రుంకినంతనే "అంతట భాస్కరు డస్తాద్రితకేగ"ను. యుద్ధరంగమున పిఠాచగణములు తమకు పూటిగా సాహసము లభించినదని స్వేచ్ఛావిహార మొనరించినవి. "ఘనుడైన శ్రీనాథకపి ఠాజరాజు, చెన్నుని కృపచేత చిత్త ముబొంగి, బాలుని ఏక్రమప్రావీణ్య మెల్ల, జనులకు వివరించె సక్తితో దీని, పాటించి చదివిన వ్రాసిన వివిన, శ్రీయు ఆయుస్సును స్థిరముగా గలుగు".

పల్నాటి వీరచరిత్రమునకు సంబంధించిన కథలనేకము లముద్రితములు ప్రా. పు. భాండాగారమున గలవు. వానిలో కొన్నింటిని సూత్రమే స్తుత్యముగా నిట పేర్కొందును. పల్నాటివీరచరిత్రమును శ్రీ నాథుని తరువాత మరి యిరువురు పదకర్తలు చేవట్టిరి. వీరు కొండయ్య మరియు మల్లయ్య యను రచయితలు. కాని శ్రీ నాథుని రచనములట్లు వీరి రచనములు కూడ సంపూర్ణముగ లభ్యమగుటలేదు. వీరిరువురును శ్రీనాథు సుదాహరించినట్లు శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంతవిద్యాశేఖరులు వ్రాసియున్నారు. ఉమాకాంతపండితులకు వీరి సమగ్ర రచనములు లభించియుండనోవు. ఉమాకాంతపండితులు కొండయ్యమల్లయల గూర్చి "వీరు తమ గ్రంథముల చాలవరకు శ్రీనాథు ననుసరించియే చెప్పిరి. వీరికొక్క చోట లేనివి కొన్ని కలిపి, యున్నవి కొన్ని తీసివేసిరి... కొండయ్య శబ్దసౌష్ఠవము పాటంపక యిచ్చ వచ్చినట్లు చెప్పినాడు. మల్లయ రచనలో చాలవరకు శ్రీనాథుని వాక్యములే యున్నవి" అనిరి.

ప్రా. పు. ఛాండాగారమునగల కథలలో “కోళ్ళ పోట్లాట-గోవు యుద్ధము” ఒకటి¹. ఇది మల్లయ పరచితము. పైన పేర్కొనబడిన మల్లయచే ఈ మల్లన. కృత్తిక ర్తృత్వముగూర్చి “రాజశేఖర పదరాణీవల్లెల, మధుకరుండైన రామన మంత్రి మణికి, నమశాంబకును పరమానందసుబుడ, మల్లికార్జునదేవు మన్ననవాడ, మల్లన యనుపేర మహి బరగువాడ”నని చెప్పకొనెను. ఈతని కొండిన్య గోత్రము. తాత గౌరయమాచ్యుడు. “తత్వసారం బెల్ల తలపోసి కూర్చి, తేటతెల్లముగాను తెలుగువారలకు, స్వరమంజరి యనంగ జగములో వెలయ, జేసిన ప్రిణ్ణుండు శివపదార్చకుడు”. ఈ పదములో క్లుప్తముగా నీ కథ గలదు. నలగాముని యాహ్వానముపై బ్రహ్మనాయడు మాచెల్లనుండి గురిజాలకు దరలిపోయెను. అది నాయకురాలి మంత్రతంత్రములచే బ్రహ్మ నాయని కోడి మరణించెను. నిర్ణయముచొప్పున మలిదేవరాజు తన రాజ్య మేడు సంవత్సరములు నలగామరాజుకు వదిలిపెట్టి తాను పరిదేశగతుడు కావలసి వచ్చెను. నాయడంనుల కంగీకరించి బయలుదేరుచుండ నాతని బంబు గోవుడనువాడు నాయకురాలి కుతంత్రముల కామెను మరియు నలగాముని నిందించెను. నాయకురాలు గోవుని నిందింప నాతడు రోషావేశమున సనేకుల జంపి తానును నిహతుడయ్యెను. ఇది యిందున్న కథ.

కోడిపోరునకు గురిజాలనుండి వచ్చిన యాహ్వానము నాయ డంగీకరించి యందులకు సంసిద్ధుడై నగరులోనికి జని విజ్ఞలదేవి (ఈమెయే వీరవిద్యాదేవి-మలిదేవరాజుమల తల్లి) సెలవంది, స్నాన సంధ్యలు ముగించి, ఆయుధపూజ గావించి, భోజన మొనర్చి, శృంగారించుకొని, “శ్రీ కృష్ణరాయని చెలువంబు నొంది, యా చీలమాంబ (న) యా అర్ధనారి, చిట్లుమల్లనగోరి పిత్రమున నపుడు” (ఇది బ్రహ్మనాయని కోడి పేరు) శకునములు జూచుకొని “శీలమ్మ పెట్టిన సేస గైకొనుచు” (బ్రహ్మనాయని తల్లి) భూసురాశీర్వాదములతో, చెన్నకేశవుని తీర్థప్రసాదము లందుకొని, సవరివారముగా కన్నమనేనితో గదలి, గురిజాల పూర్ణము బిట్టెను. అప్పుడు చెవులగోవుడు మాచెల్లలో లేడు. గోవునకు నాయడు కోడిపోరునకు బోవు వార్త తెలియగనే మహావేగముతో నాయని వెన్నంటెను. నాయ డప్పటికే కంభముపాడు దాటి యుండెను. గోవు వెనుక పరుగెత్తి వచ్చుట తెలిసికొన్న బ్రహ్మనాయడు గోవును వెనుకకు మరలించు నుద్దేశమున

న్నమదాసుతో నీ వెదురుగా నేగి “వరుసతో నానలు వ్రాయించి పొడవు, నానలన్నియు ద్రోచి యరవాయి గొనక, వచ్చెనా రానిమ్ము వలదనరా” దని సంపించెను. గోవును రావలదనుటకు కారణ మాలకు మహాశూరుడగు ఘృమిభక్తుడగుట. గోవును గొంపోయినచో, తప్పక యుద్ధము సంభవించునని బ్రహ్మనాయని నమ్మకము. కన్నమనీడు గోవున కెదురుగా బోయి రావలదని మొదట నలగాముపై, తరువాత మలిదేవునిపై ఆనయించి బెరలు వ్రాసెను కాని గోవుడవి దాటి వచ్చెను. చివరకు కన్నమనీడు “బరి వ్రాసి దాటితే బ్రహ్మన్న యాన” యనెను. కాని గోవు “అవసరంబున ప్రాణ మరవాయి గొనక, యిచ్చువానికి గాక యేనేల నిలువ, నీ యాన కిక నిలువ నెబ్బంగిలైన, వచ్చెద రాకుండవలదన్న మాన” నని దాదెను. కన్నమదాసు మరల “బరి వ్రాసి దాటితే పరివారమాన” యనెను. పరివారము పేరుతో నాన యించినంతనే గోవుడు కొంతసేపాగిపోయెను. ఇచట పరివారమునకు గల గౌరవము చక్కగా వర్ణింపబడినది. చెలియలికట్టి దాటిరా వెరచు నముద్రుని భంగి గోవు బెరచు దాటక “పరివారమాన భూపతి త్రోయ వెరచు, పరివారమే లోకపాలకు లెందు, పరివారమే ధర్మపాలకు లరయ, పట్టిభద్రునినైన పలుచ జేయుదురు, న్యాయాస్థితంబగు నవని జాలించు, వడుచునై నను పట్టిభద్రు జేయుదురు, తమ రాజ కార్యంబు తరియాయెనేని, ప్రాణంబు నరుకుగా బట్టరయ్యెడల, మానమే ధనముగా మలయుచుండుదురు, మగతనంబున నున్నసాహసులు, ... బంధురమై యున్న పరివారమాన, పొడవుగ దన కేల పొడచితి వీవు, త్రోసిన జగములో ద్రోహిని నగుదు, ఈయాన ద్రోయ నేనెంతటి దాడ”నని విచారించెను. పరివారమన్న నింత గౌరవముండుట మిక్కిలి హర్షింపదగిన విషయము. ఈగ్రంథమున కీభాగ ముదాత్తత చేకూర్చినది. గోవు కన్నమదాసుతో ‘కోడిపోరును జూడ కొరగానె చెప్పుమ, కొరత లేకుండగ గొన్ని ఎన్నితివి, సిగ్గె మాచెర్లకు శీఘ్రమే చనగ, వనధిని గనుగొని వడి బారుచున్న, నది కడ్డమైయున్న నగము చందమున, బెర వ్రాయగా నీకు పాడియే దీని’నని కరుణముగా ననెను. బ్రహ్మనాయడను రత్నాకరునితో గలిపిపో నిచ్చగించు నడితుల్యుడగు గోవును కన్నమదాసను పర్వతు డడ్డగింపలేడయ్యెను. గోవు మథనపడి మథనపడి బెరదాటి పరుగిడి బ్రహ్మన్న పాదములపై నొరిగి స్తోత్ర మొనర్చెను. కాని నాయదాతని నాజ్ఞ దిక్కరించినందులకు మొదట తూలనాడి

తరువాత శాంతుడయ్యెను. గోవు “కోడిపోరుకు నన్ను గొనిపోవ దగ్గ” యని దీనముగా బలిపూజించెను. గోవుడు తనకును బ్రహ్మనాయనికిని గలిగిన శకునముల ఫలితముల వివరించి చెప్పెను. చెవుల గోవుడు (గోపాడుడు) దుశ్యకునముల ఫలితముల జెప్పినటులే కాటమరాజు కథలో సంధ్యగోపాడుడు కూడ శకునఫలముల జెప్పెను. చెవులగోవుడు చెప్పిన శకునముల వివరములు కనీసము పది పుటలలో నున్నవి. శకునశాస్త్రమున జానపదులకున్న విశ్వాసము నీ పుట్టము చాటును. బ్రహ్మనాయుడు శకునఫలితముల విని యాతని మాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది గోవుడు కేవలము ప్రేమలై యందలి నందగోవుడే “భూమిపై మనుజుడై పుట్టినవాడ”ని భావించెను. కీడు శంకించిన నాయుడు గోవుని మాచెర్లకు తిరిగి పంపించుట కెంతయో శ్రమపడెను కాని గోవుడు మాత్రము “వత్తు నీముందట వలదన్న చత్తు”నని తన పట్టు వీడడయ్యెను. నాయుడు యోగముద్ర ధరించి “సోమసూర్యగతులు శోధించి పట్టి” ప్రాణము నాధారచక్రమున బంధించి, కుండలి బెకలించి, లోపల దీప్తమైన వెలుగున వలనాడు పాడగుట, గోవు మృతి, యుద్ధము, బాలచంద్రుని మృతి, మున్నగు భవిష్యముల జూచికొని తానున్నది కాకమానదని గోవుని రాక కంగీకరించి విడియ మందింపబోవగా గోవుడది గ్రహింపక ‘గురిజాల ముందర కోడిపోరపుడు, కయ్యంబుగలిగిన కణకతో నీవు, కుంక మందగలేదు కోపింపలేదు, పోరెంత గలిగిన బొం నాకు సెలవు, గాజేసితేనియు కంభముపాడు, మహాదేవిచర్ల (మాచెర్ల) కు మధ్యమందున్న, విఘ్నేశ్వరుడు జూడ విన సాక్షిగాగ, విడియంబు పెట్టిన వెన నందుకొందు, కాదన విడియంబు కరమున ముట్ట’ననెను. బ్రహ్మనాయ డందుల కనుమతించి తాంబూల మిచ్చి చిట్లుమల్లని (కోడిపుంజు) చేతి కందించెను. ‘అతడును వేడ్కతో నా యర్థనారి, చిట్లుమల్లని నెడ జేరంగ జేర్చి, యుపలాలనము జేసి యొరుపుకు రాని, ఈతెల జక్కగా నింపారదీర్చి, పుంజు చక్కనిదంచు పొగడుచు గోవు, చెన్నొంద గనవని చేరంగ బిలిచి, చిట్లుమల్లని వని చేతికినిచ్చి’ నాయని వెంటిడి పయనము సాగించెను. కంభముపాటి కాపులు నాయని తమకడ విందారగించుమని కోరిరి. నాయుడు వారికి కృతజ్ఞతలు దెలిపి విందున కిది నమయముగాదని నచ్చజెప్పి, మంచికల్లు చేరి కాలేరు దాటి, తమకై ఏర్పరుపబడిన వీడుబట్టు (మాడుగుల) చేరుకొనెను. అచట మాడుగుల బ్రహ్మిరెడ్డి వారి కాతిథ్య మొనగెను.

నాయుడు తన రాక నెరింగింప గురిజాలకు చార్తాహరుల నంపెను. నాయుడానాడు మాడుగులలో గడపెను. (ఈ పట్టున సూర్యాస్తమయము, కమలములు ముకుళించుట, చక్రవాకములు, చీకట్లు, నక్షత్రములు, చంద్రోదయము, కువలయు పితానమి, చకోరములు వెన్నెల గ్రోలుట మున్నగు విషయములు కావ్యరీతిని వర్ణింపబడినవి.) మాడుగుల రెడ్డియింట బ్రహ్మనాయునికి మరియు నాతని పరచారమునకు జరిగిన విందు పెద్ద ఘట్టము. నాయుడు గోపున కప్పుడే వైష్ణవము సాధికారముగా నిష్ఠించి శిష్యునిగా జేసికొనెను. నాయుడు బ్రహ్మ రెడ్డితో, వలనాటి రెడ్లతో, చూటలాడి శయనించుటకు తమ వీడుబట్టునకు పోయెను. తెల్లవారగనే సర్వమాయత్తము చేసికొని కోడిమేడెమునకు దరలెను. అట గురిజాలలో నలగాముడు నాయకురాలు కోడిపోరునకు బయలుదేరుటకు ముందు చేసిన సైనికసన్నాహములు, సైనికవిన్యాసములు, నలగాముని కొలుపు కూటములో జరిగిన సాహిత్యనాట్యవినోదములు వది పుటలకన్న నెక్కుడుగా వర్ణింపబడినవి. నాయకు రాలేర్పరచిన ఆశ్వికబలములో చురకల పేర్లధికముగా నున్నవి. అప్పటికింకను తురకలు దక్షిణభారతమున ప్రాబల్యము నందలేదు. ఇది కవికల్పనమైయుండును.

ఇరుసైపులవారు కోడిమేడెముకడ జేరుకొనిరి. బ్రహ్మనాయుని పక్షమున గోపు, నాయకురాలి పక్షమున రెడ్డి (చింతపల్లిరెడ్డి?) కోళ్లను విడిచిరి. కోళ్ల పోరాట మత్యద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. “పోరుకు విడిచిన పుంజులు రెండు, పొంగుచు రెక్కలు పొంబొరి నార్చి, కన్నులు నిప్పుల కైవడి నొగల, కుంభిని యదరంగ గూయుచు జేరి, ముక్కు ముక్కున జేర్చి ముదిసి రోషమున, మెడయొక లుబ్బెను మెడ లొంచి రెండు, నువ్వురం బెగయుచు నురువడి దన్ను ... వలయంబుగా వచ్చి వడి దన్నుటయును ... పరగ భూసురుడు జంభారియునట్లు, వలనొప్ప బోరుచు వచ్చి యీవగిది చేకొని తాకిన జిమ్మిన నొడలు, నాటిన నీకెలు నడపెంపు దనరి, వెడలిన నమ్ముల విధములై యొప్ప, నీకె లన్నియు డుల్లి యిలమీద డుల్లు, మాంసపు ముద్దల మంది బోరాడి, వడి చిట్లుమల్లుకు వలపగ్గలింఁచె, నలగాము పుంజుకు నశియించె లావు”. తమ కోడి యోడిపోవుట జూచి నాయకురాలు కోడిపో రాపుమనెను కాని నాయుడేదోయొక కోడి చచ్చువర కాపుటకు వీలులేదనెను. నాగమ చిన్న బోయెను. బ్రహ్మన్న కోడి “గరుడుండు బాలనాగము వేయు

భాతి, చివ్వంగి లేడిని చేకొన్న కరణి, సింహంబు మదకలి చెనకిన భంగి, చిట్టుమల్లడు జయము చేకొనె నప్పుడు.” చిట్టుమల్లడు (బహ్మన్నకోడి) నల్లమ్మమ్మ (నాయకురాలి కోడిని) ‘నేరుపు పచరించి నిటలంబు దన్ని, మెడదన్ని యిది కొన్ని మెరవడి దన్ని, చుట్టును దిరుగుచు జూటంబు దన్నె’ను. నాగమ్మకోడి ‘భుగులున నెత్తురు భూమిపై గగ్గిక్కి, తల చెగి యల్లంత ధరణిపై బడియె’ను. నాయకురాలును నలగాముడును చిన్నబోయిరి. నాయకురాలు రోషముతో ‘గోష్ఠ లేసుగులును గుట్టుముల్ ధనము, లాచిగా గురిచేసి యాడెద’మనెను. బ్రహ్మ నాయడు వల్లెయనెను. చిన్నబోయిన నలగాముని నాయకురాలు ‘తొడరి సాహసి చతురుపాయముల, ఇంద్రజాలంబుల నెరపులు బన్ని’ నాయని గెల్తునని, యూరడించెను. వేళయైనందున నలగాముడు సపరివారముగా గురిజాలకు తిరిగి పోయెను. నాయుడు తన వీడుబట్టు చేరుకొనెను. అనాడు వారికి భోజనములు గురిజాలనుండి వంపబడెను. నాయకురాలంపిన విషాక్త భోజనములపై నాయుడు తులసితీర్థము జల్లి యారగించెను. వంటలవా రది చూచి నాయని మాహాత్మ్యమున కాశ్చర్యపడి తిరిగిపోయి నాయకురాలితో “హరిదాసు లిటువంటి యక్రియలందు, సుడివడ రెమ్మెయి సుగ్గిక్కరటన్న” నామె ఇంకొక యుపాయ మార్చించి, గురిజాలలోనున్న కట్టుబోతుల రావించెను. ‘వాకట్టు మరకట్టు వణికెడు కట్టు, పొట్ట పొంగెడు కట్టు పొంగుల కట్టు, కూత పెట్టెడు కట్టు కోపించు కట్టు, కాళ్లును చేతులు కదలని కట్టు, ప్రాణంబు వోయెడు బలువైన కట్టు’ నేర్పిన దయ్యాల మల్లాయె మున్నగువారు వచ్చి తమతమ విద్యలు నాయకురాలి యెదుట బ్రదర్శించిరి. ఆమె వారిని గొనిపోయి నలగామునితో “రాతు లేటికి నీకు రాజు లేటికిని, పరివార మేటికి పడవాళ్లు యేల, ఏనుగు లేటికి నేల నాయకులు, వీరు మువ్వయ మన వీటిలో నున్న, నిలనున్న పగవారి నేలంగ జాలుదు”మనెను. కట్టుబోతులు తమతమ విద్యలు మరల ప్రదర్శించిరి. నలగాముడు వారితో చిట్టుమల్లని పోరులో గట్టుడని చెప్పి బహుమతు లిచ్చి పంపెను. జానపదులకు మంత్రతంత్రములం దధికమగు విశ్వాసముండును. ఆ మనస్తత్వ మిట ప్రదర్శితము. నాయరా లింకొక కుట్రనుగూడ బన్నెను. బ్రహ్మనాయుడు గూర్చుండు తమగ “మూడ్పించి క్రొత్తగా నొరపు చేయించి, యేవంక నెక్కునో యెక్కిన దెనను, గెంటెడు నట్టుగా కీలు పన్నించి, తప్పుచీలలు పెట్టి తమగంబు క్రింద, పాతర ద్రవ్వించి బలు నారసముల, కూలాల

పెల సురియలు నిలిసి, కలయంగ బాతించి కప్పు బెట్టిందె"ను. రెండవసారి డిపోరున కిరుపక్షములవారు వచ్చిచేరిరి. బ్రహ్మన్నకూర్పుండెడు తమగముంతట కన్నమదా పెవ్వరిని (కీడు శంకించి) రానీక తానే కాపుండెను. మకురా లేర్పాటుచేయించిన మంత్రతంత్రములచే బ్రహ్మనాయుని కోడి హడిహోమెను. పోరులో నోడినచో చూడెల్ల విడిచెదమని చేసిన ప్రతిపక్షము దొడంబడెను. నలగాముడు నాయునికి వీడియ మిచ్చి వీడ్కొల్పెను.

బ్రహ్మన్న బయలుదేరునప్పుడు తమగము కూలి నాయకురాలి టుట్రుంబుటపడెను. అది చూచి కన్నమనీడు 'గోవు! యానాగమ కుటిలత జూచు' మని గోవు తెరుకపరచెను. బ్రహ్మనాయుని నమ్మినబంటగు గోవు నాయకురాలు కోడిపోరులో చేసిన మంత్రతంత్రములకు, అధర్మమునకు, తమగము నేర్పరచిన విధానమునకు కోపించి నాయకురాలిని నలగాముని చెడ దిట్టెను. నాగమ గోవును 'చూపురిచో నొక మూలని బోల'వని తూలనాడినంతనే యాతడు టంత ఘండుకొనెను. అటు నలగాముని లెంకలు కూడ సిద్ధపడిరి. గోవు డాబంటల్ల నందరిని చంపివేసెను.

'బ్రహ్మనాయుని యొజ్ఞ బరదాట వెరచి, నలగాముపై గోవు నడువడు నాక' లేచిచో నాతనిగూడ గోవు చంపియుండును. నాయకురాలు తన పరవారము నంతటిని గోవుపై పురికొల్పెను. కాని యాతడు 'ప్రళయకాలమునాటి భైరవు భంగి, పురముల గాల్చిన భూతేశు పగది, పనుల బట్టిననాటి పార్థునిరీతి' విక్రమించి "పటుచిత్రగరులతో బవరంబు చేసి" డారినందరిని బరిహారెను. విలుమూకవారు "చందరువంకలు చల్ల జంపులును, పొత్తుల పొంగులు పుణ్య శీర్షములు ... యొక పెక్కు నమ్ములు యొకవోకలును, తామర కూనలు తల్లి మెరుగులును, చీకటిమిణుగుర్లుశిగురుగుండెలును, గుండెలు భీతిలుకూత పెట్టులును, కుత్తిక వీపులు కుప్పికోలులును, మొదలైన మంచియమ్ముల దొనలందు" దోషకొని వచ్చిరి. అనా డ్నితీరుల యమ్ములు వాడుకలో నుండె కాబోలు, గోవు వీరవిహారము చేయుచుండెను. అతనితో బోరువారు యుద్ధమొనర్చుచు, 'కడుపులో ప్రేవులు కరమున నెత్తి, మొలపిడియమ్ములు మును బెరికికొనుచు, గోవు కొంతముమీద కూలెడువారు, నొక చేయి తెగివడ్డ నొకచేత సురియ, చాలించి యెదిరించి చచ్చెడివారు, మెడ నిలువ లేకున్న మీసాలు తీడి, యొకచేత

పైబడి చచ్చెడు వాయునై యుండిరి. గోవు 'జలరాశి గలచిన శైలంబుబోలె, కల మొనలన్నియు కలగంగ జేసె'ను. ఒక్క గోవు ఇంతమందిని చంపె ననుటచే మన పూర్వులు ఒక్కవీరు నొక్కరే యెచిరించెడువారని తేలుచున్నది. లేనిచో వందలమందిని ఒక్కగోవు చంపెననుట అతిశయోక్తిగా దోచును. ఒక్కొక్క వీరుగితో నొక్కొక్కడు తలపడుటే హైందవయుద్ధధర్మము. పల్నాటి పీఠచరిత్రమందేమి కాటమరాజు కథలో నేమి ఈ ధర్మమే పాటించ బడినది. ఒక్కొక్కసేయనేకుల జంపినవాడే నిజమగు వీరుడుగా పరగజింప బడుచుండెడివాడు. బ్రహ్మనాయుడు కోడిపోరున నోడి మార్గ మార్గము పట్టినపిమ్మట అతని వెనుక నెక్కడనో నడచెడు గోవున కీయుద్ధము సంభవించినది. కొంత యుద్ధమైన తరువాత గాని బ్రహ్మనాయుడు వెనుకరిగి చూడలేదు. నలగాముముడు గోవుని పరాక్రమమున కాశ్చర్యపడి నాయకురాలితో చెప్పుచుండ నామె యోర్వలేక రోషముతో ఒక్కుమ్మడి తన సేనల గోవుపై పురికొల్పెను. వారందరు కలిసి వచ్చి గోవుపైబడిరి. అప్పుడు 'దారి పాయగ జారి తనువున బడ్డ, జందెంబు బెట్టుగా జారిన చునక, లైపడ్డగతి గోవు అల్లిన నొంగి'. కాని యాతడు 'శీలము బ్రహ్మన్న శ్రీపాదయుగము, కనుగొను వేడ్క లా కనుమూయకుండె'ను. గోవు జంపినవా ట్నాహముతో "అర్జును బహ్మపై నరుగుదేరంగ, అరవం బాలించి ఆ బ్రహ్మనేడు, వెనుక నార్పులు బుట్టె వెగ్గలంబనుచు, అని తలపోయుచు నంతటనుండి" నట్లు చివరన గలదు. ఈ భాగ ఓంతటితో ముగిసినది. గోవు వడిపోయిన కలకలము విని నాయుడు వెనుదిరిగి చూచెనట.

పైకథాభాగము తరువాత ఘట్టము "కన్నమనేని యుద్ధము"ను పేరుతో నున్నది. కాని ఈకథ పైదాని ననుసరించియే లేదు. మధ్యన మరికొన్నికథ లున్నవి. పైకథలోనున్న చివరభాగము నంటియే యీకథ ఆరంభింపబడినట్లున్నది. అనగా కథాసూత్రముగాని వాక్యసూత్రముగాని తెలిపిపోలేదు. అందుచేత నిది కూడ మల్లిన రచన మనుకొంటిని. కాని కన్నమనేని యుద్ధకథాంతమున ఫలక్రూతి తరువాత 'వలను భరద్వాజవంశవర్తనుడు, మారయ్య పుణ్యభీమాంబ కడ్పునను, స్థిరముగా గలిగిన తేజంపు ఘనుడు, గారవంబై నట్టి ఘనుడు శ్రీనాథు, చేపట్టి వీరుల చరిత మంతయును, తగ జెప్పె నాచంద్రతారార్కముగను' అని ముగిసినది. ఇది శ్రీనాథుని పీఠచరిత్రమందలి యొక భాగమో లేక మల్లిన

రచనమో ఇదంతయుగా చెప్పజాలము. నేను మాత్రము మల్లన రచనమనియే భావించుచున్నాను. పై కథకును దీనికిని కథాసూత్రము చాక్యసూత్రము చెగకుండ నుండుటయేగాక రచనావిధానమున గూడ సామ్యముండుటే చాక్యసూత్రమునకు కారణము. చివరన నతుకబడిన శ్రీనాథుని పేరు ప్రక్షిప్తమని నాభావము. దీనిలో గోపు వడిపోయిన తరువాత కన్నమనీడు గురిజాల పై న్యములను ప్రజలను చిందరవందర గావించి గోపు శవమును దీసికొనివచ్చుట, మాచెర్లలో గోపు శరీరమున కగ్నిసంస్కారము చేయుట మున్నగు కథా విషయములున్నవి.

“గోపు యుద్ధము” కథలో చివర ఘట్టమున గల బ్రహ్మనాయుని చాక్యముల పేర్కొని యుంటిని. ఆ చాక్యముల తక్కిన భాగముతో నీ కథాభాగ మిట్లొందినది. ‘గోపు చిక్కడు కదా గోసంగి కన్న, మటు విచారింపుమా యనినను చాడు’గోపు ఆరె జాగనచే నిహతుడయ్యెనని బహ్మనాయుని తెలిగించి తమ వెన్నంటి వచ్చుచున్న గురిజాల పైనికుల తెదుర్కొట్టి నిల్చి గోపును జంపిన ఆరె జాగననే చంపవలెననుకొని చంపెను. ఇది చూచి తక్కిన యారె బలములు వచ్చి కన్నమనీనిపై బడెను. ఆరెచారానాడు తెలుగుదేశమున నున్నట్లును అందులో పైనికులుగా నున్నట్లును ఈ పదమువలన మనము తెలిసికొనగలము. అట్లు పైబడినవాఁతో కన్నమదాను ‘గోపు జంపిన జూచి కోపించి యారె, చాగని జంపితి జనులెల్ల మెచ్చ, చావుకు సరిచావు చంపిన వనికి, మీకు రాబని లేదు మిన్నక పొండ’నెను. ఇది కన్నమనీని యుద్ధ ధర్మము. కాని ఆరెబలములు వినలేదు. ఈవట్టున కన్నమనీని వీరహార మద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. ‘నలుగుర నేగుర నజ్ఞగా గొట్టి, కరములు తునకలుగా జేసి వేసి, భుజములు నేలపై బ్రుంగుడు బరచి, తొడలును మెడలును చునకలు జేసి, జబ్బలు పేగులు చక్కగా గొట్టి’ ఆరె యోధుల నందరిని హతమార్చెను. గురిజాలవారు బండ్లు గట్టుకొని పారిపోవుచుండ కన్నమ చారి కర్థము దిగి బండ్లపీల లూడదీసి, ఇరుసులు నరికి బండ్లను గూల్చెను. ఏనుగులములవారు పైబడ కన్నమ చారిని ‘ఊరక తోటలో నుండక పారి, వంటిల్లు జొచ్చిన వరుస కుందేళ్ల, వండి చెండిన భంగి వంచనలేక, చిడిముడి ఖండించి చెక్కులు జెక్కె’ను. ‘కొండల మీదికి గుప్పించి దుముకు’ సింహమువలె నేనులపై దాటి పోయెను. అశ్వకబలముల నణచెను. అందరిని గురిజాల పట్టణములోనికి

దరిమెను. గుఱజాల ప్రజలు కన్నమ పట్టణమునంతయు నాశనము చేయునని భయపడిరి. ఈఘట్టమున చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది. భయావహాల మనోభావము లతినహజముగా వర్ణింపబడినవి. 'ఇదె వచ్చె బ్రహ్మ నేడెక్కడ జొత్తు, మెక్కడ బోదుము ఎక్కడ నిలు'తు మని 'తలచీర లెడలంగ దళి యాప్రజలు, నుడివడి దిశలకు సొక్కుచు వారి'రి. నాగమ్మ ప్రజల మాటలు విని కన్నమ కోటపై కెత్తివచ్చెనని భావించి సేనాసన్నాహము లొనర్చుచుండెను. గుఱజాల ప్రజలు కోటలో తలదాచుకొంద మనుకొనిరి. 'యిండ్లలోపలి సొమ్ము లెడలించి తెచ్చి, వదిలంబు గాదని భావింప లేక, పెంట బూడిదలోన పెట్టేటివారు, తమవారి నతిథితి దలపంగలేక, నొక తెరచ్చవారల నింటికి బిలిచి, కోటలోనికి పోయి గురుచుగా దాపు, మని దారి చేతికి నాయంతు లిచ్చి, యొకకొంత సేపున కొయ్యన తెలిసి, తమవారు గాకున్న తల్లిడమంది, దారి గానక పోయి దనరెడువారు' నైయుండిరి. భయావేశమున నజ్ఞానులై తమ సొమ్ము లొకరికిచ్చి తరువాత, వారు తమవారు వారని తెలిసికొనుట నున్నితమైన హాస్యము. ఇంకను ఇట్టి భ్రమప్రమాదసంఘటనమగు హాస్యఘట్టము లొందురెందు గలవు. "ఏమి సేయుదమంచు నెంతయు దలకి, పెట్టిన తాపున పెకలించి ధనము, బలుపుగా మాటలు బంధించి కట్టి, నూరుల లోపల నూకెడువారు, బ్రహ్మనాయుడు వచ్చె బలు విడిదన్న. తత్తరమును బొంది తారుమారాడి, పాతిన సొమ్ములు ప్రాప్తింప లేక, తప్ప ద్రవ్వినయెడల ధనము లేకున్న, నిచ్చటి ధనమెల్ల నెవ్వరో మరగి, కొనిపోయి రనుచును గుందుచు నాది, తెలియక లోగిళ్ళ దిరుగాడువారు' నైయుండిరి. 'ఊబ పాతలలోనుండెడివారు, పొరుగిండ్లలోనున్న పొణకలు జొచ్చి, యణకువతో నుండి యణగెడువారు, కలవూస పోగులు కపిలె వ్రాయించి, ఊరక నగరిలో నుండెడివారు.' నాగమ్మ మాత్రము యుద్ధ సన్నాహములు కోటలో పెద్దయెత్తున చేయుచుండెను. బ్రహ్మనాయుడు గోపు కొన యూపిరితో పడియున్నచోటికి వచ్చి 'నీవంటి భూరుని నీవంటి హితుని, నెవ్వని నేనెరుగ నింతకాలమున' కని దుఃఖించెను. గోపు బ్రహ్మనాయునితో "నాటిన దాణముల్ నాయుడ పెరికి, పుణ్యలోకమునకు బుచ్చుము నన్ను, చూతల్లి దారము! మహితవిక్రమకు, వగవకుమని చెప్పవలయుజమ్మనిన" నాయు డటులలే చేసి నారాయణ యనుచు గోపునోట తులసితీర్థము బోసెను.

గోపు “బ్రహ్మరంద్రంబున ప్రాణముల్ విడిచె”ను. కన్నమదాసు నాయునికడకు తిరిగివచ్చెను. వారు పంచెమున చచ్చిన కోడిని మరియు పోరున మడిసిన గోపును అందలముపై నిడుకొని చూచెర్ల చేరజోయిరి. ఏకక పుత్రుని చావువార్త విన్న గోపు తల్లి దుఃఖము శిలలనుగూడ కరగించును. దారసాని ‘గోపును చూపరే గుణములకువపు, నాముద్దు పాపని నను జేరదేరె, నా నయిదోడైన నా చెలికాని, చూపరో నాకిట చూపరో వేడ్క, వలయ దా నెట్లున్నవాడోకో గోపు, మెక్కడ నున్నవా డెంగింపుమన్న, నొయ్యెన వోయెద వోయక్క యనుచు, నప్పుడు వెడలెను నడలుచు వనిత, పుణుకుచు వెరచుచు పొరలాడుచుందె”. అప్పుడు విజ్జలదేవి¹ శీలసాని² మొదలుకొని పట్టణమున నాబాలగోపాలము దారసాని నూరడించి గోపున్న కడకు దోడ్కొనిపోయిరి. దారమ చనిపోయిన కొడుకును చేరి “.... వదనంబు నురము, తెగవ్రేసికొనుచును ధీరతలేక, చేతులు భూమిపై చేరంగ నూచి, కూర్చుండి దుఃఖంబు గుదికొనుచుండ, గోపు నాతో బల్క గూడదానీకు, పలుకరా యొకమాట పలుకరా యన్న నను దేరి చూడరా నా ముద్దు కుట్టు, కోడిపుంజుల పోరు గోవన నీకు, గావచ్చెనా యన్న కటకట యనుచు” యుఁఖించెను. అందరు కలిసి గోపున కగ్నిసంస్కారము జేసిరి. అటు తరువాత ‘ఈవీర చారిత్ర మెవ్వరేనియును, చదివిన వ్రాసిన నద్భుక్తి విన్న, నాయువు శ్రీయును నై శ్వర్యవిజయ, సౌభాగ్యభోగముల్ సంపద గలిగి, చల్లనై యుందురు జగము లోపలను’ అను కవివాక్యము గలదు. దీని తరువాత ఇంతకుమున్నే పేర్కొన్న కృతి కర్త (శ్రీనాథుని) గూర్చిన వాక్యములు గలవు. కాని ఈ భాగము ప్రక్షిప్తమైయుండునని తొలుతనే మనవిచేసియుంటిని.

ఈ కథానంతరమున్న విషయములు ‘మంథాదివలస’ ‘మందపోటు’ మున్నగు భాగముల శ్రీనాథుని రచనములను శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారు వచనరూపముగా తమ ‘పల్నాటిపీఠుల కథల’లో పేర్కొనియున్నారు. మందపోటు జరిగిన తరువాత ‘గురిజాల యుద్ధమను’³ నొక కథాభాగము కలదు. దీనిలో పూర్వోత్తరములని రెండు విభాగములు కలవు. గురిజాలవారు మందపోటు జరిపిన తరువాత బ్రహ్మనాయుడు వారొనర్చిన యన్యాయమునకు మహాకుపితుడై గురిజాల విరుగబొడిచి వచ్చుట ఇందులోనున్న కథా వృత్తాంతము. ఇదిగూడ

1. మలిదేవరాజుల కల్లి. ఈమెకే వీరవిద్యాదేవి యనిపేరు.

2. బ్రహ్మనాయుని కల్లి

3. డి. నెం. 1114 ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

శ్రీనాథుని రచనము కాదు. ఏలయన శ్రీనాథుని రచనములకు వచనరూప మిచ్చిన శ్రీశివమాతాంత విద్యాశేఖరులవారి వ్రాతలబట్టి శ్రీనాథుడిట్టి ఘట్టము కల్పింపలేదని తెలియుచున్నది. శ్రీనాథుని 'మందపోటు' కథలోనే బ్రహ్మనాయుడు చెంచుల గురిజాలకు పరువుల దోయికొనిపోవు వార్త నెఱిగి, కాని కర్తము చిగి హతమాత్మ నకుగణమును మరలించి కొనినిచ్చినట్లున్నది. అంతియకాని నాయుడు గురిజాలవర కెత్తిపోయినట్లులేదు. కనుక నిది శ్రీనాథుని రచనము కాదని మన మనుకొనవలయును. అవ్యంతయులం చెప్పుట నేమియు లేదు కనుక నిరకూడ మల్లన రచనమనియే నాయనుకొనవలసి. మల్లమల్లన కొంత గ్రంథపాత వైనది. ఈ కథాభాగమున పేరు మొంతకలదో హాస్యముకూడ నెఱియ కలదు. "కన్నమనేని యుద్ధమున" గల హాస్యమే ఇంతను బ్రహ్మనాథుని దాల్చినట్లున్నది.

ఈ కథాపూర్వభాగ మిట్లారంభమైనది

'కాముని కిలనోడి కలహంబు మించి, రామచంద్రునిగతి రాజులు దాను మంపాచినుండంగ మంద దొడిచినను, నిండిన కోపమున నేలెత్తుండు' (శీం వర్ణనన బ్రహ్మనాయుడు; ఇరిగిన సరాధివమునకు నాయుడు తల్లికి మ్రొక్కక, వైషమును గొలుచిక, కొడుకును జూడక, మల్లమున దినక, తడు పిచారిమున 'పలుపాటి లెంకను దలుపరింపెనును తన లెంక' ఇచ్చెనని తగ కోపమంది, గురిజాల దొహతునని నిశ్చయించికొనెను. మలిదేవురాదాదులు నాయకురాజు మామూని యనియు గురిజాలకుకి ఎత్తిపోపుట ప్రమాద మనియు వలదనిం కన్నమవాసుకూడ చలదని గురిజాల యమరావతికిలె నభేద్య మనెను. కాని నాయుడు సమాధానముగా "అది యొకదె సాక్షించి యమృతంబు తేదె" యని గరుడు డమరావతినుండి నుపి చెచ్చిన కథ (కద్రూపసతల కథ నువూట పది పుటలు) వినిపించెను. బ్రహ్మనాయుడు రాజు నెలవంగి విజ్జలదేవి కడకు పోయెను. ఆమెకూడ తొలుత పలదన్నను తరువాత నంగీకరించెను. మంపాచి వలనకై బయలు దేరినప్పుడు బ్రహ్మన్నట్ల కలిగిన యాపదలకు (పెందోటకడ పులి వచ్చుట, ఏలేళ్లరముకడ కృష్ణను దాడునప్పుడు మొనరి యడ్డగించుట

1. లెంకన్న, ఈకవికే వెంకటోదని మరియొకపేరు; మందగించిన బోయలకు నాయకుడు, మందపోటులో లెంకన్న యెరుగు ప్రధానపుట్టము.

పంటి విపత్తులు శీ) ఉమాకాంతవిద్యాశేఖరులు తమ గ్రంథమున చేర్చొనియే యున్నది) మాచెర్ల చెన్నునికి పులిగోరు, కనక వద్దము, పసిడి పిల్లనగ్రోవి, తిరునామము మ్రొక్కుకొంటిననియు నవి చెల్లించి గురిజాలకు చొప్పునియు నామె నాయని కిచ్చి సాగనంపెను. బ్రహ్మనాయుడు తన తల్లి శీలమ్మ నెల పడిగినపు డామె నాయనికి గరపిన నీతి ప్రశంసనీయము. “చొచ్చి పొడువకుమన్న చొచ్చారి నీవు, అంతకంతకు డాగి యధములైయున్న, కట్టెమోపుల దారి కల కూలివాడనే” కాక భట్లను బ్రాహ్మణులను జంగములను చానరులను శిశువులను స్త్రీలను, నైన్యమునకు సంబంధించనివారిని బాధింపకుమనిచెప్పి రాత్రివేళుగాని ఉభయసంధ్యలందుగాని యెత్తిపోగూడదనియు శత్రువునకు తొలుత నెరుకవలచి నమయమిచ్చి ఏడుగడియల ప్రొద్దుండగా నెదిరించవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. కుమారు నాశీర్వదించునప్పుడు తల్లి యెవరితో నిను బోయి నని పేరుపేసిన ఇంద్ర, సముద్ర, సూర్య చంద్ర, చాలినుగ్రీవుల నునాహరింప బ్రహ్మనాయుడు దారియందున్న రోపములు చూపించి వాత్రో పోల్చవలదనెను ఇచ్చట కొంత గ్రంథపాఠము జరిగినది. గురిజాల త్రోవలో నాయుడు బహ్మరక్షస్సుతో వాదించిన ఘట్టమువరకు కథాసూత్రము తెగిపోయినది.

అటుతరువాత ఉత్తరభాగమున బ్రహ్మనాయుడు రక్షస్సును వీడ్కొలిపి గండ్రకోట, అనుగురాజుపల్లె అజెముపల్లె కడచి చూచెర్ల జొచ్చెను. జనావాసము లేని చూచెర్ల పాడుబడియుండెను. ‘యేభన చిగిరింత యెంతయు పొడుగు, పెరిగి యాపురమంత పెనగొనియుండె... కోరాడి తిరగెడు కొమ్ము పండులును, తేటిపిండులు మంచి లేడి పిల్లలును, మనుబోరు దుప్పలు మంచి కణుకలును, చూచెర్లలో దిరుగాడుచుండెను. బ్రహ్మనాయుడు కొంత విచారపడి చెన్నుని గుడిలో జేరి స్వామికి దీపము బెట్టి విజ్జలదేవి పంపిన మ్రొక్కుబడులు చెల్లించెను. అదవిమ్మగములు స్వామి యాలయములో నుండగా జూచిన నాయుడు చేసిన ప్రార్థనము చక్కగా నున్నది. “పొందైన నములును బోగము వాళ్లు, వేడుక బొదలగ వెన్నుడ నీకు, అడవుల దింగెడునట్టి జంతుపులే, కోరితివా యెల్లగొడ్డుల కొలువు, కోరితివా పులుల గొలువ చెన్నుండ’ యని స్తోత్రమొనర్చి వేడ్కొనెను. నాయుడు గుడి వెడలి వచ్చునప్పుడు స్వామి పుష్పబ్రాహ్మణవేషమున దర్శన మొసంగెను. నాయుడాజ్ఞగొని “కుంతము

నవరించి గొబ్బున గదలె"ను. కంభముపాడు, మంచికల్లు, మాడుగుల గాడ్డెలవాగు గడచి రేవంతులబయలు చేరుకొనెను. (ఇచ్చోట పూర్వము ఆశ్వకులకు శిక్ష గరపెడువారు రాబోలు) అచట కొర్తిపీరుడు - కొరకపేయ బడిన ఒకానొక గజవాంగ-కావనయ్యెను. ఇచట కొర్తిపీరుని పూర్వజీవితము సాహసచర్యలు మున్నగునవి విప్రులముగా వర్ణింపబడినవి. నాయుడు వానికి వైష్ణవము ప్రసాదించ వాడు స్యర్థశుడయ్యెను. నాయు డారాత్రియే గుఱిజాం చేరుకొని కోటచుట్టు తిరిగి అచటి విశేషములు తెలిసికొని రాత్రివేళ కోట విరుగబొడువగూడదను తల్లిమాట దలచుకొని యారాత్రి కోట బయట నున్న 'కామేశ్వరుని గుడి గ్రక్కున జొచ్చి, గుడి మంటపములోన కుంతంబు నిలిపి, కరములు ముకుళించి కట్టెదుట నిలిచి' శివస్తోత్రము చేసెను అటుతరువాత "విష్ణునాయకునకును వీరభద్రునకును" మొదలుగాగల పరివారదేవతలకును మ్రొక్కులు చెల్లించెను. బ్రహ్మనాయుడిట చేసిన శివపూజలు చూడ నాతడు మతమున వైష్ణవుడయ్యును శివవిరోధి కాదని తెలియుచున్నది. జామురాత్రి యున్నదనగా నాగుడి పూజారి తమ్ముల కొమ్మన, నాయుడు గురిజాల బొడుచుచున్నట్లు కలగని లేచి భార్యతో "కడు వేగ నాకును గంట పొడుపిమ్ము, వేగ నాయుని దగిలి ప్రేయంగ వలయు"ననెను. ఇచట కూడ కొంత హాస్య మున్నది. కాని తంబళి భార్య వాని పీపు జరచి మరల పరుండజేసెను. వాడామె కౌగిట 'వలనొప్ప నచముకొని వనితరో నీకు, దేవర సొమ్ములు తెచ్చి రేవకడ, భావించి తొడవులు పరగ చేయింతు, దేవర పూజింప తెల్లమి యయ్యె, పోవరె జాగంట బోనకావడియు'తెమ్మనెను. ఆమె వలదని వాంఠ తంబళి తనభార్యను మోది నాయు నెదురింతునని పోయెను. పురజనులను నాయుడు వచ్చెనని మేల్కొల్పెను. వారు తంబళిని వెక్కిరించి వెడల గొట్టిరి. చేయునది లేక తంబళి శివమందిరము చేరుకొనెను, అచట రాత్రి శివునకు పూజలు గావించి బ్రహ్మనాయు డుంచిన నాల్గు బంగారు మాడలు చూచెను. తంబళి వాని గొని "ఇటువరె పూజింప ఈభూమిలోన, పాటించి పూజింప ప్రమథులోగాక, కన్నడ బ్రహ్మయ్య గాక చోడండో, కన్నప్పరాయుడో కరికాలచోడో, సృష్టిలో వెలసిన చిరితొండ నందో. ఘనుడు శీలముబ్రహ్మ గాక కనకంబు, అభిషేక మొనరించి యరిగెడు వారు. ఈభూమిలో లేరు ఈ పురి లే"రని బ్రహ్మనాయుని పూర్వజైవభక్తులతో బోల్చి మెచ్చుకొనెను. గుడిలోనే ఒక ప్రక్కన పడుకొనియున్న బ్రహ్మనాయు

డివియంతయు జూచుచుండెను. ఇచ్చోట తంబళికిని నాయునికిని జరిగిన వాదము, తంబళి వివరీతచర్యలు మున్నగునవి హాస్యరసపూరితముగా చిట్టలముగా వర్ణింప బడినవి. బ్రహ్మనాయుడు తన రాక నలగామున తెలిగింపుమని యంగుళీయక వచ్చి పంపెను. నలగాముడు నాయురాలితో 'పన్నించు కోటపై పడగలు వేగ, గవనికి నూర్పుర కదనవిక్రమల, వళిగొయ్యవడిశల వాలుదొంతెనలు, గణితెలు చూలాలు గాలదుందుభులు, మకరబిజ్జెలును మంచి కత్తులును' మొదలగు కట్టుదిట్టములు చేయించుమనెను. నాయకురాలు చతురంగబలములు సిద్ధమొనర్చెను. నాయుని వీరవిహార మత్యద్భుతముగా వర్ణింప బడినది. బలము లన్నింటిని బ్రహ్మనాయుడు చీకాకువరచెను. పీఠల నందరిని హతమార్చి 'పుటమెగసి నాయుండు భూమి పగులంగ, పటుగతి కోటపై పక్షివలె నురికె'ను. కోట యందున్న నైన్యములు కొంతసేపు పోరాడి చిందర వందర యయ్యెను. నలగాముడు నాయకురాలు కోట విడిచి కొదమగుండ్లకు పారిపోయిరి. నలగాముడు మరియు నరసింగుడు మున్నగువారి ధార్యలు వచ్చి బ్రహ్మనాయుని ప్రాప్తించిరి. నాయుడు వారికిని వారి భర్తలకును లభయ మొసంగెను. నలగాముడు నాయకురాలు కొదమగుండ్ల ప్రుల శరణువేడి నాయుని బానిసుండి కాపాడుమనిరి. నాయుని శాంతజేయ బ్రాహ్మణులు బయలుదేరి వచ్చిరి. బ్రహ్మనాయుడు బ్రాహ్మణుల మాట తెదురాడదని దీని భావము. బ్రాహ్మణవచనానుసారము నాయుడు నలగాముని నాయకురాలిని వదలిపెట్టిన ట్లిచ్చోటనే కాక మరియొక కథలో గూడ కలదు. నాయుడు బ్రాహ్మణుల నెలవంది ఇనుగంటి గంగ (స్థానిక దేవత) నొకబరచి నలగాముని కథయపట్టము గట్టి బయలుదేరి గ్రామములు గడచి మరల ఏలేశ్వరము చేరుకొనెను. అచట కృష్ణ దాట జూచుచుండ వెనుకనుండి పంఠాల పలినేడు వచ్చి నాయు నెదుర్కొనెను. గురిజాలపై నాయు నెత్తిపోయినపు డీవీరు డచట లేకుండెను. గురిజాల బొడిచెనని తెలిసి గ్రామాంతరమున నున్న వీరుడు నాయుని పైకెత్తి వచ్చి 'సింహము లేనిచో చిరునక్క తాను, చట్టుపై గంతులు సరి వేసినట్లు' చేసితివని వెక్కిరించెను. ఇరువురికి కొంతసేపు యుద్ధమయ్యెను. బ్రహ్మనాయుడు పంఠాలపలినేని నరికి గంగ కర్పించెను. అచటనున్నది నిడుగంటి గంగయట. గురిజాలపై నెత్తిపోవునపుడు నాయు దామెకు మ్రొక్కుకొని యుండెను. నాయు డవియన్నియు చెల్లించెను. కాని

గంగ యింకను 'ఒక ముక్కు కడహాయె నో' బ్రహ్మాయనిన' నాయుడు కోపించి 'నీ ముక్కు గూడుకో నిడుగంటి గంగ' యని కరవాల మెత్తెను. గంగ గజగజజిజి 'టొంకితి నేనయ్య టొంకపు నీ'వని ప్రార్థించెను. నాయుడు మరల గంగను ప్రార్థించెను. నాయుడు దేవతలకుకూడ సత్యధర్మముల యెడ భయపడువాడు గాడని జానపదుల నమ్మకము. ఈకథ యంతటనే యాగి పోయినది. తరువాత కొంత గ్రంథపాతము జరిగినది. పాతమైన చోట నాయుడు శృష్ట దాటి మరిల మందాది చేరుకొన్న కథాభాగముండి యుండును.

'గురిజాల యుద్ధము' తరువాత కథాక్రమము ననుసరించి 'అలరాచమల్లు గారి గురిజాల రాయబారము' కలదు. అలరాచమల్లు అనగా అలరాజు. ఈ కథయే "అలరాజు, రాయబారిము" పేరుతో పల్నాటివీరుల కథలందు గలదు. మందపోటు జరిగిన తరువాత మందాదివలస విడిచి బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవ రాజులతో కరణాలు రాజులు గదలిరా మేడపికి బోయెను. మేడపిలో నొకనాడు బ్రహ్మనాయుడు సభకు వచ్చి "అన్న కామునితోడ నాడిన మితియు, నేడేండ్లు గడచియు నేడు నెలలయ్యె" నని మలిదేవరాజులతో గురిజాలకు రాయబార మంప సంప్రతించెను. సభలోనున్న వీరులందరును సరియనిరి. రాయబారిగా నెవరిని పంపవలెనని ఆలోచించిరి. ఎవరిని బంపినను వియ్యమునకు మారుగా కయ్యమే సంభవించునని బ్రహ్మనాయుడు 'అల్లుమల్లన బంపు టది బుద్ధి మనకు, ఈ వీటి కల్లుడు ఈమాట లేల, నావీటి కల్లుడు అనుమాన మేల' యని తేల్చి చెప్పెను. అలరాజు కొమ్మరాజు తనయుడని ఇదివరకే తెలిసికొని యుంటిమి. బ్రహ్మనాయుడు కొమ్మరాజుతో 'వినవయ్య కొమరగిరి వీరశేఖరుడ, పోమచంశమునందు శోభిల్లు రాజు, సూర్యవంశమునందు సురరాజు మెచ్చు ముక్కంటి నిను జూచి మోదంబుతోడ, జంగమై నిత్యంబు సరిబంతి కొచ్చు' నని పొగడి కుమారుని రాయబారిమున కంపుమనెను. బ్రహ్మనాయుడు మరియు నాతని సేనలో నున్న కొందరు దక్క తక్కినవారందరును శైవులే. మలిదేవ రాజులు, కొమ్మరాజు, సేనలోనున్న కొందరు ప్రముఖవీరులును శైవులే. బ్రహ్మనాయుడుగూడ శైవద్వేషి కాడు. శివపూజ చేసినట్లు పదములో పెక్కుచోట్ల కాననగును. (పల్నాటియుద్ధకారణములందు, శైవవైష్ణవద్వేష మొకటియని మనపండితులందురు. అట్లనుట కాధారము లేమికలవో; పదములందు మాత్రము బ్రహ్మనాయు డెచ్చటను శివద్వేషి యన్నట్లు లేదు.) కొమ్మరాజు నాయునితో రాయబారమునకు భట్లు బ్రాహ్మణులు పోయెదరు గాని "నాకుమారుని

బంప న్యాయము నీక"ని యడిగెను. నాయు డలరాజున కేమి ప్రమాదము వచ్చిందనియు అలరాజునకు చూడగా తన కుమారుని నిత్తుననియు 'నీకు యిట్లెడ యిది నిజముగా నున్నది. అందుచే బాంబు దెచ్చి ఆరాజు కిచ్చె'ను. కొమ్మ రాజుండుల కంగీకరించెను. కాని తల్లికిగూడ అడుగుమని చెప్పెను. బ్రహ్మ నాయుడు చల్లమదేవి (కొమ్మరాజు భార్య - అలరాజు తల్లి) నగన కేగెను. చల్లమదేవి నాయుని గొలిపించి 'ఏన్నడు మానగ - కేతెంచు పెరుగ, వస్తిరచూ భాగ్యవశమున మీ, లేమి యానతి లుత్తు చెరిగింపు'దన్న నాయుడు రాయబారము గూర్చి చెప్పెను. ఆ చూట దినగనే చల్లమ పిడుగడచినట్లు మూర్ఛి, కొంత సేవచికి తేరుకొని పుత్రశోకమున 'ముత్యపుకన్నెలు ముక్కున జార' బ్రహ్మన్నతో "తరుణి చూయత్తుకు తనియు లేగుటను. యేగురి కొక్కడేయెలమి ననుతుడు, మీదొకివచ్చిన పిగుల బెరుకాయె! నమ్మివచ్చినవారి నడవవలెగాక, మహిదొన గూల్చేటి మహిపతుల్ గలరె, యల సుతు నొక్కరి యమునికి నిచ్చి, ఏ దేశమునకైన నేగెదమయ్య, నాకుమారుని బంప న్యాయమే నీక"ని మఃఖించెను. నాయు డామెకు ధైర్య వచనములు చెప్పి తన కుమారుని నిత్తుననియు 'ఇంటింట నేగుర మెలమి నీ సుతుకు, నిత్తుము శిశుముల నిందలు నెరుగ'నని యూహించెను. చల్లమ చివరికు కొడుకును రాయబారమునకు పంపుట కంగీకరించెను. అలరాజు 'సాటి శత్రులకెల్ల సమరంబునందు, గుండె దిగ్గను బిరుదు పెంచెంబు బెట్టి, తాత వీరసోము తన కిచ్చినట్టి, మణుల కీరీటంబు మరి ధరియించి' తల్లి యాజ్ఞ గొని బయలుదేరెను. నాయు డాతనికి చెప్పవలసినది చెప్పి కన్నమసీని తోడిచ్చి సపరివారముగా పంపించెను. అలరాజునా డంతయు ప్రయాణము సాగించి త్రిపురవరము (త్రిపురాంతకము రాజౌలు), మటుకుల, మట్టివేముల, కందాల కనుమ, చంద్రవంక, కంభముపాడు, గోలేరు, రెంటాల, కడచి తెల్లవారి గురిజాల చేరుకొనెను. తొలుత నలగాముని సభకు భట్టు సంపి తరువాత తాను పురము ప్రవేశించి, గడియారప్పని మొగసాల కడకు నేతెంచి, వల్లకి దిగి రాజు పాదాలు దొడిగి' నలగాముని సభాప్రవేశ మొనర్చెను.

1. బెంకి యనగా న్యూనత, తెలంగాణమున నిది వాడుకలో నున్నది. భేదమని కూడ అర్థము గలదు.
2. ఆనటి గడియారములు వల్లభరాయుడు క్రితాధిరామమున పేర్కొన్నటు వంటివై యుండును.

నలగామునికి కట్నములు సమర్పించి కుశలప్రశస్తిమైన తరువాత నలగాము నాజ్ఞాచొప్పున వచ్చినవనికి పూనుకొని 'ఏడేండ్లు మితి దప్పె యెరుగవే రాజు, యేడు నెలలు మీకు నెక్కువ యయ్యె, మాభూమి చూకిమ్ము పైలమనుతుడ' యనెను. నలగాము డందుల కంగీకరింపడయ్యెను. ఎవరి బలముల వాడు దలచుకొనిరి. అలరాజు సభనుండి లేచి యర్థులకు కట్నము లిచ్చి 'సూర్య భేతాళమును సుర్య యుళిపించి, మొగసాల ముందర ముదముతో నున్న, ఉక్కు-కంబము సరికె నుగ్రకోపమున.' మరయును నలగాము నుద్దేశించి 'కార్యమపూడి యాకలని మధ్యమున, కయ్య మిచ్చెద'మని పోరుగైకొని విడిదికి బోయెను. ఆనాడు రాత్రి గుంజాలయందే గడచెను. చాగమ్మ అలరాజుకు విషాక్త భోజన మంపెను. అలరాజుది తినక పారవేయించి తెల్లవారగనే కన్నముతో సవరివారముగా బయలుదేరెను. చాగమ్మ పూవులంచు విషముంచి తమ్మశృకిచ్చి అలరాజునకు మధ్యేమార్గమున నెదురై కాన్క వెట్టిరండని యాజ్ఞాపించెను. అలరాజు తన పరివారముతో చెల్ల గుడిపాడు సమీపమునకు బోయెను. అచ్చోట 'అంతట తమ్మిళ్ల అతివేగ రాక, నెగువ గాలికి రాజు కెదురుగా వచ్చి, కవగూడి కస్తూరి గంధవాసనలు, పరిమళంబుల గాలి పట్టె నారాజు, రమ్మని పిలిపించి రాజడిగె వార్చి.' మోసకారులైన తంబిళ్ల 'పూల పచ్చడమును పువ్వు బంతులును' అలరాజు కిచ్చి బహుమతు లందుకొనిపోయిరి. ఆ వస్తువుల పల్లకిపై నుంచుకొని యలరాజు బయలుదేరెను. ఇట్లు నడచుచు అలరాజు "విరజాణి సంపెంగ విరుల జాజులును, అన్నిటి నడుమను అధికవాసనలు కేరుచు సుమబంతి కేలను బట్టి, మూర్కొనె మది ప్రేమ ముప్పిరిగొనగ, నెరయ లలాటంబు నెరి వెంట్రు కలను, ననవిషంబటు ముక్కు శనామున కెక్కె'ను. అలరాజు కళ దప్పెను. కన్నమదాను మరియు పరివారమువారును మోసము జరిగినదని గ్రహించిరి. దుఃఖించి దైవమును దూరిరి. అలరాజు 'తను జేర కన్నమ దగ్గర బిలిచి, తన బిరుదు లన్నియు ధరిమీద బెట్టి, యీ బిరుదు లన్నియు నిలమీద నేడు, నాకు చెలికాడును నమ్మినవాడు, నాతోడునీడతడు నాయుని సుతుడు, బలువైన బిరుదులు బాలున కిమ్ము, ఎనయంగ వీరులు నిందరు నెరుగ, నవరాలగోడిగను! నయ్యన నిమ్ము, బాలుని మామేలు పాలించుమను'మని చెప్పి, 'రాచదేవిడి కడకు రయమున నీవు, విన్నపము సేయుము వేగమే పోయి' యనెను. కన్నమ

వెనురివిగి భూమి దద్దరిల్లి గురిజాలవరకు పరుపువెట్టి యంతఃపురము జొచ్చి అందరు వినుచుండగా అలరాజు చావు నెరిగించెను. ఇచ్చట కొంత గ్రంథపాత మైనది. నలగాముని కూతురు, అలరాజు భార్య, రత్నాల పేరమ్మ భర్తృమరణ వార్త విని 'నాతండ్రి నలగామ నరసింగరాజు. వోడక పాపంబు నొడిగట్టుకొంటి, నాపతి జంపుట న్యాయమే నీకు' అని నిందించి 'నిండిన కొలువున నీరాటి కడవ, తగ గుభుల్లన వేసి తప్పక నవ్వి, ప్రజలెల్ల వినగను పడతి శపించె'. 'నీ రాజ్యమొకతెరుపు నీవొక తెరవు' అని శపించి 'దాపల వలువల తరుణులు గొలువ, గోసంగికన్నమ కొమరొప్పు నడువ, చ్చెరగుడిపాటికి చేరంగ వచ్చె'ను. అల రాజప్పటి కింకను మరణించలేదు. కాని స్మృతి తప్పియుండెను. రత్నాల పేరమ్మ భర్తృశరీరము నమీపించి మ్రొక్కి విలపించి నాగమ్మను దూరి "నీవంటిరాజుకు నీమంబుతోడ, మందులబంతిచే మడయంగ గలిగె, పువ్వువలె నొరిగితో భూపాలతిలక, నాయుడేమని పంపె నరనాథ నిన్ను'ని విలపించినది. "వసిడి నీరు చెంబు పత్తిరి దెచ్చి, కుత్తికెలో బడవేసి గోరెడుపత్రి శివశివ యనుచును శివుని దలచుచును, అభవుని పురికేగె నల్లుమల్లన్న." పేరమ్మ భర్తృశవమును పూలబంతులను పాలికిలో నుంచి తాను గుట్టమెక్కి కదలెను. అప్పటికే ప్రొద్దు గ్రుంకెను. ఐనను నారాత్రియే దివిటీల వెలుగున పయనము సాగించి మిరియాల, కంబాలకనుమ, మట్టివేముల, ముటుకుల గడచిరి. తెల్లవారెను. కన్నమను బిలిచి పేరమ్మ "మనమేలు వార్తలు మల్లిదేవునకు, చూ చూమగారికి మరి వీరులకును, ఏపుమై మన రాక నెరిగింపుమయ్య'యనెను. కన్నమదాను మేడపికి ముందుగా బోయి యీ విషాదవార్త నెరిగించెను. మేడపి యంతయు దుఃఖనముద్రమున మునిగి పోయెను. అందరును కదలి శవమున కెదురుగా బోయిరి. చల్లమాదేవి దుఃఖము కరుణాపూరితము. 'కొడుకును జూపరే గుణముల కుప్ప, నా ముద్దు పాపని నను జేరదేరె.... కన్నులు గలిగిన కారణ మిదియ, వలయు దానెట్లున్నవాడొకో రాజు, యెక్కడ నున్నవా డెరిగింపరమ్మ ... తనయుని మోముపై తన మోము మోపి, విధి నిన్ను భూమిలో వెడకెనో యన్న'యని విలపించెను. అందరామె నూరడించిరి. రత్నాల పేరమ్మ నహగమనము చేయ పూజించుటకు జంగముల బిలిపించెను. మిండజంగములు, కొమర జంగములు, కోడె జంగములు వచ్చిరి. ఆమె వారిని పూజించి శివుని ద్యానించి నహగమనము చేసెను. మేడపిలో కొలువు కూటమున బాలుని

బిలిపించి మరిదేవరాజు, అలరాజు బిరుదము లాతని కొనంగెను. బాలు డవిగిని 'అలరాజు పగ దీర్చి అది నాకు భార'మనెను. 'ఇత్తాము శిరసులు ఇందరము మేమ'ని వీరు లనిరి. ప్రతిజ్ఞలు గొనిరి. బ్రహ్మసాయుడు కుమారుని ప్రతిజ్ఞ కలరెను. నలగాముతో యుద్ధము తప్పదనుకొనిరి. బ్రహ్మసాయుడు బిరుదు రాజునకు (మరిదేవరాజు కుమారుడు) రాచపట్టమును, బాలచంద్రునకు ప్రధాని పట్టమును, అనపోతునకు కరణికమును, చౌరుట్టికి సేనాధిపత్యమును, మాడవికి రాణిపట్టమును గట్టి తన సేనాశిర మెత్తించెను. తక్కిన రాజులు వీరులుగూడ తమతమ శిరము లెత్తిరి. 'అంతట బాలుడు అతినంతనమున' నుండెను. ఈకథ ఇంతటితో ముగిసినది. ఆద్యంతములందు కవినిగూర్చి ఏమియును లేదు. ఇదికూడ మల్లన రచనమై యుండును.

పైకథ తరువాత 'కల్లుప్రతిష్ఠ' 1 గలదు. ఇది శ్రీనాథుని పేరున గలదు. కొలది మార్పులతో నీకథ నంతయు శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులవారు ప్రకటించిరి. వారు ప్రకటించిన 'బాలచంద్రుని యుద్ధము' కథలో 37 పుటల వరకు గల కథయే 'కల్లు ప్రతిష్ఠ'గా జెప్పబడినది. త్రిపురాంతకమునుండి భూతరాత్రింభమును దరిలింపుకొనిపోయి కారెంపూడి కదనరంగమున నాటిన కథయే 'కల్లు ప్రతిష్ఠ'. పల్నాటివీరుల కథలందలి మొట్టమొదటి కథలోనే దీనిని గూర్చి ప్రాసెతిని. కనుక మరల వ్రాయ నవసరముండదు.

'కల్లు ప్రతిష్ఠ' తరువాత "బాలుని యుద్ధము-పూర్వభాగము" 2 కథ గలదు. ఇది కూడ ముద్రింపబడిన 'బాలచంద్రు యుద్ధ'మందలి యొక భాగమే. ముద్రితగ్రంథమున 77 పుటలవరకున్న కథాభాగ మిందులో గలదు.

'బాలుని యుద్ధము-ఉత్తరభాగము - మరణము' 3 కథలో తొలుత కొంత క్రొత్త కథ యున్నది. దీనిలో లింగప్రతిష్ఠ మున్నగు విషయము లధికముగా గలవు. దీని యారంభ మిట్లయినది. 'శ్రీ వీరప్రమథులు శ్రీ కలనిలోన, వీరపురుషుల మహిమ విన్నవించెదను . . . ప్రాకటంబై నట్టి పలనాటి వీర్లు, ఈకథ వృత్తాంత మిది యెట్టిదనిన'. ఇది కవివాక్యము. కారెంపూడి యుద్ధ

1. డి. నెం. 1115 ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

2. డి. నెం. 1116 ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

3. డి. నెం. 1117 ప్రా. పు. భాండాగారము, మద్రాసు.

లింగమున నున్న మలిదేవరాజులు హరిహరసముదనుక యుద్ధము చేయక పేచియండిరి. నాయు డేకాదశీవ్రత చూచించుకొని తెల్లచారి గంగధార మడుగున అటుకుప్పుతలు గావించి చెన్నుని గొల్పెను. మలిదేవరాజుది వీరులతో నాయుడు 'భూమిలోపల వెలసి పూజ బడయుద'మని తమతమ పేర లింగములు ప్రతిష్ఠింప నిశ్చయించెను. నాయుడు గంగధార మడుగున మునిగి లింగముల చెచ్చి ప్రణతి కెక్కిన గోగు భైరవుపేర, వడిగల యనుగుభూషల్లభుపేర, పీరసోమునిపేర విక్రముిపేర, తోటంపు మై దొడ్తనాయునిపేర, చాపికెక్కిన బ్రహ్మరాక్షసిపేర కోడిపోరున జెల్లిన గోపనపేర, మందలో జెల్లిన మగవీర్ల పేర' అలరాచమల్లు మున్నగు వారి పేరుల లింగప్రతిష్ఠ యొనర్పెను. ఇటులే తక్కిన వీరులందరును వారివారి యిష్టుల పేరులతో తమపేరులతో లింగములు నిలిపిరి. ఈలింగప్రతిష్ఠ సుమారు పది పుటలు వర్ణింపబడినది. కొమ్మరాజు బ్రహ్మనాయునితో 'గంగధార మడుగున లింగాల బట్టి, పలికింతునంటివి వరమవుణ్ణుడవు. చెలువార నామాట చెల్లించు నాక'ని యడిగెను. బ్రహ్మనాయుడు కొమ్మరాజు తండ్రి పీరసోముని పేరిటి లింగమును పలికించెను. (ఇట్టి ఘట్టమొకటి కాటమరాజు కథలో గూడ కలదు. ఇట్టి కల్పనములు బ్రహ్మనాయునికిని కాటమరాజునకును మాహాత్మ్య చూపాదించునట్టివి) 'ఆరాత్రి నిద్రించి ఆపీరవరులు, అలవేగ మరునాడు అది వారమున, చాప ప్రసాదములు నవరించు మనిరి.' వారిలో కొందరు 'కూర్పుండి మనబంతి కుడువనివార్పి, రయమున కలనికి రానియ్యవల'దనిరి. కాని ఆజెమువారు మాత్రము (మహాదేవుడు మున్నగువారు) 'కూద్రాన్నమును మాకు చూడంగ రాదు, అంట ముట్టిగరాని అధికులున్నారు, వీరపుంగవులెల్ల వినగ బలితదను, శంఖతీర్థము మాకు చలి శరీరముకు?'¹ కేవలము కన్నులతోడనే భోజనము చేతుమనిరి. నాయుడు 'కనుగొన్న మాత్రాన కడుపెట్లు నిండు'నని యడుగ మహాదేవుడు మీరు దిన్నతరువాత ఆయన్నమునే మా యుదరముల జూపింతుమని పంతము పలికెను. నాయు డందుల కంగీకరించెను. ఆజెమువారు దక్క తక్కిన వీరులందరు చాపకూడు దినిరి. మహాదేవుడును అతని తమ్ములును వీరకై వవేషమున వచ్చి యందరి యెదుట శివుని ధ్యానించి కత్తులతో తమతమ పొట్టలు చించి చూపించిరి. 'చాప లోపలనున్న సకలవస్తువులు, ఆత్మలోపలనుండి అటు పోగువడియె'ను. నాయుడు మరియు తదితరవీరులా

1. చాలు శరీరముకు కాటోలు.

శివభక్తుల మాహాత్మ్యమున కాశ్చర్యపడిరి. బ్రహ్మనాయుడు 'తులశి తీర్థము తన దోయిట జల్లి, పరగ తిరుమంత్రంబు పఠనంబు జేసి' వారి పొట్టలుమరల నతికించెను. ఈ చాపకూటి వృత్తాంతము శైవవైష్ణవద్వేషమును సూచించు ననుటకన్న రెండింటి సౌహార్దమును సౌమనస్యమునే చాటుచున్న దనవలెను. అనాటిరాత్రి వీరులందరును జాగరణ మొనర్చిరి.

ఇది ఇట్లుండ నచట నాగమ్మ సైన్యముల సిద్ధపరచుకొని గురిజానుండి వచ్చుచుండెను. ఇటు బ్రహ్మనాయుడు తదితరవీరులందరును యుద్ధమునకు దిగదలచినవారుండి మలిదేవరాజాదులను, భట్లను, బ్రాహ్మణులను, కోమల్లను, కొంతసైన్యము తోడుగా నిచ్చి మేడపికి పంపివేసిరి. నాగమ్మకిది తెలిసి కొంత సైన్యమును మలిదేవాదుల నడ్డగింప బంపెను. పెమ్మినేడనువాడు సేనతో వచ్చి మేళ్ళవాగుకడ మలిదేవరాజాదులకై కాచుకొనియుండెను. రెండుసేనలకు కలపటమయ్యెను. మలిదేవాదులతోపాటు వారికి కుడిభుజముగా నున్న ఝట్టి బోయడు విక్రమము నెరప గురిజాల సైన్యమును హతమార్చి మేడపి చేరుకొనిరి. గురిజాల సేనలకు ప్రతిగా మాచెర్లవారు తమసేనలు 'పండ్రెండు మొనలుగా పరువడి జేర్చి'యుండిరి. ఇంతవరకున్న కథాభాగమంతయు ముద్రిత గ్రంథమున లేనిదే. దీనితరువాత బాలచంద్రుడు యుద్ధనన్నుడు డగుటనుండి ముద్రితగ్రంథమున (పుట 101) గలదు. అచ్చు పుస్తకములో బాలుడు తన పూర్వజన్మవృత్తాంతమును చెప్పుకొనుట (అతిశయోక్తులతో) ఉచితముగా లేదు. కాని దీనిలో బాలుడు తన వృత్తాంతము గాక పూర్వులగు బాలురకథలు (ప్రహ్లాదాదులవి) వర్ణించి చెప్పుట బొచితీవంతముగా నున్నది. అచ్చుపుస్తకమున పుటలు 78-101 వరకు గల భాగ మిందులో లేదు, ఇందులోనున్న సై విశేషము లచ్చుపుస్తకమున లేవు. తక్కిన భాగమంతయు నొకచే, కనుక శ్రీనాథుని రచనములో నీవిశేషభాగము ప్రక్షిప్తముగా చేరిపోయినదని భావించవలయును.

పలనాటి వీరుల చరిత్రమునకు సంబంధించిన కథలందు 'కొమ్మరాజు యుద్ధ' మొకటి¹. ఈకథ శ్రీరమావక్షి డాశ్రితవత్సలుండు. వారిజనేత్రుండు వనజగాత్రుండు, సౌందర్యవరమూర్తి కాశ్యపకీర్తి, కందర్పజనకుండు కనకాంబరుండు' అని యారంభమైనది. శ్రీఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు ప్రకటించిన

1. డి. నెం. 1118. ప్రా.పు. భండారము, మద్రాసు.

'చాలచంద్ర యుద్ధము'లో మొదటి రెండుపుటల పీఠిక (కొన్ని చరణములు ముందుండ వలసినవి తరువాత, తరువాత నుండవలసినవి ముందు) అటులే నడచినది. 'భూమిలో శ్రీనాథు పుణ్యుడో యనగ, పలనాటి వీరుల' చాగవతంబు, తెనుగున ద్వీపదగా తెలియంగ తెప్పె, వినుపింతునే జగద్విఖ్యాతిగాను' అని యుండుచే మల్లన శ్రీనాథు రచనమును బాగుగా జూచెనని భావింపవగును. కనుకనే శ్రీ ఉమాశాంతపండితులు మల్లన శ్రీనాథుని బాగుగా ననుకరించె ననిరి.

దీనిలో మొదట యుద్ధరంగమున స్తంభమెత్తుట, బాలుని మృతి, పెద్దన్న చాచు మున్నగు వృత్తాంతములు క్లుప్తముగా జెప్పబడినవి. పెద్దన్న! కూలిన వెంటనే 'అది జూచి కొమ్మరా జధికరోషమున, తన మది కోపించి తమకంబు మించి' ఏనుగు నెక్కి గుణధ్వని జేయుచు, తాను యుద్ధ రంగమునకు దరలెను. అది గని సుంకరితో నెత్తము లాడుచున్న బ్రహ్మ నాయుడు నవ్వెను. (యుద్ధరంభమునుండి బ్రహ్మనాయుడు తన మరది సుంకరితో పాచిక లాడుచుండినట్లు ఇతర కథలలో గూడ వర్ణింప బడినది. యుద్ధములందు పూర్వ మీ పాచికలాట సాధారణమని తోచుచున్నది. కాటమరాజు కూడ పద్మరాఘవనితో పాచికలాడును.) ఏల నవ్వితివనిసుంకరి యడుగ, బ్రహ్మనాయుడు 'కొమ్మరా టిప్పుడు కోపాగ్నితోను, గమకించి సంగరాంగణమున కేగి, యొప్పార జేసేటి యుద్ధకర్మంబు, చాలించి సర్వము జాలించినట్లు, మన వేలమునకిచ్చడు మరలి రాగల'దనెను. కొమ్మరాజు వడిగ నేగి సేనలో జొచ్చెనే కాని 'అంధకారము గప్పె నారాజు నచ్చడు'. అతని కేమియు గనరాదయ్యెను. కొమ్మరా జాశ్చర్యపడి తిరిగివచ్చి బ్రహ్మనాయునితో తాను గాంచినదంతయు జెప్పెను. అప్పుడు నాయుడు 'తన విష్ణుమాయ యా ధరణీబాలునకు, తెలుపంగవలెనని దిగ్గునలేచి' శంఖతీర్థమున కొమ్మరాజు కన్నుల దుడిచెను. అప్పుడాతని నావరించిన యంధకారము చొలగెను. నాయుడు 'సంచ పురుషములు శంఖుచక్రములు, గరుడవాహనమును కాంచనాంబరము'తో విష్ణుపువలె దోచెను కొమ్మరా జాతని స్తోత్రమొనర్చి 'సరగున నీ చెంత పెలవు గైకొనక, వేగిరంబున నడచి వెల్రనైపోతి, నీ పెలవు నాకిచ్చి నీకృప యుంచి' పంపుమని ప్రార్థించెను. (బ్రహ్మనాయుని పెలవుగొనక పోయినందున

కొమ్మరాజు నందకారము చుట్టినదని చెప్పుట బ్రహ్మనాయుని మాహాత్మ్యమును దెలుపుచున్నది) నాయుడు కొమ్మరాజుతో రాజులకు సెలవీయ నే నెంతవాడనన కొమ్మరాజు 'నీవు స్వతంత్రుడవు నీవు దేవుడవు, గట్టిగా సెలవియ్య కర్తవందరికి, నవి కృతతేత్రాయుగములందాతడెత్తిన యవతారముల బేర్కొని కృష్ణావతారమందలి ప్రమథులకతయు, కామవల్లి కథయు జెప్పి, ఈయవతారమున రేచెర్ల గోత్రమున చొడ్డనాయునికి శీలముకు జ్ఞించి, 'నిలిచితి వటుగాన నీ మూర్తివలన, పలనాటి వీరుల భాగవతంబు, ఆచంద్రతారార్కమై యుండ వలయు'నని పొగడి సెలవిమ్మని ప్రార్థించెను. నాయు డప్పడు కొమ్మరాజునకు మంత్ర ముపదేశించెను. కొమ్మరాజు వంశమువారికి, తోడుగా నుండెడు నొక శక్తి గలదట దానిని డించి నమరమునకు బొమ్మని నాయుడనుమతి నిచ్చెను. 'సొంపార వజ్రాంగి జోడుగా నున్న, హంకాళ దేవత నందంద భువికి, దింపించుమో రాజు దీర్ఘగ్రగణ్య' యనెను. ఆశక్తి యటులే యున్నచో, కొమ్మరాజు నేరును ఎచుర్కొనజాలరట. కొమ్మరాజు నాయుని యజ్ఞ పాలించెను. హంకాళశక్తి నాయునితో "మాచారు కల్యాణమందున నుండి, పునరాజ్యసంపదల్ కడకు బోద్రోచి, పొలుపొంద నీ చిష్ట ప్రోగు కందరము, లోనుగా వప్తిమి లోకంబు లెరుగ, అందరి నీ హయ హతము జేసితివి, షరగంగయిటువంటి పని యూహచేసి, నన్నెడబాపను న్యాయమా' నీకనెను. (దీనినిబట్టి అంకాళదేవత కల్యాణమునుండి వచ్చినట్లు తెలియనగును. కొమ్మరాజు తండ్రి కాలమునాడే కల్యాణరాజులు పలనాట పాదుకొనిరి. కనుక ఆనాటినుండి వారి కలువేలుపు అంకాళదేవతకు పలనాట స్థానము లభించినది. కారెంపూడిలోగల అంకాళమ్మకు వీరుల అంకమ్మయని పేరు.) నాయుడా శక్తిని వగవకు మనియు, రణములో 'నిన్ను పునముగ జేసే నీకు ముందరను, ఆహూతి చెల్లించు నది కల్లగాద'నియు, మేముండునందాక నీవును మాతో నుండి పూజ లిందగలవనియు నూరిడించెను. శక్తి సంతసించి నాయుని పరిచారకులందు గలసిపోయెను. కొమ్మరాజు యుద్ధమునకు బయలుదేరగానే నలగాముని సేవలు జెగదొందెను. నాయకురాలు సేవలను హెచ్చరించుచుండెను. కొమ్మరాజు తన యాస్థానపు భట్టు రాఘవుని తనరాక నలగామున కెరుకసేయ బంపెను. రాఘవుడు నలగాముని చెంతకు బోయి కొమ్మరాజు విరుదులు వతించి 'రహి మించు జగతిలో రాజుల కెల్ల' రణము కుత్తికబంటి రమణతో దనకు, బవరంబు

మోకారిబంటెన్నరాజు, ప్రేమ సీశ్వరుని మెప్పించిన రాజు, కొమ్మభూపాలుండు బలలేఖులందు' వచ్చుచున్నాడని యెరిగించెను. ఇతరరాజులకు కుత్తికబంటి యుద్ధము కొమ్మరాజునకు మోకారిబంటి యనుటచే నాతని పరాక్రమము దెలియనగును. రాజుచక్రట్టు నలగామునకు అలరాజు మరియు రత్నాలపేరిచేసి చాచుకథ వినిపించి యా దంపతుల నీడే చంపించితివని చెప్పి కొమ్మరాజు పక్షమున యుద్ధమున కాహ్వానించెను. నలగాముడు కొంతతడవు చింతించి రానున్నది కాకతప్పదనుకొని భట్టనకు బహుమతు లిచ్చి సాగనంపి రాను యుద్ధ సన్నద్ధుడయ్యెను. తరువాతి పృథ్వాంతము గ్రంథపాతమైనది. ఈ భాగమున బహుశః కొమ్మరాజు యుద్ధము ముగియు నాతని చావు వర్ణింపబడియుండును.

పల్నాటి వీరచంద్రమున చివర ఘటము 'బ్రహ్మనాయని విరుగు'! ఇరుపక్షములందు నెందరెందరో వీరాధివీరులు మడసిరి. అంతకుమున్నె అడప కేదదాని పడుటయు జూచి యా బ్రహ్మనాయుడు 'కడు నుగ్రుడై మండి కార్చుచున్నాడ్కి' తానే సంగరరంగమునకు వెడలెను వ్రతిపక్షమునుండి బ్రహ్మనాయు నెదుర్కొనుటకు పచకులబ్రహ్మయను యోధుడు వచ్చెను. బ్రహ్మనాయు డాతనితో 'సరివితో నొక గరిడి సాము జేసీతిమి, మనకు గురువొచ్చిచే మర చూడు నీవు, మనకు బేధము లేదు చూనుమ రణ'మనెను. కాని పచకులబ్రహ్మ కురుపాండవులకు ద్రోణుడే గురువైనను వారు యుద్ధము మానిరాలని నాయు నొడబరచి 'బాహుబలంబున బహుచిత్రముగను, ఆహుంబును సేయ నభిమతమయ్యె' నని తలపడెను. ఇరువురును వారి సుగ్రీవులవలె. ఇంద్రగుత్కంతులవలె, చాణూరకృష్ణులవలె, పోరిరి. పచకుల బ్రహ్మ శిరము దెగి నాయుని కాళ్ళకడ బడ నాయుడు 'పాదము సోకునని పరగ చెన్నకును, బోయెను అంత నాశిరము 'పెనుకకు బాగుట వెరచుటగాదె, యో పుండరీకాక్ష యోదైత్యుడమన' యని ప్రోత్సాహమొనర్చెను. నాయుడు 'నీ నొనట తిరుమణి గింతియుండగను, పూనినే వెన్నకు బోయితి గాని' వేరుకాదని సమాధానము చెప్పి పరమదుగుమనెను. ఆ శిరము 'వీరులలో నొక వీరునిజేసి, వీరగంధము ముందు వెలయుంచునా'కని కోరెను. నాయుడందుల కంగీకరింపగనే పచకుల బ్రహ్మతేజము నాయునిలో లీనమయ్యెను. నాయకురాలును నలగాముడును పై పైకి వచ్చుచున్న బ్రహ్మనాయుని ఛాటి కాగలేక పారిపోయిరి. బిరుదురాజునాతడు నాయు నెదిరించి మరణించెను. నాయుడు పారిపోవు

నలగాము వెంటనంటెను. ఇంతలో చింతపల్లిరెడ్డి యద్భుతదేను. నాయుడాకని స్వామిభక్తికి మెచ్చి పోరాడవలదని పెడబొబ్బపెట్టెను నాయుని ధన్యని విన్న రెడ్డి చేతి కత్తి జారిపోయి కన్నులకు చీకట్లు గ్రమ్మెను. నాయుడా రెడ్డితో 'మలిదేవరాజుల మరి వేగ దెచ్చి, చూచెర్ల యేలించు మహిమతో నీవు, కామునికి బుద్ధి చెప్పు కడమ లేకుండ'నని చెప్పి, విడిచి పెట్టి మరల నలగాముని వెంటబడెను. గజభీముడగు నిజసింగుడు నాయు వెదిరించి చచ్చెను. నాయురాలే గుఱ్ఱమెక్కి వచ్చి నాయు నడ్డగించి పొడుపుమనగా నాయుడు 'ముగురు మూర్తులలోన ముఖ్యుడై నట్టి, చాశ్వరు డీశుల మిచ్చెను నాకు, ఇంచుల మీదను ఏయంగ దగ' దనెను. (నాయు డీశ్వరునకు గూడ నమ్మిన భక్తుడని స్పష్టముగా దెలియుచున్నది.) నాయురాలే ముందుగా నాయుని బోడిచెను. నాయుడామె నేమి యనక 'గుదికొని యశ్వమును కూలంగ బోడిచె'ను. నాయకురాలు పారిపోయి మరల రాజును గూచెను. బ్రహ్మనాయుడు వారిని మరల వెంటనంట వారి వై న్యములు పికాపికలై నలుచెనల బారిరి. నలగాముడు నాయకురా లిరువురును కొదమగుండ్లకు బారి విప్పుల శరణుజొచ్చిరి. వారిల దాచి నాయుని తెరుగుగా 'బొజ్జకడుపు తిప్పన బొనకూచిబొట్టు' మున్నుగాగలవారలు వచ్చి 'కాముని పొజ్జముల్ గావవే బ్రహ్మ'యని వేడి ప్రోత్సాహము చేసిరి. నాయుడు నలగాముని రావించి యభయపట్టము గట్టి బ్రాహ్మణులకు దానధర్మములు చేసి నలగామునితో 'ఆనుగుభూపతి మరణమైనది మొదలు, కట్టితి పట్టంబు కరుణ భూపాల తగవెంత దప్పితి ధరణీశ్వరుండ, తమ్ముల నాగిన తప్పు గాచితిని, మతమని పాల్గొని చూచెర్ల కొరకు, కోడిపోరును బెట్టి క్రూరచూర్గమున, గోపన జంపితివి క్రోధంబుతోడ' నని మందపోటు, అల్లునిచాపు మున్నగునవి యుట్టంకించి తెగడి 'నీ మన్నెనాయకుల్ నీ సేనలెల్ల, మడిసిరి యాకలన మరి సమము గాను, నిను దోలి పట్టంబు నిలిపితి నే'డన నలగాముడు మున్నగువారు 'విజయంబు నీదేను వినుము బ్రహ్మాన్న, యని చెప్పు రాజుచే నంపించుకొనియె కడువేడ్క నాయుడు కలని మధ్యమున, చాకల నట్లుండి అమరులు పొగడ'. గ్రంథ మింతటితో సమాప్తమైనది. బహుశః ఇచటగూడ కొంత గ్రంథపాతము జరిగియుండును. పల్నాటి వీరచరిత్రమున బ్రహ్మనాయుని పాత్ర మత్యంత ప్రథమమైనది. తెలుగుజాతి మగసిరికి బ్రహ్మనాయుడు కోటికి పడగ. ఆ మహావీరుని కథ కుదిగా నీ వీరచరిత్ర మింతటితో విడుచుట లెస్స.

కాటమరాజు కథ

గుంటూరు మండలమున పల్నాటి వీరచరిత్రమువలెనే నెల్లూరు మండలమున కాటమరాజు కథకు ప్రచార మెక్కువ. అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు

“కొమ్ములు వీరజాలు జిగి గుల్కెడు వ్రాతల కృష్ణలీలలం
గ్రమ్ము గుడార్లు వీరుడగు కాటమరాజు కథానులాపముల్
పట్టిన పుస్తకాలు ముఖపట్టిడి కట్టు రుమాలలు న్నెఱ
సొమ్ములు నామముల్ వెలయు నుద్దల గొల్లలు వచ్చిరెంతయున్”,¹

అని వర్ణించినటులే కాటమరాజు కథను గొల్ల లత్యంతభక్తుడ్రేకములతో చెప్పి పొట్టవోపికొందురు. ఈ కథను మాదిగలలో నొక తెగవారగు కొమ్ము వారును గొల్లలలో నొక తెగవారగు పికిలివారును ప్రచారము చేయుదురని శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగా రనిరి. తెలంగాణమున ఎఱ్ఱగొల్లలును, మందుచ్చ వారును (మంద ఎచ్చు శబ్దమునకు భ్రష్టరూపము) వీరన్నలవారును కాటమరాజు కథను చెప్పెదరు. మా గ్రామమున (దేవునూరు, ఓరగల్లు మండలము) వీరన్నలవారు చెప్పగా నేనీ కథ వింటిని. “కాటమరాజునకు నతులు చేకూర్చుట, వీరులను భక్తితో పూజించుట, యాదవుల ప్రధానదైవతమైన గంగకు వేటలు, బోసములు, సిడులు కావించుట ఈ యాచారము లిప్పటికిని నడుచుచున్నవే. నెల్లూరు జిల్లా దర్భ డివిజను దొనకొండలోని గంగకు ఏటేట గొప్ప జాతర జరుగును. ఆవిధముగనే కనిగిరి తాలూకా పాలేటి యొడ్డున నున్న పెద్ద ఆలవలపాటి గ్రామములో గూడ ఏటేట వైశాఖ పౌర్ణమికి గంగ తిరునాళ్లు జరుగును? శర్మగారి వాక్యములకు సరియైన యాధారమన్నట్లు హంసవింశతిలో గూడ నీ ప్రశంస యున్నది. నెల్లూరు నేలిన చోళ నల్లసిద్ధిరాజునకు కనిగిరి నేలిన యాదవరాజగు కాటమరాజునకును పుల్లరి విషయమై కలిగిన పోరు కాటమరాజు కథ. ఈ యుద్ధకాల మిదమిత్రముగా నిర్ణయించుటకు సరియైన యాధారములు లేవు. “తెలుగు వీరకథావాఙ్మయంలో కథావిషయాన్ని బట్టి లతిప్రాచీనమైంది కాటమరాజు కథే. నెల్లూరిమండల శాసనసంచయములలో కాటమరాజుకీ మనుమసిద్దికి క్రీ. శ. 1170 ప్రాంతంలో యుద్ధం జరిగినట్లు

1. హంస వింశతి 2-88.

2. నా నెల్లూరు మండలయాత్ర.

ఆధారం కనిపిస్తోంది" అని శ్రీ హరి ఆదికేషువుగారు వ్రాసిరి. కాని వాడే యా శాసనాధారమును శంకించిరి. అది గుండ్లపాలెముశాసనమే యైనదో సరియైనదికాదని ఇదివరకే చారిత్రకులు నిర్ణయించియున్నారు. నల్లసిద్ధి రాజునకు దండ నాథుడు ఖడ్గ తిక్కన. ఈతని పినతండ్రి కుమారుడే మన కవిబ్రహ్మ తిక్కన. కవిబ్రహ్మ మనుమసిద్ధి కాలమువాడు. మనుమసిద్ధి క్రీ.శ. 1250 ప్రాంతమువా డందురు. కాకతి గణపతిదేవుని తిక్కన సందర్భించెనట. గణపతి దేవుడు క్రీ. శ. 1198-1262 ప్రాంతమువాడు. కవి తిక్కనకన్న 50 సంవత్సరములు వెనుకకు నెట్టినను ఖడ్గతిక్కన క్రీ. శ. 1200 ప్రాంతమువా డగును. అటులైనను పల్నాటియుద్ధ మింతకు పూర్వమే జరిగిపోయినది. పల్నాటి యుద్ధము రుద్రదేవుడని ప్రఖ్యాతుడైన కాకతి ప్రభువు కాలమున జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. ఇది గాకను ఖడ్గతిక్కనను తమ్ముడు బాచడు లేక భాస్కరమంత్రి దశకుమార చరిత్రమున (1215) ప్రశంసించబడెను. ఖడ్గ తిక్కన తండ్రి, చోడతిక్క నృపాలుని మంత్రి. చోడ తిక్క క్రీ. శ. 1209. 10 ప్రాంతమున నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కనుక ఖడ్గతిక్కన క్రీ. శ. 1220-30 ప్రాంతమున నుండియుండును. నల్లసిద్ధిరాజుగూర్చి ఇదమితముగా తేల్చిచెప్పజాలము. నల్లసిద్ధులెందరో కలరు. కాటమరాజుతో పోలిన నల్లసిద్ధి యెవరో? ఆంధ్రుల చరిత్రయం దధికభాగము సంశయాస్పదమే గదా! పాటలో నున్న యుద్ధకాలము మరింత వింత గొల్పును. ఆనాటికి ఖడ్గతిక్కన తండ్రి కూడ ఉండియుండడు. కాటమరాజు కథకు పీఠిక వెలయించిన శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారే ఈ సమస్యను తీర్పుటకు నేటికి తెలిసిన వస్తువు చాలదనిరి. కనుక నీముడివిడని విషయ మింతటితో విడిచిపెట్టెదను.

ఇటీవల డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారు కాటమరాజు కథలందలి చారిత్రక విషయము లన్నింటిని సాకల్యముగా పరిష్కరించినారు. ఈ యుద్ధము క్రీ. శ. 1280-1297 మధ్య జరిగినట్లు వారి అభిప్రాయము². శ్రీ ఆరుద్రగారు కాటమరాజు పూర్వులు విశాఖమండలమందలి యలమంచిలి ప్రాంతము లేలినట్లును, కాటమరాజు గోవులమేతకై కర్నూలు, కడప మండలములు తిరిగి నెల్లూరు ప్రాంతములకు వచ్చినట్లును తేల్చినారు³.

1. జానపద గేయవాఙ్మయ పరిచయము.

2. తెలుగు వీరగాథాకవిత్యము (అముద్రితము).

3. ఆంధ్రప్రభ. దిన పత్రిక ఆదివారపు సారస్వతానుబంధము 27-11-1960.

కాటమరాజుకథకూడ పల్నాటి వీరభారతమువలె పెద్దగ్రంథము. కాటమరాజు కథ, దీని కనుబంధముగా భట్టరాయభారము, కోటపాటి తాటివృక్షము తెచ్చేకథ, ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాటలను గేయములు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి సంపాదకత్వమున ప్రచురితమైనవి. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి పూర్వమెప్పుడో మొకంజీ మరియు బ్రౌనువంటి పాశ్చాత్యపండితు లీపాటలు సేకరించి మద్రాసు ప్రా.ప. భాండారమున నుంచిరి. కాటమరాజుకథకు సంబంధించిన మరికొన్ని చిన్న కథలపాట లింకను అముద్రితములు. శ్రీ వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు 'అగుమంచి కథను ప్రకటించియున్నారు1. శ్రీ తిమ్మావఱ్ఱుల కోదండరామయ్యగారు కూడ ఈ విషయమున విశేషకృషి చేసియున్నారు2. పలనాటికథాచక్రము వలెనే కాటమరాజు కథలచక్రము కూడ అనేకకథలసంపుట మరియు దీనిలో మొత్తము 32 కథ లున్నవనియు, వల్లరాజు కథతో నారంభమై భక్తిరన్నకథతో నీ కథాచక్రము ముగియుననియు ఈ విషయమై సాకల్యముగా పరిశోధించిన డా. తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావుగారి యభిప్రాయము. వారి కథల కేర్పరచిన క్రమ మిట్లున్నది. 1. వల్లరాజు కథ 2. పంపాద్రి కథ 3. పెద్దిరాజు కథ 4. సింహాద్రిరాజు కథ 5. ఎరనూకరాజు కథ 6. నలనూకరాజు కథ 7. పోలు రాజు కథ (దీనిలో ఆరు ఉపకథ లున్నవి) 8 బల్లికురువ పోట్లాట 9. కరియాపుల రాజు కథ 10. కాటమరాజు పట్టాభిషేకము 11. పాపనూక కథ 12. ఆపులమేపు 13. పాలేటికథ 14. ఎఱ్ఱయ్య తర్కవాదము 15. జన్నివాడ కథ 16. భట్టరాయభారము 17. కోటపాటి తాటివృక్షం తెచ్చేకథ 18. బొంగరాలకథ 19. ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పోట్లాట (దీనిలో ఏడు కథలు-కొండములు-ఉన్నవి) 20. అగుమంచి కథ 21. భక్తిరన్న కథ3. కాటమరాజు యుద్ధముగూర్చి ఆంధ్రచారిత్రకు లందరును చర్చించినారు. వీరిలో అధికసంఖ్యాకులు కాటమరాజును దోషిగా చిత్రించిరి. కాని శ్రీ యం.ఆర్. నాగేశ్వరరావుగారు మాత్రము నల్లసిద్ధియే దోషియని వ్రాసినారు4.

కాటమరాజు కథను శ్రీనాథుడు ద్విపదగా వ్రాసెనట. పల్నాటి వీరచరిత్రమును వ్రాసిన శ్రీనాథుడు కాటమరాజు కథనుకూడ చేపట్టుట

1. పరిశోధన, 5, 6, 7 సంచికలు.

2. ఆంధ్రపత్రిక-విజయ ఉగాది సంచిక, భారతి-విజయవై శాఖము.

3. జానపద సాహిత్యము-వీరగాథలు.

4. పంచలింగాల కొండ యుద్ధము.

వింత కాదు. కాని మన దురదృష్టవశమున నది యింతవరకు లభించలేదు. శ్రీనాథు ననుసరించి గుఱ్ఱముకొండ భక్తవత్సలకవి కాటమరాజు కథ పద్య పరిబంధముగా వ్రాసినట్లు చెప్పకొనెను.

సీ. ఒక శుభదినమున నొగి శుభ్రమతి శౌరి. పూజావిధానంబు పొందుపరచి
హరికథ వినివిని యారాత్రి నిద్రింప, శ్రీనివాసుం దీట్లు చెప్పె కలను
శ్రీనాథుడను కవిశ్రేష్ఠుండు ద్విపదగా. రచించె కాటమరాజుకథ
మది నీవు నాపేర నంకితంబుగ పద్య. గద్యాత్మకంబుగా మనక నుడువు

గీ. మని వచించి తిరోహితుడయ్యె నంత
నేను మేల్కొంచి యా స్వామి నెంచి మదిని
కాలకృత్యంబులను దీర్చి కడు దలిర్చి
పండితావళి గనుగొని భక్తి మెయిని 1.

ప్రకృతము నేను పరిశీలించు “కాటమరాజు కథ” పాట యవతరణికలో ‘గురుత్వై న కొమనాల గోత్రాభిచంద్రు, దెనయంగ గంగుల యెల్లయ్య కూర్చి, తనయుడు సర్వన తగు సహోదరుడు, వినయెల్ల యనువాడు ప్రియము దీపింప, వలనొప్పు శ్రీనాథు వచనపద్ధతిని’² యదుశాస్త్రచరితమంతయు పాడినట్లున్నది. ఈకవి ఎప్పటివాడో తెలియదు. నల్లసిద్ధికి సహాయముగా ‘వన్నపట్టణమేలు చంద్రశేఖరుడు’ వచ్చెనను యనందరృముచే కవి చెన్నపట్టణ

1. కాటమరాజు చరిత్రము. పద్యకావ్యము.

2. ‘వచన పద్ధతిని’ అన్నమాటలు చిత్రములు. శ్రీనాథుడు వచించిన పద్ధతియని కొందరు సర్దుకొనినటుల కానవచ్చును. నాకుజూడగా వచనపద్ధతియనగా పాడిన పద్ధతి యని తోచుచున్నది. కాకతీయుల కాలమువారని ప్రసిద్ధిచెందిన ఏగంటి వారి వచనములు గేయములే. ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడగు కృష్ణమాచార్యులవారి సింహగిరి వచనములు (లక్షణరాయ పరిశోధకమండలి వారి తాళపత్ర గ్రంథములందున్నవి) పాడుకొనునట్టివే. నేడు స్త్రీల పాటలుగా అచ్చగుచున్న శ్రీరంగ మాహాత్మ్యములో గూడ కృష్ణమాచార్యుల వచనగేయములు కానవచ్చుచున్నవి. తాళ్ళపాకవారి వచనములు రాగయుక్తముగా నున్నవి. వానికి చివ తిరుమాలాచార్యుల ‘సంక్షిప్త లక్షణము’లో లక్షణగుర్తి పేర్కొనబడినది. వచనములకు జనకుడుగు బసవేశ్వరుని వచనములు కూడ పాడెడువారేమో! కనుక శ్రీనాథుని వచనపద్ధతి ఈగేయకథలను పాడెడుపద్ధతికి వేరనుచున్నాను. కాటమరాజు కథ వచనపద్ధతినే పాడబడుచుండెడి దనుటకు దీని ఛందమంతయు నొక్కతీరుగా నుండక పోవుట యొక తార్కాణము. మంజురీ ద్విపదయని పేరున కేగాని పెక్కుచోట్ల పాడుకొనుట కనువగునట్లు చరణములు మారునొందినవి.

సంస్థాపన (క్రీ.శ 1682) తరువాతివాడై యుండునని యూహింపవచ్చును. మైసూరు సమీపమున మరియొక చెన్నపట్టణము గలదు. దాని నిర్మాతలు రాజావంశీయులైన తెలుగు రాజులే. కాటమరాజు కథలో వచ్చెడు చెన్నపట్టణము మద్రాసుగా మారిన చెన్నపట్టణమో మరి కన్నడదేశములోని చెన్నపట్టణమో తెలియరాదు. నెల్లూరుకు సమీపముననున్న మద్రాసు చెన్నపట్టణమే కావలెను. లేదా పాట పాడెడువారైనను ఈమాట చేర్చియుండు రసవచ్చును. ఇదిగాకను స్త్రీసద్భిషక్తమున 'తుపాకి విలుముక తొమ్మిది లక్ష' లున్నట్లు వర్ణింపబడినది. నిజముగా నాకాలమున తుపాకులు పాశ్చాత్యదేశమునగూడ పుట్టియుండవు. ఈ విషయముగూడ చెన్నపట్టణమువంటిదే కాటమరాజు కథ పండితుల పరిశ్రమచే శిష్టులును, పాటకజనము కృషిచే జానపదులును ఎరిగినదే. కనుక కథావివరము లుత్పంకించను. గేయరచనము చక్కగానున్నది. జాతీయములు, సామెతలు, నానుడులు పెక్కులున్నవి. సినలైన దేశీరచన మనిపించును. ఈవిషయములు భాషాభాగమున చర్చించును. ప్రస్తుతము గ్రంథమందున్న మరికొన్ని చారిత్రక విషయములతోపాటు కొన్ని సాహిత్యవిషయముల పరిశీలింతము.

యాదవనాయకులు యుద్ధమునకు సన్నద్ధులగుచు “పుడమి యాకాశంబు పొడమనినాడు, ఏకజలంబువై వెలుగుచుండితివి, అండబ్రహ్మాండంబు లభిలంబు నీవు, అందు బుట్టినవారి కాదర్శు నీవ...వల్లవుల్ గొల్పేటి వరదయామూర్తి” యని గంగను ప్రార్థించిరి. గంగ వారి కారాధ్యదైవతము. పశువులకు కావలసినది తృణజలసమృద్ధియేగదా !

సిద్ధిరాజుకు సహాయముగా “తిరువణామల తిప్పరాజు తిరుకంటరాజు, అట్లకొండచ్చిరా జాదివన్నె మాదిరాజు, గయకొండ నేలేటి ఘన గంగరాజు, చెన్నపట్టణమేలు చంద్రశేఖరుడు, రాకోట యేలేడి రాయశృంగుండు, వరగ కాళహస్తి యేలు పాప తిమ్మరాజు, వెలికంచి యేలేడు వెంగళపతియు, ప్రభగింపట్నమేలు పద్మశేఖరుడు, నార్లవము నేలు నంగభీతినేడు, పెచ్చుమల తిమ్మరాజు పెదభావరాజు, మన్నెమదిరి నేలేటి మంచిగంధం మాదిరాజు” మున్నుగాగలవారు వచ్చిరట. వీనిలో కొన్ని ప్రదేశనామములు దక్క తక్కిన రాజుల పేరు లేచరిత్రమున లభింపవు. ఇవి కేవలము కల్పిత నామములై

యుండును. తిరువట్టామల, అరెగొండ, చెన్నపట్టణము, 1 కంచి, అరణి, వచ్చమలై యనునవి నెల్లూరికి దక్షిణపుటాళ్ళు. ప్రదేశనామములతో మైత్రి పొసగుటకు వదకర్త రాజులపేరు లల్లియుండునని నా నమ్మకము. వీరేశాళ “మాళవసౌరాష్ట్ర మగధభూపతు” లాదిగా నుమారు భప్పన్నరాజ్యాధిపతుడును పేర్కొనబడినది. ఇది మన కావ్యములందంతట నొక సంప్రదాయముగా వచ్చునట్టి వర్ణనమే కాని వేరేమియు కాదు. వీరి బలముల సంఖ్య గమనింపుడు. “ఎనుబదెన్నిదివేల ఏకాంగ వీరు, లొలయ తొమ్మిదివేల యుత్తమాళ్ళములు, సొరిది తొమ్మిదివేల చొక్కపు చిల్పి పెలును, యిరువది లక్షల ఈనుగోడిగలు, కరులును మూడువేల్ గడ లైదులక్ష, పరగంగ లొటిపిటల్ వదునైదువేలు... శపాకి విలుమూక తొమ్మిదిలక్ష”. జానపదుల కెంత సంఖ్యయైనను ఒక లెక్కలోనిది కానట్లున్నది. ఖడ్గతిక్కన నల్లసిద్ధిని పలుమా రీగేయమున ‘పల్లవ నలంధి పట్టాభిరామ’యని సంబోధించినట్లున్నది. నల్లసిద్ధి నిజముగా చోళుడు, చోళులు పల్లవవంశము తరువాత అధికారమునకు వచ్చినారు. మొదట వీరు పల్లవులకు సామంతులై వారి బిరుదములను దాల్చియుందురు. ఇదియునుగాక, ఆంధ్రదేశ మందలి సామంతరాజకుటుంబము లెన్నియో పల్లవులచే స్థాపింప బడినవని తెలియవచ్చుచున్నది. వారి గౌరవసూచకముగ పల్లవబిరుదమును తెలుగుచోళులు దాల్చియుందురు. మొదట కాకతీయులు తమ ఏలికలైన పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తుల బిరుదావళిని దాల్చుట మన మెరిగిన విషయమే.

తనబలమంతయు సమసిపోవ తానేకాకియై నిల్చిన ఖడ్గతిక్కనతో ఎదిరిబలమున నున్న పిన్నమనేడు “పోరు నిల్చగదోయి భూసురోత్తముడ, సంగడు మీతోను సమరంబు పేయ, అగ్రజన్మలు మీరు యాదపులమేము, భట్టుల బ్రాహ్మణవైష్ణవోత్తముల, వెట్టిచెరల్ మాన్ని వెనుక వేసికొని, ప్రాణాలోసగి కీర్తిప్రబలి యున్నామని బ్రాహ్మణభక్తిని దెలుప తిక్కన ‘యతిప్రాస లుండని యాకైత లేల, సుతిగూడి నడవని సొగసు పదమేల, పతినూచి మెచ్చని బంటుతనమేల, యితరులు మెచ్చని యీతె సాధనమేల’ అని తిరిగిపోయెను. రణమునుండి తిరిగివచ్చిన తిక్కనను జూచి తండ్రీయగు సిద్ధనామాత్యుడు ‘కొడుక యీ వంశంబు కడుదొడ్డదోయి, పెద్దకాలమునాడు

1. చెన్నపట్టణమపేరుతో నెప్పటినుండి వెలసెనేగాని తిరువళ్ళిక్షేత్ర పార్థసారథి యాలయములో పల్లవులనాటి శాసనములున్నవి. అచ్యుతరాయల కాలమున నీ యాలయ భగము మరింత పెంపుగాంచినది. ఇది తెలుగుచోళుల కాలమున నుండియుండ వలెనుగదా?

పేరుమోసివది, పులికడుపున గొట్టె పట్టుచందమున, గలిగితి నాయంతి గర్జించునందు, మగతనంబున బుట్టి మగవాడవనుచు, పగతుకు వెన్నిచ్చు ప్రాణంబదేల, యరులకు నోడి యాయవని మనుకన్న, సరగ రణభూమిలో నమయుట మేలని వీరోచితముగా బల్కెను. ఇవి సిద్ధయామాత్యుని గుణకీలముల చెల్పుమాటలు. విరిగివచ్చిన తిక్కనను పౌరులు చేసిన గేలి యింతంతకాదు. 'తాటాకులను మోసి తగ వ్రాయగాని, చెరిగి యుద్ధము చేయ చేతనేమాను, ఎదిరించి నిలిచిన హెచ్చుసేనలను, సరిసేయ నవి యజ్ఞశాలలు గావు, అరుల పోటులుగాని యక్షతల్ గావు, మారణాగ్నులుగాని మంత్రాలు గావు, చనుదెంచు చక్రాలు చక్కిలాల్ గావు, ఘనచక్రబాణాలు గారెలు గావు, టంతముల్ రుచి వప్పుకూరయు గాదు, కమ్మని పాయనము కాదు కయ్యంబు, వండిన యా పిండివంటయు గాను, బంటుతన మేయూరు ద్రాహ్మదేయూరని పౌరులు చప్పట్లుగొట్టుచు జాతులాడిరి. తిక్కన భార్య స్వయముగా భర్తకు స్నానమునకు నీళ్ళుదోడి'అక్కడ మంచంబు నడ్డంబుబెట్టి, అర్థసేరు పసుపు నమరంగనుంచి, కూర్చుండిస్నానంబు గొబ్బున జేయు'డని దెప్పిపొడిచి అత్తతో'గొబ్బున నీరాడి కూతురు వచ్చు, తీర్చి యడ్డబొట్టు స్థిరముగా బెట్టు, గంధంబు చెక్కిళ్ళు ఘనముగా బూసి, పళ్ళాన నన్నంబు బాగుగా బెట్టు, మన్నది.తల్లి తిక్కన్న కన్నము బెట్టి విరిగినపాలు బోసి కొడుకు కారణమడుగ 'అరుణోదయమువేళ నదియెట్లొకాని, యావులు బెయ్యలు నటు మేయబోయి, యరులతో బోరాడి యుటమీద నీవు, విరిగిన నిను జూచి విరిగెను బాలని సమాధాన మిచ్చినది. అబ్బ! ఒకనా డాండ్రదేశ మెట్టి యాడబడుచుల కన్నది! వీరధర్మము ముందు పతిసుతబాంధవ్యము వారికొక లెక్కకాదు. అందరిచే నవమానింపబడిన తిక్కన రెండవమారు యుద్ధమునకు బోవునప్పుడు తండ్రితో నన్నమాటలు వీరోచితములు. "ఓ తండ్రి వినవయ్య యొక విన్నవంబు, నాయొక్క కీర్తి యానందంబునొంద, యదుబలంబులమీది కరుగుచున్నాడ, వారిని దునుమాడి వచ్చినా మేలు, పోరాడి వారిచే పొలసితి నైన, నీవట కావార్త విజమని తెలిసి, వేవేగ రణభూమి వెదకంగ రమ్ము, ఆముకొని పగవారి హతముసేయంగ, కవగొని పగరు నా కండలు నరుక, పరగ నెమ్ములె యున్న పగతుర ద్రుంతు, నొకచోట నుండబో దొనరగా బొంది, కదనంబులో బొంది కానకుంచేను, నచ్చట నిచ్చట నాయుద్ధభూమి, పరగ గండలు నెగిరివడుచుండెనైన, తిక్కన్న కండలని తెలియంగ జూడు". తిక్కన్న

మగటిమి యంతటిది. ప్రాణము పోయినవెనుక తెగిన కండలుగూడ రణరంగమున దూకులాడునట. జానపదులు వీరరసము నెంత ప్రగాఢముగా జీర్ణించుకొనిరో కదా! తిక్కనతో యాదవులు బ్రహ్మహత్యా భయమున పోరున కియ్యకొనకుండగా బ్రహ్మరుద్రయ్యను కైవలబ్రాహ్మణుడు 'బ్రాహ్మణాడు భవబ్రాహ్మణ నేను, బ్రాహ్మణులము పోరు పాటింపగల'మని తాను హతమైనచో "గోదావరయు నెఱ్ఱగొండ లెన్నాళ్ళు, అదిత్యచంద్రులు నవని యెన్నాళ్ళు, అన్నాళ్ళు వెలయు నీ యాదవకథయు, కలియుగ మెన్నాళ్ళు కలుగు నన్నాళ్ళు, నవనిలో నాపేరు నర్పితంబగు"నని యుప్పొంగిపోరునకు గడంగెను. ఒకరు గుఱ్ఱ మెక్కిన మరయొక రెద్దు నెక్కిరి. వారి యుద్ధము వర్ణనాత్మకము. యుద్ధమున గూలిన బ్రహ్మరుద్రయ్యను యాదవులు 'మాఘమాసమున నమావాస్య తిథిని, మంగళవారాన మధ్యాహ్నవేళ' నమాధి యెనర్పిరట. దీని బట్టుకొని ప్రాకులాడినను యుద్ధకాలము సరిగా తేలదయ్యెను. ఖడ్గతిక్కన వీరస్వర్గ మలంకరించిన వార్త విని సిద్ధనామాత్యుడు రణరంగమునకు వచ్చి కొడుకును వెదకెను. అప్పుడు 'జలధిలో మీనముల్ చలియించునట్లు, నెత్తుటి వజ్రులో తుత్తునియలుగ, తిక్కన కండలు తేలాడుచుండె, నెగినెగిసి పడుచుండె నీవలావలకు'. తిక్కన తన పౌరుషము నెరిగిన వీరుడు. తండ్రి కొడుకు కండలు కావిదోవతిలో పొదిగి నెల్లారికి బోవ తిక్కన భార్య మామతో 'పురుషుకంటెను ముందు పోయెనా ప్రాణి, తగ బ్రాణనాథుండు తను జేరుదనుక, నాగి ప్రతీక్షించు నా పుణ్యకాంత, పురుషుడే ముందైన బుణ్యకాంతలకు, బతిగూడి యొక్కపై పరలోకయాత్ర, పుణ్యప్రదంబని పొగడును శ్రుతులు. వతి నెడబాయట పరగ దోషంబు, నా ప్రాణవిభునితో నన్నంపు మనుచు' నహగమనము చేసినది. ఆమె యెంతటి వీరవత్నియో అంతటి పతివ్రతగూడ.

పిన్నయ్య తనవారితో శత్రువులను 'తొణికి చంపకుడన్న దోషంబు వచ్చు, మార్చొని నిలచిన మరువకుండంగ, చెండాడి చంపను నెలవ'ని పలుకుట ఆతని ధర్మనిష్ఠను సూచించును. యాదవులు బొల్లావును స్తోత్రము చేయునప్పుడు 'భువి గంటకుల జంప బుధులను నిలువ, నీకు జెల్లెనుగాక ఎవ్వరి వశమ'నినప్పుడు 'పరత్రాణాయ సాధూనాం వినాకాయ చ దుష్కృతాం' అను మాటలు జ్ఞప్తికి వచ్చును. బొల్లావు విష్ణ్వంశమున జన్మించినదని గదా యాదవుల నమ్మకము. బొల్లావు యుద్ధమతిలోకముగా వర్ణింపబడినది. ఇది జానపదులకున్న

అద్భుతరసప్రీతిని చాటునట్టిది. దాని ధాటి కాగలేక 'పడలేక యాపదల్ పడచుల
చేత వస్త్రమేమిటికని వగణెందువారు, నడ్డక తైలు భేదె లటు పారవైచి, మళ్ళి
చూచువారు మఱియు నురకంగ, బడి వారి పాదాల బడి లేవలేక. హఠహరి
మము గావు మనియెడువారు, చక్కని మేడ్యంబు సందున దూరి, పటుగున
నుచుకంగ బుటియలు పగిలి, యాపద నొందుచు ననిరిట్లు వారు, కడతేరితిమ
యైన గండంబు గడచి, బోనాలు పెట్టుదుము పోలేరు తల్లి'యనెడు యుద్ధభీరువుల
వర్ణనము పల్నాటివీరుల చరిత్రమందలి శ్రీనాథుని వర్ణనమును దలపించును.
బొల్లావునుండి తప్పించుకొనిన తరువాత భటులాడు బీరములు హాస్యరస
పూరితములు. 'తఱిమితి నావును తల సూపకుండ, దోడెవ్వరును లేక తొణకి
పొడువంగ, వచ్చితి నాయావు వచ్చునో యేమొ, యేవంక వచ్చునో యెరిగి
పొడుతాము, కాచి యుండుడి చక్కగను వీరులార'యని యొకడన 'శకునంబు
గాదాయె సాగి రాగాను, కాని శకునంబున కదలినందునను, కలనిలో బొల్లావు
కల్లుగా జంపె, నికనైన నెల్లూరి కిప్పుడే పోయి, మంచి శకున మరసి మరలి
వచ్చెద'మని యొకడు, 'తెల్లవారిన నావు తేటపడ జూచి, యొక్కండనే పోయి
యొద్దిక దాని, పరగ దోలుకవత్తు పంతంబు జూడు' మని యింకొకడు
ప్రగల్భములాడిరి. బొల్లావు రాగా సేనలు పరుగువారిని ఘట్టమున సహజమైన
వర్ణనము లున్నవి. 'పొదల దాగినయట్టి పోటుమన్నీలు, వట్టెల దాగిన వరుసు
మన్నీలు, (వట్టెయనగా నీటి ప్రవాహవేగమున నేర్పడిన బీటిక) మోకాళ్ళమోపున
మోరెత్తి చూచి, వంగి వంగియు నావు వడిఁ దేడి రంత'. 'అదె వచ్చె అదెవచ్చె
ననుచుండగాను, జడియకుమని వీపు చరిచేటివారు, ఎదుతొమ్ము చరిచిరి ఏమి
లేదనుచు, భయము బోగొట్టి లే పదపద మనుచు, సిద్ధిరాజుల యొద్ద జేరి
రందఱును'. సంధ్యగోపాలుడు ఘంట వృత్తాంతము జెప్పును. కృష్ణావతారమును
వర్ణించుచు ఇంద్రుడు వాన గురిపించ కృష్ణుడు గోవర్ధనగిరి యెత్తిన, దానిక్రింద
'కరులు సింగంబులు గదిసె హితమునను, మేకలు తోడేళ్ళు మిళితమైయుండె,
నెలుకలు బిల్లులు నేకవైయుండె, గండభేరుండముల్ ఘన శరభములు, నేకమై
పక్షిలు వెలయుచునుండె, వైరివర్గము లేక వసుధ జీవులను, కాపాడుచుండెను
గోపాలకుండు' అను వర్ణనము భారతమును కళాపూర్వోదయమును దలపించును.
పారిన వీరులు నల్లసిద్ధికి బొల్లావు నిట్లు వర్ణించి చెప్పిరి. 'పాదాలు
నాలుగు పరగ చక్రాలు, పైపిల్లగిట్టలు బాజాల బోలు, నది తోక గదయ్య
హనుమంతు వాలు, వంటి కొమ్మడిగాడు వక్రాయుధంబు, శంఖు చక్రంబుల

చాడ్చున నాడు, నసురతలాటాల నాయావు నెగనె, గట్టిగా శ్రీహరి తైవడి దోచు, వరగ నావు ముఖంబు పద్మంబు బోలు, గల్వరేకుల బోలు కన్నులతీరు, ఆ కర్ణముల జూడ నానందమౌను, ఆ దివ్యనామంబు నమరంగ జూడ, గట్టిగా శ్రీహరి గరుడవాహనమే. ఇది జానపదులకు నచ్చిన వర్ణనావిధానము. (బొల్లి యావునకు ఒకే కొమ్ముండుట గమనింపదగిన విషయము. ఋశ్యశృంగుడు తలపై కొమ్మున్న మానవుడు. ఖడ్గమృగమునకు బలిష్ఠమైన యొక కొమ్ముండును. పాశ్చాత్య జానపదసాహిత్యమున Unicorn అను ఒంటికొమ్ము జంతువు ప్రసక్తిగలదు. అది బలమునకును పావిత్ర్యమునకును చిహ్నము. పాశ్చాత్య జానపదసాహిత్యవేత్త లీమృగమునకు జన్మభూమి భారతదేశమనియే తలచిరి!) బొల్లావును బోయలు గదిసి చంపెడు ఘట్టిము హృదయ విదారకముగా నున్నది. బాణములు వేసి ఈతెల బొడుచుచుండగా 'అకొని బొల్లావు అలుగుల దినుచు, దాహంబు గొని రక్తధార ద్రావుచును, ధీమౌ బోయల దిండ్లు ద్రిప్పుచును, వింతగా బున్నము వెన్నెలగాయ, నంతంత బిల్లదీపు లాడినయట్లు'దెనట, (పిల్లదీపులన బాలక్రిడావిశేషమని నిఘంటువు) ఇట బీభత్సము కరుణము రెండును మేళవించినట్లున్నవి.

అయితమరాజు వగల నేర్పాటుచేసిన ఘట్టిమున నిరుపక్షముల నున్న వీరుల పేర్లుగడింపబడినవి. వీరు మరుగువడిన చరిత్ర పుటలందున్నవారో లేక కల్పితనాములో? ముమ్మయ్య మృతికి పోచయ్య విచారించిన పట్టులు కరుణాపూరితములు. 'మామ! యీకాంతిసంపదగల మేను,బొత్తైపు నేజాల బొడిచిరా మామ, నేను వచ్చినదాక నేరేడువద్ద, నిలువక వగరపై నేల యెదిరితివి, కదిసిన పగతుర కలని లోపలను, బాహువులేనొచ్చెనే బాటలు నరుక, నటు తిరిగి చూచితే యండ లేడనుచు, అప్పుడు సంధించి యాపాటు జూచి, మాయగా బొడిచిరట మామ! బల్లాన'. యుద్ధము చేసేచేసి యాదవు లలసి ఆవులన్నకడ కిట్లు పోయిరట. 'బూటగు వృక్షలు పూసినయట్లు, పారిజాతంబులు వర్షినయట్లు, పోటుగాయాలవి పూలబంతులుగ, నారసా లెర్ర గన్నేరులే యనగ, మల్లెపూవులవలె మరి దేహమందు, వేసిన బాణాలు యెడలేక నాటి, తెఱగొప్ప

1 Standard Dictionary of folklore Mythology & legend. 'The Unicorn' by Dieter Schlingloff. German Scholars on India Vol I Page 294. Chowkhamba Publication. 1973.

బూపులై తేజంబు మెరసి, వనసలు మావిళ్లు ఫలమందినట్లు, నెనగంగ పూవులు వికసించినట్లు, అరీతి యాదపురే హంకృతవలన, యశ్వల గోల్పోయి యాచోటు జాసి, యుచ్చాస్వనిశ్వాస యూపిర్లతోడ, నయితన్న వెనువెంట నంటియాదవులు, పొందుగా దాసాని పూల్లాప్పనట్లు, అప్పుడు వచ్చిరి యావులన్న కడకు.' ఈతీయగా వచ్చిన యాదవులను నలనన్న 'మీ తనువులు డప్పెనా తమ్ములార, వరగంగ మల్లెల పాన్పులమీద, మనలేటి దేహాల ముం నాటినాది, వరగ జాజాల మీద బిందుదేహాల, నందరికి నాటిన వతిబలులార, వన్నీట పాన్పునంబు పంచ ప్రాణాలు, పల్లికొండ పంచిన ప్రజ్ఞ ఈడేర్పి, కత్తిపోటుల నెత్తు కారు చున్నదియు, కమ్మని కస్తూరి గంధంబు నలదు, మేన గారెడు నెత్తు మెరసి కరుండ్ల, తగ రణంబున రాము తమ్ముల వలె'నున్నారని యోదార్చిన ఘట్టము కరుణాపూరితము. నలనన్న పద్మనాయుడు పల్లికొండ ముచ్చటించుకొన్నప్పుడు (పుట 122) యుద్ధము చూపు బి. 30 ఆచూవాన్యనా దారంభమై 14 దినములు గడచినట్లు చెప్పబడినది. తరువాత పుట 140 లో 'అంతట మరునాడు ఆచూవాన్య నాడ'నియు పుట 147 లో 'చూపు మానమున నచూవాన్య'నాడు నల్లసిద్ధి మయు కాటమరాజులు పోసనట్లు వర్ణింపబడినది. యుద్ధమెన్ని దినములై నట్లు? సరిగా తెలియుటలేదు. సిద్ధిరాజు వై నికులు యాదవుల ఆవులను పట్టవచ్చుట, అవి వారి నదరించుట వహజ వర్ణనములతో నలరారుచున్నవి. ఎఱ్ఱయ్య ఆవులను పేరుపేరున బిల్చుట మనోహరదృశ్యము.

'ఆరురాజ్యపు మూక లాడుకొని వచ్చె, సొచ్చి పొడుతువు రావె సోగలనెవలి, మొరసరాజ్యపు మూక మునుకొని వచ్చె, భాగీరథీగంగ బలముతో బొడువు, వాగర్తమూకలు వచ్చెను దండు, శ్రీలక్ష్మి గుఱ్ఱాల జీరుదు రమ్ము, గోదావరీ రమ్ము గొంతి గాంధారి, భూదేవి సరస్వతి పొందుగా రమ్ము, భూతేశ యోగిరిజ భూమిదేవమ్ము, భైరవి విరాళ భద్రగిరి వినుత, దుర్గమహంకాళి దుందుభి రావె, సౌమిత్రి జాంబవతి సౌభద్రదేవి, కౌసల్య రేవతి కాలింది రమ్ము'. ఆవుల పేర్లు జానపదవాఙ్మయమున శ్రీల పాటలలో కూడ వినబడును. (గోవుపాట చూడుడు.) నలనన్న విగ్రహము జూచి నల్లసిద్ధి యిటు లాశ్చర్యపడెను. 'చాత గుంతము పట్టాయెను గాక, బిలభద్రరాముతో బాటింపదగును, శరచాపముల వీడు చేబూనితేను, బిరికింప శ్రీరామభద్రు డనవచ్చు, గాండివశస్త్రముల్ కడు లేవుగాని, పాండవాళ్లునునికి ప్రతి యనవచ్చు.' కాటమరాజు

నల్ల సిద్ధి యుద్ధము చేయుచుండగా 'దక్షిణ శంఖండు తారసిలినట్లు, ధరణి గహ్వర మెగయ దగను బోరాడి, కడు రామ రావణుల్ కలిసినయట్లు, పృథివీ మూర్జిల్లగా బోరింద్రును, మత్స్యంబు మత్స్యంబు మల్లాడినట్లు, వారిధివారిధి వడి గలసినట్లు, వడికొని పోరిరి పనుధపై నంత, మేరువు మేరువు తారసిలి నట్లు' డెనట. యుద్ధరంగ మతివీభత్సముగా వర్ణింపబడినది.

'వల్లవరాజుల పాలేట జంపి, పగవారి రక్తాన ప్రదక్షిణము తిరిగి, పాలేటి గంగకు పగవారి శిరసు, పాదకానుక పెట్టి ప్రస్తుతి జేసి, యల్లకాళి యాత్ర యటుపోయి నట్టి' భక్తిరన్న వచ్చువరకును కాటమరాజు ప్రార్థనమున 'ఈగ వ్రాలకయుండ నీలె యిడకుండ, (ఈలె యనగా మురుగువలన బుచ్చెడు పురుగు. ఇది Fungus జాతికి చెందినది) కాకులారణమందు గదిసిరాకుండ, నక్కలు రణమందు నడయాడకుండ, నీచుకు భూతాలు నీగి రాకుండ, కౌజుకు గ్రద్దలు కారాడకుండ, నాకాళపక్షులు నట్టు వంచకుండ, మేదిని పండులు మెడ వాల్చుకుండ, పుట్టితో జీమలు పొలసిరాకుండ, పెట్టిన తిరుమణి పేచెత్తకుండ, పూసిన గంధంబు పురి చిట్లకుండ, కాంతిగల దేహాలు కందిపోకుండ' రణ రంగమును గంగ కాపాడినట్లు వర్ణింపబడినది. ఇటులీపాట ఖగ్గతిక్కన యుద్ధముతో నారంభమై నల్లసిద్ధి కాటమరాజుల మరణముతో ముగిసినది.

ఇక అనుబంధముగా నున్న 'భట్టు రాయబారము'లో నల్లసిద్ధి పక్షమున కాటమరాజుకడ కొక భట్టు పుల్లరి యడుగ వచ్చును. అతనికి యాదవుల పక్షమున మన్న భట్టునకును జరిగిన సంభాషణమే ఈ రాయబారము. ఇది కాటమరాజు యుద్ధమునకు పూర్వమే జరిగిన సంఘటనము. రచనమున నీ యనుబంధమున నున్న పాటలన్నియు నొకదానికన్న మరియొకటి విశిష్టముగా నున్నవి. సిద్ధిరాజు కడనుండి వచ్చిన రాయశృంగావళిభట్టు నెల్లారి పట్టణపు తెల్లలు మరియు సిద్ధిరాజు వంశమును విస్తరముగా చెప్పినాడు. మనుమసిద్ధిని మూడుకన్నులవాని (త్రిలోచనవల్లపుడు కావచ్చు) వంశమువాడుగా చెప్పినాడు. ఇది ఎంతవరకు చరిత్రసమ్మతమో తెలియదు. కాటమరాజును పొగడి దీవించిన భట్టుతో కాటమరాజు పక్షపు భట్టు 'ఏమి నీ మనమున నేమి కోనను, కామిశార్దము లిచ్చు కాటమరాజు, దాని వేశ్యలు రెండు తప్పక ఏడిచి, యెంతైన నాశించి యేమి యడిగెదవు, అడుగుమా రాయశృంగావళి భట్ట'యనెను. ఇది కాటమరాజు గుణసౌళ్యములను దెల్పును. పాటలో పుల్లరి విషయమై యిరువక్షములవారు.

రాగి శాసనములు వ్రాయించుకొన్నట్లున్నది. నేడవి యున్నవో లేవో తెలియదు. ఇద్దరు భట్లకు వాదోపవాదములు పెరిగినవి. యాదవుల భట్టు కాటమరాజుదొలను పాండవులుగా ఎత్తిగడ్డపాడును కురుక్షేత్రముగా చెప్పినాడు. తరువాత రామాయణముతో పోల్చినాడు. కాటమరాజును రామునితో, ఎరనన్న లక్ష్మణునితో, ఆయితమరాజుభరతునితో, కరియాపులన్న శత్రుఘ్నునితోడను, ఇటులే పర్వకాలతో పకువులున్న కోన, సీతమ్మచెరతో చేకూరిజగడము, రావణునితో సిద్దిరాజు. వాయుసురునితో కంపటి, పక్షినేసిన బాణముతో పవనజు వాలు పోల్చబడెను. యాదవరాజుల నధికముగ పొగడెడు భట్లను రాయశృంగపళిభట్టు 'అవునోయి యాదవలవనీకుభట్ల, కవితకు పోషణము కలదు మీవల్ల, నేనుగు నొక కొంత యెవరి పొడిచినను, నీవలావల దూరి యేగ నేర్పరివి, కాసౌక టీయక కల్లలు నాటి, యిగి కడ్డుండని యెంచ నేర్పరివి, గంధంబు కస్తూరి యందనివాని, జందనంజేయని చెప్ప నేర్పరివి, యెన్నడు సుఖమును తెరుగనివాని, దేవతాసఖుడని తెలువ నేర్పరివి, స్త్రీలతో చెలిమిని చేయనివాని, నల మన్మథుండని యనగ నేర్పరివి, పలుకు రూపెరుగని పనికిమాలినవాని, వాల్మీకుడని గొప్ప పలుకనేర్పరివి, ఎవరి ముందర నీవు ఎంచబోయ్యేవు, బూరె గంపలకాడ బొడ్డుదండాలు' అని దెప్పి పొడిచెను. ఇది భట్ల స్తోత్రముల గురించి చెప్పినమాట. ఇద్దరికి సమానముగా వర్తించును. యాదవులభట్టు గొల్లరాజగు కాటమరాజును శ్రీకృష్ణునితో పోల్చి యాతని ఘనత నిట్లు చాటెను.

“మాటమాటకు గొల్లగొల్లడని యేవు, ముదముగా నీ భూమి మోసెను గొల్ల
తరికొండ లూగంగ త్రాడాయె గొల్ల, సాగరము రెక్కల జల్లెను గొల్ల
వేడుక వ్రేవల్లె వెలదుల గూడి, కొల్లలాడినవాడు గొల్లతడు కాడ
కన్నులు దెరువని కడుచిన్న బాలుడై, కోపించి శకటంబు గూల్చెను గొల్ల
ముద్దుల బాలుడై మూడవ నెలను, దానవి చనుబాలు దాగెను గొల్ల
యేడాది కుర్రడై యిల తృణావర్తు, మెడబట్టుకొని వని మృతుడేనె గొల్ల
తల్లి వెన్నలకునై తను రోల గట్ల, కొమరుడై మద్దులు కూలంగ నీడ్చు”

ఇది పోతనగారి 'కన్నులు దెరువని కడుచిన్న పావడై కోపించి శకటంబు గూలదన్నె' పద్యమునకు కేవలము ద్విపదరూపము. ఇరువురు భట్ల వాగ్వివాదమున గొప్పసాహిత్యము పుట్టినది. సామెతలు కుప్పతెప్పలుగా నున్నవి.

అనుబంధమున రెండవ గేయము 'కోటపాటి తాటివృక్షము తెచ్చేకథ' దీనిలో రాయబారమునకు వచ్చిన నల్లసిద్ధిభట్టును పంపించిన తరువాత

కాటమరాజు తన జావమందియగు పద్మరామవునితో విచారించి యుద్ధ సహాయముగతై ఐతమరాజులకు లేఖలు వ్రాయించుటకు 'సమృతంబుగ మంచి నవరని యాకు, కొనగల మోవాకు కుదురు చక్కనిది' కావలయుననగా పద్మరామవుడు చట్టవారి ఎఱ్ఱనను కోటపాటిలోగల తాటిమోవాకు తే బంపెను. ఎఱ్ఱన మార్గమధ్యమున గలిగిన యవాంతరముల గడచి, తాటిచెట్టుకడకు పోయి ఎట్టియాకు తీసికొని పోవలయునో తెలియక 'అచ్యుతవరభక్తు డాత్రేయగోత్రు, డలనాడు రామకార్యార్థమై పోయి, తెలివొప్పు సంజీవి తెచ్చిన వాయు, నందను దన మది నపుడు ప్రార్థించి' చెట్టునే పెరికి భుజముపై నుంచుకొని బయలుదేరెను. అర్థగించిన కోటపాటుని నైనన్యము నొంటరియై తరిమివైచి చెట్టుగొని కాటమరాజు కడకు వచ్చెను. అచ్చట కావలసిన పత్రముల దీసికొని మరల నెప్పటి స్థానమున తాటిచెట్టును నిల్పిరమృతన ఎఱ్ఱన ఆంజనేయుడు సంజీవి పర్వతమును తిరుగ కొనిపోయినట్లు తీసికొనిపోయినిలిపివచ్చెను. ఇట్టి కథాకల్పనము పూర్వకథానుకరణము. జానపదుల కిట్టి అతిలోకకథాకల్పననుం దాన క్రిమెండు. దీనినే '..... new touches totally unconnected with its original significance may be added or even transferred from other myths'! అని ఒక పాశ్చాత్యపండితు డనెను. కాటమరాజు రామచంద్రుడను వ్రాయసకానిచే తన జావ పల్లికొండకును, కొమరక్క సిరిదేవులకును కమ్మలు వ్రాయించి ధనకొండకు కాలారి మారన్న నంపెను. వచ్చిన లేఖలు అయితమరాజు బిడ్డ సిరిగిరి - బహుభాషలు దెలిసిన యాడవడుచు—చదివెను. అయితమరాజుదులు యుద్ధమునకు సన్నద్ధులైరి. తల్లి సిరిదేవి భవితవ్యమును చింతించి దుఃఖించెను. ఆయమ కొడుకునకు జయము గోరి సిద్ధిరాజును శపింపగా నయితమరాజు తల్లితో 'తల్లిరో మామీది దయచేత నీవు, పల్లవరాజుల బలముల విడిచి, తల్లి మము దీవింప దగునబోయమ్మ.... దూషింప వలదమ్మ దుర్జనులనైన, భూషింప దగవలె పుత్రులవలె' నని తన హృదయవైశాల్యమును చాటెను. అయితమరాజు సన్నె న్యముగా వెడలి కాటమ రాజు సేనకు కొంది మేరలో పాలేట విడిచి చేసెను. ఒక చోటినుండి మరియొక చోటికి భట్లు వార్తలు దెత్తురు. తరువాత వారును వీరును కలిసికొనిరి.

మూడవదగు “ఎఱ్ఱగడ్డపాటి పొట్లాట”లో సిద్ధిరా జావుల తోలుకొని పోయినప్పు డవి పోట్లాడుటనుండి గోవులు బెజవాడ బెబ్బులి పెయ్యలెఱ్ఱన్నతో ముంమిముందు జరుగనున్న యుద్ధమును చెప్పుట, ఆవార్త నాతడు కాటమ రాజుకు చెప్పుట, కాటమరాజు రణసన్నాహము, అతని శంక, కాటమరాజుకు పద్మరాఘవుడు దైర్యము చెప్పుట, బొల్లావు ప్రళప్తి, తదలంకరణము, ప్రార్థనము, మున్నగు విషయములు వర్ణింపబడినవి. పద్మరాఘవుడు కాటమ రాజుకు దైర్యము చెప్పినప్పుడు ‘మీరె, కొమరొప్పబెట్టి కోట మామదిని, నమరు కోటకు కొమ్మలనదగు మేము, కొమ్మలు గూలక కోటలు పడునె, ముమ్మరంబుగ ధనపు ముద్దులు మీరు, ముడుపులపై నుండు ముద్రలు మేము, కడు ముద్ర గోల్పోక కనకంబు పోయి, ఉన్నతంబగు కన్ను లెన్నగా మీరు, పన్నుగా కనుల రెప్పలఱుగద మేము, కనురెప్ప గోల్పోక కను మోసమగునె’ యని తన రాజభక్తిని చక్కగా చాటుకొనెను.

యాదవభారతమునకు సంబంధించిన పై మూడుభాగములు ముద్రితములే కనుక వానియందలి కథా విశేషముల నే నధికముగా చర్చింపనై తిని. ‘అగుమంచి కథ’ వంటివి ఇప్పుడిప్పుడే వెలుతురు చూచుచున్నవి. కాటమరా జాంధ్రదేశమున దేవుడై వెలసినాడు. “కాటమరాయుడా కదరీ నరసింహుడా” యని ప్రజలు పాడుకొందురు. వర్షాభావము కలిగినప్పుడు కర్షకులు, నిస్సంతులైనవారు సంతానముకొరకును ప్రార్థించెదరు తెలంగాణమున గొడజాతివారికి కాటమయ్య ఇలువేల్పు. అతనికి బోనములు పెట్టినదే గొడులు తాటిచెట్టు ముట్టరు. కల్లు గీయరు. గొడులకు కాటమహేశ్వరుడు, కాటమముషి, కాటమరాజు, కాటమయ్య, కాటయ్య యను పేరులతో బిలువబడు ఇలువేల్పు కలడు. కాని యాతడే యాదవుల కాటమరాజు కాదేమో! శ్రీ మార్గని సుబ్బారావుగారు తమ గ్రంథమున! యాదవుల కాటమరాజును తమ కాటమహేశ్వరుడుగా భావించి పొరపాటున కాటమరాజుకు సంబంధించిన (పైన చర్చింపబడిన) కథలన్నియు తమ గొడకులజుడగు కాటమహేశ్వరునివే యని పుట 91లో వ్రాసినారు. ఇది కేవలము పొరపాటై యుండుననుకొందును. యాదవుల కాటమరాజునకు గొడుల (కల్లుగీతవారి)తో నేమిపని? గొడుల కాటమహేశ్వరునిగూర్చి యిచ్చిన కథలకును యాదవరాజుగు కాటమరాజు కథలకును పోలికలే మాత్రము

లేవు. గొడుగు కాటమహేశ్వరుడు పౌరాణికవ్యక్తివంటివాడు. యాదవుల కాటమరాజు చారిత్రకపురుషుడు.

గోరంత చారిత్రకాంశము కొండంత పురాణముగా బెరిగిన కథలందు “కుమారరాముని కథ” యగ్రగణ్యము. కర్ణాటాంధ్రసీమల పొలిమేరలందున్న అనెగొంది రాజ్యమున వసవల్లి దుర్గమునకు సంబంధించిన గాధ యగుటచే నిది కొలది భేదములతో నిటు అంధ్రదేశమునను అటు కర్ణాటక దేశమునను వ్యాప్తి గాంచినది. ప్రా.పు. ఖండాగారమువా టిటీవల నీకథను ప్రకటించి యున్నాడు. సుప్రసిద్ధ చారిత్రకులు డా. శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు కన్నడాంధ్రము లందు గల కథాభేదములను, పుక్కిటి పురాణములను, వినలైన చారిత్రమును ద్రవ్వి ఈకథకొక యమూల్యమగు పీఠిక వ్రాసియున్నారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున వచ్చిన న్యూనిజను విదేశీయుని వ్రాతల యాధారమునను (Forgotten Empire) మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ ఢిల్లీ చక్రవర్తిగా నున్నప్పుడు వచ్చిన మయొక విదేశీమూత్రికుడగు ఇబ్నెబతూతా వ్రాతలవలనను (Foreign notices of South India) ఇదే చక్రవర్తి యాస్థానమునందలి ఈసాహిత్య యను చారిత్రకుని వ్రాతలవలనను (Futuh-us-Salatin) శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు కంపిలిరాయల చారిత్రమును ద్రవ్వించిరి. కంపిలి రాజ్యము క్రీ.శ. 1300 తరువాత పేరు పొందినది. ముమ్మడి సింగయ నాయకుడు (దేవగిరి రామరాయల కాశ్రితుడు) పదమూడవ శతాబ్దాంతమున నట పాలించెను. అతని కుమారుడు కంపిలిరాయలు తండ్రి యనంతరము రాజ్యభారము మోసి కంపిలి, యానెగొంది, హంపి, కుమ్మత, హొవమలె, దుర్గముల నేలెను. ఈతడు కాకతివ్రతావరుద్రునికి సమకాలీనుడు. కంపిలిరాయల కొడుకు కుమారనాథుడు (కుమార రాముడు) కౌర్యశాలి, తండ్రికి కుడిభుజము. కంపిలి రాయలు ఇటు ప్రావరుద్రునితోడను అటు ముమ్మడి బళ్ళాలనితోడను అప్పుడప్పుడు పోరుచుండెడువాడు. దేవగిరి యదవరాజులకును ఓరుగంటి కాకతిరాజులకును వైరము కనుక యాదవుల కాశ్రితుడగు కంపిలి రాయలు ప్రావరుద్రునితో జగదమాడుట వింతవాడు. వీరి వైరము మన సాహిత్య గ్రంథములకు గూడ నెక్కినది. శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముడు ప్రతాపరుద్రుని మంత్రియగు ప్రోలయ యన్నయను ‘దాటి విఘటిత కుమ్మతోద్యానుడనగ’!

అని కీర్తించుట వీరి వైరమును చాటుచున్నది. కాకతీయసామ్రాజ్యభానుడు క్రీ.శ. 1323 లో న స్థాపించెను. అటుతరువాత యవనసేనావాహినులు దక్షిణ భారతము నంతయు ముంచెత్తినవి. కంపిలిరాయలు ఢిల్లీ సుల్తానుతో కోరి జగదము దెచ్చుకొనెను. లేనిచో నాతని రాజ్యము పతనము గాకుండెడిది. మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ ఢిల్లీ సుల్తాను మేనత్తుకొడుకు బహ్మద్దీన్, చక్రవర్తియై తిరుగువాడు చేసి పారిపోయి కంపిలిరాయల శరణుజొచ్చెను. అర్హత్రాణ పరామిత హిందూరాజుల కాభిజాత్యధర్మము. బహ్మద్దీన్ ను కాపాడుటకై కంపిలిరాయలును అతని కొడుకు వీరవిక్రముడు కుమారరాముడును క్రీ. శ. 1327 ప్రాంతమున కుమ్మతదుర్గపతనమున మడసిరి. యుద్ధభూమిలో ననహయ కూర్చుండే వీరవిహారముచేసిన కుమారరాముని మహమ్మదీయులు పలువు రేకమై బిల్లెములతో గ్రుమ్మి చంపిరి. భారతీయుల యుద్ధనీతి ప్రకారము పలువు రొకని జంపట యధర్మయుద్ధము. అభిమన్యునివలె అధర్మయుద్ధమున కాహుతియైన కుమారరాముని కథను చిలువలు పలువలుగా జేసి, అతిలోక ఘటనలు జేర్చి, జానపదులు పాడుకొనుచున్నారు. కథానాయకుడగు కుమారరాముని యుద్ధ మరణము చారిత్రకము. తక్కిన దంతయు జానపదుల కల్పనము. కుమార రాముని వైదోడు పోలిక రాముడు. అతని వర్తనము, కుమారరాము డాతని రక్షించుట, కుమారరాము దెబ్బభూపతిరాజు నోడించుట, ప్రతాపరుద్రుని జమాబందికి రప్పించుట, ఢిల్లీకోట గొట్టి తాళమువేసి వచ్చుట, శ్రీరాము డాంజనేయునితో కుమారరాము, పోలికరాముల నొసటి వ్రాతలు దుడిపించి వారికున్న యలోకికళక్తుల నణగించి తురకలచే మడియునట్లు జేయుట, మున్నగు కల్పనలు జానపదులకు వారిపై గల యభిమాన జన్యములు, 'ఇదికథ ఇది మార్గ మినుపింతు వినుడి, పురజనులార యో పుణ్యాత్మలార' యనెడు మాటలచేతను మధ్యమధ్యన గల వచనాధిక్యముచేతను కుమారరాముని కథ గాంధారికథను బోలుచున్నది.

వీరగీతము కాకపోయినను రెడ్లనాటి యశఃప్రాభవమును వెలార్చు చిన్నగీత మొకటి కలదు. శ్రీనాథునిచే కాశీఖండము కృతినందిన రాజ మహేంద్రవర రెడ్డిరాజగు వీరభద్రారెడ్డి (1440 ప్రాంతము) నామాంకితముగా నీగేయమున్నది. ఇది సిసలైన జానపదగేయము. స్త్రీలు పాడుకొనునట్టిది. ఈ గీతికాళకలమును కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ప్రకటించి యున్నారు¹. గేయము చిన్నదగుట దాని నిట పేర్కొనుట యప్రస్తుతము కాదనుకొందును.

1. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రము. పుట157.

“రెడ్డాచ్చె రెడ్డాచ్చె రెడ్డాచ్చె నమ్మా
 వీరభద్రారెడ్డి విచ్చేనె నమ్మా
 ప్రొద్దున్నె మారెడ్డి పొరకూడిపించు
 నిలువెల్ల నదీవీధి నీరు జల్లించు
 సందుగొండులలోన సాన్ను పోయించి
 చేకట్ల పసుపుకుంకుమలు పూయించు
 రంగవల్లుల నూరు రాజింపజేయు
 తోరణ పంక్తులా తులకింపజేయు
 దివ్వెలను వెలిగించు దివ్యమార్గాలా
 మాపెల్లి పాలించు మంచి మార్గాలా
 ఎండలకు పంపిళ్ల వేయించుతాడూ
 పొందుగా మారేళ్ల పోయించుతాడూ
 ఊరి బావులలోన ఉప్పు సున్నాలా
 వెదజల్లు నేకేట నిండుపున్నానా! ॥రెడ్డాచ్చె”

ఈగేయము రెడ్డిరాజుల కాలమునాటి ప్రజాజీవితమును చక్కగా చాటుచున్నది. ప్రజోపయోగములకై యీ కాలపు రాజులు పురాలంకరణమును, పారిశుధ్యమును, నీరు వెలుతురు సదుపాయముల నెట్లు చేయుచుండెడివారో దీనివలన గ్రహింప గలిగితిమి. ఈనాటి గ్రామ (వట్టణ) పారిశుధ్యసంఘముల బాధ్యత లానాడు రాజులే నిర్వహించుచుండెడివారు. రెడ్డిరాజుల యొక్కయు అనాటి ప్రజలయొక్కయు కళామయ జీవితమును గూడ మనకి గేయము చాటు చున్నది.

ఇట్టిదే చిన్న దింకొక గేయము శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునకు సంబంధించినది ప్రజలు పాడుకొందురు. దానిలోని రెండు చరణములు మాత్రమే శిష్టులకు పరిచితములు. ఈరెండు చరణములు కూడ శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారు ప్రకటించియున్నారు¹.

“కొండవీడు మనదేరా కొండపల్లి మనదేరా

కాదని వాడుకు (ఎవరైనా) వస్తే కటకండాకా మనదేరా”

పూర్వకాలమున రాజులు యుద్ధయాత్రకు బయలుదేరునప్పుడు ‘ఉపశ్రుతి’ శకునము చూచుకొనెడివారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారు కటకముపై దండెత్తి పోవుటకు పూర్వము తిమ్మరుసు మంత్రి ఉపశ్రుతి సంఘారము లొక చాకివాని

¹ ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. పుట. 280.

యింటిపై నుంచి పొంచి చూచుచుండెనట. ఆ యింటి రజకుడు తనకొడుకును లాంఛము నీవీరగీత మాలపించెనట. అది శుభశకునముగా గొని మంత్రి సత్తముడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల తెరిగింప నాతడు జై త్రయాత్రకై బయలుదేరెనని కథ చెప్పుకొందురు. ఇది రాయలసీమలో పుట్టిన గేయము. సాహితీసమరాంగణ స్వాభాముని పరిపాలనమున రజకులు గూడ నిట్టి వీరగీతము లాలపించి రనుట ఆంధ్రుల వీరప్రతిభకు జయపతాక.

పదునెనిమిదవ శతాబ్ది ప్రారంభమున అటు ఓరుగల్లు మండలమునుండి ఇటు గోల్కొండవరకున్న భాగము నట్టుడికించినట్టి యొక పాత్రగాని చారిత్రక నాథను పరామర్శింతము. ఇప్పటికిని తెలంగాణముననే కాక, రాయలసీమ మధ్య సర్కారాండ్రమున గూడ సర్వాయి పాపని కథకు ప్రసిద్ధి గలదు. ఈ గేయమున కింకొక ప్రత్యేకత కలదు. ఆంధ్ర జానపద గేయములను సేకరించవలెనని యుద్దేశముగలిగిన J. A. Boyle సేకరించిన ప్రథమ గేయమిది. J. A. Boyle గారొనర్చిన సేవను ప్రథమప్రకరణముననే మనవి చేసియుంటిని. ఆయనగారు సేకరించిన తొలిగేయ మిదియే. దీని గురించిన చారి అభిప్రాయము గమనింపదగినది. సర్వాయిపాపని కథ యీ

1. "The first ballad is apparently a modern composition sung by the family minstrel of a poligar, or petty chieftain in the Ceded districts. The man of the Boya Caste from whose mouth I wrote it, was a native of Bellary. The name of the hero, Papadu, marks him as a member of the Nayadu or Kapu Caste, but I have been unable to identify his family or history. Not only local traditions but sober records and official history preserves the memories of turbulent poligars. Their forts or now crumbling ruins and their descendants have sunk up on the dead level of struggling farmers but their stories live in the ballads that the family minstrel once sang at the little court, and which now linger in the memories of a whole country side.

The minstrel tells us nothing of the hero's parentage except his mother's name, Saramma but plunges in medias res at once with a kind of war cry of the hero."

The Indian Antiquary Vol. III. 1874.

పాశ్చాత్యపండితుడు పూర్తిగా సేకరించెనో లేదో కాని ఇదే వ్యాసమున రోమను లిపిలో దీనికి సంబంధించిన గేయభాగముల కొన్నింటి నుట్టంకించెను. అవి ఇవి.

వస్త్రాదె తాను సర్వాయోపాపదు
 తల్లి కొలుపుకు వడిగా వెళ్లేను
 తల్లికి చందముగా నిలిచేను.
 యేరు కట్టి వ్యసాయము ఆమ్మ
 ఎంగిలి ముంతా ఎత్తా లేను
 కొట్టుదును గోల్కొండ వట్నము
 ఛిర్లికి మోజూరు1 నోదును
 మూడు గడియల బందరు కొట్టుదును
 మూలకోట కందనూరు నూచి
 బంగారు కడియాల పెట్టుదును
 మనకంతా బ్రాహ్మణుడన మేలు
 మన కలకాయి2 చూనవద్దురా స్వరాయి పాప

...

...

...

అదుగో పాపము వస్త్రాన్నంటే
 కంచేస్తు కూర్చుండ వడెను
 లేడి పిల్లలు లేవ లేవు
 పసిపిడ్డలు పాలు తాగుదు
 నక్కలు సింహాలు తొక్కబడును

...

...

...

పాపకు రాగేటి కల్లు
 యేతాటి రాటికల్లు
 వేలు పెట్టితే వేలు తెగును
 దిబ్బి పెట్టితే దిగువ మందును
 రాగేటప్పకు తియ్యగ వుండును
 తాగినవాణ్ణి లేవనివ్వదు
 లేచినవాణ్ణి పోనివ్వదు

1. చూజూరేమో?

2. కలకాయి యనగా కలవృత్తి. తెలంగాణమున నిది వాడుకతో నున్నది. కలకళిది యను పదముగూడ గలదు.

ఈ గేయభాగములకు బోయల్ పండితు డాంగ్లానువాదము గూడ ఇచ్చి యున్నాడు. ఈ భాగములు తరువాత నచ్చైన ప్రతులందు లేవు. కాని యీ యర్థ మిచ్చునట్టి చూటలున్నవి. ఈ రకపు చారిత్రకగేయములను దేశమందంతటను ఎవరి యష్టము వచ్చినటుల వారు పాడుకొనుట యాచారమైపోయినది. శేషబ్రహ్మ కూడ అటులే జరిగియుండును. నాకు లభించిన ప్రతి గుండు జగన్నాథం అండ్ వన్నీ, రాజమండ్రి వారు 1934 లో అచ్చువేయించినది. వెస్టువర్డ్ అండ్ కో వారు 1931 లో అచ్చువేసిరట! బోయల్ గారు కథానాయకుడు నాయలసీమవాడనుకొని పొడవడి చరిత్ర త్రవ్వి వివరులైరి. శ్రీహరి ఆదికేశవులు కూడ ఇట్లైరి. 'ఈ సర్వాయిపాపడి కథకు చారిత్రకమైన ఆధారాలు కన్పించవు. పారంపర్య వాడుకలో ఉన్న ఈ కథనీ, ఇలాంటి ఇతర రచనల్నీ సేకరించడమూ, వాటికి చరిత్రదృష్టిలో ఏమైనా విలువ ఉందా అని పరీక్షించడమూ మంచిది.' ఈ కథ తెలంగాణమునకు సంబంధించినది. మాయూర శారదకాండ్రు పెప్పగా పిని అచ్చుపుస్తకముతో పోల్చి చూచితిని. కథలో భేదములేదు. వాక్యవద్దతి వేరువేరు. అచ్చు ప్రతిలో లేని ఒండురెండు సంపుటలు ఈ పాటలు చెప్పగా వింటి. అంతయ. ఇక అచ్చైన ప్రతి యందున్న కథావివరములు.

కథానాయకుడగు సర్వాయిపాపన్న 'పుట్టినాది పులగము (బెలగము) పెరిగినాది కాటికొండ, ఇంటిపేరు నాశనోళ్లు' వృత్తి ఆవుల గాయుట. ఆవుల గాయుచు అడవిలో విడబోవుచుండగా 'పన్నెండుశిరసుల నాగసర్పం' పడగరెత్తి గొడుగు వట్టినది. రామేశ్వరము బోపు బ్రాహ్మణులిది చూచి 'గోల్ కొండ యేల కానికి, యేడు గడియలు యేలడానికి, పాపడికి పంతమున్నా'దనిరి. పాపడింటికి వచ్చి తనకీ వృత్తి వలదనెను. తల్లి కులవిద్య మానవద్దనినది. 'ఇంటి ఆవుల మేవమంటాది సర్వమ్మ తల్లి—ఈతచెట్టు గీయమంటాది సర్వమ్మతల్లి—కాటికల్లే కట్టమంటాది, అంచకల్లే కట్టమంటాది సర్వమ్మ తల్లి' పాపని కామాటలు రుచింపవు. పాశెగా డనివించుకొనవలెనని యాతని కోరిక.

1. కన్నెర. సంక్రాంతి సంచిక. 1955.

2. జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము.

3. అంచెలపై దీసికొని పోయెడి కల్లని భావము. గుఱ్ఱములపై నెడ్లపై రల్లు నొక చోటినుండి మరియొక చోటికి గొంపోవుట అంచెలపై బోవుట యందురు.

గోలకొండ, నెల్లూరు, బందరు, కడప, కందనూరు (కందనవోలు) మైసూరులను
కొల్లగొట్టవలయు నని వాని యాశ. పాపని పేరు చెప్పినంత మాత్రమున.

“ఊరపిచ్చుక ఊరు చేరదు

పొట్టి పిచ్చుక పాలము చేరదు

కొజులూ కారాదుబుందు

నక్కలు నాట్యము దొప్పను.

ఇంతియ కాదు.

పందికొక్కు దోలు కొద్దాదో వాదేటంకే

దొండి కుండలు గంతు లేస్తాయి ..

పసిదిడ్డలు పాలు తాగారూ ..

గుడ్డాలూ గుడ్డిళ్ల తినవూ ..

యేనుగులు పేక అంబాపూ వాదేపేరంకే” అతనికి చేదోడు వాదోడుగా

కురక హుసేన్ హుసేన్ గాడు, హిమాన్ (మ్) గాడు, దూదేకుల పీరుగాడు, జట్కుల పెరుమాళ్లు, నెల్లూరి హనుమంతు, చాకలి సర్వన్న, మంగలి మానన్న, తుమ్మరి గోవిందమ్మ(న్న) మున్నగు నేస్తకాండ్రుండిరి. వీరందరిలో కోత్వార్ మిర్సాహేబు పెద్ద. ఈ పేర్లన్నియును యతులు మలచినట్టివే. పాపదు వీరందరితో సాయుధముగా బయలుదేరి వచ్చుచుండగా చాకలి ఎల్లి తుమ్మెను. అందుకు తగిన శాస్త్రీ చాకిదాని కయ్యెను. పాపదు మొగర్గుంట తాటితోపు ప్రవేశించెను. అప్పు డచట కేవలము ‘మాట్లాడే కల్లు, మైకమెత్తే కల్లు నిద్రపోయే కల్లు, దోపనడిచే కల్లు’ మ్మబడుచుండెను. పాపనికి కావలసినది నరుకులాడెడు కల్లు. పాప డచ్చోటు విడచి ముందు నడచెను. కావలసిన కల్లొక తాటిచెట్టు వంగి వారికి పోసినది. పాపదు మిత్రులతో కల్లు త్రాగి బయలుదేరెను. మార్గమధ్యమున నొక ఎరుకత కనబడి ఏడుగురు పెండ్లలు, 12 మంది లంజలతోపాటు ఏడుగడియలు గోలకొండ నేలుదువని గద్దె చెప్పెను. పాప డింటికి వచ్చి తనకు కావలసిన ధనమీయనందున తల్లి సర్వమ్మను వేడినూనెలతో కార్చి, ఆమె చాచుకొన్న ఏడు కొప్పెరం ధనరహస్యమును కక్కించెను. ధనమునకు కావలియున్న ఎల్లిమ్మ దేవరకూడ పాపనికి భయపడెను. పాప దాధనముతో ‘పన్నెండువేల దండురాణువను’ సిద్ధము చేసికొని గోలకొండ నవాబుపై దండు వెడలెను. అచట ఏడుగడియల యుద్ధము జరిగినది. పాపడు,

“గిరగిర మంటూ పటాలు దిరిగేనీ
కొట్టేనుగా పడిఉన్నాది క్రొవ్విదబ్బాలు
నరికితేను మరి పడిఉన్నాది నాలికే పేగూలు
చేరు చేరు (శేరు?) బింగీ ఆహముద్దలే భూమిన పడతాది
అప్పుడు తిన్నా వప్పు అన్నమే తెప్పలు వడుతుంది
యెగిరే వక్క శిరస్సులాకు యెవా నందు లేదు”

పాపనికి కాత్కాలికజయ మున్నదని నవాబు యుద్ధము మానెను. పాపని నవాబు గద్దె నెక్కించెను. ఆ తరువాత నవాబు ‘మూడువేలకే తుపాకిబారు తయారు పరపించె’ను. అప్పుడు, ‘అసి దెబ్బ తగిలినాది పాపడికైతేను.’ ఇందరిని చంపిన తాను నవాబుచేతిలో చచ్చుట కిష్టపడక పాపడు ‘బాకు ఎగుర వేసిగా కొమ్ము ఒగ్గినాడు, గరగరమంటూ బాకు డిగ్గినాది, రామారామా అంటూ ప్రాణ మిడిచినాడు.’ పాపని వీరస్వర్గపు కథ పాడినవారికి విన్నవారికి భోగ భాగ్యములు కలుగును.

ఇందులో చరిత్ర, పుక్కిటి పురాణము రెండును కలిసిపోయినవి. పాపనికి పాము గొడుగుబట్టు కథ ఇతరకథలనుండి వచ్చినది. ఈ విషయము పాళ్ళ తిమ్మరుసు కథయందేకాక నేను పేకరించిన తెలంగాణ వీరులగు నదాశివరెడ్డి సోమనాద్రి కథలందు గూడ నున్నది. కథానాయకునకు మహాత్మ్య మాపావించుటకై జానపదు లొనర్చెడు కల్పన మిది. ఎరుకత గద్దె చెప్పుటకూడ అట్టిదే. పాపని వ్రతావమును చెప్పనట్టి అతిశయోక్తులు ఇతరపదములం దితరవీరుల వర్ణించునప్పుడు కూడ కనబడును. ఇవి మన కతిశయోక్తు లైనను జానపదగేయములందివి సాధారణములే. తాటిచెట్టు వంగి పాపనికి కల్లుబోయుట జానపదుల యద్భుతరసప్రీతికి తార్కాణము.

దీని చరిత్రను త్రవ్విపోసినవారు తొలుదొల్ల శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు¹. కాని తెలంగాణావాసులకు ఈ పాటతోపాటు కొంత చరిత్రము కూడ ఇదివరకే పరిచితము. ఓరుగల్లు నల్లగొండ మండలములందీ కథకు విశేషప్రచార మున్నది. మల్లంపల్లివారి యడుగుజాడలయందు నడిచి నేను మరికొంత చరిత్ర త్రవ్వితిని. ప్రాతకాలపు చరిత్ర గ్రంథములలో పాపని గూర్చిన విశేషము లున్నవి. ఇంగ్లీషు గ్రంథములకంటె² మౌలికములైన

1. అమరావతీ స్తూపము.

2. Historic land marks of Deccan. T.W. Haig. Pages 77-78

ఫారసీ గ్రంథములం దక్షిణాంశములు చూడగలిగితిని. T. W. Haig గారు ఖాసీఖాన్ వ్రాసిన ఫారసీచరిత్రమునుండియే వస్తువు నేరుకొని యుండుట, ఈ ఫారసీ చరిత్రమున పాపరిగూర్చి 690 నుండి 648 వరకు అనగా 19 పుటలు వ్రాయబడినవి. దానిసంత నిట వ్రాయుటకు స్థలము చాలదు. వ్రాసిన మహమ్మదీయ చరిత్రకారు లగుటచేతనో, పాప దెచ్చి నది మహమ్మదీయ పాలకుల నగుటచేతనో, అతడు చెరబట్టినచారిత్రో కొందరు మహమ్మదీయ మతగురువులు కూడ నుండుటచేతనో, పాపడు దుర్మార్గుడుగా క్రూరుడుగా చిత్రింపబడినాడు. ఇదిగాకను ఈచరిత్రమున సర్వాయె వేరు పాపడు వేరుగా చెప్పబడినారు. వీరువురును మిత్రులట. (కథ చెప్పెడువారు సర్వమ్మ తల్లి యనియు పాపడు కొడుకనియు తల్లిపేరుతో కూడ ప్రసిద్ధుడై సర్వాయె పాపడయ్యై నందురు.) చరిత్రమందున్న విషయములు క్లుప్తముగా నివి.

పాపడు గౌడకులమున బుట్టెను. పెరిగి పెద్దవాడై దారులు కొట్టి భనవంతుడయ్యెను. తన బంధువులలో నొక విధవ (బహుళః అక్క)ను హింసించి ఆమె దాచియుంచిన నిధులు కైవసము చేసికొనెను. పెరిగెదల పరగజాయందలి కోలాస (పొలాస?) జమీందారగు వెంకటరావు యెంత జమీదారుగా నుండి హనుమంతనెడు మంయొక దోపిడిగాని కలిసికొని దారులు కొట్టెను. అటనుండి పారివచ్చి భువనగిరి పరగజాలో చేరిన షాహపురమును చూచి చేరి సర్వాయెతో మైత్రి యొనర్చి సైన్యము కూర్చుకొని షాహపురమున మట్టికోట గట్టెను. ప్రజలు చక్రవర్తికడ మొరపెట్టుకొన, కొలిపాక నేలు రుస్తుమిదిల్ ఖాన్ పేర పాపని పట్టుకొన చక్రవర్తి యుత్తర్వు చేసెను. ఖాసింఖాన్ అను సర్దారుడు సైన్యముతో వచ్చి మొదట పాపని నోడించి చివరకు తానే చచ్చెను. తురక సైన్యములు పారివచ్చెను. స్వయముగా రుస్తుమిదిల్ ఖాన్ సైన్యముతో వెడలి షాహపురపు కోటను నాశనముచేసి వచ్చెను. సర్వాయె, పాపడు ఇద్దరు కలిసి మరల నట రాతికోట కట్టించిరి. తోపులు పహుళుల వంటి ఆయుధసామగ్రి కూర్చుకొనిరి. ఒకనాడు సర్వాయెకును పుర్విదిల్ ఖాన్ అను జమీదారునకును జగదమై యిద్దరు కొట్టుకొని చచ్చిరి. పాపడు షాహపుర పాలకుడయ్యెను. రుస్తుమిదిల్ ఖాన్ షాహపురమును మూడు నెలలు ముట్టడించి పాపరినుండి కప్పముగొని తిరిగిపోయెను. పాపడు శ్రీ. శ.

నర్వాయి పాపడు

ఓక్టోబరు 8 ఆల్బర్ట్ మ్యూజియం (లండన్) లోని నర్వాయి పాపని చిత్రము
(17వ వ్రాంకిం) శ్రీ జగదీశమి తల్ గారిచ్చినది.

జానపదుల వాద్యములు

- 1, 20. వీరములు, 2. గుమ్మరి (బుల్లి), 3. ఒగ్గు, 4. కోరిలు, 5. శంఖము, 6. తారద, 7. అంజెలు, 8. కటి వాద్యము, 9. దప్పు, 10. తప్పెరి (జేగంబ), 11. తాల, 12. తావిర, 13, 14. జమిడికలు, 15. చిరుతలు, 16. నాగవ్వరము, 17. గజ్జెలు, 18. చక్కి, 19. సిల్లివగ్రోవి, 21. కొమ్ము.

గ్రామంలో ఓరుగల్లు కోటను మూడునాల్గువేల పదాతివర్గము నాల్గయిదువందల
 అక్షాధికముతో ముట్టడించి కొల్లగొట్టి లక్షల ధనము గొని వేలమందిని
 బంధించి గొనెను. ఖాజీమహమ్మదు ఖార్యను చెరపట్టెను. ఇంకొన్ని
 పోతులు చేసి ధనము సేకరించి స్వైమును పెంచుకొని పాపడు భువనగిరి
 పట్టుపై కన్ను వేసెను. ఒకనాడు భువనగిరి చేరి కొల్ల గొట్టెను.
 షాహజుమునకు సమీపమున రాటికొండలో నొక దుర్గమును నిర్మించెను.
 పోతులు మరింత యధికమయ్యెను. తురక ప్రీలను చెరపట్టి తెచ్చినవారికి
 పాతొడికము లిచ్చుచుండెను. ఈపట్టులందు పాపని మహాక్రూరునిగా
 చిత్రించినది. షాహ ఇనాయత్ అను ముస్లింయోగి పాపని బాధలకు లాశలేక
 ఢిల్లీ చక్రవర్తితో మొరపెట్టుకొని 40 దినములలో చనిపోయెను. ఢిల్లీ చక్రవర్తి
 యూసుఫ్ ఖాన్ రూజ్ బిహానీ యనువాని హైదరాబాదు సుబేదారుగా నియమించి
 పాపని బట్టుకొనుటకు శాసించెను. రూజ్ బిహానీ సైన్యమిచ్చి డిలావర్ ఖానును
 పాపని పట్టుకొనుటకు పంపెను. డిలావర్ ఖానునకు పాపనికి కొలిపాకలో
 యుద్ధమయ్యెను. పాపడు చాలమందిని గోలుపోయి రామలక్ష్మణులను తోపులతో
 చేరెను. (ఈ రామలక్ష్మణులను తోపులజంట రెండుమూడు కథలందు వచ్చినది.
 గవ్వాల సోమనాద్రి కథలోకూడ నీ విషయమున్నది) పాపని తమ్ముడు
 తురకలచే పట్టుబడి బందీగా నుంచబడి ఖార్యాసహాయమున సత్యంతనిష్ఠజముగా
 తప్పించుకొనిపోయెను. తురకల సైన్యము లటుతరువాత షాహజురముపై
 దాడిచెడలెను. అచ్చట పాపనికి పరాజయము కలిగెను. పాపడు తప్పించుకొని
 రాటికొండ దుర్గము చేరెను. అచ్చట నాల్గు నెలల యుద్ధము జరిగినది. చివరకు
 పాప డొంటియై మారువేషముతో హసనాబాదు చేరుకొని తన కులమువారి
 మోసమున పట్టుబడెను. యూసుఫ్ ఖాను పాపడు దాచిన ధనమును లాగికొన్న
 తరువాత చిత్రవధ చేసి శిరమును ఢిల్లీకి పంపించి మొండిమును హైదరాబాదు
 ద్వారమున వ్రేలాడ గట్టించెను....ఇది కథ.

నిజానిజము లటువిడచి కేవలమీ చారిత్రకాంశములు కొన్నింటినిబట్టియు
 వ్రాయసకాని రచనానిధానము ననుసరించియు ఈ పాతము పాక్షికమని
 మనము సిద్ధాంతీకరించుట కవకాశమున్నది. ముస్లిం వనితలను చెరపట్టి
 తెచ్చినవారికి పాపడు బహుమతులు పండుట, ఓరుగల్లు ఖాజీ ఖార్యను తన
 రాజీవాసమున జేర్చి, యాతని బిడ్డను వేళ్ళల కిచ్చి నాట్యాదులు నేర్పుమనుట,

తురకలు మొహర్రం వండుగలో నిమగ్నులై యుండ ఓరుగల్లుపై బడి పాపడు దోచుకొనెననుట, ముస్లిం మతగురువు పాపని చర్యలు ఢిల్లీ చక్రవర్తికి తెలిసి ఆ దుఃఖముతోడనే 40 దినములలో మరణించెననుట వంటివి పాపడు తురకలకు విరోధియని తేల్చుచున్నవి. గోరంతలు కొండంతలు చేసి అతని మతపాక్షిక దృష్టితో ముస్లిం చరిత్రకారులు మహాకూరునిగా చిత్రించిరి. పైన పేర్కొన్నది సంఘటనలు. ఇక రచనావిధానమున నున్న దోషముల నెత్తిచూపెదను. ఇంక దేశమును ఇంతమంది పాలకులను గడగడలాడించినవానిని కేవలము సీచుడగు, బందిపోటు దొంగయగు, క్రూరుడగు, మూర్ఖుడగు పాపడుగా వ్రాసినారు. అతని యనుచరు లత్యద్భుతముగా తప్పించుకొని పారిపోవు ఘట్టములంబు దొంగలవలె మోసగ్రాండ్రవలె పారిపోయిరనియు తమ పేనలు పరాభూతములై యోడిపోయి వెన్నిచ్చి వచ్చినప్పుడు కేవలము తిరిగివచ్చెనను మాటలతో క్లుప్తపరచినాడు, పాపనిచేతిలో చనిపోయినవారిని యుద్ధమున చనిపోయినవాంబి. తురకలను పీఠస్వర్గ మలంకరించిరనియు యుద్ధనిహతులై రనియు గౌరవముగా చెప్పి, పాపని నైనికులు నాశమైరనియు, కోటగోడలు నేలమట్టి మయ్యెననియు చెప్పెను. తురక సర్దారులను భీమవరాక్రములుగా (రుస్తుమెసాని అనగా అవరరుస్తుములుగా) చిత్రించి పాపని దోపిడి దొంగగా చిత్రించినారు. కనుక వీరి వ్రాతలు పాక్షికములుగా భావింపవచ్చును.

పాటలో పాపడు గోలకొండ సింహాసనము ఏడుగడియ రెక్కి నట్లున్నది. దీనిలో తప్పక నత్య ముండియుండును. ఏడు గడియలు కేవలము ద్వనిగా తీసికొన్నచో పాపడు ఏడుదినములైనను గోలకొండ నాక్రమించె ననుకొనవచ్చును. అది గోలకొండ కాదందురా? ఓరుగల్లు భువనగిరి దుర్గములు తురకల యధీనమందున్నవానిని కొల్లగొట్టినట్లు ముస్లిం చరిత్రకారులే యంగీకరించిరి. ఇక నాత డేడుగడియలు పాలించిన వట్టణమేది? భువనగిరియే యందురా? అతడు హైదరాబాదును గూడ గడగడలాడించిన మాట వాస్తవము. దీని కాధార మీ క్రిందనున్న ముస్లిం చరిత్రకారుని మాటల కాంధ్రానువాదమున గమనించిన తెల్లమగును.

“సామ్రాజ్యాధికారముల మార్పు కాలమున నల్లరులు లేపినట్టి పాపడు మరియు నితరవిద్రోహుల సరికట్టుటకై హైదరాబాదును పరిసరప్రాంతములను వజ్రము, పర్వతౌకర్యయుతముగా నొవర్చి హైదరాబాదు రక్షణకై యూనుప

భానుని నిట్టి అతని కట్టివారి నణచుటకై నొక్కిచెప్పి పాహళం ధిల్లీకి వెళ్ళిపోయెను." మార్పుకాల మనునది కాంబజి (ఔరంగజేబు కుమారుడు) కాలమును సూచించును. ఆ కాలమున పాపడు అతని సహచరులు తప్పక హైదరాబాదునకేదో యువద్రవమును కలిగించి యుందురు. పాటలో పాపడు వైరుల చేతికి వారిచే చచ్చుటకన్న తనచేత తానే చచ్చుట మంచిదని వీరోచితముగా పాపడుకొన్నట్లుండ చరిత్రకారులు పాపని యూసుఫ్ ఖాన్ చిత్రవధ చేసి శిరమును శిఖికి పంపించి మొందెమును హైదరాబాద్ ద్వారమునకు ప్రవేశ గట్టినట్లు ప్రాసినారు. పాటలో నున్నది సమంజసముగా సహజముగా నున్నది. అభిమానము, గణ వీరులందరు శత్రువుల చేజిక్కినపుడు ఆత్మహత్యలు చేసికొన్నట్లును తమ అణచివేయునకూడ నరకినట్లును మన తెన్నియో నిదర్శనము లున్నవి. ఇటు ఓరుగల్లునుండి అటు హైదరాబాదువరకు గడగడలాడించిన తెలుగు వీరుడు పాపడు చిత్రవధ గావించబడె ననుట యనత్యము. ఐనను పాపడు స్వయముగా ఆత్మహత్య చేసికొని చనిపోయిన పిమ్మట కసిదీరని తురక లాతని కళేబరమును ఖండములుగా చేసి చరిత్రలో చెప్పుకొనినట్లు చేసియుందురు.

ఇట్లునుటచే పాపడు పూర్తిగా ధర్మస్వరూపుడని నా నిశ్చయము గాదు. ధనము కొరకు చరిత్రలో అక్కను, పదములో తల్లిని హింసించినట్లున్నది. తల్లితో, అక్కతో ఈ రీతిగా హింసించినవా డట్టికూరుడే యై యుండ వలయుననుట మాత్రము సరికాదు. అతడు ధనము కోరినది ఏ జూదమునకో విలాసమునకో కాదు. పైన్యము కొరకు. రాజ్యకాంక్ష ఎంతలేసి పనులైనను చేయించగలడు. చక్రవర్తులు మహారాజులు రాజ్యముకొరకై, తండ్రులను కొడుకులు, కొడుకులను తండ్రులు, రాజులను మండ్రులు, దండనాథులు చంపి చంపించిన పుట్టుములు ప్రపంచచరిత్రమున పెక్కులున్నవి. వానియందీది యొకటి. కొల్లగొట్టుట యనునది ప్రతి బలముగల రాజు బలహీనుడగు రాజుపై జడినప్పుడు చేసిన పనియే. చరిత్రమం దున్నట్లు పాపడు శత్రురాజ్యములపై బడి కోటలు టొక్కనములు ధనాగారములు కొల్లగొట్టి యుండును. అంతేకాని దారి దోపిడిగాడు మాత్రము కాదు. అది యాతని వృత్తిగాదు. తక్కువ కలమున జన్మించి కల్లగీత వృత్తిగా, మొదట బ్రతికిన పాపడు తెలుగు దేశమును గడగడ లాడించుటయే కాక ధిల్లీ చక్రవర్తికి పైతము తీరని సమస్యగా పరిణమించినాడన్న అతనిదైర్యసాహసములు వీరచిత్రములు కొనియాడదగినవి.

ఇంచు మించుగా నిదే కాలమునకు నందించినది 'దేశింగురాజు కథ' కథాస్థలము తమిళదేశమైనను ఈ కథ ఆంధ్రదేశమందును ప్రాకిపోయినది. ఇ. జంగంకథ వ్రాసినది రాష్ట్రపు వెంకటసుబ్బయ్య. వాచిక్కవారు ప్రచురించి 1923 ముద్రణమున

“ఈ పుస్తకము తెలుగుమి పురావస్తుక సంపుటిలో చేను
రాష్ట్రపువెంకటసుబ్బయ్యయ్యచేసిరి సంకలనముగాను
సంకలనమున దేశింగురాజుకథ చిత్తగ తెచ్చెదను
వింతగ నిట్టిచో నందరు విస్తయముచేగను” అని యున్నది.

N. V. Gopal & Co వారి 1952 ముద్రణమున,

“ఈ పుస్తకము నెల్లూర్పుచ్చానుక సంపుటిలో నేను”

అని మాత్రమే యున్నది. రెండవపాదము మాయమైనది. కావీరైటును కాక గలుపుటకు ముద్రాపకులు చేయు భద్రతాచర్యలం దిది యొకటి. ఇందలి కథ చారిత్రకమైనను అలౌకికము, నమానుషమునగు విషయము లిందు చేరిపోయినందున నిది పౌరాణికగాథవలె గన్పట్టును. దేశింగురాజు కథవలన తెలియవచ్చు చారిత్రకాంశములను చర్చించినవారు రావు బహద్దరు శ్రీనివాసాచారిగారు. వారి కథనము ననుసరించుచు తెలుగుపాటలోని విశేషాంశములను శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు చర్చించియున్నారు¹. కథాప్రదేశము నాధారముగా గొవి నేను చరిత్ర పుటలు తిరుగవేయ మరొకొంత సినలైన చరిత్రము తెలిసినది. పదములో నున్న యభూతకల్పనములు తొలగించి చారిత్రకాంశములతో జోడించి నేను రెండు సంవత్సరముల క్రిందట దీనిని మరొకొన్ని కథలతోపాటు వ్రాసితిని. హైదరాబాదు ప్రభుత్వ విద్యాశాఖవారి కథలను ప్రచురించినారు². వివరము లందు చూడనగును. ఇక పదమందలి కథను క్లుప్తముగా చెప్పి తరువాత చారిత్రకాంశముల మళ్లీ ఖింతును.

‘నాకావిప్రుడు పాకార్యులు కా నచికభోగమునను
రేణువ తోడుత సింహాసనమున తేజరిల్లగాను’

1. History of the rules of Jinji
2. Triveni
3. జానపదాత్మకములు - 5 వీరగాథలు

అప్పుడు వచ్చెను. ఇండు డడుగ భూలోకమందలి వింతకథగా నారదుడీ
దేవుని కథను చెప్పెను. (కాంతం నృసింహకవి రచించిన బొబ్బిలిరాజు
కథకు అనుగుణముగానే ప్రారంభమగును.)

‘వసు ప్రసిద్ధము మైదరాజుడు పువమనె గోల్కొండ
చిట్టి రాజు మేలుకుండె మని నల్లలికంఠుగను’.

అప్పుడు మేలుపుకడ గోగుభక్తిరనువాడు తనమాచరించి లోకాలోకములు
విజృంభణవట్టి మహిమాన్వితమగు బారాహణారియను గుఱ్ఱమును బడసి ఢిల్లీ
మేరకొనెను. దాని గంభీరహేషారవ మాలకించి పాదుషా భక్తియనకు బహుమతు
చ్చి దాని గొని

ఈగుఱ్ఱము నెక్కినవారల కిక బహుమతు లిప్పించు
దాగుగ ఎత్తనివారల బైదురో వేగమె పెట్టించు’

అని వాచించెను. ఎందరో వీరు లావణ్యము చేసి విఫలులై కారాగారము
లేచుకొనిరి. పాదుషాగారి దివానగు రాజలింగబాబు, చెంజికోట నేలెడు కూర
పింగు భరణిసింగులను సోదరభూతుల నెరుకపరచెను. పాదుషా ‘పెద్ద కరణమగు
సింగునకును బిల్వమునును వంపి’ చెంజికి లేఖలు వ్రాయించెను. పాదుషా
లేఖలందుకొని కూరపింగు వచ్చి గుఱ్ఱమెక్కజాలక కారాగారబద్ధుడయ్యెను.
కూరపింగు బయలుదేరిన ఏడు దినముల తాతని భార్య రాంబాయి ప్రసవించి
మగబిల్వపును గనినది. పుత్రోత్సవవేళ తామెకు భర్తృకారాగారవాస వార్త తెలిసి
‘పురుషుడు లేని యిల్లేటికి కాపురి మిక నేమిటికి, పురుషుడు లేని పురమేమిటికి
షక్రం దేమిటి’కని విలపించెను. పుట్టిన శిశువునకు దేశింగని నామకరణము
చేసిరి. దేశింగు పెరిగి బడేండ్ల వాడయ్యెను. అతనికి తురక స్నేహితుడు
మహాత్మానుడు బహిఃప్రాణము. అంత పిన్నవయసుననే దేశింగు

‘పంచముచే నొక గుత్తకు మూడు పరువులు పారుచును
సంచేపించక పెద్ద మ్రాకులను నరగున పెరకుచును
పులుల సింహముల నెదిరించుకొని పొడిచియు చంపుచు’నుండెను.

(ఇది బారాహణారికి యలోకికళక్తివి ప్రసాదించినట్లులే ముందుముందు దాని
నెక్కిగల దేశింగునకుగూడ బడేండ్ల ప్రాయముననే జానపదు లమానుషకళక్తి
వంపదలిచ్చిరి.) దేశింగు తనతండ్రి చెరలోనున్న వార్త విని ‘వన్నగళయా

పంకజలోచన పద్మనాభ రాం' యని యిలువేల్పుగు రంగనాథుని ప్రత్యక్ష మొనర్చుకొని, తల్లి నెలవంచి థిల్లీకి బోయి, బారాహదారి వెక్కిరింపి విడిపించుకొని, తనకు బారాహదారిని, మిత్రునకు నీలవేణియను గుడ్డమును పాదుషాకడ పాఠితోషికముగా గొని చెంజి చేరెను. రెండేండ్లలో దేకింగు కు దండ్రులు చనిపోయిరి. పినతండ్రి భరిణిసింగు దేకింగునకు సత్తముగజ్జెను.

అక్కడ థిల్లీ పాదుషా తన కూతును పాదుల్దానను సర్దారున కిచ్చి అరణముగా నార్కాదు మండలమిచ్చెను. ఈ మండలమున చేతివట్టు, పాళ పాలెము, కళ్ళకురంజి, కళ్ళికోట, తిరువజ్ఞామల, చెంగల్ వట్టు, వెంకటగిరి కాళహస్తి, తిమిరికోట, కార్వేడు, చింజి, మున్నగు సంస్థానము లుండెను. పొరపాటున పాదుషా దేకింగునకిచ్చిన చెంజి ఇనామును అల్లునకిచ్చిన యరణమున చేర్చెను. ఆర్కాదు నవాబు అందరు సంస్థానాదీశ్వరుల చెంక దీసికొన్నట్లే దేకింగుచెంత కప్పము దీసికొనుటకును, పన్నెండేండ్ల వాఁ వసూలు చేయుటకును, తోంద్రమల్లును వైద్యమిచ్చి చెంజికి పంపెను. మళ్ల మధ్యమున ఆరణి వెంకట్రావువలన

‘వదివేల్పులముల యెత్తు కత్తి చే పదిలంబుగ దాల్చి
పదవది యెనిమిది వేల తులంబుల భాలా ధరియించు
మూడు మణుంగుల పేష్కణ్ణ తన మొల రట్టిని తెచ్చు’

దేకింగు పరాక్రమము విని భయపడెను. అప్పటికి దేకింగు వయసు 22 ఏండ్లు. దేకింగు వైష్ణవుడని తెలిసి తోంద్రమల్లు “పూని యెంగిలి యుమిచి సున్నమున పొసగ నామమేసి, యేనుగు నెత్తురు నడి నామముగా మానితముగ నేసి” చొంగ వైష్ణవుడై చెంజి చేరి భయముతో దేకింగును పైక మడిగెను. కాని దేకింగు కుపితుడై,

‘కినిసిన చేపల నమ్మెడి అబ్బికి కిన్నె కట్టవలెనా
కోటకు వెలుపల గుండురాళ్లను కొంచుక పొమ్మనుము

దైర్యము గలిగిన మగవాడైతే తరలి వేగరమ్మనుమని నవాబును నిందించి

పైకమీయక పంపించెను. బంగారునాయుడు నవాబునకు కుడిభుజ మయ్యెను. (ఇది సుమారు పదిమంది పాతెగార్ల పేర్లున్నవి. రావు బహద్దరు శ్రీనివాసాచారిగారి ప్రదేశనామములను వ్యక్తుల నామములను చాలభాగము కనుగొనగలిగిరి)

నాకు లక్షలసేనతో చెంజిమీదికి దండు వెడలెను. చెంజిక్రింద నున్న
 వేనూరి యేటిగట్టన విడిసెను. దేశింగుకూడ యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడై
 యుద్ధమునకు రమ్మని మహాత్మానునకు మలకనూరికి వార్త వంపెను. పెండ్లి
 పిల్లలమీద గూర్చొనియున్న మహాత్మానుడు వివాహకంకణమును వీరకంకణము
 నావించుకొని నీలవేణి నెక్కి మిత్రునకు తోడుపడ వచ్చెను. యుద్ధమునకు
 బయలుదేరునున్న దేశింగు తనభార్య నెలవందుకొన బోవ నామె 'ఘన
 విక్రమమున దండున జొచ్చి గ్రక్కున మీరలును, ముందు నరుకునకు పుడమిన
 బడినను ముఖ్యంబుగ నేను, సందేహము లేకను చేసెద సహగమనము నేను,
 వెన్నుపోటుచే ధరగూలిన మిముకన్నులతో గనను' అని వీరనారీమణి కుచిత
 మగునటల బలికెను. దేశింగు బయలుదేరునపు డన్నియు సవళకునములే
 యుమ్మెను. ఎన్నడు లేనిది బారాహజారి కన్నీరు గార్చెను. ఇలువేల్పు రంగనాథు
 డవళకునములే సూచించెను.

‘పటువగు దేవుని మెడలో హారం బట తెగి భువి పడెను
 పటపటమని గోపురశిఖరంబులు పడెను భూమియందు
 గ్రక్కున స్వామియు ముఖమును పడమటిదిక్కు త్రిప్పె నటను’.

దేశింగు బయలుదేరుచున్నవార్తతెలిసి ఇంతవరకు పేనావ్యూహము బన్నని నవాబు
 మరియు బంగారునాయు డాలోచించి దేశింగున క్రాటంకము కలిగింప నుద్దేశించి
 మలయనూరు, తాయనూరు, చెరువుల తెగకొట్టించి రెండు సేనలకు మధ్యన
 ప్రవహించు శంకరాభరణ నది ఉప్పొంగున త్లానర్పిరి. దేశింగది సరకుగొనక
 తన సేనతో నుప్పొంగు నదిలో దుమికి, కొలదిమందితో డాటివచ్చెను. శత్రువు
 దీర్ఘశ్యమును చూచి యాశ్చర్యపడిరి. దేశింగు వలదన్నను మహాత్మానుడు
 తానొంటరిగా ముందు యుద్ధమునకు దలపడెను. అతడు సుభంగి సేనను హత
 మార్చి, పేకు మహమ్మదను సర్దారును చంపి, బంగారునాయుని సేనను కలత
 పరచి, తిరిగి దేశింగును చేరబోవుచుండ పిరంగిగుండు దెబ్బ తగిలి చనిపోయెను.
 శత్రువులు నీలవేణిని పట్టుకొన యత్నించిరి కాని యది చిక్కక మిక్కిలి
 చాకచక్యముతో తుపాకిగుండ్ల వర్షమును తప్పించుకొని

పొంచెను మించెను బలు యుక్తుల దలంచె నీలవేణి
 వంగుచు లేచుచు వ్రాలుచు దుముకుచు వచ్చె నీలవేణి

‘నువ్వర’ జూచుచు ప్రుక్కచు నెరుచుచు నొరిచి నవచ నచ్చు
చిరిచి నుచుచు నాటలాచుచు పారుచెంచ నచ్చు’

నీలవేణిని జూచి దేకింగు తన ముద్రుడు యుద్ధనిహుడు డయ్యెనని తెలిసికొని
రానే జయలుదేరి తన సైనికులకు,

‘జరుగినువారల వరువడి మీరలు పట్టవడ్లు నువ్వి
జరిగినవారల జడిసినవారల జంపవలదు నువ్వి
యేమరియుండినవారల మీరలు యెదిరించగ వలదు
మైమరచియు లాహిరిచే నుండినవార్ని జంపవలదని బోధించెను.

(ఇది దేకింగు యుద్ధధర్మమును ధీరోదాత్తతనము సూచించును.) దేకింగు
రజరంగవిహార మద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. అతడు మొదట దాహాదాహము
నెదుర్కొనెను.

‘తరుముచు నరికెను దేకింగుడును కడుటరచుచు మనుచు
మరి గుఱ్ఱంబుల చంపు చుండుగా నరికి నరికి వేసి
జొన్నచంట్ల తెగవేసిన తీరున చొరబడి చంకులను
ఓన్నవారి నటు చాపకట్టగా ఉత్పంచగించుచును’

దేకింగు 50 వేల గుఱ్ఱపు దళముల నరికి, నవాబునుకొని దాహాదాహము చంపెను.
కాని తన పౌరపాటు వెంటనే తెలిసికొనెను. మరల యుద్ధమునకై పూనుకొని
రంగనాథుడు యుద్ధము వలదనెను. కాని దేకింగు చివరకు యుద్ధము చేయుచుండెను.
నవాబాతని విక్రమము గాంచి సంకీర్తన ప్రయత్నించెను. కాని దేకింగు అంగీకరింప
కయ్యెను. బారాహాజారిని లేపి దేకింగు నవాబుదండు పైబడి సర్దారుల నందఱు
బిరిమార్చి నవాబును పట్టుకొనెను. నవాబుతో దేకింగు ‘చెండి పైకము తీసి
కొనుము నా చేతికత్తి మొనను’ అన్నమాట యత్యంత వీరరసగర్భితము.
దూషార్థము నీ తెనుగుమాటలు తీయగా చెప్పినవి. దేకింగు ఏనుగుపై నున్న
నవాబును చంపుటకు తన గుఱ్ఱమును వెనుక కాళ్ళపై లేపగనే, యేనుగు కడుపు
తొట్టినుండు మాష్టికుడు బారాహాజారి వెనుక కాళ్లు తెగనరికెను. దేకింగు
పాదచాటిపై యుద్ధ మొనర్చి ఎందరినో చంపెను. అత డిప్పటికే పూచిన
మోదుగయ్యెను. భగవంతుని ధ్యానించి శత్రువు చేతిక్కుక పొడుచుకొని
చచ్చెను. దేకింగు కళేబరమును నమీపించి నవాబు,

‘ఇంత భూచుడని తెలిసితె నేను అప్పుడు దేకింగూ

ఇంత రాజ్యము యేలుచునుచు నీ కిత్తుర దేకింగూ’ అని సగౌరవముగా నా కళేబరమును చెంజి కోటలోనికి గొంపోయెను. భర్త వీరమరణ మందెనని తెలిసికొని దేకింగూ భార్య సహగమన మొనర్చెను.

ఈ జంగం కథ రచయిత కొంత చదువుకొన్నవాడై యుండును. యతి ప్రాసలు చక్కగా పాటించినాడు.

‘రూఢముగా దెల్పుము నీ వనగా ద్రుహిణపుత్రు డనియెన్’ అనుటచే కవికి యతిగుఱించిన వట్టింపు తెలిసిపోయినది. నారదుని ద్రుహిణపుత్రుడనుట యతికొరకే. ఈ శబ్దము సామాన్యునికి తెలియదు.

ఇక నీకథ నభూతకల్పనలనుండి వేరుచేసినచో మిగిలెడు చారిత్రకాంశముల పరిశీలించుము. మహారాష్ట్రుల పాలనమందున్న జింజికోట ఔరంగజేబు కాలమున నతికష్టముతో మొగలుల వశమయ్యెను. ఇది ఆర్కాటు మండలమందున్న కోటలందు బలవత్తురమైనది. దావూదుఖానుడు ఆర్కాటు సేనాపతిగానున్న కాలమున ఔరంగజేబు పాదుషా, క్రీ.శ. 1700 సంవత్సరమున సురూపసింహుడను బుందేలుఖండక్షత్రియున కాతని కౌర్యమును మెచ్చి, అతడొనర్చిన సహాయమున కలరి, జింజికోటను ఇనాముగా నిచ్చెను. చుట్టునున్న 12 లక్షల ఆదాయముగల పాళెములా జింజికోటక్రింద నుండెను. రామకృష్ణుడు దివానుగను షేక్ నూర్ దళాధిపతిగను నియమింపబడిరి. 5000 సర్కారీ సిబ్బంది సురూపసింహుని యధీనమందుండెను. అతడు ఔరంగజేబుచే ‘పంచ్ హజారీగా’ నియమింపబడెను. సురూపసింహునకు 300 రాజపుత్ర వైన్యముండెను. క్రీ. శ. 1704 సంవత్సరమున సాదతుల్లాఖానుడు ఆర్కాటు సేనాపతి యయ్యెను. ఈతడే ‘నవాబుతు’ అనబడు ఆర్కాటు నవాబులకు మూలపురుషుడు. సాటి దుర్గాధిపతులు ఆర్కాటు నవాబు ద్వారమున ధిల్లీ చక్రవర్తికి కప్పము చెల్లించుచుండగా సురూపసింహుడు స్వతంత్రునివలె వ్యవహరించెను. ఔరంగజేబున కాతనిపైగల యభిమాన మట్టిది. ఔరంగజేబు తరువాత బహద్దరుషా చక్రవర్తియయ్యెను. ఆకాలమున రేగిన యల్లరులవలన బహద్దరుషా జింజి విషయమున నెట్టి జోక్యము కలిగించుకొనడయ్యెను. బహద్దరుషా తరువాత ఫజ్జుల్ సియర్ ధిల్లీ సుల్తానయ్యెను. సాదతుల్లాకు

సురూపసింహుని స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము నచ్చక చక్రవర్తితో మొదటినుండియు నీయవలసిన కప్పము పదమూడేండ్ల ధనము తేల్చిచెప్పెను. ఢిల్లీ సుల్తాను ధనమును వసూలుచేయుటకు సాదకుల్లా పంపెను. ఔరంగజేబు తనకు ఇనాముగ నిచ్చినేకాని కప్పము కట్టకుండు సురూపసింహుని భావము. ఇదిగాకను 70 లక్షల ధన మొక్కసా తేగలడు? ఈ చింతతో నాతడు మంచము పట్టెను. తమ్ముడు వార్తను సురూపసింహుని కుమారుడగు తేజసింగు(దేశింగు)నకు మందుండగా (బుందేల్ ఖండ) వార్తనంపెను. తేజసింగు మహమ్మదు యువకుడు. మూడువందల అశ్వికులతో భార్యా సమేతుడై యాకడు బయలుదేరెను. కన్నడదేశము చేరి తన తండ్రికి మిత్రుడును, మహమ్మదు విపత్తులో మునిగినవాడునగు బేదునూరు పాలకునికి సహాయమొనర్చి, వలస వెలలేని భూషణములు 1200 రూకలు పెట్టి కొన్న ఉత్తమాశ్వులు (ఇదే బారాహజారిగా పదకర్త వర్ణించినాడు) కానుకలంది జింజీకి బయలుదేరెను. కాని యాతడు జింజీ చేరునప్పటికే సురూపసింహుడు కాలధర్మమున దేశింగు జింజీ దుర్గాధిపతి యయ్యెను. అతని వయస్సు అప్పటికి 30 ఏళ్ళ కొంతకాలమూరకుండి సాదకుల్లా మరల దేశింగును కప్పమడిగెను. అతడు పృతాంత మతిశయోక్తులతో పదకర్త వర్ణించినాడు. దేశింగునకు కుడిభుజమున్న మహాబిణ్ణుని మైత్రి ప్రశంసనీయము. వారిరువురు కొలది నైర్భయ అర్కాటు నవాబు మహానైన్యములను గడగడలాడించిన వీరులు. తేజసింగి వ అక్టోబరు క్రీ. శ. 1714 శనివారము సాయంకాలము మరణించెను. యుద్ధమొనర్చినచోట వతేపేటయనుక్ గ్రామము వెలసినది. వీరుల నవాబు గోరీలు నిర్మింపబడినవి. ఈ చారిత్రకాంశములు నాకు లభించినవి. 'Sims Indian History' అను గ్రంథమున. మౌలిక గ్రంథములు వెదకిన నెన్ని విశేషాంశములు లభించునో :

తెలుగువారు వీర విక్రములనియు, దైర్యసాహసోపేతులనియు, అభిమానములనియు, వారి శౌర్యమఖండమనియు, చేయెత్తి చాటునది 'బొబ్బిలకల్లు'. ఈ కథ నెరుగనివారు (జానపదులు) తెలుగు దేశమున నొక్కరైన నుండక అతిశయోక్తికాదు. వీరగీతములందింత సార్వజనీనతగల పదమింకొకటి లేదు. పిసరైన జానపదవీరగాధాగేయమున కుండవలసిన లక్షణము లన్నియు దీని

వి. నుడికారము, భాష, భాషములు, వద్దతి పూర్తిగా భాషననుసరించి. బొబ్బిలి
 యొకటియు మూడు పాఠములు గాన్నించుచున్నది. మొదటిది, ప్రా. పు.
 రాగామున నున్నది; పెద్దాడ నాగేశము కొడుకు మల్లేశము చెప్పినది;
 దీర్ఘము బ్రానుగాలికి కథ చెప్పినవాడో, అతంకు పూర్వమున రచయితయో
 మది ఇది చక్కగానున్న నిర్దుష్ట చారిత్రక పదము. రెండవది పాల్లకల్లి
 యొక కొంతం నృసింహచార్యులుగారి బొబ్బిలిరాజు కథ. దీనికి నాలుగవ
 పుటో (1886) ప్రథమ సీతారామయ్యగారు పరిష్కర్త. కాపీరేటు గుడిమెళ్ల
 చాచియ్యింది. దీనిలోనే బొబ్బిలి కథను నారదు డిండ్రునకు చెప్పినట్లున్నది.
 పీరేటు బాధను శప్పుకొనుటకు కాబోలు దీనిలోని మూడు పాదములకు రెండు
 పాదముల చొప్పున (అనువదిండుకొని ధేనువకొండవారకు యెవరో నేడప్పులో
 నున్న 'పెద్దబొబ్బిలి కథ' రచించిరి. ఈ మూడవది అందరి ఆస్తియైనది.

బొబ్బిలి పదమున వీరకరుణములు రెండును పెనవేసికొన్నవి. దీనికి
 రాగాము

'రామరామ యనంత కాలము రాజ్య మేలలేము

జగము వుండు కాలమువరకు మనము వుండబోము'

అనునది బొబ్బిలివారి యుద్ధనినాదము (War Cry). రంగరావు, తాండ్ర
 పాపయ్య, అచ్చముగా మూర్తిభవించిన ఆంధ్రపౌరుషము. భేరీ రామక్క
 లైశ్యకులమునకు వీరపతాక, బొబ్బిలిలో పుట్టిన ప్రతి ప్రాణి కౌర్యవతారము.
 కనుకనే ఈ పదము ప్రజలందు వ్యాప్తి చెందుటయేకాక శిష్టుల చేతులందు
 కావ్యములుగా¹ నాటకములుగా² వెలసినది. కథ సుప్రసిద్ధమైనదే యైనను
 మాకింటియందును కొంచెము కొంచెము భేదములున్నవి. బొబ్బిలి నిర్మాణము
 పేంకటగిరి సంస్థానాధిపతులలో 18వ వారైన పెదరాయనింగా రొనర్పిరట.
 శ్రీకాకుళము నవాబు షేర్ మహమ్మదుఖానుని పేరుతో నీదుర్గనిర్మాణము
 జరిగినదట. ఉద్ధా భాషలో బెబ్బులిని షేర్ అందురు. ఆ బెబ్బులి బొబ్బిలి
 యైనదట. షేర్ మహమ్మద్ ఖాను పేరుతో బొబ్బిలి వెలసినదనుట భ్రమ

1. డి. నెం. 2558 ప్రా. పు. ఖండాగారము, మద్రాసు.

2. రంగరాయ చరిత్రము-దిట్టకవి నారాయణకవి క్రీ. శ. 1790.

3. బొబ్బిలి యుద్ధము-శ్రీ పేదము పేంకటరాయశాస్త్రి.

సురూపసింహుని స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము నచ్చూక వ్రాసినపుడు ఆయన మొదటినుండియు నీయవలసిన కప్పము వసూలుచేయునట్లు వనము 70 లకు తేల్చిచెప్పెను. కిర్లీ సుల్తాను వనమును వసూలుచేయుటకు సాదకుల్లాకు భర్తా పంపెను. ఔరంగజేబు తనకు ఇనాముగ నిచ్చినేకాని కప్పము కట్టుటకు వచ్చు సురూపసింహుని భావము. ఇదిగాకను 70 లక్షల వన మొక్కసా. మై తేగలదు? ఈ చింతతో నాతడు మందము పట్టెను తమ్ముడు పరజేసియై వార్తను సురూపసింహుని కుమారుడగు తేజసింగు (దేకింగు)నకు నచ్చ మందిండ్గా (బుందేల్ ఖండ్) వార్తనంపెను. తేజసింగు మహావీరుడు యువకుడు. మూడువందల అశ్వికులతో భార్యా సమేతుడై యాతడు జింజీ బయలుదేరెను. కన్నడదేశము చేరి తన తండ్రికి మిత్రుడును, మహారాష్ట్రలో విపత్తుతో నునికినవాడునగు జేదుసూరు పాలకునికి సహాయమొనర్చి, అక్క వలన వెంటేని భూషణములు 1200 రూకలు పెట్టి కొన్న ఉత్తమాశ్వులు (ఇదే భారూహజాతిగా పదకర్త వర్ణించినారు) కానుకలంది జింజీకి బయలుదేరెను. కాని యాతడు జింజీ చేరునప్పటికే సురూపసింహుడు కాలభర్తవలన దేకింగు జింజీ దుర్గావలె యయ్యెను. అతని పయన్ను అప్పటికి 25 సం. కొంతకాలమూరకుండి సాదకుల్లా మరల దేకింగును కప్పమడిగెను. ఆ తరువాత పృతాంత మతిశయోక్తంతో పదకర్త వర్ణించినారు. దేకింగునకు కుడిభజము నున్న మహాబిల్లానుని ప్రైత్రి ప్రళంసనీయము. వారిరువురు కొలది నైన్యముతో అర్కాటు నవాబు మహానైన్యములను గడగడలాడించిన వీరులు. తేజసింగు 3 వ ఆక్టోబరు క్రీ. శ. 1714 శనివారము సాయంత్రాలము మరణించెను వాని యుద్ధమొనర్చినచోట పశేపేటయను గ్రామము వెలసినది. వీరుల సహృద్యు గోపీలు నిర్మింపబడినవి. ఈ చారిత్రకాంశములు నాకు లభించినవి. 'South Indian History' అను గ్రంథమున. మౌలిక గ్రంథములు వెదకిన విని నెన్ని విశేషాంశములు లభించునో.

తెలుగువాడు వీర విక్రములనియు, దైర్యసాహసోపేతులనియు, అభిమాన భనులనియు, వారి కొరవ్వనఖండమనియు, చేయిత్తి బాటునది 'బొబ్బిలికళ'. ఈ కథ నెరుగనివాడు (జానపదులు) తెలుగు దేశమున నొక్కరైన నుండునన్న అతిశయోక్తికాదు. వీరగీతములందింత సార్వజనీనతగల పదమింకొకటి లేదు. పినరైన జానపదపీఠగాఢగేయమున కుండవలసిన లక్షణము అన్నియు దీనికి

న్నది. సుదీకారము, భాష, భావములు, వద్దతి పూర్తిగా జానవదులవి. బొబ్బిలి
 ప్రముఖ కవిగారు మూడు పాఠములు గాన్నించుచున్నవి. మొదటిది. ప్రా. శ.
 సువానామన నున్నది; పెద్దాడ నాగేశము కొడుకు మల్లేశము చెప్పినది.
 మల్లేశము బ్రాహ్మగారికి కథ చెప్పినవాడో, అతంకు పూర్వమున రచయితయో
 తెలియదు ఇది చక్కగానున్న నిర్ణయ చారిత్రక పదము రెండవది పార్లమెంటు
 చాటుక కొంతం న్యసింహాచార్యులుగారి బొబ్బిలిరాజు కథ. దీనికి నాలుగవ
 బొబ్బిలి (1896) ప్రథమ సీతారామయ్యగారు పరిష్కారము కాపీరేటు గుడిమెళ్ల
 వుంచాచుటయి. దీనిలోనే బొబ్బిలి కథను నారదు డింద్రునకు చెప్పినట్లున్నది.
 కాపీరేటు దాదాపు శవ్యకొనుటకు కాబోలు దీనిలోని మూడు పాదములకు రెండు
 పాదముల బొప్పన (అనువదిండుకొని ధేనువకొండవారకు మెవరో నేడబ్బులో
 చున్న 'పెద్దబొబ్బిలి కథ' రచించిరి. ఈ మూడవది బందరి అప్పయినది.

బొబ్బిలి పదమున వీరకరుణములు రెండును పెనవేసికొన్నవి. దీనికి
 రాజ్యము

'రామరామ యనంత కాలము రాజ్య మేలలేము

జగము వుండు కాలమువరకు మనము వుండదోము'

అనునది బొబ్బిలివారి యుద్ధనినాదము (War Cry). రంగరావు, తాండ్ర
 పాపయ్య, అచ్చముగా మూర్తీభవించిన ఆంధ్రపౌరుషము. భేరి రామక్క-
 నైశ్యకులమునకు వీరవతాక, బొబ్బిలిలో పుట్టిన ప్రతి ప్రాణి కౌర్యావతారము.
 కనుకనే ఈ పదము ప్రజలందు వ్యాప్తి చెందుటయేకాక శిష్టుల చేతులందు
 కావ్యములుగా¹ నాటకములుగా² వెలసినది. కథ సుప్రసిద్ధమైనదే యైనను
 మూడింటియందును కొంచెము కొంచెము భేదములున్నవి. బొబ్బిలి నిర్మాణము
 వెంకటగిరి సంస్థానాధిపతులలో 18వ వారైన పెదరాయనింగా రొనర్పిరట.
 శ్రీరాకుళము నవాబు షేర్ మహమ్మదుఖానుని పేరుతో నీదుర్గనిర్మాణము
 జరిగినదట. ఉర్దూ భాషలో బెబ్బులిని షేర్ అందురు. ఆ బెబ్బులి బొబ్బిలి
 యైనదట. షేర్ మహమ్మద్ ఖాను పేరుతో బొబ్బిలి వెలసినదనుట ప్రథమ

1. డి. నెం. 2558 ప్రా. పు. భాండగారము, మద్రాసు.

2. రంగరాయ చరిత్రము-దిట్టకవి వారాయణకవి క్రి. శ. 1790.

3. బొబ్బిలి యుద్ధము-శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

సురూపసింహాది స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము నవ్వక చక్రచక్రితో అతడు మొదటినుండియు నీయనలసిన కప్పము పదమూడేండ్ల భనము 70 లక్షలని లేచిచెప్పెను. కిక్కి సుల్తాను భనమును పనులుచేయుటకు సాదకుల్లాకు భర్తానా సంపెను. టొరంగజేమి తనకు ఇనాముగ నిచ్చెనేకాని కప్పము కట్టుటకు కాదని సురూపసింహాది భావము. ఇదిగాకను 70 లక్షల భన మొక్కసాఁ మెట్లు తేగలదు? ఈ చింతతో నాతడు మంచము పట్టెను. తమ్ముడు భరణిసింహాదీ వార్తను సురూపసింహాది కుమారుడగు తేజసింగు(దేశింగు)నకు స్వవేళ మంచుండగా (ఐందేర్ఖండ్) వార్తనంపెను. తేజసింగు మహావీరుడగు యువకుడు. మూడువందల అశ్వికులతో భార్యా సమేతుడై యాతడు జింజికి బయలుదేరెను. కన్నడదేశము చేరి తన తండ్రికి మిత్రుడును, మహారాష్ట్రులచే వివత్తులో మునిగినవాడునగు వేదునూరు పాలకునికి సహాయమొనర్చి, అతని వలన వెలలేని భూషణములు 1200 రూకలు పెట్టి కొన్న ఉత్తమాశ్వుమును (ఇదే బారాహజాదిగా పదకర్త వర్ణించినాడు) కానుకలంచి జింజికి బయలు దేరెను. కాని యాతడు జింజి చేరునప్పటికే సురూపసింహాదు కాలధర్యమంచెను. దేశింగు జింజి దుర్గాధిపతి యయ్యెను. అతని పయస్సు అప్పటికి 25 ఏండ్లు. కొంతకాలమూరకుండి సాదకుల్లా మరల దేశింగును కప్పముడిగెను. ఆ తరువాతి వృత్తాంత మతిశయోక్తులతో పదకర్త వర్ణించినాడు. దేశింగునకు కుడిభుజముగా నున్న మహావిక్టానుని ప్రైత్రి ప్రళంపనీయము. వారిరువురు కొలది వైన్యముతో ఆర్కాటు నవాబు మహావైన్యములను గడగడలాడించిన వీరులు. తేజసింగు 3 వ ఆక్టోబరు క్రీ. శ. 1714 శనివారము సాయంతాలము మరణించెను వారు యుద్ధమొనర్చినచోట పతేపేటయను గ్రామము వెలసినది. వీరుల సమాధులు గోరీలు నిర్మింపబడినవి. ఈ చారిత్రకాంశములు నాకు లభించినవి. 'South Indian History' అను గ్రంథమున. మౌలిక గ్రంథములు వెదకిన నింక నెన్ని విశేషాంశములు లభించునో :

తెలుగువారు వీర విక్రములనియు, దైర్యసాహసోపేతులనియు, అభిమాన భనులనియు, వారి కౌర్యమఖండమనియు, చేయెత్తి చాటునది 'బొబ్బిలికథ'. ఈ కథ నెరుగనివారు (జానపదులు) తెలుగు దేశమున నొక్కరైన నుండరన్న అతిశయోక్తికాదు. వీరగీతములందింత సార్వజనీనతగల పదమింకొకటి లేదు. నీవలైన జానపదవీరగాదాగేయమున కుండవలసిన లక్షణము లన్నియు దీనికి

పన్నవి. నుకికారము, భాష, భావములు, వర్తతి పూర్తిగా జానపదులవి. బొబ్బిలి పదమున కిట్లడు మూడు పాఠములు గాన్నించుచున్నవి. మొదటిది, ప్రా. పు. ఖండగారమున నున్నది; పెద్దాడ నాగేశము కొడుకు మల్లేశము చెప్పినది. ఈ మల్లేశము బ్రాహ్మగారికి కథ చెప్పినవాడో, అతంకు పూర్వుడైన రచయితయో తెలియదు ఇది చక్కగానున్న నిర్దుష్ట చారిత్రక పదము రెండవది పాల్లనల్లి వాసుడు కొంతం నృసింహాచార్యులుగారి బొబ్బిలిరాజు కథ. దీనికి నాలుగవ కూర్పులో (1896) ప్రథమ సీతారామయ్యగారు పరిష్కర్త. కాపీరైటు సుపిమెళ్ల వరదాచార్యులది. దీనిలోనే బొబ్బిలి కథను నారదు డిండ్రునకు చెప్పినట్లున్నది. కాపీరైటు దాదను శివపొకొనుటకు కాబోలు దీనిలోని మూడు పాదములకు రెండు పాదముల చొప్పున (అనువ, దించుకొని) చేనువకొండవారట మొవరో నేడచ్చులో నున్న 'పెద్దబొబ్బిలి కథ' రచించిరి. ఈ మూడవది అందరి ఆస్తియైనది.

బొబ్బిలి పదమున వీరకరుణములు రెండును పెనవేసికొన్నవి. దీనికి చారిత్రాణము

'రామరామ యనంత కాలము రాజ్య మేలలేము

జగము వుండు కాలమువరకు మనము వుండబోము'

అనునది బొబ్బిలివారి యుద్ధవినాదము (War Cry). రంగరావు, తాండ్ర పాపయ్య, అప్పముగా మూర్తీభవించిన ఆంధ్రపౌరుషము. భేరీ రామక్క వైశ్యకులమునకు వీరపతాక. బొబ్బిలిలో పుట్టిన ప్రతి ప్రాణి శౌర్యావతారము. కనుకనే ఈ పదము ప్రజలందు వ్యాప్తి చెందుటయేకాక శిష్టుల చేతులందు కావ్యములుగా¹ నాటకములుగా² వెలసినది. కథ సుప్రసిద్ధమైనదే యైనను మూడింటియందును కొంచెము కొంచెము భేదములున్నవి. బొబ్బిలి నిర్మాణము వెంకటగిరి సంస్థానాధిపతులలో 18వ వారైన పెదరాయనింగ రొనర్పిరట. శ్రీకాకుళము నవాబు షేర్ మహమ్మదుఖానుని పేరుతో నీదుర్గనిర్మాణము జరిగినదట. ఉర్దూ భాషలో బెబ్బులిని షేర్ అందురు. ఆ బెబ్బులి బొబ్బిలి యైనదట. షేర్ మహమ్మద్ ఖాను పేరుతో బొబ్బిలి వెలసినదనుట ధ్రువ

1. డి. నెం. 2558 ప్రా. పు. ఖండగారము, మద్రాసు.

2. రంగరాయ చరిత్రము-దిట్టకవి నారాయణకవి శ్రీ. క. 1790.

3. బొబ్బిలి యుద్ధము-శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి.

ప్రమాదజనితము. జానపదనిడుక్తి Folk etymology కలన నిట్టి కల్పనములు జరుగుచుండును. నిళ్ళంక కొమ్మన (1485) తన శివరీతి విలాసమున “చిద్వల్లి బొబ్బిలి కితి నాకనుతులు సాంపలర వెంజామరములు వరింప” అనుటచే బొబ్బిలి 15 శతాబ్దమునకు పూర్వమే వెలసియుండవలెను. నిజాంనవాబుల కిది సామంతరాజ్యము. పెదరాయనింగారి కుమారులు లింగవరాయనింగారికి నిజాంనవాబు ‘రంగారావు’ ఓరుద మిచ్చెను. అది వంశక్రమానుగతముగా నడచినది. కొంతకాలమునకు బొబ్బిలి సంస్థానము విస్తీర్ణమును పెంకుకొనినది. బొబ్బిలి యుద్ధము జరిగిన కాలమున (24-1-1757) రంగారావు పాలకుడు. ఈకాలమున నిజాంరాజ్యమును పాలించినది నిజాము ఖానుడు; అనష్టాహి వంశమున రెండవవాడు. అనాడు హైదరాబాదులో ఫ్రెంచి వారి ప్రాబల్య మధికము. నువ్రసీద్ద ఫ్రెంచియొడుగు ‘ఐస్నీ’గానికి నిజాం నవాబు కళింగ సర్కార్ల నిచ్చెను. కళింగసర్కార్ల జాడబోయిన బూచి (ఐస్నీ) కెదురుగా రాజమహేంద్రవరమునకు నకలసామంతులు వచ్చిరి. కాని బొబ్బిలివారు రారైరి. విజయనగరరాజు విజయరామరాజునకును బొబ్బిలివారికి ప్రాత వగలుండెను. బొబ్బిలివారు ఐస్నీ శ్రీకాకులపు సర్కారును విజయ రామరాజుకు కొలుకిచ్చి తమను కించపరచు ననుకొని రారైరి. ‘ఈవజుకును తమకును తమకును విరోధము లున్నను ఫ్రెంచివారిని దేశమునుండి వెడల నడవనలెనన్న యుద్దేశ్యముతో పూర్వవైరములను గట్టిపెట్టి బొబ్బిలిసంస్థానాధీశులగు రంగారావుగారు జాఫరల్లీతో గూడియున్న విజయనగర ప్రభువులగు విజయరామరాజుగారితో కలియుట కంగీకరించి వచ్చి చేరిరి. అందరి పైన్యముల నొక్కటిగా కలిపిరి. కాని రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకులము సర్కారులను, అసలు వారికి వచ్చు శిస్తుకన్న తక్కువ కొలున కిచ్చెదనని చెప్పి మొరాసిన్ విజయరామరాజుగారిని జాఫరల్లిఖాన్ నుండి విడదీసెను. ఆవిధమున రెండు సర్కార్లను మొరాసిన్ విజయరామరాజుగారి కిచ్చుట తమ స్థితికి కేమము కాదని యాలోచించి రంగారావుగారు ఫ్రెంచివారి కుద్వానన చెప్పి విషయమున దీక్షను వహించి యా యుద్ధమమున తా మొక ప్రధానపాత్రమును గైకొనిరి.” అందుకే రంగారావుగారు బూచి కెదురేగలేదు, దిట్టకవి నారాయణకవి మాటలు గమనింపుడు.

ఉ॥ పాయని వేడ్క విద్విషర పాయకరాయత బాహుకొర్యు లా
పాయకరాయడుం గిమిడి నట్టణపుం పృథివీశ్వరుండు నా

1. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము. పుట. 73.

రాజులచేయుచు నుండురాజు బుట్టి గొలుపుచు మన్నెపున్
రాజులు నాదిగానె యాచరు లందరు వచ్చి రక్షరిన్.

అక్షరములు నుండునోక్కుకత్తు
మొత్త మొత్త నాచు నుండు మన్నె
రాజు వచ్చి రాజులచేతఁజ్రవంగ
రాజులని రంగయ కొత్తమడు దక్కన్¹

అనే యడనుగా గొని విజయరామరాజు బుట్టికి బొబ్బిలివారిపై
కొండెములు తెచ్చి, బుట్టికి రండనాథుడుగా నున్న హైదరుజంగును, లంచ
మచ్చి వదలఁజూపెను. 'తమచేశములోనుండి విజయనగర రాజ్యములోనికి
వచ్చు కొండకాలవను మళ్ళించి బొబ్బిలి రంగరావుగారి కాపులు తమ
హిమలకు తెచ్చుకొన్నందునను, దేశస్వభావమునుబట్టి బొబ్బిలివారిని సాధించుట
సాధ్యము కాకపోయినందునను, విజయరామరాజుగారు బుట్టిని తన
యావచ్చుకొని వినియోగించి రంగరావుపై పురికొల్పెను. అందుమీద బుట్టిగారు
బొబ్బిలి రాజ్యమును విడువవలసినదనియు, దానికి బదులుగా నధికపైకాల్యము
వహించుమునైన దేశ మియ్యబడుననియు రంగరావుగారికి వ్రాసిరి. రంగ
రావుగారు చిత్తురతమహాగతమైన బొబ్బిలిరాజ్యమును విడుచుట కంగీకరింపక
పోవుటయేగాక తక్కిన సంస్థానాధిపతులతోపాటుగా రాజమహేంద్రవరమునకు
వచ్చి యాతనిని దర్శింపకపోయెను². కాని రంగపు దీనికి ప్రతివిధాన
మార్పించి లందరు గోరుందొర, ఆయన యొద్దనున్న మద్దాలరెడ్డినాయుని
సంకియు బాదికి సిఫారసు తెచ్చెను. ఈలోపల బుట్టి మున్నగువారు
పైజ్యముగా కసింకోటవరకు నడచివచ్చిరి. సిఫారసు ఉత్తరముతో మరైను.
మంథన బుచ్చనలు వచ్చిరి. బొబ్బిలిపై నెత్తినచ్చు బుట్టి హృదయము
మరిపోయి శ్రీకాకుళమార్గము వట్టెను. తమ వ్రయత్నము విఫలమయ్యెనని
విజయరామరాజు హైదరుజంగులు చకితులైరి. కాని బొబ్బిలివారినుండి కొంత
చవటైనను లాగుదమని బుట్టికి జంగు మంత్రమూదెను. అది పారెను.
రంగరావు దామెష్టదమ్మన్నను జంగుకడకు రాయబారమంపెను. కాని యాతడు

1. రంగరాయ చరిత్రము.

బొట్టిచెన్నారె కోట నిడిచి పొమ్మనెను. పై న్యములు నడచి యిప్పటికి ఒడ్డాది మీదుగా బేల్లలవల్లి చేరెను. రంగరావు చెలికాని వెంకయ్యను మరల రాయబార పంపెను. విజయరామరాజుకు తక్కు తక్కినవారికి కోటవిడుతు మనిరి. ఖానుడు సనకయ్యను, ఇది గాకను ఒకప్పుడు బొట్టిలివాడు కొందరు పరాసు పై నికులను ప్రాంతాదుని చంపియింటిరట. వీని నన్నింటిని ఖానుడు బుస్సీకి రంగరావు గారి యొద్దరమ్ము గర్భముగా కట్పించి చెప్పెను. యుద్ధము తప్పదయ్యెను. ఇననది 24, 1757 నాదొక్క ప్రమున బొట్టిలి యుద్ధయున సంఘాతమరణము సంభవించెను. మహావీరులు మరణించిరి. పరస్పరకలహమున సాంద్రకౌర్యము ప్రాంతువారి యపాకిగుండ్ల తెరయైనది. పదములో నీవారిత్రకవిషయములు కొంత చూర్చుకతో కొన్ని యతిశయోక్తులతో క్రొత్త చరిత్రమును నిర్మించు కొన్నది. 'హాసపాటివారి కై ఫీదు' లో బొట్టిలి నాశనమైన పిమ్మట విజయ గర్భముతో నున్న విజయరామరాజు డేరాలో తాండ్రపావయ్య ప్రవేశించి బోరాడెను. ఆ బోరాటమునం పిరుపురును మరణించిరి. పెద్దాడమల్లేశము మాత్రము తాండ్ర పావయ్య విజయరామరాజును చంపిన తరువాతనే ఆత్మ హత్య చేసికొన్నట్లు వర్ణించెను¹. ఇది జానపదులా వీరుని యందుగల యధిపూజముచే చేసిన కల్పనమని నా భావము. సంఘాతమరణము పాలైన బొట్టిలివారియెడ జానపదులకు పక్షపాతము. ఆ పక్షపాతమే విజయ గర్భమువారిని దోషులుగా చిత్రించినది. విజయగు చరిత్రము మాత్రము దీనికి విరుద్ధము. పదములో 'ఇరువైనానాగు వేల దళముతో బూచే వచ్చెను'. విజయ రామరాజు 'తన లక్షకొంభై వేల దళముతో తానే వచ్చెను'. ఈ విధముగా మొత్తము పైన్యసంఖ్య రెండులక్షల పదునానాగు వేలైనది. ఇది జానపదుల యతిశయోక్తి. దిట్టకవి నారాయణకవి విజయరామరాజుగారి బలసంఖ్య నిజుల దెలిపినాడు.

౩॥ నలువదివేల కల్పలము నానగువేల తురంగమంబులున్
నలువదియేడుగు లనంతములైన శతమ్మికావయం
బులు నొకజేయి లొట్టియ లపూర్వ విభావిభవంబు దెల్పుచున్
గొలువ పరాసురేని గనుగో జనుదెంచెను రాజతిత్వరన్².

'కాని ఆయన వెంట నిజముగా వచ్చిన సేన 10,000 మాత్రమే యని

1. బొట్టిలికథ, పుట, 122. ది.నెం. 2550 ప్రా.పు. ఖండాగరము, మద్రాసు.
2. రంగరాయ చరిత్రము.

యాంగ్లేయ చరిత్రకారుడైన ఆర్థర్ వ్రాసియున్నాడు. 250 గుట్టపు రౌతులును నాలుగు ఫిరంగులును 750 యూరోపియనులతోను విజయరామరాజుగారి భటులును సిపాయిలును గలిసిన 11000 స్వదేశీయ పదాతిబలముతోను బుస్సీగారు బొబ్బిలి కోటమీదికి దండు వెడలిరి.¹ పదములో వెంకటలక్ష్మమ్మ, పసిపాప వెంకట్రావును తీసికొని రాజారం చేరి పాపారావుతో 'కోట విడిచి మీరిక్కడ కొచ్చిన తొమ్మిదోనాడూ, కోటమీదికే దళము దెచ్చెను విజయరామరాజు, మూడుచిన్నములదాక యుద్ధము జరుగుట యున్నది' అనగా పాపారాయుడు 'మూడు చిన్నములనుంచి యుద్ధము జరిగితే, కబురు లేక చేసినాడా రంగారాయుడు' అనెను. కాని నిజముగా బొబ్బిలి యుద్ధము జరిగిన దొక్కదినమే. ఉదయమున నారంభమై సాయంకాల మగువరకు చాల, శ్రీ, వీర, వృద్ధ మౌరణముతో నిది ముగిసినది. పదకర్త విజయనగరమువారికి బొబ్బిలివారికి ప్రాతపగలు 'తుమ్మలగుంట యుద్ధము' మరియు 'జలజపాటి యుద్ధము'ల నాటినుండియు నున్నట్లు వర్ణించినాడు. చరిత్రమున పీని కెట్టి స్థానము కలదో పరిశోధనీయము. పదకర్త శత్రువులు బొబ్బిలిజట్టు 'పెద్దఫిరంగి బండ్లంతయు మొహర్జా లెత్తిరి, రామలక్ష్మణ ఫిరంగికి మొహర్జా లెత్తిరి' యనెను. ఈ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులు ఇంతకు పూర్వమే వచ్చినవి. గద్వాల సోమనాద్రి కర్నూలు నవాబు నోడించి తన కోటపై నిలుపుకొన్నవి కూడ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులే. జంట ఫిరంగు లెచ్చట తారస్థినినను జానపదులు రామలక్ష్మణులని నామకరణ మొనర్తురు. ఇది రామలక్ష్మణసౌదర్యము వైచిర్య ముక్కువ.

బొబ్బిలి గడ్డపై జన్మించిన మనుజులే కాదు ప్రాణులన్నియు పౌరుషమున సాటిలేనివి. కోడిపందెము జరుగునపుడు బొబ్బిలివారు తమకోడితో

'చావంకెను మీరు' భయపడవద్ద బారాకోడి చా
యెన్నాట్ల బ్రతికినా చావు సిద్ధము బారాకోడి చా
బొబ్బిలియందున పుట్టినావురా బారాకోడి చా' యని వీరబోధన

మొనర్చుట ప్రశంసనీయము. శత్రువైన్యము లెటునుండి వచ్చునోయని కావలి కాయుచున్న తెలగబిడ్డలు మరచి నిద్రపోవుచుండిరి. అప్పుడు,

'గుర్రపు నందడి విన్నారయ్యా తెల్ల బిడ్డలూ
పడకయందె రట్టి కట్టిరి తెల్ల బిడ్డలు.'

బొబ్బిలివారిని కోట నిడిచి పొమ్మనెను. నైన్యములు నడచి యిప్పటికి ఒడ్డాది మీదుగా దేవులవల్లి చేరెను. రంగారావు చెలికాని వెంకయ్యను మరల రాయబార మంపెను. విజయరామరాజుకు తక్క తక్కినవారికి కోటవిడుతు మనిరి. భానుడు వినదయ్యెను. ఇది గాకను ఒకప్పుడు బొబ్బిలివారు కొందరు పరాసు నైనికులను (హొరపాటున) చంపియుండిరట. వీని గన్నింటిని భానుడు బుస్సీకి రంగారావు గారి యోధత్వము గర్వముగా కల్పించి చెప్పెను. యుద్ధము తప్పదయ్యెను. జనవరి 24, 1757 నాడొక్క దినమున బొబ్బిలి యుద్ధయున సంఘాతమరణము సంభవించెను. మహావీరులు మరణించిరి. పరస్పరకలహమున నాంధ్రశౌర్యము ప్రాంసువారి తుపాకిగుండ్ల కెరయైనది. పదములో సీచారిత్రకవిషయములు కొంత మార్పులతో కొన్ని యతిశయోక్తులతో క్రొత్త చరిత్రమును నిర్మించు కొన్నవి. 'పూనపాటివారి కై ఫీదు' లో బొబ్బిలి నాకనపైన విమ్రేట విజయ గర్వముతో నున్న విజయరామరాజు డేరాలో తాండ్రపాపయ్య ప్రవేశించి పోరాడెను. ఆ పోరాటమునం దిరువురును మరణించిరి. పెద్దాడమల్లేశము మాత్రము తాండ్ర పాపయ్య విజయరామరాజును చంపిన తరువాతనే ఆత్మ హత్య చేసికొన్నట్లు వర్ణించెను¹. ఇది జానపదులా పీరుని యందుగల యభిమానముచే చేసిన కల్పనమని నా భావము. సంఘాతమరణము పాలైన బొబ్బిలివారియెడ జానపదులకు పక్షపాతము. ఆ పక్షపాతమే విజయ నగరమువారిని దోషులుగా చిత్రించినది. నిజముగు చరిత్రము మాత్రము దీనికి విరుద్ధము. పదములో 'ఇరువై నాలుగు వేల దళముతో బూచే వచ్చేను'. విజయ రామరాజు 'తన లక్షైతొంభై వేల దళముతో తానే వచ్చేను'. ఈ విధముగా మొత్తము నైన్యసంఖ్య రెండులక్షల పదునాలుగు వేలైనది. ఇది జానపదుల యతిశయోక్తి. దిట్టకవి నారాయణకవి విజయరామరాజుగారి బలసంఖ్య నిటుల దెలిపినాడు.

చ॥ నలువదివేల కాల్యలము నాలుగువేల తురంగమంబులన్
నలువదియేబడేనుగు లనంతములైన శతస్మితాచలం
బులు నొకవేయి లొట్టియ లపూర్వ విభావిభవంబు దెల్పుచున్
గొలువ పరాసురేని గనుగో జనుడెంచెను రాజతిత్వరన్².

'కాని ఆయన వెంట నిజముగా వచ్చిన సేన 10,000 మాత్రమే యని

1. బొబ్బిలికథ, పుట. 122. డి.నెం. 2550 ప్రా.పు. భాండాగారము, మద్రాసు.
2. రంగరాయ చరిత్రము.

యాంగ్లేయ చరిత్రకారుడైన ఆర్థర్ వ్రాసియున్నాడు. 250 గుఱ్ఱపు రౌతులును నాలుగు ఫిరంగులును 750 యూరోపియనులతోను విజయరామరాజుగారి భటులును సిపాయిలును గలిసిన 11000 స్వదేశీయ పదాతిబలముతోను బుస్సీగారు బొబ్బిలి కోటమీదికి దండు పెడలిరి.¹ పదములో వెంకటలక్ష్మమ్మ, పసిపాప వెంకట్రావును తీసికొని రాజారం చేరి పాపారావుతో 'కోట విడిచి మీరిక్కడ కొచ్చిన తొమ్మిదోనాడూ, కోటమీదికే దళము దెచ్చెను విజయరామరాజు, మూడుదినములదాక యుద్ధము జరుగుతు యున్నాది' అనగా పాపారాయుడు 'మూడు దినములనుంచి యుద్ధము జరిగితే, కబురు లేక చేసినాడా రంగారాయుడు' అనెను. కాని నిజముగా బొబ్బిలి యుద్ధము జరిగిన దొక్కదినమే. ఉదయమున నారంభమై సాయంకాల మగువరకు దాల, శ్రీ, వీర, వృద్ధ మారణముతో నిది ముగిసినది. పదకర్త పిజయనగరమువారికి బొబ్బిలివారికి ప్రాతపగలు 'తుమ్మలగుంట యుద్ధము' మరియు 'జలజపాటి యుద్ధము'ల నాటినుండియు నున్నట్లు వర్ణించినాడు. చరిత్రమున పీని కెట్టి స్థానము కలదో పరిశోధనీయము. పదకర్త శత్రువులు బొబ్బిలిచుట్టు 'పెద్దఫిరంగి బండ్లంతయు మొహర్జా లెత్తిరి, రామలక్ష్మణ ఫిరంగికే మొహర్జా లెత్తిరి' యనెను. ఈ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులు ఇంతకు పూర్వమే వచ్చినవి. గద్వాల సోమనాద్రి కర్నూలు నవాబు నోడించి తన కోటపై నిలుపుకొన్నవి కూడ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులే. జంట ఫిరంగు లెచ్చట తారసిల్లినను జానపదులు రామలక్ష్మణులని నామకరణ మొనర్తురు. ఇది రామలక్ష్మణసౌదర్యము పైనున్న మక్కువ.

బొబ్బిలి గడ్డపై జన్మించిన మనుజులే రాదు ప్రాణులన్నియు పౌరుషమున సాటిలేనివి. కోడిపందెము జరుగునపుడు బొబ్బిలివారు తమకోడితో

'చావంతును మీరు భయపడవద్దు బారాకోడి దా
యెన్నాళ్లు బ్రతికినా చావు సిద్ధము బారాకోడి దా
బొబ్బిలియందున పుట్టినావురా బారాకోడి దా' యని ఫీరబోధన

మొనర్చుట ప్రశంసనీయము. శత్రునై న్యము లెటునుండి వచ్చునోయని కావలి కాయుచున్న తెలగబిడ్డలు మరచి నిద్రబోవుచుండిరి. అప్పుడు,

'గుర్రపు నందడి విన్నారయ్యా తెల్ల బిడ్డలూ
పడకయందె దట్టి కట్టి తెల్ల బిడ్డలూ.'

1. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము. పుట. 77, 79.

బొబ్బిలివాని కోట విడిచి పొమ్మనెను. సైన్యములు నడచి యిప్పటికి ఒడ్డాది మీదుగా దేవులవల్లి చేరెను. రంగారావు చెలికాని వెంకయ్యను మరల రాయబార మంపెను. విజయరామరాజుకు తక్క తక్కినవారికి కోటవిడుతు మనిరి. భానుడు వినదయ్యెను. ఇది గాకను ఒకప్పుడు బొబ్బిలివారు కొందరు వరాసు సైనికులను (పొరపాటున) చంపియుండిరట. వీని నన్నింటిని భానుడు బుస్సీకి రంగారావు గారి యోధత్వము గర్వముగా కల్పించి చెప్పెను. యుద్ధము తప్పదయ్యెను. జనవరి 24, 1757 నాడొక్క ధీమతున బొబ్బిలి యుద్ధయున సంఘాతమరణము సంభవించెను. మహావీరులు మరణించిరి. వరస్పరకలహమున నాంధ్రశౌర్యము ప్రాంసువారి తుపాకిగుండ్ల కెరయెనది. పదములో నీచారిత్రకవిషయములు కొంత మార్పులతో కొన్ని యతిశయోక్తులతో క్రొత్త చరిత్రమును నిర్మించు కొన్నవి. 'పూనపాటివారి కై ఫీదు' లో బొబ్బిలి నాశనమైన విమ్రీట విజయ గర్వముతో నున్న విజయరామరాజు డేరాలో తాండ్రపాపయ్య ప్రవేశించి పోరాడెను. ఆ పోరాటమునం దిరువురును మరణించిరి. పెద్దాడమల్లేశము మాత్రము తాండ్ర పాపయ్య విజయరామరాజును చంపిన తరువాతనే అత్య హత్య చేసికొన్నట్లు వర్ణించెను¹. ఇది జానపదులా వీరుని యందుగల యభిమానముచే చేసిన కల్పనమని నా భావము. సంఘాతమరణము పాలైన బొబ్బిలివారియెడ జానపదులకు పక్షపాతము. ఆ పక్షపాతమే విజయ నగరమువారిని దోషులుగా చిత్రించినది. నిజమగు చరిత్రము మాత్రము దీనికి విరుద్ధము. పదములో 'ఇరువై నాలుగు వేల దళముతో బూచే వచ్చెను'. విజయ రామరాజు 'తన లక్షతొంభై వేల దళముతో తానే వచ్చెను'. ఈ విధముగా మొత్తము సైన్యసంఖ్య రెండులక్షల పదునాలుగు వేలైనది. ఇది జానపదుల యతిశయోక్తి. దిట్టకవి నారాయణకవి విజయరామరాజుగారి బలసంఖ్య నిటల దెలివినాడు.

ప॥ పలువదివేల కల్పంము నాలుగువేల తురంగమంబులన్
పలువదియేబడెనుగు లనంతములైన శతఘ్నికావయం
బులు నొకవేయి లొట్టియ లపూర్వ విభావిభవంబు దెల్పుచున్
గొలువ వరాసురేవి గనుగో జనుదెంచెను రాజతిత్వరన్².

'కాని ఆయన వెంట నిజముగా వచ్చిన సేన 10,000 మాత్రమే యని

1. బొబ్బిలికథ. పుట. 122. డి.నెం. 2550 ప్రా.పు. భాండాగారము, మద్రాసు.
2. రంగరాయ చరిత్రము.

యాంక్షేయ చరిత్రకారుడైన ఆర్కే వ్రాసియున్నాడు. 250 గుఱ్ఱపు రౌతులును నాలుగు ఫిరంగులును 750 యూరోపియనులతోను విజయరామరాజుగారి భటులును సిపాయిలును గలిసిన 11000 స్వదేశీయ పదాతిబలముతోను బుస్సీగారు బొబ్బిలి కోటమీదికి దండు వెడలిరి.¹ పదములో వెంకటలక్ష్మమ్మ, పసిపాప వెంకట్రావును తీసికొని రాజారం చేరి పాపారావుతో 'కోట విడిచి మీరిక్కడ కొచ్చిన తొమ్మిదోనాడూ, కోటమీదికే దళము దెచ్చెను విజయరామరాజు, మూడుదినములదాక యుద్ధము జరుగుచు యున్నాది' అనగా పాపారాయుడు 'మూడు దినములనుంచి యుద్ధము జరిగితే, కబురు లేక చేసినాడా రంగారాయుడు' అనెను. కాని నిజముగా బొబ్బిలి యుద్ధము జరిగిన దొక్కదినమే. ఉదయమున నారంభమై సాయంకాల మగువరకు బాల, శ్రీ, వీర, వృద్ధ మారణముతో నిడి ముగిసినది. పదకర్త విజయనగరమువారికి బొబ్బిలివారికి ప్రాతపగలు 'తుమ్మలగుంట యుద్ధము' మరియు 'జలజపాటి యుద్ధము'ల నాటినుండియు నున్నట్లు వర్ణించినాడు. చరిత్రమున పీని కెట్టి స్థానము కలదో పరిశోధనీయము పదకర్త శత్రువులు బొబ్బిలిచుట్టు 'పెద్దఫిరంగి బండ్లంతయు మొహం తెత్తిరి, రామలక్ష్మణ ఫిరంగికి మొహం తెత్తిరి' యనెను. ఈ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులు ఇంతకు పూర్వమే వచ్చినవి. గద్వాల సోమనాద్రి కర్నూలు నవాబు నోడించి తన కోటపై నిలుపుకొన్నవి కూడ రామలక్ష్మణ ఫిరంగులే. జం. ఫిరంగు లెచ్చట తారసిల్లినను జానపదులు రామలక్ష్మణులని నామకరణ మొనర్తురు. ఇది రామలక్ష్మణసౌదర్యము వైసున్న మక్కువ.

బొబ్బిలి గడ్డపై జన్మించిన మనుజులే రాదు ప్రాణులన్నియు పౌరుషము సాటిలేనివి. కోడిపందెము జరుగునపుడు బొబ్బిలివారు తమకోడితో

'చావంటెను మీరు' భయపడవద్దు బారాకోడి దా
యెన్నాట్లు బ్రతికినా చావు సిద్ధము బారాకోడి దా
బొబ్బిలియందున పుట్టినావురా బారాకోడి దా' యని వీరబోధ

మొనర్చుట ప్రశంసనీయము. శత్రువైన్యము లెటునుండి వచ్చునోయని కావ కాయుచున్న తెలగబిడ్డలు మరచి నిద్రపోవుచుండిరి. అప్పుడు,

'గుర్రపు సందడి విన్నారయ్యా తెల్ల బిడ్డలూ
పడకయందె దట్టి కట్టిరి తెల్ల బిడ్డలూ.'

1. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము. పుట. 77, 79.

బొబ్బిలివారి చాచకక్కము, చురుకుదనము, శౌర్యము అన్నియు ఒక్కచరణములో
 సుదించినట్లున్న విచట.

మల్లమ్మదేవి లక్ష్మమ్మను విజయనగరం రాజుచెంతకు రాయబార
 మంపినప్పు డన్నమాటలు కరుణాపూరితములు. 'విజయనగరము బొబ్బిలికోటా
 కావడి కుండాలు, కావడికుండలు తప్పించొద్దు కన్నతండ్రి నీవు' అని తన
 రాజనీతిని ప్రదర్శించి

'వల్లగాజులు నల్లపూసలు నాకు నిల్పండి
 బొట్టు కాటుకా నిల్పుమయ్య వో విజయరామరాజా
 పసుపుకుంకుమ నిలుపుమయ్య ఓ విజయరామరాజా
 పూసపాటివారిల్లే నాకు పుట్టిల్లనుకొంటే
 దామర్లవారి సంస్థానమే మరచిపోయినాను.'

అని శిలలు గరగించు సోదరప్రేమను వెల్లడించినను విజయరామరాజు
 కఠినముగా ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

'బొట్టు కాటుకా నిల్పును నాకు తరముగాదు తల్లి
 ముండమోసితే మూడువల్లెలే ఇనాము లిస్తాను
 ముండకోక ముందుగ నిత్తు మల్లమ్మదేవీ దా
 ముందు కూర ముందు యన్నము నీదే నన్నాడు.'

సంకాంతారమును కాపాడుకొనుటకై మల్లమ్మ తన చంటిబిడ్డ వెంకట్రాయునికి
 కడపారి పాలిచ్చి లక్ష్మమ్మతో మారువేషమున రాజారమునకు సాగనంపు
 సుట్టిము కరుణాపూరితము. పట్టుబడిన పాప వెంకట్రాయును వెలమబిడ్డ యగునో
 కాదోయని విజయరామరాజు బుస్సీ మున్నగువా రొక పరీక్షచేసిరి.

'వండ్లు ఫలాదులు తాకలేదు వెంకట్రాయుడు
 దుడ్డు దుగ్గాని తాకలేదయ్య వెంకట్రాయుడు
 చంద్రాయుధము చేతబట్టెను వెంకట్రాయుడు'

వీరరసగర్భితమగు కల్పనమిది. బాలుని పౌరుషము గాంచిన బుస్సీ
 తగురా నాయన తగురా నాయన బొబ్బిలివారికి' యని బాలుని మెచ్చి 'క్రూర
 పుట్టడా కులద్రోహి విజయరామరాజా, యింతటి వస్తాడు బిడ్డలు బొబ్బిలి

దొరలు' అని పిల్లవానికి తగు రక్షణము నేర్పరచి సాగనంపుట యాతని నిష్కళంకప్రవర్తనమును చాటెడిది.

యుద్ధమునకు పోవుటకుముందు వెలమదొరలు తమ రాణివాసములను కడతేర్చుట, గర్భిణులు తామే పొడుచుకొని చచ్చుట, గర్భస్థపిండముల సైతము బొబ్బిలివారి శత్రువుల చేజిక్కుకుండునట్లుగా చంపుకొనుట, వారి పౌరుషమునకు, వారి యభిమానమునకును పరాకాష్ఠ యనుకొనవచ్చును. బొబ్బిలివారి యుద్ధము సహజముగా, అత్యద్భుతముగా వర్ణింపబడినది. వీరు లందరును (నల్లమందు) తుపాకిగుండ్ల కెరయైరి. నిర్వక్రపరాక్రముడు మానధనుడు, వీరము మూర్తీభవించిన రంగారాయుడు రణరంగమందు పడిపోయి యుండగా శత్రువులు భయపడుచు భయపడుచు చూడవచ్చిరి. ఆ వీరమూర్తి క్షతగాత్రుడై పూచినమోదుగువలెనుండగా జానపదు లిట్లు వర్ణించిరి

“ఈచెకోను కదలించినారు రంగారాయణ్ణి

బొందిలోన జీవములేక తానే యున్నాడు

దగ్గరకైన యప్పుడు వచ్చె ప్రాంచి దొరగారు

అడ్డము పొడుగు చక్కదనమును కన్నుల చూచేను

వీవునందు వింజామరలే రంగారాయనికి

బొడ్డునందు చింతామణి రంగారాయనికి,” గొప్పవారిని వర్ణించు

నప్పుడు జానపదకవులు వీవున వింజామరలు బొడ్డున చింతామణి చేర్చెదరు. ఇది సాధారణమే కాని జానపద కవి కింకను తృప్తి కలుగక ఏ సాహిత్య మందును ఏ శిష్టుడును చెప్పనటువంటి మాట నొకటి చెప్పి రంగాయని వీర మూర్తిని మన కన్నులకు గట్టనటుల జేసెను.

‘ముంజేతికి మీసమున్నదీ రంగారాయనికి’. అనాడు పౌరుషచిహ్నము మీసము. మీసముల వర్ణనము సాంప్రదాయకముగా నొకతీరుగా నితఃపూర్వ ముండెడిది. పెద్ద మీసములనియో, వడివేసి నిమ్మకాయలు నిలువజాలు నంతటివి యనియో వర్ణించెడువారు. ఈ పద్ధతిని విడిచి జానపదకవి యిచ్చుట ముంజేతికి మీసమున్నట్లుగా వర్ణించుట అత్యపూర్వము. (కత్తివట్టెడు) చేతికి మీసముండుట రంగారావు ప్రతాపపు వేడికిని అతని కత్తి వాడికిని రూపకల్పనము. రంగారాయని బాహుబలము, శౌర్యము, ప్రతాపము ఇంత చిన్నమాట స్ఫురింప జేయునట్లుగా నెన్ని కావ్యములు వ్రాసినను స్ఫురించవు. వీరమున కిది

ంకోటి. దీని తరువాత నింకే విషయము లెత్తినను నీరసములని యెంచి విషయ మింతటితో విరమించును.

ప్రాంతీయముగా బహుళప్రచార మందినను ఆంధ్రదేశ మంతటను కను పరిచితము కానట్టి చారిత్రకగాధ 'పెద్దాపురపు కోడిపందెముల పాట' ఎవరో తెలియదు కాని దీనిలో మధ్య మధ్యన వచనము గూర్చి స్మరించినవారు సుప్రసిద్ధ జానపదవాఙ్మయోద్ధారకులు శ్రీ నేడునూరి గాధరంగాడు. 1948 లో దీనిని కొండవల్లివారు ప్రకటించిరి. ఇది పున ద్రణము కాకపోవుటచే ప్రతులు లభించుటలేదు. తెలుగువారి శౌర్యప్రీతికి క పందెములు వినోదవిహ్నములు. పల్నాటియుద్ధమున, బొబ్బిలి యుద్ధమున లు రేపిన కారణములందు కోళ్ల పందెములుకూడ చేర్చియుంటిమి. ఈ పాటలో విషయము ప్రాధాన్యము వహించుటచే పాటకా పేరే వచ్చినట్లున్నది. త్రతముగా బొబ్బిలియుద్ధము తరువాత జరిగిన దీకథ. విజయనగరం పాటి ఆనందగజపతి మహారాజులుంగారికిని పెద్దాపురపు వత్సవాయ మ్మజగపతి రాజులుంగారికిని జరిగిన పోరాటమిది, ఇద్దరికిని అన్నదమ్మల నున్నవి.

బొబ్బిలి యుద్ధమున వచ్చిన విజయనగరపు రాజు, విజయరామరాజుగారే దండ్రులు లేని తిమ్మజగపతిని తమ యన్నకుమారుడైన ఆనందరాజు తోకూడ పెంచి పెద్ద చేసిరి. ఈ యిరువురు రాజకుమారులకు చిన్నప్పటి డి వైర మేర్పడెను. విద్యయందేమి వినోదమందేమి ఒకరి నొకరు చవలెనని ప్రయత్నించుచుండిరి. తుదకు కోడిపందెములందు పైతము, పట్టేలైరి. ఒకప్పు డానందరాజు కోడి యోడిపోయెను. తిమ్మ జగపతి కి గెలిచెను. ఆనందరాజు చిరునవ్వుతో పరిహాసవచనముల 'పెంపుడు కియే గెలిచిన'దని జగపతిరాజును గేలిచేసెనట. విజయరామరాజుగారే తిమ్మజగపతికి 16 ఏండ్లప్రాయమున తమ ప్రధానామాత్యులైన బుట్టా ప్పన్నగారితో మంత్రాలోచనము చేసి క్రీ. శ. 1749 వ సంవత్సరమున పురమున పట్టాభిషిక్తులం జేసిరి. బొబ్బిలియుద్ధమున విజయరామరాజుకి యముగా జగపతి పైన్యములుకూడ వచ్చెను. ఈ జగపతి రాజ్యకాలము 19 నుండి 1758 వరకు. ఈయన భార్య దంతులూరి రామరాజు కూతురైన

పాలించు జాఫరలీకి ప్రక్కబల్లెమైనట్లు రామవిలాసమున కలదు.

గీ॥ వత్సవయ జగవతి మహావసుమతీశ
విజయధాటీ సమాటీక విజిత విముఖ
జాఫరలిఖాన మానసస్తంభన ప్ర
గల్భరూఢ భయావేశ గాఢతమము.

చ॥ పదములు కీర్తనల్ రుచిర పద్య శతంబులు రాగమాలికా
మృదుపద దండకంబులు సమిద్దగతి న్నచియించి కామిత
ప్రదునట భద్రశైలవిభుభర్తకు కానుకగా నొసంగె నే
త్రిదళులు మెచ్చ దా జగవతి ప్రభుచంద్రుడు భక్తిపెంపున-1

అని ఈతని ఆస్థానకవి వర్ణించెను.

ఇక పదమందున్న కోడిపందెములు, తరువాత జరిగిన యుద్ధములు మున్నగునవి విచారితము. పైన పేర్కొన్న ఈ కోడిపందెములు జగవతి పెద్దాపురపాలకుడై యుండగా ఆనందరాజు విజయనగర యువరాజుగా నున్నపుడు జరిగినవి. ఇది బొబ్బిలి యుద్ధమునకు పూర్వమే జరిగిన సంఘటనము. యుద్ధము మాత్రము బొబ్బిలి యుద్ధము తరువాత అనగా విజయరామరాజు చనిపోయి ఆనందగజపతి రాజైనతరువాత జరిగినది.

‘విజయనగరము యేలెటివారు ఆనందమహారాజు
చారుకమానులో తట్టు దీర్చిరి ఆనంద మహారాజా’

అని యారంభమైనది. (ఇది పొరపాటు. ఆనందరాజు యువరాజే కాని ప్రభువు మాత్రము కాదు.) ఈ యానందరాజు కొలువులో చింతలపాటి శివరామరాజు, కటకం వెంకటకృష్ణంరాజు, జంపన బుచ్చిసుబ్బరాజు, సాలూరి సన్యాసిరాజు, సాగి అప్పలరాజు, భూపతి వెంకటరాజు మున్నగువారుండిరి. ఆనందరాజుకు కోడి పందెములన్న మక్కువ. ఆతని కోడి విడికోడి, రాజుల కోడికి అలంకరణము గూడ అదే పద్ధతిలో నుండుట గమనింపదగిన విషయము.

“అందెల నరనను బంగారంపు గొలుసు బుంచినారు
పట్టెడ (దు?)జాట్టుకు బంగారంపు జూలే కట్టారు

1 ఏనుగు లక్ష్యాణకవి ‘రామవిలాసము.’

ముక్కుకు అయినా మూడువేలది బులాకు పెట్టారు

సింహతలాటం కడియముంచిరి విడికోడికండి

మెడలోవలను వదివేలాది వజ్రపు పేరుంది" ఇప్పటికే యీ 'విడికోడి'

ఎన్నియో పందెముల గెలిచినది. పెద్దాపుర జగవతి చెంతనున్న కోడి 'పూల కోడి.' 'విడికన్నా మై చెయ్యండి పూలకోడి పుంజు'. ఆనందరాజునకీ విషయము తెలిసి జగవతిని పందెమునకు పిలిపించవలెనని గుండాలప్పన్నతో,

‘మిమ్ములబెంచిన వినతల్లయినా చంద్రమ్మదేవి

మిమ్ముల జూడ తల్లిగారికి భ్రాంతి కలిగినాది

అన్నమయిన భుజించకాను ఆకురవడుతూంది

తాంబూలము లేయకుండానూ తలకట్టున్నాది

మీమీదైతే తలపుబెట్టుకు సగమైయున్నాది’ యని వ్రాయించి

‘వచ్చే రాజా పూరితె రాకు జగవతి మహారాజా

దావున వున్నా పూలకోడిని చేతబట్టుకొని’ రమ్మని వార్తనంపెను.

లేనిచో వినాశము తప్పదని హెచ్చరించెను. చల్లారాజున్న వార్తాహరు డయ్యెను. (బొమ్మిలియుద్ధమున విజయరామరాజు సేవకుడు చల్లారామన్న. వీరిరువురి కెట్టి సంబంధమున్నదో.) పెద్దాపుర జగవతి కొలువునందు చింతలపాటి సింహాద్రి రాజు, ఉప్పులపాటి జోగిరాజు, దాల్లి తిరుపతిరాజు, దంతులూరి శివరామరాజు, నల్లవరాజు నారాయణరాజు, కాకర్లపూడి వద్మరాజు, వెదురుపాక రామరాజు, తామరపల్లి జగన్నాథరాజు, పాళర్లపూడి బుచ్చిరాజు, వత్తిపాటి పాపయరాజు, మున్నగువా రుండిరి. జగవతి పొట్టేళ్లను, దేగలను, పోట్లాడగల తీరుతీరుల పజీలను సిద్ధము జేయించి పూలకోడి నిట్లు సింగారించెను.

పాతికవరా ల్పంగరుగొలుసు కాలికి పెట్టారు

ఆర్లకు అయినా బంగారపు రేకులు పొదిగారు

జోడురెక్కలకు బంగారంపు నీరానించారు

ముక్కునకు మూడువేలది బూలాకు పెట్టారు

వట్టెడు జుట్టుకు బంగారంపు జూలే కట్టారు

మేలిమి అయినా ఏకిలి కుచ్చులా బిరుదులు కట్టారు

వజ్రాల మొహరీలవి అయినా పేర్లు వేసినారు.’

జగవతి విజయనగరమునకు సిద్ధమై తన కుమారుడగు తిమ్మరాజుకు వివాహ మొనర్చి వట్టము గట్టెను. ‘అదృష్టముంచే వారనాటికి కోట చేరుతాను,

ఖజానకాడ భద్రమండి ఓ జగ్గరాజుతాత' అని బయలుదేరెను. (చరిత్రమండి విషయము లేదు. అప్పటికి తిమ్మరాజు చంటిపాప. అతనికి పట్టము కట్టుట యసంభవము. ఐనను తన కేమైన కీడు సంభవించునని జగపతిరా జటులచేసి యుండెనేమో!) జగపతి విజయనగరము చేరిన తరువాత ఇరువురన్నదమ్ములకు పొట్టేళ్ల పందెములు, గుఱ్ఱపు పందెములు, దేగల పందెములు, కోళ్ళ పందెములు జరిగినవి. కాని యన్నింటను పెద్దాపుర జగపతికే విజయము లభించెను. అప్పుడు 'కోపం వచ్చి ఆనందరాజు కోటకేగినారు'. ఆనందరాజు 'మాయలు పన్ని జగపతిరాజును మరణం చెయ్యాలి' యని సంకల్పించెను. పంటలుచేసేడి పేరిభొట్లతో జగపతికి విషప్రయోగము చేయించనుండగా 'బ్రాహ్మణ రూపము తోనూ రంగడు ఎదురుగ వచ్చాడూ, భూమిమీదికి పడగొట్టాడు పేరిభొట్ల నండీ'. అది విఫలమైన రంగసాని (దాసి)తో 'రసకర్పూరం అరఖలురాచి ఆకు లన్నకిమ్మీ' యనెను. గనేరు సాహెబును వేటకుపోవు త్రోవలందుంచి అన్న గారిని తుపాకితో కాల్చి చంపుమనెను. పేరిభట్ల తమ్ముడు కొండుభట్లు చంద్రమ్మ (విజయరామరాజు భార్య) గారికి విషయము తెలుపగా నామె చల్లారాజన్న సహాయముతో జగపతి ఆరాత్రియే పెద్దాపురము చేరునటు లేర్పాటులు రహస్యముగా చేయించెను. జగపతి ఆరాత్రి రహస్యముగా మేఘ రంజి నెక్కి అంచె గుఱ్ఱములపై దాటిపోయెను. ఆనందరాజుమనుష్యు లాతని చంప ప్రయత్నించిరి కాని వారికి చిక్కక జగపతి పెద్దాపురము చేరుకొనెను. కీడు శంకించి పట్టపురాణి సీతమ్మగారు సహాయార్థమై పితాపురము నీలాద్రి రావుగారికి లేఖ నంపినది. నీలాద్రిరావుగారా రాత్రియే వచ్చి జరిగిన విషయము తెలిసికొని ఒకరకొకరు సహాయమనుకొని తిరిగిపోయిరి. ఒకప్పుడు జమాబందికై వచ్చిన కళింగరాజు (నవాబు) వీరినిరువురిని (గజపతిని జగపతిని) కలహించవలదని మందలించెను. ఇంతలో బొబ్బిలియుద్ధము సంభవించి తాండ్రపాపయ్య చేతిలో విజయరామరాజు చెల్లిపోయెను. ఆనంద గజపతి రాజయ్యెను. (ఫ్రెంచివారితో విజయనగరమువారి మైత్రి బెడిసిపోయినది) 'తన పినతండ్రితో బుస్సీగారు చేసిన ఏర్పాటు లాయనకు సంతృప్తికరముగ నుండకపోవుటచేత ఆనందరాజుగారు ఫ్రెంచివారిని దేశమునుండి వెడలగొట్టి వారికి బదులుగా నాంగ్లేయులను రప్పించవలెనని యొచించి కలకత్తాలోను చెన్నపట్టణములోను నున్న ఇంగ్లీషువారిని ఆహ్వానించెను. 1758 లో ఫ్రెంచివారికి ఆంగ్లేయులకు యుద్ధమై ఉత్తరసర్కారు లాంగ్లేయులకు

లభించెను.¹ ఆనందగజపతి చంద్రమ్మగారి నెలవంది విజయరామరాజుగాఁ
యస్థినిమజ్జనమునకై కోటిపల్లి జేత్రము చేరి యట కర్మలావరించి జగపతిడై
కుట్రబిన్ని వార్తనంపెను.

‘విజయనగరము యేలుబడికినీ సంతతి లేదండీ
తిమ్మరాజును యిప్పిస్తీరో కోట గట్టుతాను
పుత్రభిక్ష పెట్టి మాకు వంశము నిల్పండి
పాతవైరములు తలపెట్టకుమీ ఓ అన్నయరాజా
తిమ్మరాజును జూడవలెనని తలపు బుట్టినాది’

జగపతి నిజమునుకొని బాలుడగు తిమ్మరాజు నంపెను. కాని క్రూరుడగు
ఆనందరాజు ‘ఏడుగడియలు ఎండలలోను కొడుకు నుంచినాడు, తిమ్మరాజుకు
వళ్ళంతాను పొక్కులు పొక్కింది’. జగపతికూడ ఆనందరాజును చూడ
బోయెను కాని ఆనందరాజు ‘బాల్లు కట్టి కొట్టిండ్లని పైరు చేసినారు’. జగపతి
తప్పించుకొని కోట చేరుకొని ఆనందగజపతి చెంత చిక్కుబడి పోయిన
తనయునికై విలపించెను. ఖార్య సీతమ్మ

‘బిడ్డలు లేని ఇల్లేమిటికి వత్సవాయి రాజా
తిమ్మరాజును తీసుకవస్తే బోజన మవుతుంది
లేకుంటే వక్షం తిని తనువే విడవాలి’ యనగా అటులేయని

ప్రామాణ్యములూ చేసి రాజు తిరిగి వెళ్ళలేదు
గుర్రాన్నమ్మ జగపతిరాజు తంబుర గొన్నాడు’

ఆతడు విరక్తితో అడవులలోబడి భద్రాచలము చేరి రామభక్తుడై రాలము గడపు
చుండెను. ఇక నీ సంఘటనము నింకొకగ్రంథ మిట్లు చెప్పచున్నది.

‘గజపతిరాజుగారు పెద్దాపుర మార్గమున రాజమహేంద్రవరము పోవుచు
నల్లచెరువు గ్రామము దగ్గర దండు విడిసి జగపతిరాజుగారిని పంచించు
కృత్రిమోద్దేశ్యముతో పెద్దమనుష్యులద్వారా తమ్మొక్కమారు కలిసికొన
రావలసినదని నమ్మకముగా నాయనకు కబురు పంపించెను. జగపతిరాజుగారు
గౌరవపరివారముతో పాలకిపై ప్రయాణమై యెట్టచెరువును సమీపించిరి.
గజపతి వారిపై యొక్కుమ్మడి ఫిరంగులు ప్రేల్పించెను. వత్సవాయిరాజు

1. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము

అనందరాజుగారు కాపట్యమును తెలిసికొని యెఱామెకిని యొక గుర్రమెక్కి తమకోటలో చేరుకొనిరి. రాజుగారిని (అనందగజపతిని) నిగ్రహించుట కష్టమనియు, కావున మరణమే శ్రేయమనియు నగర్లలో తుపాకీమందు పరపించి శ్రీలతోడ చిచ్చంటించుకొని మృతినొందుటకు సిద్ధపడియుండిరి. అప్పుడు గజపతిరాజుగారు వచ్చి మీరు చనిపోవలసినంత యగత్యమేమియు లేదనియు, మీ కొడుకులైన తిమ్మరాజుగారిని, రాష్ట్రమును తమ కప్పగింతచేసి మీయిష్టము వచ్చిన యేష్టలమునకైన పోవలసినదనియు జగపతిరాజుగారితో చెప్పిరి¹ జగపతిరాజులులే చేసెను. పిదప అనందరాజు జగపతి భార్యపుత్రులను తమ 'యామాని' లోనుంచి పెద్దాపురపు కోటలో తాజా వేయించి తమ యుద్యోగుల నిల్పిరి. ఇట్లు పెద్దాపురము కొంతకాలము గజపతుల యధీనమందుండెను.

పదకర్త పై చారిత్రక విషయములను కొలది చూర్చులతో ఇంతవరకు జరిగిన కథలో వర్ణించినాడు. ఆ తరువాత పదకర్త జగపతి భద్రాచలమున రామభక్తుడై మారువేనమున నుండగా 'వాసి చూసినా వయసు చూరినా వన్నె డెడనులేదూ'. భద్రగిరికిపోయిన అప్పారావు అశ్వారావు గారలు (వెలమరాజులు) జగపతిని గుర్తించి 'మాణిక్యం మసిపాతను గడితే మకిలీ పట్టైన' యని తానాషా వంటించిన పొగరుబోరు గుట్టము నెక్కించి (ఇది చారిత్రకముగా నసంబద్ధము. తానీషా కాలమురాదిది) గజపతితో యుద్ధముచేయ పురికొల్పి రాము సాయమొనర్తుమని సిద్ధమైరి. మన్నెపు పైన్యములతో శ్రీరామగిరికొండ, దేవీ పట్నం, పురుషోత్తమ పట్నం, దొంతికొండ, యేలేశ్వరం, జగ్గంపేట, మీదుగా జగన్నాథపురం చేరుకొనిరి. అనందరాజు కీచార్త దెలిసి పన్నెన్యముగా కాకినాడ చేరుకొనెను. జగపతికి ఒలందులు, గజపతికి ప్రాచీనచాట బాసటగా నిలిచిరి. యుద్ధములో జగపతి పైన్యము లోడిపోయెను. 'జగపతిరాజును గుళ్ళపైరుతో తమ్ముడు గూల్చాడు'. గాయపడిన జగపతి 'చాపబోతుకొడుకును జూచి సంతోషించాడు, తమ్ముడి మీది కక్షలచేత మోము ద్రిప్పినారు. మొలను వున్నా కైజరుతోను ప్రాణం వదిలారు, జగపతిరాజుకు ఉత్తర క్రియలు వారు చేసినారు'. ఈ విషయములు 'పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము'న నిట్లున్నవి.

“గోదావరి దాటి పశ్చిమముగా నేగి జగపతిరాజు కంభముమెట్టుకు బోయి

1. పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము.

అన్నమాటలు.

‘దండూ దండిగ తెచ్చి దారులన్నియు కాచి
తప్పక వచ్చేస్తడంట
వాడు బాంబూల బాచేస్తడంట
వాడు గురిపెట్టి గుండేస్తడంట
అయ్యో దండూ గుండ్లు వాడి తాత వనుకున్నాడు అల్లారి శ్రీరామరాజు’

తనపైన ఎత్తివచ్చిన ప్రభుత్వ పై న్యాయులొనుండి సీతారామరాజుగారు నల్లవారిని
చంపక తెల్లవారిని గురిపెట్టి చంపువాడట.

‘నూరుమంది నల్లవారిలో దొరలున్న ఏరించి చంపించినావు
నల్లవారిని చంపనన్నావు, తెల్లవారిని పిడువనన్నావు
నీదు దేశాభిమానంబు దేదీప్యమానంబు అల్లారి శ్రీరామరాజు’

మరియొక అసంపూర్ణ చరణము.

‘రవి యస్తమించని రాజ్యాన్ని శ్రీరామ రాజేమి చేస్తానన్నాడు’

మహాత్ముని శాంతిసమరవిధానము రాజుగారిట్లు విమర్శించిరట.

గాంధీకత్వమెల్ల గాజులు గలవారి మోజు నందుచునుండె రాజు
వారికి రాట్నంబె రాజ్యంబు రాజు, వారు తన్నారు రట్టారు రాజు
ఈ తత్వాన దాస్యంబు తరలూచెన్నదో రాజు, అల్లారి శ్రీరామరాజు’

సీతారామరాజు మరణవార్తను ప్రజలు చాలాకాలము నమ్మలేకుండిరి.

‘ప్రకటన మొకతీరు ప్రజల దోరణి వేరు

విజము తెలియగ లేదు దారి,

నీదు మరణ వార్తను నమ్మరైరి.....’

ఈగేయము సంపూర్ణముగా సేకరింపదగియున్నది. సీతారామరాజుగారికి
అత్యంతసమీపకాలములో వెలసినదగుటచే ఇది బుట్టుకథకన్నను ప్రామాణికమై
జానపదగేయలక్షణముతో వీరము మొక్క మొలచినట్లున్నది. కలియుగాధున
యం. కృష్ణారావుగారు రచించిన ‘అల్లారి సీతారామరాజు’ (కొండవల్లి వీర
వెంకయ్య అండ్ సన్సు-రాజమండ్రి, ఏడవకూర్పు 1940)లో పై పాటను
బోలిన మరియొకపాట కలదు. రాజుగారి చరిత్రమును, అప్పటి పరిస్థితి

నములు రాళ్ళపల్లి కాళన్న. యన్నల బావన్న దొరల వాఙ్మాలములు
ంచి ప్రకటించిన కృష్ణారావుగారు జానపదులలో ప్రచారమందున్న
ను విని అదే వరుసలో రాముకూడ వ్రాసియుందురు.

ఇంతవరకు బహుళ ప్రచారమందున్న కొన్ని చారిత్రక వీరగేయములు
వ్రాసినాము. ఇవి కేవలము మచ్చుకుగా చిత్రింపబడినవి. ఇంకను చారిత్రక
ములెన్నియో మిగిలిపోయినవి. వానిగూర్చి వ్రాయుట పొసగదు.
కాము వీరపదములకు పుట్టిల్లు. పిచ్చకుంట్లు, జంగములు, శారదకాండ్రు
కముల బాడుచు పొట్టవోసికొందుదు. గద్వాల సోమనాద్రీ, శంకరమ్మ,
వరెడ్డి, బియాసాబు, వర్షాలమల్లారెడ్డి, రాజారామేశ్వరరావు వంటి పూర్వ
కగేయములు తెలంగాణమున బహుళప్రచారము గాంచినవి. సర్వాయి
కథ నిదివరకే చర్చించి యుంటిని. హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యసమరమున
లుగా, సంఘములుగా సాయుధులుగా పోరాడి నిరంకుశ ప్రభుత్వము
తమ ప్రాణము లొడ్డిన మొన్నటి స్వాతంత్ర్యవీరుల గాథలు సముద్ర
ములట్లంతటను వ్యాపించుచున్నవి. వానికింకను సార్వజనీనత కలిగిన
త పూర్వచారిత్రకగేయములవలె వింతవింత మార్పుల నందుననుటలో
ముము లేదు. గద్వాల సోమనాద్రీ కథ నిదివరకే ప్రకటించియున్నాను¹.
ందలి చారిత్రకవిషయములు మొట్టమొదట ప్రకటించినవారు కీ. శే.
రం ప్రతాపరెడ్డిగారు². వివరములకై నేను ప్రకటించినకథ చూడనగును.
తము నేను సేకరించిన మరయొక చారిత్రకగేయమును దాని చరిత్రమును
ందును. ఇది 'సదాశివరెడ్డి కథ' రెడ్డిగారి దర్శకత్వమున నేసీ
ందలి చరిత్ర త్రవ్వినది. 'తెలుగు వీరు'డను పేరుతో దీనిని చరిత్రక
గా 1953లో ప్రకటించితిని. పదమం దొందురెండు పేరులు తప్ప
న దంతయు పుక్కిటి పురాణమే. పదము పాడుచు తిరిగెడివారు తమకు
వి కొన్ని. ఇతర పదములనుండి కొన్ని, సంఘటన లిందులో చేర్చి
నది. చరిత్ర తక్కువగా కల్పన లెక్కువగా నున్న యీకథయందలి
కవిషయములను, సినలైన చరిత్రను, తెలిసికొనుట చాల కష్టమైనది.
చెప్పెడువా రొకటిరుకథ చెప్పుచుండ పచనములుగా చెప్పుకొను

1. బాల సాహిత్యమాల-8, హైదరాబాదు విద్యాశాఖవారిచే ప్రచురితము.

2. రెడిరాణి సంచిక మరియు హైదరాబాదు దర్శకత్వము

వారిలో నీకథ ఇంకొక తీరుగానున్నది. గేయములో నున్న కథకన్న వచన రూపకముగా విన్న కథయే చరిత్రకు దగ్గరగానున్నది. గేయకథ, వచనకథ, మరియు చరిత్రములందున్న కథ మూడింటిని జోడించి నేను 'తెలుగువీరుడు'గా రచించితిని. మొదట గేయమందలి కథను క్లుప్తముగా సభివర్ణించి తరువాత చరిత్రకవిషయములను విన్నవించును. గేయారంభమున సదాశివరెడ్డి నిట్లు వర్ణించినాడు.

రాజా ఓరాజా రజాభోగతిగలిగి తందానతాన	(ఇది వంకపాట)
మనది యా దేశంబు	..
మనది ఏది భూమి	..
పట్నానికి పడమటిదిక్కు	.. (హైదరాబాదు)
రగా రంగంపేట	..
బీదరు తాలూకా	..
అందోళి జోగిపేట	..
సతాశివనంపేట	..
ఏలెవాడు రాజు	..
రెడ్డి పుదిమారెడ్డి	..
పుదిమరెడ్డి భార్య	..
తల్లి శివరంగమ్మ	..
శివరంగమ్మ కన్నకొడుకు	..
థాల్ బహద్దరు శివరెడ్డి	.. (నవాశివరెడ్డి)
వెంకటేశ్వర్లు వరముచేత	..
కలిగినవాడు శివరెడ్డి	..
అయిదు రేఖలు గల్లవాడు	..
పట్నములో భేషైనవాడు	..
రాజా భోగతిగలిగి	..

హైదరాబాదులో బాదుషా నవాబుసాబు అతని భార్య అమ్మ బేగముసాని. వీరికిద్దరు కుమారులు. పెద్దవాడు హుల్లీజా, రెండవవాడు పల్వటజంగు. పల్వరుజంగు పెండ్లికై నవాబు ఆరె (మహారాష్ట్ర) గుండేభాయికడ మూడు లక్షలపైక మప్పుగా గొనెను. పెండ్లియైన ఆరునెలలకు తిరిగి యిత్తుననెను. పెండ్లియైన ఆరునెలలకు నవాబు పైకము ప్రోగుచేసి యుంచెను. ఇంతలో 'అదివారము దినమునాడు, ఉత్తరాన ఉరుము ఉరిమెను, దక్షిణాన మెరుపు

మెరిసెను, పిడుగువచ్చి ఖజానమీద, కొట్టిడిమీద దుమికినాది, దుడ్డెల్ల హతమై పోయెను'. నవాబు చింతాసాగరమున మునిగెను. సిద్ధి యబ్దుల్లాను నవాబు సేవకు దొకయుపాయము బిన్నెను. అతడు నవాబుతో 'హైదరాబాదు నాకు నెలవు ఇవ్వము. నీ దుడ్డు వసూలు చేస్తా'వనెను. నవాబునుజ్జ నొనగినంత నగరమునకు బయటికి రాకపోక లరికట్టించి రూపాయికి 'ఒక్క శేరు జొన్న రేసినాడు, అద్దశేరు బియ్యమేసినాడు'. ఈ విధముగా నాతడు ధనము ప్రోగు చేయుచుండెను. ప్రజలు కూటికి మలమల చూడి చచ్చుచు హల్లీజా దగ్గర మొర పెట్టుకొనిరి. అతడు తండ్రితో మాటాడి ధర లెప్పటియట్లు చేసెను. సిద్ధికి హల్లీజాపై కోపము కలిగెను. అతడు నవాబుతో 'ఇట్లయిన ధనము ప్రోగుజేయ లే'నని ఊఁకొనెను. అప్పుల బాధయున్న నవాబు సిద్ధి వాని యిష్టమే చెల్లించెను. దానికై హల్లీజాను కారాగారముం దుంచవలసివచ్చెను. హల్లీజా చెరలో మ్రగ్గుచుండెను. అతని తల్లి పుత్రప్రేమచే దుఃఖించి అతని చెర విడిపింప నుపాయ చూలోచించెను. తన కుమారుని సహపాఠియగు సతాశివనం పేటలో నున్న శివరంగమ్మ కొడుకు సదాశివరెడ్డియే తగునని నిశ్చయించుకొని అతనికి జాబు వ్రాసెను. హక్కారులు వచ్చునరికి సదాశివరెడ్డి అందోల్ కోటలో బదుగురు భార్యలతో పుత్రోత్సవము (నరసింహరెడ్డి) జరుపుకొనుచుండెను. ఉత్తరము చూచి రెడ్డి మాలమఱ్ఱల పాపన్న, తెలుగు బడపల చెన్నయ్య, తెలుగు బుజ్జన్న, ఎజ్జిగొల్ల సూరకుకాడు, బావమరిది రుక్మారెడ్డి మున్నగు వారితో నాలోచించి హల్లీజాను విడిపింప నిశ్చయించుకొని 'పిడుగు తాపిన కత్తి పట్టినాడు'. పై యైదుగురు భటులతో నాతడు మెతుకు (మెదకు) వచ్చెను. అక్కడ తన అవ్వ (అమ్మమ్మ) శంకరమ్మ గలదు. ఆమెగారికి వర్తమాన మెరిగించి యనుజ్జనొంది హైదరాబాదు చేరుకొనెను. హల్లీజా యున్న కారా గారమునకు పోయెను. అచట 'పారామీద పారలు కమ్మినావి, పిడుగు తాపిన కత్తి గుంజినాడు, చెక్కులు ముక్కులు తుండపడ నరికినాడు, అందరిని సాపుగ గొంతు గోసినాడు'. హల్లీజాను చెర విడిపించి రెడ్డి రంగంపేట కోటకు తెచ్చెను.

హైదరాబాదులో ఒకనాటి రాత్రి సిద్ధివాడు తన నూరుగురు కొడుకులను బిలిచి బందీలో నున్న హల్లీజాను చంపు డనెను. వారు రాత్రి పోయి చూడగా యువరాజు పారిపోయినట్లు తెలిసెను. ఇది తెలిసిన సిద్ధివాడు,

‘వటవట పండ్లు కొరికినాడు
 ఎద్దు ముడ్లు పొడిచె కావుకొడుకు
 ఏటి మడులు దున్నె కావుకొడుకు
 నాకు సమము రాబోయినాడు
 శివరెడ్డిని పట్టి కొట్టెదను
 రెండు రెక్కలు బిగించి కొట్టెద
 బీదరు తాలూకా అతనిదయ్య
 నూరుమంది కొడుకులు నేను
 బీదరు తాలూకా ఏలెదము’

అని రెడ్డిపై కోపించెను. ఈ యుద్దేశముతోడనే సిద్ధీ తన కుమారులతో సాయుధుడై కోవూరికి మోలాలీ ఉరుసు సాకుగా పోయెను. రుక్కారెడ్డి ఇది కనిపెట్టి నదాశివరెడ్డితో చెప్పెను. రెడ్డి సవరివారముగా బీదరు మార్గమున గోనపల్లి గ్రామమున అచటి పటేలు నాగిరెడ్డి సాయముతో కొమ్మురావుల చెరువు అలుగుబండలలో సిద్ధీకై పొంచియుండెను. సిద్ధీ తన కుమారులతో బీదరు కోట పట్టుకొనుటకై గోనపల్లి చేరవచ్చి నగారా మ్రోగించెను. రెడ్డి తుపాకిగుండ్లు కురిపించి వాని కొడుకుల నందరిని చంపెను. సిద్ధీ అబ్బుల్ ఖాదరు పారిపోవ నుద్యుక్తుడయ్యెను. రెడ్డి యడ్డముగా తిరిగి వాని నెదుర్కొని పొల్కి బోయల చంపెను. సిద్ధీ మహామాంత్రికుడు. అతడు,

‘పిడికెడంక మన్ను పట్టినాడు
 వటవట మంతరించినాడు
 రెడ్డిపైన మన్ను చల్లినాడు
 రెడ్డి రాయిపైపోయినాడు
 ఎక్కిన గుఱ్ఱము రాయి యైనది’

కాని ఎఱ్ఱగొల్ల సూరతికాడు ప్రతిక్రియ చేసి రెడ్డి నెప్పటియట్ల చేసెను. అప్పుడు రెడ్డి,

“బొడ్లో వుండిన బాకు పెరిక్కినాడు
 సిద్ధివాణ్ణి ఎదల గుద్దినాడు
 వాణ్ణి పట్టి వ్రున చీల్చినాడు
 రక్తముతో తిరుమణి దిద్దినాడు”

సిద్ధిమరణవార్త విని తనకొడుకును రెడ్డిచేతినుండి మరల తన గృహమునకు రప్పించుకొనుటకై నవాబు తనకు శక్తి చాలక

‘రాణికి ఉత్తరంబు వ్రాసే

అమ్మా రాణమ్మ దొరసాని వినుము

నీచేతి క్రింది జాతీయవాండ్లను తోలు

మంచి సూత్రకాల్లను చూచి తోలుమని ప్రార్థించెను.

(బహుళః ఇంగ్లీషు ప్రభృతి విక్టోరియా రాణీయని పదకర్తయభి పాయము.)

రాణి ఫిరంగుల నైన్యమంపినది. వారుకూడ రెడ్డిని పట్టుకొనుటకు భయపడిరి. అందులో నొకడగు తాకూరుసాబు దొరవారితో

“కాపువానికి భయముపడితె మనము

రాణి ఎట్లు నమ్మవలెను మనల

మైదు చేసి పట్టుకొని వత్తమయ్య”యనెను. (మంత్రము)

అప్పుడాతని స్నేహితుడు చిల్లంగి దొర

‘అతనిమీద మన మైదు పారదండి

పిక్కలలోనా తాయితలు కలవాడు

నరునిచేత చావు లేనివాడు

వాణ్ణి మనము ఏమి చంపుతాము

పూరికె పట్టుకొని తెచ్చి ఇస్తమయ్యా’

యనెను. తెల్లదొరలు

సాయుధులై రంగంపేట చేరుకొనిరి. వారిని చూడగనే మాల బడపల చెన్నడు తన ‘చాగరోకలి చేత బట్టివాడు, బట్టెగొడ్డుల బాదినట్లు బాదినాడు’ అప్పుడు వారు కేవలము రెడ్డిగారిని దర్శింప వచ్చితిమనిరి. రెడ్డి వారికి దర్శన మీయ దలచెను కాని హల్లీజా యాతని వారించి వారిచెంత ‘మైదు అద్దములు ఉన్నవయ్యా, మైదు కాగితము లున్నవయ్యా’ యనెను. రెడ్డి హల్లీజా భయముడిపి వారిని చూడబోయెను. తెల్లదొర లాతని పట్టి బంధింప జూచిరి. రెడ్డి వారిలో నాగ్గరిని హతము చేసెను. తక్కినవారు

‘మైదుజాబు తీసి రెడ్డి ముందు వేసిరయ్యా

రెడ్డి ఎరుగక ఆ జాబును పట్టెనయ్యా

అతడు మూడవ పంక్తి చదివినాడూ

రెడ్డికి ఎల్లుడుల్లు అయ్యెనయ్యా. రెడ్డికి తనదారిపై మచ్చిక లేకుండ పోయెను జాతివారిపై మక్కువ కలిగెను. హల్లీజాతో రెడ్డి జాతిదారిల వెంబడించెను. వారు మైదరాబాదు మార్గము వట్టెను. కొంత దూరము వచ్చినపిమ్మట హల్లీజా కిది యవమానముగా దోచెను. తన తండ్రి ముఖము జూడనొల్లక నాతడ విషము దివి మధ్యేమార్గమున మరణించెను నవాబు తన కొడుకు శవము జూచి దుఃఖించి కోపముతో రెడ్డిని కారాగారముం దుంచెను. శంకరమ్మ రాజ కీవార్త తెలిసి నవాబు నెదిరింప 'గజ్జల కొడపలి వట్టుకొని' సగరము వచ్చినది. దొరలు రెడ్డికి భూతద్దము చూపగనే పూర్వస్మృతి కలిగి యాతడు ాపావేశముతో నవాబుపై దూకెను. 'అరబ్బుల పార కమ్మినాది'. రెడ్డి 'ఆరుచేల అరబ్బుల నరికినాడు'. నవాబు దాగియుండెను. 'ఫరంగీలు మరియు అద్దము జూపినారు' రెడ్డి మరల స్మృతి దప్పెను. రెడ్డిని వారు సదాశివనం పేటకుతెచ్చి వెంకటేశ్వరుల గుడిలో వేసి దానిలో భూతద్దము పెట్టి లాళమువేసి వెడలిపోయిరి. తెల్లవారగనే రెడ్డి అద్దమును చూచినంత పూర్వస్మృతి మరల గలిగెను. స్వామిని తన కుమారుని బీదరు తాల్చాకాకు రాజుగా చేయుమని ప్రార్థించి రెడ్డి పై కుంతమునకు వెంకటేశ్వరుడు తెచ్చిన రథముపై ప్రయాణమయ్యెను. తిరుపతిలో అతనిని (రెడ్డిని) నిలిపినారు. 'స్వామి యెడమట సదాశివరెడ్డి, స్వామి కుడివ్రక్కన నల్లసోమనాది'. ఇంతటితో పదము నమాప్తి.

పదములో చరిత్రకు సంబంధించిన విషయములు కొన్నింటితో పాటు అమానుషములగు విషయములు గూడ చేరినవి. సదాశివరెడ్డికి పిక్కలలో తాయెతు లుండుట, సిద్ధి మంత్రించి రెడ్డిని శిలగా చేయుట, జాతివారు 'మైదు కాగితము' 'అద్దము' మున్నగువానితో రెడ్డిని వశపరచుకొనుట వంటివి జానపదుల కల్పనలు. బహుశః ఈ మంత్రతంత్రములు బాలనాగమ్మ కథయందలి మాయల ఫకీరు(మరాఠి)వానినుండి సంక్రమించి యుండును. జానపదు లొక పాటయందలి విషయము నొక పాటయందు జొప్పించు రచన నిదివరకే మనవిచేసియుంటిని. రెడ్డి పట్టుబడిన తరువాత రాజేశంకరమ్మగారు నవాబు చెంతకు బోవుట యనునది చారిత్రకవిషయము తారుమారైనది. రెడ్డి పట్టుబడు చాలమునాటి కామె విజముగా బ్రతికియుండలేదు. కాని సదాశివరెడ్డిని పట్టాభిషిక్తు జేసిన పిమ్మట సంస్థానమున కరిగిన యల్లరులకు కారణమైన నిజాము ఘట్టమంత్రి మీరాలం

గురించి చెప్పుటకు మాత్రమాయె నిజము చెంతకు బోవుట, అట నామెను నిజము గౌరవించి పంపుచుండగా ముఖ్యమంత్రి కుట్రచేసి ఆమెపై సాయుధ దౌర్జన్యము జరిపించుట, అదే బాధతో నామె కొంతకాలమునకు స్వర్గస్థురాలగుట వంటివి చారిత్రకవిషయములు.

సినలైన చరిత్రమునంతటిని నేను 'తెలుగు వీరుడు'లో చేర్చితిని. నాకీ చారిత్రక పరిశోధనమున ననేక గ్రంథములు, రికార్డులు, స్థానిక వృత్తాంతములు తోడ్పడినవి¹. ఈవీరగాధ మెదకు పాపన్నపేట సంస్థానములకు సంబంధించినది. ఈ సంస్థానము ఫిరోజ్‌షా చక్రవర్తి కాలమున స్థాపింపబడినట్లు మెదకు రాజుల రికార్డులు, వంశవృక్షావళి (అముద్రితములు) మున్నగువానివలన దెలియుచున్నది. ఈ వంశమున పన్నెండవ తరమున పదికప్రసిద్ధి గాంచిన రాజ్జి రాయబాగన్ (పెంటి సింగపు రాణి)రాణి శంకరమ్మ; రాజా వెంకట నరసింహ రెడ్డి భార్య. ఈయమ అసప్తా వంశమున రెండవ సుల్తానగు నిజాములీకి సమకాలీనురాలు. ఖర్ద్లా యుద్ధమున నిజాము ప్రాణముల గాపాడినదీ వీరనారీమణి. (ఈయమగురించి కూడ ఒక వీరగీతము తెలంగాణమున ప్రచారమందున్నది) నిజా షామెను పదునెనిమిది లాంఛనములతో బహుకరించెను. నిజామున కామె ఎంత చెప్పిన నంత. ఆమె రుద్రమదేవి యవరావతారమని ప్రజలు నమ్ముదురు. రుద్రమ్మవలెనే శంకరమ్మకు సంతానము లేదు. రుద్రమ్మకు వీరప్రతాపుడు దత్తపుత్రుడు. శంకరమ్మకు వీరసదాశివుడు దత్తపుత్రుడు. ఈమె కాలమున సంస్థాన మతివిస్తీర్ణమైనది. ఖర్ద్లా యుద్ధానంతరము శంకరమ్మ కాకితీ బోవ సంస్థానమున కుట్రలు ప్రబలినవి. హిమవంతుడను నాతడు రాజ్యము హస్తగత మొనరించుకొనెను. ఆమె తిరిగివచ్చి వానిని చంపివేసి, చెల్లెలి (రంగమ్మ) కుమారుడైన నదాశివరెడ్డియను మహావీరునికి పట్టముగట్టినది. గద్వాలరాజు బిడ్డలు శివాయమ్మ లింగాయమ్మ పార్వతమ్మలను నదాశివరెడ్డికి పెండ్లి చేసినది. (పార్వతమ్మ గద్వాలవారి యాడబడుచు కాదని స్థానికులు చెప్పిరి.) ఈ నదాశివ రెడ్డియే మన కథానాయకుడు. ఆయన భార్యలలో పార్వతమ్మ వీరనారీమణి.

1. హైదరాబద్ ధర్మవీరులు, Our faithful Ally the Nizam, History of Deccan, Asafjah II, గంజీనె ఆసఫియా. తారీఖ్ ఖుద్దీద్ జాహీ, సమస్తానె ఆసఫియా.

కామలీగాఢికి ముఖ్యమంత్రి మీరాలం నవాబు. ఒకప్పుడు వేములకొండచెంత చికుండ నీటిగురించి సదాశివరెడ్డికి నాందారుఖానునకు జరిగిన యుద్ధమప్పటిండి మీరాలం మంత్రికి మెదకు సంస్థానముపై ద్వేషము పెరుగ జొచ్చినది. కామలీతో మాటలాడబోయిన రాణిగారి నొకప్పుడు అతడు చంపింప యత్నించి విఫలడయ్యెను. కాని రాణి అయేడే మరణించినది. సదాశివుని చంపించుట కాతడు సిద్ధియంబరువంటివారిని పురికొల్పెను. కాని సదాశివరెడ్డి తిలో సిద్ధియంబరుడే చనిపోయెను.

ఆకాలమున హైదరాబాదు రాజకీయములు వింతగా నుండెను. ముఖ్యమంత్రి మీరాలం మున్నగువా రొకవైపు, మహారాష్ట్ర పేష్వాల రాయబారి కృష్ణదుర్గిని బలమొకవైపు, శ్రీరంగపట్టణ సుల్తానుల రాయబారి రాయరాయాన్ ఇత్రము లొకత్రోవ, తమతమ బలములు పాదుకొనుటకై కృషిచేయు గాంసువారి మూసారేమూ Raymond మరియు బ్రిటిషువారి రెసిడెంటు (Captain Kirk Patrick) గారి పరస్పరవిరుద్ధతంత్రము లొకవైపు హైదరాబాదు రాజకీయవాతావరణము నత్యంతకలుషితముగా నొనర్చెను. నిజాము గాడుకాళ్ల ముదుసలియైనను రాజ్యకాంక్ష తీరక మీరాలం చేతిలో కీలుబొమ్మవలె డుచుండెను. రాజ్యమందలి యల్లరుల జూచి యువరాజగు అలీజా తిరుగుబాటు పెను. కాని మీరాలం సలహావలన వృద్ధనిజా మాతని బంధించెను.

ఆకాలమున హైదరాబాదు రాజ్యముననున్న సంస్థానములందన్నిటికన్న బిదరు సంస్థానము బలవత్తరమైనది. సదాశివరెడ్డి మహావీరుడు; శూరుడు. కాము నెదిర్చి నిలువగల సమర్థుడు. నాజిముల్ముల్క్ (నిజాము బావమరది) రియు కృష్ణవంధ్రులతో నాలోచించి అలీజా తన్ను విడిపింప సదాశివరెడ్డికి హస్తవార్త వంపెను. అదనుకై ఎదురుచూచు సదాశివరెడ్డి 500 బలముతో జూన్ వండుగ దినములలో 28 జూన్ 1795 నాడు హైదరాబాదు పైబడి వలీలగా అలీజాను విడిపించుకొని బిదరు మార్గము పట్టెను. నిజాము నవాబు యునదిలేక దాగియుండెను. మహామంత్రి మీరాలం పారిపోయెను. కాని భివారగనే పెద్ద సైన్యమిచ్చి సిద్ధి యబ్దుల్లాను రెడ్డిని వెంటాడ వంపెను. సనాబాదు పరగణా కృష్ణాపుర ప్రాంతారణ్యములందు యుద్ధము జరిగినది. కృష్ణాపుర మరణించెను. తురక సేనలు విరిగెను. అమితమగు నాయుధ ముగ్గి రెడ్డి చేతికి చిక్కెను. బిదరు ఖిల్లాదారుడు జాకిరుద్దీన్ ఖానుడు రెడ్డికి

కోట నప్పగించి పారిపోయెను. సదాశివరెడ్డి అలీజాను ఓదరు కోటలో నుంచి సంగారెడ్డి, వెల్మకన్నె, మెదకు, పాగూరు, రాజంపేట మున్నగు తమ ఏలుబడిలోనున్న దుర్గములను యుద్ధమునకై సైన్యపటిష్ఠ మొనర్చెను. నిజాము రెండవమా రొక గొప్పసేనను బీదరు కోటపై కొందరు ఫ్రెంచి సైనికుల సహాయమిచ్చి పంపెను. కాని అప్పుడుకూడ జయము సదాశివరెడ్డికే లభించినది. ఇక తన సేనలతో, కొద్దిపాటి ఫ్రెంచి సేనలతో లాభము లేదనుకొని నవాబు పెద్దయెత్తున సైనిక సన్నాహము లొనర్చెను. ఈమారు బ్రిటిషు బలములు, ఫ్రెంచి బలములు, తన యపార సేన, జాగీర్దారుల సేన లన్నింటిని నిజాము కూర్చుకొనెను. మొదట వారు మెదకు కోటపై దండెత్తిరి. సదాశివుని కోటలో నున్న యొక సిద్దీవాని కుట్రచే మెదకు తురకల వశమయ్యెను. అటనుండి మూసారేమూ ఆధిపత్యమున నకలసేనలు బీదరు కోటను 22 వ సెప్టెంబరు, 1795 నాడు ముట్టడించెను. మహాయుద్ధము జరిగినది. ఇరువైపుల సైన్యములు నాశనమైనవి. మహాయోధుడగు మూసారేమూ సదాశివరెడ్డి ప్రతాపమునకు సంభ్రమాశ్చర్యచకితుడయ్యెను. యుద్ధములో నాతడు తీవ్రముగా గాయపడెను. పార్వతీసదాశివులు అలీజాను మధ్యనుంచుకొని బీదరు విడిచి తప్పించుకొని పోయిరి. సదాశివరెడ్డి అలీజాకు కొంత సైన్యమిచ్చి ఔరంగాబాదు దుర్గమున కంపి తాను పాగూరు కోట చేరుకొనెను. తక్కిన హిందూసంస్థానాధీశుల సాయ మర్థించెను కాని లాభము లేదయ్యెను. మీరాలం తగు సేనతో అలీజాను పట్టుకొనుటకు ఔరంగాబాదు వెడలెను. సదాశివ రెడ్డిని పట్టుకొనుట సాధ్యము కాదని ఫ్రెంచి మరియు బ్రిటిషు సైన్యములు తిరిగి పోవుచుండెను. మీరాలం హైదరుద్దౌలా యనువానిం బంపి మోసగించి అలీజాను పట్టి బంధించి హైదరాబాదు మార్గము పట్టెను. 22 వ నవంబరు 1795 నాడు మార్గ మధ్యమున ఖేర్ సమీపమున అలీజా యవమానముచేత విషము ప్రింగి చనిపోయెను. 28 వ నవంబరు నాడు సదాశివ రెడ్డి 3000 సైన్యముతో 'చిక్పన్' చెంత మూసారేమూ నెదుర్కొని పోరాడి గాయపరచి తన సైన్యము నష్టమై పోవ మరల తప్పించుకొని యడవుల బడి పోయెను. ప్రతి యుద్ధమున సదాశివునకు పార్వతి తనుత్రాణమై యుండెను. ఆమె కూడ యుద్ధములు చేసిన పీఠనారీమణి. వారిని జయించి పట్టుకొనలేమని నిజా మనుకొనెను. ఇక మోసగించి బంధింప వలయు ననుకొనెను. వారికడ నున్న రాయరాయాన్ ఈవనికై గడ్డి తినెను. పార్వతీసదాశివుల నాతడు మోసగించి బంధించి నవాబున కప్పగించెను.

కారాగారమున వారి జీవితము దుర్భరమయ్యెను. ఒకనాడు ఆత్మహత్యకై ప్రయత్నించి విఫలమైరి. సిద్ధీ అబ్దుల్లా ఓచూరుడు తన తండ్రి పగ నీగికొన కారాగారము ప్రవేశించి కాలనేతులు కట్టబడియున్న సదాశివరెడ్డి తల సరికెను. వీరనారీమణి పార్వతి సిద్ధీపై బడి మహాకాళివలె వాని గొంతు బిగించి చంపినది. తానుకూడ వాని బాకుపోటుతో నేలకూలినది. పార్వతీసదాశివుల వీరమరణ మత్యద్భుతము. వారి గాధ తెలంగాణా శౌర్యమునకు మచ్చుచునక. యుద్ధవివరములు ఆనాటి రాజకీయవాతావరణము ఇచ్చట చెప్పుటకు వీలులేక విడిచితిని. వివరములకై 'తెలుగు వీరుడు' చూడ ప్రార్థితులు.

ఇంకను మిగిలిపోయిన చారిత్రక గీతముల విడిచిపెట్టుచున్నాను. వాని విమర్శనమున కిది స్థలము చాలదు. ఈ వీరగేయములందు కొన్ని కేవలము వీరుల వైయక్తికజీవితమును ప్రతిబింబించునట్టివి. ఉదాహరణమునకై కోటప్ప కొండ పితూరీదారు చిన్నవరెడ్డి, పల్నాడులోని పిల్లుట్ల గ్రామపు గుఱ్ఱాల గోపిరెడ్డివంటివారి కథలకు చరిత్రతో సంతగా సంబంధము లేదు. కథలు, వారి వీరజీవనము సత్యములే యైనను దేశచరిత్రముపై వారి ప్రభావ మల్పము. కనుక నట్టివానిని విడిచివేయుచున్నాను. ఈ పాటలగూర్చి ఇవివరకే కొందరు వ్రాసినారు. చిన్నవరెడ్డిగురించి 'జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము' నందును, 'గుఱ్ఱాల గోపిరెడ్డి' గురించి 'భారతి' అక్టోబరు, 1954 సంచికలోను చూడనగును.

ఇంతవరకు పరిశీలించినవి చారిత్రకగేయములు. వీనిలో కొన్నింటి చరిత్ర సుప్రసిద్ధము. మరికొన్నింటి చరిత్రము పరిశోధకులు బయటపెట్టిరి. నేనుకూడ చరిత్ర త్రవ్విన ఒండురెండు గేయములు చేర్చితిని. ఇక అస్పష్ట చారిత్రకగేయములు (Quasi historical) గూర్చి విచారించును. ఇప్పటికి లభించిన యాధారములనుబట్టి వీని నస్పష్టచారిత్రకములుగ పరిగణింపవలసి వచ్చుచున్నది. పండితులు భావిపరిశోధకులు ముందుముందు వీని చరిత్ర త్రవ్వితండములు పోయవచ్చును. మొదట ముద్రితములగు గేయములను దెల్పి తరువాత నేమి పేకరించిన యస్పష్టచారిత్రక గేయములగూర్చి మనవిచేయుదును.

ఇంతవరకును చరిత్రము సరిగా తెలియనట్టి గేయములందు 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ' యొకటి. చంద్రశేఖర శతకకారుడు తదవిన దీపాటయే యని

పండితుల యభిప్రాయము.

‘యింటిని తిమ్మరాజుకళి యింటిని యీర్లకతా ప్పెసంగముల్
యింటిని పాదుసా యజవ మింటిని నాయకురాలి శౌరె మె
ట్టుంటదొ మాలకొండడి కత్తొక్కటి యిగ్గల బాగ్గె మింక యే
ప్పంటికి గల్గెనో యనుచు బల్కును మూర్ఖుడు చంద్రశేఖరా’¹. ప. 67

పెనుగొండలో నెవరో పేరులేని దేవరాయలు పాలించుచుండ జరిగిన వృత్తాంతములు పదకర్త చిత్రించినాడు. ఈ రాయలవారి తమ్ముడు రఘుపతి రాయలు కేపుపట్నము ఏలీక. రఘుపతిరాయల కుమారుడు బంగారు తిమ్మరాజుట. చరిత్రమందీ పేరులు కానరావు. కాని బంగారు తిరుమలుడనునాత దొకడు కాన్పించును. మధురరాజ్యము నేలిన చుదిరాణి మీనాక్షి (1732-1739). ఈయమ విజయరంగ చొక్కనాథుని భార్య. ఈ మీనాక్షి కాలమున మధుర రాజ్యమున దళవాయి వెంకటాచార్యునితో గలిసి రాణిగారిపై కుట్రలు పన్ని చివరకు రాజ్యనాశనమునకు కారకుడైనవాడు బంగారు తిరుమలుడని చరిత్రములు చెప్పుచున్నవి². విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు వినాశము గూర్చినవా దొక తిరుమలనాయకుడు కలడు. మొదటి ముద్దుపీఠప్పనాయకుని తరువాత అతని సోదరుడగు తిరుమలనాయకుడు (1623-1659) మధురను పాలించెను. శ్రీరంగరాయలవారిపై కుట్రలు పన్ని గోలకొండ నవాబులకు విజయనగరరాజ్య నాశన మొనర్చుట కవకాశమిచ్చినవా డితడే³. పదమునందున్న తిమ్మరాజు ఇతడగునో కాదో. ఈ విషయమై శ్రీహరి అచిశేషపుగా రిట్లు వ్రాసినారు. ‘ఆ రాయలవారు కృష్ణదేవరాయలని జనసామాన్యంలో పుక్కిటి పురాణమున్నట్లు మెకంజీ దొరవారు సేకరించిన గాథల్లో వుండట. రాయలవారు పెనుగొండలో అప్పుడప్పు డుండేవారనీ వారి రాణులలో ఒకామె పాళెగార్లందరిలో అత్యంత సుందరుడైన బంగారుతిమ్మనాయుడిని మోహించిందనీ, విఫలమనోరథురాలై రాయలవారితో కొండేలు చెప్పిందనీ, జనశుక్తి. రాయలు ఆమాటలు నమ్మి తిమ్మనాయుడిమీద కోపంతో ఆతణ్ణి ముక్కలు ముక్కలుగా నరికించాడట.

1. శ్రీ మద్దలపల్లి వెంకట సుబ్రహ్మణ్యకావ్య పరిష్కరణము, వావిళ్ళ ప్రచురణము 1969.

2. ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి, శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం పుట. 383

3. పుట. 381

తిమ్మనాయుడి గోరీ ఇదిగోనని క్రిందటి శతాబ్దంవరకూ ఒకచోటు చూపించి జనం పరంపరగా చెప్పుకునేవారట! శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు ఇట్లనుచున్నారు. 'ఒకానొక సమయమున ఘనగిరి ప్రాంతములను దేవరాయలనుతాడు పరిపాలించుచుండెను. ఈ దేవరాయ లేకాలముచాడో చరిత్రయందొకను తేలలేదు. అట్లే యాతడు స్వతంత్రుడో ఒక మండలేశ్వరుడో గూడ మన మెరుగము. ఈతనిగురించిన గాథ యొకను వల్లె పాటలలోనే ప్రాణము బోసికొనుచున్నది.' పదమండు ప్రచారము గాంచిన కథనే కొలది మార్పులతో నారాయణాచార్యులవారు 'దేవరాయల చరిత్ర' మను పేరుతో తమ 'విజయ తోరణము'న గూర్చినారు. చరిత్ర మొకను పరిశోధించి కనుగొనవలసిన విషయమని చెప్పి పదమండున్న కథను క్లుప్తముగా నివేదించును.

'పెనుగొండా తా నేలుతున్నదూ రాయలుదేవరూ
రామా రామా రామా రామా రామా రఘురామా'

ఈ (దేవ) రాయలకు ఏడుగురు తమ్ములు. విశ్వలరాజు, వీర్రాజు, కటకంరాజు, కళింగరాజు, రఘుపతిరాజు, భూపతిరాజు, కూర్మరాజులు. వీరిలో రఘుపతి రాయలు శేషపట్నము చెంగల్పుట్టుల యేలిక. పెద్దరాయలకు పదకొండుగురు భార్యలున్నను సంతానము కలుగలేదు. వీరికి తోడు బోగము రంగసాని వచ్చి చేరినది. అది,

'కర్ణాటకము భరతపీఠ్యలూ కండ్ల జూపినాది
మొగ్గలు వాలీ మోళీ బగానా కండ్ల పూనినాది
చితార్పిచే పిదేళ్లతో పాటలు పాడింది'

రాజుగారు దాని పిద్యల కలరి ఖామందుంచిరి. మేడలు మిదైలు కట్టించిరి.

'నూనె పోసి యెత్తవచ్చునూ రంగసాని మేడ
పాలు పోసి యెత్తవచ్చునూ రంగసానిమేడ'

రంగసాని తమ్ముడు సవరము నారప్ప, కడు దుర్మార్గుడు. శిశుహత్య. స్త్రీల నవహరించుట, కొంపలు గాల్చుట వాని పని. క్రీ. శ. 1630-1642 నడుమ

1. జానపద గేయ వాఙ్మయ పరిచయము, పుట. 88.

2. విజయ తోరణము, శ్రీ పుటవరి నారాయణాచార్యులు. పుట 3

విజయనగరమును పరిపాలించిన ముమ్మడి వేంకటపతిరాయల కాలమున సవరము చిననారాయణనాయకుడు 'కువలయాశ్వ చరిత్ర' కృతికర్త యుండెను. ఈ రెండుపేరుల కెట్టిసంబంధమో :

శేష పట్నపు ఏలిక రఘుపతిరాజు ఖార్య మేనయ్య. వీరి సంతానము 1. బంగారు తిమ్మరాజు, 2. పూల రంగరాజు, 3. కృష్ణ రాజులు; తిరుపతి వెంకటేశ్వర వరప్రసాదమున నుద్భవించిరి.

నారప్ప తండ్రి జవలాగోవిందు ఒకప్పుడు దేవరాయల దివానుగా నుండి శేషపట్నమునకు 'దస్తు'కై వచ్చెను. అప్పుడు రఘుపతిరాజు మున్నగువారు

'కోట యివతలీ సున్నపురాళ్లు తీసుకెళ్ల మనిరి
బురుజు మీదిదీ అరికి గడ్డి పట్టుకెళ్ల మనిరి'

మాటల పట్టింపుపై జవలాగోవిందును 'కోట వెలుపలీ నల్లరాళ్ళకూ బలి నరికినారూ'. ఈ పగ సాధించుటకై యొకప్పుడు రంగసాని మరియు నారప్ప ఆలోచించుకొనిరి. వారు రాయలను సంతోషపరచి బంగారు తిమ్మరాజును చూచుటకై పెనుగొండకు రప్పించుమనిరి. రాయలు రంగసాని విద్యానైపుణ్యమున కలరి 'గోలకొండ చెన్నపట్నము జాగీరిస్తా'ననెను. (పదకర్త చెన్నపట్టిణ నిర్మాణమైన తరువాతవాడు కావచ్చు) రాయలవారు బంగారు తిమ్మరాజును పంపుమని తమ్మునికి జాబు వ్రాసిరి. వార్తాహరులు పెద్దాడ, ఎగువతిరుపతి, శివకంచి, అనంతగిరి, మంగపట్నముల మీదుగా శేషపట్నము చేరుకొనిరి బంగారు తిమ్మరాజు జాబు చూచి 'పెనుగొండ ప్రయాణమునకు సన్నద్ధుడై రిజభేరి (ప్రయాణ భేరియా?) వేయించెను. 'భేరిలోనే అపజయమానీ వాణీ పలికింది'. రఘుపతిరాయలు కీడు శంకించి కుమారుని ప్రయాణము నాపదలచెను. కాని తిమ్మరాజు వినడయ్యెను. అప్పుడు రఘుపతిరాయలు.

'దండాము దండాము మీకు తిరుపతి వెంకన్నా

వరానబుట్టిన వరప్రసాది పెనుగొందొస్తాడు

పెన్ను దగిలి వెంటనుండుమీ తిరుపతి వెంకన్నా' యని ఇటులే

అలమేల్మంగను, వరదరాజస్వామిని, కంచి కామాక్షిని వేడ్కొని సెలవిచ్చెను. తల్లులు దుశ్శకునముల జూచి కుమారు నాపదలించిరి. కాని లాభము లేదయ్యెను.

(మునుముందు జరుగునన్న యుద్ధములు విపత్తు మున్నగునవి యన్నియు ముందుగనే ప్రశ్నజూచినప్పుడు తెలిసినటుల వర్ణింపబడినది. ఈ విధముగా, నొకమారును సంఘటనము జరుగునప్పు డొకమారును ఈవిషయము లిట్లు రెండు పర్యాయములు వర్ణింపబడినవి) తిమ్మరాజు భార్య మాణిక్యదేవి. ఆమెకు శోభనమైనను కాలేదు. దేశింగురాజు కథలోకూడ ఇట్టి సందర్భమే యున్నది. శోభనము కూడ జరుగక పూర్వమే దేశింగు యుద్ధమునకు ప్రయాణమై భార్య దీవనల నందుకొనెను. ఈ యిరువురు వీరనారీమణులకు గలిగిన దుశ్శకునములు నమానములు. తిమ్మరాజుకు పాలిచ్చి పెంచిన దాది పల్లెపు రమణమ్మ; జాలర కులమున బుట్టినది. మాణిక్యదేవి రమణమ్మను అత్తగారివలె గౌరవించెడిది.

‘నా భర్తకు పాలతల్లివి రమణమ్మా దేవి

భర్తను పెంచి నాకీస్తీవి యుద్ధుల ఓ యత్తా’ యని సంబోధించినది. భర్త

పెనుగొండకు పోవునప్పుడు మాణిక్యదేవి వడిన దుఃఖము కరుణాపూరితము.

‘వతిపాదముపై పడి యేడ్చిందీ మాణిక్యాదేవి

అన్నెకారి భగవంతుడు మనకు ఇట్లు కూర్చినాడు

ఆడపుట్టుక యేల పుట్టితిని హే దైవమ యనుచూ

కొంగాని శ్రీ జన్మము యేలా పుట్టిస్తీవి బ్రహ్మ

రాళ్లలోపలా నల్లరాయిగా నే బుట్టగనైతి

ఆడవి లోపలా వృక్షంబయ్యి నే పుట్టగనైతి’

తిమ్మరాజు వెంబడి ఆతని మిత్రులు హస్తేను హస్తేననువారు సిద్ధమైరి. వారికల్లి వారిని

‘పెనుగొండాకు పోవను యేలా ఓ బిడ్డల్లారా

యేకులు వడికీ మిమ్ము బెంతునూ ఓ బిడ్డల్లారా

కట్టెలు అమ్మి మిమ్ము బెంతునూ ఓ బిడ్డల్లారా’

యని వారంపజూచెను. కాని వారును వినరైరి. తిమ్మరాజు సకలసేవలతో పల్లెపు రమణమ్మతో ప్రయాణ మయ్యెను. తల్లిదండ్రులు కూడ బయలుదేరిరి. కాని యన్నియు దుశ్శకునములే కలిగినవి. ఐనను తిమ్మరాజు ప్రయాణము సాగి పోయెను. శేషపట్నము, చెంగల్పట్టు, మంగపట్నముల మీదుగా అనంత పట్నము చేరుకొనిరి. అచ్చట తిమ్మరాజు మామ అయ్యప్పరాజు ఏలిక.

‘అయ్యప్పరాజు ధాంకత్తులే ఆరుగురీ మోత

అయ్యప్పరాజు వరాను కత్తులు పన్నెండుమంది మోత’

అయ్యపురాజు గూడ తిమ్మరాజుననుసరించెను. వారు శివకంచి చేరుకొనిరి. కంచి కామాక్షిని తిమ్మరాజు 'నల్లబోళ్ళకు దండం బెడితే ఫలమేమిటి తండ్రి' యని హేళనచేసెను. ఆమె బ్రాహ్మణకన్యయై వచ్చి దర్శన మిచ్చినది. ఆమె 'యెచ్చట కష్టం కలిగితే రాజా అప్పుడు తలచూమి, ఆకాశమూ విరిగి పడితే అడ్డం పడతాను' అని అభయమిచ్చినది. కాని 'పగటి యుద్ధమునకు పరవాలేదూ నా ముద్దుల కొడుకా, రాత్రి యుద్ధమునకు సహాయము రాము బాబు తిమ్మరాజు' యనినది. విష్ణుకంచిలో వరదరాజస్వామి యవే మాటలనెను. తిరుపతి వెంకటేశ్వరుని గూడ తిమ్మరాజు 'నల్లరాళ్ళకూ దండంబెడితే మోజాలే లేవు' అని అవహేళన చేసెను. 'నరుకుదు నిన్ను వెంకట్రెడ్డి నాలుగు ముక్కలుగా, నిన్ను చంపి నేనే చస్తూ ఓ వెంకట్రమణా' యని బెదరించెను. వేంకటవతి గూడ కామాక్షి యన్నమాటలే యనెను. (ఇది చూడగా యుద్ధమందు రాత్రి పూట నేదో కీడు మూడునని యూహింపవచ్చును.) తిరుపతినుండి పెద్దాడ చేరు కొనిరి. అచట భేరి వేయించగనే 'పెనుగొండలో నది వినపడెను. దేవరాయలు కొడుకు నెదుర్కొని తోడ్కొని వచ్చుటకు సిద్ధపడెను. కాని సవరమునారప్ప వలదని, తానే పోయివత్తునని సిద్ధపడెను. కాని తిమ్మరాజు కడ, కారుమాట లాడి తన్నులు తిని తిరిగివచ్చి దేవరాయలతో కొందెములు చెప్పెను. రాయ లది గ్రహించి నారప్పను ఖైదులోనుంచి తానే తిమ్మరాజును దోడితెచ్చుటకై వెడలెను. ఇరువైపులవారు కలిసికొనిరి. రాయలవారు తిమ్మరాజులతో 'మీ సేనలకూ మా సేనలకూ వంటలు చేతాము, భత్యం దివి రాత్రిపూటవే యింటికిళ్ళుదా' మనెను. వంట లగుచుండెను. రాజపుత్రులు స్నానములకై పోయిరి. అచ్చట గుండములలో రాయలవారు పెంచిన మొసళ్ళుండెను.

‘చంద్రగుండముకు సూర్యగుండముకు తామే వెళ్ళారు
పావుకోళ్ళు తా వొడ్డున విడిచి పరికించి చూచే
వేలకొలది కోట్లకొలది మొసళ్ళు గలవందీ
ముంగు ముక్కెరల కర్ణపుష్పముల మొసళ్ళు గలవందీ
కంఠకోరల కాలియందెల మొసళ్ళు గలవందీ’

మొసళ్ళు నీ విధముగా పెంచుటకు కారణము,

‘రాయలవారికి పిల్లలు లేక మొసళ్ళు బెంచారు’. వీనికి మేక లెట్టివో చూడుడు. ‘నల్లమేకలు నాలుగువేలు మేకలు వేయించె’. స్నానసంధ్యాదులు నిర్వర్తించుకొని భోజనమున కందరు సిద్ధపడిరి. కాని వంటబ్రాహ్మణు లింత

మందికి వంట చేయలేక పారిపోయిరి. అప్పుడు బంగారుతిమ్మరాజు తలపుచేత, వెంకటేశ్వరస్వామి మరియు కంచికామాక్షి వంటలు చేసి వడ్డించిరి. రాయలవారు కుమారుని మాహాత్మ్యమున కాశ్చర్యపడెను. 'దైవాలంతా నీకు దాసులా నా ముద్దల కొడుకా' యని మెచ్చెను. భోజనము ముగిసిన తరువాత 'పాలవర్షము కురిపించెనా ఆకులు తీయించె'నట. అందరును 'నరుడు కాడు నారాయణమూర్తి బాలతిమ్మరా'జనిరి. అందరు కలిసి పెనుగొండ చేరుకొనిరి. కాని బోగము రంగసాని యెటులైనా తిమ్మరాజును చంపవలయునని అలోచించుచుండెను. ఒకనాడది 'తల్లి జచ్చినా శోకము వలెను ఏడుస్తున్నది'. రాయలవారు కారణమడుగ బంగారుతిమ్మరాజు తనను చెరుపుటకు నాటి రాత్రి వచ్చినాడనియు అట్టివానిని చంపించవలయు ననియు దొంగయేడ్చు లేడ్చినది. రాయలు దాని కాపట్యము గుర్తించి తన నగరునకు పోయెను. అనాటి రాత్రియే నవరము నారప్ప స్వయముగా రాయలవారినే చంపుటకు ప్రయత్నించి పట్టుబడెను. రాయలవా రాతని తలగొట్టి తలవరుల కాజ్ఞాపించెను. నారప్ప అడవిలో తలవరులకు లంచ మిచ్చి తప్పించుకొనెను. రాయలు పీడ పడలినదని మన మూరటజెంద కాళికి పోయెను. ఇది యదనుగా గొని బోగము రంగసాని పండ్రిండు వేల నైవ్యము సిద్ధపరచి బంగారు తిమ్మరాజును చంపుటకు యత్నించినది. కాని పల్లెపు రమణమ్మ దాని నెదుర్కొనినది.

‘జట్టి లాగు తొడిగినదయ్యా పల్లెపు రమణమ్మ
పురుషవేషమే పేసినదయ్యా పల్లెపు రమణమ్మ
దాలు కత్తులు చేకబడైను పల్లెపు రమణమ్మ
మేఘరంజి గుఱ్ఱము నెక్కె పల్లెపు రమణమ్మ
ఆరువేలను గడియలోవల నిలుపున నరికింది
ముక్కముక్కలుగ నరికినదయ్యా సానిదాని దండు’

చివరకు రంగసాని బల్లెము రమణమ్మ హృదయమున దూరిపోయినది. బంగారు తిమ్మరాజు కంతవర కీసంగతియే తెలియదు. అతడు 'గాయము మాన్ని కుదురు పరతునే పల్లెపు రమణమ్మా' యనెను. కాని యామె వీర నారీమణి కనుక

‘బాలుడ నిన్ను పెంచినందుకే బల్లెము తియ్యలి
ప్రేటు పడ్డా ప్రాణము నాది యెంగిలి జీవమురా
వీ.చేతులతో దానం చేయి నా ముద్దల కొడుకా’ యని ప్రాణములు విడిచినది. తిమ్మరా జటులే చేసెను. రంగసాని సేనతో వచ్చి తిమ్మరాజుపై

వడెను. తిమ్మరాజు 'అడదానితో యుద్ధం చేస్తే అసురయుద్ధ మగు'నని మాయచే నుక్కు వలలో బంధించి 'శేషుపట్నము వస్తే నిన్నూ పోషిస్తానమ్మా, కన్న తల్లులతోపాటు నిన్ను కండ్ల జూచుతాను' అనెను. రంగసాని బదులుగా 'వావి వరుసలు భోగం వారికి తలుప నేటికయ్యా, పట్టపు దేవిగ నన్నుంచితే నేను వస్తానయ్యా' యనినది. బంగారు తిమ్మరాజు సీమరాలిని చంపుటకు ఆజ్ఞాపించెను. ఇంతలో సవరము నారప్ప 'ఫిరంగులును తుపాకులును మందుగుండుతోను' తిమ్మరాజు మీదికి యుద్ధమునకు వచ్చెను. కాని నారప్ప నైవ్యము నాశనమై పోయినది. నారప్పను బంధించి. వాడు దాచిన ధనమునకు బలిగా వానినే నరికి తిమ్మరాజు ధనముతో శేషుపట్నమునకు తరలెను. ధనమును పంచుకొనుటలో నతనికిని బావమరది మేఘపు రాజునకును తగవు వచ్చినది. మేఘపురాజు దుశ్చింతతో కాశికి రాయలవారికి

‘పెనుగొండా పట్నపు ధనము కొల్లపెట్టినాడు

నీవు వుంచినా రంగసానిని తానె వుంచినాడు

వెంకటేశునకు నీ ధనమెల్ల వేలకొలది యిచ్చె'నని తిమ్మరాజుపై

నిందలు వ్రాసి పంపెను. కాశినుండి రాయలవారు దండుతో కదలివచ్చి బంగారు తిమ్మరాజును తిరుపతిలో ధీకొనెను. 'ఘోర యుద్ధము జేసిరి వారు ఆ తిరుమలలోన' (చరిత్ర త్రవ్వట కీవిషయ ముపకరించు ననుకొందును) రాయల బాణముచే తిమ్మరాజు కూలిపోయెను. కాని మేఘపురాజు చేసిన మోసము తెలిసి రాయలు తన తొందరకు వశ్యాత్తాపపడి మేఘపురాజును చంపెను. యుద్ధమందు జచ్చిన 'హనేనుసేను'లు పెనుగొండలో 'పీర్లు' ఐరి. తిమ్మరాజు పోయినందులకు రాయలు, తలిదండ్రులు, బంధువులు పొడుచుకొని వచ్చిరి. తిమ్మరాజు వెంకటేశ్వరునిలో, మాణిక్యదేవి కామాక్షమ్మలో నై క్యమైరి. తిమ్మరాజు తమ్ములు కృష్ణమరాజు శేషుపట్నమునకును, పూల రంగరాజు పెనుగొండకును ప్రభువులైరి. పదమందున్న కథ యిట్టిది. మార్పొందిన కథకై 'విజయతోరణము'ను చూడనగును. ఈ పదమందున్న కొన్ని పేరులు, తిరుపతి యుద్ధమువంటివి చారిత్రకపరిశోధనమున కాధారములగు ననుకొందును. భావిపరిశోధకులు దీని చరిత్రమును త్రవ్వవలయును.

చరిత్ర మిదమిత్థముగా దెలియబడక బహుశ్రవణారమందిన ఇంకొక గేయము 'అరు (ర) మరాతీల కథ'. ఈ మాట 'కత్తి చాకు' వంటిది. పొరపాటున

ప్రచురణకర్తలు 'ఆరు మరాఠీల కథ' అని అచ్చొత్తించిరి. ఆఱు సంఖ్యావాచకమున కాగేయమున కెట్టి సంబంధమును లేదు. ఆరె యనునదొక జాతిని తెలుపు మాట. తెలంగాణమునం దనేకగ్రామములందు ఆరెజాతివారు కలరు. ఆరె యనునది ఆర్యశబ్దమున కవభ్రంశరూపమై యుండును. మహారాష్ట్రమున కవభ్రంశరూపమగు నొకవిధమగు 'ఆరెబాస' వారి మాతృభాష ఆభాష మౌఖికమే గాని లిఖితము గాదు. వారియందు కొంత సంస్కారమున్నవారు తాము మహారాష్ట్రులమని చెప్పుకొందురు. వ్యవసాయము వీరి ప్రధానవృత్తి నారు దృఢగాత్రులు. జొన్నయన్న మధికముగా తినెదరు. వారిలో శ్రీమంతులు, గ్రామోద్యోగులు, జమీందారులును కూడ కలరు. కనుక ఈ కథ 'ఆరె మరాఠీల కథ'యై యుండవలయును. ఆరెవారు తెలంగాణమున పూర్వమునుండి యున్నట్లు ఆధారములు కలవు. పాల్కురికి సోమనాథుడు ఆరెభాషలో కూడ కవిత్వము చెప్పియుండెను.

ఉ॥ దేవవరీ తుష్టిచ గురుదేవ మజాను తరీ తుష్టిచ గో

సావితరీ తుష్టిచ తుమచాచ ప్రసాద చష్టికృపాకరా

హేవరదా యటంచ నుతియించెద నిన్నును నారె బాస చే

వా పినుతార్యలీల బసవా బసవా బసవా వృషాదిపా.2

మా గ్రామమున నధికసంఖ్యాకు లాజాతివారలే. వారిని యాచించి బ్రతికెడువారీ పాటను పాడుచుండగా వింటిని. ఈ కథాప్రదేశము గాని నాయకుల చరిత్రము గాని వారి సంస్థానావశేషములు గాని స్పష్టముగా తెలియుట లేదు. విషయములు మాత్రము చారిత్రకముగా గన్నట్లును. కనుకనే దీని చరిత్రము బయటపడు సంతవరకు దీనిని అస్పష్టచారిత్రకములందు చేర్చుట యుచితమని తలంచితిన. గేయమందున్న కథ యిది.

మరాఠీల దేశమున్నదీ

నై

నై

ఆరెవాండ్ల దేశమున్నదీ

నై

నై

వడమదొక్క దేశమందునా

నై

నై

పత్తికొండ తాలూకాలో (కరిజెకల్లు) పండ్రెండు కోటలు గట్టుకొని ఆరెవాండ్లు పాలించుచుండిరి. కర్నూలు మండలమున గల పత్తికొండ తాలూకాకును దీని

1. ఎం. వి. గోపాల్. అండ్ కో, మద్రాసు, 1938

2. వృషాదిప కథకము. ప.58.

శ్రేష్ఠమైన సంబంధము కలదో తెలియదు. ఏలిక భజేరావు. భజేరావుకు మువ్వరు కుమారులు. 1. నారాయణరావు, 2. సిద్ధోజీరావు. 3. ఖండేరావులు, అంతః కలహములు పుట్టి వేరుపడిరి. సిద్ధోజీరావు ఖండేరావులు బడేగావు (పెద్ద గ్రామమని యర్థము) పాలించుచుండిరి. నారాయణరావుకు సంతానము కలిగెను. 1. సోమోజీరావు, 2. చెవ్వల పోగు ఫిరోజీ, 3. చేతుల కడియాల సుబందిరావులు ముగ్గురు కుమారులు. సిద్ధోజీరావు ఖండేరావులకు సంతానము లేదు. పడమటి దేశపు బంగిసింగిరావు కూతురు అంతుబాయితో సోమోజీరావు వివాహమయ్యెను. వీరి కుమారుడు తులేరావు జన్మించిన ఆరు నెలలకు పెద్ద కాటకము సంభవించెను. భజేరావు నారాయణరావులు చనిపోయిరి. సోమోజీరావు తన తమ్ములతో విచారించి తమ నాడుకోవలసినదిగా పినతండ్రులగు సిద్ధోజీరావు ఖండేరావు గారలకు బడేగావుకు వార్తలంపిరి. వార్తాహరుడు, మోదుగాండ్ల కనుమ, కండె రాయడు కొండ, ఉప్పనీరువాగులు దాటి బడేగాండ్ చేరుకొని సిద్ధోజీకి వార్త నందించెను. ప్రాత వగలు తీర్చుకొనుట కిదే సమయమని సిద్ధోజీరావు ఆరువేల సైన్యముతో కరిణెకల్లు మీదికి దాడి వెడలి కాటకముతో బాధపడెడువారిని కొల్ల గొట్టిన ధనము 'ముంగరలు ముక్కు పోగులును, మూడుబండ్ల బరువు పెట్టి' రట. ఈ యతిశయోక్తి జానపదులకు ప్రియమైనది బొబ్బిలి యుద్ధమున చని పోయిన స్త్రీల నల్లపూసలు కొన్ని పుట్టు ప్రోగై నట్లుగా వర్ణింపబడినవి. ఇటులే తెలంగాణమందు జరిగిన ఘోరములప్పుడు రజాకార్ నాయకుడు ఖాళింరజ్వీ హైందవస్త్రీలను దోచి వారి భర్తలను చంపి తెచ్చిన పుస్త్రాలు, మంగళ సూత్రములు-రెండు బస్తాలై నవని వల్లెపాటలందు కలదు. ఈచిన్న యాభరణముల ద్వారమున సంఘటనమందలి ఔద్ధత్యము కాననగును. ఇటుల దోచికొని వారు బడేగాండ్ తిరిగి పోయిరి సోమోజీరావు అన్నదమ్ములు దిక్కులేనివారై 'గొల్ల వల్లె' త్రోవ పట్టిరి. అచ్చట వారిని గొల్లలు కొన్ని దినములు పోషించిరి. ఫిరోజీరావు తన బదు కుక్కలతో ప్రాంతములందు వేటకు పోయెను. అచ్చట 'కల బాయి' (పాడు బాయి) అనుచోట నొక కుందేలు కుక్కలతో యుద్ధము జేసెను. 'వగవాడి గాలి మల్లితే, పడవేసి గొంతులు కొరికే' కుక్కలు. 'అయితు కుక్కలు వక తట్టురా, అప్పుడు కుందే లొకతట్టురా, విడబడి యుద్ధము చేసెనూ, కలబడి కార్యంబు చేసెను' విజయము కుందేలుకు లభించెను. ఇది స్థలసూహాత్మ్యమని మహారాష్ట్రులు విశ్వయించి అచ్చట క్రొత్తగా కోటనిర్మింప దలచిరి. (కుందేలు కుక్కలతో పోరాడునట్టి వృత్తాంతము కూడ పెక్కుగీతములందు వచ్చినది.

రోమనాద్ర కథలో నిట్టి వృత్తాంత మున్నది. విజయనగరనిర్మాణమున నున్న కథ (సప్రసిద్ధము) వారు కొల్ల పోయిన కరిణెకల్లు కోటలో ఎల్లమ్మ దేవాలయములో ఏడుకోట్ల ధనముండెను. ఓరుగంటి ఎల్లమ్మకు మ్రొక్కగా వారికి ధనమిచ్చెను.

‘అప్పుడు చెన్నపట్నము జాబులు వేసిరి

దేలుదారులకు జాబులు వేసిరి

(ఉప్పరులు)

అప్పుడు బొంబాయికి జాబులు వేసిరి

బొంబాయి వడ్డెవాండ్లు ఇరువైవేలకు వచ్చిరి.

నూతనపట్టణము

నిర్మించి ప్రజల కుచితముగా నన్ని పౌకర్యములు కలిగించిరి. బందరునుండి ఆరువేల దండుతో భోగమునుందరి వచ్చి దిగెను, పగలు చూచిన మల్లె పూచినట్లు రేయి చూచిన రేల పూచినట్లు పట్టణముండెను. వారు బలవంతులైరి. తరువాత పినతండ్రుల నిర్మించి తమ భూములు తీసికొనవలయునని యాలోచించిరి. వీరి తలంపులు అచ్చట బడేగాంవ్ లో సిద్ధోజి యెక్కెడు గుఱ్ఱమునకు తెలిసెను. వైసువాడగు యాదారియెల్లుగా డశ్వహృదయ మెరిగినవాడు. సిద్ధోజి ప్రభృతులు ‘మా అన్నకొడుకులు పగలున్నారా, మా దాదా బిడ్డలు పగలున్నారా’ యని గుఱ్ఱము నడుగ ‘అప్పుడు అశ్వంబు పటపట పండ్లు గొరికెను’. అంత వారు చెంబెగాడు, మంబెగాడు, గిరదాల గిరమోజిగాడు, మంత్రాల మహిమగాడిని, వాని యన్న యసరాబు దొంగను పిలిపించి అన్నకొడుకుల తలలు దెమ్మని పంపిరి. వారు కృషికులవలె మోసపు వేషములతో కోట జొచ్చిరి. అనాటి రాత్రి సోమోజిరావు దుస్స్వప్నము గనెను. అతడుకోట బయటకు వచ్చి దుశ్శకునములు గాంచెను. అంతలో ఐదుగురు దొంగ లాతనిపై బడిరి. వారితో పోరాడి సోమోజి కోటలో దుమికెను. కాని తలపాగ బయట పడిపోయెను.

‘నాకు ప్రాణము పోయినా మేలు - నాకు పాగ పోయినది హాని’ యని

తలంచి మరల బయటికి వచ్చెను. దొంగలు మంత్రమహిమచే నాతని బట్టి గొంతు కోసి మొందెము విడిచి శిరము గొని దాటి పోయిరి. 12 ఆమడలు నడచి ఉప్పునీటి వాగుకడ పొదరింటిలో నిద్రించిరి. చనిపోయిన సోమోజీ చిలుకయై భార్య కలలో వచ్చి జరిగిన సంగతులు తెలిపెను. కోటలోవారందరు లేచి జరిగిన యవ్యాయమును గుర్తించి దొంగలను పట్టుకొనుటకై కుక్కలను విడిచిరి. ఇచ్చట కుక్కల తెలివితేటలు, పసికట్టుటలో వాని నాకచక్యము వర్ణింపబడినది. కుక్కలు చొంగల జాడలు పట్టి వారిపైబడి కొరికి చంపెను. ఫిరోజి వచ్చి

అన్నగారి శిరము కొనిపోయి దహనకృత్యములు గావించి తాను కరిణెకల్లును పాలించెను.

చరిత్ర సరిగా తెలియనివి ఒకదాని చరిత్ర మింకొక కథలో దూరిపోయి నట్టివి జానపదగాథాగేయములు పెక్కులున్నవి. 'సారంగధర చరిత్రము' కూడ అస్పష్టచరిత్రకగేయ మనుకొనవచ్చును. రాజరాజనరేంద్రుడు చరిత్రకపురుషుడే కాని సారంగధరు డాతని కుమారుడనుట, రత్నాంగి చిత్రాంగి భార్యల వృత్తాంతములు రాజమహేంద్రవరమును పాలించిన రాజరాజునకు సంబంధించినవి కావని పండితుల యభిప్రాయము. మాళవదేశపు రాజు కథ నామసామ్యముచే రాజనరేంద్రునకంటుకొన్నదనికొందరును, కంపిలి యువరాజు గాధయే సారంగధరుని గాధయని కొందరును నభిప్రాయపడిరి. కనుక దీనిని అస్పష్ట చరిత్రము నుండికూడ వేరుచేసి ఇంకొకచోట సరామంజుంప నిశ్చయించితిని.

ఇక నేను సేకరించిన పాటలందొక యస్పష్టచరిత్రకగేయము నిట నుదాహరించెదను. తెలంగాణమందు 'బల్లారి కొండల్రాయుని కథ' బహుళప్రచారము గాంచిన గేయము. చెరువునీటి మూలముగా రెడ్డివీరు లొకవైపు వెలమవీరు లొక వైపు తలవడి నమరమొనప్పనదీ గాధ. ఆ కాలమునుగూర్చికాని ఆవీరుల పంశముగూర్చికాని ప్రస్తుతము స్పష్టముగా తెలియకున్నది. శారదకాండ్రు ఈ పాటను బాడి పొట్టివోసికొందురు. ఈ పాటను నే నిరువురు శారదకాండ్రునుండి వేర్వేరు చోటుల సేకరించితిని. రెండింటిలో కొంత భేదమున్నది. ఇది దీర్ఘ గేయము. ఒక గేయము ఓరుగల్లు మండలమున లింగంపల్లి గ్రామమున (4. 4. 1954.) సేకరించితిని. చెప్పినవారు వెంకట్రావుపల్లి గ్రామవాస్తవ్యులగు శారదకాండ్రు. రెండవది 16.9.1954 నాటి రాత్రి హైదరాబాదు నగరములో కప్పె రామయ్య అతని భార్య ఎల్లమ్మ (శారదకాండ్రు) చెప్పుచుండగా వ్రాసికొంటిని. ఈ రెండవదానిలో కొన్ని క్రొత్త కల్పనములతోపాటు కథ కూడ పెద్దగా నున్నది. అనగా మొదటి కథలో లేని బల్లారి కొండల్రాయుని తండ్రి రఘుపతిరావుగారి 'పుట్టు పూర్వములు' వారి తాతతండ్రులనుగూర్చిన కథా భాగము కూడ కలవు. మొదటి కథ రఘుపతిరావుచరిత్రతో నారంభమై కొండల్రాయుని మరణముతో సమాప్తమగు చిన్నకథ. రెండవదానియందలి యతిశయోక్తు లిందులో లేవు. అనవసరమగు కథాభాగములను విడిచి క్లుప్తముగా

కథను పేర్కొందును. వంతపాట ఇట్లున్నది. —

‘రాయుడా కొండల్రాయుడా

భళ్ళా రా మన రాయుడా (భళిరా మొనరాయుడా కాబోలు)

మధ్య మధ్యన రామ రామో రామో రామో

రామా రఘురామో’ యంచురుకూడ.

‘మానువాల’ జమీందారు రఘుపతిరావు అతని భార్య దమ్మమ్మ (దమ్మక్క— జమ్మమ్మ—జమ్మక్క—జాంబమ్మయనికూడ కలదు). వారికి ‘ముందర ముత్యాల రాసులు, వెనుక వెండిరాసులు, ప్రక్కన పైడిరాసులు’ మున్నగు సకలసంపదలుండెను కాని సంతానము మాత్రము లేదయ్యెను. ఈతనికి హైదరాబాదు నవాబు (నాసిరుద్దౌలా - తానీషా - ఈ రెండు పేర్లును కలవు) అరువై పుట్ల కుటుంబ (విత్తనాలు) పండునంతటి భూమి నిచ్చెను. ఈతని కోటకున్న నల్ల బురుజులు ‘భీమ బురుజు, రామ బురుజు, రక్త బురుజు, రణరంగ బురుజు’లు. గోలకొండ నవాబుగారి యేనుగు మదమెక్కి బీభత్సము చేయుచుండ నీరఘుపతిరాయుడు దాని మదమణచి నవాబు మన్నన పొందెను. ఇంకొక గేయములో వశముగాని గుఱ్ఱము నెక్కి స్వారి యొనర్చినట్లున్నది. సంతానము లేమి భార్యాభర్త లిరువురును ప్రయాణమై తూర్పుదేశమున కోనాపురమును గ్రామమునకు పోయిరి. అచ్చట సిరిగిరి పోశన్న (పోచన్న) యను ఎఱ్ఱగొల్ల యుండెను. (కాటమరాజు కథలో అయితమరాజు బిడ్డ బహుభాషాకోవిదురాలు సిరిగిరి కలదు. ఆమె పేరు ఇంటిపేరుగా గలవాడీ పోచన్న) ఈతడు కడు దండ్రుడు. టచేల సంతానము మాత్రముండెను. రఘుపతిరాయ డాతనితో నీ ‘యంబటి కుండ కాశపడితి’నని పుత్రభిక్ష మడిగెను పోచయ్య పుత్రు లేవురిలో చిన్నవాడు మల్లయ్య. వెలమ రఘుపతిరావు తనకు దగిన కుమారు నెంచుకొనుటకై వారి ముందు పంచభక్త్యవరమాన్నములు, వట్టువస్త్రములు, కత్తులుంచెను. చిన్నవాడు మల్లయ్య చురక నందుకొనెను. రఘుపతిరాయు డాతని దత్తుగొనెను. (ఇట్టి పరీక్ష బొబ్బిలి పదములో నున్నట్టిదివరకే చెప్పియుంటిని. జానపదులు బాలుర పీఠ్యమును పరీక్షించుట కిట్టి సాధనములు నిర్ణయించుకొనిరి) మల్లన్నను దత్తు దీపికొన్న ముహూర్త బలమున రఘుపతిరావుకు నలుగురు కుమారులు గలిగిరి. వారు 1. ఎల్లారావు, 2. మల్లారావు, 3. నరసారావు, 4. కొండల్రావు’

కొండల్రాయుడు జన్మించినపుడు

‘కొంగల్ కోలాట మేనెను - నక్కలు సూటకం దొక్కెను
కోతులు సిగాలూగెను - కొఱ్ఱమట్టలు గుద్దులాడెను
చేపలు చల్లాట చూడెను.’

(ఈ వర్ణన మింకొక గేయములో మానువాల పెద్దచెరువు ఎండిపోయినప్పటి వర్ణనమున కలదు, తన కుమారులు పెరిగి పెద్దవారైన పిమ్మట రఘుపతిరాయుడు దత్తు తెచ్చుకొన్న కుమారుడు గొల్ల మల్లన్నకు మిర్యాలగూడెం తాలూకా - నల్లగొండ జిల్లా - లో, కోనాపురమందలి భూములిచ్చి (35 గ్రామము లిచ్చి) వనతులు గల్పించెను. మల్లన్న అతిపరాక్రమశాలియై తన గ్రామములు పాలించుచుండెను.

ఇట్లుండగా మానువాలలో (నీటి) కాటకము వచ్చెను. ఆయూరి చెరువు ఎండిపోయెను. చేసులు ‘కుండ కింది గడ్డివోలె మాడిపోయినవి.’ రఘుపతిరావు సమర్థుడగు మల్లయ్యను పిలిపించి మీద పండ్రెండవ దూరముననున్న పొలాన (పోలారము, పోలవరము అని ఇంకొక గేయమున కలదు) చెరువు నుండి నీరు తెచ్చి మానువాల చెరువు నింపవలయునని ఆలోచించెను. మల్లయ్యనే యచటి రెడ్డిదొరల నడిగి నీరు తెమ్మని పంపించెను. మల్లయ్య పరివారముతో వెడలి పోలారము చెరువుకు గండి పెట్టుచుండగా నీరటికాండ్రడ్డగించి యుద్ధమునకు దిగిరి. వారు ‘కారు దున్నపోతులు కలబడ్డట్లు, మదపు టేనుగులు మరలబడ్డట్లు’ పోరాడిరి. అప్పుడు ‘నిమ్మకాయంత రాయి నియ్య కెగరబట్టె, పోకంతరాయి పొడిపొడి కాబట్టె’ను. మల్లయ్య బల్లారి వంశమునకు దొంగదెబ్బ పనికిరాదని బొడ్డులో గుండు తీసి కాలి వ్రేళ్ళతో వట్టి తొమ్మిది లఘువులమీద విసిరికొట్టి నీరటికాండ్రను చంపి తలపండ్లను దింపి ఒంటి జన్నీదుకు కట్టి చెరువుకు గండిపెట్టెను. ఇరువక్షముల చచ్చిన పినుగులు నీటితోపాటు ప్రవహించి మానువాల చెరువులో చేరెను. పోలాన దొరలకు కోపము వచ్చెను. ఈ విషయ మెరిగిన రఘుపతిరావుగారికి మల్లన్న పై క్రోధము కలిగెను.

ఇల్లలపుటల్లుడు ఇంటికి చేటు - పేడిమూతివాడు పెండ్లానికి చేటు
డినుకండ్లవాడు దోమలకు చేటు - పెంపుడుకొడుకు ఇంటికి చేటు’

అని దూషించి చెంపలు గోట్టి కోనాపురము పంపెను. (ఇంకొక గేయమున

పోలారము దొరలకు నష్టము కలిగినదని తెలిసినవెంటనే రఘుపతిరావు వారికి జ్యోతి కృష్ణారెడ్డి, రామిరెడ్డి, రంగారెడ్డి సోదరులకు దండుగ కట్టుటకై పగము దూరము పోవునప్పటికి మల్లన్న ఎదురై తండ్రిని మరలించుకొని వచ్చి అపద వచ్చిన నేను వారి నెదుర్కొనగలనని చెప్పి వెడలిపోయినట్లున్నది) పోలాస దొరలు కొంత నైన్యమిచ్చి అరవెల్లి కటారిజిముకడను యోధుని (మాలవాని) రఘుపతిరావు మీదికి పంపించిరి. రఘుపతిరావుగారి మంత్రి, పంతులుగారి మోసమువలన రఘుపతిరావు శత్రువుల చేజిక్కినను వారతని తల నరికిరి. అతడు తల పోయినను మొందెముతోడనే శత్రువులను మూడు లక్షల మందిని చంపెనట. చిన్న పిల్లవాడగు బల్లారికొండల్రాయుని ఒడిలో పెట్టుకొని దమ్మక్క రక్త గ్రుడ్ల కృష్ణారెడ్డిని ఎంత బతిమాలినను అతడు వినలేదు. రెడ్లు ఆపట్టణము దోచుకొని తిరిగి పోవుచుండగా దమ్మవ్వ మల్లయ్యకు వార్త నంపెను. అతడు చవుడూరు, లంకాలపల్లి, నవాబుపేట, బింకనోలు (ఇది ఓక్కనోలు కావచ్చు), వడ్లకొండ మీదుగా పోలాస కడ్డముగా తిరిగి శత్రువులపై బడెను. అతని సేనాని గోసంగి లింగడు తన 'కిరమెల గురువ'తో చేసిన యుద్ధ మద్భుతము. పోలాస దొరలు పారిపోయిరి. మల్లయ్య, తండ్రి కళేబరమునకు దహనసంస్కారములు చేసితిరిగిపోయెను. దమ్మవ్వ బ్రతుకుటకై కొండల్రాయు నెత్తుకొని దేశదేశములు తిరిగి దొమ్ముకొండకు (దోమకొండ రాదుగదా?) పోయెను, అచటి పాలకు డొక తురకనవాబు (జల్లర్ ఖాన్ అనిపేరు). అతని పరివారముతో కొండల్రాయుడు (13 ఏండ్ల బాలుడు) పోరాడి నవాబును మెప్పించెను. అచ్చట కొన్నాళ్ళుండి వారు మానువాల చేరుకొనిరి. చూనువాలలో కొండల్రాయుడు క్రమక్రమముగా పెరిగి యోధుడై తండ్రి పగ సాధింప నెంచెను.

‘కలలు కుచ్చెలు గడుదునూ—దొబ్బలు దోరణలు గడుదునూ

రోకండ్ల గట్టుమీద రోయక యద్దంచేస్తా-లింగంపల్లి గట్టుమీద నిలబడి కాసెలుబోస్తా
కలివోస గుండల కత్తులు కడిగి వస్తా’ నని సిద్ధమయ్యెను. తల్లి వలదని బతిమాలెను. కాని కొండల్రాయుడు తన పరాక్రమమును మునుముందు ప్రజలు ‘వినరే రాళ్లమీద, దంచే రోకళ్లమీద, చెరిగే చేటలమీద, యాలలుగా పాడుతా’ రనెను. తల్లి దమ్మమ్మ తనకొడుకు యుద్ధమున గెల్చునో లేదో యని మొదట తానే యుద్ధమొనర్చి మూడుమారు లాతని నోడించి ధైర్యమును

పురికొల్పెను. అప్పుడా వీరుని 'వీపున ముల్లు బొడిచెను'. మల్లయ్య తన సైన్యముతో సహాయమునకు వచ్చెను. (కొండల్రాయుడు సైన్యమునకు కావలసిన ధనమునకై తల్లిని కాల్చి బాధించినట్లు కలదు. సర్వాయిపాపని కథలో నున్న సంఘటనమే యిందును కలదు. కాబట్టి యిది రెండింటిను అభూత కల్పనగా భావింపవచ్చును. ధనప్రసక్తి వచ్చినచోట్ల నిట్లుండును కాబోలు) సైన్యముతో నెత్తిపోయిన రెడ్లు లభింపరని కొండల్రాయుడు, మల్లయ్య, కొందరు యోధులతో భాగవతుల వేషము ధరించి పోలాస చేరుకొని యచట 'సుంకరి కొండయ్య' అట నాడిరి. భాగవతమును చూడ వచ్చిన పోలాస దొరలను - కృష్ణారెడ్డి ప్రభృతులను - తమ్ము మోసగించిన పంతులును చిత్రవధ చేసి బయటపడిరి. ఇది విని గోలకొండ నవాబు, కొండల్రాయుని మీదికి దండు బంపెను. కొండల్రాయుడా సైన్యముల హతమార్చెను. పారిపోవు సైన్యములపై కొండయ్య ఒక యెత్తైన 'సూది మానుగుండు' నుండి దుముక నాతని కొక కొయ్య గ్రుచ్చుకొని ప్రణమై దానితో నాతడు మరణించెను. ఇంకొక గేయములో నాతడు శత్రువుల సంఘరించి తానే బాలచంద్రునట్లు అలుగులపై నొంగెనని వర్ణింపబడినది. ఇప్పటికి కొండయ్య వయసు 24 ఏండ్లు. బాలచంద్రుని దలపించు పరాక్రమశాలి బల్లారి కొండల్రాయుడు. కొండల్రాయుని మరణానంతరము మల్లయ్య హనువాపాల ప్రాంతములకు అధికారి యయ్యెను.

పేర్లనుబట్టియో స్థలములనుబట్టియో పరిశోధన మొనర్చిన గాని కొండల్రాయుని సినలైన చరిత్రము బయటపడదు. అనాడు సత్యాసత్యములు నిజానిజములు తెలియును, అప్పుడీ గేయమునకు చారిత్రకప్రసిద్ధి కలుగును. పోలాస యనునది కరీంనగర మండలమునకు ప్రాక పేరుగా తెలంగాణా శాసనములందు కాననగును¹. కనుక నిది కరీంనగర మండలమునకు సంబంధించిన యస్పష్టచారిత్రకగేయముగా భావింపవలెను.

జానపదుల దృష్టిలో శౌర్యము వీరమనగా నెట్టివో తెలిసికొనుటకు చారిత్రక వీరగేయములు సహకరించును. పల్నాటివీరుల కథలు, సదాశివరెడ్డి కథ, ధర్మ వక్షము యొక్క ధైర్యశౌర్యాదులను వర్ణించునట్టిగాధలు. పల్నాటి వీరుల కథల

1. తెలంగాణ శాసనములు. పుట 7.

కన్నను సదాశివరెడ్డి కథ ఉదాత్తధర్మకీర్తనము చేయునట్టిది. నిజమైన వీరగథ యిది యొక్కచే. పల్నాటికథ, ఆరె మరాటిల కథ దాయాదుల పోరాటములు. శౌర్యమే ప్రధానముగా వానియం దాకర్షణముగల గుణము. కాటమరాజు కథ బొబ్బిలికథ ధర్మముకన్న పగ తీర్చుకొనుట నెక్కువగా కీర్తించునట్టివి. ఏదో సాకున ప్రాతవగల తీర్చికొననెంచిన కాటమరాజు, రంగారావు ఒకే స్థాయిగల వీరులు. సంఘమరణములు, సహగమనములు (కాటమరాజు కథలో అగుమంచి వంటివారు సహగమనము చేసిరి) మాత్రము జానపదుల జాలిగుండె గరగించినవి. బొబ్బిలి వెంగళ్రాయుడు బాలచంద్రుడువంటి వీరులయినాలోచితము మరియు సంధశౌర్యము జానపదుల మెప్పునకు వెలి కాలేదు. ఇక బంగారు తిమ్మరాజు దేశింగురాజుల యుద్ధమరణములును, వారి పక్షముననున్న న్యాయమును వారిని శాశ్వతముగా వీరుల నొనర్చినవి. కుమారరాముడు, పోమోజి, చిన్నవరెడ్డివంటివారధర్మయుద్ధములో పరాజితులై పట్టుబడిరి. భారతీయరణనీతిని పాటించక నల్లసిద్దిరాజు తన సైన్యమునంతటిని పురికొల్పియున్నచో తొలినాడే కాటమరా జోడియుండును. ఒక వీరునితో నొక్క వీరుడే తలపడవలయు ననునది భారతమునాటినుండి బొబ్బిలి నాటి వరకున్న మన యుద్ధనీతి. స్నేహ్యుల తోడను, తురకలతోడను, పాశ్చాత్యులతోడను చేసిన యుద్ధములందు భారత వీరు లెందరో ఇట్టి యుద్ధసమయమునకే బలియైరి. అట్టివారలందరును జానపదులకు వీరులే. విశేషించి మోసమునకు పట్టుబడిన బందిపోటుదొంగ చిన్నవరెడ్డి వంటివాడు కూడ జానపదులకు 'బంగారపు కడ్డి' యయ్యెను. ఇట్టి గుణములే జానపదులకు శౌర్యవీరములందు ప్రగాఢాభిమానమును కలిగించినవి. ఆ సంస్కారబలమున వారాయాపదముల తరతరములనుండి పాడుకొనుచు వచ్చు చున్నారు. క్రొత్తగా జరిగెడు సంఘటనములందీ గుణలేశములు గన్పించినంతనే వానినిగూడ వీరపదములుగా పాడుకొనుచున్నారు. వీరరాధనము-వీరకీర్తనముతో పాటు - తెలుగుజాతి మనసు కెక్కినది. కనుక నీ వీరగీత-చారిత్రక-ప్రకరణ మింతగా పెంచవలసి వచ్చినది. ఇంకను కొన్నిపదము లస్పృశ్యముగనే యుండిపోయినవి.

మతసంబంధ గేయములు

నృవనాగరకులగు ఏకొలదిమందికో మతముపై విశ్వాసము నడలినదిగాని
 అధికసంఖ్యాకులకు మతమే కనుపెలుగు. జనసామాన్యమున జీవితమునందు
 మతమునకున్న ప్రాధాన్యము మరొకదానికి లేదు. రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక,
 నైతిక సమస్య లన్నియును మనదేశమున మతమునకు లోబడి తదనుగుణముగ
 రూపు దిద్దుకొనుచు వచ్చినవి. మతమునకున్న ప్రాముఖ్యమును చెప్పబయ్యేకాని
 దాని మంచిచెడుగులు విమర్శించుట ప్రస్తుతకర్తవ్యము కాదు. భారతదేశముననే
 పుట్టి గిట్టిన మతము లెన్నియో కలవు. ఇవి గాకను ఇతరదేశములనుండి
 చొచ్చుకొనివచ్చిన మతములు మరికొన్ని గలవు. మతముననది భారతదేశమున
 ప్రాముఖ్య మందిననాటినుండి నేటివరకును (మతవర్గము లెన్ని యున్నను,
 ఏయే కాలములం దేయేమతములు విజృంభించి, ఏయే మతములు సన్నగిల్లినను)
 దాని యవిచ్ఛిన్నస్వభావము మాత్రము స్పష్టముగా గాననగును. భారతమున
 నెన్ని మతము లెంతెంత స్థానమును సంపాదించుకొన్నవో వాని ప్రభావము
 తెలుగు దేశమునకూడ ఇంచుమించుగా సంతియ. తెలుగు దేశమున వైదికములు
 నవైదికములగు మతము లెన్నియో పరిధినిల్లినవి. ఒకప్పు దొకమతము
 విజృంభించిన మరొకప్పుడింకొక మతము విజృంభించినది. ఒక యవైదికమతము
 పారిపోయిన, మరొక యవైదికమతము పుట్టినప్పటి రూపమునే మార్చుకొని
 వైదికత్వము కలిగించుకొన్నది. ఆయా మతములకు కాలానుగుణముగా రాజ
 ప్రాపకము ప్రజావ్యాప్తి మున్నగునవి కలిగినవి. ప్రజలందు మతభక్తియున్నపుడు
 అట్టిదానిగురించిన వాఙ్మయ మనునదిగూడ సంతియ ప్రాధాన్యము వహించి
 యుండుననుట వేరే చెప్పనవసర ముండదుగదా. స్వమతమందలి దృఢవిశ్వాసమో
 సరమతద్వేషమో పరాంకోటి సందినప్పుడు గాని లేదా వాని ప్రచారము
 గావించవలెనను ఉద్దేశము కలిగినప్పుడు గాని యా మతావేళము రసావేళముతో
 గలిసి వాగ్రూపము ధరించును. మతము పోయినప్పుడు దానితోబాటు దానికి

సంబంధించిన వాఙ్మయముగూడ పోవుట పరిపాటి. ఒకప్పుడు జైనబౌద్ధము లాంధ్రదేశమున బహుళవ్యాప్తి గాంచినట్లు ఆ మతస్థులగు శిల్పులు గండరించిన శిల్పములే చెప్పక చెప్పుచున్నవి. ఆకాలమున నాంధ్రదేశమున తెలుగులో జైన బౌద్ధవాఙ్మయమెంత యుద్భవించినదో యెవడెరుగును? కాని ఆవాఙ్మయమిప్పుడు మచ్చునకైన కానరాదు. సంస్కృతమున మాత్రము దిజ్ఞాగాదుల నాటకములు ఏవో కొన్ని నిల్చినవి. శిష్టసాహిత్యమున నప్పటి చిన్నెలు లభించుట లేనప్పుడు నిత్య పరివర్తన మందెడు జానపదవాఙ్మయమున నాజాడ లరయుట లాభములేని పని. నేలలో తలదాచుకొన్న శిలలు తప్ప తక్కిన విగ్రహము లాకాలము నాటివి కొంగ్రొత్త యవతారము లెత్తినట్లెన్నియో నిదర్శనము లున్నవి. జైన విగ్రహములు బౌద్ధవిగ్రహములు శైవవైష్ణవవిగ్రహములుగా (మతము మార్చుకొని) అవతారమెత్తిన గుళ్లుగోపురములు హన్మకొండ, వేములవాడ, కొలనుపాక, రామతీర్థము, పితాపురము, పట్టిసము, నందేశ్వరమువంటిచోటులం దిప్పటికిని కలవు. కనుక వానిగురించిన జానపదగేయములు మనకు లభింపవు. ఇప్పటికిని సజీవముగా అనగా ప్రజాబాహుళ్యమున వ్యాప్తియందున్న మత సంబంధములగు గేయములే మనకు లభించును. ఆయా కాలములందుకొంచెము ఎచ్చుతచ్చులైనను శైవవైష్ణవములు రెండును తెలుగుదేశమున సమానముగనే వ్యాపించినవి. ఇప్పటికి వాని బలాబలము లంతగానే యున్నవి. మొదట శైవమత గేయములను విచారించి తరువాత వైష్ణవమతగేయములను విచారితము.

శైవమత సంబంధములు

శైవమతభేదములు, వాని ప్రభావము, మన దేశమున వాని వ్యాప్తి మున్నగు విషయములు కీ. శే. డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు పండితారాధ్యచరిత్రమునకు వ్రాసిన పీఠిక, కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బసవపురాణమునకు వ్రాసిన పీఠిక, శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారి రచనములు, కీ. శే. చిదిరెమతం వీరభద్రశర్మగారి వ్యాసములు వివరించుచున్నవి. ప్రాంత (కర్ణాటక) దేశములకన్న తెలుగుదేశమున బసవేశ్వరుడు ప్రతిపాదించిన (అవైదిక) వీరశైవము కొంత తక్కువగనే యున్నదనవచ్చును. కారణము పండితారాధ్యుని వంటివారు 'భక్తిమీద వలపు బ్రాహ్మ్యంబుతో పొత్తు, పాయలేను నేను బసవలింగ' యనుటయే. పండితుడు వీరశైవమును వైదికమార్గమున ప్రచారమొనర్చిన ఘనుడు. అట్లయినను, ఆమతసహజమగు ఉద్రేకము, భక్తి

సాతత్యము, శైవేతర నిరసనమువంటి లక్షణములు తప్పలేదు. 'అవగింజంత బూదిమై నలదికొనిన, వెలది గుమ్మడి కాయంత వెణ్ణి పుట్టు' 1 నన్న మహాకవి వాక్యములు పరమసత్యములు. సామాన్యశైవుడగు (అద్వైతశైవము) శ్రీనాథ మహాకవియే యిట్లన్న వీరశైవులమొట వేరు చెప్పనక్కర లేదుకదా. అనాదిగా నున్న సాధారణశైవము వేదచోదితమే. 'వైదికమంత్రోపస్థితుడైన రుద్రుడు వేదాంతమునందు శివరూపపరిణామమును బొందుచు శివోఽహం అను తత్వమును సువ్యక్తము చేయుచున్నాడు' 2. శైవాగమము లీతని పరబ్రహ్మ మనెను. భారతదేశ మంతటను వ్యాపించిన శైవములో రానురాను కొన్ని భేదము లేర్పడెను. జైనబౌద్ధాది యవైదికమతములను ఖండించిన శంకరాచార్యులు శైవవైష్ణవాదివైదికమతములను స్వీకరించి యద్వైతమును ప్రచారము చేసిరి. ఇట్టి జ్ఞానమార్గ మొకవైపు ప్రచారమగుచుండ నింతకన్న నధికవేగముతో కుమారిలభట్టు ప్రతిపాదించిన కర్మమార్గముగూడ ఆంధ్ర దేశమున ప్రచారమగుచుండెను. కాని కర్మజ్ఞానమార్గములు రెండును కొలది మందికే కొరుకబడిన కొయ్యలు. జనసామాన్యమునకీ విజ్ఞాన మందునట్టిది కాదు కనుక, రామానుజాది భక్తులు శంకరుని మాయావాదమును ఖండించి విశిష్టాద్వైత భక్తిమార్గమును చాటిరి. బసవేశ్వరాదు లిదే భక్తిమార్గమును శివపరముగా చాటిరి. సూక్ష్మములకు దిగినచో కొంత భేద మారయవచ్చును గాని స్థూలదృష్టికి నీ శైవవైష్ణవములు రెండును విశిష్టాద్వైతములే. కీ. శే. కాశీ నాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు వీరశైవమును శివాద్వైతమనిరి. శైవములో పాశుపత, కాలాముఖాదిశాఖాభేదము లున్నవి. పూర్వము వీనిలో నాంధ్రదేశమున ప్రబలిిన శైవము పాశుపతము. 'ఈ మతము ప్రకారము బ్రహ్మాదిపీఠీకా పర్యంతము సమస్తప్రాణీకోటి పశువులు; సంసారబంధమే పాశము. ఈసకలపశురాశికి పతియగు శివుడనగా పశుపతి తద్భక్తునకు పాశచ్ఛేదము గావించి ముక్తినిొసగును' 3. ఈశైవము బసవేశ్వరుని కాలమునాటికి వీరశైవమయ్యెను. కర్మజ్ఞానమార్గతిరస్కారము, భవ నిరసనము, జంగమభక్తి, లింగధారణము, విభూతి రుద్రాక్షధారణము, పంచాక్షరీ మంత్రము, లింగపసాయిత శత్రుధారణము, వర్ణలింగావివక్షతాది

1. హరవిలాసము.

2. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి. బసవపురాణ పీఠిక.

3. వీరశైవాంధ్ర వాఙ్మయము పుట. 17 శ్రీ శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి.

ముఖ్యలక్షణములతో పాటు నీ మతప్రచారమున వీరోద్రేకముతో దండనీతి కూడ ప్రయోగార్హమగుటచే నిది వీరశైవమయ్యెను. ఈ వీరశైవమున నిది పుట్టిన కాలముననే రెండు భేదము లేర్పడెను. ఒకటి లింగాయతము, రెండవది యారాధ్యము. మొదటి శాఖకు బసవేశ్వరుడు రెండవశాఖకు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుడు ప్రవక్తలు. వేదాగమముల ప్రతిఘటించి జాతి తారతమ్యముల నిరాకరించి సంఘసంస్కరణము చేసినవాడు బసవేశ్వరుడు, వేదాగమముల ననుసరించి వర్ణాశ్రమధర్మముల పాటించినవాడు పండితుడు. లింగాయతము కర్ణాటకమునందును ఆరాధ్య మాండ్రదేశమునందును నధికప్రచారము గాంచెను. కాని ఈ రెండును రెండుదేశములందు గూడ ప్రాకిపోయినవి. ఆండ్రదేశమున బ్రహ్మక్షత్రవైశ్య లారాధ్యమును శూద్రులు లింగాయతమును నధికముగా పోషించిరి. బసవేశ్వరుడును పండితారాధ్యుడును సమకాలీనులు. బసవేశ్వరుడు కర్ణాటకమున పండితారాధ్యు డాండ్రదేశమున వీరశైవమతప్రచారము చేసిరి. బసవేశ్వరుని మహిమలు విన్న పండితుడు బసవని వీరశైవవమున సంతియ ఉద్రేకము గలవాడయ్యును బ్రాహ్మ్యంబుపై వలపు వీడజాలనని చెప్పి సంపెనట. బసవేశ్వరుడు లింగైక్యమందిన కొలది దినములకే పండితుడుకూడ లింగైక్యమయ్యెను. పండితుడు తలపెట్టిన పని యావదాండ్రముననే కాక కర్ణాటకమునగూడ కొనసాగించినది పాల్కురికి సోమనాథుడు. సోమనాథుడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని పాండిత్యము బసవేశ్వరుని భక్తి రెండును మూర్తీభవించిన వ్యక్తి. కనుకనే యాతడు పండితపామరు లందరిని వీరశైవము వైపునకు లాగగలిగెను. వీరశైవు లీతని భృంగి యవతార మందురు. పండితులకు సోమనాథభాష్య రుద్రభాష్యములను, పామరులకు పండితారాధ్యచరిత్రము బసవ పురాణములను ప్రసాదించిన మహాపండితకవి భక్తుడు. పండితులను శ్రుతి స్యుతిపురాణాదిప్రమాణములతోడను, పామరులను వీరశైవభక్త మహాత్మ్యోపాఖ్యానముల యర్థవాదలతోడను సంతృప్తిపరచి వీరశైవమత వాఙ్మయమునకు వైదికవాఙ్మయమంతటి ప్రామాణ్యమును గల్పించెను. మహావిరంకుకుడై సంస్కృతసంప్రదాయానుగతరచనావిధానమును తృణీకరించి మతప్రచారదృష్టి గలవాడై ఛందమున ఇతివృత్తమున రచనా విధానమున భిన్నమార్గ మవలంబించి ఆండ్రవాఙ్మయముపైన జాతీయతాముద్రను ప్రగాఢముగా వేసెను. దేశీయములగు ద్విపద రగదాది ఛందములకు గౌరవము

గూర్చి యానాటి దేశీయచందములను ప్రజాజాహుళ్యమున ప్రచారముననున్న పదముల ననేకము పేర్కొనియుండుటచే జానపదసాహిత్య విమర్శనమున పాల్గొరికి సోమనాథునికి ప్రథమమున నమస్కరించి తరువాత కార్యమునకు గడంగవలయును. ద్విపదలగూర్చి సోమనాథుడు చెప్పిన మాటలను ఆనాటి గేయఫణిపలను ప్రవేశికలో పేర్కొని యుంటిని. సోమనాథుని దయవలన ఆనాటి కొన్ని గేయముల పేర్లయినను మనకు దెలియవచ్చినవి. లేనిచో నా గేయములు మిగులకుండ పోయినటులే వాని పేర్లుకూడ రూపరియుండును. ఆనాటి కై వకపులెందరో యీ దేశిచ్ఛందములందు కవితలల్లిరి. పండితాధ్యక్ష చరిత్రమున పేర్కొనబడిన 'ఆనందగీతంబు లర్థి పాడుచు శి,వానంద లీలల నలరి యాడుచును, శంకర గీతముల్ సరస బాడుచును'వీ రకై వభక్తు లుండిరి. తుమ్మెద పదములు, ప్రభాత పదములు, వాలేకు పదములు, గొబ్బి పదములు మున్నగునవి యన్నియును శివపరముగా పాడుకొనుచుండిరి. వాని స్వరూపము నేడు మిగులకున్నను అట్టి పేరుతోనున్న గేయములు ప్రచారమందున్నవి. 'సంస్కార కూన్యమై, పండితానాదృతమై, ప్రాచీనకాలమునుండి దేశమున జీర్ణమైయున్న గేయరచనమును, సర్వజనాదరపాత్రము చేసి, సారస్వతగౌరవము కూర్చి, అందు కావ్యరచనము జేసిన ప్రప్రథముడు పాల్గొరికిసోమనాథుడు' 1. కై వుల కాలమున జానపదవాఙ్మయమునకు జరిగిన దోహద మీక్రింది వాక్యముల వలన దెలియును. 'వైదిక సంప్రదాయములో స్త్రీలకునూ బ్రాహ్మణోత్తరులకునూ మంత్రపూజార్హత లేకపోయినది. వీరకై వమతవిజృంభణము భక్తి నే పరమాధికారముగా పేర్కొని అన్ని జాతులవారికీ, స్త్రీలకూ, పూజార్హతను కలిగించినది. పౌఢాగ్యమూ సంతానమూ కోరి, స్త్రీలు వ్రతములు చేయుట వీరకై వ మత ప్రచారముతోనే మొదలు. మన స్త్రీల వ్రతాలలో నూటికి తొంభయి గౌరి వ్రతాలే. మత వ్యాపనమును జానుతెనుగు రచనలవల్ల సాగించిన వీరకై వులు ఈవ్రతకథలను కూడ జానుతెనుగు ద్విపదలల్లోనూ, వాటి పాటల వరుసలలోనూ రచించి ప్రచారము చేసినారు. ఈవ్రతకథలవంటి ఇతరకథలను గూడ ద్విపదలూ సీసములూవలె సాగిపోయే వరుసలలో రచించడము ప్రారంభమై

1. వీర కైవాంద్ర వాఙ్మయము, పుట 41. శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి

శ్రీలపాటలనే దేశపారస్వతకాఢకు కారణమైనది¹. ఇంతియ కాక జంగములు వీరశైవభక్తులు చెప్పెడు కథలుకూడ వారి పేరుతోడనే జంగంకథలని పిలువబడుచున్నవి. తొలుత నివి వీరశైవులగూర్చి వీరశైవులచే చెప్పబడిన కథలై యుండును. కాని తరువాత ఆపద్ధతిలో నడచినవి గాని లేదా జంగమువారే జెప్పబడు ఇతరకథలు గాని అదేపేరుతో జంగంకథలుగా ప్రసిద్ధి గాంచినవి. ముఖ్యముగా చెప్పవలసిన దేమన వీరశైవము జానపదసాహిత్యమును - దేశ సాహిత్యమును-ఇతోధికముగా నాలంబనము చేసికొని ప్రజాబాహుళ్యమున ప్రచారము గాంచినది. శివభక్తుల కథలనో శివపారమ్యమును చాటునట్టి కథలనో చేపట్టి వీరశైవకవులు వద్యకావ్యములు గేయకావ్యములు పెక్కులు రచించిరి. 'ఊరూర సిరియాళు చరిత, పాటలుగా గట్టి పాడెడువారు' సోమనాథుని కాలమునకే యుండెడివారు. నన్నిచోడుడు పేర్కొన్న శివాంక మాలికలు, జంగమ మల్లికార్జునుని పాడిన రోకటి పాటలు శైవగేయములే కదా! సోమనాథుడు తన బసవపురాణము వండితారాధ్య చరిత్రములందు ఎన్నియో శైవగాధల వివరించి నాడు. అంతవరకు అక్కడ నొకటి ఇక్కడ నొకటి బయలుదేరిన శైవగాధలు సోమనాథుని బసవపురాణము (స్వయంభూ ఆలయాది) దేవాలయప్రవేశము చేసిన తరువాత మరింత విస్తరించియుండును. క్రీడాభిరామముకాలపు జక్తులపురంద్రి పాడిన కామవల్లి వలపు, బవనీల చక్రవర్తి పాడిన పరశురాముని కథ శైవములు కాకపోయినను నాటి శైవగాధలకు ప్రతిద్వంద్వలనుట కాక్షేపణము లేదు. క్రమముగా వీరానీకముం బాడు ద్విపదప్రబంధములవంటి, శైవప్రబంధములును వెలసినవి. 'పాపహరణమయ్యె బసవపురాణంబు' అని వేమన్ననాటికి పారాయణకు బసవపురాణ మట్టివానిలో నాయకమణి. శైవగేయములలో దక్షిని యజ్ఞము, మేనకాదేవి నౌప్పులు, మేనకాపార్వతీ సంవాదము, పార్వతీ కల్యాణము, గంగావివాహము, గంగాగౌరు సంవాదము, సవతుల కయ్యము, లక్ష్మీపార్వతుల సంవాదము, త్రిపురాసుర సంహారము, సురాభాండేశ్వరము, మార్కండేయుని జననము, చిరుతొండరాజు కథ, భల్లాణరాజు కథ, కుమ్మరగుండయ్య కథ, కొమిరెల్లమల్లన్న కథ మిక్కిలి ప్రచారమందున్నవి.

దక్షిని యజ్ఞము : శివుడు తపోనిమగ్నుడై యుండగా నొకనాడు దక్షిని యజ్ఞము చేయసంకల్పించి, తొలుత, పెద్దకూతురగు సతీదేవిని, పెద్దయల్లడగు శివుని ఆహ్వానించుటకై కైలాసగిరికి వచ్చెను. శివుని సన్నిధికేగి 'దండంబు

1. దేశ పారస్వత విభాతి. శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

- కన్వెర. డిసెంబరు 1958.

దండంబు దండంబులని పలికి, దండంబు ఓదేవ దండమని పలికె'ను. కాని 'దీక్షబట్టుక శివుడు వివరాము తెలియకా, విరసాముతో నుండె'ను. జరిగిన పరాభవమున కతికుపితుడై దక్షుడు కూతురు చెంతకు పోయెను. సతీదేవి 'అల్లంతట దక్షుని రాక తా పొడగని, శీఘ్రాన గద్దెపై వేగమున తా లేచి, కాళ్లు గడగడవణక పాదార్చనము చేసి, వెలది తా నిలుచుండెను'. దక్షుడు రూక్షేక్షణముల నిప్పులురల శివుని దూషించి 'పార్వతీ నీవు నా పాలింటనే లేవు, ఇంతి నీకు నాకు యింతె కడలామెనని, అతివేగమున తలైను'. సతీదేవి తండ్రిని బతిమాల జూచెను కాని దక్షుడు తిరిగి చూడకనే వెడలిపోయెను. 'అనురుల విలిపించి అతిశీఘ్రముతోను, వన రెరిగి యజ్ఞశాలలు గట్టింతమని, ఆట కూటమ్ములూ నాటకపు శాలలు, చిలుకలు గోడలా చిత్తరువు లేయించి, భుమిడి స్తంభాలతో పందిళ్లు వేయించి, అగ్నిహోత్రుని కరుగు అయిదు గుండంబులు, మొదలుగా గల సమస్తనిర్మాణములు గావించెను. కాని యాతడు 'అప శకునముతో గట్టె ఆయజ్ఞశాల'. దక్షుడు కొంత శాంతచిత్తుడైన తరువాత నాతని సతి భర్తను సమీపించి 'అలనాడు కైలాసగిరికి వేంచేస్తీరీ, ఈశ్వరులాదేవి యేమనెనో చెప్పడీ, పరమేశ్వరుతో గాక పార్వతి రానెనన, అటుగాక కైలాసగిరి పర్వతమ్మీద, తను లోకధారుడై తపసు చేయుచుండెనా, భయమున భీతిని పలుకరించదాయెనా, వెనుక రమ్మని పలికే వేగిరం వస్తీరా, కైలాసగిరిమీద ఘనుడు పాలించుచు, హరునికీ రాతీరదా' యని ప్రశ్నించెను. దక్షుడు జరిగినది వినిపించెను. దక్షసతి కూడ కూతురుపై నలిగి కొంత దుఃఖించెను. కాని దక్షుడామెను మందలించి కూతురుపై మమక వీడుమని బోధించి 'ఆ యింతి మన పాలింట లేదని తలచి, పూజితమయిన సుత లిందరే యనుకొనీ, మనసు కుదురజేసుకో మలపరాయీ వలెను, చెర వదలి యైనను చేడె వచ్చినగాని, ప్రియము జేసి మీరు పీట వెయ్యగవద్దు. వెలది రమ్మని మీరు కౌగలించగబోకు, డెక్కడున్నా స్త్రీలు అక్కడేయుండు'దని యాజ్ఞాపించెను. సతీదేవి స్నేహితు లదివిని తమలో తాము దుఃఖించి యారకుండిరి. యజ్ఞమునకు బంధువులు మునులు దేవతలు వచ్చుచుండిరి. కైలాసగిరి మీదుగా వచ్చెడు దేవతలను జూచి 'ఎటనుండి వచ్చెదరు ఓ దేవతల్లార, ఎక్కడికి మీరు విజయము చేయుచున్నార'ని సతీదేవి యడిగి తన తండ్రి యజ్ఞము చేయు చుండెనని తెలిసికొని దుఃఖించెను. దేవతలుగూడ నీ విపరీతమును గాంచి భయపడిరి. సతీదేవి హృదయ మాపుకొనలేక తానును సిద్ధమై శివుననుజ్ఞ వేడెను.

శివుడు పిలువని పేరంటమునకు వలదనెను. కాని సతీదేవి 'నాడు మా తండ్రొచ్చె నగధరా మీ కడకు, దీక్షబట్టుక మీరు తపసులో నుండగా. నా సన్నిధికి వచ్చి నాతి రమ్మని పలికె, హరుడును నీవును అతివేగ రమ్మాని, అతని పురమున కేగెను' అని సవరించి చెప్పెను. కాని పరమశివుడు వినడయ్యెను. సతీదేవి దుఃఖించి బలిమాలెను. వలదన్నను వినక పోయినచో నవమానము పాలగుడు వనియు 'కూడికలు లేవికా కుందరదనా మనకు' ననియు శివు డూరకుండెను. సతీదేవి 'రాగిభూషణాలు రవ్యముగ ధరియించి, ముత్య వజ్రము తొడుగులు ముగుద తా దొడిగి, వజ్రాల వద్యాణము వనిత తా ధరియించి, పొగడరేకులు జాణి మల్లి దండలు ముడిచి, వీభూతి చేర్చుక్క తిలక మమరగ దీర్చి' విఘ్నేశ్వరుని నందిపై నెక్కించి తాను పుష్పకమెక్కి కైలాసమునుండి దక్షపురికి బయలుదేరెను. ప్రయాణసమయమున నవశకునములైనను ఆమె గణింపదయ్యెను. దక్షవాటిక చేరుకొని సతీదేవి 'నందీశ్వరుడ నేను పోయి వచ్చినదాక, పొరుగునా యుండుమని తోపున బంధించి' లోని కేగెను. 'గవిని కాపులవారు గడగడా వణకుచూ, నెలతకూ తెరవిచ్చి పాయ నిలుచుండిరి'. సతీదేవి లోనికేగుచు నచటి వైభవము గాంచి 'ఇంత వైభోగము జూడక దేహ మేటికి, అనుచు తన మదిని సంతోషమును బొంది, వచ్చి దక్షని యజ్ఞశాల ముందర భమిడి, స్తంభమున తా నిలిచెనూ'. ఆమెను పలుకరించక సఖులు చంకనున్న గణానాథుని తీసికొని పూజించిరి. దక్షకాంత మనుమనికి చెరకుగడలు ఉండ్రాళ్లు తినుటకై ముందుంచెను. గణానాథుడు 'పార్వతిమీదనూ చింత యింపుకలేక, భక్షించుచూ నుండెనూ'. సతీదేవి చెల్లెండ్రు తమ తమ పుత్రుల నెత్తుకొని యటనుండి లేచిపోయిరి. సతీదేవి మాత్ర మేమనుకొనదయ్యెను. యజ్ఞము చేయుచున్న దక్షుడు సతీదేవిని క్రీగంట చూచి కోపావేశముతో 'ఎంత జెప్పినగాని యెరుగరాదే బుద్ధి, నాదె కడజేస్తినీ నాకు నీవు లేవని, నేటిదాకా నీవు నిజమౌటయెరిగితే, ఉన్నట్లు యెరిగితే ఉవిద యాశోభనం, తలపెట్టకేపోదు సరివారిలోపలా, అల్లడూ కూతురూ రాకతీరాదని, అక్షంతలు గంధాన అర్పించి పిలిచితివని, శోభనానికి మీకు సొంపుబుట్టాదనీ, జోడిలుబెట్టించి తోడితెప్పిస్తినా, అతివ యిందరిలోన హీనపడకా నీవు, అధికురాలని వస్త్రవా' యని నిందించెను. ఇంతటితో నూరకొనక 'నీ పతికి గలయట్టి నీమమ్ములూ లేవు, ప్రతిప్రతి భూమలూ చరియింప నేరము. ఈశాన్యమందునా తిరుగాడ నేరము, శృశాన మందునా మట్టుజేర్చుకు మేము, మునివృత్తి తోడను తపసు చేయనేరము,

యెక్కితిరుగను మాకు యెద్దు దున్నా లేదు, కప్పుకు తిరుగను మాకు కావి బొంతా లేదు, భద్రాననమ్ముకే పులివర్కమూ లేదు, హస్తమ్ము వూతకే అడవి యెముకా లేదు, అడవిమ్మగముల జంపి ఆ యెముకలూ దెచ్చి, పాతగట్టుక మేము శంఖూద నేరమూ, పూటకూళ్లు గుడిచి బూటకము నేరమూ, వచ్చినవారికే వంచనలు సేయకా, మీదు జూచుచు హర హరా యననేర, మటువంటి పున్నమాచంద్రుణ్ణి నీవు బాసి, నెలత నీ హృదయాన ప్రాణమ్ములుండెనా, అధఃపాతాళాన అణిగియుండగలేక, అధికురాలనని వస్త్రీ'యని దెప్పిపొడిచెను. నత్తిదేవి 'పోతరించకు దక్ష పొంగు కూడూగాదు, వ్యధపెట్టి నన్ను యేమనుభవించే'వని 'వతిమాట విననిస్త్రీ పాపిష్టురా'లని తన్ను తానిందించుకొని 'భూమిలో టుప్పదక్షిని పుత్రినగుకంటె, అడవిలో నొక మ్రానునయి యుండుచే మేలు, దక్షపుత్రిననే లోకనిందయు వేగ' బాపుకొందునని భావించి 'భస్మంబు చేయుమని పావకుని ప్రార్థించి' హృదయ మాపుకొనలేక తల్లిని సమీపించి 'పూదోట సీరులే పాదములు పోకినా, వెన్న కరగినరీతి తల్లిగర్భంబగును, కదలకున్నా వేమి కరకు రాయివలెను, నీవేమి జేసేవు నా జన్మఫలమిదీ, అక్క చెల్లెళ్లు నా కడ్డుపడ రారుగా' యని దుఃఖించి కోపమున దక్షిని శపించి 'యెన్నిజన్మంబులూ యెత్తి పుట్టినగాని, చావుపుట్టుకలేని సదాశివున కేను, భార్యను గావలెనని పావకుని ప్రార్థించి, మిట్ట మధ్యాహ్నమున మహామునులు జూడగా, బొటనవ్రేలుతోను కట్టడయి వ్రాయగా, మధ్యాహ్నమున మహామునులంత జూడగా మండి తామగ్గై సఖియా.' మునులు దేవత లదిజూచి కీడు శంకించి యజ్ఞమును విడిచి పోవ నుండగా దక్షుడు వారిని వారిచి 'కడతేర యజ్ఞంబు గావించుమని పలికి' కార్యమునకు గడంగెను. నందీశ్వరు డిచ్చట జరిగినదంతయు చూచి పోయి శివున కెరిగించెను. శివుడు ప్రళయమూర్తియై 'శీఘ్రాన లలాటముపై చెమటలూ దీసి, శీఘ్రాన చట్రాతిపై చినుకూరె చల్లె'ను. అంత వీరభద్రుడుదయించి, 'కొస్తు నో పుస్తునో విష్ణులోకమంత, కొందును తిందునో సకలలోకము లెల్ల, అంత వృత్తాంతమ్ము తనతోజెప్పుమనీ తండ్రిపాదములకొరిగెను'. శివుడు వీరభద్రునితో 'దక్షుడీ పురికేగి పురము పాడుచేయు' మనెను. మహాప్రసాదమని వీరభద్రుడు 'ధవళశంఖులు రెండు తళతళా మెరయగా, వీభూతి వెండికట్లు విరివై న తలజడలు, హవీర హవీర వీరరుద్రా యనుచు' దక్షిని పురము చేరుకొని ఒక్కొక్కరిని వట్టు కొని తన్నుచుండెను. దక్షుడీశ్వరుని తూలనాడగా, కనుగీటి నవ్వి న భృగువును,

శివుని శపింపగా జూచి నవ్వి న పూవుని చండీశ్వరుడు దంతములు విరుగదన్నెను. మునులను దేవతలను తలలు నడికి వీరిభద్రుడు 'దక్షునీ తల ప్రుంచి పావకునికి వేల్చి, అచ్చటా గుర్చున్న దక్షనతిని జూచి, పోమయాజులు నేను పోమిదేవిని నీవు, అనుచు అగ్నిహోత్రునికి హోమములు వేల్చమని, హస్తమ్మం యెముక ఆజ్యమ్ములో ముంచి, స్వాహాయమని వేల్చెనూ'. పురమును యజ్ఞవాటికను బీభత్సము చేసెను. మునులు దేవతలు కొందరు పారిపోయి యచటి బీభత్సమును బ్రహ్మకు విన్నవించిరి. బ్రహ్మ దేవతలను దోడ్కొని అందఱు కలిసి శివుని కడకు వచ్చి 'వీరన్న చెయ్యలు వింతలుగా చెప్పి, దక్షప్రజాపతిని బ్రతికించుమని వేడి, యజ్ఞమ్ము సాంగముగ గావించుమని చెప్పి, పాదాలకే 'మొక్కిరి'. ఈశ్వరుడు దేవతలతో 'దుష్టులను శిక్షించ సుజనులను రక్షింప, అవతార మెత్తితిమి అవనిలోపల మేము. ఇంచుకా క్రోధము మనసున లేదని' పదమని అందఱును కలిసి దక్షపురి చేరుకొనిరి. గొట్టెతలను దక్షుని మొండెమున కత్తికించి దక్షుని బ్రతికించి యజ్ఞము సాంతము చేయించి ఈశ్వరుడు, బ్రహ్మ విష్ణువు తమ తమ యజ్ఞభాగములు గొని తిరిగిపోయిరి. దగ్గమైపోయిన సతీదేవి మేనకాహిమవంతుల గర్భమున పార్వతియై జన్మించెను. ఆమె 'శివశివ యనకనూ పాలైన త్రాగదూ, హరహరా యనకనూ ఉగ్గైన త్రాగదూ, మణుమణ మనుచునూ ఘంటలే మ్రోయకా, కన్నులనే జూడదూ.' శివభక్తితో పెరిగి పెద్దదై తల్లిదండ్రులతో 'ఈశ్వరుని జూడకా యిక నిలువజాలనూ, వనములకు నే బోయి తపసు నొనరించుకొని, ఈశ్వరుని పెండ్లాడి ఇంటికి వచ్చెద'నని యనుజ్ఞ వేడెను. వర్షతరాజు బిడ్డను గారపించి 'నీవు కోరినయట్టి వరునినే వెతికించి, పెండ్లి జేసెదనమ్మ చేడెరో నే నీకు, తపసుకూ బోవద్దు తరుణి నీ వెక్కడికి, నిను బానియు మేము నిముషమోర్వాలే'మని చెప్పినను పార్వతి తన వట్టు వీడక వనములకేగి 'ఆకుమీదాకుంచి పోకమీద పోటించి, పంటిసూదిమీద పనిత కాలాయుంచి' ఘోరమైన తపమొనరించెను. శివుడు జంగమరూపమున సాక్షాత్కరించి 'నీవుగోరిన వరుడు నినుగోరి తావచ్చు'నని పార్వతికి చెప్పి తిరిగి కైలాసమునకు వచ్చి భృంగిని హిమవంతుని కడకు వియ్యము గుదుర్చ బంపెను. సంబంధము కుదిరినంతనే శివు డింద్రాదిసకలదేవతలతో తరలివచ్చి పార్వతి మధ్యాహ్నమై, ఉత్తమామల నెలవంది 'నాతిని దీసుకొని నందిపై తానెక్కి కైలాసమూ వచ్చెనూ'.

“ఈ పాట యెవరైన పాడినా విన్ననూ,

ఇష్టసంపద లిచ్చు ఈశ్వరులాదేవి, కైలాసం బిచ్చునూ”. ఈ పాటను చిన కవి యెవరో తెలియదు. దీనిని 1905 లో కాకినాడ వాసులు రంగనాథరావుగారు ముద్రించిరి. ‘చూస్తేవా’ ‘తెస్తామని’ ‘యోచనండు’ ‘ఉండుకొని’ ‘ఉచితార్థము’ ‘చెరుకుకోలలు’ వంటి రాయలసీమ డలికములుండుటచే కవి యక్కడి వాడై యుండుననుకొందును.

గంగా వివాహము : కైపులకు పరమప్రియమైన కథలందు గంగా హమొకటి. శిష్టకవులు కూడ ఈ కథను చేపట్టిరి. కవి సార్వభౌముడగు మంచి తిమ్మకవి ఈ కథనే ‘శివలీలావిలాస’మును పద్యకావ్యముగాను, రు గంగాధరుడు ‘గంగా వివాహము-ద్విపద కావ్యము’గాను రచించిరి. తెలియని కవులు ‘శివ పారిజాతము’, ‘సాంబశివ విలాసము’లనియును, మూర్తికవి మరియు పెద కెంపరాయడను కవులు మరిరెండును, మొత్తము గు యక్షగానములు రచించినట్లు శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు తెలుపుచున్నారు1. థనే జానపదులు పాడుకొనుట కనువుగా పసకాడ సన్యాసియను కవి హరీ నారాయణాదినారాయణా, కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడా’ 2 ఎత్తుగడతో సీసపద్యమందలి పెద్ద పాదమునకును, ద్విపదగతి రగడకును పముననుండు ఛందమున రచించెను. ఈ ఛందమున ననేకు లనేకగేయములు రచించియుండుటచే నిట్టివానికి ‘హరిహరీ పదాల’ని శ్రీ కేకుమళ్ల శ్వరరావుగారు నామకరణము చేసినారు2. ఈ పదస యక్షగానములలో పిలనుపేరిట ప్రసిద్ధి గన్నట్టిదే. అయిదేసి అక్షరముల ఆవృత్తాలు నాలుగు స్పృహ నుండు రెండు పాదములకొక ఖండమగును. రోకటిపాట, సువ్వాల, పాట (చతురశ్రగతి) పాటలు సుదీర్ఘములై కథనము నేర్చినటులే ఈజంపెలు క గతశతాబ్దిముననే విశాఖమండలముననే దీర్ఘకథనము నేర్చినట్లు కనబడు యిది. ఇవి ‘పదము’ లన్న పేరుతో ప్రచారములో నున్నవి. పదములను క్షేత్రయ్య పాటలకు కూడ నున్నది. వానినుండి వేరుచేయుటకు వీనిని కావ్యము లనవచ్చునేమో! జానపదసారస్వతములోని వీరగాధలు, తందానములు, జంగం కథలు, స్త్రీల పాటలు, ఏలపాటలవంటి వేవియును పద

1. వీర కైవ వాఙ్మయము. పుటలు 399-400

2. కవిగళ ముద్రాణి కునిక 1955

కావ్యములన్న మాటవలన స్ఫురించవు. కనుక, వీనిని 'హరహరీ పదము' లనుటకన్న పదకావ్యములనుట సమంజసము. పసకాడ నన్యాసి తాను,

జగతిలోవల నరస్త వము చేయక నేను. నీకంకితమునేతు నా కవిత్వంబు
సారంగధరచరిత శతకంఠయుద్ధంబు, పరగ నీకృత్తిజేసి పాటబాదితిని
కడు భక్తితో నివుడు గంగావివాహంబు. పదముగా గూర్చియు పాటబాడెద'నని

చెప్పుకొన్న ఆదర్శకవి. తన కథ కాధారముగా,

'స్కందపురాణ గంగావివాహంబు, పుడమి నాయకకవి పూర్వము జెప్పె
ఆకథా శృంగార మంత జేర్చితి నేను, విఖిలలోకాధార పీదయనుబట్టి'

అని చెప్పుకొనెను. ఈతడు విజయనగర సంస్థానమందలి మరువాడ పురవాసి. పూసపాటి విజయరామగజపతికి (1844-1879) సమకాలీనుడు. ఈపదము 'సరణిగా నళనామసంవత్స రాశ్వయుజ, బహుళపంచమి సరికి పరిపూర్ణమయ్యె' నట. నళసంవత్సరము 1796, 1856, 1916 సంవత్సరములందు వచ్చినది. కవి విజయరామగజపతిని (1844-1879) పేర్కొనుటచే ఈనడుమ వచ్చిన 1856 నళసంవత్సరమున రచన జరిగినది. నన్యాసికవి ప్రసిద్ధజానపదగేయకర్త. సరళమైన భాషలో, చక్కని నడకతో, అనేకములగు జానపదుల సామెతలతో, కథాచిత్రణము చేయగల సమర్థుడు. గ్రామీణులందు జరిగెడు సవతుల కయ్యములు చూచిన కవియగుటచే గంగాగోరీవివాదము నతిమనోహరముగా చిత్రింపగలిగినాడు. కథాప్రారంభ మిట్లు జరిగినది. ఒకనాడు పంచపాండవులు భీష్మునితో,

'తాత గాంగేయ మీతల్లి గంగాదేవి, లోకపాపని సర్వలోకముల జనని
జీవకోటులకెల్ల జీవనంబై పరగు, కల్మషంబులులేని గంగాభవాని
కరివేల్పు పదములం దరయ బుట్టిన కొమ్ము. కరివేల్పు నిల్లాలు కన్నట్టి తల్లి
అఖిలపాపనియైన అటువంటి తల్లికి. జాలరి కులమందు జన్మ మెటుగలిగె'

అని కుతూహలముతో ప్రశ్నింప నాతడు పాండవుల కీకథ వినిపించెనట. బ్రహ్మకల్పాంతమున గంగ తన సరివారెవ్వరు లేరని యుప్పొంగి అంతటను వ్యాపించి తుంపరలు చెదరగా దూకుచుండెను. ఆతుంపరలు కైలాసమున నున్న శివునివైనను పడెను. అంత నాతడు కుపితుడై,

‘నీకు సరి కన్నీయలు లోకమున లేరనుచు, పొంగి మిన్నక నీవు బుద్ధిహీనతను విష్ణువదముల బుట్టి వెలసినానని నీవు, గర్వమొందుట తగదు గంగరో నీకు నీచువాసనచేత విలయమై యున్నట్టి, జాలరి కులమందు జన్మించబొమ్మ’

శపించెను. గంగ వేడుకొన శివుడు.

‘వీచజన్మమంచు నీవు చింతింపకు, వడతి నిన్నును నేను పరిణయం బొడు పరిణయంబై నిన్ను శిరమందు దాల్చెద’ నని యభయ మొనంగెను. గంగ
సలే శివుని శాపప్రకారముగా భూలోకమున నేలాపురమున జన్మించెను.
సీ కవి గంగ జన్మించినది ఏలాపురమని (ఏలూరు) తన యాంధ్ర
భిమానము చాటుకొనుటయే గాక కథకుకూడ నాంధ్రత్వము కలిగించెను.

‘వసుమతీస్థలి తెల్ల వన్నెదెచ్చిన పురము, ఎల్లెడల వైభవము ఏలూరిపురము
పాడి పంటలు నిత్యభాగ్యములు కలిగి, ధనధాన్యములు కలిగి ధనరిన పురమని’యు
గారును ప్రబంధములందుండెడు పురవర్ణనములతో (చాతుర్వర్ణ్యములు,
సంగమములు, వేశ్యలు) చిత్రించెను. ఏలూరున జాలరి కులమున శంకు
య్యయను ఐశ్వర్యవంతుడగు భక్తుడుండెను. అతని భార్య చక్రమక్త. ఆమె
నము ప్రబంధమార్గమున నడచినది.

‘చెలియ చక్కందనము చెప్ప శక్యముగాదు, పున్నమచంద్రుని బోలు నెమ్మొము
తరుణి నేత్రంబులు తామర తుల్యములు, అంగన నెన్నదురు అర్థచంద్రుండు
చెక్కిళ్ళు అద్దములు శ్రీకారములు చెవులు, చక్కని నాసికము సంపంగి మొగ్గ
గళము శంఖము వీవు కదళికా పత్రంబు, భామ పాలిండ్లు యాజంగారు గిండ్లు
నళినాక్షి నూగారు నల్లచీమలబారు, వళులు యలలకొప్పు కౌను గగనంబు
కాంత భుజములు లతల్ కటియు పుడమినిబోలు, జలములోవల నుడి జలజాక్షి నాభి
అరటి బోదెలబోలి అతివ పెందొడలుండు, సఖియ పాదములు సరసీరుహములు’

క్రమ్మ శంకుదేవయ్యలకు సకలపంపద లుండియు సంతానము లేదయ్యెను.
కనాడు వారింటికొక మిండజంగము భిక్షకై వచ్చి,

‘విడ్డలేని యింట భిక్ష పట్టనటంచు, మాటాడి జంగంబు మరలి పోయెనుగ’.
క్రమ్మ అందులకు నొచ్చుకొని సంతానములేనట్టి, ‘కలిమేల బలమేల మన
కాసములేల, బ్రతుకేల సుఖమేల జీవనము లేల’ అని దుఃఖించి జరిగిన
కాగతి భర్త తెలిగించి ‘ఈభోగభాగ్యము లీపదవి మనకేల, గర్భవాసపు పంట
బారి చూడు’మనెను. దంపతు లిరువురు నిశ్చయించుకొని సాగర సమీపము

నతిభక్తితో శివునిగూర్చి తపమొనర్చిరి. శివుడు ప్రత్యక్షమై 'పదునాల్గు లోకములు పావనము గావించు, పరమపావని గంగ బాలరూపమున' మీకు జన్మించునని వరమిచ్చి వారిని పంపించెను. వారు స్వగ్రామము చేరుకొనిరి. కొన్నాళ్ళకు చక్రమ్మ గర్భము ధరించ భుజముహూర్తమున గంగ జన్మించెను. పురజనులు,

'లాలి గంగాదేవి లాలి శ్రీహరిపుత్రి, లాలి యంబుజనేత్రి లాలి శుభగాత్రి
పావహరిణి లాలి పరమపావని లాలి, పద్మలోచన లాలి భద్రభుని లాలి'

యని పాటలు పాడిరి. బాల్యకౌమారములు గడచి విద్యాబుద్ధు లెరింగి గంగ కన్యాత్వ మందెను. ఆమె వర్జనము మరల ప్రబంధముల రీతినే సాగినది. ఇంతియకాక,

'కొమ్మగాదది మంచి కుదురైన కెందమ్మి, తమ్మిగాదది మంచి ఘనమైన దండ
దండగాదది మంచి తగుమేలు చెంగలువ, కలువగాదది మంచి ఘనమైన చిలుక
చిలుకగాదది మంచి చిత్తజుని చేబంతి, బంతిగాదది మేల్మి బంగారుదండ
దండగాదది మంచి దనరు కప్పురగంధి, గంధిగాదది హోయల్ గల్లు పొన్నారి
నారిగాదది మంచి తీరైన పూబోణి, బోణిగాదది మంచి పొలుపైనవాణి
వాణిగాదది మంచి వాసించు పన్నీరు, నీరుగాదది మంచి నెనయంపుతీరు
చిన్నారి పొన్నారి చెల్వమీరు మిటారి, మెరువైన వయ్యారి యున్నతాకారి'

యను ముక్తపదగ్రస్తాంత్యప్రాసాది శబ్దాలంకారములు గూడ ప్రవేశించినవి. ఇట్లుండ నొకనాడు నారదుడా పట్టణమునకు వచ్చి యామె సౌందర్యము గాంచి 'ఈబాల ఈగోల ఈ పద్మగంధి, శివున కర్పితముగా చెన్నారుచున్న'దని ఎరుకత వేషముతో బోయి హరుడు భర్తయగునని గంగ కెరుకచెప్పి నెలపు తీసికొని, ఆ వేషము విడిచి యెప్పటి రూపమున కైలాసమున కేగెను. ఇచ్చట ఎరుకత వేషభాషలు, ఎరుక చెప్పెడు విధానము మున్నగునవి విపులముగా చక్కగా వర్ణింపబడినవి. నారదుడు శివుని దర్శించి గంగనుగూర్చి చెప్పి 'విరహాపాపము చేత వేగుచున్నది కన్య, కన్యకామణిపైన కరుణింపవయ్య'యని వేడ్కొని తనదారిని బోయెను. శివుడు 'కలికంఠి పార్వతికిని తెలియకుండగను, కైలాసగిరి నున్న ఘనుల కెవ్వరికిని, తాను వెళ్ళినజాడ కానరాకుండ' ఏలూరు చేరుకొని జాలరివారుండు నీధి తెలియక నీలాటిరేవు సమీపించి నీళ్ళకై వచ్చిన నెలతల జాలరి వీధుల జాడ లడిగెను. వారు,

‘వసువుచెట్టున్నది బ్రాహ్మణుల వీధి, సురసాలయున్నది శూద్రుల వీధి
విరజాణి యున్నది వెలయ కోమటి వీధి, పుపుదోట యున్నది శివభక్త వీధి
మందార మున్నది మహిమ పందారవీధి, కుసుమ చెట్టున్నది గుజరాతు వీధి
పాలమ్రా నున్నది శీలవంతుల వీధి, కలహిన్నయున్నది కంసాలి వీధి
శింశువం బున్నది చిట్టికర్ణపువీధి, మొగిలి చెట్టున్నది వెలమల వీధి
కరవీర మున్నది కాపు ధనికుల వీధి, చామంతి యున్నది జంగాల వీధి
మారేడు ఉన్నది మహాకర్నికుల వీధి, దేవదా రున్నది దేవాంగ వీధి
పొన్నమ్రా నున్నది భోగకాంతల వధి, జాబరాయున్నది జట్టిస వీధి
నిత్యమల్లెలు గలవు నెరయ జడ్డి వీధి, చొండుమల్లున్నది పొండిల వీధి,

సుమారేబది వీధులపేర్లు చెప్పి చివరకు ‘చందనం బున్నది జాలారు వీధి’
జాడ లెరిగించిరి. శివుడు జంగమవేషము ధరించి ఏలూరి పురవీధులు
తిరిగి జాలరి వీధి కేగెను. అచ్చట,

‘సోరమీనుకలకంపు సొరిది మిన్నంఁజెను-వచ్చిచేపలకంపు పరిధవించెనుగ
మురికి చేపలకంపు ఏకమై వెలనెను- పొలను చేపల కంపు నిలుకడైయుండె
జమ్మమని ఈగలు సొరపు బుట్టె-నల్లచీమలవారు కొల్లలై యుండె’ను.

కేమాత్రము రోతపడక శంకుదేవయ్య ఇంటిముందు చేరి భిక్షమడిగెను.
‘మృ భిక్ష పెట్టి జంగమును పలుకరించెను. కాని యాతడు మరుమాటాడక
శివాలయమువైపు పోయెను. అంత గంగ యాతని ప్రవర్తనమున
ర్వ్యపడి, ‘జంగము కాడితడు సాక్షిత్తు శంభుండు, నను జూడవచ్చిన
ండు నిజమ’ని భావించెను. గంగ విరహతాపమున అన్నపానము లుడిగెను.
మృ బిడ్డ స్థితి గాంచి ‘ఆకుచాటు కాయ అమలయున్న విధాన, తల్లిచాటు
న దాగుండవచ్చు, తల్లిచాటున నెంత తప్పుచేసిన గాని, యది పైకి పోవునా
ంబి లోకమున’ నని కారణమడిగెను. గంగ తల్లికి కలరూపెరిగించి,
‘గుడిలో చేరి పరమేశు డున్నాడు, అతని నన్ను గూర్చవమ్మ ఈక్షణమని’
నను. చక్రమృ ఆశ్చర్యపడి ‘ముష్టి జంగము చూచి మోహపద్ధావేమొ,
నేమి పాపమో యెరుగంగరాదు, చూయజంగమువాడు మరులుకొల్పె నిన్ను.
లేల కొంటివే మాయజంగముకు, చెలియ మన జాలారి జాతి మహాచెడ్డది,
వెయ్యరా మనకు కులమంత గూడి, వెలివెయ్యడం కాక కులమంత కూడు
. తప్పు తెమ్మందురే తగ కోటిధనము, కక్కుర్తి పడితేను కడుపునిండగ

తిట్టినా, జాతి మాలిన మాట నహింపదే నా'కని కూతురునకు హితబోధ యొనర్చెను. కాని గంగ తల్లితో నాతడు వట్టి జంగము కాడనియు పరమ శివుడనియు చెప్పెను. ఐనను చక్రమ్మ,

‘హరుని సంవారంబు ఆదియు నెట్లంటివో, వినిపించెదను నేను వినవె నా తల్లి పెట్ట సొమ్ములు లేవు పెనుబాములే గాని, పూయ గంధము లేదు బూడిద కాని కట్ట కోకలు లేవు గజచర్మమే గాని, పునుక కంచమే గాని తిన గిన్నెయును లేదు ఎక్క వాహనము లేదెద్దుగుఱ్ఱమే కాని, తలకు పువ్వులు లేవు నెలపువ్వెగాని ఉండ నిల్లు లేదు వండ పొయ్యి లేదు, ఊరిలో బిక్షంబు గుడిలోన నిద్ర ఇంతిరో చూడగా ఎగుదిగు కన్నులు, మెడను రుద్రాక్షలు మేనంత బొల్లి రసము యడిగిన మహా ముసలితనమువాడు, కులగోత్రములు రెండు తలవంగ లేవు బాలరో సీపెర్రి బంగారమేపోను, ఇట్టివానిని సీవు ఎట్లు వలచితి'వని నివారింప బూనెను. చక్కని వ్యాజస్తుత్యాలంకారము. ఇంకను ‘సాగని బ్రతుకొకటి నవతి పోరాకటి, ఏల పుట్టెను నీకు ఈ పాపబుద్ధి’ యని నిందించెను. (సాగని బ్రతుకనుమాట సాఖిప్రాయము కానోపు. శివుని జటాజూటమున బంధింపబడి యుండువని యర్థము) చక్రమ్మ తన బిడ్డకు గరపిన బుద్ధులు, సీతులు, నవతి పోరువలని కష్టనష్టములు సహజముగా నున్నవి. మరునాడు జంగము భిక్షుకై యరుదెంచగా చక్రమ్మ యాతని నిందింది ఇందేల వచ్చితివి మరింకెట్లైన నేగరాదాయని కోపింప శివుడామెతో.

‘నెలతరో కోపింప నేనేమి చేసితివి, జంగమ పద్ధతిని జనుదెంచి తిరుకు కడుపే నముద్రమై కడులోకముల నెల్ల, సంచరించగవలసె జంగమేశ్వర్లు నాకు లెవ్వరైన నను జూచి వచ్చుటకు, నా సొంపు పెంపేమి నా యందమేమి రసము యడిగినయట్టి ముసలివాడను నేను, రూఢిగ సతులైతె రోయరే నన్ను మా వెంట నెందరు మగువ లొస్తున్నారు,జోలెలో నెందరు నుదటు యన్నారు కొప్పు చెప్పెద నాకు కొడుకు లిరువురు గలరు, పేరైన యిద్దరు పెండ్లాలు గలరు మహిమ శోభిల్లు ధనవతి నాకు నేస్తుండు, కొండమీదను యిల్లు కొనసాగియుండు వడుచుతనమున బ్రహ్మహత్య చేసితి నేను, బ్రహ్మహత్యాదోష పరిపూర్ణమాయె బ్రహ్మ హత్యాదోష పరిపూర్ణమై నాకు, బొల్లి దేహంబయ్యె పొలతిరో చూడు శరధి తరచినాడు గరళంబు మ్రింగినా, పొలతిరో ఈ బొల్లి పోయినదికాదు బొల్లి దోషంబెల్ల పోవుటకు నేనిట్లు, సంచరింపగ వలసె జంగంబు నగుచు’

అని సాఖిప్రాయముగా జెప్పి, ఇంక భిక్షుకై రానని వెడలిపోయెను. చక్రమ్మ జరిగిన సంగతి గంగతో చెప్పెను. ఆమెకు పట్టదల మరింత యధికమయ్యెను.

అమె స్వయముగా తండ్రికడకేగి జరిగినది చెప్పి తన నీశ్వరున కర్పించుమని కోరెను. శంకుదేవుడు బిడ్డను బుజ్జగించి, జంగము శివుడైనచో,

‘మారువేషముచేత మనయూరు జొరనేల, వరికించి నిను జూచి పారిపోనేల
దయనిండగా నాకు దర్శనంబీరాద, బాల నర్పించుమని వలుకంగరాదా
తాను రాకుంటేను తగు పెద్దలను బంపి, యబల నర్పించుమని యడిగించరాదా
నిజముగా జంగంబు నిటలాక్షుడైతేను, దర్శనం బిచ్చును తప్పకుండగను
నాకు నమ్మకముగా నాగకంకణధరుడు, నిజరూపుగా వస్తై నిను పెండ్లిసేతు’

నని పలికెను. గంగ శివుని తానై సాక్షాత్కరింప నిచ్చుగింపనిచో తగువారిని బంపుమని ప్రార్థించెను. శివుడు కరుణించి సనకసనందనాదుల నిచ్చామాత్రమున రావించెను. మునులు శివునాజ్ఞ గొని యరుంధతిని దోడ్కొని శంకుదేవయ్య ఇంటికి పోయి వియ్యము కుదిర్చిరి. హరిబ్రహ్మాదులు వచ్చి గంగాశంకరుల వివాహము గావించిరి. వివాహమువేళ శంకరుడు ‘తాలిబొట్టు’ కట్టెను.

‘అఖిలబంధము లెల్ల నణగించు గంగను, బంధించె పోగుచే పార్వతీశ్వరుడు
వడునాల్గు లోకాలు ప్రాధిమీరిన గంగ, తనరగా నూలుపోగున కట్టబడె’ నట

అప్పగింతల సమయమున చక్రమ్మ శంకుదేవయ్యలు శివునితో,

‘అత్తవారింట భాగ్యం బెంత గల్గిన, మొదట పుట్టింటాళ వదల దింతులకు
అకాళము పొడవు తన కాపురంబుండిన, మొదట పుట్టింటాళ వదల దింతులకు
వరసూత్రు! నిజముగా వగవారితెనను, అడనంతానంబు కూడదెవ్వరికి
తప్పవచ్చినచేళ తాల్మివడి రక్షించు, కోవగించకు సేవు గోల యీబాల
ప్రాణనాథుడు భార్య వక్షమైయుంటేను, మిన్ను పిరిగినకాని మీదపడబోద’నియు

తమ కూతురుతో,

‘కన్నవారల యిల్లు కలలోని భోగంబు, నిజముగా వతియింట నిల్చునోయమ్మా
పెద్దది గౌరవము చిన్నదానవు సేవు, ఎరిగి వర్తించుమీ యింతి మా తల్లి’ యని

చెప్పిన ఘట్టము లతిమనోహరములు. (ఈ ఘట్టమున వివాహప్రయత్నములు, పెండ్లిపాటలు, కట్నములు కానుకలు, వేషభూషణలు, పెండ్లివేడుకలు, భోజన సంభారములు, పాకములు, అప్పగింతలు మున్నగునవి అతిమనోహరముగా వర్ణింపబడినవి.) శివుడు గంగాపహిత్యుడై కైలాసమునకు దరలెను. కలహ భోజనుడగు నారదుడు గంగాశివుల వివాహము పార్వతి కెరిగించెను. శివుడు

తైలాసము సమీపించి భయముతో మామగారిచ్చిన సంపదలు వెండికొండనై నొకమూల దాచి గంగను జటాజూటమున నుంచి ఏమి యెరుగనివానివలె ఇట్లు చేరుకొనెను. గౌరీదేవి శివుడు లోనికి రాకుండ తలుపులు వైచికొనెను. ఈ సమయమున గౌరీశంకరులకు నడచిన సంవాదమొక చక్కని కళాఖండము. నీవు గంగను తెచ్చుకొన్నవనెడు గౌరీకి శివు డబద్ధములాడి సమాధానమిచ్చును.

‘నాతి నిన్నిక నేను నమ్మించగలేను-బాస చేసెద నమ్మ భామ శ్రీగౌరీ బాస చేయుట యెంతవని నీకు శంభుడా-అధికచూయలవా రెవరయ్య నర్వేళ కాలనర్పంబును కరమందు వచ్చెదను-నామాట యికనైన నమ్మవే గౌరీ కాలనర్పంబులు కరకంకణములయ్యె-అదియెంత వనినీకు మదనసంహరుడా విషము పానము చేతు వేయునింకేటికి-నెమ్మదిని నామాట నమ్మవే గౌరీ కాలకూటము నీవు కటశించి యున్నావు-విషమెంత వని నీకు విరూపాక్షుండ అట్లయిన నిప్పుల నరచేత బచ్చెదను-నామాట నికనైన నమ్మవే గౌరీ తేటమీరగ నగ్నిదేవుండు నీ కన్ను-నిప్పులెంతటి వని నీకు పురహరుడ పదినిలువు నీటిలోవల జొచ్చి నిలిచెదను-నామాట నికనైన నమ్మవే గౌరీ నిండియుండిన గంగ నీజడం బెట్టితివి-పదినిలువు నీరెంతవని నీకు శివుడా’

... ..

బాసలన్నియు నీకు పాటిగాకుండిన-ఎట్లునమ్మింతునె యిక నిన్ను గౌరీ కలబాసలే నీవు తెలియ జెప్పితివయ్య-నిన్నెట్లు నమ్ముదును నీలకంధరుడ అచ్చ జాబులు నీకు నర్పించె నెవ్వతె- ఇక నెట్లు బొంకేవు ఈశ్వరా చెవు మ ఆకాశమార్గమున నతడు గొనిపోవంగ-చెలువైన జాబులు చెయిజారిపోయె అవనిపైబడిపోవ హరున కర్పితమనెను- అవి నా శిరమునం దమరియుండెనుగ

... ..

పరమాత్మ నీమేన పనువు కుంకుమమును-పరిమళగంధ మెబ్బంగి యంతునుగా పనువు అక్షంతలు పరిమళద్రవ్యములు-విఘ్నేశ్వరునకిచ్చు విప్రవరులెల్ల పుక్కుదొటను మేన పొర్లాడ నాతడు-అంతును మేనుపై నగరుగంధంబు గళమునందున నీకు కస్తూరిరేఖలు-కలిగియుండుటకేమి కారణము స్వామి కాలకూటము నేను కడిగివేసికొంటిని-గళము నలుపురేఖ కలిగెనే గౌరీ కర్పూర వీడెంబు కలుగుటకు విధమేమి-ఇక నెట్లు బొంకేవు ఈశ్వరా చెవు మ తాంబూల మదియొక్క తప్పులో పనిగాదు-చెలువైన వీడెంబు చేస్తినే గౌరీ మోవి ముక్కరగంట్లు ముదమారనున్నవి-ఈమాట దప్పదన వామదేవుడ

కాయజుపైని ముక్కన్ను దెరచిన నాడు - మరుని గుఱ్ఱపుచిలుక కరచెనే గారీ
 తప్పక జడలెల్ల తడిసె నెవ్విధమున-సరివడగ బొంకుమీ సాంబ మహదేవ
 సఖి దేహమున మాకు సదృశు లందరు-శిరమున వన్నీరు చేత జల్లుదురు
 విజమైన నీ మేను నీచువాసన వేసె - చెన్నుగా కారణము చెప్పవోస్వామీ
 మత్స్యవతారమున మాదవు ండగువేళ - సహజముగ నేనటకు చనుదెంచినాను
 అతనితో కలిసి నే నబ్ధిలో తిరుగంగ - వరసువాసన మేన నమరెనే గారీ
 నైవజాలక జనులు చాడిలు చెప్పుదురు - నమ్మి ధర్మముగాదు నశివాక్షిగారీ
 ఇదములబెట్టు జను లెందరై నా గలరు - అలరు సఖ్యత జూడ నొందజాలరుగా

... ..

పదివేల నేరములు భామరో నా వల్ల - పదివేల దండములు భామరో నీకు,

తవరకు బిగించుకొని తలుపు దీయక కూర్చుండిన గౌరీదేవి 'దండముతో
 ఎనితప్పులు సరి'పుచ్చెను. తలుపు దీసి లోనికి గొనిపోయెను. శంకరుడు
 ఎలనే కొంతకాలము తన రహస్యమును గాపాడుకొనెను. కాని యొకనాడు
 స్వతీశివులు పాచికలాడుచుండగా పదేపదే పందెమోడుచున్న పార్వతిని, జటా
 బమందు దాగిన గంగ తొంగి చూచెను. అప్పుడామె పార్వతి కంటబడెను.
 స్వతీదేవి తోక త్రొక్కిన త్రాచయ్యెను. శివుని శిరమెక్కి ఇన్నాళ్ళు దాగి
 న్న సవతి తన కన్నులబడుటయే కాక తానోడిపోవుచుండగా సంతోషమున
 చూచుట తన్ను పరాభవించినట్లయ్యెను. గంగాగౌరీదేవుల కిచ్చట జరిగిన
 వాద మత్యంతమనోహరముగా నున్నది.

'ఎవతివే శంభుని శిరమెక్కి కూర్చుంటి - గయ్యాతి నా సవతి కండ్లు గానకను
 కండ్లు గానని యంత గయ్యాతి నే గాను - రౌరమ్మ ఆకాశగంగనే నేను
 గంగవైతే నీవు గగనమందుండకను - మగని శిరమెక్కుట తగునటే గంగా
 మగని యాజ్ఞకు నేను మారుజెప్పకను - ఉండుమన్న చోట నుంటి గౌరమ్మ
 అట్లయితే మరుమాట లాడకుండగ నీవు - వదిగుండు ఒకమూల వయ్యారిగంగ
 మదనాంతకుని కరుణ నా మీద గలిగుంటె - వదిగుంటె మనకేమికోదువగౌరమ్మ
 గతిమాలి నా యింటికడ జేరియున్నావు - మత్సరము నాతోటి మానవే గంగ
 ముందున్న శ్రవణముల కంటేను మిక్కిలి - వెనుక కొమ్ములు వాడి వినవె గౌరమ్మ
 అచ్చికలు బుచ్చికలు మచ్చికలు చేసుకొని-మర్దుకొని నా మగని తగిలితివి గంగ
 వచ్చితిని యికను నే వద్దన్న మానసు - కచ్చుకొనుటకు నీతిగాదు గౌరమ్మ
 హీనజాతివి నీవు యింత పని వచ్చెనే - గతిమాలి వచ్చిన గయ్యాతి గంగ

ఇసుకలో జంగారు ఎలమితో బుట్టద-ఎచ్చోట బుట్టితే యేమి గౌరవ్వు
హిమవంతుని పుత్రి నెల్లలోకంబలను-పూజ్యురాలను నన్ను బోలుదువె గంగ
పాలనముద్రములోన కాలకూటము బుట్టె-ఎచ్చోట బుట్టిన నేమి గౌరవ్వు
వలపు మందులు బెట్టి వలపించుకొంటివీ-గడప దాటని శివుని గయ్యాశిగంగ
వలపుమందులు చాల కలవు కొండలయందు-నీకు పుట్టిల్లది నిజము గౌరవ్వు
చేవలమ్మే నీవు జాలారి దానవు-నిన్నెటుల వలచెనే నీలకంఠుండు
కులమెంచి తేలేదు గుణమెంచి తెచ్చెను-జాతు లెన్నగదోట నవతి గౌరవ్వు
పతి నముద్రుని విడిచి పాపమున కొడిగట్టి-ఈ మగని నరియి న్ని వింతిరో గంగ
తండ్రి దక్షుని శిరము ధవునిచే గొట్టించు-తీర్పునిని గాలేదు తెరవ గౌరవ్వు
నీచు నాయేరాల నెరజాణవే నీవు-గంపదింపులమారి గయ్యాశి గంగ
నాజోలి నీకేమి నీజోలి నాకేమి-ఉన్నచోటను నీవు ఉండు గౌరవ్వు
ఉన్నచోట నన్ను ఉండమన్నందుకు- తప్పక నీ జిహ్వ తరిగింతు గంగ
నీవు తరిగిన కూర నేను తరిగిన కూర-వడ్డింతుమే వడి వనిత గౌరవ్వు
చెంపకాయలు గొట్టి చెవు లూడదీతునా-జగదపోతులమారి జాలారి గంగ
నీవు గొట్టిన కాయ నేను గొట్టిన కాయ-గంప నిండింతునే కాంత గౌరవ్వు
అతి చమత్కారము లాడకుండగ నిన్ను-పండ్లు జలజల రాల పడగొడుదు గంగ
నీవు గొట్టిన పండ్లు నేను గొట్టిన పండ్లు-దాలురకు పంచేమె భామ గౌరవ్వు’.

ఇరువురు సవతు లిటుల నీవెంతయన నీవెంతయని వాదులాడిరి. చివరకు
గౌరీదేవి గంగను తన్నెదనని ‘అని లేవపోవంగ ఆజడలలో గంగ, ఆశ్చర్య
కరమొప్పు నణగిపోయెనుగా’. గంగ దాగిపోయిన తరువాత చేయునది లేక
గౌరీదేవి శివుని నిష్ఠరములాడి.

‘మధ్య నేనుంటేను ముచ్చటలు తీరవు - కేశివిలాసముకు చాల అడ్డములు
నెలవిమ్ము పుట్టిల్లు చేరబోయెద చాల - దయయుంచు పదివేల దండముల్ మీకు
పుట్టినింటికి వెళ్ళిపోతినని నామీద-తగని కోపంబున దయ దప్పబోకు
నీ పదధ్యానంబు నిల్చి కలలోనైన-మరువకుండెడ నీదు మహిమ లన్నియు’ నని

గౌరీదేవి పుట్టింటికి బయలుదేరెను. శివుడామెను బతిమాలుకొనెను. ‘కలనైన
నేను నీ నెలవు దాటనటంచు-జాన లొనరించెనా పరమేశ్వరుండు’ ‘అగ్నిసాక్షిగ
జాన లవుదీశ్వరుడు బలుక-మగని మాతకు గౌరీ మాటాడకుండె’. గౌరీశివు
లెప్పటియట్లు కలసిమెలసి సరసనల్లాపముల దేలుచుండిరి. అదిచూచి గంగ భరింప
జాలదయ్యెను. జడలనుండి క్రిందికి దుమికి శంకరుని నిష్ఠరములాడి పుట్టింటికి
బయలుదేరి గౌరీదేవితో చివరమాటలుగా,

‘నీలకంఠుడు నీవు నిఖిలసంతోషమున - కేశివి, సోదముల నోలలాడండి
ఇంత ఎని కలిగిన ఇంతి నీవద్దకు - రాను వస్తే వట్టు పూసుకుంటాను
నీకింత పనియిన్న నీవు నావద్దకు - నెరయంగ వస్తేవా నిజముగా వాట్టు
కోరివచ్చే నైదారు రోజులలోన - తెలియు నానియొక్క బలవంతమెల్ల’ నని
పుట్టింటికి పోయెను. తన మాయచే గంగాదేవి సకలప్రదేశముల యుదకముల
నింకింపజేసెను.

‘వనిత శ్రీగంగ వెల్లిన మరురోజున - భాండ దూరంబాయె పార్వతీదేవి’.
స్నానపానాదులకు నీటికరువు ప్రాప్తించెను. నీటికై దేశదేశములు వెదకించెను.
కాని ఎచ్చటనుగూడ పుడిసెడు నీళ్లయిన లభింపవయ్యెను. పార్వతీదేవి చేయు
శివపూజాదు లాగిపోయెను. చేయునది లేక దుఃఖముతో గణేశ్వరుని బిలిచి
కర్తవ్య మాలొచించెను. విఘ్నేశ్వరు డిదియంతయు గంగాదేవి మహాత్మ్య
మనియు మీరువురు సమానలనియు,

‘హిమవంతు దేహమం దింపారగా వెలసి - విష్ణుపాదాబ్జమున వెలసె శ్రీగంగ
హిమవంతు భార్యయగు ఇంతి మేనకదేవి - గర్భవాసమునందు కలిగితిమి నీవు’

కనుక నీవు వెడలి గంగాదేవిని ప్రార్థించు మనియెను. గౌరీదేవి గంగమ్మ
పెట్టిన ప్రతిష్ఠ దలచి పోజాలనని బెట్టు చూపెను. కాని శివునాజ్ఞచే విఘ్నేశ్వరుని
దోడ్కొని కాలినడకన బయలుదేరెను. గంగమ్మ గౌరీదేవికి మార్గమున
నెన్నియో యాటంకములు కలిగించెను. తన యింటి చుట్టు చేపల వానన
భరింపరానంతగా కల్పించెను. గౌరీదేవి ఎటులో శంకుదేవయ్య ఇల్లు
చేరుకొనెను. గంగ గణపతినే లోనికి రానిచ్చెను. పార్వతిని భటులచే బయటనే
అడ్డగించెను. విఘ్నేశ్వరుని పూజించి పార్వతిని దెప్పిపొడిచి, పార్వతిని
బయటనుంచిన కారణము నిటుల చెప్పెను.

‘మరిన కొంపకు వచ్చి మసలరాదని నేను-అమె నచ్చట నుండుమంటిరా కొడుకా’

విఘ్నేశ్వరుడు గంగాదేవిని ప్రార్థించి జలములు లేమి లోకమున జరిగెడు
క్షోభమును నివేదించి సవతులు కలిసియుండుదని ప్రార్థించెను. గంగాదేవి
గౌరమ్మను లోనికి గొనివచ్చి ఉచితరీతి సత్కరించెను. శంకుదేవయ్య జరిగిన
దంతయు తెలిసికొని పార్వతిని బతిమాలి గంగమ్మ నప్పగించి మరల

నిరువురిని కైలాసమున కంపెను. గంగాగోరీదేవు లిరువురు సఖ్యముతో శివుని జేరుకొని సుఖముగా నుండిరి. ఇటుల చక్కని భావములతో సులభగ్రాహ్యమగు భాషతో జాతీయములు సామెతలతో సన్యాసి ఈకథను జానపదులకొరకు రచించెను. రచన జానపదమేయైనను శిష్టసాహిత్యమునకుండెడు సమస్త సాహితీ సంపద, ధ్వనులు రసములు అలంకారములు భావములు ఈ గేయమందున్నవి.

పనగాడ సన్యాసి రచించిన పెద్దపాట కాక మరిరెండు చిన్న పాటలు ప్రచారమందున్నవి. తెలుగునాట పాట బాడనేర్చిన ప్రతి స్త్రీ పాడుకొను పాట లివి. దీనిలో నొకటి 'గంగా గౌరు సంవాద' మను పేరుతో నున్నది. ఒకనాడు గౌరమ్మ తాను ముడిచికొన్న తరువాత మిగిలిన పూలను గంగమ్మకు పంపించెను. వాడినపూలు నాకెందుకని గంగ గోరీదేవితో వాడులాడెను. నా సరిదానవా యని గోరీదేవి యన జానని గంగయనెను. గోరీదేవికి కోపము మెండై తన్నుటకు కాలెత్తెను. అప్పుడు గంగమ్మ,

'అక్క మీ పాచాల్ని రాలిన్న మన్ను - సందుల్ని గట్టిస్తు గొండుల్ని గడుడు
కొడుకు వీరిన్నకు కోట గట్టిస్తు - కోడలు బడ్డాదికి మేడ గట్టిస్తు
బసవన్న వడుకునే వంచ బరుగేస్తు - శివునికి శివపూజ గద్దె గట్టిస్తు

నీకు నాకు తినగ సరిగదై గడుడు' నని బదులు వలికెను. ఇచ్చట నిరువురు సవతులకు జరిగిన సంభాషణము మనోహరముగా నున్నది. గంగ పార్వతిపై నలిగి తన మేడలకు పోయెను. గంగ పోయిన తెల్లవారే 'అంతట గౌరమ్మకు చెంగు తామూసె'నట. దీనినే సన్యాసికవి గంగావివాహమున 'భాండ దూర మగుట'గా చెప్పెను. స్నానపానములకు నీరెచ్చటను లభింపదయ్యెను. పార్వతీ దేవి వీరన్నను (వీరభద్రుని) నీరు దెమ్మని పంపెను. వీరభద్రు డంతట తిరిగెను, కాని

'చిలుకసముద్రం జూడ చిన్నమెత్తూ లేవు - పాలసముద్రం జూడ పాతికెత్తూ లేవు
వీభూతిగుండాన ఇనికిపోయినవి - మల్లయ్యగుండాన మణిగిపోయినవి
సవకుల్ల గుండాన చట్టుపోయినవి'.

గోరీదేవికి మరింత వట్టుదల హెచ్చి వీరన్నను తన తండ్రిచెంతకు దక్షిణింటికి బంపెను. అచ్చటకూడ నీళ్ళు కరువయ్యెను. దక్షిణు కూతురుకు నీటికిబదులుగా పాల కావళ్ళు, నేతి కావళ్ళు పంపించెను. గోరీదేవి వానితో స్నానాదులు చేసెను కాని 'చీమలు దోమలు చెడకుట్టసాగె, గండుచీమలు మేను చెండుతూ

వుండే'. ఈబాధ పడజాలక గౌరీదేవి వీరన్నను శివునిచెంతకు బంపెను. శివుడు గంగను ప్రార్థించుమని వర్తమాన మంపెను. ఆత్మాభిమానముచే గౌరీదేవి తాను పోలేక వీరన్నను గంగమేడలకు పంపించెను. కాని గంగమ్మ నాలుగుమాటలు వినిపించి ఉదకములజాడ లెరుగనని ఊరకే పంపించెను. చేయునది లేక గౌరమ్మ గర్వమును దిగమ్రుంగి వీరన్నను విఘ్నేశ్వరుని వెంటనిడుకొని గంగ మేడలకు పయనమయ్యెను. ఇది తెలిసి గంగమ్మ, 'పచ్చి చేపలు దెచ్చి పందిళ్లు వేసె, యెండు చేపలు దెచ్చి తోరణాల్ గట్టె, పెద్దచేపల పంచటరుగు తా కట్టె, కప్ప జచ్చిన నీళ్లు కళ్ళాపు జల్లె'ను. వీని నన్నింటిని భరించి గౌరమ్మ మేడల్ వలికి బోయెను. గంగమ్మ అక్కగారిని వచ్చినవని యడిగి ఉదకముల జాడలే నెరుగనని బదులు చెప్పినది. గౌరీదేవి తన కొడుకుల కోడండ్ర సొమ్ముల చీరెల నిత్తునని ఉదకముల రప్పించుమనెను. తనకుగూడ నా వస్తువులే కలవని గంగమ్మ యనెను. చివరకు గౌరీదేవి 'నావాక్క శివుణ్ణి నీకిచ్చెగాని, ఉదకాల జాడలు చెప్పవే గంగా' యని బతిమాలెను. వెంటనే గంగ 'ఇప్పుడన్నమాటలు తప్పకుమి అక్కా' అని భూమి యాకాశముల సాక్షిగానుంచి సంతోషమున నుప్పొంగి నదులను జలనిధులను పొంగించినది. గౌరీదేవి ప్సానపూజాదికము లెప్పటియట్లు గావించుకొని శివుని గంగ కప్పగించినది. సవతులు సఖ్యముతో నుండిరి.

✓రెండవది 'సవతుల కయ్య'మను చిన్నపాట. గంగాగౌరు లిరువురు ప్రాకృతులట్లు కొట్లాడినారని చెప్పుకొనుట జానపదులకు స్వభావమే. తమ జీవితమునే వారు దేవతల కంటగట్టి ఆత్మానంద మనుభవించుదురు. ఈ పాటలో గంగ పార్వతితో,

'పడ్లు దంచిన బియ్యం నీవుచ్చుకుంటె, ఉత్త ఊకాకేల ఈ వాదులాట
చల్లజేసిన వెన్న నీవుచ్చుకుంటె, చల్లనీళ్లకేల ఈ వాదులాట
విడెము జేసిన తమ్మి నీవుచ్చుకుంటె, వట్టి విప్పీకేల ఈ వాదులాట
పచ్చెమంచం పరువు నీవుచ్చుకుంటె, నులక కుక్కికేల యీ వాదులాట
పయను ప్రాయమెల్ల నీవుచ్చుకుంటె, వార్ధక్యమునకేల యీ వాదులాట'

యని వాదించుచుండెను. శివుడు వారిరువురను శాంతింప జూచెను.

'ఇద్దరినీ ఓదార్చలేకనే శివుడు, శిరసునా జాలారి గంగనే యుంచి
తొడవయి పార్వతీదేవినే యుంచి, వెళ్లెనే ఆ శివుడు కైలాసగిరికి'.

ఇంతటితో సవతుల కయ్యము ముగిసినది. కాని శ్రోతలము పఠితలమగు మనక మాత్రము కొంత మేలే కలిగినది

‘శివుని కథ లెవ్వరు పాడినా విన్నా . మోక్షనీధియు గల్లు యుక్తియూ గల్లు
ధనధాన్య సమృద్ధి చాల గలిగుండు — సర్వేశు చరణారవిందములె గలుగు’

పేర్కొనబడిన మూడుకథలు శైవవాఙ్మయమునకు సంబంధించినవగుట శైవుల కత్యంతప్రీతిపాత్రము లగుటయేగాక శైవేతరులందుగూడ సంతోష బహుళప్రచారమును మెప్పును గాంచినవి.

గంగావివాహకథయందు శివుడు గంగను వివాహమాడిన వర్తమానము రహస్యముగా నారదుడు పార్వతి తెరిగించి తనదారిని తాను బోయెను. పార్వతి శివుడు వచ్చిన తరువాత వాడులాడెను. ఈ వృత్తాంతమే ‘ఈశ్వర భృంగివాద మను చిన్నపాటలో నున్నది. నారదుని పాత్ర మీపాటలో భృంగి నిర్వహించెను భృంగి పార్వతితో,

‘రాజనరేంద్ర పురవరమున రాచకార్య మేమొ గాని
రమ్యముగ కోటిశ్వరూడు రమణి నొకతె తెచ్చినాడట
ఎరుగవా పార్వతీ ఎరుగవా’ యనగా నామె

‘తేజమలరగ నభిందగౌతమీతీరమందున నుంటి గాని
రాచకార్యపు వార్తలేమి తెలియలేదు భృంగీశ్వరూడ
వేగ తెల్పరా నాతో బల్కరా’ యనెను అప్పుడు

‘బంగారపు బొమ్మవలె పార్వతీ నీవుండగాను
గంగమాంబను తోడితెచ్చక పొంగి శిరమున బెట్టుకున్నా
దెరుగవా పార్వతీ యెరుగవా’ యని భృంగి పురి నెక్కించినంత పార్వతి శివు

‘గంగమాంబను దోడితెచ్చి పొంగుచూ శిరమాన బెట్టుక
ఇంగితా మెరుగని మరిమే రంగడు బోదించినాడు (1)
యేమయా స్వామి యేమయా’ యని ప్రశ్నించెను. అందుకు శివుడు

‘నిండు వేసవికాలమున జలముండునో లేకుండునోయని
దండిగా నది దెచ్చి జడలో దాచియుంచినాను గాని

ఎరుగనే పార్వతీ ఎరుగనే’ యని సమాధాన మిచ్చెను. కాని భృంగి శివుఁ ధరించినది వట్టి నీరమైనచో దానికి ముఖము, కనులు, కురులు, కంఠము

గుబ్బలు, నూగా రెండులకుండునో యడగుమని ఒకటొక్కపే పార్వతికి చెప్పెను. శివుడు నిపుణముగా నవి తామరలు, మీనములు, తుమ్మెదలు, శంఖము, జక్కవలు, నాగుబాములని సమోధానము చెప్పి 'గంగ గాదే ముద్దు గౌరు కయ్యమూ బెట్టుకొరకు-భృంగిగాడికి సాధుజనులు బోధజేసినార'ని తానే నిందమోపెను. కోమలభావములతో నొప్పారు నీగేయమును రచించినది.

‘వాసిగా శ్రీ గౌరీ రామదాసురాలిది జేసినాదట

ఉల్లాసముతో నాదు మనవి చేసినాను గాని నేను

రామ లక్ష్మణ దాసురాలట రమ్యముగ కృతిజేసినాదట

కామితార్థము లిచ్చుతాడట కరుణతో రక్షించుటకు’ నని యుండుటచే నొక

కవయిత్రి యని నిశ్చయముగా భావింపవచ్చును. ఇది 14 ఖండముల గేయము.

తైవగేయవాఙ్మయమున నిట్టివే సంవాదములు మరికొన్ని గలవు. అట్టి వానిలో మేనకాపార్వతులకు, లక్ష్మీపార్వతులకు జరిగిన సంవాదములగూర్చి విచారంతము. ‘మేనకకు పార్వతికి సంవాద’ మను పేరేగాని నిజముగా నా సంవాదము మేనకకును ఆమె చెలులకును జరిగినది. పార్వతి శివుని వలచు పెరిగి చెలులు మేనకతో శివుడు తల్లిదండ్రులు లేనివాడనియు, దండ్రుడనియు, దేశద్రిమ్మరి యనియు, నిషణ్ణోక్త యనియు, నాగభూషణుడనియు, గజచర్మధారి యనియు, కావున నట్టి పరుడు తగడనియు చెప్పిరి. వారికి మేనకాదేవి శివుడు జగత్ప్రభువనియు, మహానుభావుడనియు సమాధానము చెప్పి తన కూతురున కబ్బిన భాగ్యము నిట్లు కొనియాడెను.

‘చెదరాని కుంకూమ తరుగాని పసుపూ—అరుగాని తెగని మంగళసూత్రము

తరుగాని పయసు చిత్తము బుద్ధి ముక్కంటి—మరణము లేని విభుచే నాపట్టికి’

ఈ సంపద భారతనారీమణు లందరును కోరుకొనునట్టిది. తానుగూడ భాగ్య శాలినని తలపోసినది మేనక.

‘నల్లాని కంఠాము తెల్లాని దేహము-చల్లగ తలనుండు చందమామ

నిల్లరోకములకు నా అల్లడు రాజాయె-నిల్ల డీవులకెల్ల తల్లి నాపిల్లాయె

పరమభక్తులపాలి పరకల్పవృక్షము-నరసింహరి విశ్వనాథుడమ్మ

చలమేలనయ్య ఈ జంగాము లింగాము’.

ఇందులో పేర్కొనబడిన నరసింహర మెచ్చటిదో; నరసాపురముతో దీనికేమైన సంబంధమున్నదో;

‘లక్ష్మీ పార్వతుల సంవాద’ మొక మనోహరకళాఖండము. ఇందుఁ బ్రేమ ఒకరినొకరు దెప్పిపొడుచుకొనుట, తామే గొప్పవార మనుకొనుట వం ఖావములు సూచించ బడినవి. లక్ష్మీదేవికి శివునిలో నన్నియు లోపములే కనపడెఁ ఆమె వాని బేర్కొని పార్వతి నెత్తిపొడిచెను. పార్వతి ఆదోషములే విష్ణుదేవు కున్నటుల నిరూపించెను. చిన్నగేయమే యైనను మనోహరముగా నున్నది.

లక్ష్మీ : గారిదేవి నీశంభుని గళమున నలుపేమిచె ఓయమ్మా-నలుపేమిచె ఓకొమ్మా

పార్వ : నానీమణి నీ విష్ణుదేవుడు నలుపుగాడచే కొమ్మా-నలుపుగాడచే యమ్మా

లక్ష్మీ : విరుదులేక నీ కాంతుడు జగములొ భిక్షమెత్తుచేమమ్మా-భిక్షమెత్తుచేమమ్మా

పార్వ : బలము లేకను బలిచక్రవర్తిని అడుగలేదచే కొమ్మా-అడుగలేదచే కొమ్మా

లక్ష్మీ : శంకలేకను శంకరు కరమున జింక యుండుచేమమ్మా-జింక యుండుచేమము

పార్వ : శంకలేక వనవాసముకేగుట జింకకొరకునుమి కొమ్మా-జింకకొరకునుమిమి

లక్ష్మీ : హద్దులేక నీ మగడు సగము అడురూపమేమమ్మా-అడరూపమేమమ్మా

పార్వ : ముద్దుగుమ్మ నీపెనిమిటి మురహరి మోహినిగాడా కొమ్మా-మోహినిగాడాకొమ్మ

లక్ష్మీ : చింతలేక నీకాంతుడు బ్రహ్మ శిరముద్రుంచుచేమమ్మా-శిరముద్రుంచుచేమము

పార్వ : వంతముతోడుత రావణబ్రహ్మ తలద్రుంచడా ఓ కొమ్మా-తలద్రుంచడాఓకొమ్మ

లక్ష్మీ : పార్వతి మరి నీ విభునకు నిలువన పాములున్నవేమమ్మా-పాములున్నవేమము

పార్వ : జలనిధితనయ నీ పెనిమిటి వన్నగళయనుడుగాడా కొమ్మా-వన్నగళయనుడు

గాడా కొమ్మ

లక్ష్మీ : ఏమిలేక నీ కాంతుడు మునలియెద్దు నెక్కుచేమమ్మా-ఎద్దు నెక్కుచేమమ్మా

పార్వ : వంతముతోడుత రేవల్లవాడలో వసులు గాయడా కొమ్మా-వసులు గాయడా కొమ్మ

ఈ చిన్నగేయమున లక్ష్మీదేవి పరమశివునకున్న లోపము లనుకొన్నవి ; పతికిగూడ నున్నట్లు తెలిసికొన్నది. ఇదికూడ ఒక విధమగు వ్యాజ్యప్రతిః దీనిలో శివకేశవ భేదరాహిత్యము చక్కగా సూచించబడినదని భావించవలె

త్రిపురాసుర సంహారము :- త్రిపురాసురులు త్రిదివంబులను త్రిదశః బాధించజొచ్చిరి. దేవతలు మునులు శివునికడ కేగి ‘శరణు జగదధీశ శరా హృదయేశ శంకర పరమేశ శరణు శరణ’ని రాక్షసులు చేయు ఘోరకృత్య లెరిగించిరి. పరమశివుడు ‘దానవులకూ తొల్లి ధాత యిచ్చిన వరము తప్పి ఎవరితరము’గాదని సమయమునకై వేచియుండు డనెను. త్రిమూర్తి

సంప్రతించుకొనిరి 'ముగ్గురూ మూర్తులు మూడు పురంబులు సంహరించెదమనిరి సాహసమున'. శివుడు మహాయోధు డయ్యెను. వృద్ధి రథముగా, సూర్యచంద్రులు రథాంగములుగా, వేదము లశ్వములుగా, బ్రహ్మ సారథిగా, కనకశ్లెఠధరము కారుకముగా. అదిశేష డలైత్రాడుగా, శరధి తూణీరముగా, హరి యమ్మగా, 'పాలాగ్ని నేత్రంబు బాణంపు నొకముల్కి సంధించి యుద్ధ సన్నద్ధుడై' శివుడు త్రిపురముల మీడికి దాడివెడలెను. దేవదానవులకు ఘోరయుద్ధ మయ్యెను. రాక్షసులందఱు హతులైరి. 'పురహరుం డంతట పురుషోత్తముని బిలిచి జయభేరి వేయించె జగతి మెరయ, తలచిన కార్యంబు తక్షణములో నాయె తేరు మరలించమని తెలియబలికె'. దేవతలు పరమ సంతోషమున నేలలు పాడుచు తింగిపోయిరి. ఈ పాట సీసార్థములలో నున్నది.

తైవ వాఙ్మయమున 'సురాఖాండేశ్వరము' వింతకథ. శిష్టులు గూడ ఈ కథను చేపట్టి పద్యకావ్యములు ద్విపదకావ్యములు రచించిరి. లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలివారి చెంత రెండుమూ డముప్రితకాళవత్రగ్రంథము లిట్టివి కలవు. పాటలో ద్వైతవనమున ధర్మజునకు మార్కండేయు డీకథ వినిపించి నట్లున్నది. ఇది కాశీవిశ్వనాథమహాత్మ్యమును ప్రబోధించును. కాశీపట్టణమున గంగాతీరమందొక తైవబ్రాహ్మణుడు 'పులితోలు వస్త్రముల్ భూమందు బరచి, కాయవస్త్రంబులు కటి ధరించి, వల్లెల్లి వీభూతి వనితేరగాను, రుద్రాక్ష తావళాల్ మెడనిండ వేసి, జపము చేయుచుండె జగతి లోపలను'. ఒకనాడొక గొడత్రీ 'గంగ నీళ్ళట బోను కడవ చేబూని, శృంగారకంఠముకు చేరువ రాగా' బ్రాహ్మణుడు చూచి మోహపరవశుడై 'వలరాజు ప్రేరేప వర్ణింప మొదలిడె'ను.

'చంద్రరేఖయు బోలు సఖియ నీ నుదురూ. చంద్రముఖి నీంగిణి సాటి కనుబొమలు ముద్దులు గారెడు మృదువైన ముఖము, అద్దంబుకంటె మెరువైన చెక్కిళ్లు జోక తోడుత పువ్వుసూటి నాసికము, జిగిమించు వజ్రాల బోలు వలువరున'

అని వర్ణించెను. ఆమె గంగోదకములు గొని 'కుచ్చెళ్లు మీగాళ్ల గునిసి గునిసాడ' పల్లె చేరబోయినది. బ్రాహ్మణు డామెను వెన్నంటెను. వలదన్న నాతడు 'తిక్కపట్టినరీతి తెలియక నుండె'ను. గొడత్రీ బ్రాహ్మణునితో.

'ఇది యేమి యెరుగవా ఈడిగయిల్లు, కిల్లుకుండవారి కట్టిన వందికోళ్ళు కూడులు మిగిలిన కుక్కదాగినటు, పిల్లులు గతకగా పెట్టిన తొట్టి

గుదిగూర్చినటువంటి గొట్టెమాంసంబు, చాల దుర్వాసనలు మును మూడినట్లు
కల్లుదాగిన వొల్లు కాకయు జడా, మాల మూదిగలెల్ల మనలు ఈ చోటు
హీనమ్ము వచ్చేని ఈ యిల్లు నీకు, సహ్యా మెట్లాయెనో సద్బ్రాహ్మణుడ'

అని మందలించెను. బ్రాహ్మణు డామెను వర్ణించి తన మోహము దెలిపెను.
అంత నామె,

'నెడలేజు వ్రేలయిన నీ వెర్రె తిరిగి, తడియని రోకలి తల జుట్టుమన్నా
పత్తివ్రతను నేను నా పతిమాట లేక, మతి తప్పి తిరుగుటా మేరయే గిలుగు
ఈ తుప్పతనమున ముఖమేమి గలదు, జనులు యెరిగుంటేను సిగ్గెల్ల పోను
పెనిమిటి చూచితే బెట్టుగా జంపు' నని బెదరించి కొన్ని హితోక్తులు చెప్పినది.

బనను భూసురుడు తన పట్టు వీడలేదు. అతడు 'నిన్ను పొందకయున్న
నీరజనేత్రి, నిర్ణయము ప్రాణంబు విడుతు నీవేళ' నని బెదరించెను. బ్రహ్మహత్యా
పాపమునకు భయపడి యా గొడవ్రీ యందుల కంగీకరించి బ్రాహ్మణుని
తన శయ్యాగృహంబున నుంచి తా నలంకరించుకొని పోయి బ్రాహ్మణు
నర్పించి భాషించి 'సయ్యాటల పేరుగా' నాతని వాసనలు దీర్చెను.
ఇరువురును నిద్రించిరి. ఇంతలో నామె భర్త కల్లు గీసికొని ఇల్లు చేరెను. ఆమె
బ్రాహ్మణుని సురాభాండమును దాచి భర్తను సమీపించి యాతనికి కలరూపు
ఎరింగించి 'ఈ తప్పకొరకై ఈ వేళ నన్ను, ఘాతచేసిన పనికి కైవల్యపదవి,
ఇకను ఈ పుణ్యంబు నీకు సిద్ధించూ, అనుచు పాదంబుల వెలిదియు పడెను'.
ఇంతలో సురాభాండమున దాగియున్న 'బ్రాహ్మచారి యనియేటి ఆ బ్రాహ్మణుండు,
బ్రాహ్మరంధ్రంబునా విడిచె ప్రాణములు.' గొడు బ్రాహ్మణుని కళేబరము చూచి,
భయపడి సురాభాండమున దాచినందులకు భార్యను 'పచ్చి కొయ్యపుగదే భామరో
నీవ'ని బ్రహ్మహత్యాపాపమునకు జంకి అత్మహత్యకు పూనుకొనెను. గొడవ్రీ
దుఃఖముతో పరమశివుని ధ్యానించెను. సురాభాండమున చచ్చిన బ్రాహ్మణుడు
'ఏనుగు చర్మంబు ఎరమితో గప్పి, మనమైన పులితోలు కాకితా వేసి, పుర్రె
పేరులు వేసి భూతి మైబూసి, తలయందు దళకళలు తళతళా యనగ, తన కాంతి
దళదళల ధవళంబు పట్టి, చెండికేశ్వరుడవుడు చెయ్యెత్తి పొగడ, రమణ భృంగీ
తండురిటినందితోడ, ప్రౌఢి రమ్మని కొంత భక్తవత్సలుడు, భరతవిద్యలు
చూప పణతులు పాడ, నిలువక దబ్బున ఈశ్వరుండామె'ను. గొడదంపతు
లాతని నర్పించిరి. ఈశ్వరుడు సురాభాండేశ్వరుడయ్యెను. భక్తులను రక్షించుటకు

శివు డీటువంటి కృత్యములు చేసినటుల నెన్నియో కథలు శైవవాఙ్మయమున గలవు. 'మిండ జంగము కథలో' శివుడిట్టి పనులే చేసెను. జంగమార్చనము పవిత్రకార్యమనియు జంగమప్రాశస్త్యమును దెలుపు కథలందీ సురాభాండేశ్వర మొకటి. ఈ గేయము 'శ్రీల పాట'లను సంకలనమున కథ సమగ్రముగా తెలియరానంతటి యచ్చు తప్పలతో నున్నది. నా చెంతనున్న రెండుప్రతు లిట్టివే. శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు కూడ ఈ కథనుగూర్చి వ్రాసియున్నాడు. వారు సవరించుకొన్న కొన్ని గేయ చరణములగూడ నే నిట ఉదాహరించితిని.

శివభక్తులం దగ్రగణ్యుడు మార్కండేయుడు. ఆతడు చిరంజీవి. బహు పురాణములందును, భారతభాగవతాదులందును మార్కండేయుని ప్రశంసలున్నవి. 'మార్కండేయుని జనన'మను గేయము శ్రీలయందు ప్రచారము గాంచినది. ఈ కథను సూతుడు శౌనకాదులకు వినిపించినట్లు వర్ణింపబడినది. 'మృకండు డనియేటి మునివరుడు గలడు, ప్రకటింపగా వేదపారాయణుండు, అతనికి గుణవతియగు ధర్మవత్సవి, శత పద్మనాభుల శ్రీదేవి బోలు.' వారికి సంతానము లేనందున కావేరీతీరమున నున్న బిల్వవనము జేరి తపమొనర్ప నిశ్చయించు కొనిరి. బిల్వవనమునందున్న చెట్లవర్ణన మిట్లున్నది.

'తాళహింతాల మాలార వృక్షములు. వారక నిమ్మలును నార దబ్బలును తియ్యని ఖామిళ్లు దేవదారులును, పెయ్యారు విధములొ చేరు పననలును నారికేళములు పొన్నలు పోకచెట్లు, పేరైన పెలగలు పెద్ద యుసిరికలు కర్పూర తరువులు కదళి తరవులును, ఒప్పారు చుండెడు విష్ణుమానులును జాణి తీగలు విరజాణి తీగలును, రాణిల్లు మల్లెమొగ్గల తీగెలూను పన్నీటి కాల్యలు బయలు తామరలు, యిన్నిగల కొలనులు యేపార గలవు'.

ఇట్టి వనమందు మృకండమునిదంపతులు 'ఇందుకళాధరుని ఇష్టదాయకుని'గూర్చి 'పంచాగ్నిమధ్యమున పగలెల్ల నుండు, మంచులో బొరలుదురు మహితముగ ధాత్రి, జలములో నుండెదరు చలికాల మెల్ల, బలు వాన కాలాన బయట నుండెదరు, ఈ రీతిని తపము హెచ్చుగా' చేసిరి. వారి తపమునకు మెచ్చి శివుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. వారు శివుని ప్రోత్రము చేసి పుత్రభిక్ష వేడిరి. శివుడు మునివత్సితో 'సామాన్యపుత్రులు చాల గావలెనా, శ్రీమించు గుణములచే నలరుచున్న, సకలవిద్యలయందు సంపూర్ణుడైన, సుదతి పదు నారేండ్ల సుతుడు గావలెనా?' యని ప్రశ్నించెను. మునిదంపతులు 'కులము

రక్షింప బద్ధులుగాని సుతులు, వదుగురు బుట్టిగా ఫలమేమి గలుగు, కలుగగా నేమి ఫలమునకు నీచమతులు, చెదపురుగు పుట్టిలో జన్మించ వెన్ని' యనుకొని ఈశ్వరునితో 'హరుడ పదునారేండ్లు అయినాను చాలు, శ్రీలు దొక్కడు చాలు శీఘ్రమున నిమ్మ'ని కోరిరి. శివుడు వారి కటులే వరమిచ్చెను. మునివత్త్తి గర్భము ధరించి కుభముహూర్తమున 'పూర్ణవంద్రుని బోలు పుత్రరత్నంబును' గనెను. అతనికి మార్కండేయుడని నామకరణము చేసిరి. మార్కండేయుడు కుక్కవక్షవంద్రునివలె పెరిగి పెద్దవాడై వేదవేదాంగములు పూరాణములు మున్నగునవి సమగ్రముగా నేర్చెను. తల్లిదండ్రులయెడ నతిభక్తితో నుండెను. 15 సంవత్సరములు గడచిపోయెను. ఇంకొక వత్సరమున నతని యాయువు తీరిపోవునని తలిదండ్రు లొకనాడు చింతాక్రాంతులై యుండ మార్కండేయుడు వారి దరి జేరి, 'భిన్నులైయున్నారు కీదేమి దోచె, ఎన్నగ నెవరైన హెచ్చు బెట్టితిర, నేరిక నేమైన నేను జేసితిన, వేరేమి చేసి మిము విడిచి కుడిచితి' అని యడిగెను. వారతని కొగలించి 'నాయన్న నాతండ్రి నా ముద్దులయ్య, ఏతప్పు నీవల్ల ఎరుగ మెన్నటికి, కొడుకు మాత్రుండవా గుణసముద్రుడవు, చేకొని వినుమన్న చెప్పెదము నీక'ని యాతని జన్మప్రకార మంతయు చెప్పిరి. మార్కండేయుడు తలిదండ్రుల నోదార్చి 'ముంగిటిలో ధనము మునికొంగు పసిడి' యగు శంకరుడుండ భయమేలయని తప మొనర్చి శంకరుని మెప్పించి మరణము లేకుండ 'వరము గైకొని వత్తు వగువనేమిటి కని' వారి సెలవంది బిల్వవనము చేరి 'మొదట కామక్రోధమోహలోభములు, మదమత్సరములన్ని మది కట్టు గట్టి' ఏకాగ్రతతో శివుని పూజించుచుండెను. మార్కండేయుని ఆయుర్రాయము నిండినంతనే యముడు భటులను పంపించెను. కింకరులు వచ్చి 'ఫాలలోచనపయి భక్తిగలవాని, వరమాత్య మంత్రంబు పరియించు వాని' మార్కండేయుని జూచి ఆతని సమీపింప తమ తరము గాదని తిరిగిపోయి యమునితో విన్నవించిరి. యముడది విని క్రోధముతో 'ఉర మప్పళించి కనుబొమ లెగరవేసి, తొడరించి మీసమ్ము వడిబెట్టుకొనుచు, కాలదండము చేత గీలించుకొనుచు, భుజగేంద్ర కైవడి బుసలు కొట్టుచును' మహిషముపై నెక్కి 'ప్రళయకాలమునాటి పాపకునిరీతి' బిల్వవనము జొచ్చి మార్కండేయుని తూల నాడుచు స్వోత్కర్ష చేయుచు నాతనికి పాశము దగిలించి లాగుచుండగా మార్కండేయుడు శివలింగమును కొగలించుకొని శివుని వేడుకొనెను. అప్పుడు 'సువమైన రవికోటితేజమ్ముతోను, కాలకంఠుడు తాను కలకల నగుచు'

ప్రత్యక్షమై యముని 'ఎడమకాలు నెత్తి యెదురొమ్ము దన్నెను'. కాలుడు నేల గూలెను. మార్కండేయునితో శివుడు 'నిన్ను జంపెడువాడు నిర్మూలమయ్యె, అన్న వెరువకుమని అభయంబు నిచ్చె'ను. యమునితో నా భక్తుల సీవంబు రాదని చెప్పి వంపివేసెను. మార్కండేయునకు దీర్ఘాయు వాసంగెను. మృత్యుంజయుడై తిరిగివచ్చిన కుమారుని గాంచి తలదండ్రులు సంతోషించిరి. దేవతలు పూలసోనలు గురిసిరి. మార్కండేయుని చరిత్రము పాడినవారికి పన్నవారికి 'తైలానపదవిచ్చు ఘన సాంబమూర్తి, సంతోషపడఁచు సాంబమూర్తైపుడూ'.

పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణముం దెందరో వీరతైవభక్తుల కథలు వర్ణింపబడినవి. వారిలో చిరుతొండడు లేదా సిరియాళు దొకడు. ఈ సిరియాళభక్తునికథ ద్రవిడకర్ణాటాంధ్రములందు దెన్నియో గ్రంథములందు వర్ణింపబడినది. ఇదేకథ 'సిరియాళ (శ్రీయాళ) మహారాజు చరిత్రము-జంగంకథ'గా 'శ్రీయాళరాజు చరిత్ర-పదము'గా రెండు గేయములు జానపదులందు ప్రచారము గాంచినవి. ఈ కథనే గరికిపాటి తిమ్మయ్య పద్య కావ్యముగా, చిత్తారు గంగాధరుడు ద్విపదకావ్యముగా, వాలె కోటయ్య యక్షగానముగా రచించిరి. కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రీభక్తునిగూర్చి ఇటుల వ్రాసినారు 'చిటుతొండడు-సిరియాలడు, ద్రభభక్తుడు నామాంతరములు. ఈతడు రెండవ పులకేశిని జయించి వాతాపికోటను బట్టుకొని, తన రాజున (మొదటి నరసింహవర్మ?) కొనగెను. ఈతడు సేనాధిపతి. కాంచీపుర వాస్తవ్యుడు. కీ. శ. 630 నాటివాడగును ఈతని కొడుకు సీరాలుడు, భార్య తిరువెంగాణి, దాని చంద(న)నంగ'1 పైన పేర్కొనబడిన రెండు గేయము లందుముందుగా 'శ్రీయాళ మహారాజు చరిత్రము-జంగంకథ'ను పరిశీలింతము. దీనిని రచించినది గంజి నాగదాసు; పద్యకాలికులుడు. ఈ జంగంకథలో నధిక భాగము రగడ. తక్కినది పచనము, పద్యములు, దరువులు. శ్లోకములు కవి రచనము కావు. ప్రసిద్ధశ్లోకము లిందు చొప్పింపబడినవి. ఇష్టదేవ ప్రార్థనాదులు ముగిసిన తరువాత కథాప్రారంభ మిట్లు జరిగినది.

శ్రీకాత్యాయని మానసలోలా శ్రీతజనపరిపాలా

పాకారీసుర వినుత సుశీలా భవ్యయోగలీలా

శ్రీకరముగ పాంచాలదేశమును శ్రీయాశ ఖాపతీయు
వాసిగాను నారాజ్యమేలెను వైభవంబు మెరయ'.

శ్రీయాలని భార్య దేవమణి. ఆమె,

'పున్నమ చంద్రుని మించిన మోము ఎన్నదగిన కళలు
సరసీరుహముల బోలుచున్నవి సఖియ నేత్రయుగము
పల్కులు చిక్కుల గారవించును పరమసాధ్వి తెప్పడు
నడకలు జూచియు హంసలు చేరెను వడిగ సరసులకును'.

ఈ దంపతులకు సంతానము లేకుండెను. సంతానమునకై వారు కాశికి పోయి
విశ్వనాథునిగూర్చి తపమొనరించిరి. శివుడు ప్రత్యక్షమై వర మొసంగెను.
అప్రభావమున దేవమణి గర్భము ధరించి యొక శుభముహూర్తమున చక్కని
పుత్రుని గనెను. సీరాలుడని నామకరణము చేసిరి. సీరాలుడు శుక్లవక్షచంద్రుని
వలె వృద్ధి బొందుచుండెను. సిరియాళు డధికధర్మమున రాజ్యపాలనము చేయు
చుండగా నొకనాడు నారదు డరుదెంచి సత్కృతుడై, 'ధర్మ మధికము గూడ
దిప్పుడు ధరణీపతి కనుచు, వీని తెట్టులైనాను భంగము పూని వెదుకవలయు'
ననుకొని 'పరమసాధ్వినిని గౌరియు తనలో మురియుచుండు నెప్పుడు, శంకరుండు
మహి ధార్మికుడనుచును పొంకముగా బలుకు'ను గాన 'పురహరు కడకును
జేరి వేగమే పోరు వెట్టగల' నని నిశ్చయించుకొని కైలాసమునకు బోయి
వారికి సిరియాళుని చరిత్రమును చెప్పెను. శివు డాతని పరీక్షించుటకై ముని
వేషము ధరించి బయలుదేరి సిరియాళుని యాస్థానము జేరి సత్కృతుడై కపట
జుద్ధాదను నటించి భిక్ష సేయుమనెను. భోజనమందు సరమాంసము కావలెనని
కోరెను. రాజదంపతు లిది విని 'దారము తెగిన గాలివడగవలె తల్లడమందుచును,
పెను గాడ్చులచే భూష్టలి గూలెడు భూరుహముల క్రియను' మూర్ఛనొందిరి.
తరువాత తేరుకొని 'జీవహింస జేయంగ జెల్లదని చెప్పుదు రార్యులును, మనుజు
మాంసము గోరుట మీకిది మర్యాదగునయ్యా' యని వేడ్కొనిరి. కపటముని తన
పట్టు వీడక 'అన్యుల మాంసము నే భక్షింపను యన్యాయముగాను, నీ సంబంధుల
మాంసంబును నే నిప్పుడు భక్షింతు' ననెను. శ్రీయాళుడు తన దేహ మర్పింతు
నన ముని శ్రీయాళుని, రాజవైయుండి నీవు 'తెలిసితెలియకను పాపకృత్యములు
వలికి బొంకితివో, నీదు మాంసము భిక్షకు తగినది కాదుర రాజేంద్ర'

యనెను. రాజవత్ని దేవమణితన దేహమట్టంచుటకు సిద్ధపడ ముని 'కాంతా మణిరో నిన్ను జంపి నీకాంతు డవత్నికుడు, అవును గాన నీమాంసము భిక్ష కపవిత్రంబగు'ననెను. శ్రీయాళు డప్పుడు తన ఏకకపుత్రునిగూర్చి తెలిపి వాని మాంసము పెట్టెద ననెను. దేవమణి పుత్రునికై విలపింప శ్రీయాళుడు,

•రాకన్ మానవు హానివృద్ధులు రాజవదన వినపే

కాననమందున దాగిన తప్పన కాలకర్మములును

పోకన్ మానునె దేహ మనిత్యము పోషణ జేసినను

ఁంతనొందగా నేల మనకును శ్రీకంటుండె గలడని యోదార్చెను. ఇది 'రాకన్

మానవు హానివృద్ధులు మహారణ్యంబునన్ దాగినన్' అనెడు పద్యమున కనుకరణమువలె నున్నది. శ్రీయాళుడు సీరాలుని బడినుండి తోడ్తెచ్చుటకు, సేవకు నంపెను, అప్పుడు సుబుద్ధియను మంత్రి శ్రీయాళున కంతటి సాహసము వలదని బోధించెను. కాని రాజు,

•మునియు కోరినరీతి జేతునని ముందుగ బల్కితని

అన్యతము లాడిన జూచి నన్నరే అవనిరొఱుజను' లని కృతనిశ్చయు డయ్యెను.

సీరాలుడు బడినుండి వచ్చెను. తల్లిదండ్రు లవుడు దీనముగా విలపింప నాతడు కారణ మడిగెను. తల్లి పుత్రునికి జరిగిన దంతయు వినిపించెను. సీరాలుడు సంతోషముతో తన చావున కంగీకరించెను. ముని బాలుని మాటలు విని సంతసించి ఆతని మాంసమే కావలయునని పట్టుబట్టెను. శ్రీయాళ దంపతులు పుత్రహాననదుఃఖమున జాగుసేయుకొలది ముని కోపవశుడై రాజును దూరు చుండెను. తల్లిదండ్రులు దుఃఖించి దుఃఖించి మనము రాయి జేసికొని పుత్రుని ఖండించి మాంసము వండి మునికి వడ్డించిరి. కపటముని వారినిగూడ పంక్తికి గూర్చుండి తనతోపాటు మాంసము భుజింపుడని శాసించెను. అప్పుడు దేవమణి,

•కిన్న తనయుని మాంసము తిందురె కన్న తల్లిదండ్రీ

ఎన్నిక జేసియు లోపంబులు నిటు నెన్నుచుండెద' వని వేడుకొనెను. కాని

ముని వినడయ్యెను. దుఃఖమును దిగ్గమింగి యా పరమభక్తులు పుత్రమాంస భక్షణమునకుగూడ సంసిద్ధులైరి. అప్పుడు కపటమౌని వారినింకను కష్ట పెట్ట దలచి అందులో శిరోమాంసము లేదనియు అట్టి భోజనము పనికిరాదనియు సీరాలుని శిరము దెచ్చి రోటిలో వేపి త్రొక్కి తనకు వడ్డింపవలయు ననెను.

ఇంతియకాక రోట మాంసము దంచునపుడు.

‘చిన్నవాడు పుట్టినదియు మొదలుగ నిన్నటి రోజునకు
వాడు నీ యింటిలో నడచిన నడవడి వేడుక అన్నియును
పాటలు బాడుచు ద్రోక్కగవలయు ముచ్చాటికి నామందు
మరియును కంటను నీడును వదలిన మానుడు నీ భిక్షా యని కఠోరముగా
శాసించెను. తల్లిదండ్రు లాఘోరకార్యముకూడ భక్తితో చేసి మాంసము
వడ్డింపగా నాతడు ‘నిత్యము నలుగురు నాతో భోజన నియమంబును గలదు,
ఒక్కడు దప్పిన భోజనమునకును వొప్పజాల సుమ్మి’ యనెను. తాము భక్తితో
నిట్టి ఘోరమునకు కడంగిరి కాని మరొకడు నరమాంస భోజనమున కెట్లు
ఒడబడునని వారు దుఃఖించిరి. ఇంతియకాక ముని వారితో నపుత్రకులిండ్ల
భోజనము చేయ నొల్లననెను. ఉన్న యొక్క కుమారుని చంపించి భిక్ష
గైకొననన్న కపటమునిని రాజదంపతులు బలిమూలుకొనిరి. అప్పుడు పరమ
శివుడు వారి భక్తికలర పరీక్ష చాలింపనెంచి నిజరూపముతో ప్రత్యక్షమై వరము
గోరు మనెను. దేవమణి పుత్రభిక్ష గోరెను అప్పుడు పరమశివుడు,

‘కాంతామణి నీ తనయుని జూడుము తైలాసమునందు

నా కుమారుడగు గణనాథునితో నాటలాడుచుండు’ నని దివ్యదృష్టి
ప్రసాదించి పుత్రదర్శనము చేయించి రాకుమారుని తైలాసమునుండి
రప్పించెను. తల్లిదండ్రులు పుత్రుని బడసి సంతోషించిరి. సీరాలుడు కొంత
కాలము రాజ్యము నేలినపిమ్మట వారు మువ్వరును విమానాదూధులై
తైలాసమునకు పోయిరి. ఇట్టి వీరభక్తిప్రతిపాదకములగు కథలు వీరశైవ
వాఙ్మయమున లెక్కకు మిక్కిలి కలవు. ఇది జంగం కథ

రెండవది ‘శ్రీయాశరాజు చరిత్ర-పదము’. శ్రీరామభక్తుడును రాజ
మహేంద్రవర నివాసియునగు అప్పల నరసింహదాసు ఈపదమును శ్రీరామున
కంకితముగా రచించెను. ఈకవి పూర్వులు విశాఖమండలములోని పాలకొండ
పార్వతీపురములవారు. కావ్యాంతమున నీ పదము రక్తాక్షిలో (క్రీ.శ. 1924)
రచింపబడినట్లున్నది క్రీ.శ. 1928లో ముద్రింపబడినది. పైన పరిశీలించిన
జంగంకథ క్రీ. శ. 1907 నాటికే చెన్నపట్టణము ప. యతిరాజులు నాయుడుగారి

మొదటిదనియు పదము తరువాతిదనియు గ్రహింపనగును. రెంటికిని కొన్ని పోలికలున్నవి. జంగంకథకన్న పదముమాత్రము కొంత సరళముగా నున్నది. పదమునందొక చిన్నిమట్టి మెక్కుడుగా నున్నది. శ్రీయాళుని వదాన్యతను చాటిచెప్పు సన్నివేశమిది. వీదబ్రాహ్మణు డొకడు యాచింపగా కోరినంత ధనము శ్రీయాళు డొసంగినట్లున్నది. తక్కిన కథయంతయు జంగంకథయందున్నదే. జంగంకథలో 'రాకన్ మానవు హానివృద్ధులు రాజవదన వినవే' యన్న చరణములకు పోలికలు 'కానున్న పనులన్ని కాక మానవుగ. అడవి యందున నున్న ఆకసంబున నున్న, తప్పునా యిది మనకు తరుణీలలామ,' యను చరణములు. ఇటువంటివే మఱికొన్ని పోలికలున్నవి. నారదుడు శ్రీయాళుని జూడవచ్చినప్పుడు ద్వారపాలకు లాతని రాకను శ్రీయాళునితో చెప్పినప్పుడు కొంత హాస్యము పోషింపబడినది. ద్వారపాలకులు రాజుతో,

•ఇంచుమించుగ విశాచంబు రూపంబు—మట్టిపూడలవంటి మరి జడలు కట్టుకొని

చేతిలో తంబురా పూవగాబుని—గారడీ వేషంబున గవనిలో నున్నాడు

అతడు నారదుడంట అవనీశాళు యనిరి. ద్వారపాలకులీ మాట లనుటవలన నౌచిత్యమున కంతగా భంగము వాటిల్లదు. ఈ పదము,

•రంగుగా రక్తాక్షి (1924) నామసంవత్సరము - ఆశ్వీజమాసమున

కృష్ణ పక్షములో

విజయదశమి సరికి వివరముగ ఈకథ-పరిపూర్ణమయ్యెను ప్రాధీమీరిగను—

అక్షయంబుగ లక్ష్మీవాసరదినమందు—సౌంపుగా యీ కథ సంపూర్ణమయ్యెను నట

భక్తియందును వీరవ్రతమునను చిరుతొండనికి తీసిపోనటువంటివాడు భల్లాణరాజు. భార్యనుగూడ జంగమార్పణము చేసిన వీరవ్రతాచార నిష్ఠాగరిష్ఠుడు. వైష్ణవులందలి మధురభక్తి కథలకు శైవులందీకథ దీటుగా నుండును. దీనినే జానపదులు మిండజంగముకథ యందురు. శివుడు మిండజంగముల సృజించి తానును మిండజంగమైనందున కాబోలు ఇట్టిపేరు వచ్చినది. ఈ కథనే 'రాజ శేఖర చక్రత్రము'గా కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించెను. ఇంకను పలువురు కవులీ భల్లాణచరిత్రమును చేపట్టిరి. వాలేశ్వరుడు, కోకలూరి వీరన, కూచిమంచి తిమ్మకవి పద్యకావ్యములుగాను, చిత్తారు గంగాధరుడు ద్విపదకావ్యముగాను, జిక్కన పాపయ్య, అలపాక పెద్దికవులు యక్షగానములుగను, నడిమింటి రామ

యోగికవి దండకముగను, భల్లాణచరిత్రమును చిత్రించిరి¹. జానపదులకొరకు 'భల్లాణరాయకథ' జంగంకథగా కీలారి బ్రహ్మయోగియను కమ్మకులజుడు చింతలపాలెము వాస్తవ్యుడు రచించెను. దీనియం దధికభాగము జంగంకథలందు సాధారణముగానుండు రగడతోపాటు దరువులు, కందార్పములు, ఏలలు, వచనమును కలవు. నైమిశారణ్యమున సూతు డీకథను శౌనకాదులకు చెప్పినటుల వర్ణింపబడినది. సింధుకటకము కణారంగస్థలము. పెద్దాడ మల్లేశం తన బొబ్బిలి కథలో 'సివాకోళమే సింధుకటకమే బూసికి అములాయె' ననెను. ఈ సింధు కటకము కటకమా? 1878 నాటి కట్టోజు వీరాచారి 'భల్లాణచరిత్ర-పదము'లో కూడ సింధుకటకమని కలదు.

'శ్రీకరముగ నీలోకము లోపల సింధుకటక మనెడి
పాకశాసనుని నగరికి నరియగు పురము గలదు వీనుడి
కోటలు పేటలు కొత్త శంఖులును నాటకశాలలునూ
దీటు లేని గోపురములు గలవటు కోటలు నేటుగనూ
అటకూటములు పాఠశాలలును సూటిగ గలవటులా
మేటి మేడలు మిదైలు గలవటు మేలిమిగా మిగులా

... ..

భువనేశ్వరములు దేవాలయములు భువికి వెలయగానూ
భవు మందిరముకు బోల్పదగిన యాశివమందిరములునూ'. ఇంకను,

దరువు: శృంగారవనములు గలవూ, అందు-లింగార్చనకు పూలు నెలవు
అంగజహరునకు సంగతిగా భక్తి, లింగాల పూజించె జంగారకును దేవ ||శృం||
ఫలమూలు భరితమైయుండు, అందు-ఫాలాక్షునకు పూజ నిండు
వికసితంబుగ కల్పతరువులాదిగ గల్గు, ఫలవృక్షములుగల్గి లలితమై యొప్పేడి||శృం||
కుకపికవికకోకిలములూ, అందు-చకచకలాడు పల్వలములూ
అకలంకముగ నాన్మకపురి వెలసిన-నకలేశ్వరునకు శ్రీకరమై యొప్పిన మేల్||శృం||

ఆపురమందలి చాతుర్వర్ణ్యములవారును, వేశ్యలు, చతురంగబలములు
కావ్యములందువలె వర్ణింపబడినారు. వీరందరును,

'జంగమార్చనలు చేయుచునుండెడు లింగభక్తులంతా
గంగాధరునకు పూజలు చేయుచు పొంగుచు ప్రజలంతా'.

1. వీర శైవ వాఙ్మయము, శిష్టారామకృష్ణశాస్త్రి. పుట 399

ఇట్టి పట్టణమున కధీశ్వరుడు భల్లాణరాజు. అతడు,

‘పరోపకామిని దానపాపము బహుస్థిరగుణధైర్యుండూ
సురుచిరవైభవ మనుభవించుచును ఛరణి యేలుచుండూ
సూర్యవంశవర్తనుడు మనుడు పణధైర్యుడు శూరుండూ
శౌర్యపరాక్రమశీలుడు తను హరిశ్చంద్రవంశజుండూ
మిదికెల్లను ప్రఖ్యాతిచెందు శివచేపరాజు మునుడూ
నవినయముగ మిది సత్యకీర్తి జపసత్త్వముగలవాడూ
భవితప్రిపుండ్రులు ధరియించెడి విశద కీర్తిపరుడూ’.

భల్లాణరాజునకు భార్యలిరువురు; చల్లమదేవి మల్లికాదేవి యనువారలు. వారు పరమపతివ్రతలు. రాజౌకనాడు తమ గురువు వసిష్ఠుని సేవించి ‘ఎవ్వరే మడిగినగాని, నే నొవ్వక నిచ్చెద పూని, రవ్వనొందక భీతి జెందనివ్వకను నన్నవ్వల బ్రోవవె చివ్వున శీఘ్రమే’ అనియు, నట్టి కఠోరవ్రతధారణకై దీక్షాభూతిని యాచించెను. వసిష్ఠు డట్టివ్రతము కష్టమనియు పలదనియు నుపదేశించెను. అట్టివ్రతము పూనినచో,

‘కడుపున బుట్టిన కన్యకనైనను జడియర నడిగెదరూ
కడువడి కందలు గుండెలు కండ్లును కానుక అడిగెదరూ
మెల్లగాను యిల్లాలినినై నా చల్లగ నడిగెదరూ’ కనుక పలదనెను. కాని

భల్లాణుడు తన పట్టు వీడడయ్యెను. వసిష్ఠుడతని కటులే దీక్షనొసంగెను. (ఇచ్చట వెన్నెలరేయి, చంద్రోదయము, రాజుగారి రతికేళి, సూర్యోదయము, కావ్యరీతిని వర్ణింపబడినవి.) రాజు నిండుసభలో తన వ్రతమును చాటి,

‘అడుగుపోయిన జంగమునకు నే పెడుదును ఒక పట్టు
అడిగిన లేదని నుడివితనైనను నాకగు ఆ పట్టు
జప్తముగా యీవిధమున చాటుడి అష్టదిక్కులందూ
కట్టుడి పట్టుము మొగసాలను వొక ఘంట దేగ ముందూ’ అని కావించెను.

మంత్రులటులే చాటించిరి. ఇది విని జంగము లందరు ఒకరినొకరు,

‘విడువని వీరికైవము గలిగిన జడముని జనవయ్యా
నడుపుడి ఎడిగా తడవలెను ఇక విడిఘట చిక్కయ్యా
పురహరు మరువక పూజలు చేసే పర్వతవాళయ్యా

గరళకంఠుని న్మరణ జేసెడి చురిలింగచేవయ్యా
గంట దీనుకొని గ్రుక్కున రమ్మిటు ఘంటా శరణయ్యా
నిద్దలింగమా బుద్ధవీరయా ముద్దులవీరయ్యా
నాచుండరం బోధనందయా మేధామంశయ్యా

చేదములో ప్రసిద్ధి కెక్కినా మేధావేతగిరీ! అని పిలుచుకొనుచు బయలుదేరిరి.

వారు కోరిన కోరికలన్నియు భల్లాణరాజు తీర్చి పంపెను. ఇట్లుండ ఒకనాడు భల్లాణరాజు సభకు నారదుడు వచ్చి సత్కృతిపై పోయి త్రైలాసమున పాఠ్యంతో చెప్పెను. పార్వతి శివభక్తుని దీక్ష వాశ్చర్యపడి శివునితో చెప్పెను. పరమశివుడు భల్లాణుని పరీక్షింపగూల నిండుకటకము చేరుకొనెను. పారికాంత లుండెడు వీడి కేగి ఒక్కొక్క యంట నొక్కొక్క పటుని (జంగమును) ఏలవరచి కావలసిన ధనము లొనగి తానొక జగన్మోహనారూడయ్యెను. శివుని జంగమవేషము చక్కగా వట్టంపబడినది.

జంపెకులులున్నగదుప్పివిరులుశిరమున చాల్చి, పుంహుడు చేరె నరపతికొలుపునకును
సిగిను వాయెఱులు మొగలి పువ్వుల చాల్చి, పొగడపువ్వులదండ పొందమరగమా
వక్కలాటలనంచి వలెవాటు సీటుగా - చక్కిగా చుర్చుబొట్టమరింగ దీర్చెన్
అందెలను చిరుగజ్జె పసిడిపావలును - నందివాహనుడు చెన్నొంద ధరియించెన్
సీలాల పోగులును వాలారి గోళ్లును - మొలనొక్క లత్తియును చెలువముగ చాల్చెన్

ఇట్టి వేషముతో వచ్చెడు జంగమును చూచి పారికాంతలు,

‘అమ్మలారా అక్కలారా లమ్మానరే మనవాని, కొమ్మిలో ఈరోమలాంగుఁ
ఓట చెలియలారా - బ్రహ్మదేవు డెటులజేసిన’ యనుచు నేలలు పాడిరి.

‘అక్కలారా ఈచక్కని పురుషుని మక్కువ గనుగొనరే
చక్కలనంటును మిక్కుటమై మన దిక్కుకు దోచినదే
మొగతనమున యిటువంటి పురుషుడీ జగమునందు గలదే
వగమీరగ వలెవాటు సీటు మొగ మొగలు గుల్కవాదే
చందమామను మించు మోము పసందు గల్గివాదే
కందర్వుని మేనందము మించిన మందరమగువాదే’ యని మరులుకొనిరి.

మిండజంగము పురివీధిని జనుచుండగా మరికొందరు స్త్రీలాతని జూచి,

‘మారుడేమో ఈ శూరుడు జారుడు చేరే యెవడనుచూ
మారుడైతె ఈ వరుని చేతిలో చెఱుబువిల్లు యేదీ
ఇంతులార యక డింద్రుడేమో మేనంతయు చూడండి
కాంతలార యక డింద్రుడైతె వెయికండ్ల కాంతులేనియని భ్రమల పాలైరి.

ఇటుల బయలుదేరి మాయాజంగము భల్లాణరాజు కొలువుకూటమునకు చేరు
కొనెను. అచటనున్న మంత్రులతో.

‘జారుడుగా చరియించకపోతే ధాచుణి మనమేము

ఇంద్రియముల ముడిమందజేయుటే ఇంద్రచంద్ర వదవి

సద్రవీర్యమది బుద్ధి గుండుటే ధిద్రమైన పదవి

కామిగారు మోక్షకామి గారు యిం హామి నెవ్వడైనా’ యని వాదించెను
భోజనమునకై భల్లాణరాజుతని నిమంత్రణముచేయ నాతడు,

అన్నముపై చూ కాళ రేదు నా చిన్నమనపి వినుమూ

పెన్నెలతేటకు మించిన మంచిది కన్నయ గావలయూ

మంజులభాష సమంచిత రంజిత కంజప్రతనేత్రా

లంజ లేంది వెయి లంచ మిచ్చినను గంజిబోదు నాక’ని సమాధాన
మిచ్చెను. రాజాకోరిక వలదనెను కాని లాభము లేదయ్యెను. పెండ్లి చేతునన్నను
వినడయ్యెను. ఇంతటితో నూరకొనక తనకు కావలసిన లంజియ కుండవలసిన
లక్షణము లన్నియు చెప్పెను. వద్ది నీజాతిస్త్రీ కావలెనని కోరెను. రాజుగారు
చివరకు అంగీకరించి సర్వలక్షణలక్షితయగు స్త్రీకై వేశ్యావాటికకు భటుల
నంపెను. కాని శివమాహాత్మ్యమును ప్రతివేశ్యయింట నాపూట నొక పురుషు
డుండెను. ఒక్కతెయైనను ఆనాడుకలేకుండెను. వారు తిరిగివచ్చి రాజుగారితో
మనవిచేసిరి. రాజుది నమ్మక మాటవేషముతో తానే వేశ్యావాటికకు పోయి చూచి
నిష్ఫలముగా తిరిగివచ్చెను. (ఇచ్చట జారకాంతలు వారి లక్షణములు విటులతో
జగదమాడుమాటలు మున్నగునపి విపులముగా వర్ణింపబడినవి.) తన ప్రతిజ్ఞకు
భంగము వాటిల్లనని భల్లాణుడు జంగమునకు తనభార్య వర్పింప నిశ్చయించుకొని
భార్యలక్ష్మీవార్త నెరింగించెను. పతియాజ్ఞ శిరసావహించుటకు నేననిన నేనని యా
పరమపతివ్రతలు నిర్ధవడిరి. కాని చివరకు పెద్దదగు పట్టుపుదేవి బయలుదేరెను.
పౌరు లిది పిని తమలో తాము గుసగుసలుపోయిరి. రాజుమెను తోడ్కొని
జంగమును సమీపింపగా నాలస్యమైనందుట ‘కన్నియకోసము నిన్ను నమ్ముకొని
చూచి, కాన్నులు మూడాయె కాకమెండాయెనో శౌర్యధైర్య’యని నిరకరించెను.
రాజుతని బతిమాలి యెడబరచెను. జంగము రాజుగారి శయ్యాగృహముననే
నిదురింతువనెను. రాజులులే యని యంగీకరించెను. చల్లమాదేవి తన శయ్యా
గృహమున జంగము నర్పించి పాదము లొత్తెను.

‘నీలకంఠు డా నెలతను కనుగొని కలగక చిత్తమునా
పాలలోచనుడు పవ్వళించె నటు పలుకు లేమిలేకా
తల్లి పక్కలో తనయుని తీరుగ మెల్లగ పవళించే’

జంగము నిద్రించుట జూచి చల్లమాదేవి తానే పలుకరించెను. జంగమామె
మాటలు విననట్లూరకుండెను. చల్లమాదేవి పతియాజ్ఞను పాలింపదలంచి జంగము
కోరిన లక్షణములుగల స్త్రీవలె చొరవచేసికొని,

‘మిందజంగమా పరుడు శరంబుల మెండు పేయసాగె
ఘనంపుని చెయి ముందెయ్యక మునుపే గిరిత దెయ్యరాదు
లేచి వెగ చెయి జూచి నన్ను మేల్జూచి త్రోవవయ్యా
రాచకార్యమా యోచనచేయను తోచక లేవయ్యా’ యని ఎన్నియో విధముల
బలిమాలెను కాని ‘చలిదికూటిపై వెన్నచందమున నిలిచెను అవిటుడు’. చల్లమాదేవి
మరల నొకమారు బలిమాలి తానే చేయిజూచెను. అంతలో,

‘పాలలోచనుడు బాలుండగుచును వాలలాడుచూను
నెలజాలుండై కలకలమని యీ పాలతికి గనుపించే’. చల్లమాదేవికి
సంతోషాశ్చర్యములు కలిగెను. బయటనున్న భర్త కీబాలుని రోదనము వినవచ్చి
ఆతడును ఆశ్చర్యపడెను. కొనికొని వచ్చి పరమశివుడని తెలిసి ఎత్తుకొని దంపతు
లిరువురును కొనిమూడి. పార్వతీశివులు ప్రమథగణములతో ప్రత్యక్షమైరి.
రాజదంపతులు దిగి ప్రోత్రమొనర్చిరి. శిష్యుడా రాజును భార్యయు క్తముగా
తైలాసమునకు దోడ్కొనిపోయి ప్రమథగణమునకు ప్రభువుగా వట్టిము గల్గెను.

తైవులకు శివునితోపాటు శివాంశసంఖ్యాకులుకూడ ఆరాధ్యదైవతములు.
శివుని కుమారులం దొకడగు పిఘ్నేశ్వరుడు సాధారణముగా నందరిచే పూజింప
బడును. తొలుత నవిఘ్నమస్తనక నేపనియు సాగదుకదా! తారకాసుర సంహార
ర్థమై సకలదేవప్రార్థనమున శివుడు తన యంశమునే కుమారుగా ప్రభవంప
జేసెను. పార్వతీవరమేశ్వరుల తొలియూలు కుమారస్వామి. ఆతనినే షణ్ముఖ
దనియు సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడనియు తైవులు పూజింతురు. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వర
భక్తు లాండ్రదేశమునకన్న నరవదేశమునం దధికముగా గలరు. సుబ్రహ్మణ్య
నామవ్యక్తు. లరవదేశమున పెక్కురు. సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరాలయములుకూడ
సంతియ. తెలుగువారికూడ సుబ్బారావు, సుబ్బయ్య, కుమారయ్య, నామము
లిట్టివే. కాని తమిళదేశమున సుబ్రహ్మణ్యభక్తుల సంఖ్య బహుళము. చిరతని

(తిరుత్తణి) సుబ్రహ్మణ్యస్వామి తెప్పతిరుణాళ్ళను వస్తువుగా గ్రహించి 'తెప్పొత్సవ వోడపాటి'గా పెరుగుమి పురవాసుడగు రావూరి వెంకటసుబ్బయ్య రచించెను. ఆడినక్షత్రమున క్షణకాద్రిపై వెలసియున్న సుబ్రహ్మణ్యస్వామిని దర్శించుటకు తైత్తిరులు మహాసంరంభముతో బయలుదేరుదురు. ఓపాట యంతయు నొకచక్కని దృశ్యచిత్తనము. తైత్తిరులు వార్యేటినగరమునుండి బయలుదేరి నంది పాలువగట్టున స్నానసంధ్యలు ముగించుకొని, దేవాలయమున సమాధానలు గావించుకొని, మద్రాసునుండి రాయచిరము చేరి రైలెక్కి తిన్నసూరు, పెద్దకుప్పము, కడమత్తూరు. చిన్నమపేట మీదుగా ఆర్క్కణం చేరుకొని బండ్లపై చిరతని చేరుకొని పుష్క-ణిల్ స్నానములు చేసి యలంకరించుకొని కొండనెక్కి స్వామిని సేవించుకొని స్వామి తెప్పొత్సవమువెంట వీధివీధుల తిరుగుట, తెప్ప చూడవచ్చిన బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు. వైష్ణవులు (అరవమున) మాధ్యులు (కన్నడమున) మాటలాడుకొనుట. జని సమ్మర్తమున దొంగల యల్లుటలు, తెప్ప మూడుచుట్లు తిరుగ స్వామి మరల కొండనెక్కుట లాటగాల దృశ్యము లతిమనోహరముగా విర్జింపబడినవి. తెప్ప చూడవచ్చిన బ్రాహ్మణు లిట్లు మాటలాడుకొని...

ఎప్పుడొస్తే మీరు కుప్పాపెండ్లు. ఇప్పుడే వస్తే మీ యీ చుట్టెనీకి
చాలయ్యి కోటయ్యి బాగ పున్నారా, చాలగా నందరు చక్కనున్నారు
సుఖమే మనవారెల్ల సూరయ్యగారు.

వరిపంట లేపాటి వర్షమేపాటి, కటవుపో యీసారి నిటదె మేలొను
ఏలేది మీచిన్న పిల్లవాడేడి. తల్లిదగ్గర చన్నుదాగు వాడిదిగా
ఆదెమ్మ మీరాక ఆశ్చర్యమిప్పుడు, యీదేవుని జూడ ఇట ప్రాప్తి నేమి
ఎన్నమ్మ మీకోడ రన్నేండ్లదమ్మా, యేన్నేండ్లు చెప్పినే యీసిగ్గుదాట్లు.
యేడుతో పద్దెనిమి దేండ్లాయెనమ్మా

చిన్నవాడికి పెండ్లి చేయలేదటయే. కన్య యెక్కడ ఉదరగారెడు పోషే
బిడ్డ రెండోయి పేరయ్య నీయి, అడ్డి తీరగలేదు మాయాడ దికను'.

వైష్ణవుల సంభాషణ మరవములో సాగినది.

ఎప్పోవో దేవరీ రేకుందరుళి నీరుం-యిప్పొదా నడియేనుం యిదె వందేన్ పాటం
వరదయ్యంగారె నీరే వందదెన్నిప్పొ-పెరుమాళ్ళ శేవైక్కి ప్రీతియాదు వందేన్

ఇక మాధ్యుల ప్రసంగము గమనింపుడు.

‘దావాగబందిరో తమ్మజాత్రె-యీవాగ బందవే యీగ తెప్పక్కె-
తుంబదినవాయత్తు నిమ్మ దర్శనపు-తందిగ నీపెల్లి తక్కిండుబంది
స్నానెల్లి మాడిదిరి శామణ్ణజాత్రె-నానాగి బందుకేళినె నిమ్మల్లి
వస్త్రావళి గళాకి బడిళి నాదో-పె-నత్రక్కె హోవరే క్షణదల్లి యీగ
బహుళ హోళిగె తుప్ప పాయన యధేచ్చ-సహజమం ఓగె ఫేణి క్షణదల్లి బడిళి’

ఇందరి సంభాషణము లొకయెచ్చ **భూద్రుల** సంభాషణము లొకయెత్తుగా నున్నవి.

‘లచ్చమ్మ నేడాడి నక్షత్రమంట-లచ్చనంబుగ సామి వచ్చేది సూచే
పెదపావ చినపావ పెద్దక్క-తిమ్మ-రదిలి వచ్చిరి గొల్లకనికి మారుద్ర
యీడిగె పెదపోలు యీరమ్మబుచ్చి-వోడు? రచ్చిరే కూడొంటి యిప్పుడు
అందరు వైనమై నందేటిలోన-ముందుగా మునిగొచ్చి ఎందు వున్నారో
తెప్పన పోయి ఎండి తిరు(వ)ళక్క పేసి-యిప్పు దొర్తామె మన మీతెప్ప సూడ
లచ్చి సూడే పజను లచ్చోపలచ్చి లచ్చరోపేమి యింతెచ్చుగా నుండు
సూటిగా లెక్కేసి సూసితీ యిప్పుడు-యేటిమీదను నూటయెఱ్ఱు చూచుండు
యింతెయ్య పన రాల దీచోద్యమేమే - వసిగూబలదొ గూడ పైనుండుగాని
బగు యేడికిది సూడె బాగ యీతెప్ప - దిగువ పారాళాన దిగి యుంటచేమొ
అదిదబ్బరె తెప్ప కదల దది సూడు - యిరినీల తేలరా దీయింత రేమొ
మునుగునో పొల్లునో మోస మొచ్చినో - రాచ చిన్నోచేడ తప్పెనో సూడే
బోగమమ్మగొండ్లు బాగ యాడేరే -

యింత యాకును వక్క సూడె చెన్నెంగి - యింత కాసుకు దీసి యింటుండునంటే
బొరుగులు తయ్యెడు వొట్టో యేస్కోని-కొంబుతూ సూరామె కూకుండుకోసి’

జానపదుల భాషను సంపూర్ణముగా నాకళించుకొనినా డీకవివరుడు. ఉత్పన్న
సమ్మర్పమున దొంగలు తమ కైంకర్యము తాము చేయుచుండిరి. లోకములో
నంద రొకతీరుగా నుండరుకదా. హరికథ వినుటకు వచ్చెడు భక్తులు వేరు.
అచ్చటి పాదరక్ష లవహరించుటకు వచ్చెడు భక్తులు వేరు.

‘కుప్పావధాన్లది గుండుచెంబొకటి - యిప్పుడు దొంగలు యెత్తుకేగిరట
మనపెద్దివల్లవి మడుపు దోవతులు - మడిసంచితో కూడ మరి దాచికొనిరే’
‘నాగయ్య చొకట్లు పోగులా జోళ్లు, పోగొట్టుకొని యాణ్ణె పొర్లుచున్నాడు
రామయ్య చేనున్న సామాను మూట, యామరించీ దొంగ లెత్తుకొనిపోయిరే
శేషమ్మ పెద గోడుంపునలూ యిప్పుడు, మోసగించి యెవరో తీసుక పోయిరే
అత్త చెవిమన్న కత్తిరిబావి లొకటి, కత్తిరించీ దొంగ లెత్తుకొనిపోయిరే
ముచ్చలు వేరెవరు వచ్చియున్నారా, యిచ్చటి స్థానికు లింక యెవరమ్మా
నంట చేనినచోట వక మూట యిప్పుడు, యింటివా రెత్తుకొని యిచట లేదనిరీ’.

ఇట్టి సహజములగు భావములు మనకు నిజముగా నాయుత్పవమును కన్నులకు గట్టించునటుల వర్ణింపబడినవి.

తెలంగాణమున సుప్రసిద్ధతైవక్షేత్రము లెన్నియో కలవు. వేములవాడ, వాల్మీకి, కొలనుపాకవంటివి చాలత్రకప్రసిద్ధి గాంచినవి ఇవిగాకను ఐరోన్, కొమిరెల్లివంటి జానపదకైవక్షేత్రములు లెక్కకు పోయి కలవు. వీనిని జానపద కైవక్షేత్రములని యేల యంటిననగా సీచోమిలందు గూడెడు తైర్తికు లధికముగా జానపదులే. ప్రత్యేకముగా కొమిరెల్లి కైవక్షేత్రమునందు గొల్లలు, కుమలు తక్కినవారికంటె బహుళసంఖ్యలో చేరుకొందురు కొమిరెల్లి మల్లన్న మల్లేశ్వరస్వామి, తెలంగాణమందలి గొల్లకురుమ లందరికి నిలువేల్పు. ఈ 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'ను గొల్లలు, వీరన్నలసాయి, రాబమరాజు కథచెప్పనే చెప్పదు బొట్టవోసికొందురు. కొమిరెల్లిమల్లన్న కథను చేపట్టి ప్రాసినది చెర్విరాల భాగయ్య యను వైశ్యకవివరుడు. కొమిరెల్లిమల్లన్న కథను తెలంగాణమున నెరుగని జానపదు డుండదు. ఇంతియకాక ఈ కథ నృశాస్త్రివేత్తల దృష్టికిగూడ వచ్చినది. హైదరాబాదు రాష్ట్రమందున్న జొలలగూపు పశోధన మొనర్చిన నయ్యదు సిరాజుల్లసను అను పరిమర్శకుడు కురుమవారిని గూపు ప్రాయము నీ కథను తన గ్రంథమున పేర్కొనెను. భాగయ్యగారు శ్రీకైలమల్లికార్జున స్వామియే కొమిరెల్లిమల్లన్న యనినది.

‘కలియుగ కైలాసమనెడు, కొమరెల్లిభూమిదైన
శ్రీకృష్ణలైయొప్పునట్టి, శ్రీకైలహిమదైన
ప్రమలాంబాహృదయలోలు పరగి మల్లికార్జునున
కట్టు చెప్పబూసినాడ, కొండతోడ వినుడి మీసము’.

కొల్లాపురి పట్టణమును ఆరెడ్డియను నాతడు పాలించుచుండెను.

ఆతడు రూసమందు మన్మథుడు-వోపిరిందు ధర్మరాజు
దైత్యమందు ధర్మదయ్య-శౌర్యమందు అర్జునాడు
విద్యలందు బృహస్పతి-పితృవసుందు యింద్రదయ్య
దాసమందు కిష్టదయ్య-భర్తృము లిప్పవనాడు. ఆరెడ్డికి తగిన భార్య
నీలమ; పరమపతివ్రత; సద్గుణరాశి. ఆదంపతుల కార్కురు కుమారులు కలిగిరి.
సకలసంపదల తులతూగుచు ఆరెడ్డిదంపతులు ‘ప్రజ్ఞావంతులనగ నొప్పి భూమి

నేలుచుండిరియ్య'. ఇట్లుండ కైలాసముం దొకనాడీ దంపతుల కథ విని వారి పరీక్షింపగోరి జంగమవేషముతో ఈశ్వరుడు వేళగానివేళ అదిరెడ్డి వాకిట నిలిచి ఖడ్గమడిగెను. ద్వారపాలకులవలన నీవార్త విని అదిరెడ్డి 'వేళగానివేళ నేడు వృద్ధజంగ మెందుకొచ్చె, నేడు తిరిగి పొమ్మనియు-రేపు మల్లెరమ్మనుమి' యు చెప్పిపుచ్చెను. కాని మాయాజంగము పోక కేవలము 'పిడికెడు తనచేత నా ఖడ్గమిడు మటించు దెల్పు'మని మరల వార్తనంపెను. అదిరెడ్డి కుపితుడై 'వెనుముందు జూడకుండ మెడబట్టి నెట్టివేయు'డని ఆజ్ఞాపించెను. మాయాజంగము రెడ్డిని కష్టపెట్టదలంచి దైర్యపీడుడు, శౌర్యపీడుడను రాజులను సకలసేన సమూహములతో కొల్లాపురపై దండువెడల బంపెను. అదిరెడ్డి వారి నెదిరింజాలక 'ప్రాణములతో బ్రతికియున్న-బలునుగూర దినియునైన' బ్రదుకవచ్చునఁ భార్యాపుత్రాదులతో ఘోరారణ్యంబుల బడి పారిపోయెను. శివుడరణ్యమున పెన గలిపినలు కార్పిచ్చులు కల్పించెను. వారెటులో తప్పించుకొని 'పూర్వము బసవేశ్వరు డేలు పుణ్యభూమి' యగునట్టి కల్యాణపురము చేరుకొనిరి. కల్యాణము నప్పుడు కలగంగరాజు పాలించుచుండెను-కల్యాణపురము శివభక్తుల కానందము.

'అగ్రమవాసులెల్ల అభవుని నదృక్తి పట్టె

పురుషుల పేర్లన్నియును పురహరుని నామమూలె

త్రీల పేర్లన్నియును శ్రీకంఠుని నామమూలె

యే పురుషుని జూచినను యే త్రీని జూచినను

నుడుటను వీధాతిరేఖ యెడలో రుద్రాక్ష పేర్లు

మెడలో లింగపుకాయలు మిగుల సత్యధాషణములు

జూలిబక్తి లేనివాచు పోదించిన దొడుకతోరు'. అట్టి పట్టణమునకు అదిరెడ్డి కుటుంబము చేరినంతనే పౌరులు,

'అంగమందు భక్తితో లింగము ధరించినట్టి

దుర్మార్గులు మీరలెవరో తొలగిపొం డటంచు' బల్కిరి. వారు పట్టణమును

విడిచి బయటికి వచ్చిరి. కూలికి పోవ నొకకాపు.

'యిక్కడి మర్యాదలను ఎరుగకుండ వస్తరేల

మిమ్ముల జూడంగరాదు మీతో మాటలాడరాదు

అంగమందు మీరలకు లింగధారణంబు లేదని వల్కెను. గ్రామబహిష్కృతుడై అదిరెడ్డికుటుంబమునా రూరిబయట నొక గుడిపెలో నివసించుచు తమకు గలిగిన విపత్తుకు దుఃఖించుచు ఈశ్వరుని ధ్యానించుచుండిరి. పరమేశ్వరుడు

'ఇంక వీర్లు పరీక్షించి సంకటముల జాపెదనని, జంగమయ్య శేషమూని సరగున నట కేగుదెంచి' భిక్షమడిగెను. సీలమ అతిబక్తితో తన చెంతనున్న తప్పుడు నూకలు జంగమదేవరకు భిక్ష చేసెను. పరమేశ్వరుడు, 'భక్తి గలిగినట్టి భిక్ష పట్టెదన జాలునంచు' స్వీకరించి గుణపంకజగు కొడుకు గల్లునని పరమిచ్చెను. సంతానమేల సంపదల నిమ్మని సీలకు కోరెను. ఇది పరమేశ్వరుడు సంతానముతోపాటు సంపదలు గల్లునని చెప్పి భూతి నొసగి పోయెను. కుమారునకు మల్లన్నయని పేరుబెట్టుమనెను. పరమేశ్వరుని యనుగ్రహమున సీలమకు కొంతకాలమునకు పుత్రు డుదయించెను. మల్లన్నయని పేరు బెట్టిరి. మల్లన్న శుక్లవక్షచంద్రునినలె పెరిగి పెద్దవాడై సకలసద్గుణ విద్యాసంపన్నుడయ్యెను. ఒకనాడు కల్యాణాదీశ్వరుడగు కలగంగరాజు మల్లన్నను చూచి ఆకృష్టుడై సంగన్నద్వారమున నతని రావించి వారి పర్తమూనమంతయు విని కొల్లాపురి రాజ్యము మరిల పాతి పచ్చని స్థేర్పాటుచేసి సంగన్న నిచ్చి కొల్లాపురమంపి మల్లన్నకు కొల్లాపుర పట్టణము పట్టము గట్టించెను. సంగన్న పెద్దవారి నార్గురిని వ్యవసాయమునకై నియోగించెను. మల్లన్నచే రాజ్యము చేయించుండెను. ఆదిరెడ్డిటలుంబమువారు మనుపడికన్న సుఖముగా కాలము గడపుచుండిరి. దేవగిరినేలు కటాల్ రెడ్డి కూటంబు పద్మాక్షి: అందచందముల పుట్టిల్లు. మల్లన్నకు పద్మాక్షితో పిదపా మగుడుకు కొంత ధనలోపము కలిగెను. మల్లన్న సంగన్నతో నాది చించి అట్టిధనమును కల్యాణపురపు కలగంగరాజుకిడ వంపాదంపబోయెను. ధనాగారిమున కావలియున్న మైసమ్మను దివ్యాత్ములచే సాధించి ధనముగొని పిదపాము చేసికొనెను. కొంతకాల బుట్లు జరిగిన తరువాత పద్మాక్షితోడికోడండగు వన్నెలక్కమ్మ, ఉత్తరమ్మ, సుజనమ్మ, హణిక్కమ్మ పమలమ్మ యనువారిలు ఈర్వాకుపులై. వన్నెలక్కమ్మ చెల్లెండ్రతో,

'మన భర్తలు పెద్దవారు మల్లేఖుడు చిన్నవాడు

పెద్దవారు కృషిచేయుట చిన్నవాడు భవి నెలుడు

పద్మాక్షికి దాసీలమై పడియుండిగవలసె మనమని పురి నెక్కించి

'భక్తి చేత మల్లేఖుని చెడగొట్టరేము మనము

యిక్కి చేత కార్యమూలు ఒనగూడుట నిజము సుమ్రుని ప్రబోధమొనరించి

'మల్లేఖుని ఈనాడె మనవద్దకు పిలిపించియు

రేనినింద నొకటి మనము వారిమీద మోపుదా'మని నిశ్చయించెను.

తరుణముచూచి వన్నెలక్కమ్మ సారంగధరి కథయందలి చిత్రాంగిపాత్రమును

బూరుక్రిమలని చంపజూచెను నాని శివుడు ప్రత్యక్షమై చంపబడనియు
వానిని పోషింపుమనియు, సహాయమునకై 'భైరవుని ఏకద్రకు బంపువాడ'
ననియు, నాయాగొట్టెల పేర్లను చెప్పి నాని 'పలువుము బ్రహ్మయటంచు-ప్రేమ
మీర నెల్లపుడు. కాంచనాను పీని దొప్పు కంటిల్లను నేయవచ్చు' ననియు వాని
గప్పుకొన్న 'అఖిలమైనవర్ణాలట ఆశీషణ ఉండబోదు. దేవతలకు మెప్పునుమ్మి
దేహము ఆరోగ్యముండు'నని బోధించి తిరోహితుడయ్యెను. మల్లన రా
గొట్టెలను రాచుటలో భైరవుడు బ్రక్కతో తోడ్పడెను. అడవిలో నొకనాడు
రత్నాంగియను కన్య రాహుణుని దీర్ఘయయ్యు యమగొండ రాక్షసిచే పెంచబడి
మల్లన్నను మోహించెను. (ఈ రత్నాంగికథ కాంభోజరాజుకథయందలి
రత్నాలగంధి కథవలె నున్నది) మల్లన్న యమగొండ రాక్షసిని సంహరించి శివుని
దలంచెను. శివుడు రత్నాంగీమల్లన్నలకు ఉన్నిదానము కంకణము గట్టి సహాయము
చేసెను. మల్లన్న తన యిల్లు చేరుకొని రత్నాంగిని సద్మాత్రికీ నప్పగించి యామెతో

*పలువులు రాములు నీరు - పరగను సేవించు ముందు

ఈ గోరియలు రత్నాంగికి - ఇంపుగాను ఉద్వియంచు

పత్తి దండణము నీరు - పరగను రాట్లచుండు

ఉన్నిదారము రత్నాంగికి - ఉద్వియండు సువిరముగి'నని యాజ్ఞాపించెను.

కొన్నాళ్లకు మల్లన్న ప్రత్యక్షేత్రములు సందర్శింపబోయెను. కంచుభేల పట్టణ
మందు నిర్దేవులను దీక్షించుకి జగదంబవరమున భ్రమరాంబికయను కూతురు
జన్మించెను. ఈ భ్రమరాంబినే కొందరు మూడల-మేడల-నూడల దేవియని
పిలుచును) ఆమె యొకనాడు తన యుద్ధానవనమున హుంతుచుండగా మల్లన్న
ఆమెను చూచి మోహించెను. (ఇచ్చట భ్రమరాంబి పర్వతము కావ్యమార్గమున
నడచినది) భ్రమరాంబి మల్లన్నను చూపించెను. (ఇచ్చట మల్లన్న ప్రసర్తనము
కూడ శివుల దృష్టితో జూచిన నొచిలివంతముగా లేదు) బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై
మల్లన్నను భ్రమరాంబిను మీరుపురు పార్శ్వరీపరమేశ్వరులనియు కారణజన్మ
లనియు పరచయమొనర్చు వివాహమొనర్చెను. శివకంచి పురమున కాలసేన
వీరసేనులను దైత్యుల నిర్జింపుమని బ్రహ్మ మల్లన్నను కోరెను. మల్లన్న
శివకంచికిగి రాక్షససంహార మొనరించి గృహోన్ముఖుడయ్యెను. మధ్యేమార్గమున
మల్లన్న గొల్లవడుచగు కేతమ్మ సుద్వాహమై భ్రమరాంబి గ్రామమున
కేగెను. ఇరువురు సవతులు పోరాడుకొనగా సశరీరబాణి నాటతో మీరు గంగా

గోరులనియు చెప్పి 'నామరూపములు వేరై నందువల్ల దెలియకుంటిం, నవతిపోయి లేక మీరు చక్కగా కలుసుండరమ్మ' యని వల్కెను మల్లన్న నారి నిరుప్పు దోడ్కొని కొల్లాపురికేగి రత్నాంగిని పద్మాక్షిని కలిసికొనెను. కొన్నాళ్లు కొల్లా పురమున నుండి మల్లన్న భార్యలందరిని దోడ్కొని శివకాంచిత్రా కేగి పట్టాభిషిక్తు డయ్యెను. ఇది మల్లన్న కథ. కొమిరెల్లి స్థలహాహాత్యమును జానపదకవి చెప్పిరాల భాగయ్య సరళభావములతో వ్యావహారికభాషలో చక్కగా నీతిపన నడిపించెను. ఇది శివపారమ్మను బోధించునట్టిగాధ. అనేకాద్భుతములు నమానుషవిషయము లున్నను కథాకథనము చక్కగా సాగినది.

పైన వర్ణింపబడిన గేయములన్నియు శివపారమ్మమును ప్రబోధించు నట్టివే, ఇవికాకను పెక్కుగేయములు శైవసంబంధకములు కలవు. మెకంజీ దొర సేకరించిన బసవేశ్వరుని జీవితము దాని యంతర్భాగములుగా నున్న మడివాళయ్య, పూదయ్య, కూనపాండ్యరాయుడు, కక్కయ్య మున్నగువారి కథలను శ్రీ హరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమున నుదాహరించియున్నారు. ఆగేయములు నాకు లభింపమి నే నుట్టుంకించుటలేదు. నిజలింగ చిక్కయ్యయను శివభక్తుని గాధ యక్షగానమందు లభించుటచేసి దానిని కూడ విడిచితిని. శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు సారంగధరుని కథను గూడ శైవవాఙ్మయమున డెప్పించి నేనీ కథను కరుణారసప్రధానగాధలందు చేర్చినాను. ఇటుల శైవవాఙ్మయమనంతముగా మనకు లభించును. జానపదవాఙ్మయమునకు ప్రోత్సాహము కలిగించుటయేకాక దాని మనుగడకు కూడ కారణమైనది శైవమని మరల నొకసారి చెప్పి శైవ వాఙ్మయవిమర్శ మింతటితో విరమించుచున్నాను.

వైష్ణవమత సంబంధములు

త్రిమూర్తులందు స్థితికారకుడు విష్ణువు. వేదములం దాతనికి బ్రహ్మ రుద్రాదులకు వలెనే ప్రాధాన్యమున్నది. ఇక దుష్టశిక్షణ చూతని వ్రతము కనుకనే అనేకావతారము లెత్తవలసివచ్చెను. భాగవత, విష్ణుపురాణాదులు విష్ణుపారమ్మ ముద్ఘోషించునట్టివి. శైవమువలెనే వైష్ణవముకూడ భక్తిమతము జ్ఞానమార్గము నందువలె కాక ఈ భక్తిమార్గమున ద్యావమునకు చిత్రైకాగ్రతకు మూర్తి యవసరము, శైవవైష్ణవభేదము లీమూర్తిభేదములనే సూచించును. శైవులు శివుని పరమదైవతముగా నారాధించిన వైష్ణవులు విష్ణువునకు పట్టిము గట్టెదరు.

ఈ రెండు మతములును భరతఖండమం దంతటను చాలకాలమునుండి ప్రచార మున్నవి. అవై దికములగు జైనబౌద్ధముల నెదుర్కొని శంకరాచార్యులద్వైతమును ఎనిమిదవ శతాబ్దిమున స్థాపించిరి. శంకరునకు పూర్వమే వైష్ణవులగు ఆళ్వారులు జైనబౌద్ధాది యవై దికమతములందున్న వర్ణవ్యవస్థారాహిత్యమును తామును అంగీకరించి వై దికమతమునకే బలము చేకూర్చిరి. 'దక్షిణ హిందూ స్థానము' యభక్తిప్రధానమైన వైష్ణవమతము, శరణార్థుడు, నాథముని, పుండరీకాక్షుడు, రామమిత్రుడు, యామునాచార్యుడు మొదలగు పరమ భాగవతోత్తములచే బోధింపబడుచుండుటచేత తక్కువజాతివారనేకులు వైష్ణవ భక్తాగ్రేసరులై యున్నతస్థితికి వచ్చి భాగవతులచే పూజింపబడుచుండిరి. అయినను వైష్ణవ మతముకూడ రామానుజు లవతరించువరకు కర్మప్రధానమైన వై దికమతమును గాని, వైరాగ్యప్రధానమైన శైవమతమునుగాని మించి విశేష వ్యాప్తిజెంది యుండలేదు.¹ బసవేశ్వరుడు మున్నగు శైవులు కులతత్వము నంగీకరింపక పోషట మన మెరుగుదుము. దీనిని మొదట ప్రతిపాదించినది వైష్ణవులే. పన్నిద్దరాళ్వారులలో నధికులు శూద్రులే. వీరిలో ముఖ్యుడగు నమ్మాళ్వారు (ఈయనకే శరణార్థుడను నామంతరము కలదు) తిరుమంగయాళ్వారును తిరుప్పావ్వాళ్వారు (హరిజనుడు)ను శూద్రులే. ఈ యాళ్వారులు రచించిన వైష్ణవ భక్తిగ్రంథము 'నాలాయిరం' అనబడును. ఇందు శ్రీకృష్ణుని యవతారలీలలు మున్నగునవి పర్వములు. నమ్మాళ్వారు రచించిన 'తిరుపాయ్ మొయ్' వైష్ణవ వాఙ్మయమున ప్రధానమై భక్తిప్రేమల నుద్బోధించు గ్రంథము. 'చండాలోస్తు సతు ద్విజోస్తు గురురత్యేషా మనీషా మమ'² యన్న శంకరులు దక్క తక్కిన యద్వైతు లీమార్గము నవలంబింప నమర్థులు కాలై రి. వైష్ణవులం దీమార్గము ననేకు లవలంబించిరి. శంకరుడు స్థాపించినది అద్వైతమతము. ఈతని తరువాత సుమారు మూడు వందలేండ్లకు 11వ శతాబ్దిపు ప్రారంభమున జన్మించిన శ్రీ రామానుజాచార్యులు 'సోహం' 'జగన్మిత్రా'ది యద్వైతవాదముల నెదుర్కొని విశిష్టాద్వైతమును స్థాపించిరి. విశిష్టాద్వైతబీజము లప్పటికే బోధాయన మహర్షి మంయు నాళ్వారులు నాటియుండిరి. సంప్రదాయజ్ఞులీ యాళ్వారులందుప్రథముని క్రీ.పూ. 4203 నకు గొంపోవుదురు. చారిత్రకులు మాత్రమే యాళ్వారులను క్రీ.శ. 6 నుండి 9 శతాబ్దముల మధ్యనున్నట్లు నిశ్చయించిరి. ఉభయవిధమయిన

1. ఆంధ్రుల చరిత్రము ఐదవ సంపుటము 273 పుట. శ్రీ చిలుకూరి పీఠభద్రరావుగారు
2. మనీషాపంచకము

ఆత్మల కై కృత్యమును బోధించుటలని నీ సిద్ధాంతము విశిష్టాద్వైత మనబడినది. జీవేశ్వరుల కావయం దద్వైతమును ఒప్పుకొనుచునే మోక్షస్థితి సృష్టితమై లయాదికాచక్రపుల భేదముతో విశిష్టమును కనుక నిది విశిష్టాద్వైతమైనది. దీని ననుసరించి మరణానంతరము ముక్తి లభించును. జీవాన్ముక్తిలేదు. పరమాత్మ జీవాత్మల సంబంధము - పండు దాని రుచి, అగ్ని దాని దహనశక్తి, పాలు దాని తెలుపుపంటి సంబంధము. అద్వైతమునందే విశిష్టతగలది కాని విశిష్టాద్వైతముగి. దీనియందు చిత్తు, లబిత్తు, ఛఃశ్వరుడని తత్వములు మూడు. చిత్తు జీవాన్మరూపము, జ్ఞానానందమయము. నిత్యము, శేషమునైనది. ఇది మోక్షదశయం దీశ్వర సాధార్యమందును అచిత్తు ప్రకృతి, జడము, వికారాస్పదము; భగవంతునకు చేపలము క్రిడోపకరణభూతము; సంసారమునకు మూలము. ఇక నీశ్వరుడు నిత్తుడు; సకలకల్యాణగుణాకరుడు; చేతనాచేతనముల కంతర్యామి. చిదచిత్తులతని కప్పభక్తిద్వారే శేషములు. కారణావస్థయందును కార్యావస్థయందును క్రమముగా సూక్ష్మస్థూలావస్థల నొందెడు చిదచిత్తులచే నీశ్వరుడు విశిష్టుడై యుండును. ఛః యుభయవిధవరమాత్మైక్యమే విశిష్టాద్వైతము. శంకరుడు బ్రహ్మము (ఛఃశ్వరుడు) నిర్గుణమనగా రామానుజు లాబ్రహ్మము సగుణ స్వరూపమై ప్రమాదికల్యాణగుణయుతమైన దనిరి. రామానుజులు భారతదేశ మంతటను తిరిగి తమ మతప్రచార మొనర్చిరి. శంకర రామానుజుల మతములకు భిన్నమైన ద్వైతపాదమును ప్రాపించిన మధ్వాచార్యులును, ఆయన అనుయాయు లగు మాధ్వలును, భక్తివిషయమున విష్ణువునకే వట్టము గట్టిరి. పండితారాధ్యుడు పాల్కురికి సోమనాథుడు మున్నగువారు కైవమును పండితులకును పామరుల కును స-పోషనట్లుగ నుంచినటులే రామానుజులు వైష్ణవమును పండితపామరు లిరువురకును గ్రాహ్యమగునట్లు బోధించిరి. ఆళ్వారులు భక్తులు. చారి శిష్యులు, పండితులగు ఆచార్యులు, వేదాంతవేత్తలు; జ్ఞానులు. వైష్ణవమున ఆళ్వారులు భక్తిసాహిత్యమునకును, ఆచార్యులు వేదాంతము విజ్ఞానములకును ప్రాతినిధ్యము వహింతురు. బసవని భక్తిచూర్ణమునకు పండితుడు, పాల్కురికిపండివారి వేదాంతము జతపడినట్లు పూర్వాళ్వారుల భక్తికి రామానుజాచార్యుల వేదాంత విద్య తోడ్పడినది.

సంస్కృతమందున్న ప్రస్తావిత్రయభాష్యములు (బ్రహ్మసూత్రభాష్యము

గీతాభాష్యము, ఉపనిషద్భాష్యములు) సహస్రనామభాష్యము సిద్ధిత్రయము మున్నగునవి వాదక్షమమయి పండితులను మెప్పించగలిగినచో, భక్తిప్రపత్తి జ్ఞానవైరాగ్యాలను బోధించు దేశభాషాపాఞ్జయము ద్రవిడవేదములు, కీర్తనలు మాహాత్మ్యములు, ఆళ్వారుల చరిత్రములు, వారి రచనములు మున్నగునవి పామరుల నాకర్షించినవి. వీరిశైవము ప్రబలుటకు పూర్వము శైవవైష్ణవముల కధికసంఘర్షణము జరిగినట్లు లేదు. యామునాచార్య చరిత్రము, విష్ణుచిత్తుని కథ, చోళదేశాధీశ్వరుని (రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుడగు కులోత్తుంగ చోడ దేవుని) బాధవలన రామానుజులు శ్రీరంగమును విడిచి మైసూరుప్రాంతముల కేగుట వంటివి క్వాచిత్కముగా నగుపించును. మధ్వాచార్యుల యనంతరము వరకును ఈ మతత్రయము లధికసంఘర్షణము లేకయే భారతదేశమంతటను ప్రబలినవి. కాని 18వ శతాబ్దమునాటికి మతత్రయ శిష్యవరంపరలదారు తర్కము పెంచుకొని అన్యోన్యము కలహించుటయేకాక ఆయామతములం దాంతరంగిక భేదములుకూడ నేర్పరచిరి. శైవాఖిమానులచే వైష్ణవులును, వైష్ణవాఖిమానులచే శైవులును హింసించబడిరి. వైష్ణవము చీలి 'వడగల' 'తెంగల' విభేదము లేర్పడినది. ఇది ప్రపత్తి సిద్ధాంతమున కలిగిన భేదమున కూడాహరణము. వీరిలో నొకరిది మర్కట కిశోరస్వాయము, మరొకరిది మార్జాలకిశోరస్వాయము. 'చావకూడు' పెట్టించిన బ్రహ్మనాయనివంటివాం బాసట యున్నను శైవము ప్రబలినంతగా వైష్ణవము తెలుగుదేశములో తొలుత ప్రబలలేదు. ఐనను 'వీరిశైవముతోనే వీరివైష్ణవముకూడ తెలుగునాట వ్యాపించినది. శ్రీకూర్మము సింహాచలములలోని శివాలయములు విష్ణ్వాలయములుగా మార్చబడినవి. మంగళగిరి, అహోబిలము, కదిరి, సింగరాయకొండ, నెల్లూరు, అంతర్వేది, ఉపమాకలలో విష్ణుదేవునికి ఆలయములు వెలసినవి. కోరుకొండకు శ్రీరంగ పరాశరభట్టు వచ్చి ముమ్మడిరెడ్డిని శిష్యునిగా జేసికొని వైష్ణవమతవ్యాపనము చేసెను (1325). ఈ ప్రచారమువల్ల వైష్ణవగాధలునూ, ముఖ్యముగా శ్రీకృష్ణుని చరిత్రా, మాహాత్మ్యమునూ జనసామాన్యమునకు విభ్రమము కల్గించెను'1. రామానుజుని తనదేశముమండి పారద్రోలిన కులోత్తుంగచోడుని మరణానంతర మాతని కుమారుడగు పుత్రమచోడుడే రామానుజుని మరల తనదేశమునకు రప్పించి యాదరించెను. చోళదేశమున వైష్ణవమతవ్యాప్తి బాగుగా జరిగెను.

1. దేశసారస్వతవిమూఠి - శ్రీపాదగోపాలకృష్ణమూర్తి. కన్నెర, డిసెంబరు 1953.

మొదట పాపిపోయినప్పుడు రామానుజుడు తలదేపరాయలు పలపాలించు
 గంగాడిదేశమున తన మాహాత్మ్యముజూపి జైనుడగు ఆరాజును విష్ణువర్ధనునిగా
 చాచి వైష్ణవమతవ్యాప్తి గావించుచేయఁబడి, తలక్కాడు, గదగు,
 హరిదసపాల్లి, తొండపూట మేలుకోట, మున్నగుచోట్ల జైనుల నిర్మూలించి
 వైష్ణవధ్వజ మెత్తించెను. విజయనగరసామ్రాజ్యమునను దాని సామంత
 పండలములందును వైష్ణవమునకు పశేషదోహదము కలిగి బహుశక్తిపై
 గంచినది. రాశాచార్యముద్ర భుజము దప్పినను పీపు దప్పదనునంత
 ప్రగాఢముగా వైష్ణవము స్థాపించెను. అల్లసానివంటి నందవరీక బ్రాహ్మణుడే
 వైష్ణవమతాభిమాని యుండెను. విష్ణుచిత్తీయము, పాఠశాలాపహరణమును
 పలుపడినవి. తరువాత మన్నారదానపాలనము, విష్ణుమాయాపాలనము
 తోడికముగా పచ్చినవి ప్రరాణములుగా, కావ్యములుగా, యక్షగానములుగా,
 వైష్ణవవాఙ్మయము పెరిగిపోయినవి. దానపదులందుగూడ వైష్ణవప్రభావముచిహ్నమై
 గేయసాహిత్య ముద్భవించినది. ఇట్టిదానిలో భక్తిసారస్వతమే అధికముగా
 ఉన్నది. దీనిని భక్తిగేయములక్రింద చర్చింతము. ప్రస్తుతము మాత్రము
 విష్ణుపాఠ్యమును, మాహాత్మ్యమును సూచించు గేయములను విచారితము.
 పనిదో పందరాజు పెండ్లిపాట, ఆండాళ్ చరిత్రము - శ్రీరంగమాహాత్మ్యము,
 తిరుమంత్రముపాట, దశావతారములపాట, శ్రీలక్ష్మీదేవి సౌగంధాలాట,
 వెంకటేశ్వరులపాట, చెంచీతకథ, నవల కయ్యము, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము,
 సత్సంగదమహారాజుకథ, చిన్నమ్మకథ, పరాహంసాచరిత్రము, నూట
 మొగిమిది దిన్యతిపతులు వెంకటేశ్వరమాహాత్మ్యము, అశువందారుపాట,
 రామానుజప్రభావము, శ్రీరంగప్రభావము ముఖ్యములు.

కంచి పరదరాజస్వామి వివాహగాథను గోపయగారి రామయ్య
 'పరదరాజు-పెండ్లిపాట'గా రచించెను. పాటవివరన 'కోర్కెతోను లింగంపల్లి
 గోపయారాముపేర, కరుణ కలిగియుండె చాల కంచివరదుడూ' అని కలదు.
 లింగంపల్లి గ్రామవాసుడై యుండును గోపయ యనునది ఇంటిపేరైనను లేదా
 కండ్రిపేరైనను కావలెను రామయ్య కృతికర్త. కవి తెలంగాణమువాడని
 నా యూహము. బాగాలు, (పోకలు) గూడ, (పూలబుట్ట) వంటి తెలంగాణపు
 హందలికప్రయోగములుంటచే తెలంగాణమువాడంటిని. కాకపోవచ్చునుకూడ.
 కవి కాళిదాసును ఛాందించి పరదరాజస్వామి నిట్లు వర్ణించెను. 'పెక్కు మార్య

మండలములు ఒక్కచోట పొడిచినట్లు-చక్కనీ వరదరాజు చాయ లెట్టివో' భుజాశంఖుచక్రమూలు ధగధగ మెరయగాను-పరగ రెండువేలు పరీచారులూ.' నముద్రునింట అతని కూతురు పెరుందేవి (లక్ష్మీదేవి) పెరిగి పెద్దదయ్యెను. 'తుమ్మెదా గుంపులనగ తోయజాక్షి కురులనంగ-శింగినీ విండ్లబోలు చెలియ బొమ్మలూ.' ఒకనాడు పెరుందేవి చెలులు 'పొన్నపూలు గోయుటాకు పోదమనుచు చెలులు గూడి - రాడవడుచు పేలుతమనిరి అతివలందరూ'. కాని పెరుందేవితో ఆమె తల్లి 'రాణిదాసమెల్ల విడిచి రమణి తోట్లవెంట నేగ - భావ్యమా ఇది నీకు పద్మలోచనా' యని వారింపజూచెను. పెరుందేవి వినక పోరుపెట్టెను. 'తల్లిగర్భ మపుడు కరిగి తనయ నప్పు దెత్తుకోని-పూలుగోయ బోవుమాని బుజ్జగించెనూ'. తల్లియాజ్ఞ గొని పెరుందేవి అలంకరించుకొని తన చెలులతో పొన్నపూలతోటకు పోయెను. అచ్చట 'ఆరాత్రి రుద్రవీణ లతివలంత మీటగాను - తత్తు గావించిరా తరుణులందరూ - సన్నపూల సురటిగాలి సఖియలంత వినరగాను-కుందరదన చేతులెత్తి గుణిసియాడెను'. వివారమునకై వచ్చిన కంచివరదు డామె నాట్యమును చూచెను. 'ఇంత చక్కదనముగలది ఇందువదన యెవ్వరనుచు' వరదరాజుస్వామి తన యొడలంతయు కనులుజేసికొని చూచెను. స్వామిని చూచి ఎవరో పరపురుషుడనుకొని పెరుందేవి తన సఖులతో అభ్యంతరమున కేగెను. వారానాడచట నుండి తెల్లవారగనే స్నానములు గావించుకొని ఒక్కప్రోద్ధుండ దలచి పొన్నపూలు గోయుటకు తోటలోనికి వచ్చిరి. స్వామిమహిమచే కోయకుండనే గూడలు పూలతో నిండెను. అప్పుడు వరదరాజుస్వామి 'పరుగునా చనుదెంచి భామ యెదుట నిలుచుండి - చంక చాచి బెడరించెను సఖియ లందర్ని.' సఖులు పాటపోయిరి. స్వామి పెరుందేవిని పొన్నపూల సుంక మడిగెను. ఆమె స్వామిని ధిక్కరించెను. అప్పుడతడు 'గూడ కొక్కమాడ యిచ్చి భామ చనుదెంచుమంటె - పసిడిబొమ్మ కోవమేల పణి నీకునూ' యని కోపముడిపి నర్మవాక్యము లాడెను. సుంక మిచ్చుటకు చేత కానులేక పెరుందేవి కోపముతో 'కోసిన పూవులన్ని కోమలి పారజల్లుకోని- పుత్తడిబొమ్మ అప్పున చిక్కుబాడెనూ-' కొంత సేపటికి సఖులు వచ్చి తమపూల నామెకిచ్చిరి. తొందరగా నందరును కలిసి స్వగృహముల కేగిరి. అందరును కలియబలుకుకొని తమ సంభ్రమమునకు కారణము రాణిగారితో 'కుంజరమ్ము అచ్చోట కొమర నెదురువచ్చె ననుచు' బొంకిరి. కాని వరదరాజుపై పెరుందేవికి

వలపు కలిగి తనతల్లితో చెప్పుకొనెను. తల్లి తన బిడ్డతో 'అంత ధనపుకొండ మనసాలికొచ్చునా' యనెను. వరదరాజస్వామి బ్రహ్మరుద్రాదుల రావించి సముద్రునికడకు వియ్యము కూర్చబంపెను. వైశాఖ పంచమినాడు ఆకాశమంత పందిరి వేసి భూమియంత గద్దె వేసి పెండ్లిచేసిరి. 'జీలకఱ్ఱ బెల్లంబు చేడె శిరసునందు నుంచే వరదరాజు శిరమునందు వనిత వుంచెనూ, అగ్నిహోత్రుని సాక్షిగాను అతివను పరిణయంబు జేసి, అగ్నిసాక్షి ప్రమాణమ్ము వారు జేసిరి'. అవరంజి తాళిబొట్టు కట్టబడెను. అప్పగింతలయ్యెను. 'పూలు కోయబోయి విభుని పొలితి తెస్తావా' యని పెరుందేవిని హాస్యమాడిరి. అత్తవారిచ్చిన కోట్లకొలది యరణంపు ద్రవ్యముతో 'నాభి మాణిక్యమూను నాల్గదిక్కుల మెరయగాను, పక్షివాహనంబు రూపు నెక్కి భ్రమయగా, గరుడ వచ్చుల వల్ల తెక్కి కామాక్షమ్మ తాను గరుడవాహనంబు యెక్కి కంచికరిగె వరదుడూ'. కంచిలో పూలపాన్నున గూర్చుండి స్వామి 'సుంకరీడుతోటి నీవు జూదమాడి ఓడితీవె, అంత ధనము గెలుచుకోవె ఇందువదనా,' యని పిలిచెను. ఇద్దరును కలిసి 'వచ్చి యాకు పోకలూను పండుతెల్లనాకులూను, తాంబూలమేసిరా దంపతు లిద్దరూ'.

శ్రీ వంగీపురం వెం. రంగాచార్యులు తన తండ్రియగు మంగళాద్రి ఆయ్యంగారి కంకితముగా 'శ్రీఅండాళ్ చరిత్రము-శ్రీరంగమాహాత్మ్యము'ను రచించెను. 'తోహారూపకంబైన 600 పంక్తులుగల ఈ కృతిలో భూదేవి గరుడాశ్వారులు, అండాళ్, పెరియాళ్వార్లు భూమియందు జననమొందుటయు అష్టోత్తరశతదివ్యదేశముల నాశుములును పెరియాళ్వారులు తనయ తెరిగించిన సంపూర్ణమయిన శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబును, అండాళ్ తిరువాయిమొయి సారాంశంబును శ్రీరంగనాయకీనాయకుల కల్యాణవిభవంబును సంపూర్ణముగా' వ్రాయబడినవి.

గురువరంపరావ్రణావములో చెప్పబడిన గోదాదేవి కథను సాహితీ పమరాంగణ సార్వభౌముడు ప్రబంధమున కుచితమగునట్లుగా మలచి 'అముక్త మాల్యద'ను రచించెను. ఈకథనే రంగాచార్యులు పాడుకొనుటకు వీలగునట్లు గేయకృతిగా మలచెను. కథారంగము శ్రీవిల్లిబుత్తురు వర్ణన మిట్లున్నది.

'శ్రీవిల్లిబుత్తు-రవియెడి నగరక్షేత్ర మొందు గలదు

భూవలయంబున పాండ్యదేశమును వుజ్యభూమియందు

నగరమేది నమమైనది దానికి జగములోన లేదు
 ఖగవాహనుడగు శ్రీకరుక్మివచే కరు వచ్చుట లేదు
 మానమునకు ముమ్మారు పెర్లములు మోవక నచ్చుట గురియున్
 వానిదేవుడు వటవత్రంబున వన్వశించియుంటా.' శ్రీ విల్లి పుత్తూరునకు

మారుపేరు శ్రీధర్మినవ్యపురము అచ్చట శ్రీమహావిష్ణువునకు వాహనమగు
 గరుడుడు పెరియాళ్వారను పేరుతో జన్మించెను. అతనికి విష్ణుచిత్తుడనియు
 భక్తజాతుడనియు నామాంతరములు. అతడు సకలసద్గుణసంపన్నుడు; మహాభక్తుడు
 ప్రహ్లాదునకు నమానుడు. విష్ణుచిత్తుడు గార్హస్థ్యధర్మావలంబియై, 'కమలాక్షవత్తై
 కష్టముపడనిది కాయము గాదనుచున్' ఒక పుష్పోద్భావము పెంచి యాహులతో
 పరాత్పరుని పేవించుచుండెను. ఒకనాడు 'సలవత్సరమున కర్కటక మానమున
 సమలచతుర్దశిని, పూర్వఫల్గునీ జయవారంబగు పుణ్యదినమునందు' విష్ణుచిత్తుడు
 తులసీదళముల గోయుచుండగా భూదేవి యచట కన్యకాకృతి నవతరించెను.
 దంపకు లిరువురు 'మనకు దొరికె నిది మౌళిపురాణి మును జానకికరణి'నని
 ఆండాళనియు గోదాదేవి యనియు నామము లిది పెంచుచుండిరి. ఆమె దినదిన
 ప్రవర్ధమానయై

'సుగుణము అన్నియు నేకంబై యీసుదతియయ్యె ననగన్,
 తగియా పెరియాళ్వారులకును ప్రీయతనయ యగుచు పెరిగెన్'.

విష్ణుచిత్తుడు నిత్యము విష్ణువునకు మనోహరములగు పూలమాలలు గూర్చి

'పూలనజ్జ నిడి స్నానాదులకును బోవుచుండునపుడు
 బాలిక యందలి పూలమాలికల పైకి దీసి యవుడు
 తనదు శీర్షమున ముడిచి చూచుకొని తక్షణంబై వానిన్
 జనకుని యాగమనము గని వెరవున సజ్జలోన నుంచున్
 విష్ణుచిత్తుడీ సంగతి నెరుగక వినయముతో చూలికలన్
 విష్ణుదేవునకు నర్పణవేయును విబుధులెల్ల బొగడన్'.

గోదాదేవి ఇటుల తన తలనుదాల్చి మాలికలను భగవంతు డతిప్రీతితో ధరించు
 చుండెడివాడు. ఇట్లుండ నొకనాడు గోదాదేవి యెప్పటియటుల పనమాలికలు
 తలదాల్చి యద్దమున జూచుకొనుచుండ విష్ణుచిత్తు డది గాంచి బిడ్డను మందలించి
 యామాలికల బారవైచి క్రొత్తవాని గూర్చి తీసికొనిపోవ 'ప్రేమమీర నవి
 యందుకొనదు హరి ప్రేయసి దాల్చనివగుటన్'. విష్ణుచిత్తుడది గ్రహింపలేక

చింతతో గృహమునకు తిరిగివచ్చెను. అనాటిరాత్రి భక్తుని ఓంత బాపుటకు స్వామి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి

‘ఇటనుండి నీవు నిర్మించు మాలికల నింతి కొనగి మరి యిమ్ము
పటుతరముగ నేనాదరింతునని భట్టనాథ మది నమ్ము’ మని చెప్పెను.

విష్ణుచిత్తుడు మహాసంతోషముతో కూతుం గొనియాడి

‘చూడి ధరించి కొడుత్త యిచ్చిన సుందరాంగివగుటన్
చూడికొడుతయని నామం బిడెదన్ బుడతీ నీకనుచున్’ అటులే చేసెను.

ఇటుల కొంతకాలము గడచెను. చూడికొడుతకు పెండ్లివయసు వచ్చెను.

‘చుక్కలరాయని ధిక్కరించు నా సుందరి వదనంబు
చెక్కు లద్దములు నాగడెల్లు నెచ్చెలి నేత్రద్వయంబు
కలువరేకులను గేరుచుండె నాకలికి కంటిసొములు
నలుపుగలిగి విలువలెను వంగె నళినాక్షి మేను హాయిలు
కలవాణి చేటి చెలరేగి పారు యళిబృందంబులగేరు
పొలుపారన్ శ్రీకారంబున తగు పొలతి చెవులతీరు
చంపకమన తగు నానికంబు కడు సొంపెనగుచునుండె’.

ఈవర్ణనమిటులే ప్రబంధకవుల కవినమయములతో కడుదీర్ఘముగా సాగినది. విష్ణుచిత్తుడు కూతురునకు తగిన వరాన్వేషణమున నుండెను. అది తెలిసి చూడికొడుత తనకు హరితో వివాహము గావింపుమని తండ్రిని గోరెను. హరిని దప్ప అన్యుల వివాహమాడ ననెను. ఇంకను

‘ఏయే దేశములందు ముకుందుం డేయే పేరులతోడన్

ఏయే రూపుల దాల్చియుండెనో యెరుగబలుగమని వేడెన్. భట్టనాథుడు

పరమసంతోషమున

‘భరతభూమియందుండె తిరుపతులు, పదిపదులును పై నెనిమిది’ యని నూటయెనిమిది దివ్యతిరుపతులను పేర్కొనెను. ఇటుల శౌరిసత్కథలను వినివిని అండాకు శ్రీరంగేశుని చరితము వివరముగా తెలుపుమని తండ్రిని గోరెను. విష్ణుచిత్తుడు ‘చూడికొడుతకును రంగధాముపై చూడ్కులు గలపని యెంచి’ శ్రీరంగమాహాత్యము నభివర్ణించెను. ఇంతవరకు నాండాళ్ చరిత్రమైనది, గేయమందలి రెండవభాగమగు శ్రీరంగమాహాత్యమిటనుండి యారంభమగును.

పూర్వము బ్రహ్మ పాలకడలికడ విష్ణువునుగూర్చి తపమాచరించెను. విష్ణువు ప్రసన్నుడై యాతనికి శ్రీనారాయణమంత్ర ముపదేశించెను. బ్రహ్మ యామంత్ర ముపాసించి తపమాచరింప క్షీరాబ్ధినుండి విష్ణువు సకలదేవతా పరివారముతో బయలువెడలి శ్రీరంగధాముడై దర్శనమిచ్చెను. బ్రహ్మకోరిక ప్రకారము విష్ణువు సూక్ష్మరూపముతో నేగి సత్యలోకమున నుండెను.

‘ఇటులాండ భువిని నీమనువు తనయు ఓక్ష్యేకుండనువాడు

ఎటులైనను శ్రీరంగధామమును ఇలకు దేవలయుననెడు

తలపుబోడ శ్రీహరినిగూర్చి ఘనతపము చేయసాగెన్’

ఇంద్రపదవి నాశించి ఇక్ష్వాకుడు తపమొనర్చుచున్నాడని ఇంద్రుడు భయపడి

‘ఎందరు తుచ్చులు నారాజ్యంబున కెనరుపెట్టజూచి

చెందిరి మోసము అందు నొక్కడై బొందు ఫలము చైతాచి’ యని యారాజర్షిని సంహరింప తన వజ్రాయుధము ప్రయోగించెను. కాని విష్ణుచక్ర మడ్డుపడి వజ్రమును దరిమెను. ఇంద్రుడు తనకు జరిగిన పరాభవము బ్రహ్మతో మొరపెట్టుకొన నాత డిక్ష్వాకుని తపఃకారణము రాజ్యతృప్తిచేగాక

‘నాకడనుంగల రంగధామమును చేకొన దలంచి రేడు

శ్రీకరు కొరకై శీవ్రతపంబును చేయుచున్నవాడ’ని చెప్పి సంశయ ముడిపెను. రంగధాముడు బ్రహ్మతో

‘వారిజసంభవ వీలోకంబున వాసముంటి ఏన్నాళ్లు

అరిగెద భూలోకమున వసింప ధరపతికడ కొన్నాళ్లు

అటుపై వసించు కావేరివది యంకధాగమునను

ఇలకు కలియుగానంతర మరిగెద ఇమ్మతనికి నన్న’ని పలికెను.

బ్రహ్మ యటులే రంగధామమును ఇక్ష్వాకున కొసంగెను. ఇక్ష్వాకుడు రంగధామము నయోధ్య కలిముఖముగా తమసాసరయ్యంకముల బ్రతిష్ఠించెను. దశరథుని కాలమువర కటినే యుండెను. దశరథు డొనర్చు పుత్రకామేష్ఠిజూడ వచ్చిన ధర్మవర్మయను చోళరాజు రంగధామమునగని యాశ్చర్యపడి రంగధామ వృత్తాంత మంతయు దెలిసికొని స్వదేశము వెడలి రంగధామమునకై చంద్ర పుష్కరిణి కడ తపమాచరించుచుండెను. అచ్చటి బ్రాహ్మణులు ధర్మవర్మకు, పూర్వము శ్రీహరి దాల్చిని కోరికప్రకారము శ్రీ రామావతారమున కావేరి తీరమునకు వత్తునని చెప్పిన వృత్తాంతము వినిపించి యాతని తపము మాన్పించిరి.

ఇట్లుండ రావణవధానంతరము శ్రీరామపట్టాభిషేక సమయమున విభీషణుడు శ్రీరామచంద్రుని 'పావనమగు నీవదవల్లవముల బాయని వరి మొకటి' యిప్పింపుమని కోర శ్రీరాము డాతనికి రంగధామము నిచ్చెను. విభీషణుడు లంకకు బోవుచు మధ్యమార్గమున ధర్మవర్మచే సత్కృతుడయ్యెను. రంగధామమును కావేరి తటమున నుంచెను. చోళరాజు రంగేశునకు నవరాత్రము లుత్సవములు చేసెను. విభీషణుడు బయలుదేరి రంగధామమును కదలింప కదలదయ్యెను. విభీషణుడు నేడుకొన రంగేశు డాతనితో 'ఈనది సన్నిధినుండ మాకు కడు నిష్టంబై తోచెన్' అని పూర్వ మొకప్పుడు గంగాకావేరిజలములు తమతమ పావిత్ర్యములగూర్చి తగవులాడుకొన గంగకే గౌరవ మబ్బినందున కావేరి తననుగూర్చి తపమాచరింప కావేరికడ నుండుటకు వరమిచ్చిన సంగతిని కారణముగా చెప్పి, 'లంకా ముఖమున కావేరిని మాలగ గైకొని యుందు'నని సమాధానపరచెను. శ్రీరంగేశు డచ్చటనే నిలిచిపోయెను. అప్పటినుండి.

'వినుమా స్థలంబు శ్రీరంగంబున పృథ్విగాంచియుండి

అష్టోత్తరశతదివ్యదేశముల యందొకటై విలసిల్లు' నని విష్ణుచిత్తుడు

శ్రీరంగమాహాత్యమును, అపట్టణమును విపులముగా వర్ణించి గోదాదేవికి వినిపించెను. ఇదియంతయు విన్న చూడికొడుత, 'శ్రీరంగేశుని దక్క నన్యునిన్ స్వీకరింప పతిగాన్' అని శపథమూనెను. తత్ప్రాప్తికై యామె తండ్రిని సాధనము లడుగ నాతడు మార్గశ్రవత మాచరింపుమని బోధించెను. ఆమె యటులే

'తిరుగ ముప్పది పాకురయుతమగు తిరుప్పావు బాడి

వారిజనేత్రుడు రంగేశుండే వరుడగుటకు వేడి' వ్రతము పూర్తి

గావించుకొనెను. శ్రీరంగ డామెకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి 'వ్రసన్నుడై యాత్ర యంతయును పడతితోడ భోగించెన్' కనుకనే ఆదిత్యము మనకు భోగి యయ్యెను. అది మొదలుగ చూడికొడుతకు రంగనాథునిపై ప్రేమ మిక్కుటమై భరింపరాని విరహముతో బాధపడుచుండెను. పలులతో తనకు గలిగిన యనుభూతిని చెప్పకొనెను. వారివార్త విష్ణుచిత్తున కెరిగించిరి. విష్ణుచిత్తు డీ పరిణయ మెట్లు చేకునాయని చింతించి నిద్రింప స్వామి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి నేను నీకును పెండ్లాడెదను. శ్రీరంగమునకు తోడ్కొని రమ్మని చెప్పెను. విష్ణుచిత్తుడు తన స్వప్నవృత్తాంతము బిడ్డకెరిగించి తన భాగ్యమును పొగడికొనియు

‘అర్చారూపుండగు హరి నిన్నెట్లాదరింపగలడు

చర్చింపగ మనకేల నన్నిటికి చక్రపాణియే కలదని’ నిశ్చయించుకొనెను.

అకాశవాణి యాతనికిగల సంశయ ముడిపి చూడికొడుత భూసతియనియు చెప్పెను. అచ్చట శ్రీరంగేకు డర్చకముఖమున ధర్మకర్తకు శ్రీధన్వినవ్యపుర మేగి గోదాదేవిని తోడ్కొనివచ్చి తనకిచ్చి పెండ్లి సేయుమని చెప్పెను. వైషవభక్తులు మహానన్నాహమతో శ్రీవిల్లిపుత్తూరు చేరుకొని విష్ణుచిత్తునిచే సత్కృతులై చూడికొడుతను శ్రీరంగమునకు గొనివచ్చిరి. పాండ్యేకుడు వారి వివాహమునకు సకలసన్నాహము లొనర్చెను. మాధవుడు మానవాకృతి ధరించి పెండ్లిచేసికొనెను. ఆపెండ్లికి వచ్చిన బ్రాహ్మణుల వర్ణనము చాల సరసముగా నున్నది.

‘సుబ్బంభోట్లా విన్నావషరా చూడికొడ్డ పెళ్ల వరా

అద్బాయిని అచ్చయ్యను మరి మన అవధానను కేతెయిరా

సంతర్పణలష సంతనమొదవగ గొంతువరకు తిందాం

ముంతమామిడి పప్పు మిషాయష ముండు మనం పోదాం

అడిగినంతమటు కొడ్డిస్సారష అరటికాయ యిగురు

వడియము లప్పడ మటుకులు తేనెయు వడలు పొంగలియు చారు

చెయ్యి దిగజార గోఘృతమషరా చెప్పతరమె యనుచున్,

అయ్యెడలంగల శాస్త్రులు’ పెండ్లిభోజనములకు వచ్చిరట. పెండ్లి ఐదుదినములు మహావైభవముగా జరిగినది. ఐదవనాటిరాత్రి శోభనము జరిగెను కాని.

‘మరునాడుదయము పటకుటీరమును మగువయు మాధవుడున్

వరవిగ్రహరూపంబుల వెలసిరి నరులెల్లను గొలువన్,’ విష్ణుచిత్తుడు

పుత్రివియోగము భరింపజాలక ‘అండాగోదా చూడికొడుత యని అతివ చర్యలం దలచి’ విలపించుచుండ

శిలారూపముననున్న శౌరి

‘చెట్టబట్టి నీ తనయను నాయెడ జేర్పితి మామయ్యా

గోదాకొరికై యిటు విలపించి కుండతగునె మదిలోన్

చేదంపుము మమకారబంధమును చిత్తము జొరనీకన్

నను పూజించుటకై పుచ్చెను ఈసతి నన్నుజేరె భక్తిన్

జనములు నను గొలువగ ఫలమిదియని చాటించెను ముక్తిన్

ఎవుడు నీసుతను జూడ దలచెదవో అవుడు నన్ను మదిలోన్

జనమును జేయుము మామా కోర్కె నఫలించుగునటులన్

తరుణితోడనే దర్శన మొనగెద దయయుంచుము నమ్ము' మని చెప్పెను.

విష్టుచిత్తుడు కొంతకాలము వారి నారాధించి శ్రీహరి నన్నిధిని చేరెను. ఇట్టి మధురభక్తిపూరిత మగునది యాండాళ్ చరిత్రము. వైష్ణవమునందిట్టి మధురభక్తి యపారము. భక్తినిగూర్చి చర్చించునప్పు డీవిషయము విపులముగా విమర్శింప వచ్చును.

వైష్ణవభక్తి సంప్రదాయమునకు సంబంధించిన 'తిరుమంత్రము పాట' హరిదాసునాతడు(హరిపురవాసి) తిరుమంత్రార్థమై గురువును సేవించి, గురువు గారి చరమదశలో నన్నిధియందు లేకపోవుటచే నామంత్రము గురువునుండి వడయజాలకపోవుటయు, ఆమంత్రరాజ మయాచితముగా నొక భోగినికి లభించుటయు, హరిదాసు ధర్మరాజుద్వారమున మరల నామంత్రమును భోగినినుండి సాధించుటయు నీ కథావృత్తాంతము. ఇది వడగల సంప్రదాయమునకు సంబంధించియుండునని 'కృష్ణశ్రీ'గారి యభిప్రాయము. 'హరిదాసుని పురుష ప్రయత్నాన్నే ఎక్కువగా వర్ణించడాన్నిబట్టి ఈపాట రచించిన హరిదాసు వేదాంతదేశికుల సంప్రదాయమువాడేమో ననుపిస్తుంది. తెలుగునాట గల వడగర్ సంప్రదాయపు వైష్ణవులు అరవమును కాక సంస్కృతాన్నీ ఆంధ్రాన్నీ లభి మానించడానికి సరిపోతున్నది.'¹ భక్తితో ప్రపన్నుడగు జీవుడు స్వప్రయత్నము కూడ చేసినప్పుడే భగవంతుడు మోక్షమిచ్చునని వడగలవైష్ణవుల నమ్మకము. దీనినే మర్తలకిశోరన్యాయమందురు. స్వప్రయత్నమును పూర్తిచేసి అధికారమును సంపాదించిననే మర్కటకిశోరమువలె భక్తుడు పరమేశ్వరునే యంటుకొని యుండవలయుననుట వడగల సంప్రదాయము. ఇటులకాక జీవుడు పరిశుద్ధ భక్తితో ఈశ్వరునియందే భారముంచినచో స్వప్రయత్నము లేకయే భగవంతు డాతనికి మోక్షమిచ్చునని తెంగలవైష్ణవుల నమ్మకము. దీనినే మార్జాలకిశోరన్యాయ మందురు. ఈపాటలో నీరెండు న్యాయములును కలవు. తిరుమంత్రసాధనమునకై ప్రయత్నము చేసి తొలుత విఫలమైనను తరువాత మహాకష్టముమీద సాధించిన హరిదాసు వృత్తాంతము మర్కటకిశోరన్యాయమును తెలుపును. ఏ మాత్రము ప్రయత్నము లేక నయాచితముగా తిరుమంత్రమును పొందిన ఈటిసాని (వీటిసాని) వృత్తాంతము మార్జాలకిశోరన్యాయమును తెలుపును. కాని సానిదానికి

1. భారతి విజయ భాద్రపదము పుట 227 (నెప్టెంబరు 1953.)

మంత్రము దక్కలేదు. ధనలోభమున నది మంత్రమును విడిచినది. మంత్రమున్నకై మహాప్రయత్నము చేసిన హరిదాసు చివరకు కృతకృత్యుడగుటజేసిమర్కట కిశోరన్యాయమే ప్రతిపాదించబడినదని భావింపవచ్చును. శిష్యుడు (హరిదాసు) గురువుతో (రామానుజులతో).

‘హరిహరీ రామానుజా మీమతమందె నమ్మియున్నావాడనూ’

అని గురువుగారి పరిచర్య లొనర్చుచు వెంటనంటియుండెను. గురువుగారి కప్పటి కింకను శిష్యునిపై కటాక్షము గలుగలేదు. గురుశిష్యులు సంచారము చేయుచుండగా మధ్యారణ్యమున గోవక్షస్థలప్రాంతమున గురువుగారికి దాహము కలిగెను. శిష్యుడు గురువుగారి నొక చెట్టునీడ దిగనిడిచి జలములకై బయలుదేరెను. ఆకసమున నైదుపక్షులు పోవుచుండ శిష్యుడు వానిని జలములజూడ తెలుపుమనెను. అవి ‘వినవయ్య హరిదాసుడా మేమెట్లేటి నీడ దప్పక రావయా’ యనెను. హరిదాసు వాని సనుసరించి కొలను జేరి కమండలువున జలములు గొని గురువేమయ్యనోయని పరుగుపరుగున వచ్చుచుండెను. గురువుగారికి ప్రాణోత్తమణి సమయమున శిష్యునిపై దయగలిగెను. అతడు ‘ఇంతకాలమునుండియూ ఈబిడ్డ కంటదాయే మంత్రమూ’ అనుకొని ‘తన మనసు జాలినొంది మేదినిపయి హస్తముంచీ తుడిచియూ - ఘనమైన తిరుమంత్రమూ అచార్యులు వినయముగా వ్రాసీరి - దేహ మక్కడ విడిచియూ ఆచార్యులు చేరిరి పరమపదమూ’. ఆ మార్గమున బోవుచున్న ఈటిసాని (వీటిసాని కావచ్చును) అయాచితముగా తనకు లభించిన మంత్రము నొక కమ్మపై వ్రాసికొని నేలపైనున్న వ్రాలును చెరిపిపోయెను. శిష్యుడు వచ్చి గురువుగారి మరణమునకును తన వ్యర్థ ప్రయాసమునకును వగచి నేలపై నున్న తుడిచివేతను గాంచి మోస మెద్దియో జరిగినదని గ్రహించి యటనున్న పసులకాపరుల నడుగ గోపాలుడుగానున్న పరమాత్ముడు జరిగిన వృత్తాంతమును వినిపించెను. గురువుగారి దేహమున కంత్యక్రియలొనర్చి భోగిని జూడలరయుచుహరిదాసు హస్తినాపురముచేరుకొనెను. భోగిని హరిదాసునకు మంత్ర మీయలేదు. సరికదా తన నైజగుణమును వీడక దాసునే తనయింట నుండుమనెను. హరిహరీ యని హరిదాసు ధర్మజుడు యజ్ఞము చేయుచుండగా నటకు బోయెను. ధర్మజుడు హరిదాసునకు దక్షిణలీయబోవ నాతడు ‘ఈటిసానివద్దనూ తిరుమంత్ర మిప్పిపై పదిలక్షలూ’ అని యాచించెను. ధర్మజుడు ‘వేయి బ్రాహ్మణులెల్లనూ సమకూడ వక వైష్ణవుండెక్కువా’ యని

గారవించి ఉపాయము బన్ని సానిదానిని పిలిపించి నృత్యమున కేర్పాటులు చేసి మెచ్చి దానికి మేడలుమిద్దెలు ధనకనకము లొసంగెను. ధనాశయే ప్రధానముగాగల వేశ్య మంత్రము వ్రాసిపెట్టుకొన్న కమ్మను తన మిద్దెక్రింద పడవేసెను. 'అయాకు తీసుకొని ధర్మజుడు హరిదాసు కివ్వగాను' హరిదాసు మంత్రమును పఠించి తరించెను. ఈ పాటయందు ముక్తిగోరు హరిదాసు ప్రకృతియు, భుక్తిగోరు వేశ్యాప్రకృతియు, చక్కగా చిత్రింపబడినవి. ఈ కథలో ధర్మరాజును ప్రవేశపెట్టుట కల్పనమే కావచ్చును. ఈ కథను విన్నవారికి చదివినవారికి

‘మనమొన తిరుమంత్రమూ దొరుకు సుమ వినయంబుగా నమ్ముడీ’

* * * * *

శ్రీమన్నారాయణుని కర్ణాంగియగు శ్రీదేవిగూడ వైష్ణవులకు పరమారాధ్య. ఎట్టి కథయు లేకుండ నామెను భక్తులెవరో వర్ణించినది 'లక్ష్మీదేవి వర్ణన' మనెడు పాట.

అమృతంబు దరువంగ అందు జన్మించిన ఆదిలక్ష్మి

పూర్ణచంద్రునితోడ పుట్టిన సిరిదేవి పుణ్యశాలి' (ని)యని యారంభమై లక్ష్మీదేవి వర్ణనము సమగ్రముగా చేయబడినది. ఆమెకు సమస్తోపచారములు భోగములు సమకూర్చునై నవి.

'అంటరాని చూతఫలము వంటిది కలకంఠివంటిది

నచ్చిననుపు కొమ్ము విరిచినగతి మేను చాయవంటిది

మూకమామిడి తోపువంటిది పోకబోదె వంటిది

నల్లకొండలమీద ఉదయచంద్రుని రేఖ పొడచిన రీతి

సన్నమయిన పాపిటిలోని చంద్రవంక కదలకున్నదీ' యని పహజమగు వర్ణనలతో నీపాట సాగిపోయినది. ఇది యొక ఖండగేయకావ్యము.

శ్రీమన్నారాయణుడు దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణములు సేయుటకై ఎన్నియో యవతారము లెత్తవలసివచ్చెను. వానిలో సుప్రసిద్ధమైనది యవతారదశకము. వానిని క్లుప్తముగా రీతి ఖండికలలో నెవ్వరో 'దశావతారముల పాట'గా రచించిరి.

'జాలము యేలనురా - నీలమేఘశ్యామ

నీలమేఘశ్యామ-నిన్నె నమ్మితి రామ' యను పల్లవితో నీపాట నడచినది.

అన్ని యవతారములకన్న రామావతారకథ కొంత దీర్ఘముగా అనగా 14 నుండి 46 ఖండికలవరకు సాగినది.

‘అరచేత వైకుంఠ మందించి పక్షికిని-యెద్దెటులో నడచి ఋష్యమూకంబు జేరిన,
రామునిపై నధికప్రేమ గల ఈ భక్తుడెవరో తెలియరాదు.

ఆర్తత్రాణపరాయణుండగు శ్రీవిష్ణువును - కృష్ణుని - అనహాయయగు ద్రౌపది మానసంరక్షణార్థమై ప్రార్థించి వయవలు పొందిన కథ ‘శ్రీ లక్ష్మీదేవి సోగటాలాట’ పాట. ఇది భారతసంబంధగాధ. ఐనను దీనిలో కృష్ణత్వమునకన్న విష్ణుత్వ మధికముగా నుంటచేతను విష్ణుపారమ్యము బోధించుటచేతను దీనిని వైష్ణవవాఙ్మయమున చేర్చుకొనవచ్చును. ఒకనాడు కమలనాభుడు కమలాలయను ‘పొడిచినప్రొద్దు పోవలె మనకు - వేడుక జూదం బాడుదు రమ్మ’ని పిలిచెను. లక్ష్మీనారాయణు లిరువురును మహావైభవముగా నలంకరించుకొని సొగటాలాడుచు ప్రొద్దు బుచ్చుచుండిరి. ఇంతలో దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదిని బట్టుకొని సభలో వయవలు లాగుచుండెను. ‘అన్నన్నా నీవే దిక్కునుచు’ ద్రౌపది శ్రీకృష్ణుని వేడుకొనెను. శ్రీకృష్ణుడు ‘అక్షయమనుచు పాచికలేయ, కోల్లు పొడుగునా చీరెలు పడెను.’ దుశ్శాసనుడా వలువల నూడ్చలేక విసిగిపోయెను. లీలామానుషుడగు పరమాత్ముడది తెలిసి పక్కన నవ్వెను. రుక్మిణికి కోపము వచ్చి,

‘సీరజనాభుడ నవ్విన విధము నీతితోడుత నెరిగించు
కమలనాభుడ నీతో బొంకి పాచిక వై చితి నా
భువననాభుడ నవ్విన విధము బొంకక నాతో నెరగించు
నాతిరూపు నల్లనిదాని నాకు తగదనీ నవ్వితీరా
వనిత వలచి వచ్చినదాని వలచుట తగదని నవ్వితీరా

పదహార్షేల మగువలలోవల పణతి తగదని నవ్వితీరా’ యని కొంగు బట్టెను. కొంగు బట్టుట తప్పుగాదా యని కృష్ణుడడుగ నామె ‘ధరణిలో నాకొంగు బట్టితే మీకు నేరము లేమైన’ గలవాయని మరల ప్రశ్నించెను. అందు కాతడు ‘నేడుగాదె నీ కొంగుబట్టి బహుకాలం ఆయెనె లక్ష్మీ’ యని లాలించి ద్రౌపదీవృత్తాంతమును చెప్పెను. ఇరువురు సంతోషముతో నతఃపురములోనికి వెడలిరి. ఇది శ్రీవిష్ణువుయొక్క ఆర్తత్రాణపరాయణత్వమును సూచించు గాధ.

పారువేట కథల పేరుతో శ్రీమన్నారాయణుడు-వెంకటేశ్వరుడు-వేటకు

పోయి వచ్చుటయు, అమ్మవా రాతనితో వాదించుటయు మున్నగు విషయములు గల పాటలు దేవాలయములందు పాడెదరు. ఇట్టివానిని 'వేంకటేశ్వరుల వేట' యొకటి. దీనిని వెంకటనాథుడు రచించెను. ఒకప్పుడు 'శ్రీరంగ' శ్రీవేంకట నాథుడు, శ్రీతో కొలువై కూడి' యుండగా చెంచు మగువలు జంటి తేనియలు కాన్క లిచ్చి పరమాత్ముని వేటకు రమ్మని పిలిచిరి. 'ఆపల్కులు విని వేంకట నాథుడు ఆలమేలొంగను జూచి నవ్వుచూ—మానవతి నా చూణిక్కమ వేటకు పోవగ కోర్కె యున్నద'ని నెలవడిగెను. ఆమె పురుషులను నమ్మరాదని భావించియు స్వామితో

'చెల్లలోపలా వేటలాడుమీ - చెంచిత లేమన్న పంకజోకుమీ
ఒట్టునత్యాల్ ఒప్పుకోకుమీ - కపటప్వ జాలితో కలియదోకుమీ
గట్టినమ్మికలు ఇయ్యబోకుమీ - నాయందున దయ తప్పబోకుమీ'

యని నెలవిచ్చెను. వేంకటేశ్వరస్వామి

'ఆదిలక్ష్మీరో నీ మాటకు అయగా - అడుగుదాటి నేనెప్పుడు నడువా
మాటలు చెప్పుట వేయూనేలా - మనసులు మనసే సాక్షి గాదా'యని నమ్మించి

నకల సన్నాహములతో

'గుండు ఫిరంగి కాల్పలముతో—గుఱ్ఱము లేనుగు లొట్టిపిట్టల దండుతో'చెంచులతో నరణ్యమునకు దరలెను. అరణ్యమందు వెదుక నక్కరలేకయే కోనేటయ్య (వేంకటేశ్వరున) కెదురుగా

'సంతనమంది జల్లిమ్మగంబులు ఝాడీ మెకములు
చిన్న మృగంబులు చిరుతప్తులలా కోట్లకొలది గుమిగూడుకొనీ
వచ్చి నిలిచెనూ వరదుని సన్నిధిసీ'. ఆ మృగములను వేడుకతో స్వామి

చూచుచుండగా చక్కని చెంచితలు కనుపించిరి. వారి యందచందముల జూచి స్వామి 'పారుటాకులు కట్టుకున్నారు—పర్జికాలలో దిగియున్నారు—అదవి మృగములలో కలుసున్నారు—ఎవరో మీరు వివరము దెల్పండి' యని ప్రశ్నించి వారిని వెంటనంటి చెంచువల్లెకు బోయెను.

చెంచు స్త్రీలు స్వామితో 'కమ్ముల చీరలు యెరుగమెన్నడూ, చెవులను బెట్టమ పొమ్మ లేన్నడు. గురువందలేకాని - గోవను పెరిగినవారము మేమూ - కూరగాయలతో ప్రొద్దులు పుచ్చుదుము, కందమూలములె భక్షింతూము—మహా ఘోరమగు అరణ్యములో మహాబుఘలము మేమూ—నలుగర చెయ్యము మొఖము కడుగమూ—పారుటగానీన జలక

మొదట తలచికుల్లనూ విప్పనేరమూ - అందపు కొప్పులు పెట్టనేరమూ - కలిగిన పువ్వులు ముద్రవనేరమూ - గట్టుల తిరిగెదమూ - మనవకోటల మేలవాసులమూ - మమ్ముల జూచితె వనమూ రోయదా యని ప్రశ్నించిరి. స్వామి వారియం దొక చక్కని కన్నియను జూచి గాంధర్వవివాహమాడెను. చెంచువనితను గొని స్వామి తిరిగి వచ్చుట చూచిన లక్ష్మీదేవి తలుపులు వైచి సంవాదములాడెను. 'నీ పెదమేటికి నొక్కు బోయెను-నీ కన్నుల కాటుక లెక్కడిపీ-నీపై పొమ్ములే వెలదుల కిస్తీవో' యని ప్రశ్నించెను. స్వామి చక్కని 'మామిడి వండూ దినగా జీడి సోకి (పెదవి) పగిలె'నని కొంటె సమాధానము లిచ్చి అలమేల్కొంగను శాంతమొనర్చి వశపరచుకొనెను ఇట్టి పాటలనుగూర్చి కృష్ణశ్రీగారి యభిప్రాయము గమనింప దగినది. 'సత్కాలక్షేపానికి దేవాలయాల్లో చేరుకునే భక్తులకు ఈ పాటలు కొంత పినోదము కలిగిస్తాయి. కాని నింతసేపూ స్వామి విభూతిని తెరవేసి కీర్తించే యత్నాలేగాని లౌకికచారవరణము స్ఫురింపజేసి రసానందము సమకూర్చే యత్నాలు మట్టుకు కావు ఇవి. ఇమిడిన కాస్త లౌకికశృంగారము, భక్తులు లోతులు కనుక ప్రవేశించిన శృంగారమే కాని వేరు కాదు. పారువేట కథల్లో ప్రాపంచికవిలాసము వరిమేళ్ళకుని ఆలయములో ప్రవేశించి మానవ భక్తుల లోకానుభవాన్ని పారి హృదయమట్లానికి ఎగదొయ్యడము కనబడుతుంది!'

పైకథనే మరియొక రచయిత 'చెంచీల కథ'గా వ్రాసెను. ఈ రెంటికిని కొంత భేదమున్నది. చెంచీలకథ అహోబిలనరసింహాన కారోపితము. 'గరుడావల యక్షగాన'మీకథనే కీర్తించును. కాని ఈకథను శ్రీకృష్ణమూర్తి కంటగట్టిన ఈకవి 1914 సంవత్సరమునకు కొంచెము పూర్వుడై యుండును. 'శ్రీరమాధిపుడైన శ్రీకృష్ణమూర్తి యాద్వారకాపురలోన నుండగా, ద్వారావతీ పురలో నుండగా' నాతని లాలనపాలనలచే సత్యభామాదికొంతలు గర్వించి శ్రీకాంతునితో మాటలు చాలించియుండిరి. వారిగర్వ మణవదలచి శ్రీకృష్ణుడు 'మీరింత గర్వంప మీకంటె పెచ్చైన-వారిజాస్యలకోరి తెచ్చేనే-చాలపొమ్ములు చీరలిచ్చేనే-మేలైన సంపదలి నిచ్చేనే' యనెను. వారును 'మాకంటె పెచ్చైన వారిజాస్యల నీవు తేలేవు తేలేవు కృష్ణాద, నీవు తెస్తేను చూతాము కృష్ణాద-నీవు తేవోయి చూతాము నాసామి' యని ప్రతిజ్ఞచేసిరి. శ్రీకృష్ణుడు దొకనాడు వేటకు పోయి యరణ్యమృగముల సంహరించి యొక పొదరింటి అందమగు చెంచు

పడుచును జూచి తానును చెంచు వేషముతో నామెను డాసెను. శ్రీకృష్ణునకును చెంచితకును జరిగిన సంభాషణము లతిమనోహరము. స్వామి చెంచితను ఊరుపేరడిగి తన్నుగూర్చి చెప్పకొని తనను పెండ్లియాడుమని బతిమాలెను. అప్పుడామె 'పోవయ్య పోవయ్య కృష్ణుడా, నీకు ప్రొద్దేల పోదయ్య నాసామి, మాయన్న లొచ్చేరు కృష్ణుడా, అంబులే తెచ్చేరు నాసామి, అలుగులే వేపేరు నాసామి' యని బెదరించెను. కృష్ణుడు చుట్టరికము కలువజూడ నామె తిట్టులు తిట్టెను. కృష్ణుడామెను బతిమాలి కాళ్లబట్టుకొనువరకు వచ్చెను. చెంచిత మనసు కొంతమెత్తనై యాతని చదువు సాములకు పరీక్షింపగోరి 'పెద్దపెద్ద సాములు పెంజారిగున్నాలుకొండ చిలువలు రెండు గండి కొచ్చిన జాడ లెరుగుదువా. అనువులున్నా తావు నెరుగుదువా - అనుమాన ముండేది యెరుగుదువా' యని ప్రశ్నింప కృష్ణు డొనసెను. ఆమె మరల 'నిమ్మాలిగిరిమీద నిమ్మూగ తిరిగేటి, కొమ్మూల గురిపోతు నేసేవా, ఏదువందూల నెయ్యానేరుతువా, అడవిదుప్పల నెయ్యానేరుతువా, అనువులున్న జాడ లెరుగుదువా, పుట్టతేనెలు బట్ట నేరుతువా, పరిగతేనెలు పట్టనేరుతువా' యని ప్రశ్నింప కృష్ణుడు తనసామర్థ్యమును మరల చాచెను. ఇరువురికి వాదోపవాదములైన తరువాత చెంచిత 'నీమీద మోహంబు కృష్ణుడా, నేను పట్టలేకున్నాను కృష్ణుడా, నేను తాళలేకున్నాను నాసామి. పట్టి మాటలచేత కృష్ణుడా-ఇంత వాడేల పోదాము కృష్ణుడా' యని తన సమ్యక్తిని తెలియపరచెను. ఇరువు రొక కుభముహూర్తమున పెండ్లి చేసికొనిరి. శ్రీకృష్ణుడు చెంచితను తోడ్కొని ద్వారక చేరబోయెను. సత్యభామాదికాంతలు కుపితలై కృష్ణు నేమనలేక చెంచితతో వాదులాడిరి.

'పుల్లదుప్పలవెంట పొంజులో తిరిగే-పొలకుక మాతోడ సరియటవే
వా'చెంచిత మాతోడ సరియటవే-చేడెరా మాతోటి సరియటవే' యని రుక్మిణి ప్రశ్నింపగా,

'తల్లిదండ్రులమాట తలమీరి యన్నను - తలవంపు శాయదగునటవే
బలిమీరి మగనిని బతిమాలి గతిమాలి - పిలిపించుకోలేదె రుక్మిణీ-అన్నతలవంపు
శాయవే రుక్మిణీ' యని సమాధానమిచ్చెను. సత్యభామకు కోపము వచ్చి 'చెంచిత నీవితం వంచన మాటలు మించి యాడెదవేమె వేమారు గర్వించి- గర్వించి పల్కెదవేమె వేమార'నగా నామెకు సమాధానముగా చెంచిత 'వంచలాక్షి

పారిజాతముకయి మగని వంచనా చేసినా దెరుగవా-చాలించు మాట లింక తరుగవా, అలించి వినెడివారి యెరుగవా'యనెను. వారి వాదోపవాదము లింకను ముదిరెను. చెంచిత వారి కెందునను తీసిపోక సమాధానము లిచ్చెను. ఇంతలో శ్రీకృష్ణుడు వచ్చి వారికి సఖ్యమొనరించెను.

స్వామి వేటకు బోవుట మున్నగు పూర్వకథ లేమియు లేకుండ కేవలము అలమేలుమంగకును చెంచితకును జరిగిన సంవాదమే 'సవతుల కయ్యము'గా వర్ణింపబడినది. పరస్పరదూషణములతోపాటు వారివారి పుట్టింటివారిని, కుల శీలములను కూడ రచ్చకీడ్చి సవతు లిరువురు నిందించుకొన్న దీర్ఘగేయ మిది. చెంచిత అలమేలుమంగను 'అరవ బ్రాహ్మడి కూతురా నీకింత అణుకువ లేదాయేనే' యని దెప్పిపొడిచెను. అరవ బ్రాహ్మణుని (పెరియాళ్వారు) కూతురు అండాళ. ఈకవి రంగనాయకిని అలమేలుమంగకును అభేదము చేసినాడు. 'వన్నెమృగమును దెమ్మంటినా నేను - రక్కసుని వరియించి రథము పైకెక్కి-లంకలోకి వెళ్ళియుంటినా' యని రామావతారమందలి కథను జ్ఞాపకము చేసెను. 'ముడిచి విడిచిన పూలు - రంగనాథుని కంపి-వలపించుకున్నట్టి నెరజాణ పోవే' యని నిందించెను. ఇందులో కొంత వ్యాజస్తుతిగూడ స్ఫురించుచున్నది. ఇరువురిని లెంతయోసేపు జగడమాడినతరువాత శ్రీకృష్ణుడు వచ్చి ఇరువురిని శాంతపరచి సఖ్యమొనరించెను.

శ్రీవిష్ణువును పరమదైవతముగా నెంచి వైష్ణవేతరులచే గాని లేక తదితరులచే గాని అనేకబాధలకు లోనైన భక్తుల కథ లెన్నియో గలవు. వైష్ణవవాఙ్మయమున నిట్టికథ లింకను అధికముగా గలవు. ఇట్టి పురాణవైష్ణవ భక్తులందు ప్రహ్లాదు డగ్రగణ్యుడు. నలచరిత్రపదమును వ్రాసిన తోలేటి సీతారామయ్యయను కవియే 'ప్రహ్లాద చరిత్రము'ను రచించెను. విష్ణుద్వేషియగు తండ్రిచే ప్రహ్లాదు డనుభవించిన బాములు హృదయవిదారకములు. ఎన్ని యిడుములు కలిగినను మహాభక్తుడగు ప్రహ్లాదుని యచంచలభక్తియంత దావ గింజంత యైనను తరుగు రాదయ్యెను. ఇంకకొంత యధికమే యయ్యెను. ఈ కథను భాగవతకథలం దిదివరకే పరిశీలించియుంటిమి.

రుక్మాంగదుడు కూడ పరమవైష్ణవభక్తాగ్రేసరుడగు రాజు. ఈతని చరిత్రమును సుప్రసిద్ధ జానపదవాఙ్మయ పరిశోధకులగు శ్రీ నేదునూరి

గంగాధరంగారు 'ఏకాదశీ మాహాత్మ్యము—రుక్మాంగద మహారాజుకథ' గా రచించిరి. మోహినీరుక్మాంగదుల పృథ్వింతము పద్యకావ్యములందును, ద్విపదలందును, యక్షగానములందును, నాటకములందును, హరికథలందును కానవగును. ఈకథ ఏకాదశీవ్రతమాహాత్మ్యప్రతిపాదకమగుటచే వ్రతకథలందును గూడ చేర్చవచ్చును. కాని సాధారణముగా వ్రతకథలన్నియు స్త్రీలకుసంబంధించినవి. ఈకథ యన్ననో పురుషుడగు రుక్మాంగునకు సంబంధించినదగుటచే దీనిని వైష్ణవవాఙ్మయమున జేర్చవలసి వచ్చెను. త్రినాథవ్రతమువంటి మరి యొందురెండు పురుషులకు సంబంధించిన వ్రతకథ లున్నవి.

విదిశాపురమును సూర్యవంశీయుడగు రుక్మాంగదుడు పాలించుచుండెను అతడు 'దయ దాన సత్యంబు, ధర్మంబు గలిగి, భక్తి యుక్తి శక్తి ప్రబలంగ గలిగి' రాజ్య మేలుచుండెను, అతనికి నూర్గురు భార్యలు. పట్టపుదేవి సంధ్యావళి సకలనద్గుణరాశి. ఒకనాడు శుకశౌనకాదిమునులు రాజుగారి సభకు వచ్చి సత్కృతులై పుణ్యకథలు వినిపించిరి. రాజు వారిని 'అన్ని వ్రతములకన్న అధికమగుచు, మోక్షసాధనముకు మూలంబునగుచు, శ్రీవిష్ణుమూర్తికి ప్రీతికరమగుచు, అబాలగోపాల మందరు జేయ, పాపమూల్ హరియించి భక్తి నెలకొల్పి, భోగభాగ్యాయువుల్ పుణ్యంబు నిచ్చు, వ్రతరాజమేదియో వచియింపుడనుచు' కోరెను. వారు రాజుగారికి ఏకాదశీవ్రతమును తన్మాహాత్మ్యంబును వివరించి యది యాచరించెడు విధమును బోధించిరి. రాజు వ్రతమును తానాచరించుటయే కాక తన వ్రజలందరిచేత చేయించుచుండెను. ఆ వ్రత వ్రథావమున వ్రజలందరికి సమస్తభోగభాగ్యము లబ్బుటయేకాక 'ధరను యెవ్వరేని మరణంబు నొంద, వై కుంతపురమునకు వార్పొవు' చుండిరి. కొన్ని దినములకు భగవంతుని కృపచే సంధ్యావళికి కుమారుడు కల్గెను. అతనికి ధర్మాంగదుడని నామకరణము చేసిరి. ధర్మాంగదుడు పెరిగి పెద్దవాడై సమస్త విద్యల నభ్యసించి మాళవభూపతి కూతురు చంద్రరేఖ నుద్వాహమయ్యెను. ఇట్లుండ కొన్నిదినములకు కలహభోక్తయగు నారదుడు రుక్మాంగదుని వ్రత మాహాత్మ్య మెరిగి యమధర్మరాజుకడకు బోయి వ్రజలందరు వై కుంతమునకే పోవుటను వరకమున కెవ్వరును రాకుండుటను తెల్పెను. యముడు బ్రహ్మకడ మొరపెట్టుకొనెను. బ్రహ్మ మోహినిని సృజించి 'పుత్రికా నీవిపుడు భూలోక మేగి - రుక్మాంగదు డనెడి రూఢైన వ్రథుని, వంచించి ఏకాదశీవ్రతము

మాన్వించు'మనెను. రుక్మాంగదుని రాజ్యమందు పెక్కు అడవి జంతువులను పుట్టించెను. ప్రజల మొర విని రుక్మాంగదుడు వేటకు పోయి మృగముల సంహరించి మందరపర్వతప్రాంతమున వామదేవఋషిని గొల్చి తిరిగిపోవు చుండగా మోహిని యాతని కంటబడెను. ఆమె సౌందర్యమును గాంచి రుక్మాంగదు డామెను పట్టుపుడేవిగా నొనర్తునని బాసజేసి గాంధర్వ వివాహమాడి తిరిగి నగరము చేరుకొని మోహినితో సుఖము లనుభవించుచుండెను. ఒకనాడత డేకాదశీవ్రతమునకై వేయింపబడిన 'దండోరా' విని అప్రమత్తుడై వ్రత మాచరించుటకు సిద్ధపడ మోహిని యాతని నిరోధింప ప్రయత్నించెను. కాని రాజామెతో వ్రతము సమాప్తి యొనర్చి నీ కోరిక లీడేర్తునన ఆమె రాజు చేసిన పూర్వపు బాసలను జ్ఞప్తికి దెచ్చి అసత్యదోష మాతని కంటగట్టజూచెను. రాజామెతో 'సాంగత్య వరమొకటి సఖియరో మాని-వ్రతము మానిపించు వరిమొకటి మాని-కోరుకో ఏదైన కోరిక దీర్తు'నని పల్కెను. మోహిని 'వ్రతమైన మాను లేక వరపుత్రు శిరము-నీభార్య చూడంగ నెరి వరికి యిమ్మ'ని కోరెను. రాజాఘోరమగు కోరిక విని మూర్ఛితుడయ్యెను. సంధ్యావళి యిట్టి కోరిక తగునా యన మోహిని యామెను దూషించెను. ప్రాణనాథు డసత్యమాడ కుండునట్లును వ్రతభంగము కాకుండునట్లును సంధ్యావళి 'ప్రాణేశ కైవల్యప్రా ప్తి విడువకుము, అడితప్పుక పుత్రు అరుతను యిమ్మ'నెను. సుపుత్రుడగు ధర్మాంగదుడును అందులకు సిద్ధపడెను. రాజు కుమారుని శిరము చేదీంపబోవ మోహిని 'పుత్రప్రేమ లేద భూపాల నీకు; కొడుకును జంపంగ కులమంతరించు, వంశనాశనమైన వ్రతమేలనయ్య, సుతులు లేనివార్కి గతు లెట్లుగల్గు, సుతులు లేనివారు వ్రతములు జేసి, సుతుల బడయుచునుండ సుతు జంపనేల' అని వ్రతము చెరిపింప జూచెను. కాని వరమభక్తుడగు రుక్మాంగదుడు వ్రతము విడువ నిష్టపడక ఖడ్గమెత్తి కొడుకు తల నరుక నొక వ్రేటు వేసెను. కాని యా కత్తి వ్రేటు శ్రీవిష్ణుప్రభావమున ధర్మాంగదుని మెడలో పూలమాల యయ్యెను. దేవతలు వ్రత్యక్షమై యాతని భక్తికి మెచ్చిరి. వారికి వైకుంఠవదవి నొసంగిరి.

వీరశైవుల దౌష్ట్యమునకు గురియైన వైష్ణవభక్తులందు చిన్నమ్మ కథ సుప్రసిద్ధము. ఉత్తరభారతమున శ్రీకృష్ణ నారాధించి భర్తవలన పలు బాధలు పడిన మీరాబాయివలె వీరశైవులగు తన అత్తింటివారిచే ననేక బాధలుపడి

దృఢదీక్షతో మద్దులేటిస్వామి దయవలన చివరకు తన అత్తమామలను గూడ తన పక్షమునకు త్రిప్పకొనజాలిన భక్తురాలు చిన్నమ్మ. మద్దులేటిస్వామి కదిరి సమీపమున గల వేంకటవిఠలస్వామి. ఆయన ఆలయసమీపమున మద్దులేడు కలదు. చిన్నమ్మ కులమున రెడ్డి, శీలమువారింటి ఆడబిడ్డ. కథాస్థలము వల్నాడు. బ్రహ్మనాయని ఇంటిపేరు కూడ శీలమువారే. బ్రహ్మనాయనియందున్న భక్తిచే ఆక్కడి రెడ్డికులజులు కూడ తమ ఇంటిపేరు శీలమువారని పెట్టుకొని యుండురు. ఇంటిపే రెటుల వచ్చినను ఆపేరున్నందుకు బ్రహ్మనాయని వీరవైష్ణవము చిన్నమ్మకు కూడ అబ్బుట వింత.

‘చిన్నమ్మ కథ’ను వ్రాసినది చెంగలవరాజును కవి. బాలనాగమ్మ, కామమ్మ, లక్ష్మమ్మ కథలవలె చిన్నమ్మ కథకూడ బహుశప్రచార మందిన గేయము. తెలుగు దేశపు పొలిమేరలు చాటి ప్రచారమందిన గాథలలో చిన్నమ్మ కథ మేటి. కన్నడ ప్రాంతములందును వ్యాపించినదీకథ. తెలంగాణమందలి శారదకాండ్రు పిచ్చుకుంటువారు పాడగా దీనిని వింటిని. చిన్నచిన్న చూట్పులతో రెండుమూడు చోట్ల నిది వింటిని. వీనియందు ముద్రితమైన చెంగలవరాజు రచనమే సమగ్రముగా నున్నది.

పాగొండ పట్టణమున శీలము అచ్చమ్మకు మద్దులేటిస్వామి వరమున చిన్నమ్మ జన్మించినది. చిన్నమ్మ పట్టుకతోడనే ‘లలాటమందు తిరుమణిగాను తాను బుట్టినాది’. చిన్నమ్మ పెరిగి పెద్దదై వైష్ణవభక్తియందలి గాఢాభిమానముతో ‘కోటిదానర్ల గనుకా పిలిపించినాదీ, శనివారము చా సమారాధన చేయించెనమ్మ, ఒక్కప్రొద్దు వారలతోను చిన్నమ్మ, వుత్సవంబులు స్వామికి చేయించెనమ్మ’. ఇట్లుండగా వోలుగొండపట్టణమున నుండు పసుల రాఘవరెడ్డి (భార్య నాగమ్మ) తన కడగొట్టు కుమారుడగు వెంగళరెడ్డికి భార్యను వెదుక ఎద్దల బేరము సాకుగా బయలుదేరెను. పాగొండ చేరుకొని శీలము వారితో వియ్య మందుటకు నిశ్చయించుకొనెను. చిన్నమ్మకు వెంగళరెడ్డికి వివాహము మహా వైభవముగా జరిగినది. చిన్నమ్మ ఎంతటి విష్ణుభక్తురలో అమె యత్తవా రంతటి వీరమాహేశ్వరులు. ఆమె తన యత్తవాంట్లు చేరుకొనగనే తోడికోడండ్రు అత్తమామలు వైష్ణవమును వదలి శైవమును స్వీకరింపుమని నిర్బంధించిరి. చిన్నమ్మ యందుకంగీకరింపకున్న వారామెను ఇంటినుండి వెడలనడచి పూరిగుడిసెలో నుంచి.

‘చిన్నమ్మకు చెప్పలేనిగా హింసలు పెట్టిరి
ఏనూరు దొడ్ల యెరువు యెత్తమన్నారు
పూటకు పుట్టెడు జొన్నలు దంచమన్నారు
బట్టెల కంతకు పచ్చిక మోయమన్నారు’

ఇన్ని పనులు చేసివచ్చి చిన్నమ్మ తిండి యడుగ అత్తగారు,

‘ఓనీ ఓనీ గుండాముండా ఓ లేకీముండా
నీకు వండిపెట్టుటకు కూలికత్తైలు మా యింట్లోను లేరని దూషించి
‘మూడు చిట్టెలు ముక్కజొన్నలు వాళ్ళో పోసింది
ఎంచి యేడు మిరపకాయలు విసిరిచేసినాదీ
ఎద్దులకేనే చవుటుప్పు చేరెడు కొలిసిచ్చె
ఎంగిలి చేత గోరెత్తు వెన్న చేతికి యిచ్చిందీ
మూడుదినముల పులిమజ్జిగను దుత్తుకు పోసిందీ
మెడాబట్టి నెట్టించినాది దరబాడాగుండా’.

చిన్నమ్మ దుఃఖించి మద్దులేటి స్వామిని వేడుకొన్నది. స్వామి ప్రత్యక్షమై
‘చిన్నమ్మా నిన్ను పెట్టే బాధలుగాదు నన్ను పెట్టుతార’ని యోదార్చెను. చిన్నమ్మ
తన కత్తగారిచ్చిన గోరెత్తు వెన్నలో స్వామికి పులికాపు చేసి భక్తితో కొలిచి
అంబలి త్రాగి యాకలి చల్లార్చుకొనెను. స్వామికి,

‘అనాదా చిన్నమ్మ దీపము బెట్టితే - యేడుయేడు
పద్నాలుగు యేండ్లు వాక్కడే దీపంబూ,
అప్పుడు వత్తిలోన నెలకొన్నాడు వరదరాజులుగా
దీపములోనే నెలకొన్నాడు మద్దులేటయ్యా’

సకలదేవతలు చిన్నమ్మకు ప్రత్యక్షమై యభయ మొసంగిరి. చిన్నమ్మ
బావలు, భర్త, జీతగాండ్రతో పొలము దున్నబోయినప్పుడు తోడికోడండ్రు
అత్తమామలు, ఆమెను బాధించి భరింప శక్యముకానంత పెద్ద కుండలో భోజన
ముంచి పొలముకడకు కొనిపోమ్మనిరి. ‘చిన్నమ్మతో యరువై యిద్దరు కడవ
నెత్తి’రు. చిన్నమ్మ క్రిందపడి స్వామిని తలచుకొన్నంతనే

‘చిన్నమ్మను రెట్టపట్టి లేవనెత్తెను మద్దులేటయ్యా

చిన్నమ్మ స్వామిదయవలన నాకూటికుండ నెత్తిపై ధరించి పొలము బాటబట్టెను. మార్గమధ్యమున కొందరు గోవబాలు రామెను బాధించి స్వామి మహిమచే తామే బాధలపాలై యామెను వేడుకొనిరి. స్వామి యామె భక్తి పరీక్షింపగోరెను.

‘చిన్నమ్మ వెళ్ళే దారియందు కొలువైయున్నాడు
గోవిందలుపెట్టినాడు ఆదానరయ్య’.

స్వామి దాసరివేషముతో వచ్చి చిన్నమ్మను భోజనమడిగెను. చిన్నమ్మ తన నెత్తిపైనున్న కుండ యిచ్చుకొని దాసరికి భోజనమిడెను. దక్షిణతాంబూలము లిచ్చి పూజించెను. స్వామి మహిమచే నాకుండ పంచభక్త్య పరమాన్నములతో నిండెను. రెడ్లా భోజనము చూచి తల్లిపెట్టిన భోజనమది కాదని శంకించి చిన్నమ్మను చిరుకగొట్టిరి. మొండికొడవలి చేతికిచ్చి మండుచున్న ఎండ కాలములో ఎడ్లకు పచ్చిగడ్డి తెమ్మనిరి. స్వామి సాయమున చిన్నమ్మ గడ్డి తెచ్చెను. రెడ్లు ఆమె చూచుచున్నది తిట్టి లన్నపుకుండ గడ్డిమోపు ఆమె నెత్తిపైనుంచి అందరును ఇంటికి మరలిరి. మద్దులేటిస్వామి రెడ్లను బాధింప దలచి కుంభవర్షము గురిపించి నడియేటిలో నుడిగుండము గావించి యారెడ్లను చావనీక బ్రతుకనీక బాధలు పెట్టెను. చిన్నమ్మ,

‘చిండం చిండం నీకు మద్దులేటన్నా

స్వామి మారెడ్లకు పెట్టే వాదలు తప్పించు’ మని వేడ్కొనెను. స్వామి వారిని రక్షించెను. ఇంటికి వచ్చిన పిమ్మట తమ గండము గడచినందుకు రెడ్లు కోటిజంగమార్చన చేయ మొదలిడిరి మద్దులేటిస్వామి దాసరివేషముతో,

‘గోవిందా గోవిందాయంటా నడిబంతిలో చూచే

మారహర శక్తియు తల్లి అణగిపోయిందీ

స్వామిగారి గోవిందలు తల్లి వెచ్చిపోయినాయి’.

రామవరెడ్డి మున్నగువారు స్వామి నవమానవరచి సాగనంపిరి. స్వామి చిన్నమ్మ గుడిపెకు బోయి సత్కృతుడయ్యెను. ఆతరుణమున ఊరివారందరు చిన్నమ్మను బాధించిరి.

‘అప్పుడు పూరింత కాలపెట్టినే మద్దులేటయ్యా

అత్త నాగమ్మలు చెంపనొప్పి తగిలే

భూమి యేలే రామవరెడ్డికి రెండుపండ్ల పోయే
 ఏడుగురు వో కోడండ్రకైనా కడుపునొప్పిలూ
 ఏడుగురు వో కొడుకులకైనా కడుపునొప్పిలూ
 ఓడుకున్నప్పు కాచిచ్చే చిక్కు ఇంట్లోనూ రెడూ
 వోలుగొండ పట్టుమంట కాచిచ్చేనేనే
 తన కొంప చేరబోయెను మధురేటయ్యా'

స్వామి ఎరుకల వేషముతో వచ్చి మధురేటయ్యాకు మొక్కుకొన్న మీ
 బాధలు తొలగునని నాగమ్మకు గద్దెపెట్టెను. నాగమ్మ 300 పరహాల మూట
 కట్టి కొండకు వచ్చి సేవించుకొందుమని మొక్కినంతనే వారెప్పటియట్లైరి.
 మొక్కు చెల్లించుకొనుటకు వారందరు బయలుదేరి చిన్నమ్మ నింటి యొద్దనే
 కావలియుంచిరి. కాని మధ్యేసార్గమున స్వామిమహిమచే బండ్లు కూలిపోయి
 వారందరు బాధలపాలైరి. చిన్నమ్మ వచ్చి వారి సుద్ధరించి కొండకు వచ్చి
 స్వామికి సేవలు చేసెను. ఆమె భక్తికి మెచ్చి అప్పుడు స్వామి 'అడగవమ్మ
 చిన్నమ్మ తల్లి అడిగిన వరమిస్తా' అనెను. చిన్నమ్మ స్వామిని వేడ్కొని
 తమవారందరికిని వైకుంఠ ప్రాప్తి కలుగజేసెను.

'స్వామి కడిచెనో జంగారు శిలయై నిలచె చిన్నమ్మ తల్లి
 అప్పుడు పెరిమిటి పెండిలిరై నిలచె ఎడమ చేతిలోను'

తనతోపాటు తనవారినిగూడ తంపజేసిన చిన్నమ్మ వైష్ణవభక్తి ప్రకటనైనది.

✓ పీఠతైవ పీఠవైష్ణవములకు జంగిన సంఘర్షణము నొక చక్కని కథా
 కల్పనముతో బోధించి చివరకు హరిహరల కభేదమును ప్రతిపాదించెడు
 సినలైన జానపదగేయము 'వరహావతార చరిత్రము'. శ్రీశైలము అహోబిలము
 తైవవైష్ణవక్షేత్రములు కథారంగములు. పాత్రములు కల్పితములో లేక యానాటి
 ఇరుపక్షముల ప్రతినిధులకు మారుపేరుగా యెయుండును. వరహావతార వర్ణన
 మిట్లున్నది.

'అదివిష్ణువు సింహాచలమందున - పరశురాముచే పరహావతారం - నరకాసురుని
 సంహరించిన - కార్తవీర్యార్జునునతోసం - స్వామివారు అవతారమెత్తెను - యే విధమున
 అవతారమెత్తెను అరికాలున తామర పద్మం-వీధునాను వింజాయరలండి-కర్పూరక నొప్పా
 చుక్కండి-కన్నులను చింతామణి గలదు-తిరుమణి శ్రీచూర్ణంబు మెండుశంఖం-చక్ర
 గదాధరుండై-తొండిమొకటే లేదా మృగము-హస్తయేనుగు రావంతది-అటువంటి అవతార

మూర్తి-అహోబిలవర్వతమందునా-ఆదివిష్ణు సింహాద్రియప్పడు - అవతారమనే కొమ్ము పంది'. పెద్దనగారు మనుచరిత్రమున (IV-18) వరాహమును వర్ణించుచు 'అస్థిలము వరాహపోతములు భూవర తొండములేని ఏనుగుల్' అనెను. ఇట్టి యవతార మూర్తితో వైరముగలవాడు 'శ్రీశైలపర్వతమందున, కార్తవీర్యుండను మహారాజు, నహస్రబాహువులు కలిగినవాడు, శివభక్తుడనే ధురింధరుండు, చాతుర నాలుగు పర్వతంబులు, ఏకచక్రంబుగ ఏలుచున్నాడట్టి. ఈరాజుగారి క్రింద 'చీకటిపాలెం చినరాయుండు-నాచనముద్రం వెంకటప్పారావు' సరదాల్లు. వీరిక్రింద 'గండుపల్లి భయ్యన్నలింగమూ, భటుడంటే సామాన్యుడు కాదు, కూరుచుంటే ఒకగున్నాచింత, లేచితేను ఒకతాటిపొడుగు, ఆజానుబాహువులు కలిగినవాడు. అతనిపేరు భయ్యన్నలింగము'. రాజుగారి యాజ్ఞ చొప్పున భయ్యన్నలింగము సేవలతో వేటకు కావలసిన నన్నాహముతో వరాహమూర్తిమీదికి వెడలెను. 'కోడివారి కోనేటికాడ' వారికి పంది తారసిల్లెను. నన్నెదిరింప మీ తరముకాదు; తిరిగిపొందని వరాహమూర్తి నై నికులకు చెప్పెను. అప్పుడు వారు 'అత్తేరి నీ యఝాముండ, నగరికి వెళ్లుమనేటిదానవు. పరగడ దిగి మృగజంతువు, గరికవేళ్లు నమిలేటిదానవు, అడవులన్నీ తిరిగెడిదానవు, బురదలోను పొల్లేటిదానవు, నీవు అనగా నీ ప్రతాపమెంత' యని తిరస్కరించిరి. వరాహమూర్తిని వర్ణించునప్పుడు మొదటి వాక్యములును తిరస్కరించునప్పుడీ వాక్యములును పలుమారు వచ్చుచుండును. నీసలై న జానపదగేయలక్షణములం దొకడగు వునరావృత్తి కిదియొక యుదాహరణము.¹ ఇట్టి యుదాహరణములు నీసలై న జానపదగేయములందన్నిచోట్ల కాననగును భయ్యన్నలింగముతోపాటు భటులందరును ఒక్కొక్కరి 200 తుపాకులు పందిపై ప్రేల్చిరి. కాని యాపంది వాని నన్నింటిని చప్పరించి పోగతో వారిపై దూకి చెల్లాచెదరు చేసెను. ఆ

1. దీనినే F.B. Gummere అను పాశ్చాత్య పండితుడు Incremental repetition as final proof of popular origin అను ఉపశీర్షిక క్రింద 'So vital is this incremental system in the Structure of ballads, that it not only dominates the main progress of a borrowed story, but even treats a detail of this story so as to make it conform in pattern with the rest' అని చెప్పియున్నాడు.

యవతారమూర్తి విజృంభింపగా 'సప్తయేడు లోకములు గదిలెను, దేవేంద్రాది దేవతలెల్లను, వలవటదాపట దివిటీ వైచిరి, ఆదివిష్ణుబ్రహ్మదులెల్లను, పంది యందు ప్రత్యక్షంబైరీ, సూర్యుండును చంద్రుండును, పందికి వింజామరలు వేయబూనిరి'. భయ్యన్నలింగము భయపడి 'ఏడుకొగిళ్ళ నల్లామద్ది, ఏటవాలుగ చొకలించి' నకిక్కి ప్రాణములు కాపాడుకొనెను. భయ్యన్నలింగము కభయమొసగి పరాహమూర్తి క్రిందికి దిగుమనెను. అతడు బలమున్నచో చెట్టునే పెకలింపు మనెను. పంది తన కోరలకు పదును పెట్టి మద్దిచెట్టును కూల్చెను. భయ్యన్నలింగము దాని పాదము లంటగనే 'అజ్ఞానములే విడచెను బంటూ, శిష్యభూత విజ్ఞానుడాయె'ను. 'పందివి గా' నాపాలిటి పరమాత్ముండవని' స్తోత్ర మొనరించెను. తన్నంపిన యేలికను గూర్చి చెప్పెను. పరాహమూర్తి కోపముతో 'కార్తీక సోమవారమంచున-పూరిమీదికి ముట్టడివత్తును, చుట్టరాతి కోటకట్టుంచేని, ముందు మాట గోచరియైయున్నది, తెల్లవారేటప్పటికి నేను, పూరుమీదికి ముట్టడి వత్తును, కండుకోట కట్టించుమన్నది, నాలుగుతట్టుల కోటలతోటి, జానెడుకొక్క ఫిరంగితోటి, బందోబస్తుగ వుండుమన్నది, భల్లన తెల్లవారేవరకు, ఊరిమీదికి ముట్టడివత్తు' నని చెప్పెను. భయ్యన్నలింగము తన నెదిర్చినందులకు రాజుగారికి అసహలుగా 'గజ్జలోది కస్తూరి రోమము, యెడమకాలిదే పుల్లారోమము, వెన్ను మీదనే బెగటరోమము, పిర్రమీదిదే ఫిరంగిరోమ'మిచ్చినది. భయ్యన్నలింగము తన భటులచే నారోమములను కావడిపెట్టి మోయించవలసివచ్చినను రాజుగారి వార్తలు తెలిసికొని పంది నెదుర్కొనుటకు సన్నాహములు గావించుచుండెను. పరాహమూర్తి తానాయూరు చేరుకొని యొక శివబ్రాహ్మణుని 'వెనుకజుట్టు పట్టుక తెగ కొరికింది'. ఇట్లుకొరికి, కొరికిన జుట్టు 'నీయది కాదు నీరాజు జుట్టు కొరికితి నన్నది'. ఈ పరాభవమువలన రాజుగారు పట్టుదలతో 'ఏలూరి పట్టణమందండి జలకంఠీశ్వరు పరముచేతను, భువియందు బుట్టెను భైరవుండు, సామాన్యుండు గాడు, పుట్టె జక్క బుద్రాక్షలతోటి, విభూతిరీతితో ప్రకాశించె, పాలు త్రాగేటప్పుడు భైరవుండు, పదివేల రూపాయలు బోసి, కొని తెచ్చి పోషించుమన్న' కుక్కను తెప్పించెను. ఆ భైరవుడు రాజుగారికా పరాహము హిరణ్యాక్షుల సంహరించిన కేవల మాదివిష్ణువనియు తనచావు దానిచేతిలో మూడుననియు చెప్పి ససైన్యముగా బయలుదేరెను. రాజుగా రద్దానితో 'శివమతమే నిలుపుమన్నడు, భూమియందు నాకీర్తి నిలుపుమన్నడు' పరాహము నెదుర్కొనుటకు భైరవుడు 'స్థూలదేహము చంపినదండి, సూక్ష్మరూపముతో' బయలుదేరెను. రెండింటికి

ఘోరయుద్ధము జరిగెను. పగలంతయు విష్ణుసమయమున పందికిని, రాత్రి రుద్రభాగమున భైరవునకు ఐల మతిశయించెడిది. వరాహము భైరవుని కోరతో సరికివైచి 'శివకేశవులకు భేదమెంచినా, రాజు యేడి చక్రవర్తి యేడని, రాజుమీద పడనున్నది పంది'. ఆరాజుకు 'రాత్రి పగలు చావు లేదట, కత్తి కఠారికో చావు లేదట, గొప్ప తపస్సు చేసినవారు, శివభక్తులలో ధురంధరులు, కత్తికి లింగము కట్టినవాడు, కర్రకు లింగము కట్టినవాడు, ఆకాశంబున చావులేదు, భూమియందున చావు లేదు, రాత్రిపగళ్ళు చావు లేదు. హిరణ్యాక్షునికున్న వరములట్లు కార్తవీర్యునికిగూడ ఈ వరములుండుట వింత. వరాహము ఆసుర సంధ్యవేళ రాజును కోరతో చంపి కోటపెల్లగించి అంతఃపురము ప్రవేశించి మూడు దినములు కొలువుదీరెను. కార్తవీర్యుని తమ్ముడు సోమయ్యలింగము వరాహముతో యుద్ధము చేసి యోడి క్రిందపడెను. వరాహమూర్తి యాతని జంపక 'నీకు విద్యాబుద్ధి చెప్పినవాడు, శివకేశవులకు భేదము లెంచి, వీర శైవము ఎవరు చెప్పి, నాకు ఆగురువును చూపించితివేని, ప్రాణములతో నే విడుతునన్నది' అప్పుడా సోమన్నలింగము 'రావయ్య అవతారమూర్తివి, లోకములోని పందివనుకొంటిని, నాకు విద్యాబుద్ధి చెప్పినవాడు, లింగమతము బోధించినవాడు, లింగధారణము చేసినవాడు, కులగురువు కోటయ్యలింగము, అతని తమ్ముడు పిల్లన్నలింగము, నాలుగు బారల మనుజుడు చాడు, నన్నురేండ్లాయువు గలవాడు, నాలుగు పళ్ళముల భోజనము, హఠము గల్గిన చోటునాను, చట్రాతను సారీ తీసును, చూనసంబున శివుని తలచును, వనియొక్క పేరు దలచితే, గుర్రాలు గుగ్గిళ్ళు తినవు, ఏనుగులు మేత తినవు, పసిపిల్లలు పాలారగించరు, నీవంటి అవతారములాను, అనేకులను తెగటార్చినవాడు, వని వధించి మళ్ళివస్తావా, వీరశైవము విడుతునన్నడు. వీరవైష్ణవము పుచ్చుకొందు ననె' ను. సోమయ్యలింగమును వెంట నిడుకొని వరాహమూర్తి చంద్రగిరి పర్వతము దాటి శైవాచార్యులున్న పిక్కిరవారిపాలెము చేరుకొనెను. మొదట పాపమ్మలింగము పందినెదుర్కొని పోరాడి విసిగిపోయెను. తరువాత చిన్నవాడు పిల్లన్నలింగము పోరాడి మరిణించెను. చివరకు పెద్దవాడు కోటయ్యలింగము హఠయోగమున శివుని ధ్యానించెను. శివుడు ప్రత్యక్షమై వరాహమూర్తిని శరణు వేడకున్న మరిణింతువని చెప్పెను. కోటయ్యలింగము వీరావేశముతో 'బత్తిసాయాధములు' 1 దహించి వరాహమూర్తితో పోరాడెను. కొంతకాల మాతనిదే

1. ద్వారతంశదాయుధా పృథ్వీ-భద్రాయ తైవ దృశ్యతే

పైచేయిగా నుండెను. కాని తరువాత కాళ్లు విరిగెను. శివుడు ప్రత్యక్షమై 'దాని చేతిలో నీవు చెల్లివు, నీచేతిలో అది చెల్లిపోవు'నని వాస్తవము చెప్పెను. కోటయ్యలింగము పందిపై నెక్కి పట్టినపట్టు విడువడయ్యెను. కంపలలో ముండ్లలో పొరలించి పంది యాతని ప్రేవులు చర్మము డుల్లనట్లు చేసెను. అహోబిల తటాకమున మూడు దినములు మునిగినను కోటయ్యలింగము జల స్తంభనముచే ప్రాణములు కాపాడుకొనెను. వరాహ మాతని శివభక్తికి మెచ్చి తన గడువు తీరినదనియు, తులసి దళములతో తన నామము తీసి హృదయమందుంచుకొమ్మనియు నీవు కైలాసమునకు నేను వైకుంఠమునకు పోవుదమనియు చెప్పెను. కోటయ్యలింగ మటులే చేయ 'అంత్యకాల నమయమందున హరి మంత్రము వాని హృదయమందున, ఉప్పొంగుచువచ్చె నతనికి'. దేవతలు ప్రత్యక్షమైరి. వారొకరు కైలాసమునకు ఒకరు వైకుంఠమునకు పోయిరి. 'మీద వున్న కోటయ్యలింగము, పందిమీద తన శిరము బెట్టుకొని, ప్రాణము విడిచెను కోటయ్యలింగము, భూమియందు జనులకు తెలియగను, శివకేశవులకు భేదము లేదని, పానపట్టమై నిలిచిపోయెనట, అప్పుడు చూడవచ్చిన దేవమానవులు, గుడికట్టి శిఖరంబు నిలిపిరి, ఒకవైపున వరాహరూపము, మధ్యమందున శివ స్వరూపం, భేదములేక తెలియుటకొరకై, యిప్పటి యీవేశరోజుకు, అహోబిల దివ్యస్థలమందు, పూజలు నమస్కారములును, ధూప దీప నైవేద్యంబులు, మరి జరుగుచున్నవి'.

వీరికై వవీరవైష్ణవుల పరిస్పరమతకలహములను జూచిన జానపద కవి యెవరో కవిబ్రహ్మ తిక్కనవలె తానును శివకేశవుల కభేదము కల్పింప నెంచి హరిహరనాథస్వరూపమును చిట్టచివర ఘట్టమున ప్రతిపాదించెను.

శివులు రచించిన వైష్ణవవాఙ్మయమున చూర్ణకలు వచనములు నున్నటులే జానపదవాఙ్మయమున గూడ నవి కలవు. 'శ్రీమన్నారాయణా మీ మూర్తినే శ్రీరంగముం జేరి పుణ్యాత్మలం గూడి కావేరిస్నానంబు చేసి మహాపాపముల న్విడలించి రంగమందిరద్వారంబు జేర నచ్చోట నప్తప్రాకారంబులం జూచి' యనెడు 'శ్రీరంగమాహాత్మ్యంబు'ను (కాకతీయప్రతాపరుద్రుని కాలమువాదై 'ఓరుగంటి వృత్తాంతము' జెప్పిన కృష్ణమాచార్యుల 'సింహాగిరినరహరి వచనము' లతో పాటు శ్రీరంగనాథుని పైగల వచనములును ఒకే తాళపత్రగ్రంథమున నున్నవి. ఇవికూడ కృష్ణమాచార్య విరచితములై యుండును.) 'శ్రీపురుషో త్తమా

శ్రీకూర్మం, లోలార్కం, వైటంతం, రంగనాథం, సర్పవరం, కనకగిరి, కనకాంబరగిరి, గోవర్ధనగిరి, అంజనగిరి, రామగిరి' యని సాగిపోవు 'సూర యెనిమిది దివ్యస్థలములు'ను, 'దేవా మీదివ్యతేజస్సు సూర్యుండెరుగు, మీ భుజబలంబు కోదండంబెరుగు, మీ మహిమ విశ్వామిత్రుండెరుంగు, మీ వందనంబు వసిష్ఠవాల్మీక్యాదు లెరుంగుదురు, మీ భక్తి దశరథుండెరుంగు' ననెడు 'శ్రీవేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము'ను అట్టి వాని కుదాహరణములు ఇవి వచనము లైనను వైష్ణవులు కొంత దీర్ఘములు తీసి గేయములవలెనే పాడుకొందురు. ఈ వచనములును, 'భారత సావిత్రి'యు జానపదుల రచనలు కావు నిర్నిబంధములగు గేయము లగుటనుబట్టి జానపదవాఙ్మయములోనికి వచ్చి చేరినవి.

వైష్ణవవాఙ్మయమునకు సంబంధించినట్టి యముద్రితములగు గేయములు కీర్తనములు వచనములు నాకు తెలంగాణమున పెక్కు లభించినవి. సాగ రాంధ్రమునకన్న తెలంగాణమున వైష్ణవ మధికముగా నున్నట్లున్నది. మహబూబ నగరం, ఆదిలాబాదు, ఓరుగల్లు మండలములందు గొప్ప ప్రపన్నఃటంబము లిప్పటికిని కలవు. గ్రామాధికారులగు రెడ్లు వెలములు నియోగులు (గోలుకొండ వ్యాపారులు) అధికముగా వైష్ణవులు. కనుకనే కొన్ని ప్రదేశములందు స్మార్త బ్రాహ్మణులు లేని గ్రామము లున్నను వైష్ణవకుటుంబ మొక్కటియైనను లేని గ్రామములు లేవు.

నేను సేకరించినవానిలో 'అశవందారు ఉయ్యాలపాట' 'తిరునామము' 'శ్రీరంగస్తోత్రము', 'రామానుజ ప్రభావము' వంటివి ప్రశస్తములు. వీనిలో చివరి మూడును చిన్నగేయములు కనుక 'అశవందారు ఉయ్యాలపాట' నొక్కదాని నిట మదాహరింతును. ఈ పాట అర్చకొండయను గ్రామమున (కరీంనగరం మండలము) శ్రీ బి. మంగయ్యగారి ద్వారమున సేకరించితిని. పాడి వినిపించినది కేశవమృయను రెడ్డివనిత.

ఈ గేయమందు కథాభాగము తక్కువ. కేవలవేదాంతభాగము మరయు నాచార్యప్రవృత్తియే అధికముగా గలవు.

శ్రీమన్నారాయణుని ఉయ్యాలో	చిత్తమందున నిలిపి ఉయ్యాలో
సౌఖ్యంబు గనవరె ..	చక్కగా మనసుతో ..
మూలాధారమందు ..	మరి వివ్వకేస్సెనుండు ..
తొలుత పూజలు చేసి ..	తోరంపు గణపతికి ..

ఆరువందలపూజ	ఉయ్యాలో	అట వతుర్దళములు	ఉయ్యాలో
కుంకుమవర్ణంబు	,,	కూర్మియో నుండును	,,
మొదటిచక్రము దాటి	,,	స్వాధిష్ఠానముండు	,,
ఆనందమయుడైన	,,	అబ్రహ్మ యధిపతి	,,
ఉత్పత్తికారకుడు	,,	ఉపాంఘి వినరయ్య	,,
అట ఆరుదళములు	,,	నాల్గువేలపూజ	,,
శ్వేత వర్ణంబును	,,	చెలి జ్ఞానశక్తుండు	,,
మరి దాని దాటితె	,,	మణిపూరకంబుండు	,,
పదియు దశంబులు	,,	పరమాత్ము డధిపతి	,,
శ్యామల వర్ణంబు	,,	నరివేణునాదంబు	,,
నాల్గువేలా జపము	,,	అతడె పక్షణకర్త	,,
అదియు దాటిపోతె	,,	అనాహతచక్రంబు	,,
ద్వాదశ దళములు	,,	ధవళకుంభపుకాంతి	,,
శంఖనాదము గలదు	,,	శంకరుం డధిపతి	,,
నాల్గువేలా జపము	,,	నలరు లయకర్త	,,
వసున నది దాటితె	,,	విశుద్ధచక్రంబు	,,
షోడశదళములు	,,	శతగోవు లధిపతి	,,
కంఠస్థానంబుండు	,,	కడు ధూమ్రవర్ణంబు	,,
మేఘనాదంబును	,,	నాల్గువేలా జపము	,,
అదియు దాటిపోతె	,,	అజ్ఞేయ మున్నాది	,,
భూమధ్యమందున	,,	ఘారిమణుల కాంతి	,,
ఇచ్ఛశక్తియు గలదు	,,	ఇల రెండు దళములు	,,
పొన్నది త్రయమూర్తి	,,	పెన్నిది త్రికూటముల	,,
ప్రణవనాదము మ్రోగె	,,	పరగ నష్టాక్షరి	,,
మూలమంత్రంబయ్యె	,,	మునులకు నెల్లను	,,
నాల్గువేల జపము	,,	నయముతో జేసియు	,,
పరగనది దాటితె	,,	ఫాలధాగము గలదు	,,
నహస్రార చక్రంబు	,,	చిత్రవర్ణమునుండు	,,
గుంకార నాదంబు	,,	జపములు వెయ్యాయె	,,
క్రియశక్తితో మూడు	,,	క్రియశక్తు లాయెను	,,
అజపయోగముచేరి	,,	అన్ని చూడగవలె	,,
భవీష్యదాచార్యులు	,,	భాష్యకార్లధిపతి	,,
ద్వయమంత్రరత్నము	,,	దర్శనం బాయెను	,,
చరమస్లోకార్థము	,,	సర్వసారాంశము	,,

సకలపాపవినాశి	ఉయ్యాలో	సద్గురుడు గలడమ్మ	ఉయ్యాలో
వారి సేవలు చేసి	,,	వరయోగ నేర్పుచే	,,
కాయపురిని దెలిసి	,,	కలిని దాటగవలె	,,
సంసారదుఃఖంబు	,,	చాల దాటగవలె	,,
మంటిబొమ్మలవంటి	,,	మాయ శరీరాలు	,,
మమకార మణచియు	,,	మాయ దాటగవలె	,,
మనసు జయించియు	,,	మార్గము గనవలె	,,
చిల్లులు బోయితే	,,	మల్లి అక్కరరాదు	,,
ఇట్టి ఘటముతో మనకు	,,	ఎక్కువ కష్టాలు	,,
జననమరిణము లేని	,,	ఘనయోగసాధన	,,
గురుడు శ్రీనాథముని	,,		
కలియుగాదివరకు	,,	కడువాడి జేసియు	,,
ఫలసిద్ధి గాంచెయు	,,	పరమపద మొందిరి	,,
పూర్వపు యోగులు	,,	పోయిరి మోక్షము	,,
కలికాల మహిమచే	,,	కష్టమని యోగంబు	,,
అప్పటినుండియు	,,	ఆశవంధారులు	,,
వరగ యోగంబును	,,	ప్రయోగ మొనరించె	,,
ఖలిన మొందిననుండి	,,	కలికాల మనుజులకు	,,
కష్టముల బాసియు	,,	కడు బులభమాయెను	,,
కారణకర్తయు	,,	కరుణ యామునముని	,,
ఇతడే దేవుండనుచు	,,	ఇల యాళ్వారుల జూపె	,,
ఉభయ విభూతులకు	,,	విభవుండు ఇతడనె	,,
విశిష్టాద్వైతంబు	,,	విశదంబుగా జేసె	,,
భక్తి యోగముకన్న	,,	బలమే ప్రపత్తియు	,,
ఇహపర సాధనము	,,	ఇందువెంటనె గలుగు	,,
వరగ యోగముకన్న	,,	ప్రపత్తియే మేలు	,,
రామానుజాచార్యులె	,,	రక్షించువారలు	,,
పన్నిద్రరాళ్వార్లు	,,	పట్టిచూపిన నిష్ఠ	,,
ఈవిష్ణుతో సాటి	,,	ఏనిష్ఠ లేదండి	,,
వరగ ప్రపన్నులకు	,,	పరమపదమేనండి	,,
ధర నుస్తులావురీ	,,	వరరామయాత్రజ్ఞుడు	,,
తీరున హరాహ్వయుడు	,,	తీరువేంగళదాసునకు	,,
వరవస్తు శ్రీనివాస	,,	వరమ గురువరుండు	,,
నట్టుమని బోధించె	,,	ఇట్టి రహస్యంబు	,,

ఎన్నట్టి వానికిని	ఉయ్యార్	కన్నట్టివారికిని	ఉయ్యార్
చవివినవారికి	,,	నకలార్జములు నబ్బు	,,
యోగప్రవత్తుల	,,	యోగ్యతకలవారు	,,
అనుభవజ్ఞులైతె	,,	అంత్యకాలంబున	,,
లక్ష్మీకు డిచ్చును	,,	మోక్షసాయుజ్యంబు	,,

ఈ గేయమును రచించినది ముస్తులాపురగ్రామవాసియగు తిరునహరి తిరువెంగళదాసని తెలియుచున్నది. ఈతనికి గురువు పరవస్తు శ్రీనివాసాచార్యులు.

మన దేశమున మతమున కెంత స్థానమున్నదో ప్రజాజీవితము ఆయా మతముల ప్రభావమున నెట్లు పరిణతమైనదో వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. పండితులు శిష్టులైనవారియందువలెనే పామరులు గ్రామీణులైనవారియందును మతమునకు గల యధికారమును, దానికి వారి సాహిత్యమున గల స్థానమును ఇంతవరకు విమర్శించిన మతసంబంధగేయములు చాటునని తెలుపుచు నీ ప్రసక్తి నింతటితో విరమించుచున్నాను.

పారమార్థిక గేయములు

భక్తి కర్మజ్ఞానమార్గములు మూడును మోక్షసాధనములని భారతీయుల నమ్మకము. ఈమూడింటికి నాయా మతములవారు విపులవ్యాఖ్యానము లొసంగిరి. ఒకరు భక్తి మార్గమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చిన మరియొకరు కర్మమార్గమునకు ప్రాధాన్య మిచ్చిరి. ఇటులే ఇంకొకరు జ్ఞానమార్గమునకును ప్రాముఖ్య మొసంగిరి. ఒకే మార్గమందు గాఢాభిమానముగలవారు కొంద రితరమార్గముల నంగీకరింపకపోవుటయేగాక వానిని దూషించిరి కూడ. కొందరు విజ్ఞాన మూడును పరస్పరభిన్నములే కాక పరస్పరవిరుద్ధములనిన మరికొంద రీమూటిని సమన్వయ పరచి పరస్పరోపకారకము లనిరి. కుమారిలభట్టు వంటి కర్మతుడు సాంఖ్య యోగమును నాస్తికము (వేదవిరుద్ధము)గా భావించిన! ప్రాచీనుడగు శంకరుడును, అర్వాచీనుడగు రామకృష్ణుడును ఆదైవతవేదాంత (జ్ఞాన) మార్గావలంబులైనను భక్తిసంకలితులై మూర్తి పూజలు చేసినవారే.

‘స్వస్వరూపానుసంధానం భక్తి రిత్యభిధీయతే

స్వాత్మతత్వానుసంధానం భక్తి రిత్యవరే జగుః’ 2 ‘అని శంకరుడు

ఆత్మపదార్థయాధార్యవిచారతత్వమును భక్తితో మేళవించెను. భగవంతుని యపారకృపావిశేషములు, లీలలు, మాహాత్మ్యములు మహోద్వేగముతో కొనియాడెను నూక్ష్మములకు దిగి తర్కములు పెంచుకొన్నచో నాయా విభేదములు పండితులకు గానుపించునేమో కాని స్థూలదృష్టికి వానియందంక భేదము లేదు జానపదులందీ విషయమున కించిన్మాత్రము భిన్నాభిప్రాయమును లేదు. అనగా ‘కృష్ణా రాంరాం గోవింద హరిహరి’ యని ఏకతార మీటుచు, పాడుకొనెడు భక్తుడే ‘గూట చిలుకేదిరా చిన్నన్నా గూడు చినబోయెరా’యని

1. కంత్ర వార్తికము.

2. వివేకచూడామణి.

తత్వమును పాడుకొనుచు, తెల్లవారగనే ఏ వ్రతమునకో ఏకర్మకో కావలసిన సంభావములను నిద్రము చేయటం నిమగ్నుడగును ఇంతకు చెప్పవలసిన దేమన జానపదులం దీమూడు మోక్షమార్గములును అదరణ గాంచినవి. కనుక సీమూడు సాధనముల ప్రభావము జానపద గేయములం దెంతకలదో ఒక్కొక్కటిగా విమర్శింతము.

భక్తి గేయములు

కర్మ భక్తి జ్ఞాన మార్గములందు భక్తిమార్గము సులభసాధ్యము. తక్కిన రెండుమార్గములకున్న చిదిని పేదపు కట్టుదిట్టము లీమార్గమునకు లేవు. కనుకనే వీరశైవపీఠవైష్ణవాది భక్తిమతములు ప్రజాబాహుళ్యమున నధికవ్యాప్తి గాంచినవి. (బహుజిజ్ఞానకు సాధనచతుష్టయము(వివేకము, వైరాగ్యము, శమాది షట్కానందము ముముక్షుత) అవసరమని శంకరులును, సమగ్రవేదాధ్యయన మావశ్యకమని జైమిన్యాదులును, ఆవేదాధ్యయనమునకు బ్రహ్మక్షత్రియ పైశ్యజాతులవారే యర్హులని వేదాంతులును మీమాంసకులును తీరుతీరుల కట్టుదిట్టము లేర్పించిరి. భక్తిమార్గమున కిట్టి యాటంకములు లేవు. భక్తిమార్గ మవలంబించుటకు చదువునంధ్యలు రాని, అభిజాత్యము కాని యవసరము లేదు. భగవదనుగ్రహమున విశ్వాసమును తదనుగ్రహమున మోక్షప్రాప్తి కలుగునను నిశ్చయముండిన చాలును.

శ్లో. అపిచేత్సుదురాచారో భజతే చూమనన్యభాక్
సాధురేవ స మంతవ్యః సమ్యగ్వ్యవసితో హి సః

శ్లో. చూం హి పార్థ వ్యపాశ్రిప్య, యేఽపి స్యుః పాపయోనయః
త్రియో వైశ్యాస్త చ శూద్రాస్తేఽపి యాంతి పరాం గతిమ్.

అని భగవద్గీత (9-30-32)లో శ్రీకృష్ణ భగవానుడును,

కిరాత హూణాండ్ర వుళింద పుల్కసా

ఆభీర కంకా యవనాః కషాదయః

యేఽన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయాః

శుద్ధ్యంతి తస్మై ప్రభవిష్టమ్ సమః అని భాగవతము (2-4-18) లో

శ్రీ శుకుడును,

ద్వీ. నరత్వం చేవత్వం నగవనమృగత్వం మశకరా
పశుత్వం కీటత్వం భవతు విహగత్వాదిజననమ్
సదా త్వత్పదాబ్జస్పరిణ పరమానందంహరీ
విహారానక్తం చేత్ హృదయమిహ కిం లేన వపుషా.

అని శివానందలహరిలో శంకరుడును భక్తికి అర్హులగువారినిగూర్చి చెప్పి
యన్నారు కనుకనే యిట్టి సులభసాధ్యమగు మార్గము నవలంబించి జానపదు
లనేకులు తరించిరి. భక్తికి పూజ్యపూజకభావము బీజము. పూజ్యమూర్తినాయా
మతములవారు తమకు తోచినటుల నిర్ణయించుకొనిరి కొందరు శివకేశవాది
సాకారసగుణబ్రహ్మమును, కొందరు తద్బ్రహ్మప్రతీకమును, కొందరా సగుణ
బ్రహ్మ యవతారమూర్తులను, కొందరు జీవత్వమును, కొందరు సమస్త
విశ్వాకారమును, మరికొందరు కేవలమాత్మను పూజ్యపదార్థముగా నారాధించి
భక్తి చేతురు. ఇట్టి భక్తి పదునొకండు రూపములు.

‘గుణమాహాత్యైసక్తి, రూపాసక్తి, పూజాసక్తి, స్మరణాసక్తి, దాస్యాసక్తి,
సఖ్యాసక్తి, వాత్సల్యాసక్తి, కాంతాసక్తి, ఆర్చనీవేదనాసక్తి తన్మయరాసక్తి
పరిమళహాసక్తి, రూపా ఏకథా అపి ఏకాదశథా భవతి’ 1

భక్తులు తమతమ మనోభావముల కనుకూలముగా నెయ్యైతీరుల భగవంతు
నారాధించి సంస్కృతమునను దేశభాషలందును వేసవేలు గేయములు రచించిరి.
భక్తిసారస్వతము దక్షిణమున ఆళ్వారులచేతను, మతాచార్యుల చేతను,
నాయనూరులచేతను పెంపొందినది. అటులనే ఉత్తరభారతమున రామానందుడు,
రవిదాసు, నరసింహమెహతా, కబీరు, మీరాబాయి, రులసీదాసు, వల్లభాచార్యులు
నానకు, మున్నగు వారును; మహారాష్ట్రప్రాంతమున నామదేవు, తుకారాం,
సమర్థరామదాసు మున్నగువారును; పంగదేశమున చైతన్యుడు, విద్యావతి,
చండీదాసు, గోవిందదాసు, రామప్రసాదు, మున్నగువారును భక్తిసారస్వతము
నితోధికముగా రచించిరి. అంద్రదేశమున శైవవైష్ణవభక్తిగేయములు కీర్తనలు
లక్షలకొలది రచింపబడినవి. పూర్వ శైవుల తుమ్మెదపదము లిక్కిటికి
నిల్పియుండుట మన భాగ్యవిశేషము. తాళ్ళపాకవారి సంకీర్తనలకు లెక్కయే
లేదుకదా : క్షేత్రయ్య నాల్గవేలు సుమారుగా పదములు రచించెనట. త్యాగరాయ
లెన్నికీర్తనలు రచించిరికాని మిగిలినవి మాత్రము వందలలెక్కలో నున్నవి.
కాని ఈ భక్తుల రచనములందు వ్రేళ్ళపై లెక్కింపదగు కొలది గేయములే

జానపదుల కందినవి. తక్కినవి సంగీతజ్ఞుల సౌమ్యైపోయినవి. ఈవిషయము గూర్చి శ్రీపాదవా రిటులభిప్రాయపడిరి. 'సాహిత్యమునుంచి సంగీతములోనికి తప్పకున్న డేత్రయ పదములూ, దాసు శ్రీరాములు కీర్తనలూ, సంగీతరచనలే కాని దేశసారస్వతము (జానపదవాఙ్మయము) లోకి రావేమోనంటాను. వాటి ప్రచారము వాటిలోని సంగీతమువల్లనే కాని సాహిత్యమువల్ల కాదు. అధ్యాత్మ రామాయణకీర్తనలు మట్టుకు కథాప్రాధాన్యము కూడ లెక్కపెట్టి సాహిత్యము మీద మొగ్గుంచి రచించినవి' 1

జానపదులం దధికాదరణము పొందిన గేయకర్తలలో నగ్రగణ్యుడు భద్రాచల రామదాసు(కంచెర్ల గోపన్న). తాము నృసింహదాసు, పరాంకుశదాసు, నిట్టల ప్రకాశదాసువంటి భక్తుల గేయములుకూడ బహుశప్రచారము గాంచినవి. 'దండము తిరుపతికొండ - యిది - దండము సిరిగలకొండా' 'పరాకు నేయుట పాడిగాదురా - పరమపురుష వరద' యని పాడుచు ఊరూరు తిరిగెడు హరి దాసుల కన్నము బెట్టించినవాడు తాటంకము వెంకటదాసు. ఇప్పుడిప్పుడు తగ్గి పోవుచున్నను ఈ శతాబ్దిము ప్రథమార్థమువరకును తెలుగుదేశ మంతటను గ్రామగ్రామమున భజనమందిరములో భక్త కూటములో యుండెడివి. స్థానిక భక్తులు రచించిన గేయములుగాని సంచారకపుస్తక విక్రేత లమ్మకొనెడు చిట్టిపొట్టి పుస్తకములందలి కీర్తనలుగాని. రాత్రి తొమ్మిది యగుటతోడనే చిరుతలో, చిటితాళములో, కాళ్ళగజ్జెలో, కోలలో లేదా తంబురయో ఎదేనొక యువకరణ మాధారముగా ఊరంతయు గింగురుమని మ్రోగిపోయెడివి. పనుల కాపరులు పనిపాటలవారు ముసలివారా కీర్తనలు గేయములు విని వల్లించెడువారు. ఇట్టి పాటల పుస్తకము లసంఖ్యాకముగా నచ్చైనది. రఘుపతిదాసు గురుపూజ కీర్తనలు, కరిమేల హనుమయ్య రామనామము, చెంచురామకవి రామనామ మాహాత్యము (ఎన్. వి. గోపాలకంపెనీ వారి) భగవన్నామ సంకీర్తనలు, రామనుజదాసు ప్రసన్నరాఘవ దివ్యనామము, ముదిగొండశంకరదాసు శివనామసంకీర్తనలు, భోజదాసు హరిభజనకీర్తనలు కొల్లామల్లయ్య రామ భజనమృత కీర్తనలు, కొంతం కొండలరావు భజనకీర్తనలు, అల్లూరి వెంకటాద్రిసాముల హరినామసంకీర్తనలు, నిట్టల ప్రకాశదాసు కీర్తనలు

1. కిన్నెర, డిసెంబరు 1953

ప్రవాళదాసు కీర్తనలు, రఘునాథాచార్యుల చెన్నకేశవ భజనకీర్తనలు, నరసింహదాసు సీతారామ భక్తికీర్తనలు, గుండదాసు విఠలేశ్వర భజనకీర్తనలు, మునుస్వామి పండరినామావళికీర్తనలు, అదిశేషశర్మ హరిహరనామ సంకీర్తనలు, నరసింహాచార్యుల తిరునామములు, నారాయణదాసు పాండురంగ బృందావన సంకీర్తనలు, విశ్వానందస్వామి భజన కీర్తనలు, నాగదాసు భక్తిసారసంగ్రహ కీర్తనలు, రాపాక రామకవి (కాశీనాథకవులు-వర్కాల) భజనమాల, ఇంద్రగంటి సూర్యకాంతము (గోకవరము) కాలేషామస్తాన్ దేవుని కీర్తనలు, చందనసాంబ శివరావు కుసుమహరనాథ కీర్తనలు, సు హరు 20 రచయితల కీర్తనలున్న భగవద్వామనంకీర్తనలు (కో. లక్ష్మణ మొదలియారు ప్రచురించినది 1982), శ్రీశైలభ్రమరాంబికాష్టకము. నూతనభజన కోలాటకీర్తనలు, రాకమచ్చెర్ల వెంకటదాసు కీర్తనలు, దివిలె నరసింహరాజు భజనకీర్తనలవంటి వెన్నియో అచ్చైనవి కలవు. ప్రత్యేక భక్తిగీతములుగ కాక ఇతరములగు పాటల పుస్తకములందు శ్రీలపాటలు (కాళహస్తి తగ్గురావు అండ్ సన్సువారి ప్రచురణ) శ్రీలపాటలనంచిత (బిళ్ల వెంకన్న అండ్ సన్సువారి ప్రచురణ) మరిరెండు శ్రీలపాటల సంపుటములందును, శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు సేకరించిన మంగళహారతులు ప్రథమద్వితీయభాగములందును, 'నేలయేరు' జానపదగేయ సంకలనమందును అచ్చైన పాటలు కొన్ని కలవు. అచ్చుకానిపే లక్షోపలక్షణ మౌఖికప్రచారమున ప్రాణములు నిలుపుకొని యున్నవి. అచ్చుకానట్టి తెలంగాణా జానపదగేయముల కొన్నింటిని నేను సేకరించితిని. ఇన్ని పుస్తకములగూర్చి కాని ఇందరు రచయితలగురించి కాని వ్రాయబూనుట ప్రకృతము తరముగాని పని కనుక కొన్ని ప్రసిద్ధములగు (కీర్తనముల) గేయములనే విచారితము. భక్తిగేయములందు సంకీర్తనములు, పదములు దరువులతోపాటు మేలుకొలుపులు, లాలి పాటలు, జోలపాటలు, మంగళహారతులును చేరును.

ఆంధ్రదేశమున పోతరాజు, గోపరాజు, త్యాగరాజు మహాభక్తులు. పోతన్న భక్తి భాగవతకల్పితరువుగా నవతరించినది. త్యాగరాయలవారి భక్తి నాదసుధారసమై దక్షిణభారతీయసంగీతము నమరము చేసినది. దీనిలో సంగీతము పాలు హెచ్చు. ఇరువురి మధ్యనున్న గోపన్నగారు సంగీతసాహిత్యములను సమముగా మేళవించి భక్తిసారస్వతసన్యముల దేశము నలుమూలల వెదజల్లిరి. శ్రీరామచంద్రున కాండ్రదత్తము కల్పించినది గోపరాజు. రాముడు, లక్ష్మణుడు,

సీతమ్మ మనలోనివారై పోయిరి. అనగా జానపద సాహిత్యలక్షణములం
వ్రాకడగు సాధారణీకరణము గోవన్నగారి కీర్తనలం దధికముగా గాననగును.
రాముడు సీత వంటి యవకారమూర్తులను సజీవులనుగా, మనలోనివారినిగా
గోవన్న చేసెను. కనుకనే మాతని గేయము లందరి గేయములకన్న నధిక
వ్యాప్తి గాంచినవి. తరువాత భక్తకవులెందరో రామదాసుగారి కీర్తనల
కనుకరణములుగా తామును రచించిరి. రామదాసుగారి యడుగుజాడల నడచిప
తూము నృసింహదాసు రామదాసుచరిత్రమునకు ప్రచారము గల్పించెను.
'భద్రాచల మాహాత్మ్యము'న రామదాసు మరియు నరసింహదాసుల కవిత్యములు
పాలువంచదారలై పోయినవి. సింగరదాసుకూడ నృసింహదాసు కోవలోనివాడే.
వీరు నమకాలీనులగు భక్తులు. గోవన్న కానాషా కాలమువాడని కొందరు
నిర్ణయించిరి. మరికొంద రిది వుక్కిటిపురాణ మనిరి. ఈసుల్తాను క్రీ. శ.
1658-1687 ప్రాంతమున గోలకొండ రాజ్యమును పరిపాలించెను. గోవన్న
తన మేనమామలగు అక్కన్నమాదన్నగారల ప్రాపకమున రాజకీయోద్యోగి
యయ్యెను. భద్రాచలప్రాంతములకు తహసీలుదారుడై ప్రభుత్వద్రవ్యమును
వెచ్చించి శ్రీరామాలయము మున్నగునవి నిర్మించి, యా నేరమునకు 12
వత్సరములు కారాగారమునం దుండెననియు, తుదకు రామలక్ష్మణులు వచ్చి
నవామనకు పైకము చెల్లించి గోవన్నను విడిపించిరినియు చెప్పుకొందురు.
గోవరాజు రామభక్తి యపారము. కనుకనే యాతడు రామదాసని పేరు గాంచెను.
దాశరథీశతకము రామదాసుగారి పద్యకవిత్యమునకు చక్కని యుదాహరణము.
రామదాసు మూలముగా తానాషాకు కూడ శ్రీరామదర్శన మయ్యెను. 'భద్రాచల
మాహాత్మ్యము' 'రామదాసు చరిత్రము' మున్నగు గ్రంథములందు గోవన్న
(రామదాసు) జీవిత చరిత్రమంతయు విపులముగా వర్ణింపబడినది. హరిదాసుల
చేతను, దానరులచేతను, భక్తులచేతను రామదాసు పేరుతో బహుళ ప్రచారము
గావింపబడిన కొన్ని కీర్తనలను స్థాలీపులాక న్యాయమున విచారితము.

కబీరుదాసు రామదాసుగారికి తొలికమంత్ర ముపదేశించిరి. అప్పుడే
యాభక్తుడు మహాసంతోషముతో నుప్పొంగిపోయి

'తారకమంత్రము కోరిన దొరికెను భస్ముడనైని ఓరన్నా

మీరిన కాలని దూతలపాలిటి మృత్యువయని నమ్మిక యున్నా' యను
కీర్తనమును పాడుకొనెను. ఈకీర్తనమున రామదాసు 'అన్నిటి కిది కడపారి

జన్మము సత్యం బిక పుట్టుట సున్న' యనుటచే భక్తియే మోక్షసాధనముగా నాతడు భావించెనని మనము నిశ్చయింపవచ్చును. ప్రేమరూపమైన భక్తి, ముక్తి రూపమగు బ్రహ్మానందమేయని 'అమృతస్వరూపా చ'1 యను సూత్రము వెల్లడించుచునే యున్నది. గోపన్న శ్రీరామచంద్రుని కాలమున పుట్టకపోయితిని గదా యని పరితపించిన గేయమత్యద్భుతము. 'ఆళ పుట్టెనే శ్రీరాములతో హాహా నే పుట్టనైతిని రఘరాములతో అయ్యో నే పుట్టనైతి'. ఈ కీర్తనమున తాళప్రాధాన్యము హెచ్చి సంకీర్తనము దరువై మద్దెలను గుబిగుబి మోదినను కొన్ని చక్కని భావములున్నవి. 'జనకుడు హరికి జానకిని పెండ్లి సేయగా వారిద్దరికి శేష (నేన) బియ్యము నే దెత్తునూ, అమ్మకు హరికి ఆకులు మదవి యిత్తును.... కైకేయిని నే కాదందునుగద, రాముల కయినా రాజ్యమిత్తు గద, ప్రభువై యేలగ పను లొనర్తుగద, అడవికి పోగా నంటి పోదుగద, హరి దుఃఖింపగా అమ్మజాడ నే దెత్తును. సర్వజ్ఞమూర్తి చాలు నీ విరహమందును, విశ్వములో నందరు విననట్టె ఊరకుండిరి, సురవరు లందరు ముఖము చూచుచుండిరి, అయ్యో యిదియేమని, అబ్రహ్మదూల శవీయింతునుగద, అమ్మకు మారుగ అగ్నిలో జొత్తును, బ్రహ్మాదులు హరి ప్రస్తుతింపగా, తల్లి మారుతికి దండ వెయ్యగా, నా తల్లి యప్పుడు నాకు వేయునుగద, కష్టపడితినిని కరుణించును గద' యని భావించిన గోపన్న భక్తి జ్ఞానమువలెనే అవస్థా, కాల, స్థితి భేదములు లేనిది. జ్ఞానమార్గమున నీయభేదస్థితి గహనమైనది. గోపన్న యింతటి గహన విషయమును భక్తిమార్గమున సాధారణీకరణ మొనర్చెను.

'శ్రీరామనామం మరువాం మరువాం, సిద్ధము యమునికి పెరువాం పెరువాం' అను కీర్తనము ఆబాలగోపాలము నోటికెక్కినది. దీనిలో 'శ్రవణం, కీర్తనం విష్ణోః, సారణం పాదసేవనం - అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనమ్'2 అని ప్రహ్లాదుడు చెప్పిన వివిధభజనము లున్నవి.

కోదండరామ కోదండరామ - కోదండరామ కోదండరామ

నీదండ నాకు నీవెందు బోకు - వాదేల నీకు వద్దు వరాకు

ఏ బుద్ధి వీడు ఎరుగనివాడు - పాపడు వీడు బడలియున్నాడు

పాపను లేపి ప్రణలను గల్చి - ఆపద బాపి అటు ప్రీతి జూపి

1. నారద భక్తి సూత్రములు. సూ. 3

2. భాగవతము, సప్తమస్కంధము.

నమ్మిన మాచిన్నవాడెందు నున్న - మమ్ములగన్న మాయన్నవన్నయని
వేడుకొని చనిపోయిన కుమారుని బ్రతికించుకొన్నప్పటి గేయము కూడ మిక్కిలి
వ్యాప్తి గాంచినది. ప్రభుత్వధనము వ్యయమొనర్చిన నాపద సంభవించునని
యితరులన, గోపన్న ధైర్యముతో,

‘తక్కువేమి మనకు రాముం దొక్కరుండువరకు,

ప్రక్కతోడుగా భగవంతుడు మును చక్రధారియై చెంతనె యుండగ’ అని
పాడుకొనెను. ఇది ‘యత్ ప్రాప్య న కించిద్వాంఛతి న ద్వేష్టి న రమతే
నోశ్చాహీ భవతి’¹ అను సూత్రమునకు వ్యాఖ్యానము. ఇటువంటి

‘ఏతీరుగ నను దయచూచెదవో యనవంశోత్తమ రామా

నాతరమా భవసాగర మీదను నశినదశేక్షణ రామా’ యను కీర్తనమును

‘గరుడగమన రారా నను నీ కరుణ నేలుకోరా -

పరమపురుష యేవెరవు లేక నీ మరుగు జొచ్చితి నరమర చేయకు -

పాలకడలి శయనా దశరథబాల జలజనయనా-పాలముంచు నను నీటముంచు

నీ పాలబడితి నిక జాలము నేయక’ అను కీర్తనమును² ఏమిరా రామా

నావల్ల నేరమేమిరా రామా’ యను కీర్తనమును, ‘ఇన్ని గల్గి మీరూరకున్న
నేనెవరివాడ నొడు-కన్నతండ్రివలె రక్షించుటకును కరుణయేల రాదు-పక్షపాత
మెడలించిన చేతిలో పరుసవేది’ లేదా, ఈక్షణమున దయగలిగిన సంచిత
ధనమున్నది కాదా, తనుగొని నిర్దేశితకృప జూచిన కల్పతరువు లేదా’ యను
కీర్తనమును,

‘శ్రీరామ నీనామా మేమి రుచిరా - ఓరామ నీనామ మెంత రుచిరా’

‘చరణములే నమ్మితి నీ దివ్యచరణములే నమ్మితి-వారధి కట్టిన వర

భద్రాచల వరదా వరదా వరదా నీ దివ్యచరణములే నమ్మితి’ -

‘నీతారామస్వామి నే జేసిన నేరము లేమి’ -

పదాకే బంగరమాయెనా కోదండపాణి’ యనుకీర్తనములునుయావదాంధ్రమున
మాడుమోగుచు గోపన్న భక్తిప్రవంతిని తెలుగునేల నాల్గుచెరుల
ప్రవహింప జేయుచున్నవి.

‘యద (జ్)జ్ఞాత్వా మత్తో భవతి స్తథో భవతి, అమరామో భవతి’ |
 యమబడే భగవద్భక్తుడు పిచ్చివానివలె ఒకవరి నవ్వును, ఒకవం యేడ్పును,
 ఒకవరి నృత్యమొనర్చును, ఒకవరి కుపితుడగును, ఒకవరి నిందించును,
 ఒకవరి స్తోత్రమొనర్చును. ఈ భవమునే

శ్లో. పివం వృతస్త్వప్రియదామకీర్త్యా, జాతానురాగో దృతచిత్త ఉచ్చైః
 హసత్యసా రోదితి రోతి గాయ, త్యున్నాదపన్నుత్యతి లోకజాహ్నవీ?
 యను శ్లోకము చాటుచున్నది. ఈలక్షణము లన్నియు రామదాసులో కాననగును.
 చెరలో పలుబాధలు పడుచున్న రామదాసున కెంత వేడుకొన్నను రామచంద్రుడు
 దర్శనమీయడయ్యెను. అప్పుడాతడు

‘ఇక్ష్యేకుకులతిలక ఇకనై చ పలుకన్ రామచంద్రానస్మి కక్షింప
 కున్నాను కక్షకు చెవరయ్య రామచంద్రా’ యని పాడిన కీర్తనలో శ్రీరామ
 కలెద్రుని చక్కగా నుపాలంబించెను.

చుట్టు ప్రాకారములు సొంపుతో చేయిన్ రామచంద్రా

అప్రాకారముకు పట్టె పదివేల వరహాలు ,,

నీతమ్మకు చేయిన్ చింతాకు పతికాము ,,

అపతికిమునికు పట్టె పదివేల వరహాలు ,,

కలికి తురాయి నీకు పొలుపుగ చేయిన్ ,,

సీవు కులుకుచు తిరిగేవు ఎవరబ్బ సొమ్మని ,,

మీ తండ్రి దశరథమహారాజు పెట్టెనా ,,

లేక మీమామ జనకమహారాజు పంపెనా ,, ఇటుల భగవంతు నుపాలంబించి

‘అబ్బ తిట్టితినని ఆయాసపడదోకు రామచంద్రా

అదెబ్బల కోర్వక అబ్బ తిట్టితినయ్య రామచంద్రా’యని వేడుకొనెను. ఇట్టి

‘నిన్ను బోనిచ్చెదనా సీతారామ నిన్ను బోనిచ్చెదనా’

‘బడియ మేలవికి మోక్షమిచ్చి నీ వడుగు చాటిపోరా

తడవాయెను నే నోర్వలేను దొరతనము దాచుకోరా’

‘అడుగు చాటి కదలనియ్యను నా కభయ మివ్వకి కదలనియ్యనూ’

‘రామా నీ చేతేమిగాదుగా, సీతాభామకైన చెప్పరాదుగా,

సామాన్యులూ నన్ను నకలబాధలు పెట్టు, మొరలకించియు మోమైన జూపవురా’

1. నారద భక్తి సూత్రములు. సూ. 6

2. భాగవతము 11-2-40

శరణావశక్తులు దప్పెనా నీ శౌర్యము జలధిలో జొచ్చెనా ॥రా॥

శంఖచక్రా ల్పట్టినందుకూ, దానజనుల రక్షింపవదెందుకూ

పంకజాక్ష భక్త పరిపాలనము లేని, పొంకాములేగాని వింతాము రేదయ్య ॥రా॥అను

కీర్తనములు. సీతారామచంద్రులపై రామదాసునకున్న స్వాతంత్ర్యము వారితోగల చనువు ఇంతంతకాదు. రామచంద్రుని వేడుకొని విసిగి యావరమభక్తుడు సీతమ్మ తల్లి నాశ్రయించెను. తండ్రికన్న తల్లి హృదయము మెత్తన కదా, అందును సీతమ్మ హృదయము నవనీతము. తల్లితో తండ్రిగారికి 'సిఫారసు' చేయించుకొననెంచి రామదాసు

రామచంద్రులు నాపై చలము చేసినారు సీతమ్మ చెప్పవమ్మ'యనియు

'నను ద్రోవుమని చెప్పవే సీతమ్మ నను ద్రోవుమని చెప్పవే

నను ద్రోవుమని చెప్ప నారీశిరోమణి, జనకుని కూడుర జనని జానకమ్మ' యని

వేడుకొనెను. ఈ కీర్తనలో మృదుమధురములగు భావములున్నవి. రామచంద్రునికి 'సిఫారసు' చేయుటకై తగినవేళ భక్తుడిట్లు సూచించుచున్నాడు.

ప్రక్కను చేరుక-చెక్కిలి నొక్కుచు-చక్కగ ముక్కేళి-చొక్కియుండెడు వేళ॥నను॥

లోకాంతరంగుండు-శ్రీకాంత నిసుగూడి-ఏకాంతమున నేక-శయ్య నుండెడు వేళ॥నను॥

అద్రవినుతుడు-భద్రగిరితుడు-నిద్ర మేల్కొను వేళ-నెలతరో జోధించి ॥నను॥

నిజముగనే రామదాసుగా రెత్తిన యెత్తు ఫలించినది. సీతమ్మ రామచంద్రునికి 'సిఫారసు' చేయనే చేసినది. రామలక్ష్మణులు భటులుగా వచ్చి పైకము చెల్లించి రామదాసును విడిపించిరిట. అతరుణమున కానీషాకును రామలక్ష్మణులకును జరిగిన సంవాదము కూడ జానపదుల నోటికెక్కినది.

'ఏదేశమున నుండువారు మీరు ఎందుండి ఇటు వచ్చినారను సంవాదము ప్రసిద్ధము. విముక్తుడైన రామదాసు రామనామజపము చేయుచు భద్రాద్రి చేడుకొని పాడిన పాటలు భక్తిసాహిత్యమున నెనలేని మణులు. 'రామా నీ ముద్దుమోము జూపరా సుందరరామా'యను కీర్తనమున 'మురిపెంపు కొప్పు బిగి వీడగా, ఆణిముత్యాలనరు లల్లాడగా, లేమి కిరవయిన నడుము సిరి యాడగా, అట్టై బిరబిర వచ్చి మీ పినతల్లి సుమిత్ర స్థిరముగ కమ్మారి తిలకము దిద్దినట్టి ॥రా॥' అనుభావములు సుకుమారములు.

'రామజోగిమందు కొనరే పామరులారా' వంటి గేయములు గ్రామభోసు

‘పరాకు చేయుట పాడిగాదురా పరమపురుష వరదా—ఖిరాన ద్రోవక నిరాకరించుట బిరుదు పేకు తగురా వరదా’ యను కీర్తన మెవ్వరిదో తెలియదు. ఎడ్లరామదాసు శిష్యులెవ్వరో ‘నింత’వేడినా చింత దీర్చువూ కంతుజనక శ్రీరామ-శాంతమూర్తి పని భ్రాంతినొందితిని పంతమేల గుణదామా’ యను కీర్తనమును రచించిరి.

‘కలశాంభోనిధి కన్యామణియే కన్నతల్లి మాకు—తలపగ శ్రీమన్నారాయణుడే తండ్రి గారు మాకు’ నెడు కీర్తనము వైష్ణవప్రపన్నత్వమును చాటునట్టిది.

రామనామమే లద్దంట - అది తినేవారికే తీపంట’ యను కీర్తనము బాలురు కూడ సులభముగా పాడుకొందురు. దీని కనుకరణములు దేశమున నెన్నియో పుట్టినవి.

పరజా - ఆది :

రాముని మరువకువే ఓ మనసా రాముని మరువకువే

రాముని మినహా రక్షకుడెవడే - పామరత్వము లెడదాపెడివాడే’

యన్న కీర్తనము చక్కనిది. పరమభక్తుడగు పరాంకుశదాసు రచనమిది. నిజమగు భక్తుని లక్షణ మిట్లుండును. ‘హెచ్చుగ సంపద వచ్చినగాని - ఏనుగు గుఱ్ఱము లెక్కినగాని-పిచ్చివాడని పేర్వచ్చినగాని-ప్రియముతో పెద్దలు పిలిచిన గాని - దుష్టజనులు దూషించిన గాని - దోషరహితుడై యుండిన గాని - కష్టము మిక్కిలి కలిగిన గాని-కాయము వ్యాధులు గ్రమ్మిన గాని-నిందకు లోబడి నిలిచిన గాని-నిండు చదువులను నేర్చిన గాని-బంధుజనుల నెడబాసిన గాని - పరాంకుశ దాసులై ప్రబలినగాని - రాముని మరువకువే ఓ మనసా’-‘సర్వదా సర్వభావేన నిశ్చింతైః భగవానేవ భజనీయః’! యను సూత్రమున కిది వ్యాఖ్యానమువలె నున్నది.

‘శ్రీకైల భ్రమరాంబికాష్టకము’ నెవరు రచించిరో తెలియదు కాని

‘వేడ్క వెలసిన మీ ప్రభావము విష్ణులోకమునందునా

వల్లించిన యంద్రలోకము బ్రహ్మలోకమునందునా

మొల్లముగ కైలాసమందున మూడులోకములందునా

చెల్లనమ్మ త్రిలోకపావని శ్రీగిరిభ్రమరాంబికా’

యను వరుసలో

చక్కగా సాగిపోయినది.

భక్తి సన్నిమతములవా రంగీకరించిరి. నమ్మక మనునది కుదుర వలయును గాని ఒక మతమువా రింకొక మతమందలి దేవతలనుగూడ నారాధించుట కలదు. తురకలు హిందూదేవతలను హిందువులు తురక పై గంబరులను కొల్చిన యుదాహరణములును గలవు. ఇంద్రగంటి సూర్య కాంతము(ప్ర)రచించిన 'కాలేషా మస్తాన్ దేవుని కీర్తన' లిట్టితెగకు చెందినట్టివే. ఈమె సుమారు రెండు సంవత్సరములుగా గాలిదయ్యములచే పీడింపబడి ఈ తురక దేవుని సేవాభాగ్యముచే మరణాపాయమునుండి తప్పింపబడి బ్రతికినట్లును సంపూర్ణారోగ్యము పొందినట్లును తెలియుచున్నది. తనకు కలిగిన భగవ దనుగ్రహమున కుప్పొంగి ఈమె తన సర్వస్వ మాదేవుని కప్పగించి యటనే కాలము గడపుచు దేవునిపై కీర్తనలు రచించినదట. బహుశః వీనికా ప్రాంతమున (గోకవరమున) ప్రచార ముండియుండును. రచయిత్రి హిందువు కనుక తురక (దైవతమును) సాధువును వర్ణించునప్పుడు కూడ 'జలద సన్నిభగాత్రము - యువమరగ కనకచేలము....మునిజనములు కొనియాడ' నని వర్ణించినది. 'ఘనశ్యామసుందర శుభాకారా'యని పొగడినది. 'రామకృష్ణుల యవతారంబు నీవే కదా' యని హైందవావతారములతో నైక్యమొనరించినది. 'పరదైవములను గొలుచుట నే మానితినయ్యా - నిన్నే నేను మనసునందు నిలిపితినయ్యా' యనుసంతకము పోయినదీమె భక్తి. 'హరికి మస్తానుకు భేదము లేదరయ' నని చాటినది. ఈ మస్తాన్ దేవుడు కస్మూర్ పురమున వెలసిన తురకదేవుడట. 'వల్మీకమున వసుధయందు బుట్టిన'వాడట. 'మహాబాబు సుభాను ఖాదరువలీలు కొలువ అమీరుద్దీను పాదములు బట్టగా మౌలాలీ ప్రముఖులు వినుతి సేయగా' మన్ననాడట.

రాపాకకవులు (పరకాల తాలూకా) రచించిన కీర్తనలు ఓరుగల్లు కరీం నగరం మండలములం దధికప్రచారము గాంచినవి. వీరి రచనలందు శబ్దాలంకార ప్రయత్నము గాంచనగును.

శ్రీరాగము - ఆదితాళము ;

పల్ల|| రామరామరామ యనుమా-సులభముగ తారకనామ మీది

మోక్షమును గనుమా ఓ మనసా ||రా||

అ.పల్ల|| రామ రవికులస్రోమ-సుగుణస్రోమ సుతసుత్రామ జగదభిరామ

భాగవరామగర్వ వి-రామ సీతారామ హరి శ్రీ ||రా||

మోహన - ఆది

పల్ల|| సాంబశివ హర సాంబశివ హర ||సాం||

అ.పల్ల|| అంబరకేశ దిగంబర వరపీఠాంబరసుత ధృత శంబరహర శివ ||సాం||

చ|| శంభో దీనదయాంభోదే ధృత - దంభోశినుత ఏడాంభోరుహ శివ ||సాం||
కంధరసమ శితికంధర నిఖిలధురంధర దుర్భవబంధరహిత శివ ||సాం||
రామకవి హృదభిరామ సంతతక్షేమకర పరంభామ హూం పాహి ||సాం||

ఐనను సరళమైన చక్కని కీర్తనములుగూడ కలవు.

దేవగాంధారి-చాపు

పల్ల|| శివశివ యసురా ఓనరుడా-అనిన చెడిపోవు విసుర పామరుడా

అ. పల్ల|| భవసాగరములోన బడి దరిగానక-వివరమెరుంగక విడిబడి తిరిగెదవు||శివ||

చ|| మూలము లేని దేహంబు -నమ్మి మురువట షణ్ణభంగురంబు

కాలవశముచేత గనిపించు మెఱుగుడు-పూలవంటిది తెలియజాలవదేలనో ||శివ||

వలుమారు వదిలెదవు చాల-శివుని బలుకవదేమి నీవ్రాలా? సులభముగను జిహ్వ

కలిగినప్పుడు నీపె-ద్దలములై చెడినట్లు వెలవెల బోయెదవు ||శివ||

తెలివి యున్నంత లోపలనె-గురుని దెలిసి సద్గతి గానవలెను-తెలివి మరచి కొండ

చిలువసాటి నిద్ర-కలిగినపుడెట్లు-తలచెదవు కొలచెదవు ||శివ||

రామకచెర్ల వెంకటదాసు కీర్తనములు కూడ చక్కని పదముల కూర్పులతో శబ్దాలంకారములతో నొప్పారుచుండును. ఈత డనేకకీర్తనములను రచించెను. కవికాలము తెలియరాలేదు.

కృపా రాం రాం గోవింద హరి హరి

విష్ణు సదానంద వేణుగోపాల బాల'యను కీర్తన మీతనిదే. ఇందలివే యీ

చరణములు.

నందనందన, ముచికుందవందిత సనందనందన శరదించీవరేక్షణ ||కృ||

గోపాల యికనే సీపాల బడితిని కాపాడి రక్షించు ఓపాప సంహార ||కృ||

శ్రీలలనామణిలోలా రాకమచెర్లభేలా వెంకటదాసపాలా దయాళో రామ ||కృ||

పాండురంగనిపేరుతో వెలసిన గేయము లనేకములు బహుశ్రవణరములో నుండెను. నేడవి అంతగా వినవచ్చుట లేదు. దివిలె సరసరాజు, పుల్లమరాజు వంటి 19 వ శతాబ్దిపు తెలంగాణా భక్తుల గేయములు స్థానిక ప్రచారము

నందినవి. వీరిరువురిలో ప్రథముడు మహాభక్తుడు. ఈతని గేయములు కీర్తనలు ముద్రితములు. రెండవకవి మహాపండితుడు; భక్తుడు. చివరకు నన్యాసాశ్రమ స్వీకార మొనర్చినవాడు. ఈతని రచనలు అముద్రితములు. మానుకోట తాలూకా ప్రాంతములం దీతని కీర్తనములు ప్రసిద్ధి గాంచినవి. 'సతతాశ్రితజన వికతి వినుతిగను మతిచేకొను శివసతినుత శౌరి'యను ధోరణిలో సాగిన వీరి రచనలు కొంత భ్రష్టరూపముననైనను పల్లెపట్టుల కెగట్రాకుట వింతగా నున్నది. ఇంకను మిగిలిపోయిన పలువురు భక్తకవుల కీర్తనములు శ్రీ శ్రీపాదవాద తమ కిన్నెర వ్యాసములందును, శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు తమ 'జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము'నను పేర్కొనియున్నారు.

ఇదివరకు పేర్కొనబడిన పదునొకండు రూపములుగా నుండు భక్తి యందలి కాంతానక్తి, మరియు పరమవిరహానక్తియను రెండు రూపములును మధురభక్తి పేరుతో ప్రసిద్ధమైనవి. మధురభక్తిలో భక్తిశృంగారములు కలిసి పోవును. 'త్రిరూపభంగపూర్వకం నిత్యదాన్యనిత్యకాంతా భజనాత్మకం ప్రేమ కార్యం ప్రేమైవ కార్యమ్'1 అని చెప్పబడియుండుటచే పరమాత్ముని కాంతునిగా తమ్ము ప్రేయసిగా భావించి పాడుకొన్న భక్తులెందరో కలరు. అతని యెడబాటు నేమాత్రము పైవజాలని గోపికల భక్తి మధురభక్తి. భ్రమర గీతలలో గోపికా గీతలలో, శ్రీకృష్ణ కర్ణామృతము, జయదేవుని గీతగోవిందము వంటి వానిలో మధురభక్తి యత్యుజ్వలముగా గానవగును. తెలుగు కీర్తనములు కూడ మధురభక్తికి సంబంధించినవి వేనవేలున్నవి. క్షేత్రయ్య మొవ్వ గోపాలని మోహించి పాడుకొన్న పదములందీ భక్తిమెండు. జానపదులుకూడ భగవంతుని మధురభావములతో పాడుకొన్న కీర్తన లున్నవి.

‘ఒక చీటి వ్రాసి పంపనే-హాటకమరుని నర్నారావు పేటకు రమ్మని ||ఒక||

మించి మదనుడు తూవులెంచి చాపముల కెక్కించి గుణనాదమును గావించి చెలియ దా
లక్ష్య ముంచి వేయగ నపుడు చంచలాక్షి నీకొరకై పరికించి చూచుచున్నదని ||ఒక||

సారెసారెకు వికకీరారపములు చెవి జేర, మనమున కలకజార, నిట్టూర్పులను వి
స్తార, మైన నీతోటి కూరిమి పలుమారు గోరి, నాకీమణి యున్నదని ||ఒక||

చల్లచల్లని గాడ్చు మెల్లమెల్లగ వీవ నల్ల పసిండి యెడతెల్ల గంపింప సుదతు
రెల్ల. నూరార్చుచున్న యుల్లమెల్ల తల్లిడిల్లి ఒళ్లు తెలియకున్నదని

వీక పండువెన్నెల కాక దేహమందున సోక విహ మాపగలేక దిగులొంది నీడు
రాక తెదురుచుచున్న యాకలకంతి మాటాడలేక సొక్కియున్నదని ||౬౩||
మండితాంగుని నాడు దండజేర్చిన బంగయడండ చేతును మెడనిండ సతతము సరి
కొండ అప్పలరాజు నండజేర్చి బ్రోచునట్టి కుండలిశయనున కొక్క ||చిట్టి|| 1

ఈ సరికొండ అప్పలరాజే శాకుంతలచరిత్రమను జంగంకథను రచించెను. ఈ కీర్తనము క్షేత్రయ్యగారి 'అల తమ్మి పగదాయ, చెలగి వెన్నెల కాయ-కలక యగ్గలమాయ కరుణించు విటరాయ.... అలరులవింటిజోదు, అలుక కోరువరాదు-నిలకొన్న తమి పోదు నిదుర కంటికి రా'దను చరణముల దలపించుచున్నది.

పండితకవులు రచించిన భజనకీర్తనములందు 'రచన మతిప్రౌఢముగా ముందును. నేను సేకరించిన వెలిదండ రామచంద్రరాజుగారి కీర్తనములం దొక కీర్తనములో మచ్చునకై యొక చరణ ముదాహరింతును.

‘సీతారామా, బీమాతశ్యామ ||సీతా||

సీతారామ విధాతృ జనక జలజాతనయన ఘనసీతాంబరధర

శాతశరోత్కర భూతనాథమత పాతకహర సాకేతపురీశా ||సీతా||

పల్లెటూళ్లయందు స్త్రీలు, పురుషులు బంతులు కట్టి కోలాటము వేయుచు భజనలు చేయుదురు. కోలలచే నాడుకొనుటచే నిది కోలాటమైనది. కోలాటమున ననేకవిధము లున్నవి. జడకోలాటము (వేణీకోలాటము) పీనియందొక యద్భుతప్రక్రియ. కోలాటమాలు కన్నడప్రాంతములందును ఉత్తరదేశముందును కలవు. ఔత్తరాహులు దీనిని లకుటరాసక మందురు. కోలాటముల గూర్చిన వివరములకై 'సప్రసంతి' మూడవసంచికలోని నావ్యాసము చూడదగును. సంగీతసాహిత్యములతో పాటు కోలాటములందు కొంత నృత్యమునకు గూడ స్థానముండుట గమనింపదగినది. కోలాటపు పాటలు చాలవరకు కిటతక, కిటతక, యను చతురశ్రగతియందే నడచుటచే ఈగతియే కోలాటకు తొలి నడక యనిపించుచున్నది. ఈగతిలో అన్నమాచార్యుల కోలాటపుపాట లెన్నియో కలవు. అవి యన్నియు వేంకటేశ్వర సంకీర్తనలే. ఐనను కాలక్రమమున

-
1. దీనిని 13-1-1953 నాడు ప్రసిద్ధ చారిత్రకప్రదేశమగు ఆలంపురమున లక్ష్మణరావుగారను భక్తునికడ సేకరించితిని.

కోలాటపుపాటలు కూడ సుద్వి, జంపె, మిశ్రవరుసలవలె కథనము నేర్చి అనేక విధముల వస్తువును వహించినవి. నేడన్నితీరుల పాటలు కోలాటములుగా పాడుకొందురు. కాని వీనియందు మధురభక్తికి సంబంధించిన పాటలధికము. శ్రీకృష్ణుని చిలిపిచేష్టలకూడ వీనియందలి కవిత్వవస్తువుగా నుండును. శ్రీరంగ పిలాసముద్రాక్షరశాలవారు (1912) ప్రత్యేకముగా 'సూతన భజన కోలాట కీర్తనలు' ముద్రించిరి. ఇదికాకను శ్రీలపాటల సంచికలందును, నేడునూరి గంగాధరంగారి ప్రచురణములందును కోలాటముపాట లనేకము ముద్రింప బడినవి. అచ్చుకానివి మౌఖికప్రచారమున నింకను అధికముగా నున్నవి. మచ్చునకై కొన్ని కోలాటము పాటలను పరిశీలించెదము.

కోలాటము ఆరంభించునపుడు గణపతిస్తోత్రము చేయుదురు. 'శివశ మూర్తివి గణనాథా - నీవు శివునీ కుమారుడవు గణనాథా - గణనాథా స్వామి లోకనాథా - సకలావిద్యలతెల్ల స్వామినాథా' యను పాట దేశమంతట ప్రచారము గాంచినది. 'పెద్దమనుష్యు'లను సినిమాలో దీనికొక హాస్యానుకరణ మున్నది. నేను 1952 సంవత్సరమున జూకల్లు గ్రామమున నేకరించిన గణపతి స్తోత్రమిట్టిది.

రావే గాననాయకా - పోవే గాననాయకా
విద్యలాదితెల్ల నీవే - వీర గాననాయకా
కొండామూతో నీళ్ళు దెచ్చి - తోరంపు బొజ్జలు కడిగి
తండ్రిచేత పూజలుగొన్న - సామి గాననాయకా
అల్లమూ అరటివండ్లూ బెల్లమూల మోరుండాలు
తెచ్చి నీకీచ్చెదమయ్య, సామి గాననాయకా

శ్రీకృష్ణుని వరముగా నున్న కోలాటములందు మధురభావము లుండు సాధారణము.

ముఖారి - ఆది

మెడలో ముత్యార్ పేరు ముద్దుగుమ్మా - బంగారుబొమ్మా - చక్కని
గోపాల కృష్ణుడమ్మా - వేణునాడుడమ్మా' యనుపాటలో
'రాతిరి వచ్చినాడు బాలుడమ్మా-గోపాలుడమ్మా,
మేటిచాకుల్ మీటి పోయెనమ్మా, కుమ్మిపోయెనమ్మా'యని కలదు.

పంతువరాళి - ఆది

గొల్లవారి వాడలాడు కృష్ణమూర్తి - నీవు ఏమి పనులకొచ్చినావు కృష్ణమూర్తి
యను పాటలో

‘బుట్టకాయవలె నున్నాడు కాని - బుద్ధులు పెద్దవి ఓయమ్మా
పిల్లలు పుట్టేదోటు చూపుమని - కొల్లపెట్టురా దోయమ్మా
గొల్లధామలము చల్లలుచేయగ - మెల్లగ సాముల మీటించె
క్రిస్తుమనగ మము కిందవేసి మొగ - చిరుదు జూపినాదోయమ్మా’

యని కలదు. ఒక కోలాటముపాట రచనము గమనింపదగినది.

‘తరుణ సీ తలకురులనందు, ఘమఘమా-విరజాజాలే ముడువమందూ
కరువుదీర నీదు - కలసొంపులెల్ల నా, కసుూర నేరోజు గందూ
పైరగాలికి పైట జార, వయ్యారి పాలిండ్లు చేబట్టుకోరా
అయినవారిలో నీకు, అపకీర్తి వచ్చునని అనుకుంటే ననుగూడనేరా’.

మరియొక కోలాటము గమనింపదగినది.

‘చీరెలు లెవుగదే, యిక మన సిగ్గులు బోయెగదే
చీరెలు లేవిటు నేరము లెంచక’ యనుపాటలోనొక గోపిక
‘తొగరుపూల చీరె నాది - నెమలికన్ను లవితె
పెండ్లినాడు నా పెనిమిటి దెచ్చిన-దెర్రపట్టు చీరేపోయినదని వాపోవుట

మనోహరముగా నున్నది. ‘అక్కా- వినవమ్మా-కోలను అతి చిత్రము కొమ్మా’
యను ఉట్టిజడకోపు (వేణీకోలాటము) పాటలో కోలాటము చరిత్రము, అయా
పాటలు వ్రాసి ప్రచారము చేసినవారు, అడుగులు వేయనేర్చినవారు, వారి
శిష్యులు మున్నగువారి వివరము లున్నవి. ఇది పెద్దపాట యగుటచే
సుదాహరింప లేకపోవుచున్నాను.

భక్తిగేయములందు మరియొక శాఖ మేలుకొలుపు పాటలు. శ్రీలుపురుషులు
తమతమ యిష్టదైవతములను ప్రాతఃకాలముననే లేచి మేలుకొలుపులు పాడుచు
ధ్యానించుచు తమతమ పనులు నెరవేర్చుకొందురు. గుడి గోపురములందు
ప్రభాతసేవలో నీ మేలుకొలుపులు పాడెడు అలవాటు గలదు. పాల్కురికి
సోమనాథుడు పేర్కొన్న పభాతపదములు మేల్కొలుపులె యుండునని తలంప

వచ్చును. 'మేలుకో' యని చివరన నుండు మాటవలన నివి మేలుకొలుపులైనవి. వీనినే భూపాలము లందురుకూడ. భూపాలరాగమున పాడబడుటచే నివి భూపాలములైనవి. పండితగాయకుల 'బొళి' జానపదుల 'భూపాల' రాగములకు పోలికలున్నవట. భూపాలములు పరమేశ్వరుని విభూతిని తెలుపును. కొన్ని వేదాంతపరములగు మేలుకొలుపులును కలవు. వైష్ణవపరముగా నున్న మేలుకొలుపులందు - సాధారణముగా కృష్ణుని సుద్దేశించిన వానిలో - మధురభక్తి గాన్పించును. ఈ మేలుకొలుపులధికముగా ముద్రణభాగ్యమందలే దెందువలననో, శ్రీ నేడునూ గంగాధరంగారి 'మంగళహారతులు' రెండు భాగములందు పదునాట మేలుకొలుపులును, 'సెలయేరులో' నాలుగు, 'వేడుక పెండ్లిపాటలు' పుస్తకమున ఐదు, శ్రీలపాటల సంపుటములందు పదమూడు ఈ తీరుగా మొత్తము ఏబదికి తక్కువగానే అచ్చులో చూడగలిగితిని. శ్రీ గంగాధరంగారి సేకరణమున శ్రీవిష్ణు, శ్రీరామ, శ్రీకృష్ణ పరముగను, ఈశ్వర పరముగను, సీతాతులసీదేవుల పరముగను, వేదాంతపరముగను మేలుకొలుపులున్నవి. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి వేడుక పెండ్లిపాటల పుస్తకమున మూడు శ్రీకృష్ణపరముగను, రెండు శివపరముగను నున్నవి. శ్రీల పాటల సంపుటములందు పై దేవతాపరములేకాక రంగనాయక, గంగాపరములును కలవు. ఆయా పాటలందు రచయితలగు నరసింహదాసు, కందుకూరంబయ్య, కురుమద్దల వేంకటదాసు, వేంకటశివదాసు, వేంకట సుబ్బయ్యార్యుడు, తిరుమలదాసు మున్నగువారి పేర్లున్నవి. అచ్చయినవానిలో కొన్ని ప్రసిద్ధములగువాని నుట్టింకించి తరువాత నేను సేకరించిన యముద్రితములగు మేలుకొలుపుల పేర్కొందును.

'బంగారు చెంబుతో పన్నీరు పట్టుక . పణతి రుక్మిణి వచ్చె మేలుకో
రంగైన బంగారు కెంగేర బూసుక - (౧) తరుణి నత్య వచ్చె మేలుకో
దంతకాష్టము బూని తామరసాక్షి ను - దంత వచ్చినాది మేలుకో'

అను పాటలో సేవాభావము పరిస్పృటము.

'తెల్లవార వచ్చె తెలియక నాసామి - మళ్ళి వరుందేవు లేరా'

అను పాటలో మధురభావము లున్నది.

'కేవల యని నిన్ను వాసిగ భక్తులు - వర్ణింపుచున్నారు లేవరా,
వానవందిత వసుదేవనందన - వైకుంఠపురవాస లేవరా'

అను పాట ప్రోత్తరూపకముగా సాగినది.

‘మేలుకొనవే చంద్రశేఖర - మేలుకొనవే ఇంద్రసందిత
మేలుకొనవే ఫాలింజన - నీలకంఠ హరా, యను పాట శివపంఠము.
‘మేలుకో ఆకాశగంగ - మేలుకో శివకాశి గంగ
మేలుకో శంఖునిరాణి - మేలుకొనవచ్చూ’ యనుపాట గంగాపంఠము.

కృష్ణవరముగా నున్న మేలుకొలుపులందు

తీరైన కస్తూరి తిలకము జారెను - తీర్చిదిద్దవలె మేలుకో
మరది జూదరిగాడు మరియద నెరుగాడు - మాటవచ్చును కృష్ణ లేరా
పరమపావన నాపై పంఠాము బూనక - కరుణించి నిర్ధార లేవరా
గొల్లధామలు తాము చల్ల లమ్మగ రే - పల్లె కొచ్చిరి చీగ లేరా
కల్లగాదు రేపే మళ్ళివత్తును నమ్ము - అల్లారి మెండోను లేవరా
అడవిద్ద బహు ఆరడి నేయగ - అడ్డులే రెవరట లేరా
క్రూరుడు నాభర్త కూటికై వచ్చును - ధీరుడ చేరెద లేవరా’

అను మధురభావము లున్నవి. సాధారణముగా నీ మేలుకొలుపులు వ్రాసిన వారందఱును కొంత సాహిత్యజ్ఞానము కలవారే. యతిప్రాసాది నియమములు చక్కగా పాటించబడుటయే కాక శబ్దాలంకారములు, ప్రౌఢపదబంధములును వీనిలో నక్కడక్కడ కాననగును.

‘అత్రివనీష్ఠాది మునులు మీ కృపగోర - పాత్రులై యున్నారే లేరా
మిత్రవంశోద్భవ గోత్ర నిర్మల చా - రిత్ర పవిత్ర లేవరా’

వంటి రచనలు పూర్తిగా జానపదులవి కావు.

‘మేలుకొనవే రామతులసీ - మేలుకొనవే లక్ష్మీతులసీ
మేలుకొనవే కృష్ణరాయల లక్ష్మీ తులనమ్మా - తులసీ మేలుకొనవే
అమ్మ నీ బిందావనమ్మా అధికమైన భక్తి నలికి’ అనెడు మేలుకొలుపు తులసి

పరముగా నున్నది. సీతాదేవి మేలుకొలుపు పాటలో

‘కాకులన్నియు లేచి కావుకావు మని - కూయుచున్న వింక లేవే
కాకాసురుని మీద కోపగించియున్న-కలికి చిలుకలకొలికి లేవే
జనకు నింట నీ వెప్పుడు ఈలాగు - జాగుచేయుట లేదు లేవే
జల్దారు నీ కొంగు చక్కజేసుకొని - జనక పుత్రిక వేగ లేవే’ యని కలదు.

కావునావుమను చూట 'కావునావనుచు' గదిసి తుంగవయోధర వదాంతరంబు చేరంగనీద'ను రామరాజభూషణుని వద్యపాదమును దలపించును. జాగు చేయుట యన్నచోట వ్యంగ్యమును, కొంగు చక్కజేసుకొని యనుచోట శృంగారమును స్ఫురించును.

మాయూర చంద్రయ్య యను పద్యసాలె కులజుడు ప్రతిదినముదయమున బాదెడు భూపాళములను నాలుగై చింటిని 1953 సంవత్సరమున పేకరించితిని. వానిలో గణపతి ప్రార్థన మొదటిది. పాటలను పూర్తిగా పేర్కొనక వాని మొదటి కొన్ని పంక్తుల నిట నుదాహరింతును.

1. 'వేడుకలు చెలువారు తొండము - వేడుపదములు ఏకదంతము
బోడు వింజామరలు బోలెడు ఉచిత కర్ణములూ
చూడ నొప్పగు వామరూపము - చోద్య మలరగ గుండ్రబొజ్జయు
అడుచును మూషకము నెక్కియు - అయ్య రావయ్య గణపతీ రావెరావె-లేవెలేవె'
2. 'చుక్కపొడుపున లేచి కృష్ణుడు - చూడకుండా పెరటిగోడను
ఎక్కి దిగిరాంగ జూచి మొగవా - రెరిగి పట్టిననూ
బొక్కబోర్లా బడను ద్రొన్నియు - పొడిచి యాతని కదలకుండా
కుప్పి తొలగుడు జేసిపోయెను - గోడవాటిదిగో గోపమ్మా కృష్ణు డిడుగో'
3. 'పట్టు దొంగవటంచు రమణులు - పూనుకొని తమ వాడవాడల
కట్టగట్టలు గట్టుకొని నే - కథలు చెప్పగనూ
ఇట్టి యారడి పనులు వద్దని - ఎంతజెప్పిన వినగనేరవు
కొట్టు తిట్టులు పడక రారా - గోపకులతిలకా'
4. 'మద్దు లెద్దులు గూలనేసియు, చూమ కంసుని బట్టి చంపిన
గద్దరీతా గుడవవాహన, నిద్ర మేల్కొనవే'
5. నీలికాళయు గట్టినాడట, నిలుపు నామము దిద్దినాడట
వాయుసుతుడై యంద్రజిత్తును, గర్వ మణచెనటా',

మేలుకొలుపులకు కూడ జానపదులు (అధిక్షేపములు) హాస్యానుకరణములగు పాటలు కూర్చుకొనిరి.

ప్రాతఃకాలమున పల్లెపట్టులం దిప్పటికిని ప్రాతర్యేళల పూజారథుల మందరిముందును, స్త్రీలు చల్లచేయుచునో, ఇల్లలుకుచునో, పురుషులుకార్యములు దీర్చుకొని తమ ప్రక్కలపైవనే కూరుచుండియో, భూపాళరాగములంద

భగవంతుని నిఘాతిని కొనిమీడి తమ యాత్రికలను, ఇరుగు పొరుగుసోమలను
మేలుకొల్పెదట. క్రొత్తవారు సరిపడము నోటి కెక్కించుకొనిలేక పోయి.
శ్రీప్రభువు లంచురును చాలెడు ప్రోద్బలముననేగాని తమ పడకలు విడుటలేదు

భక్తిగేయములందు మునియొకరాతి మంగళహారతులు. వీని
మంగళాచరిత్ర యందుటకూడ. పూర్వజన్మలందుగాని, శుభరాజ్యములందుగాని
మంగళము పొడుట కలదు. ఈ యాచారము భారతదేశము దంతిటను గలదు.
మంగళహారతి యనగా నివాళి. కాని రాసురాసు నివాళి నిచ్చునప్పుడు వాడెడు
పాట కర్తవ్యమిది. ఈ యర్థములు నెప్పుడు చాలెనో తెలియదు. 'అలత్యువరతి
విరతయ ఉపరామే' యని అమరకోశము ఆరతి, ఉపరతి, ఉపరామము
విరతియు చాలించుటకు పేటలు. మంగళము పాడి (ఎకార్యమైనను) చాలించుటచే
ఇది మంగళారతి యైనదో యేమో; అలతి గును మ యొక శబ్దమున్నది. దాని
కర్తము రాగాలాపము. 'రలయో ర్లడయో' అను మతమున నారతియే అలతియై
యుండును. నన్నిచోడుడు 'అలతు లొగించెసి పాడి రభినవలీలన్' అనియును
'అలలు నిల్వ హస్తమున' ననియు 'అలతుల్ సూక్ష్మనదేసి' యనియు
ప్రయోగించెను. అభినయము చేయుచు హారతి లెత్తెడు నాచారము ఇప్పటికిని
కొన్ని దేశములందున్నట్లు. గుడారు వెంకటదాసకవి బలరామచరిత్ర, గణపవరపు
వేంకటకవి ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాసములందు ఆరాత్రికలు
పేర్కొనబడినవి. హారతికి నివాళి పర్యాయపదము పాల్కురికి సోమనాథుడు
పేర్కొన్న నివాళిపదములు మంగళారతులై యుండవలెను. దీపారతులు
ధూపారతులు మున్నగునవి తత్సంబంధములే. మంగళారతులు తెలుగుదేశమున
లక్షపలక్ష లున్నవి. వ్రాయనేర్చిన ప్రతి(పద)కవి యొక మంగళారతి రచించి
యుండును. పాడనేర్చిన ప్రతి పల్లెటూరి శ్రీ యొక మంగళారతి పాడగల
దనుకొందును. ఈ యాదేవతయనక మంగళారతుల్ని దేవతలకు సంబంధించినవి
కలవు. వర్ణనాత్మకముగను, స్తోత్రరూపమునను, సేవారూపమునను, భక్తి,
వేదాంత, శృంగారపరముగను మంగళహారతు లున్నవి. పెండ్లిపాటలంపుండు
హాస్యరసపూరితములగు పాటలవలె మంగళహారతులుకూడ హాస్యపరి
పూర్ణములై వదిసమరదుల యొక్కయు, పియ్యారాండ్ర యొక్కయు సంభాషణ
రూపమున కూడ నున్నవి.

శ్రీ నేడునూరి గంగాధరంగారు తమ 'స్వరసహిత మంగళహారతులు' రెండుదాగములందును 'సెలయేదు' నందును సుమారెనుబది మంగళ హారతుల ప్రకటించియున్నాడు. శ్రీలపాటల సంచికలందు పది పదకొండును, తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి 'వేడుక పెండ్లిపాట' లందొక పండ్రిందును, రాపాకవాంభజనమాయం దొక పండ్రిందును, ఇతరములగు పాటల పుస్తకములందు ఎన్నియో మంగళహారతులు ముద్రింపబడినవి. అచ్చయిన మంగళహారతుల కన్న, కానివాని సంఖ్య కనీసము నూరురెట్లెక్కువగా నుండును. కొన్నింట రచయితల పేర్లున్నవి కాని మరికొన్నింట కానరావు. త్యాగరాజు, భద్రాచల రామదాసు, వీరనాగయ్య, గిరికవి, శేషగిరి, శేషదాసు, కస్తూరి శేషచలదాసు, కూరిపాటివారు, పరదేశి, శివలెంక మల్లియ్య, నాగేశ్వరరావు, సుబ్బయ్య, వెంకటకృష్ణదాసు, తిరుమలదాసు, రాపాకకవులు వంటి రచయితల పేరు లాయా మంగళహారతులయందు కాననగును. ఇక సుప్రసిద్ధములగు కొన్ని మంగళ హారతుల నిట పేర్కొందును.

దక్షిణభారతమున నెచ్చట సంగీతసభ జరిగినను చిట్టచివరన 'నీనమ రూపములకు నిత్య జయమంగళం' బని పాడని గాయకుడుండడు. ఎంక సంగీతపు కిట్టుదిట్టుములతో ఓగింపబడినను త్యాగరాయలవారి యీ కృతి జానపదుల నోటి తెక్కినది. భద్రాచల రామదాసుగారి భక్తిక్రీర్తనలవలెనే వారి 'రామచంద్రాయ జనక రాజజామనోహరాయ - మామకాభీష్టదాయ మహిళ మంగళం' అను మంగళహారతికూడ బహుళప్రచార ముచినది. ఇటులనే

'ధీరునకు వనధి గంధునకు దుష్ట సంహరునకు - మనమణిహరునకునూ'

'ఎమణి మంగళ మనరే - కమలాంబుకు సెట'

'జయమంగళం చిత్త శుభమంగళం-జయజయ మంగళం మహోత్సవ మంగళం'

'మంగళమని మంగళమని మంగళ మనరే-మంగళమని పాడె చూతంగయానయనూ

(దీనిలో దశవారవర్ణనము కలదు) మున్నగు మంగళహారతులు సుప్రసిద్ధములు. మంగళహారతి పాడగలవానికి తప్పనిసరిగా వీనిలో నొక్కటియైనను కంఠస్థమై యుండును. శ్రీ నేడునూరి గంగాధరంగారు ప్రకటించిన గంగాదేవి మంగళ హారతిలో గంగమ్మ వర్ణనము సహజమనోహరముగా నున్నది.

'నూనెధారకు మల్లె సురగాలు యెత్తుచు - పాలధారకు మల్లె పరుగెత్తుచూ

మల్లెనక ముడిరినక కణ్ణనిక కంపనక - చెలరేగి ప్రొద్దేద కదిలేటి గంగా'

యని వర్ణింపబడినది.

ఒక మంగళహారతిలో శృంగారము శ్రుతిమించినది.

‘ఇల్లు ఇల్లు జొచ్చి, యువతూలపై పూల, చెప్పు వేసి పాలిట్ల బట్టి

కళ్ళజూచి వెన్న, కడవల నెయి చాల, చొక్కబొడిచినట్టి, దొరవైన కృష్ణా||మంగ||

చక్కని రచనమున కుదాహరణముగా శివలెంక మల్లయ్య రచించిన సంస్కృత మంగళహారతి జానపదముగాకున్నను ఈసంకలనమున చేరినదానినిమాడనగును.

‘ఉమానమేతాయ మంగళం - భీత రమాబుమిరాయ మంగళం

శమాది బహునిరు, వమాన సుగుణ, క్రమాయ ఘనవి, క్రమాయ సంతత||ఉమా||

క్షమా శరాం గో, త్తమాయ తే నిస్సహనమహిత మ, హిమాయ చే

నమోద్గచరభవ, దమోఘ రహితాయ మందితాచల, సుమందిరాయ ||ఉమా||

సుధామధుర వాక్యశాలినే, గణసుభీశర భరిత్రజ్ఞాలినే సుధీక్షణావన

విధానకృతినే, విభూతి సురముఖ విభుత్యగురవే ||ఉమా||

శివాయ కరధృత నివాసినే - హర భవాయ శ్రీగిరి నివాసినే

హరాయ శివలెంక వంశమల్లయ కపీంద్ర సుకృతాభి వర్ధనాయ ||ఉమా||

ఈ శివలెంక మల్లయ ‘పండిత’ వంశమువాడై యుండును. శేషాచల దాసు రచించిన తెలుగు కృతి యొకటి.

మధ్యమావతి - అట

రంగా నీకిదె మంగళం, కస్తూరిరంగా నీకిదె మంగళం

రంగా ఖగరాడ్తురంగా కలుషావిభంగా నవమోహనాంగా - వయ్యారి ||రం||

హారీ విబుధవిహారీ ఒభయకాపేరీ తీరపిహారీ -వయ్యారి ||రం||

అన్నా యితరులనెన్నా ఎవరు నీకన్నా నను ద్రోపుమన్నా - వయ్యారి ||రం||

ఏలా శేషాంబులీలా కలకంఠాలవాలా జగత్పరిపాలా - వయ్యారి ||రం||

అయ్యా వరము చూకియ్యి నినునమ్మితయ్యా ననుద్రోపుమయ్యా-వయ్యారి||రం||

హాసావన చిద్విలాసా శేషాచలదాసార్పిరి పరమేశా-వయ్యారి ||రం||

‘సెలయేరు’ లో నున్న నక్షత్రమంగళహారతి గమనింపదగినది. కొంత వ్యత్యస్తముగా నైనను దీనిలో 31 నక్షత్రముల పేరులున్నవి. జానపదములలో జ్యోతిషవిజ్ఞాన మీవిధముగా భద్రపరుపబడియుండును. ‘స్వరసహిత మంగళ హారతులు’ రెండవభాగముననున్న ఏడుగురమ్మవారలమీది మంగళహారతి (పుట 68) చక్కని సంవాదము.

‘అంగనామణి సారింగలోచన మేలు - శృంగారమైనట్టి సుదతి యెక్కడికే

గంగపార్వతులకు ఘనమైన నగమున - లింగమైన నీలకంఠ సన్నిధికే’

‘మల్లు మల్లున కాళ్ళ గత్తెలు వెలు మ్రోయ కలహంసనడకల కలికి యెన్నిటికే’

యను సుప్రసిద్ధ మంగళహారతిని బోలినది. ఈ రెండవ మంగళహారతి యత్యంత మనోహరముగా నున్నది. కనుకనే శ్రీ పెళ్ళనాథ సత్యనారాయణగారును దానిని తమ గ్రంథమున కెక్కించిరి. దీనిని బోలిన మంగళహారతి నేనొకటి సేకరించితిని. 1

‘తిరుమణి శ్రీమార్జున తిరుమొమునందుంచి-తరిగి మాడకపోయే కులు యెక్కడికే||మం||
తిరుమంత్రద్వయనిష్ఠ వరదాధికారైవ-సరపగ రామానుజార్య సన్నిధికే ||మం||
నారాయణ పేదపారాయణము నేయు-చారునుందరి కీరవాణి యెక్కడికే ||మం||
నారీమణిటో పురుషకారి కటాక్షించు - కోరిక వీరేట్టి ఛిను సన్నిధికే ||మం||
కరమొన్న కల్యాణ కంఠణములు మెరయ-వరరత్న భూషిత వనిత యెక్కడికే ||మం||
వరయోగివరులచే నరుల మర్మము గొని - గురిరప్పకున్న సద్గురుని సన్నిధికే ||మం||
కిలకిలనవ్వేటి కలికి నుందరి బాల - పల్కాల పల్కెపు కల్కి యెక్కడికే ||మం||
కల్కిరో పల్కాలు కారిమారిసుతుల - విలసిల్లు నమ్రయాశ్వాసు సన్నిధికే ||మం||
అందేలు పాదారవిండుములను మ్రోయ - చందనగంధి సీకందు పనియేమే ||మం||
అందేవీడందే వేలందేలు మ్రోయగ-ఇందిరమణుని పొందేబుందూకే ||మం||
చెంగావీచె పై చెంగులు మెరయగ-ముంగీట నెలకొన్న ముదిత యెక్కడికే ||మం||
అంగనలిరు మంచి శృంగారములు చేయు-రమణిరో రంగాపి భార్య సన్నిధికే ||మం||

శ్రీ వైష్ణవుల యిండ్లలో నధిక ప్రచారమందున్న శ్రీ భాష్యకార మంగళ హారతి రామవాచార్యకృతము.

పాపా విమోచనా శ్రీ భాష్యకార భట్టహారతిదిగో ||పా||

1. వాసిగ భువి శ్రీకేశవార్యులకు వరమానుడవై పుట్టి
కాపాయ వస్త్రిములు గట్టి - త్రిదండము చేతనుబట్టి
పాషండమతస్థుల గొట్టి - పావనచేసిన వరమపురుష ||పా||

అనునది తెలంగాణమందు పుట్టినదని శ్రీమాన్ కొమాండూరు రామానుజా చార్యులవారి అభిప్రాయము.

రాపాకవారి మంగళహారతులు సాధారణముగా నన్నియుప్రౌఢరచనమరే. ఉదాహరణ కొక్కొక్కచరణము.

1. నల్లగొండ మండలమున లింగిగిరి గ్రామవాస్తవ్యురాలు సింహాద్రమ్మ
యను వైష్ణవి చెప్పిన మంగళహారతి యిది.

మాయామాళవ గౌళ - ఆది

- ప. మంగళం శ్రీసీతారామ మాం పాహి - కృపయా శ్రీరామ ||మం||
 ఆ. ప. తుంగవిహంగ తురంగ వతంగజ-నంగనదమల కుఢాంగ ధనుర్బంగ ||మం||
 చ. సారసాస్త్రవైరీనేత్ర నిజ్జనాంబుమిత్ర-మేరుధీర రణశూర వైరిసంహార వారధి
 గధీర వరద రఘువీర ||మం||

ముఖారి - ఆది

- ప. మంగళములు శ్రీగోపాల నీ కొనంగెద కరుణాలవాల ||మం||
 మంగళంబులు చేకొనుము సా-రంగవరద భుజంగళయన విహంగరాజతు
 రంగ కలుషవిభంగ ముదమలరంగ - జయజయ ||మం||

నాట - అట

- ప. మంగళకర మంగళం - హరే కృష్ణ ||మం||
 అ. ప. మంగళకర మౌనిపుంగవనుత భుజంగభూషణ
 సంగ తుంగ విహంగ తురంగ వతంగ జాచ్చిత భృంగకుంతల ||మం||
 చ. నదయహృదయ శౌరే - నదమల ఓందరదన తైటధారే
 ఉదధిశయన నీరదశరీర వరద కుముదహితవదన మృదుపద
 మదనమదన ధనదనుత ధరధర దనుజాంతక ||మం||

నేను అముద్రితములగు మంగళహారతులు సుమారేబిదింటిని సేకరించితిని. ఇవిగాక నేను సేకరించిన నాలుగైదువందల తాళపత్రగ్రంథములందు ప్రతిదానిలోనివరన నొక పాటయో లేదా మంగళహారతియో వ్రాయబడియున్నవి. ప్రత్యేకముగా వ్రతములు, నవరాత్రపూజావిధానములు, యాజ్ఞికము మున్నగు వానికి సంబంధించిన తాళపత్రగ్రంథములందు తప్పనిసరిగా మంగళహారతు లున్నవి. ఈ తాళపత్రగ్రంథముల వయసే సుమారు 100 వత్సరములుండును. అనాటివారు పాడుకొన్న ఈ మంగళహారతు లంతకు పూర్వము రచింపబడి యుండవలెనుకదా : ప్రాతకాలపు మందపు (కోరట్ల) కాగితములపై సున్న పుల్లిమరాజుగారి మంగళహారతియందు వ్రథమచరణ మిట్లున్నది.

- ‘నారసింహ కుభమంగళారతి-నారసింహ జయమంగళారతి ||నా||
 సతతాశ్రితజన వితతివినుతిగను మతిచేకొను శివసతి సుతశౌరీ ||నా||

దుర్గానవరాత్ర పూజావిధానము వ్రాయబడియున్న ఒకానొక తాళపత్ర గ్రంథాంతమున ‘శోభక్తునామ సంవత్సర ఆశ్లేష బ 7 ఆదివారము వరకు

వానిక్లవల్లి వెంకయ్య ప్రతిలోవున్న క్రమాన వ్రాసినా'డనని కలదు. దాని తరువాత 'మంగళారతి' అను శీర్షికతో అసంపూర్ణముగానున్న ఒక మంగళ హారతి యున్నది. ప్రౌఢముగను అందులో దేవభాషలో నుండుటచేత జానపద సాహిత్యమున జేర్చవలదనుకొంటిని కాని వేములవాడతేత్రమునకు పోయినప్పు డచటి పూజారి రాజరాజేశ్వరీపూజానంతర మీ మంగళహారతిలో కొంత చదువగా వింటిని. ఆతడొక్కడే కాక యచటనున్న భక్తగణ మతనితోపాటు చదివెరి. కనుక నిది సుప్రసిద్ధమై యుండునని యిట నాయసంపూర్ణ మంగళ హారతి నుదాహరించి భక్తిసారస్వతప్రళంస నింతటితో చాలింతును.

జయ దేవి జయ దేవి జయజనని శరణ్యే జయజనని శరణ్యే ||జయ||

జేజే నవచక్రేశ్వరి సకలాగమగణ్యే-జయపామగిరి కులనందిని నముదిత

లావణ్యే - జయ భగవతి కామేశ్వరి సంతత కారుణ్యే ||జయ||

అపరిమితామృతసాగర విపులమణిద్వీపే -విపుల మణిద్వీపే

తపనోపమ చింతామణిధామ నిఘనసీపే ? -

కృపయా పరమా విష్ణుత కేవలనిజరూపే కేవలనిజరూపే.

త్రిపురే జయ జగదీశ్వరి ధృతచంద్రకలాపే ||జయ||

పకమకృపారససంధృత పరదైవతరూపే పరదైవతరూపే -

కరవినిహిత పాశాంకుశ కౌసుమళరచాపే -

అణిమాది మయాఖావళి రథరూఢసమీపే రథరూఢసమీపే -

నపురందర గిరిధర జయ నమదయ సద్రూపే ||జయ||

సిందూర రసారుణరుచి సందోహశరీరే సందోహశరీరే-

సంధానితకుచగిరితట చందిన మనసారే - సుందర రదహారే -

కందర్పాతి ప్రియసుందర నుకుమారే ||జయ||

కమనీయానన హిమకర కస్తూరీతిలకే -

సురనారీ కరచామర మరుదుల్లలదలకే -

కలయకృంతి మందఙంభర కర్ణోత్పలనలకే కర్ణోత్పల నలకే

నవముక్తామణి రంజిత నాసామణి కళికే ||జయ||

కల్పిత కుసుమాలంకృత కచభరమణిమాళే -

ముక్తాటంకద్యుతి మండితనుకపొలే , కుంకుమరససంకిల...

వేదాంత సంబంధములు

మోక్షసాధనమగు జ్ఞానమార్గ మత్యంతగహనము. భక్తికర్మములు రెంటికన్న నిది శ్రేష్ఠమని పండితుల యభిప్రాయము. స్వయముగా శ్రీకృష్ణ భగవానుడే భగవద్గీతలో ఇటులనెను.

‘స హి జ్ఞానేన సద్భుతం పవిత్ర మిహ విద్యతే
తత్స్వయం యోగ సంపదః కాలేనాత్మని విస్తతి
శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్సర్వస్సయతేన్ద్రియః
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం కాంతి మచిరేణాధిగచ్ఛతి’

భారతదేశమునకు తక్కిన ప్రపంచమునకన్న గల వైశిష్ట్య మీ ‘జ్ఞానము’ వలననే. నిందరెందరో మహాముఖలిమార్గమున మోక్షము సాధించి ప్రపంచము నకుగూడ నీ మార్గమును చాటిరి. లోకవ్యవహారముకొరకు మన మీజ్ఞానమును వేదాంతమని పిలువవచ్చును. ‘ప్రపంచమందన్ని మతములూరి కేదో యొక (philosophy) వేదాంత మున్నది. కాని మన వేదాంతమందున్న యోగ ద్యమున్నగునవి మనకు పవిత్రత నాపాదించినవి. తమకినే పాశ్చాత్యుల భారతదేశమును వేదాంతములుండు దేశమని పిలిచిరి. ఆయాదేశములందు వేదాంత వాక్యము లేపండితుడో, మహానుభావుడో, నూటికొకడు పల్కును. కాని మన దేశమున పదునారేండ్లు చాటిన ప్రతివాడు కేదో ప్రవచనము చేయును ఇక మన పురాణములందు పదునారేండ్లు కాదుగదా గర్భస్థశిశువులును జ్ఞానామృతపాన మొనర్చిన కథలున్నవి. సంస్కృతమున వేదాంతమునుగూర్చి యపార వాఙ్మయ మున్నది. దానితో పోల్చిచూచిన దేశభాషలం దిట్టి వాఙ్మయము తక్కువ. అందును తెలుగులో చాల తక్కువ. ఇది వాఙ్మయమన శిష్టరచనమని నా యభిప్రాయము. కాని జ్ఞానపదులు మాత్రము శిష్టలకన్న నెక్కుడుగా నీ సంపదను సంతరించుకొనిరి. శిష్టలగువారీ బ్రహ్మవిద్యను చాల పవిత్ర మగునదిగా భావించి దేవభాషనుండి దేశభాషానువాదము చేయనొల్లరైరి. కాని వారు సంస్కృతమున నేర్చుకొన్న విద్య తెలుగులో అక్షరబద్ధము కాకపోయినను వాగ్రూపమున మహానదివలె ప్రవహించినది. జ్ఞానపదులు దోసిళ్ళకొలది యా విజ్ఞానమును గ్రోలి నిర్భయముగా తమకు దోచినటుల దమ నాలుక యాడినటుల గేయములుగా పాడుకొనిరి. శిష్టవాఙ్మయ మక్షరబద్ధమై ప్రాణములు నిలుపుకొనును. జ్ఞానపదవాఙ్మయము వాగ్రూపముననే చైతన్యవంతమగుటజేసి మన కీ వేదాంత సంబంధములగు గేయము లనేకములు తెలుగుదేశ మంతటను లభించును.

జో అచ్యుతానంద జోజో ముకుంద - రావ పరమానంద రామగోవింద జోజో
తొలక బ్రహ్మాండంబు తొట్టె గావించి - నాడుగ వేదముల గొలుసు లమరించీ
బలువైన ఫణిరాజు పాన్ను నమరించీ - చెలియ దోలికలోన చేర్చి లాలించీ అని
పరమార్థముల బాడుచు తమశిశువులనేకాదుబ్రహ్మాండములను నైతము జోకొట్టుచు

‘ఓం నమశ్శివాయ ఆరక్షరముల తొట్టి - ఆరంభమౌన నే ఉయ్యాలా
రక్షకుడు చిన్మయా తొట్టిరోపల తాను - ఊగుయా ఉన్నాడు ఉయ్యాలా’

అని పంచదశసారమును పాలబుగ్గల కంపించు శక్తి తెలుగుతల్లుల కలవడినది. ఆయా గేయములందలి భావములు జానపదుల కెంతవరకు అనుభవసిద్ధము లనుచుంటే వేరు. కాని పశువుల గాచు బాలుడు మొదలు ముగ్గువరకు జంతు మాని ‘గూట చిలుకేదిరా చిన్నన్నా - గూడు చినబోయెరా’ యను తత్వ మాలపించును. తత్వవ్యయము లుండుటచే గాబోలు నిట్టిగేయములకు తత్వము లను పేరు వచ్చినది. ఇట్టి తత్వము అధికముగా నద్వైతవేదాంతమయములు. ‘వేమనయోగి పద్యాలు, ఇతర రాజయోగులు పాడిన తత్వాలు రాజయోగామృతాన్ని తెలుగువానికి చూరలిచ్చాయి. తెలిసినా, తెలియకపోయినా సత్తు, చిత్తు, బ్రహ్మనందం అంటూ కబుర్లు చెప్పేవారి దగ్గర మహత్తుంటుందని ఆశ్రయించే వారూ, తత్వాలు పాడి పొట్టబోసుకొనేవారూ తెలుగుదేశములో తయారయ్యారు’. తత్వములను వ్రాసినవారును ప్రచార మొనర్చినవారును అధికముగా బ్రాహ్మ జేతరులు; భూద్రాదులు అద్వైతమున జీవుని బ్రహ్మత్వము ప్రతిపాదిక మగుటచే సంఘద్యవస్తయందున్న ఎక్కువతక్కువలు వేదాంతవిచారమున నుండవు. అందును ఇంచుకంత చైతన్యము కనబడినచో ‘నీ దే కులమ’ని యవరజాలను ప్రశ్నించు బ్రాహ్మణులు ముయు నగ్రవర్ణములవారి కూడా రాష్ట్ర విద్యాప్రదర్శనశాలమునుండి కనకదాసు, వీర బహ్మముల చాలమువరకు నుండి. వీరి దౌష్ట్యమునకు అద్వైతతత్వములును, ‘ఏకులమ’ నను పవర మడిగితే ఏమని పలుకుదు లోకులకు, లోకులకూ పలుగాకులకూ’ అను పాటలును నోటి మాతలు. కనుక అధికారులు బోధనకై, అనధికారులు సంతృప్తికై యిట్టి పాటలు పాడుట యాచారమైనది. కనుకనే అగ్రజన్మములవారి కర్మనిష్ఠ (ఆడంబరము; వర్ణాశ్రమచార విధులు, పూజాపురస్కారములు, ప్రపంచములు మున్నగునవి కొన్నికొన్ని తావులందు గట్టంపబడినవి. వేమనయోగివంటి సంస్కారపరుల మాటలూతగా గొవి యాధార్థ్య మెరుగని తరువాతి యోగి బ్రావులు, కపటసన్యాసులు, దొంగ గురువులు చిలుక పల్కులు పలికి ప్రజల కండ్ల మట్టిగొట్టి పొట్టవోపికొనిరి నుమాట పరమసత్యము. దీనికొక చిన్న యుదాహరణము. తత్వములందు మర్మకవిత్వ ముండును. అది తెలిసికొనుట మహాకష్టము. సాధారణముగా రాజయోగమంతయు (సాంఖ్యతారకా మనస్తములు)

ఇట్టి మర్మకమిత్యమయముగా నున్నది. తత్వములు వ్రాసి శిష్యగణము గూర్చుకొనియున్న ఒక సజీవుడగు మహానుభావుని చెంతకు వెడలి మర్మ కవిత్వమున్న కొన్ని తత్వముల కర్థముడిగితిని. కాని మా గురుశిష్యు లిరువురికు నొకేచోట నట్లుపడెను. అనాటినుండి యీ కల్పితతత్వములన్నియు బూటకములే యని భావించుకొనితిని, కాని సీతారామాంజనేయసంవాదము మున్నగు గ్రంథములు చదివిన తరువాత కొన్నింటి యర్థములు తెలిసినవి. అప్పటికిని చాలభాగము తెలియకుండనే ఓగిలిపోయినది. పెక్కులు శిష్టులగు వేదాంతవేత్తల నడిగినను వాని యర్థ మవగతము కాలేదు.

‘మొనలు మీదుగ తలలు క్రిందుగ మెలచి యున్నది వృక్షమూ
మోది మలరగ మంటిమీదను మదగజము విహరించెరా
చిదిమబట్టిన బంటుకైవడి చీమ యేనుగు మింగెరా
ఎర్రవీగుచు కేకయెంచు యీగ మంచము మింగెరా’

అను తత్వము నొకదాని నుదాహరించి ఇదియంతయు నయోమయమనియు ఉద్విష్టప్రయోజనమునకు దూరమైనట్టిదనియు పండిత శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులదారనిరి! కాని మొనలు మీదుగ తలలు క్రిందుగ యనుహిత మనట క్రొత్తది. ‘ఉద్వర్తమూలమధశ్శాఖ మశ్వత్తం ప్రాహురివ్యయమ్’ మున్నగు ప్రవచనములు మన మెరిగినట్టివే. కాని చీమ యేనుగును మ్రింగుట, యీగ మంచమును మ్రింగుటవంటి రూపకములనుమాత్రము భేదించుట కష్టమే. పరాత్పరుని యిచ్చాశక్తి-అవ్యక్తము-నుండి త్రిగుణాత్మకమైన సర్గము వ్యక్త మగుచే దీనికర్థమనియు, మదగజము ఎరుకయనియు, చీమ అగ్నితత్త్వపదాన మైన లయశక్తియనియు, ఈగ వ్యానవాయువనియు, అహం బ్రహ్మజస్మి యను భావధారిణము పిట్టవీగుట యనియు, శివోహమనుచే కేకవేయుట యనియు శబ్ద మనోబద్ధి చిత్తములను నాలుగు పాదముల మనోమండలపు మంచమును గారుడ మను యోగశక్తిచే లయమొనర్చుచే యిందలి తత్త్వార్థమనియు శ్రీ పూదోట మూడిపతులై నలనందనాదస్వాముల వ్యాఖ్య ఇట్టి మర్మకవిత్వముగల తత్వములు కొలదియే కనుక విచారించ బనిలేదు. ఇట్టి స్వల్పాంశములచే నా విద్యనుగాని, నిజమైన తత్త్వవేత్తలనుగాని, గురువులనుగాని కించపరచుట నా యభిప్రాయము గాదని భావించునది. ఏగంటివారు, పోతులూరి వీరబ్రహ్మము, పూదోటమతం

1. నేటి కాలపు కవిత్వం - నా విమర్శ. అయోమయత్వాధికరణం. పుట 85.

లింగావధూత, వేమనయోగి, సిద్ధప్ప, శేషాచలస్వామి, బ్రహ్మానంద సరస్వతీ స్వామి, పసుకురామపంతుల లింగమూర్తి, భోజదాసు, ఎడ్ల రామదాసు మున్నగువా రనుభవజ్ఞులయిన యోగులు మహానుభావు లెందరో యిట్టి రచనలు చేసియున్నారు. వారి నేచూత్రము శంకించుటకు వలనుపడదు. ముద్రితములైనాకు లభించినవి పరుకురామపంతుల లింగమూర్తిగారి 'నేతపాట', కవి యెవరో తెలియని 'నారాయణశతకము', తోట వెంకటదాసు రచనమని చెప్పబడు 'రామరామశతకము', సుసూ రిరువదిమంది రచయితల తత్వముల నొకకో జేర్చిన 'అత్మబోధామృతతత్వములు', సాతెల్లి బాబదాసు రచించిన 'కలిప్రమాణ తత్వకీర్తనలు', పోతులూరి వీరబ్రహ్మాంగారి 'కాలజ్ఞానతత్వములు' (ఇందులో గూడ పదిమంది రచయితల పేర్లున్నవి) పూదోటమఠం లింగావధూత స్వామిల తత్వగీతామృతము' భాగవతుల కృష్ణదాసు (అపంతిప్రభువు రచించిన 'భుద్ధినిర్గుణ తత్వకందార్ధదరువులు', గుజ్జల నారాయణదాసు వ్రాసిన 'తారకామృతసారము' అల్లూరి రాజేశ్వరామాత్యుడు చెప్పిన 'శ్రీరామగీత', చెంచు రామకవీంద్రుని 'శ్రీరామనామమాహాత్మ్యము', 'వసిష్ఠ వాక్యములు', సాయం వరదదాసు 'నమశ్శివాయ గేయామృతము' వేదవన్నాల సుందరాత్మజుని 'వేదాంత భుచ్చెల కథ' 'ఏగంటివారి వచనములు' మున్నగునవి కలవు. ఇవిగాకను స్త్రీల పాటల సంచికలందును, నేడునూ గంగాధరింగారి ప్రచురణములందును కొన్ని తత్వములున్నవి. అముద్రితములగువాని నెన్నింటినో సేకరించితిని. వీధి భిక్షుల చెంతను, వృద్ధుల చెంతను, పూర్వకాళపత్ర గ్రంథములందును అనేకములగు తత్వములు లభించినవి. ఇంకను బేతపూడి పరబ్రహ్మదాసు 'బ్రహ్మానంద కీర్తనలు' యల్లిమదాసు 'గురుజ్ఞానామృతము' వీవీపేట హనుమయ్య 'జ్ఞాన బోధాధ్యాత్మలు' గొల్లపూడి రామలింగకాస్తురి 'శివైకాంతసేవ' వంటివి శ్రీపాదపాపి పేర్కొనియున్నారు 2 పైన పేర్కొనబడిన 'అత్మబోధామృత తత్వములు' 'కాలజ్ఞాన తత్వములు' మున్నగు సంచికలనములందు కాననగు వివిధరచయితలు పోతులూరి వీరబ్రహ్మాం, వేణుగోపాలదాసు, భద్రాచల రామదాసు, వీరదాసు, నరసింహదాసు, భోజరాజు, ఎడ్ల రామదాసు, నారాయణ హరిదాసు, సుబ్బకవి, జాలకృష్ణయ్య, నమ్మయ్య, ఏగంటివారు, అంతరింగయ్య, అప్పలదాసు, కృష్ణయ్య, ఏగంటివారి శిష్యుడు నంజయ్య, పంమి వీరయ్య,

1. Bulletin of the Govt Oriental Manuscripts library
Madras Vol VII. No. 1, 2

2. కెన్నెర, డిసెంబరు 1953.

(వీరాచార్యులు), యతివతి, కేశవులు, వీరాస్వామివంటి శైవవైష్ణవులే కాక మహమ్మద్ హుస్సేన్, సీర్ మొహియుద్దీన్, దూదేకుల సిద్దయ్యవంటి తురకలును దూదేకులవారును కలరు. రచయితల యూరుపేరులు లేని దధపులు కీర్తనలు వచనములు తత్వములు కందార్థ సీసార్థము లనేకము లున్నవి. ఈ విషయము లింతటితో విరమించి ఆ తత్వములందున్న విషయములను తెలిసి కొందము.

సాధారణముగా నీ తత్వములందు రాజయోగము, అచల వేదాంతము, గురుభక్తి, నీతిబోధము, సంఘసంస్కారపరాయణత్వము, వర్ణాశ్రమాచార నిరాసము, వైరాగ్యబోధము, సత్ప్రవర్తనము, అహింస మున్నగు విషయము లుండును. కాలమునుబట్టి ఏ గంటివారి రచనములును వారి శిష్యుడనని చెప్పుకొన్న సంజయ్య తత్వములును ప్రాచీనములుగా నిశ్చయింపవచ్చును. సంతలనము లందును మౌఖికప్రచారమునను గాన్పించువానికన్న ఏ గంటివారి రచన అధికము అముద్రితములుగా నున్నట్లున్నవి. ఇప్పటిప్పడే మద్రాసు ప్రాచ్య పుస్తక భాండాగారమువారు వానిని ప్రకటించుచున్నారు. వస్తుగౌరవమునుబట్టి చూచిన పరశురామపంతుల లింగమూర్తిగారి 'సీతపాట' సర్వోత్కృష్టము. వస్తుగౌరవము రచనావిధానము శైలినిబట్టి కాబోలు కృష్ణశ్రీగారు 'ఇది పాటవరసని ఉన్నది. అంతేగాని శ్రీల పాటకాదు. గొప్ప వేదాంతగ్రంథం మట్టుకొను'¹. అనిరి. వారి రెండవ వాక్యము పరమసత్యము కాని మొదటి వాక్యముతో నే నేకీభవింప జాలను. ఐనను వారట్లనుటచే నా పాటకు ప్రాంతీయ (పాక్షిక) ప్రచారిమే కలిగియుండునని యూహించితిని. ఏలయన నేనాపాటను మౌఖికప్రచారమున గాంచితిని శ్రీలు పాడగా సేకరించితిని. రచయిత తెలంగాణమువాడు కనుకను విషయము గహనమయినది కనుకను తెలంగాణము బయట నది యంత ప్రచార మందలేదేమో! కాని తెలంగాణమున కొలది సంస్కారమున్న ఇండ్లయందు సైతము పెద్దతరము ప్రతిష్ఠి ఈపాట పాడగలదు. (మీ నాయనమ్మగారు పాడగా విని నేను వ్రాసికొంటిని. తరువాత తాళపత్రగ్రంథములు అచ్చుపుస్తకములు చూచితిని.) కనుక 'సీతపాట'తో విషయవిమర్శనమునకు గడంగుట లెస్స.

తెలుగులో సర్వోత్కృష్టమగు వేదాంతగ్రంథము 'సీతారామాంజనేయ సంవాదము'ను రచించిన పరశురామపంతుల లింగమూర్తిగారే శ్రీలకౌరకి

1. భారతి-విజయ భాద్రపదము, సెప్టెంబరు 1953. పుట 280.

అప్పుడే తాను నచ్చిదానందవరబ్రహ్మమగును. మట్టితో చేసిన కుండలన్నియు మట్టియైనట్లే ప్రపంచమంతయు బ్రహ్మమని తెలిసిన, విషయ నిర్విషయ భేదము లేక తా నఖండబ్రహ్మమగును. దీనికై విజ్ఞానము, వైరాగ్యము, ఉపరతి యవసరము. ఇది యమనస్కము. సాంఖ్యము పరబ్రహ్మాస్వరూప మిట్టిదని తెలియజేయును. తారకము మనస్సును పరిశుద్ధము చేయును. అమనస్కము నీవే పరబ్రహ్మమని నిర్ణయించును.

ఈ మూడువిధముల రాజయోగమును సీతపాట క్లుప్తముగా దెలుపుచున్నది.

ఈ పాట

‘శ్రీరాము జానకీసీమంతినీకాము ధారాధరణ్యము దలచి

ఆరామునకును నిత్యానపాయని యైన దానిజీసుతను నేవించీ’ యను

వాక్యములతో గారంభమైనది. ఇంతవర కుదాహరించిన వాక్యములు కృత్రిక ర్త రచనాసారశ్యమున కుదాహరణముగా గొనవచ్చును.

‘దుష్టమై వ్యష్టి సమష్టి రూపంబైన దృష్టప్రపంచంబు సీత

దృష్టాంత దాస్యాంత శ్రేష్ఠార్థముల నొకట నష్టంబుగా జేసి సీతా కఠినమగు రచన

కుదాహరణము.

‘అందుగల చిత్కళల చందంబు విను హృదానందంబుగా నింక సీత

మందాకినీ కుంద మందార సుమద్బుంద సుందరాచ్చప్రభల్ సీత

నీల వైదుర్య ప్రవాళ మౌక్తిక సువజ్రాళి నన్నిభ రుచుల్ సీత’

శబ్దాలంకారములకును ప్రసన్నతకును ఉదాహరణము. పై పాదములు

‘మందాకినీ సుధానందోహ దుగ్ధాబ్జి సౌందర్య లహరుల చందమునను

మందాం మల్లికా కుందారవిందోరు చందన పుష్పరుక్మయము వగిది

నిందిరాసుందరీ మందిరాంత ర్మకరంద నిర్మలరుచి ప్రతతి రీతి

నిందుభృన్నంది సంక్రందన కరిమృగేంద్ర ఫణీంద్ర దీప్తి బృందముల ఖాతి’¹

అను సీసపాదములకు క్లుప్తీకరణములు. ఇట్టి పోలిక లెన్నియేని చూపవచ్చును.

‘శివశివ యనమేలు తుమ్మెదా - శివుడంచేనె విన మేలు తుమ్మెదా

శ్రీకంతుడను పూవు తుమ్మెదా - మూడు - లోకమ్ములాయెను తుమ్మెదా

సాకారమైయుండు తుమ్మెదా - పర - మైకాంతమన జూడు తుమ్మెదా²

1. వీతారామాంజనేయ సంవాదము. 1-188.

2. సాధకుని మనస్సు.

అరుదేకులపూవు! తుమ్మెద - అది - మీరునే వాసనల తుమ్మెద
 వేరునేయక నీవు తుమ్మెద - శివు - జేరి భజించవే తుమ్మెద
 అష్టదశములమీద తుమ్మెద - నీ వంటి చరియించవే తుమ్మెద'

అను తుమ్మెదపదములు మిక్కిలి ప్రసిద్ధములు. వీనిని రచించినది ఏగంటివారు. బృహానపదసారస్వతమున నీ యేగంటివారి రచనము లత్యంతప్రాచీనములు. వీరు కాకతీయుల కాలమువారనుట నిజమేని వీరి తుమ్మెదపదములు మరియు ఏలలే ఇప్పటికి మనకు తెలిసిన ప్రాచీనపుస్తాట లగును. వీనినే యేగంటివారి వచనము లందురు. వీనిగూర్చి శ్రీ మల్లంపల్లి శరభయ్య గారిట్లు వ్రాసిరి. 'ఏగంటివారి వచనములను శైవవేదాంతప్రతిపాదకములైన యీ గేయములు డి. నెం. 2484 వృత్తమైన తాళపత్రప్రతినుండి యుద్భుతములు. వీనిని వచనము లనుటకన్న తత్వములనుట మేలు. గహనములై, సంప్రదాయైక వేద్యములయిన పరమార్థవిషయములు మనోహరముగ నిందు వర్ణింపబడినవి. అపురూపములగు పలుకుబడులును పెక్కులు వీన గలవు. ఇవి ఏగంటి గ్రామమున వెలసిన సంజేశ్వరుని కంకితములు. వివరణ పట్టికలో నీ గేయకర్తనుగూర్చి ఏగంటి లక్ష్మయ్యగారియును, పిడుపర్తి లక్ష్మయ్యగారియును పేర్కొన్నది సరికాదు. పోసెట్టి లింగకవిచే నవచోళచరిత్ర ప్రస్తావనలో నాదిమశివకవిస్తుతిలో పాల్కురికి సోమనాథుని పేర్కొని సుప్రసిద్ధ గేయ రచయితగా స్తుతింపబడిన గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారే ఈ పదములకు కర్త. ఈ లక్ష్మయ్యగారే ప్రశస్తగేయకర్తలయిన శివయోగసిద్ధులుగా దోచుచున్నారు. మూలప్రతిలో కొన్ని గేయములకు మాత్రమే రాగము లుల్లేఖింపబడినవి. మొదటి గేయములు మాత్ర మిప్పుడు ప్రకటింపబడుచున్నవి. మిగిలినవి క్రమముగ రాబోవు సంచికలలో ప్రకటింపబడును.2' ఇంతవర కీరెండు సంచికలయందు కొన్ని గేయములు ప్రకటింపబడినవి. వీనిలో పైన పేర్కొనబడిన తుమ్మెద పదము మరియు 'సూర్యసోమవహ్నినడుమా' యనెడు ఏలయును గలవు. ఇవి ఇంతవరకే మౌఖికప్రచారమునను 'కాలజ్ఞానవచనములు' వంటి తత్వ సంకలనములందును ఉన్నవి. పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్న తుమ్మెద

1. పట్టుకములు.

2. Bulletin of the Govt. Oriental Manuscripts library
 Madras. Vol. VII. No. 1, 1954.

పదముల కుదాహరణములుగా ఏగంటివారి తుమ్మెదపదములను బేర్తొనవచ్చును. పైన పేర్కొనబడిన ఏలలో కొంత మర్మకవిత్వముగూడ నున్నది.

‘సూర్యాశోమావహ్ని నడుమా-శౌర్యమానే చిలుకా గంటి
సూర్యాదీప్తి కాయుచుండగా - యాగంటిలింగా-చూడ చూడాశ్చర్యమౌగానా ||సూ||
ఇంటిగుండా చూచుచుండా-కంటి మదయాగిరి మీదను
సాముజేసె సంజ్ఞ తెలిసితే - ఓ యాగంటిలింగా-సారమైన పుట్టా జేమానూ ||సూ||
పాముపేరూ! చెప్పా విషమూ - ఆడాకాడా కక్కెగదరా
చీమ యెనుపోతు కడుపున - ఓ యాగంటిలింగా-దీమనమున మ్రింగియుంటిరా||సూ||
అకాశానా కూనేకోడి - చీకటిలో బ్రొడ్డుబొడిచే
... .. ఓ యాగంటిలింగా - ఏకమైన వెన్నెల గానేరా ||సూ||
కానరాని యడవిలోన-వానలేని మడుగు నుండే
వానలేని మడుగుమీదటా - ఓ యాగంటిలింగా - మానరాని అగ్ని పుట్టెరా ||సూ||
అకులేని అడవిలోన-తోకలేని మృగము బుట్టె
తోకలేని మృగమూ కడుపునా - ఓ యాగంటిలింగా - ఈకలేని పక్షి బుట్టెరా ||సూ||
పుయ్యవారె మేన భూతి-వెయ్యవారే దుద్రాజులు
చెయ్యవారె శివుని పూజలు-ఓ యాగంటిలింగా-కొయ్యవారె కర్మబంధములూ||సూ||

ఇంకొక ఏలపాటకూడ గమనింపదగినది.

‘సన్నంపూ దిడ్డి వాకిట-పున్నమావెన్నేల బైటా
కిన్నెరాల నాదమింటిరా-ఓ యాగంటిలింగా-వినగవినగ వింతలాయెనురా ||స||
చిచ్చు కడుపున చీకటి బుట్టె-చీకటి కడుపున చిచ్చూ బుట్టె
చిచ్చు చీకటేకమైతేనూ - ఓయాగంటిలింగా - చిన్నెలాడి బాం పుట్టేనూ’.

ఇట్టి మర్మకవిత్వమునకు పూర్తిగా అర్థమేరును చెప్పరైరి. వెన్నెల యనగా చిత్కళలనియును కిన్నెరలధ్వని నాదమనియు చిచ్చుచీకటులు జీవుడు మాయలనియు కొంత యన్వయించుకొనవచ్చును కాని ప్రతిమాట కర్థము చెప్పకొనుట కష్టమే. ఇట్టి మర్మకవిత్వము బెంగాలు దేశమున ‘బాల్’ జాతివారి జానపదగీతములందును గలదు².

1. కుండలివీశక్తిని మేల్కొల్పి పట్నక్రముల గడపి సహస్రారమునందు ప్రతిష్ఠించుట కాబోలు.

2. ‘Mystic minstrels of Bengal’

లక్ష్మయ్యగారు వీరకైపులు గనుక నామతమందలి వీరత్వము అనగా కైవేతరమతముల పట్ల విద్వేషము కూడ గాననగును.

‘వీరకైవారవిభవము మదిలోన, గోరక శివుని గొలువ నేరక
వేరొక్క మతమున విహరించు హీనుల, జేరంగ నేగంటి సిద్ధయ్య నగెటో
వేదస్మృతులయందు జంగమతీర్థ ప్రస, సాదమే ముక్తని చాటంగనూ
కాదన్నయట్టి పరవాదుల ముక్కులు, చేదించి ఏగంటి సిద్ధయ్య నగెటో’

ఈ సిద్ధయ్య యెవరో? వీరకైపులు గురులింగజంగములను పై వతములుగా గొలుచుట గలదు. ఏగంటివారి రచనములందు నీతిప్రబోధము కూడ కలదు.

పల్ల. తెరవాటుగొట్టి తెచ్చి తేగమిచ్చే కీర్తికంటె-నొరుల నొప్పించక యుండుటే చాలు
పరుల బాదించి సంపదల బొందుటకంటె-ధర దున్నుకొని బ్రదుకుదార్ద్రమే చాలు
అ.ప. ఓపితేపుణ్యము నేయుమోపకుంటే ఊరకుండు-పాపము నేయకుమంటే పదివేలుజీవుడా
చరణ. ఒరులతో చాడి చెప్పి యుడుగర లందుకంటె-గరిమతో గోచైన కట్టేది మేలూ
వరుసతో కల్లలాడి వాచాలు డగుకంటె-నరయంగ మూగవాడయ్యేది మేలు
పరులచే నప్పచేసి పప్పుకూడు దినుకంటె-దొరకు నంటలి యొక్క దోనెదే చాలు
పరదైవముల గొలచి పడయు సిద్ధులకంటె-ఒరిమ నేగంటీకునొద్ద నుంటే చాలు

మరియొక గేయమున యోగిలక్షణము లిటుల చెప్పబడినవి.

పల్ల. అరయ నాలుక జిడ్డు నంటకుండిన యట్లు-పరగ దామర నీరు పట్టనట్లు
గరిమ బూడిద గచ్చకాయ నంటనియట్లు-బురదయును గుమ్మరిపురు గంటనట్లు
అ.ప. పొరలి సంసారమ్ము బొరయకుండెడు యోగి-యరసి కోర్కెలయందు నంటబోడు
చరణ. అవని మీదను నీడ యంటకుండని యట్లు-తవిలి నీరను రవి తగులనట్లు
అవలీల రూపంబు నద్దమంటనియట్లు-వివరింప మరి వీరు వెన్నంటనట్లు
పర్యతగుహలందు పలుకు లంటనియట్లు-దర్శి పాకంబు రుచి దగులనట్లు
ఉర్విని జీడి లోవీళ్లు నంటనియట్లు-గర్వలను నేగంటిపును డంటనట్లు

సహజమగు భక్తి లేనిచో,

‘పటులింగతేజ నత్రాణి గాకుంటేను-చెట్టుమీద నొకరాయి చిక్కినటు గాదా
అటుదేహ బహారూప మిటు గానకుంటేను-వట్టిగుళ్ళలో నమళ్ళివా యనుట గాదా’
యని వెక్కిరించెను.

మహాయోగియై, ప్రజాకవియై, సంఘసంస్కారాభిలాషియై ప్రసిద్ధి గన్నవాడు వేమన. సమకాలీన మతాచారములను వేమన విమర్శించిన గేయఖండా

మొకటి శ్రీవావిలాలసోమయజులుగారు నేకరించి ప్రకటించిరి.1 దాని నిజ పొందుపరచుచున్నాను.

‘జాతర జాతర సుమ్మీ - జాతర తీతుడు వేమన సుమ్మీ
వేదాతీతుడు వేమన సుమ్మీ-వేమన చెప్పిన వేదము సుమ్మీ
వేదకాస్త్రములు వాడులు సుమ్మీ-వాడులనోళ్ళకు బూదిడు సుమ్మీ
కన్నవారు మరి చెప్పరు సుమ్మీ-
చెప్పిన నెవ్వరు చేయరు సుమ్మీ-చేసినవారే సిద్ధులు సుమ్మీ’

పరిశీలలో సులభగ్రాహ్య మగునటులుగా అద్వైతామృతము నాటాల గోపాలమున కందించు స్త్రీలపాట ‘నారాయణ శతకము’. శిష్టవాఙ్మయమున శతకసాహిత్య మొకకాఖగా పంగణింపబడును. నారాయణ శతకము పద్య కావ్యము కాదుగాని శతకములకువలెనే దీనికిని నారాయణా యను మకుటము ప్రతి గేయఖండంతమున నున్నది. మొత్తము 119 గేయఖండము లున్నవి. ఇది ‘శ్రీరంగరంగ రంగా నాయన కావేటి రంగరంగా’ యను శ్రీకృష్ణ జననము పాట వరుసలో నున్నది. ఇంత చక్కని గేయమును రచించి తన పేరు చేర్చుకొనని యా మహానుభావుడెవ్వరో తెలియదు. ఈ గేయముకూడ శతకములవలెనే ప్రార్థనతో నారంభమై పశ్చాత్తాపము, ఆత్మనివేదనము వేడికోలు మున్నగువానితో నొప్పుచు రానురాను వేదాంతములోనికి దిగినది.

శ్రీరమా హృదయేశ్వరా భక్తజన, చిత్తజలరుహ భాస్కరా
కారుణ్యరత్నాకరా, నీవెగతి కావవే నారాయణ ॥ యను ప్రార్థనమును

‘పాపకర్మముల జేసి వరక, కూపముల బడజాల నికను
నీపాది భక్తి యొసగి యొక్కదరి, జూపవే నారాయణ ॥
దానదర్మముల జేయనేర నీ, దాసులను బొగడనేర
నానేరముల దలపక దయచేసి, నన్నేలు నారాయణ ॥
వేగి లేచినది మొదలు సంసార, సాగరంబున నీదుచు
మీ గుణము నొకవేళను దలప గదె, మేలనుచు నారాయణ ॥
ఎంత పాపాత్ముడైన మిము దలచి, కృతకృత్యుడోను వుడమి
నింత వరుసము సోకిన లోహంతొ, హేమమో నారాయణ॥ యను

పశ్చాత్తాపముతో కూడిన ఆత్మనివేదనమును,

యమకింకరుల దలచిన నాగుండె, యాపులింపుచునున్నది

యముని బాధలు మాన్పను మాయప్ప, వైద్యుడవు నారాయణా ॥

శరణుజొచ్చినవాడను నేజేయు, దురితముల నవహరించి

వరమవద మొనగగదవే యికనైన, వరమాత్మ నారాయణా॥ యను వేడికోలును

గావించి యద్వైతమును బోధించెను. సచ్చిదానందముల మూటిని ఎంత సులభముగా నరటివండొలచి చేతికిచ్చినట్లు స్త్రీల కందించినాడో గమనింపుడు.

కాలత్రయాబాధ్యమై మరి నిరాకారమై యుండుకతన

చాలగా తత్వజ్ఞులు తెలియుదురు సత్తగుట నారాయణా ॥

జ్ఞాన స్వరూపమునను నజడమై జడపదార్థము నెల్లను

గానగాజేయు కతన చిత్తండ్రి ఘనులు నిను నారాయణా ॥

సుఖదుఃఖముల రెంటికి వేరగుచు సుఖరూపమైన కతన

నకల వేదాంతవిదులు ఆనందమండ్రు నిను నారాయణా ॥

తరువాత ఈశ్వరనిరూపణము, ప్రపంచనిరూపణము, జీవాత్మనిరూపణము మొదలుకొని సాంఖ్యతారకామనస్కములను చక్కగా వ్యక్తపరచెను. ఆత్మను వర్ణించుచు,

అనల తప్తంబుగాదు జలమునను మునిగి తడి జెందబోదు

అనిలశుష్కంబుగాదు నిరువమంబుని తెలుపు నారాయణా॥ యను చిన్నమాటలందు

‘నై నం చిన్తన్తి శస్త్రాణి, నై నం దహతి పావకః

నచ్చై నం క్షేదయంత్యాస్థిః, నశోషయతి మారుతః’ యను భగవద్గీత శ్లోకమందలి

భావమును దెలిపెను. తుట్టతుదకు

చిలుక వలుకులు వలికితి నాకేమి తెలియు తత్వరహస్యము

వలకు నను నేరమెంచ సాధులకు, నలినాక్ష నారాయణా ॥

శరణు భక్తార్తిహారి గురురూప శరణు సజ్జనరక్షక

శరణు దురితోఘనాశ శరణిపుడు, కరుణించు నారాయణా॥ యని నప్రముదై

వేడుకొనెను. కృత్రికర్త చెప్పినదంతయు నద్వైతమగుటచే తన పేరుతోడనే వరమాత్ముని ‘నారాయణా’ యని సంబోధించెనేమో !

‘అవగతామకృత్యుడై యిరీతి, నభ్యాస మొనరించుచు

నవరోక్ష నిద్రినాండు బ్రహ్మాంబు, తానగుచు నారాయణా’

బ్రహ్మాంబు తానగుచు ననుమాటలో ఇది గర్భితమేమో యని నాయనుమానము.

తేక నాయనుమాన మసత్యమని బ్రహ్మాంబు తా నగుచుండెనా? ఏమైననేమి పోనిండు :

నారాయణశతకమున కనుకరణము 'రామరామశతకము'. సారళ్యమున నిదియే మిన్న. వస్తువులో కించిన్నాత్రము భేదము దక్క తక్కినదంతయు నదే.

శ్రీలక్ష్మీప్రాణలోలా, మౌనిజన చిత్తతామరసఖేలా

ఫాలాక్ష వినుతశీలా, దయజూడు పరమేశ రామరామ || యని యారంభమై

నిక్కమని సంసారము. మదినమ్మి నీ స్మరణ జేయలేక

అక్కటా యముని కిప్పుడు, పిట్టవలె జిక్కితిని రామరామ ||

తల్లిదండ్రాదులనియు మరి యన్నదమ్ములని నమ్ముకొనుచు

నెల్లకాలంబు మదిని నీభక్తి నేమరితి రామరామ ||

మోసపోతిని గదయ్యా, యికముందు దోచదేమందునయ్యా

నీచాత్ముడను గావున లోనైతి నానలకు రామరామ' యను నిర్వేదముమున్నగునవి

రెంటను సమానములే. వేదాంతము రెంటను ఒక్కటే. ఇక దీని యందధికముగా నున్నవి పిందోత్పత్తి క్రమము మున్నగునవి.

'సతివతులు గూడినపుడు కుక్కంబు బుతువైన కమలమందు

నతిశోణితమన గలిసి బుద్బుదం బవునుగద రామరామ||

వదునైదు దినములకును నది గట్టివడి విండరూపమౌను

గదిసి యొక నెలకు శిరము నేర్పడును గాదె శ్రీరామరామ ||

ఇటుల తొమ్మిదవ మాసమువరకు పరిపూర్ణపిండమై

మరి తొమ్మిదవ మాసము రాగానె మురికియౌ గర్భమందు

హరిహరీ నిలిచియుండ లేననుచు వెరవొందు రామరామ ||

దశమమాసము వచ్చిన సమయమున దగ నధోముఖముగాను

వసుధపై జన్మించియు మాయచే పర్శిల్లు రామరామ ||

ముసరులు గింకరులును గినరులును ముట్టు దోవంబులును

బొసగ నెలదోషములును నేవేళ బొందుచును రామరామ|| ఈరీతిగాసహజముగా

సరళముగా వర్ణింపబడెను. శ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు వ్రాసిన

పీఠికలో నున్నదిగాక మరియొక ప్రాత ప్రతియందు గద్యముకూడ నున్నది.

'ఇది కుక్షనామసంవత్సర మార్గశిరబహుళ బుధవాసరంబున తోటవంశ

పయఃపారావార సుధాకర సరసింహపుత్ర సుజనవిధేయ వేంకటసరసింహ

వ్రణీతంబయిన శ్రీ రామరామ శతకమునందు నీతి సంగ్రహమును, పిందోత్పత్తి

వ్రతారంబును, సంసారబిందమోక్షణంబును, పరమాతీతభావంబును, ప్రణవ

మహిమంబును, బ్రహ్మనుభవంబునుంగల రామరామ శతకము సంపూర్ణము'—

గద్యమున పేర్కొనబడిన వివరములన్నియు నతిమనోహరముగా చెప్పబడిన వనుటలో సందియము లేదు. పాటలో గూడ చివరన కర్త తన తల్లిదండ్రులు గ్రామము తన పేరు మున్నగు వివరముల నిచ్చెను. వేరొక ప్రతిలో శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు తమ 'విజ్ఞప్తి' లో నిటులనిరి. '..... (కర్త) నెల్లారిమండలవాస్తవ్యుడు.... శూద్రులలో బలిజవంశమున బుట్టినవాడు.... నారాయణ శతకము ననుసరించి ఇయ్యది వ్రాయబడినట్లు తోచుచున్నది. శుక్ల వత్సరమున ననగా నెనుబది వత్సరముల క్రిందట వ్రాయబడిన దనరాదు. రెండు శతాబ్దములనుండియు నిది వాడుకలో నుండినట్లు వినబడుచున్నది.' శర్మగారు రభిప్రాయపడినట్లు రెంటికిని పోలిక లున్నవి. ఆరంభమందలి ప్రార్థనము గమనింపుడు.

నారాయణ శతకము : శ్రీరమా హృదయేశ్వరా భక్త జన చిత్తజలరుహ భాస్కరా
కారుణ్యరత్నాకరా నీవే గతి కావవే నారాయణ'

రామరామ శతకము: 'శ్రీలక్ష్మీ ప్రాణలోలా మోనిజన చిత్తతామరసఖేలా
ఫాలాక్షవినుతశీలా దయజూడు పరమాత్మ రామరామా'

సాధారణముగా బలిజలు వీరశైవులు కాని యీత డదైవతివలె దోచును. లేనిచో మొదట విష్ణుప్రార్థనముగాని రామరామయను మకుటముకాని ఉండదు. మరియు విష్ణువును 'ఫాలాక్షవినుతశీలా' యని పొగడెను. ఇంకొకచో

'పంచ తత్వంబులందు త్రాంతి నిర్ణించి రెంటియందు

పంచాక్షరీమంత్రము ధ్యానింప పరుడౌను రామరామ' యని యుండుటచే నీతడు శివాదైవతియై యుండనోపు. మానవుని సంసారదుఃఖమును వర్ణించునప్పు డొకచో

'మగని పలుకులకు నెదురు పలుకుచును మగనితో కలహించెడి

మగువ బెండ్లాడి భ్రమల దగులుకొని మరచితిని రామ రామ' యనెను ఇది లోకసాధారణవిషయమో లేదా కవి స్వానుభవమో తెలియదు. నారాయణ శతకము రామరామశతకము రెండును అత్యంతప్రచారమందిన గేయములు. వీనిని పూర్వనువాసిను లెక్కువగా పాడుకొనుచుందురు.

పంచనపాక వెంకటాద్వయి శిష్యుడగు చెంచురామకవి రామనామమును పరబ్రహ్మముగా గొని 'శ్రీరామనామ మాహాత్మ్యము'ను మిశ్రగతిలో వృషభగతి (151) రగడలందు రాజయోగమును క్లుప్తముగా నభివర్ణించెను. ఆరంభ వాక్యము లిటులున్నవి.

శ్రీమహాత్మ్యార్థబోధ వి - శేషమైనది రామనామం
సోమసూర్యగుల్మను మించిన - స్వప్రకాశము రామనామం
మూడు గుణముల ప్రకృతి వికృతికి మూలకందము రామనామం
ఏడుతత్వంబులకు నావల నెనగుచున్నది రామనామం'. చివరన తననుగూర్చి
'పంచపానక వెంకటాచ్యుని పాదయుగళము రామనామం
చెంచురామ కవీంద్రునికి. కరుణించుచున్నది రామనామం' అని చెప్పుకొనెను.

పైదానివలెనే పరబ్రహ్మమును శివపరముగా సంబోధించి భక్తిజ్ఞాన
యోగముల మేళవించి యద్వైతమును 'నమశ్శివాయ గేయామృతము'గా
సందించినవాడు సాయం వరదదాసు. గురువగు మళయాలస్వామి కృతిపతి.
ఈ గేయము పైదానికన్న సరళముగా నున్నది. ఇది చతురశ్రగతిలో నడచినది.
ఆరంభవాక్యము లివి.

ఓమ్ నమశ్శివాయ నమశ్శివాయ, నమశ్శివాయ ఓం నమశ్శివాయ
నమశ్శివాయని నామననండున నభినుతి జేసెద నను కడతేర్చుము. ||ఓం||

మచ్చునకుగా నచ్చటచ్చట కొన్ని చరణములు.

ఎంతని వేడుదు పంతమునాపై, సుంతయు దయ రాదేలనయా ||ఓం||
రుమ్మను ప్రణవనాదములోవల. గ్రమ్మిన వెన్నెల కాంతివయా ||ఓం||
సికంఠ పరదైవము లేదుర, విన్నేగొత్తుర నిర్వ్వంద్యా ||ఓం||
మర్మము దెలిసిన మహనీయులకును, కర్మము భవ్యము జెందుగదా ||ఓం||
ఈచిగా ప్రణవము భావనజేసిన, బద్ధులు నిను మది గాంతురయా ||ఓం||
శివశివ నీపదచింతన గలిగిన, సిద్ధము మోక్షము సిద్ధమయా ||ఓం||
అద్వైతంబను అమృతము గ్రోలగ, ఆధారము నీ నామమయా ||ఓం||
ప్రమథాధిప నీ పాదపద్మముల, ప్రణుతి జేతు దయ జూడుమయా ||ఓం||

నూట ఎనిమిది చరణములుగల యీగేయముతోపాటు కీర్తనములుకూడ కలవు.

గీర్వాణభాషలోనున్న శ్రీమదధ్యాత్మరామాయణమందలి ఉమామహేశ్వర
సంవాదోత్తరకాండమున నున్న 'శ్రీరామగీత'ను తెలుగులో ద్విపదలందు
అల్లారి రాజేశ్వరకవి రచించెను. ఈతడు పరిటాల నివాసి. లక్ష్మణు డడుగ
శ్రీరాము డాతని కద్వైతము బోధించినట్లును ఒక్కొక్క సంశయమును
దీర్చినట్లును వర్ణింపబడినది. కాని ఇది యంతగా ప్రచార మందలేదు. కనుక
దీనిని జానపద గేయములందు చేర్చనక్కరలేదు. ద్విపదలుకూడ ఏపాదమున

కా పాదము తెగిపోక పాల్కురికి ద్వీపదలట్లు ఒకే శబ్దముచే నటునిటు లంతె పడియున్నవి. ఇట్లున్న ద్వీపదలు పాడుకొనుట కనుకూలముగా నుండవు.

అద్వైతవేదాంతప్రతిపాదకమై, శ్రీలు పాడుకొనుట కనువై, బహుళ ప్రచారము గాంచిన గేయము 'వేదాంత శుచ్చైల కథ'. ఇది రచించినది చిన్నయ నద్దురుని శిష్యుడు, వేద పన్నాల నుందరాత్మజుడు. తండ్రిపేరు తెలిసెనేకాని రచయిత పేరు కానరాదు. 'కుచ్చలకథ వరుసను పాడగవలెను, పాడినవారికి పరలోకంబు; వినినవారికి విష్ణులోకంబు' అని చివరన నున్నది. 'కుశలవ శుచ్చైలకథ' యను కుశలవచసత్రము వరుసతో దీనిని పాడవలయు నన్నమాట.

మిథిలాపురిని పాలించు జనకునికి నూరుగు రాచార్యు లుండిరి. ఒక్కొక్క రొక్కొక మార్గమును చెప్పెడువారు. 'శ్రుతులు సత్యమని చెప్పేవారును, ప్రతములు మేలని వలికేవారు, కర్మలు నిక్కము లనియెడివారు, నిర్మలజ్ఞానము నిక్కమనువారు, అజ్ఞానమే మూలంబనువారు, ప్రజ్ఞానము లేక చొప్పడదనువారు, చిరకాలాభ్యాసులకునుగాక, పరమార్గ మలభ్యంబనువారు, పాయని ఈశ్వరభక్తియు గలిగిన, మాయను జెందక మనుమనువారు, పురుషు డిరువై యారోచాడనుచు, అరసి చూడ సౌఖ్యం బనువారు, అంతరదృష్టిని యవలోకింపుచు, వింతగ చుక్కయి వెలగనువారు, మనసు కలిగిన మమతలు వీడవు, మనసు లేకపోవలె ననువారు' అనభలో నుండిరి. జనకుడు తనకుగల సంశయముల దీర్చుడని వారిని కోరుచుండగా 'పంచశిఖుండను పరమమునీంద్రుడు, అంచితముగ జనుదెంచెను అప్పుడు' ఇంతలో నారదుడు వచ్చి సత్కృతుడై పంచశిఖుని మాట విసవలసినవిగా జనకు నాదేశించి వెడలిపోయెను. జనకుడు పంచశిఖుని వది ప్రశ్నము లడిగెను. 'మునినాథా జగములు లేవందురు, 1 కనబడుచున్నవి కాదన దగునే, అశరీరులు కలరనగా విందును, 2. విశదపరచు డావిధమంతయును, పుట్టినవారలు గిట్టెదరనుచూ, గిట్టినవారలు పుట్టెదరనుచూ, 3. చెప్ప విందు నది సిద్ధంబవునా, ఎప్పటికిని బాయవు జన్మములు, అది యట్టులనే యనుచును వింటి, 4. అది వినిపింపుడి విశదముగాను, అదియును నేనై యనువర్తించున, అదియును నీవై తను బోదించున, అదియును తనువై యవతరించునా, 5 అది తా ననుటకు అర్హము గలదే, బ్రాహ్మణులే మోక్షార్థులనుచునూ, 6. బ్రాహ్మణభావం అలవడు రెట్లు, 7. ఏ సాధనచే నలవడు మోక్షము, 8. ఏ నద్విధచే నలవడు ముక్తి, 9. ఏవిధ్య గావింపవచ్చును, 10. ఏవృత్తిని గావింపవలయును, ఈ వది

ప్రశ్నలలో పరమార్థము, దావక నావయి దయతో చెప్పుమా.' పంచశిఖుడు వీని కన్నిటికి నమాదానమిచ్చి పిరాట్టురుపుని వర్ణించి వెడలిపోయెను. స్త్రీలు పాడుకొనునట్లు సరళముగా చిన్నగా నుండుటచే నీగేయ మధికప్రచారము గాంచినది.

'వసిష్ఠ వాక్యములు' కూడ స్త్రీలలో ప్రచార మందిన వేదాంతగేయము. 'ఒకనాడు రాముడు వసిష్ఠుని బిలిచి, ఒక ప్రశ్న యడిగినే ఓ రామ.' యని ఎనిమిది 'కిటతకిట'ల ఆవృత్తములతో నడచినది. శ్రీరాముడు వసిష్ఠునితో 'తన్ను తా తెలిసితే అన్యవృత్తేమిటికి, అది నాకు తెలుసునే ఓ రామ' యని యడుగ వసిష్ఠుడు,

నైంఘంపణపురాయి సాగరములోబడి తా వుదకమాయెనే ఓరామా
అటువలెనే తన మనసు శివుని ధ్యానము చేసి శివునందు కలిపెనే ఓరామ
కిటకమ్మా యెపుడు భ్రమరధ్యానిము చేసి భ్రమరంబు తానాయె ఓరామ
అటువలెనే తన మనసు శివుని ధ్యానము చేసి శివుడు తానాయెనే ఓరామ' యనునట్టి

దృష్టాంతము లెన్నియో చెప్పుచు అద్వైతమును బోధించెను.

'పాము కూనడు పిడిచి ఎచ్చాతాపాన పట్టుకొని వెదుకునా ఓరామ
పస్త్రాలో భోంచేసి పిసిరి పారావేసి మళ్ళి అది ముట్టినా ఓరామ' అను

దృష్టాంతములతో విరక్తుడై నవాని విషయవైముఖ్యము చక్కగా సమర్థింపబడినది. పాటచివరన 'వసిష్ఠారాముడు వర్ణించె నీకథా ఓరామా' యని కలదు. ఈపాట రచించినది (వ) శిష్టా రాముడు గాబోలు; లేదా వసిష్ఠునకును రామునకును జరిగిన సంవాదమని యర్థమో తెలియదు.

ఏగంటివారి యేలలు దక్క నింతవరకు పేర్కొన్నవి దీర్ఘ గేయములు. ఇక తత్వముల పేరుతో ప్రసిద్ధిగాంచిన చిన్నపాటలను విచారితము. వేమన తరువాత తెలుగునాట అధికప్రచారము గాంచినవాడు పోతులూరి వీరబ్రహ్మ యోగి. వేమనరచనలు పద్యము లగుటచే శిష్టసాహిత్యమున జేరిపోయినవి, కాని పోతులూరి వీరబ్రహ్మంగారి కాలజ్ఞానతత్వములు గేయరచన లగుటచేత జ్ఞానపదులం దధిపదము గాంచినవి. కాలజ్ఞానమనగా భవిష్యత్ జ్ఞానమని లోకమున వాడుక. కాని కాలస్వరూపుడైన శ్రీమన్నారాయణ తత్వజ్ఞానమే కాలజ్ఞానమని శ్రీ పూదోట మలాధిపతులైన శ్రీ ఆనందనాద స్వామిగారి

వ్యాఖ్యానము. మన ప్రాచీనములు యోగులు పరబ్రహ్మసాధన సాక్షాత్కారముభూతులను అక్షరసాంఖ్యసంకేతముల ద్వారమునను చేతనచేతనపద్ధానముల మార్మికసంకేతములతోడను గుప్తముగా చెప్పిరిని యాస్వామి నాకు ప్రాసిన 13-9-1976 నాటి యొక సుదీర్ఘలేఖలో తత్త్వములందలి సంకేతములకు మర్మములకు విపులవ్యాఖ్యానము గావించిరి. ఇట్టి విద్యను గురించి ఈ గ్రంథమున నింతకన్న నెక్కువగా చెప్పుటకు నా కధికారము చాలదు. కాలజ్ఞానములు పోతులూపాంతో పుట్టినవి కావు అంతకు పూర్వమే యున్నవి. 'వీరశైవము తోనే విషపానాదిమహాకార్యాలు చెయ్యడమూ కాలజ్ఞానతత్వాలు చెప్పడమూ ప్రారంభమైతాయి. మడివారు మాచయ్య కాలజ్ఞానతత్వాలు చెప్పేడు. సిద్ధ రామయ్య 'కాలజ్ఞానము' రచించాడు. తరువాత బయల్దేరిన సన్యాసులు కూడ కాలజ్ఞానతత్వాలు చెప్పారు'.¹ శంకరాదు కూడ విషపానాదిమహాకార్యములు చేసినట్లు కథలున్నవి. 'కాలజ్ఞానతత్వములు' రచించిన పోతులూప వీరబ్రహ్మంగారి చరిత్రమును శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారిచేత వ్రాసిరి. 'ఈతడు జాతిచే కంసాలి. ఈతని కాలము సుమారు పదునేడవ శతాబ్ది మధ్యభాగము. కర్నూలు మండలము బనగానపల్లెలో నీతని బాల్యము పసుల గాచుబయందు గడచినది. ఈతడు విగ్రహారాధనలు జాతరలు జాతిభేదములు మొదలగువానిని ఖండించి ప్రజలకు హితోపదేశము చేసెను. వీరబ్రహ్మము సాక్షాత్తుగ శివుని యవతారమని ప్రజలు విశ్వసించిరి. వేమనయోగివలె ఈతడును అద్వైత వేదాంతార్థములనే బోధించెను. తత్వప్రచారమునందీత డవలంబించిన పద్ధతి జనకర్షక మైనది. నిత్యజీవితమునందలి యంశములను పురస్కరించుకొని రూపకములు సృష్టించుచు సులభమార్గములతో గహనతత్వార్థములను బోధించెను.²

పోతులూప వీరబ్రహ్మంగారి పేరుతో ముద్రింపబడిన 'కాలజ్ఞానతత్వము' లందు పదిమంచి రచయితల 154 తత్వములున్నవి. కొన్నింటి రచయితల పేర్లు లేవు. తత్వములతోపాటు వచనములు ద్విపదలును కూడ కలవు. వీనియందలి పృథ్వి భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములకును, ప్రపంచ పద్ధతికిని, కలియుగ పద్ధతికిని, గురుమహత్వమునకును సంబంధించినది. మర్మకవిత్వముగల తత్వము లధికముగా నున్నవి.

1. శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి. కన్నెర-పుట 559 డిసెంబరు 1953.

2. ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము. పుటలు 333-334.

‘చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు, నరులార గురుని చేరి మ్రొక్కితె బ్రతుక నేర్చేరు ॥చె॥

చెప్పలేదంటనక పొయ్యేరు, తప్ప దిడుగో గురుని వాక్యము

తప్పత్రోవల బోవువారిని చప్పరించి మ్రింగు శక్తులు ॥చె॥

ఇది వీరబ్రహ్మాంగారి కాలజ్ఞానము. దీనియందే,

‘తాకుతప్పులు తలచకున్నారు, తార్కాణమైతే యెక్కువతో తెలియనేర్తురు.

జోకతోడుక తల్లిపిల్లలు జోడుబాసి యడవులందు,

కాకిశోకముచేత ప్రజలు కాయగనరులు నమలి చతురు ॥చె॥

కేకపేసీయు ప్రాణ మిడిచేరు, రాకాసీ మూతలు కాకబట్టి కలువరించేరు.

ఆకాశము యెఱ్ఱెనొను, ఆరుమతములు ఒక్కటొను,

లోకమందున జనులు అందరు, నీరు నిప్పున మునిగిపోదురు ॥చె॥

అగలు విడిచి పొగలు దాచేరు, అదిగాక వట్టవగలు చుక్కలు చూచి భ్రమనేరు.

భుగులుభుగులు ధ్వనులు మింటను, పుట్టి యేగిన పిమ్మటాను,

దిగులు పడుచు ప్రజలు చాల, దిక్కులేని పక్షిలొదురు ॥చె॥

పాతకూలు పడట గలిసేరు, పుణ్యాత్ములైన సాధకూలు సంతసించేరు,

భూమిమీద భూముభాములు, పుట్టి పెరిగి పిమ్మటాను

రామరామ యననివారలు, రాలిపోదురు తెలిసికొండి ॥చె॥

కీడులైనను కూడపందూరు, ఒనగూడినప్పుడు యేడజూచిన వాడుకొందూరు,

వేడుకాతో పోతులూరి వీరభోగవసంతరాయలు,

యేడుదీపులు యేకచక్రము, నేలునూ బ్రహ్మాండ మంతయు ॥చె॥

సద్గురుని సన్నిధిని శ్రవణమొనర్చి దివ్యస్మృతిని బొంది లక్ష్య సాధనమున నానావిధసాక్షాత్కారానుభూతులను పూర్ణస్థితిని కాంచుడనియు నట్లు చేయనిచో హెరడుఃఖముల పాలగుదురని లోకులను హెచ్చరించుచే ఈ తత్త్వమందలి యాశయమని శ్రీ ఆనందనాదస్వామి యభిప్రాయము. ఇందులోని తల్లిపిల్లలు ప్రకృతిజీవులకును, ఆరుమతము లొక్కటగుట మనోబుద్ధిచిత్తాహంకార మహత్తత్వసత్తులను నారుకేంద్రము లావరణరహితమగుటకును, చుక్కలు జీవమండలమునకును, భుగులుభుగులు ధ్వనులు అభ్యాసకుని పారవశ్యమునకును, దిక్కులేనిపక్షి ఆవరణ రహితమగు పరమస్థితికిని, పోతులూరు జీవుల విలయమునకును, వీరభోగ వసంతరాయలు తన శక్తిని తానే లయమొనర్చి నవసర్గమొనర్చు పూర్ణపురుషునకును, ఏడుదీపు లేకచక్రముగా నేలుట సర్వ భూమికలందు నిరావరణాడై సర్వశక్తినియామకు డగుటకును పంకేతములని స్వామి యభిప్రాయము.

బ్రహ్మాంగారి గోవిందపదములను గేయమొకటి 'లెల్లె' పదము వచనలో నున్నది.

'నడివీధినా ముందు నాటింతురా కొల్లి, నడిమండలామందు చాటింతురా నంది,
బుద్ధి తెలియానట్టి కుక్కలనుబట్టి, బంధించి బాకుల కుమ్మింతురా

॥శివగోవింద గోవింద॥

ఇందులోని నడివీధిముందు = సహస్రారమునగల జీవుని ముందుండు చిత్రకూటము, కొలిమి = చిదగ్ని, నంది = అంతర్ముఖమైన మనస్సు, కుక్కలు = లక్ష్మ్యర్థమెరుగని వృత్తులు, బాకులు = జ్ఞానప్రకాశము లట. ఇటులే వీరబ్రహ్మాంగారి రచనము లింకను పదిపంద్రెండున్నవి.

ఇక తక్కినవారి రచనలను చూతము. ఏగంటివారి రచనము లిదివరకే చూచితిమి. ఏగంటివారి శిష్యుడనని చెప్పుకొన్న సంజయ్య తత్వము మర్మ కవిత్వముతో నున్నది.

చేతులకందని రెండు శివశివ నీతులు చెప్పగ విందురటా ॥చే॥

ఊరి వడమట నొక్క పాములేని పుట్ట, పుట్టలోనే యారపిచ్చికటా
పుట్టమీద నొక్క యూసర వెల్లియట-పత్తెదేసి వెన్న మెక్కునటా ॥చే॥
మొదలు లేని మ్రానుకు ఆకులేని తీగకు బదుకొమ్మాలట

మొగ్గలేని పిందె తొడిమెలేని పండు నోరులేని బాల మ్రింగెనట ॥చే॥

గుఱ్ఱము యెనుబోతు కూడ చరించగ నత్తెడ్లమీద నడచునట
జెట్టిపోతు జింక మట్టి మ్రానుమీద నమలక యా బయలు మేయునట ॥చే॥

గురుతుగ యాగంటి గురుకృప గలిగితే గురుతుగ సంజయ్య దెల్పునటా

శివభక్తులైతే శివుని నన్నిధికి చేరుమని శివుడు చెప్పనటా ॥చే॥

రెండునీతులు = సత్యధర్మములు, ఊరివడమట = అవ్యక్తము, పాము = చిచ్చక్తి, పుట్ట = మనస్సు, ఊరపిచ్చిక = బుద్ధి, ఊసరవెల్లి = చిత్తము, వెన్న = కర్మఫలము, మొదలులేని మ్రాను = సమష్టి ఇచ్ఛాశక్తి, తీగ = గుణము బదుకొమ్మలు = పంచభూతములు, మొగ్గలేని పిందె = ప్రకృతినుండి వ్యక్తమైన జీవుడు, తొడిమెలేనిపండు నోరులేనిబాల మ్రింగుట = సాగర తరంగన్యాయమున తిరిగి మూలప్రకృతిలో లయమొందుట, గుఱ్ఱము = మనస్సు, ఎనుబోతు = అహంకారము, జెట్టిపోతు బయలు మేయుట = కాలమును మనస్సును మట్టిచెట్టను విశ్వప్రకృతి పరాశక్తి సహజముగా లయముచేయుట యట. ఇట్టివే యనేక రచనము లున్నవి వీని యగమును వెలికి నాగుట శవసాగము.

బ్రహ్మంగారి శిష్యులందు దూదేకుల సిద్ధయ్య ప్రముఖుడు దూదేకుల వాడని యెవరైన అడిగిరో లేదా నింపించిరో కాని దాని ఫలితముగా నాతడు చెప్పిన తత్వము చక్కగా నున్నది.

‘ఏకులమని నను వివరమడిగితే ఏమని తెల్పుదు లోకులకు

లోకులకు పలుగాకులకూ దుర్మార్గులకూ యీదుష్టలకూ

॥ఏ॥

ఫాలభాగమున యాలలు బాడుచు భావము గన్నది నాకులము

ముట్టన బుట్టిన దీకులము ముట్టంటున బెరిగిన దీకులము

ముట్టలొ శివుడు ముట్టలొ బ్రహ్మం ముగ్గురు మూర్తుల మూలము తెలిసిందీకులము ॥ఏ॥

ఈగేయ మింకను పెద్దగానున్నది. దీనిలో తన వృత్తిని చక్కని రూపకములతో చిత్రించినాడు. ‘ఇంటిలోపల ఇల్లు గట్టుకొని, మంట లోపల రాట్నం బెట్టుక కంటిలోపల కదురు బెట్టుకొని, ముక్కులోపల యేకు బెట్టుకొని, చెవులో బారా చేతికి దీసుక, నారాయణ యను నరము దీసుకొని, అష్టాక్షరీయను తడక వేసుకొని, పంచాక్షరీయను పంచ దీసుకొని, తథిమిత తథిమిత గులుదెబ్బ గులుదెబ్బ యని, ఏకినకులమే మాకులము’. ‘కులమెంచగా నేల గుణమే కారణమ’ను తత్వముగూడ సిద్ధయ్యగారిదే. శ్రీముక్తికాంత ఆత్మతత్వము ప్రశ్నోత్తరరూపమున నున్నది.

‘శ్రీనివాసుని సేవజేసే సిద్ధులెవరే అక్కరో-పూని సద్గురు సేవజేసే పుణ్యులే వోచెల్లెలా॥ గురుతుగా గురుసేవ జేసే గురువు లెవ్వరే అక్కరో - మారుజన్మము లేనివాగు మహనీయులె చెల్లెలా॥ మహనీయులైనెవారి మతము యేమే అక్కరో’-ఇటులే ప్రశ్నోత్తరములు పరబ్రహ్మమువరకు సాగినవి. సంజయ్య పేరుతోనున్న ‘ఫాలలోచన విన్నపంబూ’ అను తత్వమున చక్కని భక్తిభావము లున్నవి. భక్తుని హృదయమెట్టిదో గమనింపుడు :

‘మధుర, జలముల నిన్ను మజ్జనముజేసెద నంఠ-మత్స్యముల ఎంగిలో దేవా

తుదముట్ట కునుమముల తొడరి పూజింపగా-తుమ్మెదల ఎంగిలో దేవా

వదిలముగ నావుపాల నర్పించెదమంఠ-పని లేగ యెంగిలో దేవా’.

ఇట్టి గేయము నాకొకటి లభించినది. (మా నాయనమ్మగారు పాడగా వింటిని)

‘ఏమి నేతుర నీదు మహిమా, ఎవ్వరికీ తెలియదాయె

పాదుకున్నది వంచామృతము ఎంగిలనుచున్నారు రంగా

పారిజాతము దెచ్చి నీకు పాదపూజ చేతమన్న

కొమ్మకొమ్మకు కోటి తుమ్మెద లెంగిలంటున్నాయి రంగా’

ఇది రంగని పరముగా నున్న వేదాంతపుపాట. లింగని పరముగా నిట్టిదే యొక పాట కలదు.

ఏమి నేతుర లింగ, ఏమి నేతురలింగ ||ఏమి||

గంగ ఉదకము తెచ్చి నీకు, లింగపూజలు చేతమంటె

గంగనున్న చేవకప్పలు, ఎంగిలంటున్నాయి లింగా

మాహానుభావా, మా లింగమూర్తి.

||ఏమి||

అక్షయాపుల పాలు దెచ్చి, అర్చితంబు చేతమంటె

అక్షయాపుల లేగదూడ, లెంగిలంటున్నాయి లింగా

మాహానుభావా, మా లింగమూర్తి.

||ఏమి||

తుమ్మిపూలు తెచ్చి నీకు తుమ్మిగా పూజితమంటె

కొమ్మ కొమ్మకు కోటి తుమ్మెద, లెంగిలంటున్నాయి లింగా

మాహానుభావా, మా లింగమూర్తి.

||ఏమి||

ఈ రెండు పాటలలో దేనికేది యనుకరణమో తెలియదు.

ఎంత మోహవిభ్రాంతునైనను శరీరముపై రోత గలిగించి విరాగిని చేయగల జుగుప్సాకరములగు భావములతో నున్నది, 'ఎవరని అడిగిన సిగ్గవుచున్నది ఏమని చెప్పుదు వినరయ్య' యనుపాట.

'కాలయముడు మనకు పొరుగింటివాడనుచు, కలకాలము దెలియు చిలుకా'

కలకాలము దెలిసి కళనంటినా గురుని, కంటినడుమను జూడు చిలుకా'

యను చక్కని భావము లచ్చటచ్చట కొల్లలుగా నున్నవి.

'కాలజ్ఞాన తత్వము'ల వంటిదే 'అత్మబోధామృత తత్వము'లను మరి యొక సంకలనము. దీనిలో సుమారు 20 మంది రచయితల 55 తత్వము లున్నవి. పూర్వమువలెనే తత్వములందలి విషయములు రాజయోగము, భక్తి, నీతి, వైరాగ్యము, వర్ణాశ్రమనిరాసము మున్నగునవి కలవు. ఎద్ల రామదాసుగారి పేరుతో నధికవ్యాప్తిగాంచిన 'ఏమిజన్మం బేమి జీవనము ఈ మాయాయం బేమి జన్మం బేమిజీవన'మను తత్వమీ సంకలనమున ప్రథమగేయము. తంబురా మీటుచు బూడిద బూసికొనియో, కాషాయవస్త్రములు ధరించియో తిరుగుచు బిచ్చమెత్తెడు సన్యాసివేషధారు లందరి కీ గేయము వచ్చును. ఈ తత్వమున ఏండ్లొత్తిక్రమము, వరజన్మము, సంసారమందలిదుఃఖము, విషయలోభము మున్నగు విషయములు వర్ణింపబడినవి.

‘ఏమిజన్మం బేమి జీవనము-ఈ చూయకాయం బేమి జన్మం బేమి జీవనము||ఏమి||
 ఏమిజన్మం బేమి జీవన మేమి శాశ్వత మేమి సౌఖ్యము
 యేమి నా ప్రారబ్ధకర్మము స్వామి నన్నుట జేసి మరచెను ||ఏమి||
 దండిగా భూమండలంబున ఒండొంటలు గూడంగ కుక్షము
 మెండుగా శోణితము వైడ, అండమై గర్భమున నుండియు,
 పిండరూపము దాల్చుచుండుగదా-మలమూత్రములలో
 భండమై పడియుండవలయుగదా, అందులో శ్రమ తలి
 దండ్రితైనను కెలియబడదుగదా-ఈ పిండకోశము నిండుదినములు గండమేనుగదా
 కొండగుహలో నుండు పగిదిని గుండె లదరుచు దండమిడుకొని
 నిండు తొమ్మిదినెలలు జూచుక, యుండలేనని జననమైతి ||ఏమి||

ఇటులే ఈ గేయము కడు దీర్ఘముగా సాగిపోయినది. నారాయణ హరిదాసు రచించిన

‘డివు లెనుజిన్నలు లక్షలు చావు పుట్టుక లిక్కడా
 యెవరు జేసిన వారికర్మము లనుభవించే దక్కడా
 తల్లిదండ్రులు అన్నదమ్ములు నతులు సుతులు ఇక్కడా
 వెళ్ళిపోయేటప్పు డెవ్వరు రారు మనతో అక్కడా
 పంచభూతము వలననే ప్రపంచమైనది యిక్కడా
 అంచితంబుగ నామరూపము లేని స్థలముం దక్కడా’అను ప్రసిద్ధగేయముకూడ

కలదు. ఇంకను,

‘అనుభవంపక తీరునా ప్రారబ్ధము’

‘తారకము సూర్యుగవలెనన్నా నద్గురుని కృపచే తారతమ్యము దలచి కనుమన్నా’

‘పాలోయమ్మ పాలు పరాత్పరుని గన్నదే కీలు’వంటి గేయములు చాల కలవు.

వీనిలో మర్మకవిత్యముగూడ కలదు.

‘కోటలాటి కోటా జగతిలో ఏకొట లేదు-కోటలాటి కోటా జగతిలో ఏకోట లేదు
 వెయ్యి బారుజాల కోటైయున్నది-యేడు ఏరులు బారుచున్నది
 ఎగిరిపోయే గుఱ్ఱమున్నది-వెళ్ళిపోయే ధే బాట యున్నది ||కోట||
 కొండల నడుమన కొంగ యున్నది-కొంగ ముక్కులో లోక మున్నది
 కోటి దీనములు వెలుగుచున్నది-కోరినవారికి ఫలమొచ్చున్నది ||కోట||
 ఆరు కొమ్ముల ఏనుగున్నది-బదుకోతులను మేపుచున్నది
 ఆవలీపం జూచుచున్నది-అతిశయమై నాటాడుచున్నది ||కోట||
 మేఘము లేనిది వర్షమున్నది-మేకలనైదు మేపుచున్నది
 మేఘములోపల మేయుచున్నది-మేలిమైన వైభోగ మున్నది ||కోట||

మూలాధారమునందు నున్నది-మూలమూలకే తిరుగు చున్నది
 మూలస్థానము ఒకటైయున్నది-మూలజ్యోతియై వెలుగుచున్నది ||కోట||
 పదమూడామడ పట్నమున్నది-పాపలనడుమ లింగమున్నది
 పాము శిరమునా పండు యున్నది-పరమభక్తులకు యెరుకై యున్నది
 వీరబ్రహ్మము వాక్త్రైయున్నది-వివరము తెలిసికె బాగైయున్నది ||కోట||

దీనిలో చాలభాగమునకు సరిగా నర్థము బోధపడదయ్యెను. ఎగిరిపోవు గుఱ్ఱమునగా ప్రాణమై యుండును. పదమూడామడ పట్నమునగా బహుళః ప్రాణుండిదా పింగళములనుండి ఉచ్ఛ్వాసరూపమున బాహ్యాంబునకు 12 అంగుళముల వర్యంతము వచ్చియట నడగుట కావచ్చును. ఆరుకొమ్మల ఏను గరిషద్వర్గముగా ఐదుకోతులను పంచేంద్రియములుగా భావించవచ్చునేమో. పాము మూలాధారము నుండి సహస్రారమువరకు సంచరించు కుండలినీశక్తి. కోట=మానవదేహము, ఏడు ఏరులు = మనోబుద్ధిచిత్తాహంకార మహత్తత్త్వ చిత్సత్తులు, ఎగిరిపోయే గుఱ్ఱము = అహమహమను బ్రాహ్మీస్మృతి, బాట = నివృత్తిమార్గము, కొండలు = పరావరాప్రకృతులు, కొంగ = లయశక్తి, ముక్కులోని లోకము = శివ (అణు) లోకము, కోటిదీపములు వెలుగుట = జ్యోతిర్మయావరణములు (జ్వాలమాలాకులం భాతి), ఏనుగు = నేనుగ నేనుగ యను పరిమ స్మృతి, ఆరుకొమ్మలు = షట్కోశములు, ఐదుకోతులు = పంచభూతములు, ఆవలీవల.... అటాడుచున్నది = పరమస్మృతి వ్యక్తావ్యక్తములను రెంటిని జూచుచు వాని కతీతమగు కేవలస్థితిలో సర్వశక్తియై యన్నింటిని కదలించు చున్నది, మేఘము లేని వర్షము = దహరాకాశపు అనందశుషారము, ఐదు మేకలు = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, పదమూడామడ పట్నము = 5 భూతములు + 7 మనోబుద్ధ్యాదులు, పాపలనడుమ = పరావరాప్రకృతుల లేదా గంగాగోరీయనువాని నడుమ, లింగము = అణుమూర్తి, పాము శిరమున పండు = పరాప్రకృతిపై నుండు కేవలానందము లేదా ముక్తికాంత యట. గ్రంథాంతమున నున్న మంగళహారతి కూడ పూర్తిగా వేదాంతమే. దీనిని నేను పలుచోట్ల వింటిని.

‘మాయకు లోనాయె మాయకు మీదాయె-మాయ యిరువైదైదు మర్మము లాయె

మాయ యిరువైదైదు మర్మము దెలిసికె-మాయలోన గుట్టు మరి నిల్వదాయె॥మంగళం॥

దీని చివర చరణము,

గురువు శిష్యుడాయె శిష్యుడు గురువాయె-గురువు శిష్యులనందు గురుకొక్కటాయె
గురువు శిష్యుల నందు గురుతుగ చెలిసితె-ఎరుక నిజమాయె ఏమి లేదాయె॥మంగళం॥

గురువు శిష్యులనందు అన్నప్పుడు 'ఆచార్యః పూర్వరూపం, అంతే వాస్యత్తర రూపం విద్యా సంధిః, ప్రపచనగ్ం సంధానం ఇత్యధివిద్యమ్' అను ఉపనిషదర్థము స్ఫురించును. 1 విద్య లేదా యెరుక ఆచార్యునకును శిష్యునకును నడుమనున్న సంధిబంధము. దీనిచే మాయ యడగునుగదా! ప్రబోధమొనర్చు గురువు అఖండభావమునుండి శబ్దమండలము జేరి శిష్యుడైనచో, శ్రవణ మొనర్చు శిష్యుడు వ్యప్తినుండి క్రమముగా నఖండస్థితిని జేరి గురువగుచున్నాడు. ఈవిధముగా గురువునకు శిష్యానుభూతి శిష్యునకు బ్రహ్మానుభూతి కలిగి వారిరువరి మధ్య క్షణికమైన గుర్తుగా నుండును. ఈ యనుభూతి గుర్తు క్రమాభ్యాసమున అహంబ్రహ్మాంశ్చియను నెరుక యుభయత్ర శాశ్వతమగునని శ్రీ ఆనందనాద స్వామి వ్యాఖ్య.

సికింద్రాబాదు వాస్తవ్యుడును, మయబ్రహ్మకులజుడునగు సాతెల్లిబాబ దాసను ఆధునికుడు రచించినది 'కలిప్రమాణ తత్వకీర్తనలు'. పోతులూరి వీర బ్రహ్మంగారిని గురువుగా భావించి అంగన్యాసకరన్యాసయుక్తముగను షోడశోపచారముల చేతను ఆరాధించెను. గురుమాహాత్మ్యము, స్తోత్రము, లోకపుష్పికడ, కాలజ్ఞానము వస్తువులుగా కీర్తనలున్నవి. వీరభోగవసంత రాయుడు జన్మించి కలియుగమును నాశనమొనర్చి, కృతయుగధర్మముల నుద్ధరించునని బోధించెను. ఈతడు చెప్పిన కాలజ్ఞానము లత్యద్భుతములు. మనకు కొంత హాస్యమును కలిగించక మానవు.

... 'కల్లగాదిది నిజము వమ్మండీ, పల్నాటిసీమలో బుద్రకాళి పుద్దె వినరండీ. వల్లెలా పట్నాలు వింతగ పొల్లుపొల్లుగ జేయు నిజముగ,
కొల్లలుగ జనులంద రప్పుడు కూలిపోయే దివస మొచ్చును'-ఇంకొక కీర్తనలో కల్లగాదు చైత్రమాసము, కొల్లగాను భానువారము, మెల్లగను యిక దుష్టశిక్షణ శిష్టులను రక్షించునన్నా ॥కలి॥ యాదిమరువక యుండుదోయన్నా యీ ధరణి లోవల శబలగ్రామమునందు వినరన్న-అందమలరగ విష్ణురూపదేవ బ్రాహ్మణ పుత్రుడయ్యి - పొందుగను జన్మించు దేవత - బృందము నిరీక్షించగాను ॥కలి॥ వరగునా శ్రీవీరభోగన్నా-వసంతరాయవతార మెత్తియు పెచ్చునోయన్నా

అరమరేమియు లేక దుష్టుల హతమొనర్చగ నున్న నుజనులు,
మరువకను శ్రీరామనామము మదిలో ధ్యానము జేతురోయన్నా ||కలి||

ఇటులే ఇంకొకదానిలో.

‘మేకపోతుకు చన్ను లొచ్చును’ ‘యెర్రవీరులు యెగిసిపడునండీ - ఏనూగ ఎత్తై
నిర్రవీరిగి నిలుచు నిజమండీ, తర్వాత వర్వతమున నున్న పరునవేదండీ-నిరతంబు
కందివుల్ల యూరు జేచినోయండీ-ఆరామడకు వొక పట్టుమయ్యి నిలుచు నిజమండీ’

వంటి కాలజ్ఞానము లధికముగా నున్నవి. కాలజ్ఞానములు చెప్పెడు సరిలో దినదిన
మిట్టి యద్భుతవిషయరచనము క్రమముగా పెరుగుచువచ్చినటు కాన్పించును.
పాదురు లిట్టి గేయములను భయభక్తులతో వినుచు పాడుచు నుందురు. ఇట్టి
వానిని వేదాంతములనుటకన్న నద్భుతవిషయములనుట మేలు. శిష్టసాహిత్యమున
గూడ నిట్టి గ్రంథములు లేకపోలేదు. ఇటీవలనే వీరభోగవసంతరాయల
పేరుతో వచనకావ్యములు పద్యకావ్యములు వచ్చినవి. వానియం దింతకన్న
నద్భుతము లున్నవి.

శ్రీ పూదోట లింగావధూతగారు చెప్పిన తత్త్వములందు కూడ మర్మ
కవిత్వమున్న పాటలెన్నియో కలవు. అట్టివానిలో

1. శంకలేకను అగ్నిక్రింద సర్పమును నెగయించునే
కంకణముచే కర్మబలముల కదిసి పృథివిని నణచునే
ఓంకరింపుచు చక్రవర్తుల నుర్విపై తా గూల్చునే
పొంకమగు నవదూత చంద్రుడు పువ్వుదోటను వెలుగునే
2. దిట్టతనమున మర్కటంబును దివికి చివున నెగయునే
మెట్టలారును మూడు మీరుచు మేచుపై లంఘించునే
అట్టై దివి భువి నడుమ వెలుగుచు అరసి దిక్కులు మ్రింగునే
ఘట్టిగా పూదోట రాముడు కడను పాక్షైయుండునే
3. అగ్నిలోవలి మీన మొక్కటి అరసి మొనలిని మ్రింగునే
సౌంజుమీరుచు బకము దశవిధసర్పముల భక్షించునే
ప్రజ్ఞమెరుచు నంది యొక్కటి బైట రంతెలు వేయునే
తజ్ఞుడగు పూదోటరాముడు తారకింబై వెలుగునే

అను తత్త్వము గూఢార్థములతో ఎనిమిది చరణములు కలది. (పూదోట తత్త్వ
గీతామృతము పుటలు 310-311)

భాగవతుల కృష్ణుడనునాతడు 'శుద్ధ నిర్గుణతత్వ కందార్దదరువు' లను రచించెను. కందార్దములన్నను కందార్దదరువులన్నను నొకటే. కందపద్యము మరియు తరువాత నొకకొంత దరువుండుటచే నివి కందార్దదరువులైనవి. కందార్దములవలె సీసార్దములును కలవు. వెంకటేశ్వరులు అలవేలుమంగానంద ముత్పూర్ణములలో నున్నది. యక్షగానములందును ఇట్టి వేదాంత గ్రంథము లందును నీ కందార్దములు సీసార్దములు మున్నగునవి యుండును. ఇది పద్యగేయకవిత్వముల సమ్మేళనము. గ్రంథకర్త తనను గూర్చి

క. భాగవతులనారాయణ-యోగికి జానకి యనేటి యువిదామణికిన్
బాగుగ పుత్రుడనై భూ-భాగమునన్ కృష్ణుడనుచు ప్రభవించి
నానూ-అవంతికి ప్రభువు నై నానూ
నాగురుకృపచేత నయమైన ఈ బోధ నేగంటి ననంత నీకు దెల్పుట కిట్లు
ప్రభవించినానూ అవంతికి ప్రభువు నైదానూ. (పుట ౩5)

ఈత డనేకకృతులు రచించినటులు చెప్పుకొనెను. 1 ఈ కృతి శా. శ. 1765 (క్రీ. శ. 1843) లో పూర్తిచేసినటులను తన గురుపరంపరలో శివ రామదీక్షితుడు-అప్పారావు-పరశురామ సీతారాములును పేర్కొనెను. గ్రంథకర్త గురువు పరుశురామ సీతారాములుకును, పరుశురామపంతుల లింగమూర్తికిని ఎట్టి సంబంధమును లేదు.

'ఇది యాంధ్రకవిత్వంబని-మది రోయంచగదు దీని మర్మ మరయుదీ
పదియారువన్నె పసిడిని-ముదమున తోల్పెట్టె నుంచ మట్టా
కుండుదురా-లోకులు చేత పట్టాకుండుదురా
ఇదిగాక కులహీను డిచ్చిన ద్రవ్యాము-విదితాముగా నెంత వేదవేత్తలుగాని
ముట్టాకుండుదురా-లోకులు చేతబట్టాకుండుదురా'

దీనియర్థ మాంధ్రకవిత్వంబున్న క్రీ. శ. 1843 ప్రాంతములం దింత నిరసనముండెడిదనియా? లేదా వేదాంతాది పవిత్రవిషయము లాంధ్రమున చెప్ప నలవాటంతవరకు లేదనియా? ఈ గ్రంథమున నున్న శీర్షికలు 1 సఖావిజ్ఞాపనము, 2 గురుశిష్యాన్యోన్యదర్శనము, 3 అచలలక్షణము, 4 ఎరుక లక్షణము, 5 ఎరుకోత్పత్తి లక్షణము, 6 ఎరుకను విడిపించుట, 7 మతముల లక్షణము, 8 పరిపూర్ణబోధ, 9 గురుమంత్ర ప్రతాపము, 10 బోధస్థితి పురుషలక్షణము

1. ఇటీవల నాకు ఈకడే రచించిన 9 పద్య లఘుకృతులు లభించినవి.

11 భద్రాద్ర్యంకితము, 12 గురుని లక్షణము, 13 శిష్యుని లక్షణము, 14 గురు శిష్యోభయ లక్షణము, 15 గురుదత్తాభయదానము, 16 సుజన లక్షణము, 17 కుజన లక్షణము, 18 శిష్యపిజ్జాపన, 19 గ్రంథపూర్తి, 20 గ్రంథసమాప్తి.

ఈ గ్రంథకర్త ప్రతిపాదించినది 'అచల' వేదాంతము. అద్వైత వేదాంతమున నిదియొక కాఖ. ఈ యచలమతమునకు సంబంధించినవారిని కొందరిని నేను హన్యకొండలో జూచితిని. కాలాముఖకై వులందుండు మండలార్చనము వంటి యాచారములు వీరిలో గూడ నున్నవి. వీరికర్మలు చాల రహస్యముగా నొనరింతురు. ఎంతో కష్టముమీద వీరి రహస్యసమావేశములను నేనును రహస్యముగా చూడగలిగితిని. ఈ గ్రంథమునమాత్ర మిట్టియాచారము లేమియు లేవు. ఇట్టి యాచారము లన్నియు నాయామతములు వెట్టితలలు వేయుచోటనే వుట్టినవి కాని మతాచార్యులకు గాని యావేదాంతములకు గాని యీ దుష్టాచార కలంకము నంటగట్టిగూడదు. శంకరాద్వైతమును బోధించు దొంగ గురువు లద్వైతము పేరటను, రామానుజులు బోధించిన భక్తిప్రపత్తులను శేషశేషి భావముల పేరటను శ్రీలోల్యమునకును సురాపానమునకును గడంగిన వారెందరు లేరు? అచలమును ఈ గ్రంథకర్త ఇటుల చెప్పెను.

‘పుట్టుట గిట్టుట లేకను, పుట్టెగిట్టేది యెరుక పోడి మెరుగకన్

చట్టువలె కదలకుండును-బట్టబయ లిట్టి దెరిగి భావింప

వలెనూ-ఎరుకలేక నేవింపదగునూ

వట్టియాళలచేత పట్టాబడక యీ-గుట్టు దేశికు నోట గట్టిగ దెలుసుక

భావింపదగునూ-ఎరుకలేక-నేవింపదగునూ’. ఈ బయలనునది

‘ఎరుకైన రీతినుండును-ఎరుగ నశర్యంబటంచు నెన్నిన నెరుకే

ఎరుగుదు ననినను ఎరుకకె - ఎరుగుట దుర్లభము నుమ్మి ఈయత్త

బయలూ- ఎరుగనె యెరుగ-దెరుకాని బయలూ

ఎరుగాదు విరుగాదు ఒరుగాదు తరుగాదు అరుగాదు కరుగాదు తిరుగాదు మెరుగాదు

ఈ యత్త బయలూ-ఎరుగనెయెరుగ దెరుకాని బయలూ’.

ఈ యెరుక పుట్టుచు గిట్టుచునుండును. తనలో తాను మోహించును. ఎరుకయే విద్యావిద్యలు, ప్రణవము, నాదము, బిందు, కళ, వర్ణాశ్రమములు, శ్రుతులు, నీవు, నేను. దీనినే బహుళః యద్వైతులు మాయ యందురు. బయలు (పరిపూర్ణము)నందు నీయెరుక వచ్చుచు పోవుచునుండును. భూతపంచకములు క్రమముగా నెరుకకు చరణములు, కటి, హృదయము, గళము, శిరము వంటివి.

కనుక ఎరుక పుట్టుచు గిట్టుచు నుండును. ఈ చిత్రములు బయలు (పరిపూర్ణము) నకు లేవు. ఈ యెరుకనే ఇతరులు (అద్వైతవాదులు) 'సాక్షి' యనిరి. అచల సిద్ధాంతమువారు దీనిని 'సాక్షినహ' మిరి. మాటల భేదము దక్క 'సాక్షి' యన్నను 'సాక్షినహ' మన్నను ఒక్కచేసట. ఈ సాక్షి యనునది 'అనరాని వినరాని కనరాని బయలందు, తనకై తానరుదెంచి తనకై తాజను నీ సాక్షని తెలుసుకోరా, మాటల భేదమని కనుక్కోరా'. ఏమియు లేనట్టి యెరుక బయలులో నెటుల జన్మించెనను ప్రశ్నకు అద్వైతవాదులు రజ్జునర్పభ్రాంతిచే మాయ యేర్పడు నన్నటుల నీ యచలవాదులు కూడ భ్రాంతియే యెరుకకు మూలకారణ మనిరి. కట్టెయం దొకప్పుడు నిప్పు పుట్టి మరల మాయమగునట్లు బయలులో ఎరుక పుట్టి మరల గిట్టును. ఇదే మాయ. ఈయెరుక యను నాట నాడించెడువాడు కర్త. వాడే యచలము.

ఆవరణము = ఆకసము = మితి గలిగినది

నిరావరణము = అచలము = మితిలేనిది

ఆవరణమున నిరావరణము జూచి యావరణ మెడలిన నాచల నేమియు లేదు. కనుక నీరెండును వేర్వేరు. ఎరుకను గురుకృపచే విడిపించవలెను. మొదట బయలు (పరిపూర్ణము) నెరిగితరువాత ఎరుకను విడిపించవలెను. అప్పుడే యచలప్రాప్తి.

ఇది ఈ గ్రంథకర్త స్థాపించిన యచలమతము. ఈతడు యోగపద్ధతులను కర్మాచరణములను నిరసించినాడు. 'ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతములను మాను' మనినాడు. కాని నాకు జూడ యద్వైతవాదుల యమనస్కయోగమునకును ఈ యచలసిద్ధాంతమునకును మాటలయందు దక్క భేదమేమియు లేదు. క్రొత్త మాటలం దుండుటచే నింతదూరము చెప్పవలసి వచ్చెను. కృష్ణదాసు కవిత్వము సులభగ్రాహ్యమై శిష్టవ్యావహారికమున చక్కని దృష్టాంతములతో నొప్పారు చున్నది. అచలవాదు లందరీకందార్థముల వల్లెవేయుచుందురు. ఈతని రచనా విధానమున కుదాహరణముగా నొండు రెండు కందార్థములు.

'ఇలు జొచ్చి గ్రామసింహము - కల దొంతులు గూల్చు నింటి గరిత లొరుగు దొంతుల చక్కజేతు రట్లనె-ఇల సుకవిజనోక్తి తప్పలెంచు'

దుర్జనుడూ - తప్పొప్పుగావించు నజ్జనుడూ

కులలేని బుద్ధిమంతులు నర్హులు మీరు - తెలిసినాకలవు నేదెలిపేదేమి

తప్పలెంచు దుర్జనుడూ, తప్పొప్పుగావించు జ్ఞననుడూ'

‘తొట్టులు తొమ్మిదిగల మే-నల్లటికి నొకరింటిన్న ముక్కలు నాల్గం

దెట్టుది తెల్లది నల్లది-కట్టిది దానగ్రమందు గలదొక్క-

తూటూ-అది యెరుకానె పులుగుండు చోటూ

కుడ్డా గురుజోదానె గొడ్డారి చేబూని మట్టి పులుగుల రెంటి మలచికొట్టుర పోవి

కలదొక్క తూటూ-అది యెరుకానె పులుగుండు చోటూ’.

‘మలయాద్రి చెంత చెంచుల -కిల చందనభూరుహములె ఇంధనమట మి

క్కిలి గలుగబట్టి యట్లనె-చులుకననుమి యింటగలుగు నూరి

భూషణుడూ-బహుమాన్యుడు దూరస్థు డెపుడూ

తెలియానివారికి తెలిసేది కఠినాము-తెలివితే దెలిసితే తెలియజేయును బోధ

నూరిభూషణుడూ-బహుమాన్యుడు దూరస్థు డెపుడూ.’

‘పెత్తనమున నేనుం గిల-చెత్తను దినవలనె చీమ, చిన్నతనమునే

హత్తుకొని తినును చక్కెర-ఇత్తరి ఈ రెంట్లో నీకు

ఇష్టామేదైతే-చేకొను మాదె స్పష్టామిదై తే

పెత్తానమున చేతు పెంపొందుచుండును-చిత్తాములో దెలియ చిన్నాతనమె మేలు

ఇష్టామేదైతే-చేకొను మాదె స్పష్టామిదైతే’.

‘వటియించిన చన్నులు గల-కుటిలాంక నిందసేయు గుత్తపురవికన్

అటువలె తన తప్పెరుగక-అటువలె గ్రంథమును మెచ్చ డతిదుర్జ

నుండా-లేనిదె తప్పు వెదకూచునుండా

ఇటువంటి బోధనే నెరిగేదెట్లునుకోక-కటువాక్యములు బల్కి ఘనుల గానీలజేయు

నతిదుర్జనుండా-లేనిదె తప్పు వెదకూచునుండా.’

ఇట్టిపెన్నియేని కందార్థముల నుదాహరింప వచ్చును.

భక్తిజ్ఞానయోగములు రెంటిని సమానముగా చాటిన గుఱ్ఱుల నారాయణదాసు ‘తారకామృతసారము’ను రచించెను. ఈతని మతమున రాజయోగమే యుత్కృష్టము. ‘మ్రొక్కెద నద్వైతమునకు, మ్రొక్కెద పరమాత్మ భాగవతులకు నెల్లన్’ అనినాడు. ఈతని గురువు కనకయ్య. పీర్ మొహియొద్దీన్ (గురుతుల్యుడు) బోర అప్పలస్వామి (మిత్రుడు) ఈతని సమకాలీనులు ; సమానాభిరుచికలవారు.

‘కాళయాత్రలు దోవనేలండి’ (పుట 27)

‘నూత్రధారుని గానలేకను క్షేత్రములకు బోదురేమన్నా

త్రేతాయుగమువారి వ్రతమలూ కల్పింప బడెనన్నా

మాధులకు ముఖ్యము భూతపూజలయందు ప్రేమన్నా (పుట 27)

అను నభిప్రాయములు వెలిబుచ్చెను. ఒక దీర్ఘగేయమున రామాయణకథ కంతయు వేదాంతార్థము చెప్పెను. మరియొక గేయమున (పుట 77) స్వప్రపంచము శరీరమందున్నట్లే చెప్పి తనయద్వైతభక్తిని చాటెను. ఈతనికి శబ్దాలంకారములపై కొంత ప్రీతి కలదు.

‘అన్నాప్రసన్న రామవా’ యను కీర్తనలో (పుట 11)

అన్నను నిన్ను సన్నుతి జేసేదాను ఎన్నడు కలుగునో కలుగదో విన్నప మాలించుట నీ కన్నను సరివేల్పులంటిని లేరంటిని ధరనంటిని వరమంటిని ఇమ్మంటిని’.

‘రాజరాజేశ్వరి’యను కీర్తనలో (పుట 16)

‘పంజకదళలోచనా భవనంకటములహరణా యింతా సంతా వంతా
వింతా పొంకమనుచు నయనా’ ఈ కీర్తనము లిటులనే సాగిపోయినవి.

గురుశిష్యసంవాదకీర్తన మొకటి సరళకైలికి ఉదాహరణము. (పుట 33)

‘రాజయోగము రమ్యమందురు బోధ తెల్పుమి గురువరా
తేజమైనది రామనామము రాజమార్గము శిష్యుడా
మార్గ మెరుగక మాయలో బడి మరచితిని నద్గురువరా
స్వర్గలోకము జేరెద వనివర్గముల నరికితె శిష్యుడా
నవితెదను వర్గముల మర్మము మరుగు తెలియదు గురువరా
ధరను కామక్రోధభోభ మోహమదములు శిష్యుడా
మదగజంబులు ఎనిమిదందురు విధము తెలియదు గురువరా
చదువు యోవన రూప కుల ధన మదములందురు శిష్యుడా
ఆధిభూతము లైదుగలవట పాదు తెలియదు గురువరా
పృథ్వి వాయు వాకాళ మగ్ని జలంబు లైదుర శిష్యుడా’.

ఇంకొక తత్వము (పుట 35)

‘యాలసురా గోలసురా కాలని మాయలొ ద్రోయకురా
చాలను ఈనరజన్మమురా జాలము చేయక బ్రోవుమురా
ఉన్నదిరా కన్నదిరా కనుపావల నడుమను చిన్నదిరా
సన్నదిగ్దిలో నున్నదిరా పున్నమి వెన్నెల బోలుసురా
కాయమురా మాయమురా న్యాయము తప్పక నడువుమిరా
పాయక శ్రీహరి భజనమురా చేయుము మదిలో నమ్ముమురా’

ఈ కీర్తనమంతయు నిటులే నడచినది. మరొకవిత్వమున కుదాహరణము

(పుట 38)

‘గంగయమునల నడుమరా నక్కిగమున్నది చూడరా
సంగములో స్నానంబు జేసితె లింగరూపము నీవెరా
నక్కయొక్కటి యుండెరా కుక్కలను యెగదోలెరా
చిక్కు లేకను చీమ మకరిని నిక్కముగ దిగమ్రుంగెరా
గొప్ప పాములు1 ఐదురా కప్ప2 నొకటిని చూచెరా
చప్పుడేమియు చేయకుండగ నిప్పుకోబడి చచ్చెరా
ఈగ యొక్కటి చూచెరా వేగ మంచము మ్రుంగెరా
జాగుచేయక మర్కటంబులు రోగములు తెగ గోనెరా’

ఇట్టి వేదాంతము తెలిసియో తెలియకయో జానపదులు పాడుచునేయున్నారు. సన్యాసులు బైరాగులు పొట్టబోసికొనుచున్నారు. ముసలివారు వైరాగ్యమును నీతిని ప్రబోధించుచున్నారు. ఇట్టి తత్వములను నేను కొన్నింటిని సేకరించితిని. వానిలో రెంటి నుదాహరించి ఈ విషయ మింతటితో ముగింతును.

గుడికందులగ్రామమున (జగ్గ్యాల తాలూకా) రామదాసను బిచ్చగాడు 22-11-52 నాడు వినిపించిన దీక్రింది తత్వము.

‘తెలిసి తెలియని అవరాధి నేనై తీరా-దీనిగాలిస మాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
చింతచెట్టు తొట్టాలోనా-చిన్ని రామాచిలుకా లైదూ
అందులోని రామాచిలుకారా-దీనిగాలిసమాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
ముతెమంతా విత్తూ పేస్తే-పగడమంతా మొలుకా మొలిచే
పంచరంగుల తీగ బారేరా-దీనిగాలిస మాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
అంతరానా పూత బూసే-ఆకాశానా కాతా గాసే
సర్వతానా వండూ బండేరా-దీనిగాలిస మాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
అగ్నిలోనా జొన్నా అలికి-ఆకాశానా పందిరేసీ
అదిలక్ష్మి కావయండేరా-దీనిగాలిస మాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
బండమీద పైరు అలికి-గుంజలేని పందిరేసీ
కాల్లలేనివాణ్ణి కావయండేరా-దీనిగాలిస మాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
తూరుపునొక తుమ్మా బుట్టే-తుమ్మామీద నిమ్మా బుట్టే
నిమ్మామీద శెమ్మెబుట్టేరా-దీనిగాలిస మాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా
ఉరువెళ్ళి నేనే పోంగా-ఉన్నకుప్పా కగ్గీ తలిగీ
కుప్పగలి అప్పుదీరేరా-దీనిగాలిసమాయ-తెలిసితే పరిపూర్ణామాయేరా

1. పంచేంద్రియములు కాబోయి

2. జీవుడు కాబోయి

తాళపత్ర గ్రంథములనుండి సేకరించిన తత్వములం చొకటి యుదాహరింతును. ఉపనయనమునకు సంబంధించిన యాజ్ఞిక (కల్ప)మున్న తాళపత్ర గ్రంథమున చివర కమ్మపై నీ తత్వమున్నది.

‘ఎంతో సౌఖ్యముగల ఈ రాజయోగము ఏమని వర్ణింతునే	రామయ్య
వంతముతో గుణవంతుల విని యానంతసుఖంబైతినే	,,
కన్నుల లోపల ఘనమైన చిత్కళలన్న జాడగంటినే	,,
వెన్నెలమీదట వేదకంఠములు వెలుగు గెప్పిని గంటినే	,,
పారావారము లేక పరిపూర్ణమై వెలుగు బ్రహ్మానందంబైతినే	,,
ఆరిటిని మీరి ఆరిటి మీదట ఆత్మ నేనైయుంటినే	,,
అంగము మీదట గంగయమునల నందు లింగమర్పము గంటినే	,,
సదమలమై వెలుగు నచ్చిదానందము సాజయోగంబైతినే	,,
కరుణతో గురుడు నా శిరమందు కరమిడి ఎరుక యేర్పడజేసెనే	,,
వేదాంతార్థములోనె బోధ దెలిపెటి దండి సాధుసంగతి గంటినే	,,
హరెరామ నేను మీ స్మరణజేసుటవలన పరమభక్తుడనైతినే	,,
పర వైరాగ్యముచాత స్థిరబుద్ధి సాక్షి నై పరమ ధన్యుడనైతినే	,,
దరి జేరితే నేను ధన్యుడ నైతిని నిరతాము నను గావుమీ	,,
మదికి నూర్ధ్వంబైన మంథెన్ననిలయా మీ మహిమ లేమందునే	,,

కరీంనగర మండలమందలి సుప్రసిద్ధబ్రాహ్మణాగ్రహారమే ఈ మంథెన.

కర్మమార్గము

ఇంతవరకు భక్తిజ్ఞానములకు సంబంధించిన సాహిత్యమును పరిశీలించితిమి. భక్తిజ్ఞానముల వలనే కర్మము కూడ మోక్షసాధనముగా చెప్పబడినది. వేదాదు లీమార్గమున కధికప్రాముఖ్యము నిచ్చినవి. కనుకనే భారతదేశమునకు కర్మభూమి యనికూడ పేరు వచ్చినది. పర్ణాశ్రమాచారధర్మములు, వేదవిహిత కర్మలు, వ్రతములు, ఆచారములు, నియమములు, నిష్ఠలు మున్నగునవి భారతీయుల ప్రత్యేకతను చాటునట్టివి. వేదాంతు లీకర్మమార్గమును నిరసించిరి. కాని స్వయముగా వేదములే కర్మప్రాధాన్యమును హోషించుచున్నవి. శ్రీకృష్ణ భగవానుడు భగవద్గీతలో,

లోకేఽస్మిన్ ద్వివిధా నిష్ఠౌ పురా ప్రోక్తా మయానఘః
జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం, కర్మయోగేన యోగివామ్॥

యన్త్రిన్ద్రియాణీ మనసా, నియమ్యారభలేఽన్తః॥

కర్మేన్ద్రియైః కర్మయోగి, మనక్తస్స విశిష్యతే॥

నియతం కురు కర్మ త్వం, కర్మశ్చాయో హ్యకర్మణః॥

శరీరయాత్రావ చ తే, న ప్రసీద్ధ్యే దకర్మణః॥

కర్మ బ్రహ్మాద్భవం విద్ధి, బ్రహ్మాక్షర సముద్భవమ్॥

తస్మాత్సర్వ గతం బ్రహ్మ. నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్॥ మున్నగువాక్యములచే కర్మప్రాశస్త్యమును వెల్లడించెను. జ్ఞానమే సర్వోత్కృష్టమని వేదాంతులనినను అధ్వరము సత్యకారియై, కారకాదుల పాంఛించునట్లు కర్మనాధారముగా గొని జ్ఞానము ముక్తిప్రాప్తి గాంచును.

స సత్యకారోఽపి హి యద్విదధ్వరః, ప్రకాంక్షతేఽన్యానపి కారకాదికాన్

తదైవ విద్యా విదితః ప్రకాశితై, ర్విశిష్యతే కర్మభరేవ ముక్తయే ॥ 1

కనుకనే మనవారు కర్మలకును సంతియ ప్రాధాన్య మొసగిరి. యజ్ఞయాగాది కర్మలు మహాకష్టసాధ్యములు. నిష్టానియమములతో పాటు కావలసిన ధన మవసరము. ధనము లేనిదే యవి సాగవు. సామాన్యజనమునకు నవి యందుబాటు లోనివి కావు. మీదుమిక్కిలి వేదకర్మాచరణమున కన్నిజాతులకును, అన్ని కులములకును అర్హత లేదు. కనుకనే వానికి సంబంధించిన వాఙ్మయము దేవ భాషయందుండి సాధారణులకు-అందులో జ్ఞానపదులకు, అందని ఫలమయ్యెను. కాని శూద్రాదులకుగూడ వేదోక్తములుగాక పురాణోక్తములగు కర్మలు తప్పవయ్యెను. మోక్షపేక్షగలవారు భయభక్తులతో నిట్టి కర్మ లాచరించుచునే యున్నారు. ఇట్టి వాఙ్మయము కొంత దేశభాషలందు లభించును. దాని ప్రభావము జ్ఞానపదులపై బడినప్పుడు వారికి తగిన భాషలో పాడుకొనుటకు వీలగునట్లు గేయములు మలచుకొనిరి. కర్మకాండయందు పురుషులకన్న స్త్రీల కెక్కుడభిమాన మగుటచే స్త్రీలపాటల రూపముననే యిట్టి వాఙ్మయ మధికముగా గాననగుచున్నది. పురుషులకు సంబంధించినవి క్వాచితక్రముగా నున్నవి. తెలుగులో నున్న వాఙ్మయము కేవలమువ్రతములు, నోములు, పండుగపబ్బములకు సంబంధించినది ఉత్తరదేశమున వివాహాది శుభకర్మలకును మరియు శ్రాద్ధాది యవరకర్మలకును సంబంధించిన జ్ఞానపదగేయ వాఙ్మయమున్నది. వారికి వాఙ్మయమెట్లు కలిగినదో నేనొక వ్యాసమున పేర్కొని యున్నాను. 2

1. అధ్యాత్మ రామాయణము, VII-5-18

2. స్రవంతి. రెండవ సంచిక.

తెలుగువాఙ్మయముకూడ ఇట్టి వేదోక్తయజ్ఞపు పాటలకు వెలితిగాలేదు. ద్విపదరూపముగానున్న 'సోమపాట'లో అగ్నిష్టోమ కార్యకలాపమంతయు వివరముగా వర్ణితమైనది. ఈ పాటను వ్రాసినది నందేల సుబ్రహ్మణ్యయజ్ఞ పుత్రిక. ఆమెపేరు తెలియరాలేదు. సుబ్రహ్మణ్యయజ్ఞ రాయలసీమనుపాలించిన మట్ల వెంకటరామరాజు (1608 ప్రాంతము) సమకాలీనుడట.

'సోమపాట' వివిధప్రతులను నిత్యాగ్నిహోత్రులింగ్ల సేకరించి వివరణ సహితముగా 1948 గృహలక్ష్మి మాసపత్రికలో కీ.శే. ఒంగోలు వెంకట రంగయ్య పంతులుగారు ప్రకటించిరట. విజయ జ్యేష్ఠమాసమున నెల్లూరుజిల్లా అల్లూరు గ్రామమున వేదము సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు చేసిన అగ్నిష్టోమమును పురస్కరించుకొని వాఙ్మయతపస్వి నేలనూతుల శ్రీకృష్ణమూర్తిగారు విపులమైన టీకలతో విడిగా 14-6-1953నాడు దీనిని మరల ప్రచురించినారు. ప్రారంభ చరణము లీవిధముగా నున్నవి.

ఈ యజ్ఞవేదిక ఈ యజ్ఞశాల
ఈ యజ్ఞ మీ చెల్వ కెంత యొప్పినదో
శ్రీగణనాయకు చిత్తమున నిలిపి
శ్రీగురు శ్రీనివాసస్వామి దలతు
సరసులెల్లను మది సంతసించుటకు
సరస యజ్ఞము పాట సరళి బాడెదను.

పాట చివరన ఫలశ్రుతి ఇట్లున్నది.

ఈ పాటబాదిన ఇంతులకెల్ల
ఆపద లెల్లను అడగిపోమండు
ప్రాజ్ఞుడెవ్వండైన పాటను వ్రాయ
యజ్ఞ పురుషుండిచ్చు నఖిలలోకములు

ఇట్టికర్మము లాచరించుటచే అష్టైశ్వర్యసిద్ధియు పుణ్యప్రాప్తియు కలుగునని మనవారి నమ్మకము. ఆనంగతి దేవుడెరుగును కాని వానివలన సాంస్కృతిక ప్రయోజనము మాత్రము తథ్యము. వివిధప్రాంతములందున్న ఇట్టి యాచార వ్యవహారములే భారతదేశసంస్కృతికి మూలకందములుగా నున్నవి. వీని వలననే మన సాంస్కృతికమగు ఐక్యత Cultural Unity యవిచ్ఛిన్నముగా నున్నది. నోములు, వ్రతములు స్త్రీల ప్రత్యేకపు సౌత్తు. ఇట్టివి తెలుగువారికి

పందలకొలది యున్నవి. నోములు నన్నయ నాటికే తెలుగునాట నుండెను. శకుంతల దుష్కంఠుని నభిలో,

‘నుడువులు పేయి నింకేట యిప్పటి నోములు దొల్లి

కడగి నోచితిని గాకేమి యనుచును గందె దెందమున’. (ఆదిపర్వము 4-102)

చేయుట కోపిక యుండవలయునుగాని సంవత్సరము పొడుగున ప్రతములో నోములో చేసికొనవచ్చును. సంస్కృత (వేద) మంత్రములతో గావింపబడు యజ్ఞ యాగాదికర్మముల కమితమగు ధనము కావలెనుగాని యిట్టివానిని తులసిదళము మొదలుకొని తూమెడు వరహాలతో గూడచేయవచ్చును. వీనిలో భక్తి (నమ్మకము) ఉన్న చాలును. ఎవరికి వీలై నటుల వారాచరింపవచ్చును. తమ కున్నదానితో సంతృప్తి పడి ఫలమో పత్రియో సమర్పించి ఇరుగుపొరుగువారికి పసుపు కుంకుమలిడి మంగళ మాతాంక్షించి ఆంధ్రసీమంతిని సేమలు తమ గృహముల నిత్యకల్యాణము వచ్చుతోరణముగా కాపాడుకొందురు. ప్రతములకు నోములకు సంబంధించిన పాట లనేకము ముద్రింపబడినవి. శ్రీ నేడునూరి గంగాధరంగారిట్టివాఙ్మయము సేకరించి ‘శ్రీల ప్రతకథల’ పేరుతో ప్రచురించిరి. శ్రీ బాలాంత్రపు వెంకటరావుగారు కూడ శ్రీల ప్రతకథలు నూరింటిని సంపుటికరించిరి. 1 శ్రీ గూడూరు కోటిశ్వరరావుగారు ప్రకటించిన ‘మహిళా సుమనోరంజని’ యందు 16 ప్రతకథలున్నవి. శ్రీ గంగాధరంగారి ప్రచురణలో సధికభాగము వచనరూపమున నున్నవి. గేయరూపములుగా వారు ప్రకటించినవి ఇరువదిహెచ్చు.

మదనద్వాదశీ ప్రతము (దీనినే చిలుకుముగ్గుల పాట యందురు.) నిత్య దానమునోము, దీపదానమునోము, పసుపుగోరీనోము, చల్లచిత్తనోము, సహస్ర ఫలాలనోము, మోచేటిపద్యము నోము, తులసి వీడువారాల వర్ణన, చాతుర్మాస్య ప్రతము (ఈరెండును కన్నడగేయములు), చిట్టిబొట్లునోము, కృత్తికదీపాల నోము, మూసివాయనముల నోము, పెండ్లిగుమ్మడినోము, నెలసంక్రమణ దీపాల నోము, లింగదానము నోము, వెలగల గోరీప్రతకథ, ములగగారి నోముకథ, తరగని అయిదువతనమునోము, వరలక్ష్మిపాట, సరస్వతిపాట, సావిత్రి గోరీదేవిపాట, తులసిదేవిపాట, శుక్రవారపు సేవపాట, లక్షచతులనోముపాట, (శ్రీలపాటల సంపుటములందును వేరువేరుగను). తులసిదళము, త్రినాథుని చరిత్ర పదము, లక్ష్మణ ప్రదక్షిణము, సూర్యునిగుఱ్ఱాలు, కామేశ్వరిపాట. శ్రావణ

మంగళవారముపాట, శ్రావణాశుక్రవారముపాట వంటివి ముద్రింపబడి బహుళ ప్రచారము గాంచినవి. ఇంక నముద్రితము లేన్నియున్నవో! నేనుగూడ కొన్ని యముద్రిత గేయముల నిట్టివానిని సేకరించితిని. ఈగేయములన్నింటినిచర్చించుట ఎడతెగనివని. కనుక ముఖ్యమగువాని కొన్నింటినే స్థూలముగా పరిశీలితము.

ఒక్క 'త్రినాథునిచరిత్రపదము'దక్క పైన పేర్కొనబడినవన్నియు స్త్రీలకు సంబంధించినట్టివే. మోహినీ రుక్మాంగద(ఏకాదశీవ్రతముపాట) కూడ పురుషసంబంధియే. దానిని వైష్ణవవాఙ్మయమున సీవరకే పరిశీలించితిమి. కనుక వెలివేయబడినట్లొంటిగా నున్న 'త్రినాథునిచరిత్రము'ను తొలుత పరిశీలితము. 'ఓడ్రమున ఈ కథయు ఒప్పుమీరగనుండ తెలుగుగా ఈ పాట తెలియ జెప్పి' నట్టివాడు చిత్రాడ కామేశం; చిశ్వబ్రాహ్మణుడు; గంజాం మండలమునందలి సోమపురవాసి. ఈతడు 19వ శతాబ్దమువాడైయుండును. ఈ పదము 'హరి హరీ నారాయణాది నారాయణా కరుణించి మమ్మేలు కమలలోచనుడా' యను పరుసలో నడచినది. కథాసారము వచనరూపమున 'స్త్రీలవ్రతకథ'లందు గలదు. కన్నబిడ్డకు తల్లిచెంత పాలు లేమి ఐదురూకలు పట్టుకొని యావును గొన బయలుదేరిన మధుసూదనుడను బీదబ్రాహ్మణునికి, దొంగయావుచే పిసిగి ఐదు రూకలకైన నమ్ముకొనుటకు సిద్ధపడిన ధనవంతుడగు కోమటి తటస్థపడెను. పేద బ్రాహ్మణునికి పాలిచ్చుగోవు లభించెనేకాని దాని గాపాడుకొనుట కష్టమయ్యెను. ఒకనా డాదొంగయావు పొంపొయెను. దానిని వెదకటోయిన బ్రాహ్మణునికి త్రోవలో నొక మట్టిచెట్టుపై, 'హరియు బ్రహ్మయు రుద్రు డతిచిత్రగతి మీర త్రినాథులనియెడు త్రిమూర్తు లవట' గనబడిరి. బ్రాహ్మణుడు తన యావు పోయినదని మొరవెట్టకొనెను. 'ఆమాటలను వినుచు ఆత్రిమూర్తులవారు, ఆవు యొక్కడలేదు యిక్కడే వుండె, సంతకును నీవు పోయి సందియము లేకుండ, మూడు సరుకులు దెచ్చి మాక్పవజెప్పు, వకవయిన ఆకులను వకవయిన గంజాయి, వకవయిన నూనెను వనరంగ దెమ్ము. తీసుకొచ్చియు నీవు తిన్నగా నిచ్చటను. మేము జెప్పినరీతిమూడు వస్తువులు, పూజచేయుము నీకు పుణ్యంబు నమకూరు. నీయావు నీకు దొరుకు నిక్కంబుగాను' అని మూడు పైనలు కూడ వారే యిచ్చిరి. మూడు పైనలతో వ్రతము చేసికొనవచ్చునని భావము. నూనె తెచ్చుట కేమిలేక బ్రాహ్మణుడు గాంధ్వవానితో 'కొలచి గావంచా కొంగులో వేయు' మన నాతడు బ్రాహ్మణుడు వెట్టివాడని మోసగింపదలచి 'గిద్ద తిరగల

వేసి యింత సముదను బోసి, గావంచలో వేసి కట్టి' పంపించెను. కాని చేసిన మోసమునకు తనయింటి నూనె యంతయు మాయమై పోయెను. మొట్టోయని పరుగెత్తి బ్రాహ్మణుని వేడుకొనెను. త్రిమూర్తులు చెప్పినటుల బ్రాహ్మణు డర్పించి తన గోవునే కాదు సకల సంపదలను బడసెను. తక్కిన పౌరులును అటులే చేసి సంపదలు పొందిరి. కోమటుల వడ్డిబేరము లాగిపోయెను. వారి మొర విని రాజు వ్రతములు చేయవలదని శాసించెను కాని ఆరాత్రియే రాజకుమారునికి 'కష్టంబు లొచ్చెను కడువంతగాను.' త్రినాథవ్రత మొనర్చి యారాజు కృతార్థుడయ్యెను. ఓడవర్తకు డొకడు వ్రతముచేయుట మరచివండున తగిన ప్రాయశ్చిత్తమయ్యెను. ఒక గ్రుడ్డివాడు మరయొక కుంటివా డీవ్రతము నాచరించి కన్నులు కాళ్లును వడసిరి. వ్రతధిక్కారము చేసిన యొకగురువు గాలివానపాలై శిష్యునిచే వ్రతమొనర్ప వ్రబోధితుడై బ్రతికి బయటబడెను. వ్రతమొనర్చువారికి సంపదలును వ్రతము చేయనివారికి కష్టములును గలుగునట్టి దృష్టాంతము లీకథయం దున్నవి. సారాంశమేమన,

'మూడు కాసులరోసు ముదమొందు యీ పూజ - అధికసంపద లిచ్చు ఆనందమిచ్చు హరి యజు హరుచిరితి అద్భుతంబుగనుండు-పుడమిలో యీ పూజ పుణ్యంబుల్లిచ్చు'

రచయిత యెవ్వరోకాని 'తులసిదళము మహిమ యెవరు శ్రద్ధగాను చదివినాను, విన్నవారికయిన మోక్ష మున్నదాయెనూ, స్త్రీలకొరకు పాటగాను జేసి కృష్ణమూర్తికి, సమర్పితంబు జేయగోరి వ్రాసినాడనూ' అని చెప్పకొనెను. ఈ 'తులసిదళము' పాట అధికప్రచారము గాంచిన గేయములం దొకటి. పుణ్యకవ్రత కథ గాక దీనిలో నాల్గు పటలము లున్నవి. నాలుగింట నాలుగు తులసీమాహాత్యు ప్రతిపాదకములగు కథలున్నవి. మొదట సాత్రాజితి యొనర్చిన పుణ్యకవ్రతము. ఆమె గర్వభంగము, తులసీమాహాత్యమున రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని మరల పొందుట వర్ణింపబడినవి. సత్యభామ, దానమొనర్చిన భర్తను తిరిగి పొందుట తెన్ని సౌములు వేసి తూచినను సమము కావయ్యెను. అప్పు డవమానముతో, సత్య పోలేకపోలేక రుక్మిణి కడకు పోయి 'నావల్ల కాకపోయి సిగ్గుచేత మోము వంచి, మిమ్ము చేరి మ్రొక్కినాను చిన్నదాననూ అని బతిమాలుకొనెను. రుక్మిణి,

నావద్ద ధనము లేదు ఎన్నడైనగాని విభుడు, ఎంతసౌమ్ము తెచ్చినాను నాకు యిచ్చెనా కనకు సత్రజిత్తు డిచ్చినట్టి గొప్పముత్యవసలులు, విభుడు నీకు దాచి యిచ్చె వేడ్కతోడనూ ఇంద్రపదవి బోయి చూచి తెచ్చినట్టి కనకమెల్ల, యింపుగాను నీకు యిచ్చె కృష్ణమూర్తి

నరకాసురుని సంహరించి తెచ్చిన మూలపవనము, నీ యింట దాచినాడు మోదమంపియూ పెండ్లివాడు కట్టినట్టి పాలపూసలేగాని, యితర సౌమ్ము లేవియును నాకు లేవుగా యేదోద తనయుడయ్యు దానమివ్వ నీకు బుద్ధి, ఎవరు చెప్పినా రతని తండ్రి యుండగా వట్టంపు చేసినైన సేను యచట నుండగాను, నీకు యింత సాహసంబె వేశ్యకాంతరో? అయిన నాకు గలిగివట్టి ముఖ్యమైన వస్తువుందె, ఇచ్చెదాను వేగపోయి వేసిమాడుమా'

అని దెప్పిపొడిచి, దూషించి తులసీదళముల నిచ్చెను. (స్త్రీ)లపాటలందు రెండు మూడు చోటుల సత్యభామను వేశ్యకాంతయని పిలుచుట కలదు. ఇదెట్టి విపరీతమో! తులసి మహిమచే కృష్ణుని వారు తిరిగి పొందగలిగిరి. ఈ కథ తరువాత నాల్గు పటలము లున్నవి. మొదటి పటలమున సంతానహీనులగు రాజ దంపతులు తులసిపూజ లొనర్చి సంతానము బడసిన కథయును, రెండవ పటలమున తలదండ్రులను భార్యపుత్రులను జంపి మాంసము తిన్న కిరాతుడు కూడ అంత్యకాలమున నాతనిపై తులసిగాలి వీచుటచే పుణ్యలోకప్రాప్తి గాంచిన కథయు, తృతీయపటలమున తులసిపూజలు చేయవలసిన శుభదినములును తులసిపూజ లొనర్చిన కాళికా, నందికేశ్వర, సత్యభామ మున్నగువారల వృత్తాంతమును, 'కేవలము తులసి బృందావనము లేనియింటి త్రోవ నడువరాదు, వారు దోషకారు' లనియు, నాల్గవ పటలమున సంతానార్థమై తులసీసాన్నిధ్యమున దళరథుడు పుత్రకామేష్టి యొనర్చి రామోదీనుశల బడయుటయు మొదలుగాగల కథలు వర్ణింపబడినవి. చివరన 'ఈ కథ తులసీమహాత్మ్యం విస్తరింప యెవ్వరయిన, వారు ధరణిమీద పల్లకివదస్తు లగుదు'రనెడు ఫలశ్రుతియుగలదు. మొదట చెప్పిన త్రినాథవ్రతమునకు మూడు కాసులయినను కావలయును కాని ఈ తులసీపూజకు అలుకు. పూతలు, చెంబెడు నీళ్ళు. భక్తి తప్ప వస్తువాహనము లేవియు నవసరము లేదు. ఇంచుమించుగా తెలుగు స్త్రీ లందరును తులసిని పూజింతురు.

శ్రావణమాసము వచ్చుటతోడనే మాంగళ్యవతులున్న ప్రతి గృహము కలకలరాడును. ఇంటింట లక్ష్మీపార్వతులు స్రవ్యక్షమగుదురు. ఇంటి యిల్లాలి సంరంభము, పొరుగింటి గృహిణీమణుల పేరంటపు తొందర, పురుషులకు చూడ ముచ్చటగా నుండును. వచ్చతోరణములతో, పండ్లతో, పనుపుకుంకుమలతో, నూత్నవస్త్రములతో, ప్రతియిల్లు భూలోక స్వర్గమువలె నుండును. శ్రావణ సోమవారము, శ్రావణ మంగళవారము, శ్రావణ శుక్రవారము, శ్రావణ

శనివారము ఇటుల వారమునకు నాల్గు దినములు వ్రతములతో నోములతో గడచిపోవును. శ్రావణ మంగళవారము, శ్రావణ శుక్రవారము వ్రతములను గూర్చిన పాట లిట్టి వాఙ్మయశాఖయం దగ్రగణ్యములు. ఒకటి మంగళగౌరీ వ్రతము, రెండవది వరలక్ష్మీవ్రతము. మొదటిది శైవమునకు, రెండవది వైష్ణవమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించును. స్త్రీలపాటల సంపుటములం దీరెండును ముద్రింపబడినవి కాని తప్పలకుప్ప లగుటచే సరిగా బోధపడవు. స్త్రీలు పాడుచుండగా వినియో లేదా శ్రీ గంగాధరంగారి వచనకథ చదివియో అర్థము చేసికొనవలెను.

‘శ్రావణ మంగళవారము పాట’లో వింతకథ యున్నది. సంతానములేని రాజదంపతులు శివుని ధ్యానించిరి. శివుడు వారికి వరము లీయదలచి జంగమ వేషముతో ‘గురుధర్మ ఘోరాండ’ మనుచు (?) భిక్షకు వచ్చెను. రాజపత్ని భిక్షగాని మేడ దిగివచ్చువరకే జంగము వెడలిపోయెను. మరునాడుకూడ అటులే వెడలిపోవ జూచుచుండగా రాజపత్ని జంగము నడ్డగించి వెడలిపోవుటకు కారణమడిగెను. జంగము ‘పుత్రపౌత్రులు లేరు, మీదేతి భిక్షంబు, హర హర అంటరాదని’ పల్కెను. దంపతు లిరువురు జంగమును బతిమాలుకొన శివుడు నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించి ‘ధర్మవతియైనట్టి పుణ్యవతి నిత్రుమా-వదహారు వర్షముల సుతునిత్తుమా’ యని యడిగెను. వారు కుమారునే చూచుకొనిరి. శివప్రసాదమున కుమారుడు కలిగెను. పెరిగి పెద్దవాడై విద్యాబుద్ధులు గడించెను. అతనిపేరు నారాయణుడు. రాజు తన కుమారుని దీసికొని కాశిక బోవుచు మధ్యేమార్గమున నొక పట్టణోద్ధానవనమున విశ్రమించెను. శ్రావణ మాసమున మంగళవారమునాడు ‘మంగళగౌరీ’ను పూజింప పూలు గోయుటకై వచ్చిన యాపట్టణపు రాజకూతురు సత్యవతి రాజకుమారుని జూచెను. ఇరువురికి వివాహమయ్యెను. శోభనమునాటి రాత్రికే రాజకుమారునికి ఆయుర్దాయము నిండుకొనెను. దంపతులు నిద్రించుచుండ నారాయణుని చంపుటకు పాము వచ్చెను. మంగళగౌరీదేవి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి సత్యవతిని మేల్కొల్పెను. సత్యవతి స్వర్ణకలశము దెచ్చి యట నుంచెను. సర్పమామె భక్తికి మెచ్చి అందులో ప్రవేశించెను. సత్యవతి ఆ కలశమునకు క్రొత్తరవికతో చానెనగట్టి యుంచెను. రాజకుమారుని గండము తప్పిపోయెను. తెల్లవారగనే యాతడు

తండ్రిని కలిపికొని చెప్పకుండగనే కాళికి పోయెను. సత్యవతితండ్రి యామెకు మరల వివాహముచేయ సంకల్పించెను. కాని వ్రతము పేరుతో రాకుమారి కాలమును గడపుచుండెను. తండ్రికొడుకులు కాళినుండి తిరిగివచ్చినప్పు డామె తనభర్తనుగుర్తించి తాను భర్తప్రాణములు కాపాడుకొన్న యానవాలు చూపెను. వారికి మరల వైభవోపేతముగా వివాహమయ్యెను. కోడలితో రాజు స్వదేశము చేరుకొనెను. తనకు పుత్రభిక్షను పెట్టిన కోడలిని అత్తగారు రహస్యమడుగ సత్యవతి అత్తతో 'సత్యము దప్పకా మాంగల్యములు గల మంగళగౌరునూ పూజించితి'ననెను. అప్పటినుండి లోకమంతయు మంగళగౌరీవ్రతము నాచరించి కామ్యముల బడయుచుండెను. 'ఈ కథాపాటను పాడినవారికి—విన్నవారికినైన విభవంబు నిచ్చు—ఇష్టసంపద లిచ్చు ఈరాజ్య పదవిచ్చు—సత్ఫలం బిచ్చునూ సర్వేశురాణి'.

'శ్రావణ శుక్రవారముపాట'నే వరలక్ష్మీవ్రత మందురు. శ్రావణమంగళ వారము పాటకన్నను చిన్నదీపాట. 'తైలాసగిరిలోను కల్పవృక్షం క్రింద ప్రమథాదిగణములూ కొలువగాను' పార్వతీపరిమేళ్యులు లుండిరి. అప్పుడు పార్వతి ప్రాణవల్లభుని 'ఏ వ్రతము సంపదలు యెలమితోడుత నిచ్చు యే వ్రతము కామితార్థము లొసంగు, ఏ వ్రతము పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి నొసంగు'నని యడిగెను. అప్పుడు శంకరుడీకథను వినిపించెను. 'కుండిన అనియేటి పట్టణములోపల, చారుమతి అనియేటి చేడె గలదు, అత్తమామల సేవ అతిభక్తితో చేసి, పతిభక్తి కలిగుండు భాగ్యశాలి'. ఒకనాడామె స్వప్నమున వరలక్ష్మీ సాక్షాత్కరించి 'శ్రావణమాసాన శుక్లపక్షమునందు శుక్రవారమునాడు మునిచూపునా, పంచకల్వలు దెచ్చి బాగుగా తను నిల్పి, సువర్ణకలశమున శోభితముగ' పూజింపు మనియు సకలసంపదలు సమకూడు ననియు చెప్పెను. చారుమతి లేచి స్వప్నవృత్తాంతమును అత్తమామలకును, బంధువులకును వినించెను. గృహ మలంకరించి తీరుతీరుల పిండినంటలు చేసి వరలక్ష్మీదేవి చెప్పినటు లర్పించిరి. నైవేద్యములిడి, 'నిండు బిందెలలోను నిర్మలోదకములూ పుండరీకాక్షులకు వారు పోసి, తొమ్మిదిపోగులా తోరమొప్పుగ పోసి, తల్లికి కట్టరి సంభోగమున, వేదవిదుడై నట్టి విపులైన బిలిపించి, గంధమక్షతలిచ్చి కాళ్లకడిగి, తొమ్మిది పిండినంటలు తోరమొప్పుగ జేసి, పెట్టి బ్రాహ్మణునకు పాయసంబిచ్చి' వ్రతము సమాప్తము గావించిరి. తక్కినవారందరును అటులే చేసి కామ్యార్థముల

బడసిరి.

తూర్పు మండలములం దధికప్రచారము గాంచిన వానిలో 'మోచేటి పద్మము' నోమొకటి. దీనిని శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు 'మోచేటి పెద్దమ్మ' నోమని తమ 'శ్రీలవతకథ' లందును, 'సెలయేట' లోను పేర్కొనిరి. ఇతరులు మాత్రము పెద్దమ్మకు బదులు 'పద్మమ్మ' అనిరి. ఈ పాటయందలి భావములనే శ్రీ దేవేంద్ర సత్యాద్విగారు మరియొక శీర్షికతో ఆంగ్లానువాద మొనర్చి ప్రకటించి యున్నారు!. తెలంగాణమున నిది వినబడదు కనుక దాని వివరము లంతగా తెలియరాకున్నను శ్రీ గంగాధరంగారిచ్చిన పాట నిట ఉదాహరింతును.

'మోచేటి పెద్దమ్మ నోచేటివేళ-మొగ్గలు తామరలు పూసేటివేళ
బీరాయి పువ్వులు పూసేటివేళ-బిందెలతో ఉదకమ్ము తెచ్చేటివేళ
గుమ్మడి పువ్వులు పూసేటివేళ-గుండిగలతో ఉదకమ్ము తెచ్చేటివేళ
కాకర పువ్వులు పూసేటివేళ-కడవలతో ఉదకమ్ము తెచ్చేటివేళ
ఆనబాయి పువ్వులు పూసేటివేళ-అటికలతో ఉదకమ్ము తెచ్చేటివేళ
చిక్కుడు పువ్వులు పూసేటివేళ-చిప్పలతో గంధాలు తీసేటివేళ
అవులు దూడలు వచ్చేటివేళ-అంబోట రంకెలు వేసేటివేళ
సందిటి దీపాలు పెట్టేటివేళ-దాకింటి మడతలు దెచ్చేటివేళ
మరదళ్ళు మరి జూద మాడేటివేళ, కూతుళ్ళు గుండిగలు దింపేటివేళ
కోడళ్ళు కొటువనువు కొట్టేటివేళ-చెల్లెళ్ళు చేమంతులు ముడిచేటివేళ
వదినల్లు వంటల్లు చేసేటివేళ-
ముద్దుల మొగము అద్దానబోలు-తన ముఖము తామర పద్మానబోలు'

'కామేశ్వరిపాట'నే అక్కలపాట యందురు. శ్రీదాభిరామమున దీని ప్రశంసకలదు. కాని అచ్చైన పాటలం దొక్కటియైనను అర్థమగునట్లు లేదు. ఒక చరణమునకు మరియొక చరణమునకు సంబంధమే లేదు. అచ్చు తప్పలు కుప్పతిప్పలుగా నున్నవి. నేను చూడు నాల్గు ప్రతులు చూచితిని కాని వానియం దొక్కటియైనను మంచిది లేదు. శ్రీలపాటలందీ లోప మధికము. ముద్రణకర్త లేమాత్రముకూడ శ్రద్ధ వహింపకపోయిరి. 'గల్లాపెట్టెలు' గలగల లాడుటయే కాని వాఙ్మయమునకు జరిగెడు అన్యాయము వారెరుగరు. ఈ విషయమై శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు నాకొక వింతవిషయము చెప్పిరి. వారు కొన్ని యముద్రితములగు శ్రీలపాటలు సేకరించి యొక ప్రచురణకర్త కిచ్చిరట. ప్రచురణకర్త యీ పాటలను కొన్ని పుటలం దచ్చువేయదలచిరి. వారనుకొన్న

పుటల పరిమితి దాటిపోయెడు పరిస్థితి సంభవించగనే ప్రతి పాటనుండి కొన్ని కొన్ని (కర) చరణములు లాగివేసి అచ్చొత్తించిరట. ఈ విధముగా ప్రచురణ కర్తలవలన నీ వాఙ్మయమునకు కొంత యద్యాయము జరిగినది. ఐనను ఆ సంపద నుద్ధరించిన సత్కీర్తియు వారిదే.

చాతుర్వర్ణ్యములవారికి నిలువేల్చై కోర్కులు దీర్చెడు తల్లి కామేశ్వరి. ఈ 'కామేశ్వరి వ్రతము పాట' కూడ బహుళప్రచారమందిన జానపదగేయము. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునరేటూరిభావనామాత్యవిరచితమగు 'కామేశ్వరి చరిత్రము' కలదు¹. ఇది ద్విపదలలో పాడుకొనుట కనువుగా నున్నది. దీనినే కీ.శే. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు క్రీడాభిరామ పీఠికలో క్లుప్తముగా పేర్కొని యున్నారు. కామేశ్వరి చరిత్రమునే 'ఆదిలక్ష్మీ విలాస'మను పద్యకావ్యముగా అక్కినేపల్లి నరసింహకవిరచించి అంతర్వేది నృసింహస్వామి కంఠీకమిచ్చెను². కాకతీయుల కాలమునుండియే కామేశ్వరీపూజ లాంధ్రదేశమున నున్నట్లు క్రీడాభిరామమువలన దెలియనగును. కాకతమ్మ, ఏకవీరలతోపాటు కామేశ్వరిని గూడ వారు కొలుచుచుండిరి. టిట్టిభసెట్టి మంచనశర్మ మిత్రద్వయ మొరుగల్లు నగరము చూడబోయినప్పుడువారు ఏకవీరాదేవిగుడి దాటగనే 'కామవల్లిమహాలక్ష్మీ కైటభారివలపు పాడుచు వచ్చు జక్కుల పురంధ్ర'ని చూచిరి. ఇట జక్కుల పురంధ్ర పాడినది యక్షగానమో లేక సాధారణపు పాటయో తెలియదు. కామేశ్వరి ఏడ్గరక్కలలో కడగొట్టు చెల్లెలు. చారి నందరిని 'అక్కలు' అందురు. అక్కలలో ప్రసిద్ధికెక్కిన కామేశ్వరీవ్రతము లొనర్చువారు 'అక్కల కొలుపు' చేయుట యిప్పటికిని పరిపాటి. ఆనా డేడుగురు ముత్తైదువుల పూజలొనర్చి 'మేళతాళములతో' నీపాట జాడెదరు. ముత్తైదువులను అక్కలావహింతురని మనవారి నమ్మకము. క్రీడాభిరామమునగూడ నీవిషయము చెప్పబడినది.

నీ. ముద్రికామాణికముల దీప్తి కెంగేలి పించెంబు గుంచెతో విత్తరింప
నువవానమున తిద్దయును నన్ననగు కౌను చనుదోయి భరమున జలదరింప
దోకచుక్కల బోలు తోరంపు దెలికిన్ను లావైళమున సిగ్గు నతకరింప
నిద్దంపు వెలివట్టు నెరిక దూలినయప్పు తొడల మించులు వెలి దొంగలింప
నురుమ చప్పుళ్ళకును బిల్లదురుల మ్రోత

1. డి. నెం. 1045 ప్రా.పు. భాండాగారము, కామేశ్వరి చరిత్రము.

2. డి. నెం. 388 ,, ,, ఆదిలక్ష్మీ విలాసము.

కంతకంతఁ బేసఁబ్బు నావహింప
నాఁడె వీటలపై నోలి గూడియున్న
యక్క లేడ్వరలో నొక్క యలటబోడి’.

మరియును ‘అక్క లేడ్వరు నదె యాడజొచ్చిరి కడుంగడువేడ్క’ నని వర్ణింపబడినది. ఒకయింటి యజమాని ‘సంతానకాంక్షియై ప్రతిబంధనోదనార్థంబు యక్షకన్యలం బరీక్షాధానంబు’ చేయుచుండెనట. ‘మాణిభద్ర కులొద్వహలై న దేవతలు కామనల్లి శ్రీ మహాలక్ష్మితోగూడి యపేక్షితకార్యంబు’ లొనగూర్చు నమద్దలని వారి విశ్వాసము. కామేశ్వరీవ్రతసమాప్తి యగునప్పటికి సాయంకాల మగును. కనుకనే ‘అక్కలు లేచేటప్పటికి నక్కలు కూయు’ ననుసామెత వ్రబలివది.

ఇక ప్రా.పు. ఖండాగారమందలి ‘కామేశ్వరీచరిత్ర’ నారయుదము. ఈకృతి ‘శ్రీకామినీకాంతు శ్రీతగుణవంతు, లొకైకనంస్తుత్యు లొకైకనిత్యు’ నని యారంభమైనది. కృతికర్త భావనామాత్యుడు, శ్రీవత్సగోత్రుడు, రేటూరి పురవాసి. ఈకృతి ‘అరూఢి నిలువేలుపై తమ కెప్పుడు, సేమ మిచ్చిన గుంటచెరువున గుంప, కామేశ్వరనుపేర గల వేల్పుపేర’నంకితముగా రచింప బడినది. ఈ కథను సూతుడు శౌనకాదులకు వినిపించినట్లున్నది. శ్రీరామచంద్రు డయోధ్యానగరమును పాలించుచుండెను. ఒకప్పుడు వైకుంఠమున లక్ష్మీ నారాయణుల సాన్నిధ్యమున నారదుడు శ్రీరామప్రశంస చేసెను. లక్ష్మీదేవి నకుతూహలయై శ్రీరామచంద్రునిగూర్చి వివరములను శ్రీమహావిష్ణువువలన విని యాతని దివ్యమంగళవిగ్రహమును చూడగోరెను. విష్ణు వామె కట్టికోరిక తగదని చెప్పినను ఎట్టకేలకు రామచంద్రుని దోడ్తేర శంభుభట్టు నయోధ్యా నగరమున కంపెను. శ్రీరాముడు గరుడవాహనుడై వైకుంఠమునకు వెడలెను. శ్రీరాముడు తన యంతఃపురమునకు వచ్చుచుండగా విష్ణువు లక్ష్మీదేవిని పరీక్షింప గోరి యామె నొంటరిగ విడిచి తిరోహితుడయ్యెను. లక్ష్మీదేవికి రాముడెదురుగా వచ్చెను.

‘చెలువంపు చిరునవ్వు చెక్కుటద్దములు, మొలక వెన్నెలగాయు ముద్దుసోయగఁ...
వాలుగన్నులు మంచి వక్షస్థలంబు, నీలంపుజిగి నిగనిగ నొప్పుమేను
రాజనం బొనగూర్చు రత్నహారంబు, ఆజానుజాహులు నంగదంబులును
.....
కేరి మన్నకుని చెక్కిలిగొట్టు సొగసు, మీరినయట్టి యామేటి చెల్వంబు’.

గల శ్రీరామచంద్రుని గాంచి లక్ష్మీదేవి శ్రీమన్నారాయణుడే తన్నిట్లు పరీక్షించు చున్నాడని ముదమంది యీ రూపమున నున్నయపుడె, కలసి పొందగవలె గాకంచు దలచి, నీమాయ లన్నియు నేనెరుంగుదును, స్వామి నా కోర్కె దీర్చంగ బూనితిరి, అవలీల నీదు వయ్యారంబు జూచి, వ్రాలితిని నే మోహవనధిలో నిప్పుడు, కడతేర్చు రహిగూర్చు కొగిటజేర్చు, అడరి న న్నానంద మందించు మిప్పుడ'ని కోరెను. రాముడు తానేకవత్తివ్రతుడ ననియు, నట్టి కార్యము కూడ దనియు గర్హించెను. కాని యామె వినక రాముని చేలము పట్టి లాగెను. రాము డెటులో విడిపించుకొని పోబోవ నామె కోవముతో రాముని ఏకవత్తి వ్రతము చెడునట్లుగా 'ధరమీద కృష్ణావతారంబునందు, స్థిరమైన వ్రతమెల్ల చెడిపోయి పిదప'గోవభామలను, కురూపముగల భామలను బలిమాలి పదములపడి వేడికొనుచు, ధృతి దప్పి దొంగవై తిరుగుచుండెదవ'ని శపించెను. శ్రీరామచంద్రుడుకూడ కుపితుడై,

‘నాడైన నామిది నవమోహమహిమ, వీడక గుండుచు వెతల బొందుచును

కామించి విరహాన గ్రాగుచు మిగుల, కామేశ్వరనుపేరు గలిగియుండుదువు’

అని ప్రతిశాపమిచ్చి గరుడవాహనుడై వెడలిపోయెను. ఇదియంతయు జూచుచున్న విష్ణువు మరల ప్రత్యక్షమయ్యెను. లక్ష్మీదేవి తనకు బట్టిన దుర్గతిని భర్తతో చెప్పుకొని దుఃఖించెను. విష్ణు వామె నూరడించి, ‘శివునకు జన్మించి నజ్జనుల కామితార్థము లీదేర్చుము. నేనును కృష్ణావతార మెత్తెద’ ననెను. శివుడు శీతాద్రిపై తపసూచరించుచుండగా లక్ష్మీదేవి పోయి తనకోరికను వెల్లడించెను. శివు డామెతో నేను గారీదేవిని వివాహమాడునంతవరకు కొలనులో నుండుమని యొకకొలను చూపించెను. లక్ష్మీదేవి యందులో నివసించెను. గౌరి నుద్వాహమయిన కొన్నాళ్ళకు శంకరు డామెతో లక్ష్మీయున్న కొలనులో జలక్రీడలు నలెను. గారీదేవి యాకొలనులో నేడు దోసిళ్ళ నీరు ద్రావెను. లక్ష్మి యా నీటితో గారీదేవి గర్భమున ప్రవేశించెను. గారీదేవికి నద్యోగర్భమయ్యెను. ఏడు దోసిళ్ళ నీళ్లు గ్రోలినందున గారీగర్భమున లక్ష్మి నప్తకన్యలుగా జన్మించెను. వారి పేరులి.

‘పొడవైన మెఱుంగుల ప్రోవుచందమున, పెడతల జనియించెఁ బెరవాణియనగ శిరమున జనియించె శివవాణియనగ, కొప్పున జనియించె కొండహాణనగ మొగమున జనియించె ముద్దరాలనగ, చమ్మల జనియించె జిక్కులమ్మనగ కన్నెల్లార్గురకును కడవట బొడమి, చిన్నారి పొన్నారి చెలియలై యపుడు అన్నిట గొడలేని యాకారరేఖ, కమ్మల నుదయించె కామవల్లనగ

ఇటువలె శ్రీలక్ష్మి చేడువై వుట్టె'. పార్వతీశివులు సప్తకన్యకల నటనే విడిచిపోయిరి. వారి సంరక్షణమునకు పోతురాజును సృజించిరి. (ఇప్పటికిని తెలంగాణమునందలి ప్రతి గ్రామమున పోతురాజు - పోతులింగడు గ్రామ రక్షణార్థమై నెలకొల్పబడును. గ్రామమందేగాక పొలములంత బావులచెంత గూడ పోతులింగ డుండును.) బ్రహ్మ వారికి సమస్త సౌకర్యములతో నొకపురము నెలకొల్పి పోతురాజునకు కూనలమ్మను సృజించెను. (రాయలసీమలో మఱియు తెలంగాణము—మహబూబు నగరము మండలములందు కూలనమ్మ పదముల కధికప్రచారము గలదు.) ఒకనాడు శివుడు కామవల్లి ననుగ్రహించి యత్తులకు వాద్యోపకరణములు గూర్చి వారితో 'రమణ మీవంశ పారంపర్యమెల్ల, కమలాక్షి గొలుపుండు కామవల్లెమను, కామవల్లిని గొల్చు ఘనులెల్ల మున్నె, ప్రేమతో మిము చాల ప్రియజము జేసెద'రనెను.

కృష్ణావతారమున గోపకుమారులతో శ్రీకృష్ణు డొకనాడు గోవుల గాయ బోయెను. కామవల్లి తన యక్కలతో వచ్చి కొలనులో నోలలాడుచుండ కృష్ణునిగోవులు కొలను చీకాకుపరచెను. కామవల్లి గోవుల గోపాలకుల శిలలగునట్లు శపించెను. శ్రీకృష్ణ డక్కల వస్త్రాప్రహరణముచేసి పొన్నచెట్లెక్కి వేణువునూది శిలలను గోవులుగా గోపకులుగా మార్చెను. (అక్కల వస్త్రాప్రహరణమునకును గోపికావస్త్రాప్రహరణమునకును త్యాగరాజుగారి నొకాచరిత్రమునకును గల సంబంధ మెట్టిదో!) కామవల్లి వేణునాదమును విని వచ్చి కృష్ణుని తన్నేలు కొమ్మని వేడ్కొనెను. కాని శ్రీకృష్ణు డామెకు తమ శాపముల నెరిగించి 'అదిగాక మీద కల్యాణతారమున, పొదలుచు కవగూడి భోగింప గలవు. కమలాక్షి యందాక కాకనొందుచు' నుండవలయుననియు చెప్పెను.

మరియును 'అతనికి (ఘీషైకనృపతికి) రుక్మిణీయన నొక్క రూపు, చతురత నుదయించి నరవి నన్ బొందు, ధర్మంబుగలచోట దయగలచోట, అర్మిలి వసించి అర్చనల్ గొనుము, విరహ వేదన నిన్ను పుడింపకుండు, పరగ నింకొక్క వుపాయము గలదు, ధరణీతలంబున ధర్మాత్ములుగను, వారని దంపతులలో నొక్కరి బట్టు, వారిలో నొక్కరి వసించు నేను, ఆరూఢి మనకు కల్యాణంబు గల్గా, తప్పక కలికావతారం నందు, కర్పూరగంధివై గైకొందు నిజమని విరహోపశాంతిని చెప్పెను.

కామవల్లి యటులేయని తన యక్కలతో చెప్పి తాను పోయి రుక్మిణీయై జన్మించి శ్రీకృష్ణుని పొందెను. ఆ మహాదేవి డెబ్బదిరెండు ప్రదేశముల కొలకులందు

వెలసి పూజాదికము లందుచున్నది. ఈ విషయము స్త్రీలు పాడుకొనెడు పాట (స్త్రీలపాటలసంపుటము) లో స్తానకాలను శీర్షికతో నున్నది. ఇది స్థానశబ్దమునకు జానపదరూపము.

స్త్రీలాకాంక్షించెడు కుభము లెట్టివో అట్టివానికై వారొనర్చు ప్రతములెట్టివో మన మిదివరకే పరిశీలించితిమి. 'చిక్కళ్ల గొర్రెవ్రతము పాట' లో స్త్రీజనముల కుండు సాధారణమైన కోరికలు కాంచనగును. మామపూర్ణిమ ముందు వచ్చెడు రథసప్తమినాడు 'చిక్కి చిక్కి నేను చిక్కుళ్ళగొరి నోము పట్టితి' నని చెప్పి అక్షతలు చల్లుకొని,

ఎత్తుకున్న పిడ్డ నెడబాయకుండా - చంకలో నున్నపిడ్డ వదలకుండా
వక్కలో నున్నపిడ్డను పాయకుండా - కంటికి బెట్టిన కాటుక కదలకుండా
చేతికున్న గాజులు చెదరకుండా-కాలిమచ్చై కదలకుండ కట్టి నబట్ట విడువకుండా (కట్టకుండా?)
తొడిగిన రపితే లొడుగుకుండా-వంటిసొమ్ము వదలకుండా వెంటపురుపుని పాయకుండా'

ఉండవలయునని గొరిని ప్రార్థించి బంగారు చిక్కుడుపువ్వు చేయించి చీర రవికతో నొక ముత్తైదువ కిచ్చి అర్పింతురు. స్త్రీలకు కావలసిన కోరికలన్నియు దీనిలో నున్నవి.

స్త్రీలపాటలుగానున్న ఈ ప్రతములు బహుళః స్త్రీలకును చాతుర్వర్ణ్యముల వారికిని పూజాధికారమును కల్పించుట కుద్దేశింపబడినవి. వీరకైవస వీరవైష్ణవ మతోజ్జ్వంభణఫలితముగా నిట్టి సంస్కారమునకు తావు లభించినదని మన మూహింపవచ్చును. ఒక్కొక్క విషయమున కొక్కొక్క ప్రతముగా కర్మ కాండ పెరిగి (జానపదులందిట్టి) వాఙ్మయరూపమున మనకు దక్కినది. 'స్త్రీల ప్రతకథల' వంటి ప్రత్యేక గ్రంథములే వెలువడినందున నాయా ప్రతముల పేర్కొంటినేగాని వానిని విమర్శింప బూనుకొనుటలేదు. ఈ ప్రతముల సంఖ్య యపరిమితము. పాడిపెంపునకు గూడ నోము నోచుట మనవారి కలవాటు. ప్రతి చిన్న విషయమునకు వేదవిహితకర్మ లున్నటులే ప్రతిచిన్న కామనకై ప్రతము లున్నవి. ఉదాహరణకై 'చల్ల చిత్తనోమ' నునది పాడి నాకాక్షించి చేయునోము. శ్రీగంగాధరం గారిచ్చిన పాటనే యుట్టుకొంచెదను.

చల్లచిత్తనోము నోవవే తల్లీ-వెల్లయాపులపాడి చేయవే తల్లీ
ఇల్ల పాలనేత అలుకవే తల్లీ-ఎల్ల సొమ్ములు నీవు తాల్చవే తల్లీ

చల్లగను సుతులతో సాగవే తల్లి-కొల్లలుగ సౌభాగ్య మేలవే తల్లి
చెల్లవి సంవదలు చేపట్టుతల్లి-ఎల్ల వీదల నాదరింపవేతల్లి'

చల్ల వెన్నలతో నీవ్రతోద్యాపనము జరుగును. ఈ విధముగా పాడికి పంటకు ధనమునకు దాంపత్యమునకు, ఐదవ తనమునకు, ఆపద తొలగుటకు, చివరకు అందచందములకు కూడ వ్రతములున్నవి ఈ వ్రతములన్నింటి ఫలితాంశ మొక్కటే. అది యేమన, 'కథ లోపమైనను వ్రతలోపము కారాదు. భక్తి లోప మైనను ఫలము తప్పదు'. ఈరెండు వాక్యములు కర్మకాండ ప్రాధాన్యమును దాని వ్యాప్తిని స్పష్టపరచును. పైన చెప్పిన కారణములవలనముద్రిత వాఙ్మయపరిశీలనము నింతటితో విరమించి నేను సేకరించిన కొన్ని గేయముల నుదాహరింతును.

శ్రీ అచ్యుతరాజుగారి సహాయమున ముస్తాబాదు గ్రామమున ఏకాదశీ వ్రతమునకు సంబంధించిన చిన్నగేయము మొకటి సేకరించితిని.

'చిత్తమ్మ ఏకాశి చిలుకు దాదోశి, మాదుమ్మ ఏకాశి మంచి దాదోశి
దక్షకుని ఏకాశి ఇంక నెల్లాళ్లు-కానెపుల్లలు దెచ్చి కనువార దీసి
అవు పెండా దెచ్చి అరుగుల్లు అలికి-గోవుపెండా దెచ్చి గోరెంల గలిపి
ధరణిమీద సాన్ను దట్టంగ చల్లి-కాళ్ళు మొకమూ గడిగి కడువలూ గడిగి
కడువకూ ఆ కాంత ఏమాని మొక్కు-అష్టసంపద లివ్వు అతిభాగ్య మివ్వా
కోటిసంపద లివ్వు కోమాండల నివ్వా-ఎప్పటికి ముత్తైదతనము నాకివ్వా'

'బొడ్డెమ్మ' 'బ్రతుకమ్మ' పండుగలు తెలంగాణము ప్రత్యేకతను చాటు నట్టివి. ఈ పండుగలు సాగరాండ్రదేశమున కానరావు. ఈ పండుగల నాధారముగా చేసికొని తెలంగాణమున పెరిగిన వాఙ్మయ మధికముగా నున్నది. లక్ష్మీపార్వతుల పూజనములు తెలంగాణమున బ్రతుకమ్మపండుగ రూపు ధరించినవి. ఆళ్వయుజగుద్దపాడ్యమినుండి మహర్షివమి వరకు తొమ్మిది దినములు బ్రతుకమ్మ పండుగ జరుగును. దీనికి పూర్వము తొమ్మిది దినములు బొడ్డెమ్మ పండుగ జరుగును. ఇది మహాలయామావాస్యతో పూర్తియగును. బొడ్డెమ్మ పిల్లలపండుగు. ఇందులో పెద్దలంతగా పాల్గొనరు. ప్రేక్షకత్వ మేగాని పెద్దరికము వారికేమియు నుండదు. పుట్టమన్నుతో నొక పీటమీద ఐదంతరువుల బొడ్డెమ్మను భాద్రపద బహుళపంచమినాడు నిర్మింతురు. దానిపై నొక కలశ ముంచెదరు. కలశముపై నొక కణుము (కొత్త రవికెబట్ట) నుంచి పసుపు గౌరమ్మను నిల్పి పసుపుకుంకుమ లిడి రుద్రాక్ష, గోరంటి, ఖీర పువ్వులతో నలంకరింతురు ఇది

ప్రతి యింటిలో చేయనవసరములేదు. పల్లెటూరి యందు వాడక్కొక్క కుటుంబమువారైనను చేసిన చాలును. సాయంకాలమున ఇంటిముందర నలికి మ్రుగ్గులుపెట్టి బొడ్డెమ్మ నచ్చట నిలువగనే ఆవాడలో నుండు ఆడపిల్లలందరచ్చట చేరుకొందురు. పెద్దలీ వినోదమును చూచుటకై వచ్చెదరు. చూడవచ్చిన పెద్దలలో నొక స్త్రీ పాటలు చెప్పుచుండగా పిల్లలు చేతులు తట్టుచు బొడ్డెమ్మ చుట్టు తిరుగుచు పాడెదరు. సాధారణముగా బ్రతుకమ్మ పండుగలప్పుడు పాడెడు పాటలనుగూడ ఈనమయమున పాడుదురు. బొడ్డెమ్మ నృత్యములను ఆటపాటలను మన మొత్తరాహుల 'గర్భో' నృత్యముతో పోల్చుకొనవచ్చును. 'గర్భో' శబ్దమే 'గొబ్బి'యని పండితుల యభిప్రాయము. అంద్రదేశమున గొబ్బియాటలు మన మెరిగినవే. బొడ్డెమ్మకూడ వాని యనుకరణమేయని నాయభిప్రాయము. చీకటి పడువరకు 'బొడ్డెమ్మ' ఆటలాడుకొని తరువాత 'ఫలహారముల'పంచిపెట్టి బాలికలు మరల నా బొడ్డెమ్మను దాచి పెట్టెదరు. బొడ్డెమ్మ పాటలందొక చక్కని చందమామ పాట గమనింపదగినది. (ఇది మాచెల్లెలు రాజ్యలక్ష్మి పాడి వినించినది.)

‘మాలమర్రి మేడమీద చందమామ		వెండియ్య వేనగరలు చందమామ	
వెండియ్య వేనగరలకు	,,	ఇత్తడియ్య చేరెలు	,,
ఇత్తడియ్య చేరెలకు	,,	రాగియ్య కడువలు	,,
రాగియ్య కడువలకు	,,	ముత్యాల ముగ్గులు	,,
ముత్యాల ముగ్గులకు	,,	వజ్రాల వాకిండ్లు	,,
వజ్రాల వాకిండ్లకు	,,	పవడాల పందిళ్లు	,,
పవడాల పందిళ్లకు	,,	మంచిసీళ్ళ బావి బుట్టె	,,
మంచిసీళ్ళ బావిప్రక్క	,,	మంచిమల్లె తీగబుట్టె	,,
కోసేవా రెవరులేక	,,	కొండెత్తు పెరిగిపాయె	,,
కోయిండు చందప్ప	,,	పంచిపెట్టు గొంమ్మ	,,

ఈ పాట వ్యంగ్యప్రధానమైనది. ఈ పాటలు పాడెడువారు కన్యకలని తొలుకనే మనవిచేసితిని. ఇందులోని మంచిమల్లె తీగ యవివాహితకన్య. కోసేవారెవరులేక యాతీగ కొండెత్తు పెరిగిపోయినదని వ్యంగ్యచిత్రణము. ఎంతచక్కని భావనమిది. ఆ యవివాహితకన్యకు వివాహము చేయించుటకు పూనుకొనవలసినవారు చందప్ప మరియు గొరమ్మలట. కన్యకలు తమ వివాహము లగుటకును మంచిభర్తలు లభించుటకును గొరీదేవిని బొడ్డెమ్మ రూపముగా

నర్సింతురని మనము భావించవలెను. బొడ్డెమ్మ పండుగ సందర్భమున పాడుకొనెడుపాట లింకను కలవు. వానిలో నొక్కదానినే యుదాహరించితిని. తొమ్మిదవనాడీ పండుగ ముగియును. అనాడు బొడ్డెమ్మ నర్సించి కలశములో వడపిల్లలందరు ప్రతిదినము తెచ్చిపోసెడు బియ్యముతో పరమాన్నము వండి పంచిపెట్టి ఒకబావిదరి జేరి,

‘బొడ్డెమ్మ బొడ్డెమ్మ బిడ్డలందారే-బావిల పడ్డావారికి బారిద్దరమ్మా
చెల్లబడ్డా వారికి చేరిద్దరమ్మా-కుంట్ల బడ్డావారికి కోరిద్దరమ్మా
నిద్రపో బొడ్డెమ్మ నిద్రపోవమ్మా-నిద్రకూ నూరేండ్లు నీకు వెయ్యేండ్లు
నిమగన్న తల్లికి నిండ నూరేండ్లు’ అని పాడుచు బొడ్డెమ్మను నీళ్లలో
జారవిడచెదరు.

బొడ్డెమ్మ పండుగ తరువాత బ్రతుకమ్మ పండుగ. శారద లక్ష్మితో వచ్చి పల్లెటూళ్ళను ప్రపుల్లముచేయు నీపండుగ కిదియే సాటి. తెలంగాణమందన్ని మండలములందును ఈపండుగ చేయుదురు. ఆయాగ్రామములం దుండెడు స్త్రీలందరును(వారితోపాటు వారిని చూచుటకు పురుషులుకూడ) ఒకచో సమావేశ మగుట కింతకన్న మరయొక తరుణముండదు. ఈ పండుగ మూలమున, గ్రామప్రజలంద రొకచో కూడెదరు. పరస్పరసమ్మేళనమునకు గుళ్లు గోపురములు తిరునాళ్లు, ఇట్టి పండుగలు మన పూర్వులు కల్పించిన సదుపాయములు వీనివలననే మన జాతీయతాసూత్రములు పడుగుపేకలై నవి.

ఈ పండుగదినములందు ప్రతిదినము వెదురు లేదా దుసేరు తీగలతో నల్లిన సిబ్బిలో గుమ్మడి పూవులు పరచి వానిపై తంగెడు, పైడితంగెడు, గునుగు, నువ్వు, రుద్రాక్ష, కట్ల, గట్టుగొరిమిడి, కాకర, బీర, గన్నేరు, పొట్ల, కట్లాయి పువ్వులతో బ్రతుకమ్మను పేర్చి దానిపై గౌరమ్మను నిలైదరు. వసువు కుంకుమలతో నర్సించి పగలే బ్రతుకమ్మలను నోమట్టిలో నొక పీటపై పెట్టి యుంచెదరు. సాయంకాలము నాలుగు గంటలవరకు పెద్దలు, పిన్నులు తమకున్న విలువగల వస్త్రములు, భూషణములు ధరించి బ్రతుకమ్మలను తలకొకటి చేతులలో పట్టుకొని ఊరిబయట చెరువుదగినో, కాలువకడనో, గుడియందో గుమికూడి బ్రతుకమ్మలను మధ్యన నిలిపి చుట్టు తిరుగుచు చేతులు తట్టుచు పాటలు పాడెదరు. ఆ గ్రామలక్ష్మిని చూచుటకు మగవారుకూడ వచ్చి దూరమున కూర్చుండెదరు. మగపిల్లలు కట్టె గొట్టములతో కాగితము, పాపడకాయల

'బారులు' నింపి ఆటపాటలందు నిమగ్నులైన స్త్రీలపై ప్రయోగింతురు. వరుసలోనున్న కలకంఠి యెకర్తు గొంతెత్తి పాటచెప్పుట కారంభించును. తక్కినవారంద రామె ననుగమింతురు. విశాలమైన ప్రదేశమున నిట్టి బంతులు నాలుగైదు కట్టి ఎవరికి వచ్చిన పాటలు వారు పాడెదరు. ఈ పాటలందు లక్ష్మీ పార్వతుల స్తోత్రములేకాక పౌరాణికగాథ లెన్నియో కలవు. సీత, అనసూయ, చంద్రమతి, శశిరేఖ, సత్యభామ, సావిత్రి, కన్యకాపరమేశ్వరి మున్నగువారిని గురించి పాడెదరు. ఇప్పుడిప్పుడు గాంధీవంటి యాదర్శపురుషుల జీవితములు కూడ పాడుకొనుచున్నారు. ఈపాటలందు ప్రతి చరణము చివరన, కోలు, ఉయ్యాలో, చందమామ, గౌరమ్మ మున్నగు పదములం దేదోయొకటి వచ్చుచుండును. బ్రతుకమ్మ పాటలని పెక్కు గేయములు ముద్రింపబడినవి. కొన్ని ముద్రణము కాలేదు. ఒక చందమామ పాటలో బ్రతుకమ్మ పుట్టు పూర్వములు వర్ణింపబడినవి. ఈ పాటను రచించిన కవి ఓరుగల్లు సమీపముననున్న మొగిలిచెర్ల గ్రామవాసి. అతడిప్పటికి ఐదు తరములకు పూర్వముండిన వాడని యాతని వంశీయులు నాతో చెప్పిరి. ఈ పాట ఓరుగల్లు మండలమున ప్రతియింట నొక్కరికైన కంఠస్థముగా నున్నది.

శ్రీలక్ష్మిదేవియు	చందమామ	సృష్టి బ్రతుకమ్మయ్యె	చందమామ
పుట్టినారీతి తెప్పె	,,	భట్టు నరసింహకప	,,
ధర చోళదేశమున	,,	ధర్మాంగుడను రాజు	,,
ఆరాజు భార్యయు	,,	అతి సత్యవతి యండ్రు	,,
నూరు నోములు నోమి	,,	నూరుమందిని గాంచె	,,
వారు శూరులయ్యు	,,	వైరులచే హతమైరి	,,
తల్లిదండ్రు లవుడు	,,	తరగనీ శోకమున	,,
ధనరాజ్యములు బాసి	,,	దాయాదులను బాసి	,,
వనితతో నారాజు	,,	వనమందు నివసించె	,,
కలికి లక్ష్మినిగూర్చి	,,	ఘనతపం బొనరించె	,,
ప్రత్యక్షమై లక్ష్మి	,,	వలికె వర మడుగుమని	,,
వినుతించి వేడుచు	,,	వెలిది తన గర్భమున	,,
పుట్టుమని వేడగా	,,	పూబోటి మది మెచ్చి	,,
సత్యవతి గర్భమున	,,	జన్మించె శ్రీలక్ష్మి	,,
అంతలో మునులునూ	,,	అక్కడికి వచ్చిరి	,,
కపిలగాలవులునూ	,,	కళ్యపాంగీరసులు	,,

అత్రి వసిష్ఠులు	చందమామ	ఆకన్నీయను జూచి	చందమామ
బ్రతుకుగనె ఈతల్లి	,,	బ్రతుకమ్మ యనిరంత	,,
విలుతు రదివరనుండి	,,	ప్రియమ్మగా తలిదండ్రీ	,,
బ్రతుకమ్మ యనుపేరు	,,	ప్రజలంత అందురూ	,,
తాను ధన్యుండంచు	,,	తన బిడ్డతో రాజు	,,
నిజపట్టణము కేగి	,,	నేల పాలించంగ	,,
శ్రీ మహావిష్ణుండు	,,	చక్రాంకుడను పేర	,,
రాజు కేషంబున	,,	రాజు ఇంటికి వచ్చి	,,
ఇల్లింటమసి వుండి	,,	అతివ బ్రతుకమ్మను	,,
పెండ్లాడి కొడుకులా	,,	పెక్కుమందిని గాంచె	,,
ఆరుపేలమంది	,,	అతి సుందరాంగులు	,,
ధర్మాంగుడనురాజు	,,	తన భార్య సత్యవతి	,,
సరిలేని నీరులతో	,,	సంతోష మొందిరి	,,
జగతిపై బ్రతుకమ్మ	,,	శాశ్వతంబుగ వెలసె	,,

చోళదేశమును పాలించిన ఈ ధర్మాంగు డెప్పటివాడో? పామునుగన్న ధర్మాంగద రాజు కాశ్మీరమువాడని 'ధర్మాంగద-పాముపాట'లో నున్నది. తెలుగుదేశమున కొకప్పుడు చోళదేశమును పేరుండెడిది కాబోలు. తెలుగుచోడుల వృత్తాంతము ప్రసిద్ధమేకదా. మహాబూబునగరం మండల ప్రాంతమునకు ప్రాచీనమున చోళ దేశమును సంకేతముండినట్లు శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగా రనుచున్నారు. యువాన్ చాంగ్ ఈదేశ భాగమును 'చిళియా' యని వ్యవహరించెనట. చోడులు తెలుగు దేశమునందు పుట్టి అరవదేశము జయించి యచ్చట స్థిరపడిరని శ్రీ భావరాజువా రూహించిరి. తమిళదేశమే వారి జన్మస్థానమనియు తెలుగునాడు వలన ప్రదేశమనియు నితరచారిత్రకుల యభిప్రాయము. మొత్తముమీద క్రీ.శ. ఆరవ శతాబ్దిమునుండియైన చోళవంశములవారు కడపమండలములో నుండిరి. కనుక చోళరాజులకు సంబంధించిన ఈకథ కడప కర్నూలు మండలముల మీదుగా మహాబూబునగరం మండలమునందు వ్యాపించి తెలంగాణమందంతట ప్రాకియుండునని నా నమ్మకము. రాయలసీమ మరియు తెలంగాణములకున్న సాన్నిహిత్యము సర్వజనవిదితము.

లేకలేక పుట్టిన బిడ్డకుగాని, పెక్కుమంది చనిపోయిన తరువాత దక్కిన బిడ్డకుగాని యిప్పటికిని తెలంగాణమున బ్రతుకమ్మయని పేరు పెట్టుకొందురు. దేశముపై నీకథాప్రభావ మంత ప్రగాఢముగా వడినది. వరలక్ష్మి సమారాధన

మొనర్చు తెలుగు మదవతులు గొంతులు కలిపి ఈ పాటపాడెడువేళ ప్రతిగ్రామము పులకరించు ననిపించును. ఈ పాటను రచించిన కవియే 'గౌరి పాట' రచించెను. ఇదికొంత సంస్కారమున్న యింద్రయందుగాని ప్రచారము గడించలేదు. దీనిలో సాహిత్యపుజిగి యధికముగా నుండుటే యిందులకు కారణము. ఈ గేయము పెద్దదగుటచే అటనట కొంత యుదాహరించును.

'శ్రీలక్ష్మి నీ మహిమలూ-గౌరమ్మ-చిత్రమై తోచునమ్మా
భారతీ సతీపయ్య బ్రహ్మకిల్లావై పార్వతీదేవివై పరమేశు రాజీవై
పరగ శ్రీలక్ష్మివయ్యా-గౌరమ్మ-భార్యవైతివి హరికినీ ||శ్రీ||
ముక్కోటి దేవతలు చక్కనీ కాంతలు, మక్కువగ నినుగూర్చి పెక్కునోములు నోచి
ఎక్కువా వారైగా-గౌరమ్మ-ఇహలోకముల యందునా' అని గౌరీదేవిని ప్రోత్రమొనర్చి
జానపదకవి యామె నిట్లభివర్ణించుచున్నాడు.

'గొప్పయగు సీమద్ధ-కొప్పింద్రనీలములు, గప్పు చీకటి జగతి గప్పు కొప్పునవిల్ల
చెప్పతరము గానిదీ-గౌరమ్మ-చంద్రరేఖా పాటిది ||శ్రీ||
నిగనిగాయనెడు నీ నగుమోము జూచితే, జగతి పున్నమనాటి చంద్రుణ్ణి ఓడించు
సొగసైన నీ తిలకమూ-గౌరమ్మ-చూచితే ఆనందమూ ||శ్రీ||
నల్ల వరీబియ్యమో మల్లెమొగ్గలొ లేక, తెల్లనజ్రంబులో ముట్లోకములు యేలు
తల్లి నీ దంతబులూ-గౌరమ్మ-దానిమ్మ బీజంబులూ'
ఇక పండుగను గూర్చిన వర్ణనము చూడుడు.

'బాలలూ వృద్ధలూ ప్రాణాంగనలు కన్నె ప్రాయంపుకాంతలూ పరగ నాశ్విజుకర్ణ
పాద్యమీ మొదలుకోసీ-గౌరమ్మ-భక్తి నీయందు నిట్టి ||శ్రీ||
తొమ్మిడి దినములు నెమ్మనంబున బొంగి, అమ్మలక్కలుగూడి అస్త్రితో తమకున్న
సొమ్మలూ ధరించుకా-గౌరమ్మ-శోభనంబని పాడుచూ ||శ్రీ||
బంగారు పువ్వులూ బ్రతుకమ్మయని పేర్చి, మంగళంబుగ నిన్ను మధ్యనా నిల్చియు
రంగు గుమ్మడి పువ్వులూ-గౌరమ్మ-రాశిగా నర్పించురూ ||శ్రీ||
కట్లయి పువ్వులూ కాకెర పువ్వులూ-కలగోటుపువ్వులూ గన్నేరు పువ్వులూ,
పొట్లపువ్వులు జల్లుచూ-గౌరమ్మ-పొగడ పువ్వులు నింపుచూ ||శ్రీ||
పారిజాతంబులూ పైడితంగెడుపూలు, గోరెంట పొన్నలు కురువింద మల్లెలు
తీరు రుద్రాక్షపూలూ-గౌరమ్మ-పేరైన ముకుమాయలూ(?) ||శ్రీ||
పారిమీగడ లల్లు పానకంబులు జాన్చు. పోళీలు మరి మడుగుపువ్వులూ శేమియార్
మేలు శర్కర గరిజెలూ-గౌరమ్మ-మెప్పుగా నర్పించురూ ||శ్రీ||
గంగ నర్మద యమున కావేరి మరీయునూ, తుంగభద్రాది ముచికుంద నదితీరముల
బొంగి వేడుకమీరగా-గౌరమ్మ-పురుషులూ స్త్రీలు గూడి ||శ్రీ||

కోరి ఈరీతిగా కేరి పు జింతుము, చారునందర మైన సౌభాగ్యముల నిచ్చి
కాచుణ్ణమున నేలుమి-గౌరమ్మ-కల్పాయు వొసగి మాట

||శ్రీ||

కావేరి తమిళదేశమునకును, తుంగభద్ర రాయలసీమకును, ముదికుంద (మూసా నది) తెలంగాణమునకును ప్రాతినీధ్యము వహించుచున్నటుల దోచెడిని. సాయం కాల మగువరకు ఇట్టి పాటలు పాడుకొని ఆతరువాత వారు వారు తెచ్చిన 'చద్దులు' లేదా 'ఫలహారములు' వాయనము లందించుకొందురు. మొదటి దినము బాగాలు తులసిదళములు వాయనములందుకొనెదరు. తొమ్మిదవనాటి బ్రతుకమ్మపండుగునకు 'చద్దుల బ్రతుకమ్మ' యని పేరు. ఆనాడు పెనరు, గోధుమ, బియ్యము, కొబ్బరి నువ్వులు, ఈ యైదువిధముల చద్దులు తీసికొనిపోయి వాయనము లందుకొనెదరు. వాయనము లిచ్చుకొనునప్పుడు ఇంతట పూర్వము జగడమాడుకొని మాటలాడు కొనని మగువలకూడ ఆనాడు పూర్వవైరములు మరచి స్నేహసూత్రముల కట్టుపడుదురు. ఎంత మంగళకరము లీ సన్ని వేశములు! వాయనము లయిన పిమ్మట బ్రతుకమ్మలను నీళ్ళలో వాలారించి తమతమ గృహములకు వెడలి పోయెదరు. ఆరవనాటి పండుగను అష్టమందురు. ఆనాడు బ్రతుకమ్మల పేర్చుటకాని ఆడుటకాని యుండ దెందునకో! ప్రస్తుతము క్రొత్తచదువులు చదువుకొన్న ప్రియ బ్రతుకమ్మ నాడుటలేదు. వారి దృష్టికిది మోటు.

అగ్రవర్ణములవారికి లక్ష్మీగౌరీ ప్రతములు, పూజ లున్నటులే శూద్రులకు ఎల్లమ్మ, మైనమ్మ, పోచమ్మ, బాలమ్మ మున్నగు దేవతలు కలరు. పలనాటి వీరకథాచక్రము, కాటమరాజు కథాచక్రముల వలెనే ఈ శక్తి కథాచక్రముగూడ విస్తారమైనది. ఈ దేవతల-శక్తుల కొలుపులువల్లెటూళ్ళయందు పంబాల (బవనీల) వారుకొలిచెదరు. బవనీలవాంకే భైండ్లవారనియును పేరు, అది వాంకేతనుండు వాద్యవిశేషముచే గలిగిన పేరు. జమిడిక, జవనిక, పంబ మున్నగునవి వారి వాద్యమునకు పేర్లు. ఎల్లమ్మకే రేణుకాదేవి యనిపేరు. ఈ కథయే క్రీడాభి రామమున 'పరశురాముని కథలెల్ల ప్రాధి బాధె చారుతరకీర్తి బవనీలచక్రవర్తి' యని చెప్పబడినది. ఎల్లమ్మ (రేణుక) కుమారుడు పరశురాముడు. బలనీల చక్రవర్తి పాడిన పరశురాముని కథలెట్టివో? పరశురామాయణముగూర్చి Tylor పండితుడు కొంత వ్రాసినట్లును, మెకంజీ ప్రతులలో నీకథా విషయమున్నట్లును తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావుగారు పేర్కొన్నారు¹. తెలంగాణమున ప్రచార

1. తెలుగు వీరగాథాకవిత్యము.

మందున్న ఒక 'ఎల్లమ్మ' కథను నేను సేకరింపగలిగితిని¹. దానిలోనున్న కథను క్లుప్తముగా మనవిచేయుదురు,

'యెలిగొండ పుట్టంగ సలిగొండ బుచ్చె-సలిగొండ పుట్టంగ యెలిగొండ బుచ్చె
యెలిగొండ సలిగొండ యేలేటివారు-సత్యమైన గౌతము డసాహస్య ధీరుడు'

జానపదుల కథలందు వాలుగొండ పట్టణము తరచుగా కాననగును. అట్టి యునికి లేని పట్టణములే పైన పేర్కొనబడిన యెలిగొండ సలిగొండ పట్టణములు. గౌతముని భార్య అహల్య.వారి సంతానము సప్తముపులు. ఒకనాడు భగవంతుడు వచ్చి గౌతముని ఎఱ్ఱకొఱ్ఱల సాహిత్యము (సాహిత్యమనగా తెలంగాణమున స్వయంపాకము) కోరెను. ఎఱ్ఱకొఱ్ఱలు లేనందున గౌతముడు భగవంతుని తాత్కాలికముగా ప్రార్థించి మరిల కొన్నాళ్ళకు రావలసినదిగా చెప్పి సాగనంపి రేగడిలో 'మట్టి కొట్టి నేడు మరి పోడుచేస్తు², పోడులో కొఱ్ఱలు పొలుపొంద గాను, పండించి సామిని పవళించబెట్టి, వారికి సాహిత్యము వరుసతో నిస్తు'నని యోజన చేసెను. ఒకనాడు ముహూర్తము నిర్ణయించుకొని తన సప్తసంతానముతో గౌతముడా రేగడికి పోయి దానిలోనున్న మట్టిచెట్టును తన చంద్రాయుధముతో సరితెను ఆమట్టి పుట్టిననాడు పుట్టిలందులో నొక నాగేంద్రుడు పెరుగుచుండెను. అతడు, 'వన్నెండు శిరసులు పైనను యెత్తి, గౌతముని మాటను ఘనముగా వినియె, మానవులెవ్వరో మాట వినవచ్చె'నని కోపముతో 'తెల్లని గుడ్లకు తెచ్చె రక్తంబు, తరిమికొట్టెను. పాము తామసంబునను'. సప్తముపులతో గౌతముడు పారిపోయెను. పామువలన కలిగిన పరాభవమునకు నొచ్చుకొని గౌతముడు గారడివాని వేషముతో పోయి నాగసర్వమూదెను. నాగము శాంతించి తన పుట్టలోనికి బోవుసమయమున కత్తితో దాని పండ్రెండు శిరముల నరికి గృహము చేయికొనెను. మరునాడు గండ్రగొడ్డండ్లు నూరించి, భార్యతో బోనము సిద్ధముచేయించి, కొడుకులతో తరలిపోయి, దూపదీప నైవేద్యము లిడి, 'పాములకు ఆ మట్టి పడనుద్ద మట్టి. త్రాచుపాములకు తాపై న మట్టి జేరిపోతులకు ఆ మట్టి జగమైన మట్టి కుంచిన పాములకు ఆమట్టి, కుదురైన మట్టి, పక్షిలకు

1. శ్రీబి.మంగయ్యగారి గేయమును సేకరించుటలో తోడ్పడిరిదీనిని వినిపించినది బైంద్ర (బవనల) స్వామి. చొప్పదండిగ్రామము. 12-12-1954. రాత్రి.

2. పోడుచేయుట. యనగా పొలమునకుగాని చేనునకుగాని గట్లు ఏరుపాటు చేసి చెట్టుగొట్టి సిద్ధము చేయుట.

ఆ మట్టి పడనున్న మట్టి, త్రాచుపాముల మట్టి తానైన మట్టి జేతిపోయెను. ఆ మట్టి జగమైన మట్టి, కుంటెన పాములకు ఆమట్టి కుదురైన మట్టి, సజ్జలకు. ఆ మట్టి పడనున్న మట్టి, పెంజర పెదపాములకు పేరైన మట్టిని కొడుకులచే నంకించెను. ఆ మట్టిపేరు యాదవుల మట్టియట. ఇంటికి వచ్చి పాలు వ్రాపెడు పిల్లని బంగరు పావుకోడుతో కొట్టి చంపెను. ఇప్పటికి సర్పహత్య మార్గాల హత్యయను రెండుపాపము లాతనికి గలిగెను. మరునాడా మట్టిచెట్టును కాల బెట్టుచుండగా పక్షులు చచ్చెను. మృగశిరలో నాతడా రేగడిలో దంఢెతో! విత్తనములు చల్లెను. కొట్టచేను మొలచెను. అచేనులో మేయుచున్న ధేనువును కూడ గొతము దొకనాడు కోపముతో చంపెను. ఇన్ని పాపముల వలనారాధమై యారడు 'శోభనాల' బావి త్రవ్వించెను. కాని యాబావిలో నొక బ్రాహ్మణుడు పడి చనిపోయెను. గొతముడు తనకు గలిగిన పాపము లన్నింటికి ఒకచి నముద్రస్నానము జేయ సంకల్పించెను. బార్యాభర్త లిరువురను సముద్ర స్నానమునకై బయలుదేరి పోవుచుండగా మధ్యేమార్గమున 'తేకు పెట్టెము క్రింద తిన్నగా నవుడు, మొగనక్క అడినక్క రెండు కూటమాడు, అహల్య శనుల జూచె అనక్కలాను'. అహల్య గొతమునితో 'చెట్టుక్రిందను యేమొ చేసినది రాజు. చూదాము పదవయ్య సొంపుతో మన'మనెను. వారిటకు పోవునకి నక్కలు విడిపోయెను. వాని రేత మొక తేకుటాకులో బడి మగళకువయ్యెను. వారా బానిని గ్రహించి జమదగ్నియని నామకరణము చేసి పెంచిరి. జమదగ్ని పెద్దవాడయ్యెను. శివపురమును పాలించు శంకరుడు తన కూతురగు రేణుకను. ఎల్లమ్మను. ఆతనికిచ్చి పెండ్లి చేయ నిశ్చయించెను. ఒక శుభముహూర్తమున 'పొలుపొంద ముత్యాల పోలును వ్రాసి, నవరత్న బాసిగము నయమొప్ప గట్టి, చెలువుగ ముత్తైదువలు సేనలు జల్ల, తెలివైన పుణ్యశ్రీలు దీవనలు ఇవ్వ, అందంది బ్రాహ్మణులు ఆశీర్వాదంప' రేణుకాజమదగ్నుల కుద్వాహమయ్యెను. శివుడు కూతురునకు 'మైసామాపురము' నరణముగా నిచ్చెను. సప్తర్షులకు జమదగ్నిపై కోపము కలిగెను. సమష్టిగా నుండుటకీచ్ఛగింపక వేరుబడవలయునని వారు కోరిరి. గొతముడు తనకున్న యాస్తిని కొడుకులకు పంచెను. కాని జమదగ్ని పాలునకు మాత్రము గొతము దొనర్చిన పాపమంతయు వచ్చెను. జమదగ్ని తన దురదృష్టమునకు వగచి తపమాచరించి పాపము దొలగించుకొన నిశ్చయించి ఎల్లమ్మతో చెప్పిపోయెను. ఆతని తపమునకు భగవంతుడు మెచ్చి ఆకలి దప్పికలు లేకుండునట్లు వరమిచ్చి యటనొక 'ధర్మచలమ' గావించెను.

1. ఒకవ్యవసాయపు పనిముట్టు. ఇది దంతశబ్దమే. దంతములు కలదని యర్థము.

ఇట్లుండ నొకనాడు రేణుక తన భర్తను చూడగోరి వట్టిచేతులతో బోవనొల్లక కాళింగమడుగు చెంతకు బోయి సర్పరాజును నాగస్వరముచే శాంతునిజేసి యటనున్న వంధాన్యమును మరీ వోడిగట్టుక మాపురముజేరెను. (మాహారమే చూపురమైనది. మాహారమ్మక్కసాని యచటి దేవత. ఆమెయే ఏకవీరయని క్రీడాభిరామముపలన దెలియనగును.) అచట బోనము వండి యలంకరించుకొనెను. ఆమె వర్ణనము, స్తోత్రము ఇట్లున్నది.

‘పూత చెందిరముల బొట్టు భూమి అవతరించినావు,

పూతజేసి వోరంగంటి మాత యెల్లమ్మా

చేరెదేసి కన్నులాది చెలియ ఓరుగంటి యెల్ల

వాగలాడి తూర్పునుంచి వనిత వచ్చెనూ,

మాసి వచ్చెనా చింత మాసి వచ్చెనా

మారు దేరామునుంచి మగువ వచ్చెనూ

శివుని పూదియ్యి చింత మాసి వచ్చెనే,

యేమనైన నందిగొంది యేలు మిద్దుటుంగరాము

పాములోయమ్మ చిన్న పాములోయమ్మా

పామురే పై భూషణములు బంగారి గజ్జెలకల్లి

నీకు శరణు జేతునమ్మ నాగభూషణములూ’

ఇంతవరకు నడచినపాట యొక గతిలోనున్నది. ఇది ‘సువ్వి రామచంద్ర’ యను తకిట తకిట ఆవృత్తములతో త్రిశ్రీగతిలో నడచినది. ఆ తరువాత కిటతక కిటతక యను ఆవృత్తములతో చతురశ్రగతిలో నడచినది. మొదటి భాగము తురగవల్లన, రెండవ భాగము మధురగతి రగడలవలె నున్నది.

‘వన్నెలపుటల వలువలు గట్టుక, సన్నపు శేషుని చేతుల బట్టుక

నాగుంటాముల నడుముకు గట్టుక, జేరిపోతుల చేతి బట్టుక

కొండిపాముల కొప్పున ముడుచుక, యెన్నుక తెక్కిన యేకావీరా

.....

అదిరూపమున ఆఖిలలోకముల, వేడుక పూజల వెలసిన తల్లి’

సర్పములకును ఎల్లమ్మకును గల సంబంధ మెట్టిదోకాని తెలంగాణమున పాములను ఎల్లమ్మ దేవతగా భావించి కొలిచెదరు. స్వప్నమున పాములు కనబడిన ఎల్లమ్మ దేవతయని మొక్కిక్కుకొందురు. చేనులో చెలుకలో పామువలన నపాయము గలిగిన ఎల్లమ్మకు కొలుపులు చేయుదురు. లక్కపోతలో గవ్వల నతికించిగాని గోడకు పసుపుకుంకుమ బొట్లు విననకట్టు వెడల్పుతో దగ్గరదగ్గరగా

బెట్టి కాని ఎల్లమ్మదేవత యని పూజ లొనర్తురు. ఎరుక చెప్పువారి బుట్టితో గవ్వలతో చేయబడిన ఎల్లమ్మదేవత యుండును.

ఈవిధముగా రేణుకాదేవి సిద్ధమై భర్తను చూడ బయలుదేరెను. ఆమె వలన జమదగ్ని తపోభంగమగునని భగవంతుడు మధ్యేమార్గమున ముగ్గురు పసిబిడ్డల న్నజించి విడిచెను. వారా యెల్లమ్మను అన్నమడిగిరి. ఆమె వారి కన్నము పెట్టిక భర్తకడకు వచ్చెను. కాని బోనపు పాత్రలో సగమన్నము మాయమయ్యెను. ఆమె యది చూచుకొనదయ్యెను. జమదగ్ని బోనమాచిగింప జల్లెడలో నీరు తెమ్మనెను. రేణుక తనకీ పరీక్షలో సాయపడుమని తన పిన తల్లిని-గంగను-ప్రార్థించెను. గంగ సహాయమున ఎల్లమ్మ జల్లెడలో నీరు తెచ్చి భర్తకిచ్చెను. బోనపుపాత్ర మూతదీయగా సగమే యుండెను. జమదగ్ని యది గని మధ్యేమార్గమున నెవరైన కనబడిరా యని యడిగెను ఎల్లమ్మ శిశువుల సంగతి చెప్పెను. జమదగ్ని యామెతో వారు మన పుత్రులు వారికి భోజనము పెట్టిరమ్మని వంపెను. ఎల్లమ్మ బోనపు పాత్రతో వెనుదిరిగి శిశువుల ంతకు వచ్చెను. శిశువు లామెను వివస్త్రివై భోజనము వడ్డింపుమనిరి. అమె దైవమును దలచుకొని 'అక్షయవలువలు' పొందెను. పిల్లలకు భోజనమిడి వారిని వెంటబెట్టుకొని మరల భర్తను చేరబోయెను. (అనసూయ యింట త్రిమూర్తులు చేసిన చేష్టలు, ద్రౌపదికి లభించిన 'అక్షయ వలువలు' రెండును రేణుకాదేవికి సంభవించినవి.) మహారాష్ట్రీలు దత్తాత్రేయుడు రేణుకాదేవి కూమారుడందుట. ఆవిలాడాద్ మండలమునగల మాహూర్ (మాహూరము)లో దత్తాత్రేయమఠము రేణుకాలయము లున్నవి. జమదగ్ని శిశువుల నెత్తుకొని తాను భోజన మారగించునని 'ఉసికతో కడువయు ఒనర గావించి. భాండముతో ఉదకమ్ము వట్టి తెమ్మనుచు' రేణుకను కొలను కంపెను. రేణుకాదేవి జలములకై పోవ కొలనులో 'కప్పలు కూటమాడు'చుండెను. వాని గాంచి యామె హృదయము చలించి తన భర్త తనతో 'మైనమాపురము'లో నున్నచో తామును ఇట్టులేదాంపత్యముఖ మనుభవించి యుండుముగదా యని భావించెను. దివ్యదృష్టిగల జమదగ్ని కిది తెలిసి కుపితడై ఎదురు రొమ్ము నలచి ముత్తైమంత మన్ను దీసి దానితో 'మనుకరేను'డను మాదిగను కల్పించెను. రేణుక స్నానముచేయు కొలనికడకు వాని బొమ్మనెను. వాడు కొలను చేరి యట దిగంబరయై స్నానమాడు రేణుకను పొందగోరి రమ్మనెను. రేణుక కోపముతో వానిని దూషించెను. వాడు తిరోహితుడయ్యెను. ఆమె యాశ్చర్యపడి స్నానము ముగించుకొని ఇసుక కుండలో నీరు నింపుకొని

భర్త కడకు వచ్చెను. విస్తరిలో నన్నము పడ్డించెను. జమదగ్ని తనము చాలించి రెండు కబళము లారగించి కోపావేశముతో తన ముగ్గులు కూమారుల రావించి తప్పు చేసినవారి నేమి చేయవలయునని ప్రశ్నించెను. పెద్దవారిరువురు తప్పు క్షమించవలయు ననిరి. జమదగ్ని వారి నమాయకులనెను. మూడవవాడగు పరశురాముడు మాత్రము 'తప్పుజేసినవార్ని తలగొట్టవలయు'నని సమాధాన మిచ్చెను. జమదగ్ని యాతని మెచ్చి యాతని తల్లి తప్పదము నెరిగించెను. ఆ మాట విని పరశురాముడు 'కుడిమీసం వడిబెట్టి గుడ్డెట్లు జేసి, తాటకు మంటవలె దరికొని మండె, తెల్లని గుడ్లకు తెచ్చె రక్తంబు'. తండ్రి యాజ్ఞచే పరశురాముడు తల్లి తల నరికి తరువాత తండ్రిని వేడుకొని మరల బ్రతికించెను. జమదగ్ని రేణుకను కుమారులను వెంబడించుకొని మైసమాపురమునకు పొమ్మనెను. భర్తృనాజ్ఞను శిరసావహించి రేణుక తన కుమారులతో మైసమాపురమున నుండెను. ఇంతలో 'జెంబరగిరి పట్న' మేలెడు కార్తివరాజు (కార్తవీర్యార్జునుడు) జమదగ్నిని చంపెను. రేణుక ఈ వార్త విని దుఃఖించెను కాని తన కుమారులకు మాత్రము చెప్పదయ్యెను. ఒకనాడు పరశురాముడు బొంగరము లాడుచు తండ్రిలేనివాడని తోడిబాలురచే నిందింపబడెను. (బాలచంద్రుని బొంగరము లాటలో నిట్టి సంఘటనమే జరిగినది.) పరశురాముడు తన తండ్రిగూర్చి తల్లి నడిగెను. రేణుక జమదగ్ని మరణవార్త నెరిగింపక తప్పించుకొని పారిపోయి కోమటి, కాపు, మాలవాడలందు కొంతసేపు దాగియుండెను. కాని వారు పరశురామునికి భయపడి యామెను దాచలేరైరి. రేణుక, మాత (మాదిగ) వాడకు పోయి, మాతకోలంగి యింట లందలో¹ దాగియుండెను. పరశురాముడు తన తల్లి జాడలరయ మొదట చక్రమును బింపి నిష్ఫలమై తరువాత తానే 'పంబాల అవతారం బాగుగా నెత్తి, చంకలో జమిడితె నవరించుకొని, జేరిపోతును బట్టి భుజాన వేసి, యారగోల భుజాన ఇంపుగా దాల్చి, జోగువనిత నొకతి జోడు కూడుకొని, మాతవానింటికి మమతతో వచ్చి, ప్రార్థన జేసెను బాగుగా నవుడు'. (ఈ ప్రార్థనము కొంత దీర్ఘముగా నున్నది. దీనిలో ఎల్లమ్య పుట్టినది మాహారమనియు, పెరిగినది ఢిల్లియనియు, అడ్డబెట్టినది-నివాసమున్నది. అనుమకొండ యనియు, ఓరుగంట పీఠభద్రునిచే పూజలు గొనెననియు కలదు.) ప్రార్థనము విన్న యెల్లమ్య లందనుండి బయటికి వచ్చెను. తండ్రిజాడ లెరిగింపుమని మరల పరశురాముడు తల్లిపై కోపముతో చేయెత్తెను. తానే

1. చర్మములు నానవేసెడు గోరెమునకు లందయని పేరు.

శాంతుడై పశ్చాత్తాపపడి తల్లిపై నెత్తిన తనచేతిని మట్ట (మణిబంధము) వరకు తెగపేసికొనెను. ఎవరి యింటనైన, దొడ్డిలోనైన ఐదు వ్రేళ్ళతో పుట్టినచో 'ఉప్పలి మైన'ని నీకు పూజ లొనర్తురని ఖండింపబడిన హస్తతలమునకు పంపిచెను. (తెలంగాణమున నిప్పటికిని ఇటుల మొలచెడు చేతికి ఉప్పలమ్మ, ఉప్పలి మైనమ్మ యను పేరులతో పూజలు జరుగుచున్నవి. కొందరికి ఉప్పలమ్మ ఇలువేట్టు. దీనిలో రక్తఉప్పలి, శ్వేతఉప్పలి యని రెండువిధములు. శూద్రు లిండ్లయందీ పూజలు మెండు. సాగరాండ్రమున ఉప్పలిని 'మొండిచేయి'యందురు. ఎల్లమ్మ భయపడి చివరకు కార్తవీరార్జునునివలన జమదగ్ని నిహతుడయ్యెనని తెలిపెను. ఈ వార్త విన్నంతనే పరశురాముడు మండిపడి కార్తవీర్యు నిష్ఠింతుననెను. తల్లి శత్రువు పరాక్రమశాలియని నిరోధింప జూచెను. కాని పరశురాముడు మాత్రము 'యేనుగుల పడబొడిసి యేటాడిస్తు-గుట్టాల పడబొడిసి కుచ్చెలుగ బెడుదు'నన్ను దీవించి పంపుమనెను. రేణుకాదేవి 'పగవారి హస్తంబు క్రిందు గావలెను, నీయొక్క హస్తంబు మీదు గావలెను' అని దీవించెను. వెంటనే 'తల్లికి దండంబు తలవంచి పెట్టి, తా దల్లె రాముడు దండుపైనంబు'. ఇది రేణుకాదేవి పృత్తాంతము. పంజాలవా రిప్పటికి నీకథను జెప్పుచు కొలుపులు గొలిచి బిచ్చమెత్తెదరు.

ఈవిధముగా జానపదులు భక్తి, జ్ఞాన, కర్మమార్గముల గూర్చిన వాఙ్మయ మధికముగా పెంచుకొనిరి. వారికి వాఙ్మయమే మోక్షసంపాదనమునకు దిక్కు. ఎవరికిష్టమున్న మార్గమును వారవలంబించి తరింతురు.

స్త్రీల పాటలు

కవిత్వమునకును జీవితమునకును ప్రగాఢసంబంధ ముండుననుట అందరంగీకరించినను, ఇట్టి సంబంధ మంతగా మనకు శిష్టసాహిత్యమున కానరాదు. వాస్తవికజీవనమునకు సంబంధించిన సాహిత్యము శిష్టవాఙ్మయమున కొలదియే. రాజసింఘులందు 'ఇందివరంబుల నీను క్రొల్లన్నుల శరదించుముఖ లిడు చామరములు'ను రాజులవెంట పరివారము కొనిపోవు ముకురవీటికా కరండములును, చెక్కియలపై దీపించు నద్దములును, ధవళాంశుకములోని యంగదబ్బములును, నాటకు నేర్పకంబైన విపంచులును, రాయలకాలమున నుండెనని ప్రబంధములందు కంట వత్తికుకొని చూచినగాని నాటి జీవనసౌకర్యముల సంగతి మనకు తెలియరాదు. శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రమున నట్టి కష్టకార్యమును సాధించినారు. కాని జానపద వాఙ్మయమున కవితాలత మానవజీవితమును పందిరిపై కెగత్రాకి అన్ని దిశలందును వ్యాపించినది అల్లుకొనిన తీగయే పందిరి యాకారము ధరించినదో లేక పందిరింతయు తీగగా పులకరించినదో యనుకొనునంత ప్రగాఢసంబంధమీ రెంటి కేరుపడినది. ఒకదానితో నొకటి పెనవేసికొని ఒకదానితో నొకటి కలిసి పోయినవి. జీవితము కేవలము సుఖమయమో లేదా దుఃఖమయమో కాదు. సుఖము దుఃఖము రెండును జీవితప్రవాహమున కిరుప్రక్కలనున్న దరులు. ప్రవాహ మనునది రెండుతటముల నంటిపారవలసినదే. కవిత్వ మనువది జానపదులకు సుఖమునకును దుఃఖమునకును వచ్చును. పుట్టుటగిట్టుటలు, వేడుకలువినోదములు, పెండ్లిపేరంటములు, ఆదరింపులు ఆరడులు, సత్కార తిరిస్కారములు, మైత్రీవిరోధములు, శుభాశుభములు, ఆశానిరాశలు, సుఖ దుఃఖములు సమస్తమును జానపదులకు కవితావస్తువు లయినవి.

సాంసారయాత్రలో గృహలక్ష్మికి గల ప్రాధాన్యము పురుషునకు లేదు.

అటులే గృహజీవనమున, కవిత్వమునకు గూడ శ్రీలే యధికముగా నాలంబనములు. కనుకనే ఇట్టి భాగమునంతయు సౌలభ్యము కొరకు శ్రీలపాటలుగా విభించుకొని పరిశీలించుట యుచితము. పైన పేర్కొన్న మంచిచెడుగులు సంసారమున నందరు చూసవలకు-ధనవంతులకుగాని, నిరుపేదలకుగాని - సాధారణములు. కొంచె మెచ్చుతగ్గులుండిన నుండును. భేదమంతియ. కనుక నిట్టి సంసారసాధారణ విషయములు వస్తువుగానున్న కవిత్వముగూడ సాధారణీకరణమును ప్రదర్శనా పద్ధతినే యవలంబించును. జానపదకవిత్వలక్షణములందీ సాధారణీకరణము గూడ నొకటని మనము గుర్తించవలయును. అనగా నభిమతముగల పేర్లు తప్ప తక్కిన వస్తువంతయు సాధారణమైనదే. వాతావరణ మలౌకికము మరియు నూహప్రపంచమునకు సంబంధించినది కాదు. శ్రీరాముని పర్ణశాలయైనను శ్రీకృష్ణుని యంతఃపురమైనను ఈసారస్వతములొనచి నేటికాలపు చాటాకు గుడివయే, నేటికాలపు భవనమే. కేవలము రత్నరాసులే భేదము. శ్రీరాముడు సీత, కృష్ణుడు సత్యభామ మున్నగువా రతిలోకవ్యక్తులు కారు. మనవంటి వారే. ఆయా పురాణవ్యక్తు లభిమానపాస్ర లగుటవలన వారి పేరులతో కవిత్వ మున్నదేకాని సంసారజీవిత మంతయు మనదే. ఇట్టి కవిత్వమున కల్పనకన్న వాస్తవికతకే ప్రాధాన్య మధికము. ప్రకృత మిట్టి గేయముల నీ ప్రకరణమున పరిశీలించనగును.

శ్రీలపాటల సంపుటములందును, తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి 'వేడుక పెండ్లిపాట'లందును, చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారి 'పాతపాట'లందును, శ్రీ. గంగాధరంగారి 'సేలయేరు' నందును వివిధపత్రికలందును ఇట్టి సాహిత్యము కొంత ప్రచురితమైనది.

భారతీయసాహితీకి మాతృత్వముననది ఎనలేని సంపద. సంతానము పడయజాలని గొడ్డురాలికి సంఘమునను శ్రీలోకమునను గౌరవము లేదు. ఆమె బ్రతుకంతయు నడవిగాచిన వెన్నెల.

'కొత్త చింతపండు గోనెల్ల చీకు-గొడ్డాలి వస్త్రాలు పెచ్చెల్ల చీకు
పాత చింతపండు బస్తాల చివుకు-బాలెంత వస్త్రాలు పనువుల్ల చివుకు
కొడుకుల గననివాళ్ళ కడుపేమి కడుపు-కుల ముద్దరించని కొడుకేమి కొడుకు
పిడికెడు చిత్తనాలు మడికెల్ల జాలు-నక్కడే కొడుకైన వంశాన చాలు'

సంతానము పడయుటకు శ్రీలు పడరాని పాట్లు పడెదరు. వ్రతములు, నోములు,

స్త్రీయూత్రలు చేసెదను. ఇంతవరకు ఏమర్పించిన ఇతర ప్రకరణములం దెన్నియో కథలందు సంతానకాంక్షలయినవారు చేసిన జవతవములు వర్ణింపబడినవి.

‘సింహాద్రి అప్పన్న గుళ్లముందార-పట్టారు గొడ్డాళ్లు ప్రాచదారాలు
ఎండుకు పట్టారు ఏల పట్టారు-కొడుకుల్ల ఇయ్యమని కోరి పట్టారు
సంబు లియ్యమని చాల పట్టారు-బిడ్డల నియ్యమని పట్టు పట్టారు
సింహాద్రి అప్పన్నకు లంచాలు ఏమి-గుడితిరుగు వస్త్రాలు గుమ్మడి పండ్లు
వాగళ్ళ వడపప్పులు దండి బెల్లాలు’.

‘మిట్టలు తేరతే గొడ్డాల నీకు-అడితివి అంతరేజు! గంగతానాలు
అడిన లేదమ్మ అన్నెకాయలకు 2-పాడిన లేదమ్మ పాపకాయలకు
బిడ్డలు తేరతే గొడ్డాల నీకు-ఈళ్ళనుని గుళ్ళకు ఇటుకలు మోసేవు
రామయ్య గుళ్ళకు రాళ్ళు మోసేవు-రావియ్యకి చెట్టుకు ప్రదక్షిణలు చేసేవు’

ఇట్టి యాశ ఫలించి ఇంటి వెలుగును కన్న ఇల్లాలి సంతోషమునకు మేర యుండదు. ఆ సంతోషపారవశ్యమున తన బిడ్డ రాముడుగనో, కృష్ణుడుగనో, శంకరుడుగనో భావించి తల్లి లాలించును. జోలలు పాడి నిద్రపుచ్చును. గృహశ్రీ కవనమున లాలిపాటలు జోలపాటలు ముఖ్యములు. లాలిపాటలు పిల్లల నాడించుటకును (లాలించుటకు) జోలపాటలు పిల్లల జోకొట్టి నిద్రపుచ్చుటకును పాడెదరు. ఇవి శంకరాభరణ, నవరోజు, ఆనందభైరవి, శ్రీరాగము లందుండును. లాలి జోలపాటలయందలి సంగీతవిశేషములు కృష్ణశ్రీగారు చర్చించి యున్నారు⁴. ఇట్టివి పూర్వము నుండియు మన యక్షగానములందు వచ్చుచునే యున్నవి. సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుడగు తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారి కీర్తనములు జానపదవాఙ్మయమున చేరకపోయినను వారు రచించిన జోలపాట మాత్రము జానపదగేయముగా ప్రచారము గాంచినది.

‘జోవచ్యుతానంద జోజోముకుందా-రావె పరమానంద రామగోవింద’ యను జోలపాట పాడుకొనని తెలుగుతల్లి యుండదు. ఇందులోని జో + అచ్యుత = జోవచ్యుత అను సంధి తిరు + ఆరంగం = తిరువరంగంపంటి తమిళ సంప్రదాయపు సంధియని శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారి సూచన.

1. అంతరేద్వి. 2. పావులని యర్థము. 3. వెండియ్య, భమిడియ్య, రావియ్య, ఎంటి ప్రయోగములు జానపదగేయములందు సాధారణములు.

4. భారతి, నందన పాణివఱ్ఱ; మార్చి 1953.

‘అంగుగా తాళ్ళపాకన్నయ్య చాల-శృంగారరచనగా చెప్పె నీజోల’, ఇది అన్నమయ్యగారి రచనమని తొలుత గుర్తించినది శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు¹. పోతన జోజో కమలదశేక్షణ’ యని కందవద్యమునే జోలపాటగా పాడి శ్రీకృష్ణుని జోకొట్టెను. తల్లి తన కుమారుని శ్రీకృష్ణుడుగా భావించి,

‘లాలసురు పాడరమ్మా ఈ బిడ్డ లక్ష్మీవిలాసుడమ్మా
పాదమున చక్రమమ్మా ఈ బిడ్డ వేదాంతవేద్యుడమ్మా
వేణునాదంబుతోను ఈ బిడ్డ వేదములు పాడునమ్మా’ యని సంతోషముతోనుబొంగి పోవును. రామనామ మిష్టముగా నున్నచో కుమారుని రాముడుగా భావించి.

‘రామ లాలీ మేమహ్యమ లాలీ-తామరనయన దళరథకనయ లాలీ’ యని లాలించును. శైవులయినవారు లేదా శంకరనామ మిష్టమున్నవారై నచో,

‘లాలి శంకర నదా లాలితకుమారా, లాలి పటుతాండవోల్లాస మనధీరా
లాలి పంచావ్య శైలాన సంచారా, లాలి మధురాలాప లాలి గంధీరా
వతితపావన రుద్ర పణిరాజుభూషా, జితకాలకూట వర్ణితభవ్యవేషా’ యని పాడు కొందురు. పుట్టిన శిశువు ఆడదై నచో,

‘లాలి బంగరుబొమ్మ లాలి మాయమ్మ-లాలి ముద్దులగుమ్మ లాలి సీతమ్మ’ యని లాలించురు. ఇటులనే లక్ష్మీదేవి పేరుతో పార్వతీదేవి పేరుతో పాడుకొందురు. ఈ పాటలన్నియు సాధారణీకరణమున కుదాహరణములుగా గ్రహించవచ్చును ‘జో రవికులకుభాంగ జో సన్నుతాంగ’

‘లాలి శ్రీ రమరామ లాలి రివుభియా’

‘పాంకోచన వీరభద్రదావతారా-కాలకాలగిరీశ కంధితుణీరా’

‘లాలి గరుడకురంగ లాలి భవభంగా, లాలి సీతానంగ లాలి వేదాంగా’

‘శ్రీ విల్లిపుతూర నావీర్పవించీ, భావమలరగ తిరుప్పావు రచియించీ’

‘లాలి మార్కండేయ లాలి మాయయ్యా’ మున్నగు స్త్రీలపాటల సంపుటములందున్న పాటలన్నియు నిట్టివే. శ్రీ నేడునూరి గంగాధరంగారి ‘సెలయేరు’లో లాలిపాటలు జోలపాటలు చాల గలవు. ప్రతి తల్లికి తన కుమారు డందముగా నగునడును. ‘కాకిపిల్ల కాకికి ముద్ద’ను సామెత యిట్టిదే. కురూపియైనను సరి; తల్లి మాత్రము తన కుమారుని,

‘పాపాయి కన్నులు కలువ రేకుల్లు-పాపాయి జంపాలు పట్టు కుచ్చుల్లు

1. అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠిక.

పాపాయి దంతాలు మంచి ముత్యాలు-పాపాయి చేతులు పొట్లకాయలు
పాపాయి పలుకులు పంచదార చిలుకల్లు-పాపాయి చిన్నెలు చాలకృష్ణు వన్నె'లని
యబ్బొంగి పోవును. తన కుమారుని కింట నీరుండుట ఏతల్లియు సహింపనేరదు.

‘ఏడవకు ఏడవకు పెట్టి అబ్బాయి-ఏడినై సీకండ్లు సీలాలు గారు

సీలాలు కారితే నే చూడలేను-వారైన కారవే బంగారు కండ్ల’ అని హృదయ
తాపమును వెలార్చును. తన పాపకు ‘అంగరక్ష ఆదిరక్ష దివ్యరక్ష దీపరక్ష,
చిన్న నా అబ్బాయికి శ్రీరామరక్ష’ యని వేడుకొనును. ఇతరబాలు రందరకన్న
తన కుమారుడే గొప్పవాడని, మంచివాడని తల్లి యభిప్రాయము.

‘వీధి నెందరు వున్న విసరదే గాలి, రచ్చి నెందరు వున్న రాడమ్మ వాన

చిన్ననా అబ్బాయి వీధి నిలుచుంటే, మొగిలి వుప్పుల గాలి ముత్యాల వాన’ యనియు
‘అడుకొని అబ్బాయి వచ్చె కాబోలు, అందెలా చప్పుళ్ళు పందిళ్ళలోన, చదువుకొని
అబ్బాయి వచ్చె కాబోలు, సరస్వతీ చప్పుళ్ళు పందిళ్ళలోన’ అనియు భావించును.
అందుకొనరాని ఆకాశమందలి చంద్రుని పైతము’ చందమామ రావె-జాబిల్లి రావె,
కొండెక్కి రావె-కోటివేలు తేవె, బండెక్కి రావె - బంతిపూలు తేవె, తేరుమీద
రావె - తేనెపట్టు తేవె... అన్నీని తేవె-అబ్బాయి కియ్యవే’ యని పిలుచును.

లాలిజోలందుండు కవిత్వమున కదియే సాటి. మనోహరమైన
భావములు, లలితమగు పదబంధములు, సుకుమారమగు శయ్యను సంతరించు
కొన్న ఈ లాలిపాటను గమనింపుడు.

అమ్మజ్జీ కన్నులు తమ్మి పువ్వులు, తమ్మిపువ్వులలోని కమ్మతేనెలు ||లాలీ||

చిన్నారి కళ్ళల్లో కన్నీటి జల్లు, కన్నీరు చూపకే కరగు నెడదల్లు ||లాలీ||

చక్కని నాతల్లి గుక్క-పట్టింది-చెక్కటద్దాలలో చెదిరనే సంజ ||లాలీ||

చల్లసిగాలి మా చంటి పాపాయి-వొళ్ళార్చి శ్రమదీర్చువోయి రవ్వంత ||లాలీ||

కిలకిలా నవ్వితే కలువల్లుపూసె-కలువపువ్వులేమొ కలికి చూపులు ||లాలీ||

వియ్యమందేనంట వెయ్యారు లిచ్చి-మొయ్యగలవో చెప్ప ముత్తువాతల్ల ||లాలీ||

మరియొక పాటగూడ గమనింపదగినది.

‘చిక్కుడు పువ్వులపు చిలకముక్కెరువు-చిగురెరువు చింతల్ల దోరపందెరువు

రక్కిన పందెరువు రాగిచెంబెరువు-రాచవారిళ్ళలో హాణిక్య మెరువు

తా యెరువు అమ్మాయి తనవారిలోన’. ఈపాటలో చిక్కుడుపువ్వు తప్ప తక్కినవి
ఎఱ్ఱగా నుండునట్టివే. చిలుక ముక్కుతో మైత్రి పొసగుటకు మాత్రము పాపము
చిక్కుడుపువ్వుగూడ రంగు మార్చవలసివచ్చెను.

లాలిజోలపాట లెప్పటికప్పుడు పుట్టుచునే యున్నవి.

‘లాలి లాలీలాలి లాలమ్మలాలి-లాలనుచు పాడరే బాల యేనునకూ’ అను పాట ఆధునికమైయుండవలెను. హిందువులు రామకృష్ణుల పేరులతో పాడుకొనునట్లే త్రైస్తవులు ‘ఏసు’ పేరుతో పాడుకొందురు. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు రచించిన లాలిపాట యెకటి యత్యంత మధురమైనది శ్రీమతి లంక శ్యామలాంబికాగారు నేకరించి ప్రకటించినారు¹. ఆరంభచరణములు ‘శ్రీరమ్య దేహ లాలీ మాముద్దు చిన్నారికూన లాలీ, గారాలకూచి లాలీ మాయప్ప కంజాత నయన లాలీ’ యని కలవు. ఇంగ్లీషులో లాలిజోల పాటలను ‘లల్లీ’ అందురు. లాలి, లల్లీలకున్న పదసామ్య మెట్టిదో? హిందీభాషలో వీనిని ‘లోయా’ అందురు. ‘బుందేలీ’ ‘మరియు’ ‘గడ్‌వాలీ’ వంటి హిందీ మాండలిక భాషలందును వీని నాపేరుననే పిలిచెదరని శ్రీ దేవేంద్ర సత్యాధ్విగారు వ్రాసియున్నారు². బాలింతరానికి పురుడువోయుట, బారసాల చేయుటవంటి యాచారములు (పుత్రోత్సవములు) మనకున్నట్లే బౌత్తరాహులకును గలవు. బారసాలనాడు శిశువును తొట్టెలో వైచి మనవారు పాటలు పాడెదరు. బౌత్తరాహులందు (మిథిలాప్రాంతమున) నీ పుత్రోత్సవసమయమున పాడునట్టి గీతములను ‘సోహర్’ గీతములందురు³. మన దేశముననున్న ఆర్థిక వ్యవస్థనుబట్టి కాబోలు అందరును శ్రీసంతానమునకన్న పురుషసంతానమునే యాకాంక్షింతురు. శ్రీసంతానము కలిగినచో ‘సోహర్’ వంటి వేడుకలు బౌత్తరాహులు చేయరు. మనవారుకూడ ఆడబిడ్డలను గని చింతింతురు.

‘అముదాలు పండిన చేను చూడండి-ఆడవారిగన్న తల్లి నరసి చూడండి
మోదుగు పూసిన బీడు చూడండి-మొగవారిని కన్నతల్లి మోజు చూడండి
ఆడవారిని కన్నావు అమ్మకున్నావు-మగవారిని కన్నావు మొక్కుకున్నావు
కొడుకు పుట్టాడంటె కొండ లెక్కుదురు-రంభకోడలు వస్తే రచ్చ కెక్కుదురు’⁴
వంటి జానపదుల భావము లందులకు సాక్ష్యములు.

లాలిజోలలకు సంబంధించిన పాటలధికముగా ‘పాతపాట’లనుపుస్తకమున

1. గంగాజ్యోతి. డిసెంబరు. 1954
2. (భరతీ గాతీ కై) ధర్మగతిహై. పుటలు 118-163
3. (मैथिली लोकांगीत) మైథిలీ లోకగీత. శ్రీ రాకేశ్.
4. నెలయేరు. పుట 81.

గలవు. శ్రీ చేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారి పుస్తకమున సుమారెనుబది పాటలు ప్రచురించియున్నారు. శ్రీ గంగాధరంగారి 'సెలయేరు'లో 25 పాటలున్నవి. తక్కిన ఏ పుస్తకములందును ఇన్ని పాటలు లేవు. జీవితమందలి మధుర ఘట్టములలో సంతానప్రాప్తి, వారిని గూర్చిన వేడుకలు కూడ ప్రముఖమైనవి కనుక, లోలిజోలలగూర్చి ఇంత దీర్ఘముగా చర్చింపవలసివచ్చినది.

ప్రీజీవితమున వివాహ మత్యంతప్రధానఘట్టము. ఆ సమస్య నాధారముగా జేసికొని ఎన్నియో సంఘటనలు, వాని నాధారము చేసికొని మరికొన్ని ఆచార వ్యవహారములు, వాని నాధారము చేసికొని వేడుకలు వినోదములు, వానిఫలితముగా ననంతమైన సాహిత్యము-గేయము లుద్భవించినవి. వీని నన్నింటి గలిపి పెండ్లిపాట లనవచ్చును. ఈ పెండ్లి పాటలకు కొట్టుములు నాందిగా లప్పగింతలు భరతవాక్యముగా గ్రహింపవచ్చును. ఈ నడుమ నెన్నియో సంఘటనలు, వానిగురించిన గేయములున్నవి. కొట్టుములకు పూర్వము కూడ కొన్ని పాట లున్నవి. అసలు జీవితమంతయు కవిత్వమే. ఇచ్చటినుండి యిచ్చటి వరకను పరిమితియే లేదు. వియ్యము లందుకొనుటకు ఇరుపక్షములవారి యాకాంక్షలు కోరికలు బలాబలములు కూడ కవిత్వావస్థవులు. పిల్లవైపువారు పిల్లవాని స్థితిగతులు విచారించుకొందురు. తమ పిల్ల కలిగిన కుటుంబమున చేరుట కంద రాకాంక్షింతురు.

‘అల్లవూరివారు పిల్ల నడిగేరు, పిల్లవానికి రూపురేఖ లున్నాయి
ఏటేట పండేటి భూము లున్నాయి, ఊరి పొలిమేరలో తోట లున్నాయి
చుట్టు కొల్లారంపు! మిద్దె లున్నాయి, కుట్టవానికి మంచి నేడ్యమున్నది
మన పిల్లకూ తగ్గ ఈడు జోదేను, కన్నె నిస్తామని కఱురంపుదాము’

ఇది వధువువైపువారి యాకాంక్ష. వరునివైపువారికి గూడ నిట్టియాకాంక్ష లుండుట సహజము.

‘శ్రీరామచింతల్ల పండు బండింది-చూచి రావే సీత కోసుకుందామే
వీరెల్లివారింట్ల కన్య పుట్టింది-చూచి రావే లక్ష్మి చేసుకుందామే
ఎన్నీల గాయంగ ఏరు పారంగ-ఏరు దాటొచ్చేది ఎవరాదిబడ్డ
వచ్చనీ కుచ్చల్ల పాలకీ నెక్కి-ఇల్లంబు చూడొచ్చె దుర్గయ్య లక్ష్మి
అన్నతో వియ్యంబు అందవచ్చింది-వదినెతో వరువొనుకు ఆడవచ్చింది

1. కొల్లారమనగా నడుమ బయలును నాలుగు వ్రక్కల కట్టడమునుగల యిల్లు.

ఓడ్డ పుట్టింపని చెప్పంపు అనసా-బిడ్డకూ సూనెయ్యి బుడ్లు సంపెదము

కొడుకు పుట్టిండని చెప్పంపు అనసా-కొడుకుకూ గొలుసుల్ల కంటె పంపేము' 1

ఈ వియ్యములందు కూడ క్రొత్త సంబంధములకన్న మేనరికములే తెలుగు వారి కత్యంతప్రీతిపాత్రములు. మేనరిక మింత వ్యాప్తి గాంచుట తెలుగువారి ప్రత్యేకతగా చెప్పకొనవచ్చును. తక్కినవారిలో నిట్టి సంబంధము తక్కువ. మన్వాదిధర్మశాస్త్రములు మేనరికమునకు సుముఖము కాకున్నను తెలుగు వారలతో యీ సంబంధమునే యధికముగా నాకాంక్షించుదు. మేనరికపు కొట్లాటలచే శశిరేఖాభిమన్యుల వివాహము తెలుగువారి వివాహమైనది. మేనరిక ముండగా నితరులు సంబంధ ముండుటకై వచ్చుటకు కూడ వెనుకముండాడెదరు. దైర్యము చేసి వచ్చినను నలుగురు నవ్విపోదురు. నలుగురు నవ్వక యూరకున్నను పెద్దలు కాదందురు. పెద్దలు కాదన్న వినకున్నచో మేనవారు పిల్లవానినో పిల్లనో ఎత్తుకొనిపోయి పెండ్లి (రాక్షస వివాహము) చేసికొందురు. భారత కథలందు చర్చింపబడిన 'శశిరేఖా పరిణయ' మను పదమున నీ మేనరికము కొట్లాట విపులముగా వర్ణింపబడినది. ఒకపల్లెపాట (నెలయేరు)లో నీ మేనరిక మెంత చక్కగా వర్ణింపబడినదో గమనింపుడు.

'కోటకుక్క కాచారు దొంగ లిద్దరు-తొలకరిస్తే పూలు కోనేడ్డామని

అబ్బాయి కాచేడు మామయ్యయిల్లు-కానకుండా పున్నె కిళ్ళేడ్డామని

తెలియకుండ తలంబ్రాలు పోనేడ్డామని

దూరాన పులి జంపి దారులే బోసి కాచి-దండిగా మేనత్త కొడుకు వచ్చాడు

వందిల్లో పులి జూచి పగడసాలలాడి-భార్యగల మేనత్త కొడుకు వచ్చాడు

పుట్ట చాటున పులిజంపి పులిజూదమాడి-పుణ్యముగల మేనత్త కొడుకు వచ్చాడు

వాకిల్లో పులిజంపి ఎసంతమాడి-వాసిగల మేనత్త కొడుకు వచ్చాడు

చెరువు కట్టలమీద కొంగల్ని జూచి-చెఱువు చేపలన్ని చెల్లాటలాడె

మంద కట్టలమీద అన్నల్ని (భావల్ని) జూచి-మచ్చికలు చేసేరు మామ కూతుళ్ళు

ఏనుగను ఎక్కేవు ఎలచిన్నవాడ-ఏయత్త కడిగింది ముద్దుపాదాలు

వరనకు అవుతాడు మేనత్త కొడుకు-వరనకు వేసేడు వరహాలపేరు

నవ్వులకు వేసేడు పువ్వులదండ-వరనముకు వేసేడు నన్నగుళ్ళపేరు'

ఇక పెండ్లికి సంబంధించిన పాటలు పెక్కువిధములు. కల్యాణపాటలు, గంధంపాటలు, కొట్నాల పాటలు. తలుపు దగ్గరపాటలు, బంతులాట పాటలు. బువ్వము పాటలు, వధూవరుల పాటలు, అలుకపాటలు, ముఖము కడుగుపాటలు,

1. ఈ పాటను కరీంనగరం మండలమున నేకరించితిని. 1953.

కట్నాల పాటలు, వతిభక్తి పాటలు, మిథునవిడెముల పాటలు, అవిరేణి పాటలు, అప్పగింతల పాటల వంటివిగాక ప్రతి చిన్నవిషయమునకు అనగా పసుపునకు, తిలకమునకు, తలంటులకు, ఊయెలకు, పసంతములాటకు, పానుపుకు, కూడ పాటలు పాడెదరు. గాంధర్వవివాహములు ప్రబలమై పోవుచున్న ఈ దినములం దిట్టి పాటలు పాడుట కవకాశమే యుండదు. ఆ పాటలు పాడెడువారు కూడ లేకుండ పోవుచున్నారు. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారిట్టి పాట లనేకము 'వేడుక పెండ్లి పాట' లందు కూర్చినారు. స్త్రీల పాటల సంపుటములందును, కణ్ణ అచ్చయ్య ప్రకటించిన 'స్త్రీజనానంద నవీన కల్యాణపాట' లందును, కొండవల్లి వీరవెంకయ్య 'కల్యాణపాట' లందును గంగాధరింగారి 'నెలయేరు' నందును, గూడూరి కోటేశ్వరరావుగారి 'మహిళామనోరంజని' యందును, ఇట్టిపాటలెన్నియో కలవు. ఎందరెందరు జానపదరచయిత లీగేయములను వ్రాసిరో చెప్పతరము కాదు. ఒక్క తలుపుదగ్గర పాటలను వ్రాసినవారిని గూర్చియే కృష్ణశ్రీ గారిట్లు వ్రాసియున్నాడు. 'వీటి చివర కనబడే సత్యవోలు సుందరకవి, వెంకటరాయుడు, నాగభూషణ, చూడమ్మ, చామేంద్ర, వీహారి, పామర్తి బసవచార్యులు, శేషచలదాసు, చిత్రపురీశ, సుధగిరివాస, సుబ్రహ్మణ్యదాస, వాగిరి కొండ గోపాల, యేనుగుల మహల్ వాస, పాలుట్లలక్షణ, వంగలకృష్ణయ్య, యేలూరి దాస, రేపూడి పిచ్చయ్య, తుళ్ళూరి ఆనందరావు, నాదెండ్ల రామచంద్రుడు, అచ్చమాంబిక, వెంకటదాస, పుసులూరి వెంకటసుబ్బారాయ, రావూరి శేష, అన్నమకుంటములనుబట్టి వీటిని రచించిన కవులపేర్లు తెలుస్తున్నాయి' 1. ఈవ్యాస మందే వారిట్టి తలుపుదగ్గరి పాటలకు తమిళమందలి 'కదవు తెరక్కపాట' లాధార మనినారు. కనుక నింతకు పూర్వము పేర్కొన్న తీరుతీరుపాట లెందరు వ్రాసిరో, పెండ్లిపాటలం దధికముగా రాముడు, కృష్ణుడు, శివుడు, సీత, రుక్మిణి, గౌరి వంటివారు కాననగుదురు. ఒక్క వియ్యాలవారి వరుస (హాస్యపు) పాటలందు దప్ప తక్కిన పాటలందన్నింటను స్త్రీపురుషదైవతములు వత్తురు. నిజముగా నీపాట లాయాదేవతలకు సంబంధించినవి కావు. మనవంటి సాధారణులకు సంబంధించినవే.

వివాహమున నాంధీకార్యములందు కొట్టుములు దంచుటొకటి. కొట్టుము పాట లధికముగా ముద్రింపబడలేదు. అన్నిటికన్న వధికప్రచారమందిన గేయమిది.

‘సువ్వి సువ్వి రామచంద్ర- సువ్వి సువ్వి కీర్తి సాంద్ర
సువ్వి సీతమ్మ చూకు-శుభము లిమ్మా
మోదమునను పెండ్లిపీట-మీద శ్రీరాము నరస
అచిలక్షిఁడైన సీ-రమ్మ సునిచిరీ
వాటమైన కుందనంపు-మేటి కుందెనందు నిల్చి
గాటమైన పనిడి రో-కళ్ళు పట్టుకా
రాజనములు యిప్పపువ్వు-రాజనములు మంచపునుగు
రాజనములు సన్నజీరుగు-రాజనములునూ

....
కుందెనందు సింధి నించ-కొట్టుమూలు దంచుచుడు
కుందరదన లెంతో వింత-కులుకుచుండగా’

కొట్టుముల పాటలన్నియు సాధారణముగా నీతీరుగనే శ్రీశ్రీగతిలో నడచును.

‘రామూల చూడ రారమ్మ, రఘువంశాబ్ధి పోముని పెండ్లి నేడమ్మ’

‘సీతా కల్యాణమహోత్సవ సమయము చూతాము రారే చెలీ’

‘లక్ష్మీకల్యాణవైభోగమే, రామాకల్యాణవైభోగమే’

‘చుక్కీణీ కృష్ణుల కల్యాణమూ, వారిజాక్షిలార చూడరారే’

‘శ్రీపార్వతీశంకరుల కల్యాణము, నేవించరో వేడుకాయనునవి సాధారణమైన పెండ్లిపాటలు. వీనిలో వివాహవర్ణనము, వధూవరుల వర్ణనము, వివాహ మంటపము మున్నగువాని వర్ణనముండును.

‘నలుగిడ రారే నలినాక్షిలార, నలిననాభునకు నవమోహనాంగునకు’

‘నలుగుకు రారా సీపు నవసీతచోరా, వేగ రారా దేవ వేణుగోపాలా’

‘జలబోర్డుపత్రైలా నలుగిడె చాల, నలుగుకా ఈ నలుగందుకోవే’

‘శ్రీరామ జయజయ, శ్రీరామ సీతాపతి రామ’

‘భామలారా దంపర లాట, భాగుగ నలుగిడరే’

నలుగిడెదను వేగ నందివాహనరార, చలమేల తగదూర సఖినేల రాబోయను నలుగు పాటలందు నలుగుల వర్ణనముండును. ‘అత్తరులో న మేలిమత్తరులోన అంబరు గూర్చి, క్రొత్త సంపంగితో గోవిందునకు’ నలుగు పూయుట ఇందుండు వస్తువు. తరువాత తలంటులు.

‘శ్రీ గొగ్గినాథునకు శీతాంకుధరునకు, అగమవేద్యునకు మీరంటుడీ తలను ||శ్రీ||

కంపదములయందు కంకణంబులు మెరయ, అరమేనిసామికి మీరంటుడీ తలను ||శ్రీ||

నందివాహనునకు నాగకంకణునకు, అందముతోడి మీరంటుడీ తలను ||శ్రీ||

గంగోత్తమాంగునకు జంగమ మహేశునకు, అంగనామణులార మీరంటుడీ తలను ||శ్రీ||

ప్రమథాధిదేవునకు ఫాలిరోచనునకు, అమరసన్నతులార మీరంటుడీ తలను ||శ్రీ||

శృంగారాకాటనకు శ్రీ సిద్ధరామునకు, అమరనన్నుతులార మీరంటూడి తలను ||శ్రీ||
 బసవలింగేళునకు నసుకంటి వాసునకు, అసమలోచనలారి మీరంటూడి తలనూ ||శ్రీ||
 అని ఈ విధముగా తలంటుటకును 'తిలకము దిద్దరే పెండ్లి తిలకము తీర్చరే,
 కలకలలాడేటి ఎలనవ్వు మొగమున' అని తిలకమునకును 'వసుపు పుయ్య
 రాదచే బాసూ శ్రీకృష్ణునకు' 'గంధం పొడి చల్లి రిటు గోరికంకరుల్, అందాముగా
 నుందారులు ఆనందమున వేగ' అని పసుపుగంధము లలదుటకును 'బింతు
 లాడీరీ బాలకృష్ణులు మరి వింతగా చేమంతి పూలబంతి చేబట్టి' అని బింతు
 లాడించుటకును 'దివ్యాంబరములు గట్టి దీపాల వెలుగున, నవ్వుచు మహాలక్ష్మి
 నాట్యమాడా, ఇలువేల్పు నీవు వెలసితివి మాయింట, అందముతో నీవు
 అవిరేణిలో నిల్చి, తప్పులు యెంచక దయను జూచి, ఎప్పుడు నీపాద సేవ జేసే
 మమ్ము, గొప్పగా దయజూచి కోరికలు తీర్చు లక్ష్మి' యని యవిరేణుల
 పూజించుటకును పాటలు పాడెదరు.

బ్రాహ్మణేతరు లందరిలోను అవిరేణుల పూజించుట కలదు. లగ్నమునకు
 పూర్వమే యవిరేణుల నిల్పెదరు. ఇది లక్ష్మీపూజ; వధూవరులకు శుభము ఆశించి
 చేయునట్టిది. కుమ్మరి రెండు క్రొత్త పెద్ద కుండలను అలంకరించును. కుండలపై
 నుండు చిత్రములం దొక్కొక్కప్పుడు పల్లకిపై నెక్కిన వధూవరులు గూడ
 చిత్రంపబడుదురు. పత్రములు ఫలములు పుష్పములు చిత్రంపబడును.
 లగ్నమునకు పూర్వము పురోహితునితో వధూగృహమునుండి కొందరు పోయి
 కుమ్మరికి కావలసినది యిచ్చి అవిరేణుల దెచ్చికొందురు. మధ్యన నిరువురు
 వానిని మోయుచుండగా నాలుగు ప్రక్కల నలుగురుండి అవిరేణులకు క్రొత్త
 గుడ్డతో నీడను వట్టెదరు. ఇంటికి తెచ్చి వాని నొకచోట ధాన్యముపై నిలిపి
 లక్ష్మిదేవి నావాహన చేయుదురు. నాకబలిసమయమున నీ యవిరేణుల నాకబలి
 ప్రోలున కెదురుగా నుంచెదరు. అవిరేణులకు సంబంధించిన మఱియొక పాట.

సిరిగజ్జెలను గట్టి శ్రీమహాలక్ష్మి మాతల్లి-చిందులుద్రొక్కుచు స్థిరముగాను
 యేక చిత్రంబున యెప్పుడు మాయింట-పాయక భక్తితో నుండువమ్మ
 కనక గద్దెమీద కదలక కూర్చుండి-అడిగినప్పుడు మాకు అభయ మిచ్చి
 కోరిన కోరికలు కొనసాగింతువని. బలవయన వట్టునే వడితినమ్మ
 ఆభరణములు దెచ్చి అలంకరించి నీకు-పసిడి గొలుసులు తీర్చి బాగుగా వేసి
 గంటరోడ్డాణులు కన్నకల్లికి పెడదు-కన్నబిడ్డలనుచు కరుణించు తల్లి
 అందముతో నీవు అవిరేణిలో నిల్చి-తప్పులు యెంచక దయను జూచి
 ఎప్పుడు నీపాద సేవజేసే మమ్ము-గొప్పగా దయజూచి కోరికలు తీర్చు లక్ష్మి.

వియ్యాలవా రొకరొకరిని, వధూవరులను, బంధువులు మున్నగువారిని వెక్కిరించుచు గేలిసేయు పాటలు పెక్కులున్నవి. వీనిలో కొన్నింటి సున్నితముగను మరికొన్నింటి మోటుగను హాస్యముండును. ఇంతవరకు చెప్పినవి వేడుకలు. ఈ హాస్యపుపాటలు వినోదములు.

వల్లవి. ఎక్కడ దొరికినాడమ్మా ఈ పెళ్ళికొడుకు ||ఎ||
అద్దెడు మానెడు పోసినాము, అరిసెలైన వండినాము
అంగుడైన జూపడాయి-అరమొగము పెళ్ళి కొడుకు ||ఎ||
అయిదు పేలు పోసినాము, అత్తరుపన్నీరు దెచ్చినాము
చల్లకోవటం చేతగాదు చవటమొగం పెళ్ళికొడుకు ||ఎ||

ఈ పాటయందలి దెప్పిపొడుపు చివరకు,

‘లక్షవేలు పోసినాము, లక్ష్మీవంటి బాల నిచ్చినాము
ఏలుకోవటం చేతగాదు, బేలమొగము పెళ్ళికొడుకనువరకు పోయినది.

వధువును వెక్కిరించుట,

ఇంతా పెంకెతనమేల చెలియా- నీయంతరంగమంత తెలిసె లలనా ||ఇ||
నల్లదాయి మెల్లకన్నుదాన చెలియా-నీ చొట్ట బుగ్గ మిట్ట నొసలుగా ||ఇ||
సొంగ కారు నోరుదాన చెలియా-నీ తట్ట తలయు చొట్ట కాలుగా ||ఇ||

ఈ వెక్కిరింపులు వధూవరులతో పోవు. వియ్యాలవారు కూడ ఒకరి నొకరు ఏడిపించుకొందురు.

‘వెలదిరో ఈ వియ్యపువారిది ఎరుకలి కులమమ్మి వీరిది ఏనాది కులమమ్మ
ఎరిగి ఎరిగి వీరితోను వియ్యమందితిమి
తట్టలు బుట్ట లల్లనమ్మ తాను పెదదావగారు
వెలదిరో మారెండో బావ వెలకూర్చునమ్మా, యని ఒక రసిన

‘మన తెక్కడ దొరికినారే-బల్ టక్కారు లబ్బబ్బా తగవీ వియ్యాలవారు
మాటలు బహు తేట మన్ననలూ ఝూట, బైట డంబమెకాని పైసా లేదు
ఎన్నో ఆభరణములు కన్య కిడుదుమని, సున్నజుట్టిరి గద చోద్యామొందగ’

అని మరొక వక్షమువా రందురు. ఒకవియ్యపురాలిని వెక్కిరించు పాట.

‘వంతున పండగలరా వదినా మీరు-నాకు వంటంతు వళ్ళంత నొస్తాడమ్మా
సంతకైన వెళ్ళగలరా వదినా మీరు-నాకు సంతంతు సంతోష మొస్తాడమ్మా

ఇది'వంతున వండగలదా పిల్లా నీవు' 'కట్టెలు దేరా శివ' మున్నగు హాస్యపాటల కనుసరణమువలె నున్నది. ఇక భోజనములందుకూడ ఒక పక్షము వారేమి యడిగిన పెట్టరని దెప్పిపొడువనింకొక పక్షమువారెంతపెట్టిననుచాలులేదు, ఎద్దుమేతయని దెప్పిపొడుతురు. తలుపుదగ్గరవాటల పేరుతో అక్కతమ్మునకు, అన్నిచెల్లెలికి, భార్యాభర్తలకు జుగెడు సంవాదములత్యద్భుతములు. ఎధూపరులం దొకరి పేరు మరొకరితో చెప్పించుట, ముండు ముండు బిడ్డలు పెట్టినచో తమ కుమారులకే మేన కమ్ము స్థిరపరచుకొనుటకై అక్కలు చెల్లెండ్రు ప్రయత్నించుటలు సంవాదరూపముగా నీ తలుపుదగ్గర పాటలైనవి. వీనియందుగూడ రాముడు కృష్ణుడువంటి పాత్రములుందురు. ఇట్టి సంవాదములు వందలకొలది ముద్రింపబడినవి. ఈ పాటలు, పున్నాగ వరాళి, నాదనామక్రియ, పంతువరాళి, కేదారగోళాదిరాగములందుండును. అపతారమూర్తుల పేర్లు లేకుండ కేవలము సాధారణులుగా నున్న అక్క మరయు తమ్ముని సంవాదమును గమనింపుడు.

తమ్ముడు: శ్రీగిరిజేతు కరుణ చెలగి పెళ్ళాడి వస్తే, తలుపుదీయ్య మత్తా నాకు తడవాడు వచ్చి అక్క: శ్రీగిరిజేతు కృపను చెలగి పెళ్ళాడి వస్తే, తలుపుట్లా వీరు తమ్ముడ తగవులుండంగ తమ్ముడు: పట్టు చీరెయ్య రపకె పసుపు కుంకుమ లిస్తు

అక్క: పట్టు చీరెయ్య రపకె పసుపు కుంకుమ లొల్ల' అని ఈ విధముగా చేతికి చేకట్లు, చెంగల్వదండలు, ముక్కునకు ముంగురి, ముత్యాల కమ్మలు, కాళ్లకు కడియాల, కలవెండి మట్టెలు. కూర్చుండ కుర్చీలు, కుందనపు పాందాను, వట్టెమంచము పరుపు బాలీను పెక్కెలు, ఎక్కుట కేసుగు, లేలుటకు రాజ్యములు, అడిగిన కట్నము లన్నియు నిత్తునని తమ్ముడనును కాని అక్కగారు మాత్రము,

'అడిగిన కట్నాలన్నీ అలాగే యిస్తువు గాని

తమ్ముడా నీబిడ్డ నిచ్చి అరణా లివ్వరా'యనును. అప్పుడు తమ్ముడు

'అందులకు పెత్తనము ఆడదానిదే కాని

అక్కా మీ మరదలు నడుగు అదేమి చెవుకుందో' యనును. పెండ్లి యనుట

తోడనే భార్యతగల విషయము లాలుమగలు పంచుకొని గాని వ్యవహారంపరు గదా. ఇద్దరు కలియబలుకుకొని సమాధానమిచ్చినగాని అక్కగారు తలుపు తీయరు. వినోదముతో పాటు బాంధవ్యమందలి ప్రేమ, మమకారముల సూత్రములు వివాహకాలమునుండియే ప్రవృద్ధమగునని యీ గేయము తెలుపుచున్నది.

బ్రాహ్మణేతరులందు ప్రతివిత్తులు నాటుట యనునది యొకయాచారము. నాకబలి ముగిసిన తరువాత వధూవరులతో కూరబడి కుండలముందు ప్రతి విత్తులు నాటించురు. అప్పుడు పాడునట్టివీ పాట!

పన్నెండుస్తంభాల పంది క్రింద, ప్రతివిత్తులగుమ్మ మెత్తైన దీని
గోవు పెండా దెచ్చి గోలెల కలిపి, అవు పెండా దెచ్చి అలుకెన్ జల్లి
పెండిత తక్కిన పైపిచీ బాటు, జోకిం అన్నలు జోడు పండిట్
జోకిరీ అన్నలు జోడు తక్కిన నల్లని విత్తులు తెల్లబడ రాకి
రెల్లన్ని ఎత్తులూ పచ్చబడ రాకి, పచ్చని విత్తులు ఎల్లబడ రాకి
శ్రీరాముడు దున్నంగి సీత చాచెను, కిమురాము దున్నంగ రంభ చాచెను
మెత్తైద తెల్లరీ చూడు తక్కిళ్ళు, ఐదూవ తెల్లరీ ఐదు తక్కిళ్ళు
బాలెంత తెల్లరీ పాది తక్కిళ్ళు,
మెత్తైద వేసిన మూడు రోజులకు, ములుకాయ ముల్లోల మెలుకేరుపడెను
ఐదువ వేసిన ఐదురోజులకు, అల్లియపువ్వోల ఆతేరుపడెను
బాలెంతవేసిన పాదిరోజులకు, పల్లెయగాయాలె పల్లెయపడెను
బిడ్డ నిస్తావన్న పిడ్డ నిస్తావా-పిడ్డ సేమిచ్చేను బిడ్డ సేమిచ్చేనూ
నిదురు నాచుట ఒక్కటేగాని-అతితో ఒకమాట అనిపించవన్నా
అమ్మలపాకోల తల వంచుకోని-ఇస్తానని పలుకిన ఇయ్యంపురాల
సీకూను నాకూను ఎవ్వరూ సాక్షి-బాసింగం గట్టిన బ్రాహ్మణే సాక్షి
పెండ్లికి వచ్చిన పెద్దరే సాక్షి' - రానున్న తరమున కిప్పటినుండియే
మేనరికములు సంసిద్ధపరచుకొనుట యిది.

పెండ్లిలో చివరఘట్టము అప్పగింతలు. కని చిన్నప్పటినుండి పెంచి పెద్దచేసిన బిడ్డను ఇతరుల చేతులం దుంచునప్పుడు—ఒక వంశమునుండి మర యొక వంశమున కప్పగించునప్పుడు — ఎంత కఠినాత్మకతైనను కన్నుల నీరు నిండును. శ్రీసంతానమును గన్న దలితండ్రుల భార మొకటి తీరినను అప్పగింతల సమయమున వారికి కలిగెడు దుఃఖ మింతంతగాదు. శకుంతలను సాగనంపు నప్పుడు శమదమాదగుణసంపన్నుడగు కణ్వమహామునియే సా కునయను డయ్యెనన మనవంటి సాధారణమైనపుల (అందులో పొక్కుతుల) వస్థితి యెట్లుండునో వేరే చెప్పవలయునా? బాష్పబద్ధకంఠముతో కాళ్ళపుడు శకుంతలను సాగనంపునప్పుడు 'కుక్రూషస్వ గురూన్ కురు ప్రియసఖీపత్నిం సవత్సీజనే'?

1. దీనిని మడికొండలో నేకరించితిని 1952.

2. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము. : 4-17)

యని బుద్ధులు గరపిన ఘట్టము శిష్టసాహిత్యమున కలంకారము. శృంగార శాకుంతలమున నీ యప్పగింతల ఘట్టము ముక్కొంత పెరిగినది. మాదయగారి మల్లన రాజశేఖరచరిత్రము మున్నగువానిలో గూడ నిట్టి చక్కని యుదాహరణములు పెక్కు లభించును. సీతమ్మను సాగనంజుచు బుద్ధులు చెప్పినటుల జానపదు లప్పగింతల సమయమున పాడుకొందు.

‘నెలవిచ్చి మాయమ్మ నెలవిచ్చినాము-చెలగి మీ అత్తింట్ల బుద్ధి గలిగుండు
ఎవ్వరేమాడిన ఎమరాడకమ్మ-వీధిలో నీలుచుండి కులులిప్పకమ్మా
పలుమారు పలుదెరచి నవ్వబోకమ్మా-పరమాత్మలోగూడి తెలుగు మాయమ్మా
వారిగాదని పూలు మడువబోకమ్మా-చెర్వల గుర్రెడిగి నడుపు మాయమ్మా
ఆకలి వుంచేను అడుగబోకమ్మా-అత్తగారితో పోరు చేయబోకమ్మా
నాతోటి జేసిన మంకుపోరెల్ల-ఎరుగని అత్తింట్ల చేయబోకమ్మా’ ఈ హితోక్తులు భారత స్త్రీకి పరమశిరోధార్యములు. ‘అరటాకువంటిది ఆడ జన్మంబు’! కనుక క్రొత్త యింటికి పోవు తమవిడ్డల కిన్ని బుద్ధులు చెప్పుట తలిదండ్రులు విధిగా భావింతురు. వధువుచేతిని పాలలో ముంచి అత్త (చూమల)చేతిలో బెట్టి,

‘ఈబాల యెరుగదు ఏమియనైన-మీ బాలలో నొక చాలగా చూడు
బొమ్మరిండ్లని యాడు బుద్ధెరుగదమ్మా-మెల్లగా నేరుపుతో పని నేర్పవమ్మా
ఆకలెరిగి అన్నంబు పెట్టినదాక-అడుగనేరదు పీపు అడిగి పెట్టమ్మా
కోడలు మీ సొమ్ము కొడుకు మీ సొమ్ము-అడువారిని గన్న అలుసితెనమ్మా
నిరివంటి కోడలు మరుడంటి కొడుకు-మగువరో సీభాగ్యమహిమమేమమ్మా, అని పాడుట పరిపాటి.

‘బాలా వన్నేందేండ్ల బాలసుమ్మ మన సీత వన్నేందేండ్ల లేత సుమ్మీ’
‘అయ్యా ఈ బాలను చేకొనుమయ్యా దయతోడను’
‘అమ్మారో మీయత్త-వారింటి కనిపి-నమ్మాతి యెట్లుండు నిమ్మళంబుగను’
‘సుకుమారి నెంజుజాతువో ఇది సుమళరు చేతి ప్రసూనపు హేతి’
‘చెలియ నిన్నంపెదమే-చేరి సుఖమొందుమిక-చిలుకలకొలికి దవుడు చెప్పినట్లు నడుచుకొమ్మా’ యను పాటలన్నియు నిట్టివే.

వివాహసమయమందలి సన్నివేశములను సమగ్రముగా వర్ణించు పాటలు కొన్ని పౌరాణికగేయములందు చర్చించియుంటిమి. సీతాకల్యాణము, సుభద్రా కల్యాణము, శశిరేఖ పెండ్లిపాట, శాంతకల్యాణము పాటలందు వీవేడుకలు విన్నోదము లన్నియును కలవు. వారి పేరుతో జానపదుల భావము లీయాకారమును దాల్చినవి

పెండ్లియైన తరువాత నవవధు వత్తవారింట జేరి అత్తమామలతో జాన పురుదులతో, భర్తతో, తోడికోడండ్రతో, ఇరుగుపొరుగువారితో సఖ్యముగా ఉన్నయెడల నామెకున్న సౌఖ్యము స్వర్గమునగూడ నుండదు. గృహజీవనమున ఎట్టి సామరస్యముగల ఇల్లాలు సీతాసాధ్వీ. ఆమెపైగల యభిమానము జానపదుల ప్రేమము. రామాయణసంబధముగల గేయములనుగూర్చి చర్చించినప్పుడు శతపేరుతో జానపదులు సృష్టించుకొన్న పాటల నుట్టంకించి యుంటిని. విజముగా నాగేయములన్నింటికి రామాయణముతో నెట్టి సంబంధము లేదు. మన విశ్వజీవితమందలి - గృహజీవితమందలి - సంఘటనలే సీతమ్మ పేరుతో ప్రవతరించినవి. సీత నత్తవారింటికంపుట, సీత సమర్థ, సీతగడియ, సీతమ్మ వారి అలుక, సీతమ్మవారి వసంతం, సీత శుభగోష్ఠి, సీత దాగిలిమూతలు. సీతాదేవి వామనగుంటలాడుపాట, సీతాదేవి వేవిళ్ళ మున్నగు పాటలన్నియు సీ శ్రేణికి చెందినట్టివే. భాగవతపరముగానున్న రుక్మిణీదేవి సీమంతము, భారత పరముగానున్న సుభద్రసారె పాటలుగూడ గృహజీవనమునకు సంబంధించినట్టివే. సాధారణీకరణలక్షణము వీనికన్నింటికి సమన్వయపరచినచో వాని యందున్న విషయమంతయు మన గృహజీవనమునకు సంబంధించినదే యగును. ఈ పాటలన్నిటినిగాని వానియందున్న విషయము లన్నింటినిగాని చర్చించుట కిది తావులేకున్నను ముఖ్యమగువాని కొన్నింటిని పేర్కొనక తప్పదు.

‘సీత నత్తవారింటికీవంపుట’యను పాటలో జనకుడు సీతమ్మకు గరపిన బుద్ధులు గమనింపుడు.

‘నెలతరొ కన్నకూతురువు గనుక నేనొక బుద్ధెరిగిన్తు
వినుమా నాథుని ముంగట నెన్నడు పకపక నవ్వుకుమీ
నుందరి నాథునికన్నా ముందర మేల్కొనుమీ
వలుకకు నిందించకుమీ కలనైనా పంకజాక్షి సీతా
చెలుపుడు ప్రాణేశ్వరుడూ పిలువక శాయబోకుమీ పనులూ
పిలిచిన వేళనె వలుకుచుండుమీ కలకంఠిరో నీవు
అత్తమామకు జనులకు భక్తిగ నేవలు నేయుమీ
హెచ్చుగ వదిలె మరిదశ్యలో మెచ్చుగ దిరగకుమీ
ఆళగ బిలచినవార్ని యెప్పుడు ఆళ లెరిగి కాపాడూ

నీ సరివార్ని హాస్యము శాయకు’ మని జనకుడు బోధించినది మనకును వర్తించును.

‘సీతసమర్థ’యను పాటలో సీత సమర్థయైన వార్త నామెచెలులు కౌసల్య

కందించగనే యామె వచ్చి సీతమ్మను చీర చూపుమని యడుగును. సీత, 'అత్తడిగిన భయమునను బిత్త - చిరునవ్వుల, ముద్రియ శిరినటు వంచక కొద్దిగ చీరటు చూపినది'. నయము, భయము, సిగ్గు మూర్తీభవించిన కోడండ్ర వ స్థితి, ప్రేమ, యధికారిము, అదరిము గల యత్తల సన్నిధి నివ్వటికిని మన యిండ్లయం దీవిధముగనే యుండును. సీత సమర్థకాలమున జరిగిన అచ్చటలు ముచ్చట లన్నియు మన యిండ్లలో జరుగునట్టివే.

'సీతగడియ' యను పాట మనోజ్ఞుమగు జానపదగేయము. అత్తింటి కోడలు అందులో బాధ్యతగల పెద్దకోడలు, క్రొత్తగా కాపురమునకు వచ్చిన కోడలి-పరిస్థితి ఇందులో నున్నది. ఇంటిపనులన్నియు సరిచూచునిప్పటికే ప్రొద్దు పోయినది. పనులన్ని ముగించుకొని, 'అత్తకొసల్యకు అడుగులు పెత్తి-మామ దళితులకు మడతలంపిచ్చి-నుమిత్ర కై కకు సురదలు వేసి' రానాకరించుకొని, 'పండ్లు పలహారములు పెళ్లెమందుంచి-బంగారు కలశముతో ఉడకంబు బట్టి' శయ్యాగృహము చేరుకొనునప్పటి కర్తరాత్త ను. క్రొత్త కాపురముగదా! రాము దెంతసేపు ఓపికతో నుండగలడు! చూచిచూచి విసిగి రాముడు కోపముతో శయ్యాగృహపు తలుపుగడియ వేసెను. సీతమ్మ వచ్చి ఎంత బతిమాలినను రాముడు తలుపు తీయడయ్యెను.

'నిలుచుండి పాదాలు చేతులూ నొచ్చె-దంతంపు తలుపులూ తీయవోయి నాథ వొంటొంటి చినుకుకే వొకచెంగు దడినె-కాచుడా తీయవోయి కనకంపు గడియ పటపటా చినుకుకు నైకొంగు దడినె-పచ్చల బాలుడా తీయవోయి తలుపు నాలుగో జామాయె నా ప్రాణనాథ-రత్నహారంబిస్తు తీయవోయి గడియ కరుణించి తీసివా కాళ్ళకిడ నైన-మరిచి వక నిద్రైన శరణంది పోదు' నని బతిమాలుకొనగా రాముడు మరింత బిగిసి.

'నిద్ర సీత లేకుంటే నాకేమి సీత-గంటవలె దీపంబు అది నాకు తోడు
సీపు నిలుచుంటేను నాకేమి సీత-పువ్వులు జుక్కాయ్ అవి నాకు తోడు
సీపు నిలుచుంటేను నాకేమి సీత-పట్టెమంచము పరపు అది నాకు తోడు'

అని బదులు పల్కెను. చివరకు కొనల్య వచ్చి రాముని మందలించి తలుపు తీయించినది. క్రొత్తకాపురము దినములందు దంపతుల పరిస్థితి కొకమున నిట్టిదే. పాపమా రామచంద్రునికి సీతమ్మకును దీని నంటగట్టి మనవారు హృదయ భారమును వెలార్చుకొనిరేగాని వేరేమియు లేదు.

‘సీతమ్మవారి వసంత’ మను పాటల కొడుకు కోడండ్ర సుఖమును కన్నులారా జూడగోరు పితృహృదయము మనకు కన్నులగడ్డను. సీతారాములు వసంత చూడినది దశరథుడు చూడలేదు. అతడప్పుడు కార్యాంతరమగుచున్నాడు. బారు వసంత చూడుకొన్న వారై చిని, ‘వేడుక జూచుటకు నే నోచచ్చెతి - పాపపు నేత్రములు పరిమార్చి డిచ్చె’నని పరితాపమును, వేదనను అనుభవించి తానా వేడుకలు చూడదలచి, వసంతములు సిద్ధము చేయించి, సీతారాములు మరల వసంతము లాడునట్లేర్పాటు గావించి, రహస్యముగా తాను కౌసల్యాదికాంతల గూడి, ‘స్తంభాల మడుగునా తొంగి చూచె’నట. వయసుపచ్చిన కొడుకు కోడండ్ర వినోదములు సంతోషకార్యములు తలదండ్రులకు కన్నులపండుగ కదా ! ఈ సీతారాముల వినోదముకూడ మన జీవితమందలి యొక మధురానుభూతియే

‘సీతాదేవి వామనగుంటలాడు పాట’లో కౌతానుభవము, భక్తి, దాకదశ్యము గల కోడలు చిత్రింపబడినది. సీతారాములు వామనగుంటలాడిరి. రాము డొడి పోయెను. ఓడినవాడు. ‘నేను గెలచినా ఓడినా నీ సొమ్ముగాదటే నీవు గెలచితే నా సొమ్ముకాదటే’ యని తానోడినందులకు బంగారు బటువులు, ముప్పదివేల పతకము, మామగారు నాకబలినా డిచ్చిన యుంగరము సమైక్యమైకొని ‘పడకటింటిలోని పదిలక్షలు చేయు పానువున్నది పుచ్చుకోమ్మ’ని గడుసుగా పలికెను. సీతమ్మ లంతఃపురమునకు పోయెను. అచ్చట కౌసల్య అటవీ నెవరు గెలిచితిరిని యడుగ భయము భక్తిగల కోడలు గనుక సీతమ్మ తానే గెల్చినను ‘మీ కొడుకు గడుసు గనుక డిబ్బి తీసెనూ’ అని యబద్ధములాడి రాముడే గెలిచె ననెను. అక్కడి సంగతి యంతటితో సరిపోయినది. ఇక తోడికోడండ్రుగగా ‘బావలోడి పదివేల కట్నా లిచ్చినా’ రని బదులు పెల్కినది. ఇచట నిజము చెప్పినది. ఇచ్చట నిజముగా తానోడిపోయినను సీతమ్మ గెల్చితినిని చెప్పెడిదే. ఏలయన తోడికోడండ్రు చెంగట శ్రీలు తమ పరాభవ మంగీకరింపదు గనుక. ఇట్టి సంఘటనములు గృహజీవనమున మనకు దృశ్యమానములే. సీతారాముల పాత్రము లిట్టి పాటలందు నామమాత్రము వారి పేరులున్నందులకు ‘గాజు లమ రించినా గడపలు దాటి-ముత్యా లమర్చినా ముంగిళ్లు దాటి-పగడాలమర్చినా పందిళ్లు దాటి-పచ్చ లమర్చినా రచ్చలు దాటి’ మన దృష్టి సాగిపోవలయును. భావము లన్నియు మన జీవితమునకు సంబంధించినవే యగును. ‘శ్రీరాముడు సీతా రమణితో ఓమనగుంటలాడి గెలుచుట’ త్యాగరాజస్వామివారు ప్రస్తావించుటను బట్టి యీ పాట అంతకన్న పూర్వమే యున్నట్లు తలచవలెను.

భారత పరముగానున్న 'సుభద్ర సారె' యను పాట 'అట్లుని మంచి తనంబును,' పెత్తనముగల కోడండ్ర మాటల తీరును, నిస్సహాయులగు భార్య పాట్లును తెలుపునట్టిది. ఒకనాడు మాటమాటగా సుభద్రాస్తులకు వివాదము కలిగినది. అర్జునుడు సుభద్రతో, 'పున్నమనాడైన బూరెలు వండుకొని పుణ్యుడారమ్మని పిలిచిరె మీవాళ్లు, అమావాస్యనాడైన అట్లు వండుకొని అల్లడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్లు, కనుమునాడైనాను గారెలు వండుకొని కాముడా రమ్మని పిల్చిరె మీవాళ్లు' అని దెప్పిపొడిచెను. ఇది లోకములో సర్వసాధారణముగా ప్రతీయింపకుండు 'మంచితనము'. సుభద్రమాత్ర మూరకుండెనా? ఆమె కూడ తగు రీతిగనే సమాధాన మిచ్చినది. పుట్టినింటివారి నన్నచో త్రీలు సహింపరు గదా, ఆమె, 'మావాళ్లు పేదవాళ్లు మాకేమి గలదు, పెట్టగల పెద్దింట పెండ్లాడితేను, అచ్చటలు ముచ్చట లన్నియును జరుగు'నని మరల వడ్డించినది. చిన్నచిన్న పట్టింపులు పెద్ద కలతలై గృహ జీవనము కల్లోలపరచుట మన మెరుగుదుము. ఇచ్చట నంతేయైనది. సుభద్ర మాటలు అర్జునునికి సూటిగా తాకినవి. ఆతడు, 'అతివ పలుకులు విని గుడ్డెర్రజేసి, ఎడమ మీనం దువ్వి పాంకోండ్లు ఎత్తి, పాంకోళ్ళతో దన్ని పక్కునా నవ్వె'ను. ఇంకేమున్నది? 'గోలుగోలుమని గోడపై ఒరిగి, వంటి సొమ్ములు తీసి భరణిలో నుంచి, గంటలా బాలుణ్ణి చెట్టబట్టుకొని, వెళ్ళెను సుభద్ర అన్నవాడలకు'. సుభద్ర అన్నగారగు శ్రీకృష్ణునిల్లా చేరుకొని జరిగిన కథ వినిపించి, 'పుల్లవిదుపు మాటలాటి పురుషుడూ నన్ను గుడ్డెర్రజేసి పాదాల దన్నె'నని చెప్పకొని దుఃఖించినది. శ్రీకృష్ణుడామె నోదార్చి కొన్ని దినము లుంచుకొని యనేకవస్త్రములు, భూషణములు, వస్త్రవాహనము లిచ్చి పసుపుకుంకుమలు సారె బోసెను. పుట్టింటినుండి ఇంత సరిసంపద సుభద్ర కొనిపోవుట శ్రీ కృష్ణుని భార్యలకు నచ్చదయ్యెను. సుభద్ర పోయివత్తునని వదిలెంతో చెప్పబోవ వారు కోపముతో,

'ఇట్లు నిరుసుకు పొమ్ము ఓ ముద్దుగుమ్మా, ఏదె ధాన్యంబుండె ఎత్తుకొనిపోమ్మా, వండిన వంటకము ఎత్తుకొని పొమ్మా, కాళ్ల మచ్చెలజోడు ఎత్తుకొని పొమ్మా,

కట్టాకొను బట్టాకటి ఉంచకుమీ'యని దెప్పిపొడిచిరి. కోడండ్రకు మరియు

ఆడబిడ్డలకుండు సామరస్య మిట్టిదేకదా! పాపము సుభద్రకు భర్తవలన జరిగిన పరాభవముకన్న వదినెగారల మాట లధికముగా బాధాకరములైనవి. 'అన్నరో పింటివా అలి మాటల న'ని యామె మరల దుఃఖించినది. కాని శ్రీకృష్ణుడు

'కొన్న మానిను లంటె కొడువేమి మనక'ని సుభద్ర నోదార్చు సారెబోసి సాగ నంపెను. శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామ మున్నగు తన భార్యలను కొన్నవారనుట గమనింప దగినది. సుభద్ర శ్రీకృష్ణుని చెల్లెలు, ఆమె యాయించిన పుట్టినది. కాని సత్యభామవంటివారు కోడండ్రగుటచే కొన్నవారైరి. ఆ మాట సుభద్రకు సంతోషము కలిగించునని. సత్యభామవంటివారికి తలవంపు కలిగించునని. తన భార్యలను హేళనమొనర్చి శ్రీకృష్ణుడు ఏడ్చుచున్న చెల్లెలి నూరడింపగలిగెను. నిజముగా నీ కథను సుభద్రార్థునులకును, రుక్మిణీశ్రీకృష్ణులకు నంటగట్టుదుమా? ప్రజాజీవితమునందు మన్న సాధారణసంఘటనములే యీరూపు ధరించినవి. కేవలము కృష్ణాదులు నామమాత్రులని మనము గ్రహింపవలెను.

గృహజీవనము దేపొరపొచ్చెములు లేకున్నచో ముందుగా నుదాహరించిన సీతారాముల కథలవలె సంసారయాత్ర సాగును. చిట్టిపొట్టి కలహములైనచో 'సుభద్ర సారె' వలె నుండును. తాత్కాలికముగా కొంత యలజడి జరిగినను మరల కుటుంబమున ప్రశాంతత యేర్పడును. కాని యందరి సంసారము లన్నికాలములందు శాంతముగా సాగవు. ప్రపంచమున సుఖముకన్న, సంతోషముకన్న, ప్రశాంతముకన్న, దుఃఖము, కలతలు, అశాంతియే యధికము. అత్తగారు కొడలిని సాధించుటయో, పెత్తనము చేజేక్కిన కోడల తత్తగారి నేడిపించుటయో, కోడలు అడవిడ్డల మధ్యన వివాదములు పెరుగుటో, భార్య భర్తల సంబంధము లంత బాగుండకపోవుటో, సమష్టికుటుంబమున కోడండ్ర మూలమున సంతఃకలహము లుద్భవించి వేరుపడుటకు దారితీయుటో, ఏదో యొక కారణము మూలమున గృహజీవనమున నశాంతి యేర్పడును భార్య భర్తలయందేదో చిన్న పట్టంపుపై జగడము కలుగును. ఒకరితోనొకరు మాట లాడరు. కొంతవరకు దంపతులు మంచివారు కనుక ఎవరి పనులు వారు చేసికొని పోవుచుందురు. గృహిణీ భోజనాదిసౌకర్యములు సమకూర్చునేకాని బెట్టు సడలనీయక భర్తగారిని భోజనమునకు ప్రత్యక్షముగా తానహ్వానించదు. 'వంకాయ వండేను వరికూడు వార్చేను తినుమని చెప్పవే తడికా తడికా' యని యొక యప్రాణిని మధ్యవర్తిగా నేర్పరచుకొనును. భర్తగారు కూడ ఆమె కెందును తీసిపోరు గనుక, 'వగలమారి మాటలకు వళ్ళంత మండింది, వద్దనీ చెప్పవే తడికా తడికా' యని సమాధానము చెప్పును. గృహలక్ష్మికి కోపము మరింత పెరిగి తానుకూడ తినుటమాని మూలమంచము వేయును. తన లోపమును ఛద్దకొనియో లేదా ఆమెపై దయ దలచియో భర్త తానే సంధికి పూనుకొనును.

‘పట్టుచీరె తెచ్చేను పెట్టెచోను పెట్టేను, కట్టుకోమని చెప్పవే తడికా తడికా’
యని రాయబారము సాగించును. స్త్రీలకు సూత్నాభరణములు వస్త్రములన్న
చెప్పరాని కోరిక. ఇది వారి దౌర్బల్యమే యనుకొనవచ్చును. ఇంత బిగిన
భార్య పట్టుచీరె భ్రమలో పడి పట్టుదల పడిచి మరల ఎప్పటియుట్లు సుముఖరా
లగును. ఈ సంఘటనము భార్యాభర్తల నడచు చిట్టిపొట్టి జగడమున
కుదాహరణము. కాని తెగబడిన స్త్రీయున్న కుటుంబము పరిమానహ్యముగా
నుండును. భర్త కాదుగదా యితరు లెవ్వరు చెప్పినను ఎని స్త్రీలుకూడ నుందురు
అట్టివారిగూర్చు, ‘మొండికెత్తినదాన్ని మొగుడేమి జేను-లజ్జ పాలినదాన్ని
రాజేమి జేను - సిగ్గుమాలినదాన్ని శివుడేమి జేను’నను సూచి ప్రబలివది.
సాధారణముగా నత్తలు కోడండ్రను, కోడండ్రు తమ యత్తల నాడిపెట్టుట
పరిపాళి యైనట్లున్నది. ‘అత్తగూడ ఒకంటంటి కోడలే’ యనియు, ‘అత్తగారి
యధికారము కొన్నాళ్ళు, కోడలి కొలుపులు కొన్నాళ్ళు’ అనియును సామెత
లూరిక పుట్టివుగదా! ఒక కుటుంబమున నన్నియు కలిగియుండి అత్తగారి
యారడి యున్నచో కోడలి జీవితము దుఃఖమయమే.

‘కాపురము సిగలిగి కడుపు బండిన్ని, కమతకు కన్నోరు ధ్యానమే లేదు
కాపురము జూచితే, కన్నుల పెండుగ-
అత్త మీది కాపురము కత్తి మీది సాము, కోడలు లేవి అత్త గుణవంతురాలు
అరటి పూసింది అరటి కాసింది, అత్త పెట్టిన ఆరళ్లు మరపున రావు
ఇల్లు లేదటనే ఇల్లాల సీకు, తల్లి దగ్గర లేదా దైర్యంబు పెప్ప
తగిన పురుషుడు లేడా నన్నాదరింప-
అత్త ఆరళ్లకు ఆలపించేవు, వలవల కన్నీరు వద్దు రాబ్బంగ’.

కొందరత్తలకారణముగా నేవో సాకులు పన్ని కోడండ్రను సాధింతురు.
సన్యాసమ్మ, లక్ష్మమ్మ, వీరరాజమ్మ, కామమ్మ వంటి కథలందు క్రూరురాండ్రగు
అత్తగారల వన్నాగములచే ప్రాణములు వీడినకోడండ్రు కలరు. విష్కారణముగా
కోడండ్రను బాధించు ఒక యత్తగారి నెవములు వినుడు.

అత్త :- కోడలా కోడలా కొడుకు పెళ్ళామా-వచ్చిపాలామీది మీగడా లేవి?

వేడిపాలామీది వెన్నెల్లు యేవి-నూనెముంతలమీది నురుగుల్లు యేవి?

ఈప్రశ్నల కేమైన అర్థముండునా? అత్తగారితన మిందులో వరాంకోటి నందు
కొన్నది. ఈ ప్రశ్నములకు గడుసరి కోడలి సమాధాన మిట్లున్నది.

అత్తరో ఓయర్త అంక్లయత్త-పచ్చిచాలా మీద మీగడుంబుచా?
 చేతి పాలామీద పెన్ను అంటాయా-సూనె మంతల మీద మింగ అంటాయా?
 ఇచ్చగుబాటుగురూర ఓ చెలియలారా-అత్తగారి అంక్ల చిత్తగించారా?
 పెత్తనం లాగేనై పేచీలు పోసు
 అంక్ల అత్తయన నవతిపోరైన-తల్లిల్లుమూల మైన గరియించలేము’.

అధికారిముగల యత్తగారిని కోడలు తాను చేయవలసిన పనులన్నియు నడిగి
 చేయవలయును. కనుక కోడలు,

‘పండుగ వచ్చుచి ఓ యత్తగారు-పింపక్కి పెయ్యమ్మ ఎన్నె పోనేది?’ యని
 ప్రశ్నింపగా విననిగొట్టు అత్తగారిటు లాజ్ఞాపించును.

‘పెయ్యం నిచ్చెనా తియ్యం గాడె-పొయ్యిచే చిలగిచి తప్పెచే వడ్లు
 ఆ వాడ్లు నానేసి పిండంత దంచి-పిండిపోతలు చెయ్యి చక్రాలు చుట్టు
 ఇచ్చగుబాటుగురూరి కింతింత పెట్టు-చూపటికి చూమకు చూచుమూలెట్టా
 మరునాటి దట్టలకు మరుదులకు పెట్టు-మనయంటి పాడెల్ల మురియంగ పెట్టు
 మనువింటి మరదలికి మనపొప్ప పెట్టు’.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన గేయములం దత్తగారి యధికారము ప్రదర్శిత మగు
 చున్నది. ఇక పెత్తనము చేసిక్కిన కోడలి నారయుదము. అత్తించివరన్న
 చులకన, పుట్టింటివరన్న గౌరవముతో జూచెడు కోడలు మానసికపరిస్థితి ఈ
 గేయమందు గాంచనగును.

‘చూబావ లొచ్చారు కూరేమి లేదు-మంచాన నల్లులు గోడ ఒల్లుల్లు
 మా అన్నలొచ్చారు కూరేమి లేదు-పాటిమీది పచ్చ పెనలు అచ్చావు నెయ్యి
 బంతిపువ్వువంటి అప్ప కావాలి-బాడవలొ నక్కవంటి దావ కావాలి
 చేమంతిపువ్వు వంటి చెల్లె కావాలి-చెట్టుమీది కోతివంటి మరచి కావాలి’

చెలరేగిపోయిన కోడలైనచో అత్తచూమల నతినీచముగా చూచుటయేకాక వారిని
 వెక్కిరించి వేళాకోళము చేయును.

‘చూయత్త చూచూమ ఊరేగుటంకె-చుట్టపీకలు రెండు చూదొచ్చినాయి
 మట్టిగిడనలు రెండు మాట్లాడినాయి-కందిరీగలు వచ్చి కత నడివినాయి
 బోదురుకప్పలు వచ్చి బాగోతమాడు’

ఇట్టికోడ లత్తగారితోపాటు బావమరదులను భర్తనుకూడ లక్ష్యపెట్టెడు.

‘మా అత్త మా చూమ ఊరేగినాక-వడ్డుదంచ నొక మరది వండ నొక మరది

వంట కుండలకాడ కావలొక మరది-పేడకల్లాపు జల్లు పెదబావగాను

ఇల్లలికి ముగ్గెట్టు యంటి మగవారు-' ఇట్టి యత్త కోడండ్ర మనస్తత్వములు ప్రదర్శించు గేయము లనేకములు మనకు లభించును. అత్తకోడండ్ర సామరస్య పనునది ఎచ్చటనో క్వాచితక్రముగా గానుపించును. కనుకనే, 'అత్తలేని కోడల తత్వమురాలు, కోడలు లేని యత్త గుణవంతురాల'ను మాట ప్రబలినది. సమష్టి కుటుంబమున నున్న కోడల అత్తమామలకు బావమరదులకు, తోడికోడండ్రకు, భర్తకు నేతీరుగా భక్తి కనబరచవలయునో, ప్రతి విషయమున వారి యాజ్ఞ కట్టెదరు చూడవలయునో ఒక గేయమున కాంచనగును. పుట్టింటినుండి తనను గొంపోవుట కన్నలు వచ్చినప్పుడు జరిగిన సంఘటన మిది.

'కలవారి కోడలు కలికి కామాక్షి, కడుగుచున్నది పప్పు కడవలో బోసి
అప్పుడే వచ్చెడు ఆమె పెద్దన్న, కాళ్ళకు నీళ్ళిచ్చి కన్నీరు నింపె

అన్న: ఎందుకూ కన్నీరు ఏమి కష్టాలు, తుడుచుకో చెల్లెలా ముడుచుకో కురులు
ఎత్తుకో బిడ్డను ఎక్కు అందలము, పెట్టుకో సొమ్ములు కట్టుకో చీరె
చీరె మీ యత్తమామలకు చెప్పి రావమ్మ

కోడలు: కుర్చీ పీటమీద కూర్చున్న అత్త, మాయన్న లొచ్చారు మమ్మంపుతార
అత్త: నేనెరుగ నేనెరుగ నీమామ నడుగు

కోడలు: పట్టెమంచముమీద పడుకొన్నమామ, మాయన్న లొచ్చారు మమ్మంపుతార
మామ: నేనెరుగ నేనెరుగ నీబావ నడుగు

కోడలు: భారతం చదివేటి బావ పెదబావ- మాయన్న లొచ్చారు మమ్మంపుతార
బావ: నేనెరుగ నేనెరుగ మీయక్క నడుగు

కోడలు: వంటలు చేసేటి ఓ యక్కగారు- మాయన్న లొచ్చారు మమ్మంపుతార
తోడికోడలు: నేనెరుగ నేనెరుగ నీభర్త నడుగు

కోడలు: రచ్చలో కూర్చున్న రాజేంద్రభోగి, మాయన్న లొచ్చారు మమ్మంపుతార
భర్త: పెట్టుకో సొమ్ములు కట్టుకో చీరె-పోయిరా నుభముగా వుట్టి నింటికిని

కోడలు: ఇరుగు పొరుగులార ఓ అమ్మలార-చెల్లెళ్ళ పెళ్ళిళ్ళు సేవించబోయి
మరదుల పెళ్ళికి మరలి వచ్చేను-ఇరుగక్క పొరుగక్క ఇదె పోయవత్తు.

ఇట్టి కుటుంబము ఇట్టి కోడలున్నచో సంసారము గుట్టుగా నడచును. సమష్టి కుటుంబమునందుండు హాయి కనుపించును. కొందరకు సమష్టికుటుంబవర్ధతి యిష్టము కాదు. అత్తమామలకు బావమరదులకు సేవలు చేయలేకనో లేదా తనభర్త

యధికముగా సంపాదించువాడై తక్కినవా రధికముగా తినువారై నచో కోడండ్ర వేరుపడుటకై తమ భర్తలను ప్రోత్సహింతురు.

ఏరుబడితేనె మేలు మొగదా-మనము
 పొత్తులుంచేనే పోరు మొగదా ||ఏ||
 ఏరుబడ్డ తెల్లారి ఏకమై మనముండి
 ఏకించి పీకించి నెలకొక్క పోగొడికి
 మోటదండెడ దొడ్డు మొలతాడు చేయిస్తు ||ఏ||
 మక్కజొన్నాచేను మనపాలికే వస్తే
 నక్కబెదురూ బెట్టి నా ప్రజ్ఞ చూపించి
 ఇద్దూము పండేది వుట్టేడు పండిస్తు ||ఏ||
 రంగు రంగంకాయలు గొంగెడన్నీ దెంపి
 హంగుగా నే ననుమకొండంగడికి పోయి
 పొంగుబొంగే కల్లు బుంగెడంతా తెస్తు ||ఏ|| 1

జాణతనముగల కోడలు, అత్తమామలతో జావమరదులతో, తన భర్త వేరుపడినచో తాను చేయగల పొదుపలతనము, తమకు గలుగనున్న ఒంటరి సుఖమున చెప్పుచున్నది. ఇట్టి బోధలే అన్నదమ్ములు వేరుపడుటకు కారణములై పెక్కు సంసారములు చీలిపోవుట లోకానుభవము. పై నుదాహరింబడినటువంటి దీర్ఘగేయము నొకదాని శ్రీహరి ఆచార్యేషువుగారు తమ గ్రంథమందు ఉదాహరింపబడుచున్నది. ఆ గేయమున కోడలి జాణతన మధికముగా ప్రదర్శితమైనది.

ఈ విధముగా పరిశీలించుచు బోయిన గృహజీవనమునకు సంబంధించి యొక్కొక్క మట్టమును జానపదకవితాస్రవంతి దరులొరసి పారిననన్నివేశముల పెక్కులు లభించును. సాంఘికజీవనము సమగ్రముగా గోచరించుటకై జానపదగేయములందలి సాంఘికవిషయములను నొక ప్రత్యేకప్రకరణ మేర్పరచితిని దానిలో నిందు కానరాని యనేక విశేషములు చేర్చబడినవి. కేవలము శ్రీల పాటల కొక ప్రత్యేకత యుండుటచే విట నొక చిన్నప్రకరణ మేర్పరుప బడినది.

(0 0 0)

1. ఈ గేయమును మాయూరిలో (దేవునూరు) వేకరించితిని. 1952.

శ్రామిక గేయములు

ప్రవేశికలో జానపదగేయోత్పత్తిని గురించి చూపించినప్పుడు కవితవ్య ముల్లానముకలిగించి టకెకాక కష్టనిష్ఠానిమునకు గూడ నుదయించునని తెలిసికొని యుంటిమి. మానవులు శ్రమించునప్పుడు కష్టము కనబడకుండుటకై, అలసి పోకుండుటకై, స్వగుణీకృత్యాహముతో పనిచేయుటకై అప్రయత్నముగా కూనిరాగములు తీయుట, అయ్యాత్వములగు నేవో మాటలుచ్చించుట జరుగును. సామూహికకర్తృత్వమున శబ్ద రాగములు మాటలు జానపదగేయములుగా పరిణమించి వ్యాప్తిగాంచును. ఇల్లులుకునప్పుడో, పిండి విసరునప్పుడో, ధాన్యము దంచునప్పుడో, కదురు కవ్వములాడించునప్పుడో, పరినాలు, కలుపు, కోతలప్పుడో, మోట దోలునప్పుడో, ఏత మెత్తునప్పుడో, నాగలి దున్నునప్పుడో, కుప్పగొట్టు నప్పుడో, పడవ నడుపునప్పుడో, బరువులు మోయునప్పుడో, రోడ్డువెంట రోలరును లాగునప్పుడో, రాళ్ళు పగులగొట్టునప్పుడో, పిమ్మినవేయునప్పుడో, కాచడి, పాలకీ, మేనాలు మోయునప్పుడో, శ్రమాపనోదమునకై పాటలు పాడుకొని మనము చూచుచునేయున్నాము. హృదయ-లేదా-మేధాగతభారమును తొలగించి ఉల్లాసమును కలిగించునటులే శారీరకశ్రమమును-కాయకష్టమును పోదోర్చి యుత్సాహమును గలిగించుటకును గేయములు తోడ్పడును. శ్రామికు లనగా రాజకీయసిద్ధాంతలు చెప్పేడు ప్రత్యేక శ్రామికులు కాదు. శరీరకష్టమొనర్చు వారందరను శ్రామికులే. శ్రమపడువారందరు శ్రామికులే. పిండి విసరుట మొదలు పిడికిలి బిగించి కొడవలి చేబూని పనిచేయువరకు శ్రమపడుటయే. చుక్కాని పట్టుటనుండి మత్తై పట్టు వరకును శారీరకశ్రమమే. కనుక నీ ప్రకరణమున నన్నిరకముల శ్రామికులకు సంబంధించిన గేయముల గూర్చి పరిచారింతుము. శ్రామికగీతములనే పలువురు పండితులు 'పాటకజన సారస్వత'మని పిలిచిరి. కొందరు కర్షక కార్మిక గీతము లనిరి. పాటక శబ్ద సామ్యమును గలిగిన 'పట్' శబ్దము నొత్తరాహు లిట్టిగేయములకు

వాడియున్నారు. గడ్డపాల్ జానపదగేయముల గూర్చిన ప్రశంసలో దేవేంద్ర సత్కృష్ణగారు 'పట్' శబ్దమునే వాడియున్నారు. 'కఠినాతికఠినమగు కాయకష్టము చేయునప్పుడు స్వరముతో స్వరము మేళవించి 'పట్' పాడుట ప్రాచీనము నుండి వాడుకగా నున్నది¹. పాటకజన మనునది కేవలమొక వర్గమును (Labour class) సూచించును. అటులే కర్షకశబ్దము కేవలము భూసంబంధమగు కృషిచేయువారికిని, కాత్మికశబ్దము కేవలము కర్మాగారములందు పనిచేయు వారికిని వాడబడుచుండుటచే నవి పాక్షికము లగుచున్నవి. కర్షక కాత్మిక పాటక జనములవారే కాక శ్రమపడువారలనేకవిధములవారున్నారు. వాటికి సంబంధించిన గేయము లెన్నియో కలవు. కనుక శ్రామికశబ్దము విశాలవర్ధి గలదై సమస్త శ్రామికులను సూచించుటచే నీశబ్దమునే వాడుట సమంజసమని తలంచును.

శ్రామికగీతములందు వస్తువెద్దియైన నుండవచ్చును. ఇంతవరకు చర్చింపబడిన పౌరాణికములవంటి దీర్ఘములగు గేయములనుగాని లేదా ఏవేని చిన్నపాటలను గాని శ్రామికులు పాడుకొందురు. వృత్తికి సంబంధించిన పాటలు, శృంగారగేయములు, స్థానికవృత్తాంతములు, విషాదగాధలు, భక్తిగేయములు మున్నగు తీరుతీరుపాటలు శ్రామికులు పాడుకొందురు. శ్రామికగేయములు కూడ మనకప్పుడే లభించునవి కొలదిగనే యున్నవి. 'నెలయేరు'లో సుహృదులుగని గేయములు ముద్రింపబడినవి. ఆంధ్రప్రభ పరిపత్రికలో కొన్ని చాత్రమేలప్పుడప్పుడు ప్రకటింపబడినవి. పీనిలో ముద్రిత వస్తువుకన్న నముద్రిత వస్తువే యధికముగా నున్నది. శ్రామికగేయములందు దొక్కొక్క తీరునకు ఒండు రెండు గేయముల దీసికొని పరిశీలింతము. శ్రామికగేయము లన్నియు సాధారణముగా వారివారి కృషికి సంబంధించిన లయకు సరిపోవునట్లుండుట గమనింప దగిన విషయము. శ్రామికుల కాలుసేతుల కదలికలో, ఊపిరుక్తుల భారోచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములో ఈగీతములకు తాళలయలు సమకూర్చును.

కృష్ణా గోదావరీ మండలములందు ప్రయాణ సౌకర్యములకు ఎగుమతి దిగుమతులకు జలపార్గము లున్నవి. కాకినాడ, బందరువంటి సముద్రపు రేవు లున్నవి. ఒకప్పుడు మోటుపల్లి మున్నగు రేవుపట్టణములనుండి ఆంధ్రుల సముద్రయానము లత్యంతదూరదేశములవరకు సాగినవి. ఆంధ్రనౌకలు కృష్ణా తరంగ పంక్తిని ద్రోక్కి త్రుళ్ళింతలాడినవి. మధ్యకాలమున నాసిరి 'యారి

పోయినను ఇప్పుడిప్పుడు మరల నాంధ్రదేశమున నౌకావ్యాపార మధికమగు సూచనలు కానవచ్చుచున్నవి. నముద్రయానము లెట్లున్నను కృష్ణాగోదావరీ నదులు వాని కాలవలపై మాత్రము, నావలు, రాదాబోట్లు, తెప్పలు సాగుచునే యున్నవి. ప్రకాంతజలముల జీల్చుకొనుచు పడవలు నీటిగలగల లుపశ్రుతి చేసికొని పాటలు పాడుకొనుచు పయనించుచున్నవి. చేతి కండ బలముతో బ్రాథు లాగుచునో, తెడ్డు వైచుచునో నీటిని జీల్చెడు కళాసులకు తండేలొక సన్ననిపాట నందించుచుండును. కళాసు లాపాట కొక ఊతపదమో, అనుపల్లవియో చేర్చి ఊపిరి విడుచుచు శ్రమదీర్చుకొందురు భారోచ్చాసనిశ్వాసములు పదములై బయటికి పోయి కళాసులకు కొంత శ్రమను తగ్గించుచుండ తండే లందించు ప్రతిపరణము వారి కుత్సాహము గలిగించును. బలము ద్విగుణమై పడవ నడక వేగమగును. పడవ పాటలం దధికప్రసీద్ధిగాంచిన గేయము కీ. శే. వీరేశలింగం పంతులుగారి వాచకముల తెక్కి (గోదావరి పాఠము) పడవలు నడుపని తెలింగాణమునగూడ ప్రచారమందినది. గంగాధరంగారీ పాటను తమ 'నెలయేరు' లో చేర్చియున్నారు. 1

తండేలు :- గంగమ్మ తల్లికి చెంగలవ్వు పూదండ-కాళిందికి తెల్ల కల్వదండ

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు :- గోదావరి తల్లికి గొజ్జంగి పూదండ-సరసోతికి సన్నజాజిదండ

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు :- కృష్ణవేణమ్మాకి గేదంగిపూదండ-కావేరికి చంద్రకాంతదండ

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు :- పిల్లజెల్లా అంతా నల్లంగ రచ్చించి-ఇల్లు జేర్చండి ఓ తల్లెలార

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు :- సిక్కలు నిండించి శింగాలు నిండించి-ఇల్లు జేర్చండి ఓ తల్లెలార

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు :- సుళ్ళుదోపుళ్ళు మొసళ్ళు దప్పించి మ-మ్మిల్లు జేర్చండి ఓ తల్లెలార

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు :- గోదావరి తల్లికి కొట్టరా పెంకాయ-కోరి దండాలెట్టి కుంకూమ పెట్టి

కళాసులు :- జోర్కాయ్ బార్కాయ్ జోర్కాయ్ బార్కాయ్

తండేలు పడవ కదికారి. ప్రయాణీకులు వారి సామగ్రి వస్తువాహనముల రక్షణమున కాతడే బాధ్యుడు. అతడే కర్ణధారి. కనుకనే యాతడు 'గోదారికల్లిని,

సరసోతిని, కృష్ణవేణమ్మను, కాళిందిని, గంగమ్మ తల్లిని' ప్రార్థించుచున్నాడు. సుళ్ళ దోపుళ్ళ మొసళ్ళు దప్పించి పిల్లజెల్లను చల్లగా ఇల్లు చేర్చుమని పెంకాయ గొట్టి కుంకుమపెట్టి గంగమ్మను ప్రార్థించుచు తన కళాసుల కుల్లాసమును గల్గించుచున్నాడు. కళాసుల చేతికండలు తెడ్లతో నీటిని చీల్చి చీల్చి, కరడు గట్టుచుండ వేడి నిశ్వాసములు 'జోర్కెయ్ బార్కెయ్, జోర్కెయ్ బార్కెయ్' అని కండరములకు కొంత 'సళ్ళుబిగువు' కలిగించుచున్నవి. ప్రయాణము సాగుచునే యున్నది. ఈ పాట వయసెంతో తెలియదు. గోదావరి యెడపై తెలుగు తెరచాప లెన్నడు లేచినవో ఆనాటినుండి గంగమ్మ తల్లి ఈ పాట వినుచునే యున్నది. పెంకాయలు కుంకుమ లందుకొనుచునే యున్నది.

‘మళ్ళీ వచ్చిందాక మధూ మరవనంట

నేకులో నెయ్యేసి నెప్పొరె నెంచు’ అను పడవపాట శృంగార గేయము.

‘నేలను నమ్మి - ఏలేలో-చెట్టూ వున్నది హైలాసా’ యను పడవ పాట భక్తి వేదాంతములకు తెరచాప నెత్తినది. ఇది యంతయు నాశుకవిత్వమే యనిపించును. కేవలము భారము శ్రమము తగ్గించుటకై ఊపిరి పీల్చుకొనుటకై వీలు కలిగించు గేయములందు మాటలు తక్కువగా నుండును. అట్టి వానిలో అర్థరహితములగు మాటలు ధ్వన్యనుకరణములే యధికముగా నుండును.

౧ ఏలేస్సా ఓలేస్సా ఏలేస్సా ఓలేస్సా

ఏలేస్సాబో ఓలేస్సా-ఏలేస్సాబో ఓలేస్సా

ఏలాయేలా యేలా యేలా యేలా యేలా యేలేలా

ఏలాయేలా యేలా యేలా యేలా యేలా యేలా తండేలా

ఏలా ఏలా జోర్కెయ్ బార్కెయ్

౨ యోలోయాల-యేలోయాల

యెంత బరువున్నదిర-యేలోయాల

యెత్తరా అన్నా-యేలోయాల

యేమి సరకుర అన్న-యేలోయాల

బరువు సరకుర అన్న - యేలోయాల

మంచి సరకుర అన్న - యేలోయాల

బాగుగ నున్నది - యేలోయాల

బరువుగా యెత్తరా - యేలోయాల

మొదటి పాటలో నన్నియు భారము దీర్చు మాటలే. ఏలేస్సా యను మాటతో

తెడ్డు నొక్కొక్కమారు కదలించి కళాసు శ్రమ హుచ్చుకొనును. రెండవ పాటలో నిట్టిమాటలతో పాటు బరువులు వానికి సంబంధించిన శేషములున్నవి. ఇంతియ.

తెలుగునాటి ఆర్థికవ్యవస్థకు కడుగుకవ్వముల మ్రోతలు వెన్నెముక వంటివి. ముతక గుడ్డల కాండ్ర దేశమున నున్నంత వాడుక యితరదేశములందు లేదు. మహాత్ముని ప్రచారిమున నితర దేశములందు వీనికింత ప్రాముఖ్యము కలిగినది. మన దేశమునమాత్రము మహాత్మునికి గూడ నవబోధము కలిగించు నంతటి వ్యాప్తి ముతకగుడ్డలకుండినది. ఇప్పటికిని పల్లెపట్టులందు లభియున్నది. ఇంటివనులు ముగిసిన తరువాత ప్రతి గృహిణీయు ఏ రాత్నుమునో ప్రత్తిగిరకనో త్రిప్పుచు కూనిరాగములు తీయుచుండును 'గుంపునంపును లేక కొనసాగఁబోగు వెంట మెరుంగుజూపు పేరెములువార, బ్రాయంపు పడుచుల బనిగొంటివే దూది యనెడి పాటలఁ దేనె చినుకులీన'¹ సాగిన ప్రోగుల రాగమాధుర్యమున నన్న సన్ననై మాంచెత్తరు మల్లులను మోటనిపించినది. దేశసౌభాగ్యమునకు తోడ్పడినది. బయట గడించిన కీర్తి మరియు ఇంట స్థాపించుకొన్న సువ్యవస్థచే 'కదురు కవ్వంబులు గలయాడునింట కరువు కాటకములు కలికాన లేవు' అను మాటలు సార్థకములైనవి. ఇంతియ కాదు, శ్రీకేదేని లోపమున్నను రాత్నుచూలోపమును గప్పిపుచ్చుటయే కాక ఆమెకు కొంత గౌరవమును ఆపాదించినది. 'అందచందము లేని ఆడకూతురుకు, అంద మేలుపరచు ఆపత్తిచెట్ట'ను చూటకు ప్రచారము కలిగినదందుచేతనే రాత్నుము పాటలందు వస్తువెద్దియైన నుండవచ్చును నిరాకృత భర్తకు కన్నీటిజల్లొకప్పుడు సాగిపోవు ప్రోగుల టప్పుమని తెంపిన, ప్రియా గమనవార్తచే నుబ్బిపోవు ప్రియురాలి చేతికదలిక సక్రమము గామి ముఖ్యవడిన ప్రోగు లొకప్పుడు రాగబంధములు కూర్చుచుండును పుట్టింటివారిని దలచుకొని యొక పూబోడి రాత్నుము ద్రిప్పిన గృహజీవనమున తలమున్నలైన మంయొక యిల్లాలు చూగాయపచ్చడి పెట్టుకొనవలె ననెడు కోరికను వెల్లార్చును. ఒక లత్తగారు కోడలి కొప్పవంకను గూర్చి ముచ్చటించిన ఒకకోడలత్తగారి యారళ్ళను ప్రక్కవారు వినకుండ రాత్నుపు మోత్రితో గలిపి పాడును. ఒక యిల్లాలు సీతమ్మ కష్టాలను దలచుకొనిన మరియొకతె స్వకష్టాల్లతమును జూచి మగడెందుకని గర్వపడును. శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు సేకరించిన ఇట్టి గేయమొకటి శ్రీదేవేంద్ర సత్యార్థిగా రనువదించినారు.²

‘మొగుడెందుకే నారి మొగుడెందుకే - అనలు మొగుడెందుకే నారి మొగుడెందుకే
రాటం నల్లంగుంటె రప్పిస్త గోల్కొండ - మొగుడెందుకే నారి మొగుడెందుకే’

ఈ పాట బహుళః గోల్కొండపట్టణ మువ్వదళయందుండగా పాడబడి
యుండును ఒక స్త్రీ తన దురదృష్టము నిటుల నిందించుకొనుచున్నది.

‘కాటుక చుక్కబొట్టు కిడిగినా పోదు-నొవ్వరాసిన రాలు తుడిచినా పోదు
అడ్డచెఱుగులు పెట్టి అద్దినా పోదు - వైటచెంగులు పెట్టి పులిమినా పోదు’

ఇంకొక స్త్రీ పుట్టింటివారి రాకకై యెదురుచూచుచున్నది పుట్టింటివారు
వచ్చునటుల కాకిని వలుకు మనుచున్నది.

‘కాకమ్మ నీకాల కట్టేము గజ్జే- ర త్రమ్మ మావార్ని రాగుయ్యె కాకి
కాకమ్మ కూతలు కల్లలు కావు , కన్నవా రొచ్చేటి వేళలు కావు
నేరేడు వండంటి అన్న నాయన్న, నేడు వస్తానని నెలకన్న రాడు
తాను వస్తానని తమ్ముణ్ణి వంపు, ఏమోయి పెద్దన్న ఎన్నటికి రావు
ఏటేట పెళ్ళిళ్ళు కుప్ప నూర్చుళ్ళు, ఎడలేదు చెల్లెలా నిను చూడ రాను’

మరియొక స్త్రీ సీతమ్మ కష్టాలను దలంచుకొని సన్నిహితములగు
దృష్టాంతముల దడపుచున్నది.

‘పత్తిచెట్టు వంక వత్తాకు వంక - రాజ్యంలో సీతమ్మ రాకఫలం వంక’

ఈ తీరుగా స్త్రీలు రాట్నము త్రిప్పుచు తమ ఏకాంతమునకు పాటలను
తోడుచేసికొని భారమును బాపుకొనుచుందురు.

బియ్యమో జొన్నలో ముందు పోసికొని ఒకరిద్దరు తోడుగూడి విసురు
రాయి (తిరుగలి) ద్రిప్పుచు పిండి వినరునప్పుడుకూడ వారి శ్రమాపనోదనమున
కువకరించు పాటలు పాడుకొందురు. తిరుగలిపాట లొకతీరు ఛందమున
నుండును. కొంత దీర్ఘము తీసి ఒక్కొక్క చరణము పాడునప్పటికి విసురు
రాయి రెండు చుట్లు తిరుగును. వినరునప్పుడు ఒకరు చెప్పుచుండగా తక్కిన
ఇద్దరో ముగ్గురో పాడుచుందురు. తిరుగలి గరగర చప్పుడే వారికి శ్రుతి.
తిరుగలి పాటలందు గూడ రాట్నపు పాటలందువలె వస్తువై విధ్యము కలదు.

‘అల్ల చోళ్ళు కుప్ప నూర్చుళ్ళు - అటుకమీద బోదోడు అయ్యమ్మా మొగడు’

‘చోళ్ళు నల్లన్న పిండి తెల్లన్న - అంబలి వుల్లన్న దొక్క చల్లన్నా’

‘కన్నతల్లిని బోలు చుట్టాలు లేరు-వట్టచీరను బోలు చీరల్ల లేవు’

వై పాటలు శ్రీ గంగాధరంగారి నెలయేరులో నున్నవి. మాయూరిలో

సేకరించిన యొక గేయమునందు మామిడి యపవచ్చడిగూర్చి యున్నది. తెలుగు వారి కావకాయయన్న ప్రీతిగదా! ఆవకాయ గాటు తెలుగుదేశ మంతటను రుచ్యముగా వ్యాపించినది. గుంటూరు ప్రాంతములందు గోంగూరకు పాక్షిక ప్రచారమున్నది.

‘మామిడి మామిడి మంచి మామిడి. కొమ్మల్లు వంచేరూ కోనేరు నిన్నూ
కొమ్మల్లు వంచేరు కోనేరు నిన్నూ-మేదరా కత్తి నా సరికేరు నిన్నూ
మేదరా కత్తి నా సరికేరు నిన్నూ-ఉప్పుమురింతోటి అంచేరు నిన్నూ
ఉప్పుమిరింతోటి ఉంచేరు నిన్నూ-ఆవా మిరింతోటి అద్దేరు నిన్నూ
ఆవామిరింతోటి అద్దేరు నిన్నూ-నీలంపు కాగుల్లా సింపేరు నిన్నూ
నీలంపు కాగుల్లా సింపేరు నిన్నూ-పేరైన రాజులకు సింపేరు నిన్నూ
ఆ ఊరిపేరేమి రాజు పేరేమి. అ ఊరు గోరుకొండ రాజు రామన్న’

ఈ పాట మా చెల్లెలు పాడగా వింటిని. చివర చరణములో పాడిన వారి కిష్టమున్న అన్నదమ్ముల పేర్లు చేర్చి పాడుకొందురు. మిరిం (మిరెము) అనగా కారము. ఇది తెలంగాణపు మాండలికము మిరెం = మిరెము = మిరియము. మిరివకాయలు రాకముందు కారమునకై మిరియములే వాడుచుండిరి. ‘పునుగుం దావి నవోదనంబు మిరియంపుం బొళ్ళతో చట్టి మయ్యని నాదారని కూరగుంపు ముకుమందై యేర్పునావం జిగుర్చొను పచ్చళ్ళను’ అను క్తమాల్యదలోనున్నవి. కారము నిచ్చు కాయలు మిరియపుకాయలు మిరెవకాయలయినవి. మామిడి కొమ్మలు వంచి జాగ్రతగా కాయలు కోసి మేదర కత్తితోనరికి, ఉప్పు, మిరిం (కారము), ఆవపిండి నీలంపు కాగులలో నింపి భద్రముగానుంచి తమ యిష్టరకు పంపుకొనుట ఇందులో చెప్పబడినది.

మాయూర నొక కురుమపడుచు పాడుచుండగా విన్న విసురురాయిపాట యొకటి నిరాకృతభర్తృక దుఃఖమును, అమె మనోభావములను దెల్పును. ఈ తిరుగలిపాట సంవాదరూపమున నున్నది. ధూర్తుడగు కుమారుడు ఉంపుడు కత్తె యింట శయనించి ప్రొద్దున తనయింటికి వచ్చి తల్లి నిల్లడుగుచున్నాడు.

‘వానా గొట్టాదాయే వరుదెల్లదాయే-అవ్వా మన వాకిట్లా వరుదెక్కడీదే
అప్పుడా తల్లి తనకోడలి పరిస్థితిని ఇంటిముందు పారిన వరదను ఇటుల చెప్పుచున్నది.

‘నువు బోయి పొరుగింట పంట నాకొడుకా-నీయాలి శోకంబూ వరదలై పారే’

ఇది యుక్త్రేక్షయనుడు మంత్రేమైన అనుడు. తనను కాదని భర్త పొయిగింట శయనింపగా భార్యకు గలిగెడు దుఃఖమును కన్నులగట్టుచున్నది. భయముతో, సిగ్గుతో కోడలు తన భర్త యింటికి వచ్చినవార్త తెలిసికొని అత్తగారిని

‘అత్తరో ఓసుతా మైరాసా అత్తా!- నీ కొడుకు నీలకాంతా వేమన్నడత్త’యని యడిగెను. అప్పుడాయత్త

‘కోడలా కోడలా చిన్నారి కోడలా-నా కొడుకు నీలకాంతా నిన్నొల్లాట’ యని చెప్పెను. భర్త తన్నొల్లడను సంగతి అత్తగారి నోట విని క్షమయాధరప్రియగు కోడలేమనుచున్నదో ఆమె హృదయాంతరమున నెంత జోభ మున్నదో గమనింపుడు.

‘వల్లకుంటె వలినేది వలవిగ్రమేమి(?)-రచ్చల్ల పెదబావ మెచ్చిన్న చాలు నాసాటి యారాండ్లు అక్కన్నా చాలు-నా అత్తమామల్లు నవెన్న చాలు నాసాటి మరుద్లు వదినన్న చాలు-యారాండ్ల పిల్లల్లా అవ్వన్న చాలు’.

చివరి చరణమా కోడలి సౌశీల్యమునకు, శాంతిసౌఖ్యములకువతాక మెత్తుచున్నది. తోడికోడండ్ర బిడ్డలు తనను అవ్వయని పిల్చిన చాలునట. తాను మాతృత్వమును పైత మాళింతుటలేదు. ఆభర్త తన్ను నిరాకరించినను వంశ ప్రతిష్ఠకై వరువుమర్యాదలకై ఆయింటనే రాయయై వడియుండునట. విసురు రాయి గరగరలో నీమానవశిల దుఃఖరాగము కలిసిపోయినటులున్నది. ఓహో! జానపదుల స్వచ్ఛమానసములనుండి వచ్చిన గేయములెంత హృదయ విదారకములు. ఎంత నహజనుందరములు!

ప్రచారమునకు కీర్తికి ఒకప్పుడు మనదేశమున ‘రోళ్ళ రోకళ్ళ’ బాడుట పరాకాష్ఠ. శివభక్తులకథ లాతీరుగ పాడుకొనెడువారని పాల్కురికి యనెను. ‘రోకటి పాటలట్లు వేదములు, పనుగొనమా శివభక్తుల యిండ్లు’². జంగము లింగము మల్లికార్జును శబరకామిని యోర్తు పటికపురోల ముత్వెదురుబ్రా లొగి బోయుచు గొరుకొమ్ము రోకట గొని దంచుచు రిసోత్కటకముగ బాడగా నన్ని చోడుడు వినెను. విన్న టపెద్దన ‘తలకొనితగ బ్రాలు దంపెడివేళ’ తరువోజలు పాడెదరని నిర్వచించెను. నన్నిచోడుని కాలమునుండి రోకటి పాటలు ఈనాటి వరకు వినవచ్చుచునే యున్నవి. వడ్లు జొన్నలు మున్నగునవి దంచుట చాల పరిశ్రమతో కూడినవని. దంచినకొలది ఉచ్చాస్సనిశ్వాసము లెక్కువగును. చేతులు కూలిపోవుచుండును. ఐనను పని యాపుటకు వీలులేదు. అప్పుడు పాట

1. మాయ + రాచ + అత్త కావచ్చును. 2. బసవపురాణము.

సహాయమునకు వచ్చును. ప్రాస్వములు విసురురాయిపాటలందు దీర్ఘమైనటులే, దీర్ఘములు రోకటిపాటలందు ప్రాస్వము లగును. బలవంతముగా రాయిని లాగునటులే అక్షరములను దీర్ఘముగా సాగదీయ వలయును. తొందరగా పోటువేయుటకు దీర్ఘాక్షరముల పొట్టిగా నొనర్చుటకూడ అంతే యావశ్యకము. 'సువ్వి సువ్వి రామ చంద్ర సువ్వి సువ్వి కీర్తిసాంద్ర' యనునంతలో మూడేసి మాత్రల కొకపోటు చొప్పున దంచెడు నాలుగు రోకండ్లు రెండేసి మారులు ధాన్యము పైబడి చరణాంతము వరకు నెనిమిది చేరల ధాన్యము సిద్ధమైపోవును. భారము లేకయే పని సాగిపోయినట్లుండును. పాట తోడుగా నున్నచో

'దంపు దంపనియేరు అదియెంత దంపు - ధాన్యరాసులమీద చెయ్యేసినట్లు
వంటవంటనియేరు అదియెంత వంట - వదిసెతో మరదళ్ళు వాదాడినట్లు'ట.

'నెలయేరు' లోనివే రోకటి పాటలు మరి కొన్ని.

'సువ్వన్న చుక్కల్లా రాజమామిండ్లు - నాచేతి రోకండ్లు నల్లరోకండ్లు
చేయించు అన్నయ్య చేవరోకండ్లు - వేయించు అన్నయ్య వెండిపొన్నట్లు'
'సువ్వని నేనొక్క పోతేనీతేను - చుక్కలు పిక్కటిల్లు సూరన్న కదలు
అన్నని నేనొక్క పోతేనీతేను - ఆకనమ్మ కదలు ఆరాజు కదలు'
'తమలపాకులమీద వడ్లెండబోసి - రాచిలుక పోచిలుక వడ్లు దంతాము
రాచిలుక దంచినవి రాసులద్దాయి - పోచిలుక దంచినవి పోగులద్దాయి'
'రోకలి చిన్నాది రోలు చిన్నాది - నాతోటి పోతేనె చెలియ చిన్నాది'
'రోకలికి రోటికి రెండు దండాలు - మము కన్నతల్లికి వెయ్యి దండాలు'

నేను పరకాల తాలూకా రేగొండ గ్రామమున నేకరించిన (1952) రోకటి పాటలం దొకటి కాటమరాజు కథకు సంబంధించినది కలదు.

'చువ్వీ చువ్వెన్నల చువ్వెన్నలాలా - చువ్వెన్నలాలా
చువ్వనీ పాడరమ్మా రామాలాలా రమ్మరామాలాలా
అట్లట్ల పొయ్యేటి ఆవు లెవ్వరివీ ఆవు లెవ్వరివీ
అల్లముల పోలరాజు చిన్నబిడ్డదనే చిన్నబిడ్డదనే
పెద చెరువు కట్టపొంటి పెంగెర్లా మోతా పెంగెర్లా మోత
పెదబావ పల్లికొండ వచ్చు నావాడ వచ్చునావాడ
గలమ ముందటి మోత ఏమిటీ మోత ఏమిటీ మోత
గార్వాల ఐతన్న గజ్జెల్లా మోత గజ్జెల్లా మోత
ఐతన్న గోరినాడు అది నెల్లారు అది నెల్లారు
అవుల్ల గోరినాయి రాగుల్లా నీడ రాగుల్లా నీడ

ఎఱ్ఱన్న గోరినాడు ఎలమంచీపట్నం ఎలమంచీపట్నం
 ఎద్దుల్లు కోరినాయి ఎద్దుల్లా నీడ మద్దుల్లా నీడ
 మెత్తనీ కాళ్ళకూ మెరుగు ఎక్కల్లా మెరుగు ఎక్కల్లు
 మేనత్తా కొమ్మరమ్మా మేనకోడల్ని మేనకోడల్ని
 కాకరాచెట్టుకూ కాయలందమ్మా కాయలందమ్మ
 కాశీదోచి ఒత్తునీకి కావడందమ్మ కావడందమ్మ
 చిక్కుడూ చెట్టుకు తీగెలందమ్మ తీగెలందమ్మ
 చిన్న నా సిరిదేవీ వచ్చునామేడ వచ్చునామేడ

ఈ పాటలో నున్న పల్లికొండ, ఐతన్న, నెల్లూరు, ఎఱ్ఱన్న, ఎలమంచి, కొమ్మరమ్మ, సిరిదేవి మున్నగు పేర్లన్నీయు కాటమరాజుకథకు సంబంధించినట్టివే. చువ్వి, రాగుల్లా, మద్దుల్లా, పొంటి శబ్దములు స్వ, రాగి, మద్ది, వెంబడి శబ్దములకు తెలంగాణ జానపదరూపములు. కాకరాచెట్టుకు చిక్కుడుచెట్టుకు చరణములు ప్రక్షిప్తములు కాబోలు. ఈ చరణములు వేరే పాటలందును కలవు.

సిద్దిపేట తాలూకా అంకిరెడ్డిపల్లి గ్రామమున సేకరించిన యొక రోకటి పాటలో చెల్లెలు వడ్లు దంచి అలసిపోయి అన్నగారిని వచినను తనకు సహాయ మంపమని కోరును. అన్నగారు నిద్రపోయిన భార్యను లేపనొల్లక చెల్లెలితో కొంచెము కటువుగా మాటలాడెను. ఆమె యలిగి తనయింటికి వెడలిపోయెను ఆడబిడ్డ శోకముచే అన్నగారియింట అడ్డములు సంభవించినవి. భార్యకు జ్వరము వచ్చినది. ఎద్దుకాలు వింగినది. చెల్లెలిశోకమే కారణమని ఎరుకత గద్దె చెప్పినది. ఇది తెలిసికొన్న యన్న ఆమెకు చీరరవికలు కొని ఆమె యూరికి పోయి బతిమాలి తనయింట కుభకార్య మున్నదని తోడ్కొని వచ్చెను. దీనిలో వడ్లెండబోయుట, రోకండ్లు రోలు మున్నగునవి ఎట్లు వర్ణింపబడినవో గమనింపుడు.

‘వజ్రాలబండమీద1 వడ్లెండబోసి-ఉల్లిపువ్వుల జల్లెడ మల్లెల్ల చాట2
 వడ్లొడుగి జేసిన వన్నెలా గజము4-కమ్మరోడు జేసిన గంటల్లా పొన్ను
 కుమ్మరోడు జేసిన కూటి కుందెన-కుసుమ రోలూ దుడిచి కుందెండ్లు బెట్టి
 కంకణాల చేత గజ మందూకోని-ఉంగురాల చేత ఊడి పోపేసి
 ఒక్కదాని పోటు ఒనగూడాదన్న-వదినేను లేపరా అన్న రమురామ
 దంచూతె దంచరాదె ఊతె పోరాదె-నాయాలిని లేపనే సగము నిద్దరల్ల
 పాయెనే చెల్లెలు అత్తవాడల్ల-ఆడుబిడ్డ పోయినంత ఐదు ఒడ్డుల్ల

1. వజ్రాల బండ కావచ్చు 2. చేట 3. వడ్లంగి 4. రోకలి

బండి గట్టవురన్న బండిగట్టవుర-బండి వున్నది గాని ఇరుసు ఇరిగింది
 అరికీ జరమెచ్చె ఎదుకాలిరిగె-అన్నుంచి రామన్న అంగడెల్లిందె
 దోనెడన్ని ముత్యాలు దోతికొంగూనా- ఎరుకాలి నాందారి వల్లా1 జూడావె
 అల్లులూ2 వచ్చినది అడవిడ్డ శోకం-అన్నుంచి రామన్న అంగడెల్లిందె
 అంగడి తోవల్ల చీరరైకల్లు-చీర రైకల్లు చిన్న సొమ్మూలు
 రావు చెల్లెల రావు చెల్లెలా-నాయింట లగ్గామి3 రావు చెల్లెల
 ఆదికాలంనాడు అన్నన్నామాట-ఎదురుగుండెల నాకు ఇమ్మయ్య మెరుసు
 మూడుపేలా చీర వల్లంమా రైకె-ముందు నీ కరునమ్మ4 రావు చెల్లెల
 నాల్గపేలా చీర ముత్యాల రైకె-నాయెంట చెల్లెలా రావమ్మా నువ్వు
 పాదిపేలది చీర పట్టంచూ రైకె-పసుపుకుంకుమదాన రావె చెల్లెల

ఈ పాటయందలి భావము భాష రెండును అసమానమైనవి. చెల్లెలి యిరుక అన్నగారి అనునయము చక్కగా చిత్రింపబడినవి. మాండలికములు బాగుగా ప్రయోగింపబడినవి. మొదటి నాలుగు చరణములు జానపదుల కల్పనకు మచ్చు. చెల్లెలిని పసుపుకుంకుమదాన యనుట చాల మనోహరముగా నున్నది. ఐదువ రాలా యని యొక యర్థము. పసుపుకుంకుమల (కట్నముల) కధికారిణివి యని మ. యొక యర్థము. అడుబిడ్డలేనిది మంగళకరమగు కార్యమేదియు జరుగనేరదు కదా. ఇట్టి యమూల్యమగు పాట లెన్నియో రోకటి పాటలుగా నున్నవి.

సెలయేరులో 'పల్లోళ్ళ కుట్టోడు' శీర్షికతో నొక గేయము కలదు. దీనిని శ్రీ చింతా దీక్షితులుగారు కూడ ఒక భిక్షుకుని నోట విని 'జయంతి' పత్రికలో 'పకటించిరివి దేవేంద్రనత్యార్థిగా రనుచున్నారు. దేవేంద్ర నత్యార్థిగా రీగేయము నాంగ్లమున ననువదించియున్నారు. వల్లె కుట్టువాడు (జాలరి - బెస్త) పీడిత వర్గమునకు ప్రతినిధిగానుండి నియంతృత్వశక్తుల బాధలకు దుఃఖించుచున్నట్లుల వ్యాఖ్యానము చేయబడినది. అట్టిగేయము తెలంగాణమున నేనొకటిసేకరించితిని. ఇది యొక ఏతము పాట. ఏతములు త్రొక్కుచు పాటలు పాడుట ప్రాచీన కాలమునుండి వచ్చుచున్నది. ప్రకృతి పరిశీలనము బాగుగా చేసిన-జానపదుల జీవితమును చక్కగా చిత్రించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయ లీ పాటలను తడవియున్నాడు.

కా. ప్రాతర్వేళల నట్టిపెట్ట సొగసై పాటిల్లె కుంభోంభనో
 దూపతాంబుద్వనివాడ్యమై మరుదధఃపుంజీభవత్పాటల
 వ్రాత్రమేడిత సిక్త భూసురభిళారామంబు కుల్యాభిహ
 ప్రోతస్సంధుల సంధయంత్రవతికృతొప్పగీతగేయాఘముల్'7

1. శకునము 2. వల్లెలో 3. లగ్నము, పెండ్లి 4. అమ్మ గావచ్చు 5. అరణ్యము,
 6. Modern Review, May 1942. 7. అముక మాల్యద 2-55.

కృషీవలుడగు జానపదుడు మన దేశమునకు కూడు పెట్టువాడు. రక్తమును నీరుగా పారించి రేయింబవలు కష్టించి పనిచేసి పంటలు పండించి మన కన్నము బెట్టును. కాని మనదేశదౌర్భాగ్య మేమిటోకాని “వాడు చెమ్మటలోడ్చి ప్రపంచమునకు, భోజనము బెట్టు వానికి భుక్తి లేదు.”¹ బ్రిటిషువారేర్పరచిన వ్యవస్థలో పట్టణములందుండు ప్రభువులు, గ్రామములందుండు అధికారులు, బీదరైతును పీల్చి పిప్పియొనర్చిరి. ఇతరులకు తిండిని పండించుచు తానెండి యుండెడు కృషికుని హృదయభార మీ గేయమున గాంచనగును. ఇది బ్రిటిషురాజ్యము సుస్థిరమైన తర్వాత పుట్టిన గేయమై యుండవలయును.

ఏటి కేతంబెట్టి ఎయి² పుట్లు బండించి

ఎన్నడో మెతుకెరుగరన్నా-నేను గంజిలో మెతుకెరుగరన్నా ' ||ఏ||

కాల్జేయికి కడుక్కోని కట్టమీద కూనుంఁట⁴

కాకి దన్నీపాయెరన్నా కాకిపిల్ల దన్నీపాయెరనాన్నీ ||ఏ||

పోరుకూ చాల్లేక పొయికాడ కూనుంఁట

పోరి దన్నీపాయెరన్నా పోరితల్లి దన్నీపాయెరన్నా ||ఏ||

చుక్కపొద్దన లేచి బొక్కె నెత్తుకపోంగ

బొక్కబోర్లాబడితిరన్నా - నేను పక్కలిరగాబడితిరన్నా ||ఏ||

నాదేటి బ్రతుకాయెరన్నా-నేను నాడె చావకపోతిరన్నా ||ఏ||

ఈ పాటలో కాకి శబ్దము గ్రామాధికారిని సూచించును. గ్రామాధికారి తన్నుగా చూచి అతని కుమారుడు (కాకిపిల్ల)గూడ నా బీదరైతును తన్నిపోయెను. వారి పోరుకు (చాల) తాళలేక ఆ బీదరైతు తన గుడిపెలో ప్రొయ్యి చెంతకు బోవ నాతని భార్య పిల్లలుకూడ ఈసడించుకొనిరి. పేదవానిని ఇంటివారు కూడ గణింపరు కదా! ఇటు గ్రామాధికారులతో తన్నులు దిని, అటు ఆలుబిడ్డల యీసడింపులకు గురియైన నాదరిద్రకృషీవలుడు దైవోపహతుడు కూడ. బొక్కెనెత్తుకొని చుక్క ప్రొద్దన పోవుచుండగా బొక్కబోర్లపడెను. ఎంత హృదయవిదారక మీ గేయము.

కృషికి సంబంధించిన గేయము లనేకవిధములుగా నుండును. పైన నొక ఏతముపాట నుదాహరించితిని. ఇటులే మోట (కపిలే), నాటు, కలుపు, కోత, నూర్పుడు (కళ్ళము) మున్నగు వానికి సంబంధించిన గేయములు కలవు. వదులు, కాలువలు, చెరువులు మున్నగు జలసౌకర్యములు లేనిచోట బావులు

1. గబ్బిలము-శ్రీ జి. జాషున 2. వేయి 3. కాక్కునేకులు 4. కూర్చొనియుండగా.

త్రవ్వి భూగర్భమునుండి భగీరథప్రయత్నమున జలములు పైకి దెచ్చి జొన్న, వరి, చెరుకు. గోధుమవంటి పంటలు పండించురు. బావినుండి పెద్దపెద్ద బొక్కెనలతో ఎద్దులు కట్టి నీరు తోడు వద్దతిని తెలంగాణమున మోటయనియు తెలంగాణము బయట కపిలెయనియు పిలుతురు. రాయలసీమలోను తెలంగాణ మందలి పాలమూరు మండలమున ను ముక్తకములవంటి కపిలెపాటలు బహుశ ప్రచారమున నున్నవి. కన్నడదేశమందలి బళ్ళారి, తుముకూరు, కోలూరు, ప్రాంతములలో కన్నడపాటలతోపాటు తెలుగు కపిలె పాటలును ప్రచారమందున్నవి. ఇట్టి పాటలకై ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీతనాటక అకాడమీవారు ప్రచురించిన “త్రివేణి” సంకలనమును, బెంగుళూరు జానపదసమితివారు ప్రకటించిన “అలిచిప్పలు-అణిముత్యాలు” సంకలనమును చూడనగును. ఒక మోటపాటలో ప్రియురాలు తన ప్రియుని సంబోధించి అతని, అతని మోట సామగ్రి నేతీరుగా వర్ణించుచున్నదో గమనింపుడు¹.

చింతకిందిరో మోటవాడరా, చిరుగు యామంచి ఎడ్లజోడోయీ
 నీ యెద్దుల మెడమీద మదిరకాడోయీ-నీయెద్దులమెడకున్నా బద్దపలుపోయి
 నీ వలుపాటి ఎద్దార వన్నెలాడోయీ-నీ దాపాటి ఎద్దోయి ధర్మరాజోయి
 నీ వలుపాటి దారోయి పిల్ల బాబోయి-నీ దావటి బాబోయి దండుబాబోయి
 నీ మోతు పేరోయి అకు తీగోయి-నీ తొండపు తాడోయి కిన్నర తీగోయి
 నీ మోట పేరోయి మొగిలిగుమ్మాయి-నీ బిళ్ళ పేరోయి ఓమరథమోయి
 నీకదురు పేరోయి కన్నెలాడోయి-నీ బొక్కెన పేరోయి బొడ్డుగిన్నోయి
 నిన్ను జూడరో నీళ్ళ కొస్తీరా-నీళ్ళు లేవురా నీవు లేవురా
 ఎక్కడ జూచిన ఎవరూ లేరోయీ-చెప్పరాని దుఃఖమొచ్చెనూ
 కంటిజోకము కడువ నిండేనూ-కడువల సీరోయి మడువ సాగేనూ
 మడువ మలిపే మామ కొడుకూరా-ఓ మామ కొడుకూరా
 ముత్రెముతాడోయి ముక్కుతీగోయి-మడువకేసి నువు మళ్ళగట్టోయి
 వంపుబట్టెను వరుద లెల్లెను-మిట్టవట్టెను మిగులు బారేనూ
 జామతోటను జూములెల్లెనూ-నిమ్మతోటను నిల్చిపారేనూ
 అరటి తోటల అలుగులెల్లెనూ-మామిడితోట మళ్ళిపారేనూ'

తమ కిష్టులగు వారిపై ఆధిక ప్రేమ మున్నప్పుడు వారికి సంబంధించిన ప్రతివస్తువుకూడ సంతియ ప్రీతిపాత్రమగును. ప్రియుని జూడ మోటబావి చెంతకు వచ్చిన ప్రియురాలు మోటకు సంబంధించిన ఉపకరణము లన్నింటిని

1. దీనిని వల్లగొండ జిల్లా పకిరెకల్లు గ్రామమున (14-4-1952) నేకరించితిని.

వర్ణించుచున్నది. చింతక్రిందనున్న మోటబావి యగుటచే మోట లాగెడు ఎడ్ల గూడ మంచి (చింత) చిగురుతో పోల్చబడినవి. ఆ చిగురు పెద్దల జోడులా దావటిచి ధర్మరాజుట, పలువటిది వన్నెలాడియట. ఎద్దులుకూడ ప్రియాప్రియము వలె నామసామ్యముచే స్త్రీపురుషులయినవి. ఎద్దులమెడపై నున్న మదిరకాడి వానికి కట్టబడిన బద్దెవలుపులుగూడ నామె దృష్టికి వచ్చినవి. ఆమె దృష్టిలో మోకు ఆకుతీగయైనది. తొండపుతాడు కిన్నెరతీగ యైనది. మోట మొగిలిగుమ్మి యైనది. విళ్ళ (పెద్దగిరక) భీమరథమైనది. కదురు కన్నెలాడియైనది. బొక్కెః బొడ్డుగిన్నె యైనది. ఎంత చక్కని యువమానములు! ప్రియుని జూడవచ్చి నందు కాతడు కానరాలేదు. ప్రియురాలికి చెప్పరాని దుఃఖము వచ్చినది. కంటి నీరు కడవనిండినది. శిష్టసాహిత్యమందువలె జానపద సాహిత్యమున గూడ కొన్ని కవినమయములు సంప్రదాయములవంటివి అవిచ్ఛిన్నముగా సంతక గాననగుచున్నవి. 'చెక్కవచ్చి చెంపదగులు'ట, 'చెప్పరాని దుఃఖమొచ్చు'ట 'కంటినిరు కడవనిండు'ట, 'కొమ్మ తూగి (ఊగి) కొప్పు నిండుట' వంటి కాకతీసీమ, చాళుక్యసీమ, రాయలసీమలందలి పెక్కు గేయములందు కానవచ్చు సంప్రదాయములు. కంటినిరు కడవ నిండుట విరహగీతములందు పరిపాఠ యైనను కడవనీరు మడవసాగుట ఈ పాటలోనున్న విశేషము. అటుల సాగి మడవకు తన ముక్కుతీగ-ముక్కుర-నడ్డముగా వేసి మామకొడుకును నీర మలుపుమనుచున్నది. ఆ నీరు మిట్టపల్లములనక పారి జామ, నిమ్మ, అరటి మామిడితోటలు పారినది. మధురభావనముతోపాటు కల్పనాచమత్కారముగూడ ఈ పాటయందు కానవచ్చుచున్నది. పాటలోని దృశ్యమంతయు నొక చక్క చిత్రము గీయవచ్చును. మోటకు సంబంధించిన పాటలందు

'మోట దొలిగెరా పిల్లడా-మోట దోలరా' 'నాగులోడా పోగులోడా'

యనుపాట లట్టి మధురభావములతోడను మనోహరదృశ్యముల తోడః తెలంగాణ మాండలికముల తోడను చక్కని సుడికారములతోడను నున్నవి.

భూసంబంధమగు కృషికుల పనులు ఏరువాకతో నారంభమగున కొంద రాధునికులు దీనిని ఏరురాక యనివ్రాసిరి. ఈ పండుగ జ్యేష్ఠపౌర్ణిమనాఁ చేతురు. ఏరువాక యనగా దుక్కియొక్క ప్రారంభము. ఏరువాకపున్నమః పెద్దల నలంకరించి పూజించి ఊరిబయటకు దోబుకొని పోదురు. ఈ యాచారవ పూర్వకాలమునుండి యున్నట్లు జై మిసీయన్యాయమాలాగ్రంథమున హోలా

కరణమున 'సూ. ఉద్యోగపథయజ్ఞాదయ ఉదీచ్యైః జ్యేష్ఠమానన్య పౌష్ఠమాస్యాం బలీవర్తన్ అభ్యర్చ్య ధావయంతి సోఽయమ్ ఉద్యోగపథయజ్ఞైః' అని చెప్పబడి యున్నట్లు శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసియున్నారు! భావసౌకుమార్యము గల యొక ఏరువాక పాట బహుళ ప్రచారము గాంచినది. ప్రోషితభర్తృక యోర్తు ఏరువాక వచ్చుటతోడనే తన బావ వచ్చునని ఉప్పొంగిపోవుచు పాడుకొన్న గీతమిది.

'తొలకరీ ఒకమబ్బు తొంగి చూచింది-మబ్బులో ఒక మెరుపు మెరిసిపోయింది
పెరటిలో ఒకజల్లు కురిసి వెలిసింది-జల్లులో నామనసు జారిపోయింది
ఏకొమ్మ మీదనో ఎండతాకిన పిట్ట-ఏటిత్రోవలు పట్టి ఎగిరిపోయింది
ఏరువాకనాటి కేదాది దాటింది-ఎదురుచూచిన గుండె చెదిరిపోయింది
పిట్టపిట్టా ముద్దు పెట్టుకున్నాయి-గోవులన్నీ ఇల్లు చేరుకున్నాయి
ఏటిగాలికి చిలుక లెగిరి పోయాయి- ఎందుకో నాఆళ లెగిరిపోయాయి
ఏటి ఒడ్డున నేను పాటబాడేవేళ-నవ్వుతూ మాబావ పువ్వులేరేవేళ
కొంఠె కోయిల పైన కూత కూనేవేళ-లేతమనసులు విచ్చి పూతపూనేవేళ
బావాచ్చి నాతోటి బానలాడాలె-ముద్దొచ్చి నాతోటి మురిసిపోవాలె
ఏరువాకమ్మ మాతెదురు రావాలె-తలవంచి మము చూచి దీవించి పోవాలె'

బావరాక తెదురుచూచు మరదలి తీయని కోరికలు, మధుర స్మృతులు, లలితములగు శబ్దములలో చక్కగా పొదిగినవి. జల్లులో మనసు జారిపోవుట, మనసులు విచ్చి పూతబూయుట-ఎదురు చూచిన గుండె చెదరిపోవుటవంటి భావములు ఆధునిక మధురభావములకు పూర్వరూపములట్లున్నవి.

వానలు కురువవలయుననియు వరిచేలు పండవలయుననియు తమ దారిద్ర్యములు తొలగవలయుననియు సమస్త జనులకు సంపదలు కలుగవలయు ననియు పాడుకొను జానపదుల హృదయ మార్పగీతముల దలపించును, 5-8-1953 నాడు ఏ.ఐ.ఆర్.మద్రాసువారు ప్రసారము చేసిన ఈ గేయమును గమనింపుడు

వానల్లు కురవాలి	వానదేవుడా	వరిచేలు పండాల్లి	వానదేవుడా
పన్నెండు దాన్యాలు	,,	బండమీద పండాల్లి	,,
మాకడుపు నిండాల్లి	,,	కుంట చెరువు నిండాల్లి	,,
వీడసాద బతకాలి	..	పేదసాద బతకాలి	,,
కూలినాల్లి దొరకాలి	,,		
పారిపోయిన బావ	,,	వరుగెత్తి రావాలి	,,

ఉరికెళ్ళిన బావ	వాన దేవుడా	ఉరికురికి రావాలి	వాన దేవుడా
ఉల్లలేని చిడ్డలు	,,	తండ్లాట వడ్తారు	,,
పసిబిడ్డ చాలకులు	,,		
చెరువంత మబ్బుపట్టి	,:		
జూపున మబ్బుపట్టి	,,	ఊళ్ళిఊళ్ళి కురవాలి	,,
పడమట మబ్బుపట్టి	,,	పట్టిపట్టి కురవాలి	,,
ఉత్తరాన మబ్బుపట్టి	,,	ఉరికురికి కురవాలి	,,
వాగు తల్లి నిండాలి	,,	వరిచేలు పండాలి	,,
కప్పకల్లి పిళ్ళాడి	,,	కడవల్లు నిండాలి	,,
డబ్బుకు తవ్వెడు బియ్యం,,		మనిషి కిద్దరు పెండ్లాలు	,,

ఇట్టిగేయము లొత్తరాహులకును కలవు. ఇటువంటి వానిని వేదముక్కులందలి వారుణస్తోత్రములతో పోల్చుచు దా.నత్యేంద్రపండితుడు చక్కని విమర్శనము చేసియున్నాడు¹. తొలకరించినంతనే 'తొలకరించినదమ్మ తొలకరించినది'² యనియు 'వరద వచ్చె వరదవచ్చెరా'³ యనియు 'మోట నాగలి దున్నుకుంటూ పాటలేవో పాడుకుంటూ'⁴ ఉప్పొంగిపోయెదరు.

ఎండకాలమే చాలు పెట్టిన దుక్కి తొలకరి చినుకులకు తడియుటతోడనే కర్షకులు దున్నుట కారంభింతురు. వారి భార్యలు నాగేటి చాలుల వెంటడి నడచుచు విత్తనముల జల్లుచునో 'గడ్డవగులగొట్టు'చునో నడుచుచుందురు. పురుషులు త్యాహముతో దున్నుచు సాగిపోవుచుండ అలసిపోయిన స్త్రీలు వారి ననుగమింప లేక ఏదో 'సాకుతో' ముందఁబేరి దున్నువాడ-ముద్దుల మేనత్తకొడుక-దాపబెద్దుకు దప్పికాయేను-ఓరందకాడ నరసయ్యబావా-సీల దింపి నీలబెట్టబీబీ' యని వాడి నాపజూచెదరు. ఆషాఢమాసమునం దధికముగా కృషివలులు పాడుకొను నిట్టి గేయముల నొత్తరాహులు (असारगीत) అసారే గీత'ము లందురు⁵. వ్యవసాయము చేయుటకు మొగదిక్కులేని యొక స్త్రీ తన భూమి నెవ్వరైన అమరకమునకు దున్నగలరేమోయని యడుగు గేయ మొకటి కలదు.

'రాయంటి నా మొగుడు రంగమెల్లి తిరిగిరాలేదు

నాచేను దున్నాలి నాకు రైతు మంచివాడు కావాలి

మాయ చంగలితంగ పుత్రుగా బెరిగింది

||రా||

1. ప్రణలిక సాహిత్యకా అధ్యయన్ అజలొక సాहित్య కా అభ్యయన

2. ఎ.ఐ. ఆర్. జూలై 1954. 3. 28-8-1953 ఎ. ఐ. ఆర్. 4. 22-7-1955

ఎ. ఐ. ఆర్. 5. ధర్మగౌతీహై. శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థి.

తీయలేకను వదులుకున్నాను-నాకు-దిక్కు లేకను మ్రొక్కుచున్నాను
 కాని మేఘములట్టి కమ్ముతూ నెలనెలకు
 మానకుండా వాన కురిసేను-లో మాన్యాములో-తొలకరించేను ||౧౦||
 బీటుచేను నాది వాటముగ దున్నాలి
 రాటుకూబోటుకూ ఆగాలి-ఆరైకు-మోతిబారైయుండాలి ||౧౦||
 ఏటికోలకు నాగలేలవు పన్నేయించి
 మోలైన గిత్తలా కట్టాల్లీ-ముప్పొద్దు యినుమారు తోలాలి ||౧౦||
 గడవలున్నాకాడ కరుకోల దగిలించి
 కాళ్ళెత్తి నొక్కితే గడ్డంత యేళ్ళతో ||౧౦||
 భక్కుభక్కున పెకిలి పోవాలి-అ-నిలసియున్నాగడ్డి చావాలి ||౧౦||
 గుండ్రదిబ్బలపైన రెండు చేతులతోటి-గండ్రనాగలిమేడి కదలకుండా నిలిపి
 కోండ్రోసి నొక్కితే నాగాల్లీ-పఱత-రేగాడిలోన మునగాలి ||౧౦||
 మెరక వల్లంజేసి మెత్తగా దున్నాలి-తరగకుండా నీరు చెరువులాగుండాలి
 ఇరుగు తరుగులేక పండాలి-మా-యెగసాయమే జాగుచెయ్యాలి ||౧౦||
 యెవరైన చేయగలిగితెల్లి చూసుకొండి-యీవలావల గట్టు లోవకోపల గాడి
 యిరుకు ఘంతకు దారి వివరించి చూసితే
 ఎదర మోడున్నాదె మాచేను-ఇష్టమైతే కవులు కిస్తాము ||౧౦||

పై పాటలో దుక్కిచేను దున్నవలసిన తీరంతయు చక్కగా వర్ణింపబడినది. పైకికనబడు అర్థమే సరియైనదగుచో ఈపాట వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన పాటలందు శ్రేష్ఠమైనదిగా భావింపవచ్చును. కాని ఈ గేయమున పచ్చి బూతు - శృంగారము - కూడ ధ్వనించుచున్నదని నాభయము. అదికూడ సున్నచో నీచశృంగార మంత గుప్తముగా నభివర్ణించిన-జానపదకవిని తిరస్కార భావముతో నైనను మెచ్చుకొనక తప్పదు. ఇట్టిపాటలు 'ఘమఘమాపాటల' పేరుతో కొన్ని ప్రచురింపబడినవి. శ్రామికుల జీవితమున వేషభూషణముల యాడంబరము, ఆధిక్యము, ఆహారపానముల సౌఖ్యము తక్కువ. వారికి మిగిలినది శరీరసుఖమే. వారి ముక్తాయంపులు మొత్తముమీద విషయసుఖము వైపునకే మ్రొక్కుచూపుట కిదియే కారణము. ప్రాయీడ్ మహాశయుడు తన 'లిబిడో' సిద్ధాంతమున దీనిగూర్చి చెప్పెను. 'లిబిడో' యనగా "The energy of those instincts which have to do with all that may be comprised under the Love". శ్రామికుల పనిపాటలందీ 'లిబిడో' సుఖముగా ధరించును. సంగీతమే కాక శరీర సుఖమునకు సంబంధించిన

యూహలు కూడ శ్రామికుల కుత్సాహము నొసంగును. రోడ్డు రోలరు లాగెడు పాట 'బోయిలర్ల'ను కట్టుచుంగలపై జరిపెడు వారి 'జంబియలే జోరులంగరి' పాటయును, మెరకనెక్కిన పడవను నీటిలోనికి ద్రోయుచు పాడెడు పడవవారి 'సన్నజాజి ఐలేసా, చీరకట్టి ఐలేసా' యనుపాటయును ఇట్టివే. వీనిని ప్రచురించు నప్పుడు ప్రచురణకర్తలు అచ్చటచ్చట కొన్ని బూతుమాటలు తీసివేసి ప్రచురించుట యలవాటు. విలాసముగా పాడెడు గారడీవాని పాటలందు దాకర్చించుటను, బయలులు లాగెడు పాటలందు శ్రమాపనోదనమునకును బూతులు ప్రవేశించును. శ్రామికగేయములందు దెన్నియో బూతుపాటలు కలవు.

వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన శ్రామికగేయము లింకను కలవు. విత్తనములు చల్లునపుడు, వరినాటు పెట్టునప్పుడు (నాటుపాటలను ఔత్తారాహాలు *रसियागीत* 'రసియాగీతము' అందురు!) కలుపుదీయునప్పుడు, కోత లప్పుడు, శ్రమాపనోదనమునకు, నూతనోత్సాహము కలుగుటకొరకు పాడుకొను పాటలెన్నియో కలవు. మచ్చుకొక పాటచొప్పున దీసికొన్నను గ్రంథము పెరిగిపోవునను భయముతో వాని ప్రశంసను మానుచున్నాను. పండిన గింజలు దులుపుకొని ధాన్యరాసులు పోసికొనునప్పుడు కళ్ళములో వ్యవసాయమునకు సంబంధించిన చివరిఘట్టమున పాడదగిన పొలిపాటలు - పొలిపదములు - పాడు కొందురు. ధాన్యరాసి చుట్టు గీతగీయుదురు. దానిని పొలియందురు. అది గీయు నప్పుడు తెలంగాణమున 'పొలిగోలిగ' యందురు. అప్పుడు పాడెడు పాటలను పొలిపదము అందురు. పొలికేకయను శబ్దమొకటి కలదు పొలిమేరయను పదమందరెంగినదే పొలియన్న 'సరిహద్దు' కావచ్చును. పొలియనగా లాభమును అర్థముగూడ కలదు. 'పొలిగోలిగ' శబ్దము 'పొలి గలుగు' శబ్దమునకు జానపద రూపమై యుండును. బర్కత్-లాభము కలుగవలయునని ధాన్యరాసి చుట్టు ఈ పొలి గీయుట ఆచారము. పొలిగీయక ధాన్యరాసిని కొలిచినచో బరకత్-లాభముండదని కృషీవలల నమ్మకము. తద్భవపదముగా పొలికర్థము బలియని కలదు. పొలికలను - యుద్ధభూమి. పొలికేక - యుద్ధఘోష (war cry) శబ్దము లున్నవి. సందర్భము ననుసరించి పొలిపదమునకు లాభముని యర్థము చెప్పకొనిన బాగుండును. తమకృషి లాభింపవలెనని కృషీవలలు పాడుకొనుట యసమంజసము కాదు. పొలి, పొలిగాడు, పొలికేక, పొలిమేర, మొదలైన శబ్దములన్నియు పొలియను ప్రజననదేవతకు సంబంధించినవి. తెలుగువారికి

అష్ట్రాలాయిద్ జాతులతో సంబంధమున్నదందురు. ఈ జాతులకు చెందిన మెలిసీయనుల (కృష్ణాసీయనుల) ప్రజనన దేవత పోలేరు. వ్యవసాయమున నీ దేవతకు ప్రాధాన్య మెక్కువ. తొలి తెలుగువారి ప్రజననతంత్రములు వాని విధులు ఈనాడు అర్ధరహితముగా కన్నట్టివను అష్ట్రాలాయిద్ జాతులవారి ఆచారవ్యవహారములతో పోల్చిచూచిన వాని ప్రాముఖ్యము తెలియగలదు¹. పొలిపాటలు శ్రీ గంగాధరంగారు ప్రకటించియున్నారు². 'రోజులు మారాయి' యన్న వెండితెరకీ పొలిపదముల దృశ్యమెక్కినది. 'రావేలు గలవాడ రాక పొలిగాడ' యను పొలిపదము దేశమందంతటను పాడబడు గేయము. ఇది పాడినచో ధాన్యరాసులు 'దున్నలూ దొక్కంగ దిన్నెలా పొడవు, ఎద్దలూ దొక్కంగ ఎన్నులా పొడు'గై వర్తిల్లినని వారి నమ్మకము. ఎండయనక వానయనక చెమటోడ్చి శ్రమాపనోదనమునకు మధ్యమధ్యన పాటలు పాడు కొనుచు నూతనోత్సాహమును పొంది పొలిపదముల (లాభము కలిగించు పాటల)తో కడతేరెడు కృషీవలుల జీవనము ధన్యము. భారతదేశమునకు వ్యవసాయము వెన్నెముకవంటిది కనుక ఈ శ్రామికులగేయముల వింత విపులముగా చర్చింపవలసివచ్చినది.

కార్మికులకు సంబంధించిన గేయములు కొలదిగనే లభించుచున్నవి భారతదేశము ముఖ్యముగా వ్యవసాయముపై నాధారపడిన దేశము. ఇవట నితర దేశములందువలె 'భారీపరిశ్రమ' లధికముగా లేవు. ఇప్పటిప్పడే భారతదేశమున. పారిశ్రామికయుగ మారంభమగుచున్నది. భారతదేశమున తక్కిన పాత్రముల కన్న నాంద్రప్రాంతమున పరిశ్రమలు, కర్మాగారములు తక్కువగా నున్నవి. కనుకనే మనదేశమున వ్యవసాయమునకు సంబంధించినకూలీలతో పోల్చినప్పుడు కార్మికజనము చాల తక్కువయని చెప్పకొనవలయును. అటులే కార్మికుల గీతములును తక్కువగానే యున్నవి. తెలుగువారు పెక్కుమంది కార్మికులుగా రాష్ట్రము బయటనే యున్నారు. బొంబాయి, షోలాపురము, తాతానగర్ వంటి ప్రదేశములందు తెలుగువారనేకులున్నను దేశమునకును, భాషకును, సంస్కృతికిని దూరముగ నుండుటచే నట్టివారి వాఙ్మయముకూడ తెలుగుదేశమున వ్యాప్తి గాంచలేదు. తెలుగువారి లనేకులు పనికొరకై రంగూన్ వెడలిరి. శ్రామికులు

1. తెలుగునాట ప్రజనన తంత్రాలు. దేవతలు. శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర. ఆంధ్ర ప్రతిక్షపమాది సంవత్సరాది సంచిక 1973-74 వుటలు 134-139. 2. నేలయేరు.

రంగూన్ ను రంగమందురు. రంగూనుకు పోయేడివారి ఓడపాటలు కొన్ని యున్నవి. 'రంగమెల్లి పోదామె నారాయణమ్మ' వంటి పాట లీకోవకు చేసినవే. వీనిగూర్చి శృంగారగేయప్రకరణమున చర్చించినాను. రాయవరము బద్దు సీతారామయ వ్రాసిన 'రంగం పదములు' వెబ్బునార్డు కంపెనీవారు 1988లో ప్రచురించి యున్నారు. రంగూను రంగస్థలముగాగల పాటలు ఆధునికములని చెప్పవచ్చును. తెలుగుకార్మికులు కూలి నిమిత్తమై దూరదేశములకు పోయిన సన్నివేశము లిందుండును. బర్మా, రంగూన్, అస్సాము పోయినవారు కష్టించి ధనము కూర్చుకొని విజయయాత్రగా ఇండ్లకు తిరిగివత్తురు. ప్రోషితభర్తృకా శృంగారమునకీ గేయములు మంచి యాధారములు. ఇట్లు దూరదేశములు తిరిగి వచ్చిన కూలివారు విశాలప్రపంచమును చూచినవారు. సాంఘికనిశ్రేణి కడ మెట్లపై నిలుచుండుటకు వీరంగీకరింపక తిరుగుబాటు చేసిరి. ఉన్నతవర్గముల వారి యాధిక్యమును ప్రశ్నింప మొదలిడి సాంఘికపిప్లవమునుగూడ తెచ్చిరి. రంగూను, మోలుమేను పట్టణప్రాంతములలో కష్టించిన వీరలు మోల్మేను పెత్తెలను పెద్దపెద్ద టేకుపెత్తెలు మనదేశమునకు గొనివచ్చిరి. అధికముగా నిటల పోయిన కూలిజనము కోస్తాప్రాంతమువారు.

కర్మాగారములందుగాని, మిల్లులందుగాని బరువులు మోయునప్పుడు, బస్తాలు మోయునప్పుడు, పురువులు పాడెడు దీర్ఘగేయ మొకటి కలదు. ఇది బావమరదలి సంవాదరూపమున నున్నది. దీనినే తెలుగుదేశమంతటను అనేక పాఠభేదములతో పాడుకొనుచుందురు. భుజములపై నున్న బరువుచే మూపు వంగి, దొబ్బలు బిగిసి, ఊపిరి బలమున ముఖము కందగడ్డయిన శ్రామికుడు తానే బావయై తానే మరదలై పాటబాడుకొనుచు వీపుపై నున్న బరువును కొంత తేలిక యొనర్చుకొనును. ఆబరువే యాతని పాలిటికి మరదలేమో కనుకనే యాతడంతటి యుల్లాసముతో నవలీలగా బరువులు మోయగలడు. ఈ పాట దీర్ఘమైనదగుటచే నక్కడక్కడి చరణములు కొన్ని మాత్రమే యుదాహరించుచున్నాను.

ఏవూరు ఏదేశం పిల్లా నీది-కొవ్వూరు కొత్తపట్నమయ్యా మాది
వని నీవు సెయ్యగలవా పిల్లా నీవు - వనియంటె బద్ధకమయ్యా నాకు
కూడొండి పెట్టగలవా పిల్లా నీవు - వండుమంటె కొంప మునుగునయ్యా నాకు
ధాన్యమైన చెరగగలవా పిల్లా నీవు - ధాన్యమంటె దగ్గోస్తదయ్యా నాకు

సంతకెల్లి రాగలవ పిల్లా నీవు - సంతంతు సంతోషమయ్యా నాకు
రైతెమీద రామచిలుక రంగురంగులూ - చూపుచున్నవేంఁచె పిల్లా సీకు
వస్తావఁజే పిల్ల వస్తావఁజే - కొత్తకోరంగిదాక వస్తావఁజే
కొత్తకోరంగిదాక వస్తాగానీ మన - దారిభత్సం దప్పిభత్సం తెస్తావదోయ్
బేటిరాకుండనే కాసుకుంటాన్నానీ - నీవు - పొరిగిళ్ల తెడితేని -
పోకిళ్ల పోతేని వడదీసి నీనోట గడ్డి పెడతానే

ఇంతవరకు సరసముగా సాగిన సంవాదము విరిసమునకు దిగినది. బావగారి బడితెకు మరదలి నోటిబూతులు సమాధానములైనవి. 'కోర్దు' చార్జీ' పెట్టెద నని బావగారు బెదరించిన మరదలు 'తప్పుసాక్ష్య మిప్పించి తప్పుకొ'నుటకును 'ఇట్టమైనవాడితో తెగిరి'పోవుటకును సిద్ధమైనది.

'ఇట్టమైనవాడితో తెగిరిపోతేని-నిన్ను తన్నుకుంటు పొడుసుకుంటు తీసుకొస్తాను తన్నుకుంటు పొడుసుకుంటు తీసుకొనేను-నిన్నింట్లోపెట్టి కొంపగాల్చి యెగిరిపోతాను సరసమైన అడదానవె గుంటా నీవు-చాలుచాలు-పోపో బావా సీవు'

ఇట్టి విపరీతశృంగారసంవాదము బరువులమోత సందర్భమున నుల్లాసమును గలిగించి శ్రమము తగ్గించును. డెబ్బదిరెండు చరణములు గల ఈపాటను పదహారు చరణములలో కుదించి శ్రీమతి చామర్తి ఛఘనాథమ్మగా రాండ్రప్రభ వారప్రతికయందు ప్రకటించియున్నారు. ఈ పాటయందలి మొదటి చరణములు తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న

'కట్టెలు దెస్తావుర శివ్వ - నా - కడుపు నొస్తాదవ్వ
పిడుకలు దెస్తావుర శివ్వ - నా - పిక్కలు నొస్తాయవ్వ
మంచం దెస్తావుర శివ్వ - నా - మడిమెలు నొస్తాయవ్వ
.....
చిప్పదెచ్చుకోర శివ్వ - నే - నందుకు సిద్ధమవ్వ'

యను గేయమును జోలినవి. శ్రీ గంగాధరంగారి నెలయేరులో నున్న బరువు మోత పాట యొకటి.

జంబియలో జోరు లంగరు - అవుర అవురి మన్నోళ్ళబ్బ
నీకు జారు లేదు బారు లేదు - నీకు రోసంలేదా మీసం లేదా
చల్లనీళ్ళూ మల్లె మొగ్గా - ఉడుకు నీళ్ళూ ఉల్లివువ్వ

పై పాట నడచిన పద్ధతి బరువును, ఆ బరువును మోయుటకు శ్రామికుడు తెచ్చుకొను కృతక పౌరుషమును, (కృతకమేలయిన పిల్ల తృణీకరింపగా

దెచ్చికొన్న-రెచ్చకొట్టబడిన పౌరుషమగుట ఉల్లాసమును చాటుచున్నది. ఇట్టివే సినలైన జానపద గేయములు. ఏ చరణమున కాచరణ మొక పరిపూర్ణభావము. ఒకదానితో నొకటి కూర్చినచో 'అధ్వాన్నపుటంగడిలో' దించును. 'పొయిట్రీ కాదు తొయిట్రీ' యగును.

ఆధునికకర్షకకార్మికగేయములు కొన్నింటిని ఆచార్య రంగగారు ఆంగ్లమున ననువదించి ప్రకటించినారు¹. ఆ పాటలపై శ్రీ దేవేంద్ర సత్యాగ్రహిగారు విపులమగు వ్యాఖ్యానము నొనర్చిరి².

నేను నేకరించిన కార్మికగేయములు శృంగారగేయములు.

'బొంబాయి సికె ముడ్సి - బొబ్బిలి బొట్టు పెడితే

సీనిహలోల్లంతనిన్నె నూతురు సీలా'యను దీర్ఘగేయము ఆధునికమై యుండును. దీనిలో సీనిమాప్రశంస యుండుటచే ఆధునిక మంటిని. బొంబాయి మిల్లులో పనిచేయు తెలుగు శ్రామికు డొకడు సెలవుపై స్వగ్రామమునకు వచ్చి తన ప్రియురాలితో నిట్లనుచున్నాడు.

అత్తా పోతానుంటా - పెయినిండా నగలు దెత్తా

నాపేరుమీద బక్కవే - ఓ బొల్లార పెల్లా

ఇది కరీంనగరం మండలమున నేకరించినది. 'అత్తా పోతా' అనున దచ్చటి యేన. వస్త్రాననుటకు అస్తా అత్తా యని జానపదలందురు. 'వ'ను 'అ' గా నుచ్చరించుట కరీంనగరం ప్రత్యేకత. వడ్లు = అడ్లు, వంగి = అంగి, వాకిలి = ఆకిలి, వాడు = ఆడు ప్రయోగము లామండలమున నున్నవి. 'పెయి'తెలంగాణ మాండలికము. పెయి శబ్దమే పెయి. ప్రియుడు తనకై దుఃఖపడగూడదని

'కలకాల యనబోతు - కన్నీరు దియ్యబోతు

మన అంతుగినుంటె తప్పదే - ఓ బొల్లార పెల్లా.'

తన ప్రియురాలి వేషము నీ జానపదుడెంత చక్కగా వర్ణించెనో గమనింపుడు

'అచ్చాము తెల్ల చీర - అంచాన జిల్లేడుగొమ్మ

నీ కొంగున రామచిలుకలే - ఓ బొల్లార పెల్లా.'

తనకున్న సెలవులు గడచిపోయినవని ప్రియురాలికి వీడ్కోలిచ్చునప్పుడు,

'బొంబాయిల బొంగులొరె - యిందూర్ల గంట లేగ

మన రజా యెత్తిపోతదే - ఓ బొల్లార పెల్లా.'

1. Contemporary India, 1936.

2. The Rural India. August 1942. ౩. పంతు.

బొంగు = Chimny = నైరను. పనివేశను సూచించుటకు కాబోలు 'బొంగు లొర్ర' యనుచున్నాడు. 'ఒఱలు' 'ఒర్లు'గా పరిణమించినది. రజా యనగా సెలవు. రజా యెత్తిపోవుట సెలవు గడచిపోవుట. ఈ పాటలు బొంబాయిలో పనిచేయు తెలుగు కార్మికులకు సంబంధించినవి!.

'బోలుబొందర' చేసని లావు పెద్దదీ-బొంబాయిండ్ర గోచులు లావు సోకులా మనవాడ' చేసను అదియొక్కటి-వర్గ నాదోల్ల జాపి తె ముగి తదీ'యను

గేయము కూడ పై గ్రామమున సేకరించినదే. ఇది రైల్వేలో పనిచేయు క్రామికుల గేయము. బోలుబొందర = పోరుబందరు, మనవాడ = మన్నాడ్, చేసన = స్టేషన్ శబ్దములు జానపదరూపములు. బొంబాయివారల గోచులు చాలా అందముగా (సోకుగా = పోకుగా) నుండునట.

'కొడుకా చందురయ్య - కొబ్బెర బెల్లం బెడుత

వర్తముగట్టినవాని పేరేమొ చెప్పు కొడుకా'2 యనునది బొగ్గుగనులందు

పనిచేయు క్రామికుల గీతము. ఏలయన దీనిలో,

'ఇక్కడ బొగ్గుగుట్ట - అక్కడ బొగ్గుగుట్ట

గుట్టనడుమ బండబాట-గుర్రమెక్కి రావోయి కొడుకా ఓగిల్లగీతల రాజా'

యని యున్నది. బొగ్గుగుట్ట యనునది 'సింగరేణి కాలరీస్'కి మారుపేరు. బొగ్గుగుట్టలో పనిచేయు క్రామికుడు గ్రామమందున్న తన కుమారుని కూలిపని చేయుటకై తానున్నచోటికి రమ్మనుచున్నాడు. ఇట్టి కార్మికగీతము లన్నియు నాధునికములై యుండును.

భారీపరిశ్రమలు స్థాపింపబడి కొలదికాలమేయైనను మనదేశమున కుటీర పరిశ్రమలు వివిధవృత్తులు మాత్ర మనాదిగా సాగివచ్చుచున్నవి. కుమ్మరి, కమ్మరి, వడ్రంగి, మేదరి, చర్మకార, సాలె, కంసాలి. ఈడిగ (గొడ) జాతుల వారు వర్ణాశ్రమధర్మముల ననుసరించి తమతమ వృత్తులు తమతమ పరిశ్రమలు చేయుచునే యున్నారు. 'స్వధర్మ నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః' అను వాక్యములు పల్లెపట్టులం దిప్పటికిని అనాహతముగా నున్నవి. ఇట్టివృత్తుల జాతులుగలవారి పేరుతోనున్న పాటలు కొన్నింటిని పరిశీలింతము.

1. ఇవి హనుమాజీపేట నీరినెల్లా తాలూకాలో లింగయ్య, పోచయ్య యను హరిజనులు పాడి వినిపించినవి (1958). 2. అప్పువారు గ్రామమున (1954) సేకరించినదీ గేయము.

ఒక సాలె భార్య జాఁజీయై యుండెను. భర్తకు దాని సంగతి యేమియు దెలియదు. కాని ఒక స్నేహితు డాతనికి వార్త నెఱిగించెను. ఆ భార్యయు భర్త నెఱుగిలో గ్రామాంతరములకు వంపించి తన దుష్కార్యము సాగించుచుండెడిది. ఒకనాడ జాఁజీ తనకు గొప్ప శిరోవేదనము కలిగినదనియు దానికి మందు చేయించుమనియు భర్తను గోరెను. అత డాయూరి వైద్యుని మందు చేయు మనగా నావైద్యుడు (ఈ వైద్యునితోడనే సాలెవాని భార్యకు సంబంధముండెను) 'గాలిధూళిపండ్లు' తెచ్చిన నొషధము సిద్ధమొనర్తు ననెను. 'గాలిధూళిపండ్ల'ను వవి యసాధ్యవస్తువులు. ఏదో సాకుతో దూరదేశమంపుటయే వైద్యుడు మరియు నా రంకులాడి ఎత్తిన ఎత్తుగడ. భర్త సరేయని బయలుదేరి వారి రహస్య వర్తనము కనిపెట్టుటకై ఆ రాత్రియే చాటుగా తిరిగివచ్చి రహస్యముగా నింటిలో ప్రవేశించి భువనేశ్వరములో (గృహదేవత నుంచెడు దారుమందిరము) దాగియుండెను. ఆ జాఁజీ ఆసుపోయుచు పాటలు పాడుచు తన మిండనికి (ప్రక్కంటికి) వినబడునట్లు

'గాలిధూళిపండ్లకు పోయిన మూవారు

పోకిడలేకాని రాకళ్ళు లేవు' యని పాడదొడగెను. దాని భర్తస్నేహితుడు ప్రక్కనే పొంచియుండి దాని చర్యలను భువనేశ్వరములో దాగియున్న భర్త కెఱిగించుటకై,

'భువనేశ్వరంలోని బోడలింగయ్యా

అలించి వినవయ్యా సీయాలి పాట' యని సంబోధించెను. ఇట్టి వింత

కథలతోగూడిన పాటలు జనపదములం దనేకము లభించును. సాలీలకు మద్య మాంసములం దధికప్రీతి. ప్రతిదినము త్రాగనిదే వారుండరు. ఒక్కగొత్తల బేర మనునది సాలీలకు లోకోక్తిగా పరిణమించినది. వానకాలమున వర్షాధిక్యముచే గాని ఏదేని రోగముచే గాని గొత్తలనేకము చచ్చిపోవును. అప్పుడవి చాల తక్కువ ధరల కమ్ముడుబోవును. రూపాయి అర్ధరూపాయి కొక చచ్చినగొత్త నమ్ముదుర్యు అట్టివానిని సాలీలే యధికముగా గొందురు. సాలీల మద్యమాంస ప్రీతి ఒక గేయములో స్పష్టముగా కావనగును.

'సాల వున్నమినాడు గోకులాష్టమినాడు - మూడిండ్ల సాలీలు కూడీరయా

ముడ్డికి మూడుకుండ్లు1 చెక్కిరయా - పొద్దు కాలబార2 చూచీరయా

1. మూడు పావలాలు 2. కలియబార

ఏడుతాళ్ళపాట వట్టిరయా - జుట్టాకు ముంతేడు పేసీరయా¹
 జుట్టు జుట్టు చేత వట్టిరయా - తిట్లు కొట్లకు వీరు దీగిరయా
 చాపట్ల మొగ్గాలు² పెట్టిరయా - నర్కారి వన్నులూ కట్టిరయా
 సాలిల పెండ్లాలు నక్కానివారని - నీదాలు జూచుక సీక్కిరయా
 వారు పొక్కిరయా వారు పోలిరయా
 బక్క గొర్రెల బేరం చేసీరయా - మువ్వాడలి కోయాట⁴ తెచ్చీరయా
 వీసానికో పోగు⁵ ఎత్తీరయా - కాళ్ళు తలకాయ మిగిల్చీరయా⁶

సాలెవారు కట్లు త్రాగి తన్నులాడుకొని చావడికి (గ్రామాధికారి యుండుచోటుకు) పోయి మొగ్గాలు (దండములు) పెట్టి, వన్ను (జుటుమానా) చెల్లించుకొనుట, బక్క గొర్రెల బేరము చేసి మాంసము తినుట, మున్నగు విషయములన్నియు హాస్యముగా చెప్పబడినవి. ఇట్టి పాటలం దన్నింట కొంత హాస్యముండును. మొదటి పాటలో గూడ హాస్యమున్నది. ఒక వడ్డంగి,

‘కన్నెవ్రాయపునాటి చిన్నదీ- నన్ను - కన్నుగీటి రమ్మన్నదీ’ యని పాడుచు తాళమునకు సరిపోవునటుల బాడినెతో కట్టెను చెక్కుచుండెనట. వంపుతలపుల ప్రమత్తతలో నొక చెక్కపేడు వచ్చి కంటిలో గ్రుచ్చుకొని కన్ను పోయెనట.

‘వీసములో మాసము తీసెద’రను దోషము అగసాలె (ఔసల) జాతి కంటుకొన్నది. వీసమెత్తు బంగార మిచ్చినచో దానినుండి మాసమెత్తు = ఎనిమిది గురిజగింజలయెత్తు బంగారమును దొంగిలించురట, కొలిమిచెంత కూర్చుండి జాగ్రతగా పనిచేయించుకొన్నను కన్నులుగట్టి వారు బంగార మపహరింతురట. కనుకనే వారికి పశ్యతోహయలని పేరట. మనయింటికి పిలిపించుకొని పని చేయించి సాగనంపినచో పట్టుకొని పోవుటకు వీలుకాదని పని చేయుచునే బంగారపు వీసరులను మ్రింగెద రందురు. అతరువాత గురుశంకకు పోయి కడిగి బంగారము దెచ్చుకొందురని కథలు చెప్పెదరు. వీరికన్నను కోమటులు జాగ్రత గలవారు. అగసాలెవారి యెత్తులు కోమటికడ పనికిరావు. మ్రింగి బంగారమును మాయము చేసినచో వారెత్తుకు పైయెత్తు నెత్తి మరల సంగ్రహింపగల సమర్థులనుట మనమొక జానపద గేయములో వెగలైన హాస్యముతో చూడగలము. ఈ పాటలోనున్న సంకేతభాష గమనింపదగినది.

-
1. త్రాగిరి 2. దండములు 3. మూడు బేడలు 4. గొట్టె
 5. మాంసపుకుప్ప

కళిమెర కట్టమీద	కోయ	కులజూ1 లంచాను	కోయ
కరవడి2 కెంపులూరి	,,	కులజూలు పెడిమీరి4	,,
కులజూల సోలంతాల్	,,	పులుగులూరి పెడిమీరి	,,

చర్మకారులు (మాచిగలు) లెల్లెపాటలు పాడెదరు. అవి పచ్చిబూతు పాటలు డప్పులు (చర్మవాద్యములు! గొట్టుచు అడుగులు వేయుచు వారి పాటలు పాడుకొందురు. వారొకరిని నిందింపదలచినగాని యొకరిపై కసిదీర్చుకొని ఖీభత్తము చేయనెంచినగాని అట్టియగ్రవర్ణములవారి యిండ్లముందు చేరి వారిపై నిట్టి లెల్లెపాటలు పాడెదరు. భూస్వాములు లేదా జగడములాడుకొను ఇరు పక్షములవా రొకరిపై నొకరు సూచిగలచే లెల్లె పదములు పాడించెదరు. దీనినే 'లెల్లపాడుట' లేదా 'లెల్లె గట్టుట' యందురు. జగుస్సాకరమగు నట్టిపాట కర్థము వివరింపకయే కొన్ని చరణములు మాత్ర ముదాహరించెదను. మాయూర నిరు పక్షముల వారికి జగడములై ఇట్టి వింత సంఘటనము జరిగినప్పుడీ పాటవింటిని.

తానలే రెండోది - తక్కు - తానలే రెండోది

॥६॥

చెల్లెలమ్మా పేరు లేతమామిడి వూత - బూసి కాత గానెనయ్యా

॥३॥

అమ్మ లెగురింగాను అట్ట ఉరుకొస్తాది-కొమ్ము పాయదీసి కోలెయ్యరా మైన ||తా||

॥ॐ॥

భేతానునోవీగే చేతులాడిస్తాది - రోత కరిగిలితుంట నాటరా బొబ్బోద

॥ॐ॥

చేటలు, గుల్లలు, మొంటెలు, జల్లెడలల్లి అమ్మకొని బ్రతికెడు మేదర వారు పాడుకొను 'మేదరిపడుచు' గేయములో వృత్తికి సంబంధించిన విషయము లెట్లు వర్ణింపబడినవో గమనింపుడు.

చిన్నచిన్నా మల్లు, చిన్నారి మల్లు - దాని కిందున్నాది, జడల మాదారి7

మాదారీ నీబిడ్డ. మేలు సుందారి - సుందారి నీవెంతో, సూడ సొంపున్నవు

గుమ్మడాకు సీరిందో, గుల్ల లల్లిందో - తాటాకు సీరిందో, తడుక లల్లిందో

పేటాకు నీరిందో, పెట్టె లల్లిందో - మొగిలాకు నీరిందో, మొంటె లల్లిందో

చిక్కు-డాకు సీరిండ్, సిజ్బు' లల్లిండ్ - చామట్లంఁ గుల్లలు గుజిలి గుచ్చుకోని

పాపెనే అబంధీ, రాజులా వాడల్ల - రచ్చమీద గూసున్న, రాజు జూసిండు

రార సుంకరోడ, పోర యెలవాడ 10

మాదారీ బిడ్డెంతో, మాసక్కనుండె 11 - మాదారీ బిడ్డను, మరువాక తేరా

రావె మాదరి బిడ్డ, రాజు బిలిచిండు-అన్నుంచి మాదరి, రాజు బేటికి

1. అగపాలె 2. పాచి 3. కల్లు 4. త్రాగిరి 5. అకుద్దము 6. కోవట్లు
7. మేదరి 8. చేతికొలది 9. గుది 10. తలారి 11. మహా చక్క-న.

రాజాకు దండము, రచ్చకు దండము-రావె చూడారిబిడ్డ, చాట్ల! గుల్లాయి?
 గుల్లాయి విలువాయి, చెప్పవే చేడె - గుల్ల గుల్లకు నాకు, గుండు పోగుల్లు
 చాట్లాయి విలువాయి, చెప్పవే చేడె - చాట చాటకు రెండు, కాకతి సీరాయి
 మొంజెల్ల విలువాయి, చెప్పవే చేడె - మొంటె మొంటెకు రెండు, మొగ్గలంగీలు
 ఏకలా గుల్లలకు, ఏక రాజ్యంబు - దిండు కట్టెకు రెండు దండ కడియాయి
 చందనా కట్టెకు, నగము రాజ్యంబు-ఇన్ని అడిగిన చేడె, ఇల్లు ఎక్కిడనే
 న క్షేటి సందాన, నడివొడ్డు రాజు - ఇల్లెంద పొదకింద, ఇల్లునుము రాజు
 ఏనుగు మీదెక్కి, ఏపోతును⁴ బట్టి-తాడిచెట్టు మీదికెల్లి, తోవనుము రాజు
 రాంగ రాంగ నాయిల్లు, రాతి దరువాతి - పోంగ పోంగ నాయిల్లు పోత దరువాతి

పై పాటలో మొదటి యైదు చరణములందు పృత్తివర్ణనమును, తరువాత
 తొమ్మిది చరణములందు మేదర పడుచునకును రాజుగారికిని జరిగిన (వలపు)
 బేసి సారెములును, చివర నాలుగు చరణములందు మేదరిపడుచు ఇల్లునుగూర్చిన
 సంకేతములును గలవు. ఈ పాటలో తెలింగాణపు మాండలికములు, ఏనలు
 కాననగును.

ఈ విధముగా నొక్కొక్కపృత్తిని దీసికొన్నను వందల గేయముల
 గూర్చి చెప్పవలసియుండును.

‘కిరుక కిరుక నేను పుటుకు నారుణ్ణి - కావడికి లేకపోతే నరుసుకున్నాను’ అను
 భట్రాజులిండ్ల ప్రచారము గాంచిన గేయములో సాంకేతికభాష కాననగును.
 భట్లు తమలో తాము మాటలాడ దలంచుకొన్నప్పుడు ఇతరులకు తెలియ
 కుండుటకై కిరుకభాషలో మాటలాడుకొందురు. కిరుకడనగా భట్టుమూర్తి.
 పై గేయఖండ మొక యగసాలెకును భట్టురాజునకును జరిగిన రహస్య
 సంవాదము. పుటుకునారు డనగా యగసాలె. పుటుకు మని సుత్తై చప్పుడు
 చేయునట్టి నరుడు (నారుడు). ఒకరింటి వివాహము జరుగుచుండగా నొక
 యగసాలె తానే భట్టుమూర్తి¹ వేషము ధరించిపోయి యాచించి ధనము పొందె
 నట. ఇంతలో భట్టు వచ్చెను. అప్పుడు భట్లు భాష నెరిగిన యగసాలె భట్టుతో
 రహస్యమగు భాషలో మాటలాడి బతిమాలుకొన్న విషయమిది. కావడియనగా
 సాపాటు. తిండికి లేకుంటచే అగసాలెనయిన నేను ఈ వేషము వేసితినిని చెప్పు
 చున్నాడు. ఇట్టి గేయములు ప్రతి కులమువారికి సంబంధించినవి ఒండురెండు
 లభించును.

1. చేటలు 2. గంపలు 3. చేత, చేనేత (మంచి) పీరలు 4. ఎనుబోతు కావచ్చు.

గౌడజాతివారు పాడుకొను గేయములను గొడుగీతము లందును. నన్ని చోడుడు గౌడగీతముల బేర్కొనెనని ఇవివరకే తెలిపియుంటిని. నన్నెచోడుడు పేర్కొన్నవి గౌడజాతికన్య లొకరివెనుక నొకరు పరుగుపెట్టుచు పాడు కొన్నట్టివి. గొడులకు కాటమహేశ్వరు డారాధ్యదైవతము కాటమయ్యకు బెట్టనిదే పూజింపనిదే చారేపనియు చేయరు. క్రొత్తగా కల్లుగీయునప్పుడు, తాబీముంజలు తీయునప్పుడు, ఇంటిలో జరిగెడు ప్రతి కుభకార్యమునకును గొడులు కాటమయ్య (కాటమరాజు)ను పూజింపురు. గొల్లలకు కాటమరాజులు గొడులకు కాటమయ్య లటుల. ఇరువురు కాటమయ్య లొకరేయని సంశయించుటకు వీలున్న వ్రాత లున్నవి. కాని యవి యన్నియు సంస్కర్తముగా నున్నవి. శ్రీ మార్గని సుబ్బారావుగారు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున 'కాటమహేశ్వర చరిత్ర'మును గ్రంథమున్నటుల వ్రాసినారు¹. కాటమహేశ్వరుడు శ్రీశంకరుల సమకాలీను డనునట్లొక కథను వ్రాసినారు. కాటమహేశ్వరుని శిష్యుడగు గొడునివలన గౌడమంత్రోపదేశము పొందియే శ్రీ శంకరులు మండనమిశ్రుని కోట దాట గలిగిరట. కాటమహేశ్వరచరిత్రమును పులిగడ్డ నారయమంత్రి జంగం కథ గాను కాటమరాజు చరిత్రమును పినయెల్లన వచనముగాను రచించిరనియు, నవి ప్రా. పు. భాండాగారమున నున్నవనియు, ఎర్రగడ్డపాటి పోట్లాట, భట్టు రాయ భారము దీనికి సంబంధించినవే యనియు వ్రాసినారు. వీరు పౌరసడి నల్లసెద్ది రాజుతో యుద్ధ మొనర్చిన యాడవరాజునకును గొడుల కాటమయ్యకును అభేదమును పాటించుచున్నారు. ఈ విషయములు ముఖ్యమైనవి కావుగాని 'భృంగీ స్తవ' మను నొక శతకము గలదనియు దానిలో ఏలపాటలవలె పాడబడు గౌడగీతములనేకములు కలవనియు వ్రాసినారు. ఇట్టి గౌడగీతములతో గొడులు గౌరీశంకరులను స్తవము చేయుచుందురని 'ఇది గౌడదీపిక' యందున్నట్లు వ్రాసినారు. వారిగ్రంథముననున్న విషయము లివి.

'గొడుగీతములు - (మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తక భాండాగారము)-అముద్రిత గ్రంథములు'. ఈ పాటలు ఇంచుమించు ఏలపాటలవలె నుండును. తిరుపతి తిరు నారాయణములకు మధ్యదేశము కదిరి. ఈ ప్రాంతమున నింత గొప్పక్షేత్ర మింకొకటి లేదు. పాల్గొనకున్న పక్షమునం దిచట బ్రహ్మోత్సవము జరుగును. కదిరి నరసింహునకు గొడుల ఆదిదేవుడు కాటమహేశ్వరుండు బ్రహ్మోత్సవము నందు ఈ గౌడగీతములతో స్వామిని నేవించువాడుక చాల పురాతనమునుండి వచ్చుచున్నది. పల్లవియందు కాటమరాయుడా కదిరి నరసింహుడాయని

1, గౌడ వంశోత్పత్తి మార్తాండము.

నంబోధింపబడినది. దశావతారముల పాట పునాత్తిగవరాళి-ఆదితాళము, 'బెట్రాయి సామిదేవుడా - నా యేల్నివోడా'.

సుబ్బారావుగా రీపాట పూర్తిగా విచ్చిరి. ఇది జయదేవకృత దశావతార స్తోత్రమున కనువాదము; బహుళప్రచారమందినగేయము. వారి చివరిపాట లివి. 'ఇంకను శివలీలాచూహత్యమునందు, శివగీతములతో గూడ గొడగీతములు గొడగేయములు అనేకములున్నవి గాని శతకము శిథిలమై అక్షరములు స్పష్టముగా కానుపించనందున వ్రాయుటకు వీలు కలుగలేదు. ఇట్టి గేయములు మైసూరు జిల్లా, కడప మొదలగు ప్రదేశములందు పామరజనులుకూడ ఇప్పటికిని పాడుచుండుట కానవగును'. సుబ్బారావుగారి వ్రాత లెంతవరకు సత్యములో తెలియదు.

శ్రామికగేయములను విమర్శించునప్పుడు బూతుపాటల ప్రసక్తి వచ్చినది. ఇంతియకాక ఆయా కులముల (వృత్తుల) వారి ప్రసక్తికూడ వచ్చినది. వారిని నిందించుటకాని, అవహేళనము చేయుటకాని, నా యభిమతము కాదు. పరిశోధనమున నిందలకు తావుండదు. వాస్తవమును గ్రహించుటే కావలసినది. లభించిన పాటలన్నింటిని సేకరించితిని. మచ్చునకై కొన్నింటిని మాత్రముదాహరించితిని. ఆంతకన్న నసభ్య విషయములున్న వానిని పరిహరించితిని. అన్నింటిని వదలినచో సీ సాహిత్యమునకు ద్రోహ మొనర్చినవాడ నగుదునని స్థాలీపులాకన్యాయమున విమర్శించితిని. కనుక నాయా కులములవా రీవిషయములను సహృదయతతో స్వీకరింపవలెనని నా ప్రార్థన. ఆయావృత్తులవా రిట్టి గేయములను పాడుకొనుచు శ్రమను తగ్గించుకొని నూతనోత్సాహమును పొందెదరనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు.

పిల్లల పాటలు

జ్ఞానపదగేయములందు పిల్లలపాటల దొక ప్రత్యేకశాఖ. పెద్దలగు శ్రీ పురుషులకున్న గేయసంపదనుకొంత తడవిచూచితిమి. వారికివలెనే పిల్లలకుగూడ కొంత గేయసంపద గలదు. పసిపిల్లల లేత హృదయము లెంత నిష్కపటములో, నిర్మలములో, స్వచ్ఛందములో, మృదువులో, వారి గేయములుకూడ సంతియే నిష్కపటములు, నిర్మలములు, స్వచ్ఛందములు, మృదువులు. బాలరవలని యానందవిభూతి గర్భసంపన్నుల కెరుక. కొరత సంతానములేని హృదయముల కెరుక. పిల్ల లింటివెలుగులు, వీధివెలుగులు— లోకమునకే జ్యోతులు. ఎన్ని కలిగియుండినను పిల్లలు లేని యిల్లు 'కందులు గొట్టిన కళ్ళము'. సంతానార్థమై 'పాడు గుళ్ళకు మ్రొక్కి పబ్బతులు బట్టి' తలక్రిందు తపము లావరించి, కుంటినో గ్రుడ్డినో, సంపూర్ణాయుష్కునో, సగము బ్రతుకువానినో కని, తృప్తి పడిన తలిదండ్రుల కథలు జ్ఞానపదగేయములం దిదివరకే కొన్ని పరిశీలించి యుంటిమి. తమ సంతానమునకు రూపమున గాని గుణమున గాని ఎంత లోప మున్నను 'కాకిపిల్ల కాకికి ముద్దు'. తలిదండ్రులకు వారి బోసినోటి నవ్వులు వెన్నెల మొలకలు. వారి కాలుపేతుల కదలికలు భరతముని కెరుగరాని నృత్య భంగిమలు. వారి తొక్కుపలుకులు హృదయము లానగల అమృతధారలు. వేయేలపుత్రగాత్రపరిష్కంఠమునట్లు ముక్తాహారకర్పూరసాంద్రపరాగప్రసరంబు చందనము చంద్రజ్యోత్స్నయు హృదయశీతము'1 కాజాలపు. కనుకనే మహాకవి కాళిదాసంతటివాడు 'ధన్యా స్తదంగరజసా మలిసీ భవంతి'2 యనియు 'న నందనలోకనమంగళేషు క్షణం క్షణం హృష్యతి కన్య చేతః'3 యనియు మహిమిగిపోయెను.

1. ఆంధ్రమహాభారతము ఆదిపర్వము 4-91 2. అభిజ్ఞాన శాకుంతలము VII-17

3. కుమారసంభవము 11-20

బాలర ఆకారవికారములు చేష్టలే అంత ఆనందప్రదమైన నింక నారేక మనములు పాడుకొను కవితవ్వ మెంత యానందప్రదమో చెప్పనక్కరలేదు. అర్థమరసి గదా మనము సాధారణముగా కవిత్వము నానందించునది. కాని బాలర కవిత్వము నర్థ మరయకను ఆనందించగలము. అది వారి కప్పికాక మరియు మన సహృదయత. కాని మనము తక్కిన జానపదగేయనంపద నెంతగా గౌరవించితిమో బాలగేయములగూడ సంతయే గౌరవించితిమి. పాశ్చాత్యులును తదితరభారతీయులును బాలవాఙ్మయమునుగూర్చి చేసిన సేవ యపారము. అనాదిగా వచ్చుచున్న పాటలను మూలమూలాలనుండి సేకరించి చక్కని బొమ్మలతో ఆకర్షకముగా ముద్రించుటయే కాక అధునికులగు కవులచే వ్రాయించి బాలవాఙ్మయమెంతో వారు ప్రకటించియున్నారు. మనవారి దృష్టి ఇప్పటిప్పడే యిటువైపు మరలుచున్నందుట సంతోషింప వచ్చును. ప్రభుత్వమువారును సాహిత్యసంస్థలును బాలవాఙ్మయము ప్రకటించుచున్నారు. ప్రాతవైన పిల్లల పాటలను తొలుత సేకరించినది శ్రీ యమ్. యన్. వెంకటస్వామిగారు. తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న కొన్ని బాలగేయములను సేకరించి వారు పత్రికాముఖమున ప్రకటించిరి¹. తరువాత పలువురు సారస్వతాభిమానులు గేయములను సేకరించి వివిధపత్రికలందు ప్రకటించుటయేకాక విమర్శనా యుతమగు వ్యాసములను రచించిరి. సర్వశ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డి, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, చింతా దీక్షితులు, గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య, కృష్ణశ్రీ, పేకుమళ్ళ రామేశ్వరరావు. గిడుగు వెంకటసీతావతి, వేదాల తిరుమల రామానుజస్వామి, సముద్రాల వేంకట రాఘవాచార్యులు గారలు వ్యాసముల ప్రకటించిరి. ప్రత్యేకముగా బాలగేయములను పుస్తకరూపమున ప్రకటించినవారు ఇద్దరుముగ్గురే. శ్రీ విల్లిపుత్తూరు మరకదవల్లి మాదుశిరోస్మణి గారి పాటలు మద్రాసుప్రాంతమున ప్రచారము గాంచినవి. శ్రీ బి. వి. రంగయశెట్టిగారు 1916 లో 'బాలికాభూషణము' పేరుతో నచ్చువేసిరి. శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవుల 'బాలగీతావళి' 1938 లో ముద్రింపబడినది. శ్రీ గొట్టెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారి 'నవ్వులు—పువ్వులు' 1942 లో వచ్చినది. శ్రీ వేదుల సత్యనారాయణ శర్మ మరియు శ్రీ కాళహస్తి వీరభద్రస్వామిగారలు

1. Some Telugu nursery songs and catches By M. N. Venkata swamy M.R.A.S.M.F.L.S.
The Indian Antiquary Vol XXXV May 1906.

సంకలన మొదలైన 'పిల్లల పాటలు' 1949 లో వచ్చినది. శ్రీ బేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారు ప్రకటించిన (1941) 'పాత పాటల'లో కొన్ని బాల గేయములున్నవి. శ్రీ నేడునూరి గంగాధరింగారి 'సెలయేట'లో (1955) కొన్ని గేయములున్నవి. వీరి చెంత నింకను అముద్రితములగు బాలగేయములున్నవి. శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బాలగీతములను బొమ్మలతో సిద్ధపరచి యుంచినది. అవి వెలుగు చూడవలెను. తెలంగాణమున ప్రచారమయ్యున్న కొన్ని గేయములు నేను సేకరింపగలిగితిని. ఆంధ్రదేశ మంతటను సేకరించవలసిన గేయము లింకను కలవు. ప్రకృత మువలభ్యమగు గేయముల కొన్నింటిని పరిశీలించితిమి.

బాలగేయములు రెండు విధములు. బాలరకౌరవై పెద్దలచే రచింపబడి తరతరములనుండి వచ్చినవి ఒక విధము. బాలరచేతనే రచింపబడి ఒకతరము నుండి మరయొక తరమువారి నోటికందెడునవి మరయొకవిధము. పెద్దలు పిల్లల కొరకు రచించిన పాటలందుకూడ రెండువిధములు కలవు. పిల్లలను లాలించుటకు పాడెడు లాలిపాటలును, నిద్రపుచ్చుటకు పాడెడు జోలపాటలును ఒక తీరువి. పిల్లలనే వస్తువుగా గ్రహించియో, ఏదేని కథావిషయములనో, ప్రపంచమందలి మనోహరమగు విషయములనో, గ్రహించి పిల్లలకు ఆనందము గూర్చుటకై ఆటలాడించుటకై రచింపబడినవి ఇంకొకతీరు పాటలు. లాలి జోలపాటలగూర్చి ఇదివరకే చర్చించియుంటిమి. ఈ లాలి జోలపాటల భావములు పిల్ల లెంతమాత్రము అనుభవింపరు. కేవలమా సంగీతము మాత్రము వారిని నిద్రపుచ్చుటకో ఏడుపు నాపుటకో ఉపకరించును. 'వీటి ఆవిర్భావానికి బిడ్డలు నిమిత్త మాత్రులే. వీటికి శ్రోతలు మాత్రము కారు, అందువల్ల జారుగా సాగే స్వరాలు తప్ప లాలిపాటలలో పిల్లలకోసము ఉద్దేశించినవేమీ ఉండవు. తొట్టెలలో పడుకునే శిశువులు తాళపు దెబ్బల్నికూడా అనుసరించలేరు. కనుక ఏదో 'రామా లాలీ మేఘశ్యామ లాలీ' అన్న ఒక్క లాలిపాటలో ప్రవేశించిన తాళగతి పిల్లలకోసము వాడేమో నంటాను'1. పెద్దలు రచించిన బాలగేయము లనుభూతికి వచ్చుటకు పిల్లలకు తగిన వయస్సు రావలయును. పసికందును పట్టుకొని 'చందమామ రావె జాబిల్లి రావె' యన్నచో రసాభాస మగును. కనీస మేదెనిమిది మాసముల శిశువైనగాని చంద్రునివైపును పాటలవైపును హృదయముమరలదు. అంతవరకు తల్లిదండ్రులు పాడవలసినవి లాలి జోలపాటలే. పిల్లలు కూర్చుండుట కలవాటుపడునప్పటినుండి పెద్దల పాటలు నిచ్చిన మెట్లవలె

1. 'కృష్ణశ్రీ' ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచిక, విజయ సంవత్సరం, పుట 97.

క్రమక్రమముగా పెరిగి, పిల్లలు తాము తలిదండ్రులవలననో లేదా ఇతరులగు పెద్దల వలననో విన్న పాటలు స్వయముగా పాడునంతవరకు సాగి చూగిపోవును. అపైన వారి సొంతకవిత్వ మారంభమగును.

తలిదండ్రులు తమ శిశువులకు గరపు అభ్యాసము ఉగ్గపాలతో మొదలగును. కనుకనే 'వాడీవిద్య ఉగ్గపాలతో నేర్చె'నను మాట ప్రసిద్ధిగన్నది. దీనినే ప్రబంధకవులు 'వెన్నతోడ బెట్టిన పిద్య' యనిరేమో పాలులేని తల్లుల పిల్లలకీగతి ఆరింభమందే ట్టును వాని తల్లి ఎదయందూరెడు అమృతము పుష్కలముగా గల శిశువులకు మూడు నాల్గు మాసములకు ఉగ్గందును. పసి పిల్లలను కాళ్ళపై వండబెట్టుకొని చిన్న గిన్నెలో నింత నూనె, గంజి, పాలు, ఉప్పుగల్లు కైచివృతో కలియగలిపి గరగరిలాడించుచు, శిశువు దృష్టిని తనవైపు మరలించుకొని 'ఉగ్గు ఉగ్గు' అనుచు, అనునటుల జేయుచు, తల్లి ఉగ్గుపోయును.

'ఊఁ ఊఁ టంగన్న-ఉగ్గుపాలు ఇందన్న

గుంఁడఁ ఉగ్గు కిచ్చున్న-ఉమ్మక కక్క- మింగన్న'యని పాడుచు,

తల్లులు పిల్లల కుగ్గుపోయుదురు. ఆ ఉగ్గు జీర్ణమగుటకై

జీర్ణం జీర్ణం వాతాపి జీర్ణం-గుడ్డుము తిన్న గుగ్గిళ్ళు జీర్ణమై

ఏనుగు తిన్న పెలక్కాయ జీర్ణమై-ఘుండు తిన్న పిండివంటలు జీర్ణమై

అర్జునుడు తిన్న అప్పాలు జీర్ణమై-అబ్బాయి తిన్నపాలు ఉగ్గు జీర్ణమై

కుందిలాగ కూర్చోస నందిలాగ వ్రాకి-లేడిలాగ లేచి తాంబేలలాగ కాళి,

యని పాడుదురు. ఈ పాటలుకూడ బాలర కర్తమగునట్టివి కావు. ఇవి కేవలము తల్లుల తీయని కోరికలు మాత్రమే. ఐనను వారి చైతన్యము తలయెత్తి కదలుట కారంభించును. ఆరోగ్యముగల శిశువు ఆరునెలలకే కూర్చుండ నేర్చును. కూర్చున్న శిశువును ముందిడుకొని తల్లి తాను చేతులు త్రిప్పుచు,

తారంగం-తారంగం-తాండవకృష్ణా తారంగం

పేజునాద తారంగం-వెన్నలదొంగా తారంగం

చిన్నకృష్ణ తారంగం-చిట్టికృష్ణ తారంగం' అని పాడుచు శిశువున

రెచ్చగొట్టును. 'తారంగం' అనుమాట పునరావృత్తినొందినప్పుడు శిశువున హృదయపీఠ తీగలు శ్రుతి కలుపుకొనును. ఆ నాదామృతము విద్యుచ్ఛక్తివలె ఒడలంతయు ప్రాకిపోవును. తల్లి తనచేతులు త్రిప్పినటులే శిశువుకూడ చేతులు త్రిప్పుట కారంభించును. ఈ తీరుగా శిశువును కవిస్వించిన తాళనాదము లూరక చేతులు త్రిప్పించుటయేకాక తామర మొగ్గలట్లు పెదవుల విప్పజేయును. కాని

వారిముఖయంత్రమింకను తారంగమనునంతటి శక్తిని అలవరచుకొన కుండుటచే ఆ పాటయొక్క ప్రయోజన మంతటితో నాగిపోవును. నాదజ్ఞాన మీతరుగా పిల్లలకు కలుగును. శిశువులు పశువులు ఫణులు నాదాకృష్టలగుట మన మెంగినదే.

ఇంతకన్న ఒక పైమెట్టు పిల్లలు లయానుగుణముగా చప్పట్లు చరచుట. చేతులు త్రిప్పనేర్చిన శిశువు కొలచిడినములకే తల్లిని చూచి చేరులు చరచుట కారంభించును.

‘తప్పట్లోయ్ తాలోయ్. దేవుడిగుక్కో బాబోయ్’

పండ్లు దియ్యం దేవునికోయ్. పాలునెయ్యి బాలునికోయ్’ అను పాటను పాడుచు తల్లి తనచేతులు తట్టును. కొంతసేపు శిశువు చేతులు పట్టుకొని చేరులు తట్టించును. ఆ తరువాత శిశువు స్వయముగా చప్పట్లు చరచుట కారంభించును. ఈ విధముగా ఏడాది శిశువగునప్పటికి నాదమును మరియు లయను ఉగ్గపాలతో పాటు జీర్ణముచేసికొనును. ఈ బాలగేయములందు యత్రిప్రాసములు తమంతట తామే వచ్చి కూర్చొనినవి. యతులు నాదానుగుణముగను, అంత్యప్రాసములు లయానుగుణముగను ఇమిడిపోయినవి.

పసిపిల్లల దేహదార్ధ్యమునకు కావలసిన పరిశ్రమ వారి వయసునుబట్టి తలిదండ్రులు చేయించెదరు. కాళ్ళపై పరుండబెట్టి ఉగ్గపోయు వయసున పిల్లలకు తలంటునప్పుడు, వారి కాలునేతులకు నూనె పట్టించుచు బాగుగా వ్రాసెదరు. కాలునేతులు, ముడుతలు వంకరలు పోయి, చక్కనై సుదృఢము లగును. ఈ వయసున కీమాత్రము పరిశ్రమ వారికి చాలును. కూర్చుండ గలుగునంత శిశువులై తల్లిపాటకు చప్పట్లు కొట్టు వయసున తల్లి తన శిశువును తొడలపై కూర్చుండ జేసి ఒక చేయి బిడ్డవీపుపై మరియుక చేయి రొమ్ముపై నుంచి

ఊగు ఊగు గంగెద్దా-ఉగ్గు పాలే గంగెద్దా
పోలి ఊగే గంగెద్దా-పోలెడు పాలే గంగెద్దా
రాళి ఊగే గంగెద్దా-తవ్వెడు పాలే గంగెద్దా
మారీ! ఊగే గంగెద్దా-మానెడు పాలే గంగెద్దా
ఆగీ ఊగే గంగెద్దా-అద్దెడు పాలే గంగెద్దా 2

అని పాడుచు ముందు వెనుకల కూపుచు తానుగూడ కుడి యెడమ ప్రక్కలకూగును శిశువు ఊఁ ఊఁ అనుచు వెనుకముందునకూగును. శరీరమున కంతటికి కావలసినంత పరిశ్రమ జరుగును. వ్యాయామము చేయువారల కుచ్చావన

1. మరియు 2. ఇది తెలంగాణ ప్రాంతపు గేయము. దీనిని మాయంటనే నేకరించితిని.

నిశ్వాసములు లయానుగుణముగా వెడలునట్లే పిల్లల నిట్లాపుటచే వారి యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు లయానుగుణమగు ఊఁ ఊఁ నాదముతో వెడలును. ఈ పాట యందలి 'గంగెద్దా' యను అంత్యప్రాసము, ఊపుతో శరీరమంతట రక్త ప్రసారము జరుగునటులే, లయానుగూడ రక్తము వెనువెంట శరీరమంతట ప్రాకించును. త్రాచిన పాలు జీర్ణమై శరీరమునకు శక్తినిొనగ, శక్తిగలిగిన దేహము నీలయ ఉత్తేజిత మొనర్చును. శిశువు తనంతట తానే ఊగనేర్చును. కాలు నేరులు కదపును. ఊగించుటకు పాడెడు పాటలనేకములు.

ఏనుగొచ్చిం దేనుగూ. ఏఘా-రొచ్చిం దేనుగూ

చూపురొచ్చిం దేనుగూ-మంచినీళ్ళ తాగిం దేనుగూ

ఉప్పాదొచ్చిం దేనుగూ-ఉప్పునీళ్ళ తాగిం దేనుగూ' అని ఒక ప్రాంతము

వారు పాడుకొనిన,

గుమ్మాడమ్మా గుమ్మాడి-తీగ పాకింది గుమ్మాడి

పండిరెక్కింది గుమ్మాడి-మొగ్గదొడిగింది గుమ్మాడి

పువ్వుపూసింది గుమ్మాడి-కాయగానింది గుమ్మాడి

పండుపండింది గుమ్మాడి-పండి పెట్టిరి గుమ్మాడి' అని మరియొక

ప్రాంతమువారు పాడుకొందురు.

ఈ విధముగా గంజినీళ్ళతో కవితాకళను జీర్ణముచేసికొను పిల్లలు ఏదాది వారై సన్నసన్నగా 'చందమామ ఘటిక'ల కలవాటు పడెదరు. పిల్లలకు గుఱిన గూళ్ళు పండి గోరుముద్దలు చేసి తల్లులు గృహంగణముల నిలిచి ఆకసమున నున్న చంద్రుని జూపించుచు పాటలు పాడి పసిపిల్లలకు తినిపించెదరు.

చందమామ రావె, జాబిల్లిరావె-కొండెక్కి రావె, గోగుపూలు తేవె

బండెక్కి రావె, బంతిపూలు లేవె-పల్లకిల రావె, పారిజాతం తేవె

తేరెక్కిరావె, తేనెపట్టు తేవె-ఆటలాడరావె, ఆరగించిపోవె (అమ్మాయికిచ్చిపోవె)

నట్టింట పెట్టవే, అమ్మాయి కివ్వవే

నట్టింట పెట్టవే, అబ్బాయి కివ్వవే

) తెలంగాణమున గలపాట

అని చంద్రు నాహ్వానించుచు చేతులూపుచు గోరుముద్దను మొదట చంద్రునికి చూపెదరు. అమృతకరుడా మాతృమూర్తులు తనకందించు గోటిముద్దలను కరముల దాకి సంతృప్తిపడును. తల్లి లాముద్దల తమపిల్లలకు తినిపించెదరు. పిల్లలు చందన్నను తమ చిన్నిచేరుల బిలుచుచు తల్లిలందించు గుఱినగూళ్ళ మెనవెదరు. పిల్లలీపాటతో రమ్మని పిలుచుటను, చేతులు తలలూపుటను నేర్చుకొందురు. చేతు లూపనేర్పెడు పాటలన్నియో ప్రచారమున గలవు.

‘చెయి పూచమ్మా చెయి పూచు-సంతకు పోదాం చెయి పూచు
 శనగలు తెద్దాం చెయి పూచు-చల్లగ తిందాం చెయి పూచు
 మిఠాయి తెద్దాం చెయి పూచు-మెల్లగ తిందాం చెయి పూచు
 ‘ఉలవలు ఉలవలు వేయించి-ఉట్ల నిండగ పోయించి
 కందులు కందులు వేయించి-కడువల నిండుగ పోయించి
 సెనగలు సెనగలు వేయించి-చేటల నిండుగ పోయించి’
 ‘చేయూచు బాలా చేయూచు-చిన్నాది బాలా చేయూచు
 అడ్డాల దిడ్డి చేయూచు-అరవ మాణిక్యాలు చేయూచు
 పండ్లు తెద్దాం చేయూచు-పాపకు ఇతాం చేయూచు’

అను పాటలును పసిపిల్లలకు తాళమున కనుగుణముగా చేతులూపుట నేర్పును.
 ఈ పాటలందున్న యతిప్రాసలు, రియ, పసిపిల్లలకు మార్గదర్శకములు.

ఇప్పటికి పిల్లలు మెల్లమెల్లగా అత్త, అమ్మ, అక్క, అన్న, తాతవంటి
 మాటలాడనేర్తురు. పారాడి పారాడి గోడలతో పోరాడి మెల్లగా నిలుచుండ
 నేర్తురు. నిలుచుండనేర్చిన బాలలకు శరీరపరిశ్రమకై, తల్లులు పాడెడు పాట
 మురియొకటి. శిశువు ముంజేతులు రెండును, రెండుచేతులతో కవ్వపు త్రాడును
 వలె పట్టుకొని తల్లి చల్ల చేసినట్లుగా మెల్లగా నూపుచు ‘చల్ల చెయ్యి గొల్ల
 భామ-వెన్నదియ్యి వెంకటమ్మ’యని పాడును. ఈపాటకు కూడ పాఠాంతరము
 లున్నవి. కృష్ణశ్రీ గారిచ్చిన పాటలం దొకటి

‘చల్లా చెయ్యి గొల్లభామ-సందిట దండలు కదిలేను
 గోవులు కాయవె గొల్లభామ-గుజ్జనకాళ్ళు కదిలేను

పాలు పిండవే గొల్లభామ-పట్టెడు గుత్తులు కదిలేను’! దధిమథనమువలె
 నూచగా శిశువుల శరీరమథన మగును. అందుండి ఆరోగ్యమృతము వెడలును.
 ఆ యమృతపానమున పసికందులు చిన్నచిన్న కండలుదేరి మినమినలాడుచు
 ఉత్సాహముతో ఉల్లాసముతో ప్రపంచయాత్రాపథమున తొలిసారిగా ‘తవ్వ
 టడుగులు’ వేయుచు పడుచు లేచుచు పయనము సాగింతురు. ఆ తరుణమున
 వారిని విర్ర్భకులను జేయుటకు కాబోలు తల్లియో తండ్రియో వెల్లికిల పరుండి
 శిశువును అడుగులపై గూర్చుండజేసి చేతులు పట్టుకొని మెల్లమెల్లగా ‘ఉయ్యా
 లోయ్ జంపాలోయ్’ అనుచు తమకాళ్ళ నుయ్యాలవలె నూపుచు,

1. ఆంధ్ర పత్రిక, విజయ సంవత్సరాది సంచిక.

కొత్త కొండ్లోయ్-కొమ్మిల్లోయ్

బలోనోయ్-మల్లనోయ్

అల్లల్లల్లా ! యని పాడెదరు. చివర చరణము పాడునప్పు

దొక్కసారి కాళ్ళను చాలపైకి లేపనెత్తెదరు. శిశువు మొదటిసారి కొంత భయ పడినను తరువాత ధైర్యము తెచ్చుకొని, ఎదతో, శిరముతో తనవాలంబనముగా నున్న కాళ్ళను దగ్గరగా నదుముకొనును. అటుతరువాత భయముపోయి పైకి లేపనెత్తినప్పుడల్ల కేరింతలు గొట్టుచు అటుల మరలమరల లేచుటకు తల్లి దండ్రులనే ప్రోత్సహించును.

మరియొక పాట ఇట్టిదే. (ఇది కొండ్లము పెద్దపిల్లల కుపయోగించునట్టిది)

దాదం దిక్కచ్చి-దాదారక్కమ్మ

చింతలెక్కి పెద్దాది-ఉట్టిపీద బెల్లం

పొట్టి కాకరకాయ-రాజుగారి దొడ్లో

వాలోస్తావా-పెరుగోస్తావా' అని తల్లిదండ్రు లడుగగా బాల పాలు

అన్నచో 'రాజుగారి దొడ్లో పాలు దొడదొడ' అనుచు కాళ్ళను పైకెత్తెదరు. పెరుగు అన్నచో 'రాజుగారి దొడ్లో పెరుగు దొడదొడ' యందురు. ఈతీరుగా నడచినచో అటునిటు పడిపోవుదుమనెడు భయముడిగి పసిపిల్లలు చిన్నగా తలిదండ్రుల చిన్నమాటల కర్థము గ్రహించు వరకువత్తురు. చాల ప్రాథమికావసరముల పేర్లను తడవినంతనే తమ కవగతమైనటుల ముఖకవశికలు చూర్చెదరు. తమ కర్థముకాని పక్షమునగాని, తమమాట లితరుల కర్థముగాని పక్షమునగాని వారికన్నుల 'నీలాలు గారును.' అది చూచి భరింపలేక తలిదండ్రులు చాలి లాలించి, బులిపించి హసస్మృతుల చేయుదురు. పిల్లల నవ్వించుటకు చక్కలి గింత గొప్ప సాధనము. పిల్లలకేమి పెద్దలకైనను ఇది మంచి సాధనమే కాని ప్రయోగార్హము కాదు. ధైర్యము చేసి ప్రయోగించినచో చచ్చినదానికి చక్కలి గింతలనినట్లు రిసాఖానమో లేదా నవ్వునకు మారుగా (విపరీతముగా) కోపమో కలిగించును. పిల్లలకు 'చక్కలిగింత పెట్టుటకు కూడ మనవారు పాటలల్లరి. సాప కుడి అరచేతిని తమ యెడమ అరచేత వెల్లకిల నుంచుకొని కనిష్ఠికనుండి ఒక్కొక్క వ్రేలును లెక్కపెట్టుచు,

1. ఈ గేయమందున్న మూడు ప్రదేశములు తెలంగాణమందలి ప్రసిద్ధ కైవ షేత్రములు. మొదటిది హుజూరాబాదు తాలూకాలో నున్నది. రెండవది సిద్ధిపేట తాలూకాలో నున్నది. మూడవది ఓరగల్లునకు సమీపమున నున్నది.

అన్నం బెట్టి-అప్ప బెట్టి, గారె బెట్టి-మారె బెట్టి

చాలు బోసి-పరిమానిన దోసి, అప్పడిం బెట్టి బిప్పడిం బెట్టి

హూ బెట్టి-హా బెట్టి' యని పాడుచు ఐదు'వ్రేళ్ళు చులచి అందరినొ

తమ తర్జునితో గీతగీసి 'గుంట కట్టి గుంట నిండ నెయ్యి బోసి, మా అచ్చాయి అత్తానింటికి తోవేదంటే, తాళ్ళల్లనుంచి తంగెళ్ళనుండి' యని మెల్లగా తమ చేతిని శిశువు చంకవచ్చు గొప్పోచ్చుచు 'ఇదే తోవ ఇదే తోవ చక్కలిగిలి' యని గిలిగింతలు పెట్టెదరు 'ఇదేతోవ' యనునంతవచ్చి శిశువు బ్రద్దతో వినుచునేయుండి అపై అర్థము గ్రహించి అప్పటినుండియే నచ్చుటకొండించి ను. ఈ పాట తెలంగాణమున ప్రాచారమున నున్నది కొందరు శిశువుల పెద్దల చేయి తమ మోచేతిని కూడ చాటినారు అట్టివానికి శరీరమున ఉబుకెక్కువ. పెద్దలను వారు తమ బాహుమూలచి చూడసేయరు, మొదలనే నవ్వి పెద్దలనుగూడ నవ్వంటును. పిల్లలు నవ్వుచిండగా పెద్దలంతకన్న నెక్కువగా నవ్వెదరు. ఈ పాటకుగూడ అనేక పాఠభేదము లున్నవి. ఒక్కొక్కచోట నొక్కొక్కతీరుగా పాడుకొనుచుండును. "పల్లెరికి మగ్గెట్టి, ఆకేసి పీచేసి, పప్పెట్టి బువ్వెట్టి, పాలోసి పెరుగోసి, అత్తానింటికి తోవేదంటే, కితకిత కితకిత కిలకిలకిల" అనుపాట యొకచో గలదు. "పప్పెట్టి పాలోసి పెట్టి నెయ్యేసి బువ్వెట్టి, ఆం తిరిపించి, చెయ్యి కడిగి, మూతి కడిగి మా అత్తానింటికి దారేదంటే, యిలా పోయి, యిలా పోయి, కితకితా కితకితా' అనుపాట ఇంకొకచో గలదు. "చేతులు కడిగి, అంటాకేసి, పప్పు బెట్టి బువ్వపెట్టి కూరివేసి, నెయ్యేసి, చాచోసి, మణిగోసి, అత్తానింటికి దారేదోయ్, అంబలికండకు చిల్లేదోయ్ కిచకిచ కిచకిచ నవ్వు" అనుపాట మ.యొకచో గలదు. ఈ తీరుగా పిల్లలకు చక్కలిగింతలు పెట్టి వాటి ఉల్లాసము నవ్వు చుటకుదనము తలదండ్రులు పాటలతో మాటలతో కలిగించి భావిపౌరులనుగా సిద్ధమొనర్తురు. పిల్లలను నవ్వించి నిర్భీకులను చేయుటకువకరించు పాటలందు "నూకలిస్తాను మేకలు గాస్తావా, పెద్దప్పలి వస్తే భయపడవు గదా' అని కన్నుల చెంత చప్పట్లుగొట్టి రాని ఊచి గాని వారి రెప్పపాటులో అనిమిషానందము పొందెడు పాట యొకటి.

శిశువులకు రెండేండ్లు వచ్చునప్పటికి చిన్నిచిన్నిపాటలు రానేవచ్చును. వారి సొంత వ్యాకరణమిచ్చిన సాధుశబ్దములతో ఆ వయసువారు సాధారణ

వాక్యములు (Simple sentences) కూర్చెదరు. తలిదండ్రులు వారికి మెల్లమెల్లగా చిన్నిపాటలు పద్యములు నేర్పెదరు. ఇంతవరకు తడవిన పాటలు విని విని వారికిదివరకే నోటి కబ్బియుండును. 'తారంగం తారంగం' 'చంద మామ రావె జాబిల్లి రావె' వంటి గేయములను సులభముగా పాడగలుగుదురు. అనుకరణశక్తి వసిపిల్లలలో నద్భుతముగా నుండును. తల్లిదండ్రు లెటులచేసిన నటుల వారు చేయుచుండురు. తలిదండ్రులు పాడగా పిన్న పాటలు సులభగ్రాహ్య మైనవి వారికి కంఠస్థమైపోవును. ఈ తరుణమున తలిదండ్రులు తమ పిల్లలకు భక్తి, నీతి, వినయము, విజ్ఞానముగల పాటల నొక్కటొక్కటిగా నేర్పుచుండురు.

‘ఏనుగు ఏనుగు నల్లన-ఏనుగు కొమ్మలు తెల్లన
ఏనుగుమీద రాముడు-ఎంతో చక్కని దేవుడు.’

చూచినను చూడకున్నను శబ్దమాత్రము చేతనే ఏనుగు పిల్లలకొక వింక జంతువుగా హృదయమున నిలిచిపోవును. ఈ నాలుగు చిన్న చరిణములందు వారికి ఏనుగు నాలుగుమారులు కనబడును. నల్ల తెల్ల రంగుల భేద మెరుగ జాలనివారైనను ఏదో చల్లని శబ్దమువలె వారి హృదయములందు గల్లుమని అంత్యప్రాసయై మ్రోగి కంఠస్థమైపోవును. రాముడు దేవుడని వారికి తలి దండ్రులు చేయు బోధ. అంతియ. దీనిపై నింకొక మెట్టు,

చేలిలో వెన్నెముగ్గ చెంగల్యపూబంతి-బంగారు మొలత్రాడు పట్టుదట్టి

నందిట తాయికల్ సరిమవ్వగజ్జెలు-చిన్ని కృష్ణమ్మ నిన్నునే చేరి కొలుతు’లను గేయము. ఈ గేయము రాని శిశు వాండ్రదేశమున నుండదు. దైవోపహతులగు మూగపిల్లలు తప్ప చిన్నికృష్ణమ్మ నందరు పాటపాడి కొలుచురు. ఇది నిజముగా చిన్నికృష్ణమ్మ వర్ణనమో లేదా తలిదండ్రులు తమ శిశువులనే యటులభివర్ణించిరో, తల్లిదండ్రులకు వారి పిల్లలే నిజముగా కృష్ణులు శ్రీరామచంద్రు లగుదురు. శనుకనే వారు

‘పాపాయి కన్నులు కలువ రేకులు-పాపాయి జున్నాలు వట్టుకుచ్చులు

పాపాయి దంతాలు మంచిముత్యాలు-పాపాయి పిక్కలు మొక్కజొన్నపొత్తులు

పాపాయి చెక్కలు పసివెన్నెముగ్గలు-పాపాయి వన్నెలు పసినిమ్మపండులు

పాపాయి పంకులు పంచదారచిల్కలు-పాపాయిచిన్నెలు కాలకృష్ణపన్నెల్ల’లని

మురిసిపోదురు. ఈ పాటలోనున్న సహజమైన రూపములు సహృదయులను పిల్లలను గన్న తలిదండ్రులును ఎరుగుదురు ఇటువంటిదే మరియొకపాట.

‘అమ్మన్న ముద్దును ఏమన్నాడు-అచ్చనావుల పాలన్నాడు

అప్పుడు కాచిన నెయ్యిన్నాడు-దోంగచేసిన గారన్నాడు

పాకము వచ్చిన అరిశన్నాడు-వటికి పంచదార వాడన్నాడు’ పిల్లల ముద్దును పాటలోనున్న వస్తువులతో పోల్చుట అవి సరియైన వస్తువులని కాదు. అన్ని పేర్లుకూడ పనిపిల్లల ముద్దుతో “తుల నందుకొన” లేవు. కేవలమవి భాషా దౌర్బల్యమును సూచించుటకే పెరిగిపోయినవి. ఈ భాషాదౌర్బల్యము మనకే కాదు. ముద్దును మాటలో పెట్టజూచిన ప్రతిభాష కాదౌర్బల్యము గలదు. హృదయానుభూతికి భాష సంపూర్ణముగా ఆకారమీయజాలదు కదా.

పిల్లలకు నేర్పబడు పాటలు క్రమముగా ఒక్కటొక్కటి భాషయందును భావమునందును చేసే గడించుకొనుచు పోవుచుండును. ‘చేతిలో వెన్నముద్ద’ను జీర్ణించుకొన్న శిశువు సంధ్యాసమయమున తల్లిదగ్గర నిలుచుండి చేతులు జోడించి తల్లి చెప్పుచుండగా,

‘సంజ దీవికి చక్కని జేజే, గుడిదీపానికి గుప్పెడు జేజే

కుందెల దీవికి గొప్పగ జేజే, ఎక్కర హరితికి ఎక్కుడు జేజే

మంగళహారతికి మక్కువ జేజే, రాహుతిలకు రంగుగ జేజే

కప్పుర దీవికి కందువ జేజే. బాలదృష్టికి పాకము జేజే

పేగి వెల్లనకు సాగిలి జేజే, గురుస్వామిలకు గుర్తుగ జేజే

చిట్టిపాపల చిరుహస్తాల, దేవుని కెత్తాల దీపన జోత’యని సన్నసన్నగా పాడును. యతులతో పాటు చక్కని గతులు, జేజేల పునరావృత్తి ఈ రెండును వారికి తొందరగా పట్టుబడి పాటయందున్న కొన్ని క్రొత్తశబ్దములను క్రొత్త భావములను పాడుకొల్పును. వేమనగారి పద్యములు ఆబాలవృద్ధుల కభిమాన పాత్రములు. వేదాంతల కవి శిరోధార్యములు. పండితుల కవి సూక్తులు, కవుల పాలిటికి మహాకావ్యఖండికలు. పనిపిల్లల కవి పాలధారలు! పైపాటలు పాడ నేర్చిన మూడేండ్ల శిశువులు సునాయాసముగా,

గంగగోవు పాలు గంజెడైనను చాలు, కడవెడైన నేమి కరము పాలు

భక్తిగలుగు కూడు పట్టెడైనను చాలు, విశ్వదాభిరామ వినురవేమ’యను వేమనగారి పద్యమును చదువగలరు. ఇది పద్యముగదా, బాలగేయములం దెటుల జేరునను సంశయము వలదు. అటవెలదియను భందములో నిమిడినదేగాని గేయమున కుండు సర్వలక్షణము లీపంక్తుల కున్నవి. కనుకనే బాలర నోటికిది సులభముగా నబ్బినది. భాష భావములు బాలగేయములం దిప్పటికి కావలసినంత జిగి

పెంచుకొన్నది. మూడేండ్లు చాచిన తరువాత పిల్ల అన్నిపాటలు పాడగలరు. అది కేవలము అధ్యాసముపై నిధారపడిన పాట ఏతీరు పాటల చెప్పిన నాటర పాటలు పాడగల శక్తి వారికి మూడేండ్ల కలవడును.

గ్రహణశక్తి గలుగుచుండగనే బాలురకు చిన్నచిన్నగా జ్ఞానోపదేశము జరిగినది. అవసరముల పేర్లు, దేవతల పేర్లు, నీతి, ఖయము, భక్తి వంటి విషయములు గేయరూపమున వారి కందింపబడును

‘చూపాప చూచుల్లు మర్యాదవారం, కూర్చున్న రాతల్లు కూర్చావారం
ఎర నైన దానల్లు మహావారం, పట్టింది నాయత్త సుపింతోవారం
చాసెగల దొడ్డెల్లు వామనావారం, పరిమెగురుదేవ పరిమరామావారం
రిక్షించు చూచుమ్మి రాచావారం, బండ్లైన బంధువులు బలద్రావారం
ఒట్టినాకన్నెడ శ్రీ కృష్ణావారం, బుద్ధిలో చూచిట్టి బుద్ధావారం
కలిపింతో చూచుర్చు కలికావారం, వర్తిల్లు పసివాస వర్తిల్లు నా తండ్రి.’

ఈ పాటలో దశావతారముల పేర్లున్నవి. పసిపిల్లలీ పాట నతిసులభముగా కంఠస్థము చేసుకొందురు. ఎవరియైన దశావతారముల పేర్లు చెప్పుడని యడిగినచో ముందుగా కానంత వెనుకముందాడినను ‘చూపాప చూచుల్లు’ అను ముక్క నందించినతోడనే గ్రుక్కప్రతిప్పుకొనకుండ గదిగది ‘వర్తిల్లు నాతండ్రి’ వరకు చదివెదరు. నేర్చునప్పు డేక్రమమున పాట చారిమేధాగళమగునో ఆతీరుననే వారు వల్లించురు. వారి జ్ఞాపకశక్తియట్టిది, కనుకనే మన పూర్వులు చిన్నప్పడే అమరమువంటివి కంఠస్థము చేయించెడువారు. చిన్నప్పడు కంఠస్థమైన విషయము లెన్నటికి మరిపునకు రావు. దశావతారముల తరువాత ‘కురురుగ పావడు గుమ్మడికాయ, విరిసిన పావడు విప్పేళాయ’ మొదలుగాగల పాట అన్నియు ఒక్కొక్కటే నేర్పించెదరు. చిన్నచిన్న పద్యములు సులభమైన శ్లోకములుకూడ పసిపిల్లలు పాడగలరు. పెరియేటలో ‘శ్రీ సూర్యనారాయణా మేలుకో హరి సూర్యనారాయణా’ యను పాటను బాలుర ప్రార్థనాగేయమని యిచ్చినారు. ఇది బాలర గేయము కాదేమో! సూర్యనారాయణ స్వామి వర్జన మగేయమున మనోహరముగా చేయబడినది. ఆ పాటను తెలంగాణమున మల్లేశ్వరస్వామి కుదయమున నభీషేకజలములు దెచ్చు పూజరులు పాడెదరు. ‘వీడేనమ్మ కృష్ణమ్మ, వేణువు నూడే కృష్ణమ్మ’ మున్నగు ప్రార్థనాగీతము అన్నియు బాలు రీవిధముగా నభ్యసించురు. “చదువులతల్లి సరస్వతీ” యను సరస్వతీ ప్రార్థనమును,

‘వెనకా వెనకా వేములతాతా, కనకాపండ్లు కాముని రూపులై
ఎత్తని గొడుగుల్ ఏకవస్త్రములు, దూదిమడుగులు దుప్పటి కేకులు
వాగుదీళ్ళ వనంపత్రి, తెల్లపిగుళ్ళో నల్లని మొకయ్యట, నాలుగు చేతుల నమస్కారము’
అనునదియు

‘ఓబొజ్జ వెనకయ్య పీఠంబు నేనయ్య, ఉండ్రాళ్ళమీదికి దండుబంపు
కమ్మని నేయైన కడుమంచి పన్నెని, బొజ్జ పిరుగ దిసి పొడిచి గెల్చు’ అను
పట్టుళ్ళర స్తోత్రమును (ఇవి తెలంగాణమున ప్రచారమందున్నవి) బాలర
ప్రార్థనగేయముల కోవల నివే.

ఈ పాటలన్నియు శిశువుల కొరకై పెద్దలు చెప్పినట్టివి. పెద్దలు చెప్పగా
విని పిల్లలు సులభముగా వీనిని పాడగలుగుదురు. ఇట్టి పాటల నెన్నింటినైన
ఉదాహరింపవచ్చును. అరంభమున పేర్కొన్న బాలగేయముల పుస్తకములందీటి
పాటలు ముద్రింపబడినవి. యతిప్రాసములు తాళము లయ మున్నగువాని
జ్ఞానమీ పాటలవలన పిల్లలకు సులభముగా వట్టుబడును పిల్లలకు నాలుగైదేండ్ల
వయసు వచ్చునప్పటికి సొంతకవిత్వ మారంభమగును.

బాలగేయములందు రెండవ ప్రధానశాఖ బాలరచేతనే రచింపబడితర
తరములనుండి ప్రవాహరూపమున వచ్చుచున్న గేయములు. అనుకరణశక్తి
బాలరం దధికముగా నుండునని ఇదివరకే మనవిచేసియుంటిని. ఇతరులు గాని
తమతలిదండ్రులుగాని చేసెడు పనులన్నింటిని బాలు రనుకరించుటకు ప్రయత్నము
చేయుదురు. పెద్దలు చేయునటుల తామును చేయవలెననెడు కాంక్ష ఈ బాలర
కేలపుట్టునో మనమెరుగము కాని పిల్లలు పెద్దల ననుకరించురనునది మాత్ర
మందరకును అనుభవసిద్ధము. తండ్రి చుట్ట త్రాగగా చూచిన కుఱ్ఱుడు చాటుగా
నొకకాకితపు చుట్టును కాలిచును. తల్లి చీరకట్టుకొనగా జూచిన బిడ్డ తానును
ఏదోయొక గుడ్డను తీసికొని చీరవలె చుట్టుకొని కొంగు వేసికొని అది జారి
పోవుచుండగా పదేపదే సవరించుకొను ప్రయత్నము చేయుచుండును. కనుకనే
బిడ్డల మంచిచెడుగులు తలిదండ్రులపై నాధారపడియుండునందురు. ‘తనయుండు
తన్నైన తండ్రి తప్పు’ ‘కూతురు చెడుగైన మాత తప్పు’ అను మాటలు
వేదవాక్యములు.

పిల్లల సొంత రచనములందు రెండు రకముల గేయములున్నవి. పెద్దల
ననుకరించి పెద్దల గీతములను నేర్చుకొని వానిలో కాళిదాసు కవిత్వములో
తమ పైత్యము కొంత యనునట్లు తమ సొంతకవిత్వము కలిపిన పాటలు కొన్ని.

పూర్తిగా స్వకపోలకల్పితములగు గేయములు మరకొన్ని. పెద్ద లొకప్పుడు తమకొరకు రచించుకొన్న గేయములను పిన్న లనుకరించి నేర్చుకొందురు. ఈ పెద్దలు క్రమముగా నాగరకత ముదిరినకొలది తమ యలపాటలు ఆట పాటలు వృత్తులు మున్నగువానియందు మార్పులు చేసికొనిరి. అనుకరణమున నాయాపాటలు పెద్దలనుండి పిల్లలకు సంక్రమించి పెద్దలచెంత లేకుండ పోయినవి. పెద్దలనుండి సంక్రమించిన పాటలలో పిన్నలు తరములు గడచిన కొలది తమ కవిత్వమును చేర్చి ఒకటనుండి మరియొకరి కందించుకొనుచు వచ్చెదరు. ఇట్టిపాటలు కేవలమొక ప్రాత యాచారమువలె రానురాను అర్థహీనములై పోవును. తలిదండ్రుల పాటలనుండి తాము గ్రహింపగలిగిన ఆద్యంతప్రాసములు, యములు, యమకములు మాత్రమే పిల్లలకు చక్కగా పట్టుబడును. ఈ వ్యుత్పత్తితో వారు కూర్చిన పాటలలో వీనికి మించిన సౌగంధ్యము లుండలేవుకదా! అందుకే యివి ఇంగ్లీషులో Nonsense Rhymes అనుపేరు పొందినవి. Nursery Rhymes పిల్లలకొరకు పెద్దలు రచించినవైనచో Nonsense Rhymes పిల్లలు సొంతముగా రచించిన గేయములని చెప్ప వచ్చును. భావసౌష్ఠవమును కుదుర్చునంతటి కల్పనాశక్తి బాలరకుండదుగదా! ఇట్టివానిని అర్థములేని పాటలు Nonsense Rhymes) అనెదరు. ఒకపాశ్చాత్య పండితు డీయబిప్రాయమునే వెలిబుచ్చెను. కష్టపడినచో ఇట్టి అర్థములేని పాటలందుకూడ అర్థము లభింపగలదు. అర్థములేని పాటలు దేశమంతటను కొలదిమార్పులతో నొకేతీరుగా నుండును. కేవలము సొంతకవిత్వ మనిపించుకొను ఈ బాలగేయములు మండలమున కొకవిధముగా నుండును. ఆటపాటలందు చాల భాగము అర్థములేని పాటల కోటిలో చేరిపోవును. దేశమంతట నవి వ్యాప్తి గొంచుటకు కారణము వానిలో గేయలక్షణము లుండుటే. వానియందుండు నాదసౌందర్యము వానిని మార్పు నొందకుండ కాపాడుచుండును. మరయు నాపాటలందు దాయా ఆటలాడు విధానము కొలదియో గొప్పయో కాననగును. ఆటలయందు దాసక్తిగల బాలుర నోటబడుటచే నివి పిల్లల నాలంబనముగా జేసికొని ప్రాణములు నిలుపుకొని తరతరములనుండి వచ్చుచున్నవి.

1. 'In the course of time these became conventionlised into an unchanging meaningless form in which all memory of their origin is lost.' —John Hubert cornyn.

నాలుగేండ్లనుండి పిల్లల జీవితమంతయు నాటపాటల మయము. ఈనాటలందు మగవానికి వేరు మరియు ఆడువానికి వేరు ఆటలు కలవు. కొన్నినాటలు మగవారు ఆడువారు ఇరువురును చేరి ఆడుకొనునట్టివి కలవు. నవనాగరకము ముదిరి ఇప్పుడీ ప్రాతకాలపు ఆటలు మటుమాయమగుచున్నవి. ఆటలతో పాటు పాటలుకూడ చెప్పరాని పాటవడుచున్నవి. మనపూర్వు లేయే నాటలాడుకొనుచుండెడువారో సింహాసన ద్వారాతింశక, కుకనస్తతి, కాళహస్తి మాహాత్యమువంటి శిష్టులరచనములు గాని, ఉషాపరణయమువంటి స్త్రీలపాటలు కాని చదివిన తెలియగలదు. ఇప్పుడాయాటలు మోతై క్రొత్తయాటలు తిల రెత్తి నవి. ఇవి విజాతీయములగు ఆటలగుటచే పీనితో కవిత్వము సహకరింప దయ్యెను. కనుకనే ఇవి ప్రజలనోళ్ళ కెక్కుటన్నవి. కేవలము పట్టణాసులకే ఈగతిపట్టినది. పల్లెపట్టులందు-అందులో నవనాగరకము ముదురిన తెలంగాణమున నీయాటలును పాటలును రెండును, ఋతువుల కనుకూలముగా నెలయేటలట్లు పారుచునే యున్నవి. ఇట్టియాటల వివరములు సాంఘిక ప్రకరణమున విపులముగా చర్చింపబడును.

ఆడమగ భేదములేకుండ పిల్లలను వరుసగా కూర్చుండబెట్టి కాళ్ళ చాపించి లెక్కపెట్టుచు 'కాళ్ళగణ్ణి కంకాళమ్మ' పాట పాడెదరు. కొలది మార్పులతో ఈ పాట దేశమందంతటను కలదు. తెలంగాణమున సేకరించిన అర్థములేని బాలగేయములందు దీనిని చేర్చితిని. కాని కీ. శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి ప్రోత్సాహమున శ్రీమాన్ వేదాల తిరుమల రామానుజస్వామిగారి నడిగి దీనిని నున్న ఆయుర్వేదరహస్యముల నెరింగితిని. పైకి అర్థములేనట్లు కనబడు పాటలు ఎప్పుడో పూర్వము పెద్దలచే రచింపబడి తరువాత పిల్లలకు సంక్రమించినట్టివని ఇదివరకే తెలిపియుంటిని ఇవి పెద్దలు రచించినవనుటకు తార్కాణము, సాధారణముగా పైకి అర్థము కనపడకపోవుట; పరిశ్రమించినచో గొప్ప విశేషములు బయటబడుటయే. ఇది 'సోమరాజి' యొగము. ఈపాట యందలి ఆయుర్వేదవిశేషముల 'నవంతి' ఏడవ సంచికలో ప్రకటించితిని. వివరములు సాంఘికప్రకరణమున గాననగును. ఈ పాటయందలి 'కాళ్ళగణ్ణి కంకాళమ్మ, వేగుచుక్క, వెలగామొగ్గ' యనునంతవర కన్నిప్రాంతములలో నమానము ఆ తరువాత అవసరముకొలది ప్రాంతప్రాంతమునను పెద్దలపిన్నల సొంత కవిత్వములు దూరి ఒకచో పొడుగు మరొకచో పొట్టిగా నున్నది. తెలంగాణమున ప్రచారముగల పెద్దగేయ మొకటి.

‘కాళ్ళగజ్జ కంకాలమ్మ, వేగుమిక్క చెలగి మొగ్గ, మొగ్గగాదు మోడుగ పీట
 సిరుగాదు నిమ్మలవాయి, వాయకాదు వాయంటకూరి, కూరగాదు గుమ్మడిపండు
 పండుగాదు పాపడమీసం, మీసంగాదు మియాలపోతు, పోతుగాదు దొమ్మలశెట్టి
 శెట్టిగాదు శామలమన్ను, మన్నుగాదు మంచెగింపపువెక్క
 లింగులిటుకు పందెమాల పటుకు, కాలుపండినట్లు కిడచుడిసిపెట్టు’

ఈగేయమున పదమూడు ఖండములున్నవి. వేంకటపార్వతీశ్వర కవుల ‘ఐం
 గీతావళి’లో నిమిది ఖండములున్నవి. కృష్ణశ్రీగారి విజయసంవత్సరానంతికా
 వ్యాసమునను, ‘పిల్లలపాటల’ పుస్తకమునను నంతేయున్నవి. కాని శ్రీగంగాధరం
 గారి నెలయేరులో పదునాల్గు ఖండములపాట యున్నది. అన్నిపాటలందున్న
 అన్ని ఖండములకు పోలికలు లేవు. ఒక్కొక్క ప్రాంతమున నీపాట ఒక్కొక్క
 తీరుగా ప్రచారమందినది. పాటయందున్న యర్థము బాలారి కవగతముకాదు.
 కేవలము అయ, మరియు వ. క్తవదగ్రస్తముగా (Alliterations) నడచు
 చరణములందలి నాదము వారి నాకర్షించును. ఒకేపదము రెండుమూల లావృత్తి
 నందుటచే పిల్లలకు సులభముగా కంఠస్థమగును. యతులెంత కట్టుదిట్టముగా
 కూర్చొనెనో గమనింపుడు. గేయలక్షణము పూర్ణముగా గలిగి సులభపదములతో
 నొప్పారుటవలన పిల్లలందరు సులభముగా పాడుకొందురు

‘బిత్తి’దిరిగెడు పాటలు కొలది భేదముతో రెండున్నవి. ఒకదానిలో త్రిలకు
 మరియొకదానిలో పురుషులకు వాణీకరణయోగములు చెప్పబడిన పాటలివి. ‘బిత్తి’
 దిరుగుట అధికముగా జాలికలందే యున్నది. జాలికలకిది చక్కని పరిశ్రమ
 కలిగించును.

ఒప్పులకుప్పా, ఒయ్యారిభామా-నన్నాబియ్యం- చాయెపప్పు
 మినపా పప్పు, మెరికా బియ్యం-పాలు నెయ్యాడి, పాశంవొండా
 నీ మొగుడు దింకే, అనందమంకే’ యనునది త్రిలకొరకును

‘ఒప్పులకుప్పా, ఒయ్యారిభామా-మినపా పప్పు, మెంతిపిండి
 తాటిబెల్లం, తవ్వెడు నెయ్యా-గుప్పెడు దింకే, కులుకాలాడీ
 నడుముగట్టి, నాచాటబట్టి’ యనునది పురుషులకొరకును ఉపయోగపడు

యోగములు. ఈరెండేకాక ‘బిత్తిబిత్తి బీరికాయ - తమ్మలోని తాటికాయ’,
 ‘తిరుగూ తిరుగూ జల్లెడా’, ‘వానవాన వల్లెప్పా, వాకిలి తిరుగూ చెల్లెప్పా’వంటి
 పాట లనేకములీ ‘బిత్తి’ అటకు సంబంధించినవి తెలంగాణమున ప్రచార
 మందున్నవి. ‘పిల్లల పాటలు’ పుస్తకమునందున్న ‘ఒక్కం జుగును, జుగునా

మైనం, మైనపు వత్తి - తారాజువ్వ, వెండిగిన్నె - వెలగారొట్టి. పచ్చీరొట్ట - పాతరొట్ట, ముగ్గాబుట్ట - ముత్తవచ్చిప్ప' యనుపాట బిత్తి పింగడు పాట సంబంధించినదే.

'బాలగీతావళి'లో 'ఒప్పులకుప్ప' పాటతో 'చిప్పచిప్పగోళ్లు' అను పాట కూడ ఈ యాటట సంబంధించినయితే ఒకచో చెప్పినారు. కాని తెలంగాణమున మాత్రము 'కొంగ కొంగగోళ్ళు' అను పాటయును, చిప్పచిప్పి గోళ్ళు' అను పాటయును వేరొక యాట సందర్భమున పాడెదరు. ఆకసముపై బాదులుచీరి కొంగలు పయనించునప్పుడు పిల్లలు తమ పిడికిళ్ళు మూసి గోళ్ళ పైకి కనబడకుండునటుల బిగ్గరిగా వట్టుకొని ఒక పిడికిలి మీదుండి వేరొక పిడికిలిని అతివేగముగా త్రిప్పుచు కొంగలవైపు చూచెదరు. కొంగలు వెడలిపోయిన తరువాత, 'తెల్లబియ్యమా పచ్చబియ్యమా' యని పిడికిళ్ళు విప్పి గోళ్ళు చూచుకొందురు. అప్పుడే వడునో లేక మరెప్పుడు వడునో కాని పిల్లలగోళ్ళపై తెల్లని మచ్చలుండును. కొంగ ముత్తము (రెట్ట) వేసెనని పిల్లలు మురిసి పోయెదరు. లేతగోరుల నొత్తిపట్టి త్రిప్పుటచే రక్తస్రావమాగి యటులగునేమో? 'కొంగ కొంగగోళ్ళు' అను పాటలో కునఖ (గోరుచుట్టు-జెప్ప)చికిత్స కలదు 'బిత్తి' పాటలందు శరీరమునంతటిని గుండ్రముగా త్రిప్పెడు లయయును 'గోళ్ళు' పాటలో అతివేగముగా చేతులను త్రిప్పెడు లయయును కలవు. ఈ పాటలు చదువుచున్నప్పుడు మన కన్నుల యెదుట నెనరో తిరుగుచున్నట్లు, త్రిప్పుచున్నట్లు కానబడును.

బాలికల యాటలందు 'చెమ్మచెక్క' ప్రసిద్ధి గన్నది. ఇరువురు బాలిక లొకచో చేరి ఒకచేతు లొకరు తట్టుచు కుడి యెడమలకు దూకుచు,

'చెమ్మచెక్క వారెదేసి మొగ్గ, అట్లు పొయ్యంగ-ఆరగించంగ

రత్నాల చెమ్మచెక్క-రంగులేయంగ, ముత్యాల చెమ్మచెక్క-మగ్గులేయంగ

వగడాల చెమ్మచెక్క-పందిరేయంగ, పందిట్ల బాబుడు-పరుగులెత్తంగ' అని

పాడెదరు. 'బాలగీతావళి'లో నీ పాటకు 'వాకలాడి వాణికింద-జాజిపూల దండ, మోరీలదండ - ముత్యాలదండ, దందోదండ - దందోదండ' యను మూడు చరణములు పెరిగినవి. ఈ పాటలో పంధ్యలకును, మాచకమ్మలకును మందులు చెప్పబడినవి. ఇదికూడ అర్థములేని (Nonsense Rhyme) పాటయే. 'చెమ్మ చెక్క' యను పాటయందలి గతి దూకులు దూకినట్లుగా నున్నది. యతులు, అంత్యప్రాసములు చక్కగా పడినవి.

పది పండ్రెండేండ్ల ఆడపిల్లలు రెండు జట్లుగా చేరి ఒక పక్షమునుండి మరొక పక్షమునకు వియ్యమందుటకై ప్రశ్నములు, సమాధానముల రూపమున పాడుచు 'బుజబుజ రేకుల' అటాడుకొందురు ఇది దీర్ఘమగు గేయము. దేవతావివాహముల సమయమున నర్చనలు, వధూవరుల వైభవాల లిరువులను, పాటలు పాడుచు వియ్యపు సంబంధములను కుదుర్చుకొందురు. ఈ 'బుజబుజ రేకులపాట' అట్టి పాటల కనుకరణమై యుండునని నాయభిప్రాయము. పెద్దలేది చేసిన పిన్నలేది చేయుటకు ప్రయత్నింతురని మొదటనే తెలిపియుంటిని. 'పిల్లల పాట' లందును 'సెలయేరు' నందును ఈదీర్ఘగేయము లున్నవి. 'పిల్లలపాట' పుస్తకమున నిది 'గుజగుజ రేకులు'గా మారినది. తెలంగాణమున మాత్రము 'బుజబుజ రేకు'లే యందురు. ఈపాటలో వియ్యమందుకొనెడు ఇరుపక్షముల వారి సంవాదములు, కట్టుములు కానుకల ముచ్చటలు, అసంతృప్తి, 'పెట్టు బోత' లధికమైనంతనే తృప్తి, నిశ్చయము, మున్నగు పెండ్లిచూపులకు సంబంధించిన విషయములన్నియు కలవు. నలుగురైదుగురు కలిసి పాడినచో పాట మనోహరముగా నుండును.

బాలికలు కచ్చకాయలాట నాడునప్పుడు 'ఒక్క ఓ చెలియా, రెండూ రోకళ్ళు మూడు ముచ్చెలకా, నాలుగు నందన్న' అయిదు చిట్టిగొలుసు, ఆరు ధారాలు, ఏడు బేటీలు, ఎనిమిది మనమంది, తొమ్మిది తోకచ్చు. పది పట్టెడా'యని పాడెదరు. ఈ పాట 'సెలయేరు' నందును 'పిల్లల పాట' లందును 'నవ్వులు పువ్వు' లందును 'బాలగీతావళి' యందును కలదు.

'కాయ పట్టురాయనికుచ్చు బంగారు కుచ్చు, కాయ నాతో నాడినది సంగత పడుచు కాయ మూడవదియమ్మ ముక్కాలిపీట, కాయ నాల్గవదియమ్మ నల్లనిపూస కాయ ఐదవదియమ్మ అమ్మనికాయ, కాయ ఏడమ్మ నాకాయ ఎత్తైతి పట్టు' అను మరియొకపాట 'పిల్లలపాటలు' పుస్తకమునందును, 'హిందూబాలికా భూషణము' నందును గలదు. 'హిందూబాలికా భూషణ' మందు దాగిలిమూతలు, దొంతి, పూలచెండ్లు, గుజ్జెనగూళ్ళు, నాలుగుమూలల (నాలుగు స్తంభాల) అట మున్నగు వానికి సంబంధించిన పాటలున్నవి. ఇవి మద్రాసు ప్రాంతమున ప్రచారము నందున్నవి. వానిలో నచ్చటచ్చట మద్రాసు తెలుగు తొంగిచూచుచున్నది.

బాలికలు గొబ్బిళ్ళుపెట్టి సంక్రాంతి సమయములందు పాటలు పాడుచు నృత్యములు చేయుదురు. ఔత్తరాహుల 'గర్భో' (గొండ్రి) నృత్యమునకు

‘గొబ్బి’ తెలుగు సేత యని శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావు శ్రీచింతా దీక్షితులు² కృష్ణశ్రీ వంటి విమర్శకు లభిప్రాయపడిరి. కాని కీ.శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు గొబ్బి గోపికబ్బభవమని³. శాస్త్రిగారి యభిప్రాయ మిట్లున్నది. ‘దక్షిణ భారత దేశమందెల్ల నీవ్రతము కొన్నిమార్పులతో నిప్పటికిని గలదని నేనను కొనుచున్నాను. ధనుర్మాసమున తెలుగుదేశమున బాలికలు తెల్లవారుజాముననే నిద్రలేచి గొబ్బెమ్మలను పేర గోమయముతో (ముద్దలు) బొమ్మలుగా చేసి ముంగిళ్ళ మ్రుగ్గులుపెట్టి పూలతో నలంకరించి పూజింతురు.

సుప్పీగొబ్బెమ్మా సుఖమూ లియ్యావే

తామరపువ్వుంటి తిమ్మజ్జియ్యావే

చేమంతి పువ్వుంటి చెల్లెల్నియ్యావే

ఇత్యాదిగా పాటబాడుచు ప్రార్థింతురు. ఇట్టి ప్రార్థనము తిరుప్పావైలోను కొంత కలదు. దక్షిణభారతమందంతటను సామాన్యమైన యొక వ్రతము ననుసరించి ద్రావిడవైష్ణవులు విష్ణుసంపార్థినారకమగు తిరుప్పావైని, ద్రావిడ శైవులు శివసంప్రార్థనార్థకమగు తిరుంబావైని కల్పించుకొనియుందురు. ‘గొబ్బెమ్మ’ పదము ‘గోపెమ్మ’ పదభవము. అరివమున ‘గొబ్బియళో’ ‘గోపిగళో’ పదభవము⁴. హంససంశతీకారుడు.

‘ద్వారపతీ యాదవకులభర్తకు-తాళహస్తములు తప్పక కొట్టుచు

వశ్రపురిని దావలమై చిక్కిన-గోపప్రియునకు గొబ్బిళ్ళనుచు’ పాడినది శాస్త్రిగారి యాహమునే బలపరచుచున్నది. తెలంగాణమున గొబ్బెమ్మలను పెట్టుదురేకాని నృత్యముచేయుట పాటలు పాడుట లేదు. బెజవాడ సమీపమున నుండుటచే ఆచటి గాలిపారిన ప్రదేశములు సరిహద్దు ప్రాంతములందును, బెజవాడవారి యాసపాలనే మాటలాడు మధిర మున్నగు ప్రాంతములందును మాత్రమీ యాటపాటలున్నవి. ‘కృష్ణశ్రీ’ గారు విజయ సంవత్సరాది సంచికయందు వీని గురించి యిటు లభిప్రాయపడిరి. “‘కిటతక. కిటతక’ అని నాలుగేసి అక్షరాల క్రియలతో యతులు నిలబెట్టుకుంటూ దీర్ఘాక్షరాలలో చక్కగా మేళవించే కంఠాల మధుర్యాన్ని రంగరించుకుంటూ కరకంకణాల తాళాలకి అనుగుణంగా పడే అడుగుల కలుపుతో స్పృందించే బాలికా వర్తులపు ప్రసారాకుంచనాల లయ ఎలాంటి హృదయాన్నైనా గంతులు వేయిస్తుంది”. ప్రాచీన పదకర్తల గొబ్బి పాటలు రించియున్నారు.

1: గుజరాతీవాజ్ఞయ చరిత్రము 2. వ్యాస సంగ్రహము

3. ఆంధ్రపత్రిక విజయ సంవత్సరాది సంచిక 4. ‘తిరుప్పావై-సప్తపదులు’ పీఠిక.

‘కొలనదోపరికి గొబ్బిళ్ళో, యదుకులము పావమికివి గొబ్బిళ్ళో
 కొండగొడుగుగా గోపుర గాచిన, కొండుక శిశువును గొబ్బిళ్ళో
 దుండగంపు దైత్యుల కెల్లను రల, గుండు గండసికి గొబ్బిళ్ళో
 పాపవిధుల శిశుపాలుని గొట్టిన, కోవగాడివి గొబ్బిళ్ళో
 యేషున కంసుని యిడుమల బెట్టిన, గోపదాలుసికి గొబ్బిళ్ళో
 దండివైరులను తరిమిన దనుజుల, గుండె దిగులునకు గొబ్బిళ్ళో

వెండిపైడియగు వేంకటగిరిపై, కొండజయ్యులను గొబ్బిళ్ళో! యను లాళ్ళపాక

పాట గొబ్బిపదము ప్రసిద్ధము. ఇంకను ‘తారమ్మయ్య తండాన గొబ్బి’ యను పాటయును, ‘గొబ్బి ఒళ్ళో గొబ్బిగొబ్బున’ అను పాటయును, ‘ఆ పూలు ఈ పూలు పక్కమున బోసి’ యను పాటయును, ‘గొబ్బియళ్ళో చందమామ’ యను పాటయు, ‘గొబ్బిగొబ్బెక్కా ముఝా లియ్యావే - రామం బవ్వంటి తమ్మణ్ణియ్యావే చేమంతి పువ్వంటి చెల్లెల్నియ్యావే - మొగిలి పువ్వంటి మొగుణ్ణియ్యావే, వననవండంటి బాలుణ్ణియ్యావే’ యను పాటయును ప్రచారమున గలవు. తెలంగాణమున నీగొబ్బి పాటలతో తులదూగునవి బొడ్డెమ్మపాటలు. గొబ్బిళ్ళుపెట్టి చుట్టు చేరి బాలికలు ఇతరాండ్రమున నృత్యము చేయుచు పాటలు పాడునటులే తెలంగాణమున పుట్టుపట్టితో బొడ్డెమ్మలు చేసి చుట్టు తిరుగుచు నృత్యము చేయుచు పాటలు పాడెడు ఆచారమున్నది. తోట వజయరావుగారు శ్రీ పతి గొబ్బిపాటలు అన్నమాచార్యుల గొబ్బిపాటలకన్న ఖిన్నములు. గతిలో నివి భేదించును కృష్ణశ్రీ గారుదాహరించిన ‘కరికింకణములు ఘట్టమల్లనగా-చినెడు సరసుల గుండె రుల్ రుల్లనగా’ నన్ను గొబ్బిపాట పైచానికన బిన్నమని నృత్తపడుచున్నది. ఇది హుసేని రాగమున పాడెదరట. ఈ గొబ్బిపాటలును, ఇంతకుమున్ను పేర్కొన్న ‘బుజబుజరేకుల’ పాటలును బాలికల అభినయ నృత్య) గీతములు తక్కినవి ఆటపాటలు బాలికలకు సంబంధించిన ‘గుడు గుడు గుంచెం’ వంటి ఆట లెన్నియో గలవు ఆటలకు పాటలుకూడ కలవు. వానినన్నింటిగూర్చి చర్చించిన గ్రంథవిస్తర మగును.

కొన్నియాటలం దోడిపోయినప్పుడు శిక్షగా కూత (గూత) పెట్టవలసి వచ్చును కూత మధ్యలో ఆగగూడదు అనగా మధ్యన ఊపిరి విడువకూడదు దాగిలిమూతలాట - ‘తల్లి’ని చే కొనువలకో లేదా కచ్చకాయలాటయందు కొన్ని సంఖ్యల లెక్కపెట్టువలకో ఓడినవారు కూతపెట్టి యప్పు దీచ్చు కొందురు. కూతపెట్టునప్పుడు గూడ కొన్ని పదములు చచ్చరింతురు. ‘నెల యేరు’లో నిట్టివి మూడు కూతపదము లీయబడినవి.

1. 'బొంబులెండ కందులూ-రంగరాస బొందులూ
బొందులూ బొందులూ బొందులూ బొందులూ'
2. 'చెన్నైపట్నం చెఱుకుముక్క-నీకోముక్క నాకోముక్క
ముక్కా ముక్కా ముక్కా ముక్కా'
3. 'ఫిష్సునిపట్నం చందెలజోడు-నీకో చందె నాకో చందె
చిందీ చిందీ బిందీ చిందీ.'

మొదటి చరణములు పాడిన తరువాత చివరమాటలు 'బొందులూ' 'ముక్కా' 'బిందీ' యనువాని నూపించి విడువకుండ నియమిత సమయమువరకు ఉచ్చరించుచునే యుండవలయును. దీనివలన పిల్లల శ్వాసకోశములు బలపడును. Breathing exercise కన్న నిది పదిరెట్లు లాభశాలి.

బాలుర ఆటలు బాలికలయాటలంత సున్నితములు కావు. పీనిలో పరిశ్రమ అధికముగా నుండును. బాలురుకూడ బాలికలవలె దాగుడుమూతలవంటి యాట లాడెదరు. 'గోడీబిళ్ళ' పంటి యాటలు ప్రత్యేకముగా బాలురకు చెందినట్టివే. ఈయాటకు సంబంధించిన పాటను నెలయేటనుండి యుద్ధరించుచున్నాను.

గోడీబిళ్ళ గోడీబిళ్ళ కాసుబిళ్ళ కంచాబిళ్ళ
మానుబిళ్ళ మక్కేదిళ్ళ సాసుబిళ్ళ చక్కనిబిళ్ళ
కోసుపెట్టి గూసుపెట్టి సాచిపెట్టి గోచిపెట్టి
అంగట్లో ఆషట్లో కత్తితో కొల్చి బుర్రతో గుణించి
వద్దంటే కద్దంటే సాటి తగవులతో గోటు తీచుటతో
కుంటిమంచి పొంటిపిక్క చాలలేసే లెంకాయ
ఓనిమూలు కాక్కులు ఓడినదొంగ వాటిమీద కొంగ
కూలెట్టిపోయి లాలా అర్దా
లాక్కురా ఓడక్కురా గూటీదిళ్ళ భూబొడ్డు'

తెలంగాణమున 'జాడ్ బందర్' ఆటనాడెదరు. 'కోతి కొమ్మచ్చి' 'జాడ్ బందర్' ఐనది. బందర్ అనగా కోతి, జాడ్ అనగా చెటు. ఉర్దూ ప్రభావముచే తెలంగాణమున నిది యూజాడ్ బందర్ ఐనది. ఈ యాటకున్న పాట ఆంధ్రదేశమంతటను గలదు.

కొండమీద వెండిగిన్నె-కొక్కిరాజు కాలు విరిగె
దానికేమ్మందూ ?

పేపాకు చేదు-వెల్లెల్లిగడ్డ-నూనమ్మబొడ్డు సూబొక్కదార'

ఇదికూడ అర్థములేని పాటల కొటిలో చేరినదే. ఇట్టియర్థములేని పాటలన్ని ఒకచో చేర్చి కే.శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారికి చూపించగా వారు ఈ పాటయందున్న

భగ్నస్థిచికిత్సను నాకెరుకపరచిరి కోతికొమ్మచ్చి యాడుచు చెట్టునుండి క్రింద పడి పాలువిరిగినచో దానికి చికిత్సకై తగినమంచు పాటలా చెప్పబడినది. (కచ్చు కాయలాటాడు నప్పుడుకూడ దీనిని పాడుచురు) కొందరు పిమర్చుటలు కొక్కిరాజునగా సారంగధరు డనిరి. సారంగధరుని కాళ్ళుచేతులు సంకిననాడు సిద్ధులు మరల నాకనికి కరపాదములీ మంచుచేత నతికించియుంచురు. పైన పేర్కొనబడిన రెండు కారణములందేది యీపాట పుట్టుకకు కారణమో సరిగా నిశ్చయింప వీలులేదు. కొక్కిరాజు సారంగధరు డనుటకన్న కొక్కియనగా వంశరాయను నర్థము చెప్పకొని కొంటెకుట్టాడని భావించిన సమంజసముగా నుండును.

‘చిట్టగోనె’ తెలుగువారి జాతీయమగు అట. దీనినే ఉర్దూలో ‘గిల్లీదండ’ అందురు. దీనికి సంబంధించినది ‘ఒంటికాల్, రెండోచిచ్చి, మూడోముచ్చి, నాల్గోనడ్డి, ఐదులపెద్ది, ఆరోకన్ను, షోరగాడు’ అను పాట. ఒంటి, చిచ్చి, ముచ్చి, నడ్డి, పెద్ది, కన్ను అనునవి ఆయాటయందలి పరుసలు. ఒకదాని తరువాత నొకటి యాడవలయును. దానికే సంఖ్యలు చేర్చి బద్దిపరకు కొలక పెట్టునప్పుడు లెక్కించుట పాటగా మారినది. ఏడు కొలతలకొక ‘షోరగాడు’ లేక ‘పిల్ల’గా పరిగణింపబడును. చిట్టగోనెయే గోడిబిళ్ళయట. అటలందోడి యప్పులు దీర్చుకొనుటకై మగపిల్లలుకూడ కూతపెట్టుదురు.

‘ఇటుకు చింతికాయ-కొరుకుతె వంకాయ

కలబోసొందుతె - కాకరకాయ

కాయ కాయ కాయ కాయ’

వంటి కూతపాటలు

తెలంగాణమున నున్నది. నెలయేరుల నున్న

‘ఒరగడం వగడం కవిలికిదంతం-గిర గిర చక్రం గుంజప్ప

హహూ కరెన్నపాపిడి కడ్డి కడ్డి కడ్డి’

‘చెట్టు గొట్టగా పాలు గారగా-చెన్నాపట్నం దారిచ్చి

దారిచ్చి దారిచ్చి దారిచ్చి దారిచ్చి’ వంటివి కూతపాటలే. అటలందోడి

అప్పుతీర్చిక పరుగెత్తిపోయినను లేదా మధ్యన వెడలిపోయినను పిల్లలందరు కూడి గేలిసేయుదురు. బాలికలైనచో,

‘సగమాటల బోయింది చాకలోని పెండ్లాం

మధ్యాటల బోయింది మంగలోని పెండ్లాం

అప్పుతీర్చిక పోయింది ఉప్పరోని పెండ్లాం’ అనియు, మగవాడైనచో

‘నగమాటల పోయినోడు చాకలోడు

మధ్యాటల పోయినోడు మంగలోడు

అప్పదీర్చక పోయినోడు ఉప్పరోడు’ అనియు గేలిసేయుదురు గేలి

సేయుటయందుగూడ బాలబాలికలు యతిప్రాసములు విడువరైరి. గతి తప్పరైరి. అందుకే కాబోలు ‘తల్లి నాలిని తిట్టినా తాళానికి కలువవలె’నను సామెత ప్రబలివది.

బాలబాలికల కితరుల గేలిసేయుట, ఏడ్పించుటయన్న వినోదము. ఒక దుఃఖము ముందుకొరకి సంతోషకారణము. ఆటలందుకూడ ఇతరుల నేడ్పింప వలయుననెడు కుతూహలముతో బాలబాలికలు ‘ఉసిరికాయ’, ‘అగ్గిపెట్టె’ ఆట లాడుదురు. నింద తమపై బడకుండ ప్రయత్నముచేసి ఇతరులపై బడద్రోసి గేలిచేయు ఆటలివి. పదిమందియొకచో గూడినప్పుడు తమతోతామో లెక్కించు కొనుచు ఒకటి రెండను సంఖ్యలకు మారుగా ‘ఉసిరికాయ, ఊరిబిందె, లవోన్స్, లాదో, చెంచో, బైటో, టాంగు, టీంగు, తమ్మల్లి పెద్దమ్మ, తునుక్కు’ అని లెక్కింపుదురు. చివరిమాట ఎవరిని లెక్కింపునప్పుడు వచ్చునో వారు పిత్తి నారని అందుకే దుర్వాసన వచ్చుచున్నదని గేలిసేయుదురు. ఈ తునుక్కును మాటను మార్చిమార్చి లెక్కించినచో ఎవరికనుకొన్న వారికే వర్తించును. తమ కిష్టము లేనివారి నీవిధముగా హేళన చేయుదురు. ఇట్టిదే ‘అగ్గిపెట్టె - గుగ్గిపెట్టె - కోడి - కొమ్మ - పిల్ల - పిత్తు’ అనుపాట. యతిప్రాసములు తిట్లకొదిగినవి. ఇటులనే ఒకర నెత్తిపై వారికి తెలియకుండునటుల ఆకో అలమో ఉంచియో లేదా అట్టివస్తు వేదియైన నెత్తిపై పడియుండ నది గమనింపక యున్నపుడు ‘ఓయమ్మగారి నెత్తిల గొట్టెంకా’యని పాడి గేలిసేయుదురు. ఒక్కొక్కప్పుడిట్టి వస్తువేమియు లేకున్నను పాటబాడెదరు. గుమ్మడికాయ దొంగలన్న భుజములు దడపుకొన్నట్లు ఎప్పురైన తమ నెత్తిపై చేయిపెట్టి ఏమైన నున్నదేమోయని చూచుకొనగా నది లేనప్పుడు తక్కిన బాలురు మరంత గొల్లమని నవ్వెదరు. ఈ పాటలన్నియు బాలబాలికల ఆటలకు సంబంధించినవే. ఆటపాటల నింతటితో విడిచి తక్కిన పాటల నారయుదము.

తమలో తామేకాక బాలబాలికలకు పెద్దలనుగూడ గేలిసేసి యపహాసించ వలెనను కుతూహలముండును. ‘గిల్లికణ్ణాలు’ పెట్టుకొనెడు గుణ మధికసంఖ్యాకు లందు కాననగును. ముసలివారిని, ముక్కిడివారిని, చేతకానివారిని, పిచ్చివారిని వెంబడించి గేలిసేసి సంతోషించుట పిల్లలకలవాటు. మాయూర తమ్మళపావయ్య

యను వృద్ధుడుండెను. అతని పేరుతో నొకగేయము ప్రసిద్ధికెక్కినది

‘బోడ కాకరకాయ బొట్టు-తమ్మల్ల పాపయ్య జాట్టు

జాట్టుకు మద్దెల గట్టు-కట్టకుంటె ఒట్టు బెట్టు’. అంత్యప్రాసములు ముక్త

పదగ్రస్తము లీపాటలో నల్లి బిల్లిగా నల్లుకొన్నవి. ఈ తంబళ పాపయ్య చుర్రెం
గొట్టువాడు. కొద్దిగా కుంటివాడు. పిల్లలాతని వెంబడించి ఈతీరుగా పాట
గేలిసేసెడివారు. పాపయ్య చనిపోయినను పాటమాత్రమున్నది. ఇదేపాట
తెలంగాణమున పలుచోటలందు కొలది భేదముతో నున్నది. తమ్మళపాపయ్య
యనుచోట స్థానికుడగు ‘అయ్యోరెంకయ్య’నో మరెవరినో ఇరికింపి
పాడుకొందురు.

‘కోమటి కొమటి కొయ్య, రొట్టెమీది రొయ్య

నీయక్క చెవులు గొయ్య-నీయాలి ముండమొయ్య’

‘అయ్యోరయ్యో రంతంత-అయ్యోరి పెండ్లాం మంతంత

ముంత దీనుకపోయి మూలకు బెడితె-నక్కెత్తుకపాయెరా నారాయణ’

‘నారాయణ నారాయణ నక్కతోక-నన్నెందుకుంచినపు కొంచబోక

పుట్నాల గంపకాడ దించిరాక-మంచిసీళ్ళ బావికాడ ముంచిరాక’

‘తమ్మడు తమ్మడు తాయత్తు-తమ్మడు పెండ్లాం మురికిత్తు

మురికిత్తు దీనుక మూలకు పెడితె-నక్కెత్తుక పాయెరా నారాయణ’ యనుపాట

లితరుల నవహాస్యము చేయునట్టి పాటలు. చివరపాటలు రెండును యన్. యన్.
వెంకటస్వామిగారు 1906 లో (The Indian Antiquary Vol. XXXV)
ప్రకటించియున్నారు. ఈ పాటలందు తెలంగాణపు నుడికారము స్వచ్ఛముగా
నగుపించుచున్నది. గేలిసేయుటకు పిల్లలకు వారువీరను మితలేదు. వారెవరి
నైన వెక్కిరించగలరు. కృష్ణశ్రీగారిచ్చిన (విజయ ఉగాదిసంచిక)

‘బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడు బెడ్డమక్క-బ్రాహ్మడి పెండ్లాం మడ్డమక్క

‘కోమటికోమటి కొత్త బెల్లం-కొంటావా తింటావా?’ బ్రాహ్మణులను కోమటలను

వెక్కిరించెడు పాటలు. దసరా సమయములందు పాడెడు పాటల
హాస్యానుకరణముగా నున్న పాటనొకటి వారుదాహరించిరి.

‘ఏడకలూ పుడకలూ అమరంగపెట్టి-అందులో అయ్యవార్ని పండుకోబెట్టి

కాటాకు వెలిగించి తలకింద బెట్టి-అయ్యయ్యో పంతులూ ఆయిపోయినావా’యన

పాట గురువుగారికి పంగనామములు దీదైదు శిష్యుల కొంటెనమునకు కిరీటము

‘పంతులు పంతులు, పావుకేరు మెంతులు-ఎగిరేసి కొడితే. ఏడు మెంతులు’.

పాట ఈకోవకు చెందినదే. తమకు వడపప్పులో, కొబ్బరికాయలో, అరిటి పండ్లలో ఈయని పూజాని వట్టుకొని బాలుకు గేలిచేసిపాట గమనింపుడు.

‘అరటిపప్పు కొబ్బరికాయ అమ్మవారికి-చేతిలోని చెల్లనికాని పూజానికి
వడపప్పు చలిపిప్పు అమ్మవారికి-చేతిలోని చెల్లనికాని పూజానికి
అగరుపత్తులు కిర్పారం అమ్మవారికి-చేతిలోని చెల్లనికాని అయ్యవారికి’ (నెలయేను
ఒక చిలిపిమరదలు బావగారి నేవిధముగా నేడ్పించుచున్నదో చూడుడు.

‘బావాబావా పన్నీరు-బావను వట్టుకు తన్నేరు
పీడిపీడి తిప్పేరు-వీశెడు గంధం పూసేరు
చావడి గుంజకు కట్టేరు-చప్పిడిగుద్దులు గుడ్డేరు’
‘పదేళ్ళనాటిదే పాతదూలమ్ము-పడిపోయె మాబావ పల్వరున మీద
పళ్ళన్ని పిప్పాయె నో రెర్రనాయె-పీడిలో బావగారికి విన సిగ్గులాయె.’

(నవ్వులు-పువ్వులు)

బావగారినే ఈవిధముగా నవహసించిన కొంత మరదలికి వదినగాల నుడికించు బొకలెక్కకాదు.

‘వదినా వదినా. వల్లంకిపిట్టా-గదిలో పెట్టా గంజిసిళ్ళాయ్యా
నీ కొడుకుట్టా నాపేరెట్టా-అన్నయ్య కొట్టా నువ్వేడ్వ నేన్నవ్వా’
‘వదిన వదిన వానింత-పన్నెందేండ్ల కడువంట

తిరిగిచూస్తే లేడంట-మళ్ళిచూస్తే మంచాన్నన్నాడంట’ (నవ్వులు-పువ్వులు)

ముసలితాతలను చూడగనే పిల్లలకేమనిపించునో కాని వారిని వెక్కిరించి ఏడ్పింతురు. ముదుసలి తాతలకుగూడ మనుమల మనుమరాండ్ర వెక్కిరింపులు ఆనందదాయకములు. ఇద్దరి పయోధర్మములకు పోలిక లుండుటచే కాబోలు తాతమనుమల నయ్యాట లిట్లు సాగివచ్చుచున్నవి. జీవితమను దినమున కొక రుదయమును మరొకరు అస్తమయమును సూచింతు రీపాత్రములు.

తాత పీత ముంజుకాయ మూత-కొడవలిపెట్టి కోత నంజు నాచేత-పీపు సిరోత

పిల్లలపాటలు)

ఈ పాటలందంతటను యతిప్రాసాది నియమములు వానియంత నవియే పచ్చిపడినట్లుండుట గమనింపదగిన విశేషము. తల్లిదండ్రులు చెప్పగా విన్న పాటలు వారి రక్తములో యతిప్రాసములను తాళలయలను ఇంకించును. ఆ సంస్కారమే వారనటుల పాడించును.

బాలురకు, ఆటపాటలకు హాస్యమునకే కవిత్వ ముద్భవించదు. వారి

సామర్థ్య మీబాలబాలికల కిప్పటికీ కలిగినది. వారి బుద్ధి వికసించినది. పది ఋతువులు గడిచిపోయినవి. ఇట్టి తరుణమున వారి మెదడుకు పెద్దలు మేతలు పేయుదురు. చిన్నచిన్న సమస్యలిచ్చి వానిని విడదీయుమందురు. మొదట తెలిసి కొనలేకపోయినను తరువాత మెల్ల మెల్లగా వారీసమస్యలను విడదీయుట కలవాటు వడెదరు. బాలబాలికల మేధావికాసమునకు దోహద మొనగునట్టివి పొడుపుకథలు. వీనిని తెలంగాణమున (ఓరగల్లు ప్రాంతమున) శాస్త్రములందురు. శాస్త్రార్థ మెంత కఠినమో వీనిని విడదీయుట యంత కష్టమని కాబోలు పొడుపు కథలకు శాస్త్రములని పేరు వచ్చినది. పాలమూట మండలమున తట్లందురు. సంస్కృతమున ప్రహేళికలందురు. పొడుపుకథలు ప్రపంచమందన్ని భాషలందును కలవు. ఒకప్పుడు గ్రీకులు రోమనులు ఈ శాస్త్రములకు గొప్ప ప్రాధాన్యమిచ్చి యుండిరి. మనదేశవాళి కథలందుగూడ వానికట్టి ప్రాముఖ్యమున్నది. ఎందరో రాకుమారులు సాహసికులు స్త్రీలు పన్నిన శాస్త్రముల చర్చలందు పూర్వపక్షమై పోయిరి. యక్షప్రశ్నలు మనకుండనే యున్నవి. ఈ పొడుపుకథలు బాలబాలికల మేధావికాసమునకు తోడ్పడుటయేకాక వారిని సాహసికుల గావించును.

‘గోడమీద బొమ్మ - గొలుసుల బొమ్మ

వచ్చిపోయేతోళ్ళను వడ్డించే బొమ్మ’ యనుటతోడనే పది సంవత్సరముల బాల బాలికలు ‘తేలు’ అని చప్పున చెప్పగలరు. ఇటులనే ‘కిరకిర తలుపులు-కిరాయి తలుపులు, పెట్టవస్త్రయి కాని-తియ్యరావు’ (మ్రుగ్గు) వంటి పొడుపుకథలు కొందరగా అర్థమగునట్టివి; బాలుర నిత్యానుభూతికి సమీపముగా నుండునట్టివి. ‘నల్పాలు పుల్పాలు’ పుస్తకమునందున్న

‘ముక్కుమీది తెక్కు-రెండుచెవుల నొక్కు

టక్కునిక్కుల సొక్కు-జారిందంచే పటుక్కు’

(సులోచనములు)

‘అడవిలో పుట్టింది-అడవిలో పెరిగింది

మాయింటి కొచ్చింది-తైతక్కలాడింది’

(కవ్వము

‘వచ్చని పెచ్చెలో-విచ్చుకొనుంది

తెచ్చుకోబోతేను-గుచ్చుకుంటుంది

ఎంత గుచ్చుకొన్న ఏమైనగాని

తెచ్చుకోమాన-మెచ్చుకోమాన

(మొగలిపువ్వు)

వంటి పొడుపుకథలును, ‘హిందూ ఖాళికాభూషణ’ మందున్న

‘నూతిలోని పాము-నున్నని పాము

చాచారం పాము-చక్కనిపాము’

(పొట్లకాయ)

వంటి పొడుపుకథలును బాలురకు నులభగ్రాహ్యములు. ఇవి క్రమముగా కఠినములై బాలుర మేధను ఒరపిడిపెట్టి వికసింపజేయును.

‘ఇంతంత గుడి గాదు-ఈశ్వరుని గుడి గాదు

కంచుకొప్పెర గాదు-కదిలించగా రాదు’

(ఆకాశము)

వంటి శాస్త్రములను విప్పునప్పటికి బాలుర తెలివితేటలు ఆకనమంటును. అర్థము లేని పాటలు (Nonsense Rhymes) మెల్లమెల్లగా శాస్త్రార్థములవరకు పెరిగి పోయినవి. యతిప్రాసము లెప్పుడో జీర్ణమైపోయినవి. భాష భావములు పెనవేసికొని బాలుర జీహ్వగ్రముల పాడుకొన్నవి. పాటల ఫణుతులు మారిమారి ‘ఇంతంత గుడి గాదు, ఈశ్వరుని గుడిగాదు’ ను నప్పటికి తెలుగువారి జాతీయభంద మన బరిగిన ద్విపదను సమీపించినవి. ఇంకేమున్నది! ఒక్క మెట్టు పైకెక్కిన ద్విపదయే సాక్షాత్కరించును. ఆమెట్టుపైన నుండునది దేశికవిత్వము. దాని జోలికి పిల్లలు పోరు. వారెక్కగల చివర మెట్టు దసరా పండుగ. ఆతరుణమున బడిపంతులును ముందుంచుకొని గడలు పట్టుకొని ఇల్లిల్లా దిరుగుచు ‘శ్రీంస్తు విజయోస్తు దీర్ఘాయురస్తు ఆరోగ్యమస్తు మీకైశ్వర్యమస్తు, జయోవిజయోభవ దిగ్విజయోభవ’ యని ‘బ్రహ్మదీవెన’ లిచ్చెదరు. రాజులిండ్లకు బోయి ‘పిల్ల చేనుగునెక్కి పలికివి జగము’ అనియును, కోమటివారిని జూచి ‘కోటికిని పడగెత్తి కోమట్లలోను’ అనియును, చివరకు ఆరెవాండ్ర గృహములకు గూడ వెడలి ‘మరాటి భాషలో మహిలోన మీరు కాతెరే బాపురే కోను కుటగెలరే’ యనుచు పొగడి తమ శ్రమకు ఫలితముగా ‘అయ్య వారికి చాలు ఐదు వరహాలు-పిలవాండ్రకు చాలు పప్పు బెల్లాయి’ అని ‘రేపురా మాపురా మల్లె-మృగనకి’ తమను సాగనంపుడని ‘బాలురా దీవెనలు బ్రహ్మదీవెన’ లిచ్చెదరు. వీనితోడనే వారికి దసరా పద్యములు, భారతభాగవతములందలి సరళ పద్యములు కంఠస్థమైపోవును. శిష్టసాహితీమార్గమున పయనించుటకై యడుగు లిడెదరు పిల్లల నింతటితో విడుచుట లెన్న.

శృంగార గేయములు

శృంగార ఏవ మధురః పరః ప్రహ్లాదనో రసః¹ అని యాలంకారులు శృంగారమునకు పట్టము గట్టిరి. సంస్కృతప్రాకృతములందును దేశభాషలందును శృంగారరసప్రాధాన్యముగల కావ్యములు వేనవేలు రచింపబడినవి. బహుళః ప్రపంచమం దన్నిభాషలందును శృంగారమున కగ్రస్థానమే లభించి పట్లున్నది. దీనికి కారణము మానవనైజము దక్క వేరొకటి లేదు. ప్రాణికోటి సమస్తము సుఖమును, ఆనందమును నాకాంక్షించియే ప్రస్థాన మొనర్చుచున్నది. కనుక మాధుర్యహేతువై సుఖానందపర్యవసాయియగు శృంగార మింత యధికముగా సంపృష్టంపబడుట సమంజసమే. జానపదవాఙ్మయముకూడ ఇట్టి పరిస్థితికి వెలియైనది కాదు. శిష్టసాహిత్యమున కేవలము శృంగార కావ్యములే యధికముగా నున్నవి కాని జానపదగేయములందు శృంగారకరుణములు రెండును ఇంచుమించు సమానముగా నున్నవి. జీవితమున సుఖదుఃఖములు రెండును సమాన మగుటచేత కాటోలు(దుఃఖమే యధికమేమో) సహజత్వ మధికముగల జానపదవాఙ్మయమున నీ రెండును సమానముగా నున్నవి. ఆలంకారులు ఉపాధివి బట్టి శృంగారమును కొన్నిచోటల గ్రాహ్యమనియు మరికొన్నిచోటల దూష్యమనియు చెప్పిరి. ధర్మవ్యవస్థితమైనశృంగారమే ఆరాధ్యమనిరి. వాల్మీకికాళిదాసాది మహాకవులట్టిశృంగారమునే ప్రతిపాదించిరి. 'ప్రజాయైగృహమేధిసమ్'² అనుటచే ధర్మావలంబనమగు కామముపాదేయ మగునని మహాకవి కాళిదాసు మతముగా గోచరించును. ఆలంకారులు ఏకత్రైవినురాగము, తిర్యక్లేచ్ఛగతము, బహుసక్తి కలిగిన శృంగారమును రసాభాసముగా చెప్పినను హరిపాలుడు³ విద్యాధరుడు⁴ సింగభూపాలుడు⁵ మున్నగువారు భిన్నమతముల ప్రకటించి రసాభాసములని చెప్పబడినవానినిగూడ సుపాదేయములని ప్రవంచించిరి. కావి

1. ధ్వన్యలోకము. ఆనందపర్యనుడు 2. రఘువంశము 1-7

3. సంగీతసుధాకరము 4. ఏకావళి 5. రసార్ణవసుధాకరము.

కేవలధర్మనిరతు లిట్టి వాదము లంగీకరింపరు. వాదముల సంగతి యెట్లున్నను ఇన్ని విధముల శృంగారము మాత్రము లోకమం దవిచ్ఛిన్నముగా సాగుచునే యున్నదనుటకు వాఙ్మయమున ననేకనిదర్శనము లున్నవి. కాళిదాసంతవాడుకూడ తిర్మగ్గతశృంగారమును వర్ణింపకపోలేడు. జానపదసాహిత్యమునందు గూడ సంతియ. మఱయును శృంగారము సంభోగవియోగాదిభేదములతో శిష్టసాహిత్యమున ప్రదర్శింప బడినటులే జానపద సాహిత్యమునందును నీవిభేదములు కలవు. శిష్టసాహిత్యమునశృంగారము సంగరసముగా సంగిరసముగా ఁప్పినటులే జానపదసాహిత్యమునందును శృంగారము సంగరసముగా సంగిరసముగా గాంతుము. ఐనను శిష్టసాహిత్యమందలి శృంగార రసపోషణము నకును జానపదసాహిత్యమందలి శృంగారరసపోషణమునకును తారతమ్యము గలదు. శృంగారమును ప్రధానముగా వర్ణించినవి జానపద వాఙ్మయమున కావ్యములు లేవు కేవలము ఖండ కావ్యము లున్నవి. సమస్త లక్షణములతో నొప్పురు కావ్యములు జానపదుల రచనలందుండుట యరుదు. ఇంతకు పూర్వము చర్చింపబడిన ప్రకరణములందు పెక్కుచోట్ల శృంగార గేయము లున్నవి. వీలు ననుసరించి వానిని వేరే ప్రకరణములలో నిదివరకే పేర్కొని యుంటిని. శృంగారము ప్రధానరసమైన పెక్కు గేయము లున్నను అవి శిష్టల నిర్వచనము ప్రకారము కావ్యములు కావు. ఆధునిక భావకవులు రచించిన ఖండ కావ్యములటులే జానపదుల గేయములు కూడ విభావాది సామగ్రిని సంపూర్ణముగ ప్రపంచించునవి కాక ఏదోయొక సంచారభావము నాశ్రయించినవిగా నుండును. జానపదగేయవాఙ్మయమున నితరకాఖలతో పోల్చిచూచినచో ముద్రితములగు శృంగార గేయముల సంఖ్య అత్యల్పము. అవి యెంత బహుళ సంఖ్యలో నున్నవోయంత విరిళసంఖ్యలో నచ్చైనవి. ఈ ప్రకరణమున జానపద గేయములం దప్రధానముగా మఱయు ప్రధానముగా పోషింపబడిన శృంగార భావములు పరిశీలించబడును. ఇట శృంగారము పరకీయమా స్వకీయమా, ఉత్తమ నాయకా నాయక నిష్ఠమా లేక ప్రాకృత నాయకా నాయక నిష్ఠమా యను చర్చ లనవసరము. పండిత శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంత విద్యాశేఖరులు జానపదగేయములందలి శృంగార మంతయు సీచమనియు దుష్టమనియు కేవలము మమప్రేతమనియు నిందించిరి.¹ వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాట, నారాయణమ్మ నాయుడుజాన పాటవంటివి వారి యాగ్రహమునకు గురియైనవి. వారి దృష్టికి

అది యుచితముగనే తోచినది. ప్రస్తుతము మనము విచారించునది శిష్టేతరము. జానపదము మరియు ప్రాకృతుల వాఙ్మయమే కనుక వారి విమర్శనలీట నతుకవు. మరియు జానపదులు చిత్రించిన సీతారామాది యుత్తమనాయకానాయకగత శృంగారముగూడ పామరభావసమన్వితమే యని గ్రహింపవలయును. జానపదుల పేరిటనున్న వాఙ్మయమందంతటను గోచరించునది వారి భావములే కాని ఆయా పాత్రములభావములుకావు. ఎట్టిగేయములందైనను జానపదుల ప్రేమకలాపములు, సాంఘికనియమోల్లంఘనములు (సంస్కార దృష్టి యనుకొనవచ్చును) పరస్పరాకర్షణములే కాననగును. కాని శిష్టులు వాంఛించెడు ధర్మనిరతి గల శృంగారమును చూడ గోరుట మన భ్రమ. జానపదవాఙ్మయమునందు జీవితము యథాతథముగ నగ్నుతేజముతో భాసించును. కావ్యధర్మమైన ఔచిత్యవిచారము జీవితమునం దంతగా నగుపింపదని యంగీకరింపక తప్పదు. జానపద వాఙ్మయమున ఔచిత్యప్రోక్షణోద్దేశముతో పాత్రములకు మెరుగుపెట్టు పద్ధతి లేదు. జీవితమునం దెంత వై విధ్యము ప్రత్యక్షమగునో అంతయు జానపద కావ్యము నందును ప్రత్యక్షమగును. అచ్చట నుదాత్తము అనుదాత్తము, సభ్యశృంగారము, రసాభాసశృంగారము, నీచశృంగారము మొదలగునవి యన్నియు నొకదానితో నొకటి బుజుము లొరసికొనుచు పోవుచుండును. కనుక 'ప్రజాతంతుం మా వ్యవచ్ఛేత్తీ' యను శ్రుతివాక్యములందలి జగదవిచ్ఛిత్తి హేతుక ధర్మకామము జానపదవాఙ్మయమం దుండవలెనని యపేక్షించుట ఛాందసము. ఐనను ఇట్టి ధర్మావలంబనము గల ప్రేమశృంగారములతో నొప్పు గేయములు కూడ అనేకములుగలవు. కనుక ప్రకృతము ననుసరింపము. మొదట నితఃపూర్వము పరిశీలించిన గేయములందలి శృంగారమును విచారించి తరువాత కేవల శృంగారగేయముల పరిశీలింపనగును.

రామాయణ సంబంధమగు 'కౌసల్య ధైర్య' అను గేయమున ప్రసవవేదన ననుభవించు కౌసల్య యనినమాటలు (ప్రసూతివైరాగ్యము) గమనింపదగినవి. ఇది రచించినది గోదానాయకమ్మ. 'ఆతనితో నేనేమో రతి చాలయితిని గాని వెతల నేనెరుగనైతిని వోయమ్మా వెతల నేనెరుగనైతిని—ఈసారి గడిచితే ఇంక నా విధునితో ఏకాంత మాడనమ్మా వోయమ్మా ఏకాంత మాడనమ్మా' ఈ ప్రసూతివైరాగ్యము జానపదులది కాక కౌసల్యదందురారి ఇంకను 'అతివడి' విసవమ్మ అతడొక్కనాడు—తరుణి రమ్మని పిలిచి తొడలపై నునిచి తడబడిన

హారముల్ చక్కగా తోసి-ముంగురులు సవరించి ముద్దులాడుచును -
కొగిట చేర్చెనో కడుమోహములతో - ఉండగా నేనెట్లు వలదందునమ్మా.
ఉండితిన్నోయమ్మ ఊరికె నేను - మోసపోతి గదనమ్మ భాసురాంగి' యని
తానేమి యెరుగనట్లు పలికినది.

'సీతనత్తవారింటికంపుట' యనుపాటలో మిథిలాపురమున సీతమ్మ
ఒకరాత్రి శ్రీరామచంద్రునితో కలిసియుండి తెల్లవారగనే గది వెలుపలికి
వచ్చునప్పు డామెను వర్ణించిన పద్ధతి సంభోగశృంగారమును సూచించును.
'ధగధగ మెరసెటి దంతపు తొగడల పావలు బిగదొక్కుచునూ-పనుపంటిన
చీరతో పయి చిట్లిన గంధముతో విడిబడు కొప్పులతోను-మునిముసినగవులతోనూ
వచ్చెటి చిన్నెలు జూచి ముచ్చటపడిరి చెయిలంతా'.

'సీతగడియ' యనుపాట చక్కని శృంగారఖండగేయకృతి. పడకటింటికి
సీత ఆలస్యముగా వచ్చినందుకు శ్రీరాముడు గదితలుపులు వేసికొనెను. సీతమ్మ
తలుపు తీయుమని బతిమాలి బతిమాలి 'నాలుగో జూమాయె నా ప్రాణనాథ -
రత్నహారం బిస్తు తీయవోయి గడియ-కరుణించి తీస్తే వా కాశ్లాకడనైన-మరచి
వక నిద్రై నశరణాంది పోదు'నని మధురముగా వేడుకొన్నది. ఈపాటలో
సంభోగశృంగారము వాచ్యముగ కాక ఎంతో ర్వనిగా సూచించబడినది. కొనర్క
వచ్చి శ్రీరామునిచే తలుపులు తీయించినది. సీత రాముని సరస చేరెను 'సిగ్గుతో
శ్రీలక్ష్మి విభునిసన్నిధికి - చేరగానే దివ్యై కలకలా నవ్వె - ఆకులావాసనా
పానుపుమీద-పోకలా వాసనా పానుపుమీద - గంధపువాసనలు పానుపుమీద-
కస్తూరివాసనలు పానుపుమీద-పువ్వులా వాసన పానుపుమీద-బుక్కల వాసన
పానుపుమీద'. దీపపు నవ్వుతోడను పరిమళద్రవ్యముల వాసనతోడను సీతారాముల
సంభోగశృంగారము సూచితము. ఇంతచక్కని వర్ణనము మనకు శిష్టసాహిత్యమున
గూడ నరుదుగా లభించును.

పై గేయమువంటిదే 'సీతమ్మవారి అలక' పాట. అలిగి కూర్చున్న సీతమ్మ
కడకు రెండవమారు చిలుకను రాయబారమంపు శ్రీరాముడు 'చిలుకరో ఓ చిలుక
మారామచిలుక, ఎఱ్ఱని ముక్కునకు వెండి పొదిగిస్తు, పచ్చనీ రెక్కలకు పైడి
పొదిగిస్తు, నీవు పోయే దారిలో శనగవేయిస్తు. శనగదిని నీళ్ళుద్రాగ చలమదోడిస్తు,
నిలుచుండి నీళ్లు ద్రాగ నిమ్మలేయింతు, పడుకుండి పాలుద్రాగ పసనలేయింతు,
అలసి నీవు కూర్చుండ అరుగు వేయింతు, కుదురుగా కూర్చుండ కురువింద వేకు'

అని 'పంచారామములందు బల్యైలపురిన్ బ్రాడేందుబింబాననల్' బెండపూడన్నని దారతార కవయగోరి దూతికాతతికి 'కాంచీకంకణతారహారకటకగై' వేయ భూషావళుల్' లంచమిచ్చినటుల తానును లంచము లిచ్చుటకు గడంగెను. కాని చిలుకరాయబారము ఫలింపదయ్యెను. అప్పుడాచిలుక సంధిప్రయత్నములు మాని భేదమున సీతమ్మను సాధించెను. చిన్నబోయిన చిలుకను లక్ష్మణస్వామి కారణమడుగ నది ఒకయెత్తు ఎత్తి సీతమ్మ వినునట్లుగా 'వారాలుమొగలకు వాదముయినాది, వక్కవర్షంనుండి వాదంబులుండె, ఇరుగు పొరుగున నుండు ఇంతులందరు, సిరిదేవి అలుకలూ తీర్చబోయిరి - వారి వశముగాక వచ్చి కూర్చుండి- రఘురాము వంట్లోను లఘువు తప్పింది'యనెను. రాముని యస్వస్థతను విన్న సీత చప్పన లేచి శ్రీరాముని జూడబోయినది. వియోగ శృంగారమందీ భావములు తళుకులు.

'సీతాదేవి వేదిళ్లు' ఆనుపాటలో చూలాలగు సీతమ్మ శయ్యపై నుండగా శ్రీరాముడామెను సమీపించి 'ఆనాడు సీమేడ కొప్పినే దేవి, చాల చిక్కుంటివే జవరాల నీవు, ఆనాడు నీవద్ద నే పవ్వళిస్తే, చాల చోటాయెనే జవరాల నాకు, ఈనాడు సీమేడకొప్పినే దేవి, చాల నిండుంటివే నదమలదేవి, నీసుతులు నీవును పై పవ్వళిస్తే, పాదాలక్రిందన నేపవ్వళిస్తు'నన్నమాటలందు శృంగారము మొదట వాచ్యముగా నున్నను తరువాత నతిమనోహరముగా సుందరముగా నున్నది.

'డోర్మిణాదేవి నిద్ర' మహావియోగ గీతము; సకరుణము. 'సీతాదేవి అనపాలు'పాటలో సీతారాముల శృంగార జీవితమందలి మధురానుభూతు లున్నవి. 'శారదరామాయణము'న సీతను గోలుపోయిన శ్రీరాముడు 'తరమా దానిసోయగం బెన్నగ తరమా, మది వరరూపమైన సుందరమా, దాని పలుకులును కోకిలస్వరమా' యని తలచుకొనుపట్ల వియోగశృంగారమును, అంజనేయుడు లంకాపురీష్ఠిల వర్ణించునప్పటి శృంగారభావములును గమనింపదగినవి. శావగోపాలుని 'సుందరాకాండ పదము' నందు సీతావియోగశృంగార మున్నది. అంగుళీయక మిచ్చివచ్చిన హనుమంతుడు రామునితో 'చిత్తగించుము సీదు చిటికెనే లంగరము ఆదిలక్ష్మీచేతి కమరె కంకణ' మను భావము శకుంతలా విరహమున చిక్కిపోయిన దుష్యంతుడు 'అనభిలులిత జ్ఞాపూతాంకం ముహర్మణేబిష్టనా త్కనకవలయ స్రస్తం స్రస్తం మయా ప్రతిహార్యతే'1యను వర్ణనమును మీరివది. 'కుశలవయ్యధము'వంటిపాటలలో సీతారాములశృంగారము మితిమీరివది.

భారతసంబంధ గాధలందు 'నలచరిత్ర పదము' 'సుభద్రా కల్యాణము' 'శశిరేఖాపరిణయము-పదము' 'దేవయాని చరిత్రము-జంగంకథ' వంటి శృంగార గేయములు కలవు. మచ్చునకొక వర్ణన ముదాహరింతును. 'నలచరిత్రపదము' న దమయంతీవిరహము శిష్టసాహిత్యము నధఃకరించును. విరహిణులకు తైత్యోపచారములు ప్రబంధములందు తరచుగా జరుగును. దమయంతికి జరిగిన తైత్యోపచారములు గమనింపుడు. 'మంచి గంధము తెచ్చి మగువకు బూసితే. కంది తత్ ఊణమందు కస్తూరి యయ్యె. మల్లెపువ్వులదండమదిరాక్షికిని వైవ. వాడివత్తలునయ్యె వసుమతీనాథ, ముత్యాలనరము లాముదితకు వైవంగ-మేలైన ముత్యముల్ నీలంబులయ్యె. వన్నీలు దెప్పించి పడతి వెన్నున బోయ-కుతకులమని యుడితె కువలయాధీశ, చన్నీళ్ళ కాగుల్ చపలాక్షి నుంచితే-వితగా చన్నీళ్ళు వేడెత్తెనయ్యె చిగురుటాకులమీద చెలియను జేర్చితే-పొగలుగా నలమైనా చిగురాకు లెల్ల, తరుణీమణికి మదనతాపంబు రెట్టించె-మగువను పోషింప చూచేత గాదు.'

'సుభద్రాకల్యాణము' పాటలో నర్జునుడు కపటముని వేషమున సుభద్రతో సరసోక్తులాడుట, కృష్ణప్రేరితలై రుక్మిణీసత్యభామలు సుభద్రను గేలిసేయుట, సుభద్రార్జునుల శోభనము మున్నగునవి శృంగారభావయుతములు. 'దేవయాని-జంగంకథ' ఏకత్రైవిదానురాగమున రసాభాసమున కుదాహరణము. తన ప్రేమను నిరాకరించిన కచుని శపించునంతవరకు పోయినది దేవయాని యను రాగము. దేవయాని యయాతిరాజుల యనురాగము, శర్మిష్టాయయాతిరాజుల గూఢానురాగము మున్నగునవి శృంగారమయములు. 'శశిరేఖాపరిణయము' పూర్తిగా శృంగారగేయము.

ఇక భాగవతకథలందున్న శృంగారమునకు మితియే లేదు. శ్రీకృష్ణ పరచూత్ముని శృంగారనాయకునిగా నొనర్చి భక్తులు, వేదాంతులు, జానపదులు పెక్కు కథలల్లిరి. గోపికాశ్రీల జలక్రీడలు, ఉషాస్వప్నము, రుక్మిణీదేవి ముచ్చట, రుక్మిణీదేవి సీమంతము, చిలుక రాయబారము, సత్యభామ సరసము, పారుజాత పల్లవి, రుక్మిణీకల్యాణము, భ్రమరగీతలు వంటి శ్రీలపాటలన్నియు శృంగార రసతుందిలములు. గోపికాకృష్ణుల, రాధాకృష్ణుల శృంగారము నంతయు మధుర భక్తి పేరుతో జయదేవలీలాశుకాది సంస్కృతభక్తకవులును, క్షేత్రయ్య క్యాగరాజాది తెలుగు భక్తులును అత్యుజ్వలముగా చిత్రించిరి. 'బాల కృష్ణలీల' లంకాక-గోపిక యశోదతో 'నాయక్క రూపముతో నాయంటికి వచ్చి-రేయెల్ల

చాతో శయనించి తిరిగిపోయే వేళను—రూపమును చూచి మాయమైనాడు నేనెట్లు
మన్నింతు నీసుతు'నని కృష్ణుని ధూర్తశృంగారమును చిత్రించినది 'గోపికాశ్రీల
జలక్రీడలందు ధూర్తకృష్ణుని పట్టుదలచే వివత్తలై యున్న గోపికలందరును
రెండు చేతులెత్తి మ్రొక్కుగా 'అందరు మ్రొక్కుగనూ ఒక చెలి యదియే
సందనుచూ అందరి నడుమను అందముతోడుత అందందీమ్రొక్కి' మానము
మారలించిన వర్ణనమున్నది. 'ఉషాస్వప్నము'సంపూర్ణముగా శృంగారఖండము.
ఉషాకన్య నామె సఖులు స్వప్నమున నగుపడిన ప్రియు డనిరుద్ధుడాయని
యడుగ 'అనగానె కాదంచు నొనంచు బిల్కక యతివ శిరమును వంచెను,
చేతితో తలయెత్తి చెలికత్తై నవ్వినను సిగ్గుచే తలయెత్తదు
రత్నాలహరమును రదనముల గోరుచును రమణీ తా తలయెత్తదు, రవికెముడి
గిల్లుచును రాయిడి నొప్పుచును ఉవిద తా తలయెత్తదు'. ఇది ఉషాకన్య
ముగ్ధనాయిక. భాగవతాదులందు ఉషానిరుద్ధుల వివాహము రాక్షసము. కాని
ఈ గేయమున పితృసమ్మతము. ఉషాకన్య అనిరుద్ధుని ప్రేమించిన వార్త
చిత్రరేఖవలన పిని బాణాసురుడు పరమసంతోషమున నంగీకరించి ఇరువురికి
వివాహమొనర్చెను. బహుళః జానపదులు, ఉషానిరుద్ధుల ప్రేమకలాపములకు
శిష్టులు గలిపించిన నిరోధముల తొలగించియుందురు. రుక్మిణీదేవి ముచ్చట, రుక్మిణీ
దేవి సీమంతము, చిలుక రాయబారము, సత్యభామ సరసము మున్నగు పాట
లందున్న శృంగారభావములన్నియు పౌరాణికగేయప్రకరణమున చేర్చితిని. ఈ
పాటలన్నియు రసగుళికలు. నేను సేకరించి భాగవత కథలందు జేర్చిన 'భ్రమర
గీతలు' విప్రలంభశృంగారమునకు మకుటాయమానమగు గేయము. దీనినిగూర్చి
కూడ రెండవప్రకరణమున చూడనగును.

చారిత్రకగేయములందు కూడ శృంగారము లేకపోలేదు. పల్నాటిపీఠ
పరిత్రమున 'విరహతాపము దొట్టి వేసట పుట్టి, పడియవస్థలు మేన ప్రాప్తించి
మించ, బహువేదనల బడి పారంబు లేక, ఉసురుసురంచును ఉడుగని జాలి,
భావంబులోనుండి భయమును బొంది, తనువు కంపింపగ తగుమాట మరచి....
పొంపిగ్గు విడిచియు భుజియింపమాని, తపియింప దేహంబు తరిచైన కాక, తడబడ
కలుక తల్లడంబంది, జీవంబు దొలగంగ చింతయొనర్చి' పరవశమ్మున
పొన్నునై నున్నట్లు, బాలచంద్రుని సమక్షమున నటించిన శామాంగియను

శ్యామాంగి నత్రిప్రేమ అక్కున చేర్చి, కాటుక చెదరంగ కన్నీరు చుడిచి, చెదరిన కురులను చిక్కులు దీసి, సీమంత మొగిదీర్చి చేర్చుక్తనిలిపి, కౌగిట బిగియించి కాంచనరత్న, హారంబు లెడమీద నమరికచేసి, కెరలి మోహమున చెక్కిళ్ళు ముద్దాడిన ఘట్టము జారణీశృంగారమునకును, ఏడుజాములైనను భర్తృ సాన్నిధ్యమును బడసిన వీరసారీమణి మాంచాల యనుభవ ముత్తమ శృంగారమునకును ఉదాహరణము. ఇటులనే దేశింగురాజుకథ, పెద్దబొబ్బిలి రాజుకథ, నదాశివరెడ్డి కథలందు వీరదంపతుల యనురాగ ముత్తమశ్రేణికి చెందినది. బంగారు తిమ్మరాజు కథలో రంగసాని ప్రణయము వేశ్యాశృంగారము.

కరుణరసపూరితములగు కథలందు లక్ష్మమ్మ, సన్యాసమ్మ, మండపేట పాపమ్మ, నల్లతంగాళ్, ఎరుకల నాంచారి, వీరరాజమ్మ పాటలందు ధర్మ స్వభావులైన జానపదదంపతుల యుత్తమశృంగారము ధ్వనించుచున్నది. ఒక్క సారంగధర చరిత్రమున మాత్రము తుచ్చశృంగారభావము లున్నవి. ఇచట గూడ ఏకత్త్రైవానురాగమే ప్రదర్శితము జానపదుల శృంగారము నీచమను ఉమాకాన్తవిద్యాశ్రేణుల యభిప్రాయమునకు సన్యాసమ్మ, మండపేట పాపమ్మ, వీరరాజమ్మ, కామమ్మ, ఎరుకల నాంచారి వంటి జానపదుల కథానాయికల పవిత్ర చరిత్రములు సరియైన సమాధాన మీయగలవు. శిష్టసాహిత్యమందును గూడ ఇట్టి పాత్రము లరుదు. వీరందరును ప్రాతఃకాలమున స్మరింపదగిన పతివ్రతలు. అహల్యా, ద్రౌపదీ, కుంతీ, తారా, మందోదరీ కాంతలవలె సుత్తమగుణ శీలములు కలవారు. ఈకథలం దధికముగా కరుణరసమిశ్రితమగు విప్రలంభ శృంగారము కాననగును. ఒక్క సారంగధర చరిత్రమున మాత్రము హేయ శృంగార మున్నదని మనవిచేసితిని. సారంగధరుని మోహించి చిత్రాంగి,

‘చిలుకలను గోర్వంకలను జూపినాది, అతనిచే వాని విడిపించినాది
సరసవద్యములు చదివించినాది, ఈమె నిను వలచె ననిపించినాది
గృహమయారముల నులికించినాది, హస్తములచేత నాడించినాది
హంసలకు నడకలను నేర్పినాది, లలితపుష్పలత లగుపరచినాది
అల్ల కొమ్మపై చూడుమన్నాది, పూలగుత్తులవి మేలువన్నాది
నాడెమెరిగి చేబానుమన్నాది, మంచి సౌఖ్యము గ్రహించుమన్నాది
జక్కవల కవలవయి చూచినాది, కన్ను గిలిపి చూపుచు నవ్వినాది
వీటి క్రీడ బరికింపు మన్నాది, తగిన యనురాగమని పొగడినాది
షడనరూప నీమనోమ యన్నాది, మెల్లెప్పుడండతో గట్టినాది
శయ్యపయికి దోడ్కొని పోయినాది, అతని గూర్చుండబెట్టుకొన్నాది

తాను సరస గూఢ్చుండి యున్నాది, ప్రాథకాలివని యుంటినన్నాది
 గుట్టు వెడలించివేస్తే వన్నాది, జాణబొడువని క్లాషించినాది
 మనసు బుచ్చుకొని పోతివన్నాది, దాని నిచ్చిపోవలయు నన్నాది
 ఇటుగాక పోనవ్వనన్నాది, కీల్జడ నతని వయ జుట్టినాది
 మోహపాశమున గడితి నన్నాది, ఇంక నేరీతి వెతుకువన్నాది
 తకుకు చెక్కిళ్ళు ముద్దాడినాది, కఠినమిక నుంచకని వేడినాది
 సీదు సరసతకు లోవమన్నాది, లోచనముల కానందమైనదన్నాది
 తనమనస్సంగమాయె నన్నాది, ఇప్పుడు లజ్జ వరిహారి మైనాది
 ఇతర దళల నొందించ కన్నాది'
 'నేను జెప్పినది మది నుంచవోయి, వేదశాస్త్రోక్తమని యెంచవోయి
 పరిమతి త్వ మానందమయమోయి, అదియు సర్వగతమై యుండునోయి
 ప్రకృతిచే నదియు దొరకును గదోయి, ప్రకృతి యనగాను శ్రీయంత్రమోయి
 శ్రీల బొందుటానందకరమోయి, అందులో జారరతి సౌఖ్యమోయి
 వనిత వలచి వచ్చిన వానికోయి, నిరతిశయసౌఖ్యము గల్గును గదోయి
 ఇందు కితిహాసములు జరిగెనోయి, సృష్టి శ్రీపురుషులకు సంగమోయి
 ఆదిపురుషుడా ప్రకృతిసిద్ధుడోయి, బ్రహ్మమొదలుగా బిరికించవోయి
 నలువ చెలిని మోమున నిర్పెనోయి, హరియు సఖిని రొమ్మున గిడ్డెనోయి
 గోపించి కోర్కె లీడేర్చెనోయి, కుజ్జ కోరి వచ్చిన గూడెనోయి
 సతికి తనువిచ్చె సర్వజ్ఞుడోయి, దారువనకాంతలకు తారెనోయి
 గౌతమునిభార్య కింద్రుడోయి, తాను పడరాని పాట్లు పడెనోయి
 నిష్కడనున్న కౌశికుండోయి, వలచి యా మేనకను గలనెనోయి

పెద్దలెల్ల నిటులున్నవారోయి, వారు నడచినది మార్గము కదోయి' యని జూరణీ
 శృంగారమునుకనబరచెను. ఇట్టి అనౌచిత్యప్రవృత్తమైన ఏకత్తైవీవానురాగరూప
 శృంగారాభానమగు దుష్టశృంగారమువలని హాని ఈ కథయందే తేలిపోయినది.
 చిర్రాంగి తానొనర్చిన పాపఫల మనుభవించినది. కనుక నిట చిత్రింపబడినది
 హేయశృంగారమైనను నీతిబోధకమని గమనింపవలయును. ఒక వస్తువు
 నందలి హేయత నుగ్గడించి నీతిని గెరుపుటగూడ ఒక పద్ధతిగా మన పూర్వు
 లంగీకరించినారు. భర్తృహరి, సంకుసాల నృసింహకవిపండిచారి రచన లిందు
 కుదాహరణములు.

అద్భుతకథా ప్రకరణమున 'కమ్మవారి పణి-పసల బాలరాజు' 'కాంభోజ
 రాజు' 'గాంధారి' 'ధర్మాంగద చరిత్ర-పాముపాట' మున్నగు కథలందున్న
 శృంగారము కూడ అనౌచిత్యోషదూషితము కాదు కమ్మపణి కథలో నాయకా
 నాయకు లేకకులమునకు చెందినవారు కారు. మనకు సంబంధము కుదురనేరదని

బాలరాజన్నను కమ్మవణతి

‘నాశల బుడ్డనే నాథు వరియింప, శ్రీకృష్ణు రుక్మిణి జేరదే మన్ను
కులము నడ్డుగజేసి కొఱత లెంచెదవు, కులమన్న నేమయ గుంపండ్లుకాదె
గుంపులో ఎదియైన గుంపు కదయ్యి, వెలమ కమ్మలరితి కలదె పుట్టుకను
ప్రేమయుండిన చాలు పెండ్లికి బాల, మనసు వట్టని పెండ్లి మరియేల చాల’ అనుట
సంస్కారదృష్టిని వెల్లార్చునే కాని దోషభూయిష్టముకాదు. అంత్యమున నిరువురి
కుద్వాహమగుటచే వారి ప్రేమ ఆదర్శమైనదేయని మనవి. గాంధారి కథలో
శృంగారము వాచ్యముగా మన్నను అనుపాదేయము మాత్రము కాదు. గాంధారి
బాలరాజుల కాండ్రుల కత్యంతప్రితిపాత్రమైన మేనరికపు వరుసలున్నవి.
గాంధారిబాలరాజులకు జరిగిన సంవాదములు, గాంధారి బాలరాజును నర్మగర్భముగా
నితరులకు తెలియకుండునట్లు సంబోధించిన గేయములు మనోహరములు.
ఇరువురికి జరిగిన సంవాదము ఏలపాటగా మన్నది.

గాంధారి : చంద్రకావి కలపాగ, జగ్గుమీర చుట్టుకొని, నందు వీధిన వేగ రాంగనూ
ఓ బాలరాజు - చందమామ వసుకొంటిని

బాలరాజు: నీవున్న పట్నానికొ సై, నీ భాగ్యము నేనేమెరుగ, ఇరుకట్ల పాలైపోతినే
ఓ శివగాంధారి - నీకు దేవుడెట్ల సాయమయ్యెనే

గాంధారి : చిక్కిదీసి కొప్పుబెట్టి, శ్రీగంధము చుక్కబెట్టి, చొక్కమైన మేడపైకేమీ
ఓ బాలరాజు - నిక్కినిక్కి నిన్నె చూతును

బాలరాజు: ఊరిముందర ఉల్లితోట, ఊరినడుమ మల్లెతోట, వచ్చిపోయే చదువుల
బడిలోన - ఓ గాంధారి - పాలు అన్నం విషము లాయెనే

గాంధారి : కూడెనాడు కూడిపోతాం, కుండలో జలము కూడిన విధము, మన కూడికలు
పాయిదెల్లానె - ఓ బాలరాజు - పావకర్మపు మాట లాదేవు

బాలరాజు: తియ్యమామిడి వృక్షం కింద, ఇవ్వరాని వాసలిచ్చి, గడ్డరించి
పొయ్యెనంటావా - ఓ శివగాంధారి - దేవుడెట్లా సాయమయ్యెనే

గాంధారి : గాజులు ఘల్లుమనకుండ, గంధము పేడెత్తకుండ, కోరితిరా నీ తొగిటిని
ఓ బాలరాజు - కొడుకు తల్లి నౌతా ననుకొంటిని’ ఈ పాటలోని చివర

చరణము పెక్కు మోహశృంగారగేయములందు కానవచ్చినది. ఇదే
సందర్భమున ఇతరులకు తెలియకుండునట్లు గాంధారి నర్మగర్భముగా బాలరాజును
సంబోధించిన రెండు పాటలున్నవి. బాలరాజు ముసుగు కప్పకొని కాకర
పొదలో దాగియుండగా గాంధారి యిటు లాహ్వానించెను.

‘కాకరాచెట్లోటి బూని - నాతో - కలిసిపోదువు రావె బూని - నా
వద్ద యెవ్వరు లేరె - బూని వచ్చి -వాలలాడి పోవె బూని-నీకు

బాస యిచ్చినానె బూసి - నీకు - బలిపీట గొట్టినే బూసి - నీవు
రట్టచేయక రావె బూసి నీవు - రడ్డాడి చేయకే బూసి” బాలరాజ్ఞాన గోతీలో
దిగి తలపై బండ నొకటి చాటు పెట్టుకొని దాగియుండగ నాహ్వానించిన పాట
తుమ్మెద వదము.

‘అదినాధుడరావె తుమ్మెద - అల్లతడు - పూరికిబోయె తుమ్మెద
వద్ద యెవ్వరు లేరు తుమ్మెద - వచ్చి - వాలలాడిపోవె తుమ్మెద
చెట్టువేసిపోయె తుమ్మెద - వో - కావలెవ్వరు లేరు తుమ్మెద
ఓ రాతికిందాయన్న తుమ్మెద - నీ - నెత్తిబరువు దింపె తుమ్మెద
నీకు బాసలిచ్చినాను తుమ్మెద - నీకు - బలిపీట గొట్టాను తుమ్మెద’.

శ్రీ టేకుమళ్ళ కామేశ్వరిరావుగారు గాంధారికథ నత్కంతప్రాచీన
మనుచున్నారు. కాకతిరుద్రాంబయే గాంధారియని వాఁ మతము. రుద్రాంబ 1260
నుండి 1295 వరకు పాలించినది రాజ్యానికి రాకపూర్వమే ఆమెకు వివాహ
మైనది. జంగం కథను కవి రుద్రాంబ పరిపాలన అయిపోయిన పిమ్మట
రచించినప్పటికీ దీని రచన 1300 దాటదని1 వారి యభిప్రాయము. రుద్రాంబయే
గాంధారి యనుట సరిగాదు. కథ మాత్రము ప్రాచీనమని చెప్పవచ్చును. ఈ
గేయములు ప్రక్షిప్తములు కానిచో పాల్కురికి సోమనాథుల తుమ్మెదపదముల కివి
పూర్వరూపములు కావలెను.

తైవనైష్ఠవమతములకు సంబంధించిన గేయములం దనేకములు
శృంగారకళాఖండములు. వనగాడ సన్యాసికవి వ్రాసిన గంగావివాహమున హుడు
దక్షిణనాయకపాత్రమును నిర్వహించెను. గంగాశివుల విరహము లీగేయమున
చక్కగా చిత్రింప బడినవి. ‘భక్తాణ రాయచరిత్రము’న శివుడు విడిచి జంగమ
వేషమున చేసిన శృంగారభాషలు, పట్టణమున వేళ్ళవాటికలోని వేళ్ళల వర్ణనము
లవేలములు. ‘కొమిరెల్లి మల్లన్నకథ’లో మల్లన్నకూడ దక్షిణనాయకుడే.
భ్రమరాంబా, మ్యాడలదేవి, మల్లన్నల ప్రథమసమాగమవేళ నున్న శృంగార
భాషణములు కొంత మితిమీరినవి. ‘సురాభాండేశ్వర కథ’ యందు
పరకీయశృంగార మున్నది. వైష్ణవకథలందున్న శృంగారముగూర్చి వేరే
చెప్పనక్కరలేదు. శ్రీకృష్ణస్వామి కెన్నిరంకులంబగట్టినను ఆమహానుభావు
దూరకుండునే గాని కాదు లేదనడు. జానపదులకేమి శివులకేమి శృంగార

1 గృహలక్ష్మి, 15 ఏప్రిల్ 1955. పుట 851

రసమును పోషించుటకు కృష్ణపాత్రమొక చక్కని యాలంబనము. కవులు తమ తమ హృదయములందున్న భావము లన్నింటిని శ్రీకృష్ణునిపేర వెలార్చెదరు. వరదరాజు పెండ్లి, ఆండాళ్ చరిత్రము, వేంకటేశ్వర్ల పేటలలో చక్కని శృంగార మున్నది. 'చెంచితకథ' పూర్తిగా శృంగారగేయము. ఏకాదశీ మాహాత్మ్యమున మోహినీరుక్మాంగదుల ప్రణయము వర్ణింపబడినది. వీనియందు పోషింపబడిన శృంగారభావము లన్నింటిని ఇంతకుపూర్వమే రెండవ ప్రకరణమున చెప్పి యున్నాను. భక్తిసారస్వతమందు మధురభక్తిపేరుతో శృంగారము పోషింప బడినది. దానిని పారమార్థికగేయముల ప్రకరణమున పేర్కొని యుంటిని, కనుక పూర్వోదాహృతగేయములందలి శృంగారరసచర్చ నింతటితో విరమించి ఇంతవరకు పరిశీలించని శృంగారగేయములగూర్చి విచారితము.

శృంగారపూరితములగు జానపదగేయములు లక్షోపలక్ష లున్నవి. కాని ముద్రింపబడినవి చూత్రము నూర్లసంఖ్యలో నున్నవి. డెల్ మోహనరంగ, వెంకయ్య చంద్రమ్మపాట, నారాయణమ్మపాట, సిరిసిమువ్వ పదము, రంగం పదములు వంటి కొండెము పెద్దపాట లున్నవి. ఇట్టి శృంగారరసాత్మక గేయములే నందూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు మరియు అడవి బాపిరాజువంటివారి రసావిష్టుల నొనర్చినట్లు శ్రీహరి ఆదికేసువులు తమ గ్రంథమున పేర్కొనియున్నారు. మరియు శ్రీకన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి 'మాలపల్లి' యందలి జ్యోతి అప్పదాసుల ప్రేమ ఇట్టి గేయములకు వ్యాఖ్యానమనిరి. వెండితెరకును, గ్రామఫోను రికార్డులకెక్కుట వీనిప్రచారమును ప్రాశస్త్యమును వెల్లడించును. ఈపాటలే శ్రీ ఉమాకాంత విద్యాకేశవులవారి యాగ్రహమునకు పాత్రములయినవి.

'వెంకయ్య-చంద్రమ్మపాట' ఆంధ్రదేశపు నలుమూలల ప్రతిధ్వనించునట్టి గేయము. ఈ గేయమంతున్న ఒక్కొక్కచరణ మొక రసగుళిక. ఇది శృంగార కరుణముల కలపోత మొత్త మరువది ఖండముల గేయము. సంవాద రూపమున నున్నది. ఈపాట వెంకయ్య చంద్రమ్మ గాధ తెలిసిన జానపదు లల్లివదిగాక కేవలము వారిమాటలే యనునట్లున్నది. వెంకయ్య హరిజనుడు. చంద్రమ్మ కాపువడుచు. సంఘమునకు భయపడిన వారి ప్రణయసామ్రాజ్యమునకు, తన గర్భమున గలుపుకొన్న గోదావరీతటమున నేగ్రామమున పట్టాభిషేకమయ్యెనో తెలియరాదు.

'చింతచెట్టేక్కేవు, చిగురాకు కోనేవు కొమ్మయిరిగితె ముండకొడుకో
 రెంకయ్య, కూలిపోతవు ముండకొడుకో రెంకయ్య'
 'రావిచెట్టేక్కేవు రాగాలు తీనేవు రాలిపోతవు లంజకొడుకో
 రెంకయ్య, రాలిపోతవు గండుకొడుకో రెంకయ్య'
 'ఈతకల్లుకొలుకు ఈతచెట్టేక్కేవు కల్లుత్రాగికు ముండకొడుకో
 రెంకయ్య, ఒళ్ళు గుల్లోతది ముండకొడుకో రెంకయ్య'
 'కాలు బెణికిందాని కనబడకపోయ్యేవు కట్టుకడతా వేగరారో
 రెంకయ్య, కట్టుకడతా వేగరారో రెంకయ్య' యని చంద్రమ్మ పిలుచుటలో
 ప్రియురాలికి ప్రియునిగూర్చిన జాలి,దయ,ప్రేమములు పామరభాషలో నచ్చొత్తి
 ప్లున్నవి. ఇవి 'ప్రేమ పశ్యతి భయాన్యవదేఽపి'1 యన్న భారవికవి యర్థ
 గౌరవమును వ్యాఖ్యానించుచున్నవి.

'శిరసు తొడమీదెట్టి చిరునవ్వు నవ్వితే సంతలన్నీ మాయమైనాయే చంద్రమ్మ
 వంతలన్నీ మాయమైనాయే చంద్రమ్మ'
 'పండుయెన్నెల్లోన వక్కేసి ఎడుకుంచె, మల్లె నెజ్జగ మారిపోనాదె చంద్రమ్మ
 పూలనెజ్జగ మారిపోనాదె చంద్రమ్మ'
 ఒక్కకేగిలిలోన ఏడమైపోతేను పైన సుక్కలు నవ్వి నాయే చంద్రమ్మ
 కింద సుక్కలు రాలినాయె చంద్రమ్మ' యను వెంకయ్య ప్రేమహృదయ
 మాధునికభావకవుల కెందరకో కవితారసము చూరిలిచ్చినది.

మాలొణ్ణి పెళ్ళాడై మరియాద పోతాది మాట్లాడ కూరకోవే చంద్రమ్మ
 మాట్లాడ కూరకోవే చంద్రమ్మ
 చాటుచాటున మనము సరసమాడుతుంచె ఏపోరు పొక్కుండదే చంద్రమ్మ
 ఏపోరు పొక్కుండదే చంద్రమ్మ
 మంచిమననైతేను మాలొడిమాచేల కలమెన్నుకోలేదురో వెంకయ్య
 గుణమునే మాళాసురో రెంకయ్య

నిన్ను పెళ్ళాడితే నిలువనీయరు నన్ను కలము తక్కువని కొట్టవస్తుందారు
 ఎందుకొచ్చిన బతుకే చంద్రమ్మ నేనిక బతుకలేనే చంద్రమ్మ
 గుడికి వెళ్ళాబోతే గుండె బెదురుతాది హీనజాతిలోన ఎందుకు వుట్టానా
 నువ్వొకతివే వెళ్ళవే చంద్రమ్మ, నువ్వొకతెవే వెళ్ళవే చంద్రమ్మ
 అడనున్నా సామి ఈడనూ ఉన్నాడు, ఈడనున్నా సామినే చంద్రమ్మ
 నేను కొలుసుకుందునే చంద్రమ్మ

ఇద్దరము కలిసి ఏకముగ సుంచేను, ఏడులోకాలు మనకాడనే ఉంటాయి
 ఎక్కడికి వెళ్ళవద్దే చంద్రమ్మ, ఇక్కడనే ఉండిపోదామే చంద్రమ్మ' యను

భాషములు సంఘమునుగూర్చియు దేవతలను గూర్చియు దళితజాతుల మన భాషములు వెల్లడి చేయుచున్నవి. అచ్చటచ్చట శ్రీ జాషవా కవి తొంగిచూచుచున్నట్లుండును.

‘మన ప్రేమలత పెరిగి మనల నొకటిగజేయ మనకడ్డులొకవా మత కట్టుదిట్టములు
మనమందు చింతలేలా చంద్రమ్మ మనకీటి చింతలేలా చంద్రమ్మ’

‘వెండికొండలాగ పండు యెన్నెల్లోన మిలమిలా మొసేటి

చెరువు తెరటాలలో కాళ్ళు కడిగికొందమా వెంకయ్య-కబురు లాడికొందమా చంద్రమ్మ’
వంటి కోమలభావము లనేక మీగేయమునందున్నవి.

‘ఓన్ను విడువాలేను నిన్ను కూడాలేను,

తిప్పలూ పడలేనురో రెంకయ్య తిట్లు కాయలేనురా వెంకయ్య

గోదావరికిపోయి గోవిందునకు మ్రొక్కి,

కడతేరి పోతానురో రెంకయ్య కడసారి చూపిదేరో రెంకయ్య

నువ్వు సచ్చిపోతె నేను నిలువాలేను,

నేనుకూడా వస్తనే చంద్రమ్మ నీతోడనేమందునే చంద్రమ్మ

స్వర్గలోకములోన చల్లని చోటలో సరసములాడుదామే చంద్రమ్మ చందమామను మాతమే చంద్రమ్మ’ వంటి త్యాగపూరితమైన ప్రేమ అత్యంతదయనీయముగా ఉన్నది. గోదావరీనది కడుపులో గలసిపోయిన ఆప్రేమికుల ప్రణయగాధ నీటి గలగలలం దిప్పటికిని ప్రతిధ్వను లీనుచునే యున్నది. ఇంత పవిత్రమైన ప్రేమమును నీచశృంగార మనలేము. సంఘనియమములు మానవకల్పితములు. ఒకప్పటి వ్యవస్థ ఇంకొకప్పుడుండదు. కులముల కట్టుబాట్లప్పటికి చాలమట్టుకు పడలిపోయినవి. కనుక నీవర్ణాంతరుల ప్రేమకలాపములు నేటి సమాజమున కాదర్ప ప్రాయము లనినను తప్పలేదు. పరిణయము నియమబద్ధము కానందున నసభ్య మునుట పొసగదు. మొదట ప్రణయము తరువాత తత్ఫలితముగా పరిణయమను సూత్రముపై నేటి సమాజము నడచుచున్నది. పూర్వకాలపు గాంధర్వాది వివాహ సద్దతు లిట్టిశృంగారమునే చిత్రించుచుండ నాదునికమగు వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాటను స్తవశల్యపరీక్షి చేయుట న్యాయముకాదు.

పండితపామరభేదము లేక సమస్తజనముల గాఢాదరాభిమానములు మారిగొన్న మరియొక శృంగారఖండము ‘చల్ మోహనరంగ’ పాట. వెంకయ్య చంద్రమ్మ పాట సంభాషణరూపమున నున్నది కాని యీపాట కేవలము ప్రియురాలి మనోభావములనే తెల్పునట్టిదిగా నున్నది. తెలుగు పొలిమేరలు దాటిపోయిన గేయములందిది యొకటి. శ్రీదేవేంద్రపత్యార్థిగారు తమ Meet my people

గ్రంథమున దీని ననువదించి ప్రకటించియున్నారు. వెంకయ్య చంద్రమ్మపాట కన్న నీ గేయమున మధురములు కోమలములునగు భావము లధికముగా నున్నవి కాని భాష, పదబంధములు మున్నగునవి కొంత కృతకత్వమును చెప్పక చెప్పుచున్నవి. ఎవరో గొప్ప భావుకుని చేతిలో కమ్మచ్చులో తీగె సాగినట్లు పాగిపోయినది. ఈ పాటలోని నాయికానాయకుల పేరులుగాని కులముగాని తెలియవు. ప్రియుడు (మోహన) రంగడైయుండును. దీనినికూడ విద్యాశేఖరులు నిందించిరి. ఈ గేయమందున్న కొన్ని మనోహరభావములు.

‘కంటికి కాటూక బెట్టి, కడవా చంకాను బెట్టి, కళ్ళనీళ్ళు కడవ నిండెను గదరా
చల్ మోహనరంగా - కళ్ళనీళ్ళు కడవ నిండెను గదరా

‘గట్టు దాటి పుట్ట దాటి గహనాంతరసీమ దాటి, అన్ని దాటి అలసిపోతిమి గదరా
చల్ మోహనరంగా - అన్నిదాటి అలసిపోతిమి గదరా

‘అమవాన రాత్రినాడు, అద్దరాతిరివేళ, నీవే నా దివ్యతేజము గదరా
చల్ మోహనరంగా - నీవే నా దివ్యతేజము గదరా

‘నెలవంక దొన్నెలోన, కలమోదనింబు పాలు, కలిపి సీనోట నిడుదును గదరా
చల్ మోహనరంగా - కలిపి సీనోట నిడుదును గదరా

‘నేనొక్క పక్షినైతే, నారెక్కలందు నిన్ను, పూని లోకములు ద్రిప్పదు గదరా
చల్ మోహనరంగా - పూని లోకములు ద్రిప్పదు గదరా

‘చిందు కన్నీటికాల్వ, ఇందరుపైన యయ్యె, అందాక మిన్నకుండుట తగురా
చల్ మోహనరంగా - అందాక మిన్నకుండుట తగురా

‘నీమీద బెంగచేత, నిలువెల్ల చిక్కిపోవ, ఉంగరామొడ్డాణమయ్యెను గదరా
చల్ మోహనరంగా - ఉంగరామొడ్డాణమయ్యెను గదరా

‘నిన్ను గూడి కనులు మూసి, నిజమో స్వప్నామోయంచు, ఘనసందేహమున
మునుగుడు సఖుడా - చల్ మోహనరంగా-ఘనసందేహమున మునుగుడు గదరా

‘మన మనసూ లొక్కడైతే, మాయపెండ్లి యేల మనకు, మంగళసూత్ర మేటికి
ప్రియుడా - చల్ మోహనరంగా - మంగళసూత్రమేటికి ప్రియుడా

‘ఇద్దరికీ ప్రేమలుంటే, ముదమైన నగలవేలా, మన ప్రేమే కోటివగలు గదరా
చల్ మోహనరంగా - మన ప్రేమే కోటివగలు గదరా

‘భద్రాద్రి రామమూర్తి, ఇద్దరి కాయుష్యమిస్తే, జాతరాకు తర్లి పోదాం పదరా
చల్ మోహనరంగా - జాతరాకు తర్లి పోదాం పదరా

‘కొబ్బరి వంచదారా, గుడిలో రామయ్యకిచ్చి, మంగళారతులా నిత్రము పదరా
చల్ మోహనరంగా-మంగళారతులా నిత్రము పదరా’. ఇట్టి ఉదాత్తప్రేమభావనలు,

శగవద్భక్తిగల ప్రేయసీప్రియుల శృంగారము కేవలము దూష్యమనుట

రున్యాయము. వీరి నధమపాత్ర లనుటకూడ సమంజసము కాదు. త్తమాధమత్వములు కులమునుబట్టి కొక గుణమునుబట్టి నిశ్చయింపవలెను.

ఈ పాటయందు పాతభేదములు చాల కన్నట్లు చున్నవి. దీనినిబట్టి పండితులకివ్వఁ దీనిని సంస్కరించుటకును క్రొత్తచరణములు కూర్చుటకును యత్నించి యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. 'నెలవంక దొన్నెలోన' వంటి చరణములందుకు రాజ్యములు. మరియును,

‘రంభాస్తంభములపైన అంభోజవల్లులల్లి, రాజభోగాలు గూర్తును రారా
చల్ మోహనరంగా - రాజభోగాలు గూర్తును రారా
మందార పారిజాత సుందరిభూజనీమ, లందె విహరింపబోదము రారా
చల్ మోహనరంగా - అందు విహరింప బోదము రారా
నా శోకాలాపములకు నభము కన్నీరు గార్చె, నీ శీతహిమకుషారము గనరా
చల్ మోహనరంగా - ఈ శీతహిమకుషారము గనరా
అమృతస్రవంతిలోన అవగాహనంబుచేసి, అమృతస్వరూపివౌదువు లేరా
చల్ మోహనరంగా - అమృతస్వరూపివౌదు గదరా.

వీనిలో మొదటి రెండు చరణములందు పదముల పొందిక తప్ప కవిత్వము లేదు. తక్కిన రెండు చరణములందు కొంత భావమున్నను ప్రయుక్తములగు పదబంధములు శిష్టులు చేయవేసినటుల చెప్పక చెప్పుచున్నవి. బహుశః ఈ పాటలో నిట్టివి కొన్నియైనను ప్రక్షిప్తభాగములై యుండును.

క్రిహరి ఆదిశేషువుగారు తమ గ్రంథమున నొక ‘సిరిసిరిమువ్వ పదము’ను కడవియున్నారు. ఆపాట రంగూన్ పోయి ధనము సంపాదించి చెడిపోయిన మొక వ్యక్తి నిర్వేదరూపముగా నున్నట్లు వారు చిత్రించినారు. కొండపల్లి వీర వెంకయ్య ప్రచురించిన (1930) ‘హాస్యపు పాట’ లందున్న మరయొక ‘సిరి సిరిమువ్వ పద’ మచ్చముగా ప్రేమగీతము. ప్రియురాలికి ‘సొమ్ములెన్నో తెల్తానని’ రంగూనుకు పోయిన ప్రియుడు విరహముచే తిండితిప్పలు మాని ఏవని చేయలేక ప్రియురాలిని రమ్మని వ్రాసిన యుత్తరమీ పాట.

నీ మీది బెమచేత నిరిసిరిమువ్వ - పనిమీద బెమ లేదు నిరిసిరిమువ్వ
తిండిమీద బెమ లేదు ,, పిచ్చెత్తి పోతుంది ,,
కుదకేమి యాదునో ,, తెలియజాలక యుంటి ,,

ఎటులైనను ప్రియురాలిని తన చెంతకు రప్పించుకొననెంచి ప్రియుడు కొంతధన మామెకు సంపించిన విధము గమనింపుడు.

నేను కూలి నేత్రానని నిరిసిరిమువ్వ - అత్తాన్ను పుచ్చుకోని నిరిసిరిమువ్వ
 నీకు నేనంపియున్నాను ,, ఈ మాటు రాకుంటే ,,
 మరి నన్ను జూడవో ,, సీరాకి జూచుచు ,,
 నే రేవులో సీలుచుందు , చిరాకు వడకుండ ,,
 పరాకు పడకుండ ,, యేయేగ రమ్మిందు ,,
 పలుమారు దీవించి ,, వ్రాయిస్తు నుత్తరము ,,
 యంతేను విషయాలు ,, చెంతకు రమ్మింక ,,

ప్రియురాలు చెంతలేక నేపనియు చేయ మనసొప్పని ప్రియుడు ఆమె
 చెంత నున్నచో అధికోత్సాహముతో పనిచేయగలడట

నీ వొచ్చి నను జూనితేని నిరిసిరిమువ్వ-నీ ముద్దు నాకిచ్చితేని నిరిసిరిమువ్వ
 దయతోడ జూనితేని ,, యెంతైన పని నేకు ,,
 యెంతైన గడియింతు నేను ,, యేదైన గొనిపెడుదు నేను ,,
 నీవేనాటి కొత్తావో ,, ఆమాట రాయించు నాకు ,,
 నాయందు మనసుంచు ,, నన్నెంతో దయ చూడు ,,

దీనిలో శ్రామికగేయములం దధికముగా నుండు 'లిబిడ్' కాననగును.
 ఇది బ్రిటిషుపాలనము స్థాపింపబడిన తరువాత గేయము కనుక ఆధునికము.

పై పాటవలెనే 'గోంగూరపాట' కు గూడ నొక పాఠాంతరమున్నది.
 దీనిలో రాక్షసశృంగారము అభివర్ణింపబడినను బలాత్కారమునకు దలపడిన
 తోటకాపరి గోంగూరకు పోయిన పడుచు, తన్నులతో బుద్ధి చెప్పినటుల లేదు.
 ఇంటికి తిరిగివచ్చిన పడుచు 'నేనెందుకు వెళ్ళియుంటినే గోంగూరకి'యని
 పశ్చాత్తాపపడుచు, తోటకాపరి దుశ్చేష్టితములను దలచుకొన్నట్లున్నదీపాట. ఒక
 పడుచు గోంగూర తెచ్చుటకై 'అత్తగారు సూడకుండ, ఆడబొడుగు కానకుండ, కొత్త
 చీర గట్టుకొని, గుత్తమైన రైక దొడిగి, కొత్తపెళ్ళికూతురట్లు, ముత్రాబలు గంపబట్టి, తోడు
 పీడ లేకుండ, తోటకాపరి తెడితే' ఆమె 'మెత్తదనము సూచి, మీది మీది కొచ్చిన'
 తోటకాపరి 'ఏటసీటి గొట్టినాడు, ఏంకేంబో పాడినాడు, యెన్నెన్నో కూసినాడు, యిట్టె
 పెంత జేరినాడు, పైకిపైకి పెచ్చినాడు, పండ్లు యిగిలించినాడు, సీసనాకు జోడన్నాడు,
 నిన్ను మెచ్చితన్నాడు, ఉన్నదెల్ల నిచ్చివైతు, ఊరకుండుమన్నాడు, మీద చెయ్యి వేసి
 నాడు, మీద ముద్దులన్నాడు, పంతమెంతో సేసినాడు, వింతలెన్నో చెప్పినాడు, నంతు
 గల్గు నన్నాడు, గట్టిగాను పట్టినాడు, కంగారుబెట్టినాడు, కడకేంబో పెప్పినాడు, కైలాస
 మన్నాడు, వట్టిపట్టి లాగినాడు.' ఈ విధముగా 'ఏడిపించి విడిసినాడు'. అట్టి తోట
 కాపరిని 'పాపిష్టి నా కొడుకే, కొంటిముండ నా కొడుకే, భదవముండ నా కొడుకే,

‘బట్టిముండ నా కొడుకె, కన్నగాడి నా కొడుకె’ యని తిట్టుచు గోంగూరకు బోయి
నచ్చినపడుచు పశ్చాత్తాపపడుట ఈపాటయందున్న ముఖ్యాంశము.

‘నారాయణమ్మ పాట’లో నాయకుడు నారాయణమ్మను రంగూనుకు లేచి
పోవుదమని బులిపించుట కలదు. రంగూనులో

‘మోటారుబండెక్కి, వాటమూగ దిరుగుదాము
నాటకాల కెల్లాము, బూటకాలివి గావు
నీ యిట్టమొచ్చినట్టు, నే యెప్పుడుంటాను
నీ కెంతో సుఖమిత్తు, నీకెన్నొనస్తువులు చేయించి యిస్తాను
నాయందు దయయించి సరసకొచ్చెయ్యింక
కుక్రవారంనాడు బయలెల్ల ఓడలో, పోదాం తయారుగుండు
నీవెప్పు సూడనట్టి, సోఁతలెన్నో చూపుతాను
అందమైన సీంలెన్నో, అందు నీకు కొనిపెడుదు’ నని నాయకుడు,
‘రంగమెల్లి పోదామే నారాయణమ్మ’ యని ఆహ్వానించును.

శృంగారవ్యాపారమునకు పురుషులెంతో స్త్రీలుకూడ నంతియ. కంతు
ప్రకోపము ఇంతులకేమి పొరుషవంతులకేమి అందరికి నొక్కంతియ. మను
చరిత్రవంటి కొలది కావ్యములందు దక్క స్త్రీలే తమంతతాము మొదలు చొరవ
చేసికొని పల్కరించు శిష్టసాహిత్యము కొలదిగనే లభించును. ఏకాంతమునందు
నున్న జవరాండ్రు నెపంబిడి పల్కరించులాగెంతయో కలదు. కాని జానపద
సాహిత్యమున నేకాంతమునందు నున్న ఏకకాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించు
లాగెంతియ కలదు. రెండును సమానముగా నున్నవి. కాని ముద్రణభాగ్యము
నందినవి మాత్ర మంతంతయే. ముద్రింపబడిన అట్టి పాటలందు బండిపాట
యొకటి. దానిలో కొన్ని చరణములు.

ప. చిన్నవాడా నీ బండి నట - నిలువవేమిరా

అ. ప. బండినిట నిలిపి నన్ను వలుకరింపరా

చ. వన్నె చిన్నెల రైక దొడిగి, యన్నసొమ్ము లెల్లబెట్టి

నిన్ను జూచు కోర్కె తోడ, నేను వచ్చుచంటిరా || చి ||

చక్కనైన చుక్కరా, చిక్కిపోయె నీకురా

మక్కువతో నన్ను బిలిచి, మాటలాడరా || చి ||

కట్టుకున్న చీరతోడ, పెట్టుకొన్న వగలతోడ

యిట్లెలేచి వచ్చినాను, యెంతో విన్ను వల్లినాను || చి ||

మెరపుతీగె మించురా, మెరుగులాడి చిలుకరా

సరసమాడ విలిచెరా, జాగులేల నిలువరా

|| చి ||

వలచి వచ్చె చూడరా, మొక్క జీడి పప్పురా

నలుకునలుకున తేనె లొలుకు, వంచదార చిలుకరా

|| చి ||

ప్రియము జూపివేమిరా, పిలుపు వినవదేమిరా

భయము విడిచి నన్ను సీదు, వజ్ర కీడ్చుకొనుమురా

|| చి ||

ఈపాటయందున్న జానపదనాయిక వరూధినికీడుగా నున్నది. శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు నృత్తగీతసహితమై, శృంగార రసప్రధానమై, నాయికానాయకుల సంభాషణారూపమై, తిల్లానాల కపభింశరూపములైన తిల్లాలె పాటలను గూర్చి దీర్ఘవిమర్శనము చేసియున్నారు. శ్రీనేదునూరి గంగాధరంగారి 'సెలయేచు' లో సుమారు 35 శృంగారగేయము లున్నవి. ఇవి మూడు విధములుగా నున్నవి. పురుషుల ప్రేమగీతములు, స్త్రీల ప్రేమగీతములు; మరియు సుభయుల సంవాద రూపముననున్న ప్రేమగీతములు. స్త్రీల ప్రేమగీతములందు 'గుత్తివంకాయ కూర' 'నీయడుగులే నమ్మినారా' 'పుట్టబీద పాలబీట్ట' 'లింగా నిన్ను మరువలేను' 'గౌనూరు పాశాన' 'దూడమ్మ దూడ దూడ' వంటి పాటలు ముఖ్యమైనవి.

జావత్తై వండిన గుత్తివంకాయ కూరలో వలపు కోరి నింపి, కరకరమను కమ్మని పూరిలందు కూడ వలపు నింపి, తియ్యని పాయసమును తీరుగా వండి, 'పాయసంబులో ప్రేమ అనేటి పాలు పోసినానోయి జావా'యని ఆరగింప బిలుచు మరదలి హృదయము ప్రేమశబలితము. ఇది బసవరాజు అప్పారావుగారి గేయము. ఐనను జానపదసాహిత్యమున చేరిపోయినది.

'చిన్నజాబిలి ముందు చేతిలో సెయ్యేసి, వాట్టేసి పెడదారి వొంపు కాశించి'యు, 'నీతమ్మ జడ దెచ్చి చెరివియు జడలోన, నీతోడే వో పిల్ల నిన్ను విడువ' నన్నట్టియు స్వామిని దలంచుకొని 'నీయడుగులే నమ్మినారా నాసామి నన్ను విడనాడి పొయ్యేవా' యని దుఃఖించు నాయికావ్రణయము మధురము.

'మంచిసీల బాయికాడ నాసామి, మందు నూరే సిన్నవాడ నాసామి

మందులేల మాకులేల నాసామి, మాటలాడితే నేను రానా నాసామి'యను నాయిక పోధ.

'ఉంటే ఈ పూరిలో ఉండు, పోతే మీపూరికి పోరా

చుట్టుమట్టు వల్లెల్లో ఉంటే, చూడక నాప్రాణ ముండద'ని ప్రయుడైన లింగని

వేడుకొను ప్రయురా లించుమించుగా ఉన్నత్రనాయిక.

విటుని మరణవార్త విని కాబోలు ఇతరులు విన్న మానము పోవునని
తెలియకుండునట్లుగా దూడను సంబోధించుచు దుఃఖించెడు నాయికపాట యొకటి.

‘దూడంచే దుఃఖం వచ్చె, దూడమ్మ దూడదూడ
దూడమ్మ దూడ దూడో, దూడమ్మ కోడెదూడ

||దూ||

వదిరూపాయలు బెట్టి, పట్టెమంచము గొంటి

మంచమన్న మాయలేదె, దూడమ్మ కోడెదూడ

||దూ||

మొలకు మొలత్రాడున్నది, త్రాడుకు చిళ్ళలున్నాయి

చిళ్ళ అయిన మాయలేదె, దూడమ్మ కోడెదూడ

||దూ||

చెంగావి వంచెల దూడ, చెవుల పోగుల దూడ

చేతిరూమాలు దూడ, దూడమ్మ కోడెదూడ

||దూ||

అర్ధరూపాయి బెట్టి, అద్దాల రవికె గొంటి

అద్దమైన మాయలేదే, దూడమ్మ కోడెదూడ

||దూ||

ఈ పద్ధతికి ముగ్గురై కాబోలు శ్రీ దేవేంద్ర సత్యార్థిగాలు దీనిని వ్రాసికొని
భాషాంతరీకరించిరి. ఇట్టి పాటలు తెలుగులో చాల గలవు. ‘పిల్లనెవ్వరు గొట్టే’
రన్న పాట ఇట్టిదే.

‘చందమామయ్యో మామ చందమామయ్యో

రాతిరి రాతిరి వస్తావని చందమామయ్యో

రాతిగంధం తీసి ఉంచితీ చందమామయ్యో’ యను పాట శ్రీరాయప్రోలు
సుబ్బారావుగారి ‘హేమపాత్రల చందన మెండిపోయె, పానలందింకె స్నాన
కషాయగంధ’1 మను పద్యచరణముల దలపించుచున్నది.

‘నిమ్మచెట్టుకు వచ్చెనేని, నిమ్మపండు కోయబోతే

నిమ్మముల్లు రొమ్ము నాచేరా, ఓరందకాడ బంగారుమామ-చంద్రగీరి చీరలంపారా

నీకు నాకు దూరమాయె, సీరికొండ లడ్డమాయె

రాజమండ్ర రైకలంపారా, ఓరందకాడ బంగారుమామ-చంద్రగీరి చీరలంపారా’

అను విరహజీగీతమును కూడ దేవేంద్ర సత్యార్థిగారి రచనవనించి ప్రకటించిరి2.

శ్రీ కె. సభాగారు సేకరించిన ‘గుంబి’ గేయమొకటి మనోహరప్రేమగీతము.

‘గుండ్లపల్లి గురివిరా దానిచేతిలో కీల్ కడెమురా

కీలుకడెమురా నెడగొట్టి-కిన్నెరా నేయించెరా

కోడి నిస్తామానెరా-కోడిపెట్ట నిస్తామానెరా

కోడినమ్మిన కాలురూపాయ్-కోరి యిస్తామానెరా

1. జడకుచ్చలు, విరహవీధి.

2. Meet my people. page 187. Modern Review 1942 May.

వారవారము దినమురా రామ-నవురెవలై సంతరా
నవురెవలై సన్నామలైలు-కుచ్చు ల్నొల్పరదుడ్డరా
ఊరి పడమట బాటరా-నేదాట కూలికి పోతిరా
అందరాకు చూడుదుడ్డు-నాకు నొల్పరదుడ్డరా'

గుండ్లపల్లి గురివి తన హృదయము చూరిగొన్న పాటగానికి తన కీలుకదెము చెడగొట్టి అమ్మి కిన్నెర చేయించి యిచ్చినది. ఆ పాటగాని రాగపు బరువు ఆమె హృదయ మెంతగా మోసినదో! ఆమె తన కోడినమ్మిన కాలు రూపాయని కూడ ప్రియున కర్పించుకొన్నది. చివరకు కూలికి పిలిపించుకొని అందరికి మూడు దుడ్లనిచ్చి ప్రియునికి మాత్రము 'నొల్పర' దుడ్ల నిచ్చినది.

శ్రీ కె. సభాగారే ఆరెగొండ గ్రామమున (చిత్తూరు జిల్లా) సేకరించిన మఱియొక గీతముత్కృష్టమగు శృంగారవాతావరణమును చూరలిచ్చుచున్నది. ఈపాటలో ప్రేమికుల స్నేహము, మరియు కలసిమెలసి తిరుగుటయందలి ఆనందము సూచింపబడినది. ప్రబంధములందుండు సంభోగ శృంగారము మరియు నాయకనాయకులు విరహభారమున వెలార్చు భావములకన్న ఎన్నియో రెట్లు మనోహరముగా నున్నది.

'ఉల్లిపూల పడవగట్టి-మల్లెరేకుల తెరను దించి
నాగులేటి వాగులోన మామ-తేలిపోదామా
మొగిలిపూల తేరుగట్టి-మొగిలిరేకుల గొడుగు పట్టి
మొలుగు మేసే కొండమీద మామ-మొద్దుగానె ఎళ్ళుదామా.'

గీతమందున్న భావమమోఘము, 'మొగులు మేసే కొండమీద' అనుమాట కాళిదాసువంటి గొప్పభావుకుని నోట వెలువడదగినది. శ్రీ గంగాధరంగారి సేకరణములనుండి యొక మనోహరమైన గేయ ముదాహరింతును. విరహాణీ గీతములందీ గేయము పరాంకోటి నందుకొన్నది. ఈ గేయమును మండపేట గ్రామమున పువ్వుల సుబ్బలక్ష్మియను వృద్ధవేశ్య వినిపించినదట - (1937) దీనిని వారు 5-11-41 'ప్రజ'లో ప్రకటించిరట.

వాడు వలచీనాడమ్మా నన్ను వలచీనాడమ్మా	చందమామోయ్
వాడు వలచీన తెల్లారి పిలిచిన పలుకాడు	,,
వాడు పిక్కల్ల సన్నంపు బిగువైన మగవాడు	,,
వాడి భుజాన ఉన్నది భూచక్ర కంబళి	,,
అది వదిగళ్ళు భూమిపై పరచిన చాలమ్మా	,,

వాడి మునివళ్ళ సందున ముత్యాలు తాపిస్తు	చందమామోయ్
వాడి వక్కాన ఉన్నాది పచ్చాల విడిబాకు	,,
అది ఎదలోన ఒకసారి నాటిన చాలమ్మ	,,
వాడు వలచినదాకాను వలపోసి తిరిగాడు	,,
వాడు వలచిన తెల్లారి పిలచిన పలుకాడు	,,
వాడు కలలోన నవ్వాడు కన్నెత్తి చూడడు	,,
వాడి కావిపంచెలమీద కస్తూరి తాపిస్తు	,,
వాడి బంగారు చెక్కిళ్ళ రత్నాలు మెరిపిస్తు	,,
వాడి ముద్దయిన మోముపై ముత్యాలు విరబోతు	,,
వాడు చూచిన చాలమ్మ స్వర్గమే దరిదాపు	,,
వాడు పలికినా చాలమ్మ ప్రాణాలు వికసించు	,,
వాడు నవ్వుతూ మాటాడి కవ్వించి పోయాడు	,,
వాని నవ్వులోనే మనసు నను విడిచిపోయింది	,,
వాని బంగారు మొలత్రాడు పైపైన మెరసింది	,,
వాడు ఉంగరాల జాట్లు రంగైన మగవాడు	,,
వాడు కోపాన ఒకసారి కసరి తిట్టిన చాలు	,,
వాడు మునిముని నవ్వుతో మురిపించిపోయాడు	,,
ఆ మగవాని కౌగిట మరణించినా చాలు	,,

ఈ గేయమునకును జానపదగేయోద్ధారకుడగు టోయల్ దొర సేకరించిన 'ఏటికెంపలి తీగడ్డమయ్యే' నను పాటకును చాల పోలికలున్నవి. బాకు తన హృదయమున జొచ్చుకొనిపోయినను, ప్రియుడు కోపాన కసరితిట్టినను ప్రియుని కౌగిటిలో మరణించినను చాలుననుకొనెడు విరహిణీభావము లమోఘములు శ్రీపెనుమర్తి వెంకటరత్నంగారి 'వలచినాడమ్మా'యను నీక్రిందిగేయమునకును పైన పెన్సొన్న జానపద గేయమునకు గల పోలికలు గమనింపుడు.

వలచినాడమ్మా - మనసు - కలచినాడమ్మా

దారంట మగతీవి తారసిల్లును, వాని - కాలిధూళిగ మారి, రాలిపోయిన చాలు ||౨||

గుండెలోతులు దొరిచే, గోరువెచ్చని వాని-వాలుకన్నులలోన, కాలిపోయిన చాలు ||౩||

మాటలోపల యేదో, మంత్రమున్నదె వాని-కౌగిట్లో కడసారి, కన్నుమూసిన చాలు ||౪||

వాట పాడితె చాలు, తోట వులకించేను-వింటూనె ప్రాణాలు, విడిచినా చాలమ్మ ||౫||

ఇంతకన్న నందమగు గేయమింకొకటి.

'వేళ జూడ వెన్నెలాయె - వెండికట్ల కిన్నెరాయె

మల్లెపూల పందిరాయె - వయ్యారి రావె - నవ్వులోనె తెల్లవారును

కొండ గోగులు పూసెనేమొ - కొండనిమ్మలు కాసెనేమొ

దొండపండులాంటి పెదిమ - వయ్యారి రావె - మనసు ఎవరి పాలుజేతును
మల్లెపూవులు పూసినట్లు - మళ్ళిమళ్ళి మాటలాడు

మల్లెపూలవంటి మనసు - వయ్యారి రావె - పూలనెవరి పాలుజేతును

నంది పూసె కంది గానె - కంది కొనలు నంది మేసె

అందమైన మేలినడల - వయ్యారి రావె - గంధమైన వంపజోతిని

ప్రబంధములందు విరహవేదన ననుభవించు నాయకుడు ప్రియురాలిని తలచుకొని అంగంగవర్జనలు చేయుచు చెట్టును పుట్టను చూచి ప్రియురాలి శరీరావయవముల జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని పలవరించుటకన్న నీ జానపదనాయకుడు తన ప్రియురాలిని స్మరించి యాహ్వానించు గేయము మనోహరముగా నున్నది. నవ్వులో తెల్లవార బుచ్చుట ప్రియుడు కాంక్షించిన యమలినశృంగారము. ప్రియురాలికోర కాతడు దాచియుంచిన మల్లెలు, గంధము, మనసులు ఆతని ఏకత్రైవానురాగమును హృదయపావిత్ర్యమును సూచించుచున్నవి. ఇటులే జానపదల శృంగార గేయము లెన్నియైన నుదాహరింపవచ్చును. శృంగారగీతములు మనకేకాదు భారతదేశమందన్ని భాషలవారికిని ఆసంఖ్యాకములుగా నున్నవి. ప్రేమ, శృంగారము, విరహము మున్నగువానితో నొప్పారు గేయములను భౌత్తరాహులు 'జారమాసీ' 1 యనియు 'చైతావర్' 2 అనియు 'యుమైలో' 3 యనియు నందురు. గుజరాతీభాషలో నొక ప్రోషితభర్తృక పాడుకొన్న జానపదగీత మొకటి పరమోత్కృష్టముగను అత్యుదాత్తముగను నున్నది.

'కాగ్ చున్ చున్ ఖాయియో బడీహడీకా మాన్

ఏక్ వ ఖాయియో మేరీ అంఖియా మేరే పియామిలన్ కీ ఆన్' 4

ప్రియుని రాకకై ఎదురుచూచి, చిక్కి శల్యావశిష్టయై చావసిద్ధముగానున్న ప్రియురాలు, నిస్సహాయముగా పడియుండ, నొక కాకి యామె మాంసమును పొడిచి తినుచుండగా నామె కాకితో నన్న మాటలివి. 'ఓ కాకి! నా యెముకల పైనున్న మాంసమంతయు నొలచి తినుము. కాని ఒక్క కన్నులు మాత్రము తినకుము. ప్రియుడు వచ్చుననెడు ఆశ యింకను కలదు—ప్రియునికై నీరీక్షించు

1. 'గుజరాతీ వాఙ్మయ చరిత్రము' కీ.శే. శ్రీచిలుకూరి నారాయణరావు.

'రత్న గతిహై' దేవేంద్ర సత్యార్థి.

2. 'మైథిలీ కే లోకగీత్' (मैथिली के लोक गीत) శ్రీరాకేష్

3. 'రత్న గతిహై'

4. 'లోకసాహిత్య' శ్రీజబేర్ చంద్ మేఘాణి (लोक साहित्य)

కన్నులు (ప్రియుని జూచుటకు) దక్క తక్కిన మాంసమంతయు కాకిని తినుమనుట ఎంత యుదాత్తభావము! శిష్టసాహిత్యమునను ఇట్టి భావము లరుదు.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన శృంగారగీతములన్నియు ముద్రితసాహిత్య భాగమునకు చెందినవి. ఇక నముద్రితగేయములు నేను సేకరించినవాని కొన్నింటిని పేర్కొని ఈ ప్రకరణమును ముగింతును.

శృంగారప్రధానమగు గేయములందు సాధారణముగా విప్రలంభ శృంగార మధికముగ నుండును. అయోగవిప్రలంభముకన్న వియోగవిప్రలంభమున విచార మధికము. ఒక్కనాడే కాపురమొనర్చి మరణించిన భర్తను తలంచుకొని దుఃఖించెడు స్త్రీ వలపోత రూపముననున్న దొకపాట. ఇద్దరి ప్రేమ జీవితము పెండ్లితో ముడివడి తొందరగనే విడిపోయినది. ఈ పాట 1952 సంవత్సరమున (రేగొండ గ్రామమున-వర్కాల తాలూకా) సేకరించినది.

వచ్చి పొయే తోవలోన

చందమామ వోలె చందమామ

నీవు ఆశ మొదలు పెట్టుకుంటివి

,,

ఇద్దరాము కూడితిమి

,,

వద్దిమాను కొరిగితిమి

,,

ఇద్దరిదీ కంటిసీరు వద్దిమానుకుంట నిండె

,,

వద్దిమానుకుంటలోనె ఇద్దుమిరుస వడ్లు పండె

,,

ఇద్దుమిరుస వడ్లబియ్యం

,,

ఎద్దుమీద పోసుకోని

,,

కానరాని గట్లమీద

,,

మన ఇద్దరికీ తలంబ్రాలు

,,

బాయిలోన బల్లి పలికె

,,

బన్నసరము కొలుకులూడె

,,

ప్రియాప్రియులు ఒండొరుల ప్రేమించుకొని 'ఒద్దిమాను కొరిగి' తమ కన్నీరుచే ఒద్దిమాను కుంటనిండ నానీటిచే యిద్దుమిరుస వడ్లు పండించి ఆ బియ్యముతో నెటకో కానరాని చోటులకు పోయి వివాహము చేసికొనిరి. అప్పుడే అపశకునముగా 'బాయిలోని బల్లి పలికి'వది, ఆ అపశకునము దృష్టాంతమై తత్ఫలితముగా 'బన్నసరము కొలుకు' లూడినవి. ఇది శృంగారగేయమైనను కరుణాత్మకమగు విషాదము దీనిలో జాలిజాలిగా జాలువారినది. 'చల్ మోహన రంగ' పాటలో కంటిసీరు కడవ నిండినది కాని దీనిలో ఒద్దిమానునకు ఒరిగి దుఃఖించగా నీరి కన్నీరు ఒద్దిమానుకుంట నిండినది. ఇద్దుమిరుస వడ్లు పండినవి. వైధవ్యము

ప్రాప్తిచినదనుటకు 'బిన్నసరిము కొలుకు లూడె' నని ఆలంకారికముగా చెప్పబడినది. బిన్నసరిములు మాంగల్యవతులు ధరించెడు భూషణము. కొలికియనగా ముడి. బిన్నసరిముల ముడి యూడిపోవుట, ఆ భూషణము తెగిపోవుట భూషణతమగుట వైధవ్యమును సూచించును.

ఒకధూర్తు దొకపిల్లను 'మూడురూపాయ లిత్తా-ముత్యాలపోగు లిత్తా నువు రావె పిల్లా గుంజాల గట్టుమీదికి' అని బులిపించును. కాని యా సుశీల 'మూడు రూపాయ లద్దు, ముత్యాలపోగు లద్దు, నేను రానోయి రాజా, దేవుడున్న గుట్టుమీది' కని సమాధాన మిచ్చును. వాడు మరల పది రూపాయలు పట్టించు చీరెల నిచ్చెదనని యాశగొల్పెను. కాని సమాధాన మెప్పటిదే లభించెను. ఈ గేయము శృంగారప్రధాన మైనదై నను దీనియందు దైవభీతి, సౌశీల్యము మున్నగు సుగుణములు కాననగును. ఈ పాట ఆవునూరులో (1954 సెప్టెంబర్ మాసమున) సేకరించితిని.

'నా మొగడూ ఊర లేడు - నాకు తోడెవ్వరు లేరూ

కోడికూత జామదాకా-తోడు రారా వన్నెకాకా' యను గేయఖండ మొకటి హైద్రాబాదు నగరమున నొక రిజైలాగెడువాని నోట వింటిని. వెంటనే 'రే పాంథ పుస్తకధర క్షణమత్ర తిష్ట' యను శ్లోకము జ్ఞప్తికి వచ్చినది శ్లోకమంత ధ్వని ఈగేయమున లేకున్నను పోలికపూత్రము కలదు జానపదులు కనుక కొంచెము వాచ్యముగా ననిరి.

కోలాటములందును శ్రీలపాటలందును సతీవతుల సంవాదరూపమున నున్న శృంగారగేయము లెన్నియో కలవు. 'వెంచేశ్వర్లవేట', 'చెంచులక్ష్మి పాట' 'సత్యభామాకృష్ణుల సంవాదము', 'పార్వతీశివుల సంవాదము', వంటి పాట లందుకుదాహరణములు. ఇట్టి సంవాదముల నిడివరకే తైవనైష్ఠవ మత సంబంధగేయములందు చేర్చి చర్చించియుంటిని. ఈ గేయములందు సాధారణముగా నాయకుడు శతుడు. శృంగారపు చిన్నెలతో నింటికి తిరిగివచ్చిన భర్తను భార్య ఈ చిన్నెలేమిటి? ఈ వన్నెలేమిటి యని ప్రశ్నించును నాయకుడేవో కుంటి సమాధానములు తొలుత చెప్పినను చివరకు మాత్రము తన కప్పదము నొప్పుకొనునట్టి గేయములం దుండును. ఇట్టిపాటలకు విరుద్ధముగా నున్న పాటలు కొన్ని సేకరించితిని. పరుద్దమన నాయకుని స్థాన మీపాటలందు నాయక కుండును. నాయకపాత్రను నాయకుడు వహించును. జూరణీయగు

భార్యకుగల శృంగార చిహ్నములు చూచి భర్త యవి యేమిటని యడుగ నాడూర్తురా లొక్కొక్క ప్రశ్నమున కాకుపుగా సమాధానముల నిచ్చును. ఈ సమాధానములందున్న యుటితిస్ఫూర్తి మెచ్చనగును. సమాధానములం దొకటి పొసగినది. మఱియొకటి కొంత చిత్రముగా నున్నది. వేరొకటి పూర్తిగా పొసగని సమాధానము. తాటిచెట్టెల యెక్కితివన దూడకు గడ్డికోయుటకన్నట్లొక సమాధానము వివరీతముగా నున్నది. ఇదియొక కోలాటముపాట!

భర్త : గట్టుకు బొయి నేను - కట్టేలు తెమ్మంటె
కొప్పనున్నా పూలు ఎక్కడివె భామ ? నీ
కొప్పనున్నా పూలు ఎక్కడివె భామ ?
ఆత్తేరి పూలు ఎక్కడివె భామ-ధూత్తేరి పూలు ఎక్కడివె భామ ?

భార్య : గాలిధూలి వచ్చి - గంపంత మబ్బొచ్చి
కొమ్మ ఊగి కొప్ప నిండింది మగడా
నాతోడు రంకాడలేదు - నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు - అమ్మతోడు రంకాడలేదు

భర్త : అన్నీ సరేకాని ఇన్నీ సరేకాని
కొంగునిండా దుబ్బ ఎక్కడిదె భామ ? నీ
కొంగునిండా దుబ్బ ఎక్కడిదె భామ ?
ఆత్తేరి దుమ్ము ఎక్కడిదె భామ - ధూత్తేరి దుబ్బ ఎక్కడిదె భామ ?

భార్య : పాతేలు ఇంటికి పాలకని పోతేను
కట్టకోడె కాలు దువ్వింది మొగడా
నాతోడు రంకాడలేదు నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు అమ్మతోడు రంకాడలేదు

భర్త : అన్నీ సరేకాని ఇన్నీ సరేకాని
చెంపనున్న కాట్లు ఎక్కడివె భామ ? నీ
చెంపనున్న కాట్లు ఎక్కడివె భామ ?
ఆత్తేరి కాట్లు ఎక్కడివె భామ - ధూత్తేరి కాట్లు ఎక్కడివె భామ ?

భార్య : కోమబోరింటికి కొబ్బరికి బోతేను
తక్కెట్ల గుండొచ్చి తగిలింది మగడా
నాతోడు రంకాడలేదు నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు అమ్మతోడు రంకాడలేదు

1. దీనిని శ్రీవట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి గారి ద్వారమున నేకరించితిని. దీనిని 1948 సంవత్సరమున పాతనూరూపేట వా నవ్వులు శ్రీనారాయణరెడిగారు వారికి వినిపించిరట.

భర్త : అన్నీ సరేకాని ఇన్నీ సరేకాని
మంచం కింద వాడెవ్వడె భామ ? నీ
మంచం కింద వాడెవ్వడె భామ
అత్తేరి వాడెవ్వడె భామ - ధూతేరి వాడెవ్వడె భామ ?

భార్య : ప్రక్క ఇంట్లుండేటి పడుసు పిల్లోడు
పిల్లకి తలనొప్పై నల్లికొచ్చిండు
నాతోడు రంకాడలేదు నీతోడు రంకాడలేదు
అబ్బతోడు రంకాడలేదు అమ్మతోడు రంకాడలేదు

ఈ పాటలో మొదటి సమాధానము సరసముగా మలయు భావనా ప్రధానముగా నున్నది. రెండవ దానిలో చమత్కారము కలదు. ఇది ఉక్తివైచిత్రీ. గ్రహింపగలవానికి సత్య మిందు గోచరింపకమానదు. 'కట్టెకోడె కాలు దువ్వింది మగడా' యనుట సర్వగర్భముగా నున్నది. మూడవ సమాధాన మేమాత్రమును పొసగదు. 'తక్కిల్లుగుండొచ్చి తగిలి'నచో చెంపకు కాట్లుపడునా ? చివర సమాధానముగూర్చి వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఇది పూర్తిగా నసందర్భముగా నున్నది. ఐనను అదికూడ ఒక సమాధానమే యగును. నల్లిని చంపి దాని వాసన చూచినచో తలనొప్పి తక్షణమే తగ్గిపోవును. ఇది మనుజులకు మాత్రమే. పిల్లలకు ఇతర పశువులకు పనిచేయునో లేదో? పిల్లకు అని చెప్పబోయి పిల్లకనియెనా? కాని 'పడుసు పిల్లోడు' శబ్దమున కేమి సార్థక్యము? పడుచువానికి పిల్లలందురా ? ఉన్నను నల్లికై వాడీమె యింటికి రావలయునా ? తన యింట లేవా ? ఏమో ఎవడెరుగును? ఈ జారిణియింట నల్లు లధికము కాబోలు. ఎంత వింతైన యర్థములున్నవీ పాటయందు : ఇది కులటాశృంగారము.

కృష్ణుని పేరుతో శిష్టులును జానపదులును శృంగారసాహిత్యము సమృద్ధిగా సృష్టించిరి. ఇదియంతయు జానశీల శృంగారము. ఒక జానపద కృష్ణుడు,

'వడతి నువ్వు నీళ్ళాడి పదిదినము లాయె - అలివేజీ పాసువున ఒంటిగుండగరేను కలికి కన్నుల జూడవే అదిలక్ష్మి-అంది ముచ్చటలాడవే'యని బలిమాలిగా నామె 'బాలింతరాలనయ్యా ముద్దులకృష్ణ బాలింతరాలనయ్యా

ఒల్లెల్ల పనుపోయి నూనంటు చీరోయి-కల్లగాదు యింక కాయంపు వాసనలు ఇక్కడ మీరుండ ఇంపుగా దయ్యయ్యో-ఉల్లి పూసలదండ ఊబిది1 బొట్టోయి కట్టిన తలకొంగు కడకు దియ్యనెరాదు-పుక్కిట విడియము పక్కం బాలుడు అత్త గడుసుమారి ఆడబిడ్డ కావలున్నది' యని సమాధాన మిచ్చుచున్నది.

1. విభూతి.

‘ఎంతోచక్కని చిన్నదీ కృష్ణయ్య పెన్నెంటేకె రమ్మన్నది’

‘పాటక బెట్టింది కన్నిట్ల గిలిపింది’

‘ఒక్కవారం బోయ నే చెచ్చుకున్నా’

‘రాధా వయ్యారి రాధా’యను పాటలిట్టే.

తెలంగాణమున కాముని పున్నమ సందర్భమున వెన్నెల రాత్రులందు గ్రామ లక్ష్మీ శృంగారిపారవశ్యమున నుప్పొంగిపోయిన పిన్నలు పెద్దలు త్రీపురుష భేదము లేకుండ వెన్నెల రాత్రులందు పాటలు నిమగ్ను లగుదురు. పిండారబోసినటులుండు వెన్నెల బయలులందు జనులు వెన్నెల పులుగులట్లు గుంపులు గుంపులుగా తిరుగుచు హోళి పాటలు, కాముని పాటలు, ఆల్లోనేరట్లు, కోలాటము పాటలు, జాజర పాటలు పాడుచు విచ్చలవిడిగా తిరుగుచుండును. కామదవాసపు పండుగ యావద్భారతమున కలదు కాని ఔత్తరాహలకును దాక్షిణాత్యులకును కొంత భేదము కలదు ఔత్తరాహలీపండుగను ‘హోలి’ ‘హోళికోత్సవ’ మందురు. ఇది వారి కతిముఖ్యమైన పండుగ. రాజపుత్రస్థానము, మార్వాడ్, గుజరాత్ వంటి ప్రదేశములందీ యుద్భృతముగా జరుగును ఔత్తరాహలకీ పండుగలో ప్రధానముగ వేడుక వసంతములు చల్లుకొనుట. తీరుతీరుల రంగులు కలిపి ఒకరిపై నొకరు చల్లుకొందురు. వరుసలు కలిసిన బాం నడుగనక్కరలేదు. వరుసలు లేకున్నను అన్నదమ్ములు అక్కసెల్లెండ్లు కూడ రంగులు పోసికొందురు. హోళి పండుగ రెండు దినములు వావివరుసలు మూలమూలల కొదిగి దాగుండును. చివరినాడు ‘ధులండి’ పండుగ. ఆనాడీ సరిసము రంగులనుండి ధూళివరకు పోవును. పెండ, మన్ను, బురద, ధూళి, తాలువంటి పదార్థములుకూడ వాడెదను. ఔత్తరాహలకు సమీపమున నుండుటచే తెలంగాణమునకూడ నీ రంగులు చల్లుకొను నాచారము దినదినము ప్రబలు చున్నది. తెలంగాణమున ‘పాటక జనులు’ కాముని పాటలు పాడుచు వీధివీధులు తిరిగెదరు. కాముని పాటలందు వస్తు వెద్దియైన నుండవచ్చును. కాని సాధారణముగా నవి శృంగారాత్మకములుగా నుండును. ‘హోళిపాట’లు త్వరదేశ వాసులవి. అవి కూడ తెలుగుదన మలవరించుకొన్నవి.

‘హోలి హోలిర రంగ హోలి హోలిర చెమ్మకేళి’ యను మకుటముతో తెలుగు పాటలనేకము పాడబడును. ఈ మకుటము పూర్తిగా హిందీవాక్యము, ‘హోలి హోలిరే రంగ్ హోలి’ యనునంతవరకు సులభముగనే తెలియుచున్నది. ఇక ‘చెమ్మకేళిర హోలి’ యనునది ‘శ్యామ్ ఫేలేరె హోలి’ యనుదాని కవభ్రంశ

రూపము. శ్యామ్ అనగా శ్యామసుందరుడగు కృష్ణుడు. శ్యామసుందరుడు హోలి యాడెనని యర్థము ఈ హోళిపాటల వివరములకై స్రవంతి మొదటి సంపుటము మూడవసంచికలో నేను ప్రకటించిన వ్యాసము చూడవగును. ఇక కాముని పాటలు శృంగారాత్మకములగువానిలో నొక్కటిట నుదాహరింతును.

కాముడ కాముడా	వలలో	కిచ్చెక్కి పోంగా	వలలో
కట్టకాళ్ళ బెసిగె	,,	గంగా రేగుముల్లు	,,
సీతకాళ్ళ బెసిగె	,,	ఓట్టిరేగు ముల్లు	,,
ముల్లు దీయ కాముడా	,,	మొంతెడందలి పోస్తా	,,
ముల్లీయ కాముడా	,,	ముల్లీయవయ్యా	,,
ముల్లెట్లు దీస్తూనే	,,	ఈ మూకాలోనా	,,
కాలెట్ల ముడుదూనే	,,	ఈ కంఠాలోనా	,,
ములువోయి ముల్లాయె	,,	ములికీ చెట్టాయె	,,
చిన్నాచి మంచంబు	,,	నన్నపూవు నులుకా	,,
దానిమీద బడుకున్నా	,,	జాణా లేవరమ్మా	,,
కొదార్చు చిన్నదీ	,,	మబ్బా గొన్నాదీ	,,
కొబ్బేరి కాయల్లా	,,	కొట్టి లేవయ్యా	,,
కొట్టిన లేవాదే	,,	కొమటోం వట్టి	,,
విననకట్టు తోటి	,,	పినరీ లేవయ్యా	,,
పినరిన లేవాదే	1-	వీజాదీ మొగ్గా	,,
సానమీది గంధంబూ	,,	చల్లి లేవయ్యా	,,
చల్లిన లేవాదే	,-	చౌదరులా వట్టి	,,
గుండల పూలన్నీ	,,	గుప్పీ లేవయ్యా	,,
గుప్పిన లేవాదే	,,	గురిజాల గంతి	,,
కాలంటి లేవయ్యా	,,	కరుణించి లేచా	,,
కాలంటి లోగానే	,,	కదిలేనే పణతీ	,,

ఈ పాటయందలి కట్టకాళ్ళ, కంతా, వీజాదీ, శబ్దములు కడకాళ్ళ, క్రంత, విరజాణి శబ్దములకు జానపదరూపములు. పాటయందు సంబోధింపబడిన కాముడు రత్తిప్రియుడో? లేదా సాధారణుడో? ప్రియుని కాముడాయని సంబోధించి ప్రియురాలు తనకు కడకాల బెనగిన (విరిగిన) గంగరేగుముల్లును తీయవలసినదిగా కోరుచున్నది. ప్రియురాలికి కలిగిన బాధను ప్రియుడు గుర్తించెను. ఆమెకు విజముగనే ముల్లు విరిగినది. కాని ప్రియుడేమి చేయగలడు? అది విజనప్రదేశము కాదుగదా ప్రియురాలి పాదమంటి ముల్లు దీయుటకు? అదియొక క్రంత. అవృట

(ప్రజల మూకయుండెను తానెంత కాముడైనను కాముకుడు) లజ్జ విడిచి నడివీధిలో ప్రయురాలి పాదమంటగలడా? పాపమా వల్లెటూరి ప్రయుడు సందర్భోచితముగా మెలగెను. కాని ప్రయురాలి కోపమునకు పాత్రుడయ్యెను. ముల్లు గ్రుచ్చుకొని యూరకుండడుగదా! అది తప్పక సెలవేయును అని సాధారణమగు ముల్లైనచో కడకాలునుండి పాదమున నింకేభాగమునకో సెలవేసి యుండును. అది గంగరేగు ముల్లయ్యెను. కనుక హృదయమున సెలవేసినది. తత్ఫలితముగా నామె (చిన్నది మంచంబు వలలో నన్నప్పు నులుకా) 'చీకటింటి కడకంకటిపై జలదాంత చంద్రరేఖాసదృశాంగియై పొరలి'నది. కుపిత నాయికానునయమునకు కాముడు చాల పాటుపడెను. వీవనలు వీచెను, గంధము చిలికెను, పూలు చల్లెను కాని యామె లేవలేదు. ప్రయురాలి తాపము బాపునట్లు 'విసరిన లేవాదే వలలో విరజాజిమొగ్గ' యనుట యెంతయు రసవత్తరము. చివర కాతడు చేయునది లేక పాదమంటబోయెను. క్రంతలో పాదమంటుటకు సిగ్గుపడెను కాని ఏకాంతమున ప్రయానునయమునకు పాదమంట నాయకుడు వెనుదీయలేదు. కాని యాతడు పాదమంటకమున్నె యామె 'కదలినది'. కదలినది ఆమెకాదు, ఆమెహృదయము. సత్యభామయైనచో వామపాదము కదలియుండును. కాని ఈ రోపన జానపదస్త్రీ. వట్టి బేల. జానపదుల కోపము పాలపొంగు. కనుక తొందరగనే యామె ప్రయాను కభిముఖి యైనది. జానపదుల శృంగారమంతయు నీచమే యనుట ఈగేయము విన్న తరువాత పొసగదు. మూడవ పాదమందలి 'సీతకాళ్ళ' కర్ణమేమో తెలియ రాదు. ఇంకేదేని శబ్దమిట్లు మారిపోయియుండును.

అద్భుత రసగేయములు

జానపదులకు అద్భుతరసాభినివేశము మెండు. సాధారణవిషయములం దలౌకికములు నద్భుతములునగు కల్పనలు చేర్చి పెద్ద చేయుట వారికి వినోదముతో పాటు భక్తియో భయమో పెంపొందించుకొనుట కుపకరించునట్టిది. దుర్భరమగు సంఘటనము కలిగినప్పుడుగాని, అసాధ్యమగు విషయము నాకాంక్షించి యజ్ఞులు సాచునప్పుడుగాని ఏమానవాతీతమగు శక్తియో మంత్రమో యద్భుతపడి చిక్కును మంచుతెరవలె తొలగించిన నెంతబాగుండునను కోరిక అసమంజస మైనదైనను మానవసహజమే. ఇట్టి కోరిక నాధారముగా చేసికొని పొటమరించినవో లేదా వాని ననునరించియే ఇట్టికోరిక లుద్భవించెనో తెలియదు కాని ఇట్టి యద్భుతములు గల కథలనేకములు ప్రతిభాషయందును గలవు. మానవ శక్తులచే పరిష్కారము సాధ్యము కానప్పుడు, దివ్యశక్తుల నవతరింపజేసి యుపయోగించుకొనుట శిష్టులగు ప్రాచీనకవులవలెనే జానపదకవులును అవలంబించిన విధానము. శ్రవణకుతూహలరైన బాలురు తమ నాయనమ్మలనో అమ్మమ్మలనో, ప్రౌద్ధవోవని పడుచు లేముసలియవ్వలనో పలుకరించిన చాలును; ఇట్టి కథలు వేనవేలు వినిపింతురు. కాశీమణిలి కథలు, భట్టివిక్రమార్కుని కథల వంటివి చక్కగా ముద్రింపబడి శిష్టుల కందినవి కాని మౌఖికప్రచారమందున్న ఇట్టికథ లింకను ముద్రింపబడలేదు. అట్టివానిలో కొన్ని గేయరూపమునగూడ ప్రచారమందున్నవి. ఇట్టి కథలు విని జానపదులు దిక్కులేనివారికి దేవుడే దిక్కు'ను దైర్యవచనము గల్పించుకొని కష్టసమయములందు గుండెనిబ్బరిముతో కాలము గడపుదురు. మానవుడెప్పుడును ఆకాశీవి అడుగడుగునను కడగండ్లు మానవునకు కష్టములేక కలిగిన సంపద. ఆశయను జ్యోతి వెలుగున పయనించు మానవునకి మాత్రము సాయము లేకున్న నాతని బాట సాగదు. కథలలో నద్భుతపడిన దేవతలో, మంత్రదండమో, పావుకోళ్ళో, సంచియో, భూతద్దమో, బీజాక్షరములో తమకును

సాయపడునని జానపదుల నమ్మకము. అట్టివి సంభవమైనను కాటాన్నను మనమునకు మాత్రము పెట్టికొంటయని భావంపవచ్చును. ఈ కథలందు శృంగారము, కపటము మున్నగు రసములున్నను అద్భుతమే ప్రధానముగా నుండుటచే ఈగేయకథలను వేరుచేయుట పరిశోధనమున కుపకరించును. ఈప్రకరణమున పరిశీలించబడు గేయములు జానపదులం దధికప్రచారము గాంచినను శిష్టులకు వీరిగురించి యంతగా తెలియదు. కనుక అద్భుతరసపోషణము, దానికై దొరినట్టివి కథాకల్పనము మున్నగు విషయము లిటచర్చనీయాంశములు.

అద్భుతకథలం దన్నిటికన్న నధికప్రచారము గాంచినది 'బాలనాగమ్మకథ'. ఈకథ రెండు వెండితెరల కెక్కుటయే దీని సార్వజనీనత కుదాహరణము. మాయలఫకీరు (మాయల మరాఠి), తలారాముడు, బాలవద్దిరాజు, గాండ్లనంగు, మణిక్యదేవి, తంబళి పెద్దవ్వ, చాకలి తిప్పడు, చంద్రాయుధము-వీనికి ఆంధ్ర దేశమున కావలసిన కీర్తి వచ్చినది. బాలనాగమ్మకథ కన్నడ జానపదగేయముల కెక్కినది¹. బాలనాగమ్మ పేరు ఆబాలగోపాలమున కెరుక. ఈ కథ తెలంగాణమునకు సంబంధించినది. దీనికి సాహిత్యచరిత్రమున గూడ తావు కల్పించినవారు శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు. కథాకాలము నిదమిత్తముగా తేల్చు చెప్పజాలము. పురాణగాథలవలె నత్యంతప్రాచీనమైనదిగా నగుపడినను ఈకథ అంత ప్రాచీనమైనది కాదు. దక్షిణభారతమున పురకలు పాడుకొన్న తరువాతి జరిగిన కథయైయుండును. ఈకథగురించి శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారి యభిప్రాయము గమనింపదగినది. 'అచ్చపు ప్రజాగీతమైన దీని కర్త పేరు గాని కాలము కాని తెలియవు. బాలనాగమ్మ కథలోని స్మృతులు చారిత్రక వీధులలో దూరదూరము అస్పష్టధ్వనులతో వినవచ్చుచున్నవి. అతిమనోహరమైన పురాతనవితావరణము దీని నావరించి దీనికి పురాణగాథల ప్రతివత్తివి కల్గించుచున్నది. బాలనాగమ్మ అత్తవారియూరైన పానుగంటిపురము తెలంగాణములో నల్లగొండ నమీవమున నిప్పటికిని సామాన్యగ్రామముగా నిలిచియున్నది. మహబూబు నగరము జిల్లాలో మరియొక పానుగల్లు కలదనియు అదియే బాలనాగమ్మ యూరనియు కొందరు చెప్పుదురు. ఎల్లయినను కాకతీయల కాలములో ఒక పానుగల్లు ప్రసిద్ధపట్టణమై యుండెననుట చరిత్రాంశము. తైవమతము ఆకాలములో గొప్ప వ్యాప్తియందుండెను. బాలనాగమ్మను చెరగొనిపోయిన ఫకీరు జంగము రూపములో వచ్చుట గమనింపదగినది.

1 దూబి దాసర లావణిగళు దా|| తె. యస్. పరమశివయ్య.

ఈ గాధయందు రెండుభాగములు కలవు. వానిలో పూర్వభాగమే ప్రాచీన తమమైన కథాభాగము. ఉత్తరభాగమునందు మౌలాళి నివాసమైన షక్తి చర్యలున్నవి. మహమ్మదీయులు మొట్టమొదట ఆంధ్రదేశములో స్థావర మేర్పరచుకొన్న కాలమును, వారివిషయమై ప్రజలలో వ్యాపించిన అద్భుతభయ సందేహములును, షక్తిరు వృత్తాంతములో రూపొందినవి. బాలనాగమ్మకథ ఇట్లు క్రమాభివృద్ధి నొంది సర్వాతిశాయియైన ప్రజాగేయమైనది! మహమ్మదీయ సగరము జిల్లాయందున్న పానుగల్లు బాలనాగమ్మకథారంగస్థలమని యధికప్రచారమున్నది. అచ్చటి మూగవోయిన కోటగోడలీ విషయమై పెదవి కదల్చవు. కథలో నాగసర్పముల ప్రసక్తి యధికము. పానుగల్లుకోట సమీపమున చుట్టుపట్లనున్న నాగశిల్పము లీవాధమునకు బలము కూర్చుననుకొందును. ప్రజలు చెప్పకొనెడు కథలు నరేనరి. ఈకథను క్లుప్తముగా సమర్పనాయుతముగా శ్రీహరి ఆదిశేషపుగారు తమ గ్రంథమున పేర్కొని యున్నారు. వారియభిప్రాయము ప్రదేశము గూర్చి భిన్నముగా నున్నది. 'నాగపూజలూ, జంగమారాధనలూ గ్రామీణజీవితములో ముఖ్యాంశాలైననాటిదీ కథ అనీ, తర్వాత కాలానుసారమైన చేర్పులూ మార్పులూ జరిగి ఉంటాయనీ మనం అనుకోవచ్చు. 1542-43 లో గండికోటపద్ధ తిరుమలరాయలకీ పెమ్మసాని తిమ్మానాయుడుకీ యుద్ధం జరిగింది. ఈకథలో వద్దిరాజు పొగ్గొన్న గండికోట కార్మికం అదేనని కవి భావనయేమో! నాగలాపురి చెరువుని కృష్ణదేవరాయలు తనతల్లి నాగమాంటక పేరిట తృప్తిపంచాదట అది 1538 ప్రాంతములో జరిగింది. అంతటనుండు ఆచోట పర్వతారణ్యమయమే. బాలనాగమ్మ కథలో కూడా లక్ష్మీదేవమ్మ తపసు చేసిననాడు నాగమునీంద్రుని గట్టు పాముల కిరవు. వద్దిరాజులు గండికోట కార్యానికెళ్ళారు.

'రాజు యేలే భూమిలోపలాను-నాగళ్ళపూడి గట్టు పుట్టెను

గట్టు పుట్టగ షక్తిరు పుట్టెను.' అని వ్రాయబడింది. ఈ వాక్యములు నాగలాపురి నిర్మాణాన్ని గురించి యేమోనని కూడ అనుకోవచ్చు. ఈవర్ణనలు చాిత్రక విషయాలకు సూచనలేమో ననుట కేవలం అనుమానమూ ఊహాగానమూ అనేఅనాలి వాటిని రుజువు చేయటం సాధ్యంకాదు². కాని పైనపేర్కొనబడిన నాగళ్ళపూడి 'గట్టుక్రిందనే మౌలాళిపేట-ఆపేటలోనే గాంధీసంగు కాపురం'.

1. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర సంగ్రహము. పుట 328.

2. జానపద గేయవాఙ్మయ పరిచయము. పుట 124.

కథానాయిక. ఆమె తన మరణవార్త నెవరికి నెరుకపరచక తొమ్మిది మాసములు బిడ్డల సాకెను. మరణసమయ మాసన్నమైన వెంటనే బిడ్డల దగ్గరికి తీసికొని దుఃఖించిన ఘట్టము హృదయవిదారకము. ఆమె గండము గాచుటకై నవాభోజ రాజెన్నియో ప్రయత్నములు చేసెను. పరీక్షిన్మహారాజుకువలెనే నవాభోజరాజు ప్రయత్నములు ఫలింపవయ్యెను. నాగేంద్రుడీ ప్రయత్నముల నన్నింటిని నధిగమించి భూలక్ష్మీదేవి ప్రాణములు గొనుటకూడ అద్భుతవిషయము భూలక్ష్మీ నివాసమునకు చుట్టునున్న ప్రతిబంధకముల గాంచి నాగేంద్రుడు మాయమై, తొలుత స్తంభము చెంత ప్రత్యక్షమై, మరిల నట మాయమై, ఆమె శయనించి యున్న తల్పమున ప్రత్యక్షమై ప్రాణములు గొనెను. మానవప్రయత్నములచే విధిని తప్పింప రాదనుటకు జానపదులిట్టి యద్భుతకల్పనములు చేసెదరు. సర్పదష్టయై భూలక్ష్మీ మరిణింపు సమయమున నామె భర్తతో 'బాలలున్నారు పసిబాలలయ్య, కడుపెడు బాలల వప్పగించితిని, బాలల నెటుల సాకుతావో నీవు, నేను గట్టిగా వెళ్ళుతున్నాను రాజా, మారుపెండ్లి నీవు అడవలదు రాజా, మారు తల్లివో గట్టిగ వస్తేను, నా బాలలకు అన్నము పెట్టను, నా బిడ్డలకు నీళ్ళ పోయదయ్యా....., అయిన దోషము నాకెందుకయ్యా, నీకు పెండ్లి యాడ బుద్ధి వుండేను, పిల్లలనయిన తగినచోటనయ్య, తగినచోట మనువులు మాట్లాడి అత్తవారింటికి నీవు పంపియైన, వెనుక నీవు వివాహమాడు రాజా' యని బాస చేయించినది. నవాభోజరాజు కొన్నాళ్ళులే యుండెను. కాని ప్రకృతిజన మాతనికి మధుసూతంగి సహాయమున మాణిక్యాలదేవితో పెండ్లి యగునట్లు చేసిరి. మాణిక్యదేవిలో సవతితల్లితనము మూర్తీభవించినది. నవాభోజరాజు ఢిల్లీకి పోయినప్పు డామె ఏడుగురు బాలికల నింతింతనరాని కష్టములు పెట్టెను. కాని చనిపోయిన భూలక్ష్మీ వారిని కాపాడుకొనుట యద్భుతవిషయము. మాణిక్యదేవి మాయలందు నవాభోజరాజు చిక్కుకొని బిడ్డల నడవిపాల్చేసినప్పుడుకూడ ఆకలిచే మలమలమాడుచున్న బిడ్డలకు

‘కన్నతల్లిగా సాయమాయెనమ్మా, అచట మేడిపండ్ల వృక్షాలు గావించె

అరటిపండ్ల వృక్షములు గావించె’ ను. బాల లడవిలో నుండగనే పానుగంటి

వద్దిరాజు-పీరి మేనమామ-వేటకైవచ్చి బాలలను దోడ్కొనిపోయి తనకుమారులు సూర్యవద్దిరాజు, చంద్రవద్దిరాజు, పాపవద్దిరాజు, శరభవద్దిరాజు, కామవద్దిరాజు, రామవద్దిరాజు, కార్యవద్దిరాజులకు పెండ్లి చేపెను. నవాభోజరాజు రాజ్యము గోలుపోయి మరల తన కూతుండ్రు, అల్లుండ్ర సహాయమున రాజ్యమును

బడసెను. కాని కొన్ని దినములకు మాణిక్యదేవి పెట్టిన మందువలన మరణించెను. పానుగంటిలో ఏడుగు రక్క-చెల్లెండ్రు తమ భర్తలతో కొంత కాలము సుఖముగా నుండిరి. అప్పుడు గండికోట కార్యము తటస్థించెను. ఏడుగు రన్నదమ్ములు తమ పట్టణమును తలారి రామున కప్పగించి పయనమైరి. కార్యవద్దిరాజు బాలనాగమ్మ మేడచుట్టు ఏడు గిరులు గీచి వానిని దాట వద్దని ఆజ్ఞ పెట్టిపోయెను ఇంతవరకు పూర్వభాగము.

ఇక ఉత్తర భాగమందున్న కథ—

‘రాజు ఏలే భూమిలోవలాను-నాగళ్ళపూడి గట్టు పుట్టినాది

గట్టు పుట్టగ ఫకీరు వుట్టెను-వాడికి ఒక కోట నాయనా

పైది మేడల నట్టనడుమనూ-వన్నెండు స్తంభాల మసీదున్నాది

మసీదులోనే మాయలఫకీరు-ఆరు పుట్ల అర్చన చదివేను

యేడు పుట్ల ఏకాంతం చదివెను-మూడు పుట్ల ఖురాను చదివెను

వాడు మంత్రకాడు భల్ మాయకాడు ధామ-వానికి భూతాలు నాయన

ఏడు వందలా ఎట్ట భూతాలు - మూడు వందల ముక్కిడి భూతాలు’ వశమై

యుండెను. ‘గట్టు కిందనే మౌలాలిపేట - ఆ పేటలోనే గాంధ్యసంగు’ ఫకీరు యొక్క ఉంపుడుకత్తై కాపురముండెడిది. దానికి సవతిని తేదలంచి ఫకీరొకనాడు అంజనము వేసి ‘వన్నెండామడ దూరమందూన, పానుగంటి వో పట్టమందునాను’ అందమైన బాలనాగమ్మను జూచి చెరపట్ట నెంచెను. ఫకీరు వేషము, బ్రాహ్మణ వేషము, పాములవాని వేషము వేసెను కాని యా వేషము లాతనికి నచ్చలేదు. అప్పుడాతడు

‘జంగం వేషం తీర్చి కట్టినాడు-చంద్రకాంతి తలపాగ జుట్టెను

చేర్చుక్క వో బొట్టు పెట్టినాడు-సూర్యఖిళ్ళలు చంద్రఖిళ్ళలేమి

రుద్రాక్షల కిరీట మమ్మయ్యా-దూధిగ శిరమున ధరించెనేమి’-జంగం వేషముతో

ఫకీరు గాంధ్యసంగు వలదన్నను బయలుదేరి నయనవాది, చిలుకవాది, గంగవాది పట్టణములు దాటి పానుగల్లు చేరుకొనెను. కోట కావలియున్న తలారి రామునికి సంతానము లేకుండెను. అది గుర్తించి మాయజంగము సంతాన విభూతి నిచ్చెను. తత్ఫలితముగా తలారి రాముని

‘జుట్టులో తొమ్మిదివందలమంది బుట్టినారు

నెత్తి గుడ్డదీసి నేలను గొడితేను-మూడు వందలా ముందుగ వస్తారు

ఏడుగురి వో భార్యల చెంతాను-నాడుగు మూడు వందలాన్నారు.’

వాడు ‘బాబు మాకు పప్పులు పెట్టారా’ అని యడిగిరి.

రాముడు 'పన్నెండు పుట్ల శనిగలు తెచ్చాడు-నడివీధిలో పోగు బోసినాడు
 మనిషికి వక గింజి రాలేదు-కోటలు ఎక్కి కేకలు పెడతారు
 నూతుల వెంబడి వేలాడుతారు-వాసాలనిండా ఇరుక్కుపుండురు
 గంప ఎత్తి తీసెను రాముడు-గంపల నిండా పిల్లలున్నారు
 తలారులాచ్చి పాతర దీసిరి-పాతరనిండా పిల్లలు నాయనా'. వీరితో విసిగి
 'జంగమ దేవర బసకొచ్చినాడు-నీ సంత మరి కొల్లబోను కండ్రి
 వక్కనాటికే దూసుకతిన్నారు-నీబిడ్డలు గెడ్డలు జేరాను
 బిడ్డలు వద్దు జంగమ దేవరా-నీకు కోటలోకే సెల్వలిస్తాను
 సంత ముచ్చట సాలించు దేవరా' యని వాడు బలిమూలుకొనెను.మాయ

జంగము మంత్రముచే తలారిరాముని ఏడుగురు భార్యలకు ఏడుగురు సంతానము
 దక్కిరి. జానపదులకిట్టి అద్భుతములు, ఆశ్చర్యములు హృదయాఘాతకరములు.
 ఈ కల్పనలతో మాయల ఘోరమందు వారమోముమగు శక్తిని కల్పించిరి.
 అఘటనఘటనాచతుర్యము మాయలఘోరమన కాపాదించిరి. వాడు తలారిరాముని
 నిట్లు వశము చేసుకొని కోటజొచ్చి తక్కిన కావలివారిని మంత్ర తంత్రములచే
 కట్టివేసెను. ఆరుగురక్కల మేడకు పోయి భిక్షమంది బాలనాగమ్మ మేడ చేరి
 భిక్షకై శంఖమూదెను. అప్పటికి బాలనాగమ్మ ఏడు దినముల వచ్చిబాలెంతరాలు.
 పురుడైన వెడలలేదు. దాదులు వచ్చి

'అయ్యో బాబు జంగందేవర-అంటుముట్టుతో నాగు యున్నాది
 నీకు ఎటుల భిక్షం పెడుతుంది?' యన 'మా జంగాలకు అంటే మన్నాడు.
 అరె బాలనాగమా సంత ఇచ్చినానూ-నాకు భిక్షం పెట్టకపోతేనూ

ఇచ్చిన సంత తీసుక పోతాను' అని బెదరించెను. బాలనాగమ్మ తయవడి
 జంగమునకు భిక్షముపెట్టి సిద్ధపడెను. అప్పుడు పసిపాప బాలవద్దిరాజా ఏడుపుచు

'అమ్మా వినవే బాలనాగమ్మ-జంగందేవర గాడే నాతల్లి
 నాగల్లపూడి గట్టు ఏలేవాడు- మాయలవాడు మాయలఘోర
 వాడికి నీవు భిక్ష పెట్టవలదు-ఘోరువాని పాలై పోతావు

మా తండ్రులు దూరాన నున్నారని తెలియని భాషలో మొరపెట్టుకొనెను.

అది గ్రహింపని బాలనాగమ్మ భర్త గీచిపోయిన ఏడు బెరలు దాటిపోయి
 భిక్షము వేసెను. జంగమువాడు బాలనాగమ్మను రాగి బెత్తముతో నల్లకుక్కను
 చేసి తలారిరాముని మోసగించి కుక్కను వెంటబిడుకొని నాగళ్ళపూడి గట్టు
 చేరుకొని వెండి బెత్తముతో కుక్కను దట్టి ఎప్పటి బాలనాగమ్మగా మార్చెను.

బాలనాగమ్మ తనను విడిచిపెట్టుమని ఫకీరును బలిమాలెను. వాడు వినక యామె పొండు నఖిలపించెను. బాలనాగమ్మ వాని నెన్నియో తీరుల బలిమాలి లాభము లేదనుకొని తన సౌశీల్యమును గాపాడుకొననెంచి

‘నేను పన్నెండేండ్ల వ్రతము పట్టినాను-నా పన్నెండేండ్ల వ్రతము చెల్లితేను

నీవు జెప్పిన మాటలు వింటా’నని ఎత్తు ఎత్తెను. అటులగాక బలాత్కరించినదో ‘నీతల పక్కున పదిలి చచ్చెదావు’ అని శపించెను. ఫకీరు భయపడి బాలనాగమ్మను గట్టుపై నొక ‘మేడలో’ భద్రముగా నుంచెను. ఈశావము రావణునకు నలకూబరు డిచ్చిన శాపమువలె మన్నది. అందువలననే రావణుడు సీతమ్మ నశోకవనమునం దుంచెను.

అచ్చట ఆరుగురు పెద్దతల్లులు, చంటిబిడ్డ బాలవద్దిరాజును పోషించుచు తమతమ భర్తలకు జరిగిన మోసమును లేఖలు వ్రాసి దేగల వ్యారమున పంపించిరి. గండికోట విజయమును సాధించిన వద్దిరాజు 12 వేల సైన్యముతో ఫిరంగులతో గుట్టుపు బలముతో కదలి నాల్గవ నాటికి నాగళ్ళపురి గట్టు చేరిరి. ఫకీరువాడు మాయయుద్ధమున వారి సైన్యమును నాశనము చేసెను. వద్దిరాజులు ఫకీరువాని పట్టుకొని

‘కత్తులు తీసుక నరుక సాగినారు-మూరెడు మూరెడు కండలూనేమి

నాలుగు గదియలు కొట్టిరి వాని-తూతుపు దండో తలగొట్టినారు

పడమటి దండో పుచ్చెను ఫకీరూ-అక్కడ వానిని తల కొసినారు

దక్షిణపు దండో పుచ్చెను ఫకీరూ-అక్కడ వానిని తల దీసినారు

ఉత్తరపు దండలో పుచ్చెను ఫకీరూ-అక్కడ వానిని తలగొట్టినారు

కాల్చి వానిని భస్మము చేసిరి-బూడిదంత జలమున కలిపిరి

జలమునందు పుచ్చెను ఫకీరూ.’ రామాయణమునందు రావణాసురుని వలెనే మాయలఫకీ రెంతకును చావడు. వాడు మంత్రవిభూతి చల్లినంతనే

‘ఏనుగులన్నీ నల్ల రాళ్ళయ్యె-రాజులంతా చావ విండలైరి

వొంచెలన్నీ ఎర్రబండలాయె-ఫిరంగులన్ని నీటికుండలాయె

పన్నెండువేల బలముల ఫకీరూ-రాళ్ళ గుట్టలు చేసె నమ్మలారా’. ఈ వార్తలు

పానుగంటికి తెలిసెను. అప్పుడు

‘పన్నెండు వందల శ్రీలు గనుకనయ్యె-ఈ యారుగురు అప్పాచెల్లెండ్లు

వక్కరేవుకే వచ్చిరమ్మలారా, మూడుపుట్ల నల్లగాజులోయీ

ముప్పది తూముల నల్లబాసలునూ-వక్కరేవున తెంచిపోసిరి

దిన వాములూ చేసి రమ్మలారా’.

బాలవద్దిరాజు పెరిగి పెద్దవాడయ్యెను. ఐదవఏట చదువవేసిరి. 12 ఏండ్ల చదువు బాలుడు 12 గడియలలో నేర్చెను. సాముగరిడీ లమ్మతమ్ముగా నేర్చెను. తాతతండ్రులకు కదలని బొంగరమును కదలించెను. ఒకనాడు బాలవద్దిరాజు తన బాణ ప్రయోగదక్షతను పరీక్షించుకొనుటకై నీళ్ళు నింపుకొని వచ్చుచున్న నంబివారి నరసమ్మ కుండను గొట్టెను. ఆమె దుఃఖించి బాలుని 'తల్లిదండ్రుని చెరలో పెట్టించి, ఇందుకె నీవు బ్రతికినావుచోర' యని నిందించెను. బాలవద్ది రాజుమెను బతిమాలి తలిదండ్రులు చెరబోయినవారై నెరిగెను. (ఇది పల్నాటి పీఠచరిత్రమందలి బాలచంద్రుని బొంగరములాట కనుకరణ మనుకొందును) బాలవద్దిరా జప్పటికి 12 ఏండ్లవాడు. తల్లిదండ్రుల చెరిలు విడిపింప కృత నిశ్చయుడై పెద్దతల్లులు వలదన్నను సిద్ధమయ్యెను. తాతగారి చంద్రాయుధము (అద్భుతమైన శక్తిగలది) ధరించెను. తన వృద్ధిక్షయముల సూచింపగల నాగ మల్లె చెట్టును కోటలో నాటి బయలుదేరెను. (ఇచ్చటినుండి బాలుడు ప్రదర్శించిన యద్భుతకృత్యము లన్నింటి ప్రధానరసము తొణకిసలాడుచుండును) నాగసర్ప మాతనికి మధ్యేమార్గమున తన పడగనెత్తి ఎండ తాకనీయక కాపాడుటయే కాక భవిష్యమును చెప్పెను. ముందు నడచి యొక పట్టణమున పులిని జంపి పులి రాజు కూచురగు సుభద్రను వివాహమాడెను. ఈ సందర్భముననే చాకలి తిప్పని కథ హాస్యపూరితమైనది కలదు. ఆ తరువాత గంగవాటి పట్టణము నయనవాడి పట్టణములందద్భుతముల నెరపి రాచకన్నెల నుద్వాహమగుటకు చెప్పి ముందునకు సాగెను. ఈ తరుణమున నాగంబొట్లను బ్రాహ్మణుని మోసము, అతనికి పట్టిన దుర్గతి, బాలవద్దిరాజుతని నుద్ధరించిన కథయు గలదు. నాగళ్ళపూడి గట్టు చేరుకొని ఫకీరువాడుంచిన పొలిమేర శక్తిచే భక్షింపబడుటకు మారుగా దానితో రమించి తంబిళిపెద్దమ్మతో బాంధవ్యము స్థిరపరచుకొనెను. ఆమెకడ నుండి బాలనాగమ్మకు తన్నెరుకపరచుకొని ఫకీరువాని ప్రాణరహస్యము లడిగించి తెలిసికొని వాని ప్రాణములు సాధింప బయలుదేరెను.

మార్గమధ్యమున గండభేరుండపక్షుల పిల్లల ప్రాణములు కాపాడి తాను సర్పదప్తుడయ్యెను. పానుగల్లు కోటలో నాగమల్లె చెట్టు వాడిపోయెను. కాని గండభేరుండపక్షు లాతని సంజీవినిచే బ్రతికించెను. వాని సహాయముననే బాలవద్దిరాజు సప్తసముద్రములు దాటి, యడవి చేరుకొని వనము వరికి ఫకీరువాని ప్రాణములు ధరించిన చిలుక యుండెడు మంతమామిడి చెట్టును చేరుకొనెను. ఈ కల్పన మంతయు నద్భుతరసపోషణమునకే చేయబడినది.

పక్షుల సహాయమున పంచవన్నెల చిలుకను సాధించి తిరిగి నాలుగు దినములలో నాగళ్ళపూడి చేరుకొనెను. అనాటికే బాలనాగమ్మ పెట్టిన పండ్లెండేడుల గడుపు పూర్తియయ్యెను. ఫకీరువాడు తన్నానాడు నిర్బంధించునని బాలనాగమ్మ దుఃఖించుచుండెను కాని చిలుక బాలుని వశమైనప్పటినుండి పకీరువానికి మత్తీభ్రమణము కలిగెను. బాలవద్దిరాజు తన చెంతనున్న చిలుక నెట్లుచేసిన ఫకీరువాడటల యగుచుండెను. బాలవద్దిరాజు ఫకీరువాని నేడ్చించి వాని చెంతనున్న మంత్ర తంత్రము లన్నియు గ్రహించెను రాళ్ళయి పడియున్న తండ్రులను పైన్యములను బ్రతికించెను. తల్లిని దీసికొని ఫకీరుతో, గాండ్లసంగోజితో పల్లకి మోయించుచు బాలవద్దిరాజు గృహోన్ముఖుడయ్యెను. మధ్యేనాగమున చూటయిచ్చిన కన్నెల నుద్వాహము పానుగల్లు చేరుకొనెను. సీతమ్మవలెనే బాలనాగమ్మకు అగ్నిపరీక్షలు తప్పవయ్యెను బాలవద్దిరాజు తన తల్లలకు తండ్రులకు మరల వివాహములు చేయించెను. ఫకీరువానితో నాగళ్ళపూడిగట్టు చేరి వాని ధనమంతయు చూచెను. ఫకీరువాడు సమయము చూచి తన చిలుకను పట్టుకొనెను. కాని చిలుక తల బాలవద్దిరాజు చేతిలో కాళ్ళు ఫకీరువాని చేతిలో చిక్కుకొనెను

‘విడువర విడువర బాలవద్దిరాజా నేను విడువను మాయలఫకీరా

అవతలగాను ఇవతలగాను ఇద్దరి సందున గయాగొట్టెను!

అల్లా ఖుదా యంతా ఫకీరు సాహెబు, బోరుకొండవలె విసుచుకబడినాడు

ఫకీరువాని ప్రాణము పోయింది, చిలుక జచ్చెను ఫకీరు జచ్చెను.’

బాలవద్దిరాజు ఫకీరువాని ధన మచ్చోటనే నద్వినియోగపరచి తన పట్టణము చేరి సుఖముగా నుండెను.

రాజాయణమున రావణునకున్న యద్భుతశక్తులు వాని క్రౌర్యమును చాటుటకును, అట్టి యధర్మముపై విజయము సాధించుటకు వానికన్న సధిక బలుడుగా చిత్రింపబడిన రాముని శక్తి మరింతగా పెంచుట యున్నట్లే. ఫకీరువాని మొదట నద్భుతశక్తి యుక్తునిగా చిత్రించి వానిని నిర్ణించు బాలవద్ది రాజును అంతకన్న గొప్పవానిగా నద్భుతరసపోషకముగా జానపదులు చిత్రించిరి, నాయకోత్కర్షవర్ణన కిదియొకపద్ధతి! క్రూరుడుదుర్మార్గుడెంతబలసంపన్నుడైనను

1. చచ్చెను

2. పంశవీర్యవ్రతాపాదీన్ - వర్ణయత్వా రిపోకపి!

తజ్జయీన్నాయకోత్కర్ష - వర్ణనం చ ధివోతి నః॥ దండి - కావ్యాదర్శము.

ధర్మము ముందర నోడిపోవునను నీతి ఇట్టి యద్భుత కథలం దంతర్లీనముగా నుండి జానపదులకు ధర్మాధర్మసంఘర్షణమున చేయూత నిచ్చి కాపాడును. కనుకనే బాలనాగమ్మ కథను తెలుగులపాలిటి చిన్న రామాయణమంటిని.

నమ్మరానంతటి యద్భుత కృత్యములతో, అలౌకికవిషయములతో నిండినది 'కమ్మవారిపణతి పనల బాలరాజు కథ' దీని జీవము వర్ణాంతరవివాహమని తెలియనగును. పాటకజనమునం దీనాటికిగూడ వర్ణాంతరవివాహములు లేవన్నచో నాటి సంఘమర్యాద లెట్లుండెనో ఊహింపవచ్చును. ఒకటి రెండు అధునికభావము లున్నను వాతావరణము మాత్రము పుక్కిటి పురాణయుగము నాటిదిగా గన్పించును. జానపదుల కిట్టి యసహజములగు నద్భుతకృత్యములపై నభిమానము మెండని ఇదివరకే తెలిపియుంటిని.

దీనిని వ్రాసినది కడియము గ్రామవాస్తవ్యుడు కిన్నెర నాగయ్య కొడుకు వీరాస్వామి యనునాతడు. ఇందలి కథ యిది.

‘ఉత్తరాన దేవేంద్రుని నగరిన్, మించుచుండు మహా నందికొండ
కొండయేలిక శూరుండు, ధీరుండు, సత్యసంధుడు, నందివర్ధనుండు
అర్థికల్పకభూజుండు, భోజుండు, కలికిరాజును పేరిట విలసిల్లు.’

కలికిరాజును నీ కమ్మదొరకు సంతానము లేదు. ఒకనాడీతడు పొలము దున్నించు చుండగా నాగేటి చాలులో నొకబిడ్డ లభించెను. కమ్మదొర ఆమెకు సీతయని పేరుపెట్టెను. తరువాత కమ్మవారి పణతియను నామముకూడ ప్రసిద్ధమయ్యెను. పణతి అతిగారాజముగా పెరిగి పెద్దదయ్యెను. తండ్రి యామె నెవరు చూడకుండ ఏడుమేడలపై నుంచెను. ఇట్లుండగా చంద్రశేఖరుడను వెలమదొరకు

‘సాంబమూర్తి సదస్వరమున ప్రభవించె, చావువృట్టుకలెని బాలుండు
వాని నామము బంగారు బాలుండు, అల్లారు ముద్దుగా నెదిగినాడమ్మా.’

బంగారు బాలుడు తన 16వ సంవత్సరమున ఆరులక్షల గోగణముతో నంది కొండకు వచ్చెను. ఆవులను మేపుచు నాతడు

‘ఏడు మెట్ల కిన్నెర చేతబట్టి, కిన్నెరకు శ్రుతిజేర్చి బాలుండు
రాగమాలికల్ బాడె రంగురంగ, పశువులు మేతను వదలి చూడంగ
అప్పుడు పాటను పణతి యాలించె. తనదు దేహము మరచె తండ్రిని మరచె’.

పణతి రహస్యముగా మేడ దిగి బాలుని సమీపించి, అతని రూపమునకు గావమునకు మెచ్చి మోహించి తనను చేపట్టుమని కోరెను. పశువులు గాచెడు

బాలుడు (బాలరాజు) ప్రవరునివలె పణతి ప్రేమను నిరాకరించెను.

‘కన్యకా సీవెవర వీరితి నొంటి, రానానె నీదగు రాణివాసమును
వదలి వచ్చుట నీకు పొంకమే భామ, ఎవరైన జూచిన నేమిచెప్పుదురు
నీకిది సరికాదు పోపొమ్ము వదలి, పెండ్లికిప్పుడు నేను వేసారలేద’నెను.

అప్పుడా పణతి

‘వచ్చి వరించిన వలదు పొమ్మనుచు, త్రోయు వెంగలియున్నె ధూతత్వమేల
కమ్మవారల యింటి కామినిన్నేను, నమ్మి వచ్చితి నయ్య వమ్ము నేయకుము
నాతల బుద్ధినే నాకు వరింప, శ్రీకృష్ణ రుక్మిణి జేరదే మున్ను’ అని సమాధాన
మిచ్చెను. బాలరాజుమెను వదలించుకొనుటకై

‘వెలమ కమ్మల కెల్లు వెలది పెండ్లియగు, వసిదాన వగుటచే పరికింపలేద’నెను
కాని కమ్మవారి పణతిమాత్రము,

‘కులము నడ్డుగజేసి కొఱత లేంచెదవు, కులమన్న నేమయ గుంపండుకాదె
గుంపులో నెదియైన గుంపు కదయ్య, వెలమ కమ్మలరీతి గలదె పుట్టుకను
ప్రేమ యుండిన చాలు పెండ్లికి చాల, మనసు పట్టని పెండ్లి మరియేల బాల
నా మదికెక్కిన నాడెంపువాడ, వగుటచే నన్ను చేపట్టంగవచ్చు

పట్టకుండిన నీకు పాపంబు వచ్చు, ఆడుగోడున బోకుమయ్య శృంగార’యని తనపట్టు
విడువదయ్యెను. అచ్చటనుండిన క్షేమము లేదనుకొని బాలరా జడవుల సంచరింప
దొడగెను. కమ్మపణతి యాతని ననుగమించెను. వీరలిద్దరటుల పోవుచుండ,
‘జోడువండ్రులు పొడిచిన విధముండె’నట. ఏతీరుననైన నామెను వదల్చుకొన
వలెనని బాలరా జొలోచించుచుండెను. ఆసాధ్యములు నమానుషములునగు
పనులొనర్చిన నిన్ను పెండ్లాడుదునని బాలుడామెతో ననెను. ఈతీరున నయిన
దప్పించుకొనవలెనని బాలరాజు ఎత్తుగడ రావుల చెరువు సమీపించగనే బాలరాజు
కాలముగాని కాలమున

‘పట్టరాని పెనుమబ్బులు పట్టవల్సె, కటికిచీకటి తోచకయుండవలెన్
ఊరిమీద నొక చినుకును లేకుండ, అడవిమీద నొక వానయు లేకుండ
నడిమి చెరువులో వానలు కుర్వవలెన్, చెరువులు విండి వాగులు పారవలెన్
కొత్తచెంబు తా చేతపట్టుకొని, ధరణిమీదనూ నిలిచినట్టలా
నీళ్ళపైననూ నడువవలయును, ఏడు మునుగులు మునుగవలెన్
ఏడు చెంబులా నీళ్ళు జేవలయు, కొలిచి వడిలో నీరు బోసికొని
ఒడిలో నీరు ఒలికిపోకుండా, కట్టిన చీరయు తడిసిపోకుండా

నుదుటను కుంకుమ రాలిపోకుండా, నోముదండలే నానిపోకుండా
 ఏడు అడుగులు నా కెదురు చుట్టూ, ఏడుచెంబుల పీళ్ళు తెమ్మా
 ఇది చేసిన వెనుక పెండ్లిమాటలను, వెనుక చూచెదములే కమ్మపడతీ యనెను.
 పణతి అష్టదిక్పాలకులను వేడ్కొని బాలరాజు చెప్పినంత చేసినవి. ఇట్టి యద్భుత
 కృత్యములు కల్పించి జానపదు లాయాపాత్రములను పోషించి వారయందు
 భక్తిగౌరవములు పెంపొందించుకొందురు. తప్పించుకొనుటకై వేసిన ఎత్తుగడ
 విఫల మగుటతో బాలున కాళ్ళర్యమున కన్న భయ మెక్కుడుగా కలిగినది.

‘ఎంత మోసము చేసెనయ్య భామా. నమ్మరాదుగా యికను నమ్మరాదు
 అడువారల వికను నమ్మరాదు, అడువారిల నమ్మి బ్రతికి పవరు
 అడదానిని నిన్ను నమ్మరాదు, అడ్డకత్తితో తెగవెయ్యవలయు
 కట్టబోకల విద్య నేర్చినావు, మాయకారుల విద్య నేర్చినావు
 యెఱ్ఱమారమ్మ పదవులు నేర్చినావు, మంత్రాలు తింత్రాలు నీవు నేర్చినావు
 తోడుబోకుల విద్య నేర్చినావు, దుష్టమార్గల వరుస నిలిచినా’వని మార్గము
 పట్టెను. అతని బతిమాలుచు కమ్మపణతి వెంటనంటెను. త్రోవలో నొక
 శివాలయమున నున్న నందిని ఆవుగా మార్చి, కోడె లేకయే చూలు నిలుచునట్లుచేసి,
 దూడను పుట్టించి, అడుగులేని దుత్తలో పాలు పిండి, నిప్పులేకుండ కాచి, తోడు
 లేక పెరుగుచేసి, కవ్వము లేక చల్ల చేసి, వేపకాయంత వెన్న దీసి, ఏడుగిద్దెల
 నెయ్యి చేసి, అరచేత విడుకొన్న పెండ్లి యాడెద ననెను. కమ్మవారి పణతి
 ఈసారియైనపెండ్లాడునని తలచి సకలదేవతల ప్రార్థించి యాయద్భుతకృత్యమును
 నెరవేసినది. పాడిపంటలకు కమ్మవారికి పెట్టినది పేరు. వారి ప్రసిద్ధి యిందు
 సూచితము. అదిచూచి బాలరాజు

‘అబ్బా చెడితిర దీని కొంపగాల, దయ్యమో పెను భూతమోరా

పెండ్లిమీద నాకు ప్రేమలేదు భామా, పెండ్లిమీద నాకు ప్రేయములేదు భామాయని
 త్రోవబట్టెను. ఇట్లు పోవుచుండ వారికి రక్తదూళిపురపు కోమటి యొక డెదు
 రయ్యెను. బాలరాజు పణతి నాతని కప్పగించి వెడలిపోను. పణతి కోమటిని
 మోసగించి మరల బాలుని జేరి

‘నేనేమి జేసిన విడువజాల నిన్ను, ననేమి జేసిన మనస్సు త్రిప్పజాల
 దేహమెల్లను నీకు విచ్చదాన, ప్రాణమెల్లను నీకు విచ్చదాన
 వదలిపెట్టిన వదలుదాన గాను, విడిచిపెట్టిన విడుచుదాన గాను
 భూమిలో దాగిన వదలుదాన గాను, నీళ్ళలో దాగిన వదలుదాన గాను

అగ్నిలో దాగిన వదలుదాన గాను, గాలిలో మఱిగిన వదలుదాన గాను

ప్రాయమైనది ప్రక్కనుండంగ, చనువు గలయది ప్రక్కనుండంగ

వలచి వచ్చెనది ప్రక్కనుండంగ, తానే వేడునది ప్రక్కనుండంగ

నిదురెట్లు వచ్చెనో నీరెండయందు, చాలుచాలుర కోవమేల బాల

ఏల ఈవలమేల గోపాల, ఏలరా నీకిది వెలమశ్రీబాల' యని ప్రార్థించెను.

అతడు వినక పారిపోయెను. కాని పణతి భేతాళుని దలచి అతని సహాయమున మరలించుకొనెను. బాలరాజున కాకలి యయ్యెను. అతడు

‘ఆకలైతెనే కమ్మవారి పణతి, అన్నముంచవే కమ్మవారి పణతి

అన్నముండిన ప్రాణము లికనిలుచు, అన్నముండిన పెండ్లి యాడవచ్చు’ననెను.

పణతి బాలునికి రీ వరహా లిచ్చి రక్తధూళిపురమున కేగి వంటసామగ్రి దెమ్ము

వండిపెట్టెద ననెను. బాలునికి ధనము చూచినంతనే పణతిపై మక్కువ కలిగెను,

ఆమె నాతడుద్వాహమగుటకు నిశ్చయించుకొని సామగ్రిని దెచ్చుటకై రక్తధూళి

పురమున కారాత్రి వయనమయ్యెను. పోవునప్పుడామె నొకచో అరణ్యమందు

భద్రముగా నుంచెను. బాలునిచెంత బంగారము చూచి సామాగ్రినమ్ము బచ్చుకు

భ్రాంతి కలిగెను. అతని ధనము లాగికొనవలెనని బుద్ధిపుట్టి

‘మనకు ధర్మ మధర్మమనగ గలదె-వచ్చిన దెల్లను వరపు చేయవలయు

రానిదంతను లాగి చేర్చవలయు’ నని ధనము తీసికొని సామగ్రి నిత్తునని

కత్తితో బాలుని చేయి నరికెను. బాలుడు పరుగెత్తి ప్రక్కనున్న ఆకుతోటలో

ప్రాణములు కాపాడుకొనెను. కాని యాతోటకాపు లాతని దొంగగా భావించి

పట్టి తలనరికిరి. తెల్లవారువరకు చూచి కమ్మపణతి రక్తధూళిపురము ప్రవేశించి

బాలునికై వెదకుచుండెను. ఆమె కావట్టణమున బాలుని శిరము కానుపించెను.

బాలుని కళేబరము చెంతజేరి ఆమె విలపించుచుండ పురజనులొమెను దొంగవాని

భార్యయనుకొని పట్టి బంధింపనెంచిరి. అప్పుడామె

‘అయ్యలార నామాట వినుడి మీరు, దొంగనంచు మీబుద్ధి తోచెనేని

అగ్నియందు దూకి వత్తు నిజము, తప్పిపోయినం దగవు చూచుకొను’ డని

దేవతలనుదలచుకొనియగ్నిగుండముల కల్పించుకొనెను. భేతాళునితో చుట్టునున్న

కావలివారలు పారిపోకుండ చూడుమని చెప్పి పణతి అగ్నిప్రవేశ మొనర్చెను.

ఒక క్షణము ఆమె దానిలో మాయమై దేవలోకము చేరుకొనెను. అప్పుట తన

అధ్గరక్కల కలిసికొనెను. వారామెకు పూర్వజన్మ ప్రకారము జ్ఞప్తిచేసిరి.

‘దేవనాథుని కూర్మి నందనలము, భూమికేగగా వలయునంచు మనము

తండ్రి నడుగగా నిన్ను నిలుపు మనియె, మాకు నుత్తరువచ్చి పొమ్మనియె

మేము భూమికి వచ్చుచుండగను, మమ్ము వదలగలేక మాతోడ నీవు
వచ్చినా వదిగాంచి రయమున దండ్రీ, మర్త్యలోకమునందు నిడుమ గుడువ
శాపమిచ్చినది జ్ఞాపకము లేదే, అంత నీవు దేవేంద్రు కాళ్ళు మ్రొక్కి
భూమి గోడులను గుడువజాలనయ్యి, కరుణసేయుమా నన్నుగన్న తండ్రి
అనుచు వేడగా నతడు కరుణచేసి, నీ కమానుషశక్తు లిచ్చె నతడు'.

ఇంత చెప్పినగాని ఆమెకు పూర్వసంస్మృతి రాలేదు. అప్పుడామె యక్కలతో
'జ్ఞానికి వచ్చినది వొక్కనాడు మనము, జలము లాడచు భూమినుండ నొకడు
సత్యసంధుడనో యక్షనందనుండు, నుందరాంగుడు రాగ నతని జూచి
మోహమొందినదాదిగ మనతండ్రి, నాకు నుత్తర మిచ్చుట లేదనుచు'

తండ్రి తన కనుజ్ఞనీయని కారణమును చెప్పెను. అక్కలామెతో

'బావ సత్యసంధుడె బాలరాజు, శాపవశమున నిన్ను మరచినాడు

శాపవశమున తన్ను మరచినాడు, భయముజెందకో చెల్లె నీవు వేగ

భూమి కేగుమా శాపమోక్షణంబు, కొంది కాలములోన నీకు నగు' నని పుష్ప

హారమును పసిడి బెత్తమును ఇచ్చి పంపించిరి. కమ్మపణతి మఱి నగ్నిగుండమున
సాక్షాత్కరించెను. అప్పటికే పారిపోదలచిన నచటి కాపువారల భేతాకుడు
మ్రుంగియుండెను. పణతి పుష్పహారము పసిడి బెత్తముల సహాయమున బాచని
బ్రతికించెను కాని బాలరాజామెను నిరాకరించి మరల ప్రయాణమయ్యెను. చూర్ల
మధ్యమున పణతిచే పూగ్యమువలెనే రెండుమారు లద్భుతకృత్యములు చేయించి
పరీక్షించెను కాని యామెను స్వీకరింపడయ్యెను. వారొక దేవతమున నిద్రింప
దొంగలు వచ్చి బాలరాజును చంపి పణతికై తమలో తాము సుందోప
సుందులవలె పోరాడి యంధులైరి. పణతి మఱి బాచని బ్రతికించుకొనెను.
ఒకనాటిరాత్రి జంబునారాయణ పట్టణమేలు ముత్తరాసి రాజొకడు మత్తుమంటలు
చల్లి యామె నెత్తుకొని పోయెను. ఇప్పటికి బాలునికి కనికరము కలిగెను పణతి
తలచినంత మాత్రమున తండ్రిమఱియు తదితరదేవతలప్రత్యక్షమై వారిరువురికి
పెండ్లి చేసి పారటనుండి దేవలోకమేగి కొంతకాలముండి తరువాత
వైకుంఠమేగిరి.

శిష్ట సాహిత్యమును విమర్శించు దృష్టితో జూచిన నిట్టి యద్భుత కథలందు
నెరసులు లభింపకపోవు. కాని యవి నెరిసులనుటకన్న జానపదుల యద్భుత
రిసప్రీతిగా, వారి చిత్రవృత్తి కనుకూలమైన భావములుగా చెప్పుకొనవలయును.
ఇట్టి యద్భుతములు నరొకకములు నమానుషములగు విశేషములగూర్చి

జానపదులు పాటలు పాడుకొని సంతోషింపరు. మాదయగారి మల్లన రాజశేఖర చరిత్రము-శ్రీనాథుని శివరాత్రిమాహాత్మ్యము ఇంతకన్న నమ్మిక కలిగించునట్టివి కావు. జక్కన పిత్రమార్కచరిత్రము, రుద్రకవి నిరంకుశోపాఖ్యానము మున్నగువి అతిరీకచర్యల నామోదించునట్టివే. ఈ బాటలో జానపదులు మరి కొంత దూరము సాగిరినచో ఇరువురి ఆశయములం దేకతయే కాన్పించును.

అద్భుతకథాగేయములందు 'గాంధారి కథ' అగ్రగణ్యము; పురాతనము కూడ కావచ్చును. దీని పౌరాతన్యముగూర్చి శ్రీ పేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు గాల్లభిప్రాయపడినాడు. 'ఇదొక పవిత్రమైన జంగంకథ. కవిపేరు తెలియదు కాని ఈ కవే కుమారరాముని కథ అను మరొక జంగం కథ కూడ రచించేడు. గాంధారి కథ క్రీ.శ 1300 ప్రాంతపు రచన కాకతీయ ఆంధ్రమహా సామ్రాజ్యాన్ని రుద్రమదేవి అను స్త్రీ (1280-1295) పరపాలించింది. ఆమె నేర్చుకొని ప్రజలు ఆశ్చర్యపోయి 'ఈమె మహా మాంత్రికరాలా' అనుకొన్నారు. ఆమెయొక్క వివాహపు కథను జంగం కవి ఈ కథలో నిగూఢంగా తెలియ జేసేడు. 1

శ్రీహరి ఆచార్యులుగారి యభిప్రాయ మిటులున్నది. 'ఇలాంటి తాంత్రికవ్యవహారాల వర్ణనలెన్నో ఈ గ్రంథంలో ఉన్నాయి. అవి ఈనాడు పరిపాటి కాదు. అందుచేత ఈ కథారచన పర్వతాల మల్లయ్య భక్తులు తాంత్రికవిధానంలో నిమగ్నులైన 11-12 శతాబ్దాలలో జరిగిందేమో ననీ, తర్వాత దీనిలో మార్పులూ, చేర్పులూ, జానపదవాఙ్మయానికుండే సహజ గుణానుసారంగా జరిగాయేమోననీ ఉపించవలసి వస్తోంది 2.'

పై యిరువురు విమర్శకు లించుమించుగా దీని పౌరాతన్యమున నేకాభిప్రాయము గలవారే. నా యభిప్రాయముకూడ సంతియ. ఐనను జానపద గేయ విమర్శనమున కవికిగాని కాలమునకుగాని తావులేదని తొలుతనే మనవి చేసి యుంటిని ఇదమిత్యముగా నిర్ణయించుటకు ఆధారము లేమియు దొరుకనప్పుడు ఊహగానముమీద ఆధారపడియుండవలసినదే. అట్టి యూహనే పై విమర్శకులు చేసియుంచుచు పేకుమళ్ళు వరీకథ రుద్రమదేవి వివాహకథ యనిరి. దానితో నేనేకీభవింపజాలను. రుద్రమదేవి వివాహకథయని నిరూపించుట కిందేమి యాధారములును లేవు. కేవలమా కాలముననున్న రాణియగుటచే నీకథ నామెకు

1. ఐం. ఆగస్టు, 1953.

2. జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము, పుట. 136,

అంటగట్టుట భావ్యముకాదు. గాంధారికథ 'ఇదికథ ఇదిమార్గ మినుపింతు వినుడి' యని కుమారరాముని కథవలెనే ప్రారంభ మగుచున్నది. ఇదికూడ దానివలె కంపిలి రాజ్యములోని గాధయే. దీనిలోకూడ తపము, సంతానప్రాప్తియు కలవు. ఇంతమాత్రము సాక్ష్యమునుబట్టియే రెండును ఒకరే రచించిరను యేకుమళ్ళవారి నిర్ధారణము తొందరపాటనిపించును. కథయందు రాజులు రాణులుగా నున్నవాడు నిజముగా సాధారణులుకూడ కావచ్చును. సాధారణుల కలౌకికాద్భుతమాహాత్మ్యములం దగిలించుకొనెడు జానపదు లిట్లు చేసియుందురనుటలో పొరపాటేమియు లేదు. అంతియకాని రుద్రమదేవియే గాంధారిగ పరిణమించిన దనుట కెట్టి యాస్కారమును లేదు. నిజామాబాదు జిల్లా ఎల్లారెడ్డి తాలూకాలో గాంధారియను గ్రామమున్నది. ఒకప్పుడది నరేంద్రరాజు రాజధాని. దానిపూర్వనామము దేవర పట్టణము. గాంధారి గ్రామమున ఇప్పటికిని ఈకథ కొంది మార్పులతో ప్రచారమందున్నది. అచ్చట గాంధారి బాలరాజుల విగ్రహములుకూడ కలవు. అచ్చటి పురావస్తువులు, ప్రచారమందున్న ఐతిహ్యములు, భావి పరిశోధకులకు గాంధారి బాలరాజుల పిన్లైన చరిత్రము తెలిసి కొనుటకు ఉపకరించగలవు. ఈ విషయ మింతటితో చాలించి ముద్రితకథ నారయుదము.

ఆరంభమున కవివాక్య మిట్లున్నది.

'ఇదికథ ఇదిమార్గ మినుపింతు వినుడి, పురజనులార వో పుణ్యాత్ములార
అది యెట్టికథ యనగా వినుపింతు, ఆహంపి విరూపాక్షి ఆనెగొందిభూమి
కెంపిలి గంగావతనియేటి గ్రామ, దేవరామర వీరగుంభిని రాజు
విక్రమార్కుండగు ఆతనికి నిజరాణి అలికులవేణి,
చిత్తరి కాంక్షోది యనునది తారశీల పట్టణము'.

ఈ తారశీలపట్టణమును జానపదకవి మనోహరముగా వర్ణించినాడు.

ప్రాద్దుపోయి చూచిన పొన్న పూచినట్లు- జామోయి చూచిన జాణి పూచినట్లు
నెబ్బర నేరేళ్ళు మోడుగ బూచిన, చందం అదిగాక ఇంటింట
నాళికళదము యరువైన మేడలు, పొడుగాటి మిద్దెలు భువనేశ్వరాలు
అడుగుడుగు బావులు అటకూటములు, చిరుమల్లెకాలలు చిత్రకాలయ' నున్నట్లుగా
వర్ణించినాడు. సూర్యనారాయణస్వామి మేలుకొలుపు పాటలో సూర్యునివర్ణించుచు
'పొడువ్వు బాలుడు పొన్నపూచాయ'యను నిట్టివర్ణనమే కలదు.

తారశీలపట్టణమును వశపతి (వసుపతియో - వశుపతియో కావచ్చును)
రాజు పరిపాలించుచుండెను. ఆతని భార్య దేవవద్యగంధి. 24 ఏండ్లు గడచినను

అమెకు సంతానము కలుగలేదు. సంతానార్థమై పద్మగంధి పెక్కునోములు నోచెను. కాని లాభము లేదయ్యెను. చివరకు భర్తృనాజుగొని రాణి శ్రీశైల వర్చసమునకు పోయి మల్లికార్జునస్వామి నన్నిదిని ఘోరమైన తపమాచరించెను. ఈ తపోదీక్ష సత్యదృఢముగా వర్ణించినాడు. స్వామి ప్రత్యక్షమై 'ఆయుస్సు లేని మగజాలను ఇచ్చేదా లేక-ఆయుస్సుగలిగి అయిదవతనం గలిగిన అడజాలను ఇచ్చేదా' యీ ప్రశ్నించెను. వరమిచ్చు భగవంతు డీటులేల ప్రశ్నింపవలెనను ప్రశ్న సాధారణముగా మనకు కలిగినను ముందుముందు వచ్చు కథాపోషణమున కిది యత్యంత మవసరము. మృకండ్వాది మునులకుగూడ నిట్టి చిక్కు తటస్థించుట మన పురాణములు చాటుచున్నవి. రాణి కూతురునే కోరెను. శివుడా బిడ్డ కుండెడు లక్షణములు చెప్పి శివగాంధారియని నామకరణము చేయుమని ఫలమొనగి తిరోహితుడయ్యెను. రాణి తారశీలపట్టణము చేరుకొనెను. ఫల మూరించి సద్యోగర్భము ధరించి ప్రసవవేదన ననుభవించుచుండగా రాజు గారు బ్రాహ్మజాజ్ఞచే దేవళమున 'పడమటి భాగాన వున్న సందులను, తూర్పు భాగానికి గిరులను తిప్పెను'. రాణి సుఖప్రసవ మయ్యెను. శివుడు చెప్పినటులే అబాలకు 'పీపున వింజామరి, అంకలున తామరపద్మం, బొడ్డున హణిక్యం, కన్నుల చింతామణి. పండ్లను పరిశవేది, నొసట చిత్రకన్ను పీఠాతిరేక, ఒంటిజడ' యుండెను. ఈవర్ణనముకూడ జానపదులకు సర్వసాధారణము. మహిమోపేతులగువారిని వర్ణించునప్పు డీటాలు తప్పవు. కాలజ్ఞు లామె జాతకమును చూచి మేనమామగండమని చెప్పిరి. గాంధారి మేనమామ సుహితుడు వారిగాండ పట్టణము పాలించుచుండెను. అతని తండ్రి మాంధాత. గాంధారి ఐదేండ్లదయ్యెను. రాజదంపతు లొక బ్రాహ్మణతాపసిని పట్టితెప్పించి గాంధారికి విద్యాబుద్ధులు గరప నియమించిరి. గాంధారి శీఘ్రకాలముననే సమస్త విద్యలు నేరెను. గురువుగారికే తప్పులు కదెను. గాంధారికి తోడెవ్వరులేక చదువుకొనుట యిష్టము లేకుండెను. తల్లిదండ్రు లది గమనించిరి. తోడుకై సుందరగిరి పట్టణపు గాండీవరాజు కుమారుడు బాలరాజును రప్పింప దలచి. గాండీవరాజు తారశీలపట్టణపు రాజుగాకి బాసమరిది. గాండీవరాజు భార్య రామక్క గాంధారికి మేనత్త. వీరికి యేగంటిళ్ళరుని వరమున బుట్టినవాడు బాలరాజు. ఒకప్పుడు గాండీవరాజు బావగా పై తిరుగుబాటు చేసి తత్ఫలితముగా 'సోలేడు బియ్యం, తోటకూర కట్ట, పాతిక కాసులు గ్రాసం'గా బ్రతుకుచుండెను. బాలరాజు సామమార్గమున రాకున్న బలవంతముగా పట్టితెండని రాజుగారు పట్టిరి

నంపిరి. రామక్క కీడు శంకించి బాలరా జూరలేడని బొంతెను. కాని వారి! బాలరా జూరనే యున్నట్లు తెలిసెను. బాలుడప్పుడు సాధనాల గరిడీయందు

‘ముందర లమువున వోరీ ముత్తుంరాళ్ళ గోతమును గోట జిమ్మెను

వెనుక లమువున వోరీ ఏదుంరాళ్ళ గోతం ఎడమకాళ్ళ జిమ్మెను

జారుడుబండ దూకులు జీరుబండ మీదికి జీరుబండ దూకులు జారుబండమీదికి’

సాధన చేయుచుండెను. జెట్టిలాతని చూచి భయపడి బలవంతము పనికిరాదనుకొని పసుపతిరాజుగారి మాటలు మనవిచేసి తిరిగివచ్చిరి. బాలరాజు తల్లితో మేనమామ యింటికి పోదుననెను. జరిగిన పరాభవముచే కృశించు తల్లి బాలరాజును వలదనెను. కాని బాలరాజు మామతో మాటలాడి పోయిన రాజ్యము తిరిగి సంపాదించునని తల్లికి నచ్చచెప్పి, అశ్వమెక్కి బయలుదేరి, తారశీల పట్టణము చేరుకొనెను. పసుపతిరా జల్లుని సగౌరవముగా నాహ్వానించెను. బాలరాజు మామగారిని (తన తండ్రికి చేసిన శిక్షకు) దెప్పిపొడిచెను. కాని పసుపతిరాజు అది సహృదయతతో స్వీకరించెను. బాలరాజు తానట నుండుట తన తల్లికి ఇష్టములేదని, తిరిగి పోయెదనని చెప్పెను. పసుపతిరా జాతని భోజనము గావించుకొని పొమ్మనెను. పద్మగంధి, బాలరాజు అందఱందఱులు, తెలివి తేటలు, బలకౌర్యములు చూచి ఆతడు తమ నగరమున గాంధారికి సహపాతియై యున్నచో ముందుముందు ప్రమాదము సంభవించునని బాలరాజును తొందరగా పంపించుటకు యత్నించుచుండెను. రాజుగారల్లునికి కట్టుములు, కానుకలు ఐదూళ్ళు అరణమిచ్చిరి. ప్రయాణమగుటకు ముందు గాంధారీబాలరాజు లొకంనొకరు చూచుకొనుట సంభవించెను. ఒకరి రూపముల కింకొక రాశ్చర్య పడిరి. బాలరాజు ప్రయాణ మాపుకొని గాంధారికి సహపాతియయ్యెను. పసుపతి రాజు గాంధారిని బాలరాజుకిచ్చి మునుముందు పెండ్లిచేయ నిశ్చయించుకొనెను. పద్మగంధిమాత్రము తనకూతురు నీదరిద్రునినుండి తప్పించి సుహితునకీయ దలంచెను. చదువుసాములప్పుడుకూడ వారిరువురు కలిసికొన కుండునట్లును మాటలాడుకొన కుండునట్లును కట్టుబాటు చేసినది. కాని వారిరువురు తమ గురువు కనులకు గంతలుకట్టి పరస్పరప్రేమమును పెంపొందించుకొనిరి. పెండ్లి చేసి కొనుటకు బాసలుచేసికొనిరి. గాంధారి ఒకనాడు గురువుగారును బాలరాజును లేచి సమయమున గురువుగారి తాళపత్రగంథములు శోధించి, శక్తివంపు, శాంభవివంపు, హనుమంతవంపు, వీరభద్రవంపు, భైరవివంపు మొదలుగాగల మంత్రములును; శక్తిముగ్గు, శాంభవిముగ్గు మొదలుగాగల తంత్రములును

గ్రహించెను. వానిని ప్రయోగించి చూచుకొనెను. గాంధారి రహస్యముగా బాలరాజు మేడకేగి కలియుచుండెను. బాలరాజు తనకు ప్రమాదము సంభవించునని తెలిపెను. గాంధారి తన శక్తిసామర్థ్యముల నాతని కెరుకవరిచి ఏమి భయముండ బోదని హెచ్చరించి తన శక్తిని ప్రదర్శించి బాలున కాళ్ళర్యము దైర్యము కలిగించెను. చదువు చెప్పెడు బ్రాహ్మణుడు వీరి ప్రణయరహస్యములను రాజి గారి కెరుకపరచెను. పద్మగంధి వారి నిరువురిని పట్టి కొట్టించెను. కాని గాంధారి తన శక్తిచే బాలరాజును కాపాడెను. బాలరాజు స్వగ్రామమునకు వెడలిపోవుచుండ గాంధారి తన మాహాత్మ్యమున మరలించుకొనెను. పద్మగంధి కూతురునకు వివాహముచేయ నిశ్చయించి జెట్టిలను సుహితుని కడకు వాలుగొండ కంపెను. కాని సుహితుడు 'పెండ్లిరోత పెండ్లామో రోతని, ఇల్లురోత యిల్లాలో రోతని, తదేక నిష్ఠతో పంచగడ్డాలు పెంచుకొవి' యుండుటచే వచ్చిన జెట్టిల తన్ని పంపి వేసెను. బహుశః ఈతనికి గాంధారిపై మోహము లేకుండుటకును వివాహ మిష్టము లేకుండుటకును కారణము, గాంధారి మేనమామ గండమున పుట్టిన దనుటచే కాబోలు. తమ్ముని రాకకై యొదురు చూచెడు పద్మగంధికి ఆశాభంగ మయ్యెను. ఆమె గాంధారి స్వర్ణ చిత్రపటమును పంపించి తమ్ముని మరల నాహ్వానించెను. గాంధారిపటమును చూచి మూర్ఛపోయి సుహితుడు తన వ్రతము విడిచివి వాహముచేసికొన నిర్ణయమొనెను. వివాహలగ్నములు లేవన్న బ్రాహ్మణుల మాన్యములులాగి కొనెను. చదువురాని బ్రాహ్మణుడొకడు (నాగంబొట్లు) తరుణమును గమనించి 'రేపుప్రాద్ధున శనివారమని విచారించ నక్కరలేదు, దుర్వారమని పిచారించ నక్కరలేదు, రేపు ప్రాద్ధు పొడువున మంచి లగ్నమయ్యా' యనెను. అందరి మడి మాన్యములు నాగంబొట్లుకు లభించెను. ఇచ్చటకొంత హాస్యము ప్రదర్శింపబడినది. పెండ్లికొడుకై రాజుగారు పేరంటాండ్రతో సపరివారముగ బయలుదేరెను. గుడ్డి తిరుమలక్క, కుంటికాలు తిరుమలక్క, మూగచ్చమ్మ, చెవిటి సుబ్బమ్మ, చొల్ల నోటి రమణమ్మలు పెద్ద ముత్తయిదువలు. ఎన్ని యవశకునములై నను సుహితుడు గ్రహింపక వివాహనిశ్చయముతో బయలుదేరి ప్రయాణము గావించుచుండెను. మధ్యేమార్గమున రెండు కపోతములు 'వసువతిరాజుకు నోలన్నా, సోయితుడా అన్నా, సోయితుడా మంచి శివునివరము, వరము కుమార్తెరా, సోయితుడా నీకు చిక్కదు, చీ వెళ్ళకూరా సోయితుడా, నీకు దక్కదు గాంధారీ'యని చెప్పెను. సుహితుడు కుమిటదై కపోతములను చంపెను. సుహితుడు తారశీలపట్టణము చేరుకొనెను. వివాప్రయత్నములు సాగుచుండెను. పద్మగంధి తన పట్టుదల

నెగ్గెనను సంతోషమున,

‘వలుగొండ సీమనుంచి వచ్చెనమ్మ సోయితిడి, మేలైన సొమ్ములంతా తెచ్చెనూడియమ్మ
వట్టచీర రవిత కట్టవే తల్లి వీపు-పట్టాబ్దుని చేపట్టవే తల్లి’ యని పాడగా గాంధారి

‘మేలు మేలాయెనమ్మా మేలాయెనమ్మా-నా మేలంత బాలరాజు పాలాయెనమ్మా
వయసాయెనమ్మా వయసాయెనమ్మా-నా వయసంత బాలరాజు పాలాయెనమ్మా

బాగు బాగాయెనమ్మా బాగాయెనమ్మా-నా బాగంత బాలరాజు పాలాయెనమ్మా’ యని

పాడెను. తల్లి యది విని గాంధారిని కట్టివేసి కొత్తైనను. గాంధారి భేతాకుని ప్రత్యక్షము చేసికొని వలుగొండపట్టణము నాశనముచేసి రమ్మనెను. వారు వలుగొండచేరి ‘మొకమార్జన చేసి మూడుపుట్ల తిరుమణి, ముప్పంచుం తిరుమణి నామందీర్చి, తాడివ్రమాణంగా చెరువుగట్టుమీద నిలుచుండెను.’ మాంధాతరాజు వాని జూచి తాను పారిపోవుచు పేనానులకు వాని నెదుర్కొన నాజ్ఞాపించెను కాని భేతాకుడు ‘తొలివీధి మలిపిరా వోరీ మలివీధి మ్రింగెను, యేమి రెండు గడియలకు ఏమి, పట్నమింత మ్రింగెను, భేతాకుడు గాంధారి చెంతకు వచ్చి ఆమెచే శాంతిబొందెను. గాంధారి తానేమియు నెరుగన ట్టారకుండెను. ఇచ్చట వివాహముహూర్తము సమీపించెను. భేతాకుడు తిరిగి పోయినవిమ్మట మాంధాతరాజు తనపట్టణమునకు తిరిగివచ్చిపట్టణమునాశనమైనందుకు వగచి-తత్క్షణమేబయలుదేరిరావలసినదిగా కుమారునికి లేఖనంపెను. సుహితుడా యుత్తరమును చూచి కత్తితో గాంధారికి పెండ్లిచేసి తీసికొని రమ్మని నాగంభొట్లకు కత్తి నిచ్చి తన పట్టణమునకు వెడలి పోయెను. ఎత్తుకు పైయెత్తుగా గాంధారి పిండిబొమ్మను చేయించి దానితో కత్తికి పెండ్లిచేయించెను. గాంధారి తనను మోసగించి సుహితుని వివాహమాడినందులకు కుపితుడై బాలరాజు స్వదేశము తిరిగిపోవ నెంచెను. గాంధారిబాలరాజులకు ఈసమయమున జరిగిన సంవాదము ఏలపాటల రూపమున, తుమ్మెద పాటల రూపమున సర్వగర్భముగా నున్నది. గాంధారి బాలరాజును తనమేడపైకి రప్పించు కొనెను. ఆతడు కోరిన వన్నియు సమకూర్చెను. దేవేంద్రుని చెంతనుండి రెక్కల గుఱ్ఱములు తెప్పించుకొని ఇరువురు లేచిపోయి గంగయొడ్డున వ్రాలిరి. అచ్చట గాంధారి, భైరవుడు మరియు నితరశక్తుల సహాయమున నద్భుతకృత్యము లొనర్చినది. పోలరావులకడ వారొక పట్టణము నిర్మించిరి. వీరహస్తంతుడు మున్నగువారు తారకీలపట్టణవీధుల కొన్నింటిని పెల్లగించి తెచ్చి ఇచ్చట పేటలు కోటలు నిలిపిరి. గాంధారిబాలరాజు లిచ్చట సుఖముగా నుండిరి. పద్యగంధీకి వార్త తెలిసి తన నైన్యములను సహాయమిచ్చి తమ్ముని బాలరాజు మీదికి యుద్ధమునకు

పంపించెను. బాలరాజు వీరోచితముగా పోరాడి సుహితుని చంపెను. గాంధారి బాలరాజు కోరికపై పర్యవేక్షణమల్లన్నను దలచి సుహితుని మరియు నాతని సేనలను మరల బ్రతికించెను. సుహితుడు గాంధారిబాలరాజుల తల్లిదండ్రులను విలిపించి వారియిరువురికి పెండ్లిచేయించి తానెప్పటియట్లు సన్యాసమును స్వీకరించెను. గాంధారిబాలరాజులు సుఖముగా రాజ్యములేలరి. వింతవింతలగు నద్భుతములతో సమానుషశక్తులతో నిండియున్న ఈకథ సుఖాంతముగా ముగిసినది. కథ ఎప్పటిదైనను ఉర్దూ ఇంగ్లీషు పదములు, అధునికములగు ఫిరంగులవంటి ఆయుధముల పేర్లు ప్రవేశించినవి. జానపద గేయమునకీ లక్షణములు పరిపాటి.

జానపద గేయవాఙ్మయమున ననేకాద్భుతవిషయములకును అమానుష చర్యలకును ఆలవాలమైన కథలందు 'కాంభోజరాజు కథ'ను మించిన దింకొకటి లేదని నిర్వివాదముగా చెప్పుకొనవచ్చును. వచనరూపమున గూడ ముసలవ్వలీ కథను విలిపింతురు, ఈ కథయే మాయలోకమును పేర వెండితెర కెక్కినది. పలువురు ప్రచురణకర్త లీకథను ముద్రింపించిరి. గ్రంథాంతమున 'వ॥ ఈ కాంభోజరాజు కథ కృతిచేసినవారు జంగం సుబ్బయ్యదేవర యీ పుణ్యకథ. కృతి తేసినారు కనుక పాడినవారికిన్ని వ్రాసినవారికిన్ని తొలగు దోషములు వచ్చు భాగ్యములు శుభమస్తు' అని కలదు. అద్భుతకథలం దన్నింట నుండెడు వివిధాద్భుతము లీ యొక్కకథయం దున్నవి. ఇట్టికథలం దిది యాదిమ కథ యైనచో దీనినుండియే కొన్ని కొన్ని యద్భుతలక్షణము లాయా కథలందు చేసినవని భావింపవచ్చును. లేదా యిట్టి యచ్ఛుతకథా పరిణత స్వరూపమే కాంభోజరాజు కథయని భావింపవచ్చును. ఈ రెండును పరస్పరాధారాధేయ భావగర్భములు. ఈకథయందున్న అనేక విషయములు విమర్శకులను భ్రమల పాలుచేయగలవు. శ్రీ బేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారి కథనుగూర్చి ఇట్లు వ్రాసి యున్నారు. 'ఈ జంగంకథ క్రీస్తు పూర్వం ఒక వెయ్యినాటిది కావచ్చు. ఆకాలం లో ఆంధ్రులు ఉత్తర హిందూదేశంలో కాంభోజదేశంలో ఉండేవారు. అప్పటికి ఈకథ రామాయణభారతకథలకంటే పూర్వమే! ఈ కథలో అటు తర్వాత గూడ చిల్లర మాట్టులా చేయుట జరిగి ఉండవచ్చు. కాబట్టి దీనిలో కనబడే 'రామ లక్ష్మణుల మందు' అనే మాటను పాటబాడే జంగాలు చేర్చినా చేర్చి ఉండవచ్చు. అట్లే మరికొన్ని చిల్లర అంశములు కూడాను!'.¹

ఈ వాక్యములను సమర్థించుటకై శ్రీ కామేశ్వరరావుగారు కాంభోజరాజు

కథలోనున్న పలువిషయములను అనగా కాంభోజ కర్ణాటక శబ్దములను, కథాస్థలము, నాగులు, రాక్షసులు, దాసులు (Slaves) రామలింగస్వామి ప్రతిష్ఠ సరమేధము, అవసమ్మకములు, వలసలు, ఆయుర్వేదము, యంత్రములు, మతము, గ్రామనామములు, సాంఘికపరిస్థితులు మున్నగునవి యాధారముగా గొని అనేక వ్యాసములు ప్రకటించి యున్నారు¹. శ్రీకామేశ్వరరావుగారి మతము సరియైనదనుటకుగాని కొదనుటకుగాని వారు వ్రాసినదానికన్న రెండింతలు వ్రాయ వలసివచ్చును. కాలము, కథారంగము, కవిప్రసక్తి జానపద వాఙ్మయమున సంతగా లెక్కింపదగినవి కావు. కనుక వివాదాస్పదవిషయములను విడిచి వేయచున్నాను.

ఉత్తరాది యా భూమియందున తందాసి కర్ణాటక భూమియందున

కాంబరీపురి పట్టణ మున్నాది ,,

అచ్చట కాంభోజరాజు పరిపాలించుచుండెను. అతనికి సర్వసంపదలు సమృద్ధిగా నుండెను. కాని సంతానము మాత్రము లేకుండెను. మొదట సూర్యకన్యక చంద్ర కన్యకవంటివారల ఆధ్వరక్కచెల్లెండ్ర వివాహమాడెను. వారివలన సంతానము కలుగనందున నేత్రవాది పట్టణపు రాజు కూతురు మాణిక్యాలదేవి నుద్వాహ మయెన్యు. ఈమెకుకూడ సంతానము కలుగదయ్యెను. రాజుగారు దానధర్మములు చేసిరి. సత్రములు గుళ్ళు గోపురములు కట్టించిరి. బావులు చెరువులు త్రవ్వించిరి. కాని లాభములేదయ్యెను. ఒక దసరా పండుగనాడు రాజుగారు పారుపేటకై బయలుదేరిరి. ప్రజలానాడు

‘కస్తూరితో కల్లాపు చల్లిరి తంజాన తాన ముత్యాలతో ముగ్గు బెట్టి

మామిడాకుల తోరణము గట్టిరి ,, రాజు వేడుక చూచెదమనిరి

పట్నంవారియొక్క నణతులొచ్చిరి ,, వెలమవారి యా నణతులొచ్చిరి

కమ్మవ్రా యాకన్నిక లొచ్చిరి ,, కోమటి స్త్రీలు బ్రాహ్మణస్త్రీలు వచ్చిరి

బిడ్డలుగన్న తల్లలందరు ,, బిడ్డల సంతయు చంకబెట్టినారు

చేతుల బిడ్డల బెట్టుకున్నారు ,, భుజంమీద బిడ్డ లెక్కిరి’

త్రిమూర్తులు మున్నగువారు తమ దేవేయితో అంబరవీధిని వచ్చి చేరిరి. వారు తమలోతాము ఈరాజు గొడ్డుబోతువా డనుకొనిరి రాజుగారికి మాటలు వివదలెను. అతడు వెంటనే అంతఃపురమునకు వచ్చి చేరెను. భార్యలను పిలిపించి జరిగినది వినిపించి అందరమును చనిపోదమనెను. ఏడుగురు భార్యలు బయలుదేరి,

1. గృహలక్ష్మి, జూన్, జూలై, ఆగస్టు, సెప్టెంబరు సంచికలు, 1954.

‘అరణ్యముల బాట పట్టిరి తందాన తాన చీమలు దూరని యడవి దాటిరి
కాకలు దూరని యడవి దాటిరి ౧, పుండ్రు దండి గోవింద? వనములు
బుద్రాజల వనము దాటిరి ౨, భద్రాజల వనము దాటిరి

పన్యమృగములు చారిని జూచి వైచాలిగి పోయెనేని భక్షింపవయ్యెను. అప్పుడు
వారొక యగాధకూపము దరిజేరి పడుట కుద్యమించి ఇట్లు పిలిపించి.

‘తైలానము యెచ్చుట నున్నదో తందాన తాన వైకుంఠము యెచ్చుట నున్నదో
బ్రహ్మలోక మెచ్చుట నున్నదో ౧, నవబ్రహ్మలు యెచ్చుట నున్నదో
మేము చేసిన దానవర్మమూగ ౨, యేటిపాలు గాబోయె నివుడు దా
బ్రహ్మదేవు దెవట నున్నదో ౩, వాని గుడియు రిగిలి పోలేదో
తైలానము రిగిలి పోలేదో ౪, పిష్టుమూర్తి చావకన్నదా
వైకుంఠము రిగిలి పోలేదో ౫, ఏమి వాపము చేసినామయ్యా
అరిణములో న్ముతి జెందేము ౬,

ఇదే సమయమున త్రిమూర్తులు చారి దేవేరులు పైనుండి పోవుచు వీరి శోకము
విని. పార్వతి అది భరింపజాలక లక్ష్మీసంస్వతులతో క్రిందికి దిగి వానిని
మందలించి మీకు సంతానము కలుగగలదు, చావక తిరిగిపొందని చంపించెను.
రాణులు తమ నగరము చేరుకొనిరి. దేవతలు బ్రహ్మాదంకి జేరి కాంభోజరాజునకు
సంతాన మొనగుమని. బ్రహ్మ వల్లెయని వృద్ధబ్రాహ్మణవేషమున శాంబరీపురి
చేరెను. రాజు సన్నిధికి ‘అకలిచే యిచ్చుడు అలసివచ్చితిని తందాన తాన స్వయం
పాకము ఇప్పుడియ్యుము’ అని కోరెను. రాజుగా రాశ్చర్యపడి ఒక బ్రాహ్మణునకు
కాను గట్టించిన సత్రములందు కూడు లభింపదయ్యెనా యని ప్రశ్నించెను.
అందుల బ్రాహ్మణుడు నేను సత్రములందు తినను, నీవంటి పుణ్యాత్ములచేత
స్వయంపాకము గ్రహించెద ననెను. రాజుది విని నేను సంతానము లేనివాడను
పూజ్యుడ గాననెను. బ్రాహ్మణుడు సంతానములేకుంట నీ పాపము కాదనియు
శుభువేడి వచ్చిన నాగేంద్రుని సీతండ్రి చంపించెననియు నాగేంద్రశాపమే
యిది యనియు దానికై రామలింగ స్వామి ప్రతిష్ఠ యొనరింప తత్సన్నిధిని నీ
భార్యలు కత్తులపై ప్రాణాచారముండిన సంతానము కలుగునని చెప్పి స్వయంపాక
మర్థించెను. రాజు లోపలికి పోయివచ్చువరకు బ్రాహ్మణుడు తిరోహితుడై
పోయెను. రాజుగారు రామలింగస్వామిని ప్రతిష్ఠించి కోనేరు త్రవ్వించి భార్యలను
బ్రాహ్మణుడు చెప్పినట్లు ప్రాణాచార ముండుమనెను. అర్గురు రాణులులే చేసిరి
కాని వట్టిపుడేవి (?) మాణిక్యాలదేవి మాత్రము.

1. పుండ్రము = పుష్పలగుఁవింద. 2. కోరింద? 3. నాగమువైలు.

‘స్నానమందు చెమట పోటన్నదే తందాన తాన లేని భాగ్యము కలుగనే బోదు’

అనియు, నల్ల రాళ్ళు సంతానమేమిచ్చుననియు, దేవతానింద యొనర్చెను. స్వామికి మాణిక్యాల దేవిపై ఆగ్రహము కలిగెను. తక్కిన యార్థునికి స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి స్వామి సంతానఫలము లొసగెను. మాణిక్యాలదేవికి మాత్రము చిమ్ముటకు చీపురు, చెరుగుటకు చేట, తినుటకు తళియ నిచ్చెను. రాజు వారివారి స్వన వృత్తాంతములు వినెను. ఆర్థురి భార్యల నాదరించి పట్టపుదేవిని కోపించి ఊరిబయట నొక మేడలో నుంచెను. తక్కిన భార్యలకు గర్భములై నవ మాసములకు వారూగురు పుత్రులను గనిరి. దైవజ్ఞులు వారి జాతకములు చూచి వారియందొక్కడును సింహాసన మెక్కుట కర్హుడు కాజాలడని చెప్పిరి. వారికి శతవద్ది రాజులని నామకరణ మొనర్పిరి. మాణిక్యాలదేవి తనకు పుత్రులు లేనందుకు ఆరాజకుమారుల నతి గారాబముతో జూచుచుండెను. ఆర్థురు రాజులకిది నచ్చ దయ్యెను. వారామెపై కుట్రబన్నిరి. విషాక్తభోజన మిడి కుమారుల చంప నెంచినదని రాజుతో కొండెములు చెప్పిరి. కాంభోజరాజు కుపితడై మాణిక్యాల దేవిని భయంకరాటవిలో నొక చెర (బందె)లో బెట్టించెను. మాణిక్యాలదేవి తనకు కలిగిన స్థితికి విచారించి శివపంచాక్షరిని దీక్షతో జపించెను. పార్వతి ప్రోత్సాహమున శివుడు జంగమవేషమున ‘చెరబందె’కు వచ్చెను. అప్పటికా ‘చెరబందె’ ‘పచ్చకెంపులు పసిడిపద్మములు, రవ్వలు పొదిగిన మేడలాయెను’. మాణిక్యాలదేవి యాపరమశివుని రెండువందల సంవత్సరములు బ్రతుకగలిగిన వాడును అనేకాద్భుతకృత్యములు చేయగలవాడును ప్రాణములు పోయినవారికి ప్రసాదించువాడునునగు పుత్రునిమ్మని వరమడిగెను. శివుడంగీకరించి తిరోపాకు డయ్యెను. మాణిక్యాలదేవికి నద్యోగర్హమై తొమ్మిది గడియలకే ప్రసవ మాసన్న మయ్యెను. ఆమె ప్రసవమునకు ముగ్గురమ్మలు వచ్చిరి.

‘తొమ్మిదవ గడియలోగాను తందాన తన బాలుడే ప్రసవ మవుతున్నాడు
లక్ష్మీదేవి బొడ్డుగోనెనయ్యా ,, సరస్వతి లాలలు పోసింది
పార్వతీదేవి సాన పరచెనయ్యా ,,

శిశువు జన్మించగనే సానపై వేసెడు ఆచార మిప్పటికిని తెలంగాణమున గలదు. సాన, రాళ్ళురప్పలకు చిహ్నము జన్మించిన తోడనే కష్టములు కడగండ్లు కలవనియు వాని నెదుర్కొనవలయు ననియు శిశువును రాళ్ళపై పరుండజేయు నాచారము సానపై పరుండజేయుటగా మారినదందురు. ఇటుల పద్మోమావాళీ దేవులు పరివర్య లొనర్పిరి. బాలుని జాతకము జూచి నాల్గు గండములు వ్రాసి

చాని దీర్ఘులకు నిశ్చయించుకొనిరి. చెరలో పుట్టినందుకు బాలునికి చెరాబంది రాజుని నామకరణము చేసిరి. అలాకికాద్భుతశక్తియుక్తుడు కాదగిన బాలుని వారివలకు విడువక కైలాసమున బెంప నిశ్చయించి తల్లికి చెప్పి 12 ఏండ్లవరకు బాలునిపై మక్కువ కలుగకుండునట్లు చేసి కైలాసమునకు దోడ్కొనిపోయిరి. చెరాబంది భవిష్యత్తు చేయగల యద్భుతకృత్యములకు గల కారణ మాతడు వరిప్రసాది యగుట, దేవలోకమున బెరుగుట 12 సంవత్సరములు గడచినంత చూడకాలదేనికి కూమారుడు జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఈశ్వరుడు కాంభోజరాజుకు పుట్టిన పుండు సంగతి చెప్పి బాలునికి తగు ఔషధము లిచ్చి పంపించెను. చెరాబంది రాజు తన తల్లియగు చూడకాల దేవని చేరుకొనెను.

ఈకథ యిట్లుండగా కాంభోజరాజు ప్రతినమేతముగా నిరణ్యమునకు వేటాడబోయెను. ఆనయమును నమ్రత్యమువంటి చినుకు' రాజుగారి వీపున బడి

వెలగపండంత బొబ్బ అయ్యెను	తందాన తాన	వాళ్ళంతా మరి అల్లుకున్నదయ్య
పోట్లకు మరి తాళలేదయ్యా	,,	చేతిమీదుగా రాజును తెస్తారు
యీగలైన ప్రాచుర్యన్నావి	,,	మల్లలైన మరి వ్రాలసాగెను
ఇరువైనాదు రంధ్రాలు గలిగె	,,	ఈ ఒలతోటి పొడిచినట్లుగా
పోట్లగనుక యధిరండినావి	,,	

ఎందరెందరో వ్రణవైద్యులు వచ్చి కోడికట్లు. మేకకట్లు కట్టినను నయము కాలేదు. 'నరికట్లుకై యాలోచించుచుండిరి. ఇంతలో చెరాబందిరాజు తల్లిగారి యనుమతి బొంది మందులచాని వేషముతో శాంబరీపురము చేరుకొనెను. అచట కుళ్ళవ్యాధితో బాధపడుచున గొల్లని నీరోగిని చేసెను. ఈవార్త వట్టణ మంతటను పొక్కిపోయెను. అతడు

'మందుల కావడి భుజమునందుపెట్టి, క్షత్రియ గొడుగు చేతబట్టెను
రాజవీధుల మందులమ్మతాడు, మందులు మందులు మందులు యంటాను
మైలాపరిణి మందులంటాను, మచ్చుమాయలా మందులంటాను
మందులోను రామలక్ష్మణుల మందులంటాను, అటుకు మందు పోటుకు మందు
అగ్నిత్వాన వ్రణముకు మందు, మేహపైత్యానికి మందువున్నాది
వొల్లపోట్లకి మందు వున్నాది, శిరోవాయువునకు మందు వున్నాది
మనోవ్యాధులకు మందు వున్నాది, కాటిలోపల జిల్లదేరు
ఏటి యొడ్డనా మునుగబంకా, పెద్దగబ్బిలాల పేరైన తైలాలు
ఈమందు గొనే పుణ్యక్షుత్త లెవ్వరో, ఈ మందుగొనే ధర్మాక్షుత్త లెవ్వరో'

యని వాదవాదలు తిరుగుచుండెడు. ఈతని మాటలు విన్నంతనే రాజుగారి

ప్రణమందున్న పురుగు'ముచ్చ మూలిగి పండుకున్నదయ్యా'. రాజుగా రాజులని మాట విన్నంతనే బాధ నిమ్మళించినందున తన్మాహాత్మ్యమును గని యాకని పట్టితెండని కుమారుల నంపెను. రాజకుమారులు వచ్చి బాలుని గొనిపోయిరి. మందుతై బాలుడు 'ఊగనిమాను ఆకు కావలెను, తొణకని బావి నీరు కావలెను, అకాశాన పక్షి కావలెను, పగడపుతీగ పాలు కావలెను, ఎలుగుగొడ్లది వెన్న కావలె, పెద్దపులి పెరుగే కావాలె, పులిజున్ను పుట్టతేనె కావాలె, మాటలాడే తమలపాకు కావాలె, పొట్లాడే పోకలు కావాలె, సూక్ష్మము చెప్పే సున్నము కావాలె, అంత్రమధ్యము నీళ్ళు కావాలె, కన్యపడుచు కనుగ్రుడ్లు కావాలె' అని యసాధ్యములగు విషయముల దెల్పెను. బాలుడు రాజుగారి తొడపులు తీసికొని, అతని సింహాసన మధిష్ఠించి, 'సిఖావుంగరము' గొని మందు ప్రారంభించెను. 15 దినములలో ప్రణము నగము మానిపోయెను. ఇక నగము మాత్రము మిగిలెను. అప్పుడా బాలుడు తనచెంత మందులేదని 'ఏదేడునముద్రాల నడుమను, యోజనగంధి మేడ వున్నాది, యోజనగంధి దగ్గర గనుకాను, మాట లాడెడి మందు వున్నదయ్యా. మాటలాడెడి మందు కావాలె, తెప్పించుమీ కాంభోజరాజా' యనెను

తండ్రిగారికి 45 దినములలో మందు తెచ్చుటకై ఆర్ధరు రాజకుమారులు బయలుదేరిరి ఒకచో సమాధిలోనున్న ఋషీశ్వరుని వారు మూర్ఛలై మందుజాడ తెల్పుమని రాళ్ళురప్పలతో కొట్టి బాధించిరి. వారిగర్వ మణచుటకై మునీశ్వరుడు తానేపురియం దుండెడు బోగము రంగసాని జాడలెరిగించి 'రంగసానివో దగ్గర గనుకాను, నిర్మల మనియేటి మందు వున్నదయ్యా' యని యెరింగించెను. వారు తానేపురికి ప్రయాణమైరి. బోగము రంగసాని శిశి విద్య లెరిగినది. తన విద్యా ప్రభావమున నది అనేకరాజకుమారులను జయించి దాసులనుగా చేసికొనెను. ఈరాజకుమారులు కూడ రంగసానిచే పరాభూతులై దాసులైన పట్టున కొంత హాస్యరసము కూడ కలదు. రాజకుమారులు పెట్టిపోయిన గడువు మీరెను. కాంభోజరాజు బాలవైద్యునితో నీవేమందు తెచ్చి, నా కొడుకులను నాకు కనబరచి నా రాజ్యము నేలుకొమ్మని చెప్పెను.

చెరాబందిరా జక్కడినుండి బయలుదేరి మరల తన తల్లిచెంతకు వచ్చి యనుజ్ఞ వడసెను. మాణిక్యాలదేవి కుమారుని దీవించి పంపెను. చెరాబంది రాజు తొలుత 'రాక్షసపురిపట్టణము' చేరుకొనెను. అచ్చట రాక్షసులు రన్నాలగంధి యమనాక బ్రాహ్మణకన్యను పాకుచుండిరి. ఆమె ఈదేరినది. కాని యామెను

పెండ్లి సూదనవచ్చిన ప్రతివరుడును మరణించుచుండెను. రాక్షసుల కట్టిదాహార మగుచుండిరి. తత్కాలగంధి బాలుని జూచి మోహించి తన మాయచే బాలుని బట్టిగా మార్చుటన నగరునెందుండుకొని కొన్నిదినములకు రాక్షసుల యనుజ్ఞలవలన సప్తసముద్రములు దాటి పొమ్మనెను రాజకుమారుడు కీచుగుఱ్ఱమెక్కి వీరభద్రుని గుడిచెంత జేరెను. వీరభద్రుని ప్రోత్రమొనర్చి ప్రత్యక్ష మొనర్చుకొనెను. వీరభద్రుడు యోజనగంధి శిరమంచున్న కరాటమున మాట్లాడెను మందున్న దనియు ఇక మాడుచినములే ఆమె నిశ్చించు సమయమనియు ఈ దినములందు మంచు తీసికొననిచో మరల నాభునెల లామె చెలకువతో నున్నప్పుడది యసాధ్య మనియు బాలునికి పావకోక్తగచ్చి పొమ్మనెను చెరాబందరాజు పావకోక్తభరించి, కీచుగుఱ్ఱమెక్కి, యోజనగంధి చేడ చొచ్చుకొనిపోయి, యట కావలియున్న రాక్షసులను మోసగించి, మంచు తీసికొని, తన వర్తమాన మొక కమ్మయ్యచేసి యటనుంచి, యోజనగంధికి సంఖోగచిహ్నము లలది బయలుదేరెను ఇంతలో యోజనగంధి చేలుకొని జరిగిన మోసము గ్రహించి బాలుని వెన్నంటి 'చంపుల పాలకి తాను యెక్కించి, మేమమండలమున కాను వస్తున్నాది'. బాలుడు వీరభద్రుని జేరుకొనెను. బాలుని చంపుటకు వచ్చిన యోజనగంధిని వీరభద్రుడు కిరి అయుధములతో నెదిరించెను. బాలుని యందము జూచి యోజనగంధి కోపముకూడ చల్లారెను. వీరభద్రుడు వారిరువురికి వివాహ మొనర్చెను. అప్పుడా బాలుడు వీరభద్ర స్వామితో 'మంచు దొరికి గుఱ్ఱం దొరికెను, మాతల్లికి యిద్దరు కొడండ్రొప్పరి, మాయన్న యందేటి పోబడి! చెప్పు' మనెను. వీరభద్రుడు చెరాబందరాజుకు రంగసాని జాడ తెరిగించి దాని కిరి విద్యలు మోసము తెరిగించి దాని జయించుటకు 'సంహారకాలపు దుడ్డు'ను, 'మాయకత్తె'నిచ్చెను. బాలుడు దాని సహాయమున రంగసాని నోడించి అన్నల చెర విడిపించి రంగసానిని పరిగ్రహించి తానేమిరి వట్టును కట్టుకొని అన్నలతో రంగసానితో మరల వీరభద్రుని గుడికి వచ్చెను. అప్పుడయోజనగంధి కలిసికొని వీరభద్రుని నెలవంది బయలుదేరి, అధురస లకు చెరాబందిరాజు తమ తమ్ముడని తెలిసి, తమకు దానిచే ప్రమాదము సంభవించునని తలంచి, మార్గమధ్యమున చంప నిశ్చయించిరి అందరు కలిసి రాక్షసపురి చేరి రత్నగంధిని తోడ్కొని బయలుదేరిరి. చెరాబంది తొలుత తన తల్లియున్న యడవికి ప్రయాణమయ్యెను. అధురన్న లదేసమయమని చెరాబంది గొంతు

కోసిరి. కాని యోజనగంధి మాటలాడు మందుచే నాతని బ్రతికించెను. చెరాబంది తల్లిచెంత జేరి కోడండ్లను చూపించి ఆశీస్సులంనుకొని శాంబరీపురి చేరి రాజుగారికి మందుకట్టెను కాంభోజరా జెప్పటియట్లు ఆరోగ్యవంతుడై చెరాబంది తన పుత్రుడని తెలిసికొని మాణిక్యాలదే మేడకు వచ్చెను చెరాబంది తన పుత్రుడగునో కాదోయని రాజు మాణిక్యాల దేవిని అద్భుత కార్యముల పరీక్షించి వారనందరిని దోడ్కొని నగలునకు చేరెను. చెరాబంది రాజుకు పట్టము గట్టెను. అందరు సుఖముగా నుండిరి. ఇది కథ. ఇన్ని యత్రాకాద్యుత్పత్తిషము లేకథయందును లేవు. జానపదు లిట్టి యద్భుతములను మహాత్మాహముతో నాడఁతురు.

ఒకటిరెం డద్భుతపిషయములు గలిగి పాతివ్రత్య మహిమమును భారతీయస్త్రీల సౌశీల్యమును చేయెత్తి చాటెడుగాధ 'ధర్మాంగద పాముపాట'. స్త్రీలయందీ గేయ మధికప్రచారము గాంచినది. అనేకకవు లీపాటను చేపట్టటయే దీని సార్వజనీనతను చాటును. ఇంతవర కచ్చయినవి రెండుపాటలు. ఒకటి పూరి నారాయణరాజు రచించిన 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట' పెద్దపాట. ఇది మొదట నెప్పుడు ముద్రింపబడెనో కాని నాకు లభించినవి రెండు ప్రతులు ఒకటి వెస్టువార్డు కంపెనీవారు 1929లో ప్రకటించినది. దీనినే యన్ వి.గోపాల్ అండ్ కోవారు 1935 లో ముద్రించిరి. ఈ రెండును ఒకటే; అనగా నారాయణరాజు కృతులే. ఇక రెండవది గుండు జగన్నాథం వారు 1932 లో ప్రకటించిన చిన్నపాట. నారాయణరాజు కృతి యొక చిన్న పబింధమంత కలదు. కాని ఈరెండవ పాట మొదటిదానిలో నాల్గవ వంతున్నది. ఈరెండవ పాట వ్రాసినదెవరో తెలియదు కాని స్త్రీకర్తృకమని నాయభిప్రాయము. నారాయణ రాజు రచన ప్రబంధమార్గమున నడచినది. రెండవది సరళముగా బొచితీవంతముగా నున్నది. ఈరెంటికిగల భేదములు తరువాత విచారితము. ఈరెండు ముద్రితము లగు గేయములుగాక అముద్రితమగు ద్విపదరచన మొకటి కలదు. బొమ్మకంటి నరసింహ కవి యనునాతడు 'ధర్మాంగద చరిత్ర' మను పేర నీకథను ద్విపదగా వ్రాసెను. ఇది తాళపత్ర గ్రంథము 1.

మొదట నారాయణరాజు కృతిని విమర్శించి తరువాత తక్కినవాని నారయుదము. కృతిక ర్తృతాత వెంకట్రాజు తమ యవ్వ జగ్గపత్రికంధ్రీపాపయరాజుతల్లి

1. దీనిని నేను ధూళిమిట్ట గ్రామమున మా మేనమామలింబ 1950 వ సంవత్సరమున సంపాదించితిని.

జగన్మయినీచెప్పుకొనెను. తాత తండ్రులు గట్టాడకోరామున నివసించిరట. తన కాలమునకు సతివాడమతము కాపురమయ్యెను. ఈ నారాయణరాజు విజయనగర విజయరామగజపతి మహారాజు సమకాలీనుడు గ్రంథకర్త యింటిపేరు పూరివాడు. కవి తనకావ్యము పూర్తియైనటుల చెప్పిన భవ సంవత్సరము క్రీ.శ. 1874 అగును విజయరామగజపతి సమకాలికుడనుట కిది సరిపోవుచున్నది. ఈతని యముద్రిత రచనము సారంగధర వదము. కుశలాయకమును రచించిన పూరి రామచంద్రరాజుకు కూడ 'తండ్రి పాపయరాజు, తల్లిజగన్మయి'లు. నారాయణ రాజు రామచంద్రరాజు తన అన్నగారని ధర్మాంగద చరిత్రలో చెప్పుకొని యున్నాడు. కర్త సకల శాస్త్రములెల్ల చాల నేశోధించి, ఈ కథను చెప్పుదును ఇది పూర్తి గాను' అనియును 'అశ్చర్య కథ కనుక అందరికీ తెలియంగ వదము జెప్పెదనయ్య ముదము తోడుతను' అనియును, 'భవ సంవత్సర భానుచైత్రము నందు, శుద్ధ పాడ్యమి సరికి సౌంపుగా నయ్యె, సారెకును నీ పూరి నారాయణరాజు, యీకథను తెలిగెంచె యెలమి మీరగను' అనియు చెప్పెను. కాని మూలకథ యెందున్నదో తెలియరాదు. ఈ గ్రంథమున సహల్య గొతమునితో నొక వీరపతివ్రత గాధ చెప్పుమన నాతడీకథను చెప్పినట్లున్నది.

కాశ్మీరదేశమును కనకాపురము రాజధానిగా ధర్మాంగదరాజు పాలించు చుండెను. ఆ నగరమున

‘సంగీత సాహిత్య సరసవిద్యలు గలిగి, వేదములు వల్లించు విప్రులే గలరు
చదువు సాములచేత చాల పెంపొందుచును, రాజు లా పురిలోన తేజముగ గలరు
అలకుబేరుని రాజ్య మతని పట్టణమెల్ల, కుదువబట్టగ జాలు కోమట్లు గలరు
పదుకు బొంకులు లేక పలుసంపదలతోను, శూద్రు లాపురిలోను సొంపొందగలరు.’

ఈతీరుగా చాతుర్వర్ణ్య, గజ, హయ, వేశ్యా, వన వర్ణనము లున్నవి. ఇక ధర్మాంగదుని ధర్మప్రభుత్వ మిట్లుండెను.

‘పెద్దలుండగా చావు పిన్నలకు లేదాయె, ఆరాజు పాలన మదియేమో కాని
పేదసాదలు లేరు బిడ్డకులు లేరాయె, ఊరూర శుభములు కోరి చూడగను
ధర్మాంగదుండేలు దరణిలో వ్రజలకు, ధర్మబుద్ధులుగాని తటవిటలు లేవు’.

ధర్మాంగదుని పట్టపుదేవి అర్మిలీదేవి. రాజుగారికి చాలకాలమువరకు సంతానము లేదయ్యెను. దైవయోగమున సర్మిలీదేవి గర్భము ధరించెను. సవమాసముల తరువాత ఏమి కారణమో కాని ‘రెండు నాలుకలతో నిండు పడగను గల్గి, చిట్టు బుస్సూమనుచు శేషుండు బుద్ధై’ ఇట్టివైపరీత్యమునకు రాజదంపతులు దుఃఖించిరి.

రాజు మంత్రిగారితో నాలోచించి 'పుత్రుడు పుట్టెనని పురములో చాటించి, భూరి దానము లిమ్ము భూసురావళికి, లేకున్న నపకీర్తి లోకమున మనకబ్బు, నాడికలు సమకూడు నపకీర్తి వచ్చు' నని ఈవిషయమును రహస్యముగా నుంచెను. కొన్నాళ్ళకు నానాదేశరాజులు ధర్మాంగమునితో పియ్యమంద దలచి జాబులు వ్రాసిరి రాజుగారు మంత్రితో నాఁ జించి ఉచితరీతి సమాధానములంపెను రూప సౌందర్యపలగోత్రముల తగిన కన్యకను విచారింప బ్రాహ్మణులను పయన మొనర్చి పియ్యాలపాతితో తమ పెంశాచార మిట్లు చెప్పుమనిరి. 'తమ చేతి కత్తికి తగ బాసిగము కట్టి, సకల సంభ్రములతో చాల తర్లించి, కత్తికిని కాంతకును కరమొప్ప తలబ్రాలు. పోయించి తగ పెండ్లి చేయించి యుంచెదరు'. కన్య నన్వేషించుచు బ్రాహ్మణులు 'అంగవంగ కళింగ బంగాళ నేపాల, పాంచాల మళయాళ బహురాజులిండ్ల, కాంభోజ సింహళ మమరూపాధీశ, పాంచాల సౌవీర జననాథులిండ్ల, హాళవ మహారాష్ట్ర మళయాళ కుటుంబోజ, ద్రవిడాండ్ర కర్ణాట ధరణీకు లిండ్లు' మొదలుగా 34 దేశములు తిరిగిరి. ఈవర్ణనము పూర్తిగా కావ్యములం దుండునట్టిది. వారు తిరిగి సౌరాష్ట్ర దేశమున మాణిక్యపురమున రత్నాంగుడను రాజుగారింటికి పోయిరి. అతని కూతురు త్రైలోక్యసుందరి చూచిరి. ఇచ్చట నుండఁ పర్జినము మూడుపట్టులు ప్రబంధరీతి నున్నది. సుందరి యాబ్రాహ్మణులకు నచ్చినది. వారు రితాంగునితో తమరాజుగారి యాచారములను చెప్పి కన్య నిమ్మని కోరిరి. రత్నాంగుడందుల కంగీకరించి తన పురోహితులను పరుని జూడ పంపించెను. వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు ధర్మాంగుడని మంత్రి తన కుమారుని జూపించి యీతడే రాజుమారుడని చెప్పి మోసగించెను. వివాహము నిశ్చయమయ్యెను. ధర్మాంగుడు కత్తినిచ్చి మంత్రిని బంపెను. మాణిక్యపురస్థితి పరుని జూచుటకై 'కొప్పులే వీడంగ కుచము లల్లాడంగ, నడుములే యసియాడ నవక మలరగను. పయ్యెదలు జారంగ పయగెత్తి వచ్చి' రట. పురస్థిలీ వింతపెండ్లిని పలువురు పలువిధములుగా చెప్పుకొనిరి. పెండ్లి జరిగిపోయినది.

కోడలిని అత్తమామలు చక్కగా నాదరించి పుత్రనిర్విశేషముగా బెంచిరి. సుందరి పెద్దదై పతిచింతగలిగి ఇన్నాళ్ళకుగూడ నాతని గాంచనై తిని ఆలోచించి కొన్నాళ్ళు లోలోన మధనపడి చివరకు తన చెలికత్తె నడిగెను. ఆమె రహస్యమును చెప్పెను. సుందరి దైర్యము తెచ్చుకొని అత్తగారి నడిగి తన విభుని జూపకున్నచో ప్రాణములు విడుతుననెను. అట్టిదేవి దుఃఖించి చేయునది లేక

‘పణ్ణతిరో నీవిభుడు ఫణీరాజు చూడుమని, దాని సుందరి యెదుట ధరణీపై
డించు’ను. ఆమె మూతదీపి కదలింపగా ఫణి ‘నాలుకలు గోరుచును నాతిపై
నురుకంగ, దబ్బునను సుందర ధరణీపై బడెను, మొదలు తెగిపోయిన కదళికా
తపపట్లు, నిలుచున్న పాటుననె నెలత వడిపోయె’ను. తరువాత సుందరి అత్తను
‘నీపెంటి పాపిష్టి ఏదొకమున లేచు, పాముకై నన్నిటకు పట్టి తెచ్చితివి, నీయొద్ద
నున్నట్టి నెలతకు నైనను, కనికరము లేదాయె కఠినాత్మరాలా, పూర్వజన్మము
నందు పౌలతిరో మీ పట్లు, ఈలాటి కార్యములు ఎన్నిజేసితిరో’ అని అత్తగారిని
నిందించి ‘పతిలేని యిటిపంటు పడతి యోవనమేల, పాడింట దీపంబు వగిదిగా
నుండు, విభుని సౌఖ్యము లేని వెలచి శృంగారంబు, అడవిలోపల నెమళ్ళాడి
నట్లుండు, పతిసతియు నిద్రుచును పవ్వళింపని బ్రతుకు, అడవిగాచిన వెన్నెలట్లుగా
నుండు’నని తను తాను నిందించుకొని ‘నాకు విభుడైనట్టి నాగరాజునితో’ను,
దివ్యతిరుపతులెల్ల తిరిగివచ్చెదను, మంచి చెడ్డని మరల మారు చెప్పక మీరు, పాము
పెత్తెయు దెమ్ము పడతిరో యనుచు’ నత్తగారి నడిగెను. అర్థమిదివి ‘ఈ పేరు
బెట్టుకొని యిల్లు వెడలుచు నిపుడు, పాము నొకపుట్టలో పారంగదోలి, వ్యభిచారమై
నీవు వర్తింతుటకు నిపుడు, ఈబొంకు బొంకితివి ఇది నిజముకా’దని దూషించెను.
ఇంతలో మామగారు వచ్చి దుఃఖించి సుందరిని పోవలదని బతిమాలెను; కాని
సుందరి మామగారిని మెప్పించి నాగేంద్రుని తీసికొని కాలినడక దివ్యక్షేత్రములు
తిరుగ బయలుదేరెను.

సుందరి విరాగిణీవేషము ధరించి తలపై పాముబుట్ట నుంచుకొని సకల
దివ్యక్షేత్రములు తిరుగెను ఈ పట్టున, 116 దివ్యస్థలములు వర్ణింప బడినవి.
సుందర నైమిశారణ్యము చేరుకొని మాండవ్యాదిబుఘల దర్శించి తన గాధను
వినిపించినచో, మునులు ‘దివ్య తిరుపతులంత తిరిగినానంటివి, పేరు పేరులు మాకు
కోరి చెప్పుముగా, ఘనపత్రివత నీవు గనుక నీనోటను, వాటి వివరము వినిన
కోటి పుణ్యంబు, పుణ్యంబు మూకబ్బు పౌలతి నీనోము, తిరుపతులను తేటగా
దెల్పు’మని వేడిరి. ఆమె వారికి తాను తిరిగిన దివ్యస్థలములు చెప్పెను. మునులు
ఆమెను కుణించి దివ్యదృష్టితో జూచి నాగరాజు పూర్వజన్మ వృత్తాంతము నిట్లు
చెప్పిరి. ‘పూర్వజన్మమునందు షడమికిని రాజితడు, యేడుదీవులు తాను ఏక
చక్రింబు, ఎరురెవ్వరును లేక యేలుచుండెను, కొంతకాలంబునకు నితడు
కావరంబునను, బ్రాహ్మణుల భూములు పండనివ్వక తాను, అటుకుబడి గాకుండ
అడ్డెంను బెట్టి, బ్రాహ్మణుల శాపమున పామురూపము కల్గె’. ఆశాప విమోచనకై

‘పడమటంబుది దరిని ధర్మగుండము కలదు, పాముపెట్టెతో కూడి పణ్ణిరో నీవు, తడయకను స్నానంబు తరుణి చేసితివేని, నాతిరో ఈ పాము నరనాథుడొ నని చెప్పిరి. సుందరి మునుల సెలవంది, దేశదేశములు గడచి వారు చెప్పిన జాడనువట్టి నడువ దొడగెను.

ఆమె నాగపున్నాగ మనంటి మామిడిచెట్టు, శాల్మలీ మాకంద చంపకంబులును, తింతిణి వట కుంద తియ్యమామిడిచెట్లు, తాల హింతాలాది తలుపురే చూస్తు’ పయనించెను. ‘ఏనుగులు సింహములు ఏకమై యొకచోట, చెలగి యాడుచు నున్న చేష్టలే చూచి, జాతివై రము లేదు జంతుజాలంబునకు, ఇది పుణ్యభూమనుచు ఇంతి మెచ్చుచును’ నడచి గంగను సమీపించి తన కష్టముల దలచికొని ప్రాణ త్యాగము చేయనెంచి గంగలో దిగెను. ఆకాశవాణి యామెను వారించి గంగా మాహాత్మ్య మెరిగించి యా సమీపముననున్న బ్రహ్మగుండమున ‘నాగరాజు మ యిపుడు జాగు సేయకను, కంఠమున దాల్చి యీ గంగలో మునిగితే, నాగరాజు యిపుడు నరనాథుడొ’నని పల్కిెను. సుందరి యమితానందమంది గంగకు మ్రొక్కి యటులే చేసెను. నాగ రాజు నవమన్మథాకారుడైన రాజకుమారుడయ్యెను. అతని యందచందములజూచి సుందరి మూర్ఛిల్లి తేరుకొని ‘సలలిత గుణజాల సద్భృశీల. కలిగితివి ఇప్పుడు కలుజాలవాల, నవమన్మథాకార నరలోక జనవంద్య, రమణీయగుణసాంద్ర రాజదేవేంద్ర, నిన్ను నమ్మితి చాల నీకునే నిల్లాల. మన్మథుని బాధకు మర తాళజాల’ననెను. రాజకుమారుడు నీవెవరో నేనెరుగను పొమ్మనెను. సుందరి తన కథ యంతయు జెప్పెను. ఐనను రాజకుమారుడు నమ్మిడయ్యెను. సుందరి యాకాశవాణిని వేడుకొన ‘ఓ రాజదేవేంద్ర ఒప్పుగా వినవయ్య, అబాల మాటలు అంతయును నిజమ’నివలికెను. రాజకుమారు డామెను వరిగిహించి యచట నున్న బ్రాహ్మణులవలన నాగంగ (బ్రహ్మగుండము) ప్రభావమెరిగి చెంతనున్న భర్తృపురిలో నృసింహాలయమున నారాత్రి నివసించెను. తెల్లవాం యాదంపతులు బయలుదేరి దేశదేశములు గడచి మాణిక్యపురము చేరిరి. ఆమె తన కథను తన తల్లిదండ్రులకు వినిపించెను. రత్నాంగుడు కోపించి ‘చతురంగబలముతో అతివేగమున వెళ్ళి, ధర్మాంగు పురిమీద దండెత్తవలె’నని నిశ్చయించెను. సుందరి తండ్రితో తనను అత్త వారింటికి దోడ్కొనిపోయి వారికి తగురీతిగా చెప్పి మరల నారాజకుమారునితో పెండ్లిచేయింపుమని కోరెను. రత్నాంగుడు సమస్త సేనలతో నూత్నదంపతులతో కాశ్మీరముపై దండెత్తి వెడలెను. అల్లుని బిడ్డను చూపించుమని ధర్మాంగునికడకు రాయబారమంపెను.

ధర్మాంగుడు భయపడి రత్నాంగునితో జరిగినదంతయు దాచక చెప్పి మన్నించు మనెను. రత్నాంగుడు దేశదేశరాజులను పిలిచి బిడ్డచే కథయంతయు చెప్పించెను. చివరకామె 'పణిరాజువలెనుండు నాథుకంతము తీరు, నాలుకలు రెండుండు నా నాథుకిప్పుడు' చూడుడనెను. అందరును నమ్మిరి కాని ధర్మాంగుడు నమ్మడయ్యెను. సుందర ప్రార్థింప మరల నాకాశవాణి సాక్ష్యమిచ్చెను. నాగరాజుపేరు చిత్రాంగుడని ఆకాశవాణి యనెను. బ్రహ్మాదులు ప్రత్యక్షమై సుందరీచిత్రాంగుల వివాహము చేయించిరి. దేవతలు వరములిచ్చిరి. కామధేనువు పెండ్లిసమయమున భోజనములు సమకూర్చెను. చిత్రాంగుడుని పట్టాభిషేకముకూడ జరిగెను. వసిష్ఠుడు మంత్రములు చదివెను. 'చిత్రాంగుడుని కీర్తి చిన్నెలోయనగ, దివ్య తిరుపతులందు దీవములు ప్రజ్వరిల్లె'ను. దేవతలు సెలవందుకొని తిరిగి పోయిరి. చిత్రాంగుడు ప్రజలను చక్కగా పాలించెను ఇది గౌతము ధహల్యకు వినిపించినకథ. చివరన 'హరిహరీ నారాయణాదినారాయణా కలుణించి మమ్మేలు కమల లోచనుడా'యని కలదు.

ఇక రెండవ 'ధర్మాంగధ పరిత్రము-పాముపాట'ను గూర్చి విచారంతము. రెండింటి సమాన మగుటజేసి కథను పేర్కొన నవసరము లేదు. పైపాటకును దీనికినిగల భేదమును మాత్రము తెలిసికొందము. ఇది పైపాటకన్న చాల చిన్న పాట, స్త్రీలు పాడుకొనునట్లు మంజురీద్వీపదయందు చిన్నగా సరళమైన భాషలో వ్రాయబడి యున్నది. రచన మెవ్వరిదో తెలియదుగాని స్త్రీ కర్తృకమై యుండును. మొదటిదానికన్న నిది ఔచితీవంతము. మొదటిదానిలో గౌతము డీకథ నహల్యకు వినిపించినట్లున్నది. దీనిలో 'సూతపౌరాణికుడు శౌనకాదులకు, చోద్యంబుగా జెప్పె ఈకథను మున్ను' అని కలదు. దీనికి మూలము సంస్కృత మందో లేదా మరింకేభాషయందో యుండియుండును. కాని యిట స్పష్టముగా తెలియుటలేదు. ఈరెండవపాట ఔచితీవంతముగా నున్నదనుటకు కారణము లివి. మొదటి పాటలో సుందర తన భర్తను గానక ధైర్యముతో నత్తగారిని నమిపించి నా భర్త ఎచ్చట నున్నాడని తెగవేసి తనకుతానై యడిగెను; కాని ఈ పాటలో సుందరి భర్తనుగూర్చిన చింతతో నుండ అర్థివీదేవి కోడలిని'నా ముద్దు కోడలా నాగృహలక్ష్మి, నాభాగ్యదైవమా నా మూలధనమా, నీ విట్లు శోకింపు కారణంబేమి, పఖలెవ్వరై నను మారాడినారా, మామగా రేసైన మాటాడినారా, నీమదిలో గల చింతల నాకు' దెల్పుమని ప్రశ్నించిన తరువాత సుందరి అత్త గారిని గౌరవించి 'కొదువేమి లేదు మది కొరత గలదొకటి, నాభర్త సేవకు నా

ప్రాణములను, అప్పించుటకు లేని చింత చేసేను' అని విషయముతో చెప్పినది. ఇది ప్రీతి నోచితముగా నున్నది. మొదటి పాటలో లేని విషయ మిందొకటి ఈ తరుణమున గలదు. ధర్మాంగునికి కోడలి చింత తెలిసినంతనే రాత్కాలికముగా నావపు తప్పించుకొనుటకై, మరి కొంతకాలము ఇంటిలో గడచుటకై 'మన యింట వాడుక కిత్తికి పెండ్లి, చేసిన యటుమీద కమలాక్షివ్రతము, చైత్ర పాడ్యమి చిత్త నక్షత్రమునను, పొరింభపు ము సంతర్పరమున, ఉద్వాపనము జేసి యైననుగాని, భర్తను కనులెత్తి చూడంగరాదు, ఇంతలో జూచిన అర్ధాయువగును, ఈ రీతి కులగురువాజ్ఞ గల' దని తప్పించు కొనెను ఈ విషయము కొొత్తకల్పనయే. మొదటి పాట తన భర్త నాగరాజుని తెలిసినంత నుండిరిలత్తనామల మాషించినట్లుండ ఈ రెండవ పాట 'అత్తమామలకును శరణంబు జేసి, ఇట్టి పెళ్లెను ఇంపుగా నప్పడు, అత్తమ్మ నీమనకి అడ్డి చెంది, ఎలపింపరాదమ్మ పుమామలను, నీవేను చేయుదు నానోము ఫలము నాకుగల్గెనుగాని చింతింపవలదు. నాభర్త కేవలమూర్తిని కృపతోడ, నాకిచ్చిపంపుడు వ్యసనంబు మాని' యని బతిమాలి నెలవంది వెడలినట్లునది. మొదటిపాటలో అర్మిలీదేవి కోడలిని నీవెట లేచిపోవ జూచుచున్నావని నిందించెను. కాని యందులో నటుల లేదు. మొదటిపాటలో చింగుని కావరణము దొంగిలొకాడగుటలను లాగుకొనుట యని చెప్పబడినది కాని దీనిలో మనులామెతో 'అతడును నీవును అడవులకును బోయి, వేటాడుచుండగా పిప్పి దొక్కుండు, అడవుల కేతెంచి యొకఁడుకిరింద, కూర్చుండి యుండంగ కొమ్మలో నీవు, తెలియక పామును పడవేసినంత, ఆపాము పిప్పిని ముందట బడగా, భయమొంది కాపంబు బెత్తెను నీకు, మరుజన్మమందున కొన్నాళ్ళు నీవు, పామును భర్తగా బడయుదువనుచు' చెప్పిరి ఈ కావరణమే సమంజసముగా నున్నది. ఇది నుందనికి కలిగిన కావము. అర్మిలీదేవికి గూడ కావముందెను లేనిదో ఆమె పామునేల గనవలెను? దానికి రారణము మునులు నుందలతో నిట్లొరి. 'పూర్వమున మీ అత్తమామలు భుజి, రాజ్యంబు లేలిరి రాజులు మెచ్చ, ఆకాలమందున నాగభూషణుకు. నాగభూషణములు సేయంగ నెంచి, భక్తుడొకడు వాడెంతకు వచ్చి, ధనసహాయము నాగభూషణంబులకు, దయచేయుడని వేడ నారాజు వల్లు, నాగములు పుట్టిం సనేకములుగలవు, గైకొని శివునకు స్పంధమనియె, అప్పుడాతని పత్ని నప్పుచునుండె, కావున వారికి నొగంబు బుట్టె, ఇదికూడ సమంజసముగానే యున్నది. ఇట్టి భేదములే కాక

మొదటిది పెద్దగా నుండుటచేతను, రచయిత (పురుషుడు) కొంత చనువుకొన్న వాడగుటచేతను, పాట కొంత ముదురుపాకమున బడినది. కావ్యధోరణి ప్రవేశించినది. వర్ణనములు దీర్ఘములు; భాష కొంత జానపదేతరము. శృంగార మవేలము కాచి ఈచిన్నపాట ప్రేమిషయములందు దానికి భిన్నము. సరళమగు భాషలో స్త్రీలు పాడుకొనుటకు బాచిత్యశోభితముగా సాగినది దీనికే ప్రచార మెక్కువ.

ఇక నేను సేకరించిన కాళవ త గ్రంథము సంగతి. ఇది మంజరీద్వీపదలో నున్నది. అరంభమందలి చరణములు కొన్ని ఉదాహరణమునకై పేర్కొందును.

‘శ్రీరుక్మిణీక రాజితకిరీసార, సారసదళనేత్ర సజ్జనాదర
చారాదరద్యామ ధుప్రసంహర, చారుమంజులదాష జగదేకపాల
పాలితామర సర్వదామనీలోల, లోల మానసరూప లోకమందార’

ఇట్టి ముక్తపదగ్రస్తములతో నారంభించినను తరువాత రిచనము సరళముగనే నడచినది. ‘వేడుక శ్రీరామవిభా గుంచేసి, చేసెద దర్మాంగచంతంబు నేను’ అని దీనిని శ్రీరాముని కంకితముగ చేసి కవి తన్ను గూర్చి ‘సారసంబగు యజ్ఞశ్శాఖయు నాగ, గురుత్వై న కొండిన్యగోత్రంబునందు, కర్మమర్థి శ్రీబొమ్మకంటి వంశాబ్ధి, వరచంద్రుడగు చూడవాఘ్యుండునాగ, వరమ వైష్ణవమూర్తి భవ్యసత్కిర్తి, అతని పత్నియు నరసమాంబయు నాగ, పతిభక్తి గలిగిన భాగ్య గంభీర, పుడమి యా ఘనులకు పుత్రుండ నేను, తడయక నరులెల్ల దయ చాల గల్గి, అరియంగ నడసేంహు డందురు నన్ను’ అని చెప్పకొనెను. దీనిలో గూడ సీకథను గొతము డహల్య కెఱింగించినట్లే యున్నది. కథయంతయు ౪2 కాళవత్రములపై నున్నది. ఇది యద్భుతరసప్రధానమైన కథయైనను స్థలమాహాత్యమును దెల్పునట్టిది. ధర్మపురీమాహాత్య మిది, అచ్చట స్నానము చేసి సుందరి నాగరాజును చిత్రాంగునిగా భదయగల్గెను. ఈ కృతిజెప్పిన బొమ్మకంటి వరసింహకవి ధర్మపురివాడై యుండును. గ్రంథాంతమున మరల ‘ఘనముగా శ్రీబొమ్మకంటి వరసింహ, డనువాడ శ్రీవిష్ణు కర్పితంబుగను, రచించి చెప్పితి రిమ్యంబుగాగ’ నని ఫలశ్రుతి జెప్పి, ‘శ్రీధర్మపురి లక్ష్మీనారసింహయ నహః’ యని ముగించెను. కనుక నతడు ధర్మపురి (తెలంగాణ) నివాసియైయుండును. కథయంతయు సరళభాషలో నొచితిశోభితమై ఘనోహరముగా నున్నది. కథా ప్రదేశము తెలంగాణమైనను ఈ పాట ఆంధ్రప్రదేశ్ మంతటను వ్యాపించినది.

హైదరాబాదు నకిందరాబాదు నగరములందును, చుట్టుపట్టులను బ్రతుకమ్మ

పండుగ సందర్భమున 'బాలరాజు బ్రతుకమ్మ_పాట' పాడుకొందురు. ఇది యొక వింతకథ. జానపదు లేకథల నెట్లు మార్చెదరో తెలిసికొనుటకీ యొక్క గేయము చాలును. 'కమ్మవారి పఱితి-పసల బాలరాజు' గురించియు, 'ధర్మాంగద_పాము పాట' గురించియు తెలిసికొంటిమి. ఈ రెండద్భుత కథలను జోడించి ఎవఁ జానపదకవి నరసింహయ్యార్జియనునాత డీవింతకథను సృష్టించినట్లున్నది. రెండుకథలందున్న యద్భుతవిషయము లాతనికి మనోహరములుగా దోచి యుండును. కనుక రెంటిని మేళవించి మూడవ కథను సృష్టించెను. ఆరంభమిటులై నది.

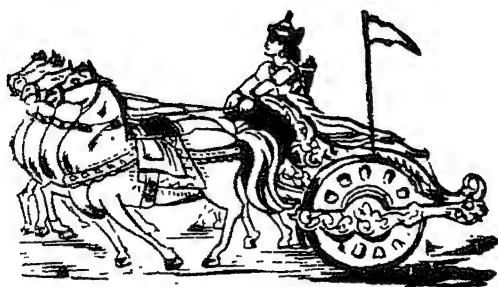
శ్రీ విలసిల్లగా	ఉయ్యాలో	చెప్పెదను ఒక కథా	ఉయ్యాలో
స్వర్గలోకంబందు	,,	సత్కళల చెన్నందు	,,
యక్షకులమనందు	,,	అతిప యొకతుక బుద్ధె	,,
అమె సౌందర్యంబు	,,	అలవియే చెప్పుట	,,
మోహనాంగి యౌట	,,	మోహిని యనుపేర	,,
క్రమముగ పెరుగుచు	,,	కడతేర సత్కళల	,,

మోహిని సౌందర్యమును జూచి ఇంద్రుడు వలచి యామెను పెండ్లియాడదలచి ఆమెతండ్రి నడిగెను. ఆతడు భాగ్యమనుకొని మోహిని కీవార్త నెరింగించెను. కాని మోహిని తండ్రితో 'తండ్రి నాచిత్తంబు దాచనేల వినుము, నేనొక్కయక్షిని నెమ్మదిని యెంచితిని, అతిప కొక్కడె భర్త అలరునా పదిమంది' యనెను. దేవేంద్రున కీవిషయము తెలిసి కుపితుడై మోహినిని చెరపట్టి వచ్చెను. మోహినిని ప్రేమించిన యక్షు డింద్రు నెదిరించెను. యక్షరాజగు కుబేరు డాయక్షునిపై నలిగి 'ఓరి మన కులముకు ఒప్పదము కానట్టి, కార్యంబు గావించి కానివాడవైతి, అందువలన నీవు అవనిలో జన్మించి, ప్రేమ తెలియలేని వెట్టివాడవు కమ్ము' అని శపించెను. తన కోర్కెను మన్నించని మోహిని నింద్రుడు 'కాన నీవును కూడ వానిచెంతకె పొమ్ము, ప్రేమప్రేమని నీవు కామించితివి కాన, ప్రేమంబుతో నీవు ప్రేమలేకను వాడు, తపియించు డికపొమ్ము ధరణి జన్మించుము' అని శపించెను. అగ్నిదేవుడు మాత్రము 'మోహిని నీకేమి మోసంబురాకుండ' గాపాడెదనని యభయమిచ్చెను.

వీరువురు భూమిపై నవతరించిరి. సంతానములేని కమ్మవారికి మోహిని చంటిబిడ్డయై లభించెను. యక్షుడు సంపన్నులగు వెలమవారింట జన్మించెను. సీత, బాలరాజు నామములతో వారు పెరిగి పెద్దవారైరి. సీత సౌందర్యమును జూచి

‘మాకివ్వుమని యంచు మాకివ్వుమని యంచు, ఎవంమట్టుకు వారె ఎంతో ప్రార్థించిరి.’ కమ్మనాయుడామె నెవ్వరికియక నొంటి స్తంభపు మేడపై నుంచెను. ఇంట్లుండ నొకనాడు బాలరాజేదియోపనిమీద సీతయున్న గ్రామమునకు వచ్చి ఆ మేడక్రిందుగా పోవుచుండెను. సీత బాలరాజును చూచెను. ‘శాప మహిమవలన చావసీతయు వాని, కనినంత మోహించి కడు సంబరము చెంది, ఎవరుచూడకుండ ఇలువీడి తిన్నగా, బాలరాజును గాంచి భార్యగా గొమ్మనెను’ కాని ‘శాప కారణమున జ్ఞానమేలేనట్టి, ఆబాలరాజంత అతివజెప్పెడిమాట, అర్థంబు గనకుండ’ నుండెను. సీత బాలరాజును వెన్నంటెను. ఒకచో నాతడు నిర్జలప్రదేశమున ‘కాంగులో నీరోస్వసి’ తెమ్మనెను. సీత వరుణదేవుని ప్రార్థించి బాలరాజుకు నీళ్ళిచ్చెను. ఒకచో వారిరువురు నిద్రించుచుండగా దొంగలు వచ్చి సీత నెత్తుకొని పోయిరి. కాని ఆమెను పెండ్లియాడుటకై దొంగలందరు నుందోపనుండులవలె కలహించి మరణించిరి. బాలరాజు సీతను వెదకుచు తిరుగుచుండగా ఇంద్రుడాతని కష్టపెట్టినెంచి బాటలో మునివలె కూర్చుండెను. బాలరాజు మునిని సీత జాడ యడిగెను. ముని మాటలాడకున్న బాలరాజు కినిసి ‘ప్రక్కనే పడియున్న పామును గొనివచ్చి’ ముని కంఠమున వేసెను. ఇది పరీక్షిన్మహారాజు కథ కనుసరణము. మునికోపించి ‘పామువై యికమీద ప్రాకుచుండుము జగతి’ నని శపించెను. బాలరాజు పామై సీతను సమీపింప నామె భయపడెను; విలపించెను. అగ్నిదేవుడు బ్రాహ్మణరూపమున వచ్చి బాలరాజే పామయ్యెనని చెప్పి ‘ఇప్పుడు పామును ఒప్పుగా తలదాల్చి, దివ్యక్షేత్రాలలో త్రిప్పి స్నానములాడు, ఆ పుణ్య ఫలముచే అగును ఎప్పటిరీతి’ అని యదృశ్యుడయ్యెను. సీత యటులే దివ్యక్షేత్రములు తిరిగితిరిగి తుదకు ‘సరయునది తోయముల స్నానంబు చేయగా, బాలరాజప్పుడు పడనెను తనరూపు’. వారిద్దరు కలిసి పోవుచుండ ఇంద్రుడు మరల వారిని బాధింపవచ్చెను. అదిగాంచి సీత ఇంద్రుని చంపుటకు సిద్ధపడెను. అప్పుడు త్రిమూర్తులు వచ్చి, ఆమె పతిభక్తికలరి ‘ఇంక నీజోలికి ఇంద్రుడు రాదమ్మ, వచ్చినచో అతడు చచ్చునునుమ్మ, కావున నిప్పుడు కరుణించి విడువమ్మ’ యని ప్రార్థించిరి. సీత శాంతించెను. ‘బ్రతుకుజీవుడ యంచు పారెను ఇంద్రుడు’. త్రిమూర్తు లాదంపతులకు సకలసంపద లిచ్చి ఆమరత్వ మొసగిరి. ఈ పాట విన్నవారికి చెప్పుడువారికి నమవైశ్వర్యములు ‘సమకూరు నంచును శంకరుడే తెలిపె’ నట. వైకథలో మొదటిసగము ‘కమ్మవారి పణతి’యు తక్కిన సగము ‘పాముపాట’యు కలిసియున్నట్లు మనము సులభముగా గ్రహింపగలము.

పైన పేర్కొనబడిన ఆయాగేయకథలు జానపదులకు సుపరిచితములైనను శిశుులందరికీనంభూకులకు వారి పేరులు దక్క తక్కిన కథానందర్భములు తెలియవు. కనుకనే కథలనుకూడ విషయముగా చెప్పవలసి వచ్చినది. జానపదులన్నికొన్న ఈకథలందు మనకు దోచెడు నెరిసులు వారి కమ్మతరినమందున్న అతి ప్రీతితోచుచు బొచితీదృష్టిరాహిత్యమును పట్టియిచ్చును. ఇట్టి ఘట్టములందు మనము పరిశీలించదగినది జానపదుల మనస్తత్వమే కాని వారి కల్పనాల్పకృష్ణము కాదు. వారిబుద్ధి తోచినంతవరకు కల్పించుకొన్న సన్నివేశములే త దసాను భూతిచే వారి కానందము కలిగించుటయును, భయభక్తులు పెంపొందించి సత్యదర్శములకే జయము కలుగునని వాటిచెప్పి వారి జీవితములను తీర్చిదిద్దుటయును, ఫలితాంశములుగా మనము గ్రహింపవలయును.

కరుణరస గేయములు

కరుణ మొక్కటియే రసమని మహాకవి భవభూతి నిర్ణయించెను. మన దేశమున నేలనో శివులు సంసృతమందేమి దేశభాషలందేమి అధికసంఖ్యాకులీ రసపోషణము చేయరై. భావతీయుల కావ్యవిష్ణువుగు రామాయణము చూత్రము కరుణరసప్రధానమైనను, కొలదిమంది కవులు చూత్రమే కరుణరసమును పోషించిరి. అత్యధికసంఖ్యాకులు శృంగారమో వీరమో అద్భుతమో పోషించుటకై ప్రయత్నించిరి. సంస్కృతవాఙ్మయముయొక్క క్షీణదశ యందును, ఆంధ్రమునందు ప్రబంధయుగము నాటినుండియు శృంగారము పెచ్చుపెరిగి పోయినది. మోదాంతి భేదాంతములందు మన వారికి మోదాంతమే యెక్కు భభిమానపాతము. దానికిగల కారణము లేవియో మన పండితులు తర్జనభర్జనలు చేసియున్నారు. జీవితమును సమగ్రముగా దర్శించి మోదాంత భేదాంతములకు సమానమైన స్థానమిచ్చి పాశ్చాత్యులు సహజతకు సమీపమునకు పోయిరి. కరుణరసప్రధానములైన గ్రంథములు పాశ్చాత్య అధికముగా వ్రాసినటు సర్వపదితము ఈరసపోషణమున మన శిష్టసాహిత్యమున గల కొంతను జానపదులు తీర్చువారనుటలో నెంతమాతము సందేహము లేదు.

జానపదులు శృంగారము తరువాత కరుణాద్భుతములకు రెంటికిని సమాన ప్రాధాన్యమిచ్చిరి. నిత్యజీవితమున సుఖమునకన్న దుఃఖమే యధికమగుట తత్ప్రభావములైన జానపదు లాయా సంఘటనముల సహజముగనే చిత్రీకరించిరి. శిష్టులకున్నట్టి ఆదర్శదృశ్యకృతము అనగా దుఃఖము నధిగమించి ఆదర్శ జీవితనిర్మాణమునకై సాహిత్యమును సాధనముగా, ఉద్దేశపూర్వకముగా మలచుకొను గుణము వీరయందంతగా లేదనుకొనవచ్చును. జరిగిన సంఘటనమును ఉన్నదున్నట్లుగా తమకభిమానపాత్రములగు మూఢవిశ్వాసముల తోడనే అద్భుతములు నలౌకికములు నమానుషములునగు విషయములతోడనే

జతపరచి చెప్పకొనుటయే కాని, జరిగినదాని వేరొకతీరుగా 'మలచుకొను శక్తి' వారికి లేదు. 'యత్స్యాదనుచితంవస్తు నాయకస్య రసస్య వా విగుద్ధం తత్పరిత్యాజ్య మన్యథా వా ప్రకల్పయేత్' అనుకొని శిష్టు లొచితదృష్టి కలవారై జరిగినదానిని వేరొకతీరుగా మలచుకొనిరి. జానపదుల కౌచితీదృష్టి తక్కువ. కనుకనే వీర గాధలలో కథాభాగమునకున్న ప్రాధాన్యము వర్ణనకుండదంటిమి. వీరగాధలు కేవలము వ్యక్తులకు మాత్రమే కాక సాధారణముగా రెండుజాతులకును లేదా రెండువంశములకును సంబంధించి యుండును. జాతి మరియు వంశము దాటినచో జానపదుల దృష్టి నాకర్షించెడువారు వ్యక్తులు. వారి శౌర్యమున కుత్సాహము దుర్మరణమునకు జాలి రెండుభావములును పామరులచే వారి చరిత్రములను పాడించినవి. ఉత్సాహము (మెప్పువలన కలిగినది) తరువాత జానపదులను సులువుగా నావరించునది జాలి. వీరగీతములం దుత్సాహము (మెప్పు) తోపాటు ఈ జాలి కూడ కథారచనమునకు వారి నెగద్రోయు ననుట యసత్యముకాదు. బొబ్బిలిని కొట్టుటకు దండు విడిసిన విజయరామరాజునకు-చేతులు కాలిన పిదప ఆకులు పట్టినట్లు-మల్లమ్మదేవి వ్రాసిన యుత్తరమును అతిశయోక్తులతో రచించుటలో జానపదకవి ఔచిత్యదృష్టికంటె జాలియే యెక్కువ గోచరించును. జనకంటకుడుగా జీవితమును గడపిన గుఱ్ఱాలగోపిరెడ్డిని నలుగురు పట్టిచేలనడుమ చంపవలసివచ్చినది. నలుగురు చేరి ఒక్కని చంపినారేయన్న జాలి శీరుశీరు యెండిమురుగుల్ సేతులాకు బెట్టుకోని, కట్టమీద యెల్తావుంటే కలకచే రనుకొంటిర కొడక'యని పాడించినది. ఈరకపుజాలి జానపదులకు సార్వత్రికము. దీనికితోడు అవ్యక్తి జీవితము సవ్యమగు ధర్మమార్గమందు నడచియుండినచో జానపదులు వాని చరిత్రకు జల్లుజల్లుమందురు. కనుకనే ప్రతిభాషయందును జానపదులు పాడుకొన్నట్టి కరుణాపూరితమలగు గాధలు పెక్కులు కాననగుచున్నవి.

ఆంధ్రజానపదగేయములందును ఇట్టి కరుణాపూరితములు, చిత్తద్రుతి కారకములనగు కథలనేకము లున్నవి. అత్త పెట్టిన యారడి వలననో, కట్టుకొన్న భర్తయొనర్చిన యత్యాచారమువలననో, తోడికోడండ్రయసూయ చేతనో, ఇరుగుపొరుగుల దౌష్ట్యమువలననో, దైవదుర్విపాకమువలననో ఇడుములపాలైన స్త్రీల కథలు జానపదవాఙ్మయ సముద్రమందలి కన్నీటి కెరటాలు. జరిగిన విషాదగాధలకు జానపదులు కొంత మాహాత్మ్యమును జేర్చి శిష్టులనుకొన్నంత కాకపోయినను కొలదిగానైనను-అదర్శ మనకూడదు కాని-భయభక్తులకు దారితీయనవిగా చేసిరి. ఇట్టి కథలను కొన్నింటిని పరిశీలించుటయే

ఈ ప్రకరణమునందు నా ముఖ్యోద్దేశము.

దేశీయేతివృత్తములందు ప్రాచీనమైన కరుణాపూరితగాథ 'కన్యకామ్మ వారి కళ' శిలపదిగారమందలి కణ్ణకి కథయే మన కన్యక కథయని విజ్ఞులందురు ఈమెయే కన్యకాపరమేశ్వరి. వైశ్యుల కిటువేల్పు. వీరముష్టులపాలిటి కల్ల వృక్షము. ఈయమ గాధను శిష్యులొకమునకు ప్రజాకవి గురుజాడ అప్పారావు గారు 'పూర్ణమ్మ' పేరుతో పరిచయమొనర్చిరి. కొందరు వైశ్యపండితకవుల కావ్యములుగా ఖండ కావ్యములుగా శతకములుగా నీకథను వ్రాసినారు. వైశ్యు లిండ్లయందు కన్యకామ్మవారి కథగాని పాటగాని తెలియనివారుండరు కన్యకామ్మవారిని గురించిన పాటలు, దండకములు, పద్యములు, లాలిపాటలు, మంగళ హారతులు, గొబ్బిపాటలు, వైశ్యుల గోత్రవివరములు కొండవల్లివార ముద్రించినారు. వీనిలో 49 ఖండికలతోనున్న గొబ్బిపాటయందున్న చరిత్రమున క్లుప్తముగా నుదాహరింతును. ఈ పాట

'నకియ విసవె కన్యకాంబ సచ్చరిత్రము, సకలదోషహరము జన్మసఫలదంబునౌ అని యారంభమైనది. పెనుగొండయను పట్టణముకలదు. అచ్చట, కుసుమశ్రేష్ఠియనెడు వైశ్యకులజుడొక్కడా, వీట కాపురంబు నెవ్వుడు వేడ్క జేసెడున్.' కుసుమ శ్రేష్ఠికి కుసుమాంబకు కన్యకాంబ జన్మించెను. ఈమెకే వాసవీకన్య యని మారుపేరు. కన్యకాంబ సౌందర్యరాశి.

'కమలనేత్ర కింబుకంటి కాంతిదొంతియై, యౌవనంబు మొలకరెత్త నతిముదంబునన్.' ఒకప్పుడు విష్ణువర్ధనుడను రాజు పెనుగొండ చూడవచ్చినప్పుడు కుసుమశ్రేష్ఠితన కూతునుగూడ వెంటని కుకొనిపోయి దర్శించెను. ఈవిష్ణువర్ధనుడు రాజమహేంద్ర వరమును 11వ శతాబ్దిమున పాలించినవాడని సిరాజుల్లాసన్ గారు వ్రాసినారు. కాని వారేయాధారమున వ్రాసిరో తెలియదు. సారంగధర కథతోపాటు ఈకథాకళంకపంకమునుగూడ రాజరాజనరేంద్రున కలముట విచారకరము. రాజుగారికా కన్యక సౌందర్య మతిలోకముగా దోచెను.

'కిన్య గాంచి ప్రభుని మనము కలత జెందెను, మోహమునను బుద్ధి జెదరి మూర్ఛజెందెను' రాజెటులో తేరుకొని తనదేశము తిరిగిపోయెనే కాని,

'నిమిసమొక్క యుగముగాగ నెలకరూపునే, కలచి కలచి రాజు గోరె తన్విపెండ్లితై'. రాజుమెను పెండ్లియాడ నిశ్చయించి సంబంధమునకై రాయబార మంపెను.

1. The Castes and tribes of the H.E.H. the Nizam's Dominions.

కుసుమశెట్టి యంగీకరించినగాని, అతని కుమారులుగాని, కన్యకాంబగాని, కులము వాగులుగాని మెచ్చరైరి.

‘కుసుమశెట్టి సుఖలు జూచి కూడదనిరిగా-మేనరికము వైశ్యులకును మేలటంచునూ.’ రాజాగారి వారైతెలిసి వైశ్యులొనర్చిన ధిక్కారమునకు ప్రతీకముగా దాడి వెడలెను. కాని కన్యకాంబ తనకులమువారితో గలిసి అగ్నికాహతి కాదలచిన కాని రాజుదేతిలో మాత్రము చిక్క దలంచలేదు. రాజు ‘పట్టణంబు చుట్టెప్పి ముట్టడించెను, అగ్నిగుండములను ద్రవ్వె రితవలందరూ.’ కొందరువైశ్యు లామెతో చచ్చుటకు సిద్ధమైరి. మరికొందరు సిద్ధము కాలేదు. అగ్నిగుండములుసిద్ధమయ్యెను ‘పడకులెల్ల (అగ్ని) గుండములకు చుట్టునూ-తిరిగి మ్రొక్కి నిలిచి రవుడు భీనమవులై’. ఈ సమయమున వేరొక పాటలో కన్యక

‘పశుపతి చిరణములు మదిలోన నుండి-వసుమతీనాచుని వేగ శపించి

నేడు మేదలుగ యార్యకులము లోపలనూ - చేడియల కతివక్కడినమున్ననూ -

పణతికేమైన వంకరి యుండవలయు-ధరణిలోపలయంచు కన్యక బలికియునూ -

మన కులమునందు జన్మించినవాడు-మేనరిక మివ్వసివారికి కీడు’ అని శపించెను.

కోమటులందు మేనరిక మధికముగా నుండుట కియే కారణమని వైశ్యుల నమ్మకము. అందరును అగ్నిదేవున కాహతియైరి.

‘బాధలేక భన్మమై పడకులందరున్. కుండనంపు బొమ్మయ్యె కన్యకాంబయన్’

అగ్నిమధ్యమున నిల్చి కన్యకాంబ పల్కిన పల్కాలు గమనింప దగినవి.

హూణజాతులింక భువని చృద్ధి గాంచెడిన్, జైత్రరాజ్యమునకు విభుడె చేటుమూడెడిన్

విష్ణువర్ధనుండు జయ్య వేగ జూడుడీ, వర్తకరాజ్యములు మిగుల వాసిగాంచెడిన్

ఓడవర్తకముల మీర లొప్పి యుండుడీ, శమదమము గలిగి మిగుల కాంతి నుండుడీ

పరునిదార గోరరాదు పురుషుడెవ్వనూ, తరుణుల కిల నందములును తక్కువో నికన్

ధనముగూర్చి వగలజేసి తమవగావలెన్, ద్రోహుద్ధి వర్తకమన దోపరాదింన్

అరుపులిచ్చి గోలుపోక అర్జులగుడీ, పెద్దలాభములను వీడి ప్రేమజూపుడీ

కొద్ది ధనమే చాలునంచు గుణము జూపుడీ, వారకాంతలుండు వీడి వలదు పోవగా’.

ఇటుల చెప్పినతరువాత ‘పుష్పకమున విచ్చి నిల్చె పురహరుడెదురా, కన్యకాంబ

పోయి విభునిగలిసియుండెనూ’. కన్యక పార్వతి యపరావతారిమని వైశ్యులు

పూజింతురు. సారంగధరుని కరుణాపూరితగాధతోపాటు ఈకథగూడ రాజరాజ

జులొప్పునకు కళంక మాపాదించునట్టిది. పీనికి చారిత్రకాధారము

అంతయు లేదు.

అంద్రభారతమును వ్రాయించిన కీర్తితోపాటు రాజరాజ నరేంద్రునకు కొడుకు కాలుసేతులు నరికించిన యపకీర్తియు తెలుగువా రంటగట్టిరి. చంద్ర వంశమున జన్మించుటచే గాబోలు పాపము రాజరాజున కీకళంకము తప్ప దయ్యెను. చారిత్రకులిది యనత్యమన్నను సారంగధరుని దిబ్బి, చిత్రాంగి మేడల వంటి స్థలనామము లా రాజమహేంద్రవరమున శాశ్వతత్వమును గడించు కొన్నవి. హంపిలో కూడ చిత్రాంగి మేడ రత్నాంగి మేడలని చూపెదరు. కంపిలిలో నీ కథకు ప్రచారమున్నది. భారతదేశమున పెక్కు రాష్ట్రములం దిట్టి గాథలున్నవి. వంజాబులోని పూరణ్ భగత్ కథ ఇట్టిదేనట. సారంగధర చరిత్రమును తొలుత చెప్పినవాడు గౌరవ¹. కాని యాతడు చిత్రాంగి సారంగ ధరుల వృత్తాంతము మాళవదేశమున జరిగినట్లు వర్ణించినాడు. ఈకథనే చేమకూర వేంకటరాజు మృదువుగను సరసముగను వ్రాసెను. మాళవ దేశపురాజు రాజమహేంద్రుడని గౌరవ స్పష్టముగా వ్రాసెను. కాని చేమకూర వేంకటరాజు మాత్రము పౌరవడి రాజమహేంద్రుడును రాజరాజనరేంద్రుడును ఒకరేయని తోచునట్లు వ్రాసెను. అప్పకవి (అప్పకవీయము పీఠిక) బాహుళ్యముగా నీ కథాకళంకవంకమును రాజరాజనరేంద్రుని ముఖమున కలదెను. ఈ పౌరపాటు ఆంధ్రులకు తరువాత గొప్ప ప్రమాదము తెచ్చిపెట్టినదనియు అనవసరముగా చాళుక్యరాజునకు కళంక మాపాదించినదనియు పలువు రాండ్రపండితులు, చారిత్రకపరిశోధకులు అభిప్రాయపడుచున్నారు. సారంగధరచరిత్రమను యక్షగానమొకటి కలదు². కాని దీనిలో రాజరాజనరేంద్రుడు హస్తినాపురము నేలిన రాజుని కృత్రికర్త సొంత కల్పనము చేసెను. కళులె వీరరాజు సారంగధర చరిత్రమును వచనములో సంతరించెను. బాజాల శంభుదాసు దొక ద్విపదకావ్య ములైన. ఆంధ్రనాటకపితామహు లీకథనే విషాద సారంగధర మను నాటకమును వ్రాసి ఆంధ్రనాటకరంగమున విప్లవమును కలిగించిరి. ఇంతమంది కవులీకథను చేపట్టినప్పటికి దీనికిగల ప్రచారము మనము సులభముగా నూహించుకొనవచ్చును. సారంగధరుని సౌశీల్యము, చిత్రాంగి కాపట్యము, రాజరాజు బుద్ధిమాంద్యము, చివరకు సారంగధరుని విషాదమగు మృతియో, కరపాదఖండనమో ఇందర హృదయముల చలించజేసినది. శిష్టులగుకవు లిందరీకథను చేపట్టిగా జానపదులు

1. వవనాథ చరిత్రము.

2. సారంగధర చరిత్రము-యక్షగానము-కృష్ణకవి.

ఏల యూరకుందురు? జానపదకవులందు గూడ మువ్వరీ కథను వ్రాసిరి. గౌరవ కృతిని చదివినప్పుడీ కథను నేను శైవవాఙ్మయమున జేర్చవలయు ననుకొంటిని. కాని జానపదకవుల రచనలందు శివపారిమ్యమున కన కలుగజే నా కధికముగా నగుపడుటచే దీని నీ ప్రకరణముందే చేర్చదలంచితిని.

నాకు లభించినవి మొత్తము మూడు పాటలు. మొదటిది 'పర్వతాల మల్లన్న భమిడి మేడలమీద, మెరిపించె జోగిరూపు' అని యారంభమగు సుప్రసిద్ధగేయము. దీనికర్తయెవరో తెలియదు. రెండవది 'సోమవంశాబ్ధిరేరేడు, రామజోగి శాస్త్రి రచించినాడు, అంబికావతి కర్పించినా'డని చెప్పుకొనిన శారదవరుసలోనున్న కథ. మూడవది 'సారంగధర-బ్రతుకమ్మ పాట' ఇది స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువుగా ఉయ్యాలపాట వుననొనున్నది. దీనిని వ్రాసినది బూరెల సత్యనారాయణమూర్తి. కర్త అత్యంతాధునికుడు. (1949 ప్రచురణము, కొండా శంకరయ్య, సికింద్రాబాదు) కథ సుప్రసిద్ధమైనది కనుక వివరములకు దిగను. కాని మూడింట నున్న విశేషములు మాత్ర ముట్టంకింతును. మూడింటిలో రెండవది శారద వరుసలో వ్రాయబడినది; ప్రౌఢమైన రచనము. తక్కినవి రెండును స్త్రీలు పాడుకొనుట కనువైనవి. వీనిలో మూడవది ఇంకను సరికభాషలో నున్నది.

మొదటి కథ, రాత్నాంగి శివునిగూర్చి పుత్రార్థమై తపమాచరించుటతో నారంభమగును. రెండవదానిలో సీకథను నారదుడింద్రసభలో భూలోకపు వింతలు వర్ణించుచు చెప్పినట్లుగా నున్నది. దీనిలో రాజమహేంద్రవరపట్టణ వర్ణనము కావ్యమార్గమున నడచినది. 'అంబలంబండు పౌధనివహంబు, అందులో నేగు చంద్ర బింబంబు, దేపడికున్న దొక గోవురంబు, దాని దిగువనే మేఘమార్గంబు, అందు బోలేక రవితురంగంబు, పార్శ్వముల చేయుచుండు గమనంబు, అందువలనయెనయ్యగ్మంబు.' ఇట్టి యుక్తేృత లధికముగా నున్నవి. మొదటిపాటలో చిత్రాంగి 'పుట్టువూర్వము' లేమియు లేక రాజుగారి రెండవభార్యగా చెప్పబడియేనేకాని రెండవదానిలో చిత్రాంగి వారకామినియని యున్నను తుమారునికై ఎన్నుకొన్న చిత్రాంగి సౌందర్యమును చూచి రాజరాజే చేసికొన్నటుల కూడ చెప్పబడినది. దీనిలో చిత్రాంగి వర్ణన మద్భుతముగా సాగినది. 'దాని కురు లింద్రసీలముల సౌరు, నొనలు జాబిల్లిలోన సంగోరు, మోము పూర్ణశశిబిందుమును గేరు, నేత్రములు పద్మముల నెఱవదారు. చూపు వలరాజు చికిలి తరవారు, చిన్నవలువరున ముత్యాఁచేరు, వడ్కెలా వంచదారలో నీరు, గళము శంఖంబుతో నెపుడు బోరు, మేను బంగారు వన్నెలను మీరు, బొంగరాల్కిప్పు పాలింగ్ల జోరు, నల్లచీమలది బారు నూగారు, నాని నవరత్నముల వామలూరు, నడుము

జూడంగ మిగుల నాదారు! జనునమౌ కమ్మవిలుకాని తేరు, రంభలాయూచువుల పొందు జేరు, తారలా గోచులని పట్టుతారు. నడక హంసలకును సరదారు, మంచి యొయ్యారములకు ఒకారు, వలపు బుట్టింప నది సాహకారు, దాని కేటోకమ్మన నాటిరేను? వర్ణనములు వచ్చినచోటులందెప్పు డీవిధముగానే రచన సాగినది. మొదటి కథలో రాజరాజు వేటకు వెడలినపు డడవిలో నొక చెంచువాడు, రాజరాజుకు మున్ను శ్రీరాముడు తిరిగిన ప్రదేశములను చూపించి, కాకాసురవధము, మాయలేడి కథ, కూర్మజాతి కథ మున్నగునవి చెప్పినట్లున్నది. తన పావురమును బట్టుకొనుటకై సారంగధరుడు చిత్రాంగి మేడకు బోవ నామె సారంగధరుని కామించి ఇట్లు చేసినది. ఇవి మూడవ పాట (బ్రతుకమ్మ పాట)లో నున్న చరణములు.

మొలక కుచములు చూడు	ఉయ్యాలో	పిలుచుచున్నవి నిన్ను	ఉయ్యాలో
కలువరేకుల బోలు	,,	కన్నుగవనూ చూడు	,,
వలుచనో చెక్కిళ్ళు	,,	పల్వరున జూడరా	,,
పిడికెడు నడుమురా	,,	తొడసొగసు గంచరా	,,

సారంగధరుడు చిత్రాంగి నమ్మాయని సంబోధింప (మొదటి పాటలో) నామె

‘అమ్మన్న నోటికి కమ్మనీ కజ్జాలు కాముడా నే బెడదునూ

పెంచెనే మీ తండ్రి పెద్దవాని జేసి పెండ్లి శాయదాయనూ

భోగలవారింటి కొత్తువో పోతువో బొంకకా నాకు దెల్పూ

కన్ను నైగిలుచేసి కాంతలా బిల్చుటకు కాలమిప్పడు వచ్చెనూ

తల్లిపిల్లగనెంచి అల్లిబిల్లాడుదము కల్లలూ గాదునుమ్మా’ యని వర్ణ

గర్భములాడెను. ఇక రెండవ పాటలో వేటాడెడు రాజరాజు కొన్ని జంతువులను సంహరించి ‘వాటి బెదురు చూపులను కరుణించి, ఇట్లు చిత్రాంగి చూపని తలంచి, బాణముల సంతలోను మగిడించి, నెమలికేక లంతట నాలకించి, అవియుగల చోట్ల కప్పుడు వరతెంచి, వాసి పింఛంబు లరసి మోదించి, ప్రాణనఖియ కురులని వికర్కించి, కొంత తడవుండె నచట మోపించి.’ సారంగధరుడు తెల్లపావురము లెగురవేసి నప్పుడు ‘మల్లెపూబంతులాడె ననగాను, చంద్రబింబములవలె నుండగాను, ఎల్లచో వెన్నెలలు గాయగా’ నుండెనట. అవి క్రిందికి వచ్చినపుడు ‘సురలు పూలు గురిపించి రనగా’ నుండెనట. ఒకటి పైతెగురగా ‘మన్నధుని గాలినడగనంగాను, సూర్యపరివేష మనుకొనంగాను, సురనదీతీర కాళమనగా’ నుండెనట. తన కామము దీర్చని సారంగునిపై కుట్రబిన్ని చిత్రాంగి రాజరాజునకు కొడుకు చేసిన యత్యాచారములని ‘గవ్వముడి తా విప్పి గప్పిగుబ్బలు జూపెనూ, కోకముడి విడిచి నీ కొడుకు జేసిన విధము నాథ యిటు జూడుమనెను.’

మంత్రి లభియోగము విచారింపబోవ చింత్రాంగి యొనర్చిన ప్రదర్శనము రెండవ పాటలో జుగుప్సాకరముగా నున్నది.

‘బలిమిగా బట్టుకొనుచు బేజారుచేసె చూడుడని పైట మైజారు
పైకి దొలకించి గాయముల బారుజూపగా హరహరాయంచు వారు
చూడలేక కన్నులు మూసినారు-సాహసపుముండ యని జడిసినారు
బట్టవిప్పునని తొట్రువడ్డారు-దిగ్గునను లేచి వడి వచ్చినారు’.

జానపదకవికి ఔచిత్యదృష్టికంటె వాస్తవికదృష్టి హెచ్చనిపించును. శిష్టకవి దీనికి వ్యతిరేకము. ఐనను రెండు శ్రేణులయం దవవాదములు లేకపోలేదు. తన కుమారుడు నిరవరాధియని రత్నాంగి రాజరాజు నెంతయో బతిమాలెను. తొందరపడి కొడుకును శిక్షింపవలదని రత్నాంగి రాజకు రెండు కథలు చెప్పెను. తొందరపాటుచేకలుగు నష్టమును బోధించునట్టి వీకథలు. ఇవి మొదటి పాటలోనే యున్నవి. మొదటి కథలో కాంపిల్యనగర బ్రాహ్మణుడు తనకుమారుని పాము బారినుండి కాపాడి దాని జంపిన ముంగిని తొందరపాటుచే కుమారునకే ముంగి కీడొనర్చినదని నిశ్చయించి, ముందువెనుక లాలోచింపక చంపి, తరువాత వచ్చిన పామును జూచి వశ్పాత్తాపమునొందెను. రెండవది నిచుకాపురాధీశ్వరుని పెంపుడు చిలుక కథ. ఆ చిలుక ఒకమారు తోడి చిలుకలతో నందనవనికేగి అచ్చటనొక చెట్టుపండ్లరగించి తోడిచిలుకలు బాలురుగా మారిపోవ నది గమనించి తాను మాత్రము తినక ఆపండును దెచ్చి తన యేలిక చిత్రకేతున కిచ్చెను. రాజా విత్తనము కాపాడి నాటెను. అది మొలకెత్తి వృక్షమై ఫలించెను. ఒకనాడా చెట్టు పందొకటి క్రిందబడెను. దానిని కొంతదిన్న పామొకటి బాలుడయ్యెను. కాని యా పామువిష మాపండున నుండెను. అది యెరుగని భటుడొక డారాలిన పండును గొనిపోయి రాజుగారి కిచ్చెను. ప్రథమఫలము బ్రాహ్మణున కీయవలెనని రాజుగారా ఫలము నొక బ్రాహ్మణున కిచ్చెను. దానిలో పాము విషముండుటచే బ్రాహ్మణుడది తిని మరణించెను. బ్రహ్మహత్యచే కలిగిన కోపముతో రాజు నిజానిజములు విచారింపక (కారణమగు) తన పెంపుడు చిలుకను చంపెను. ఇట్లుండ ఒక వేశ్య తన చావుగోరి యాచెట్టుపండు దిని పసిబాల యయ్యెను. రాజున కీవార్త తెలిసి తాను తొందరచే కీరమును జంపినందులకు వశ్పాత్తాప పడెను. ఈథలు తక్కిన పాటలందు లేవు. భట్టి విక్రమార్కుని కథలనుండి వచ్చి చేరినవీ కథలు.

రాజరాజు పారంగుని కరపాదఖండనమున కనుమతి నొసంగెను. తలవరులాతని దీసికొనిపోవుచుండిరి. అప్పటి ప్రకృతివర్ణనము రెండవపాటలో

గమనింపదగినది. 'బాటదడి చూడనని జాలికోడ, అప్పు డస్తాద్రీ పయికి జాతాడ, పద్మినియు దుఃఖమున భక్తితోడ, నేత్రమును మోడ్చెనన మొగ్గలాతాడ, ఆమెచే తరణియను బరణి వీడ, కుంకుమన సంజతెంజాయ లాడ, చిమ్మ చీకట్లు గ్రమ్ముకొని గూడ, రాజు దుర్యశంబని జనములాడ, సురల చూడ్కులన తాళ లల్లాడ'. ఈ వర్ణనములు పూర్తిగా శబ్దలైన రచయితలు చేయునట్టివి. అడవిలో తలవరులు సారంగుని విడిచి యెటైన వెడలిపొమ్మనిరి. కాని సారంగుడు రాజాజ్ఞదొప్పన తన కాలుసేతులు నరుకవలసినదిగా వారి నుద్బోధించిన ఘట్ట ముదాత్తముగా నున్నది. చివరకు తలవరులు సారంగుని 'రాజమహేంద్రమునకు యోజనదూరమున వణగు బండల మీదను, పరుపుకొండల మీద రుద్రవృక్షము క్రింద బాలునీ పడవేసిరి, కత్తులూ సూరియు కాళ్ళుచేతులు గోసి కండలను తెగగొట్టిరి'. అప్పుడితని వయస్సు 12 ఏండ్లని మొదటిపాటలో నున్నది. రాజరాజా యీడులో తనకొడు కట్టి పనుల చేయునని యెట్లు తలంచెనో? రెండవ పాటలో నిట్టి వివృతిపత్తి లేదు. కాలుసేతులు నరుకబడిన సారంగుని యరణ్యరోదనము కరుణా పూరితము. 'హా మహాదేవ యనుచునుండంగ, రక్తముల వరద అప్పుడుప్పొంగ, నలుపుచే మొండె మచట దొర్లంగ, గండుచీమలవిగరచుచుండంగ, జమ్ముమని యీగలెల్ల మునరంగ, క్రిక్కిరిసి నక్కలెల్ల జేరంగ, తిండికయి చుట్టు తిరుగుచుండంగ, అంతకంత కతిబాధ కలుగంగ, అపుడు కనువిచ్చి యచట జూడంగ, వారలెవరు కనరాక నుండంగ, యిటులని యేడ్చె నడవి నిండంగ, కాలులే దెచటికయిన బోవంగ, చేయిలేదు జంతువుల దోలంగ, ప్రాణములు పోక పొల్లుచుండంగ, దీనుడై తొట్టుకొనుచు దొర్లంగ, వాడిగల ముండ్లు వాడలు గాడంగ, స్థారకము దప్పి పొమ్మనిల్లంగ'. అప్పు డశరీరవాణి సారంగునూరడించి పూర్వ జన్మపాపమనియు అప్పటివృత్తాంతము నిట్లు చెప్పెను.

ధవళచంద్రుడనురాజున కేడుగురు భార్యలుండీరి. వారిలో నొకతె సానిది. 'పేరు భువనసుందరి. రాజుగారి కామెపై మక్కువ. రాజుగారి మంత్రులు సుమంత జయంతులు. సుమంతుడు రాజుకు ప్రీతిపాత్రుడు. జయంతు డిది సహింపక సుమంతునిపై కుట్రపన్ని యాతని పావుకోళ్ళను, భువనసుందరి దానికి లంచ మిచ్చి, యామె మంచము క్రింద పెట్టించెను. రాజు వానిని చూచి యనుమానపడి విచారణ జరిపించెను. కాలకేయుడను తలవరి పావుకోళ్ళ సుమంతునివని తేల్చెను. రాజు కుపితుడై రాజద్రోహమునకై సుమంతుని కాలుసేతులు నరికించెను. జయంతు దొనర్చిన కుట్ర యిది. తత్ఫలితముగా నీజన్మమున జయంతుడు సారంగుడై దాని చిత్రాంగియై యనుభవించుచుండీరి. ఈవిషయమునే మూడవ పాటలో నిట్లు వర్ణించినాడు.

‘వెదమంత్రి నీతండ్రి-ఆరాణి నీతల్లి-దానియే చిత్రాంగి-పాక్కోళ్లు పావురాల్-చిన్నమంత్రివి నీవు-ఇట్లు బుట్టిరి మీరు’.

మొదటి పాటలో నీ విషయము లేదు. కేవల మాకాశవాణి రాజరాజ సభలో చిత్రాంగి మోసమును దెల్పినట్లును. ఆకాశవాణి వేడ్కొలుపై బ్రహ్మ సారంగధరునకు మరల కాలుసేతు లొసంగినట్లును, ఆకాశవాణి చెప్పగా చిత్రాంగి మోసము గ్రహించిన రాజరా జామెను చంపినట్లును కలదు. సిద్ధులు సారంగుని జూచి తమలో కలుపుకొనిరి. అడవిలో దిరిగెడు బాటసారులు సిద్ధుడైన సారంగుని జూచిరి. ‘కుడికన్ను మెల్లనా ఎడమకన్ను మచ్చ చింకిజడలే జూచిరీ, పుట్టింది మొదలుగా పెంచివున్నాయట్టి దాదులూ తగ జూచిరీ’. వారు రాజరాజతో చెప్పగా నాతడు కొడుకును వెదకుచు పోయి తిరిగిరమ్మనెను. సారంగుడు వైరాగ్య ముపదేశించి తలిదండ్రుల నింటికి వంపించి తాను సిద్ధులతో వెడలి పోయినట్లున్నది.

కాని రెండవ పాటలో కాలుసేతులు నరకిన తలవరు లాప్రాంతముననుండి ఆకాశవాణి సారింగునికి ఆతని పూర్వజన్మవృత్తాంతము చెప్పగా వినిపోయి రాజరాజతో చెప్పినట్లున్నది. రాజరాజు దీ నమ్మెను. కాని చిత్రాంగి యదీ కల్పనమని తప్పించుకొన జూచెను. అప్పుడాకాశవాణి నిజమెరిగించెను. రాజా చిత్రాంగిని నూతిలో ద్రోయించెను. రత్నాంగీరాజరాజులు ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధపడగా నాకాశవాణి వింధ్యగుహలందున్న సారంగుని జాడ దెలిపెను. అప్పటికే సిద్ధు డొకడు సారంగునికి శైవము బోధించి తమలో గలుపుకొనెను. రాజరాజు తిరిగి రమ్మని కుమారుని బతికూలెను. కాని సారంగుడు తండ్రికి యోగవిద్యా రహస్యములు (విపులముగా) చెప్పి తల్లిదండ్రుల నింటికి బంపించి తాను సిద్ధులందే కలిసి పోయెను. మూడవపాట రెండవ పాటకు సరళస్వరూపము.

అత్యంతకరుణాపూరితమగు నీకథలో శిష్టులు చేర్చినటులే జానపదులు కొన్ని యద్భుతవిషయములు చొప్పించిరి. ఆకాశవాణి మాటలు, సారంగుని కాలుసేతు లతుకుకొనుట వంటివి కల్పనలని మనము భావించవచ్చును.

‘కామమ్మ కథ’ పిచ్చుకకుంట్లకు కల్పవృక్షము. ఇదియాండ్రదేశమంతటను వ్యాపించిన పదము. రచయిత మాదాను వెంకయ్య. సహగమన కాలమున

‘మాదాను వెంకయ్యను పిలిపించినాడీ కామమ్మ

తాను పుట్టింది పెరిగింది వ్రాయుమన్నదిగా కామమ్మ

శవన మేరుపరచి ప్రకాశి చెయ్యా వెంకయ్య

వాతికే వరహాలు వెంకయ్యకిచ్చే కామమ్మ

మాయెయ్య నగలన్ని వెంకయ్యకిచ్చే కామమ్మ. 'కథావృత్తాంత మాంగ్లేయుడే దేశమును పాలించిన తొలిదినములకు సంబంధించినది. భర్త మరణింపగనే పతివ్రతలగు హైందవస్త్రీలు పూర్వము సహగమనము చేయుచుండెడివారు. దీనినే సతి యాచార మిరి. రాజా రామమోహనరాయలీ యాచారము నాంగ్లేయ ప్రభుత్వసహాయమున మాన్పించెను. ఐనను కొందరు పతివ్రతలు ప్రత్యేకముగా బ్రిటిషు ప్రభుత్వము అనుమతి పొంది సహగమనము చేయుచుండిరి అట్ల వారిలో కామమ్మ యొకతే. 'కామమ్మ కథే దక్షయజ్ఞపు సతీదేవిని కన్యకమ్మవారిని విడిచిపెట్టితే మొదటి పేరంటాలుకథ. పద్దెనిమిదో శతాబ్దిము నాటిదనిపిస్తోంది1. ఉత్తమశీలము త్యాగము పాతివ్రత్యము మొదలగు సద్గుణములు తక్కువ కులములవారియందు కూడ ఉండునని కామమ్మకథ నిదర్శన మిచ్చుచున్నది2. ఆపతివ్రత గుణముల కలరియే కాబోలు బసవరాజు అప్పారావుగారు 'కాపుకోడలు కామమ్మ కలియుగాన-సాగుమానము చేసిన సచ్చరిత్ర'ను, తలపోసిరి.

'కామమ్మ కథ' చక్కని ప్రతి ప్రా. పు భాండగారముని గలదు 3. దానియందున్న కథను పేర్కొందును. ఆరంభమున

'శుభము కామమ్మా శుభము కామమ్మా కామమ్మా

శుభమొంది సామళ్ళకోటలో నమ్మా కామమ్మా'యనికలదు. నుకపట్టలక్షియ్య వెంకమ్మలకు కామమ్మ ముద్దుకూతురు. కాటకము వచ్చి తల్లితండ్రులు గతింక కామమ్మను పెదతండ్రి రామన్న అతని భార్య వెంకమ్మల పెంచి మేనల్లుడు తిరుపతి మారయ్య కిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. మారయ్య తల్లిపేరు చల్లమ్మ. పెండ్లియైన ఐదు నెలలకు.

'కాకినాడలోను. కింకరేక్కో మారయ్య పెద్దబోయి కొలువులూ కుదిరినాడు మారయ్య మారయ్యకు నెలకు మూడు వరహాల జీతము. ఆరునెలలు కొలువుండెనో లేదో మారయ్యకు తన దొరకో మాటవట్టింపులు వచ్చి జీతముగొని కొలువు చాలించుకొని సామర్లకోట చేరుకొనెను. తన తల్లి చల్లమ్మతో మారయ్య చెన్నపట్టణమునకు కొలువుకు పోదుననెను. తల్లి కుమారునితో 'మాయదాం చెన్నపట్టమే. గదరా మారయ్య చెన్నపట్టపు కొలువు మన కచ్చిరాదూ మారయ్యా, కిందటా మీతండ్రి కొలువెళ్ళినాడు

1. శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు. కిన్నెరి, డిసెంబరు 1953.

2. ఐంశవల్లి లక్ష్మీరంజనేంగారు ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము పుట 332

3. డి. నెం. 2501 ప్రా.పు. భాండగారము, మద్రాసు.

వట్టాము, చెన్నపట్టణులోను చనిపోయినాడు మీ తండ్రి' అని పోవలదనెను. కాని మారయ్య వినలేదు. తనపేరుతో తులసి నాటి యది వాడినచో తనకు కీడు గలిగినట్లు భావించుకొమ్మని చెప్పి మారయ్య తల్లి చల్లమ్మకు దండమిడి, తమ్ముడు రెడ్డి కాకినాడవరకు వెంటరా నోడనెక్కి పయనమయ్యెను. తమకు కీడుమూడిన తమ పేరి తులసి వాడుననునది సత్యనిరతిగల పాత్రముల వర్ణించు పెక్కు గాధలందు కాననగు విషయము. జానపదుల కిట్టి నమ్మకము గాఢము. మారయ్య మూడుదినములకు చెన్నపట్టణము చేరుకొని 'వాల్మీను' దొరయొద్ద నెల కైదు వరహాలకు పెద్దబోయగా కొలువుండెను. ఆరునంపత్సరములు జీతముండిన తరువాత మారయ్య మన మింటివైపు మరలెను. మూడునెలల సెలవు గొని ఆరేండ్ల జీతము పుచ్చుకొని మారయ్య ఇంటికి మరలెను. తనవారికడకు బోవు సంతనమున 'తల్లికి బొమ్మించు చీర గొన్నాడూ మారయ్య, తమ్ముడికి పట్టించు సాపు గొన్నాడూ మారయ్య, కామమ్మ కద్దాలరవితె గొన్నాడూ మారయ్య, నిమ్మపండ్లచాయ భరణి కొన్నాడూ మారయ్య.' తల్లికి, తమ్మునికి, భార్యకు ప్రేమకొలది కొన్నవస్తువులను గొని కాలినడకన మారయ్య సామర్లకోట బాటబడెను. ఇరువదినాల్గు దినములకు కాకినాడ చేరుకొనెను. అచ్చట తలనొప్పి జ్వరము పుట్టుకొని వచ్చెను. ఒకనాడ చటినే యుండి మూడులంఘనములతో నదే జ్వరబాధతో మారయ్య సామర్లకోట చేరుకొని తల్లితో,

'వడమటింట్లోనాకు మంచమెయ్యావే చల్లమ్మ, చన్నపట్నపు కొలువులు పైవాచ్చినాదే చల్లమ్మ, మిమ్ము కన్నులజూడ నే వచ్చినానూ చల్లమ్మ, ఇహములో భత్యనూ చెల్లినట్లుందీ చల్లమ్మ'యనెను. తెచ్చిన ద్రవ్యము తల్లి చేతికిచ్చి భార్యను కన్నుల జూడ కాంతగలదని తమ్ముడు రెడ్డన్నను కామమ్మను దోడ్కొనిరా పితాపురమున కంపెను. రెడ్డన్న వచ్చినవెంటనే రామన్న మొదట వంపుట కిచ్చగింపకున్నను కామమ్మ బలిమిచే ఇష్టపడి తొలిసారి యత్తవారింటి ప్రయాణము గనుక కామమ్మ కతివైభవముతో సారచీరె లిచ్చి పదునారు కాచిళ్ళ వస్తువాహనము లిచ్చెను. తుమ్మువలన నొకనాడు ప్రయాణ మాగెను. మరునాడు బాట సాగగనే కామమ్మకు; రెండిండ్ల సందున పిల్లి, నంబితంబలి, నాగుబాముల జోడు, సరదు వాపోత, కొత్తకుండల కావడి, ఒంటరి మాలవాడు, మున్నగు నుళ్ళకునముల వీడ్కోలయ్యెను. ఎందరు వలదన్నను బ్రహ్మ వ్రాసిన వ్రాలు కప్పదని కామమ్మ పయనము సాగించి సామర్లకోట చేరుకొనెను. అత్తచల్లమ్మ ఆడుబిడ్డ సీతమ్మలు కామమ్మకు కన్నీళ్ళ స్వాగత మిచ్చిరి. మారయ్యకు 'వచ్చిపోవు ప్రాణములు'గా నుండెను. కామమ్మ సగము సారె నత్తకిచ్చి

తక్కిన సగము అడుబిడ్డతో కలిసి ఊరంతయు పంచిపెట్టెను. రెండు దినములలో వచ్చిన అట్లతద్దెసోము నోమి వేడుకలు ముగించి అక్షత లందుకొని పురోహితుడు 'అట్లతద్దె' కథలు చెప్పుచుండగా కామమ్మ వినుచుండెను. ఇంతలో పడమటింట గొల్లమనిరి. కామమ్మ నోము సగమున చాలించి భర్త సన్నిధానమునకు వచ్చినది. అప్పటికే మారయ్య నోటిమాట లాగిపోయెను. కారనోములు నోమిన కామమ్మ.

మత్తాల నీనోట ముచ్చటాడవుగా మారయ్య, పగడాల సీకండ్ల పారజూడవుగా మారయ్య ఎఱ్ఱజీరా కండ్ల నిదుర పట్టిందా నీకైతె, ఈడుగా జోడుగా నుందమనుకొంటి కొన్నాళ్ళు ఈడిడిచి జోడిడిచి నీవెళ్ళుతావా మారయ్య, నన్నిడిచి వెళ్ళేది న్యాయమా నీకూ మారయ్య చిన్ననాడూ నన్ను పెండ్లాడి నాపూ మారయ్య, కంకణముగట్టిన ఘనుడెవ్వడెరుగా నేనైన ఏదేండ్లకైనా ఇంటికొ స్త్రీవిగా మారయ్య, నేను ఈడేరి ఐదేండ్లు ఇంట నున్నానూ యీవరకు, అని వలపోసినది. కాని యామె రోదన మరణ్యరోదనమైనది. భగవంతుడామె మొర వినలేదు. మారయ్యను క్రిందబెట్టిరి. కామమ్మ తన చేతులార భర్తకు చేసిన పరిచర్య నోటిలో నింత తులసితీర్థము పోయుటయైనది. మారయ్య ఋణము తీరిపోయినది. కామమ్మ భగవన్నామసంకీర్తనము చేసి అత్తమామలను మరదిన అడుబిడ్డను తానే యూరడించి సహగమనము చేతునన్నది. మరది రెడ్డన్న వలదని బతిమాలెను. కాని కామమ్మ 'పసపుకుంకుమ లేక మడియేగలేనూ వో మరది' యని పూర్వభారత శ్రీసంప్రదాయమును వెల్లడించినది. రెడ్డన్న కుంభిణీ (ఈస్టిండియా కంపెనీ) వారి ప్రభుత్వమున సాగుమానము చేయ వీలులేదనియు, కాకినాడ 'కలకత్తేరు' చెన్నపట్టణపు పెద్దదొరల యనుమతి కావలయునన, కామమ్మ 'బ్రతికెవాండ్లకు మీకు భయాలు గనుకా వోమరది, చచ్చెవాండ్లకు మాకు భయాలు యేమి రెడ్డన్న' యని తొలుత సామర్లకోట 'కప్తాను' నెలవంద బోయినది. కప్తాను భార్య నానమ్మ సాగుమానము వలదని మడిమాన్యము లిత్తునని చెప్పి కామమ్మ 'నాకు పట్టెడే బొట్టుంటె పదిలక్షలమ్మా దొరసాని' యని సమాధాన మిచ్చినది. దొరసాని రెడ్డన్నను పెండ్లియాడి పసుపుకుంకుమలు నిలుపుకొమ్మన 'మారు మనుమూ పెండ్లి మాయంట లేదూ దొరసాని' యని గర్హించి తన సత్యములు చూపినది. దొరసానికి కడుపునొప్పి లేవినది, దొరవచ్చి మ్రొక్కి యనుజ్ఞనిచ్చి చెన్నపట్టణమునుండి నెలపు దెచ్చుకొమ్మనెను.

కామమ్మ యింటికి వచ్చి భర్తశవము నలంకరించి మంచముపై నుంచి ఎవరును ముట్టవద్దని ఆనలించి తలుపు తాళమువేసి మామను పెదతండ్రిని పిన

తండ్రిని మరది రెడ్డన్నను తనతో చెన్నపట్టణమునకు రమ్మనెను. అది వర్షా కాలము కనుక ఏరులు నదులు నిండి పారుచుండెను. దాట వీలులేదని రెడ్డన్న యనగా కామమ్మ బ్రతుకుపై నానవీడి తనకు భయము లేదని చెప్పినది. రెడ్డన్న చిన్నమ్మయను మూలపేరంటాలు సాగుమానముచేయ నిచ్చగించినపుడు కాకినాడ కలకచేరు, చేసిన కఠిన పరీక్షలు వినిపించెను. కామమ్మ విని చిరునవ్వు నవ్వి పసుపుకుంకుమలు అక్షతలు చేతబట్టి ప్రయాణమైనది. భీమవరపు కాలవ వెల్లువలై పారుచుండ 'పాదియ్యే గంగప్ప పాదియ్యవమ్మా-చెలిమితో నీకు నే చెల్లెలిని గానా గంగప్ప-జాలవారింటనూ నీవు పుట్టినావే గంగప్ప-బెత్తవారింటనూ నే పుట్టినావే గంగప్ప' యని ప్రార్థించి గంగమ్మను పసుపుకుంకుమల నల్పించి కానెబూసి దేవుని దలచి కాలవలు దాటినది. పొరలిపొంగిన గంగమ్మ కామమ్మ చీలమండలు పుణికి తరలినది. మామ, పెదతండ్రి, మరది మున్నగువా, రీసలి యొడ్డుననే యుండిపోయిరి వారికొక మాయతెప్ప గల్పించి కామమ్మ వారిని దాటించినది. కాకినాడ కలకచేరుకు తన కథచెప్పి సాగుమానమున కనుజ్జి వేడినది. దొర వలదనెను. కామమ్మ యెదురాడెను. దొర కోపగించి నీ సత్యము జూతునని మండుకెండలో వారములకొలది నిలబెట్టించెను. అన్నపానము లుడిగి కామమ్మ సత్యము నిలుపుకొనెను. దొర చాటుగా సామర్లకోట కుత్తరము వ్రాసి మారయ్య శవదహనము చేయించెను. ఇచట కామమ్మ ప్రాణములు విడిచెను. మరది రెడ్డన్న వదిలె శవము నెత్తుకొని యింటిబాట వచ్చెను. మార్గమధ్యమున సొప్పరపు సోమన్నగుడిచెంత కామమ్మ లేచి భర్త శవదహనమును, తాను భర్తతోగలిసి వచ్చుటను వినిపించినది. ఆయూరి యధికారి పెదరెడ్డి పాపయ్యకు సత్యము జూపి పోయిన కాళ్ళిచ్చి ఏడవనాడు సామర్లకోటకు రమ్మని ఇల్లు చేరుకొన్నది. మారయ్య చితి యింకను మండుచుండెను. కామమ్మ చితిలోనికి దిగి 'ఎంత చిల్లగవుంది నీ పూలవనమూ మారెయ్య, ఎంత బాగావుంది నీ జాజీవనమూ మారెయ్య' యని యోలలాడి కొంతయగ్గి నొడిగట్టి రావికొమ్మ నగ్నిలో వేసి మరల తడిపి చెట్టునాటినది. ఆమె సత్యమున నాకొమ్మ చిగిర్చి పూత బూసినది. భర్త యస్థికలు ప్రోవుచేసి పిడతలోనుంచి రావికొమ్మకు కట్టిపడమట్టిల్లు అలికి మ్రుగ్గు బెట్టి దర్పశయ్యబడి చి ఐదుట తాళము వేయుమని రెడ్డన్నకు చెప్పి తాను లోపల తాళము వేసికొని శయ్యపై బరుండి కాయము విడిచి ఏడుగడియలలో చెన్నపట్టణము చేరుకొన్నది.

‘చెన్నపట్టణములోను వాటిను మేడిను పీసీనుగిరివాకా
 సులోకాను కలలోను చెప్పే కామమ్మా
 వైనప్ప మొదలారి కలలోను చెప్పే కామమ్మా
 దూదాసి కలలో తా జెప్పినాది కామమ్మా’.

మొదటి వరణము లందున్న వారాంగ్లేయులు కాబోలు. ప్రాత ప్రతిలో నా పంక్తుల ప్రక్కన (At Madras Wallis, Meadows, Pennigiri Oakes) అని వ్రాసి యున్నది. పెద్దదొర ప్రక్కబట్టలు కామమ్మ వసువు చేసి యాతని కలలో నాతనిబంటు మారయ్య మరణము, తన కథ వినిపించినది. దొర లొకరి నొకరు సంప్రదించుకొనిరి. సత్యములు చూడదలచిరి. ఆరేండ్లనుండి పోయిన జాడలేని (దొర) తమ్ముని దొరగారిచెంతకు కామమ్మ రప్పించి సత్యము గనబరచినది. పెద్దదొర కామమ్మ సాగుమాన మద్దగూడదని జాబు లంపెను. మంచిగంధపు చెక్కలు పడవలో బెట్టి కళాసులు లేకుండనే విడుపుమని కామమ్మ దొరగారికి కలలో చెప్పి వారిని సాగుమానము చూడరమ్మని యాహ్వానించినది. కాకినాడ కలకటేరు పెట్టిన బాధలు చెప్పినది. కాకినాడ కలకటేరు ఉద్యోగ మూడిపోయినది. చెన్నపట్టణపు రేవున దిగువ, గంధపు చెక్కల పడవ నడిపించుకొని కామమ్మ యాత్మ సామర్లకోట చేరినది. బొందిలో చేరి తలుపు తీయించుకొన్నది. అప్పటికి చెన్నపట్టణపు దొరల యుత్తర్వులు సామర్లకోట చేరుకొన్నవి. రెడ్లన్న సొప్పరపు పెద్దరెడ్డి పాపయ్యను దోడ్కొని వచ్చెను. కామమ్మ వరహాలిచ్చి స్థలము కొని అగ్నిగుండములు త్రవ్వించినది. చుట్టుపట్టు సీమల ప్రజలు తందోపతండములుగా సాగుమానము చూడవచ్చిరి. చెన్నపట్టణపు దొరలు కూడ దిగిరి. గంగిరెద్దులవారు అటదాసరులు కూడిరి. ఆయుత్సవములు ‘యేడు శివరాత్రిళ్ళు సాగినట్టుండే అక్కడను’. ఇదివరకే పేరంటాలై వెలసిన చిన్నమ్మ మాహాత్యము తగ్గు నేమోయని యామె తల్లి లక్ష్మమ్మ దురుద్దేశముతో మంత్రకాడు మాదిగ వెంకనితో కామమ్మకు కట్టు గట్టింప ప్రయత్నము చేసినది. వాడెట్టుమారెమ్మ ప్రయోగము చేసెను. కాని యది బయటపడి వాని పండ్లుదెను, సాగుమానము చూడవచ్చిన గొద్రాలు మంచాల వెంకమ్మ మెడనాను పోవ నామె కామమ్మను తూలనాడినది. కామమ్మ సత్యము జూపి రాజన్నకు దొరికిన నానిప్పించినది. వెంకమ్మ కామమ్మకు కట్టుము లీయబోవ నామె వలదని పుట్టిబోయెడు కొడుకు కూతుండ్రకు తమ దంపతుల పేరులు పెట్టుకొమ్మనెను.

దొరతో తాను గుండమున పడిన మూడవనాడు మారయ్య రుమాలు, తన మూరెడు మైజారు చెరగు, మంగళసూత్రపు బొందు, ఒక చేతి గాజులు, ఒక కాలి మట్టెలు, ఎర్రకలివె పువ్వులు గుండములో నుండుననియు వానిని తీసి గుండము పూడ్చించి పైన పందిరి వేయించి కలివె పూజ చేయించుమని చెప్పి స్నానము చేసి ఇంటింట పూజలంది తనవారి నెలపు గొని అమ్మలక్కలకు బందారు పంచి బాజాబజంత్రీలతో గుండము చేరుకొని మాదాను వెంకయ్యకు పాతిక వరహాలు తన భర్తనగలు ఇచ్చి తన చరిత్రము వ్రాయుమని చెప్పి, మారయ్య అస్థికలు అగ్నిగుండమున వేసి, పాపయ్యతో తనకు తిరుణాళ్ళు జరిపించుమని చెప్పి, దేవతలదలంచి, యగ్నిగుండమున దూకినది. మూడవనా డామె చెప్పినట్లే వస్తువులు గుండమున గానుపించినవి. దొరలు, పాపయ్య పందిళ్ళు వేయించి పూజలు చేయించి ఎక్కడివారక్కడకు కామమ్మను దలచుకొనుదు వెడలి పోయిరి. కాకినాడ కలకచేరు క్షమాపణ గోరుకొన నాతని కెప్పటి యుద్యోగము లభించునట్లు చేసినది. ఆతడు వచ్చి కామమ్మకు గుడి కట్టించి తోట వేయించెను. కామమ్మ చెప్పినటులే మంచాల వెంకమ్మ తన తొలిచూలుకు మారయ్య యనియు మలిచూలుకు కామమ్మ యనియు పేర్లుపెట్టి బంగారు తొట్టి గుడిలో వ్రేలాడగట్టినది. ఆతొట్టెలో,

‘వక నిమ్మపండయ్య పూగుతుంటుందీ కామమ్మ
అప్పటికి యిప్పటికి పూగుతున్నదిగా కామమ్మ
కామమ్మ చరిత్ర విన్నవారికినీ భాగ్యములు
తియ్యకవుండునూ దీర్ఘాయువు గలుగూ యెప్పటికి’.

అనవసరమగు అతికయోక్తులు గాని అద్భుతకల్పనలు గాని లేక జరిగిన కథ జరిగినట్లుగా హృదయవిదారకముగా కరుణరసపూరితముగా నున్న కథలందు ‘లక్ష్మమ్మ కథ’ అగ్రగణ్యము. లక్ష్మమ్మకథను పుటిగంటి వీరయ్య దేవర రచించెను. సౌశీల్యము పాతివ్రత్యము మూర్తిభవించిన స్త్రీమూర్తి లక్ష్మమ్మ ఆమె సహనము త్యాగము మున్నగు గుణములు తెలుగుజాతికి గర్వ కారణములు. ఈ కథనుగురించి శ్రీ అక్కిరాజు ఉమాకాంతవిద్యాకేఖరు లీ విధముగా వ్రాసియున్నారు.

‘ఒకప్పుడు మహావీరులకు క్షేత్రమైన పల్నాడు ఈ మధ్యకాలంలో లక్ష్మి అమ్మవారి మహత్వాన్ని ప్రదర్శించ గలిగింది. కటికి కుటుంబపు కోడలి క్షేతాలన్నీ అనుభవించి ప్రాణాలు విడిచే సమయంలో కూడా చంపుతున్న భర్త

హస్తపు కరుణాస్పర్శను అభిలషించిన యీ సాధ్వీస్థానం దుర్గి. ఈమె కమ్మ వంశానికి చెందినది. తండ్రి దిగుమర్తి ముసలప్పనాయుడు. ఆంగ్లకవి ఒథెల్లోను న్యరింపజేసే చిరుమామిళ్ళ వెంకనాయుడు లింగాపుర నివాసి ఈమె భర్త. ధర్మపరతంత్ర అయిన ఉదాత్తభారతీయగృహిణికి సర్వకాలాల్లో ఉదాహరణంగా ఉండగలిగిన యీమె యిప్పటికీ పూజిత అవుతున్నది. ఈమె ఇతిహాసం సంచారి కథలు బొప్పిలికథాదులవలె ఇప్పటికీ కీర్తిస్తున్నాడు¹.

కథాంతమున నున్న గద్యమున కవి యూరుపేరు లున్నవి. లక్ష్మమ్మ కథను చేపట్టుటచే నీ జానపదకవి నిజముగా ధన్యుడయ్యెను. వెంకమ్మలత్తగారి తనము, పిచ్చమ్మ ఆడబిడ్డతనము లక్షమమ్మ భారతనారీమణితత్వము మున్నగు గుణము లొకదానినొకటి మించునట్లుగా కలవు. రచన పూర్తిగా జానపదము.

లింగాపురపు చిరుమామిళ్ళ వెంకయ్యనాయుడు దుర్గిలో దిగుమర్తి ముసలప్ప నాయునింటికి ఇల్లుటపుటల్లుడయ్యెను. ముసలప్ప నాయునికి రామయ్య, కోటయ్యలు కొడుకులు; లక్షమమ్మ గారాలకూతురు. ఆమె,

‘ముందు తానొక జన్మమందు తల్లీ, నాగకన్నెగా లక్షమమ్మగారు
ఎత్తవలసి నరజన్మ మెత్తెనమ్మా-చాంతాళ్ళ మరి బొమ్మచందమయ్యా
ఐంగారపు ప్రతిమ చందమమ్మ-ఆలక్షమమ్మకు అనేసట్టి అమ్మయ్యా’.

వెంకయ్యనాయునికి అత్తవారింట నకలగౌరవములు జరిగెడివి. ఆతని మరదులు ‘బావను చూడక నిముషముండలేరూ’. లక్షమమ్మ వెంకయ్యల దాంపత్య జీవనము గూడ ‘అల్లిదామర అల్లినచందము’ కొన్నాళ్ళు నడచినది. వెంకయ్య గృహ యజమాని యయ్యెను. ‘ఇంటిలో ఉండే లెక్కలు అమ్మయ్య-వెంకయ్యకే వొప్పగించినారూ’. లక్ష్మమ్మ ఆరునెలల యంతర్వత్తిగా నున్నప్పుడు దైవ దుర్విపాకమున వెంకయ్య ‘భోగముదాని యిల్లు మరిగినాడు’. లక్ష్మమ్మ జీవనము భారమైనది. కాని యాసాధ్వీమణి భర్తగారి ప్రవర్తనము తలిదండ్రుల కెరుక పరుపక గుప్తముగానుంచి తానే కృశించుచుండెను. ఆమె ప్రసవించి కూతురును గనెను. శిశువుపేరు పార్వతి. అకుటుంబమువా రాబిడ్డను ‘అరచేతిలో నిమ్మపండు రీతి’ సాకుచుండిరి. బిడ్డ రెండేండ్ల దయ్యెను. కాని వెంకయ్య నాయుడు మాత్ర మిప్పటికిని లక్ష్మమ్మను కన్నెత్తి చూడడయ్యెను. ఒకనాటిరాత్రి లక్ష్మమ్మ తన తప్పిదము నడుగదలంచెను. అప్పుడే వెంకయ్య సానిదాని కొంపకు పోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. కోపముతో వెంకయ్య సాధ్వీయగు లక్ష్మమ్మను

1. వల్నాటి వీరచరిత్ర, ద్వితీయ భూమిక. పుటలు 91-92.

కొట్టెను. తరువాత విచారించుకొని భయపడి వారి సొమ్ములు బీగములు వారి యింట పడవేసి 'లింగాలపురమే బాటపట్టెనయ్య'. తెల్లవారుసరికి వెంకయ్య తన యన్నలను తలిదండ్రులను చేరుకొనెను. వారు వెంకయ్య తెగత్రెంపులు చేసికొని వచ్చినందుకు విచారించి యూరకుండిరి లక్షమమ్మ నామెయన్న లత్తవారింట దిగవిడిచిరి. మొదట,

‘అత్తగారు వెంకమ్మగారు, తోటికోడలు యద్దరు అమ్మయ్య

వెలచేసి సంతోషపడుతారయ్య, శ్రీలక్ష్మి వచ్చిచేరినా’దని సంతోషించిరి. లక్షమ్మ తులసివనము వేయించుకొని పూజలలో నిమగ్నయ్యెను. ఆమె వచ్చిన ముహూర్తమున అత్తవారికి నిధులు లభించెను. కాని వెంకయ్య మాత్రము మారనేలేదు. భర్త నిరాకరణమున లక్ష్మమ్మ ‘కుమ్మరివామే తగులుకున్నరితి, గుమ్మడి పండు కుళ్ళిన చందమన’ లోలోన బాధపడుచుండెను. భూషణములు సమస్త సౌఖ్యములు త్యజించి కృశించుచుండెను. కాని రెండవప్రాణికి తన బాధ తెలియనీయదయ్యెను. ఇట్లుండగా,

‘కొన్నిదినములు వెళ్ళిన తర్వాత-అడవిద్దగా పిచ్చమ్మగారూ

లక్షమమ్మ కుమార్తెను చూచేను-తన కొడుకుకైనగా తీసుకోవలెనని

తల్లితోనుగా యోచనచేసేరా’. తల్లిబిడ్డ భార్యచించుకొని లక్ష్మమ్మ నడిగిరి కాని యామె తన కూతురు పార్వతిని,

‘పుట్టింటికాడ అశయిండునమ్మా- మాయన్న రామయ్యగారితైనా

ఇవ్వవలెనని మనస్సు యున్నది’ అనెను. ఆనాటినుండి లక్ష్మమ్మగారికి దైవ

మింకను అననుకూలమయ్యెను. తల్లిబిడ్డలు కలిసి

‘సీబిడ్డనైనా యివ్వకపోతేనే-సీవు కత్తులమీద ఒరుగుతావు తల్లి

బాకులమీద వారుగపోతవమ్మా-తల్లిబిడ్డగా ఒక్కటి బనారు

కోడలివైనా లక్ష్మమ్మనైనా-యముని బారలే పెట్టబునినారు’. అత్త, అడుబిడ్డ

తోడికోడండ్రు అందరును కలిసి లక్ష్మమ్మ నెన్నియో తీరుల సాధించిరి. లక్షమమ్మ భూదేవినిమించిన యోర్పును చూపెను. అది పనికాదని వా రాలుమొగలకు విరోధము గల్పింపజూచిరి ఒకనాడు తల్లిబిడ్డలు కలిసి వెంకయ్యతో

‘ఏమి కోరి పెండ్లాడి వచ్చినావు-బోగముదానిని సీవు తెచ్చినావు

ఎన్నాళ్ళుండి కండ్లజూతుమయ్య-ఒకటియంటే బదారంటాది

ఎడమకాలితో ఎగసి తన్నినాది-అట్లాటిదానికి బయటపడము తండ్రి’ అని

తీరుతీరుల విందలు కల్పించి చివరకు

‘అపఖ్యాతివో పారైపోతాము-దాసున్నిగా మరిగియున్నదయ్య

దాసివానికి వీవు తోముతాది-దాసివానికి పేనులు చూస్తాది

ఏదేళను చూచిన అప్పయ్యా-వైన వక్కల పడుట వుంటదయ్యా'. అని రంకు అంటగట్టిరి. వెంకయ్య మొదట ఈ వార్త నమ్మడయ్యెను. అతడెంత బాధపెట్టినను సహించుచున్నసాధ్విని వీరిట్లు నిందలపాలు చేయగా క్రూరుడైన వెంకయ్య కూడ నమ్మలేకపోవుట లక్ష్యము గుణములకు సౌశీల్యమునకు పతాకస్థాయి.

వెంకమ్మ పిచ్చమ్మ లింకొక యెత్తు నెత్తిరి. బలవంతముగా లక్ష్యమ్మను దాసివానికి పడకగదిలో తలంటునటుల ఏర్పాటుచేసిరి. ఈ మ్రోస మెరుగని సాధ్వి అత్తమాటలకు బలవంతముగా నొడబడెను. లక్ష్యమ్మ దాసివానికి తలంటుచుండగా తల్లిబిడ్డలు కలిసిపోయి వెంకయ్యను చూడరమ్మనిరి.

రెండుపూటలే చెవులబడినదయ్యా-పచ్చలబాకు చేతికందినాడు

గుడ్డలకొద్దే కొరడా తీసేరా. మహోగ్రుడై మండివచ్చెనయ్యా'-

వెంకయ్య ఉగ్రరూపము చూచి దాసివాడు గ్రహించి

'ఆమె తల్లిగ నేను బిడ్డనయ్యా- నాపైనగా చెబ్బి పడితెనయ్యా

ఏకాంత మంచుతారా వెంకమనాయదా' యని తప్పించుకొని పోయెను.

వెంకయ్య లక్ష్యమ్మను నేలపై బడవైచెను. అప్పుడామె

'చేతులెత్తి తాను దండం పెడుతాది, ఒక్క కర్మమే ఎరుగను స్వామీ

పాదాలమీద తాను వారిగెనమ్మా', వెంకయ్య ఇష్టము వచ్చినట్లు లక్ష్యమ్మను కొరిడాతో కొట్టెను. ఆమె సొమ్ముపిల్లనది, తలిదండ్రులను అన్నలను తలంచుకొని దుఃఖించినది. తల్లిలోదనము విని పార్వతి వచ్చి,

'చూతల్లి నీవు చంపబోకు తండ్రి, మాతల్లిని చంపితేను తండ్రి

ఎవరియందను నేను వుండునయ్యా-ముందుగాను నా గొంతు కొయ్యవయ్యా

వెనకనుంచి చూతల్లిని చంపారా'యని బతిమాలెను. వెంకమ్మ పిచ్చమ్మలు వెంకయ్యతో పగటిపూట చంపవలదని వారించిరి. రాత్రి యగుటతోడనే వారాతని మరల పు-కొల్పిరి. వెంకయ్య వచ్చి లక్ష్యమ్మను బాకుతో పొడిచెను. ఆమె ప్రాణములింకను పోలేదు. వెంకమ్మవచ్చి లక్ష్యమ్మనుచూచెను అప్పుడు లక్ష్యమ్మ

'అత్తగారి చాయ కనుల చూచేరా-చేతులెత్తిగ దండము పెడుతాది

చంపేవారు' చంపుతారు తల్లి-నాబిడ్డను తెచ్చి కనుల జూపండి

ప్రాణములనగ పోతాదియమ్మా-ఈలోగా నా ప్రాణము పోదమ్మా'యని

బతిమాలినది. వెంకయ్యకు కండ్లు పోయి మరల వచ్చినవి. (ఇది జానపదులకు లక్ష్యమ్మపైనున్న ప్రీతి వెంకయ్యపైనున్న కోపమును సూచించెడు కల్పనము)

అతడు 'ఛార్య భేటికి కదలి వచ్చినాడు-హస్తమైనగా తాను తాకినాడు'. అప్పుడు లక్ష్మమ్మ సంతృప్తితో ప్రాణములు విడిచినది. భారతీయనారీమణులందఱగఁగణ్య లక్ష్మమ్మ. తన్నుపొడిచిన భర్తకరస్పర్శ కలిగినగాని సంతృప్తితో ప్రాణములు విడువని స్త్రీరత్నములు ప్రపంచచరిత్రమున నెందరున్నారు? ఆంధ్రదేశ మిందులకు గర్వపదగలదు.

హత్యానేరము సంభవించునని కప్పిపుచ్చుటకై అత్త మరియు ఆడుబిడ్డలు 'కుంకుడు కాయలు పూత దీపి నోటికై నను పూసినారు తండ్రి, నాగుపాము కరచిందంటానే వందబెట్టిగా పుంటారమ్మయ్య'. లక్ష్మమ్మ బావగారికి కలలో జరిగినసంగతి చెప్పినది.

ఆమెకు వైభవముగా సంత్యక్రియలు జరిగినవి. చితి చల్లార్చగా లక్ష్మమ్మ శిలయై వెలసినది. వెంకయ్యకు అత్తకు అడుబిడ్డలకు కండ్లు పోయినవి. అప్పటినుండి ఆమె

నూటవొక్క గుడిలోనే యమ్మ-పూజలైనను కొంటువున్నదమ్మ

నంతు లేకుంటే నంతు యిచ్చునమ్మ-బిడ్డలు లేకన్న బిడ్డలిచ్చునమ్మ'-

ఈవార్త తెలిసి లక్ష్మమ్మ యన్నలు గ్రామూర్తులై వచ్చిరి. లక్ష్మమ్మ వారికి ప్రత్యక్షమై బావ నేమనవలదని వారించినది. వారు పార్వతిని తీసుకొని దుర్గికి వెడలిపోయిరి. లక్ష్మమ్మకు గ్రామగ్రామమున పూజలు వెలసినవి. ఆమె కథను పాడినవారికి విన్నవారికి 'కలుగును భాగ్యము తొలగును దోషములు'. చివర భాగమున భక్తికొలది జానపదులు కొంత కల్పనము చేసినవారేకాని తక్కిన కథాభాగమున నెట్టి యతిశయోక్తులు లేవు.

ఈరు పేరు తెలియని కవి యెవఁ? విశాఖమండలమునకు సంబంధించిన 'సన్యాసమ్మకథ'ను వ్రాసెను. అత్తగారి ఆరడి, తోడికోడండ్ర ఈర్ష్యాసూయలకు పాల్పడి భర్తతోపాటు సహగమనము చేసిన పతివ్రత సన్యాసమ్మ. విశాఖ మండలమున నామె పేరంటాలై నేడు పూజ లందుకొనుచున్నది. నిజమైన కథకు జానపదుల యద్భుతరసప్రితికూడ కొంతతోడ్పడి సన్యాసమ్మకు బ్రతికి యుండగనే కొంత మాహాత్మ్య మాపాదించినది. నిజముగా సన్యాసమ్మ కథ సాధారణమగు సంసారగాధ- అవిభక్తకుటుంబమున కనిష్ఠులు వడెడు బాధల నీకథ చక్కగా వివరించును. అంతమున సహగమనమున్నను ఆరంభమునుండి యున్న బాధలకే యధికప్రాముఖ్య మీయవలయును. ఆ బాధలందే జాలిగుణము అధికముగా దీపించుచున్నది.

దివిలికట్టు గ్రామమున గాజాలకొపువారగు చాలాయుడు లక్ష్మమ్మలను దంపతులకు ఏడుగురు మగవారి తరువాత పుట్టినబిడ్డ సన్యాసి. సన్యాసి పుట్టిన

మూడవనాడే తల్లిచనిపోయెను. చాలాయునికి రెండవ వివాహమయ్యెను. అన్న రామన్న వడినె పావమ్మ సన్యాసిని గారాబముతో పెంచిరి సన్యాసి చక్కనిది.

‘ఐంగర మొకచాయ చాలోక్కచాయ సన్యాసి, నిండు పున్నమనాటి చంద్రుండు చాయ సన్యాసి, దేవములుంటేను దేముడందురుగా సన్యాసి.’ సన్యాసి మేనత్తదారిమ్మ గ్రామమొక యగ్రహారము. ఆమె మూడవ కుమారుడు చెంచన్నకు సన్యాసితో వివాహమయ్యెను. సన్యాసి చిన్నపిల్ల కనుక అన్నగారి యింటనే యుండెను. అన్నయగు రామన్న ఒకప్పుడు మొఖాసాకు పోవలసివచ్చెను. అప్పుడు సవతి తల్లి సన్యాసిని బాధ పెట్టెను; కొట్టెను. అప్పుడు ‘నన్నుకొట్టిన దెబ్బలు నీఫే నన్నాది సన్యాసి.’ అమాట యనుటతోడనే ‘దీని చేతిదెబ్బలు దానికి తగిలెను ఆవేళ, పిన్నమ్మవోళ్ళంతా దెబ్బలు లేచె అవేళ. సన్యాసికి చిన్నప్పుడే ఇంతటిమాహాత్మ్య మలవడినది. ఇట్టివే మరికొన్ని యద్భుతములు సన్యాసి పుట్టింట ప్రదర్శించినది. ఇక అచ్చట నుండుట బాగుండదనియు అన్నలతో సవతి తల్లిపై కొందెములు చెప్పుట బాగుండదనియు సన్యాసి అత్తవారింటికి పోచుననెను. రామినియుడు. చెల్లెలికి 25 గ్రామములిచ్చి అత్తవారింట దిగవిడచి ఆమెకొక మేడకట్టించి వచ్చెను. అత్త దారిమ్మ ప్రాపున సన్యాసమ్మ కొన్నాళ్ళు సుఖముగా నుండెను. ఇంతలో సన్యాసమ్మ భర్త చెంచయ్య ఎవరెంత చెప్పినను వినక మచిలీ బందరులో ఇంగ్లీషువారి పటాలమున కొలువుకు పోయెను. కొన్నాళ్ళకు సన్యాసమ్మ ఈడేరెను.

‘చిగురుటాకుల బోలి చిగురించుతావీ హస్తములు, పెనరకాయల బోలి వికసించుతావీ తన ప్రేమ, పిడితడు నడుమాయె పిరుదులూ బరువాయె బాలకును, అరటి బోదెలు బోలు అతివ పెందొడలు బాలకును, ఓరమాపుల బాల ఓయ్యారి నడకల బాల, రొమ్ములు బరువాయె సోబనమెచ్చాయె బాలకును.’

ఇన్నాళ్ళు చిన్నది కాపున పనిపాటలు చేయని సన్యాసమ్మ ఇప్పుడు తానుగూడ కోడికోడండ్రతో పనిపాటలు చేయసాగెను. అప్పటి కింకను బాలమ్మకు కోడలిపై ప్రేమ యుండెను.

‘నాకోడ బట్టావు నా ముద్దుబాల కోడాల, అరచేతిలోయున్న టినిమ్మవండ్ల కోడాల అంబరానుండేటి టియగ్నిగిన్నే కొడాల (కన్నె!) వంజరానుండేటి నా రాఘవీలుక కోడాల, వోడలమీద నుండేటి వయ్యారిమగువా’ యని ప్రేమతో పెంచుచుండెను. కాని తోడికోడండ్రు సూరమ్మనుబ్బమ్మలు ఈర్ష్యాభువులై

సన్యాసమ్మచే వంతువనులు చేయించవలసినదిగా అత్తగారిని కోరిరి. అత్త దారమ్మ సన్యాసమ్మతో ఈ మాటలు చెప్పెను. సన్యాసమ్మ అత్తతో 'నాచేత మీవనులు కానేరవమ్మా దారమ్మ, మాయన్నవద్దాకి కబురు లంపేను, దాసీలను పదిమంది వంపించగలడు మాయన్న, కూలిచ్చి నాలిచ్చి చేయించుతాను ఆవసు'ననినది. పుట్టింటి బాగ్యములు తలపోసిన సన్యాసమ్మ మెట్టినింటిని తనకు తెలియకే యవమోనవరచెను. ఆ మాటలు వినుటతోడనే దారమ్మకు కోపము వచ్చినది.

'ఎట్లాటి కళ్ళాకు యెత్తె కోపములు దారమ్మకు, కూలిచ్చి యీ వనులు చేయించ గలవా ఓబాల, నాకంటే కలిమివారు నీకన్నవారా ఓబాల'యని సన్యాసి పుట్టింటివారిని దూషించెను. దీనితో మాటలు పెరిగెను. బాలమ్మ సన్యాసిని సాదింపనెంచెను. సన్యాసి యొడలిపైనున్న నగలొలిచి తీసికొన్నది. ఆమె తెచ్చిన ధనధాన్యసంపద లన్నియు లాగికొనినది. సన్యాసమ్మ కూటికి గుడ్డకు కప్పవదెను. చేయరాని వనులు చేయవలసినవచ్చెను.

'ఏడు దొడ్లెల పేద నీవంతుబడెను ఓ బాల. ఏడు సావిళ్ళు తుడుపు నీవంతు బడెను ఓ బాల, ఏడు వాకిళ్ళ కల్లాపు నీవంతుబడెను ఓబాల, ఇట్టి వనులు చేయలేక సన్యాసమ్మ 'ఈ కంట కన్నీరు ఆకంట బోనే, కొండగొట్టెలాగు ఘోషపెడుతాదీ'.

సన్యాసమ్మ పేద తీయుటకు పోయినప్పు డామె మాహాత్యముచే పేద,

'తాబేలు వర్ణన తర్లచున్నదిగా ఆ పేద, కప్పలగున పేద దాచెళ్ళుతుంది ఆపేద.' సన్యాసి కష్టములు చూచి ఆడబిడ్డలగు అక్కమ్మ నరసమ్మలకు హృదయము ద్రవించి వారామెకు తోడువడుచుండిరి. తల్లి దారమ్మ యది కనిపెట్టి వారిని కూడ విర్బంధించెను. సన్యాసమ్మకు సరిగా కూడు పెట్టక 'ముక్కిపోయిన తొన్నయంబలి, మూడురోజులు మురిగిన చల్ల, పచ్చిచింతకాయవచ్చడి, అంచులు పోయిన బోలేలో' పెట్టెడిది. సన్యాసమ్మ అత్తగారిచ్చిన యన్నమును భర్తకు చూపించుటకై తన మేడలో నొక చోట దాచిపెట్టి కేవలము తులసి తీర్థము ద్రాచి బ్రతికియుండినది. ఎటులనో మరది అప్పన్నకు తన వదిలెను తల్లి బాధలు పెట్టుచున్నదని తెలిసి విచారపడి తల్లికి తెలియకుండ వదినెగారికి పాలు పోయుచు కొంత సహాయపడుచుండెను. దారమ్మ వారిరువురికి జారత్వమంటగట్టి నిందించెను. దారమ్మ పెట్టిన చెరలు గ్రామమున పొక్కి సన్యాసి పుట్టింటి వారికి గూడ తెలిసెను. వెంటనే రామన్న సవరివారముగా బయలుదేరెను. ముండుగా నొకరులు వచ్చిరి. సన్యాసి యది గ్రహించి అన్నగారు అత్త వేమండురో యను భయముచేత ఎదురుగా పోయి తాను సుఖముగా నున్నాననియు

అత్తగారు మంచిదనియు చెప్పి అన్నగారిని తిప్పి పంపించెను. లోకమున నిట్టి సాధ్వీమణు లెందరుందురు? సన్యాసి సౌఖ్యమున కీసంఘటనము మహాదాత్తక తెచ్చినది. శిష్టులైనవా రీ రచనము చేపట్టినచో ఇంతెంత రాణించెడిదో ఈకథ చెల్లెలికి మంకొంత ధనమిచ్చి అన్న తిరిగిపోయెను. దాలమ్మ ఆధనమును గూడ లాగుకొని 'యరుగునా పొరుగునా మరిగి యున్నావా సన్యాసి, నీ మరిది అప్పన్నతో మరిగియున్నావా సన్యాసి, లేక బోరుడైన నీమగడు వీకు ఎంపేనా సన్యాసి' యని నిందించినది. ఈ కష్టములు భరించలేక సన్యాసి యొకనాడు తన మేడ తలుపులు లోపలవేసికొని శరీరము నొకచో భద్రముగా విడిచి ఆత్మ రూపమై భర్త చెంతకు బోయి నిద్రలో తన దుఃఖమును తెలిపినది.

చెంచయ్య దొరల సెలవు తీసుకొని ఇంటికి వచ్చెను. అతనికన్నముందే సన్యాసి వచ్చి యెప్పటియట్లు తన శరీరములో ప్రవేశించెను. దాలమ్మ కొడుకు తెచ్చిన ధనమును దాచుకొన్నది. ఆమె తన కుమారునకు 'త్రాగుటకు పాలిచ్చినది కాని పుచ్చుకోగా పాలు పొగకంపులాయె అవేళ'. చెంచయ్య తల్లిని కొరణ మడుగ రామె 'మన యింటి కోడళ్ళు తోమిన చెంబులురా చెంచన్న' యని సమాధానము చెప్పినది. కోడలిపై లేనిపోని నిందలు కల్పించి చెప్పినది. చెంచన్న యిది విజమనుకొని సన్యాసిని కొట్టుటకై కోపముతో నామె మేడకు పోయెను. కాని నూమె రూపము చూచి ఇట్లాశ్చర్యపడెను. 'బారెడు దీని కురులు ఇటులాయేనేమి దైవామ, బారెడు దీని కొప్పు మట్లానేమి దైవామ, కడ్డెతో జీవుడు లేకయున్నాడీ దైవామ' యని వాపోయెను. ఆమె తన యోగనిద్ర నింకను చాలించలేదు. చెంచన్న శత్రుహత్యకు పూనుకొనగా నామె లేచి భర్తకు ప్రణమిల్లి తనబాధలను చెప్పకొని పోయినది. చెంచయ్య భార్యను పుట్టింటి కంపి యెప్పటియట్లు తల్లి చెంతకు పోయెను. కాని యాతని చెల్లెండు తల్లి మాటలు విని వేరొక మార్గమున గోయి సన్యాసిని చెంచయ్య తిరిగి రమ్మనెనని చెప్పి మరలించి తీసికొని చిచ్చిరి. చెంచయ్య భార్యను పుట్టింటి కంపి తా నెప్పటియట్లు కొలువుకై పోదలించెను. భార్య యిది కనిపెట్టి నేను పుట్టింటికి పోననెను. చెంచన్న రువడ దలించి అన్నతో జగడము పెంచుకొని అన్నను చంపజాలక భిక్షానముచే తానే పొడుచుకొని వచ్చెను. సన్యాసి భర్త కళేబరమును సమీపించి.

'వందనము నారాజు చాల వందనమూ, నన్ను విడిచి నీవు వెళ్ళిపోతివిగా

యెవరి మొకము చూచి యిందు నుందాను, వాడయింది ప్రాణాలు వదలుకన్నా వాయీవడుడు ప్రాయము యెవరికితూను. నాయీడు । సాగును సాగును నాగును'

అని విలపించి,

నీ కట్టెలో నాకట్టె కూడ వస్తాదీ నా రాజు, నీబొందితో నాబొంది కలిసివస్తుంది

నీ జీవముతో నా జీవము ఏకమౌతాది నారాజు' యని సహగమనవాంఛతో

భర్త కళేబరముపై అత్తరుపన్నీరులు చల్లి 'తగ్గితే తగ్గింది సంవంగి వనము నారాజు, మగ్గితే మగ్గింది నా మూలతరుగూ, సగ్గకా మగ్గకా నీవుండవయ్యా, తిరిగివచ్చేవరకు మనమూన యుండా, గుండాల నెలవులకు వెళ్ళివస్తాను' అని మరదియప్పన్నను సహాయముగా తీసికొని యెన్ని యాటంకములు కలిగినను గడచి మచిలిబందరు చేరి దొరల ననుజ్ఞ వేడినది. వారు సామాన్యముగా ననుజ్ఞ పీయరైరి. దొరలకు కొన్నియద్భుతములగు పాతివ్రత్యమాహాత్యములు కనబరచి సహగమనమునకై పెంపంది తిరిగి అగ్రహారము చేరుకొనెను. సహగమనసమయమునకు చిన్నప్పడు పెంచివ వదినె పాపమ్మును పిలిపించుకొనినది. తన దుఃఖమంతయు చెప్పకొని ఎందరు వలదన్నను వినక సహగమనము చేసినది. వదినె పాపమ్ము కడుపున మగబిడ్డ పుట్టినచో చెంచయ్యయని పేరు పెట్టుకొని సూరమ్మ కడుపున పుట్టెడు బిడ్డకు సన్యాసియని పేరు పెట్టి ఇరువురికి పెండ్లిచేసి వారి సంతోషము చూడుడని చెప్పి పోయినది. రామినాయుడు చెల్లెలికి గుడి కట్టించెను. అప్పటినుండి సన్యాసికి పూజలు జరుగుచున్నవి.

గోదావరిమండలమునకు సంబంధించిన పేరంటాలు గాధ యొకటి కరుణాపూరితమైనది కలదు. ఇది 'మండపేట పాపమ్మ పేరంటాలమ్మ కథ' పేరుతో 1934 లో ప్రకటింపబడినది. సంపాదకుడు బళ్ళా స్వామికవి.

మండపేట(మాండవ్య పురము)లో కొప్పిరెడ్డిచారను కలిగిన కాపులింట లక్ష్మీకాంతమ్మ మూలయ్య దంపతులకు పర మేశ్వరీవరప్రసాదమున పాపమ్మ జన్మించెను. కాని చిన్నతనముననే తలిదండ్రులు చనిపోవుటచే పెదతండ్రి రామయ్యనాయుడు పెదతల్లి సీతమ్మ, పినతండ్రి పినతల్లి, గారాబముతో పెంచి పెద్దచేసిరి. ఆమె యీదేరగనే కృష్ణామండలమందలి రాచర్ల పురి వాస్తవ్యులైన కుంచె బావనమ్మ రంగయ నాయల రెండవకుమారుడు పాపయ్యనాయుని కిచ్చి పెండ్లి చేయుటకు సంబంధము నిశ్చయమయ్యెను. రామయ్యనాయుడు చెల్లెలు మందరమ్మ కీవార్త తెలిసి మేనరికము తప్పింపవలదని బతిమాలి యేర్పెను.

'పుట్టింటాకా పాడుచేయకన్నా-మగ్గురతోడా బుట్టితి నన్నయ్యా

చెల్లెలి ముద్దు చెల్లించుమన్నయ్యా-నీ తోడబుట్టిన చెల్లెలను గానంటా' యని మందరమ్మ దుఃఖింప రామినాయుడు,

‘ముందర నిన్నిట్లు మోసపోతిమహ్మ-మరల యెట్లు యత్తుమె నాచెల్లి
తల్లిదండ్రు లేని దిచ్చే పాపమ్మ, తగిన చోటికే పెద్ద నివ్వవలెను’ అని నిరాకరించెను.
సుందరమ్మ ‘అడవిద్దయునును ఊరకె పోదన్నా’ యని కోపించి వెడలిపోయెను.
నిశ్చయప్రకారముగా పెండ్లి జరిగినది. పాపమ్మ తన యత్తవారింటికి పోయి
కొన్నిదినములే సుఖముగా నుండెను. ఆమె పార్వతీవరమున బుట్టినది గనుక
పార్వతీపూజలు చేయుచుండెను. అప్పుడామె యత్తగారు,

‘పాపాయమ్మ యివియేట పనులమ్మ-ఇటుపంటి పూజలు యెన్నదెరుగమహ్మ
పడుచుదాసికీ పూజ యేమిటమ్మా-లేని యాచారము మాకు పెట్టకమ్మా’ యని
నుందలించెను. పాపమ్మ,

‘అత్తయ్యా యివి అచ్చిరానిపనులా-శుభప్రదాయని మహాశివునికొమ్మా
అతల్లి పూజలే నేను జేయుచుంటి-గౌరదేవీపూజ కూడవా అత్తయ్యా’ యని
ప్రశ్నించెను. అంతమాత్రమునకే అత్తగారికి కోపము వచ్చెను.

‘అత్తింటి కోడలుకు హద్దుండవద్దా-పూజలతో నీవు కూర్చుండి యుంటేను
ఇంటిలో పని చేయ నెవ్వరచ్చున్నా-పనులు చేయ నీకు దాసీలు లేరెవట
దొడ్డిలో పేడంత మేటుగా పడివుండే-త్వరగాను నీవెళ్లి పేడ జేసినమ్మా
వచ్చి పండుమే జొన్నలు దంచూము-ప్రతిరోజు తప్పకీ పనులు చేయవలె’ నని
సాధించుచుండెను. పాపమ్మకు పరిమేశ్వర కలలో నగుపడి చెప్పినహాయపడు
పండెను. అత్తగారు కోడలి పూజలు చూన్పించుటకై దెబ్బలుకొట్టెను. కాని
సాహస పాపమ్మసాధియ,

‘వల్లెత్తు మాటయిన పలుక దమ్మలారా-మనసు లోపలనైన చింతజెందదమ్మా
భరత్తోనైనను జెప్పదె నాయమ్మా-పొరుగువారింతైన తెల్పదమ్మలారా.’

ఊరి కొంతకాలము గడచెను. ఒక అట్లతద్దెకు పాపమ్మ పుట్టింటికి పోయెను.
వట నొకనాటిరాత్రి యామెకు దుస్స్వప్నము కలిగి తెల్లవారగనే అత్తవారింటికి
యలుదేరెను. మార్గమున దుశ్శకునము లయ్యెను. ఆమె యిల్లు చేరుకొనునప్పటికి
రత్న బ్రతుకునట్టి స్థితిలోలేదు. భార్యను జూచి పాపయ్య ప్రాణము విడిచెను.
ఆమె సహగమనముచేయ నిశ్చయించెను. మామగారు పుత్రనిర్వశముగా నిమ్ను
నాశుము సహగమనము వలదన, నామె

‘ఏముండి ఫలమేమి వెట్టినామామయ్యా, నసుపుకుంకుమ నాకు కొదువామె మామయ్య
విదవ విభవము మీరు చూడాలి మామయ్య-పతితోడి లోకమే పడతికి మామయ్య
వతి గతించిన భామ బ్రతికియుండరాదూ-గుండానికే నాకు నెలవిమ్ము మామయ్య’

యని కోరినది. అగ్నిగుండములు సిద్ధమయ్యెను. సహగమనమునకు ముందు పాపమ్మ సంతానములేని సీతమ్మకు శ్రీపురుషసంతానము కలుగుననియు వారికి తమ భార్యాభర్తల పేరు పెట్టవలయుననియు చెప్పెను. (నన్యాసమ్మకథలో గూడ నిట్టి సంఘటనము కలదు.) మామగారితో ఇట్లనెను.

‘మామయ్య నామనవి చిత్తగించూ-గుండమున నేబడ్డ మూడోనాడై నా
గుండము చల్లార్చి చూడండి మామయ్య-నీకోడుకు శిగబొందు యట్టై పుంటదయ్యా
నావట్టుచీరైన యట్టై పుంటదయ్యా-మంగళసూత్రమున బొందు పుంటదయ్యా
నాకాలి మెట్టెలు యట్టై పుంటదయ్యా-ఇవియన్ని గుండములో పుండునోమామయ్య
అవి తీసి జాగ్రత్త చేయండి మామయ్య-పట్టుచీర నగము చించి నామామయ్య
నాకాలి మెట్టెలు మైజారుచెంగూను-మాయిమ్మగారికే ఇవ్వండి మామయ్య
పాపయ్య శిగబొందు మంగళసూత్రము-కట్టుచెంగుగా మీరు పుచ్చుకొండి
కుందనపుబొమ్మ గుండములో కనిపించు-అబొమ్మ పదిలముగ పైకి దీసి’

ప్రతిష్ఠ చేయుడని చెప్పి, ఏటేట సంక్రాంతికి తిరునాళ్ళు జరిపించుడని చెప్పి, మేనవారుండగా తప్పించి పెండ్లిచేసిన బాలవైధవ్యము గలుగునని పుట్టింటివారిని శపించి పాపమ్మ సహగమనము చేసెను. మండపేటలో చేనుకడ కావలియున్న పెదతండ్రి కలలో జరిగిన వివరములు చెప్పెను. రామయ్యనాయుడు రాచెర్లకు వచ్చి పాపమ్మకై దుఃఖించెను. పాపమ్మ చెప్పినట్లు రంగయ్యనాయుడు రామయ్య నాయునకు మైజారు చెంగి వ్వక ‘కట్టుచెంగుగా కాలిమట్టైలేమీ, రామయ్యగారికి యిచ్చె నమ్మలారా’. ఇటు లొనర్చినందులకు పాపమ్మ అత్తవారిని శపింప వారందరు నాశనమైరి. ఆమె సంతలేనివారికి సంతానమిచ్చి ఎందరికో వారివారి కోర్కెలు తీర్చుచుండెను. పుట్టింట పెదతండ్రి యామె కుత్సవములు చేయించుచుండెను. అత్తవారి గ్రామమున మాత్రము ‘గ్రామ మునసబుగారు చేయించుచున్నా’రట. ఇకఫలశ్రుతి-

‘పాపమ్మచరితము భక్తితో వింటేను-స్త్రీలు శుభవతులయి ముక్తి నొందెదరూ
ప్రాసినవారికి చదివినవారిలకు-తొలగునూ దోషములు కలుగు భాగ్యములు’.

కరుణరసాత్మక గాధలందు పేరంటాండ్రకథల కొక ప్రత్యేకకథ కలదు. భర్తశరీరముతో సహగమనము చేసిన సుమంగళులను జానపదులు ‘పేరంటాండ్రు’ అందురు. కామమ్మ కథ, మండపేట పాపమ్మ వేరంటాలుకథ, శృంగవరపుకోట యోగుకమ్మ వేరంటాలు కథ, తిరుపతమ్మపాట, నన్యాసమ్మ కథ మున్నగునవి ముద్రితములు. కామమ్మ భర్తపోవునప్పటికి బాలిక. ఆమె పెండ్లికాలమున దప్ప భర్తముఖము తిరిగి చూడలేదు. అటులయ్యును కామమ్మ

తన గృహిణీధర్మమును నెరవేర్చినది. ఎరుకమ్మ గృహిణి. ఇద్దరాడవిడ్డల తల్లి. ఆమె భర్త అప్పన్న అడవిలో వేసిన నువ్వుచేనునకు చుట్టుకంప (కంచె) వేయుటకు వేకువజామున నేస్తగాండ్రతో బయలుదేర నుండెను. రాత్రి యెరుకమ్మ కలలో 'ధారప్పదేవుడు' పత్యక్షమై నీభర్త పోవుసూక్ష్మమున పులిభయమున్న దనియు నాతని వివారింపుమనియు చెప్పెను. నిద్రమైకమున నామె తిరిగి యటులే నిద్రించి 'అడవిలోనూ విభుని పులిబట్టినట్టు, మగని వంటికండ మృగరాజు తిన్నట్లు' కలగనెను. భర్తను లేపి కల చెప్పెను కాని యాతడు విసదయ్యెను. ఉదయము 'యేళ్ళుసాగదోలి వీధికిని రాగాను, యెదురింటి యిల్లాలు చెడుతుమ్ము దుమ్మె'ను. ఆతుమ్మ విని యెరుకమ్మ జాటకర్థము వచ్చి వారింపగా 'శృంగవరపు కోటలో' నీతమ్మ పేటలో, కాకపడి అప్పన్న కండ్లెర్రజేసె'ను. అడవికి పోయిన అప్పన్న పులివాతబడెను. మరదులావార్త నెరిగింపగా ఎరుకమ్మ అడవికిబోయి పులిరాజును తనభర్త శరీరము నిమ్మని యడిగెను. పులి భర్త శరీరమీయకున్న నామె 'ఎడమచేతితోను మెకమునే చంపింది'. భర్తశరీరము వింటికి తెచ్చి మంచముపై నుంచి 'పరమాత్మ దైవమా నా ప్రాణనాథుండు, కనకంపురికిగా కాయముండాలో' యని ప్రార్థించి 'వన్నెండు మాన్యాల పట్టభక్షుడు' ఆనంద గజపతి మహారాజును (సుమారు 1895) 'పాగుమానము కొరకు వలమిమ్మని' కోరినది. ఎకరము భూమికి 'తాకీదు' పుచ్చుకొని గుండము త్రవ్వించి సహ గమనము చేసినది. ఆచోట నిప్పటికిని ఏలేట ఎరుకమ్మ తీర్థము పాగును. క్రీ.శ. 1895 నాటికింకను సహగమనము అనుమతింపబడుచుండెను. దీని రచయిత యెవ్వరో తెలియదు. దీనిని మంగు రంగనాథరావుగారు ప్రచురించిరి.

క్రీ.శ. 1928 లో బాలకవి కృష్ణారావు రచించిన 'శివదత్తమ్మ పాట' యీ పాట ఇతివృత్తము ననుసరించివ్రుట్టున్నది. తిరుపతమ్మ పెనుగంచిప్రోలు కమ్మవారు శివరామరాజు రంగమాంబలకు వెంకటేశ్వరుని పరమువలన పుట్టినది. 'శ్రీ గోపరాజాఖ్యున్, చేరి వరించియు రాగద్వేషాదులను, రహి విడ నాడె'ను. 'మొరారణ్యంబున గోవుల గాయుచు క్రూరవ్యామ్రంబులచే-గూలివనతి పరలోక మరిగిన భర్తను సేవింప అరయగ నగ్నికి - నాహుతియైనది. మండపేట పావమ్మ మున్నగువారిగూర్చి వ్రాసియుంటిని.

ఈ పేరంటాండ్ర కథలలో నొకవిశేషము కనబడుచున్నది. వీరందరును సహగమనము నిషేధింపబడిన తరువాత విశేషయత్నము చేసి పాగుమానము

చేయుటకు అనుమతి తెచ్చుకొన్నవారు. ఈసుగుణము జానపదుల నాకర్షించినది. ఏరుకమ్మ ఆనందగజపతి మహారాజుకడ నిప్పుబంతులాడి సత్యము చూపినదట. 'అగ్నికి భరించగలవా మాతల్లి' యని ఆ ప్రభువు అనియుండును. భరింపగల ననుటకు ఆమె నిప్పును చేతిలో పట్టి చూపియుండును. ఇది నిప్పు బంతులాట యైనది. తక్కినవారు చూపిన సత్యములుగూడ ఇటులే గ్రహింపదగును. సన్యాసమ్మ చూపిన సత్యములకు అంగ్లేయు లచ్చెరువుపడిరి ఇవి కొంత అతి శయోక్తులు. 'పేరంటాండ్రందరును దేవతలై మ్రొక్కులు దీర్తురనునది ఈగార లందలి మయొక విశేషము. వీరారాధనము భారతదేశమునకు క్రొత్త కాదు. అవతారము లొకవిధముగా వీరారాధనమునకు లక్ష్యములే. ఈ పేరంటాండ్రు కూడ ఆ రీతిగనే ఆరాధ్యుడై వములైరి. పెద్ద (సంక్రాంతి) పండుగ తరువాత రెండవదినమున నూతనవధువులు పట్టెడు సావిత్రి గౌరి (బొమ్మలనోము) పేరంటాండ్ర పూజయే. పేరంటాలనెడు పేరుతోనున్న దేవతలు సహగమనము చేసిన సాధ్వీమణులు. ఈ నోము కోస్తాజిల్లాలలో నధిక ప్రచారమున గలదు. సహగమనగాదలు కూడ అధికముగా కోస్తాజిల్లాలకు సంబంధించినవిగనే యున్నవి.

చారిత్రకగేయములను పేర్కొనినప్పుడు దేశింగురాజు వీరగేయము (జింజి) అరవదేశమునకు సంబంధించినదని తెలిపియుంటిని. కరుణాత్మక కథలందుగూడ 'నల్లతంగాళ్ కథ' అరవదేశమునకు సంబంధించినది. దాని నరవములో కోళప్పంజేరిపురివాస్తవ్యుడు, చెల్లప్పమొదలారు వ్రాయగా సుబ్బరాయలునాయడనునాతడు తెలుగులో వ్రాసెను. ఈ కథ కింకాకపేరు పట్టహోదరి (ర?) చరిత్రమట. కథకు రంగస్థలము మధుర. నాయకరాజుల కాలమున నాండ్రులకు మధురతో సంబంధ మేర్పడెను. బహుశః ఆనాటి తమిళులు ఆంధ్రులు ఇచ్చిపుచ్చుకొన్నవానియం దీకథగూడ ఉండియుండును. కథాకాలమునుగూర్చి శ్రీచేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావుగారు 'దీనిలోని పాండ్యరాజు సద్వంశంలో జన్మించినవాడు. సద్వంశీయులగు పాండ్యరాజులు క్రీ.పూ. 543 నుండి క్రీ.త. ఏడవ శతాబ్దం వరకుమాత్రమే పరిపాలించేరు. అటుతర్వాత రాజులు శూద్రస్త్రీసంతతివారు. కాబట్టి నల్లతంగాళ్ అను ఈ జంగంకథారచన క్రీ.త. ఏడవశతాబ్దం దాటదని చెప్పవచ్చు'ననిరి 1. కాలనిర్ణయమున కింతమాత్ర మాధారము చాలదనుకొందును. ఐనను ఇదియొక యూహ మైయుండును

ఇది చారిత్రకమని నిర్ణయించుట కాధారములు లేనపుడు జానపద గేయమునకు కాలనిర్ణయ మనవసరము. నల్లతంగాళ్ అనగా మంచిచెల్లెలని యర్థము. నల్లతంబి యనగా మంచి అన్న - తమ్ముడు అని యర్థము.

పేరంటాండ్రు తప్పక వీరారాధనమునకు లక్ష్యములు. ఐనను ఓరిమి, సోశీల్యము కూడ గొప్ప గుణములు. ప్రకృతము పరిశీలించబడు నల్లతంగాళ్ కథయును దీని తరువాత రానున్న వీరరాజమ్మ కథయును ఇట్టి గుణములచుట్టు అల్లబడినటువంటి బంగారుగూళ్లు.

నర్సనంపదల కాలవాలమైన మధురను చంద్రవంశ్యుడైన రామలింగ రాజు పాలించుచుండెను. అతని భార్యపేరు ఇంద్రాణి. తపఃఫలముగా పార్వతీ పరమేశ్వరుల చరమున నల్లతంబి-నల్లతంగాళ్ జన్మించిరి. వారు పెద్దవారైరి. 'కుంతలరాజుయొక్క ఖాశురైన వారికగు మూళియలంకాఁజి మూడేవి చండాళిని' నల్లతంబి వివాహమయ్యెను. కొలది దినములకే అతని తలిదండ్రులు మరణించిరి. చని పోవుచు తండ్రి ఖుమాబునితో నల్లతంగాళ్ ను 'ఎల్లప్పుడు పంటలుండు మేచ్చైన దేశమును, వెదకి జూచి నీవు వివాహము చేయుమయ్యా. శ్రేష్ఠమయిన శ్రీధనము చెల్లెలి కివ్వమయ్యా' యని బోధించెను. తండ్రి చెప్పినటులే నల్లతంబి, 'ఏటిగట్టున నిండి యుండు బద్దెగొడ్డులు శ్రీధనము, అడవియందు నిండియుండు ఆకుమేక స్త్రీధనము, మిట్ట ఘామి మేలైన స్త్రీధనము'. ఆరులక్షల దానదాసీజనముల సమితమైన ధనముల నిచ్చి నల్లతంగాళ్ ను కాశీరాజునకిచ్చి వివాహము చేసెను. మధుర కారుయోజనముల దూరమున నల్లతంగాళ్ తన భర్తతో నుండెను. ఏడుగురు సంతానమును గనెను. ఇట్లుండగా వారి గ్రామములందు పండ్రెండు వర్షముల కాటకము సంభవించెను. జైమభద్రకు నల్లతంగాళ్ అన్నగారిచ్చిన సమస్తము నమ్ముకొనెను. ఐనను కరువు తీరలేదు. అప్పుడు నల్లతంగాళ్ 'ఆకలికి తాళలేక అన్నయిల్లు పోదు' ననెను. ఆమె భర్త వలదనెను.

'ఓసి యిప్పుడు పోవ ఉత్తమము కొదవల, బ్రతికిచెడి పోరాదు బాల యొకరింటికిని బ్రతికిచెడి పోతివేని పరులు నగుదురయ్యా, పరులకు తావివ్వకు భంగమగునే తరుణి రాజ్యము పొందియుండి రాణువము వెంటడించ, ఆలాగు వెళ్ళినప్పుడు అందరు పిలుతురబల చెడి - పడిపోదువేని చేరి మాటలాడరుగా, గజపట్టణమునందు గడ్డియమ్మి బ్రతుకవచ్చు ఏడకలు తట్టి మనము బ్రతుకుదమే తరుణి' యని యామెభర్త నిరోధింపజూచెను. ఇది జానపదులందుండు స్వాభిమానమును ఆత్మగౌరవమును సూచించును. 'వూలు పెట్టు తల పూర్వకర్మమో గడ్డిమోయ, వాసనతలయందు కట్టెలుమోయ కారణమో

గండమెత్తు చేతులతో పేడ తట్ట కారణమో, కుంకుమెత్తు చేతులతో కూలిచేయ విధివళమో రాజైన మాయన్న నేడు రాజ్యమేలుచుండగాను' నేను తప్పక పోయెదనని పిద్ద మయ్యెను. ఆమె భర్త బిడ్డలు జాగ్రతయని చెప్పి సెలవిచ్చెను. నల్లతంగాళ్ ప్రయాణము సాగించుచుండ దుశ్శకునము లయ్యెను. పిల్లలను తీసికొని ఒంటరిగా ప్రయాణమయ్యెను. అడవులు కొండలు గడచి పోదొడగిరి. ఆకలి దప్పులకు తల్లి పిల్లలేడ్చిరి.

‘ఆ పసిబాల లేడ్చు జూచి యడవియంత యేడ్వసాగె

కూన లేడ్చుట జూచి కొండలంత యేడ్వసాగె’ నట.

ప్రకృతికూడ సానుభూతి చూపినట్లు వర్ణించుట ఉదాత్తముగా నున్నది. ఈ సమయమున మధురలో నల్లతంబికి చెల్లెలు కష్టములపాలగుట యంతయు స్వప్నమునందగుపడెను. అతడు పరివారముతో నల్లతంగాళ్ సాగివచ్చెడు అడవికి వేటకై బయలుదేరెను. వారలట కలసికొని దుఃఖించిరి. నల్లతంబి చెల్లెలితో, ‘ఏమిత్తుకొన వచ్చె ఈయడవి నీవు రాను, తాటాకులేదో నీకు ధరణియందు వ్రాయబడు, నీటి వ్రాసి పంపితేను శీఘ్రమున రానో నేను’ అనెను. ఈ పండ్రెండేండ్ల కరువు సంగతి నల్లతంబికి తెలియక పోవుట వింతగానున్నది. జానపదులిట్టి పౌరపాటులు చేయుట సహజమే. ఇంతియకాక నల్లతంబి చెల్లెలితో ‘నీవు మనయింటికి పొమ్ము నేను వేటాడి వచ్చెద’ననెను. అప్పుడామె ‘ఇల్లు తెలియలేదు యెందు మార్గమెరుగలేను, గురుకు చెప్పుమన్నా నాకు కూర్చి నేను పోవుట’కని యడుగ నాతడు కొన్ని గుర్తులు చెప్పి ఒంటరిగా పంపించెను. ఈ భాగముకూడ యసంబద్ధముగనే యున్నది. తంబి యామె నొంటరిగా నేలపంపవలె? పంపినను పుట్టింటిగుర్తులు తంగ యేల యడుగవలెను? తంగాళ్ తన బిడ్డలతో పుట్టింటికి పోయెను. ఆమె వచ్చుట చూచి వదినెగారు, మూళియలంగారి మూడేవి చండాలి సొమ్ములు దాచుకొనెను. మేడతలుపులు మూయించెను? తంగాళ్ మరియు నామె బిడ్డలు ప్రయాణాయాసమువలనను, ఆకలివలనను వాకిలిచెంత గోడుగోడున అన్నమో రామచంద్రాయని యేడ్చిరి. నల్లతంగాళ్,

‘పత్నియు నేనైతినేని భర్త యతడయ్యెనేని, ఉతమ నేనైతినేని ఒకత్రాటి గొంతెన

తలుపు తాళములు తానే తెరువవలె, తానే తెరువవలె తల్లియింటి వాకిలి’ యని

శపథములు పలికెను. తలుపులు తెరచుకొనెను. తంగాళ్ బిడ్డల కాకలియగుటచే పంటయింటి లోపలికిపోయెను. అచటనున్న ఫలములు పిల్లలు తినుటకై చేత వట్టిరి. కాని మూడేవి చండాలి లాగుకొనెను. ‘పండ్రెందు వర్షముల పాతమురికి

రాగులను' తినుడని యిచ్చెను. వంటకై చిల్లల పాత్రను. వంటచెరుకుగా అరటిచెట్టు నిచ్చెను. నల్లతంగాళ్ జరిగిన వరాభవముచే, కలిగిన యాకలిచే నలిగి ఇరుగుపొరుగువారితో చెప్పి అడవి త్రోవ వట్టెను. మార్గమందు, గురుతుగా చేతి యుంగరము కొంత తంగేడాకును నుంచెను.

‘భర్తమాట మీరి నేను పాపి నిందు వచ్చినాను, స్త్రీబుద్ధివల్ల వచ్చు చెడుపులగు ననేక’ మని పశ్చాత్తాపపడుచు అడవిలో నున్న గొల్లలను పాడుబావి జాడలడిగి అచటికి బోయి వదిలె గారిచ్చిన కుళ్ళిన పండ్లకంటి యానవాలుగా నుంచి తన మాంగల్యము మామిడాకుపై నుంచి ‘పెరిగిపోవలెను పెద్దరాయి గావలె’ నని శవధము వల్కి తన బిడ్డలతో ప్రాణత్యాగము చేయ నిశ్చయించెను. ఒక్కొక్కరినే బావిలో వేసెను. కడగొట్టువాడు తప్పించుకొని,

‘తల్లియగు నల్లతంగా దయచేసి వినుమమ్మా, తప్పి బ్రతికెదను తల్లిపేరు చెప్పెదను నించి బ్రతికెదను నీపేరు చెప్పెదను, పుత్రు నొకని గని భూమిరాజ్య మేతెదను యేడు బాలుల గని యెందుకు నీకీ బుద్ధి, పశువుల కాచి నేను బ్రతికియుండునమ్మ తల్లి నన్ను చంపకుమమ్మా నల్లతంగా నాను తల్లి’యని కరుణముగా విలపించెను. కాని తంగాళ్ వానిని పట్టుకొని బావిలోవైచి తానును పడి మరణించెను. నల్లతంబికి దుశ్శకునములా దోచి వేట చాలించి ఇంటికి తిరిగివచ్చెను. మూడేవిచండాలి భర్తకు కపటముతో సకలసేవలు చేసెను. చెల్లెలేదని అతడడుగ నామె సమస్త సౌకర్యము లామెకు కూర్చి నేను నీళ్ళకై పోయివచ్చుసరికి ఎవ్వరును లేరు. వెదకి వేసారితినని యబద్ధము లాడెను. రాజామె మోసము గ్రహించెను. ఇరుగుపొరుగువారనుండి జరిగినది తెలిసికొని అడవికి పోయి పాడుబావిలో నున్న శవముల తీయించి సంస్కారము గావించి దుఃఖమును మ్రొంగి ప్రతీకారిము చేయనెంచెను. భార్యతో విచారించి తమ కుమారుని వివాహము చేయ సంకల్పించెను. పెండ్లిపేరుతో నామెను ఆమె బంధువుల నందరి నొక్కమారు చంప నిశ్చయించెను. శిల్పితో,

‘చెల్లె నీలాగు చేసె పాపి నా భార్య దాని, చుట్టాల చంపుటకు సూత్రపందిరొకటి రాతిపందిళ్ళు మీరు రమ్యముగ కట్టవలె’ ననెను. వారలు అనే నిర్మించిరి. పెండ్లి విందుల సమయమున రాజుగారు తనభార్యపక్షపు బంధువుల నందరిని సూత్ర పందిరి కూలద్రోయించి చంపించెను. ఇది పూర్వమున్న శిల్పవిద్య కాబోయి. రాజు మూడేవి చండాలిని హింసించి హింసించి చంపెను. చెల్లెలి మరణవార్తను బావగారి కంపెను. కాశిరాజు వచ్చి భార్యపుత్రశోకమున ఆత్మహత్య

చేసికొనెను. నల్లతంబికుడ ఈ దుఃఖము చూడలేక అత్మహత్య చేసికొనెను. పార్వతీపరమేశ్వరులు ప్రత్యక్షమై చచ్చినవారి నందరిని సజీవుల నొనర్పిరి. ఇది రచయితలు 'మంగళాంతాని కావ్యాని (శాస్త్రాణి) ప్రథంతే' యనుటకొరకు చేయవలసిన పని. నల్లతంబితో తంగాళ్ జరిగినదంతయు (వదినెగారి హింసలు) చెప్పి చచ్చినవారుంటే జనులు నిందితురయ్యా, మూళియలంగారి మూదేని రాతియిందు భూమి నవ్వునట్లు పొలికిని వ్రాయవలె, కారి మూయవలె క్రాల్గంటిని నవ్వవలె' ననియు ఆచారి(శిల్పి)తో 'నల్లతంగా గుడియొకటి కట్టుమయ్యా యాచారి, నెలకొక యుత్సవము నీవు చేయు మాచారి, ఏడాది పండుగను ఎంచి చేయుమాచారి' యని మరల ప్రాణములు విడిచెను. బిడ్డలు మ్రాకులైరి. 'కాళిరాజు తంబియున్ను కైలాసము పొందిరి.'

పలనాటిసీమలో నధికప్రచారము గాంచిన కరుణాపూరితమగు కథలందు 'వీరరాజమ్మ కథ' యొకటి. ఇందు కరుణమే ప్రధానమైనను పలనాడు రంగశల మగుటచేత కాటోలు వీరముగూడ కొంతస్థాన మాక్రమించుకొన్నది. మాంచాల వంటి వీరపనితలను గన్నతల్లి పలనాటిసీమ వీరరాజమ్మను గనుటలో ఆశ్చర్య మేమియు లేదు. అత్తగారి యారడికి తట్టుకొనలేక అడవిపాలైన రాజమ్మ దైవ దుర్విపాకమున దొంగల చేతులలో చిక్కి మానసంరక్షణకై కన్నకొడుకును బలినిచ్చి వీరనారీమణియై చోరుల హతమార్చి చివరకు ప్రాణములు గోలు పోయిన గాధయిది. బాపిరాజు ప్రోత్సాహమున యం. అప్పలనరసయ్య యనునాత డీప్యత్తమును చేబట్టి చక్కగా పాత్రములను దిద్దితీర్చెను. ఈ కథయందు పరిశీలించదగినది పాత్రముల శీలము. ఇందెట్టి యద్భుతకల్పనములుగాని యనవసరపర్వములుగాని మాహాత్మ్యములుగాని లేవు. ఉన్నది ఉన్నట్లుగా, జరిగినది జరిగినట్లుగా జానపదభాషలో కథయంతయు నడచినది.

పలనాటిసీమలో రెంటిచింతల గ్రామమున సంపన్నుడు నాగిరెడ్డి. అతని భార్య సూరమ్మ: దుర్గర్వ, గయ్యాళి. కలవారు కనుక నామె కెదురాడుట కందరు జంకినను 'మొగము చాటుబడిన మెటికవిరిచెదరూ వారెల్ల.' అన్ని యుండియు వారికి సంతానము లేదు. ఇరుగుపొరుగువారు,

'దీపంబు లేనిట్లు ఎట్లుండునో ఓయమ్మ, చంద్రుడు లేని ఆకాశమట్లు మాయమ్మ
తామర వువ్వుల లేని చెరువట్లు మాయమ్మ, పెద్దలు లేనట్టి యిల్లెట్లు లుండు ఓయమ్మ
ఐదవతనము లేని యతివయెట్లుండు సూరమ్మ, బిడ్డలు లేనిట్లు అట్టలేయుండు మాయమ్మ'
యనిరి. సంతానవిషయమై భారతీయుల అభిప్రాయమిట్టిది. లేకలేక సూరమ్మ
పవనపండువంటి బాలుని కనినది. ఆబాలకుని సౌందర్య మింతంతకాదు.

‘బాలుడుండిన చాలు దీపంబు వలదింటిలో.’ పేరు పేరెడ్డి అతడు క్రమముగా షోడశకళాపూర్ణుడయ్యెను. అతని పదహారవయేట ఒక నిదామము ప్రళయమైనది. ప్రజలు చీమలవలె మలమల మాడిచచ్చిరి.

‘పచ్చని గడ్డెల్ల భగ్గుమనుచుండె ఎండకు, పక్షులన్ని చెట్లమొదల వ్రేలాడె బాదకు చెరువులో చేపలు చచ్చి తేలెను ఎండకు, ఉండలేక జనులు ఊరు విడిచేరు ముండకోగము జనుల ప్రాణాలు దీసె నాయార. నాగిరెడ్డికి జబ్బు అధికమయ్యెనుగా అప్పుడు ఎంతచేసినగాని లాభంబులేక ఆ రెడ్డి, ప్రాణాలు దీసెను ఆపాడు జబ్బు.’ నాగిరెడ్డి మరణానంతరము పెరెడ్డి ఇంటికి పెద్దయ్యయ్యెను. అతడూరివారి కందరికు తలలోపల నాలుక.

‘బంధుగుల ప్రేమతో బరికించుచుండు నారెడ్డి, పండుగపబ్బముల నందరిని బలిచి యారెడ్డి కూడుగుడ్డలనిచ్చి కూర్చుండబెట్టి యారెడ్డి, వారి నేమంబడిగి వారిదయజూచి యారెడ్డి పెద్దలయందున వినయంబు గలిగి ఆరెడ్డి, పిన్నలందరి నెంతో ప్రేమతోజూచి ఆరెడ్డి పేదసాదల జూచి బిచ్చంబు వేసి ఆరెడ్డి, పాలేర్లనందరిని ప్రేమతోజూచు ఆరెడ్డి.’ ఇది పేరయ్య సౌశీల్యము. జనులు పేరిరెడ్డి నాతల్లికి బుట్టవలసినవాడు కాదనిరి. ఇట్లుండ సూరమ్మ తన కొడుకునకు బేతిరెడ్డివారింటి బిడ్డ కామాక్షిని పెండ్లి చేయవలయునని నిశ్చయించుకొనెను. కాని పేరిరెడ్డి మాత్రము ‘కులశీలములు కలిగి నద్దుర్తి కలిగి మాయమ్మ, చదువుసంధ్యలు గలిగి చక్క-నై నట్టి కన్యాను, ఎంచుకొని నే పెండ్లిచేసుకొందును మాయమ్మా’ యని తన నిశ్చయము దెలిపెను. అనాటినుండి తల్లికొడుకులకు సరిపడకుండెను. పేరయ్య ప్నేహితుడు వీరయ్యకుకూడ సూరమ్మచే తిట్లు తప్పలేదు. వీరయ్య పేరయ్యకు తగిన చక్కని చుక్కను చూచెను. ఆమె సౌందర్యమును వీరయ్య ఇట్లు విన్నించెను. పున్నమచంద్రుని పోలు సతిమోము పేరయ్య, మబ్బుకునకలచాటు తొలగుచంద్రుడు ఆచాన కామమేఘములోని మెరపు ఆచాన పేరయ్య. కొత్తరు వేసినట్లుండు ముక్కు పేరయ్య పీచుతాగిన కింతమందు గనవడును పేరయ్య, పూచినలతపోలి పొలతి గనబడును పేరయ్య పండుటాకులలోని పసరెల్ల దీసి పేరయ్య, తామరాపువ్వులో తళుకెల్ల దీసి పేరయ్య మామిడిపండులో మధురంబు దీసి పేరయ్య, అతివ రాజమ్మను అబ్రహ్మజేసె పేరయ్య. ఈ చరణములు పెద్దనగారి ‘నేరెచేటి యసల్ దెచ్చి’ పద్యమును దలపించును. ఇంతవిన్న పేరయ్యకు రాజమ్మ హృదయాధిదైవత మైనది. పేరయ్య గుణ గణములను, రూపసంపదలను విని రాజమ్మ కూడ అతని వలచినది. సలదమయంతులవలె వారి ప్రేమలు పొప్పింగినవి. వీరయ్య హంసమయ్యెను. తొలుత రాజమ్మను అమెయన్నలు సూరెడ్డి మున్నగువాడు,

‘అందసి వండ్లకు ఆశపడియెదవా చెల్లెల, పెద్దింటివాఁతో పేదవారెవ్వరూ చెల్లెల
 బంధుత్వమునుజేయ వాగుండదమ్మా’ యనివారించినను పేరయ్య తమచెల్లెలిని
 ప్రేమించుచురెరిగి యుబ్బిపోయిరి. ఒకశుభముహూర్తమున పేరయ్య మిత్రులతో
 రాజమ్మను చూడవచ్చి మూడుముడులు వేసెను. సారెలతో సంబరములతో
 ఎదూవరు లిల్లు చేరుకొనిరి సూరమ్మ అగ్నియై మందెను. ఇరుగుపొరుగువారు
 ‘ఇంతచక్కనిపిల్ల యిలలోను లేదు సూరమ్మ. ఎంతపున్నెము చేసినావా యిటువంటికోడలు
 సీకు దొరికెనమ్మా కుటుంబింగ సూరమ్మ’ యన వైకి ప్రేమ మభినయించి లోని
 కాలుష్యమును, కాపట్యము నాప్రమేడించుకొన్నది. సాధింపులు మొదలుపెట్టినది.
 తిట్లతోపాటు, ‘పాలేర్ల నందరిని చూనిపించింది సూరమ్మ. దాసీల నందరిని తగ్గించినది
 సూరమ్మ’ పనులన్ని రాజమ్మ చేయవలసివచ్చెను. అత్త ఎంత కష్టపెట్టినను,
 ‘వెల్లెత్తమూలైన పలుకదోయమ్మా రాజమ్మ, రాజమ్మ మగనితో చెప్పుడు తల్లి ఓయమ్మ’
 కొడుకింటనుండగా సూరమ్మ కోడలినేమనక, కొడుకు బయటికి పోవుటతోడనే
 పగవట్టి సాధించుచుండెను. రాజమ్మ పడెడు కష్టములు అమృతకల్పలనోట నీలాటి
 రేవుకడ పొక్తెను. అవి పేరయ్య చెవినిబడ ఆతడు తల్లిని కోపించి మందలించెను.
 ఒకనాడు భార్య చేయుచున్న పనులజూచి మందలించి, ‘నాతల్లి పలుబాధలను
 పెట్టుచుండ రాజమ్మ, చెప్పకపోవుట బాగున్నదటవె రాజమ్మ’ యని నిజము చెప్పు
 మనెను. రాజమ్మ కనబరిచిన శాంతము భక్తి భారత స్త్రీరత్నముల సహజసంపద.
 రాజమ్మ కొన్నిదినములకు చూలాలయ్యెను. అన్నలు సవరివారముగా వచ్చి
 సీమంతమొనర్పిరి ఈసమయమున నా సీమంతిని పుట్టింటికి పోవలసియున్నను,
 వారి రాగబంధము రాజమ్మను అత్తింటనే యుండునటుల చేసెను. సూరమ్మకిది
 మరింత కోపకారణమయ్యెను. మేనగోడలు కామాక్షి చెంతకుబోయి,

‘వంగనాచిముండ నాచు దొరికినది కామాక్షి, మగని తలపైకెక్కి నాట్యమాడింది రాజమ్మ
 మందుమాకులు పెట్టిమతిని విరిచింది కామాక్షి, ఆయింట నేనికను ఉండలేనమ్మ కామాక్షి
 నీవు కోడలివైతె కనులకద్దూరు నాతల్లి, ఎన్నటికైనా నాను నీవు కోడలివ కామాక్షి’ యని

శపథము చేసినది. ఇరువురు కూడబలుకుకొని రాజమ్మ పేరయ్యలకు కలహము
 గావించ యత్నించి విఫలమైరి. ఆసన్నప్రసవయగు రాజమ్మ పనులు చేయు
 చుండగా పేరయ్య మరల నొకమారు తల్లిని గట్టిగా మందలించెను. ఇంటిదాసి
 పేరయ్యతో రాజమ్మగారి కష్టములన్ని పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పినది. సూరమ్మ
 కొడుకుచే మాటలువడి కామాక్షితో చెప్పుకొనబోయినది. ఈ సమయమున
 రాజమ్మయం దభిమానమున్న ప్రియ రాజమ్మకొరకె ఎరుకతను బిలిచి సోది

చెప్పించిరి. ఎరుకత బాల పీడయని చెప్పి శాంతిక్రియలు చేసిపోయినది. ఈ పట్టన రచయిత కొంత చక్కని హాస్యమునుగూడ ప్రదర్శించెను. రాజమ్మ మగ శిశువును కనెను గండదోషములకు ప్రతిక్రియలు జరిపిరి. వచ్చి బాలెంతరాలగు రాజమ్మను సూరమ్మ మరింత బాధపెట్టెను. రాజమ్మమాత్ర మెన్న దెదురాడదయ్యెను. ఇటుల మరకొన్ని దినములు గడచినవి.

ఒకనాడు పేరయ్య వీరయ్యకు పిల్లను మాట్లాడుటకు గ్రామాంతరమునకు పోయెను. సూరమ్మ రొచ్చి విరిగి నేతిలో పడెను. రాజమ్మకు కష్టాలము దాపులెంచెను. ఒకరాత్రి కామాక్షితోడుగా సూరమ్మ రాజమ్మను తిట్టికొట్టి ఇల్లు వెడలగొట్టెను. చంటిపాపను చంకనెత్తుకొని రాజమ్మ,

‘ఏటికి పోదూను ఏదారి లేదూ దైవామ క్రిందాటి జన్మలో ఆలుమగలాకు నేనైతె ఎడబాపులను చేసి యేడ్చించినానో దైవామ’ యని దుఃఖించుచు పుట్టింటిత్రోవ బిట్టెను. మధ్యేహర్గమున గాలివాన వచ్చెను. దుఃఖిణీవులకు దైవము కూడ ప్రాతికూల్యమే కనబరచును. చీకటిలో వానలో రాజమ్మకు ‘కాళ్లలో ముండెన్నొ గ్రుచ్చుకొన్నాయి, కాలిపొట్టలు రాళ్ళకే తగిలినాయి’ పడుచు లేచుచు తడిముద్దయై రాజమ్మ బాట నడచినది. కొంతదూరము పోవ నొకయిల్లుకాన్పించినది. దేవునికి మ్రొక్కి రాజమ్మ అయింటి యరుగు నెక్కినది. కొడుకును గుండెల కద్దుకొని కష్టములు దలంచుకొని శోకించినది. అదివరకే అయింటిలోపల దొంగల గుంపొకటి యుండెను. వాన వెలసినదో లేదో చూచుట కొక గజదొంగ వెలువలికి వచ్చి రాజమ్మను చూచెను. లోపల ఆడువారుండిరేమోయని రాజమ్మ యాతని పలుకరించినది. ఆ దొంగ లోపలికి పోయి తోడిదొంగల విచారించెను. అందరేకమై యామెను దోచుకొని మానభంగము చేయ నిశ్చయించి మోసగించి లోపలికి గొనిపోయిరి. రాజమ్మ దొంగలచేతిలో చిక్కెను. వారి మనోభావముల గుర్తించి శిలలు కరగునట్లు బిజిసాలి యేడ్చినది. కాని వారంతకన్న కఠినమైరి. దైవతముల నందరిని దలంచినది కాని లాభము లేదయ్యెను. చివరకు రాజమ్మ, ‘అద జన్మము యెప్పుడు ఎత్తగూడదు లోకాన, అందులో సుందరి యౌటయేతప్పుచూడంగ చక్కాని యాదూడితలంచుకొనుచు వీధిని, పోవుచున్నాకాని పురుషుల కండ్లూ ఆమెపై పడుచూనే యుండును ఏమిజన్మంబు అడుదై, పుట్టుటకంటెను యడవీలో చెట్టెపుట్టుట మంచిదని యెంతూ నేనిప్పుడై తే యేలాగు, వీరిబారిసుండి తప్పించుకొనుటాయంచు’ ఆలోచింప మొదలిడినది. పై చరణములు సాధారణపురుషలోకస్వభావమును చక్కగా వెల్లడించునవి.

‘దుష్టబుద్ధిని మోసి నన్ను పంపండి అన్నాయి, పంపనతిని యెన్నాడు కోరగాడదు ఎవ్వరు పరనతిని పొందుట పాపంబుగాదా యిదివరకు, నశించె రాజుడు సీతాను చెప్పి యింద్రుడు గౌతమనతి గోరి భంగపడలేదా తంద్రులార’ యని బతిమాలినది.

కాని వారి పట్టుదల ఇంకను హెచ్చెను. రాజమ్మ ‘ప్రాణమైనను విడుచు మాన మీయ’ననుకొనినది. చిన్నయెత్తు ఎత్తినది. ‘కడపు పొంగూజావ అనికిమైనది యిప్పుడే, పెరటిచోనికి పోయి తిరిగివచ్చెదను, మీరాలంతవరకునును ఓపికపట్టియుండు’ డని కోరినది. వారామె మోసగించునని తలచి కుమారు నచ్చట విడిచి బయటికి పోయి రమ్మనిం. ఆమె కొడుకువైపు చూచి కుమిలిపోయినది. లోలోన దుఃఖించి ‘మానభంగము. నొంద యిష్టంబులేక నాతండ్రి, ఓన్ను అర్పించేను చేతులారంగ నాతండ్రి’ యని కొడుకును దొంగల కప్పగించి బయటికి వచ్చి తలుపులువేసి బయట గొండైము తగిలించినది దొంగలు లోపల చిక్కుకొని రాజమ్మను తలుపు తీయుమని కోరిరి. లేచిచో కొడుకును చంపెదమని బెదిరించిరి. రాజమ్మ సూత్రము తలుపులు తీయదయ్యెను. దొంగలప్పు డాపసకందును ముక్కలుగా పరికి గవాక్షమునుండి బయటికి వినరివైచిరి. పుత్రమరణము కన్నులార జూచి హనరక్షణ దీక్షను మాత్రము రాజమ్మ వీడలేదు. ప్రాణముకన్న సర్వముకన్న శారతీయశ్రీకి మానమే ముఖ్యమని చాటినది రాజమ్మ. తెల్లవాదనందాక రాజమ్మ బటులనే బయట కాచుకొనియుండెను అప్పుడా దానిపెంబడి పదిబండ్లు పోవు పండెను. రాజమ్మ వారిని సమీపించి తన కరుణాపూరితగాధ వినిపించి దొంగల దండించుటకై తోడ్కొని వచ్చినది. ఇంతవరకున్న శాంతమూర్తి రాజమ్మ అదిశక్తియై వీరావతారణిగా మారినది. కొడుకు శరీరఖండముల జూచిన హత్యమూర్తి రాజమ్మ, వీరరాజమ్మగా పరిణమించినది. సాయము వచ్చిన వారినుండి యొక కత్తి తీసికొనినది.

పైటాకొంగునైతే పడుముకుచుట్టి రాజమ్మ, చీరెకుచ్చెళ్ళాను వెనువెనుకాకు విరిచికట్టింది శత్రు విరియబోసి కనులెఱ్ఱాజేసి రాజమ్మ, శక్తిరూపమునైతే దాల్చియున్నది రాజమ్మ.

బండ్లవారు తోడురా రాజమ్మ ఇంటిలోపల ప్రవేశించి వీరవిహారము చేసినది. దొంగలుకూడ ప్రాణములు దక్కించుకొనుటకు ఘోరముగా పోరిరి. రాజమ్మను కత్తుంచే పొడిచిరి కాని చివరకు వారందరు రాజమ్మ కత్తి కెరయైరి. రాజమ్మకు కత్తిపోల్లచే ప్రాణము లెగిరిపోవుచుండెను. కొడుకు శరీరఖండములపైయొరగి ప్రాణములు విడిచివది. బండ్లవారు తల్లికొడుకుల శవముల నచ్చట పూడ్చి మచట గుడి కట్టించి పూజలొనర్చిరి. పల్నాటిసేమ వీరహాజరకెను. గినుండిగా

సద్ది గన్నది. పల్నాటివారారాధించు వీరమూర్తులందు రాజమ్మ యొకతె
గుట తెలుగువారి వీరభాగ్యము.

పేరయ్య వీరయ్యపెండ్లి గావించుకొని ఇల్లు చేరుకొనగనే సూరమ్మ
తల్లిపై పాఠపోయినదని నిందమోపినది. కామాక్షిని పెండ్లాడు మనినది.
తల్లి వీరారెడ్డికి రాజమ్మ వీరమరణగాథ తెలిసెను. అతడు పేరయ్యకిది
పెన్నెను. పేరయ్య దుఃఖసముద్రమున మునిగిపోయెను. తల్లిని దూషించెను.
తల్లి వత్తలు కోసి తినకుండా ఉండాలి, అంచాను దేవుని ప్రార్థించు నేను ఎప్పుడు
ని ప్రార్థించి సంసారమును తల్లి కప్పగించి ఎటకో పోయెను. పాపమా
గ్నహృదయుడు కూడ దారపుత్రుల జేరుకొనియుండును. చివరన 'ఇంటిలో పోరున్న
కీతి యగునూ కావున, పోరు మంచిదికాదు నిరీతాలగిపోవు ఇంటాను, నలుగురూ నవ్వెదరు
పాట్లు కలుగూ లోకాన, అవకీర్తి వచ్చును అన్ని చెడిపోవు' నని కవివాక్యమున్నది.
గ్నాటి వీరచరిత్రమందు భట్టు రాయబారమునకు వచ్చినపుడు 'పోరు మంచిది
దు భూమినెక్కడ' నన్న మాటల నీపంక్తులు తలపునకు దెచ్చును. రెండును
గ్నాటికి సంబంధించినందున రెండింటిలో వీరముండుటవలన నీగుణ మబ్బెనో
మో. జానపదగేయములందిది యమూల్యమణి. కథానస్తువు, భాష, భావములు,
సవము అన్నింటి నిది మేలుబంతి.

ఇంతవరకు రాయలసీమ చాళుక్యసీమలకు సంబంధించిన కరుణ
కాత్మక గేయములగూర్చి వ్రాసియుంటిని. ఇక కాకతీసీమకు సంబంధించిన
రుముల విచారించును. మొదట నొక ముద్రితగేయము తీసికొని తరువాత
సేకరించిన అముద్రితగేయముల విచారించును.

తెలంగాణమున శారదకాండ్రు 'ఎరుకల నాంచారికథ'ను పాడుచు
ట్టివోసి కొందురు. ఈకథను సేకరించి సంస్కరించి వ్రాసిన రుక్మాభట్ల
సమోళిశర్మగారిట్లనుచున్నారు.

'సుమారు మూడువందల సంవత్సరముల క్రిందట తంగెళ్ళవల్లి యను
మమున, వెల్మ వంశంబున మూలావక్షత్రమున జన్మించిన, నాంచారి యను
కను తల్లితండ్రులు దరిద్రతాబాధచే ఎరుకలవారి కిచ్చివేసిరి. అట్టి నాంచారి
కలవారి యిల్లు ఉద్ధరించి ప్రపంచమున ప్రఖ్యాతి వహించెను. అట్టి కథను
దవాండ్లచే ఒకప్పుడు దీకొండ బాలనరసయ్య విని, యీకథ గ్రామ్యభాషలో
యమని నన్నెంతయో ప్రోత్సహించెను. ఇట్టి మహాదైన్యభావముగల కథను
మ్యభాషలో శారదవాండ్లు చదువునట్లుగా, వాండ్ల పదములు కొన్ని కూర్చుకొని

నా యథామతి యీచరిత్రను పూర్తిచేయగలిగితిని.'

తంకెళ్ళవల్లియను గ్రామమున వెలుమకోటన్నయను భాగ్యవంతుడుండెను. అతని భార్య పేరు నాగమ్మ. సకలసంపదలుండియు వానికి సంశానము లేదయ్యెను. అందుకై వారు తిరువతికొండకు బోయి వేంకటేశ్వరుని సందర్శించి బీబీనాంచారి సన్నిధానమున పూజలొనర్చిరి. ఆరాత్రి బీబీనాంచారి వారి కలలో సాక్షాత్కరించి బాలిక పుట్టుననియు పేరు నాంచారియని పెట్టుడనియు జెప్పెను. (నాంచారియనగా విష్ణుదేవుని భార్య. అలమేలుమంగకును శ్రీరంగనాథుని నాచ్యాయకును ఈ పేరున్నది. ఈ కథలో బీబీనాంచారును ప్రార్థించుట, నాంచారు పుట్టుట ఎంత. మహమ్మదీయులు తిరువతిని శ్రీరంగమును ముట్టడింపగా స్థానికులు స్వామి యుత్సవమును ఏడాది కొకదినము ఆవసవ్యముగా నడుపుదుమనియు, తురికలకు వేత్రహస్తులై ఉత్సవము ముందునడచు గౌరవ మిత్తుమనియు విశేషించి స్వామికి తురకనాంచారును అమర్యేదమనియు నొప్పుకొన్నటుల వాడుక. బీబీ ఉర్దూ పదము.) దంపతులు స్వగ్రామము చేరుకొనిరి. కొన్నినాళ్ళకు నాగమ్మ గర్భము ధరించి బిడ్డను గనెను. కాని.

‘బాలా బుట్టిననుండి కలిగె కష్టాలు-తొలిగె భాగ్యులు
నాగమ్మ దినదినము రోగములొ మునిగె-తాపమై కలిగె
యేడుదొడ్లావులు యేకంగా కూలె-ధరపైన వ్రాలె
అరుదొడ్లా కోడెలు అప్పుడు పడిపోయె-తాపమై ఆయె
పంటబండే చేండ్లు వెంటనె పడిపోయె-పంటకు లేదాయె
వెలుమూల కోటయ్య వెతల పాలాయె-గతిలేక పాయె.’

కోటయ్య జ్యోతిష్కుల విచారింప వేదాల వెంకయ్యయను పండితుడు,

‘మూలనక్షత్రాన బాల జన్మించె-బాలశ్రమ గూర్చె

యీబాలను యెరుకలకు యిచ్చివేయన్న-వెలమ కోటన్న’ యనెను.

దారిద్ర్య మనుభవించలేక వారా యూరనున్న యెలమంచి జేజయ్యలను ఎరుకల దంపతుల కతిడుఃఖముతో బాల విచ్చివేసిరి. ఎరుకువారింట నాబాల ప్రవేశింపగనే వారికి లక్ష్మి వచ్చెను. ‘బాల వచ్చినతోడ పంటలు గలిగె-భాగ్యులు గలిగె.’ ఎరుకుదంపతు లాబాలకు నాంచారి యని పేరిడిరి. వారి కిదివరకే సోదయ్య యను మూడేండ్ల కొడుకుండెను. ఎలమంచి నాంచారి పతిగారాబముతో బెంచెను.

‘వెండిగిపైల బువ్వ వేగ దినిపించు-వెన్న దినిపించు

తూగుటుయ్యలలోన తులతూగె బాల-పొగమాగ చాల.’

వారి సోదయ్యలు పెరిగి పెద్దవారైరి. వారిరువురికి వివాహమయ్యెను. నాంచారి ధ్యైదైవతము ఎల్లమ్మ. ఎల్లమ్మ నాంచారి జిహ్వగ్రమున నిల్చి కట్టుకొనెను. వారి చెప్పెడు ఎరుక (సోది) ప్రత్యక్షరము సత్యమై యొప్పుచుండెను. ఎక్కకు నాంచారికి బిడ్డ పుట్టెను. పేరు పావమ్మ యని పెట్టిరి. పావమ్మ దేంద్రదయ్యెను.

‘దొరకు రాజులకు యెరుక తా జెప్పే-దేవీ నాంచారి

చాలాగ ద్రవ్యంబు సంపాదన జేసె-దేవీ నాంచారి’.

నారికి గోలకొండ నవాబుల తెరుకజెప్పి ద్రవ్యము గడించవలెనని కోర్కె నది. అత్తమామల నడిగినది భర్త నెలవందినది.

‘నాగపురి చీరేను నయమొప్పా దాల్చె-దేవి నాంచారి

వంచరంగుల రవికె బాగా తా దొడిగే-దేవి నాంచారి

బంతివేవ్వలదండ యంతి ధరియించే-దేవి నాంచారి

తనయంటి యెల్లమ్మను తగ బుట్టల బెట్టే-దేవి నాంచారి.’

ధముగా సిద్ధమై నాంచారి వాగులువంతలు దాటి చెట్టులుమిట్టలు గడచి కొండ పట్టణము చేరుకొనెను.

‘చెప్పుల బజారుకు చేరవచ్చిందీ-దేవి నాంచారి

దేగం బజారులో తగ నెరుకజెప్పే-దేవి నాంచారి

సొమ్ముల గుజరియందు చొచ్చెరుకజెప్పే-దేవి నాంచారి

కాలిబండలో యెరుక చక్కగా జెప్పే-దేవి నాంచారి

పురానపూల్ వద్దకు పూబోడి వచ్చే-దేవి నాంచారి

సాహుకారి కార్యానకు చయ్యన తా వచ్చే-దేవి నాంచారి.’

పేర్కొనబడిన ఫన్నియు హైదరాబాదు పట్టణముం దిప్పటికిని గల వీధుల య. ఈవిధముగా నాంచారి వీధివీధులు గడచి భాగ్యవంతుల తెరుకజెప్పి ముగారి దర్బారు చేరుకొన్నది. వహరావారి తెరుకజెప్పి నవాబును దర్శించినది. బామె యూరుపేరు లడిగి ‘నాకి మనసులో వున్న కోకం జెప్తావా’ యని పించెను. నాంచారి వల్లెయని, కాశీవిశాలాక్షిని, కంచి కామాక్షిని, మధుర క్షిని, తిరుపతివేంకటేశ్వరుని, భద్రాచలరామన్నను, సింపురి వేంకటేశ్వరుని, ంటిరాముని, కొమరవెల్లి మల్లన్నను, కొలిపాక సోమన్నను, నాచారం హుని, యాదాద్రి స్వామిని, గజవల్లి శ్రీరాముని దలచినది. చివర యెనిమిది ములు తెంగాణమున సుప్రసిద్ధ దేవతాస్థలములు. భద్రాచలము సుప్రసిద్ధ

క్షేత్రము. సిరిపురమునకే చిల్పూరనిపేరు. ఇది ఓరుగల్లు తాలూకాలో నున్నది. జీడికల్లు జనగామ తాలూకాలో నున్నది. కొమర వెల్లి సిద్దీపేట తాలూకాలోనున్నది. కొలిపాకయే కొలనుపాక; భువనగిరి తాలూకాలో నున్నది. యాదాద్రి యాదగిరి గుట్ట; భువనగిరి తాలూకాలో నున్నది. గజవల్లి తాలూకాపట్టణము. సకలదేవతల నాహ్వానించి నాంచారి నవాబుతో,

‘నీ మదిలోగల చింతను నే తెప్పెద వినుచూ సర్కారిబాబు
వడిగల నీ గుఱ్ఱంబు సూడితోటి గలదు ,,
పన్నెండు గంటల రాత్రి ప్రసవించు గనుచూ ,,
పోతుగుఱ్ఱము దానికి బుట్టును నిజము ,,
నాలుగుకొత్తు తెల్లగ వాలము యెఱ్ఱగా ,,
నుదుట తెల్లని చుక్క కుదురుగ నుండు ,,

ఈతీరుగా ఎరుకజెప్పినది. నవాబు నాంచారిని కాపులోనుంచి చెప్పిన ఎరుక నిజమగునో కాదోయని పరీక్షించుటయేకాక పుట్టిన గుఱ్ఱపు పిల్లను దాచి నాంచారిని పరీక్షించి ఆమె మాహాత్మ్యమున కబ్బురపడెను. తత్ఫలితముగా,

‘ఏమాళ్ళ జాగీరు నాడె వ్రాసిచ్చె-సర్కారిబాబు
మొహరువేసిన పత్రం మదముతో విచ్చే-సర్కారి బాబు.’

ఈఘట్టము గోలకొండ నవాబుల యశ్వప్రీతిని సూచించును. నాంచారి స్వగ్రామమునకు తిరిగి పోవుచు మధ్యేసూర్యమున షాహపురముఖిల్లాలో ప్రజల ప్రార్థనము విని మంచినీళ్ళ బావి పడునట్టి స్థలనిర్ణయము చేసి బావి త్రవ్వించెను. ఆ బావికి నాంచారిబావియని పేరువచ్చెను. సర్వాయిపాపని కాలమున షాహపురములో దుర్గనిర్మాణము జరిగినది. దుర్గనిర్మాణమైన చాలదినముల కీవృత్తాంతము జరిగినదని మనము భావింపవచ్చును. నాంచారి యటనుండి తంగెళ్లపల్లి చేరుకొని మేడలు మిద్దెలు గట్టించి సంతోషముతోనుండెను. ఈ ఘట్టము ఎరుకలవారికి గల భూగర్భవిజ్ఞానమును సూచించును. వల్లెటూళ్లనుండు వాస్తుశాస్త్రజ్ఞులు బావు లెచట త్రవ్విన నీరు పడునో చెప్పెదరు.

ఇది యిటులుండగా సూర్యనాయకుడు చంద్రనాయకుడను లంబాడీవారు 12 వేల తండతో గోలకొండనుండి బయలుదేరి నడచి సత్తగోదావరము దాటిరి.

‘గోపెనోన సరుకు కోరి నింప్యారె-లంబాడీవారు
ముత్యాలు రత్నాలు ముందుగ గొన్నారు-సంతసించారు
తనుబండారంబంత తీసుకొన్నారు-లంబాడీవారు.’

ఈవిధముగా పల్లెలు పట్టణములు గడచి, వాగులు వరదలు దాటి,

‘మెల్లమెల్లన వచ్చిరి నెల్లారి సీమా-లంబాడివారు.’

పదములో గోలకొండ నెల్లారి దారిలో లంబాడివాని సత్తగోదావరిము దాటినటుల వర్ణింపబడినది. గోదావరి గోలకొండ కు త్తరమున నున్నది. కథకు కాళ్లవచ్చి గోదావరి మధ్యన దాపురించినది. లేదా గోలకొండనుండి యుత్తరముగా నడచి గోదావరి దాటి అటనుండి ద్రావిడ ప్రాణాయామము చేసి లంబాడివారు తిరిగి తిరిగి నెల్లారు చేరిరని భావంపవలెను. నెల్లారి రాజు వారి నాపి రాదారిచీటి (pass port) అడిగెను. వారు లేదని తిరుగబడిరి. రాజు వారిని నిర్బంధించెను. ఈ రాజవరో తెలియదు. వారు చేయునదిలేక ‘పదిసేర్ల ముత్యాలు పంపివేస్తాము-నెల్లారిరాజా’ యనిరి. వారి యైశ్వర్యము భూచిన రాజు కనులు గుర్రెను. వారి తండ నవహరింప దలచి వాతతో జూదమాడెను. కాని దురదృష్టముచే శన రాజ్యమును పణముగా నొడ్డి కోలుపోయి, ‘త్వరలో భార్యను చేకొని తరలి పోయాడు-దురిపిల్లినాడు.’ కాటమరాజుకథ మారిపోయి ఈ కథలో నీ విధముగా నతుకుకొన్నట్లున్నది.

లంబాడీలపై పగ దీర్చుకొనుటకు నెల్లారిరాజు కొల్లాపురిగట్లకు బోయి బాలమైనమ్మ నారాధించి యాదేవిని ప్రత్యక్షము చేసికొనెను. ఎక్కడి నెల్లారు ఎక్కడి కొల్లాపురము; జానపదుల కల్పనములకు పోలుపొందికలుండవు కదా! కొల్లాపురము బొంబాయి రాష్ట్రములో నున్నది. కొల్లాపుర సంస్థానమునకు రాజధానియగు ఆ నగరమున మహాలక్ష్మీదేవి కలదు. దేశదేశములనుండి యాదేవతను గొలుచుటకు ప్రజలు వచ్చెదరు. మహాలక్ష్మీయే జానపదులనోట ఎల్లమ్మ యైనది. ఎరుకత సోదిచెప్పట కారంభించగనే కొల్లాపురపు ఎల్లమ్మ, చాందా మహంకాళి, బెజవాడ కనకదుర్గలను తప్పక ప్రార్థించును. శక్తిదేవతల పేర్లు మాంత్రికులు వరుసగా పేర్కొందురు. ఓరుగల్లులో కూడ కాకతమ్మ, మాహారమ్మ, ఎల్లమ్మ, పద్మాక్షి మున్నగు దేవతల కట్టి ప్రసద్దియే కలదు. ఈపదములో కొల్లాపురము మహాలక్ష్మి బాలమైనమ్మగా చెప్పబడినది. ఎల్లమ్మ, బాలమ్మ, మైనమ్మ, మారెమ్మ, పోచమ్మ వంటి శక్తిదేవతలందరును జానపదులకు ఒకే శక్తికి మారు రూపములు. కనుక నిజముగా నీ పదమునకు కొల్లాపురముతో నెట్టి సంబంధమును లేదు. జానపదగేయములం దిట్టి యుదాహరణములు పెక్కులు. ఆమె తన కాహారమడుగ రాజు ‘దేవీ లంబాడితండ తినవె మాయమ్మా-బాల మైనమ్మా’ యని తరలిపోయెను. లంబాడితండ నెల్లారునుండి కొల్లాపురిగట్టు చేరుకొనగనే,

‘ఐవరలోనె మైనమ్మ తండాలో జొచ్చే క్రోదమ్మనె ఎచ్చె
 పాలుత్రాగె పిల్లల పట్టి చంపింది బాలమైనమ్మా
 కాంతాల నచ్చట గాజర జేసింది ,,
 ఆర్జున్ల చిలపెయ్య లప్పుడు జంపింది ,,
 అంబా యంచావులు అప్పుడు బడిపోయె ,,
 పాలు ద్రాగె లేగల వడవేసి చంపే ,,
 గుట్టా చెట్టులు కోడెల్ కూలి పడిపోయె-దిక్కు లేదాయె.’

లంబాడి నాయకులు తండ్రును దాగు చేయించుటకు ప్రయత్నించిరి కాని లాభము లేదయ్యెను. చివర కొక మాంత్రికుడు తాటాకుల రామన్న,

‘ఐంగెళ్ళపల్లీకి త్వరగ వెళ్ళండి-లంబాడివారు

యెరుకల నాంచాని యెరుకడిగి రండి-వేగామె పొండి’ యనెను. చంద్ర నాయకుడు కొలచి రత్నములను కొంగున గట్టి పరశునాయకుని పయనము గావించెను. పరశునాయకుడు తంగెళ్ళపల్లి చేరుకొనెను. చూలాలగు నాంచారి వీటికి పోయి వచ్చుచుండెను.

‘అరునెలల గర్భిణి అందము చూచాడు-లంబాడివారు

తటుకున జూచుచు ధరపై బడినారు-లంబాడివారు.’

నాంచారిలంబాడివాని మనసును గుర్తించి సున్నితమైన హాస్యముతో హేళనముగా ‘చక్కదనమూ చూచి సాగిలపడితీవా - లంబాడివాడ’యని ప్రశ్నించినది. లంబాడి తేరుకొని వశ్చాత్తానపడి వచ్చినపని చెడుటయేకాక తన ప్రాణములు దక్కవనుకొని ‘మూడునాళ్ళనుండి కూడులేదమ్మా, ఎరుకలి భామ’యని యబద్ధమాడి తప్పించుకొనెను. వచ్చినసంగతి మనవిచేసి రత్నాలు ముత్యాలిత్తును తండ్రును లేప రిమ్మనెను. నాంచారి రాననెను. లంబాడి,

‘వగిడి గవ్వల గడ్డె బాగా జేయిస్తా యెరుకాల భామ, చంద్రహారము నీకు చేయిస్తనమ్మా యెరుకాలభామ, నీవు కోరిన సొమ్ముల్ నేనీస్తనమ్మా యెరుకలభామ’యనెను, లంబాడి ఈ మాట లనుటతోడనే ‘భామ సొమ్ములకొరకు భ్రమలో పడిపోయె-ఎరుకలభామ.’ తమ కెన్నియున్నను భూషణములపై స్త్రీల కెక్కుడు కాంక్షయను స్వభావ మిట కన్పట్టును. నాంచారి అత్త నాజ్జివేదెను. ఎలమంచి లంబాడికులము ‘మరియద లేని కులము మక్కారికుల’మనియు, ‘అరిగి ఎరుకా జెప్ప అచ్చిరాదమ్మా’యనియు వలదనెను. ఎటులో యత్తను బలిమాలి నాంచారి బయలుదేరెను. ఎన్నో అవశకునములు చూపట్టెను. భయము శంకించి నాంచారి లంబాడితో రాననెను కాని లంబాడివాడతిడివముగా వేడుకొనుటచే నాంచారి పయనమై కొల్లాపురము చేరుకొనెను.

జరిగిననంగతి జరిగినట్లుగా ఎరుకజెప్పెను. శాంతితై బాలమ్మకు తగు బలి నీ విధముగా చెప్పెను.

‘పన్నెండు మేకల పట్టుకరావయ్యా లంబాడివాడ ఆయిదు దున్నపోతుల నాహార విడరా వందుము పచ్చమ్మగ్గు పెట్టువేయాలె , మానెడు పూదుపొగ మైనమ్మకు వేయాలె మూడుతూముల కుంకిము ముందుగజల్లాలె,, అయిదుపల్ల అన్నము అప్పుడు రతి! పోయాలె బాలమ్మకెదురుగ వాదం2 దీయాలె ,, చెరికిపారలులి బట్టి సిద్ధంగుండాలె మట్టిపారిలు చేతపట్టి వుండాలె ,, ఆరునెలల గర్భిణి అందుంచవలె పారలచేత మన్ను బాగా బోయాలె ,, గడ్డపారలచేత గడ్డిగ దటించాలె పత్తి జేసి దీపము నెత్తిన బెట్టాలె ,, బోనముకుండా నెత్తిన బోర్లా వెయ్యాలె నేను జెప్పిన పనులు నీవు జేయాలె ,, లంబాడివా రన్నియు సమకూర్చిరి

కాని ఆరునెలల గర్భిణి వారి కెచ్చటను లభింపదయ్యెను. నాయకులు రహస్యాలోచనము చేసిరి. సూర్యచంద్రనాయకులు నాంచారినే బలిగా నీయవలెనని నిశ్చయించిరి. పరిశునాయకుడీ దుశ్చింత వలదని వారికి బోదించి వారిచే బంధితుడయ్యెను. లంబాడివాడు నాంచారిని మోసగించి బలిగా పూడ్చిరి. అప్పుడాయె,

‘నన్ను దట్టించుట న్యాయము. గాదురా లంబాడివాడ అబ్బబ్బ నియవండి అలసిపోతున్నాను నన్నుబంపకు తండ తిన్నగ దోలెస్తాం ,, ఇప్పుడు నేను బాలను మెప్పించుకుంటారి. బందారొలికిన గాని పయవమై వచ్చార ,, దమ్ము తియ్యలేక కాళలేకున్నాం గర్భంబున పిండంబు కలికలాయెర ,, యని కరుణముగా విలపించినది.

కాని కఠినచిత్తుల మనము కరుగదయ్యెను. గర్భము చితికి నాంచారి ప్రాణములు విడిచెను. వారొనర్చిన మోరకార్యమును జూచి బాలమైనమ్మ నాంచారిని దేవతగా జేసినది. నాంచారి దేవతయై ‘తండను శీఘ్రమ్మున ధరణి పార్జేసింది.’ పరిశునాయకుని బంధములు విప్పి,

‘నీవంశం ధరలోన విల్చిపోతాదీర లంబాడివాడ-నీవున్నచోటను నిల్చు నాకెండా సంవత్సర మొకసారి జాతర గావించు’ అని చెప్పి తంగెళ్ళపల్లిలో మగని కలలో జరిగినదంతయు చెప్పినది. గోలకొండ నవాబునకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి గుడికట్టించి జాతర చేయుమనినది. ఎలమంచిజేజయ్యలు కొల్లాపురము చేరి నాంచారి శవమును దీసికొని తంగెళ్ళపల్లి చేరిరి. నవాబచట గుడి కట్టించి జాతర చేయించెను. ఈ విధముగా నాంచారి కరుణరసపూరితగాథ ముగిసివది. చివరకు రచయిత తమ్ముగూర్చి,

విధుమౌళిదాసుడు విరచించినాడయ్య తందానెతాన

పరియించినవారికి భాగ్యమబ్బునయ్య ,,

నందన మార్గశీర్షమందు రచియించే ,, యని చెప్పుకొనెను.

గోలకొండ నవాబుల ప్రసక్తి యుండుటచే నీకథ పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునకు సంబంధించినదని యూహించవచ్చును. లంబాడివా రొనర్చిన ఘోర మిందు సూచించబడినది. ఇప్పటికిని తెలంగాణమున అచ్చటచ్చట లంబాడి తండాలున్నవి. లంబాడివారు కూడ ఒకవిధమగు సంచార జాతివారే. మొన్న మొన్నటివరకు ఈజాతి నేరములొనర్చు జ్ఞాతులలో చేరియుండెను. ఇప్పుడిప్పుడే లంబాడివారు నాగరికము పెంచుకొని చదువుసంధ్యలు నేర్చుచున్నారు. వీరికి బాప యున్నదేకాని లిపి లేదు. నాంచార లంబాడితండ తెరుక చెప్పబోవుటకు సిద్ధపడి నప్పుడు ఎలమంచి లంబాడివారిని నమ్మరాదని చెప్పినమాటలు గమనింపదగినవి.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన కథలన్నిటికన్న దీనియందు ప్రసన్నమగుకై లి కావనగును. ఒడుదొడుకులు లేని రచనము. శారదకాండ్రకు ప్రీతిపాత్రమగు అంత్యప్రాసనియమ మిందు కాననగును. శారదకాం ద్రధికముగా నీకథను ప్రచారిము చేయుదురని మొదటనే చెప్పియుంటిని.

తెలంగాణమునం దిట్టి కథలు పెక్కులున్నవి. పిచ్చుగుంటలు, శారద కాండ్రు, ఎఱ్ఱగొల్లిలు, బుడిగెఱంగులు మున్నగువారి నోట తెనుగువారి కారుణ్య మొలుకబోయు కథలనెన్నంటినినేని పిడికెడుబిచ్చముపెట్టినవచ్చును. కావలసినది బొదార్యము కాదు, కేవల మోషిక. చేత కలమందుకొనవలెగాని పొట్టకూటికి పూర్తిగాలేని ఈవీధిమానిసులనోట రాలెడు ముత్తెములనెత్తి సాహిత్యవీథులందు కుప్పలు వోయవచ్చును. చేయితిరిగిన పెద్దలెవరైన సాహసించి వాని చేబట్టి దిద్ది తీర్చవలెగాని రవ్వలు రాలవచ్చును. ప్రపంచ సాహితీపౌధమునకు పతాక రెత్త వచ్చును. ఎరువుసొమ్ములి బరువుచేటుగా తలధరించు తెలుగువారికిగల దారిద్ర్య మంతయు చేజేత తీసివేసినట్లు పోవును. పూర్వులైన మన శిష్టులు కావలసిన వస్తువును సంస్కృతమునుండి సంతరించిరి. వవ్యలు వేరొకరికి తెలియకుండు సంతటి చాచకకృముతో పాశ్చాత్యులనుండి సంగ్రహించుచున్నారు. పొరుగింటి పుల్లకూర రుచియను సామెతకు మనదేశముననే సార్థక్యము. అచార్యమెరిగిన వారు ఎరుగనట్లు నటించుచున్నారు. అందరును కలిపి మనదేమియు లేదను చున్నారు. లేని లేమిని ప్రసాదించుచున్నారు. ఉన్న కలిమిని కమల చూడలేక పోవుచున్నారు.

ఇట్టిపాటలను నేను మూడునాలుగింటిని సేకరింపగలిగితిని. అవి యన్నియు అముద్రితములే. మొదటిది సుప్రసిద్ధమై బహుళవ్యాప్తి నందిన 'రావులమ్మ' (రాములమ్మ) పాట. రెండవది 'సరోజనికథ'. మూడవది 'మూసి పొంగిన కథ' అనగా కీలకనామ సంవత్సరమున మూసానది (ముచికుందానది) ఉబ్బొంగి హైదరాబాదుపట్టణము కొట్టుకొనిపోయిన కథ. నాల్గవది మొనమొన్నటి జనగామ రైలుప్రమాదకాథ. ఏదేని సంఘటనము జరిగినవెంటనే జానపదులలోనూ నది కవితారూపమున ప్రచారము గాంచుననుటకు చివర రెండు పదములు సాక్ష్యములు.

ఈనాల్గు పదములందు రావులమ్మ-రాములమ్మ పదమున కధిక ప్రచారము కలదు. రావులమ్మకన్న రాములమ్మయను శబ్దము సాధు వనుకొందును. తెలంగాణమండల్ని మండలములందును పాడబడునట్టి పదమిది. ఐననునల్లగొండ మండలమున వింకను ప్రచార మెక్కువ. కారణము ఈపదము నల్లగొండ మండలమునకు సంబంధించిన దగుటయే. ఆమె పేరంటాలై వెలసినది, కనుక ఆమె పేరును స్త్రీపురుషులు భక్తి చిహ్నముగా ధరింతురు. అట్టి పేరులు అనగా స్త్రీయైనచో రాములమ్మ పురుషుడైనచో రాములయ్య యనునవి నల్లగొండజిల్లాయందధికము. జనగామ తాలూకా (పూర్వమిది నల్లగొండ మండలమున నుండెను కాని ప్రస్తుతము ఓరుగల్లు మండలమున చేర్చబడినది) లో నున్న మల్లాపురము, గుండ్లసాగరము మున్నగు గ్రామముల సమీపమున నీ కథారంగమగు గ్రామమున్నటుల పాట వినిపించిన శారదకాండ్రు చెప్పిరి. రెండు మూడు చోట్లల నేనీ పాటను సేకరించితిని¹. వాని నన్నింటి నొకకడ జేర్చి చదివినచో మనకు కథాస్వరూపము సమగ్రముగా గోచరించును.

రాములమ్మ పాటకు రామాయణకాథతో కొన్ని పోలికలున్నవి. రాములమ్మ

1. 1952 ప్రారంభమున మాయూర శారదకాండ్రు చెప్పగా వ్రాసికొంటిని. 14-4-52 సోమవారం రాత్రి 9-30 గంటలకు తడిసిన పాపయ్య, సంకోశి చంద్రయ్య కొండలింగయ్య, తొడ్డు వెంకులు అనువారు నకరెకల్లు గ్రామమున (నల్లగొండమండలము) చెప్పగా వ్రాసికొంటిని. జానపదగేయముల సేకరించుట యనునది పెద్ద పనునై. మైక్స్ కొలది నడచి ఆశాభంగముతో తిరిగివచ్చిన ఘట్టము రెన్నియో కలవు. పైవారు ఖరక చెప్పరైరి. అచ్చటి పోలీసు ఉద్యోగుల సహాయముతో వట్టి తెప్పించి బలవంతముగా పాడించి వ్రాసి కొంటిని. నాయుడ్యమును నిట్టివి రెండు మూడు పుటలున్నవి. వాటిలో నిది ప్రథమము, వింత సంఘటనము కనుక నిది నీవిషయ మప్రస్తుతమైనను పేర్కొనవలసినదని. మూడవప్రతి మిశ్రుతొకరు సేకరించి పంపించినది.

సీత; భీమారెడ్డి, రిత్నా(లక్ష్మి)రెడ్డి యన్నదమ్ములు రామలక్ష్మణులు; లంబాడివాడు రావణుడు; రాములమ్మ భీమారెడ్డి దంపతుల పెంపుడుచిలక (పావురము) మాబుతి. మోసగించి సీతమ్మను రావణు డపహరించినటులే కడుపునొప్పిచే బాధపడు రాములమ్మను అడవిలో నొంటరిగా బోవుచున్నదాని నొషధ మిత్తునని మోసగించి లంబాడివా డపహరించెను. చెరలోనున్న సీతమ్మ రావణునకు వశముగానటులే చెరలోనున్న రాములమ్మ వ్రతమును మిషచే లంబాడివాని వశముగాక తన సౌశీల్యమును గాపాడుకొనెను. సీతజాడ మార్చుతి తెచ్చినటుల భీమారెడ్డికి పావురము రాములమ్మ వార్త దెచ్చెను రావణాసురుడు రాక్షసుడు, మాయావి, లంబాడివాడు బలవంతుడు, అంతకన్న మాయావి, మంత్ర తంత్రము లెరిగినవాడు, పిక్కలలో తాయెతులున్నవాడు. రావణవధానంతరము సీత యగ్నిప్రవేశము జరిగినట్లే లంబాడివాని వధానంతరము రాములమ్మ అగ్ని గుండముజొచ్చి తనపాతివ్రత్యమును నిరూపించుకొనినది. అమెసీ పెరెకొన్నాళ్ళ సుఖమే యనుభవించినది. జనాపవాదమునకు భయపడి సీతమ్మను రాముడు మరల నడవికి పంపించెను. కుశలవయుద్ధానంతర మామె భూగర్భమున ప్రవేశించినది. అటులే జనాపవాదభీతిచే భీమారెడ్డి కోరగా రాములమ్మ రెండవమార్గిగుండమున ప్రవేశించి, దేహత్యాగము చేసినది. పేరంటాలై వెలసినది. రాములమ్మ పదమునకు రామాయణముతోగల పోలికలిది.

పదము మూడువంతులు సంభాషణ పద్ధతిని ఒకవంతుమాత్రము వర్ణనా పద్ధతి—కథన పద్ధతి—ని నడచినది. కనుక నీపదమందు కొంత నాటకీయత కలదని మనము భావించవచ్చును. దీనికి బలముగా నింకొక విషయము కలదు. తక్కిన పదము లన్నింటి యారంభమున పాత్రముల పుట్టుపూర్వములో లేక ప్రదేశవర్ణనము మున్నగు విషయములో యుండును. కాని రాములమ్మ పాట ఏకాంకికవలె ఆరంభమగును. కీ॥ కే॥ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి మాటలందు చెప్పదలచినచో నీపదమందలి కథావివరణము కాలసరణిగాక హేతుసరణిని నడచినది రాములమ్మ పౌలముచెంత నాగలిడున్ను తనభర్త మరియు మరది మున్నగువారికి చర్చి గొంపోవుచు మార్గమధ్యమున నొక చెట్టునీడలో కడుపు నొప్పిచే బాధపడుచుండ ఆ బాటవెంబడి పోవుచున్న లంబాడివాడొకడు అమెను పలుకరించుటతో నీగేయ మారంభమైనది.

‘నిమిమల్లె చెట్టుక్రింద-రాములమ్మ రాములమ్మ

చిన్నబోయి పన్నవేమె-రాములమ్మ రాములమ్మ’

ఈ ప్రశ్నమునకు రాములమ్మ,

‘నా కడుపుల నొప్పిరా-లంబాడయ్యో లంబాడయ్యో

ఆయాసపడుతున్నర-లంబాడయ్యో లంబాడయ్యో’ యని సమాధాన

మిచ్చెను. రాములమ్మ సౌందర్యమును జూచిన లంబాడివానికి ద్రోహచింతనము కలిగెను. మొదటనే ద్రోహచింతనము కలిగినో లేదో మన మిదమిత్థముగా చెప్పజాలము. కాని కడుపునొప్పియని చెప్పిన రాములమ్మతో లంబాడివా డిట్లనెను.

నీ కడుపుల నొప్పికి రాములమ్మో-బొషడమిస్తాను రాములమ్మో

మా తండకు రావమ్మ , ,

నీతండ ఎంతదూరమని రాములమ్మ యడుగ వాడు,

అర్ధ పర్వమీద రాములమ్మో నా తండ ఉన్నాది రాములమ్మో అనిచెప్పి

సానమీది బొషడము , , నూనెలో ఇస్తాను , , అనెను.

ఇటులే పదమంతయు సంభాషణలో నడచిపోయినది.

అటువంటి మందూలు లంబాడోడో లక్షలు దాగినరో లంబాడోడో

కోటీపైసా బెట్టి , , కొల్లలుగ దాగినరో , ,

రాగిపైసా బెట్టి , , లక్షలు దాగినరో , ,

ముద్దపైసా బెట్టి 1 , , మురిదిడ్డిగ దాగినరో , ,

పై పత్రము దీరితేదు , ,

రాములమ్మ భర్తను, మరదిని, అత్తను, ఆడుబిడ్డను పంపెదను మందివ్వ వలసినదని లంబాడివాని గోరెను. కాని వాడన్నింటికి సమాధానముగా ‘నీకు మందైన పారదు రాములమ్మ’ యనెను. నాకు నడచుటకు చేతగాదని రాములమ్మ యన

చేతులా బట్టిండు లంబాడోడు చెరలగోనె కట్టె2 లంబాడోడు

మంత్రాలు జదివిండు , , రాములమ్మమీద , ,

రూపాయి నొప్పికి , , పావులకె తచ్చాయె , ,

ఈకారణముగా లంబాడివాని శక్తిపై రాములమ్మ కధికవిశ్వాసము కలిగినది. ఆమె వెంటనే.

‘ఏదూరి చెర్వెనుక లంబాడోడా ఏడుమోటలబావి లంబాడోడ

ఏడుమోటల బావిక్రింద , , ఏడుపుట్లా చేను , ,

నా పెనిమిటి భీమరెడ్డి , , నామరదీ లక్ష్యరెడ్డి , ,

1. ముద్దపైసలు-సుమారు నలుబది సంవత్సరములక్రింద చలామణిలో నుండెను.

2. మంత్రదండము.

మోట గొడ్డున్నారు లంబాడోడా సద్దాలు నేచిచ్చి లంబాడోడా
వీకండ కొస్తామర ,, యనెను. కాని లంబాడివా డీటులనెను.

సద్దాలు తెచ్చినవా రాములమ్మో దూపాలు! తెచ్చినవా రాములమ్మో
చిగిరెంత గడ్డిల ,, పెయ్యవే కొడవారి ,,
నీడిమలై చెట్టుకు ,, తాపవే దూపాలు ,,

రాములమ్మకు కొడుకు జన్నారెడ్డి-చంటిబిడ్డ శాంతమ్మ జుప్తికి వచ్చిరి. ఆమె
మరల నేనిట్లెంత దూరము నడువగల ననెను. వాడు,

నడువ చేతగాకుంచె రాములమ్మో గోనెకెడ్డున్నది2 రాములమ్మో యనెను.
రాములమ్మ నాది కావుకులము లంబాడోడో నీది లంబాడి కులము లంబాడోడా
మీయెడ్డు మీదైన ,, మేమైన కూచోము ,,

అని నిరాకరించెను. కాని లంబాడివాడు 'చెరలగోనెకట్టె తీసి' మంత్రించెను.
రాములమ్మ ఆకర్షింపబడెను. లంబాడివాని యెద్దెక్కి రాములమ్మ ప్రయాణమైనది.
కొంత బాట సాగినది. అరవరువు దాటినను తండ రాదయ్యెను. రాములమ్మ
మోసము శంకించి ఏడ్వదొడగెను. లంబాడివా డేకాకియైన రాములమ్మను
బెడరించుటయేకాక ఒకటి రెండు దెబ్బలు కొట్టెను. అప్పుడామె 'చేసుకున్న
పెనిమిటితో లంబాడోడో, దెబ్బతె తినలేదు లంబాడోడో' అని తనవారిని దలచు
కొని వలపోసినది. లంబాడివా డామెతో,

కొడుకు కొడుకంటావు రాములమ్మో ఎక్కాడి కొడుకమ్మ రాములమ్మో
బిడ్డ బిడ్డంటావు ,, ఎక్కాడి బిడ్డమ్మ ,,
కొల్లాపురి గల్లల్ల ,, కొల్లంగ పెండ్లాడ ,,

యనెను. ఇప్పటికి వాని దుశ్చింతనము పూర్తిగా బయ్యలెనది. పాపము రాములమ్మ
పంచప్రాణము లెగిరిపోయినవి. ఆమె వానిని తిట్టినది; బలిమాలినది.

వీ శిరసు తెగివడర లంబాడోడా వీతాడు దెంపార లంబాడోడా
వేరు గుడినేస్తారు ,, ఎత్తి కూడుబెడ్తారు ,,
కులాన రెడ్లము ,, అనబోకు అనబోకు ,,
పావకర్ముండైన లంబాడన్న మచ్చాను జల్లెందు లంబాడన్న
కాని మచ్చుమందుల జల్లి లంబాడోడు మరి మోసగించిండు లంబాడోడు
గోనెకెడ్డుమీద ,, తీసుక పొయ్యిండు ,,

చెలుకవురి గట్లల్లకు లంబాడోడో ఏనెలకు తెచ్చిండు లంబాడోడో
కొల్లాపురం గట్లల్లకు ,, మరి తీసుకొచ్చిండు ,,

(వాతాంతరము)

ఎచుకల నాంచారి కథలో వలెనే దీనిలోగూడ కొల్లాపురము ప్రసక్తివచ్చుట గమనింపదగిన విషయము. వాలుగొండ కొల్లాపురమువంటి పట్టణములకు ప్రసక్తి లేకున్నను అవి జానపద గేయములందు స్థానము కల్పించుకొన్నవి. సంబంధము లేకున్నను ఒక పాటలోని విషయములు వేరొకదానిలోని చొచ్చుకొనిపోవుట జానపదగేయలక్షణములం దొకటిగా భావింపవగును.

ఎండలకు ఎత్తిండు లంబాడోడు ఎండివట్టు దేరా లంబాడోడు
నీడలకు ఎత్తిండు ,, నీలివట్టుదేరా ,,

పైన పేర్కొనబడిన పాదములన్నియు కవి వాక్యములు. సంభాషణమున గాని వర్ణనమున కథ నడచిన చిహ్నము. రాములమ్మను లంబాడివాడు పట్టుదేరాలగుంచెనట. కాని,

చిలుపుల చిలుపుల వాసన లంబాడోడు-గదురు గదురు వాసన లంబాడోడు

ఆతరువాత లంబాడివాడు రాములమ్మ కడుపునొప్పికై మందు సిద్ధము చేయనెంచి

చెలుకపార బట్టిండు లంబాడోడు	గడ్డపార పట్టిండు	లంబాడోడు
తూచుపు బోయిండు ,,	తుంగేరు దెచ్చిండు	,,
ఉత్తరంబు బోయిండు ,,	ఉడుగేరు దెచ్చిండు	,,
పడమటికి బోయిండు ,,	పత్తేరు దెచ్చిండు	,,
దచ్చినంబు బోయిండు ,,	దంతేరు దెచ్చిండు	,,
కుమ్మరింటికి బోయిండు ,,	కుందైన దెచ్చిండు	,,
కోమటింటికి బోయిండు ,,	సోదైన దెచ్చిండు	,,
సానమీది మందు ,,	నూనెతో కలిపిండు	,,
పొద్దు పొడువంగానె ,,	భరైన బెట్టిండు	,,
పొద్దు గూకంగానె ,,	భక్తైన దించిండు	,,
చేరెడంతా మందు ,,	చిరిగి గిన్నెల బోసిండు	,,

లంబాడివాని దుష్టచింతనమెరిగి రాములమ్మ యది చావుమందా బ్రతికెడు మంద యని ప్రశ్నించినది. శూలకు మందని లంబాడివాడామెచే బలవంతముగ త్రాగించెను. మందుత్రాగి రాములమ్మ 'పిల్లికూనవలె మల్చుకొని' నిద్రపోయినది కందిపప్పుతో ఏడుగడియల పథ్యమని లంబాడివాడనెను. మందుత్రాగివ ఒక్క గడియకే నొప్పికగ్గిపోయెను. రాములమ్మ వాని నిలుల ప్రార్థించినది.

నాకడుపుల నొప్పైతే లంబాడన్నా కుదిరి పోయిందీరి లంబాడన్నా
మాయింటికి పోతార ,, నన్నైతే తోలించర ,,

కాని లంబాడివా డందులకు సమ్మతించలేదు.

పోతానికి! వచ్చినవ రాములమ్మ నీ సుందర రూపంబు రాములమ్మ
నేజాచి తెస్తినె ,, యన్న లంబాడివానిని రాములమ్మ

మరల ప్రార్థించినది.

ఇటువంటి మాటలు లంబాడన్నా చెప్పులారా విని లంబాడన్నా
వలవల నాకల్లి ,, వలపోయ దొడగింది ,,
హరహర ఓతండ్రి ,, అనబోకు అనబోకు ,,
వీవైన అన్నపుర ,, నీకు చెల్లెల నేను ,,

కాని వాని శిలాహృదయము ద్రవించదయ్యెను. వాడింకొక యెత్తు ఎత్తెను.

ఎంచాక ఇప్పుడు రాములమ్మ ఏడువేల ధనము రాములమ్మ
కుప్పాబోసి నీవు ,, కదిలి పోవచ్చును ,,

అని మందు పైకమడిగెను. రాములమ్మ.

నాల్గవేల ధరది లంబాడన్నా నడుము వొడ్డాణము లంబాడన్నా
నాల్గవేల పోడకిచ్చె ,, ఏడువేల ధరది ,,
ఏలుకు న్నుంగరము ,, ఏర్ల మందుల కిచ్చె ,,
పదివేల ధరది ,, పాపెట బొట్టైతె ,,
పాపెడు నూనె కిచ్చె ,,

ఇన్ని సొమ్ములు తీసికొన్న తరువాత లంబాడివాడు,

నీ చీరె విడువావె రాములమ్మో నా లంగా గట్టావె రాములమ్మో
నీ గాజులు చిట్టిచ్చి ,, నాగాజులు పెట్టావె ,,

యని బలవంతము చేయసాగెను. రాములమ్మ తనకొక వ్రతము కలదని కాలమును
గడపుచుండెను. అవట రాములమ్మ భర్త భీమారెడ్డి రాములమ్మకై వెదకి వెదకి
విలపించెను.

భూరిక్కి మ్రింగేనా రాములమ్మో ఆకాళం మ్రింగేనా రాములమ్మో
ఏమి దిన్నదో ఏమో ,, తొక్లీల కాంతమ్మ ,,
వలపోకు ఉన్నాది ,, భీమారెడ్డి ఉత్తరము వ్రాసి తనపెంపుడు

పావురమునకు (చిలుకకు) కాయనకు గట్టి విడిచెను. పావురము తిరిగి తిరిగి

కొల్లాపురము గట్లనడుమ లంబాడివాని దేరా చేరుకొని రాములమ్మను చూచెను. రాములమ్మ ఉత్తరమందుకొని దుఃఖించి ప్రత్యుత్తరమున తన దీనావస్థనంతటని తెలుపుచు భర్తను సవరివారముగా సాయుధముగా ఎల్లమ్మతీర్థమునకు (జాతరకు) రహస్యముగా రమ్మనివ్రాసి దానిని పావురము కాలునకు కట్టి పంపించెను. భీమారెడ్డి ఉత్తరమందుకొని కోపోద్దీపితుడయ్యెను

దండ గరచినాడు భీమారెడ్డి-దండ గరచి తాను భీమారెడ్డి

బుక్కెడు రక్తము ,, -భూమీద ఉంచిండు ,,

తమ్మునితో తగిన ఆయుధములతో భీమారెడ్డి మారువేషమున బయలుదేరి కొల్లాపురము చేరుకొనెను. ఎల్లమ్మజాతర జరుగుచున్న దినములని. లంబాడివాడు రాములమ్మను వెంటనిడుకొని లంగాలు గాజులు కొనుటకై జాతరలో సంత జరుగుచోట తిరుగుచుండెను. కాపుసోదరులు లంబాడివానిపై బడిరి.

చేయి చేయి గలిసింది లంబాడోదో-జగదామె పుట్టింది లంబాడోదో *

లమ్మారెడ్డి తన చంద్రాయుధముతో లంబాడివాని గొట్టికొట్టి యలసెనే కాని లంబాడివాడు చావడయ్యెను. వాడు మంత్రములు మహిమలు గలవాడు. అప్పుడు భీమారెడ్డి తన సత్యపరత్వమును సంస్కరించి ఆయుధమును,

అరచేతుల నల్పిండు భీమారెడ్డి-అంకించి వేసిండు భీమారెడ్డి

ఈ దెబ్బతో లంబాడివాని శిరము తెగిపడెను. వాని మొండెము గుట్ట కూలినట్లు కూలి పోయెను. రాములమ్మ భర్తకాళ్ళపై బడెను. ఇన్నాళ్ళు లంబాడివాని చెరయందున్న రాములమ్మను భీమారెడ్డి స్వీకరించుటకు శంకించెను. ఆమె తన మాహాత్మ్యముచే చిటికెన వేలుతో పెద్ద గుండును లేవనెత్తినది. వా రగ్నిగుండములు కావించి వానిని దాటి తన సౌశీల్యమును ప్రదర్శింపుమనిరి. రాములమ్మ అగ్నిగుండములో దూకినది.

శీలమండల వరకు రాములమ్మో-నీతైన ఊరినవి రాములమ్మో

భీమారెడ్డి రాములమ్మను శీలవంతురాలని నమ్మి ఇంటికి తోడుకొని పోయెను. ఉత్తరరామాయణములో సీతవైప్రజలు అపవాదును కల్పించినటులే రాములమ్మపై ప్రజలు నిందమోపిరి. రాముడు సీతను ప్రజాపవాదమువలన నడవికి పంపించెను. కాని భీమారెడ్డి యటుల చేయడయ్యెను. తనభార్యను నమ్మి ప్రజాభిప్రాయమును తృణీకరించెను. ప్రజలమాటలు పెచ్చుపెరిగినవి. రాములమ్మకు ఇరుగుపొరుగుల సూటిపోటిమాటలు వినబడినవి. తనతోపాటు తన భర్త కూడ నిందితుడగుట

అమెకు నహింపరానిదయ్యెను. దేహము చాలించుట శ్రేయమని భావించెను. తనకు తానై,

ఊరికి ఉత్తరాన రాములమొక్కా-కాడుపేర్పించింది రాములమొక్కా
చిచ్చులికి పోయింది ,, -మూడురోజులకల్ల ,,
మరి యెట్లఉన్నది రాములమొక్కా-చాచెల్లు తడితోడ రాములమొక్కా
దేవ కన్యక ఐంది ,,

భర్తకు స్వప్నమున గనబడి గుడి కట్టించి వారమువారము జాతర చేయించుమని కోరినది. భీమారెడ్డి యటులే చేసెను. రాములమ్మగాథ విన్నవారికి తలచినవారికి పాపభయము లేక సకలసంపదలు కలుగును.

నేను సేకరించిన అముద్రితములగు పదములం దొక్కటి మాత్రమే యుదాహరింప గలిగితిని. విస్తరభీతిచే తక్కిన పదములను విడుచుచున్నాను.

హాస్యపు పాటలు

వ్రవరసములందు హాస్యమొకటి. దీనికి హాసము స్థాయి. తక్కినవాని వలెనే హాస్యముకూడ బ్రహ్మానందసహోదరమని మన పూర్వాలంకారికు లంగీకరించుట భారతీయులకు హాస్యమువల్ల గల యభిమానమును బాటుచున్నది. కాని హాస్యమును గూర్చి పాశ్చాత్యుల దృక్పథము వేరు; మన దృక్పథము వేరు. పాశ్చాత్యుల హాస్యరచనములు చూచి మనవారు అట్టి సాహిత్యము మనకు లేదని పెదవి విరిచెదరు. అట్టి సాహిత్యము మన కధికముగా లేని మాట వాస్తవమైనను కొరత మాత్రము లేదు. మనవారి హాస్యము తీరు వేరు. అసలు పాశ్చాత్యులకును మనకును రసదృష్టియందే భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. కనుక వారియందధికముగా నున్న చమత్కార సంభాషణ (Wit) మరియు హాస్యపాత్రములు (Humorous Characters) మన సాహిత్యమునందు లేవేయని జాధవడ నక్కరలేదు. అట్టివి మన సాహిత్యమున కొలదిగనే యున్నవి. నవ్వును మనవారు 'వికృతాకార వాగ్యేషచేష్టాదే ర్నర్తకాద్భవేత్ హాస్యో హాసస్యాభావః'1 యని నిర్వచించి యున్నారు. వికృతములైన యాకారము వాక్కు వేషము చేష్టలు మున్నగువాని యొక్క వేడుకవలన హాస్యము కలుగును. దానికి హాసము స్థాయిభావము. హాస్యమును మనవా రారువిధములుగా విభజించి ఉత్తమాధమ నిర్ణయమును కూడ చేసియున్నారు. 'త్రేష్ఠానాం స్మిత హాసితే మధ్యానాం విహాసితావహాసితే చ, నీచానా మపహాసితం తథాతిహాసితం చ షడ్బేదాః'2. ఉత్తములకు స్మితహాసితములును, మధ్యములకు విహాసితావహాసితములును, నీచుల కపహాసితము అతి హాసితమును ఆరు విధములుగా ఏర్పరుపబడినవి. ఇట్టి భేదములే కాక జగన్నాథపండిత రాయలు, 'అత్మస్థః పరసంస్థశ్చేత్యస్య భేదద్వయం మతం, అత్మస్థో ద్రష్టు

1. సాహిత్యదర్పణము, విశ్వనాథకవిరాజు.

2. " " " "

రుత్నన్నో విభావే క్షణమాత్రతః | హసంతమవరం దృష్ట్యా
విభావశోభనజాయతే, యోసౌ హాస్యరసస్తజ్జైః పరస్థైః పరికీర్తితః 1' యన్ని

హాస్యమును ఆత్మస్థము పరస్థముగా విభజించెను. హాస్యరసవిషయమగు విభావమును సూచించినంత మాత్రమున ద్రష్టకు కలుగునట్టిది ఆత్మస్థమగు హాస్యము. విభావమును చూచిన వేరొకడు నవ్వుచుండగా ద్రష్టకు కలుగునట్టిది పరస్థహాస్యము. మన పూర్వాలంకారికు లీహాస్యము లన్నింటికి లక్షణములు నిర్వచించియున్నారు. మహాకవుల రచనములందు ఉత్తమ మధ్యమ శ్రేణికి చెందిన నవ్వుండుటచే నది సాధారణులకు పాశ్చాత్యసాహిత్యమునందు భాసించు హాసము వలె భాసించదు. తొందరగా హాసమును భాసించజేయు అధిక్షేపకావ్యములు అపహాసపూరితమైన ప్రహసనములు. హాస్యపాత్రములు, వ్యంగ్యముగా వేశాకోశముచేయు కృతులు పాశ్చాత్యులతో పోల్చి చూచుకొన్నప్పుడు కొలదిగనే కన్పట్టును. ఈ కొరత తెలుగులో మరింత కలదు. పాశ్చాత్య విద్యాప్రభావితులైన కొందరాధునికులు పాశ్చాత్యుల మార్గమున నడచి తెలుగులో కొంత చక్కని హాస్యమును పోషించియున్నారు. శ్రీముట్నూరి సంగమేశంగారు తమ గ్రంథమున² ఆంధ్రసాహిత్యమునగల హాస్యమును గూర్చి చక్కని విమర్శనము చేసి యున్నారు. వారు జానపదహాస్యము గూర్చి కూడ కొంత చర్చించిరి. కాని యది యక్షగానములు, తోలుబొమ్మలు, కలాపములవరకే సీమితమైనది. జానపద గేయములందున్న హాస్యమును ఈ ప్రకరణమున పరిశీలించుట నాయుద్దేశము.

నాగరకులకు గల సుఖదుఃఖానుభూతులు జానపదులకును గలవు. వీని బాహ్యచిహ్నములగు నవ్వు ఏడ్పులును గలవు. ఏడ్పును గురించి చెప్ప నవసరము లేదు. జీవిత మధికముగా దుఃఖమయము కనుక నేడ్పు తప్పదు. తాత్కాలికముగనైనను ఏడ్పును తొలగించి దుర్భరజీవితమును కొంత సుగమమొనర్చి మనస్సును సుప్రసన్నమొనర్చి, జీవితమును పెంచునది నవ్వు. అట్టి నవ్వు ఎప్పుడెప్పుడు ఏయేవిధముగా జానపదులకు కలుగునో ఆది వారి సాహిత్యమున నెట్లు ముద్రితమైనదో పరిశీలంతము. ఇంతవరకు చర్చింపబడిన గేయములం దక్కడక్కడ ప్రదర్శింపబడిన నవ్వును ఆయా స్థలములందు సూచించితిని. దానిని మరల దిశ్చాత్రముగా దడవి చిన్నగేయములందు హాస్యమెట్లు లంగిగా భాసించినదో తరువాత నారయుదము.

1. రసగంగాధరము, జగన్నాథ పండితరాయలు.

2. తెలుగు హాస్యము

రామాయణసంబంధియగు 'శాంత గోవిందనామము'లను పాటలో స్త్రీల నెన్నడు చూచి యెరుగని ఋష్యశృంగుని తపోవనమునుండి వట్టుకొనిపోవుట కప్పరన స్త్రీలు వచ్చిరి. వారిని చూచి ఋష్యశృంగుడు 'రెండుకొమ్ములు వుండె-
వీరెట్టి తాపసులొ-ఏపూజ చేసిరో' యని యాశ్చర్యపడి 'రెండుకొమ్ములు మీకు-
ఏరాజు ఇప్పించె, ఈశ్వరుడు యిచ్చెనా - బ్రహ్మఇచ్చినాడ'యనిప్రశ్నిం:
వారలాతని యమాయికత్వమునకు నవ్వుకొని యటులేయని తాపసులమని చెప్పి
యాతని మోసగించి అయోధ్యానగరమునకు గొనివచ్చిరి. ఋష్యశృంగుని
యమాయికత్వము చూచి కార్యాద్ధులగుటచేత అప్పరనలు తమలో తాము
నవ్వుకొనియుందురు. కాని మనము భయములేకుండ కడుపుబ్బునట్లుగా
నవ్వుకొనవచ్చును.

'వికృతాకారవాత్సేష్టం యమాలోక్య హనేజ్జనః

తద్రతాలంబనం ప్రాహస్తచ్చేష్టోద్ధీపనం మతమ్'అని కదా లాక్షణిక మతము.
ఇచట ఋష్యశృంగుడు ఆలంబనము. అతని యాకారమే కుసుమాస్త్రుని
సాయకములవంటి దివ్యస్త్రీలకు నవ్వుపుట్టించుచుండ అతని యమాయికపుమాటలు
మరింత నవ్వు పుట్టించినవి. అవి ఉద్ధీపనములైనవి. స్తనములను జూచి కొమ్ము
లనుకొనెడు ఋష్యశృంగుని యమాయికత్వము మనకును నవ్వు పుట్టించును.

అదవి అనే చరగోవిందనామము'లందు కుంభకర్ణుని నిద్ర లేపుటకు
రాక్షసులు 'ముసలముల మొత్తిరి ముప్పుల బొడిచిరి, మదపుతేనుగులచే మట్టించి
రప్పుడు, గునపముల గాలిచి తను వెల్లగాల్చిరి, సీసంబు కరగించి చెవులలో
బోసి'రట. కుంభకర్ణుని నిద్రలేపుట కింత యవస్థయైనది. సాధారణముగా
నిద్రపోయెడువాని పిలిచి లేపెదరు. కొంచెము గాఢనిద్ర కలవాడైనచో తట్టి
లేపెదరు. కాని ఏనుగులతో త్రొక్కించి, గునపములతో గాల్చి, చెవులలో
సీసము కరగించి పోసి లేపుట యనునది యసాధారణవిషయము. కుంభకర్ణుని
భీకరాకారము, మొద్దు నిద్ర, దీనిచే న్నవ్వుమైనవి. ఆలంబనవర్జనముచే నిట
హాస్యము పోషింపబడినది. కుంభకర్ణుని నిద్రను వర్ణించి వర్ణించి కవి మనకు
నవ్వు పుట్టించుచున్నాడు. మరియు దీనిని వికారికము(caricature) గా చెప్ప
వచ్చును. పెద్దపనికి చిన్నయత్నము సన్నపు పనికి పెద్దయత్నము కూడ
హాసజనకమే కాగలవు. పూవుల గోయుటకు గొడ్డలి తెచ్చుటయు చెట్టు
నరకుటకు గోళ్ళ నువయోగించుటయు వికారచేష్టలే కాగలవు. మహాకవి
కాళిదాసు శాకుంతలమున (1-18) నిట్టి చమత్కార మొకచో కలదు.

‘ఇదం కిలావ్యాజమనోహరం వపు, ప్రపః క్షమం సాదయతుం య ఇచ్చతి, ద్రువం నసీలోత్పల పత్రధారయా, సమిల్లతాం చేత్తుమయం వ్యవస్యతి’. సీలోత్పల పత్రధారతో సమిల్లతను కోయబోవుట హాసజనకము కదా! నిద్రించువాని చెవిలో సీసము పోయుటకూడ ఇట్టిదైనను అంత ఉత్తమముగా లేదు. కుంభకర్ణుని వికృతాకారము వాని నిద్రలేపెడువారి వికృతచేష్టలు రెండవ తరగతికి చెందిన హాస్యమును కలిగించుచున్నవి.

‘సూక్ష్మరామాయణము’న కూర్పణభావర్ణనము హాస్యరసపూరితము. ‘ముండ్ల వెంట్రుకలు మొండి చేతులది ముసలి రక్కసొచ్చెన్, ఆసఖియా కండ్లు గచ్చకాయల్, దాసి బలువండ్లు దంతికోరల్, పాలిండ్లురెండుబారిల్, అది కండ్లజూచి శ్రీరామలక్ష్మణుల కనునైగలు చేసెన్, ఆ శూర్పణఖ యొడలు మరచి వచ్చెన్.’ ఇది కూడ పై యుదాహరణమువలె వికృతాకారమునకు సంబంధించిన హాస్యమే. కూర్పణఖ వికృతాకారమువలన కలిగిన హాస్యముకన్న నిట్టి వికృతాకారము గల కూర్పణఖ శ్రీరామచంద్రుని సౌందర్యమును మెచ్చుట, మరియు నాతని మోహించి కోరుట ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన హాస్యమును కలిగించును.

‘సీతగడియ’ పాటలో సీతపై రాముడలిగి పడకగది గడియ (గడె) వేసికొనగా సీతమ్మ అత్తగారిని పిలుచుకొని వచ్చి భర్త సంగతి చెప్పి తలుపు తీయించుకొనెను. తలుపు తీయించి కౌసల్య రామునికి బుద్ధులు గరపుచుండెను. సీతకు కావలసినది తలుపు తీయించుటే కాని తమ యేకాంతమునకు భంగమగునట్లు కౌసల్య యవటనుండి రామునికి బుద్ధులు గరపుట కాదు. సీతమ్మ కౌసల్యను ఎటులైన బయటికి పంపనెంచి ‘మా మామ దళరథులు వక్కరున్నారు—అత్త మీరు పొండి మామామ కడకు’ అని చిలిపిగా పలికి పంపెను. నిజముగా మామగారొంటిగా నున్నారనికాదు సీతమ్మ యావేదన. తమ భార్యభర్తల శృంగారమున కాటంకముగా నున్నదనియే యామె భావము. ఇది హాస్య శృంగారములకు మైత్రి. సీతమ్మ నర్మగర్భముగా నన్న మోటలు పరిహాసోక్తులు. ఇది వాక్యమక్రూతికి సంబంధించిన హాస్యము. శ్రీరామునితో నేకాంతమున నుండ గోరిన సీతమ్మ కౌసల్యతో పలికిన హాస్యలోభకారివచనమిది. వీధ్యంగములందు చెప్పబడిన ‘వ్యాహారము’న కిది జానపద గేయములందు కాననగు ఉదాహరణము. ‘అన్యార్థమేవ వ్యాహారో హాస్యలోభకరం వచః!’ యని ధనంజయుని మతము. ఇది యుత్తమశ్రేణికి చెందిన హాస్యము.

‘ఊర్మికాదేవి నిద్ర’లో సీతాశాంతలకు నడచిన సరససంభాషణము చక్కని హాస్యమునకుదాహరణము. శాంతమ్మ ‘కుందనపు ప్రతిమ కళలూ ఈ కళ లెందుండి దాగున్నవో, దృష్టి తగులకుండనూ నీలాల నివాసకు లివ్వరమ్మా’ యని ఊర్మికను దెప్పి పొడువగా సీతమ్మ కల్పించుకొని శాంతమ్మను ‘ఇంద్రాది చంద్రులను వలపించు చంద్రులూ మీ తమ్ములూ, దృష్టి తగులాకుండనూ నీలాల నివాసకు లివ్వరమ్మా’ యని మరల దెప్పిపొడిచెను. శాంతమ్మకు చురుక్కు మనెను. ఆమె వెంటనే సీతమ్మను ‘అటువంటి మాతమ్ములనే వలపించిన మీరు సామాన్యులా’ యని మరల దెప్పిపొడిచెను. కాని మాటకారిసీతమ్మ ఇంతటితో నూరకుండక ఝటితిస్ఫూర్తితో సీపుమాత్రము సామాన్యులాలవా ‘ఏమి యెరుగని తవసినీ (ఋష్యశృంగుని)వో వదినె కేళించి విడిచినావు’ అని నోరు మూయించెను.

‘శ్రీరామ పట్టాభిషేకము’ పాటలో వనవాసము గడచి వచ్చిన తరువాత పట్టాభిషేకము జరుగునప్పుడు అప్పుడే నిద్రలేచిన యూర్మికను మంగళస్నానము చేయుమని చెప్పి పలుకరించి వచ్చిన లక్ష్మణుని జూచి శ్రీరామునితో శంకరుడు ‘ఇన్నాళ్ళవలెగాదు ఇనకులో త్తముడా, సౌమిత్రి వచ్చేటి సంభ్రమ్ము చూడు’మని వేళాకోళము చేసెను. ఇది శృంగారహాస్యముల కలయిక. జానపదులందు గూడ ఉత్తమకోటికి చెందిన హాస్యము కాంచనగుననుట కీయదాహరణము చాలును.

భారతసంబంధగాధలందు ‘శళిరేఖా పరిణయము’న ఘటనావికృతికి (Absurdity in action) సంబంధించిన హాస్యమెంతయో కలదు. ఘటోత్కచుడు తన మాయచే శళిరేఖను గొంపోవుట, ఆమెకు బదులుగా తా నామె యాకారముతో పెండ్లిపీటలమీద గూర్చుండి లక్ష్మణకుమారుని ఇతరులకు తెలియకుండ వికృతాకారములతో బెదరించుట, పెండ్లివారి నందరి నేడ్చించుట మున్నగు చర్యలన్నియు మనకు నవ్వు పుట్టించును.

భాగవతసంబంధగాధలందు శ్రీకృష్ణుని పేరుతో పెరిగిన శృంగార సాహిత్యమున తదాగ్రతమైన సున్నితమగు హాస్యము కలదు. ‘రుక్మిణీదేవి సీమంత’మను పాటలో శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామతో తా నక్రూరునింటికి టోజనమునకు పోవుమన్నానని బొంకి రుక్మిణి యింటికి పోయెను. ఇది తెలిసిన సత్యభామ కృష్ణుడు తనచెంతకు మరల వచ్చినప్పుడు ‘అక్రూరుడే సతి యాయెన అతి వేగంబున మీ’కని యెగతాళి చేయును. ఈపాటయందే

కృష్ణుడు రుక్మిణికి కలవమలదుచు 'నీ కరము లెరుపేమే' యనిన నామె 'కస్తూరికన్నా యెరుపు కమలనాభా మీకరము' అని ఎగతాళి చేయుట, 'పారుజాతవల్లవి' పాటలో శ్రీకృష్ణు డమరావతినుండి పారిజాతమును దెచ్చి సత్యభామ పెరిటిచెట్టుగా నాటినతరువాత 'పూచిన పువ్వులన్నీ రుక్మిణికిడకు తుమ్మెదలై' వెడలుట వంటివి హాస్యరసపూరితములు. ఈ పౌరాణికగాథలందు కలహాశనుదెక్కడ ప్రత్యక్షమైన నక్కడ హాస్యము కొంత యవతరించక తప్పదు.

చారిత్రకగేయములందు కూడ అటనట చక్కని హాస్యము కానుపించును. పల్నాటిపీఠచరిత్రమున వేశ్యమాత వర్ణనము, ఆకారవికృతికి సంబంధించిన హాస్యము, పల్నాటిచరిత్రము మరియు కాటమరాజు కథలందలి యుద్ధభీరువుల వర్ణనములందు వాక్యేష్టల వికృతికి సంబంధించిన హాస్యము కలదు. కాటమరాజు కథలో నల్లసిద్ధిరాజు, మరియు కాటమరాజు రాయబారులగు భట్ల సంవాదమున వ్యాజుస్తుతి, వ్యాజునింద, వక్రోక్తి, వర్మోక్తి, నీచోపమ, కావ్యాక్షిప్తము, మున్నగు అలంకారములతో ఆర్థసంబంధమగు వికృతి గల్పించి వాచ్యముగను వ్యంగ్యముగను చక్కని హాస్యము పోషింపబడినది.

'నది యెఱ్ఱమట్టిపై నడిచెనో యేమొ, యెర్ర పొర్లాడదా యెర్రమట్టిలోను,
సాము చేసినవారు జగదంబు చేపై-ఈ మహి జనులెల్ల యేడ బ్రతుకుదురు,
తలపొలములో బెడరి నిలబడ్డగోవు-కలవిలుచుకున్నట్లు కాదు కయ్యంబు
ముర్రుపాలును జాన్నముద్దలు మెనవిగర్రున ద్రేపుట కాదు కయ్యంబు,
చేసిన వెన్నల నెగపొంత గాచి-కాసున కమ్ముట కాదు కయ్యంబు.'

'చూరాజు జగదాన మీరు చాలుదురె, మనసున వార్పిదుల్ మరి దాటవచ్చు
గనుకొని కాయ వ కడు దాటరాదు, మాటలే పోట్లైతె మదగజము జంప
వీజెలు కత్తులు నేల గడింప, పొడుపొడు మనుమాట పోటులై తాకితే
కడనుండి సేయరా కయ్య మెంతైన, జావడికి రాక సమరసంబగునె'.
'చుట్టచుట్టక యెంత నుడిగిన బాము-పుట్ట జొచ్చేటపుడు పొడుగురవలదె.'

ఈ సంభాషణములు చాల హాస్యపూరితముగా నడచినవి, వీరగీతములం దంతటను యుద్ధభీరువుల వర్ణనము హాస్యపూరితము. దేశింగురాజు పదములో తోండ్రమల్లు భయపడుచు భయపడుచు దేశింగురాజు వైష్ణవుడు కనుక తానును వైష్ణవవేషము వేసికొని పోవు పుట్టముకూడ నవ్వు పుట్టించకమానదు. 'పూని యెంగిలి యుమిచి సున్నమున పొసగ వామమేసి, యేమగు నెత్తురు నడినామముగా మానితముగ

వేసి' తోండ్రనుల్లు దొంగ వైష్ణవుడయ్యెను.

శైవవైష్ణవమతవాఙ్మయమున సంవాదముల కొక ప్రత్యేకత కలదు. గంగాగోరీసంవాదము, ఈశ్వరభృంగి సంవాదము, లక్ష్మీపార్వతీ సంవాదము, నవతుల కయ్యము, చెంచులక్ష్మికి శ్రీకృష్ణునకు సంవాదము, చెంచితకు లక్ష్మికి సంవాదము మున్నగు వానియందు చక్కని నర్మోక్తులు, దెప్పిపొడుపులు, అవ హేళనలు, వ్యాజ్యోక్తులు గలిగిన చక్కని హాస్యముండును. అందాకు చరిత్రమున గోదారంగేళుల వివాహసమయమున భోజనములకు సిద్ధమైన బ్రాహ్మణుల భాషణములు గమనింపదగినవి.

‘సుబ్బంబొట్లా విన్నావషరా, చూడికొడ్డ పెళ్ళవరా

అబ్బాయిని అచ్చయ్యెను మరీ మన, అవధాన్లను కేకెయారా

సంతర్పణలష నంతన మొదవగ, గొంతువరకు తిందాం

ముంతమామిడివప్ప మిషాయష, ముందు మనము పోదాం' అనుకొను వారిమాటలు నాటకములందలి విదూషకుని భోజనప్రీతిని పోలినవి. ఇట్టి హాస్యమును మనవార లుత్తమహాస్యముగా నంగీకరింపలేదు. లక్ష్మీపార్వతులకు జరిగిన సంవాదము చాల చక్కని హాస్యమున కుదాహరణము.

లక్ష్మి- గోరీదేవి నీ శంభుని గళమున నలుపేమిటె ఓయమ్మా-నలుపేమిటె ఓయమ్మా

పార్వ- నారీమణి నీ విష్ణుదేవుడు నలుపుగాదటే కొమ్మా-నలుపు గాదటే కొమ్మా

లక్ష్మి- బిరుదులేక నీ కాంతుడు అగములో భిక్షమెత్తుటే మమ్మా-భిక్షమెత్తుటేమమ్మా

పార్వ- బలములేకను బలిచక్రవర్తిని అడుగలేదటే కొమ్మా-అడుగలేదటే కొమ్మా

లక్ష్మి- శంకలేకను శంకరు కరమున జింక యుండుటేమమ్మా-జింక యుండుటేమమ్మా

పార్వ- శంకలేక వనవాసము కేగుట జింకకొరకునుమి కొమ్మా-జింకకొరకు నుమి కొమ్మా

గుణమును దోషముగా దోషమును గుణముగా చెప్పి మాటలాడెడు పద్ధతిని 'మృదవ'మందురు.

‘దోషగుణీకరణం వా తస్మద్మదవం నామ విశ్లేయమ్

పరవచన మాత్మనశ్చోక్తరోక్తర సముద్భవం ద్వయోర్యత్'.¹ పై గేయ మిట్టి

వాక్యమత్సృతికి సంబంధించిన హాస్యోదాహరణము. 'నవతులకయ్యము' పాటలో

అలమేలుమంగను చెంచిత 'వన్నెమ్మగమును దెమ్మంటినా-రక్కనుని వరియించి

రథముపై తెక్కి-లంకలోకి వెళ్లియుంటినా' యని దెప్పిపొడిచెను. ఒక్కొక్క

దెప్పిపొడుపు విగ్రాహముగా చెంపపెట్టవలె నుండును. ఇట్టి వాక్యమత్సృరమును

‘నాళిక’ యందురు. ‘హాస్యేనోపగతాఢా ప్రహేళికా నాళికేతి విజ్ఞేయా’¹. తద్గతమగు హాస్యముకూడ నర్మగర్భముగా నుండును. ‘ఈశ్వరభృంగి సంవాదము’ పాటల యందు శివుని తలపైనున్న పడతిని జూచి పార్వతి యడుగ నాడడు,

‘నిండు వేసవికాలమున జలముండునో లేకుండునో యని

దండిగా నది దెచ్చి జడలో దాచియుంచినాను గాని ఎరుగనే పార్వతి యెరుగనే’యని బొంకును. నదియైనచో దానికి ముఖము, కనులు, కురులు, కంఠము, గుబ్బలు, నూగా రెండుల కుండునని పార్వతి ప్రశ్నింప శివు డవి జలమందుండెడు తామరలు, మీసములు, తమ్మెదలు, శంఖము, జక్కవలు, నాగుబాములని యర్థము చెప్పను. ఒకదానికి మరింకొక యర్థమును కల్పించి ‘అవస్పందిత’ మను వాక్చమత్కారముతో హాస్యము పోషింపబడుట కిది యుదాహరణము.

‘కౌశలాదుచ్యతే ౩ న్యోర్జర్జస్తదవస్పందితం భవేత్’²

‘చెంచిత కథ’లో శ్రీకృష్ణసంతవానిని చెంచిత ‘నిమ్మల గిరిపీఠ నిమ్మాగ తిరిగేటి-కొమ్మల గురిపొట నేనేవా-ఏదుపండుల నెయ్య నేరుతువా, అడవిదుప్పలనెయ్య నేరుతువా అనుపులున్నా జాడ లెరుగుదువా-పుట్టతేనెలు పట్ట నేరుతువా-పరిగతేనెలు పట్ట నేరుతువా’ అని యాతవి సామర్థ్యమును శంకించుట కూడ చెంచిత అమాయకత్వ మును దెలుపనట్టి మృదువైన హాస్యము. ఇట్టి హాస్య మిదివరకు పరిశీలించబడిన గేయములందఱుచచ్చట గానుపించుచునే యుండును.

కేవలము హాస్యపూరితములగు గేయములు మనకు కొలదిగనే లభించు చున్నవి. అట్టివాని నధికముగా ముద్రించినటుల లేదు. తెన్నేటి తిరుమలదాసుగారి ‘వేడుక పెండ్లిపాట’లందును, కరాళచ్రుయ్య అండు సస్సువారి ‘ప్రీజనంద నవీనకల్యాణపాట’లందును, ‘ప్రీల పాటలు’ సంపుటములందును, పెండ్లికి సంబంధించిన వియ్యాలవారి హాస్యపుపాటలు కొన్ని ప్రకటింపబడినవి. కొండ పల్లి వీరవెంకయ్యగారి ‘హాస్యపు పాటలు’ పుస్తకమునందు తీరుతీరుల హాస్యపు పాటలున్నవి. రైల్వే పుస్తక విక్రేతలమ్మ ‘గుమ్మగుమా హాస్యపుపాట’ అందొ కటి రెండు పాటలున్నవి. శ్రీగంగాధరంగారి ‘సెలయేరు’లో అచ్చటచ్చట ప్రక్రియలుగా కొన్ని పాటలున్నవి. సుమారేబది హాస్యపు పాటలు తెలంగాణమునకు సంబంధించినవి నేను సేకరించితిని.

1. భరతవాద్యశాస్త్రము. 18-118.

2. ౨౨ ౨౩ ౨౪

పాశ్చాత్యసాహిత్యమున హాస్యానుకృతులు (Paradies) అధికముగా నున్నవి. ఒక కావ్యమునో కవిత్వాలైనో అనుకరించి దానిని (మూలమును) వేళాకోళముచేయుట హాస్యానుకృతి యనిపించుకొనును. మనపూర్వసాహిత్యమున చాటూత్తులు దప్ప ఇట్టి కావ్యములు లేవు. ఆధునికులందు కొందరిట్టి కావ్య రచనము చేసినారు. శ్రీశ్రీదయరాజు రాఘవరంగరావుగారి మత్తు-తోపాఖ్యానము, శ్రీ దేవీప్రసాద్ గారి భక్ష్యేశ్వరీ శతకము, శ్రీ జలసూత్రం రుక్మిణీనాథశాస్త్రి గారి పెక్కు హాస్యానుకృతులు; శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావుగారి గేయము లిట్టివే. శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావుగారి “ఏ దేశమేగినా ఎందు కాలిడినా, చూడరా నీబొజ్జ పూడు మార్గం” బన్న గేయము చక్కని హాస్యానుకృతి. మూలకృతి యందలి గాంభీర్యమును హాస్యానుకృతి చప్పబరచి దానిని పేలవముగా. లేకగా చిత్రించును. ఇట్టి విపరీతపరిస్థితివలన కలుగు వికృతి మనకు హాస్యహేతువగును. కనుక అనుకృతులవలన హాస్యరసమునునది మూలము తెలిసిననేగాని యుద్భవించదు. నిజమగు సంధ్యావందనమంత్రము వచ్చిననేగాని “ఆధునిక సంధ్యావందన” మను హాస్యానుకృతియందలి హాస్య మనుభవమునకు రాదు. ఇట్టి హాస్యానుకృతులు జానపద సాహిత్యమునగూడ కలవు. అట్టివాని కొన్నింటి నుదాహరింతును.

‘చిక్కుడు చెట్టుకు తీగలందమ్ము. శ్రీకృష్ణ తమ్ముడికి తిరుమణందమ్ము
 వీరయ్య పాదులకు పూవులందమ్ము-పణతికి పది నెలల బాదందమ్ము
 కాకరతీగకు కాయలందమ్ము-కన్నతల్లెట్టిన సొమ్ములందమ్ము’. అను చక్కని
 జానపదగేయ మొకటి కలదు. దీనికి హాస్యానుకృతియగు నొకదంపుళ్ల పాట గలదు.

‘సువ్విసువ్వన్న సొగసు మల్లన్న-సువ్విసువ్వన్న సొగసు మల్లన్న
 వీరపాడుకి పిందెలందమ్ము-మావారి ముక్కుకు పక్కులందమ్ము
 పొల్లపాడుకి పూవులందమ్ము-కాల్లకుక్క మగడు కాంతకందమ్ము
 తోటకూర కంబమూ దొడ్డికందమ్ము-మావారి పొగచుట్ట నాకు నందమ్ము
 వెనుక దిక్కు లేకుండా వెలిది కందమ్ము-మస్తుగ తింకేనే మగువ కందమ్ము
 అత్త మామలు చచ్చె అతివ కందమ్ము-దొంగదూడకు గుదికణ్ణ యందమ్ము

దొంగమగనికి పెంకిపెండ్లా మందమ్ము’. ఈ పాట యింకను ఇటులనే సాగి పోయినది. మూలమందలి గాంభీర్యమును, ఉదాత్తతను, గమనింపుడు. దీనిని

చదివిన తరువాత మూలముపై గుంపించుటవలన పూర్తిగా తారుమారై వేళాకోళము క్రిందికి దిగినది. ఇట్టి హాస్యానుకృతులు జానపదసాహిత్యమున ననేకములున్నవి. పెండ్లియైన తరువాత అప్పగింతల సమయమున వధువునకు తల్లిదండ్రులుమున్నగువారు గరపెడు నీతులు బుద్ధులు సుప్రసిద్ధములు. శ్రద్ధ, భక్తి, నీతి, నియమము, పాతివ్రత్యము, సహనము, శాంతము, సౌశీల్యము వంటి ఉదాత్తవిషయము లీయప్పగింతల పాటలందుండును. అట్టివానికి హాస్యానుకృతియగు అప్పగింతల పాట యొకటి చిత్తగింపుడు.

‘అత్త మామలుగాని అడుబొడ్డలుగాని-లేరమ్మ నీదెంత వున్నెమోగాని
మగదొక్కదేగాన మనసుకెక్కినయెట్లు-మర్రిచి నీవళము చేసికోవమ్మా
నీమాట వివచిత్ర నిమిషంబునందు-అడలిపోయేటట్లు అతని భయపెట్టు
వతి కోవవడినపుడు వడియుండబోక-అంతకు పదిరెట్లు అతని మర్రిచిందు
ఇరుగుపొరుగువార లేమైన అంతే-యేదన్నక వేయిరెట్లు దుమ్మెత్తిపొయ్యి
భర్తను వంచుకోగల ధార్య గౌరవ మెన్న-రారాజునకునైన రమణిరో లేదు
షవయెల్ల మరువక ఏమూత్ర మలియక, సుఖపడుచుండుమో సౌగసు వూదీవ’.

పసిపిల్లలను లాలించుటకు నిద్రపుచ్చుటకు లాలిపాటలు జోలపాటలు పాడెదరు. కన్నతల్లి తన సంతానముగూర్చియో పుట్టింటివారిగూర్చియో, తన యత్తింటివారిగూర్చియో లేదా భగవంతునిగూర్చియో ఇట్టి పాటలందు పాడుకొనును. పాట పాడుచు జోకొట్టినయెడల పసిపిల్లలు ఏడ్చుచుని సుఖముగా నిద్రింతురు. ఒక వివరీతపు జోలపాట గమనింపుడు.

జోజో నాతండ్రి జోజో తండ్రి-జోడుగుర్రాల పార్డుపై వస్తాడు మామ జోజో
పాలుపెరుగు పోసి వడిపెంచినాను-వీలుగాదంటాడు పెంకి నీతండ్రి ..
వనిలేక పొరుగిండ్ల కనయంబు బోవ-మనమైన ముచ్చట గలుగునుర తండ్రి ..
పాలుత్రాగి నీవు వడియున్న యెడల-జాలయ్యతోజోయి మాట్లాడి వస్తా ..
కలకాల మొకయింట కాపురము నేయ-కలుగుట కష్టమర కన్న నా తండ్రి ..
వైదాబులే కాని వలుకు వసలేదు-చూడరా నీతండ్రి వింతహాయిరెల్లా ..
దనముకొరకై నేను తారాడుచుంటి-అదియున్న నీతండ్రి నవల కంపింకు ..

ఇట్టి హాస్యానుకృతులు మంగళహారతులకును, మేలుకొల్పులకును, కోలాటపు కీర్తనలకును, గణపతిస్తోత్రములకును వేయేల ననేకవిధములగు గేయములకును

కలవు. పానినన్నింటి నుదాహరించిన గ్రంథము చాలదు. ఇట్టి గేయములందు ముఖ్యముగా మూలమును తేలికచేసి వికృతిని గల్పించి హాస్యమును పుట్టించుచే ముఖోద్దేశమని గమనించిన జాలును.

పాక్షమత్కృతి ద్వారమున వికృతిని గల్పించి హాస్యమును పుట్టించెడు పాట లధికముగా గాన్పించును. ఇట్టి పాక్షమత్కృతిగల గేయములు జానపద సాహిత్యమున కొల్లలు. గూఢాఢ్యములగు మాటలుపేర్చి ప్రశోత్తరముల జరిపెడు పద్ధతిని “ఉద్భాత్యక”మందును. ఇవిగూడ వీథ్యంగములం దొకటి.

‘యోజయన్తి పదై రన్యైస్తదుద్భాత్యక ముచ్యతే
యత్రాన్యస్మిన్ సమావేశ్య కార్యమన్యత్రసాద్యతే’¹.

నెలయేబులో ‘శ్రీచమత్కారం’ మను శీర్షికతోనున్న గేయ మిందు కుదాహరణము.

శ్రీ : ఒకరికి చేయనిచ్చి-ఒకరికి కాలునిచ్చి

ఒకరికి నడుమునిచ్చి-కూకున్నవోయి రాజా-కూకున్నవోయి రాజా

పురు : ఎవరికి చేయనిచ్చి-ఎవరికి కాలునిచ్చి

ఎవరికి నడుమునిచ్చి-కూకున్నవోయి జాణ-కూకున్నవోయి జాణ

శ్రీ : గాజుల్కు చేతినిచ్చి-అందెల్కు కాలునిచ్చి

వడ్డజానికి నడుమునిచ్చి-కూకున్నవోయి రాజా-కూకున్నవోయి రాజా

ఈపాటలో శ్రీ చెప్పిన మాటలు వినినంతనే సంశయము కలుగక మానదు. కనుకనే పురుషుడు తొందరపడి ప్రశ్నించుట జరిగెను. మొదట చెప్పిన మాటల ప్రకారము సమాధానము శృంగారమునకు సంబంధించినదిగా నుండియుండునని ప్రశ్నించెడు పురుషుడును, మనమును భావించుము. కాని మరల నా శ్రీ సమాధానము వచ్చునప్పటికి అనుమానము తొలగిపోవుటయేగాక మనమాశించెడు సమాధానము రాక చప్పని సమాధానము వచ్చి వికృతిని పుట్టించినవ్వించును. ఈ గేయమంతయు నిటులే నడచినది. ఉద్భాత్యకమందు మూడవ రకమునకు చెందిన యుదాహరణమిది. ఉద్భాత్యకమునకు ఉదాహరణములు శిష్టసాహిత్యమునందును లభించును. ప్రబంధములందలి పుష్పలావికలయు యువకులయు సంభాషణములు చూడవగును.

అనుకొనని వంచనమునగూడ వికృతి కలిగి నవ్వుపుట్టును. మొదట ప్రయవచనములుగాతోచి తరువాత మెల్లగా అప్రియములుభాసించిన సున్నితమగు హాస్యము పుట్టును ఇట్టి వాక్చమత్కారమును 'చల' మందురు. 'అన్యార్థమేవ వాక్యం చల మభినంధాన హాస్యరోషకరిమ్' 1. సిరిసిల్లా తాలూకా హనుమాజిపేట గ్రామమున (1954) సేకరించినపాట దీని కుదాహరణముగా నిచ్చుచున్నాను.

‘అంతే నాకు చాలు తమ్మలపాకు తొడిమే పదిపేలు
అందరివోలె అడిగేదాన్ని కాను, కొందరివోలె కొసరేదాన్ని గాను’

మొదట నీ ప్రయవచనములాడిన స్త్రీ యెంతో సౌశీల్యవతి యనుకొందుము. తరువాత మెల్లగా నామె యప్రియవచనములకు దొరకొనును.

ముక్కుకూ ముక్కేర లేక, ముక్కు చిన్నబోయినాది
నీ ముగ్గురు బిడ్డలనమ్మి, ముక్కుకు ముక్కేర తేరా ||అంతే||
చేతులకు చెండీలు లేక, చేతులు చిన్నబోయినాయి
నీతోడి చెల్లెండ్లనమ్మి, చేతులకు చెండీలుదేరా ||అంతే||
కాళ్ళకూ కడియాయి లేక, కాళ్ళు చిన్నబోయినాయి
నీ కన్నతల్లి నమ్మికోని, కాళ్ళకూ కడియాయి దేరా ||అంతే||
నడుముకు వొడ్డాలం లేక, నడుము చిన్నబోయినాది
నీ నల్గరూ కొడ్కులానమ్మి, నడుముకు వొడ్డాలం తేర ||అంతే||
మెడకు కంచేను లేక, మెడ చిన్న బోయినాది
నీ మేడలన్ని అమ్మికోని, మెడకు కంచేలు దేరా ||అంతే||
పట్టేమంచం పరువు లేకా, మనసు చిన్నబోయినాది
నీ సూటుబాటు నమ్మికోని, పట్టేమంచం పరువు దేరా ||అంతే||

చివరి చరణమున సూటుబాటు లుండుటచే నీపాట ఆధునికమై యుండును. లేదా ఈభాగము మాత్రము ప్రక్షిప్తమై యుండును. తమలపాకు తొడిమయే పది పేలుగా భావించునని తొలుత ప్రయములు పల్కిన స్త్రీ తరువాత తనకు కావలసిన భూషణములు, వస్తువాహనములు పెద్ద పట్టికగా నిచ్చి వానికై బిడ్డలను తల్లి దండ్రులను మేడమిడ్డలె నమ్ముమని యప్రియము లాడుచున్నది. ఇట్టి చలము మనకు నవ్వు పుట్టించును. ఓరుగల్లు జిల్లా మడికొండ గ్రామమున(5-1-1952) సేకరించిన మరియొకగేయ మిట్టిదే.

వాన గొత్తాంది జాన, వదినే వచ్చేనమ్మ
 ఎట్లా పొమ్మందు వదినె, వాన గొత్తాంది జాన ||వాన||
 పీట వేస్తామంటె, చిల్లాల చెంబాయె
 పీట వేస్తామంటె, పిల్లల నందాదెనమ్మా! ||వాన||
 చాప వేస్తామంటె, నందు కొంచెమాయె
 కల్ల దెస్తామంటె, చెల్లాని పైసాయె ||వాన||
 సామలు దంచుదా మంటె, వన్నాని ధాన్యమాయె
 కొత్తలు దంచుదామంటె, కొత్త ధాన్యమాయె ||వాన||
 కోడిని గోస్తామంటె, గుడ్లమీది కోడి వదినె
 వడ్లు దంచుదామంటె, ఇత్తనాల వడ్లు వదినె ||వాన||
 కౌగిలిచ్చుకుందామంటె, కడుపుల బిల్ల వదినె
 కండ్ల చూస్తామన్న, కండ్లోచ్చెనాయె? వదినె ||వాన||
 సువ్వుబోయే తోవలోనె, కుడుకాలంగడి వదినె
 పీకుప్పె కుదువబెట్టి, కొబ్బెరంపు నాయెవదినె ||వాన||
 సువుబోయే తోవలోనె, మట్టెలంగడి వదినె
 నీ మడిమె కుదువబెట్టి, మట్టెలంపు నాయెవదినె ||వాన||
 నువు బోయే తోవలోనె, గాజులంగడి వదినె
 నీకాలు కుదువబెట్టి, గాజులంపు నాయె వదినె ||వాన||

పై పాటలో ఒక మరదలు వదినెగారి నేరీతిగ సత్కరించినదో గోచరించును. వానగొట్టుచున్నదనియు పొమ్మనుటకు నోరు రాదనియు తొలుత ప్రయము లాడిన మరదలు తరువాత వదినెగారికి కాళ్లు కడిగికొనుటకు నీళ్ళిచ్చెదమన్న చిల్లాల చెంబనియు, పీట వేసెదమన్న బిడ్డ నమర్తయై పీటపై కూర్చున్నదనియు, చివరకు చావయైనవేసి కూర్చుండ బెట్టెదమన్న స్థలము చాలదనియు, వదినెగారికి త్రాగుటకై కల్ల దెచ్చెదమన్న చేతనున్న పైస చెల్లదనియు, చామలు దంచెదమన్న పన్నని ధాన్యమనియు, కొత్తలు దంచెదమన్న క్రొత్తధాన్యమనియు, వడ్లుదంచి అన్నమా బెట్టెదమన్న విత్తనముకై తీసిన వడ్లనియు, చివరకేమియు చేయుటకు లెరుగలేనట్లుగా శుష్కప్రియములాడినది. అనవసరవ్యయ మనుకొని యిట్లుచేసె సమకొందమన్న ఏమాత్రము వ్యయము లేనివని కౌగిలించుకొని మర్యాద చేయుట ఏదా. కౌగిలించుకొందమన్న బిల్లయైనదట. చివరకు కన్నులుతెరిచి చూతమన్న

కండ్లు వచ్చెనట. వదినెగారికి 'పెట్టుపోతలు' లేవు సరికదా ; కన్నులతో చూచుటకు గూడ మరదలు నిరాకరించినది. ఇంతటితో ముగిసినదికాదు. వదినె గారు తిరిగిపోవు మార్గమందు కుడుకలంగడి, గాజులంగడి, మట్టెలంగడి యున్న వట. పోవుచు తనకే కొనివంపుమని కోరుచున్నది. వదినెకు తాను పెట్టిన దేమియు లేదు; పై పెచ్చు తనకే కొని పంపించవలయునట. కొని పంపించునది వదినెగారి వీలు ననుసరించియు కాదు. మడిమలు, కాళ్లు, కుదువ బెట్టియైన మరదలు గారికి మట్టెలు మున్నగునవి కొని పంపించవలెనట. మొదటి ప్రియ వచనములకు తరువాతి యప్రియవచనములకెంత భేదమున్నదో గమనింపుడు. ఇంకను నేను సేకరించిన 'దగ్గు ఎడిసెం పట్టింపి విడ్డలారా - మీరు దగ్గరికి రాకండి విడ్డలారా' యను పాటయును 'తమ్మాని ఓడ్డాని తన కోడలానిదుయితోడ బెట్టింది తక్కెదేకూలు' అను పాటయును ఈ కోవకు చెందినట్టివే.

శ్రామికగేయప్రకరణమున సాలెవానికి సంబంధించిన పాటలు, అగసాలె వారికి సంబంధించిన పాటలు, పేర్కొని యుంటిని. అవికూడ చక్కని హాస్యమున ఓదాహరణముగా గ్రహింపవలయును. శృంగారగేయప్రకరణమున సతీవతులకు జరిగిన సంవాదమున జూరిజీయగు భార్య తన ప్రశ్నములకు చమత్కారపూరితములగు సమాధానము లిచ్చుట సూచించియుంటిని. అదికూడ హాస్యమున కుదాహరణమే.

ఇక పాత్రములకు వికృతి నాపాదించి హాస్యమును పోషించు గేయము లనేకములు గలవు. ఒక పాత్రమునందలి యమాయికత్వమును తత్ఫలితముగా జరిగెడు వికృతచర్యలను వర్ణించుట గూడ హాస్యమును సృష్టించును. ఇది ఆలంబనవర్ణనమున కలిగెడు హాస్యము. ఆలంబన మొకపాత్రమైనను లేదా ఒక మటనమైనను కావచ్చును. హాస్యము ఆలంబనప్రధానమగు రసమగుటచే ఆలంబనము నెంతగా వర్ణించిన నంత హాస్య ముద్భవించును. పెండ్లిపాటలందు పేర్కొనబడిన వియ్యాలవారిపాట లందుకుదాహరణములు. హనుమాజిపేటలో సేకరించిన మరియొకగేయమున మరదలు వదినెగారి నెట్లు హేళనము చేయు చున్నదో గమనింపుడు. దీనిలో గమనింపవలసినది ఆలంబనముయొక్క అమాయికత్వము.

వదినెకు వగదర బిందెకు బిగదర, బంగరు కుచ్చల మా వదినే

గోడపొంటి రెండు నల్లులు పారితె

ఉదయ లంటదీ మావదినె-బుక్కత నంటవి మావదినె
సరాళి పొంటి రెండు లేళ్ళు పారిలే
నేనా2 లంటది మా వదినె-తింటానంటది మా వదినె
దూలాల పొంటి పాములు పారితె
కడియా లంటది మా వదినె-పెట్టుకుంట నంటది మావదినే
శక్కర బుక్కి దొడ్లె వంటేరి చీమలు కట్టినవా వదినే
అన్నం తినక అజ్జల బంటే-అన్నయ్య కొట్టిండా వదినే

పై పాటలో ఆలంబన మొక స్త్రీ. వేరొక పాటలో నీ యాలంబన మొక మేక.
ఈ పాట గూడ హనుమాణిపేటలో నేకరించినదే.

మాతె పోతంటదీ4 గొత్తె-గొత్తెపోతంటదీ మాతే

మందలా శాలోల్లు-మాట చూట్లాడంగ-చూడవచ్చిరాని తా మురిసె మాతే ||మాతె||
దోసిట్ల రూపాయలు-గొంగట్ల బొయ్యంగ-వరదచ్చినది తా మురిసె మాతే ||మాతె||
మెడకు తాడుబెట్టి-గొరగొర గుంజంగ-కంటె బెట్టిరని తా మురిసె మాతే ||మాతె||
గొరగొర గుంజకొచ్చి-వందిట్ల గట్టేస్తే-పెండ్లిపందిరాని తా మురిసె మాతే ||మాతె||
అచ్చిపోయేబోల్లు7-అటీటూరి నడువంగ-చూడవచ్చిరాని తా మురిసె మాతే ||మాతె||
కాళ్ళు సేతులుబట్టి కంట్లంబురి గొయ్యంగ-కైలాసపురమని తా మురిసె మాతే ||మాతె||
ఏడురూపాయలకు-ఏడుకుప్పలేసి-ఎవ్వలింటికి వాళ్ళు కొంచబోతుంటేను

కుడుక కనుమూలాలని10 తా మురిసె మాతే ||మాతె||

కార్యాల11 దొబ్బలు-కలిపి నేయంగానె-ఓడిబియ్యమని తా మురిసె మాతే||మాతె||
ముసులోల్లు వైసోల్లు-బొక్కలూ12 కంకంగ13 అచ్చంతలని14 మురిసె మాతే ||మాతె||
నీకినా బొక్కలూ-బెతలా పారేనై-కుక్కనక్కా-లొచ్చి ఎత్తుకపోంగనే

బతుకంత 15 పదమని తా మురిసె మాతె ||మాతె||

మిగిలిన బొక్కలూ-గద్దలెత్తుక పోంగ-పూలరదమాని తా మురిసె మాతే ||మాతె||

ఈ పాటలో మేక ఆలంబనము. దాని మూఢత్వముచే హాస్యము పోషింపబడినది. తెలివితక్కువ మేక తనకు రాబోవు విపత్తును గ్రహించలేక దానిని కల్పాణముగా భావించుటలో హాస్య ముత్పన్న మగుచున్నది. ఇది యొక్క యపూర్వగేయముగా భావింపవచ్చును. దీనియందు ఆసురమైన హాస్యము (Devilish Humour) కలదు. మేకయొక్క విపత్తును ఆలంబనముగా చేసికొని కటికవాడిట్లు నవ్వుకొనుట ఆసురహాస్యము. దీనియందు దైవీ హాస్యము

1. వట్టెలు, 2. నేనెలు, 3. పంట-పడుకొనుటచే, 4. మేకపోతు, 5. సాలెవారు
6. వరదక్షిణ, 7. వచ్చిపోయెడువారు, 8. అటునిటు, 9. కంతము, 10. కణుగు
11. కార్యములు, 12. ఎముకలు, 13. నమలగా, 14. అక్షతలు, 15. వైకుంఠము.

గూడ వ్యంగ్యముగా భాసించుచున్నది. మేకయొక్క అవధకు సుంక జాలివడుటయు దీనియందు ధ్వనించుచున్నది. సాధువర్తనుడైన వాడు 'అయ్యో ఈ మేక ఎంత యమాయిక జంతువు; పెండ్లికి పోవుదానివలె తన మరణమునకు పోవుచున్నదే' యని చింతిల్లును. ఇది వేదనాత్మకమైన (Poignant humour) హాస్యము.

కొంచెమైనదానిని గొప్పగనో గొప్పదానిని కొంచెముగనో చిత్రించి వర్ణించుట కూడ హాస్యమును పుట్టించును. చాకిదాని మీద, నల్లిమీద, కల్లుమీద, పొగచుట్ట మీద చెప్పబడిన చాటువద్యము లిట్టివే. జానపదగేయములందుగూడ నిట్టి హాస్యము పోషింపబడినది. నన్యపుకాయ సాధారణమైన వస్తువు. అది పోగొట్టుకొన్నవాడెవడో దానికై యేడ్చెను. వాని యేడ్పొక గేయమైనది. ఈ నన్యపుకాయ పాట లింగంపల్లి గ్రామమున నేకరించితిని. ఇదికూడ ఒకవిధమగు హాస్యానుకృతియే.

పోతివీ గదవే నా ముద్దుకాయ-పోతివి గదవే నన్యపుకాయ ||పోతి||

కట్టా పోవకుపోడి 1 పొట్టానిండాబోసి-సిట్టావలె నిన్ను వట్టూక తిరుగుదు ||పోతి||

తులము పెండిపెట్టి గజ్జెలు చేయిస్తే-అప్పు దీరక ముందె చెప్పాక పోతివి ||పోతి||

కట్టనూరికాడ కర్నూల 2 బాయిల-తానమాడబోతె దానమై పోతివి ||పోతి||

నన్యపుకాయ సాధారణమైన వస్తువు. అది పోయినందుకు దానిని వర్ణించుచు నేడ్చుటచే మనకు నవ్వు పుట్టుచున్నది.

హాస్యసృష్టికి పాశ్చాత్యుల వలంబించిన అధిక్షేపకావ్య (Satire) రచనము గొప్ప సాహిత్యప్రక్రియ. అధిక్షేపకావ్యములు పాశ్చాత్యవాఙ్మయమున ననేకములుగా నున్నవి. ఒక వ్యక్తినిగాని, ఒక సంస్థనుగాని, ఒక సమూహమును గాని, ఒక జాతినిగాని మూఢాచారములనుగాని హేళన మొనర్చుట యధిక్షేప కావ్యములందుండును. మన పూర్వ సాహిత్యమున మనకిట్టి చాటుక్తులు లభించును. వేమన, చౌడప్పవంటి శతకకారుల రచనములందీ హాస్యము కాననగును. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారి 'సత్యరాజా పూర్వదేశయాత్ర' లను కల్పనా గ్రంథ మిట్టిదే. తిరుపతి వేంకటకవుల 'గీరకమ్మ, అనంతపంతుల రామలింగ శాస్త్రిగారి 'శుక్ల వక్షము' పానుగంటివారి 'సాక్షి' యుపన్యాసములు, శేషభట్ల వేంకట రామానుజాచార్యులవారి 'ఆంధ్రనామ సంగ్రహము' మరియు నితర వ్యాసములు, అధిక్షేపకావ్యములుగా ప్రసిద్ధికెక్కినవి. జానపదసాహిత్యమున నిట్టి

యధిక్షేపగేయములు కొలదిగనే లభించును. లభించునవి గూడ సంస్కార దృష్టి గల వేదాంతుల రచనములై యున్నవి. కనుక వీరి నందరిని వేమనకు వాంసులుగా చెప్పుకొనవచ్చును. అగ్రవర్ణములవారి యాడంబరములపైనను, దొంగనా్యానుల వేషములపైనను, సంఘమున జీర్ణించియున్న మూఢాచారములపైనను వేమన దాడివెడలెను. చక్కని హాస్యముతో నధిక్షేపరచనములుచేసి అధిక్షేపమునకు గురియైన వారిని గూడ నవ్వించెను. లోకకల్యాణమునకు తోడ్పడు నిట్టి యధిక్షేపము - హాస్యము - ఉత్తమకోటికి చెందినది. వేమనగారు పోషించిన హాస్యమును శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు చక్కగా వివరించియున్నారు¹. తరువాతి వేదాంతులుకూడ వేమనగారి యడుగుజాడలందు నడచి మూఢాచారములపై దాడి వెడలిరి. అట్టివారి గేయములుకొన్ని మనకు వేదాంతతత్వములున్న గ్రంథములందు లభించును.

పాశ్చాత్యసాహిత్యమందు కొన్ని హాస్యపాత్రములు కలవు. ఫాల్స్ టాప్ డాన్ క్విక్సాట్ వంటి పాత్రములు మన సాహిత్యమున లేవు. మన విదూషకులు, కళారులు, చోడిగాండ్రు ప్రదర్శించునట్టి హాస్యము బండహాస్యము. మొక్కపాటి వారి బారిష్టరు పార్వతీశం, గురజాడవారి గిరీశం మున్నగు పాత్రములందు పాశ్చాత్య హాస్యపాత్రలందు కాననగు. హాస్యము మరియు (witticism) చమత్కృతికొంత కాన్పించును. 'విట్ అనేది వాక్చమత్కృతి లేక వికృతిని తటాలున ఆరోపించగల ప్రజ్ఞ'². అనగా అలంబమునగల వికారమును సూటిగా చెప్పక కొంత కళాత్మకముగా ఉపమ, దృష్టాంతము మున్నగు అలంకారములతో చెప్పి తత్సామ్యముచే హాస్యమును కలిగించుట (విట్) చమత్కారసంభాషణ మనబడును. ఇది 'మేధ'కు పని కల్పించునట్టిది. చమత్కారము కేవలము వాచ్యమైనచో సాధారణహాస్యముగా మారి అందరికిని అర్థమగునట్లు స్పష్టముగా నుండును. వాక్చమత్కృతి వేమన మరియు నితర శతకకారులం దధికముగా గాన్పించును. ఇట్టి హాస్యము జానపదవాఙ్మయమున చాల ఎక్కువగా నున్నది. కాని గేయములందు తక్కువగా నున్నది. ఇచ్చట వాఙ్మయము విస్తృతపరిధిగల పదము. చమత్కృతి జానపదుల సామెతలం దధికముగా నుండును. సామెతలు గేయవాఙ్మయమున చేరవు. కేవలము

1. వేమన. 2 తెలుగు హాస్యము. పుట 28.

గేయములందు వాడబడిన సామెతలలో అచ్చటచ్చట నీ చమత్కృతి మనకు కాన్పించును.

‘తగ తండ్రి జంపిన తగవుండగా లండె’ - జగదాల బోవు జాడ నాజాడ’

‘వంద బోయెడువాడు వంద నుందెడువాని - వెణవకుమన్న విభము నా విభము’

అను యాగంటివారి వచనము లిట్టి హాస్యమునకు తాదాగణములు. వనకాడ నన్యాసి ‘గంగా వివాహము’న

‘కక్కూర్తి పడితేను కడుపు నిండగవలెను, కడుపు నిండని వట్టి కక్కూర్తి యేల’

‘దొప్పక్రిందను చేరి దోసి లొగ్గినరీతి, తృప్తి నాశను జెందునో తోయజనేత్రీ’

‘ముందున్న శ్రవణములకింటేను మిక్కిలి, వెనుక కొమ్ములు వాడి వినవె గొంమ్మ’

వంటి సామెత లిట్టి హాస్యమున కుదాహరణములు. జానపద గేయములందున్న సామెతల నన్నింటిని భాషాసారస్వతవిషయముల ప్రకరణమున జూడవచ్చును. ఆ సామెతలందెన్నియో ఇట్టి చమత్కృతిచే హాస్యమును కలిగించును.

జానపదగేయములందు గానుపించు హాస్యము మన జాతీయహాస్యము. శిష్టసాహిత్యమున నున్న హాస్యము సంస్కృత మూలగ్రంథములనుండి వచ్చినట్టిది. అది భారతీయు లందరికిగల సంపద. కేవలము జానపద జీవితము నుండి గ్రహించు హాస్యము జాతీయమైనది. పండితులుకూడ నిత్యనైమిత్తిక జీవితమునగల హాస్య సన్నివేశములనుండి హాస్యమును గ్రహించి తెలుగు శిష్ట సాహిత్యమునకెక్కించిరి. సంస్కృతానువాదములం దిట్టి హాస్యము ప్రవేశించి మూలమునకు మెరుగులు దిద్దినది. ఇట్టి సున్నితమగు హాస్యముతోపాటు జానపదులందు మోటుహాస్యము కూడ కలదు. అది అధమహాస్యము. అంత మాత్రమున విచారింప బనిలేదు. ప్రపంచమందలి సాహిత్యము లన్నింటి నిట్టి హాస్యము గోచరించుచునే యుండును. జానపద గేయములం దధికసంఖ్యలోగల శ్రీల పాటలందు మోటు హాస్యముండదు. మృదువైన సభ్యమైన హాస్యమే శ్రీలపాటలం దుండును. ఇట్టి హాస్యము జానపదుల నిత్యజీవితమును సుఖమయ మొర్పుటకు దోహద మొసంగును. జీవితమందలి స్తబ్ధతను పోద్రోలి ఉల్లాసమును చేకూర్చి హాస్యము మానవుని జీవితమును సరస మొనర్చు పనులలో పందియము లేదు

భాషా సారస్వతములు

పామరులగు జానపదుల రచనములందున్న సాహిత్య పిషయములను సహృదయతతో పరిశీలించిన యెడల ప్రాకృతమానవునందుండు కళాభిరతి సంస్కారికి గల కళాభిరతికి తీసిపోదనిపించును. జానపదగేయములందు జ్ఞాతముగనో అజ్ఞాతముగనో మనకు కనబడు శిల్పము, సౌందర్యము, సహజ రమణీయత, మున్నగు పిషయములు మాత్రమనంతముఖములుగా భాసించు ననుటలో సందియము లేదు. జానపదుల హృదయములు నిష్కల్మషములగు దర్పణములు. వారి మనోదర్పణములందు ఊహాసంజనితములగు నానకల్పనలు, ప్రకృతి దర్శనమున కలిగిన గిలిగింతలు, భయము, సంతోషము. కోపము, దుఃఖము వంటి గుణములచే గలుగు వికారము లున్నవియున్నట్లుగా, స్వచ్ఛముగా ప్రతిబింబించును. ఆ ప్రతిబింబములు సహజమనోహరమగు వాగ్రూపమున ప్రసరించినప్పుడు సంస్థారులగు సాహితీవేత్తలకు గూడ అభిసూనపాత్రమగుటయే కాక విమర్శనాత్మకముగా పరిశీలించినచో సానలదీరని జాతిరత్నముల గనులట్లు తోచును. జానపదులకును శిష్టులకునుగలహోర్ధికసంపదయందధికవ్యత్యాసములేదు. కేలవము మేధాగతసంపదయందే వ్యత్యాసమున్నది. కవితాకళకు హృదయముతో నున్నంత సంబంధము మెడడుతో లేదు. ప్రపంచమందలి కవిత్వ మధికభాగము హృద్గతమగు పిపాసవలననే జన్మించినది. అది జానపదహృదయము కానిండు శిష్టహృదయము కానిండు ; కవితామార్గమున పయనించినప్పటి సౌందర్య దిద్దుత, కళాభిరతి రెంటికి సామాన్యమే. దాని వాగ్రూపముననే కొంత భేద మగుచును. శిష్టసాహిత్యము సాంస్కృతికమగుప్రౌఢమార్గమున, వ్యాకరణాలంకార శాస్త్ర నియమబద్ధమై దీర్ఘ సమాస గుంఫనముతో ఏరికోరి తెచ్చిపెట్టిన శబ్ద విన్యాసముతో నడచును. ఇక జానపదసాహిత్యమన్ననో దేశీయమగు పరశ

మార్గమున వ్యాకరణాలంకారనియమములకు కట్టువడక అలలియలలి పదములతో అప్రయత్నముగా సహజముగా వెడలెడు వ్యవహారికభాషలో నుండును.

జానపదుల భావములవలె వారి భాషకూడ జీవకళయుట్టిపడునదిగానుండును. చెప్పదలచిన విషయము హృదయమునకు దాకునట్లు సూటిగా చెప్పబడునే కాని కవి ప్రాథోక్తులచే క్లిష్టావబోధముగా నుండదు. జానపదసాహిత్యము గేయసాహిత్యము కనుక గేయధర్మావలంబనమున శబ్దములు, దీర్ఘములు హ్రస్వములై, హ్రస్వములు దీర్ఘములై వ్యాకరణపు మూసలో నిముడవు. అది చూచి కొందరు గ్రామ్యభాషయనియు దూష్యమనియు తెగడుదురు. దీనికి కారణము తెనుగు భాషాసాహిత్యముల క్రమపరిణామవికాసచరిత్రము వారెరుంగక పోవుటయే. మన భాషాసారసత్వవిషయముల యారంభస్థితిని క్రమపరిణామమును తెలుపునట్టి గ్రంథములు లేవు. ఇప్పటిప్పడే అట్టిపరిశోధనలు జరుగుచున్నవి. కేవలము శిష్టసాహిత్యము నాధారముగా చేసికొని అట్టి పరిశోధనలకు పూనుకొనుట నేల విడిచి సాము చేయుట యగును. జానపదుల రచనములను విడిచినచో మనకు మన భాషాసాహిత్యముల సహజస్వరూపముగాని వికాసము గాని తెలియవు. ప్రజాసామాన్యమున వ్యవహారముననున్న మాటలే సంస్కారము పొంది సాధువులగును. వ్యవహారముననున్న గేయములే ఛందస్సునకు బీజములగును. భాషా శాస్త్రజ్ఞులందర కీవిషయము తెల్లమే. కనుక తెనుగు సాహిత్యసౌధమునకు జానపదగేయసాహిత్యము పునాదివంటిదన్నచో సత్కేతరము కాజాలదు. పట్టభద్రుడగు పండితునికి బాలశిక్ష చదువు నవస్థ పునాదియైనటులే శిష్టసాహిత్యమునకు గూడ జానపదసాహిత్యము పునాది. సంస్కృతసారస్వతమపారముగాజీర్ణించుకొని పాశ్చాత్యవాఙ్మయమందలి రమణీయత నెరిగి వాని వెలుగులో జానపద గేయముల జూచి పెదవి విరిచెడువారి కలవడినది పరానుకరణమే కాని జాతీయములగు భావములు, భాష, పలుకుబడులు, నుడికారములు, సామెతలు కావు. కమ బాల్యమునుతామేమరచెడువానికి జానపదగేయవాఙ్మయమును పహృదయతతో పఠిశీలంపగల హృదయమై కాల్యముండుట కష్టము జానపదగేయ పరిశీలనమునకు పహృదయతతో పాటు చారిత్రకదృష్టికూడ అవసరము.

భాషాభావములు, ఛందస్సులు, వర్ణనములు, అనుభూతులు కాలానుగుణముగా

మారుచు క్రమపరిణామవికాసము లందుచుండుట సహజము. అన్యథాభివృద్ధి సంపన్నమున క్రొత్తమాటలు, క్రొత్తసంప్రదాయములు, క్రొత్తకవిసమయములు సాహిత్యమున చేరిపోవుచుండును. ఇట్టిది జానపదగేయములం దధికముగా నున్నది. ఎన్నియో ఉర్ధ్వ ఇంగ్లీషు పదములు వాని యనువాదములు వ్యావహారిక భాషయందు ప్రవేశించి గేయములందు తలదాచుకొన్నవి. వానిని కాదనుటకు వీలు లేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు శిష్టుల రచనములు అనువాదములకన్న జానపదుల రచనములు అనువాదములే మేలనిపించును. జానపదగేయములందలి పదసారశ్యము నిరలంకారత, సౌకుమార్యము, రామణీయకము, ప్రశాంతసౌందర్యము అది కవులను దలపించును. వాల్మీకికాలమునకును, మురారికాలమునకును సంస్కృత కావ్యరీతులం దెంత మార్పు వచ్చినదో విజ్ఞులెరుగుదురు. అటులనే నన్నయ, నన్నిచోడులకుపూర్వమున్న దేశీయకావ్యమార్గములే రాసురాను ముదురుపాకమున బడి లోకహితమును కావ్యోద్దేశమునకు దూరమై విద్వజ్జ్ఞానురంజకములుగా పరిణమించినవి. తరువాతివారి వక్రగతుల కెంత యలవాటుపడినను మన హృదయములు తొల్లిటి కవుల సూటిదనమును చూచినంతనే యుప్పొంగిపోవుట సహజము. అటులనే ఎంతగా సంస్కృతాంధ్లాండ్రాది ప్రౌఢసాహిత్యముల పుక్కిట బట్టినను చక్కని దేశీయపు పలుకుబళ్ళతో దేశీయచ్ఛందములందు సూటియగు మాటలతో అల్పాక్షరముల నవల్పభావసంపదను వెలార్చు జానపద గేయములు సహృదయహృదయాహ్లాదకరములై పండితపామరరంజకములై యొప్పుచున్నవి. ఈప్రకరణమున జానపదగేయములందున్న సౌగంధ్యము దిజ్ఞాత్రముగ పరిశీలంతము. రస, భావ, వర్ణనా, కైలీవిషయము లిదివరకే ఆయా ప్రకరణములందలి గేయముల దడవినప్పుడు మనవి చేసియుంటిని. వానివి మరల పేర్కొన్నచో చర్చితచర్చణ మగుటయేకాక గ్రంథవిస్తరమగును. కనుక నీ ప్రకరణమున భాషావిషయము లధికముగను, ఉక్తివైచిత్రీకి సంబంధించిన విషయములు కొలదిగను పరిశీలంపబడును.

వికాసము నజీవమగు భాషయొక్క ముఖ్యలక్షణము. జన్మస్థానమున గోదావరీవది ఎంత చిన్నదో రాసురాను అంత పెద్దదైనటులే ప్రతి జీవదృష్ట దాని పుట్టుక సమయమున కొలదిగనే యుండి క్రమముగా పెరిగి నువికాలమగును. వది పుట్టిన చోటునుండి కదలి సాగి పోవునప్పుడు ప్రాంతప్రాంతములందలి

వాననీరు, కాలువలు, వాగులు, నెలయేరులు వచ్చిచేరి పెద్దదగును. వ్యవహారమున మన్న భాషకూడ, ఒకచోటునుండి మరియొక చోటికి ఒకనోటినుండి మరియొక నోటికెక్కినప్పుడును, అన్యభాషాసంపర్కము కలిగినప్పుడును, అన్యవిషయముల మైత్రి యేర్పడినపుడును, శబ్దసంఖ్య పెరిగి వికాసము జరుగును. ఇది ప్రపంచమందలి భాష లన్నింటికిని సమానముగా వర్తించు సూత్రము. అన్య భాషాపదములులేనట్టి మడికట్టుకొన్న భాష ప్రపంచమందొక్కటయైన నుండదు. వికసన మాగిపోయి వ్యవహారమునుండి దూరమైన భాషలందు తప్ప ఇతర భాషలందన్నిటను పరభాషాపదములు చొచ్చుకొనిపోవుచుండును ఇట్టి భాషా సమ్మేళనమువలన పదములు వానియంతట ఆవియే చొచ్చుకొనివచ్చినను లేక ప్రయత్నసాధ్యములైనను విజాతీయతను పడిచి జాతీయములై పోయి ఆభాష కనుగుణముగా రూపుదిద్దుకొన్నచో నాభాషకు ఔన్నత్యం వికాసము కలుగును, దేవభాష యనబడు సంస్కృతము గూడ ఒకప్పుడు వ్యవహారమందున్ననాడు అర్యేతరభాషాపదముల నెన్నింటినో తనలో చేర్చుకొని వానికిగూడ గీర్వాణత్వ ములవరిచిన సంగతి మన మెరుగుదుము. కొన్ని శబ్దములు వాని స్వస్వరూపమునే కోలుపోయినవి. కొన్నింటిని ద్రావిడశబ్దములని తెలిసికొని మన మాశ్చర్యపడు సంతగా నవి సంస్కృతములై పోయినవి. అటులే సంస్కృత పదములెన్నియో దేశభాషలందు చేరిపోయినవి. తెలుగులోనున్న సంస్కృత శబ్దజాల మింతంత కాదు. సాధారణుల కివి చెప్పినప్పుడు వారాశ్చర్యపడుదురే కాని వాడుకలో నవి సంస్కృతములని గుర్తింపలేనంత గాఢముగా లీనమైపోయినవి. సంస్కృతశబ్దములే కాక తెలుగులో ప్రాకృతశబ్దములు భారతదేశమందలి ఇతర దేశీయభాషాపదములు కూడ ఎన్నియో కలిసిపోయినవి. తురకలు దక్షిణ దేశమునకు దండెత్తి వచ్చిన తరువాత పారసీ, అరబ్బీ భాషాపదములు తెలుగుదన ములవరించుకొనినవి. ఆంగ్లేయుల ప్రభుత్వము వచ్చిన తరువాత ఇంగ్లీషు పదములు కూడ తెలుగులో చేరిపోయిన సంగతి మనమందర మెరిగినదే. ఇవి కేవలము తెలుగునకు వంబంబించిన విషయము కాదు. ప్రపంచమందలి భాష లన్నింటికి ఈ పరిస్థితి తప్పదు. ఇంగ్లీషువారు మనపై ప్రభుత్వము నెరపినవారు కనుక వారి మాటలు మనభాషలో చేరినవనుకొందమన్న వేలమైళ్ళదూరముననున్న ఆ విదేశీయులభాషలో భారతీయభాషాశబ్దము లనేకములు స్థానము గలిపించు

కొన్నవి. కనుకనే అంగభాష మహావేగముతో వికాసమంది ప్రపంచమందలి భాషలన్నింటికి నేడు తలమానికమైనది. ఇది విదేశభాషావిషయము. భారత దేశమున గల భాషలం దన్నిట పుట్టువు ననుసరించి ఉర్దూభాష కనిష్ఠసోదరి. కాని యా బిబ్బికవతి యందచందములు సోదరభాషలకే యసూయ గలిగించు నట్టివిగా నున్నవి, అందరక్కలొన్న సుగుణముల కలబోత యైనదీ చెల్లెలు. అరబ్బీ, పారశీ, సంస్కృత, ప్రాకృత, దేశభాషాపదములచే పరపుష్టమై ఉర్దూ భాష వెలలేని యందచందములను వేగవంతమగు వికాసమును కూర్చుకొన్నది. అటులే తెలుగు కూడ అందచందముల నెలవంక. పరభాషాపదములను తనలో జేర్చుకొని దినదినము కళలు పెంచుకొని తేటవెన్నెలలు పుక్కిలించినది. ఆంధ్ర జనచకోరముల కమృతప్రాయమైనది. తెలుగులో - అందులో వ్యావహారిక భాషాకవిత్వమగు జానపదగేయములందెన్ని ఉర్దూ ఇంగ్లీషు పదములు చేరనవో మచ్చుకు కొన్నింటి సుదాహరింతును.

అన్యదేశ్యములు

మన వైయాకరణు లెన్నడో తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్య విభాగముల నేర్పరిచి యున్నారు. దేశ్యమున పరదేశ భాషాపదముల వట్టిక వేరు. తత్సమ తద్భవముల మాట నేనెత్తును అది గొంగడిపై గూర్చొని రోమములులెక్కించుట వంటిది. కనుక దేశ్యశబ్దము లందొక విభాగమగు పరదేశభాషాశబ్దములనే పేర్కొందును. మన శిష్టసారస్వతమున జొచ్చుకొనిపోయిన పరభాషాపదములకన్న జానపదగేయములందున్న విజాతీయపదముల సంఖ్య యధికమని నా యభిప్రాయము. జానపదగేయముల భాష వ్యావహారికము. కనుక వ్యవహారమందలి పదసముదాయ మంతయు వానిలో చేరిపోయినది. ఇట్టి విజాతీయ పదములుకొన్ని వాని నిజమైన యర్థమునుగూడ విడనాడి తెలుగునాట ప్రవాహరూపమునబడి నలిగిపోయి వేరు అర్థము లిచ్చునట్టివిగా మారిపోయినవి. విజాతీయశబ్దములు శిష్టసాహిత్యమున గూడ శ్రీనాథునినాటినుండియే యధికముగా గాననగుచున్నవి. జానపదగేయములందు శ్రీనాథకర్తృకమనబడు పల్నాటి వీరచరిత్రమున గూడ ఉర్దూపదములు ప్రవేశించినవి.

‘ముఖమల్లుగుడ్డలు మునుకొనితెచ్చి’, ‘మఖ్మూర్’ అను ఉర్దూపదము తెలుగుదన

మరివరించుకొని 'ముఖమల్లు' ఐనది. 'అన్నపు ఖచ్చనకాకుపోకలకు'. ఖర్చు ఉర్దూ పదము; వ్యయమని యర్థము.

'కాటమరాజు కథ'లో నిట్టి శబ్దసముదాయ మధికముగా నున్నది. 'చీట్లు వ్రాయించుమీ శీఘ్రమన తిక్క'. చిత్తీ ఉర్దూపదము. 'నిలిచిరి వజ్రీలు నిర్విచారమున' వజ్రీరులను మాట వజ్రీలుగా మారినది. వజ్రీరనగా మంత్రి. 'వారి యాటోపంబు వారి ముస్తీబు' ముస్తాబునికూడ వాడుక. ఇదిముస్తయిద్, ముస్తీదు, ముస్తీబు, ముస్తాబుగా మారిన ఉర్దూపదము. 'సరిదాల్ల భటులను సాహసులగూర్చి'. సర్దార్ శబ్దము తెలుగులో సరిదార్లై నది. 'పారాలు చలికీలు బిందు లేర్పరచి' 'పరగ జమఖానంబు బిఱపించుకొనియి' 'క్రాత్త వల్లాదాలు కొమరు నాడాయ' వంటి మాటలు. లాగునకు బిగించి నడుమునకు గట్టెడు దారమును నాడా యందురు. 'జానకి తాల్ల చక్కంగ రాల్చి' తుపాకి చెవికి నివ్వంటిందెడు ఫలీతా. ఇది పారసీనుండి ఉర్దూలోనికి వచ్చినది.

'అవుదాలపై నిల్చి యాసిద్దిరాజు'. హౌదాయనుటకు. 'అమీద పౌజాలు హతము నేడొంది' ఫౌజ్ అనగా సేన.

'తాకిడు చేసియు ధనము తెమ్మన్న' 'కవులు వ్రతాలను గడిపెన్నబెట్టి'

'చెరిగి బాకీతనము చేయటోయేపు' 'కాసేపు మనసు దిలాస చేసుకొని'

'అంతవారలతోను అర్కాతు చేసి' చక్కగా నొకమాట జవాబులేదు. 'వంటి శబ్దములు కొల్లలు. 'దూరాన బెట్టిన తురాయిలదండు' ఇది 'తుట్టు' శబ్దభవము. 'తురుపుకు తట్టవ బిందుకు బిందు' ఇవి అశ్వవిశేషములు. 'హేజీబుగా నంపె నీ మందలోకి' 'ధరణిలో తోకకు తగిన బందెయును' బందిఖానానుండి బందె వచ్చినది. చేలుమేసిన పశువులను బందెలో దోబుదురు. 'ఘనముగా జలమైన గడు చెంద్రికలును'. ఇదిపాశ్చాత్యభాషా పదముగా నగుపడుచున్నది. (Gelatine) శబ్దభవము కావచ్చును. 'పల్లెటి పేసియా పరికొండ తెఱగి' పల్లీయను ఉర్దూ శబ్దభవము. 'సాద వ్రాతయుగాదు నన్న చిన్నెలును' సాదా యనునది ఉర్దూపదము. సాధారణమని యర్థము. 'పలువగ నేజా తుపాకులవారి' నేజాయనగా శూచి. 'అక్కిరెడ్డి మొదమాదు ననువుగ బిరిచి' మొతెమద్ (Secretary) శబ్దము ఈ తీరుగా మారియుండును. 'అటుముందుగా జంద అదిగోవ కదలె' యుండా యనునది సిసలైన శబ్దము.

పలానాటి వీరచరిత్రము, కాటమరాజు కథలకన్న ఆధునిక పదములందిట్టి శబ్దము లనంతా క్రమముగా చేరిపోయినవి, 'దేశింగురాజు కథ' లో బాచ్చా, పాదుషా,

బారాహజారి, హార్కారు, ఫకీరు, డేరా, సారా, తఖ్తు, దివాన్ జీ ఘోడా, ఖైదు, జల్లీ, అచ్చా, సలాం, దాఖల్, చిష్తా. ఆజాబాజా, నాజర్, నమ్మకహారం, వజీరు, దర్వాజా, మహాలు, దర్బారు, మసీదు, కందీలు, అముల్ దార్, నవాబు, ముసద్దీ, తయారు, చోబ్తారు, జోరు, నమూదు, కిస్తీపన్నులు, తప్పీలుపరిగ, పేష ఖజ్జు, సూబెదారు, బేగారు వంటి ఉర్దూ పదములున్నవి. భర్తిజేయించు తయారించు వంటి శబ్దములు ఇంచుక్ ప్రత్యయముల నతికించుకొన్నవి. గ్లోబులవంటి ఇంగ్లీషు పస్తువులు కూడ తెలుగులిండ్ల వెలుతురుకై యువయోగింపబడినవి. మరయు ఫైర్, మేజరు, సిగ్నల్ వంటి ఇంగ్లీషు పదములుకూడ కలవు.

బొబ్బిలిపదమునగూడ అన్యదేశ్యశబ్దము లనేకము లున్నవి. సర్దార్, తరపు (వక్షము) హుకుము, తాలూకా, లదాయి, పెళితా (ఫలితాశబ్దభవము), వరదీ, వర్దీ, జమాబంది, షామిల్, దికావు, లష్కర్, హార్కారు, మొహర్దా (మోర్ప శబ్దభవము, మోహరమను తెలుగు శబ్దమొకటి కలదు) వంటి ఉర్దూ పదములున్నవి. ప్రాంసీలబూచి 'కంబైటో కంబైటో పిజయరాసురాజా' యనెను. కం (Come) అనునది ఇంగ్లీషు పదము. బైటో అనునది ఉర్దూపదము. ఈ రెంటి కూడిక కంబైటో యైనది. వచ్చి కూర్చుండుమని యర్థము. 'బంగరపు తీసి పీటలుగ చేయించినాడు'. తీన్ అనగా మూడు. తీనిపీట యనగా ముక్కలి పీట. Tipai తిపాయి ఇట్టిదే. 'వంగి మూడు కూల్మీనులు చేసే ప్రాంచి దొరగారు' కూల్మీనులు నలాము నమస్కారమను అర్థములో వాడబడినది.

'పెద్దాపురము కోడి పందెము'ల పదములో జగపతిరాజుగారు 'మారుమంది ఇభరాములలోని కొలువైయున్నారు' అని కలదు. ఇభరాముడనగా రాజును అర్థ మిచ్చుచున్నది. 'మలికె ఇబ్రహీం' అను గోలుకొండ కుతుబ్షాహీ సుల్తానునకు తెలుగు సారస్వతమున మల్కిభరామనియు మలికిభరాము డనియు పేరులు కలవు. మల్కిభరామునకు తెలుగుదేశమునగల ప్రఖ్యాతిచేత రాజుకు ఇభరామను శబ్దము రూఢియై యుండును. మహారాష్ట్రీలు నవలను కాదంబరి యన్నట్లు మనవారు రాజుల నిభరాము లనియందురు. మల్కిభరాము తురకరాజైనను తెలుగున కొనర్చిన సేవమూలమున నాతనికి తెలుగు భాషయందింతటి స్థానము లభించుట యుచితమే. 'బేటికి రాక కోటలోపల మొబాసుగుంచెను, సత్యవరము గడి దాటితే దేశముండబోదు'. మొబాసు, మొవాసు = దాగుకొనుట; మొగము దాచుకొనుట

యను నర్థమున ప్రయోగించబడినది ఇది ఉర్దూపదమువలె నున్నది. 'సఖల తీర్మ మనలందువేసికీ జగపతి మహారాజా'. మన్నదు (సిం ననము) శబ్దము ఈర్తిగా తెలుగై పోయినది. ఇంతవరకు పేర్కొనబడిన మరకొన్ని ఉర్దూపదము లీగేయమం దున్నవి. వానిని పేర్కొనుట యనవసరము.

'బంగారు తమ్మరాజు కథ'లో పైనున్న ఉర్దూపదములతోపాటు మైన గోరలు అను పదమొకటి కలదు. ఇది 'కత్తిచాకు' వంటిది. మైనాయనగ ఉర్దూ భాషలో గోరువంక. గోరువంక శబ్దమునకు జానపదవ్యావహారికరూపము గోర. దాని బహువచన రూపము గోరలు. ఈ రెంటికలయిక మైన గోరలు. 'ఒకటిరెండో మూడు గేటు వరుసగ దాటాడు.' Gate అనుఇంగ్లీషుపదము తెలుగు నీదారికి లాగినది.

'శాంతగోవింద నామాలి'పాటలో 'కొట్టు తాళం బిదిగొ కొత్తాలు సంపెద' మని కలదు. కొత్తాలు ఉర్దూపదము. 'కుశలవ యుద్ధము' పాటలో రాముడు రణరంగమున నంగదునితో 'ఎనడురా అశ్వం బట్టినవాడు, ఎంతవాడుర అశ్వంబట్ట, అశ్వంబట్ట కులదస్తున్నద'యనెను. కుశలవులు గూడ 'అశ్వమును విడువ నీకులదస్తున్నద' యనిరి. ఇది ఫారసీ పదమువలె నున్నది. అధికారమును నర్థ మిచ్చుచున్నది. భూదేవి కుశలవులకు సహాయముగా 'ఆయవేల సేనల జతగూర్చి - తయినాతిగా పంపించెను వారిని' తయ్యాతి ఉర్దూపదము. రామునకు కుశలవులకు సంధి చేయుటకై దేవతలు 'అందుకుడి ఆలోచించి రాణి చేయుట న్యాయంబనిరి' 'రాణి' ఒప్పందమనుట ఉర్దూపదము. 'రామ కథా సుధార్థవమున' బత్తిసాయుధములచే గొట్టిరి పవనకనయునకును' బత్తిస్ అనగా ముప్పదిరెండు. ఆయుధములు ముప్పది రెండువిధములు. 'శతకంఠరామాయిణమున' శ్రీరాముడు సేనాసమేతుడై బయలుదేర నాతనితో 'బారుమీరినయట్టి పేరైన జాల్మతీ గుఱ్ఱాలు కొటానుకొటులేదరలె'నట. జాల్మతీ గుఱ్ఱములను మాట శిష్టవాఙ్మయమున కూడ కలదు. సింధుదేశపు గుఱ్ఱముల సైంధవములన్నటుల జాల్మతీ గుఱ్ఱములు కూడ దేశమును సూచించునవి కాబోలు.

'నలచరిత్ర పదములో' 'మేలయిన పట్టు శమేనాకు లోన' శమేన = శామ్యాన శబ్దమునకు వ్యావహారిక రూపకము. 'తల్కొప్ప కీనాబు తాబిదుం గట్టికీనాబు = కిష్టాబు శబ్దమునకు భ్రష్టరూపము.

'శ్రీకృష్ణ జనవము' పాటలో 'భూతకికి కబురంపెను' అని కలదు. కబురు = వర్తమానమని యర్థము. సినలై న ఉర్దూపదము ఖబర్.

‘అండాళ్ చరిత్రము’న ‘పగల్వత్తు రావత్తు’వనై భవ మచట జూచువారు అని కలదు. పగలు (టి) పది రాత్రి పది యని యర్థము. ద్రవిడమునుండి వచ్చిన మూలము. ‘శ్రీవరాహ వతారచరిత్రము’న విశాన, నదురు, తాలింఖానా, జాగీరుదార్లు జబర్దస్తు, బందోబస్తు, దరోబస్తు, దివాన్ ఖానా, మహల్, కచ్చేరి, చాపడి, బకాయించి, బత్తి సాయుధములు వంటి ఉర్దూపదములున్నవి ‘గంగావివాహము’న దాకలా (దాఖలా) యను పదము కలదు. ‘భల్లాణారాయచరిత్రము’న దిరసు (Dress) శబ్దము కలదు. ‘కొమరెల్లి మల్లన్న’ కథలో శేరిదారు, కోటిడి, తహశీలు వంటి ఉర్దూ పదము లధికముగా గలవు. ‘చిరతని తెప్పోత్సవ ఓడపాట’లో రయిలౌసు (Rail House), గుల్ బులు, వాలుషేడులు వంటి ఆంగ్లపదములున్నవి.

‘బాలనాగమ్మకథ’లో ‘చిన్నివాండ్రకు సత్కా దీసిరి’. ఇది ‘సద్దా’ శబ్దమునకు తెలుగురూపము. ఇంకను బిందు, ఆరాబు, ముస్తాబు, పర్మానా, జామీను, దరోబస్తు మున్నగునవి కలవు. ‘ఎడుకల నాంచారి’ కథలో గాబరి, గాభరా పదములున్నవి. ఇవి ‘గభరానా’ యను ఉర్దూపదమునుండి పుట్టినవి. ‘మరియాద లేని కులము మక్కారి కులము’ మొక్కార్ అనగా మోసకాడు. ‘సవతుల కయ్యము పాట’లో తావీదు, మొకాసా వంటి ఉర్దూపదములున్నవి. ‘కాంభోజరాజుకథ’లో తెల్లయేనుగుపై రత్నాల ‘అపురా’ పన్నిరని కలదు. ఇది ‘హూదా’ శబ్దమునకు తెలుగుసేత.

‘గాంధారి కథ’లో రాజుగారు ‘కచేరి బరకాస్తు చేసి’ పోయిరి. కచేరి, బరకాస్తు ఉర్దూపదములు. ‘చెలిహిమహల్ దార్లు’ ‘కవచీతబ్బాలు’ ఏమి పదముల? బహుజూరు అను ఉర్దూపదము ‘బహుజూరున’గా మారినది. ‘నీరోషేష్’ అనగా తురాయి యని యర్థము. ‘చబుక్’ చాబుక్ అను పదమునకు తెలుగు. కొరడా యని యర్థము. మాఖాబ్ మొఖాప్ అనుటకు. ‘సారంగధరచరిత్ర శారద వరుస’లో ‘చేయించె నపుడు కూచీలు’ అని కలదు, సవరివారముగా బయలుదేరుట యని యర్థము. ‘కూచ్’ ఉర్దూపదము. ఇంకను కుడుతాలు, బోపీలు, జామాలు, జండాలు, కాసాలు (అంతఃపురోద్యోగులు) దుకాణాలు రగడు (రాపిడి), పౌజు, బందీలు, నైరు వంటి శబ్దములున్నవి.

‘కాలక్షాన తత్వము’ లందు బిందు, మొసద్దీలు, పదరు, ధగిడీక, (ధగడ్ అనగా మిండడు) బిందోడు, లచ్చా, ధూతైరి మున్నగు శబ్దములు వేదాంతాల నోట వెడలినవి. ‘తారకామృతసారమున’ సబ్బియ్యము (సబ్బు బియ్యమండుతు

కూడ) కాననగును. ఇది సాగూ శబ్దమునకు వికృతి. భడవా వంటి పదములున్నవి. 'రామదాసు చరిత్రము'న హుజూరు, అరీ, కిస్తీ, ఖర్పు, ఖాయిదా, ఫిర్యాదు, కారుబారు, సాలాఖరు, ఖైదు, హజ్రత్, బందిఖాన, సక్తుచేయు, రసీదు, రవాన వంటి పదములున్నవి.

ఈతీరుగా నెన్నియో పరభాషాపదములు తెలుగు వలువలు ధరించి తెలుగులై పోయినవి. వాని మూలమున తెలుగు భాషకు వికాస మేర్పడినదని యంగీకరింపవలసినదే. ఎంత మడికట్టుకొని యున్నను పైన పేర్కొనబడిన కొన్ని శబ్దములనైనను కనీసము వ్యవహారముననో సంభాషణముననో వాడని తెలుగువారుండరు. పరభాషాపదములు మన భాషను పాడుచేసినని తలచుటకన్న సహృదయతతో వానిచలన భాషకు గలిగిన మేలునెన్నుట లెస్స.

వ్యావహారిక భాష

జానపద గేయములందుండు భాష వాడుక భాష కనుక నిది కావ్యభాషా వ్యాకరణమునకు లొంగకుండును. ఆ భాషను కావ్యభాషా వ్యాకరణపు కొలద్రద్దలతో కొలచుట యనమంజనముగా నుండును. వ్యాకరణ విరుద్ధములగు భాషావిషయములు జానపదగేయములందు బహువిధములుగా నున్నవి. వ్యావహారిక పదరూపములు, దుష్టసంధులు, దుష్ట నమానములు, భ్రష్టరూపములు, శివకవులు ప్రయోగించినట్టి పదసమూహములు, జానపదగేయములలో దధికముగా గానవచ్చు భాషావిషయములు. వైయాకరణుల కివి సమ్మతములు గాకున్నను భాషాశాస్త్రజ్ఞుల కివి యింపు గొలుపును. మరియును కోట్లజనుల నిత్యవ్యవహారమున ప్రయోగింపబడుటచే వివిధ తమ వ్యాకరణమును తామే నిర్మించుకొన్నట్లు కాననగును. అట్టి ప్రయోగములు కొన్ని మచ్చున కుదాహరింతును.

దీపవెచ్చము, ప్రాణగొడ్డమువంటి శబ్దములను శిష్టసాహిత్యమున ప్రయోగించిన శ్రీనాథమహాకవి జానపదులకై రించించిన పలనాటివీరచరిత్రమున నట్టి శబ్దములు ప్రయోగించుట వింతకాదు.

'కొలుపులో నాయుడు కొనరెట్ట వట్టి, కులవగ దీర్చ వీకొడుకికడంచు' కులవగ మిశ్రసమానము. వ్యాకరణ మంగీకరింపకున్నను శిష్టకవి ప్రయోగమునను ప్రయోగ బాహుళ్యముమమ సాధునై నది. 'మనమైన దంజలు కనకతప్పెటలు' ఇది

కూడ మిశ్రసమాసమే. 'ఇతర వస్తులు మోసి యేతెంచునట్టి' వస్తువులనుటకు మారుగా వస్తులనినాడు. ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయమగు 'వు'లోపించినది. ఇట్టి ప్రయోగములు శివకవు లందధికముగా నగువడును. ముందుముందిట్టి శబ్దము లింకను రాగలవు. 'నరికితే జలములు నడిమికి దెగవు' నరకినచో యనుటకు. 'తప్పానవాలని తలవకపోతే' తప్పు + ఆనవాలు = తప్పానవాలు. టుగాగమమురాలేదు. పినయెల్లయ రచించిన 'కాటమరాజు కథ'లో నిట్టి సంపద బహుళము. 'తఱచు మాటలు మాని దాగుండు మనుము' క్త్వార్థకేకారసంధి. 'తాలారి చేతికి గ్రక్కున నిచ్చి కాలరి (దూత) యనుటకు. 'చక్కగా శానవశానల గూల్చి' సేనాసమూహముల దెల్పుటకు సేనలకు వర్ణక్రమ భంగము. 'కదసి యాదవులును కాటార్ల నరకు' భందస్సు కొరకు కటారి పొడుగై నది. 'నరచూడ వగ దళము శాన యున్నదియు' చాల యనుటకు. 'మొదైనరాగాలు మెరసాడసాగె' మెరసి + ఆడు. అవతల పైడికం టదిరిపడి లేచె' పైడికంటి + అదిరిపడి. 'తగనొప్ప వాదాలు త్రవ్వించి యప్పుడు' ఓదములనుటకు. 'ఘనగుంపుగా నున్న గడ్డపై బడెను' పొదలు దూరాదాద పొంచుండ సాగె' 'పన్తి మేమిటికని వగజెందువారు' కనకపువ్వుల దట్టి కాసెగా గట్టి' కాలిదళములు కదిపె కనకపొడి రాలి' 'వితగా శిరమందు వీరజడ యల్లి' రాకట్టు ఉంగరాల రత్న కడియాల' 'పాదకానుక పెట్టి పంతమీదేర్చి' 'ఏకాండమున గొల్లె నెంపిది రాజు' 'కలవరపడి యంత ఘనవాల నేనె' ఘనమగువారి. వారోవా యను శబ్దమును తెలంగాణమున వల వలలో యుదురు. 'అగ్రుడై పోచయ్య యశ్వంబు నెక్కి' అగ్రహియై యనుటకు. 'ఎడపక వగతుర ఎదములు వగుల' ఎదలనుటకు. 'అవుపై జెలరేగి హాగ్రులై మండి' '.....కొని ఏకపొగడుచు గొండనేనెదవు' నిరంతరము పొగడుచు ననుటకు. 'మూస్త తెరచుచు వత్తు మురిపెమే లేక' 'గోలెలు దొలిపించి పాలు బోయినై' 'మండిన చేలెల్ల పరిజేన్తి మంట్రి' 'కడుపెద్ద ధరియించి గండపెండెములు' గండ పెండేరములనుటకు. వలవక్ష మొనరించి వసుదేశ్వరుండు' పక్షపాత మనుటకు.

'దేశింగురాజు కథలో' 'ఘనగుట్టము' వంటి మిశ్రసమాసములును ఎక్కుక, కోళ్ళ (కొల్లగొట్టట), ఒళ్లకు (ఒడలికి) వంటి వ్యావృత్తి రూపములును కలవు. 'బొమ్మిలి పదము'లో తయారుగన్నండి, భేటికిరన్నండి, తెన్నండి వంటి పదములు తయారు గండు, భేటికిరండు, తెండు అనుటకు మారుగా వాడబడినవి. 'తన కోడిని నవరించి తాయిగ విడిచేను' స్థాయిశబ్దమున కిది జానపదరూపమై యుండును. గొల్లెన, భల్లెన. నవ్వులనుటకు మారుగా ఘల్లెనవ్వులు అనినాడు. ఉల్లాయ,

ఉలుపా (కానుక) శబ్దమునకు వ్యావహారిక రూపము. 'కోరుపులి' కోరాడుపులి యనియో కోరపులి యనియో లేదా కోలుపులియో తెలియదు. 'గుండుమందు పేసీ యపుడు గెట్టన చేసీరి' ఘట్టన శబ్దము గట్టన, గెట్టనగా మారియుండును. 'అలంగారము యెక్కినారు భేరి త్రీలు దా' 'అలంగము' శబ్దము అలంగారముగా మారినది. అలంగ మనగా వప్రము లేదా కోట ప్రాకారపుగోడకు మట్టిచేతగాని రాళ్లచేతగాని ఏర్పరుప బడిన కొఱుడు. 'రవిడిగుండ్లు దొరలించినారు భేరిత్రీలు దా' శత్రువులపై కోటమీదనుండి దొరలించెడు గుండ్లు. రావడి, హావడియనగా ఉపద్రవము. ఉపద్రవము కలిగించు నట్టివి రావడి గుండ్లు. రావడిగుండ్లు రవిడి గుండైనవి. బొబ్బలి పదము సినలైన జానపద గేయము. కనుక దీనిలో నధికముగా వ్యావహారిక ప్రయోగములున్నవి. భాష యంతయు వ్యావహారికమే కనుక ఉదాహరించుట యనవసరము. 'తా' ననుటకు 'బారాకోడి దా' యని పదము చెప్పి భిక్షమై త్రైదావా రుపయోగించు మాటలే ఇందున్నవి.

'పెద్దాపురము కోడిపందెము'ల పదము. జానపదులనుండి యుద్ధరింపబడి సంస్కరింపబడినది. పూలకోడిని సింగారించునప్పుడు 'పాతికవరాల్చంగుగొలుసు కాలిక పెట్టారు, ఆర్లకు అయినా బంగారపు రేకులు పొడిగారు' అని చెప్పబడినది. ఆరె లనుటకు ఆర్లనినాడు జానపద కవి. ఆరె యనగా కోడి కాలిక వెనుక భాగమున నుండు ఒంటి గోరు. 'బంగారు తిమ్మరాజు' కథలో 'మోశీదిద్య' యను పద మొకటి కలదు ఇది మోడి శబ్దమునకు వ్యావహారిక రూపము, గణికాదులు మొగ్గవారి కాలిక నమీపమందుంచిన వస్తువునులేవనెత్తుటను మోడియందురు. తెలంగాణమున మోడి పెట్టుకొనుట యనగా పోటీ పెట్టుకొనుట. ఇది పందెము, పోటీ అను అర్థములలో వాడబడును.

'శాంతగోవిందనామము'లందు 'అవతలకు పోనేల - ఆరట్లుపడనేల' యని కలదు. ఆరడి, ఆరళ్ళు ఆరట్లుగా మారియుండును. త్రీల పాటలన్నియు పాధారణముగా వ్యావహారికభాషయందుండును. పాడుకొనునప్పుడు శబ్దములు, దీర్ఘములు హ్రస్వములై హ్రస్వములు దీర్ఘములై ఎగుడుదిగుడు లగుచుండును అయీ ప్రకరణములందుదాహరింపబడిన పాటలను చూచినచో వాని భాషాన్వరూప మేర్పడగలదు.

'సీత గడియ'లో 'వొంటొంటి చినుకుతే వక చెంబు' యని వని కలదు.

‘లంకాయాగము’ పాటలో ఇంద్రజిత్తు అంజనేయుని ‘ఏనూరు జంబుజి ఏక గొలుసుల వేసి కట్టిన కంబములకు’ — ఏకగొలుసు వైరి సమాసము. జంబుజి యన నేమిదో? ‘కునకము దెచ్చి వెదురుబద్దను తిన్నగా గట్టితేను-అంతకంతకు జవుకు అధికమౌనేగాని ఎన్నిటికి తిన్నబడదు’ జవుకన పంకరయని యర్థము కాబోలు. ‘సుందరకాండ పదము’లో ‘వేగుమానంబయ్యె యెల్లలోకములూ’ అని కలదు. వేకువ శబ్దమునకు మారుగా జానపదగేయములందు తరచుగా వేగుమానంబయ్యె నను వ్యావహారికప్రయోగము కాననగును ‘కుశలాయకము’లో రావణుని వర్ణనమున ‘ఎంతయిన వారలకు ఎట్టికొట్టము చెప్పి, ఇంట కట్టగజేసెదండి రాక్షసు’డని చెప్పబడెను. వెట్టియే ఎట్టిగామారెను. దానికి ఊతగా కొట్టము చేరెను. అన్నము గిన్నము, పాలుగీలవలె వెట్టికొట్టము పుట్టినది. ‘కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము’న ‘పండిన చేను పసులు మేసితే, కేవులు గట్లు మేసున చెవును’ యని కలదు. ‘కుశలవ యుద్ధము’న యాగాశ్వమున కెదురుగా ‘హరియప్పనములు ఇచ్చెడివారు’ ండిరట. హర్యర్పణ మను మాట హరియప్పనముగా మారినది. దీనినే తెలంగాణమున హరెప్పనాలు, అరెప్పనాలందురు. ‘రామకథా సుధార్ణవము’న రామునితో సీతనుగూర్చి చుప్పనాతి ‘కొంఠాలిన దుర్లక్షణి జానకి కొరగాదది సీకనెను. తైవకవి ప్రయోగమట్లు జానపదుని నోట దుర్లక్షణి పదము చక్కగా భాసించినది. మాయామృగమును బట్టుటకై రాముడు ‘అప్పుడు రాముడు రొడ్డగప్పుకొని చప్పుడు గాకుండ, వ్రేళ్లు నేలపై మోపి నడచుచును వెనుక దిరిగి నిల్చె’ను. వేటాడువారు మృగమున కగపడకుండుటకై రొడ్డ (కనవు, బురద) కప్పుకొందురు.

‘శతకంఠరామాయణము’న ‘ద్వాదశామడ పొడవు ద్వాదశామడ నిడుపు అందముగ విలసిల్లు అయోధ్యపురము’ కలదు. ‘సీతాకల్యాణము’ పాటలో సీతమ్మ ‘కిరపలుకుల బాల’ యని వర్ణింపబడెను. చిలుకపలుకు లనుట కిది తైరినమాసము. ‘నలచరిత్రపదము’లో తనభార్య ‘కలశ చేకొని జల బోయంగ’ భీముడు నలుని పాదములు గడిగెను. సాధారణముగా జానపదగేయములందు శివకవి ప్రయోగములవలె తత్సమశబ్దములు విభక్తులు చేర్చకయే వాడుట కలదు. ‘పచ్చి పతనమునకు బహుగట్టివాడ’ బహుమంచి శబ్దమిది. ‘విరాటపర్వాంతర్గత కీచకవధ’లో గుఱ్ఱములు కాకునని కొంచె సహదేవు’ అని కలదు. ప్రథమావిభక్తి ప్రత్యయలోపము. విభక్తిప్రత్యయములు లేకయే జానపదగేయములందు సహదేవు, రాము, కంను, విభీషణు, హనుమంతు, శబ్దములు ప్రయోగింపబడును. కీచకుని’ మల్లె తైలముతోన

మరి నలుగురెట్టి, నూగంది గంధమున అటకల్లు గాచి' మజ్జన మాడించిరి. అటకలి (నలుగుపిండి) అటకల్లుగా మారినది. 'బంగారు తరికోళ్ళ పద్మమంచాము' తఱిమైన శబ్దము తరి యైనది. 'శ్రీకృష్ణజననము' పాటలో 'భూతకికి కబరంపెనూ అప్పుడా భూతకి చనుదెంచెనూ' పూతన శబ్దము జానపదుల నోట భూతకియైనది. 'గుమ్మడు పాటలో'లో 'పడక బ్రాహ్మణ పేషమున నే బలి వడిగితి దానమిమ్మని' వడుగు పడకగా మారినది. ఉపనయనమును పడకలగ్న మందురు. 'గయోపాఖ్యానము జంగం కథ'లో 'గానలోయడిపు డింతటి శాబ్దిబానిస విదమేమో' ప్రతిజ్ఞ యనుటకు శాబ్ది శాబ్దము వాడినాడు. శపథశబ్ద మిట్లు మారెను గాబోలు. 'తిరుమంత్రము పాట'లో బోగముది ఈటిసాని! యనబడెను. ఇది 'వీటిసాని' శబ్దము కావచ్చును. 'ఏకాదశీమాహాత్యమున' సమస్త ప్రదేశములనుటకు 'సర్వబోలు' లనినాడు.

'శ్రీవరాహావతార చరిత్రము'న 'నాలుగు వందల ఏపుల తోటి' నేటకు బయలుదేరిరి. వేది కుక్క) శబ్దము ఏపి, ఏపులుగా మారినది. 'జోడు కోరలు వోడేకు నన్నడు' పడివేయుట. మృగజంతువు, సత్తయేడు లోకములు, రణయుద్ధం వంటి పదములున్నవి. పాపమృలింగము వంది నెదుర్కొని బల్లెముతో 'రెండుమూడు చణుకులు చఱికింది, నాలుగైదు హోలెల్లు చూపింది' హోలెయన (దావూ) పట్టు కావచ్చును. 'దక్షిని యజ్ఞము'న బాగుగా పాటబాడెడువారనుటకు సత్పాటకులని కలదు. ఇంకను నెలనెల పడుట, దంతుల్లు బట్టుట వంటి శబ్దము లున్నవి. 'గంగా వివాహమున' నవరత్నగద్దె, మూలదుంప, వృషభరెక్కెము, మలివకొంపవంటి సమాసములు పెక్కులున్నవి. 'శ్రీయాళమహారాజు చరిత్ర జంగం కథ'లో పుర వర్ణనమున 'వాటముగా ఫలతోటలు గలవు దీటుగ అనగరిన్' అని కలదు. 'శ్రీయాళరాజు చరిత్ర పదము'లో దళకలలని కలదు. 'భల్లాజిరాయ చరిత్రము'న వల్లుకు (ఒడలికి) తప్పితము, ఒప్పితము వంటి వ్యావహారిక పదము లున్నవి. 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'లో దైత్యమూకలు బహులము. 'చిరతని తెప్పోత్సవ వోడపాట'లో విభవంబుతో వారు వెడలి రాగాను, తాకనా య్మందుగా టంపరంబుగను, పీకతో నడవగా విజ్జవీగుచును తాకనాలు టంపరంబుగ అనగా నేమో! 'వందిమాగధురెల్ల పసి మీరగాను' ఈ పాటలో కూద్రాదుల సంభాషణము నిజమైన జానపదుల భాష. ఈ గేయ మంతయు జానపదభాష కుదాసారణముగా జూపవచ్చును.

1. ఈటిసాని = వీటిసాని పురసుదృశ్య సమరచేష్టికం స్మరామి (భానుకవి) పుర ప్రి = వేళ్య.

‘బాలనాగమ్మ కథ’లో ‘వాహనలీంద్రులు కొన్ని పెద్దనమ్మా’ చలివందిరి, చలి వేందిర శబ్దములు సలీంద్రగా మారినవి. పొక్కలి = మూడు రాళ్లు పెట్టిన పొయ్యి పొక్కిలి యైనది. సంతానము లేదని తెలిసికొని భూలక్ష్మి ‘కుప్పటంబువలె కూలె నమ్మాలారా’ కుప్పట మేమిటి? ‘తంగెడు మల్లెలు చేత విరుచుకొని, బాలనాగునె రెండు సందించె’ మల్లెలను పదము బరికలు (బరిగెలు) అనుటకు మారుగా వాడబడినది. ‘అకె జయిరి ఆవొ మన్నడయ్య’ ఫక్తరు కుక్కను బయిరి యని పిలిచెనట. భైరవ శబ్దము బయిరిగా మారినది. ‘దాని మెడకు కొనవం గట్టెను’ కుక్క మెడకు గట్టెడు వంతె కట్టె కాబోలు. ‘కమ్మవారి పణతి వసల బాలరాజుకథ’ లో ‘ఎంతమాత్రము తీయవచ్చినారు’ కొనవచ్చినారని యర్థము. ‘లక్ష్మమ్మ కథ’లో పోబిడి (పోబడి = జాడ) కరుగుల బిందెలు ధనపు బిందెలు కలపు, కరుకులనగా రూకలు. ‘నోటి గామిడి చేతను అమ్మయ్య’ తెలంగాణమున ‘నోటిగాయి’ యందురు. గామిడి యనగా శ్రేష్ఠము. ఈ యర్థము పొసగునా? లేక గాంభీర్యమును శబ్దము గామిడిగా మారెనా? ‘సన్యాసమ్మ కథ’లో బాలక శబ్దము వలెనే ‘బాలకి’ శబ్దము ప్రయోగింప బడినది. చిన్నపిల్ల యనుటకు ‘చినదాయి’ వాడబడినది ‘చెంచన్నకు ఋణము విప్పలేదు’ నివాహము కాలేదని యర్థము. ‘మూనాలు’ మూడు నాళ్లనుటకు. ‘ముకుత’ (ముగుద) ముగ్ధ కాబోలు. ‘పాపమ్మ పేరంటాలమ్మ కథ’లో తలచూర సాన్నము శిరస్సైన మనుటకు వాడబడినది. ‘ఎరుకల నాంచారి కథ’లో ‘వడిగల నీ గుఱ్ఱంబు సుడితోటి గలదు నర్కారిబాబు’ నుడి, సూడి, చూడి శబ్దమునకు వికృతరూపము. తెలంగాణమున సూడియందురు. ‘వందూము పసువచ్చట పట్టువేళారు’ పట్టువేయుట యనగా మ్రుగ్గు వేయుట. ఇది నిఘంటువుల కెక్కలేదు. దేవతల నారాధించునప్పుడు పసుపుకుంకుమలతో పట్టువేయుదురు. ‘వీరరాజమ్మ కథ’లో ‘దొండ్రాంగి ముందా వె దుష్టరాలవె రాజమ్మ’ దొండ్రాంగి యనగా తెలంగాణమున గయ్యాళి యని యర్థము. అదే దొండ్రాంగిగా వాడబడినది. ‘రొజ్జగారి ఇచ్చట వీచుచున్నది నాయన’ చలిగాలి యని యర్థము.

‘కాంభోజరాజు కథ’లో బ్రాహ్మణుడు రాజగారిని ‘స్వయంపాకము ఇప్పు డీయ్యము పదవర్తి ఇప్పుడియ్యము’ అనెను. సదావృత్తి (బైరాగులు లోనగువారి కిచ్చెడు వంటసామగ్రి) శబ్దము సదావృత్తిగా మారినది. మాణిక్యాలదేవిని ‘శరాబంది కావ’లో నుంచిరి. చెర మరియు బందిఖానా శబ్దములు కలిసి ‘కత్తివాకు’ వలె

శరాబందికాన యైనది. తల్లి చెరలో నుండగా పుట్టినవాడగుటచే శరాబంది పేరు కలిగెను. ఇటువంటివే క్షత్రియ గొడుగు (చక్రము గొడుగు) మ బారాపన్నెండు శబ్దములు. 'గాంధారి కథ'లో పద్యగంధి సంతానార్థమై నోయ నోములున్న పట్టరాని వ్రతాలున్న పట్టెను' నోచరాని యనుటకు నోయ్యరాని వాడనిదెను. ఈ ప్రయోగము మహాబూతునగరం మండలమున కాననా 'కచ్చపాల' కక్షపాలశబ్దమునకు వికృతి. 'జోడాలవారు' వార్తావాహు అర్థములో వాడబడినది. జోడంగి యనగా పరుగెత్తెడు కుక్క. జోడన అశ్చ విశేషము. 'కలికి గాంధారిపేళ' యనుమాట జానపదులు తరచుగా వాడె నడిరేయి యని యర్థము. గాంధారము, గాంధర్వమునగా దిననవ్రతమునా అర్థము కలదు. కలికి యేమిటో? 'మల్లబాటు' తిరుగుబాటునుటకు వాడబడి 'మోచేత మోకాట కుండి' క్రుమ్మియనుటకు. 'వాండ్ల ఆవణీవాలు పోయి' 'వై నడిచేను' వైశము శబ్దమునకు జానపద రూపమేమో! 'కోసమాట లాడే కారెడ్డము కారొడ్డెము లనుటకు. 'దూసుకొనుట' పారిపోవుట యని యర్థ 'పోయి' చాలనుటకు తెలంగాణమున వాడుకలో నున్నది. 'కుందాయి పి కుంద పోటులు కావచ్చును. కుంద యనగా తుపాకి మడమ. పుండ్లకు 'య దోమ యీచి పుట్టకుండ' ఈపు పురుగు. తెలంగాణమున ఈపి యందురు. యనగా పుండులో పుట్టెడు పాచి. 'గవిడి' గవను శబ్దమునకు జానపదరూప: తెరలనుటకు 'గోడ సరాల'ను పదము వాడబడినది. 'పట్నం బిగ్గంపాడు అయి: పూర్తిగా నాశనమైన దనుటకును పారిపోవుటకును తెలంగాణమున బె పాడందురు. 'మన కేమన్న కామాటీలు వున్నారా' కామాటమనగా మోటు: బొంబాయిలో నున్న తెలుగు కూలీలకు కామాటీలవియు, వారుండు వాడకు కామ పురమనియు పేర్లు. 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట' లో 'సీమంత గజా సీమంతమప్పుడు పెట్టెడు గాజులు.

'పారింగధర చరిత్ర-కారదవరుస'లో 'కొత్తు గజిమాడగాను మ్రొక్కేరు 'గండబండపై గూర్చుండ బెట్టి' గండశిల లనుటకు. 'అగపు సేయకుం డనుచు వేదంగ' ఆలస్యమనుటకు.

'కాలజ్ఞానతత్వము'లందు పద్యగిన్నె, నిర్భయలు, వప్తిరి, ఇప్తిరి, కాప్తి పట్టుతనంబుది వంటి రూపములు కాననగును. 'శుద్ధనిర్గుణతత్వకందార్థ దరుషండు దీన్ని, వీసానికి, లేదనేటట్టు, హుళ్లక్కె, దీన్నె, చేప్తిని, కనుక్కొర

లేందో (లేందగు), కూకుడు వేరు (కూకటివేరు), రెండోది, మానుకోనుండడు, తలపో నై, ఇ స్త్రీ, దయవ స్త్రీ, బుద్ధికి, చెల్లు, కోనేల్లు, సరిపడ్డది, ఎల్లు, సాటువలు (చాటువులు) చౌరంగ, పౌరంగ (సవరముగా) లోతంచెంచి, సాధనాని (సాధనయని) దీనందుండెడివంటి పదములు కొల్లలుగా నున్నవి. 'తారకామృత సారిము'న దృశ్యచిన్నైలు, మూత్రకొంప, నరశల్యములు (నరములు మరియు శల్యములని)వంటి సమాసములును, 'వేదశాస్త్ర పురాణ కావల మీదనుండే బోధ దెలిసె' వంటి విభక్తి ప్రత్యయములు లేని ప్రయోగములును గలవు. 'వేదాంత కుచ్చెల కథ'లో 'ఎంచగడ్డములు పెంచినగాని' యని కలదు. 'ఏగంటివారి పదనము' లందు 'యిరేకుల పూవు తుమ్మెదా, అది వెలుగును జగమెల్ల తుమ్మెదా, నద్దూరు నడుగావె తుమ్మెదా, పువ్వు సద్యజూపు నీకు తుమ్మెదా' యవికలదు. సద్యః అనుటకు విభక్తి ప్రత్యయములేని ప్రయోగమిది. 'యవ్వన మందవె తుమ్మెద, బహుపువ్వుల వాసనె తుమ్మెదా, క్రొవ్వి నీవెరుగావె తుమ్మెదా నీకు నివ్వినేరము లేదు తుమ్మెదా', 'బహుపువ్వులు బహుమంచి వంటి సమాసము.

'ఎల్ల మృతకథ'లో 'ధర్మచెలమ'దోడించిరట. ఈ యుదాహరణములన్నియు కేవలము నామమాత్రమునకే. ఇట్టి వ్యావహారికరూపములు వ్యాకరణవిరుద్ధ ప్రయోగములు జానపద గేయములం దంతట నుండును. వాని నన్నింటిని పేర్కొనుటకు స్థలము చాలదు. స్థాలీపులాకన్యాయమున గ్రహింపవలసినదే.

అలంకారములు

భాషకు అలంకారములు మెరుగులు దిద్దును. అవి 'కవిశాలతాంగికి హర కటకకంకజాదులక్రియ నలంకరణకరణపరిణతులచే నలంకారభావమొందు'ను¹. కవిశాకళ పెరిగిన కొలది యలంకారముల సంఖ్య పెరుగుచున్నది. అదికవు లధికముగా నలంకారముల జోలికి పోలేదు. నిర్మలమై, నిరలంకారమై యాత్మప్రేరేతమైన మనోవిన్యాసప్రాబల్యమే యధికముగా గల పూర్వుల కపిత్యము సరళముగా నుండుటచే ప్రజలకు తొందరగా గ్రాహ్యమగుట మన మెరుగుదుము. ఇటులని వారెట్టి యలంకారములను వాడలేదని నా యభిప్రాయము కాదు. కొన్ని యలంకారములు సహజముగా నుండును. మరికొన్ని తెచ్చి పెట్టుకొనినవిగా నుండును. పూర్వులు ప్రయోగించిన యలంకారములు సాధారణముగా సహజమగు నలంకారములు. అవి యా మాటలందే యుండునట్టివి. అల్లాంకారములందు ఉపమ, రూపకము, దృష్టాంతము వంటి యలంకారములు

1. కావ్యాలంకార సంగ్రహము.

మనకు తెలియకుండగనే నిత్యవ్యవహారమున మనచే వాడబడుచుండును. 'ఎందుకట్లుల కాకివలె నరచుచున్నా'నను సాధారణ వాక్యమున నలంకారము గలదు.

కనుక నిట్టి సహజాలంకారము లాదికవులు వాడినటులే జానపదులును తమ నిత్యజీవితమందు సంఘటనలునట్టి ఉపమ, రూపక, సహజోక్తి, దృష్టాంతాది సహజాలంకారములు వాడియున్నారు. శబ్దాలంకారప్రయోగము జానపదులందు చాల తక్కువ. ఎక్కడనో వారికి తెలియకుండ వడిన పదములు తప్ప వారు కావలెనని పట్టుబట్టి శబ్దాలంకారములను ప్రయోగింపరు. అందమగు స్త్రీకి నొసట తిలకమువలె, కొవ్వులో నొక బంతిపూవువలె, ముక్కునకు ముక్కురవలె, చెవులకు పోగులవలె నీ సహజాలంకారములు జానపదగేయసాహిత్యమునకు శోభను గూర్చునట్టివి. ముత్యాల కంఠసరులు, కేయరముల వంటి భూషణములు జానపదుల కుండనటులే వారి భాషయందు గేయములందును అపురూపములగు నలంకారము లుండవు. అలంకారములట్లు ఉక్తివైచిత్రీ కూడ భాషా సౌందర్యమునకు, వికాసమునకు దోహద మొనగునట్టిది. వ్యంగ్యవైభవాదులతో పాటు సూటిగా చక్కగా చెప్పుటకూడ నుక్తివిశేషమే. ఇట్టి ఉక్తివిశేషములుగూడ జానపద గేయములందుండును. జానపదగేయములందుండు అలంకారములతో పాటు వారి ఉక్తివైచిత్రీని గూడ దిశ్మాత్రముగ ప్రదర్శింతును.

'పల్నాటి వీరచరిత్రము'న 'వీరిపొత్తుచేయుట చెల్లును కాని-అట్లు పొత్తిచ్చుట అది వీరి గాదు' గంభీరార్థము నలతిమాటలందు పొదివి చెప్పుట కుదాహరణము. నలగాముడు నాయకురాలికి రాచకార్యముల జెప్పనప్పుడాడినమాటల మూల్యములు.

'కొంచవు పజియైన కొట్టెడు కొరకు, మనమైన దండమె కావలెగాని, కూడదు నన్నని కోరిల గొట్టి, తప్పెనా తమకావ దరముక వచ్చు, హెచ్చైన బలముతో నేగుట వీరి, మరణమైన జాలు మంచిది యంచు, తగ దెంపొనర్తురు దారిద్ర్యయుతులు' సూటియగు మాటలు; చక్కని దృష్టాంతములు.

'కుమ్మ రామునుండు కుటిలక గచ్చ, పలము వేసిన భండవటలంబు పగిలి, పెంకులై పడ్డట్లు పెను కంపమొంది, విడిబడి యేనుగుల్ వీధుల బార' 'బాల్కడనని నమ్ము బానిస వల్లదు, చిన్నమిడియమందు చెడునె కారంబు.'

బాలుడు యుద్ధమునకేగునని బతమ్మ శోకించునప్పు డాడినమాటలు.

‘వేములు పూసెను వేములు కానె, కడసారి ఫలములు కాకులకాయె, మనుజు రక్షణ లేని మల్లెపూదోట, వడి చూరపోయిన వడువయ్యె దండ్రీ, జల ముడుగుపెనముపై చల్లిన భంగి, కప్పిన కుంపటి గాల్చిన రీతి, అణగిన వగపెల్లె అధికమై పొరలె, నీడ నివాసంబు నిలిచి కన్నట్లు, వడ్లలో వజ్రంబు వడిగన్నమాడ్కి, గుడి జొచ్చి దేవు గన్గొనిన విదంబు, కంటిని పుక్కుడ కాంతతో నిన్ను, తాడెక్కు పురుషుని తల్లికి అట్లె, గడమీద నాడు కర్కశుని తల్లికిని, కూరుని తల్లికి సుఖమేమి లేదు;’

బాలుడు వారకాంతను దూలనాడునప్పు డన్నమాటలు. ‘ఇంటిలో భోజనం బిచ్చకు రాక, వరుల యెంగిలి కానపడితిని గాదె.’

శ్యామాంగి పురుషుల నమ్మగూడదని పలుకునప్పటి మాటలు. ‘వడ్డాగ్రముల యందు వట్టుకవ్రేలు, జలబిందుతతివలె చలనంబునొందు, మనసొక చందంబు మాటొకతీరు’.

స్వాభావికమగు ఉపమానములకు ‘చెట్టెక్కి ఫలమును చేనంటి చూచి, వేగమే దిగి రాత వేసినట్లగును’ ‘పిడ్లు చిన్నది కాదె భేదించు కొండ, చిన్న మిర్యమునందు చెడునె కారంబు, మనకపాలము తెక్కి కాకనొందించు, మానక నోరంత మండును లెప్ప’.

‘గాడి పీపునపెల్లె గ్రక్కున అలుగు, మొగలి పూభంగిని మొనచంద మమర’ వంటివి యుదాహరణములు.

‘ఎద్దు క్రొవ్వి ఆబోతుపై రంకె వేసిన చందమున’

‘తెరగొప్ప నెలుగుచే దెబ్బలు బిడియు, వెనుక మంగలముకు వెరచినయట్లు’

‘నెట్టన పోయిన నీళ్లకు కట్ట, గట్ట నూపించిన గతి గాదె యిప్పుడు’

కాటమరాజు కథయందీట్టి అలంకారము లింకను సహజ సుందరముగా నున్నవి.

‘ఆకు లన్నియు బండి యామర్రీ మీద, వడిజేసి నుడిగాలి నుడిసినయపుడు. కారాకు దుల్లిన కైవడితోను’ ‘అందింబుగా వెదురాకు చందమున, తిరుమణి తిరుచూర్లము దిద్దిరి తోడ’ ‘కందుకింబున గోరె కాంతిలో నెగసి’ ‘పెక్కు ముంగినలకి పేర్దేశేపుండు, సాహసంబున బోలుగదాని నాపు’ ‘బాతుపై నెగనేటి బైరవు వలెను’ ‘ఏటికి మత్స్యంబు లెదురెక్కినట్లు’ ‘పెరులతో బాకు లెంతలేసినను-నాటనోపున యవి నలియునుగాక’ ‘పూని దీపము నూచి పూనకమ లెల్ల-మలువ వచ్చియో దిందు మలగునా యెట్లు’ ‘కడనంబు కేగిన కాటి గుట్టలు-చెదరక జగదంబు నేయంగ గలవె’ ‘సర్రాపుల కడుపు నాణ్యంబెయైన-గుర్రంపు బొజాతో గూడంగ గలవె’ ‘బూరుగు తానెంత పొడుగు బెరిగినను-చందనముతో వది సరితూగగలదె’ ‘యెలమి జీలుగుచెట్టదెంత లావైన-నల మేడ కంబాల నాచంగ గలదె, పాములు బారలు వదిసూరులైన - విష్ణువాహనముతో వివదింప గలవె, యెలమి దూడికొండ లెంత పునమైన-సనలంబు నొకయింక యణవంగ, గలవె, మద్దియించి

యన్నట్టి మత్తేభములును-బొదలి సింహముగూడి పోరంగ గలపె' 'ఉప్పెన కడులునే ఉడుత చప్పుడుకు' 'కాకరకాయలు కడు పెద్దకాగ-చేదెక్కు-వవునట్లు చెలగె నీగుణము' 'చల్లని నీళ్లును సంధ్రముదాక-మెల్లనే పారును మితిమీరి లేకి' 'గోంధ్రకప్పకు నోరు గొప్పది లేద' 'ప్రతిగింజవలె పండ్లు దెంచెదవు - నూతిలో కప్పవలె గాఢించేవు' 'మనగోరువారికి మరుగంతె కాని-చనిపోవువారికి చాటు లేమిటికి' 'కినురెప్ప గోల్పోక కను మోసమగునే'

'దేశింగురాజు కథ'లో యుద్ధరంగమున గాయపడిన రక్తసిక్తాంగులను 'పూచిన మోడుగ చెట్టురీతి తన పొటద్దుండుట'చే నని వర్ణించినాడు. సహజము మరియు నౌచితీవంతమగు ఉపమానమిది. 'బొబ్బిలిపదము'లో వెంగళ్రాయుని యొడలంతట తుపాకి గుండ్లు నాటగా 'చూరు నీళ్ల లాగున రక్తము కారుతున్నది' యని వర్ణింపబడెను. చూరునుండి పెక్కు నీటిధారలు పడినట్లే తుపాకిగుండ్లచే భేదించబడిన వెంగళ్రాయుని శరీరమునుండి కూడ అటులనే పెక్కు నెత్తుటి ధారలు పడుచుండెనని భావము. 'ఆరెమరాటీల కథ'లో క్రొత్తగా కట్టిన పట్టణమును వర్ణించునప్పుడు 'పగలు చూచిన పట్నం మల్లె పూచినట్లు, రేయి చూచిన పట్నము రేల పూచిన'ట్లుండెనట.

'కంసల్య బై కలు'పదములో 'గోరీకళ్యాణ పాట' శీర్షికతోనున్న సీతమ్మ వర్ణనమున 'సిళ్లలో ముత్యము విలిచివున్నట్లు-నెలక సీతమ్మాకు రెండాయె నెలలు-పాలలో పగడము ప్రబలియున్నట్లు పణితి సీతమ్మకు పావన్నచూలు' అని చక్కని ఉపమానము పొందుపరిచినది. 'సీత గడియ' పాటలో 'ఆడవారి కోపంబు ఎట్టిదో యనుచు - మళ్ళి (తిరిగి) పరుండెను రవివంశజుండు, అగ్గి చెంగట వెన్న ఎంతతడ వాగునో, ఆడవారి కోపము అట్టిదేయనుచు, శీఘ్రమ కలిపెను శ్రీలక్ష్మీయంత' 'సీతమ్మవారి వసంతం' పాటలో సీతమ్మ శ్రీరామునిపై వసంతము పోసి 'పంజరంలో చిలుక పారిన భంగి' పారి పోయె నట. 'సీతాదేవి వామనగుంటలాడు పాట'లో ఆట ముగిసినతరువాత శ్రీరాముడు సీతమ్మతో 'అఖిలబ్రహ్మాండములె ఆటవీరములు, పరిమధరత్నముచేత ప్రజల రక్షించుటే వనిది డిబ్బిలు, నఖియ నీతో ఆట నేడు సంభ్రమ మాయెనే' యనెను. 'సీతాదేవి ఆనవాలు' లో శ్రీరామచంద్రుని పాదపద్మముల నొత్తుచు సీతమ్మ అలసిపోయెను. అప్పుడు 'చిట్టి ముత్యములు చిలికించినట్లు సీత నీరిమేనెల్ల చెమటలా బోనె'నట. 'లంకాయాగము పాట'లో లక్ష్మణుడు మూర్ఛపోయినప్పుడు శ్రీరాముడు 'ఉప్పుకోనము వచ్చి సుగ్రీవుడా నేను కిప్పురము గోలుపోతి-అలికోనము వచ్చి జాంబవా నేనివుడు అనుజాణ్ణి గోలుపోతి' నని విలపించెను. 'శ్రీరామవట్టాభిషేకము'న గద్దెపైనున్న సీతారాములు 'అల్లకొని

తామరలు నల్ల గలవల్లు- అల్లిల్లిగ బూసి వెల్లిగొన్నట్లు, కీరకన్యక చుట్టు వారాశిలోను[॥] కోరకింతామరలు బూసినాయట్లు, మేఘములవద్ద యా మేలైన నెమలి, కడుపులు గొనవచ్చి కమ్మికున్నట్లు, ఇంద్రసేనలు పోగులు బోసినట్లు[॥] ఉండిరట. రామచంద్రుని నీలవర్ణము సీతమ్మ పసిడి మెరిపులు శ్రీలెంత చక్కగా పెట్టించినారీ పాటయిండు!

‘లక్ష్మణదేవర నవ్వు’^౯ పాదములపైనున్న లక్ష్మణుని లేవదీసి శ్రీరాముడు ‘చంద్రుడు లేని రాత్రి యెట్టి దటబోలు, తమ్ముడా సీవులేని సభ యట్లుబోలు, దీపమ్ము లేనిట్లు యెట్టి దటబోలు, తమ్ముడా సీవులేని సభ యట్లుబోలు, చిరుకలేని పంజర మెట్టి వటబోలు తమ్ముడా సీవులేని సభయట్లుబోలు’ననెను. ‘సీతాకల్యాణము పాట’లో సీత ‘కరిదంతముల బోలు కలికిసిక్కలది’యని వర్ణింపబడినది. ఇది క్రొత్త యువమానము. వరిపొట్టలతో పోల్చుట సాధారణము.

‘ఉషాన్వమున’ ఉషానిరుద్ధుల వివాహమును బాణాసురు డంగీకరించిన వార్త విన్న ఉషాకన్య ‘అకొన్న మనుజునకు అన్నంబు దొరికినట్లామె సంతోషమొందె, పేదకును లభించు పెన్నిది విఠంబునను వెలది సంతోషమందె, దగగొన్న మనుజునకు దాహంబు దొరికినటు తరుణి సంతోషమొందె, వడగొన్న నన్యంబు వాన దడిసినయట్లు వనిత సంతోషమందె’నట. ‘లక్ష్మీదేవి వర్ణనము’న ‘వచ్చి పసుపు దుమ్ము విరిచినగతి మేని చాయవంటిదీ’ ‘కందుకుండు లేని నిండు చందమామ దెగడు మొగము’ వంటి వర్ణనము లున్నవి. ‘శ్రీ వరాహావతార చరిత్రము’న ‘పిల్లన్నలింగము వరాహమూర్తితో యుద్ధమొనర్చి ‘పూచినట్టి తంగెడు చందమున-భూమియందు పడిపోయెను బంటు’. పూచిన మోదుగు, పూచిన తంగెడు వంటివి క్షతగాత్రులకు చక్కని యువమానములు కోటయ్యలింగము వరాహముపై నెక్కిపోరాడెను, అతడు దానిపైననే ప్రాణములు విడిచెను. వరాహము చనిపోయెను. ‘ఏనుగుమీద సింహము వలెను వడియున్న కేశేజరము’ లని యువమానము. ‘శ్రీయాళ మహారాజు చరిత్రము’ జంగం కథలో శివయోగి నరమాంసభోజన మడుగ శ్రీయాళరాజు ‘దారమ తెగిన గాలివడగ వలె తల్లడ ముండుచును’ బాధపడెను. ‘భళ్ళాణరాయ చరిత్రము’న చల్లమారేపి ఎంత పలుకరించినను పలుకని మిండజంగమును చూచి, ‘చలిది కూటిపై వెన్న చందమున నిలిచిన దీ విటు’ డనెను.

‘బాలనాగమ్మ కథ’లో సంతానము లేనివారి యిండ్లు ‘కందులు కొట్టిన కళ్ళ ముండురేమి, కాయలు గొట్టిన మామ లందురేమి’యని వర్ణింపబడినది. ‘కందులు గొట్టిన కళ్ళము’ సామెతగా పరిణమించినది. తక్కిన ధాన్యముల కళ్ళములందు కొన్ని

గింజలు మిగిలియుండును కాని కందులు గొట్టిన కళ్ళములో నొక గింజయైనను మిగులదు.

'కమ్మవారి పణతి పనల బాలరాజు కథ'లో వారువు రొకచో కూడియుండగా 'జోడు చంద్రులు పొడిచిన విధముండె'నట. 'లక్ష్మమ్మ కథ'లో చింతచే లక్ష్మమ్మ 'కుమ్మరివాము తగులుకున్న రీతి-గుమ్మడిపండ్ల కుళ్ళిన వందాన'కుమిలిపోవుచుండెనట. 'సన్యాసమ్మ కథలో'లో సన్యాసమ్మ 'ఓడ్డిరిగి వృక్షమూ గడ్డ పడినట్లు నిలుచున్న పాటున ధరణిపై నొరిగె'. సన్యాసమ్మ 'పేడ నెత్త బోవ నది 'తాబేలు వర్షాన తరలుచున్నదిగా ఆ పేడ, కప్పరాగున పేడ దాచెళ్ళుచుందీ ఆపేడ'. 'కాంభోజరాజు కథ'లో శరాబంది రాజిచ్చిన మందుచే కుప్పరోగికి రోగము కుదిరిపోయిన వ్రేళ్లు 'మోడుగ మొగ్గల రీతి ఆయె'నట. 'గాంధారి కథ'లో 'గాంధారి నానకము గడ్డగోరు వర్ణము'. ఇట్టి యువమాన మేరును వాడియుండలేదు. ఇటులనే 'గాంధారి వ్రేళ్ళేమి విల్లివినరుకాయలు'. పూర్వకవులు వ్రేళ్ళను పెనర కాయలతో పోల్చిరి. కాని విల్లిపినరుతో నెవ్వరును పోల్పరైరి. 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట'లో 'విభుని సౌఖ్యము లేని వెలది శృంగారంబు, అడవిలోవల నెఱుకొనట నుండు'నట.

'నారాయణ శతకము'లో 'ఎంత పాపాత్ముడైన మిము దలచి కృతకృత్యుడౌను పుడమి, నింత పరుసము పోకిన లోహంబు హేమమౌ నారాయణ'యని కలదు. 'రామ రామ శతకము'లో 'గాలిలోపల దీపము ఈ మట్టికాయంబు ఏవేళనో కీలులాడిన బొమ్మయు బడునట్లు నేలబడు రామరామ' యని కలదు. 'ఎల్లమ్మ కథ'లో పరకు రాముడు కోపముచే 'తాటాకు మంటవలె దరికొని మండె'నట.

జానపదులందిట్టి సహజాలంకారములు కొల్లలుగా ముందునని కొన్ని మాత్రమే యుదాహరించితిని. ఉత్త్రేక్షవంటి యలంకారములు గూడ జానపద గేయములందు లేకపోలేదు. అవి కొలదిగా నుండును. కొన్నింటిని ఆయాకథలు వర్ణించినప్పు యుదాహరించియే యున్నాను.

జాతీయములు, నానుడులు, మారుమూల పదములు.

క్రాంత శబ్దముల కల్పనము భాషావికాసమున కధికముగా దోడ్పడు వట్టి విషయము. మానవుని యవసరములు పెరిగినప్పుడు, సాంఘిక విషయము లందు మార్పులు సంభవించినప్పుడు, ఇతరులతో వ్యవహరించు సంబంధము లధికమైనప్పుడు, క్రాంత విషయములు దిగుమతియైనప్పుడు ఇదివరకున్న భాష

చాలదు. వానిగూర్చి మాటలాడవలసినప్పుడు, తమ భావములకు వాగ్రూప మీయ వలసినచ్చినప్పుడు, మానవుడు తన భాషయందు మరికొన్ని శబ్దములను కల్పించు కొనును. వ్యవహారము లేక 'సంబంధము చట్టుబంధాలు'లేక మానవుడు పరిపిత ప్రయోజనము గలవాడై కొండలయందు ఆడవులయందున్నప్పుడు వాని భాష పెరుగదు. ఉన్నభాష వానికిన్న యవసరములకు సరిపోవును. ప్రగతిశీలమగు జాతి తన భాషను కొంగ్రొత్త శబ్దకల్పనముచే పరిపుష్టము గావించుకొని భాషా వికాసమునకు దోహదము చేయును. ప్రతిభావంతుడగు కవి చేతిలో ననేకశబ్దము లవతరించును. ప్రవాహమున వానికి సాధుత్వమేర్పడి జాతీయసంపదగా మారును. ఈ నవీనశబ్దకల్పన మనునది కేవలము శిష్టుల సొత్తు మాత్రమే కాదు. భావవ్యక్తి కరణమునకు పూనుకొన్నవారి కందరకు సంబంధించినదే. జానపదకవిత్వమున గూడ నిట్టి క్రొత్త శబ్దముల కల్పనము చూడనగును. అట్టి శబ్దముల కొన్నింటి నుదాహరింతును. క్రొత్త శబ్దములతోపాటు భాషయొక్క జాతీయసంపద యనబడు మారుమూలపదములు, నానుడులు, జాతీయములు, మాండలికములు భాషా వికాసమునకు తోడ్పడును. సాధారణముగా నీసంపద యనువాదమునకు లొంగు నట్టిదికాదు. ఒకభాషయొక్క ప్రత్యేకత మరియొక భాషకు రాదనునది యిట్టివాని మూలముననే. ఈవిశేషము లన్యభాషానువాదములకు లొంగక తమ భాషా సహజత్వమునకును ప్రత్యేకతకును రూపుదిద్దును. ఇట్టి రూపములు వ్యావహారిక భాష నాశ్రయించి యధికముగా నుండును. అవియన్నియు జానపదగేయముల కెక్కి జానపదగేయకవిత్వము జాతీయకవిత్వముగా నీనలైన కవిత్వముగా భాసింపజేయుచున్నవి. అట్టి విశేషములను గూడ నిచ్చట పేర్కొందును.

శ్రీనాథకర్తృకమనబడు వల్నాటివీరచరిత్రమున నున్న శబ్దములు 'మగ తనంబున బట్టి మగకాశగట్టి'. మగకాశ యనునది వీరత్వమును దైర్యపైర్యములను పొరుషమును సూచించు శబ్దము. 'కూడి గుంపైయున్న గున్నయో చింతచెట్టు క్రిందికిలేదు శిఖర మంతయును, మూకంత వరిమడి మూలకు లేదు.' ఇవి తెలుగు జాతీయతను చాటునట్టి పలుకుబడులు. అన్యభాషానువాదములకు లోబడవు. 'అనిన నారణభట్ట నందరు జూచి' రణభట్టను శబ్దము రణమున రాయబారము నడుపు భట్టను సూచించుటకై కల్పింపబడినది కాబోలు. బొంగరము లాడవలదని తల్లి వారించునప్పుడు బాలచంద్రుడు తల్లికి ప్రతిపచనములు చెప్పుచు 'పూబోడి నాదేహ పోషణార్థంబు

పెట్టని కాపులపెట్టి దాచెద' వనెను. చక్కని జాతీయమిది. 'ఎంతో జాగ్రత్తగా నా దేహమును కాపాడెద'వని భావము. 'ముక్కుకు గానట్టి ముత్యంబు వలదు' తగని పని చేయుట వలదనుటకు. ఇటులే 'పగవని విస్తరించి కిన్నగును' వంటివి.

కాటమరాజు కథలో నిట్టి విశేషము లధికముగా నున్నవి. 'రథసంబుతో దండు రాగిడలగాను' రాగిల్ల ననుటకు. 'అచ్చాళి మూకతో నప్పు చేతెంచె' జంజాటము లేని యని యర్థము.

'పనిపడి గణిదీలు పుట్టింప నపుడు' ఇంకను 'సొరిది నెన్నిదివేల చొక్కపు చిల్పిమెలును,
'పురజేంప గదివాత పులి యున్నయట్లు' 'ఏతోసింది పారగా నెంపలిచెట్టు, పారకుండగ
నాచి వట్టంగ గలదె' 'యతిప్రాస యుండని యా కైతలేల, సుతిగూడి నడువని పొగను
పదమేల, పతిసూచి మెచ్చని బంటుతనమేల. ఇతరులు మెచ్చని ఈత సాధనమేల'
'పులి కడుపున గొడ్డె పుట్టు చందమున' 'ఊరకే చెప్పని ఒక్కపొద్దనగ'
'కవీమనంగుడు నున్నగల్లుగా జిదిమె' 'తిక్కన్న ఒడ్గాన తిరుతీవు లాది'
'కట్టుమా సికవిలె కట్టుమా చాలు' 'తిడిమి తిడిమిన భూమి దిగులుగొనగాను' (రథధ్వని)
'నుచ్చపుటముగ నెగసె మఱి పుట్టకడకు' 'వానలేని పిడ్గు వలె మీదబడెను'
'ఈ గడ్డవరలేమి వింతగాదయ్య' 'అశ్వికాకాంతంబు అడితిమాటా'
'మెండ్యంబు దగ్గరికి మెల్లనే వచ్చి' 'కొండలై మొండెముల్ గొకపెట్టుచుండ'
'సురయించి కస్తూరి సురలుల విన' 'ఒకగిపై బడి యొకరు ఒడికట్లు బడిరి'
'నెళవు చీకటివేళ నెప్పెలుగలేక' 'చక్కని మేడ్యంబు నందున దూర'
'తరిమళ్ళుబడి చావు తప్పించుకొనియు' 'తండారిగా చెప్పి తా నిల్వరేకి'
'పొడు పొడుమనుచును బొడెములు ద్రొక్కి' 'అరయంగ సారవత్తులైన ఎండంబు,
'వారి మందకు గమిడి వడి దీసిపట్లు' 'శ్రీహరి భక్తులై సీరి కళలతోను'
'కుయినెప్ప బంటేది కూలుట నిజము' 'పోడెంబు ద్రొక్కుచు పొంకాన మెరసి'
'ఈగ వాలకయుండ నీలె యిడకుండ' 'కొలుపులో కంపటిలో గొబ్బున లేచి'
'ఎద్దులు మేసిన యా పనినంబు' 'నక్కలే ధిక్కాయె నట్టడివి గాదె'
'ఉండూర వరిజాన స్తుండు మనువారు' 'రణము వెళ్ళి యురుక రాత్రి గాదాయె'
'నాయువు మారేడులాయె నటించు' 'గోరుచుట్టుపై నీట గ్రుచ్చినట్లాయె'
'తురగంబులను బొడిచె తుదిపదముగాను' 'వింజ వింజ గడిసి వృద్ధి గంపింప'
'వెట్టిన తిరువుణి పేడె త్తకుండ' 'పూసిన గంధంబు పురి చిట్లకు డ'
'బద్దిగొర్ల తేకుము భాగిరథికి' 'వన పోసినట్టుల పదలేవు గాక'
'పొట్టాట తుడుముల పేట్లాట గాడు' 'కరువుబడి వచ్చిన కాలమైతేను-

కాకినెపముల నెన్నగదగు మీకు' 'సరిసేయ నవి గూఢజంకులుగాఁ' 'కోవరాబుందంగ గూల్చినాడు' 'వడసార మీరాజు వదియిండు సంఘ' 'మొదలు చట్టుగట్లు మొనలపై నిలుచునా' 'విడమచే కుడిచేయి ఎనుగనివాన' 'పీఠితి యెరుగని ఏకాంత మతడు' 'ఏక్కతో జేసిన పీతైన పాయా' 'వాకతో మారాజు టముకు నేయంగ' 'కాకినా డంతయు కాకిపారాయె' 'అందెల బండివలె అందికి నైచి' 'తలపొలములొ బెదరి విలబడ్డగోవు-కలవిలుచు కన్నుట్లు కాదు కియ్యంబు' 'అదిగోను పులియంతె అదిగోను తోక' 'మొత్తె గోడిగవలె మిట్టిపడియేళ' 'కాక కంపలులు మీకైరిగాండ్లనక' 'కూతులంతలు నిట్కులు నేర్పినావు' 'కాయకున్న పెద్ద కమిత మన్నట్లు' 'అపుల ప్రేయించినందుకు నిరువై-యాలు కరవట్నాలు నటు పొడిపించు' 'చిలువయు మూర్ఖులై నాకువరికట్ట' 'అందెల యెద్దులు అప్పుగుకార్ దాట' 'గమికులు పొడిపించి తిమ్మలు నేయింప' 'పండువలు యరదవప్ప పయితల్లి మారు' 'మేపులె యాపులు మేనులకెల్ల' 'మేలైన కోరుదిల మేపితి నంటి' 'చెలికాండ చిత్తమ చెఱుగునఁబెది' 'పోక సోకెత్తెనో పొదిలేవా గాక' 'భట్టవా నీవు యె-బెట్టుకాని' 'తావున నిట్టులే దామెన యనుచు' 'అరాళ్ళములు వెడలి యడ్డంబు నడువ' 'ఘట్టితమై మెరయ కలనావి నొంది' 'అల్లటి వేనియు ఐతన్నమొక్కి' 'కోరితమును జేసి కూరిమిచేత' 'సాటున కెక్కిన నభవారి నంపి' 'యెక్క కాపురావెనరెడి ప్రజకులు'

'ముఠిగి మందై కడు మూర్ఖయు నొంది' 'కట్టని చీరలు గావు ఓ యమ్మ-కన్నకడుపేమియు గాదమ్మ నీది' 'జిలిపించి కటార్లు సాహసంబుగను, సూర్య సోమవీధుల జొచ్చి నరుకంగ, దరమీద పీనుగుల్ తరుచుగా నుండె'. సూర్యసోమవీధులను చూచి జానపదగేయము లందు పలుకాపుల వచ్చినది. నగరమునగల సూర్యసోమవీధులనియు, సేనలను నిలిపినప్పుడు 'సూర్యసోమవీధు లక్కడ యేర్పరించినాడు' (బొబ్బిలి పదము) అనియు వచ్చినది. ఈ మాట కర్థము నాలుగు వీధులై యుండును. శ్రీనాథ మహా కవి విధుడు వారాణసి సోమవీధిచక్కి, నభ్రమంటాపథంబున నరుగు నపుడనియు 'ఆ సమయమున కాకికానగర సోమవీధికా భవనవాటికామధ్యంబున నొక్క యింటి మచ్చకంటి' అనియు వాడియున్నాడు. 2 శ్రీనాథుడు వాడిన నందర్పమును బట్టి సోమవీధి యనగా పడమటివీధి యని తేలుచున్నది. సూర్యవీధి తూర్పువీధి యైనచో సూర్యసోమవీధులు జొచ్చియనునప్పుడు తూర్పుపడమరలు దిరిగి యనగా నాలుగు వీధులు చుట్టవచ్చి ప్రదక్షిణముచేసి యని యర్థమిచ్చును. కాని దెందులూరు

శాసనమున '....అగ్గండి ఉత్తర వీధి కడపట సోమవీధి సూర్య వీధులు గూడిన ఈశాన్యకోణమున మొకరి అన్నెవకుం బెట్టిన గృహక్షేత్రము'1 అని కలదు. సూర్యసోమవీధులు గలియు చోటు ఈశాన్యమునుటచే సోమవీధి యనగా ఉత్తర దిక్కుగుచున్నది. ఇది కూడ చుట్టు తిరిగి లేదా ప్రదక్షిణముచేసి యను భావార్థ మిచ్చుచున్నది. కాని సూర్యసోమవీధులకు సరియైన యర్థమొకను ఆలోచింప వలసినదే. నిలువు అడ్డముగానున్న వీధులని శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగా రనిరి.

దేశింగురాజు కథలో గూడ నిట్టి శబ్దములు, నానుడులు, మారుమూల పదములున్నవి. 'మండి వేసి కొని నలాంచేసెను శురి పాచ్చావునకు' ఒక కాలు నేల మోకరించి దండము పెట్టెడు పద్ధతి యిది. మండివేసికొని కొలువుదీరుట బొడ్డిలి పాటలోకూడ పెక్కుచోటుల కలదు. 'మూడు కణజముల రొక్కము నిటకు ముందుగ దెప్పించు.' కణజమున పాతరయో లేక ధనపరిమాణమో యైయుండ వలెను. 'మేకపోతు గాంధీఝంబని నే మేదిని వినియుంటి' దుడుకడు రాజిక సింహం బనదగు తోండ్ర పల్లెన్న' దుడుకుచేయువాడని యర్థము కాబోలు. 'రయమున శ్రీనివాస రావుతో నట చదురుండియును' చదురుపై కూర్చుండుటకు చదురుండుట యని ప్రయోగము. 'పులి నోటను బడి బ్రతికినవారీ భువిలో నున్నారా' ఉలువలు దంచిన రోకిలి వలెనే యూరక నిలుచున్న, తలచిన కార్యం జేమాయెను యిక తప్పక పలుకన్న' కదలక మెదలక నున్నచో నిట్టి మాట నుపయోగింతురు. బెల్లము కొట్టిన రాయివలె ననుదానికి సమీపముగ నున్నదీ జాతీయము. 'తలక్రింద గుండాయె నవాబు తనయా దేశింగు' ప్రక్కలో బిల్లెము, పక్కలో పామువంటిది. 'కళ్ళెము మొదలుగ నవరత్నములతో పునపోషణ కెప్పుడు, చెళ్ళముగా చేయినై వీట చెలగి మోసమిప్పుడు, యేల జేసెదవు తెలివెక నికనే జెప్పెద వినుము' చెళ్ళమనగా మురిపెమో ప్రేమయో కావలెను2. లేదా చొల్లెము (జడచుట్ట) ఇటుల మారినదో! 'వైరులచే తప్పించ దంచి యావన్నె మిగులు హయము, ముట్టికాలు తా వేసుక నిలిచెను .. దము మీరిగాను' గుఱ్ఱము శత్రుమద్యమున నిలుచుండు పద్ధతి కాబోలు. 'సంతె యైన దేశింగు దేమని పలికినాడు నేడు' దరిద్రుడనుటకు. దేశింగురాజు నవాబుతో 'చెంజి పైకము తీసి కొనుము నాచేతి కత్తి మొనను' అనుట వీర్యస్ఫూర్తకముగా నున్నది. ఈ నుడికారము తెలుగునకు

1. S. I. Vol. VII 736 (A. R. No. 113 of 1902)

2. పెల్లం=ప్రేమ (తమిళము)

ఉర్దూ ఇంగ్లీషు భాషలనుండి దిగుమతియై యుండును. ఇది At the point of the Sword అను దానికి అనుకరణమైయుండును.

ఇక బొబ్బిలి పదములోనున్న శబ్దముల నారయుడు. 'విజయనగరము బొబ్బిలి మహ్య యైల్లనదనునందూ, డేరాల అచట వేయించవలెను వెంగళాయదా'. ఎల్లనదరన నేమిటో? ఎల్లశబ్దంబు సర్వవర్ణాయంబైన అవ్యయంబు దీని కసమాసంబున విశేష్యంబునకు ముందు ప్రయోగంబు లేదని చిన్నయసూరి గారనిరి. ప్రజాకవి వైచరణములో ఈ సూత్రమును పాటించెను. కాని శ్రీనాథమహాకవి 'ఎల్లన్ ష్యుల గొంచు వత్తునొ నిజం బేర్పాటుగా చెప్పుమా' యనెను. 1 ఎల్ల యనునది సమస్తమను అర్థమునగాక పొలిమేర యను నర్థ మిచ్చునో? 'సదరు' అనునది యుద్ధభూమి లేదా సేనకు సంబంధించిన పదమై యుండును. నీకింద్రాబాదు పట్టణమును 'లష్కరు' అందురు. లష్కరనగా సేన. సేనలుండు ప్రదేశము లష్కరని పిలువబడినట్లే నాగపూరు పట్టణమున 'సదరు' అను నొక వీధిగలదు. అదికూడ ఇట్టిదై యుండును. లేదా ఎల్లలకడ నున్న చదునైన మైదానము కావచ్చును. 'జాబు రెత్తుకొని వస్తున్నారు హఠాత్తు లైతేను, బొబ్బిలివారి దేవడికాడికి టంకా మైనారు' టంకమైనారనగా చేరుకొని రని కాబోలు. బంగార మతికించు నప్పుడు వెలిగారముతో కొంత నాసరకము బంగారపు పిసరుతో నతికింతురు. అట్టి దానినికూడ టంక మందురు. అతికించునట్టి, దగ్గరకు చేర్చునట్టి యను అర్థమున టంకమగుట ప్రయోగింపబడినదేమో! 'లకోట చింపి జాబు చదివినారు రంగారావు దా'వాడు పెద్ద లకోట వ్రాసినారను వాడుక గలదు. పెద్ద యుత్తరమును లకోట యందురు. పైన లకోట చింపుట యనుటచే కవరు Cover అర్థమిచ్చుచున్నది. లకోట యనునది లేఖాశబ్దభవమై యుండును.

'మరవి విస్త్రా పోతున్నారు తెల్ల విడ్డలు, గుఱ్ఱపు సందడి విన్నారయ్యా తెల్ల విడ్డలు. వడకయందే దట్టికట్టి తెల్ల విడ్డలు' ఇవి గొప్ప నుడికారము. చాకచక్యము, చురుకు దనము, శౌర్యము అన్ని గుణముల నొక్క మాటలో సూచించుట కీ శబ్దము సృష్టింపబడినది. 'నువ్వులు చల్లిన రాలదయ్య దండుకు లోగాను' ఇనుక పోసిన రాలని జనమను జాతీయమున కౌచితి దిద్దినవీ మాటలు. 'కంచెలు మేసి పాటి మీదనే నిమ్మళించినాది' కంచె శబ్దము వివిధ మండలములందు వివిధార్థము లిచ్చును.

చేనుచుట్టువేసెడు కంపకోటను సర్తారు జిల్లాలందు కంచెయందుట తెలంగాణమున గడ్డిబీడునే కంచెయందురు. ఇవట తెలంగాణమందు వాడుకలో నున్న యర్థముననే వాడబడినది. 'మండి వేసికొలుపు దీరెను వెంగళ్రాయుండు' ఒకకాలు నేల మోకరించుట యని శబ్దరత్నాకరకారు డనెను. కాని యీ యర్థముట పొసగదు. కొలుపుదీలవాడు మోకరించునా? కొలుపుదీరుటకు కూర్చుండు పదానము మండి యగునేమో! 'అరు లక్షల పైకం మేము అగావు లిస్తాము' అగావు - కుదువ, పాంతోషికము, ముడుపు, నజరానాయను సర్వమున వాడబడినది.

పెద్దాపురము కోడిపందెముల పదములో 'పురోణి అయిన చేతికిచ్చిరి వేగి రావుల' యని కలదు. పురోణి యనగా చిన్న యుత్తరము లేక 'చీటి'. ఇట్టి నైకృత పదమీ జానపదకవి తెలుల లభించెనో? వాడుకయందున్నదేమో? ఇది పూర్తిగా మాటమూలపదము. 'కోటిలింగమున నంచయనము చేసితి మన్నాడు' చచ్చిన రెండవనా దెముకలను ప్రోగుచేయుటను నంచయన మందురు. ప్రాణములు దక్కించుకొని వచ్చి అలసి నిద్రపోయిన తిమ్మరాజును అతనిభార్య సీతమ్మగారి కోర్కెపై పిఠాపురం నీలాద్రిరావు 'బావగారు రేవండయ్యా నూవారిము కిప్పడా' అని లేపెను. సువార మనగా వంట. నీలాద్రిరావు తిమ్మరాజుగారికి బావవరుస. పరియాచకమునకై వంటచేయుటకు లెమ్మనెనో లేదా భోజనమునకు లెమ్మనెనో? పైన పేర్కొన్న మూడు శబ్దములును మారుమూల పదములే. 'చల్లప్రోద్ధనా జగపతి రాజు వికారొచ్చినాడు' అంటిటివేళ లేక అంటిటి ప్రొద్దువలె చల్లప్రోద్దు అనునది సమయమును దెలిపెడు మాట కాబోలు! తెలంగాణమున అంటిటి ప్రొద్దు లేక అంటిటివేళ యను పదములు ప్రచారమున నున్నవి. జానపదులు అంటిలిద్రావెడు ప్రొద్దును అంటిటి ప్రొద్దందురు. ఉదయము 10 గంటలకును సాయంత్రము 4 గంటలకును అంటిటి ప్రొద్దగును. రాజుగారు కనుక అంటిటి ప్రొద్దనుటకు మారుగా చల్ల ప్రొద్దని జానపదకవి యౌచిత్యమును పోషించెనో తెలియదు. చల్లని ప్రొద్దు కాదుగదా! తిమ్మరాజు విజయనగరమునకు బయలుదేరుటకు పూర్వము అతనికి యౌవరాజ్యాభిషేకము మరియు వివాహము జరిగెను. అప్పుడు వచ్చినవారి సంఖ్య 'మనిషికి ఒక్క ముత్యం వేస్తే తూమెడు అయినాయి' ఇసుకపోసిన రాలదను మాట కొకచోట నువ్వులు పోసిన రాలవనుట తెలిసికొనియుంటిమి. దానికన్న విడి విశేషప్రయోగము. రాజుగారి పెండ్లికివచ్చిన రాజబంధువులగూర్పించెప్పుచున్నాడు కనుక ముత్యముల కొలతలో చెప్పి జానపదకవి బొచ్చితిని పోషించెను. 'పట్లపుదేవి అత్తమ్మవలు పదిమకు వచ్చాయి.' పదనుకు వచ్చుట యన తార్కాణమగుట ఇది

చక్కని నుడికలము. 'వానిమనిన వయసు మారినా వన్నె తెడనులేను' 'మాజీక్యం మని వాడును గడిచే మికిలి పెట్టేనా' వంటివి చక్కని జాతీయములు.

'బంగారు తిమ్మరాజుకథ'లో రంగసాని మేడ వర్తనమిట్లున్నది 'నూనె పోసి యెత్తవచ్చు మా రంగసాని మేడ, పాతబోసి ఎత్తవచ్చునూ రంగసానిమేడ.' ఇది యొక జాతీయము నున్నగా పరిశుభ్రముగా నున్నదని యర్థము. తెలింగాజమున మంచి యెద్దులను వర్తించునట్లుడు 'ఆ యెద్దు పీకై నూనె బోసి యెత్తుకొనవచ్చు' నందురు. 'ఇంతలోనే అసకకు ములా అబరించినాయా, పినుగులోలే గుట్టించేవా యాయా మనహా' అంటుమన నాకాళము. ఆకాళమునుండి గురినెననిమీ లేదా వ్యసనము కలిగించుటా; అబరించినాయా, ఆబరించినాయా; అపరించినాయా; 'కమ్ముకు వచ్చాయా' యని కానోపు.

'శాంత గోపింద నామాలు' పాటలో 'కన్య పెరుగా వాంకి-కంటకంబై తోచె' నట. బిడ్డలగన్న తలిదండ్రుల కిది యనుభవైకవేద్యము. 'శాంతా కల్యాణము' పాటలో 'కొనల్య విడిచు మియ్యగ-గగన మందుకొనె రాజు'అని కలదు, మిన్నందుట వంటి పదమిది. మహా, లేక అధికము అను అర్థమున వ్యావహారికములో గగనమును వాడెదరు. 'ఆపని ముగించువరకు గగనమయ్యె' నందురు. 'సీతాదేవి వేవిళ్ళు' పాటలో సీతమ్మ గర్భము ధరించినదని యెరిగిన రామలక్ష్మణులకు 'చక్క-లా వర్వతిం చూచినట్లుండె, నక్షత్రసర్వతం నడచినట్లుండె' నట. 'శ్రీరాముల-రిప్పగ్గు పాట'లో కొనల్య రాముని 'కిన్నరా కింపురుష గంధర్వ స్త్రీధంధా- తీర్థ ప్రసంగాలు చేయుచున్నాడు లేదా'యనెను. తీర్థ మనగా ఆగమము. తీర్థప్రబంధములన ఆగమ ప్రబంధములని యర్థము. 'లక్ష్మణమూర్ఖ పదము'లో అంజనేయుడు కాలనేమితో యుద్ధమొనర్చినపుడు 'గుంటిచోపల బెట్టి గుండవాయించె' నట. ఈ జాతీయ మధికముగా సాగరాండ్రులు వాడెదరు. 'కుశలాయకము' న 'మాడు లోకములెల్ల ముల్లగా! విహరించె రక్కసుల రాజయిన రావణాసురుడు' లోకకంటకు డనునది ఈ రూపమున తెలుగునం దవతరించినది. 'కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము' న గట్టులులగు కొనల్యాదికాంతలకు 'గోడ మృత్తిక వేడుక లనుచూ, వెలిమిడి మీదనె కోరికలుండె' వెలిమిడి యనునది పిడుక కాలిన పొడి; లేదా శ్వేతమృత్తిక-

1. ముల్లు-ముదం యనాతీతి ముల్లు-ముదమును చేదించువాడుగా బాషాచేదనే ధాతువు కంటె క్రిప్ ప్రకర్యము.

తిరుమణి యని చెప్పుకొనవలెను. 'కుశలవ యుద్ధము'న రాముడు మూర్ఛపోయిన వార్త విని సీతమ్మ శోకించి 'పరమ పతివ్రతను తానే యైతే-పతిప్రాణములు సంజీవరెను' అనెను. సంజీవుట క్రొత్తశబ్దము. సంజీవి ప్రయోగమున బ్రతికినట్లు బ్రతుకుట యని అర్థము, అభ్యుదయ కవుల ప్రయోగమువలె నున్నది. శ్రీరాముడు సీతమ్మతో కుశలవులు తన్నాడిన మాటలు చెప్పుచు 'పంచదార ములుపిలవలె నుండె'ననెను. పంచదారలోని తీపి ములుకులందలి వాడి వారి మాటలందుండె ననుటకు చక్కని పదము కల్పింపబడినది. ఎంత తీయని బాధ ననుభవించెనోకదా శ్రీరామచంద్రుడు! సీత రామునితో 'కోరిక లడవుల పాలవు పెరుగు' ననెను. ఇది యొక జాతీయము. ఋష్యాశ్రమములు చూడగోరిన గర్భిణీయగు సీతమ్మను రాము డదే సాకుతో నడవులపాలు చేసెను. 'శతకంఠ రామాయణము'న సుకులు గలుగని తనువు పతిలేని రాజ్యంబు, వినయ మెరుగని విద్య వెర్రి వైద్యంబు, పతిలేని మానవతి గతిలేని జీవనము, మతిలేని మంత్రి సమ్మతిలేని భార్య, అన్నంబులే నొడలు నున్న మెయ్యని విదెము, వ్యర్థ కార్యము అనుచు వడిమీర లేచి 'కడుపులోపలి చల్ల కదలకుండగను' అగ్ని కొంగున ముడువ నాపేక్షపడ్డావు ముందు వచ్చేటట్టి మోస మెరుగకను' వంటి జాతీయములు నానుడులు పెక్కులున్నవి.

'నలచరిత్ర పదము'లో నలుడు కానలకు'బోయి దీనత జెంది కాయకన పేరుకొని భజించి బిడములను వృక్షములక్రింద' పవ్వళించెను. బిడములన నేమో? అట్లున్నవి శబ్దరత్నాకరము. ఇది భక్త్య విశేషమా? విదేమా? అడవిలో ఈ రెండును దొరకు నట్టివి కావు. దీనియందే. 'జీవదంతపు కుర్చీలు వేయించి', జీవకళ లుట్టివడు దంతపు కుర్చీలు కాబోలు. 'కుండగోకిరి జేసి మండలాధీశునకు, వండిపెట్టగజేసి వాని నీరీతి' కుండగోకరి యనవంటవాడు. 'అత్తరు గిండిలు అరీవాణములును గిన్నెలు. 'తెరవాటు గొట్టెదను ధీరత్వమున నేను-వచ్చి పతనమునకు బహుగట్టివాడ', పచ్చిపతనము ఏమిటో? సీచత్వమా? లేదా పచ్చిపతనము (-శాకునము); దేగవలె తన్నుకొనిపోవుట కాబోలు. 'దేవయాని చరిత్రము - జంగంకథ'లో 'ధీరుడు రిపుగణ కాననంబునకు వీరుపాప గాదా.' అగ్ని యనుటకు నీరు పాపవంటి మారుమూల పదము ప్రాసకై ప్రయోగింపబడినది. 'విరాట పర్వాంతర్గత కీచకవధ'లో సుదేష్ట పైరంద్రితో 'మగువ కీచకు నింట మంచుసుర గలదు, కొరలో బోయించి గొబ్బుననురమ్మి'యనెను. కోర యనగా గిన్నె. అన్నమయ్య 'కుందనపు పైడికోర వెన్నబాలు తేవ'యనెను. వలనాటి వీరుల యముద్రితకథలందు 'పైడి కోరతో వీడియ మిచ్చె'నని కలదు.

సూర్యుడు కీచకుని 'పాపకుడ నీ జిహ్వ పడును ఈ రాత్రి' యని శపించెను. జిహ్వ పడుట చక్కని తిట్టు. పాపాత్ముడు తిట్టులో పాపకుడై పోయెను. పాపగ శబ్దము ఇటుల మారెనో? లేక పాతకుడను మాటయో? 'విరాటపర్వము పదము'లో ద్రౌపది వైరంధ్రి వేషమున విరటు కొల్వినకు బోయెను. 'మాసియుండిన చీర మగువ కాగట్టి, గొప్ప కన్నగు కొప్పు గొంతి చెంపకు ముడిచి, దంతంజనకు కప్పు దాల్చె నా లేమ'. (గొంతియన శ్రీయని శబ్దార్థచంద్రిక) గొంతిచెంప కనుచో కుడి చెంపకుని యర్థము చెప్పుకొనవచ్చును. ఏలయన భారతమున, క. 'పలవల దిక్కున కింతుక, మలగంగా దుఱుమిడి కుఱుమాపుడు పుట్టం బలవడగట్టి' యని కలదు. ద్రౌపదిని వెన్నంటిన కీచకుడు 'ఉడుకు మనసున వాడు వడి వడిగ జనె వేగ' ఉడుకు మనసు చక్కని శబ్దకల్పనము. 'కుదులూ శిపాయిలు కోటిలెక్కను నడువ జాల్యతీ గుఱ్ఱములు సొంపుగను వడువ.' కుదులన ప్రదక్షిణములు.

'కాళింగ మడుగు పాటలో' 'కోళ్ళ గుయ్యగ తమ కోల యరిత్రాభ్యుయాదె ముంతలు నింపె యింటింటివారు.' ఈడుముంతలనగా పాలు పితుకు కుండలు. 'వీధివెలుగూ కృష్ణ వివేకపరుడా'. పాధారణులకు తమ విద్వ ఇంటి వెలుగైన శ్రీకృష్ణుడు వీధికి వెలుగయ్యెను. వీధికేమిటి? లోకమునకే యాతడు వెలుగు. 'గొడ్డు నీగి కంటి గుఱికిం నిన్నూ-కన్న పలములు తనకు కడతేరవాయె'. శ్రీకృష్ణుడు కాళింగుని 'గిరిగిర త్రివిన్ద యా దరణిపై గొట్టె'వాని దవడలు కనకమండపము లాయె'నెత్తురు గ్రక్కె ననుటకు కాబోలు. 'రుక్మిణీదేవి ముచ్చట'లో శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణిని విడిచి రాధయింటికి బోవ రుక్మిణికి దుఃఖము కలిగెను. అప్పుడు 'ఇంతిరో తన కన్నులు నీళ్ళకుప్పలై కురిసివావి.' కన్నులు నీళ్ళకుప్పలై కురియుట చక్కని శబ్దకల్పనము. నీళ్ళకుప్ప = లంబోరాశి. 'పారుణాతపల్లవి'లో సత్యభామ యలిగినదని తెలిసికొని శ్రీకృష్ణుడు 'పన్నుగ ముని దెచ్చిన యా పారిణాతపు మాట విన్నవములు, చేసిరి కాబోలు మా వెన్నెల మొలకకును' అనెను. సత్యభామ వెన్నెల మొలకయట. భావకవుల తలకుమించినదీ శబ్దకల్పనము. రాజశేఖరుడు 'కాళాంకికళికా' యనెను.

'ధర్మరాజు జూదము'న, 'ప్రథమమే పడచివవి బల్లారి బండ్లు, బల్లారి బండ్లన నెట్టివో?' సుభద్ర పారె పాట'లో సుభద్ర తన యన్నగారితో 'పుల్లవిరువు మాటలాడి పురుషుడూ నన్ను, గుల్లెర్రగా జేసి పాదాల తన్నె' వని చెప్పుకొనెను. పెడసరము

మాటలని యర్థము. కట్టెపుల్ల విరచినట్లు మాట్లాడుట. 'సావిత్రి బ్రతుకమ్మ' పాట తెలంగాణపు కవి రచించుటచేకాబోలు 'నాపతిని బ్రతికించి-నన్ను దొరించుమీ' యనెను. తెలంగాణమున తోలుకొనిపోవుట శబ్దము మనుజులకు గూడ వాడెదరు. తెలంగాణము బయట కేవలము పశువులకే వాడెదరు. గంజాములో కూడ మనుజులకు వాడెదరట. తోడుకొని శబ్దము లడల కభేదముజేసి తోలుకొని యైనది.

'వరాహవతార చరిత్రము'న 'కలవ(కల్వ) తోక' 'పుల్ల రోమము'లున్నవి. 'అండాళ్ చరిత్రము' న 'ఎందరు తుప్పులు నా రాజ్యంబున తెవరుబెట్టిజూచి' రను జాతీయము కలదు. 'దక్షిని యజ్ఞము న' 'పీకరంబయి తాను కంటపంబులు దోచ.' కంటనమన విరోధోక్తి. 'ఇంతి పీకు నాకు యంతె కడలామే.' దూరమయ్యెననిభావము. 'కోళనానికి మాకు సొంపు బట్టాదని-జోడీలు బెట్టింది తోడి తెప్పిస్తినా' యని దక్షడు సతీదేవిని నిందించెను. జోడాలు = నతి విశేషము, నమస్కరించి, అదరించి యనియూ; లేక జోడెద్ద బండి నంపి యనియూ; 'గంగా వివాహము'న 'అకు చాటున కాయ అమరియున్న విధాన'నని కలదు. 'అకు మరుంగుపిందె' యని తెనాలి రామకృష్ణుని ప్రయోగము. 'కాకి ముక్కుకు దొండపండు గట్టినట్లు' 'దొప్ప క్రిందను చేరి దోపిటాగిన దీతి' 'సుల మెరుంగని బ్రతుకు నున్న మెయ్యని విదెము' 'తినక రుచి తెలియదు, చొరక లోతు తెలియదు' వంటివి కొల్లలు.

'శ్రీయాళ మహారాజు చరిత్ర-జంగంకథ'లో రాజుగారు రాణిని కామ కేళికి రమ్ముని పిలిచినప్పుడు పాడిన పాటకు 'తంగం పాట' యని పేరున్నది. తంగంపాట యన నేమిటి? అరవములో తంగం = బంగారము. 'మార్కండేయ జననము'న 'మంగిటిలో దనము, మునికొంగు పసిదీ, తనచేతి జున్ను' వంటి నుడికారములు గలవు. 'కొమరెల్లి చుల్లన్న కథ'లో 'పాలవంటి కాపురంబు పాడు జేయబూని రవుడు'

'బాలనాగమ్మ కథ'లో రాజుగారి పరమనంతోషమును సూచించుటకై 'పుక్కిరి పీదెము చెదరనవ్వె రాజు' అనుమాట మాటిమాటికి ప్రయోగింపబడినది. 'కడుపెడు బాలం వప్పగించితిని' 'గోనెడు, గిన్నెడు, బండెడు వలె కడుపెడు శబ్దము. మాతీకృల్లదేవి విద్వలాహారము లేక 'సొప్పపొడుగులై' రట. పొడుగులు = మూర్ఛలు. చొప్పవలె సొరిగి పోయిరని భావమా లేదా ఎండిన చొప్పవలె ననియూ; 'పుట్టకూడు' తెప్పించి మాయల పకీరు ద్వారముకడ కావలి యున్న ఎలుగుగొడ్డు కాహార మిదెను. పుట్టకూడన చీమగ్రుడ్లతో గలిపిన పుట్టమట్టి ముద్ద. అల్ల సాని పెద్దనగారు

‘పుట్టకూటికిం జీమలకు నెలుంగు’లని వాడియున్నాడు! ‘కమ్మవారి పఠతి-పసల బారిరాజకథ’లో కమ్మపదతి అష్టదిక్పాలులను ప్రోత్రము చేయునప్పు డింద్రుని ‘నేగండ్లుగం జెట్టి తెఱగంట్లతోడ’యనియు అగ్నిని ‘కప్పుతెనువరి నీకు పదివేల నకులు అనియు ప్రార్థించెను. సహస్రాక్ష, అనిమిషప్రభు (ఇంద్రుడు), కృష్ణవర్మా (అగ్ని) శబ్దముల కివి అచ్చతెనుగులు. ఈ మారుమూల అచ్చతెనుగు పదము రీ జానపదకవి తెలుల లభించెనో? ‘చేతి కందినది నోటి కందలేదు.’ చేజిక్కియు అనుభవమునకు రాదయ్యెనని భావము.

‘సన్యాసమ్మ కథ’లో ‘నడుము నక్కున విరిగె’ ‘ఈకింటి కన్నీరు ఆకంట బోసె’ ‘కాపుకావని బాం కంకటిల్లెను’ (ఏడెన్ను). తోడికోడ లనుటకు ‘సరిజాదవ’ పదము వాడబడినది. ‘సావమ్మ పేరంటాలమ్మ’ కథలో ‘కాకి శోకము’ అధిక శోకమనుటకు, ‘అకు చించుట’ ఆయువుమూడె ననుటకు వాడబడినది. ‘వల్ల తంగాళ్’ కథలో కాంతాళము(తాలిమి లేమి) అను మారుమూల పదమున్నది.

‘ఎరుకల నాంచారికథ’లో ‘అయిదు మేకల నపుడు ఆహారమిచ్చె, బిందు బెట్టించే’. ఇది విచుంటువుల తెక్కుని పదము. కీ. శే. సురవరం ప్రకావరెడ్డిగారు బిందించుట యనగా నై వేద్య మిచ్చుట, సాకపెట్టుట, లేదా సాకవోయుట యని యభిప్రాయ పడినారు¹. కొఱివి గోవరాజు ఈపదమును ప్రయోగించియున్నాడు.

‘కామాక్షి మహాకాళికి చెందికి, నక్కజియ్యకు కాకి కంబికకును,

సింధ్యవాసిని కేకపీరకు మున్నుగా, నెల్ల వేల్పులకు బిందించి మ్రొక్కి’²

కాని రెడ్డిగారి యభిప్రాయము సరికాదు. బిందు వనగా రక్తపు బొట్టు. బిందు పెట్టుట. బిందించుట యనగా నాయా దేవతలకు రక్తపుబొట్టు విడుచుట. జంతువును బలి పెట్టెదని రక్తమును దేవతలకు చల్లుటయే బిందు పెట్టుట. ఆయా ఖండ్ర దేవతలకు బలిపెట్టువారివడిగి ఈయర్థము విర్ణయించుకొనవచ్చును. ‘బిల్లారి కొండల్రాయుని కథ’లో కూడ ఈశబ్దము వచ్చినది. కొండల్రాయుని కత్తిని వర్ణించుచు జానపదకవి ‘నగుంబాము పిల్లవలె నున్నది వరబిందువు గోరుచున్నది’ యనెను. వరబిందువనగా నరుని రక్తబిందువని యర్థమే. వరబలి కావలయు నన్నమాట. ‘బొడుగు బండల దాటి పోవుచున్నాడెంటిదాదాడు’ బొడు గనగా విచుంటువులో (శ. చంద్రిక) పిల్లవాడని యర్థము కలదు. కాని తెలంగాణమున బొడుగనగా భూమియందు

1. ఘనురక్తము-చతుర్థాశ్వాసము. 2. ఆంద్రుల సాంఘిక చరిత్రము-పుట 108

3. సింహాసన ద్వ్యక్తింశిక. ప్రథమభాగము-పుట 107.

కొంత భాగము పాతుకొనియుండి కొంతభాగము పైకి తేలియుండు రాయి. ఇట్టి సముదాయమును బొడుగు బండలందురు. ఒంటిపిత్తు వేరుసెనగకాయ, కొట్టుటకు వీలు కానిదానిని, గట్టిగా నుండుదానిని కూడ బొడుగు గందురు. రాయివంటి దని గొణ్ణార్థము. కనుక ప్రైప్రయోగము తెలంగాణపు మాండలికము. రచయిత తెలంగాణమువాడు.

‘ఎరుకల నాంచారికథ’ కూడ తెలంగాణమునకు సంబంధించినట్టిదే. ‘మీ తెనుక చెప్పట మా కచ్చి లేదయ్యా-లంబాడివాడ’ అచ్చిరాదు. అయిరాదు. అసగా అనుకూలపడదని యర్థము. అచ్చుపాటు కూడ ఇట్టి శబ్దమే. ‘అయిదుపుల్ల అన్నము లప్పుడు రతిపోయాలె, వట్టుమీద రతిని బాగా రతిపోయించింది’ రతిపోయట యనగా కుప్పవోయుట = దీనిని కుంభము వోయుట యందురు. బలికూడును కుప్పవోయుట రతిపోయట యందురు. ‘గర్బంబున పిండంబు కలికలాయెర. లంబాడివాడ.’ కలికలి యగుట చక్కని నుడికారము. అవిసిపోవుటయని యర్థము. ఇదికూడ తెలంగాణ మాండలికమే. బియ్యపు కడుగును కూరాటి కుండలో బోసి భద్రముగా కాచి యుంచెదరు. దీనినే కలి యందురు. కుండలలో వండుకొనువాని అన్నము వండునప్పుడీ కలిసిక్లను ఎనరులో కొంత కలిపెదరు. ఈ రీతిగా వండిన యన్నము రెండు దినములైనను చెడిపోదు. తెలంగాణమున బ్రాహ్మణేతరులం దిట్లు సేయుట పరిపాటి. ఈ కలిసిక్ల పుల్లగా నుండును. చలువసేయును. గంజి లేకున్నచో కలిసిక్లపోసికొనియైనను బీద అన్నము తిందురు. ‘కలియో గంజియో’ యని వాడుక. పుట్టిసవెంటనే శిశువుపై కలిసిక్ల చల్లెదరు. పలుచని గంజివలె మండుటచే, అవిసిపోయిన రూపమేర్పడును. కనుకనే నలిగిపోయిన పిండము ‘కలికలాయె’ను. ‘వీరరాజమ్మ కథ’లో ‘పేరరెడ్డి ‘తండ్రిను నాయక దిరిగన రీతి, పూసలలో దారంబు పోలిక’ ఉండెనట. ‘తంకట్టివాయ్యకండ్రవలె నీవు’ వ్యవహారదక్షుడని యర్థము. ‘శనిగావివలె నీవు కగిలియున్నావు, నోటి మీద పుండు పుట్టదాయెనుగా వీరయ్య’ జాతీయమగు తీట్లు ‘రాసిరాసి విమ్మ రంపాన తెట్లు రాజమ్మ’ పలుకుబడి. ‘వన్నెవన్నెల విసనకజ్జవే కోడల’ టుక్కులాడి; గజ్జెల గుజ్జెమువంటిదీ మాట. ‘తేనెపూసిన కత్తి’ గడ్డి కప్పబడిన నూయి ‘మేకవన్నెపులి’ ప్రక్కలో నున్నట్టి పాము’ జాతీయములు.

‘కాంభోజరాజు కథ’లో రాజుగారికి ప్రణవాదదే ‘వచ్చే ప్రాణము, పోయే ప్రాణము’ గుండెను. ‘పొడిసిక్కియినా తీయుచున్నాడు’ కూడ తీయుచున్నా రనుటకు.

'కొంగువేయుట' జారత్వము చేయుట యని యర్థము. 'వినల మంచము' మరల మంచమని యర్థము. విన యనునది తెలంగాణమున నధికముగా వాడుకలో నున్నది. 'విన చెడిపోయింది' అనెదరు. Machine అనుదానికి సమానముగా వినను వాడెదరు 'మినని' 'విన'గా మారెనోమేమో! 'గాంధారి కథ'లో 'అగదాం అంగడికాయ' అకతాయి అనుటకు మారుగా వాడబడినది. 'సన్నపు తలపాగేమి' అగ్గమీర జాట్లమీ తళతళయని 'నానేరం నావోళ్ళో' పడవేసి' నేరము నిరూపించి యనుటకు చక్కని జాతీయమిది. 'దుమ్ము దులుపుట' శిశించుట, కొట్టుట యని యర్థము. 'నీ అరికాలముల్లు నాటిన నా మునివంట దీనెదను' ముని పల్లనగా వంటకొన. యర్థము చేయుచు గాంధారి రోషమున 'నాకు ముంజేత మీసమున్న'దనెను, మీసము వీరమునకు చిహ్నము. ముంజేతికి మీస మున్నదనుట పరాక్రమసూచకము. బొబ్బిలి పదములో కూడ 'ముంజేత మీసమున్నదీ రంగారాయడికి' అని కలదు. 'ధర్మాంగద చరిత్ర పాముపాట'లో 'అధికలు నమకూడు అనకీ రివచ్చు' (నిందలు). 'వీరకాదనుచును కోరి వార్తలు దెలిపి' (వియ్యంపుడు). 'నందె లగ్నము గనుక మరి జంపు సేయక' (అలస్యము). 'శతమానమే! గట్టి నభియ మెడనపుడు' (తాలిబొట్టు). 'బ్రాహ్మణుల భూములు పండనివ్వక తాను, అకుకుబడి కాకుండ అట్టెలను బెట్టె' అట్టెలనగా బాధలు కావచ్చును. 'నిల్లు విరిచిన లాగు వేలములు దిగ్గె' (శివరములు). 'రజతాద్రి నాంకుడు రాకనందిచ్చె'.

'సారంగధర పాట'లో 'గవ్వముడి తావిప్పి గబ్బిగుబ్బలు జాపి-గోరువాటులు చూపెను' గవ్వవలె నుండు రవికముడి కాబోలు. ఇటులే పోతవలె నుండునది పోకముడి. 'చెడురుమాట లేల చారులారా' చదురు = నేర్పు. (చతుర-చాతుర్య) 'సారంగధరచరిత్ర శారదవరుస'లో 'దండాసివాడు, మాలవాడు, తలారివాడనుటకు. 'పాల గోవు మాలల కిచ్చినావా, ఎలుకతై యింట మంట లిడినావా' జాతీయము. 'నారాయణ శతకము'లో 'యమకింకరుల దలచిన నాగుండె యాపులింపుచు నున్నది.' గుండె యాపులింపుచున్నదను పలుకుబడి పూర్వము లేనట్టిది. అభ్యుదయకవుల తలలపై నెగిరి పోవుచున్నదీమాట. 'ఎల్లమ్మ కథ'లో భగవంతుడు జమదగ్నిని 'కొఱ్ఱంల పాపాత్య' మడిగెను. సాపాత్యమనగా స్వయంపాకము. ఇది తెలంగాణపు మాండలికము.

1. వడ్లగింజ తూనికగల దగుట మొంగళ్యము శతమాన మనబడెనో. తేక 'శతమానం భవతి' అను ఆశీర్వాదము. పలుకుటచే లాక్షణికముగా మొంగళ్యము. శతమానమాయెనో తెలియదు.

కనుకనే సామెతలు వడినెల గుండ్లవలె రువ్వమని వచ్చి హృదయమునకు మాటిగా తాకును. సామెతలందు సునిశితమగు హాస్యముండును. ఈ సామెతలు స్త్రీలకు వచ్చినట్లు పురుషులకు రావు. నిత్యజీవితమున స్త్రీల సంభాషణమున మనమీ సామెతల నధికముగా వినెదము. శిష్టులగు కవులుగూడ సామెతలు వాడి యున్నారు. శిష్టకవులందుగూడ ప్రజాజీవితమును, లోకానుభవమును, అధికముగా నాకళించుకొన్నట్టి జాతీయకవులు సామెతల నధికముగా వాడియున్నారు. తిక్కన సూరన, నేమన, కదరీపతివంటి కవుల రచనములందీ సామెత లధికము. జానపద గేయములందు సామెత లధికముగా నున్నవి. ఇతర భాషలందు సామెతలను పేకరించి యనేక గ్రంథములు ప్రకటించియున్నారు. తెలుగులో చెప్పకొనదగిన గ్రంథములు వెలువడలేదు. కీ. శే. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు సామెతల నధికముగా పేకరించిరి. సుమారు లక్షసామెతలు వారు పేకరించిరి. కాని యవి గ్రంథరూపముగా వెలువడలేదు. సామెతలన్నియు జానపద వాఙ్మయమునకు సంబంధించినవి యైనను వాని నన్నింటి నిక్కడ తడవుటకు వీలులేదు. వాని దొక ప్రత్యేకకాళి. జానపద వాఙ్మయముగూర్చి పరిశోధన మొనర్చిన ఔత్తరాహూలు సామెతల నొక ప్రత్యేకకాళిగా పేర్కొనియున్నారు. కనుక నేనిచ్చట పేర్కొను సామెత లన్నియు జానపదగేయములకు సంబంధించినవిగా మందును. కేవలము గేయములందున్న సామెతలనే పేర్కొందును. వ్యవహారమున వాడుకలోనున్న సామెతల నన్నింటి నిట పేర్కొనము.

బాలచంద్రుడు యోధులకు రోషము పుట్టించుటకై మాటలాడినపుడు 'ముక్కు దూలము మీద జొడిచిన యవుడు, గుర్ర మనగలేని కోప మెన్నటి' కని దెప్పిపొడిచెను.

'కాటమరాజు' కథలో సామెతలు కుప్పతెప్పలుగా నున్నవి. 'గొల్లమీది పుల్లరి గోగుమీద బచ్చలి' దీనికే తాత్పర్యార్థముగా 'గోగు పెడును గొల్ల మీరును' అను సామెత కలదు. 'ఉంప రెత్తామం బె ఊళ్ళ నడిగెదవు' 'ఎడ్డురూపము దప్పి ఏడు రూపమాయే' 'తెడ్డగినప్పుడే కొయ్యడిగినట్టు' 'పెదవాని కోపము పెదవులతీట' 'పేరేమో లొటపెటల్ పెదవులు మృదువు' 'రక్షించువారిని రమ్మని పిలిచి-భక్షించ జూచిన పని యింతలేదు' 'బూరె గంపంకాడ బొడ్లదండాయ' 'లోట చేత్రామని లోకంబు నెఱుగు?' 'శారీరకు దెలుపను శాస్త్ర మున్నాదె' 'దూరాన బెట్టిన కురాయుల దండు - అలకొల పెట్లకు వాగదన్నట్లు'

దేశింగురాజు కథలో సామెతలు కొలదిగనేయున్నను చక్కగా మన్నవి.

‘దిక్కులేనివాడూరికి నెన్నగ నక్కపోకురాజు’ ‘ముంజేయి కంకణ మరయుటకున్నిట ముకురము కావలెనా’ ‘చల్లకోసము వచ్చి ముంత దాచంగనేల మనకూ’ ‘ఉసురువున్న ఉన్నమ్మవచ్చును ఊరికిపోవన్నా’

‘బొబ్బిలి పదము’లో మల్లమ్మదేవి కోట నెక్కి విజయ రామరాజు సేనల జూచి దూషించుచు ‘కొండలు బద్ద కొన్నాళ్ళకైన కోసలు పడుతుంది’ యనెను. బొబ్బిలి పడిపోయిన తరువాత విజయనగరముకూడ పడిపోక మానదని యర్థము. ‘బొబ్బిలి కథ’ పెద్దాడ మల్లేశము రచించిన దానిలో (డి. నెం. 2550 ప్రా. పు. భాండాగారము) గాయపడిన రంగారావును ‘ప్రాణముతో’ పట్టుకొనిరండు అతనికి కోటను మరల విప్పింతు’నని బూసి భటుల బంపినప్పుడు రంగారావు సమయము మించిపోయిన దనుటకు ‘పాసిన కూట్లో కలి పోసితే పదనుకు వస్తుందా’యని సంది నిరాకరించెను.

‘కుళలాయకము’లో చక్కని సామెతలున్నవి. ‘అత్తలెల్లను మంచి అలవేము తియ్యన-ఎందునైనా గలదె మందుకైనాను’ ‘పెద్ద చెరువు నీళ్ళకును పెద్దింటి నడువడికి’ తప్పులేదను మాట ధరణిలో గలదు. ‘రాజుల హృదయము రాయితో’ సమమంద్రు-నాడు సామెత లెల్ల నేడు నిజమయ్యె’ ‘హంప కులమున బుట్టి అడి(రి)కలు తినుభంగి-నుకురియిన నేడు మీగతి యిట్లు లుండె’ ‘అడ జన్మముకన్న అడవిలో’ మ్రానయి-వుట్టితే మేలనుచు బుధులు బెర్కెదరు.’ ‘కుళలవకుచ్చల చరిత్రము’న ‘చెట్టు చెడే కాలానికి పిండెలు-చెప్పిన సామెతలే నిజమాయె’ ‘పండిన చేను పనులు మేసితే-కేవులు గట్లు మేనున చెవును’ ‘కుళలవ యుద్ధము’న ‘కలగన్నచోటను గంప నింపుదుర’ ‘పొలువగు విప్రుల పోటుల కంటె-మనమగు కవుల కాటే మేలు’

‘రామకథా సుధార్థవము’న ‘సాము కాళ్ళు సాముకె తెలుసును మరి పరుల కెరుగ వశమ’ ‘శతకంఠ రామాయణము’న ‘అడబోయిన తీర్థ మరయ నెదురైనట్లు మ్రొక్కబోయిన నేల్చునుండ రున్నట్లు’ ‘క్రావ్యమీరిన గొట్టె కొండకు దాకితే కొడువేమి వచ్చునా కొండకేమైన’ వంటి సామెతలున్నవి.

‘నలచరిత్ర పదము’లో ‘తను గట్టుటకు త్రాళ్ళు కా దెచ్చుకొన్నట్లు’ ‘ఈతకు మించిన లోతు గణగునా నాథ. విషమెక్కువే తల వెంట్రుకలు దాటి’ యని తలదు.

‘శశిరేఖా పరిణయము పదము’న ‘కానొకటి- తలచితే -దైవమొకటి తలచు’ ‘క్రావ్యచేతను బోయి కొరత బద్దెట్లు’ ‘వచ్చిన కార్యము వాకిలైనదియెంత’ ‘వియ్యమండగ

బోవ దయ్యంబు బట్టె' 'సుభద్రా కల్యాణ ప్రారంభము'న 'దొరలు యేనుగు నెక్కి
 డిడ్డి దూరుదుర' 'శశిరేఖా పరిణయము బ్రతుకమ్మ పాట'లో 'జలవరంబుల నమ్మ
 చెలిమె జల్లినయట్లు' 'ఆక దోష మెరుగదు' 'గయోపాఖ్యానము జంగంకథ' లో
 'మేర గాదనుచు కొంగలు వంగలు మేసిన సామ్యముగ, నారికేళతరు దూడలు మేసిన తీరున
 బల్కెదవు' 'తాతకు దగ్గులు నేర్పిన గతి నా దగ్గర వదరెదవు' వంటి సామెతలున్నవి.

'నవతుల కయ్యము పాట'లో 'మనిషాని నేరేడు మారేడు పండ్ల నమ్ముట'
 'ముందు చెవులకన్న వెనుక కొమ్ములు వాడి' 'శ్రీవరాహావతార చరిత్రము'న 'ప్రాణము
 యంటే బియ్యకార దివి బ్రతుకవచ్చు' 'దక్షిని యజ్ఞము'న 'భర్త చేసిన ముద్దు భేదర
 వీధులు బాధ-భర్త చేయని ముద్దు పంచల పాలగును' 'గంగా వివాహము'న 'కక్కుర్తి
 పడితేను కడుపు నిండగ వలెను-కడుపు నిండని వట్టి కక్కుర్తి యేల' 'ఎద్దులు బండియు
 నేకమైతేను, ఎంతేని గట్టైన ఎక్కిపోవచ్చు' 'ముదిత వల్లకు వచ్చి ముంత దాచగనేల, అడుగ
 వలసిన మాట కనుమానమేల' 'కానవచ్చిన పనికి గట్టెక్కగానేల' 'ముందున్న శ్రవణముల
 కంటేను మిక్కిలి - వెనుక కొమ్ములు వాడి వినవె గౌరము' 'సుదుట వ్రాసిన వ్రాతి
 నులిమితే చెడిపోదు-అనుభవించక తీర దనుభవం బెల్ల' 'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ' లో
 'అడుది యన్నట్టి మాట గోడ బెట్టినట్టు యందు' 'ఏలేటి పురుషునకు ఏడుగురు భార్యలంచు'
 మొదలగునవి కలవు.

'కమ్మవారిపణతి పనల బాలరాజుకథ'లో 'తన్నుగట్టను త్రాడు తాతెచ్చుకొంది'
 'ముడ్డి గొట్టిన మూతిపండ్లు రాత' వంటి సామెతలున్నవి.

'వీరరాజుమ్మ కథ' లో 'ఇల్లు ఇరకట మంచు ఆలి మరకట మంచు పేరయ్య'
 'ఉడుమున కేలరా ఊరి పెత్తనము వీరయ్య' 'గాంధారికథ'లో 'ఆ ఉరుముకు ఈ చినుకులా'
 'చాపకింది నీళ్లు నకులు మీవలపు' 'ఆడవారి మాటలు అద్దములో తేటలు' 'కడవంత గుమ్మడి
 కత్తి పీటకు లోకువ' 'పక్షిల మాటలకు వృక్షాలు గడులునా' 'ధర్మాంగధ చరిత్ర పాము
 పాట'లో 'రచ్చెక్కి నభయోన రాయబారంబేల' 'అత్తకును శాంతంబు కత్తికిని మెత్తన
 కలదంటె ఇలలోన కిలికిరో వినవే' 'సారంగధర పాట'లో 'గుడి మ్రింగ దలచినా
 లింగంబు అద్దనా' 'సారంగధర చరిత్ర శారద వరుస'లో 'ఈనగాచి నక్కల కిచ్చినాను'
 సామెతలు కలవు.

'శుద్ధవిగ్గుణతత్వ కందార్థ దరువు' లందు 'తినుమంటె పులి వల్ల దనివట్లు'
 'సాలిమ్మని తల్లికి మనవి జేయుదురా' 'అడవి యునిరికాయ నముద్రవులున్న' 'వేదాంత

కుచ్చెల కథ' లో 'వెల కొంచెము ఫల మెక్కువన్నట్లు' 'ఏగంటివారి వచనము' లందు 'పూని యొడలు దస్సి బుద్ధ బలసినట్లు' 'వెన నారంభము చెడి కనవు బలసినట్లు' 'పరగ పీద బలసి బందికా దైనట్లు' 'దరి మెత్తనైన గుద్దలి వాదైనట్లు' 'తండ్రి జంపిన తగవుండగా లంకె జగడాల బోయినట్లు' 'వరద లోయెడువాడు వరద నుండెడువాని వెఱవకు మన్నట్లు' 'రామదాసు చరిత్రము' న 'దాసుని తప్పు దండముతో సరి' 'ఏటికి జల్లిన పిళ్ళాయె నా బ్రతుకు' వంటి సామెతలున్నవి.

కేజలము ముద్రితసాహిత్యమునుండి మచ్చునకుగా కొన్ని సామెతలను మాత్రమే యుదాహరించితిని. జానపదుల విజ్ఞానభాండాగారము లనదగు నీ సామెతలు లోకోక్తులొకను పెక్కు గలవు. అట్టివాని నకారాదిగా వ్రాసి ఇతర భాషలందున్న తులనాత్మకమగు లోకోక్తులతో పోల్చి పరిశోధించు పెంకేని యవసరము.

సాంఘిక విషయములు

జ్ఞానపదగేయములకు నిత్యజీవితము నలముకొను శక్తి యధికమని ప్రథమప్రకరణమున నివేదించియుంటిని. దీనికి కారణము జ్ఞానపదగేయ లక్షణములం దొకటి జనసామాన్యపరిచితవస్తువు అనగా సాంఘిక జీవనమునకు ప్రతిబింబమగుట. జ్ఞానపదగేయములను పరిశీలించినచో మనజాతీయ జీవితము, మన సాంఘికచరిత్ర తెలియగలదు. 'సాంఘికచరిత్ర మానవచరిత్ర, ప్రజలచరిత్ర, అది మన సొంతకథ. అది జనుల జీవనములను ప్రతి శతాబ్దమం దెట్లుందెనో తెలుపునట్టిది. అది మన తాతముత్తల చరిత్ర. వారియిండ్లు, వారి కట్టు, వారితిండి, వారి ఆటలు, వారి పాటలు, వారు పడిన పాటులు, వారు మనకిచ్చి పోయిన మంచిచెడ్డలు' 1. ఈ దృష్టితో జూచినప్పుడు జ్ఞానపదగేయములందొక లోపము గానుపించును శిష్టసాహిత్యమున సాంఘిక విషయము లేవేని యున్నంతవరకైనను ఉన్నవి యున్నట్లుగా గోచరించును. దీనికి కారణము శిష్ట సాహిత్యము పుట్టినప్పటినుండియు లిఖితరూపముగా గ్రంథస్థమగుట. లిఖిత పూర్వకముగా నుండుటచే దానిలో మార్పులు కూర్పు లంతగా చేరక నిజమైన చరిత్రము తెలిసికొనుటకు వీలగును. జ్ఞానపదసాహిత్యము కేవలమౌఖిక ప్రచారముననే కాలాదికొని నిలచినది. కనుక దానిలో కాలక్రమమున మార్పులు కూర్పులు ప్రవేశించుట సంభవము. గేయరచనాకాలమున నున్న సాంఘిక విషయము లాగేయమున స్థానము కల్పించుకొన్నను కాలక్రమమున గేయము ప్రవాహమున బడి మారిపోయినటులే అందలి వస్తువుకూడ మారిపోవుటకు వీలున్నది. జ్ఞానపదగేయములందును పూర్వకాలమునుండి మార్పునొందక వచ్చుచున్న వానిలో నామకాలములనాటి సాంఘికవిషయము లుండును.

'పల్నాటి వీరచరిత్రము' శ్రీనాథవిరచితమనబడు వీరగేయము. అది కొంత లిఖితపూర్వకముగా నిప్పటికిని భద్రపరువబడి యుండుటచే నాకాలమునాటి

సాంఘికవిషయము లాగేయమున గానగును. శ్రీనాథునికన్న పూర్వము రచింపబడి యుండిన జానపదగేయ మేదేని యున్నను అది మౌఖికప్రచారముననే యున్నచో దానిలో కొన్ని మార్పులు కూర్పులు చేరుట కవకాశముండుటచే దానియందున్న విషయము లాకాలమునకు సంబంధించినట్టివేయని ఇదిమిత్యముగా చెప్పజాలము. జానపదగేయము దేశకాలపాత్రముల కతీతమైనదని ఇదివరకే తెలిసికొని యుంటిమి. ఐనను మార్పునొందని కొన్ని గేయములందును, మార్పు నొందిన గేయములం దేవేని మార్పునొందని విషయము లున్నచో వానివలనను కొంత సాంఘికచరిత్రము త్రవ్వవచ్చును. కొన్ని సాంఘికవిషయములు మార్పు నొందనివికూడ నుండును. కనుక నిట్టివాని నన్నింటిని కనుగొనవచ్చును. ఈ ప్రకరణమున జానపదగేయములందు కాననగు సాంఘికవిషయముల స్థూల పరిశీలనము చేయనగును.

మ త ము

పల్నాటి యుద్ధమునకు మతకలహములు కూడ నొక కారణమందురు. క్రీడాఖిలామము 'ఆరువల్లి నాయరాలి దుర్మంత్రంబు, కోడిపోరు చాపకూటి కుడుపు, ప్రథమకారణములు పల్నాటియేకాంగ, వీరపురుషసంప్రహారమునకు' లనుచున్నది. శైవవైష్ణవమతముల సంమర్షణ మీ యుద్ధమున కొంతవరకు కాననగును. నాయకురాలు శైవమతమునకు బ్రహ్మనాయుడు వైష్ణవ మతమునకు వీరప్రతినిధులు. దాయాదుల వగలకు చెరియొకవైపుతోడై నిలచిరి. బ్రహ్మనాయుడు పల్నాటి విష్ణువనియు (పల్నాటి కృష్ణుడనియు) ప్రఖ్యాతి గాంచెను. జగమంతయు విష్ణుమయము చేయనెంచి చాపకూళ్ళు పెట్టిచెను. కన్నమనీని (మాలవాని) కుమారునిగా స్వీకరించెను. మాచెర్ల చెన్నకేశవు డానాటి పలనాటి వైష్ణవమతమునకు సాక్షిభూతుడుగా నుండెను. బ్రహ్మనాయుడు కన్నమనీని అర్ధరాత్రంబున కదనరంగము చూడబంపెను. అచటి భూతప్రేతములతో సంభాషించినప్పుడు కన్నమదాసు తన్ను గూర్చి యిట్లుచెప్పుకొనెను. 'కలికికృష్ణుండైన కారుణ్యమూర్తి, పుట్టెను బ్రహ్మన్న భూలోకమందు, అతనికి గుడుడనొడును నేను, మాలంకును బుట్టి మాలనైపోక, విష్ణుపాదము బట్టి విశ్వంబులోన, తెన్నులినాయుడు తెరవయైవట్టి, వికవాజ్జులోచన పెమ్మసావికిని, శ్రీమించు మాచెర్ల చెన్నుని మేన, పెంపు నొందెడు శులసి పెద్ద వనమాల, వరమువ గన్నట్టి

మృత్యువుకుద'. మాలమూడిగలందు వైష్ణవమొంత ప్రగాఢముగా వ్యాపించెనో పై వ్యాకములు స్పష్టము చేయుచున్నవి. భూతరాట్ స్తంభమును నిలుపుటకు పూర్వము యుద్ధభూమిని పవిత్ర మొనర్చుటకై మలిదేవరాజులు (బ్రహ్మనాయని వైష్ణవమునకు లోబడినవారలు) 'చెన్నకేశవదేవు శ్రీపాదజలము, తివిరి పూజారులు తెచ్చుట జేసి, తులసివత్రంబులతోడ తీర్థంబు, అచ్చోట చల్లించిరి. 'వలనాటి యుద్ధకాలము నాటికి అచ్చటచ్చట వైష్ణవాలయము లున్నను దేశమున మాత్రము వైష్ణవ మంతగా వ్యాపింపలేదు. కాని అచ్చటచ్చట విరళముగా నుండెను. మాచెర్ల ప్రాంతములందు బ్రహ్మనాయని ప్రభావమున వైష్ణవము వ్యాపించి యుండును. దేశమున బహుళముగా వ్యాప్తిగాంచిన శైవమునకు నాయకురాలు ప్రాతినిధ్యము వహించి అంకురరూపమున నున్న యావైష్ణవము నూడబెరుగుటకై నాయనిపై కత్తి గట్టినది. నాయని పక్షమున ఆనాడు బహుళో అచటి వైష్ణవులందరు చేరియుండురు.

'కాటమరాజు కథ' నాటికి దేశమున వైష్ణవము బాగుగా వ్యాపించినది. యాదవులు వైష్ణవులు. కాటమరాజు, బొల్లియావు భూకమున కవతరించిన విష్ణ్వంశములు. కాని కాటమరాజు కథలో మాత్రము శైవవైష్ణవములు రెండును చొచ్చుకొని పోయినవి. యాదవసేనలందు వీర శైవభక్తులుకూడ నుండిరి. ఖడ్గ తిక్కనతో యాదవుల పక్షమున బోరాడినది బ్రహ్మద్రయ్య. ఈతడారాధ్య బ్రాహ్మణుడు. ఇదిగాకను యాదవులు గంగ నారాధ్యదైవతముగా గొల్చిరి. యాదవుల సంపదయగు గోవులకు, తృణజలసమృద్ధి కావలయునుగదా! ఇప్పటికిని నెల్లారు జిల్లా దర్శి డివిజను దొనకొండలోని గంగకు జాతరలు జరుగును. కనిగిరి తాలూకా పాలేటి యొడ్డుననున్న ఆవలపాటి గ్రామమున ఏచేట వైశాఖపౌర్ణమికి గంగ తిరుణాళ్ళు జరుగును. గంగ శివునిభార్య. కాటమరాజు తండ్రి పంచలింగం కొండ సమీపమున లింగమై వెలసెను. యుష్టమనకు బయలుదేరునప్పుడు కాటమరాజు మరియు పల్లికొండ యాతని నిట్లువేడిరి. 'శంకరా శివశివారణు మహాదేవ, భక్తుల పాలిటి వరమేళ ఈశ, తొలి చంద్రకేశుడుని దొడ్డపూజించి, వర్వతంబున నిల్చి వరమేళ కృపను, నావుల వలురాజు కతిపుణ్యవళత, వల్లమకు ప్రోలరాజువై పుట్టినావు, ఆపురహరు రూప మట పూజ జేసి, తుదను జంగలకై దురములో నీవు, పరిణాన జంగల వర్వకము బంపి, చోడ దళంబులు చుట్టంగ నీకు, హరహరాయని యెంచి యట పారజూచి.' కాటమరాజు వైష్ణవుడుగా అతనితండ్రి శైవుడుగా, కాటమరాజు శివరూపముగు

తండ్రిని కొలుచునటులుగా చిత్రింపబడుట వింతగా నున్నది. బ్రహ్మరుద్రయ్య యుద్ధమునకు బోవుటకు ముందు వీరశైవచారములు నెరపెను. అతనికి వాహనము వృషభ మయ్యెను. చల్లపిన్నయ్య మొదలుగా గల ఏడ్గురన్నదమ్ములు యుద్ధ కాలమున నొక యేకాదశినా దొక్కప్రోద్ధుండి 'తాన మొప్పగనాడి ధవళాని గట్టి, నెలవంక తిరుమణి నేర్పుకో దీప్తి... .. ఓ దేవదేవుండ ఓ విశ్వరూప, యో పావనంహార యో వరమేశ....కడు విక్రమము గని కైలాస మిమ్ము' అని వేడుకొనిరి. వీరు యాదవులలోనున్న వీరుశైవులవలె గన్నట్టుచున్నారు. యుద్ధసమయమున 'హరిహరా' యనిరి. కాటమరాజు కృష్ణుని యవతారముగా, వీరన్న వీరభద్రుని యవతారముగా చెప్పబడిరి. ఐతమరాజులు యుద్ధమునకు బోవుటకు ముందు శివునకు పూజలు, అభిషేకములు చేసి 'పంచాక్షరీమంత్ర పఠన గావించి, ఏకాంతి పంచార్చి ఎలమి పడార్చి, మంగళారతి బాడి మరి పూజచేసి', జాహ్నువిని గూడ వేడిరి. యుద్ధరంగమునందు కూడ 'పల్లికొండయు రాజు బంధువర్గంబు, శివ పురాణము నేకచిత్తాన వినుచు' నుండిరి. వారి శివభక్తి యట్టిది.

అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబారము'లో కాటమరాజు పక్షమున వాదించు భట్టురాయశృంగవశిభట్టు (నల్లసిద్ధి పక్షమున వచ్చినవాని)తో కాటమ రాజును గూర్చి 'కౌవీర భూమిని కాలావులమేపి, సవనాథసిద్ధల సయము గన్నాడు' అనెను. కాటమరాజు కూడ శైవప్రభావమునకు లోనైనవాడుగా దోచుచున్నాడు. కాటమరాజు ఐతమరాజుల కంపిన లేఖలం దొకదానిలో 'శ్రీకాంత వరపాద సేవాధురీణ' యని సంబోధించెను, దీనిచే కరియావులన్న మొదలగువారు విష్ణు భక్తులుగా గానబడుచున్నారు. ఐతమరాజు మొదలగు తన సుతుల యుద్ధమున కెటుల బంపుదునాయని తల్లియగు సిరిదేవి 'ఓ పార్వతీనాథ ఓ భక్తవర్మ' యని దుఃఖించినది. ఇది యంతయు జూడగా యాదవులందు కొందరు శైవులు మరి కొందరు వైష్ణవులవలె గన్నట్టుచున్నారు. పల్నాటి యుద్ధకారణములం దొకటి మతవైషమ్యము కూడ కలదందురు. కాని కాటమరాజు కథలో మతవైషమ్యములు కానరావు. యాదవులు శివకేశవుల నిరువురిని సమానముగా గొల్చిరి. "కిమస్థిమాలాం కిము కౌస్తుభం వా" యని హరిహరనాథ తత్వమును ప్రచారమొనర్చిన తిక్కనకు వీరు కొంచెము మాత్రమే పూర్వమువారు గనుక ఆనాడు మతవైషమ్యము లేక హరిహరులు సమానముగా పూజింపబడుచుండిరని భావించవచ్చును.

‘దేశింగురాజు కథ’లో కొన్ని మతవిషయములు కాననగును. దేశింగురాజు వైష్ణవుడుగా చిత్రింపబడినాడు. అతనికియేల్పు రంగనాథస్వామి. దేశింగ సతతము రంగనాథుని ద్యానతత్పరుడుగా నుండినట్లు కథలో నున్నది. దేశింగ పసిబాలుడుగా నుండి ఢిల్లీకి పోయి బారాహజారి నెక్కి తండ్రుల చెర విడిపింప నప్పుడు కూడ రంగనాథస్వామి యాతనికి తోడునీడగా నున్నట్లు వర్ణింపబడినది నవాబుకడనుండి కప్పమడుగవచ్చిన తోండ్రమల్లోజి దేశింగు తనను చంపునన భయముతో కుహనావైష్ణవుడై దేశింగు సభకు పోయెను. వైష్ణవుడనియే దేశింగ తోండ్రమల్లును చంపక విడిచెను. యుద్ధమునకు పోవుటకుముందు కూడ దేశింగ రంగనాథుని నెల వడిగినట్లును ఆతడు జయపజయములు చెప్పినట్లును కథల నున్నది. చారిత్రకముగా నిది సత్యము కాకపోవచ్చును. దేశింగు కాలమునః దక్షిణమున వైష్ణవము బాగుగా వ్యాపించినను దేశింగు మాత్రము దక్షిణదేశవా. కాదు. తండ్రిమరణకాలముననే ఆతడు తురదేశమునుండి బయలుదేరి వచ్చెను. ఐనను ఆతని తండ్రి మున్నగువారు దక్షిణదేశమున చాల కాలమునుండి స్థిరప. పోయి రంగనాథుని ఇలువేల్పుగా భజియింప కుమారుడగు దేశింగుకూడ రం. నాథునే కొలిచియుండు ననుకొనవచ్చును. దేశింగుకు మహమ్మదీయులతి విరోధము సంభవించెను మహమ్మదీయు లప్పటికి దక్షిణదేశమున బాగుగ ప్రబలిపోయిరి. కాని దేశింగునకు మహమ్మదుడను తురక ప్రాణస్నేహితుడుగ నుండుట గమనింపదగినది. మహమ్మదును దేశింగు వక్షమున పోరాడి గుండె దెబ్బ తగిలి చనిపోవునప్పుడు పశ్చిమాఖిముఖుడై ఖురాన్ వాక్యము పఠిం. యసువుల బాసెను. తురక లందరు పశ్చిమాఖిముఖులై దైవప్రార్థనము (నమాజు చేయుదురు. దీనికి కారణము తురకలకు పవిత్ర స్థలమగు ‘మక్కా’ పశ్చిం. దిశయం దుండుటయే.

బొబ్బిలి వెలమలు వైష్ణవులుగా చిత్రింపబడినారు. రంగారావుగారి విష్ణువునకువలె శంఖచక్రములు, వింజామరము, పద్మము, (సాముద్రిక లక్షణము లున్నట్లు వర్ణింపబడుటయే గాక మల్లమ్మదేవిగారు గోపాలస్వామి కభిషేకా పూజలు చేయించుట వర్ణింపబడినది. ‘పెద్దాపురము కోడిపందెముల కథ’లో వత్సవాయిరాజులు వైష్ణవభక్తులుగా వర్ణింపబడిరి. ఆనందరాజుగారి యాజ్ఞచొప్పు తిమ్మరాజుకు భోజనమున విషము కలిపి పేరిబొట్లు వడ్డించుచుండగా తిమ్మరా. గారి యిలువేల్పు రంగనాథుడు ‘భూమి మీదను పడగొట్టాడు పేరిబొట్లవంటి.

అనందగణపతి దేవతకి తాళలేక జగపతిరాజు తన కుమారు నాతనికి బం
సప్సగించి తాను రాజ్యము విడిచి నన్యాసియై ఖడ్గాగ్రరామచంద్రుని పాదరాజీవః
కడ కొన్ని దినములుండుట మూడవ ప్రకరణముననే చెప్పియుంటిని.

ప్రధానము - మతసంబంధమైన గేయముల గూర్చి నాలుగవ ప్రకరణః
చర్చించియుంటిని. అట్టి మతసంబంధగేయములందు జేరిన 'శ్రీ లంకా
చరిత్రము'న నూట యొనిమిది దివ్యతిరుపతుల వర్ణన మున్నది. ఈ దివ్యతిరుప
క్రమ మొక్కొక్క రొక్కొక్క తీరున వర్ణించిరి. తాళ్లపాకవారి క్రమ మొకటి
నున్నది. ఇదేపాటలో మార్గశీరవత్రయమును గూర్చిన వివరములున్నవి. భోగిపం
క్త్య మీయనైనది. శ్రీ రంగనాథుడు గోదాదేవి స్వప్నమున గనబడి భోగిం
దినమే మన కందరకు భోగి పండుగయ్యెనట. 'తిరుమంత్రము పాట'
హరిదాసు తిరుమంత్రము కమ్మపై వ్రాసికొని పోయిన బోగముదానికై చోళరా
జుజ్జులు వీధులు దిరిగెనట. చోళులు మొదట శైవులే. కులోత్తుంగ చోళు
స్వయముగా రామానుజులవారిని దేశమునుండి వెడలగొట్టించె నందురు. కన
నీ సంఘటనము (నిజమైనచో) చోళరాజులు వైష్ణవమును స్వీకరించినప్పు
లేదా వైష్ణవమును పోషించినప్పుడో జరిగియుండవలెను.

యుద్ధ విషయములు

అందులకు వీరరసాభినివేశము మొందు. అది కూడ ధర్మవీరవ
జ్ఞానపదుల వీరగీతములను తృతీయప్రకరణమున పరిశీలించితిమి. చారిత్ర
గీతము లన్నియు వీరగీతములే. చారిత్రకములే కాక మరికొన్ని గీతములందుకూ
వీరరసము వర్ణింపబడిన చోటులున్నవి. ఇట్టి పట్టులందు యుద్ధ తంత్రము, యు
ధర్మము, రణరంగము, వీరుల వేషభాషలు, వారి యునికి, సైన్యమునంద
తరగతులు, ఆయుధములు మున్నగు విషయముల వరన ముందును. పల్నా
వీరచరిత్రమున నిట్టి విషయములు బహుళముగా నున్నవి. ఈ సైనికవ్యవ
పల్నాటి వీరుల కాలమునాటిదై యుండును. లేదా శ్రీనాథుని కాలమునాటిదై
యుండును. ఏ కాలమునాటిదైనను భేద మంతగా నుండదు.

జైత్రయాత్రకు బయలుదేరిన సైన్యములకు కావలసిన సౌకర్యములను
సమకూర్చుటకు వస్తువాహనము లన్నియు సైన్యము వెంటనే తరలించబడును

పూర్వమునుండి ఈనాటికిని ఈ వ్యవస్థ ఇటులనే యున్నది. మలిదేవరాజు బ్రహ్మనాయుడు మొదలయినవారు కార్యమపూడి యుద్ధరంగమునకు బయలుదేరి పోవునప్పుడు వారివెంటి 'గొల్లెనల్ గట్టిన గొప్పలొండ్లు, బల్లని పెట్టెలు వట్టెమంతులు, తరుచైన పీటలు తమ్మపడిగెలును, వింత మందసములు వెలయు గొడ్డులును, కాశ్మీర కస్తూరి గంధకర్పూర, మాదిగా వాసన లమరు పెట్టెలును, బొక్కనంబుల బియ్య బోనగావళ్లు, జవ్వజి పిట్టలు శారీకాకీర, పంజరములు పట్టు పరిచారకులును, కోడెకాం ద్రదలించి కొట్టెడు రెడ్డు, పడివాగె తేజీలు పాలకీజోళ్ళు, అష్టభాగ్యంబుల అంగళ్ళవారు, నందడివడ దండు చయ్యన కదలే' నట. యుద్ధవిరామనందర్పమున నైనికవిహార విలాసములకు సంబంధించిన వస్తువులు కూడ వారి వెంటిడి యుండెడివని తోచుచున్నది. శారీకాకీర పంజరములు కాశ్మీరకస్తూరి గంధకర్పూరములందులకే కదా! విలాసవినోదములు కూడ రణరంగమున నొకవైపు సాగుచుండెడివి కాబోలు. ఇంకను అష్టభాగ్యంబుల అంగళ్ళవారుగూడ నుండిరట. అనగా ఒక చిన్న పట్టణమే కదలి పోవుచుండెడి దన్నమాట. ఇటులనే నలగామరాజునైన్యములు వచ్చి చేరుకొన్నప్పుడు 'ఆ దండులోపల అఖిలవణిజులును, సకలధాన్యంబులు సకలరత్నములు, బంగారు వెండియు బహుధా వితతి, సరిగవస్త్రంబులు సరసపుంబట్టు, పటములు ఘనకంఠు పటములు మరియు, కాంస్యతామ్రశ్వేతకమ్రుఖాండములు, రసవర్గముల నెల్ల రంజనంబొప్పు, క్రయవిక్రయముల కావింతు రెపుడు, సౌందర్యమనతచే సంపన్నమైన, వేళ్యవాటిక లొప్పు విశదంబు లగుచు, దారిద్ర్యమనునది దండులో లేదు, ధనధాన్య వృద్ధిచే దనరెడు లక్ష్మి, వేలంబు లోపల విలసిల్లుచుండు'. ధనధాన్యసమృద్ధియే కాక నైన్యములో వేళ్యలుగూడ నుండుట వింత. నైనికుల వినోదమునకై వేళ్యలనుగూడ నుంచెడువారు కాబోలు.

ఉభయ సేనలకు మధ్యన సాక్షిగా నొక స్తంభమును నిలుపుట పూర్వకాలపు యుద్ధధర్మమువలె గోచరించుచున్నది. బ్రహ్మనాయుడు మలిదేవాదులతో మేడపినుండి కార్యమపూడికి బయలుదేరి త్రిపురాంతకము చేరుకొని అట తానిదివరకు 'శివపురిలోనుండి చేర్చినయట్టి, భూతరాట్ స్తంభము'ను పూజించి దానిని కదలించి బండ్లపై నిడుకొని రణరంగమునకు గొంపోయెను. బ్రహ్మనాయుడిదివరకు కల్యాణపట్టణపు వీరసోమునకు సహాయముగా బోయి శివపురి గాల్చి అచ్చటనున్న శక్తుల దెచ్చి త్రిపురాంతకములో నిల్పియుండెను. శివుడు

లయకారుడు గనుక, యుద్ధము లయకర్మ గనుక, యుద్ధరంగమున భూతరాజ్
స్తంభము నిల్పెడువారు కాబోలు. ఆ స్తంభపర్జున మిట్లున్నది. 'ఇనుము పట్టి
కంచు హేమతామ్రముల, పంచలోహంబుల ప్రబలినిదాన, నాలుగు ముఖముల నయమొప్ప
మరియు, ఎనిమిది ముఖముల నెన్నికైనావు, ముగ్గురు మూర్తుల నొక్క ముఖము
నిలిచి, ఒకట పిద్దులు మరి నొక్కట మునులు, గంగయు దుర్గయు కాలభైరివుడ, వివి
భూదేవియు నీ యాననముల, గంధర్వపతులతో కాచుచునుండు, రినుచు ప్రార్థనచేసి
ఆ బ్రహ్మ పరితె.' ఇట్టి కంబమునకు వివిధాన్నముల కుంభము వోయింది
'మనమైన పోతుతో గావు చెల్లించి'రి. గావు చెల్లించుట యనగా బలివిచ్చుట.
స్తంభమును శకటంబులపై నిడుకొని కార్యమపూడి రణరంగము చేరుకొన్న
తరువాత 'చెన్నకేశవదేవు శ్రీపాదజలము, తివిరి పూజారులు తెచ్చుటజేసి, బుడి
పత్రంబులతోడ తీర్థంబు, అచ్చోట వల్లించి అలరు లగ్నమున, శంకు సంస్థాపన
సమ్మతిజేసి, విశేషముగ రత్ననివయంబులుంచి. తెచ్చిన కంబంబు ధీరకతోడ' నడికలస
నిల్పి బలులను సమకూర్చిరి. ఇట్టి స్తంభము పూర్వకాలమున యుద్ధములందు
సర్వసాధారణమో కాదో తెలియదుకాని పల్నాటి యుద్ధమున మాత్రమీ భూతరాజ్
స్తంభము సాక్షిగా నిలచెను. స్తంభమును నిల్పి వీరులందరును గంగధార
మడుగునకు బోయితమ తమ నామముల్ ధరలోన దరుచు, ప్రఖ్యాతి నొందంగ భక్తితో
నందు, స్నానంబుజేసి (విశాల తీరమున), నిలిపిరి లింగముల్ నేమంబుతోడ.
ఈ లింగము లిప్పటికిని గంగధార మడుగునొడ్డున గలగుడిలో నున్నవి. వీనికి
పూజలు చేయుట నేటికి పరిపాటి.

సేనలందుండు జీతగాం ద్రెన్ని విధములవారో గమనింపుడు. నలగముడు
నాగమ్మతో 'మనవద్ద బంట్లును మనెన్నివారలను, పంతుల నన్నంబు భక్షించువారు, కొక్క
జీతంబుల రూఢులొనాడు. క్షేత్రముల్ జేసుక జీవించువారు, పల్లెలు బుచ్చుక బ్రతికెడువారు,
ఎలగోలు ప్రజలకు నెల్లర కిచ్చె. వైనమై రిమ్మని పరగ జెప్పింపు' మనెను. నలగముడు
భట్టుతో 'మలిదేవరాజు బలంబు తృణీకరించుచు 'సేనాదివతి లేడు సేనలు లేవు, బలుపైన
క్షూలాల బండ్లును లేవు, కరితురంగంబులు కాలిమానిసులు, లెక్కింపగా సేమి లేవు వారలకు
అని నిందించెను. నలగముడు తన వెంబడి 'మాకలై యుండెడు మూలబలములును,
రావ్యముల్ గొనువారి ధన వేతనకుల, నెలగోలు ప్రజలను హెచ్చు వంటిర్ల'ను దీసికొని
బయలుదేరెను. నలగముని పై వికులు 'సురియలు పరిమముల్ క్షూల సంఘంబు, ప్రాస
ముద్గరములు పలుభగ్గవయము, పేరైన చక్రముల్ ఖండివాలములు, పరకువుల్ బల్లెముల్
బాకు కటార్లు, శార్దముల్ దమవులు శరధులు దాల్చి' యుండిరి. ఇవి నాడు వాడబడుచుండిన

అయుధములు. ఇంకను 'విను మినుము రాగి యిత్తడి కంఠు. పెట్టచేసిన యట్టి బిరుదులు గలవు'. బిరుదులన్నను అయుధములే. బంకెనలు, జల్లి కేదెములు, దండచక్రములు. గాయగోవాళాఖ్య బిరుదములుగూడ నుండెడివి. సామంత రాగోల మరియు నంకుశములుగూడ వాడుకలో నుండెను.

'కోళ్ళపోరాటము-గోపుయుద్ధము'లో తీరుతీరుల బాణములు ప్రయోగింప బడినవి. విలుమాకవారు గోపుపై 'చందురువంకలు చల్లజంపులును, పొట్టలపొంగులు పుణ్యస్థీములు, యెరిదైవములు పిల్లయెఱుక లిర్వులును, యొక పెక్కు నమ్ములు యొకవోకలును, తామరకూనలు తల్లిమెరుగులును, చీకటి మిఱుగుర్లు జివురు గండెలును, గుండెలు భీతిలు కూతపెట్టులును, కుత్తికదీపులు కప్పికోలలును' మొదలగు బాణములు ప్రయోగించిరి. బ్రహ్మనాయుడు గురిజాల విరుగబొడువ వచ్చినపుడు నాగమ్మతో నలగాముడు 'వన్నించు కోటపై పడగలు వేగ, గవనికి సూర్యుర కదన ప్రిక్రమల. వశిగోయ్య వడితెల వాలు దొంకెనలు, గణితెలు దూలాల గాలిదుండుభులు, మకర బిజ్జెలులును మంచి కత్తులను'నమాయత్త మొనర్చుమనెను.

యుద్ధరంగమున కేగిన నలగాముడు తన బలముతో 'చచ్చొక మేర్పడ సరసంపు భువిని, హేమ కుంభంబుల నెనగుచు నున్న, పటకుటీరంబుల పన్నుగా గట్టిమూల బలంబులు మొనగాండ్చి వచ్చి, కూర్చున్న ఘనమైన గొల్లెనల్ కూర్చి'దండు విడిసెను. యుద్ధమునకేగు వీరులను పెద్దలు దీవింపుట యటువిడిచి తమకన్న పిన్నలగు భార్యలు కూడ దీవించి పంపెడు నాచార మానాడు వీరధర్మముగా పరిగణింప బడుచుండెను. మాంచాల బాలచంద్రుని 'రతిరాజసుందరా రణరంగధీర శాత్రుని విజయంబు సమకూరు మీకు, ఈ యాయుధము వడి నిచ్చును ఆయము, కలియుగంబున మీకు మనఘాట లమరు'అని యాశీర్వదించి అయుధము నిచ్చెను. ఇట్టి సంఘటనలు 'దేశింగు రాజుకథ' 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ' మున్నగు వానిలో గలవు. బాలచంద్రుడు యుద్ధరంగమున కేగినపుడు బ్రహ్మనాయుడు బోధించిన రణనీతి పరమోత్తమము. దానిని తృతీయప్రకరణమున నుట్టింకించితిని. నీతి గరపినతరువాత బ్రహ్మన్న 'తగినట్టి కర్పూరతాంబూల మిచ్చి, శంఖతీర్థమొనరి జయమొందు మంచు' పంపెను. వీరులకు యుద్ధమునకు పోవునప్పుడు విడె మిచ్చుటగూడ యుద్ధధర్మమే. దీనిని ఉర్దూలో 'బీదా ఉతానా'యందురు. నాయుడు వైష్ణవుడు గనుక శంఖతీర్థముకూడ పోసెను.

యుద్ధభీరువుల వర్జనమును గూడ ఇదివరకే పేర్కొనియుంటిని. తృతీయ ప్రకరణమున వాని వివరములు గలవు. ఆ సందర్భమున 'బోయవారము మేము పూర్వంబునందు, భుజమున కాయలు పూని కన్నెనుడి' యని కొందరు యుద్ధ భీరువులు బతిమాలిరి. బోయజాతివా రిప్పటికిని కలరు. గ్రామములందు పల్లకి మేనాలు మోయుట, చేపలు పట్టుట, ఓషధులు సమకూర్చుట, ప్రయాణములు (వార్తావహనము) చేయుట, తలారిపని చేయుట, నీరటికాండ్రుగా నుండుట, వారి వృత్తి. వారినే తెలగలందురు. ఆనాడు గూడ పల్లకి మేనాలు మోయుచే వారి వృత్తియైయుండును. కనుకనే భుజములు కాయలుగాచె ననిరి. ప్రాణములు కాపాడు కొనుట కట్టి భీరువులు 'చనలేక భయమున చచ్చినవారి, మీద ద్రోసుక యండి మెదలని వారు, చచ్చిన గజముల చాటున దాగి, పందతనంబున పడియుండువారు, పెండ్లాల దలచుక విచ్చేడ్చువారు, వల్మీకముల మీద పనియించువారు, గడ్డిలో జొరబడి కదలనివారు, పేళ్ళు చీకెడు వారు వెన్నిచ్చువారు'.

వీరారాధనముగూర్చి తృతీయప్రకరణమున నివేదించియుంటిని. మరి దేవరాజాదులు యుద్ధరంగమున భూతరాట్ స్తంభమును ప్రతిష్ఠించి వీరులతో గంగ ధార మడుగునకు జని స్నానముచేసి 'తమతమ నామముల్ ధరలోన దరుచు, ప్రఖ్యాతి నొందంగ భక్తితో నందు, స్నానంబుజేసి (విశాల తీరమున), నిలిసిరి లింగముల్ నేమంబుతోడ, ఈ లింగము లిప్పటికిని గంగధార మడుగు నొడ్డున గుడిలో పూజలందుచున్నవి. వీరుల స్మృతిచిహ్నముగా జరుగు జాతర, పూజ, మున్నగువానిలో ఈ విశేషము కూడ కలదు. ఇచ్చట లింగములనగా శివలింగములు కాదు. మరిదేవరాజు మరియు ఆతని యనుచరవీరవర్గముపై బ్రహ్మనాయని వైష్ణవప్రభావముండగా వారు శివలింగప్రతిష్ఠాపన మొనర్చిరిని తలంపరాదు. తమతమ పేరులతో లింగములు నిలిపిరనుటచే తమనే నిలుపుకొనిరిని తలంపవలయును. ఆ లింగములనే వీరులుగా నేటి ప్రజ లారాధింతురు.

ఇక 'కాటమరాజు కథ'లో గాననగు విషయముల నారయుదము. యుద్ధ రంగమున తమతమ గుడారము లెత్తించుటకు కాటమరాజు ఆజ్ఞాపించగనే పరిచారకులు 'తగ నొప్పగా వీరతమక మేర్పరచి, చిత్తర్వుల గుడార్లు చెంత నెత్తించి, వచ్చు వన్నె గుడారు పరగ నెత్తించి, నలుబది స్తంభాల నామతీర్థంపు, గూడార్లు రక్షాల గూడార్లు ముత్తె, గూడార్లు వెలిపట్టు గూడార్లు చాల, నెండలకు గూడార్లు దండి వానలకు, జిర్దుమైపపు బూత జెలగు గూడార్లు, వచ్చుపట్టు గూడార్లు పందిటి గూడార్లు, నెడలేక యెత్తించి రెన్నెగుడార్లు,

గూడార్లకును పైడికుండ తెత్తించి, ఘనశరభశాస్త్రాల గండభేరిండ, ముంబిరుదులన్నియు ముండ తెత్తించిరి. తమగ మనగా ఎత్తైన మంచె. వీరులు నిలిచి చూచుటకు ఏర్పరచినది వీరతమగ (క)ము. కాటమరాజుకు మాత్రము నలుబది స్తంభముల గుడార ముండెను. తక్కిన గుడారముల వర్ణన మానాటి కళలను వృత్తి విద్యలను సూచించును.

వల్పాటి వీరచరిత్రమందువలెనే కాటమరాజు కథలో గూడ ఇప్పుడు తెలియని ఆయుధము లెన్నియో కలవు. కొన్నింటిని మాత్రము నిఘంటువులు ఆయుధవిశేషములని చెప్పుచున్నవి.

‘వట్టుకోట జనువరాజు పావతిమ్మరాజు, కట్టుజల్లులు గడలు గుమ్మరాడి వచ్చె’

‘చోడమండల మేలు సురియ సోమన్న, నబ్బిల మూకతో సరగ నేతెంచె’

‘సందికినుమ నాగరాజు నాలుగువేల, యందెల గడలతో నప్పుచేతెంచె.’

పిన్నయ్య సేనలు ‘కటాప్లు జంజాళముల్ కత్తులు మరియు, వజ్రంపు మణులు గల వంకిట్లవాడి, నేజాలును సురాయి నేర్పుతోబట్టి, బాకుల చేబాని దాపురే యనుచు, భిక్షి యనుచును బాగుగానవుడు’వచ్చెను. ఇంతకుపూర్వమేకొమరిసిద్దిరాజు ‘విచ్చుకత్తులవారు ఏమతులైనదువ, జల్లిగడలును చాల జమిలి తెక్కెముల’తో వచ్చెను గండ గోపాలరాజు ‘గొడ్డండ్లు కత్తులు గొబ్బున’దెచ్చెను. ఇరువక్షములవారు ‘బరిసీల బల్లెల బడ తొడువంగ, రణమున నొరిగిరి రౌతు లందఱును’ ‘శరముల గుంతాలఁ జెల్లించి పొడువ’. ‘చక్రాల కొండఱి శిరసులవేయ’ ‘సురకత్తి పిడికత్తి సురియలతోను’ గోసంగులు యుద్ధము చేసిరి. బొల్లియాపు యుద్ధమునకు భయపడి సిద్దిరాజు పై నికులు ‘అడ్డకత్తెలు భేదెలు పారవైచి’ పారిపోయిరి. ‘అవి పొరుషంజున నతివేగ గవసి, మరి వేయ సాగిరి మ్ల మొగ్గులను చెల్లించి వేసిరి చిల్లకోలలను’ ‘గన్నెరాకమ్మున గాయాలు నాచె’. ‘పొత్తెపు నేజాల తొడువంగ సాగి, గోవును వేసిరి గోవింద యనుచు’ ‘పార్వతి యంబుల పరిలెట్టివారు, గుమ్మడి గింజల గుప్పుచు నంత, వంతగిరులను బాని పరుగున వచ్చి, యెడవక యావును వేసి రుక్మనను’ ‘కొంగవారి కత్తులు కొరసిగవారు, బంగారు పరుజాలు పట్టు కత్తులవారు, వెండి కత్తులవారు వింత పరుజులవారు, దండైన వడిగె జంజాళములవారు, నన్నపు తిరుమణి నంకు టరిగెల వారు,’ ‘అర్ధనాఁ జల్లులు అడ్డకత్తులవారు, మాపు విడిబాకులు మరి వరికిణీలు, నమరించి ఓరుదులు ఆరహదాలంది’ ‘కుప్పింప సాగిరి కొంకుగాలాని’ ‘తమ మందుగుండును తగ బారుచేసి, నందించి రంజకం పయ్యన బోసి, జానకితాళ్ళు చక్కంగ రాల్చి.... తొడిబడ గురియించి తుపాకిగుండ్లు’. రంజకమనగా తుపాకి చెవిలో బోసెడు మందు. జానకి తాడు చెవి మందుకు విప్పంటించునది. ఇది ఉర్దూ పదము. అనాడు తుపాకులు

లేకున్నను కవి తరువాతివాడు కావున వాడేనాడు. 'కాల్పలంబు జూచి కంపటిల్లె, చాలుగా నిలిచిరి నమరంబు నేయ' కంపటమునగా నొక ఆయుధము. కంపటములు ధరించువాడు కంపటిలు కాబోలు. పద్మరాఘవుడు 'గాజుల్లును కత్తి కనక బాణలు పేయుచు, నార్పుచు వెన గూల్చె రిప్పుల' 'ప్రానువిల్లు గాదు మరి ఘాతవిల్లు' 'పలువగ నేజా తుపాకుల వారి, ననువైన యా ఛత్రి సాయధమువారి' బహుళః ఇది ఛత్రి సాయుధము కావచ్చును, ఛత్రిన్ అనగా హిందీ భాషలో ముప్పదియారు. ఇన్ని విధముల ఆయుధములు దాల్చినవారని యర్థము. జానపదగేయములందు పలు చోటలు (ఛత్రిన్) ముప్పదిరెండాయుధములు వచ్చెనేకాని (ఛత్రిన్) ముప్పది యారు వచ్చుట ఇచ్చోటనే. కాటమరాజు వెంట నున్న సేనాసమూహము గమనింపదగినది.

'ఎనువదెన్నిదివేల యేకాంగవీరు, లొలయ రొమ్మిదివేల యుత్తమాశ్వములు
సొరిది నెన్నిదివేల చొక్కపు చిల్పిపెలును, విరువదిలక్షల యీను గోడిగలు
కరులును మూడువేల్ గడ లైదులక్ష, పరగంగ లొటపిటల్ పదునైదువేలు
పనగల పచ్చల పాలకీల్ నూరు, నరిగెలు నొకలక్ష యందలాల్ నూరు
పెససి ముప్పదివేల వింతామరములు, డమ్మాము లేనూరు డాలు లేనూరు
కొమరొప్ప జగజంపు గొడుగు లేనూరు, తుపాకి విలుమూక తొమ్మిదిలక్ష
పది నైన జూలాల బండ్లు నార్నూరు, గత్తి మన్నెపాచును గాక నల్లార్లు
వడిమి కొల్లకాండ్రు నాలుగువేలు, బహువాద్య మేళాలు పరగ లేనూరు'.

ఇందులోని సంఖ్యావివరము లన్నియు సతిశయోక్తులే. కాటమరాజుకు నిజముగా నంత బలము లేకుండెను. మరియును కాటమరాజు వెంట 'తుపాకి విలుమూక తొమ్మిదిలక్ష'లనుట నమ్మదగని విషయము. తుపాకు లానాడు లేనేలేవు. బహుళః కథారచనమునాటికి తుపాకులు వచ్చియుండును. ఖడ్గతిక్కన యుద్ధమునకు వెడలునప్పుడు నల్లసిద్దిరా జాతనికి 'గంధంబు కమ్మారి చునముగా బాసి, తబుకులో తమలము తగగ నిప్పించి' వీరాచారము నెరపెను.

యుద్ధనన్నద్దుడై దండువిడిసిన కాటమరాజు 'అవీర తమకాన నపుడు గూర్చుండి, భీమదుర్యోధనుల బిరుదులు వినుచు, రహి వీర తమకాన రామాయణమ్ము, వినుచును సౌగంధాల వేడ్క నాడుచును, బగరకు నెదురెదురు పరికించుచుండె'నట విరామ కాలమున యుద్ధవీరుల కిట్టి వేడుక లన్నికాలములం దుండెను. గుఱ్ఱముపై నున్న తిక్కనతో పోరాడుటకు 'వేవేగ రుద్రుండు వృషభంబు నెక్కె'ను. అనాడు యుద్ధమునందు వృషభములు కూడ వాహనములుగా మువయోగపడుచుండెనో

లేదా బ్రహ్మరుద్రయ్య పీఠశైవు డగుటచే శివునివలె వృషభ (చనవ) వాహను డయ్యెనో తెలియరాదు. ఎద్దులు బరువులు మోయుటకు బండ్లు లాగుట కుపయోగ పడుట మాత్రము సాధారణమే. ఐనను వల్పాటియుద్ధమున ఆవులు యుద్ధము చేయుట (మందపోటు), కాటమరాజు కథలో బొల్లియావు రణరంగమున వీర విహంగము చేయుట చూడగా ఆవులు ఎద్దులు కూడ, ఏనుగులు గుఱ్ఱములవలెనే వీరకర్మల కువకరించుచుండెనని యూహింపవచ్చును.

వల్పాటివీరులకు సంబంధించిన గాథలందు మన పూర్వుల యుద్ధధర్మములు కాననగును. 'గురిజాల యుద్ధము పూర్వభాగము'న గురిజాల విరుగబొడువ బోవుచున్న బ్రహ్మనాయునికి తల్లి శీలమ్మ యొనర్చిన యువదేశ మామె ధర్మ నియతికి పతాక మెత్తుచున్నది. బ్రహ్మనాయునితో నామె 'చొచ్చి పొడువకు మన్న చొరబారి నీవు, అంతకంతకు దాగి అధములైయున్న, కట్టెమోపులవారి కలకూలివారి, దండించి శీలాల తగ నుండువారి, పసులకావలను బలునుకూరారు, తిని యడవులలోన దిరిగేటివారి, చెన్నార గుళ్ళలో జేరినవారి... నెలకొని రాక్షసుల నిద్రించరేని, ఆవేశ బొడుచుట యధిక పాపంబు.... ప్రొద్దుగూకువేళ బొడువ దోషంబు, పడమటి ప్రొద్దున పొడి చేనువుల, పాలతె నకులు వరగ నురుద్రాళ్ళు, తలకోలలును బట్టి తనరార డితుక, నావేళ కోటపై నార్పంగ రాదు.... భస్మముగా గాలి వతులు నమనీనను, అటువంటి దోషంబు అణగ దెన్నటికి' అనియును బ్రాహ్మణుల, భట్ల, దాసరుల, భక్తుల, స్త్రీల, శిశువుల, పశువుల, శరణార్థుల, చంపగూడదనియును ధర్మబోధన మొనర్చెను.

కాటమరాజు కథకూడ మన పూర్వయుద్ధధర్మములకు పెట్టగొమ్మ. ఖడ్గ తిక్కన యుద్ధమునకు వచ్చినపుడు యాదవుల వక్షమున నున్న చల్లి పిన్నమనేడు 'బుద్ధి చాలసియట్టి భూసురో త్రముడు, యుద్ధంబునేయ నుద్యోగించినాడు, సర్వవా చ్ఛాపాడు చావకపోడు, బ్రహ్మహత్య మనకు బాపుకోరాదు, అని బ్రాహ్మణుని జంపమైతిమే నిపుడు, ఇంద్రుని తడు మాయంపకపోడు, చంపకుండగరాదు చావగరాదు, ఇందుకు గతియేమి యిదిగింపు మన్న'యని బ్రహ్మరుద్రయ్య నడిగెను. యుద్ధమున గూడ బ్రహ్మహత్యా పాతకమునకు భయపడి యాదవులు తిక్కన్న నెదుర్కొనుటకు బ్రాహ్మణుడగు బ్రహ్మరుద్రయ్యను బంపుట యానాటి యుద్ధధర్మమును వ్యక్తమొనరించుచున్నది.

పిన్నయ్య తన సేనలను నల్లిసిద్ధి వైన్యముపై పురికొల్పునపుడు 'ఉటుట వడవుల బట్ట నురికించి రండి, తొణకి చంపకుడన్న దోషంబువచ్చు. మార్కొని పిల్చిన మరనకుండంగ, చెండాడి చంపును' నెలవని పలికెను. పారిపోవువారిని చంపరాదనియు

కేవలము మార్కొన్నవారినే చంపవలయుననియు యుద్ధదర్శము, ఈ ధర్మమును పాటించిన యా గొల్లదొర యెంతటి ధర్మనిష్ఠాగ్రస్తుడో !

సిద్ధిరాజు వీరనాయకుల నప్రమత్తులై యుండుడని హెచ్చరించునప్పుడు నైనికవ్యవస్తకు సంబంధించిన మరికొన్ని విశేషములు తెలియుచున్నవి. భద్రదేశముల మీద దిట్టి దివటీలు, నిద్ర గాచుండుడీ సేపు నేననక, యెంటరిగా ద్రను నొనరింగ టిలిచి, బంటుకు బాకెడు ప్రహరి జేయించి, యాపెన్న వెల్విరిసి యమరంగ విగుడి, వలలన్ని చాలుగా వడ్డుడీ చక్క, పరిలకు నెడమగా వాటమ్మగాను, జీలుకు టమ్మల పాతి శీమండుగాను, దగి నొప్ప వాదాలు త్రవ్వించి యెప్పుడు, కాలుపల్ పీయడీ కందకాల్ వెంట, నాయకులు దొరలు నందఱు మీరు, నాయత్తవడరోయి యశ్వాల నెక్కి 'కోవరము తిరుగంగమూవత పెమ్మినేని మునియుక్కాన, చెలువుగా నుంచుడీ సేనలలోను'. సాయంకాలము యుద్ధమాపుటకై 'కూచిదార పట్టెను కొమ్ము కసినేడు' దీనినే ధర్మదార యందురు. కూచి యనునది ఉర్దూపదము. కూచ్ కర్ నా యనగా సేనలు (మరలి) తరలి పోవుట.

వల్పాటివీరచరిత్రమందువలెనే దీనిలో గూడ సూర్యసోమ వీరుల జొచ్చి నరుకంగ, ధరమీద పీనుగల్ తరచుగా నుండెనని కలదు. నైన్యమున సూర్య సోమవీరు లేర్పరుపబడెనని భావింపవగును. శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు సూర్యవీరులన పొడుగుగా (నిలువు) తూర్పునుండి వడమరకుండు వీరులనియు సోమవీరులన (నడ్డముగా) ఉత్తర దక్షిణముల కుండు వీరులనియు నర్థము చెప్పిరి

వల్పాటి కథలో వర్ణింపబడినటులే కాటమరాజు కథలో గూడ యుద్ధ భీరువుల వర్ణనము కలదు. 'తాటిబొందుల నందు దాగేటివారు, చచ్చినవారి క్రింద జొచ్చేటి వారు, కడు వేగ దొంతురై కడవలు న్నట్లు, తలల గుడ్డల నందు దాగేటి వారు' వర్ణింపబడిరి.

వల్పాటి యుద్ధము ముగిసిన తరువాత పీనుగులపై భూతప్రేతపిశాచములు నక్కలు కాకులు గద్దలు విహరించిన వీభత్సదృశ్యము వర్ణింపబడినది. కాటమరాజు కథలో నట్టి వీభత్సము కలుగకుండుటకై ప్రార్థింపగా వీరగంగ భక్తిరన్న కాళినుండివచ్చువరకు రణరంగమును 'ఈగ వ్రాలక యుండ నీరెండకుండ, కాకులారణమందు గదిసి రాకుండ, నక్కలు రణమున నడయాతకుండ, నీచుకు భూతాలు నీగి రాకుండ, కొజుకు గ్రద్దలు కారాడకుండ, నాకాశవక్షుల వజ్రు వంచకుండ, మేదిని బందులు మెడ వాల్చుకుండ, పుట్టలో చీమలు పొలిసి రాకుండ, పెట్టిన తీరుతుణి పేడెత్తకుండ, పూసిన

గంపంబు పురిచిట్లకుండ, కాంతిగల దేహాలు కందిపోకుండ' కా పా దె ను. ఈ వర్ణన మంతయు ధర్మయుద్ధతత్వమును వర్ణించుటకే చేయబడినది.

కాటమరాజు కథలో నడచిన యుద్ధమున ఒక్కొక్క వీరుడొక్కొక్క వీరు నెదుర్కొనుట కాననగును. కాటమరాజు పక్షమువారు తిక్కన్నపై బోవునపుడు బ్రహ్మహత్యాపాతకమునకు వెరచుట, అతని నెదుర్కొనుటకు మరల బ్రాహ్మణునే పంపుట, పాపిష్టివారిని చంపకుండుట, వారి ధర్మనిష్ఠను సూచించును. కాటమరాజుదులకన్న నల్లసిద్ధి ధర్మనిష్ఠ కలవాడుగా దోయను. ఏలయన కాటమ రాజుకు నిజముగా సిద్ధిరాజు కున్నంత సేనలు లేకుండెను అతడు తన సేననంతటిని ఒక్కొక్క యాదవులపై పుకొల్పినచో మొదటి దినముననే యుద్ధము సమాప్తమై సిద్ధిరాజుకు జయము లభించెడిది. కాని యాదవుల పక్షమునుండి వచ్చిన ఒక్కొక్క వీరు నెదుర్కొనుటకు సిద్ధిరాజు కూడ తన పక్షమునుండి ఒక్కొక్క వీరునే పంపెను. చివరకు కాటమరాజు నెదుర్కొనుటకు, రాజుకు సమానుడగువాని తానుగా నెంచుకొని, యుద్ధమునకు ఓగెను. ఇంకొక వీరునెవ్వని బంపక రానే యుద్ధముచేసి నిహతుడయ్యెను. భారతమున నొక్కొక్కరు సేనాధిపత్యము వహించి పోరాడినటుల కాటమరాజు కథలోగూడ ఒక్కొక్క వీరుడు ప్రతినీధిగా పోరాడినట్లు కలదు. కాటమరాజు నిష్ఠగూడ అట్టిదే. భట్టు రాయ బాఠమున యాదవుల భట్టు నల్ల సిద్ధి భట్టుతో 'తరువుకు తట్టువ బంటుకు బంటు, రాజుకు రాజు కారికి కంపటిడు' అని తమ యుద్ధధర్మమును చెప్పెను.

అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబాఠము' లో సిద్ధిరాజు పంపగా పుల్లరి యడుగవచ్చిన భట్టుతో కాటమరాజు కొలవులో కాటమరాజు పక్షమున మాట లాడెడు భట్టు 'ఏమి నీ మనసున నేమికోరినను, గామితార్థము లిచ్చు కాటమరాజు, దాని వేళ్ళకు చెండు తప్పక విడిచి, యెంతైన నాశించి యేమి యడిగెదవు, అడుగుమా రాయ శృంగావలి భట్ట' యనుటచే కాటమరాజు ధర్మనిష్ఠ స్పష్టమగుచున్నది. కాటమరాజు దాసీత్వము మరియు వేశ్యాత్వము సహింపనివాడని తెలియనగును. పల్నాటి వీరచరిత్రమున యుద్ధమునకై బయలుదేరిన సేనలవెంబడి దాసీలు మరియు వేశ్య లుండిరి కాని కాటమరాజుకథలో లేరు. ఇది రచయిత కాలమునాటి సంఘసంస్కార పరిణామమైనను, కాటమరాజుధర్మనిష్ఠను మాత్రము సూచించు చున్నది.

'భట్టు రాయబాఠము'న యాదవులభట్టు సిద్ధిరాజు భట్టుతో కాటమరాజు ప్రతాపమును వర్ణించుచు, సిద్ధిరాజును నిందించును. 'పారిపోవగ జంపు పోర బొమ్మ

గట్టు'. 'మీ సిద్దిరాజుకు మా చెడ్డు కాలి బొమ్మ' తల్లిరాని రాజుకు దరుపు పొలిబొమ్మ, చెల్లని రాజుకు చెరికాలి బొమ్మ' యనెను. శత్రువుల నవమానించిటకై వారి ప్రతిమలు నేలుంచి తమ్మవడిగలలో నుంచుట కాలికి గట్టుకొనుట, గండపెండేరములందు చెక్కించుట ప్రత్యేకముగా తెలుగునాట కాననగు విషయము. నాచనసోమనాథుడు 'పంతముతో బొహారమున బట్టుదు పాసిక బొమ్మగట్టుదున్'! అనియును, శ్రీనిధుడు 'దాకాలి గండపెండారంబు దాపున బొమ్మలై వై ఓభూభుజులు వ్రేలి? ననియును ప్రాసియున్నారు. బొమ్మగట్టుట విషయమై కీ. శ్రీ. సురవరం ప్రభావ రెడ్డిగారి శ్రీనేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారును 4 చెప్పియున్నారు. ఇటువంటిదే మెడకు త్రాడుగాని గొలుసుగాని వేసి లాగి వీథులవెంట ద్రిప్పెడు నాచరము. శత్రువు చేతికిరవప్పు దాతని మెడకు వలుపుగట్టి వధ్యస్తానమునకు గొం పోయెడువాడు. శత్రువక్షమున వచ్చిన రాయబారికి మెడకు పట్టుబట్టు త్రాడుగా వేసి శత్రురాజు నవమానపరచినట్లు దలంచెడువారు. యాదవులభట్టు సిద్దిరాజు భట్టుతో 'మొదటికి బట్టి వలుపుగా బెనచి, నాట బెనచుట కాదు మీ కల్నియందు, తగ సిద్దిరాజుకు చెప్పిన పలుకు' అని కట్టుములిప్పించి రాయబారముపొనగనీయక తిరిగివంపించెను. ఈ విషయమే మరింత విపులముగా 'పట్టుకోవని నొక్క వలుపుగా నెంచి, భట్టుకు మెడబట్టి పనిగి భూటాలు, దనియె నాగట్టుతో నందలు పినగ, నిను జేయటయుగాదు విప్పేట రాజు, పురి మెడలను సింహింద గిలసి, బావున సిట్టలే దామెన యనుచు, దెలసియండగ పీట నెట్టు చెప్పెను. తలకకు మను బట్టు దగ్గర బలిచి' యని వర్ణించినపుడు కాననగును.

కాటమరాజునకు సాయము ఐతమరాజులు పోయినప్పు డెంత సన్నాహములతో కదలిలో గమనించెడు. 'చక్కెర కట్నాలు నన్నబియ్యములు బుర్రెలు గండపొడి వుసుగు జవ్వడి, పోకలు కింటాలు పొన్నుటాకులును, చేకొనియె కంటి చేరువగ నడువ, బట్టుతివానీలు పిరజాలు కొన్ని, దిట్టముగ ముందర ధీక వక్షు బట్టె మంచాలును పలుపులు దిండ్లు, బెడ్డెల చీరలు బెడ్డె యడవములు, గొట్టి యెడ్డె గొట్టునె నడువ, మట్టడి నేయంగ ముందుగా గదరె, గొప్పైన గూరార్లు గోడ వరాక బొప్పిగా పెట్టిన బిడ్డులు నడచె, నటుముందుగా జెండ అదికొని కదరె, నటు వెళ్ల నేనియ నంతయు గదరె, పలుమూత యీటలు పెన దుపాకులును, వెలుగొండగ పా పల్లవత్రములు, గంపిర వాద్యముల్ గొలిపెక్కెములు, శంభుని వల్లకి వరసనే కదిలే

1. ఉత్తరహరివంశము. 3-117.

2. కాశీఖండము-వీరిక, 45.

3. ఆంధ్రులసాంఘిక చరిత్ర.

4. వెలుగోటివారి వంశావళి.

‘దేశింగురాజు కథ’లో భారతీయుల యుద్ధధర్మము చక్కగా నగుపించును. యుద్ధమునకు బోవునప్పుడు దేశింగు తన వెంటనున్న సైనికులకు ‘పరుగిడువారిల పడుపడి మీరలు పట్టవద్దు సుమీ, జరిగినవారిల జరిగినవారిల చంపవలదు సుమీ, యేమరి యుండినవారిల మీరలు ఎదిరించగ వలదు, మైమరచియులాహించే నుండిన వారిల జంపగ వలదు’ అని ధర్మోపదేశ మొనర్చెను. యుద్ధమున గూడ బ్రాహ్మహత్య చేయరాదని దేశింగు మతము. కనుకనే ఆరణి వెంకట్రావు ‘నిలువంగీలను చించి వడిగ తా జందెము హుచ్చును, చలము చేయకుము బ్రాహ్మణుడను నను చంపగదగ దనెను’. అప్పుడు ‘చూచి బ్రాహ్మణుని చంపగూడదని పొంపుగ దేశింగు’ ఆరణి వెంకట్రావును ప్రాణములతో విడిచిపెట్టెను. బొబ్బిలి కథ యందువలెనే దేశింగురాజు కథలో గూడ ‘రామ రామ యనునంత కాలము రాజ్య మేలుదాచు’ యను మాటయే వీరులకు (war cry) యుద్ధఘోష మైనట్లున్నది. దేశింగురాజు సైన్యములకు కత్తులు బిల్లెములు మున్నగు ఆయుధములే యుండెను. కాని నవాబు సైన్యమున తుపాకులవంటి మారణాయుధము లున్నట్లు వర్ణింపబడినది. మహల్తానుడు తుపాకి దెబ్బచే చచ్చి పోయెను. బంగారునాయు డాతని చంపుటకు సైనికులకు ‘ఫయర్ ఫయర్’ అని ఉత్తరు విచ్చెను. ఫయర్ అను ఇంగ్లీషుమాట తరువాత చేరినదిగా తోచును. మాంచాల బాలచంద్రుని దీవించి యుద్ధమునకు పంపినటులే దేశింగురాజు భార్య దేశింగును దీవించి పంపెను.

కాటమరాజు కథలో వలెనే బొబ్బిలి యుద్ధమున గూడ

‘ఎండలాకు ఎత్తించినారు ఎఱ్ఱపట్టు డేరా, నీడలాకు ఎత్తించినారు నీలిపట్టు డేరా

మంచులాకు ఎత్తించినారు మైనపులండ్రిలు, రామనందు డేరాలోగా కొలువు తీరినారు.’

బొబ్బిలి యుద్ధమున ఫిరంగీలు తుపాకులు మందుగుండు సామానులు మున్నగు మారణాయుధములు ప్రాంసీల బూచి మరియు విజయరామరాజు వాడియుండిరి. బొబ్బిలి వీరులక్రిష్టి సాధనములు లేవు. బొబ్బిలి మీదికి పోవునప్పుడు బూచి ఫిరంగి గుండ్లను బండ్ల కెక్కించుట ‘రాచూరి పొగబాణము బండ్లమీద వేసిరి’ యని కలదు. బహుశః ఇది ఫలితావంటిదై యుండును. తుపాకి మందును బొబ్బిలి పదకర్త నల్లమందనెను. నల్లగా నుండుటచే నల్లమందనెను కాబోలు. దండె త్తిపోయినవారు గుడారములు వీలిపి ‘ప్రాంచివారి దండి కోడిదా యెత్తించినారూ, రాజుగారి తెల్లజండా ఎత్తించినారూ’. ప్రాంసువారికి కోడి, విజయనగర రాజులకు శ్వేతకేతవము లాంఛనములై యుండును.

ధర్మారాయుడు రాయబారమునకు పోయినప్పుడు తన వెంటనున్న వెలమ వీరుల నొకచో నిల్పి రాయబారము కుదురక కలహమే సంభవించినచో ‘చేత

గట్టు'. 'మీ సిద్దిరాజుకు మా చెడ్డ కాలి బొమ్మ' 'తర్లిరాని రాజుకు దడుపు పొలిబొమ్మ, చెల్లని రాజుకు చెడికాలి బొమ్మ' యనెను. శత్రువుల నవమానించుటకై వారి ప్రతిమలు చేయించి తమ్మువడిగలలో నుంచుట కాలికి గట్టుకొనుట, గండపెండేరములందు చెక్కించుట ప్రత్యేకముగా తెలుగునాట కాననగు విషయము. నాచనసోమనాథుడు 'సంతముతో దొహారమున బట్టుదు పాసిక బొమ్మగట్టుదున్'! అనియును, శ్రీనాథుడు 'దాకాలి గండపెండారంబు దాపున బొమ్మలై వై ఓభూభుజులు వ్రేల'? ననియును వ్రాసియున్నారు. బొమ్మగట్టుట విషయమై కీ. శే. సురవరం ప్రతాప రెడ్డిగారు శ్రీనేలటూరు వెంకట రమణయ్యగారును చెప్పియున్నారు. ఇటువంటిదే మెడకు త్రాడుగాని గొలుసుగాని వేసి లాగి వీధులవెంట ద్రిప్పెడు నాచారము. శత్రువు చేజిక్కినప్పు డాతని మెడకు పలుపుగట్టి వద్యస్తానమునకు గొం పోయెడువారు. శత్రువక్షమున వచ్చిన రాయబారికి మెడకు పట్టుబట్ట త్రాడుగా వేసి శత్రురాజు నవమానపరచినట్లు దలంచెడువారు. యాదవులభట్టు సిద్దిరాజు భట్టుతో 'పట్టుకోకల జుట్టి వలుపుగా బెనచి, నాకు బెనచుట కాదు మీ కల్పియందు, తగ సిద్దిరాజులకు దామెన వలుపు' అని కట్టుములిప్పించి రాయబారముపొసగనీయక తిరిగిపంపించెను. ఈ విషయమే మరింత విపులముగా 'పట్టుకోకను నొక్క పలుపుగా నెంచి, భట్టుకు మెడజుట్టి పరగ భూపాలు, డవియె నాభట్టుతో నందలు పనగ, నిను జేయుటయుగాదు నిన్నేలు రాజు, లేవురి మెడలను నింపొంద గలని, తావున నిట్టలే దామెన యనుచు, దెలసియందగ నీకు తెలియ జెప్పితిమి, తలకకు మని భట్టు దగ్గర బలిచి' యని వర్ణించినపుడు కాననగును.

కాటమరాజునకు సాయము ఐతమరాజులు పోయినప్పు డెంత నన్నాహములతో కదలిరో గమనింపుడు. 'చక్కెర కట్నాలు నన్నబియ్యములు, బుక్కలు గండవొడి పునుగు జివాజి, పోకలు కంట్లాలు పొన్నుటాకులును, చేకొనియొక కొంత చేరువగ నడువ, బట్టతివాసీలు పరజాలు కొన్ని, దిట్టముగ ముందర దీరక నడువ, బట్టె మంచాలును పరుపులు దిండ్లు, బెట్టెల చీరలు బెడ్డ యడవములు, గొట్టడి యెడ్డులు గొట్టున నడువ, ముట్టడి నేయంగ ముందుగా గదలె, గొప్పైన గూడార్లు గోడ సరాకు లొప్పుగా నెత్తిన యెడ్డులు నడచె, నటుముందుగా జెండ అడికిని కదలె, నటు వెన్న పేసలు సంతయు గదలె, విలుమాక యీకెలు వెన దుపాకులును, వెలుగొండగా నూడ వెల్లిచక్రములు, గంభీర వాద్యముల్ గాలికెక్కెములు, శంభుని వల్లకి సరసనే కదిలె'.

1. ఉత్తరహరివంశము. 3-117.

2. కాశీఖండము-పీఠిక, 45.

3. ఆంధ్రులసాంఘిక చరిత్ర.

4. వెలుగోటివారి వంశావళి.

‘దేశింగురాజు కథ’లో భారతీయుల యుద్ధభర్తిము వక్రముగా నగుపించును. యుద్ధమునకు బోవునప్పుడు దేశింగు తన వెంటనున్న సైనికులకు ‘పడుగిడువారి పడువడి మీరలు పట్టవద్దు సుమీర్తి, జడిగినవారిల జడిసినవారిల చంపవలదు సుమీర్తి, యేమడి యుండినవారిల మీరలు ఎదిరించగ వలదు, మైమురచియు లాహిరీచే నుండిన వారిని జంపగ వలదు’ అని ఛర్యోపదేశ మొనర్చెను. యుద్ధమున గూడ బ్రాహ్మహత్య చేయరాదని దేశింగు మతము. కనుకనే ఆరణి వెంకట్రావు ‘నిలువంగింను చింపి వదిగ తా జంఁదెము ట్రావుచును, చలము చేయదుము బ్రాహ్మణుడను నను చంపగదగ దనెను’. అప్పుడు ‘చూచి బ్రాహ్మణుని చంపగూడదని పొంపుగ దేశింగు’ ఆరణి వెంకట్రావును ప్రాణములతో విడిచిపెట్టెను. బొబ్బిలి కథ యందువలెనే దేశింగురాజు కథలో గూడ ‘రామ రామ యనునంత కాలము రాజ్య మేలుదామా’ యను మాటయే వీరులకు (war cry) యుద్ధఘోష మైనట్లున్నది. దేశింగురాజు సైన్యములకు కత్తులు బల్లెములు మున్నగు ఆయుధములే యుండెను. కాని నవాబు సైన్యమున తుపాకులవంటి మారణాయుధము లున్నట్లు వర్ణింపబడినది. మహత్తానుడు తుపాకి దెబ్బచే చచ్చి పోయెను. బంగారునాయు డాతని చంపుటకు సైనికులకు ‘ఫయర్ ఫయర్’ అని ఉత్తరు విచ్చెను. ఫయర్ అను ఇంగ్లీషుమాట తరువాత చేరినదిగా తోచును. మాంచాల బాలచంద్రుని దీవించి యుద్ధమునకు పంపినటులే దేశింగురాజు భార్య దేశింగును దీవించి పంపెను.

కాటమరాజు కథలో వలెనే బొబ్బిలి యుద్ధమున గూడ

‘ఎండలాకు ఎత్తించినారు ఎఱ్ఱపట్టు దేరా, నీడలాకు ఎత్తించినారు నీలిపట్టుదేరా

మంచులాకు ఎత్తించినారు మైనపులంఁదీలు, రామనందు దేరాలోగా కొలువు తీరినారు.’

బొబ్బిలి యుద్ధమున ఫిరంగీలు తుపాకులు మందుగుండు సామానులు మున్నగు మారణాయుధములు ప్రాంసీల బూచి మరియు విజయరామరాజు వాడియుండిరి. బొబ్బిలి వీరుల కీర్తి సాధనములు లేవు. బొబ్బిలి మీదికి బోవునప్పుడు బూచి ఫిరంగి గుండ్లను బండ్ల కెక్కించుట ‘రాచూరి పొగబాజము బండ్లమీద పేసీరి’యని కలదు. బహుశః ఇది ఫలితావంటిదై యుండును. తుపాకి మందును బొబ్బిలి పడకర్త నల్లమందనెను. నల్లగా నుండుటచే నల్లమందనెను కాబోలు. దండె త్తిబోయినవారు గుడారములు విరిపి ‘ప్రాంచివారి దండి కోడిదా యెత్తించినారు, రాజుగారి తెల్లజండా ఎత్తించినారు’. ప్రాంసువారికి కోడి, విజయనగర రాజులకు శ్వేతకేతనము లాంఛనములై యుండును.

ధర్మారాయుడు రాయబారమునకు పోయినప్పుడు తన వెంటనున్న వెలమ వీరుల నొకచో నిల్పి రాయబారము కుదురక కలహమే సంభవించినచో ‘చేత

నుండు చేగను మీరు కోటకు విడిచి దా, క్రిందిమీరు చెయ్యండియ్యా వ్రాంచి చేరాలి' అని చెప్పెను. వార్తలు గొంపోవుటకు యుద్ధములందు దేవులు మున్నగు సజ్జలు వాడబడుచుండెడివని తెలియనగును. యుద్ధమునకు సంబంధించిన ఇట్టి శేషము లీపదములో నింకను గలవు. 'ఉడుముతోక పట్టుకోని లగ్గల కెక్కిరి'. ఉడుముల తోకలు పట్టుకొని లగ్గలవట్టుట, అలంగ మెక్కుట, రవిడిగుండ్లు చొరలించుట వంటివి కలవు. 'ఎద్దులకప్పుడు కాగుతున్నది అంటది చాచాలో' 'నెంగిమని త్రిప్పినాచి వాసిన మానులు' శత్రువులు పట్టుకోట క్రిందికి వచ్చి 'యాతైరెండు రేఖలుగా మొహర్ణా రెత్తీరి'. మూలబురుజుక్రింద 'అరువైమూడు రేఖలాగా మొహర్ణా రెత్తీరి' అనవంటి రేఖగా వ్యూహరచనము గా వించిరి కాబోలు. ఉర్దూలో వ్యూహమును మోర్చ యందురు.

ఓటమి తథ్యమని గుర్తెరిగిన బొబ్బిలిపీరులు 'మనలివారిని బట్టి యప్పుడు గొంతులు కోసీరి, యడాయడా బాలల బట్టి గొంతులు గోసీరి' - శత్రు హస్తగతము గాకుండ తమవారిని తామే చంపుకొనుట, నాశము చేయుట నేటి Scorched earth Policy వంటిది. ధర్మారావు భార్య రమణమ్మ గర్భిణి యగుటచే నరసారావు ఆమెను చంపడు. గర్భిణుల చంపుట వీరధర్మము కాదు. ఆమె ముందొక కత్తిని పడవేయగా నామె తనకుతానే పొడుచుకొని చచ్చెను. ఆతరువాత నరసారావు గర్భస్థశకువును నరికి చంపెను. వీరి నందఱు సీతీయగా చంపుటకు రంగారావు గారు నర్సారావుకు విభూతిమంత్రించి యొసగ నాతని కొడలు తెలియని కోపావేశము కలిగెనట. బొబ్బిలిపీరుల మగటిమి వర్ణింపరానిది. పసిపాప యగు వెంకట్రావును బొబ్బిలిపారు తప్పింప నాతడు బూని చేతికి చిక్కిను. విజయరామ రాజాదు లాతని బొబ్బిలివాడో కాదోయని పరీక్షించినప్పు డా బాలుడు పండ్లుగాని, ఆటవస్తువులుగాని ముట్టక కత్తి చేపట్టుట బొబ్బిలిపీరుల శౌర్యవైభవమునకు జయవతాక మెత్తినది. బొబ్బిలి పీరుల యుద్ధవినాదములు పెక్కు విధములు. 'హోళ్యాహోళ్యాలు యని తరిమి నరికినాడు'. 'శలగో శలగో యంటు వారు వస్తు వున్నారు' 'రామరామ యనునంతకాలము రాజ్య మేలలేము. జగము యుండువరకు మనము యుండ బోతామా, ఇచ్చట చచ్చినవారికి చాల వీరస్వర్గము' అను మాటలు పెక్కుచోటల వచ్చినవి. ఇవి Ballads వీరగీతములకుండు ముఖ్య లక్షణములం దొకడగు (Repetition) పునరావృత్తి లక్షణముగా చెప్పుకొనవచ్చును. యుద్ధమునకు బయలుదేరునప్పుడు వెంగట్రాయుడు తానెక్కు బారాతేజీని శృంగారించి 'తేజీయొక్క నాల్గి పాదములు తానే కడిగేనూ, పాదములకు పూజ చేసెను వెంగట్రాయుండు' ఇది కూడ వీరాచారము కావచ్చును.

యుద్ధరంగమున దిగిన ఉత్తమశక్తిముల కన్నిటికి జానపదకవులు చిత్ర విచిత్రములగు నాడుకరిణము లొనర్చిరి. పెద్దాపురిపై కోడి పందెముల కథలో ఎత్సవాయి రాజుగారి గుఱ్ఱము మేఘురిండి, కాటమరాజు కథలో అల్లతాడెన్న ఎక్కిన గుఱ్ఱము మేఘమతి, కరియాపులన్న ఎక్కిన గుఱ్ఱము గండకత్తెర, దేశింగురాజు గుఱ్ఱము బారాహజారి, మహాత్మానుని గుఱ్ఱము నీలవేణి, బొబ్బిలి కథలో వెంగళాయని గుఱ్ఱము బారాతేజి యట. గుణగణములందు దేశింగు బారాహజారికి వత్సవాయి తిమ్మరాజుగారి గుఱ్ఱము తమ్ముడు. బంగారుతిమ్మరాజు కథలో నాతని గుఱ్ఱము పేరుకూడ మేఘురంజి.

'లంకాయాగము' పాటలో రామరావణయుద్ధమున 'గజకర్ణంబులు గోకర్ణంబులు పునమైన యుల్లి తెలు', మున్నగు ఆయుధములు పయోగించబడినవి.

విశ్వాసములు - ఆచారములు

ప్రపంచమింత నాగరకము పెంచుకొన్నను కొన్ని విశ్వాసములను విడువ లేదు. అవశకునములపై నాధునికులకుగూడ నమ్మకము కలదు. ఇది బహుశః మనుజుని స్వార్థతత్వమునకు సంబంధించిన దగుటచేకాబోలు ఇంతగా పాతుకొని పోయి వ్రేళ్ళు దన్నినది. కోరికోరి యెవడు దుఃఖము దెచ్చుకొనును. చుమ్మెనచో కార్యము చెడునని ఎన్నడో చెవిలో వడిననాటినుండి యది జీవితాంతమువరకు గింగురుమనుచునే యుండును. శుభమునకు బయలు దేరగనే యెవరైన తుమ్మినచో ఎంతచదువుకొన్నవాడైననుకొంత వెనుకముందాడును. ఇప్పటివారితే యిటులుండ పూర్వులకు శకునములపై నెంతపట్టింపు లుండెడివో యెప్పనక్కర లేదు. కనుకనే శకునపక్షులు, శకున శాస్త్రజ్ఞులు, పూర్వము రాజసభాంతరాళములందుండువారు. మంచిచెడుగులు తెలుపుచుండుట వారి కర్తవ్యమైయుండెను. ఈ శకునములపట్టింపు కేవలము భారతీయులకే కాదు. ఏదో యొక రూపమున ప్రపంచమం దన్నిజాతులవారికిని కలదు.

పల్నాటి పీఠుల చరిత్రకు సంబంధించిన 'కోళ్ళ పోట్లాట'లో మొదటి పందెమున నోడిపోయిన నాగమ్మ బ్రహ్మనాయని కోడిని మరునాడు గెలుచుటకు దయ్యాల మల్లాయె యను కట్టుబోతును పిలిపించి బ్రహ్మనాయని కోడికి మంత్రము బెట్టించెను. దయ్యాలమల్లడు 'వాకట్టు మరకట్టు వణికెడుకట్టు, పొట్టపొంగెడు కట్టు పొంగులకట్టు, కూత పెట్టుడుకట్టు కోపించుకట్టు, కాళ్ళను చేతులు కదలనికట్టు, ప్రాణంబు పోయెడి కలువైనకట్టు' నేర్పినవాడు. అతడు తన విద్యలు కొన్ని నాయకులారి

యెదుటను నలగాముని యెదుటను ప్రదర్శించెను. ఇట్టి మంత్రతంత్రములందలి సప్తకము జానపదుల కానాటినుండి నేటివరకును కలదు. 'వల్నాటివీరచరిత్రము'న బ్రహ్మనాయుడు త్రిపురాంతకమునుండి భూతరాట్ ప్రంభమును తరలించుకొని పోవునప్పుడు బండ్లపై నెత్తి 'వంచనన్నెలకూడు పైబారిదివిచి' కంబమును భూతప్రేతాదుల గాలి సోకకుండునటులను రంగురంగుల యన్నము దిగదుడుపుగా తీసి పారవేయుచురు.

కాటమరాజు కథలో నలసిద్ధి సేనలయందు కలిగిన యపశకునములు గమనింప దగినవి. 'మొదైనరాగాఁజురసాదెసాగె, చీకువల్ మింటిపై చెలరేగి పలికె, నవకల పైడికం బదింపడి రేచే, పాల పేరమువారె పాములు నడకొట్టె, నేలనాడువచోట నిలిచెను గో'. అందులకు నలసిద్ధి యాశ్చర్యపడి సంధ్యగోపాలుని బిలిచి శకునఫలము లడిగెను. సంధ్యగోపాలు డానాటి ఆగతానాగతవేది. అతడాయా శకునముల ఫలితములను సిద్ధిరాజునకు చెప్పెను. వల్నాటి వీరచరిత్రకు సంబంధించిన వివిధ కథలందు శకునములు వాని ఫలితములు వర్ణింపబడినవి. మల్లిన 'పేరుతోనున్న, 'కోళ్ళపోట్లాట'లో బ్రహ్మనాయునికి గలిగిన శకునముల కర్థము గోపుడు చెప్పెను. ఈ గోపుడు బ్రహ్మనాయునికి కుడిభుజము, కోడిపందెముల తరువాత నిహతు డయ్యెను. వల్నాటివీరుల కథలందలి గోపునకు కాటమరాజు కథలందు (సంధ్య) గోపాలు డుద్ధిగా కల్పింపబడెనేమో. బొల్లియావు బొడ్డున నున్న గంటనుగూర్చి సంధ్యగోపాలుడు సిద్ధిరాజుతో చెప్పిన విషయము వారి నమ్మకమును యాదవుల విశ్వాసమును సూచించును. శ్రీకృష్ణుడు గోవర్ధనగిరి ఎత్తినప్పు డాతనిచే నణచ బడిన పిడుగును విశ్వకర్మ కత్తి మరియు గంటలుగా చేసెనట. కత్తి వీరన్నకు (వీరభద్రుడు జొంబవంతుడు నరజన్మమెత్తిరి) గంటను పాతాళగణపతికిని ఇచ్చి కలియుగమున కృష్ణుడు కాటమరాజై పుట్టి గణపతి నోడించి గంటను గెలిచి బొల్లి యాపునకు గలెనట అనబంధమున గల 'భట్టురాయబారము'న నలసిద్ధి కాటమ రాజులందెవరు నమయభంగము చేసిరోయని తీర్మానించుటకు పెన్న సమీపమున సంగమదేవుడు మార్కట్యము సహించెను. కాటమరాజు వక్షమువారు శిలలను పలికించి తామే సత్యప్రియులమని రుజువుచేసికొనిరి. ఈ నమ్మకము ప్రజలం దిప్పటికిని గొడఁపగా పాతుకొని పోయినది.

బాలచంద్రు డైతమ్మ లోభకార్యములను దెగడుచు 'సీమేనగోదలి ప్నీవడ్లి వచ్చుడు, నా మేనమామలు నా పెండ్లినాడు. మా కులంబున ఓలిమాదలు గలవు, తగిన ధనం

ఓక కామీయ మనిరి, ఆమాట మీదట అమ్మరో నీవు, ముట్టడివేసితి మూర్ఖునితోడి' నని నిందించెను. వధువు తలదండ్రులు ఓడ్డనిచున్నప్పుడు కొను ధనమునకు ఓలియనిపేరు ఈ యాచారము పల్నాటివీరుల కాలమందుండినట్లు పైమాటలు దెల్పుచున్నవి ఈ యాచార మధికముగా వెలమకులములో నుండునందురు. బాలచంద్రాదులు వెలమలు.

సంతానార్థమై ఐతమృత్యు నోచిన నోములు—వ్రతములు, చేసిన దానములు పెక్కులు. కప్పెరచయదానము, కూష్మాండఫలదానము, విష్ణుకాంత నోము, సంద్యావర్తి నోము-జగజ్జ్యోతి నోము, ఏకబాణము నోము, పచ్చవిల్లునినోము, నంది పులగము దానము, అశ్వత్థపూజ, పెంటిపోతులకు పెండ్లి, చీకటింటినోము, కేదారేకు నోమునంటి వెన్నిచేసినను సంతానము కలుగలేదు ఓవరకు ఆకాశవాణి యాదేశమున నామె మాచెర్ల చెన్నుని (చెన్నకేశవస్వామి) సన్నిధిని గజనిమ్మ నోము నోమి సంతానమును బడసెను. ఈ గజనిమ్మ నోము వివరము లన్నియు గ్రంథమున నీయబడినవి. తక్కినవి కొన్ని నేటికిని ప్రచారమునందున్నవి. కాని కొన్ని మృగ్యములు.

రామమోహనరాయలు తెల్చిన సంస్థారములచే (నతి) సహగమనాచారము పోయెను. అంతకు పూర్వము భరితదేశమున నీయాచారము బహుళవ్యాప్తిలో నుండెను. కరుణారసప్రధానకథల ప్రకరణమున నీ విషయము చర్చించియుంటిని. పల్నాటివీరచరిత్రమున ఆనపోతుతో నాతనిభార్యయు అలరాజుతో నాతని భార్యయు సహగమనములు చేసిరి. కాటమరాజు కథలో ఖడ్గతిక్కన భార్య సాగుమానము చేసినది.

కాటమరాజు కథలో ఖడ్గతిక్కన మొదట యుద్ధమున విరిగి పారివచ్చి నపుడు ఆతని భార్య స్నానమునకు నీళ్ళుదోడి' అక్కడ మంచము నద్దంబు పెట్టి, యద్ద శేరు ఎనపు నమరంగ నుంచి, కూర్చుండి స్నానంబు గొల్పున జేయు'డని చెప్పివచ్చెను. మంచ మద్దముగా బెట్టుకొని కూర్చుండి స్నానము చేయుట స్త్రీల యాచారము. పెరటి బయలులో సాన్నము చేయునప్పుడు స్త్రీలు బహుళః చాటుగా నుండుటకై మంచము అడ్డు పెట్టుకొందురు. మరియును పురుషులు నిలుచుండియును స్త్రీలు కూర్చుండియును స్నానము చేయుట పరిపాటి. నేటి కాలమున స్నానముల గదులు బిగించుకొని పురుషులు నగ్నస్నానములు చేయుచుండుట ఆచారమైనది కాని ప్రాతకాలపువారు నగ్నముగా స్నానము చేయరు. 'న నగ్నః స్నాయాద్వా'యని మన ధర్మశాస్త్రములు (గౌతమ ధర్మసూత్రములు) చెప్పు చున్నవి. స్త్రీలు మాత్రము

నగ్నముగానై నను, సచేలముగానై నను కూర్చుండియే స్నానము చేయుదురు. ఈ యాచారము పూర్వమునుండియు కలదన్నమాట.

సిరిగిరితో లేఖలు చదివించుటకు ఐతమరాజాదులు శారదామండపమున గూడి కూర్చుండి 'అప్పుడు కూటాల కడ్డ తెరిగిట్టి - కప్పరగంధుల కడువేడ్క విలిచి, కొమ్మలారా మీరు గొబ్బున జోయి-యమ్మ సూకాంకిక కిటు పిన్నపించి-సిరిదేవి కొమరిక్క-సిరి భోగిలంగ-సరసన నగుమంచి చట్టుమారమ్మ-పంచములు యరణవ్వు పైడివారి తల్లి - ఆందరి దోహ్కాని యతివేగ రాచేయనిరి. తెలుగువారి కీరాణీసము (పర్వపద్ధతి) పూర్వమునుండియే యున్నట్లున్నది పల్నాటి వీరచరితమునకు సంబంధించిన కథలందు గూడ నీ రాణీసము కాననగును. 'రాచమల్లు రాయజామి' బ్రహ్మనాయు డలరాజును గురిజాలకు రాయబారి మంపుటకు మొదట తండ్రి కొమ్మ రాజు వడిగి తరువాత తల్లియగు చల్లమ్మ యజ్ఞగోనుటకై యామె యంతః పురమునకు బోయినపుడు చల్లమ్మ నాయని 'అడ్డంబు తెరిబెట్టి అర్ఘ్యపాద్యముల, తో నాహ్వానించెను.

'సొమ్ములు కట్నాలు సొన్నటంకాలు'. పల్నాటి వీర చరిత్రకాలమున మాడలున్నటులే కాటమరాజు కథాకాలమున సొన్నటంకాలను నాబెములు వాడుకలో నుండెను కాబోలు.

'దేశింగురాజు కథ'లో కూడ అపశకునముల ప్రస్తావన గలదు. దేశింగు యుద్ధమునకై బయలుదేరుచు రింగనాథస్వామి సెలవుగొనబోవ స్వామివారి మెడలోనున్న హారము తెగి వడిపోయెను. గోపురశిఖరము కూలిపోయెను. గుడిరో అఖండ మారిపోయెను. స్వయముగా స్వామివారు ముఖము త్రిప్పకొనిరి. పాట పాడుకొనెడు జనముల నమ్మకములే దేశింగురాజున కంటగట్టబడినవి.

దేశింగురాజు చనిపోయిన తరువాత అతని భార్య సహగమనము చేసెను.

ఆ సమయమున

'కాంబాలంబును జే (దీ) ని రత్నముల్ దనర చేతబట్టి
అంబరంబునకు నెగర రత్నముల్ అంత చెదరిగొట్టి
చుట్టుబడ్డ యా రత్నములెల్లను సొంపుతోడ జనులు
అట్టె యెత్తుకొని సంకోషంబున నలరి రంత జనులు'.

ఈ యాచార మిప్పటికిని కలదు. రాణీ సహగమనము కనుక రత్నములు వెదజల్లి నట్లు చెప్పబడినది. ఇప్పుడు శవము మీదుగా బీదలు రాగి డబ్బులు కలిగినవారు రూపాయలు వెదజల్లెదరు.

దొడ్చిలి కథలో కూడ అవశకకునములు వర్ణింపబడినవి రాణీ మల్లమ్మగారు గోపాలస్వామి కథిషేకము చేయగా 'నొష్టయన్న తిరుమణి రే' నేలను పట్టాది, మెడలోనున్న పూలహారము తెగి నేలను బడెనూ, ఎదుటనున్న ఆచండదీపము గప్పున ఆరేను, చూపున నున్న గోపాలస్వామి పడమట తిరిగేను, పడమట నున్న గాడిగోపురము పడమట పగిలింది.'

పెద్దాపురము కోడిపందెముల కథలో జగపతి, గజపతి రాజుల మరణానంతరము వారి భార్యలు సహగమనము చేసినటుల వర్ణింపబడినది.

'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో గూడ అవశకకునములు విశ్వాసములు వర్ణింపబడినవి. తిమ్మరాజు ప్రయాణవార్త వినగానే అతని భార్యకు 'నొడుట నున్నా కుంకమ చొట్టు నేలను రాలింది, కాలిన వెన్నా వెండి మెట్టలు బ్రద్దలు అయినాయి, చేరిన వెన్నా గజలు అన్నీ చిట్టిపోయినాయి' ఈ శకునములే కాక, ఏనుగులు గుట్టములు చనిపోవుట, పల్లకి ఏరుగుట, చేతికత్తి క్రిందబడుట కూడ చెప్పబడినవి.

తిమ్మరాజు తన తల్లుల చెంతకు పోయినప్పుడు వారు 'కొడుకును చూచి నివాళు లిచ్చి ద్రిప్తితీసినారు' కన్నతిల్లి గూడ దృష్టి తీసెను. దీనికి కారణము 'తల్లిగారి ద్రిప్తన్నాది బహు కానిద్రిప్తే' నిట, కనుకనే 'నాలుగుపుట్ల పంహాలండి ద్రిప్తిరీసినారు, ఏనుగులాను ఏడింటినీ ద్రిప్తితీసినారు, నాలుగుపుట్ల నల్లబొగ్గును ద్రిప్తిరీసినారు,' ఆరె మరాఠీల కథలో సిద్ధోజీ తనను జంపబంపిన దొంగలు చేరుకొనక పూర్వమే యారాత్రి సోమోజి తనతల దొంగలు నరికినట్లు కల గనెను. మరియు నాతడు నిమ్మతోటకు బోయి తన తమ్ముల పేరిట కోసిన నిమ్మకాయలనుండి పాలు నేయి కురువ తన పేరుతో గోసిన నిమ్మకాయల నుండి నెత్తురు కరెను. పల్లెటూరి ప్రజల కిప్పుటికి నిట్టి సమ్మకములు గలవు. సదాశివరెడ్డి గాథలో మైమిజాబులు మరియు భూతద్వముల ప్రభావము పెర్చింప నలవిగాదు. మహావీరుడగు సదాశివుని ముందు మైదుజాబులను భూతద్వములను బెట్టి జాతివారు పిల్లకానను చేసిరి. సిద్ధివాడు సదాశివునిపై బూది జరిగి శిలగా మార్చెను. వాని పక్కలందు తాయెటు లుండెనట. ఇట్టి మంత్రతంత్రములు విశ్వాసములు జానపదగేయములందు కుప్పతిప్పలుగా గాంచనగును.

ఇంతవర కుదాహరించినవి కేవలము చా.త్రిగేయములందున్న విషయములకొన్ని మాత్రమే. పౌరాణిక గాథలందును శ్రీల పాటలందును ఇట్టి విశేషము లింకను అధికముగా గలవు.

‘శాంతగోవింద నామము’లను పాటలో దళరథుడు భార్యలతో కల శాంత నడుగ బయలుదేరినప్పుడు ‘రామచిరుకలు చెండి, ప్రేమతో దేదులయ్యే వేశ్యాప్రీతి వచ్చి, సురాధాండములు వచ్చె, గరుత్మంతుడు వచ్చె, శకునంబును దీర్చె ఇవి యన్నియు శుభశకునములని మనవారి విశ్వాసము. దళరథుడు మున్నగువారి శాంత నడుగ వచ్చిరిని తెలిసికొన్న ఋషి దృషిదోషమునకు భయపడి తప వారితో ‘శాంతసూదాచండి, డ్రష్టి తీయించండి, గవుళనలు చెయ్యండి, గమిది తియ్యవద్ద అనెను. శాంత నప్పగించినప్పుడు ఋషిదంపతులు ‘బంగారు పెక్కెములో, ప్రాలాప గోపిరి, అదిలక్ష్మి శాంతని; నామకరణం వ్రాసిరి’. నామకరణసమయమున నీ యాచా మిప్పటికిని పాటించబడును.

శాంతాబుష్కళ్యంగుల వివాహమున జరిగిన తంతు విపులముగా వర్ణించినది. గంపలో కూరుచుండబెట్టుట, కాడినీళ్లు పోయుట, జీలకఱ్ఱ బెల్లవ నెత్తిపై నుంచుట, లాజకట్నము లిచ్చుట, నన్నెకల్లు ద్రొక్కించుటవంటి యాచారములు నవనాగరకలోకమున మాయమగు చున్నవి. నన్నెకల్లు ద్రొక్కించు వేశ జుష్కళ్యంగుడు దళరథునితో ‘ఆడదాని పాదంబెట్ట, ఏ శాస్త్రములోనుండె, ఋషులు చెప్పిరి’ యని ప్రశ్నించెను. దళరథుడందులకు సమాధానముగా ‘మీ తప్పిస్తేను-మరివకరు పడుతార’యనెను. అప్పుడు బుష్కళ్యంగుడు ‘శాంత పాదంమీద, పోక చెక్తావుంచి, సప్తపాదం తొక్కె’ను. కనుక నన్నెకల్లు ద్రొక్కు ఆచారము అప్పుడప్పుడే ప్రవేశించినదిగా దోచుచున్నది. ‘అతిష్ఠేమ మశ్మానః’ అను మంత్రము వివాహములం దెప్పుడు ప్రవేశించినదో? ‘పాకెన్న వక్కెము, పండితులు చదివిరట’ ఇది సదస్యము. అప్పగింతల సమయమున ‘శాంత చెయ్యి దెచ్చి, పాలలోనా ముంచి, అత్తగారికి వారు’ అప్పగించిరట. పాలలో ముంచినను నీళ్ళలో ముంచినను మీ భారమని కాబోలు నిలుల చేయుదురదళరథుడు శాంతకు ‘బదువేల బానిసలు, అరణంబులు ఇస్తు’ననెను. బానిసలు (slaves) ఉన్ననాటి మాట (పాట)యిది. శాంత అయోధ్యనుండి బయలుదేరి ఋషివల్లె చేరుటకు ముందు పల్లె బయట ‘జమ్మిచెట్టా క్రింద, శాంత సారెలు వుం పూర్వకలకలు దించె, గృహప్రవేశంబాయె’ను. ఇల్లు నింపుకొనుటకు పూర్వము ఊ బయట జమ్మికడ దించి తరువాత వధూవరులను గృహప్రవేశము చేయించు యిప్పటికిని గల యాచారము.

బుష్కళ్యంగుడు మామగారిచే పుత్రకామేష్ఠి జరిపించినప్పుడు యాజ్ఞికము నుండు తంతు అంతయు విపులముగా వర్ణింపబడినది. శ్రీరామాదులు జన్మించి

పిమ్మట వారికి వదకొండవనాడు జారసాల జరిపినట్లుగా వర్ణింపబడినవి. కొందరు ఇరువది యొకటవనాడు చేయుదురు. జారసాలకు 'యిరవై యొక్కదినము' అను పేరందులకే వచ్చినది. ఇటులే చేలోత్సవము, అన్నప్రాశనము మున్నగు ఆచారములు వర్ణింపబడినవి. శాంతకు కార్యము చేయించునాడు 'కూతురుకి అల్లునికి—కొనల్కి తలలంపె'నట ఇదికూడ ఆచారమై యుండును.

'ప్రతాపాక్షి' పాటలో కొనల్కాది శాంతలకు 'ఒకటి రెండు మూడు నాలుగు అయిదు నెలలు అయ్యివరకు, వెలయు సీమంత మనెడు పేడుక జేసిరి' అంతర్వత్తులగు వారికి ఐదవ నెలలో జరిపెడు పేడుకకు, ఆచారమునకు-సీమంతమని పేరు. ఇదే పాటలో రామలక్ష్మణులకు వడుగు జరిపినప్పుడు వడుగులకు సంబంధించిన వివరములన్నియు చెప్పబడినవి.

'కొనల్కి బైక' అను పాటలో ఆనన్నప్రసవయగు కొనల్కాదేవి యున్న ప్రసూతి గృహమున చెలికత్తె లాయా వస్తువులు భద్రపరచుటకై యొకరితో నొక రిట్లునుకొనిరి. 'పీటవేసి చిన్నది ఒక్క మూట వునచారే, మేటిగ దీపము నొకచోటున వునచారే, అడ్డంక వట్లపోసి వునచారోయిమ్మా, పెద్దగుండు నొకటి పైస వునచారోయమ్మా కడవులేదు తాడు దులాన పేసియ్యారమ్మా.' సుఖప్రసవ మగుటకీ యుపాయములు తోడ్పడు నందురు. ఇదే పాటలో రామాదులు జన్మించిన తరువాత తొల్ల పెట్టుట జారసాల చేయుటవంటి యాచారములు వర్ణింపబడినవి.

'సీతగడియ'లో పూర్వపు ఆత్తింటి కోడలు తాను శయ్యాగృహమునకు వెడలుటకుముందు చేయవలసిన పనులు చెప్పబడినవి. సీతమ్మ అందరికి భోజనము లిడి వంటిల్లు చక్కవరచి 'అత్త కొనల్కికు ఆడుగులు వత్తి, మామ దళరతులకు మడత లందిచ్చి, సుమిత్రకైకకు సురటిలు వేసి, వరగ కొనల్కికు పాన్ను తా జరచి' తా నలొకరించుకొని ఎంతో ఆలస్యముగా శయ్యాగృహమునకు చేరినది. భార్యత నెరిగివ కోడండ్ర ధర్మ మిట్టిది.

'పెండ్లి గోవిందనామములు' పాటలో రామాదులు జన్మించిన తరువాత నయోధ్యలో 'పురుడు వేడుకలాయె, పట్టుమువారలకు, పసుపు నూనెలు పోసిరి' పసుపు నూనెలు పంచుట యాచారమని తెలియనగును. ఇదే పాటలో రామాదుల వివాహమునకై అయోధ్యనుండి మిథిలాపురికి తరలిపోవునపుడు దళరతుడు 'వంటన్ని విలిపించి వోజీలు గప్పిరి, కావిళ్లవాకితగటంచు తావులు, రామపులు గప్పేటి ఆ దుస్తులిచ్చిరి'. వంటలి యనగా వంటవాడు. వంటవారికి కూడ కట్టుములు

పెట్టిపోవుట ఆచారము కాబోయి. కావిళ్లవారికి రాముడు కట్టిన దుస్తులిచ్చిరక పెండ్లిలో ఇప్పటికిని 'మైలపోయి'నాడు ఈ యాచారము పాటించబడున వధూవరులకు తలలంపెడు చాకలి మంగలివారికి వధూవరుల శరీరములపై నున మైల వస్త్రములు తీసియిచ్చుట నేటికిని పాటించబడు ఆచారము. కావిళ్ళవా (కావడి మోసెడువారు) కూడ సాధారణముగా చాకలిమంగలివారే. మడికావళ వంటవారును, మైలకావళ్ళు చాకలిమంగళ్ళును కొనిపోవుదురు. సీతారాము వివాహమునకు పూర్వము 'తిన్నె శృంగారించి చి అడవతల నిలిపిరి, అతిన అంచుగూ అవిరీచి (అపరేణి) కెల్లరి, అతన లందిచుగూచి అవిరీణ్ణ నిలిపి'రట కులదేవతాపూజనవ అవిరేణుల పూజనము మున్నగునవికూడ ప్రచారమందున్న యాచారములే.

ఈపాటలో నింకను పెండ్లి సందర్భమున గాననగు అనేకాచారములు చెప్పబడినవి. దోపు మున్నగు ఆచారము లిప్పుడు మాయమగు చున్నవి. ఈపాటలో దోపు ఆచారము కూడ చెప్పబడినది. దీనిని తూర్పు జిల్లాలలో 'దొంగవేళ' మందురు. నాకబలికి పూర్వము 'దోపు రాత్రివేళ, దొంగలను తగిలెరి, చప్పట్లు చరచి సభయంత నవ్వెరి, మాయత కొడుకులు, మరి దొంగలూ మమ్మ, తెల్లవారితే వారి, ప కొట్టిస్తాము, సొమ్మిత్తిని పట్టి, సంకెళ్ళ వేతాము, ఆయన పెద్దవాడు, అది యెవరి తరముగ దరి వర్జింపబడినది. అలుకకు పూర్వమీదోపు జరుగును. దోపు అనగా దొంగ తనము. అలుకకు పూర్వము వరుడును వరునిపక్షమువారును, వధువు ఇంటినుం ఎవరి చేతికందిన వస్తువులు వారపహరింతురు. వారటు లపహరింతురని వధు: పక్షమువారు మొదటనే జాగ్రత పడెదరు. విలువగల వస్తువాహనములు బయ: నుండక ఎత్తుకొని పోవుటకై కేవలము బొక్కెన, చేంత్రాడు, హారతి వక్కెవ సాధారణమైన చెంబు లుంచెదరు. వధువు పక్షమువారు వరుని వెంబడిబ దొంగవాడని చేటలపై డప్పు గొట్టుచు వెంటనంటి వెక్కిరించెదరు. జావమరదు యల్లరి నడికముగా జేయుదురు. జావమరదు లున్నచో వరుడు తన్ను వెంబడిం వచ్చినప్పుడు తానింత కుడుకముక్క (కొబ్బర) కొరికి వెనుక వైపునకు వారి విసరివైచి తాను విడిచికి పారిపోవును. అప్పుడే అలుక పాటించబడును. ఈ దోపుకు చిహ్నముగా పల్లెటూళ్ళయందు పెండ్లివారు ఒక చెంబో మరి యిం వస్తువో చివరినా దెత్తుకొని పోవుదురు. ప్రస్తుతమిది మృగ్యమై పోవుచున్న యాచారము కాని దేవతావివాహములందు మాత్రము పరిపాటిగ సాగుచు: యున్నది. మడికొండ గ్రామమున సీతారామకల్యాణసమయమున నీ దోపు ఏదో జరిగెదరు. పన్నిద్దరాళ్ళారులలో చేరిన తిరుమంగయాళ్ళారు కూర్చున్నా:

మున్నగువారల వేషములు ధరించి వైష్ణవభక్తులు పెరుమాండ్ల వైనున్న భూషణములు దొంగిలించురు. మడికొండ గ్రామము బయట దోపుమట్టి యను నొక మట్టిచెట్టు కలదు. సీతారాముల ఊరేగింపు అచ్చోటికి వచ్చినప్పుడు దోపు జరుగును. ఈ దొంగతన మనునది పెండ్లిలో నొకభాగముగా నెటుల చేరినదో ఎప్పుడు చేరినదో తెలియరాదు. రాక్షసవిహహములో కన్యతోబాటు వెలగల వస్తువులను దోచుకొనిపోవు ఆచార మేర్పడెనేమో? అయితలు తీరిన తరువాత, నాకబలికి పోయిన తరువాత 'గుండు గుమ్మేసిరి, కూనాటు గలిపిరి' యని కలదు. ఇదేమి యాచారమో? నాకబలినమయమున తలబ్రాలపై నల్లపూసలు గుండ్లు పెట్టెదరు. అది యిదియే కావచ్చును.

'సీతాదేవి యానవాలు' పాటలో ఒకనాడు శ్రీరామచంద్రుడు తుమ్మగా సీతమ్మ 'కోటంత ఆయుస్సు గోవిందు కనుచు, బ్రహ్మాంత ఆయుస్సు వరంజోతి కనుచు, చిరింజీవి అనితీసి ధమిదాకు చెవిని, ఉంచుకునె' నట. ఈ విశ్వాస మిప్పటికిని గలదు, దాని పరమార్థము మాత్రము మరుగున పడిపోయినది.

'లంకా యాగము' పాటలో మారీచుని పన్నుగడపై 'హా' యన్న యార్త నాదము విని సీతమ్మ లక్ష్మణుని అన్నగారి సహాయమునకు పొమ్మనెను. లక్ష్మణుడు రాముని కెట్టి కీడు మూడదన సీతమ్మ లక్ష్మణుని దూరుచు 'తమ్ములు కారయా అన్నలు చస్తేను కాపురింజులు చేతురూ, చేను దున్నిన వెనుక చేను వెంబడి ఓడు చేనువారిది కాదా' యనెను. ఆ కాలమున దేవరన్యాయ ముండెడిది కాబోలు. రావణుడు సీత సవహరించుకొని పోవునప్పు డామె విలపించుచు 'మున్నుటరువది నోములు నోచితి ఎప్పు కాంతను నోచితీ, నంధ్యల వెన్నెలా జ్యోతి గావించుకొని పడిగిట్టుక నోచితీ' యని తలచుకొనెను. ఈతీరుగా జూచిన ఏడాది పొడుగున దినమొక నోము నోచుటకు పీలండెడిదని తెలియుచున్నది. ఇప్పుడీ నోములన్నియు కానరావు.

'లక్ష్మణమూర్ఖ' పదములో లక్ష్మణుడు మూర్ఖుడోయినప్పుడు నంది గ్రామమున నున్న భరతునకు 'అనుజాడు లక్ష్మణుడు అడవి లోవలను, తలకు చమురు చేత తడవుకొని కృశించి, మొదలంట బురదలో మునిగి దుఃఖమున, కష్టంబు పడుతున్న కడుచెడ్డ స్వప్నములు' గలిగెను. తలకు నూనె యంటినట్లు కల రాగూడదని యిప్పటికిని మనవారి విశ్వాసము.

'కుశలవకుచ్చల చరిత్ర' పాటలో బుష్పాశ్రమమున సీత ప్రసవించినప్పుడు జగ్గించిన శిశువునకు 'పొలుపుగ దర్పలు బొడ్డుపె నుంచిరి-పూబోజులు బొడ్డు

వాప్పుగ కోసిరి - మీరు పుడుదురిని మీ తండ్రిప్పుడు-బంగారపు చేతులు చేయించే-అనుచో పుణుకులు చేతుల పోసి-పట్టుచీరలు పొత్తిట్లు పంచ-పవళించా బెట్టిరి బాబుణ్ణి-ఓడ్డా చూసి గె(గ)డ్డి మీది - యనుచు బంకిరి కాంతలు తాను' ఇప్పటికిని పల్లెటూళ్ళయందీ యాచారములు జాతకర్మలందు పాటించబడుచున్నవి. పురుడు జరిపినప్పటియాచార వ్యవహారములు, అందున్న ఆయుర్వేద విషయములు గమనింపదగినవి. 'మృత్యుల పీటలు మందుగా వేసిరి-రాచే జానకి రమ్మని పెరిచిరి, నదికట్టగట్టి సంతోషముగను-కుడి పాదమున కూర్చుండ బెట్టిరి-ఉల్లివేసి కాచె మూసెలను - సీతకు నీరసంటిరి వారు-పచ్చాకు కడ్చురాలు వేసిన-వొంటిసిండి నలుగులు పెట్టించె....కొట్టుకాయము కొట్టి తిప్పిరి-అప్పుడు కాచిన ఆవుల పాలు-బంగారు గిన్నెతో పోయించిరి-పణతులు పావంబులు పొడిగించిరి-బొడ్డు కోసిన కత్తిచేతికిచ్చిరి-వేపకొమ్మల వెలిదికిచ్చిరి-తూర్పు వేషన నిలువ జానకి-మొక్కవె జానకి భాస్కరులైన-ఏటనేట చూలింత బాలింతా-దయచేయుమి భాస్కర యనెను-అత్త డనున్న అతివలకెల్ల-వసుపు కుంకుమా పణతులు ఇచ్చిరి-ఆకులు పోకలుకాయ పెండులు-ఇచ్చెను జానకి వేడుకతోనూ' ఇటులే మరికొన్ని యాచారములు చెప్పబడినవి.

'కుశలవకుచ్చల చరిత్రము'న బారపాలనాడు బావిలో చేద వేయు అచారము నడిపినప్పుడు 'అందరు గ్రక్కను చాడికి చనుదెంచిరి కీఘమునా, బావిలోపల చేదలు వేసిరి మూడు చేదలు ముందుగ వేసిరి, పొత్తిళ్ళా బట్టలు తడిపించిరి, ఆకులు ముగ్గులు అక్కడ బెట్టిరి, కప్పకు మొక్కిరి కాంత లండరు, లోనికి చనుదెంచిరి కీఘమునా' కప్పకు మొక్కిరిచేలనో? ఇప్పుడీ యాచారము కానుపించదు.

'రామకథా సుధార్ణవము'న ఆశోకవృక్షముపైనున్న కోతిని జూచి సీత న్వన్నమనుకొని 'కలలో కోతిని కనుగొంటిని యిక్కలను కలుగు కీ'డని చింతించెను. కలలో కోతి కనపడకూడదని మనవారి నమ్మకము.

'విరాటపర్వము పదము'న బృహన్నలతో సుత్తరుడు బయలుదేరి పోవుచుండగా 'పురసౌధములనుండి సరసిజేషణలు, పెరుగు లాజలు పూలు తరచుగను జల్లి'నట్లు వర్ణింపబడినది. పెరుగు జల్లుచెందులకో? ఆంధ్ర భారతమున కేవలము 'దీవించి సేనలు సల్లం బురంబు నిర్గమించి'నట్లు వర్ణింపబడినది.

'కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ'లో గొఱ్ఱయున్నితో సిద్ధమగు కంబళ్ళ వర్ణనము కలదు. 'కంబళ్ళను గట్టుకొనిన, కట్టుకొని పరచుకొనిన, అఖిలమైన వర్ణాలకు, అజేషణపుండ బోడు, దేవతలకు మెప్పు సుమ్మి, దేహము ఆరోగ్యముండు, నల్లగొంగడి గప్పుకొనిన, నఖిల భూతప్రేతమూలు, అకని వర్ణకు చేరకుండు, అఖిలభయములు తాను గూడు, తెల్లగొంగడి యెంటనున్న, దేవతా ప్రసన్నమౌను, కసిరె గొంగడి గప్పుకొన్న, కష్టమూలు తొంగునయ్యో'. గొంగళ్ళను గూర్చిన యభిప్రాయ మిప్పటికి నిటులే కలదు.

తెగలు

భారతదేశమున ప్రధానముగా చాతుర్వర్ణ్యములవారే యున్నను వారిలో మరల పందలకొరిది ఉపజాతు లేర్పడినవి. ఒక్కొక్క ప్రాంతమున కొన్ని కొన్ని క్రొత్త కులములు బయలుదేరినవి, ఇట్టి విభజన మెన్నడు జరిగినదో ఇదమిత్రముగా తెలియరాదు. జానపదగేయములందు ఆనేకకులముల గూర్చిన ప్రశంస కలదు.

'గంగా వివాహము' పాటలో ఏలాపురిమున గల పీఠులు వర్ణించునప్పుడు సుమారు 45 కులములు వర్ణింపబడినవి. వీనిలో కొన్ని క్రొత్తగా మన్నవి. ఉదా:- శీలవంతులు, కమ్మవెలమ, మద్దివెలమ, సరిగుంటలవాండ్లు, ముక్కటలు, జట్టినవారు, కాళింగులు, జడ్డివారు, పాండిలు, నెయ్యలవారు మున్నగు కులములు తెలంగాణమున గానుపించువు. వీరు తెలుగువారో కాదో; కులములు, జాతులగూర్చి ప్రశోధనలు సల్పినవారి గ్రంథములం దివి కనబడ లేదు, 'కొమరెల్లి మల్లన్న' కథలో రెడ్లయందున్న తెగలు కొన్ని చెప్పబడినవి మోటాటి గుడాటి, పాకనాటి, గోనెయెల్మ, చిట్రైపు, గడనకాపురెడ్ల విభేదములు కొన్ని చెప్పబడినవి. శ్రీమలంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు పంటకాపులకు చెందిన మోటాటి, పాకనాటి రెండుతెగలనే పేర్కొనిరి. వారు పేర్కొన్న పంట కాపులలోనున్న 14 తెగలందు తక్కినవారు వేరుగా నున్నారు. పదములో నున్న పేర్లందులో లేవు. ఆయ్యలరాజు నారాయణామాయ్యుడు కొన్ని కాపుతెగలను పేర్కొనెను.

'పంట, మోటాటి, పెడగుంటి, పాకనాటి, అరవెలమ, లాదికొండ, మొరుసు, గోన కొణిదె, కాపులు మొదలైన ఊటి దనయ, కాపులకున్నెల్ల మిన్న యక్కాపు కొడుకు' 2. పై పద్యమున గోనెకాపు లున్నారు. పదములోనున్న 'గోనెయెల్మ' లే గోనెకాపులు. ఒక్కొక్క ప్రాంతమున నీ యుపజాతు లొక్కొక్క పేరుతో నుండునట్లు తోచెడివి.

'సీతాకల్యాణము' పాటలో కొట్నూరులు దంచునప్పుడు వివిధములగు వడ్లు పేర్కొనబడినవి. వడ్లెన్ని తీరులో గమనింపుడు. 'గరుడ వాహనాలు గౌరి కుంతాలు, కుచప బాదాములు కృష్ణభోగాలు, నంకవణ్ణము పెద్ద వడ్డాణములు, కంకణములు లక్ష్మీనారాయణ ములు, మాడేవి కాటుకలు మల్దేవిన్నాలు, దూది భోగాలును

1. History of the Reddi Kingdoms.

2. హంసవిశతి (4-136)

దొంతిమల్లెలను, గోరుప్రయాగలు గోడవి ఛాన్యములు, ముత్యసరి ఛాన్యములు ముక్క ఛాన్యములు, బంగారుతీగెలు బలితాములును, గంగవారేలెను కామాభోగాలు, వీలిశా ఛాన్యములు నారియా మణులు, వివరించి దండేరు వేడ్కతో నవుడు, నాటరాగములతో పాడి యుచును'. కొట్టుముల పాటలు నాటరాగములో పాడెడువారని తెలియుచున్నది.

'విరాటపర్వము పదము'లో సుత్తురాభిమన్యుల వివాహవేళ కొట్టుములు దంచినప్పుడు 'గరుడ వాహనాలు చిట్టికన్నెరాలు రత్నసరులు, వాలకిన్నెరాలు మంచి పాల బుడమలు, రాజనాలు కార్తిగాలు రామసాగరాలు మంచి, గోరి కుంకుమలు మంచి కనకసరులును, ఆకుసరులు ముత్యసరులు అక్కుళ్ళు రాజబోగు, లమలు కాశ్మీరుసన్న లంద మొప్పగా' వర్ణింపబడినవి.

వృత్తులు-పరిశ్రమలు-కళలు

అనాదిగా గానబడు వర్ణవృత్త తొలుదొలుత వృత్తిసౌలభ్యముకొరకే యేరుపడినట్లు విజ్ఞులు చెప్పుదురు. కాలక్రమమున చాతుర్వర్ణ్యములందు పెందల కొలది భేదము లేర్పడి జాతులు కులములు బలిసి క్లేశము మయు నష్టము గూడ కలిగించునంతవరకు వచ్చినది. జానపదసాహిత్యమున పెక్కు జాతులవారి వృత్తులు, పరిశ్రమలు, కళలు వర్ణింపబడినవి. ఏవృత్తి లేనివారు కూలినాలి చేసికొని బ్రతుకుచుండెడివారు. అట్టిజన మిప్పటికిని కలదు. పూర్వముకన్న నిప్పు డట్టి సంఖ్య పెచ్చుపెరిగినట్లున్నది. ప్రజాజీవితమునకు సంబంధించిన నిట్టి విషయములు శిష్టసాహిత్యముకన్న జానపదసాహిత్యమందే యధికముగా నగుపించును. శ్రామికగేయముల ప్రకరణమున తెలుగువారు చేయు కాయకష్ట మెన్ని తీరులో వాని నంటిపెరిగిన వాఙ్మయమెంతో వివరించియుంటిని.

పలనాటి వీరుల చరిత్రకు సంబంధించిన కథలందు కూలినాలి చేసికొని పొట్టపోసికొనువారి ప్రశంసయు కలదు. 'గురిజాల యుద్ధము - పూర్వభాగము' అను పదములో మందపోటు బొడిచిన గురిజాలవారిని విరుగబొడుతునని బ్రహ్మ నాయుడు కోపోద్రిక్తుడై బయలుదేరినప్పు డాతని తల్లి శీలమ్మ 'కచ్చెమోపుల వారి కలకూలివారి.... నసుల కాపిరులను బలునుకూరాకు, తిని యడవులలోన దిరిగేటివారి' చంపకు మని హితబోధమొనర్చి పంపించెను. ఏ పనిపాటయు లేక అన్యాయముగా ధన మార్జింప దలంచి కొందరు దొంగతనమును వృత్తిగా గొనిరి రామరాసది కళగా మారెను. చతుష్పతికళలందు దొంగతనము కూడ స్థానము కల్పించుకొన్నది. దొంగతనమునందు కూడ చాకచక్యము ప్రబలినది, రేచుక్క-వగటిచుక్కలు అట్టి

వృత్తిలో మిన్నంటిరి. గురిజాల విరుగబొడువబోవు బ్రహ్మన్నకు మార్గమధ్యమున కొద్దివీరుడను గజదొంగ తారసిల్లెను. 'కూరతోటలు జొచ్చి కూరగాయలును' దొంగిలుటతో వనివృత్తి యారంభమయ్యెను. (తోటకూర దొంగిలినప్పుడే బుద్ధి చెప్పవలెనను సామెత కథవంటిదే యిది.) అటుతరువాత వాడు మెల్ల మెల్లగా నిండ్లు సొచ్చి అటకలపై దాగుండి సొమ్ము లవహరించుట నేర్చెను. ఇంతింతై వాడు 'కుక్కల వాక్కుల కొంకి కత్తియును, సొక్కుల బూడిదయు చొప్పగోలయును, ద్రిప్పి బంధనముచే తెలివి లేకుండ, అష్టదిక్కులు గట్టునట్టి నేర్పమర, అరువయి నల్లపుషధముల మరంగ నేర్చిన' వాడయ్యెను. చివరకు ముందుగా వార్త నంపించి తరువాత రాజనముగా బోయి దొంగతనము జేయు 'అగ్గి రాముడుగా' మారెను.

వేళ తెలిసికొనుటకు మనవారికి పూర్వమునుండి గడియారము లున్నట్లు మన శిష్టసాహిత్యమునను జానపదసాహిత్యమునను కాననగును. అవి ఇప్పటి గడియారముల వంటివి మాత్రము కాకపోవచ్చును. అరబ్బి లిసుక గడియారమును కనిపెట్టినట్లు భారతీయులు నీటి గడియారములు కనిపెట్టినవి విజ్ఞుల యఖిప్రాయము. పల్నాటి వీరచరిత్రకు సంబంధించిన యొకపాట 'రాచమల్లు రాయబారము'. దీనిలో అలరాజు గురిజాలకు రాయబారమునకు బోయినప్పుడు 'గడియారపు మొగసాల కడకు నేతెంచి'నట్లు వర్ణింపబడినది.

'పలనాటి వీరచరిత్రము'న నున్న భూతరాట్ స్తంభము 'ఇనుము పిత్తలి కంచు హేమ తామ్రములు పంచలోహంబులతో చేయబడెను. అనాడీ లోహములతో చేసెడు పరిశ్రమ లభివృద్ధిచెందియుండెను.

'ముఖమల్లు గుడ్డలు మునుకొని తెచ్చి'యనియుండుటచే నాంధ్రదేశమున గూడ ముఖమల్లు పరిశ్రమ మభివృద్ధి యయ్యెనని తలంపవచ్చును.

'సకిల ధాన్యంబులు సకల రిత్నిములు, బంగారు వెండియు బహుధన వికతి, సరిగ వస్త్రంబులు సరసపుం బట్టు, ఎటములు మనతలకు పటములు మరియు, కాంస్య తామ్ర శ్వేత కప్రభాండములు, రసవర్గముల నెల్ల రంజనంబొప్పు, క్రయవిక్రయమ్ముల' గావించువారానా దుండీరి. బాలునికి బంగారు బొంగరములు చేయుటకై అగసాలెవారు 'వార లిండ్లకు బోయి పట్టెడ కారు, కమ్మచ్చులును నీరుకాడ్లు సుతైలును, మనమో పడచ్చును కత్తెరల్ మరియు, అలరు మచ్చులు గుడు లాదియైనట్టి, పనిముట్లు గొని'వచ్చిరి. మాంచాల యలంకరణము సందర్భమున నెన్నియో భూషణములు పేర్కొనబడినవి. స్వర్ణకార వృత్తి యానా దుచ్చడళలో నుండియుండును. మరియును మాంచాల 'మత్తాలు గూర్చిన ముంగొంగు మెరయ, ప్రతిమలు వ్రాసిన పట్టు వస్త్రంబు, కటియందు దరియించి'

తల్లిచెంతకు బోయినట్లు వట్టంపబడినది పత్రములపై గల యద్దకపు పరిశ్రమ సీవర్ధనము సూచించుచున్నది.

బాలచంద్రుని వేశ్యాలోయపత ఆనాటి సంఘమున వేశ్యల కున్న స్థానమును నిరూపించును. మొన్న మొన్నటివరకు ప్రతి గ్రామమున వెట్టిచాకిరి చేయుటకు కొంద రుండెడువారు. కాటమరాజు కథలో సిద్దిరాజు వెట్టివాండ్రను బిలిచి నైన్యములకు కావలిగాయుటకై రాత్రులందు దివీటిలు పట్టుటకు నియోగించెను.

పూర్వకాలమున తాళపత్రములు భూర్జపత్రములు ప్రాతకుపయోగపడు చుండెడివి మొన్న మొన్నటివరకు తెలుగుదేశమున పెద్ద లు త్తరములు వ్రాయుటకు తాటియాకులనే వాడుచుండిరి. ఇప్పుడని యడుగంటిపోయినవి మనపూర్వ వాఙ్మయ మంతయు తాళపత్రగ్రంథములందే భద్రము గావింపబడినది. తాటి కమ్మలపై మిక్కిలి యోషికతో ముక్కల సరములవంటి పంక్తులు ఘంటముతో మనపూర్వులు వ్రాసెడువారు. కాటమరాజు కథలో ఉత్తరములు వ్రాయుటకై కోటపాటినుండి చక్కని తాటియాకులు తెప్పించుటయే ఒక ఉపకథగా చెప్ప బడినది. కాటమరాజు ఐతమరాజాదుల కుత్తరములు వ్రాయుటకై 'సమృతంబుగ మంచి సవరసయాకు, కొనగల మోవాకు కుదురు చక్కనిది' కోటపాటినుండి తెచ్చుటకు చట్టువారి ఎఱ్ఱున్న ను పంపించెను కమ్మలు తెచ్చినపిదప కాటమరాజు ఉత్తరములు వ్రాయించుటకై 'భాసురికీర్తిప్రభావశేఖరుడు, లేఖలు వ్రాయను లిఖించి చదువ, ప్రాకట భవనన్న బాషాదికారి, కాటభూపాలుని కరుణతోడుతను. మేటియై ప్రభవొందు మిత భాషణుండు, కందర్పు సాటిగాగల రామచంద్రు' పిలిపించి బావయగు పల్లికొండకు, కొమరక్క సిరిదేవులకు, ఐతమరాజాదులకు నుత్తరములు వ్రాయించెను. ఆ కాలమున లేఖలువ్రాయుట కనేక భాషాదులగు 'దుబాసీలు' రాజసభలందు వ్రాయసకాండ్లుగా నుండెడువారని తెలియుచున్నది.

పూర్వకాలమున లేఖ లెంత జాగ్రతగా నొకచోటినుండి మరియొక చోటికి పంపబడుచుండెనో కాటమరాజు కథలో గానగును. రామచంద్రునితో కమ్మలు వ్రాయించి కాటమరాజు 'తపవ్రాలు చేసిన తగు లేఖలన్ని, ఘనముగా జలదైన కడు చెంద్రకలును-వరుసకో జేసియు వైనాన బట్టి, యరువైన తనచేతి యుంగరంబునను, లక్కముద్రలు జేసిగ్రక్తున నవుడుకబురున నారాజు కాలాః బిలిచి, కాలారిచేతికి కమ్మ లందించి వైశంబె కమ్మలు వైనాన గొంతు' పొమ్మనెను. కాలారి యవగా వేగముగా వార్త గొవిపోవువాడు. లేఖలు భద్రముగా నుంచెడు పెట్టెకు చంద్రకయని పేరు. శిష్ట

సాహిత్యమున గూడ (విజయవీలాసమున) చంద్రికలు కాననగును. లక్కముద్రగా వేసి యంగుళీయకము లొత్తి లేఖల రహస్యము కాపాడబడుచుండెడిది.

కాటమరాజు వ్రాయించిన లేఖను ఐతమరాజుకడ నున్న మంత్రి చదువలే డయ్యెను. అతడు 'నాదవ్రాతయుగదు సన్న చిన్నెలును, పీజాజు తెలియదు యడుకులాఢీ' యనెను. అది బహుళః రహస్యము గాపాడుటకై వ్రాయబడిన గుప్తలేఖనమై యుండును అది చదువుటకు సమర్థురాలు సింగిరిదేవి ; ఐతమరాజు కూతురు. కావుననే మంత్రి రాజుతో 'పీ మద్దు కూతురు పీలాలవేణి. ప్రేమతో గొల్పియున్నదియ మారి వార్కి, తెలుగు నరిపెంబును. చెరిగి కన్నడమును జదిపె నాగరము, నందాథ మీపుత్రి నరినాయతాక్షి, తెలుగొప్ప ఛప్పన్న దేశీయభాష, లక్కమలాక్షికి నంట తెలిపిడియు'ననెను ఛప్పన్న భాషలు నేర్చిన తెలుగు స్త్రీలందు మనకు తెలిసినంతవరకు సింగిరిదేవియే ప్రథమురాలు కాబోలు. సింగిరితో లేఖలు చదివించుటకు ఐతమరాజులు 'బంధు సహోదరుల్, వందరు నగరికి నప్పుడేతెంచి, మనిజేగ శారదామండపంబునను, నారూఢి వసునతో నెచ్చడు గూర్చుండి'ం. ఐతమరాజెంత సాహిత్య ప్రియుడో! లేనిచో నగరులో నొక కూటమునకు శారదామండపమని పేరుండునా! శ్రీ కృష్ణదేవరాయలను నందితమ్మనగారు 'మలయకూటప్రాసాదనివేశ కృష్ణరాయ మహీశా'! యని పొగడెను. కృష్ణదేవరాయల సాహితీభవనమునకు 'భవనవిజయ' మని గదా పేరు. సుమతికతకకారుని 'గొల్లని సాహిత్యవిద్య' యను మాటను 'శారదా మండపము' పొల్లినందు చున్నది. బొబ్బిలి యుద్ధమున 'చంద్రశాలి మంటప ముందున రంగియ దొరగారు' అని కలదు. రంగారావుగారి భవనమునకు చంద్రశాల యని పేరు కాబోలు.

పందెపు కోళ్ళను పెంచుట పూర్వమొక వృత్తిగా నుండెడిది. పెద్దాపురపు కోడి పందెముల కథలో దేవాంగులు కోళ్ళను పెంచువారని చెప్పబడినది. పెద్దా పురపు వత్సవాయిరాజుగారి పూలకోడి 'దేవాంగుల యిళ్ళలోను ఎత్తి పెరిగినా'దట.

వినోదమునకే కాక ముఖ్యావసరములకై మనవారు కొన్ని పక్షులను, జంతువులను పెంచెడువారు. హంసములు, కీరములు వినోదమునకే కాక రాయబారములు నడపుటకును వార్త లందించుటకును నెవయోగపడినట్లు మన పురాణము లందును ప్రబంధములందును కలదు. జానపదగేయములందు గూడ నిట్టి యుదాహరణములు కొన్ని కానుపించును. 'బొబ్బిలి కథ'లో డేగలు ధర్మారావు రాయబారము వైఫల్యమును

1. పారిజాతాపహరణము. 5-108.

2. 'చంద్రశాలా శిరోగృహ' అమరము.

సూచించుటకై తమ కోటలోనికి బోయినవి. పల్నాటివీరుల కథలందు నైన్యముల వెంట దేగలున్నట్లు వర్ణింపబడినది. రుక్మిణీదేవి తనను వివాహ మొనరించుటకై శ్రీకృష్ణునితో 'చిలుక రాయబారిము' సాగించినది. అలిగిపోయిన సీతమ్మ కడకు శ్రీరామచంద్రుడు 'కిరీసందేశ' మంపెను. అశోకవనమున నున్న సీతమ్మ తన్ను విడిపింపుమని శ్రీరామచంద్రునకు 'కోవెల రాయబారి' మంపెను. 'రాములమ్మ పాట' లో నామెను చెరపట్టి యుంచిన లంబాడివాని జాడ తీసినది పాపురము. అమెకడనుండి యామెభర్తకు పాపురము కమ్మ గొనిపోయినది. పక్షులవలెనే జంతువులుకూడ నిట్టి యవసరముల కుపయోగపడుచుండెడివి స్వామిభక్తికి కునకమునకు పెట్టినది పేయి. అది వేటాడుటయందును, శత్రువుల ఎసిబట్టి పారద్రోలుటయందును తమ యజమానుల కుపయోగించును. 'ఆరెమరాశీల కథ'లో సిద్ధోజి వంపిన దొంగలు సోమోజిరావు తల గోసికోనిపోయి మూదామడ చేయకొన్నను సోమోజి తమ్ముడు ఫీరోజి తన కుక్కల నుపయోగించి యవి పసిపట్టి పోయిన మార్గమున నడచి చివరకు దొంగలను పట్టుకొనెను. కుక్కలే యీ దొంగలపై బడి వారిని హతమార్చెను. నేడు కుక్కల నవరాధ పరిశోధకకాళివారు ప్రత్యేకశిక్షణముతో బెంచుచున్నట్లు మనమెరుగుదుము.

'సారంగధర పాట' లో తొందరపడి సారంగధరుని శిక్షింపగూడదని చెప్పిన కథలందు బ్రాహ్మణబాలుని పెంపుడుముంగి సర్పముబారినుండి కాపాడి తొందరుపాటుచే నాబాలుని తండ్రిచే చంపబడినట్లు వర్ణింపబడినది. 'లంకా యాగము' పాటలో సీతకోరికపై శ్రీరాముడు పగడసాలలు పంపవలసినదిగా నముద్రునికి కమ్మనంపెను దానిని కాకికాలునకు గట్టి పంపెను. కాకులు గూడ వార్తావాహనమున కుపయోగపడెనా? 'కాకితో కబురంపుట' యనునది దీనివలననే పుట్టెనా? ఇదేపాటలో అంజనేయుని తోకకు రాక్షసులు 'పట్టు చీరెలు మంచి వాణీల గుడ్డలు పరకాల జల్తారులూ' కూడ చుట్టి నిప్పంటించిరి. తెలంగాణముందలి పరకాల తివాసీలకు ప్రసిద్ధిగన్నది. పరకాల తాలూకా మొన్న మొన్నటివరకు కరీంనగరమండలమున నుండెను. కరీంనగరమండలము జల్తారు పరిశ్రమకు పేరెన్నిక గన్నది. పూర్వము పరకాలలో గూడ నీ పరిశ్రమ యుండెను కాబోలు. పరకాల పేరుండుటచే నీ గేయము తెలంగాణమునకు సంబంధించినదేమో యని నా యనుమానము.

వేషభూషణములు

—కాలానుగుణముగ మమజాల యవిరుచులు మారుచుండును. త త

దుచితముగా వేషభూషణములందును మార్పులు కలుగుచుండును ఒక క్రొత్త వేషము వచ్చి ప్రాత వేషమునకు స్వస్తి చెప్పిన, ఒక క్రొత్త భూషణము వచ్చి ప్రాత భూషణమును వెక్కిరించును. క్రొత్త జాతుల సంపర్కమున, వాని యనుకరణమున ఇట్టి మార్పు లధికముగా గలుగుచుండును ఇప్పటికి రెండు తరముల క్రిందనున్న భూషణములు నేడు మోతై పోవుటయే గాక పేర్లుకూడ తెలియకుండునట్లు ప్రాతవడి పోయినవి. మన నాయనమ్మలు ధరించిన ముక్కెర, బాలాకి, బవిరెం, కుంచెండ్లు, పటైడ, నాను, పిల్లెండ్లు మున్నగు భూషణములు ముంత గూడులందు దాగియుండుటో లేక అగపాలి కుంపటిలో కరగిపోవుటో మన మెరుగుదుము. వల్లెటూరివారు ధరించెడు పూసలు మరియు అద్దముల రివికెలు నేటి నవనాగరికనారీమణులు ధరించుచున్నారు. ఒకప్పుడు నాగరికుల మనుకొను వారు బాహుమూలరుచు లగుపడునట్లు జాకెట్లు ధరించెడువారు. ప్రస్తుతమవి మోచేతిని గూడ దాటిపోవుచున్నవి. వేణీబంధము రెన్నియో షిధముల మారుచున్నవి. రామాయణకాలమునాటి త్రిజటలు లేకున్నను ఏకవేణి, ద్వివేణి వంటివారున్నారు. పురుషుల వేషములందు గూడ ఇట్టి మార్పులే వచ్చినవి ఒకప్పుడు పురుషులు గూడ స్త్రీలవలె శిఖ ధరించెడివారు. పూలు ముడిచెడివారు. ప్రకృత మవి మాయమై పోయి మరియొక రూపు ధరించినవి. మీస మొకప్పుడు పొరుషులహస్తము. ప్రకృత మది మోటు. సినిమా కళవలన దేశదేశవాసుల వేషభూషణములు చూచియు, సినిమా నటీనటుల వేషములు చూచియు ప్రజలలో మార్పులు వచ్చుచుండుట అంద రెంగిన విషయమే. జానపదగేయములందు, మన యవ్వలు శాతముతాతల వేషములు వారు ధరించెడు భూషణములు గోచరించును. కొన్నింటి పేర్లు మనకు తెలియవు. ఈ సందర్భమున నిమంటువులు కూడ మూగనోము పట్టును. భూషణవిశేషమని తప్పుకొన జూచును. ఏయే భూషణము రెట్టివో వాని యాకారమెట్టిదో ఇదమితముగా తేల్చికొనకాలము.

‘పల్నాటి వీర చరిత్రము’న నలగామరాజు కొల్వకూటమున కేతెంచు నపుడు ‘కుజియించిన తరువాత పునుగు జవ్వాజి, కస్తూరి రసమును గలిపిన యట్టి, శ్రీ చందనము మేన చెలవుగా బూసి, తగటు కూసంబులు ధరియించి తలకు, ఒక వింత యుష్ణీష మొప్పుగా గట్టి, నవరత్నమాల కంఠంబున వ్రేల, దంబుగా కిర్లకుండలములు మెరయ, భుజీర్తు లనియెడు భూషణ దాల్చి, మేనికి రక్షయై మించు తాయకులు, దండచేతుల రెంటి ధారణ చేసి, మురుగులు గోలుసులు ముంజేతు లందు, తిరిమిగా వ్రేళ్ల ముద్రికలను బెట్టి, నవరత్నభుజితంపు నడికట్టు దాల్చి, గండపెండేరంబు కాలికి, బెట్టి, బంగా, దుప్పటి

పైనను గట్టి, పావుకోళ్ళను పెండు పదముల దొడిగి' బయలుదేరెను. పూర్వకాలపు భూషణములు వింతగా నున్నటులే వారి పేరులు గూడ వింతగా నుండును. ఈనా డాపేరులు మోతై పోయినవి. నలగాముడు, మలిదేవుడు, కన్నమనీడు, అనపోతు, ఐతమ్మ, రేఖాంబ, మాడచి, యాచమ, చందమ్మ, ఊంచాల, పేరమ్మ వంటిపేరులు నేడు వినబడవు.

శ్రీల వేషభూషణము లెట్టివో గమనింపుడు. చెలికత్తెలు మాంచాల నలంకరించు ఘట్టమున నివి కాననగును. మాంచాలకు సంపెంగ నూనెతో తలయంటి మంచిగంధమున అటకలి రాచి, పన్నీట జలకమాడించి, తడి యాట్ల పొడివత్తములు చుట్టి, 'దీర్ఘమై నునుపులై తీరైన కురుల, కూర్చి నున్నగ దువ్వి కొవ్వ గీలించి, బంగారు పూచేర్లు బాగుగా జుట్టి, మదనకుంతమునకు నమంపు పాపటను, మణిహేమ మౌక్తిక మండితంబైన, చేర్చుక్కు జేరిచి చిత్రంబుగాను, పొలుపొంద శశిరక్షిభూషణయగము, పాపట కిరువంక భాస్వి నిలిపి, మాణిక్య హాటకమయింబ మొకటి, తలవెన్నె మెరయగ దట్టించి రెలమి'. మరియును ఫాలమున బొమలు రెంటికి మధ్యన కస్తూరి తిలకము దిద్ది, ముక్కునకు ముత్యంపు ముంగరబెట్టి, గండభాగముల కస్తూరికామకరికా వత్తములు వ్రాసి, చెవులకు తాటంక భూషణ ద్వయము గీలిగించి, ముత్యాలకుచ్చులు మునుకొని వ్రేలు, బివరలు కుంఠెండ్లు పసమీర బెట్టి, కర్ణాగ్రదేశముల్ కాంకులినీన, కుప్పెల ముత్యాల కుచ్చుల రెండు, మన కుంతలంబుల గదియించి మరియొ' మేనికి కా శ్రీ ర కర్పూర కస్తూరులు కలిపిన మలయజ మలది, బంగారు పువ్వుల పట్టు కంచుకము దొడిగి, దూముడి వేసి, ముత్యాల రత్నాల పేర్లు, పతకాలు, పవడాలు, బిన్నసరాలు, వక్షమున గీలించి, గళమున ముత్యాల పట్టెడ నలంకరించి, చేతులకు అంగదములు, దండకడియములు దంటతాయెతులు గట్టి, మనికట్టు నెగువ నీలాలగాజులు దొడిగి, పచ్చల కంఠణాలు, చామల కడియములు నంధింపజేసి, చేకట్లు ధరియింప జేసి, మాణిక్యతపనీయ మంజుల్ ర్మికల నంగుళుల కమర్చి, పాపట నవరంచి, బంగారు తగటు ముయ్యంచు చేలంబు కటియందు నంధించి, గజ్జెలు వ్రేలు తపనీయ కాంచని దట్టించి ముడిచి, అందెలు గొలుసులు, భర్మవినిర్మిత బహువిధదీప్త భూషణంబులు, కాళ్ళకు, కాళ్ళ వ్రేళ్ళకు బెట్టి పదములకు లత్తుక రాచి, కండ్లకు కాటుక బెట్టి, యలంకరించిరి. ఇన్నిభూషణములు నేటి మగువలు మోయ జాల రనుకొందును.

కాటమరాజు కథలో చల్ల పిన్నయ్య మున్నగువారు 'కానెలు బిగియించి గంధంబు బూసి, రాళ్ళు దానివయట్టి రాకట్లు దాల్చి, ముత్యాల హారముల్ మరియు వేసి,

చౌకిట్ల గర్లముల చయ్యన దొడిగి, దేదీప్యముగ వెల్లు దివ్యాంబరములు, నవవత్సముల ఘాషణములు దాల్చి, కడు సూర్య కాటార్ల ఘనముగా బూని, మహాదేవ హరహరా మహాదేవ యనుచు, యుద్ధమునకు బయలుదేరిరి. అయితమరాజాదు లీతీరుగా నలంకరించు క్రానిరి. 'వజ్రాంగి తొడిగెను వల్లవులరాజు, వింతగా శిరమందు వీరజడ యల్లి, పిర జాజులు కురిపి పేడుకమీర, పరగ మాణిక్యాల వతకంబు దాల్చి, వచ్చల కడియముల్ పసి డుంగరములు, మెచ్చయిన నేవళము మెడనూలు వేసి, యడపకా డంతట నాకు చుట్టియ' బయలుదేరెను. కరియాపులన్న 'దీరుడై నెలవంక తిరుమణి దిద్ది, కరముల చేమపూ కడియముల్ బెట్టి, మేలైన రత్నాలమెడనూలు వేసి, డాకాలి పెండెంబు ధరియించె నంత, బిరుదులు దరియించి పరువడి వచ్చి, నలభై మూళ్ల దట్టి నడుముకు గట్టి, వనరైన చెంగవి వలిపెంబు గట్టి' వెడలెను. ఎఱ్ఱయ్య వీరవేష మీవిధముగా దాల్చెను. 'అప్పుడు కట్టిరి హనుమంతు కానె, వీరైతలజడల్ వీరజడ లల్లి, విరజాజులను నతివేగ ధరించి, మెడ జాలు గుంధంబు మేలు హారములు, శరికుంతములు చేత చక్కగా బిచ్చె'. నలనన్న యెర్రయ్యలు నలసిద్దిపై బోవునపుడు 'కట్టిరి హనుమంత కానెలు వేగ, హనుమంత కానెపై రేమంత ముండ్లు, చేమంతి బంతులు చెలగుచు వేసి, కనక వడ్డాణంబు కట్టిరి మీద, మేలు తుమ్మెదరెక్క మీరిన వన్నె, సంపెంగ నూనెచే వంపించి కురులు, వీరజడ లల్లిరి పేడక పడుచు, ముడిచిరి గేదగుల్ ముంచుకొనియుండ, ఫాలమున కస్తూరి జాగుగా దిద్ది, పచ్చల పులిగోరు పతకముల్ దాల్చి, సన్నపు రుద్రాక్ష సరలు ధరించి, వన్నెగా బిరుదులు వరుస ధరించి' నారు.

'కాటమరాజు కథ'లోనున్న పేర్లన్నియును వింతగా నుండును. కాటమ రాజు, నల్లసిద్ది, తిక్కన, పల్లికొండ, కరియాపులరాజు, పోలురాజు, ముద్దయ్య, పోచయ్య, ముమ్మయ్య, పుత్తమరాజు, పోతినేడు, కోనేరు, కస్తూరిసిద్ది, వీరన్న, అబ్బిరాజు, అక్కిరాజు, అబ్బినేడు, ఓబళు, సాతంనేడు, మరీనేడు, దన్నేడు, సాతర్ల పరచి, నంబినేడు, కామినేడు, పామినేడు, బొమ్మినేడు, కొండు, సోమినేడు, బొడెపాగు శింగన, పురుమన, కంబినేడు, కాచు, సందినేడు, మెడ పాగులంకు, మసలినేడు, మగుచు, జాలినేడు, గుమ్మినేడు, గల్లపాగు బొడ్డు, అబ్బినేడు, ఎమ్మ, బంపు, వేళన, నందునేడు, బొమ్మ, కంబెను, యెరుగుండన, హరినేడు, తిమ్మినేడు, చినగబ్బి, మిణుగురు బొమ్మ, బరకసాని అబ్బి, కొమ్మ కసినేడు, ఐతమరాజు. నాచకూళనాయడు, నేతివారి ముద్దయ్య, భట్టాపులన్న, అల్లు దాడెన్న, మున్నగు పురుషనామములును, నూకమ్మ, కొమరక్క, సిరిగిరి, సిరిభోగలింగ, అగుమంచి, మాదమ్మ, అరణప్ప మున్నగు స్త్రీల నామములును నేడు వివరింపగదా !

అనుబంధమున గల 'భట్టు రాయబారము'న నిరువురు భట్టు తమతమ రాజుల గొప్పదనము చెప్పుకొనుచు ఎదుటివారిని హేళన చేయునప్పుడు సిద్ధిరాజు పక్షమున వచ్చిన రాయశృంగావలిభట్టు కాటమరాజు భట్టుతో 'బోదావుల చెన్నయ బొగడితివి చాల, నేడి బొడిచి గెలిచె నెక్కడ జంపె, చెప్పట్ల కత్తులు చెంప శిలె కాని, చెప్పనేమిటి కతవి చేత సేమోసు' అనెను. యాదవులు చెంపశిఖలు వేసెడువారని తెలియుచున్నది. కాటమరాజునకు సహాయమునకై పోవుచు 'ధరణీకుడై తన్న తా బయన మయ్యె, జీనాంబుములను జెలువొంద గట్టి, చక్కని ముత్యాల చొక్కలుపెట్టి, కెంపుల యుగరాలి కేల కడియములు, సొంపైన ముత్యాల జోడు హారములు, గడుపెద్ద చరియించి గండపెందెములు, నడుమున నొడ్డియాణము నేమమునను, మస్తకమున వజ్రమకుటంబు బెట్టి, కస్తూరి గంధం . గుమ్మెప్ప నలది, చన్నరిపులకు వైరి జమిళియు గట్టి. ఇన్నను చింద్రుడై పొంకంబు మెరసె'ను.

వీరిన వెంబడి యున గోసంగి దళముల వేషభూషణములు గమనింప దగినవి

'అమరంగి గోసంగు లందఱు నపుడు, తమ బిరుదు లన్నియు ధరియించి రంత, కొమరొప్పగా నంత క్రొత్త వల్లడము, కమనీయమగు చంద్రకాని ధట్టిలు, పులితోలు ఓరుదులు పూసి కానెలును, జెలువైన సరిపెనల్ చెంప గంధాలు, గాటంపు టరిగెలు గంట గాలమును, పీటైన కుడిసిగలు నలుపు నామములు, సిగల బుప్పుల చెండ్లు సింహ మరిగెలును, నొకకాల నొరలేటి నొంగు రుమాళ్ళు, నొరలు గోసినకత్తు లొనరి జేపట్టి, కిరుచు చేకత్తులు గీరు గంచాలు, బొగడవచ్చులపేసి బేజాబంధవులు(బాజాబందులూ), తగిన గవ్వలపేర్లు దండకడియములు, వెలుగు తలాటములు వేడ్క భుజములను, నెలుగు చర్రంబులు నెన్నగా గోవి, నెడవగ టిడు లన్నియు నవరించి. యెడమచేతను గొమ్ము యిరవొక్క పేర్లు, కోవంపు జూపును కోరిమీనమును, దాసిన నవరత్న దండకడియములు, రంగుమీరిన వన్నె రావిరేకలును,మెడ పెను నేవళములు, వాలుగత్తులు సన్న వలిపె దుప్పట్లు, చెలువొప్ప నవరించి చెలగు తప్పెట్లు, అప్పుడు మ్రోయింప నగుభుగుల్గాను, తప్పెట ధ్వనులకు తాళమానముల, నడుగుల చిందుల నాడేటివారు. నాచుచో బాడుచు హరిహరాదులను, వివయాన గంతులు వేసేటివారు, మనమైన సింహంబు గ్రచ్చు టరిగెలను, మొలకెత్తి జిగింపి మురిపేటివారు, సలకత్తులను ద్రిప్పి యంత మెరవళ్ళు, నడ్డ బెళకులతోడ నట వచ్చువారు, గడలను ద్రిప్పుచు కరుల కైవడిని, మత్తుగా వచ్చుచు మరి మనలువారు, మొత్తమై గుమిగూడి మందరి నడవ, మెఱసి గోసంగులు మెండుగా నడువ, బిరుదుల నీడను వీరన్న కదలే'ను.

బొబ్బలి యుద్ధములో వెలమ వీరులు 'జాజి పువ్వుల జల్లడములు జగ్గున దొడిగిరి. తాలా తట్టా కత్తులపారి సంకన వేసీరీ' యని కలదు.

ఇప్పుడిప్పుడు మటుమాయమగుచున్న శిరోవేష్టనమునకు మన పూర్వు లిచ్చిన ప్రాధాన్య మత్యధికము. రుమాలు లేనిదే మన పూర్వు లిలు వెడలెడువారు కారు. ఇప్పటికిని నీయాచారము పల్లెపట్టలం దింకను గలదు. ఎవరైన తమ రుమాలు దీసికొన్నచో తల గొట్టినంతకన్న నెక్కుడు బాధ వారికి కలుగును. పందె మొడ్డుటకో ప్రతిజ్ఞ సేయుటకో, రుమాలు నొడ్డుట ఇప్పటికిని గలదు. రుమాలు కుదువబెట్టి యెంతటి యపైన గొనెడివారు. కౌరవవీరుల శిరోవేష్టనము లుత్తర బొమ్మపొత్తికలకై కోరుట భారతదేశమున శిరోవేష్టనమున కున్న ప్రాముఖ్యమును సూచించును. 'ఆరె మరాఠీలకథ'లో తనను జంపవచ్చిన నలుగురు దొంగలు వైబడినప్పు డెటులో వారి కొంకులు నరికి తప్పించుకొని సోమోజిరావు తనకోటలో దూకెను. కాని యతని తలపాగ బయటనే పడిపోయెను. ప్రాణములపై ప్రీతి గలవాడైనచో నాతడు తలపాగ నటులే విడిచి పారిపోయినచో నాతని ప్రాణములు దక్కియుండును. కాని యాతనికి ప్రాణముకన్న మాన మెక్కుడు. కనుకనే యాతడు 'నాకు ప్రాణము పోయినా మేలు. నాకు పాగా పోయినది హాని' యని మరల కోట బయటికి పాగకై వచ్చి దొంగలచే పట్టుబడి హతుడయ్యెను.

ఇంతవరకు పేర్కొన్న వి కేవలము చారిత్రకగేయములందున్న విషయములలో కొన్ని మాత్రమే. పౌరాణికములు మరియు శ్రీల పాటలం దిట్టి విశేషములు కుప్పలు తిప్పలుగా గానుపించును.

'శాంత గోవింద నామము'లను పాటలో శాంతను తన కుమారుడగు ఋష్యశృంగున కిచ్చి వివాహము చేయబోవునప్పుడు మాండవ్యఋషి కోడలి కేమైన కట్నములు గలవా యని భార్య నడుగ నామోమొన్న ప్రార్థన వేళ, మూసి వాయనం లోని, మెట్టెలు మాత్రంబు, నాదగ్గ రున్నవి, నాతికి పెడుతాను, గుండు మత్యపు నక్ర, కూతురువద్ద నుండె, అది వట్టుక వచ్చి, శాంతిమ్మ కిస్తాను, నా చెవుల మద్దికాయలు, కోడలి కిస్తాను, మొన్న ప్రార్థన వేళ, మూసివాయనం లోని, మేనికమ్మియు చీర, ఆచీర యస్తాను' అనెను. ఇవి సాధారణులు, బీదవారు దరించెడు భూషణములు. పెండ్లి కొరకై ఇంత ప్రయత్నము చేసినగాని పాగదు. ఇప్పటికిని బీదసాదలు పెండ్లి చేయునప్పుడు తమ కూతుండ్రమీది పొమ్ములు కొన్ని, తమ యరుగుపొరుగు

1 మూసివాయనమా? మూసివాయనపు పేరంటాలు అనగా నీవవు దానములు కూడ పట్టు శ్రీ యని వాడుక.

వారిని కొన్ని తీసికొని పోవుదురు దశరథమహారాజుతో వియ్య మందుటకు బీద ఋషి వడిన బాధలు మన సాధారణకుటుంబములవారి బాధలే. ఇదే పాటలో శాంతానివాహనమయమున ఋషిభార్య సుమిత్రను 'కానె శోసీ కట్టి, గడవేసి ఆడము, చెంపకొప్పులు బెట్టి, బోగంవారము కాము, వండ్ల కప్పులు వేయ, తురక సానులం గాము' అని దెప్పి పొడిచెను. కనుక దొమ్మరివారు కానె బోసీ కట్టుదురనియు బోగంవారు చెంపకొప్పులు పెట్టెదరనియు, తురకసానులు వండ్ల కప్పులు (దాసెన) పూయుదురనియు తెలియుచున్నది.

'పుత్ర కామేష్టి' పాటలో శ్రీరామచంద్రుని కౌసల్య ఈ భూషణములతో నలంకరించెను. 'అందమైన పాదములకు అందేలు మూగాలు, కుండనంపు కడియాల జైమ్మి గొలుసులూ, మద్దికాయలు చెవులాకు మకరకుండలమ్ములు, ముద్దు రావిరేక నొసట మొలకు గంటలూ, పచ్చపట్టు బట్ట గట్టి పగిడి మోలకట్టు గట్టి, వన్నెమీరి బంగారు వత్తు లేనియూ.' 'కంఠమాల మెడలో వేయుదు కంఠ పులిగోరు బెడదు, నల్లనయ్య నీకు వేసెద నాగస్వరములూ, నీలవర్ణ నీకు వేతు చాల ముత్యాల పేర్లు, హరిమణులు వజ్రాల బోడు కవచాలూ'. 'శాంతా కళ్యాణము' పాటలో కౌసల్యాదశరథులు శాంత పెండ్లిగూర్చి ముచ్చటించునప్పు డామె కిచ్చుటకీభూషణములను దలపెట్టిరి. గజకంఠమాలలు, పలకసరిపేటలు, చంద్రహారములు, జననాది గొలుసులు, బన్నసరములు, సూడి గమ్మ, దుద్దులు, పోచీలు, కంకణములు, మొగిలిపువ్వు కడియాల, మురుగులు, సన్నంపుకెంపులు, నందిటిదండలు, వట్టెడ, బాణిబందులు, బావిలీలు, నాగబిళ్ళలు, చేరుచుక్కబొట్టు, వడ్డాణము, పావలు, అందెలు, పాదాల గొలుసులు, మక్తలు, బ్రహ్మతొడుగులు, మున్నగునవి. దీనిలోనే నల్లపూసలు గట్టుట కూడ సూచించ బడినది. మరియును శాంతను శోభనపు గదిలోనికి పంపుటకుముం దామెకు 'నెలబాం జడ లల్లిరి'. ఇది యొక వేణీబంధవిశేషమై యుండును.

'ఊర్మికాదేవి నిద్ర' పాటలో ఊర్మికకు 'కీలు కొప్పమరి విడిచి లక్ష్మణుడు నేర్చుకో జడ లల్లెనూ, బొండు మల్లెలు జాజులు జడపయిని శృంగారముగ జుట్టెనూ'. 'శ్రీరాములవారి ఉగ్గుపాట'లో శ్రీరాముని 'మణుల రావిరేక, మద్దికాయల జాక, మకర కుండలములు, మణుల కిరీటముతో'తో నలంకరించి నట్లున్నది. 'పెండ్లి గోవింద నామములు' పాటలో కౌసల్యాది బాలింతలకు స్నానము చేయించి 'పట్టు చీరలు దెచ్చి, వజ్రకులు గట్టిరి, పాదము కందెలు, పాయవట్రమమ్మలు, ముత్యాల వత్తులు, ముదిత లందించిరి, తెనగపువ్వు రవితెలు, చేదెలు దొడిగిరి, చేమపూ కడియాల, చేదెలు పెట్టిరట. 'సీతాదేవి యానవాలు' పాటలో 'మెత్తని కురులకు మృగనాభి యలది, చక్కని కురులకు జవాజి

మరి, అంకబంతులు జుట్టి తిలకమ్ము దీర్చె. నని కలదు. అంకబంతులు వేణీ బంధవిశేషమో భూషణమో తెలియదు. దీనియందే సీతమ్మ 'పెద్ద పూసలపేయ, పుంజాలదండ' దండి పుత్రుండాయా? తరుణీ తా బెట్టె'నట. 'శారద రామాయణము, శో రావణు డాంజనేయుని 'అట్టై పట్టి నీ మీసాలు ద్రుంతు'ననెను. 'రామచంద్రుడు ఎగడువ్వి మీసము' అని కలదు. శిష్ట లేలకో రామునికిని అంజనేయునికిని మీసములుంచ వెరిచిరి. రవివర్మ చిత్రము లందు మీసములు లేవు. కాని జాన పదులు మాత్రము వీరశిఖామణులకు మీసము లున్నటుల చిత్రించి బొచిత్యమును పాటించిరి. కృష్ణునకు చిత్రములందు మీసములు లేకుండుటజూచి కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ప్రత్యేకముగా కృష్ణునకు మీసములు పెట్టించిన చిత్ర ముంచిరి, 'కుశలవ యుద్ధము'న రామలక్ష్మణు లిరువురును, 'శిఖపై పువ్వుల బంతులు చుట్టి మల్లెమొగ్గలూ సంపెంగలూను, అందమైన ఆభరణములును,' ధరించినట్లున్నది.

'నల చరిత్ర పదము' లో సుమా రొక వంద భూషణముల పేర్లున్నవి. దమయంతికీ జానపదు లీ నగలన్ని ఎచ్చట నుండి నమకూర్చిరో? ఇటులే 'శశిరేఖా పరిణయము' 'సుభద్రా కల్యాణము' 'ఉషా స్వప్నము' మున్నగు పాటలందు స్త్రీ పురుషుల వేషభూషణములు విపులముగా వర్ణింపబడినవి. 'సుభద్రా కల్యాణ ప్రారంభము' పాటలో సుభద్ర 'నటన గుమ్మడి తీరు నామంబు దీర్చె'నట. గుమ్మడి గింజ యాకారముగా నుండెడు తిలకమని యర్థము. పింగళి సూరన గూడ అగినె యాకు బొట్టు, పూర్ణచంద్ర తిలకము, నెలవంక నామము, గుమ్మడి విక్రూ నామముల దడవెను¹. ఈ పాటయందే సుభద్ర 'కట్టిన చీరకు అమరున్న రవికె'తోడిగనది. Suit లేదా Matching అని మన మర్థము చెప్పకొనవచ్చునేమో.

అలంకరణములు

పురాణంకరణము గృహంకరణము పరినాటివీరుల కథాకాలమున విట్లుండెడిది. నాయడు పంపిన భట్టు రాయబారమునకై నలగామరాజు సభకు పోయినప్పుడు కొలువు శృంగారించిన విధ మీతీరుగా నుండెను. 'కస్తూరి చేతను కలయంగ నలికి, ముత్యాల తోడుత ముగ్గులు పెట్టి, కర్పూర ముదకంబు కలిపి ముందటను, కలయంపి చల్లి విష్కర్మిష భంగి, శ్రీరామ కథలను శ్రీకృష్ణ కథలు, పన్నుగా వ్రాసిన వటములు దెచ్చి, కట్టిరి గోడలు కనువడకుండ, మౌక్తికమంజీర మంజుషుంబు, వ్రేలాడుచుండెడు వివిధవర్ణముల, మనవితానములు గట్టిరి మీద, నిలుపుటద్దములు నిలిపిరి

దిశల, తంతుపటములు విస్తరముగ బరచి, వన్నెల పట్టములు వానిపై బరచి, వరచిన వానిపై పంచవర్ణముల, రత్నకంబళములు రంగుగా బరచిరి. ఈ వర్ణనముచే ఆనాటివారి వైభవమే కాక చిత్రకళావిలసనము గూడ తెలియుచున్నది. రామకథలు, కృష్ణ కథలు, పటములపై వ్రాసి గోడలు కనబడకుండునట్లు వ్రేలాడ వేసెడువారట.

‘గుహభరతుల అగ్ని ప్రవేశము’ పాటలో శ్రీరాము డయోధ్యకు తిరిగి వచ్చు వార్త విని పౌరులు నగరము నలంకరించిన మనోహరదృశ్యము కలదు. ‘అస్పృశయోధ్యాపురి అంగళ్ళలోను, వాకిండ్ల కనవులూ పారంగ నూడ్చి, కస్తూరి దెప్పించి కలయంగ కలిసి, కస్తూరి చిలికించె ప్రాంగణము లెల్లా, కర్పూరఃకాండల కలయ ముత్యాలు, మ్రుగ్గు లొప్పుగ బెట్టి ముంగిళ్ళలోను, మొగసాల గోడలూ మరుదు గోడలను, చిగురు లొప్పుగ జల్లి శృంగారముగను; గోడల మేడల గోపురమ్ములను, వాడవాడల నీళ్ళు వన్నె చిత్రములూ, లక్ష్మీ కుంభములు లక్ష్మీప్రతిమలును, లక్ష్మీనారాయణుల ద్రాక్ష ప్రతిమలును; అజ గజ తురగములు రాజ హంసములు, రతిమల్లె తీగలు రాజ హంసములు, బూట కోలాటములు బూర గొమ్ములును; నాటకాలంకార నపుబిత్తుకములు, వలరాజు కొలువులో వన్నె చిత్రములు, పుత్తడి బొమ్మ లిటు పుట్టినట్లుండె, నిండు కుండలు దెచ్చి నింపినట్లుండె, బొడ్డుమల్లెలు పోగు బోసినట్లుండె’.

కాటమరాజు కథలో యాదవులు బొల్లావు నలంకరించిన ఘట్టము రమ్యముగా నున్నది. ‘గోవు రూపంబైన గోపాలకునికి, పసిడి ఓండెల నీట పాదముల్ గడిగి, అందంబుగా వెడురాకు చందమున, తిరుమణి తిరుచూర్ణము దిద్దిరి తోడ, నలదిరి మేనున నగరు గంధంబు, నటు పున్న జవాబు యలదిరి చాల, సురయించి కస్తూరి సురటుల పసరి, నాల్గు పాదంబుల నాడుకుండెలను, మెండుగా వేసిరి మేలు గంటలను, రత్నాలు దావిన రావి రేకలును, తళతళ మెరయంగ ధరియింప జేసి, కొమ్మున బంగారు కుప్పెను దొడిగి, రహి మించ మెడచుట్టు రంగుగా నవుడు, గోమేధికంబుల గొలుసును వేసె, మురువైన ముత్యాల మువ్వల పేర్లు, గంటల సరసను ఘనముగా వేసె, మూపురముకు జాట్లు మురుపు గజ్జలును, సన్న గజ్జలు వేసె నందు నందులను’.

ఐతమరాజుడులు కాటమరాజునకు సహాయమునకై పోయినపుడు వారివారి గుఱ్ఱముల నలంకరించినవిధము మనోహరముగా నున్నది. కొన్నియలంకరణముల కిప్పుడు అర్థము తెలియరాదు. ‘రాజు నెలవందియు రావలన బోయి, వాజాల కన్నిటికి వైన వైనన. వాగెలు బంగారు వన్నెనమకట్లు, జాగైన కట్టాణి బన్నపరములును, విగిలికలాటలు బిరుదు జల్లులును, నకలంక బంగారు టండెలు బాలార్క-బిళ్ళల వగడ దేవళలు, పాల సంకుల పేర్లు వసువు రుమాళ్లు, నెచ్చైన బిరు దెండు ముఖముల అందె, వచ్చని బంగారు వల్లము వేసి, తఱచైన బంగారుటంగీ విగించి, వరిగె పట్టనములు పైని నవరించి, పిగెబందు జేరాలు సింగిణి విండ్లు, తగగ బొమిడికములు తగ ధరియించి,

యత్తర రాజుకు..... కత్తుల కల్లెంబు కంచుపక్కెరయు, ముత్యాల ముఖములు మూడు ముఖములది, వింతగా నివులపై విజయంబు నొందె, కొంతైన చా(జా)కువ గొలుసు లిగ్గడల, బంతగించిన క్రియ పట్టుకరాగ, నయితన్న యెక్కేటి అపురూపరాయనికి, రావి రేకులు మణి రత్న భాషికము, లావణ్యబనియైన లాలు సరిజల్లి, అసురవ అఘముల అద్దె హనుమంత బిరుదు, పసిమించు నెఱ్ఱిగోపాలమను బిరుదు, వేగంబె ధరించుచి వేడుకతోను, వరభక్తి భట్టాపుల వలభన్న యెక్కు, తురగింబునకు నొక్కకొండ పల్లము వైచి, సరిబోర రత్నాల సరిపెన వేసి, అరివేగ అల్లు దాడెన్న యెక్కేటి, ఉన్నత హయముకు నొనర వేగంబె, పులితోలు పల్లంబు పొందు వాగెయును, బసిడి తలాటంబు పటువైరి అందె, పసిమించు పువ్వుల పేరులు వేసి, కరియాపుల న్నెక్కు గండ కత్తెరకు, బిరుదైన మువ్వల పిగిలి జల్లులును, దక్కిన గుఱ్ఱుల తగవవంజోళ, పక్కెర తేజీల పల్లన కట్టింది, మావంటి కడు మర్లు మరివేగ వచ్చి. ఇందులోని భూషణము లధికముగా మనుజులు ధరించు భూషణములవంటివే. గుఱ్ఱమునుగూడ నింతగా శృంగారించుట జూడ వారి యలంకరణప్రీతి గోచరించును.

ఎద్దులు, ఏనుగులు, గుఱ్ఱములు, అపులనే కాక ప్రీతి పాత్రములగు నమస్త జంతువుల, పక్షిల నిటులే యలంకరింతురు. పెద్దాపురపు కోడి పందెముల కథలో కోళ్ళ శృంగారము వాని భోగము వర్ణింపబడినవి. విజయనగరంవారి కోడి విడికోడి. దాని వైభవము గమనింపుడు. 'అందెల సరసును బంగారంపు గొలుసులు లంచినారు, వచ్చెడుడు జుట్టుకు బంగారంపు జూలే కట్టారు, ముక్కుకు అయినా మూడు వేలది బులాకి పెట్టారు, సింహతలాటం కడియ ముంచీరీ విడికోడికండి, మెడ లోపలనూ వది వేలాది వజ్రపు పేరుంది, కట్టి పేయను మేత పేయను కాసా లిద్దరుగా, వచ్చిపాలలో శవగ పిండియు కోడికి మేపారూ, వైభోగముతో ఉన్నాడండి విడికోడివుంజా.' ఇంతవరకు పాధారణమైన పెంపుడు జంతువుల యలంకరణమే చూచితిమి కాని 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో భయంకరములగు మొనళ్ళకు గూడ శృంగారము చేయబడి నట్లున్నది. పిల్లలులేని దేవరాయలు మొనళ్ళను బెంచిరి. 'మంగు ముక్కెరలు కర్ణ పుష్పముల మొనళ్ళు గలవండి, కంతకోరలు కాలియందెల మొనళ్ళు గలవండి'. దేవరాయ లిట్టి విపరీతజంతువులకు గూడ భూషణములు సమకూర్చుట వింతగా గానుపించును.

'అడవి అనే చర గోవిందనామములు' అను పాటలో సీతాన్వేషణము సేయుచు అంజనేయుడు లంకలో 'పాకకాలలు దిరిగి, వణికి వండున వెడకి, అంతః పురము జేరి, అచట పుష్పక మెక్కి, రావణశయ్యపై నున్న మందోదరిని చూచెను. ఇచ్చట పుష్పకమనగా నొక భవన విశేషము. 'సీతాదేవి వేవిళ్ళు' పాటలో రామ చంద్రుడు 'గాజు లమరించినా గడవలు దాటి, ముత్యా లమర్చిన ముంగిళ్ళుదాటి, వగదా

లమర్చినా వందిళ్ళు దాటి, పచ్చలమరించినా వందిళ్ళు దాటి' పోయెను. 'ఉషా స్వప్నము' పాటలో 'చిత్తరువు చవితెలు' వర్ణింపబడినది.

కాటమరాజు, పల్లికొండ కొమరక్కలకు పంపిన లేఖలను గొనిపోయిన కాలారి మధ్యేమార్గమున నొక యేరుకడ ముఖము కడుగుకొని 'పొసగ తిరుమణి వాడి బొట్టు ధరియించి, వలుతెఱంగుల సూర్యప్రార్థనము జేసి, మదమొన్న నాచిద్దిమూటయు విడిచి, నదయుడై కడుపార చర్చి భోంచేసి' ప్రయాణము సాగించెను. వయనించి వయనించి యాతడు 'పడమట నరిజాము వర్మంతమునకు' ధనకొండ పట్టణము చేరుకొనెను. ఆ పట్టణమున నాతడు 'ఘనమమ వాసిండు కుంద జవాజి-కమనీయ మగు మంచి కస్తూరి యగురు, జాజిమించిన మంచి జాతినంపెంగ, భావింప మొల్లల పరిమళంబులును, నా బాపులను జూడ నమ్మతోడకములు, మెలికల సోపానములు మించియుండు'ట గాంచెను.

'కుశలవ యుద్ధము' పాటలో వాల్మీకి యాశ్రమమున శ్రీరామచంద్రునకు 'ఫలహారములు బిండిపోకలును, మణుగువువృణలు యడకజులులు, పూతరేకులు అతిరసములును, బొబ్బిట్లు గారెలు మొదలుగానూ' వర్ణించిరి.

'విరాటపర్వ పదము'న నెన్నియో పిండిపంటలు వర్ణింపబడినవి. వానిలో కక్కరాను పదార్థముగూడ గలదు. ఇది కర్కరా (కరకర) శబ్దమేమో! వాద్యములు

పూర్వకాలమున నున్న వాద్యవిశేషము లిప్పుడు కానరావు. పల్నాటి వీర చరిత్రమున పేర్కొనబడిన వాద్యములు పెక్కులు. నైన్యముల ముందర నడచిన వాద్యము లీవిధముగా నుండెను. 'ముందు డహాయాలు మురజసంఘంబు, బూరలుభేరిలు పోటుదారలును, కాహళ వంకిటి కాలికొమ్ములును, శంఖసమూహంబు నన్నాయి జోళ్ళు, మురళిచయంబు ముఖవీణ వికతి, నగరలు తప్పెటల్ నయమైన దోళ్ళు, తమ్మటమ్ములు నెంచదగు వీరణములు, ఘనమైన రుంజులు కనక తప్పెటలు, చేగంటలును మరి చిరుగంట చయము' లానాడు వాడుకలో నున్న వాద్యములు. కాటమరాజు కథతో నల్లసిద్ధి యుద్ధమునకు బయలుదేరి రణభేరి వేయించగనే నపిరీలు వట్టి నాడెడలేక, బూరగల్ కొమ్ములు భువి దద్దరిల్లి, తప్పెట్లు కుడుములు తఱచు వాద్యములు, భేరి నాదులకు తప్పెట్ల మోడులకు, ధాదజ్జీకుని డండు ధర తల్లడిలెను'ను. పోరునకు దలపడునపుడు 'కుడుములు కొమ్ములు దుది మేర లేక, యన్నిట మ్రోయించి రగులుగుల్ గొనగ'. కాలారి కాటమరాజు లేఖల గొని ధనకొండకు పోయినప్పుడు 'అరల వాద్యములును అంగళ్ళ వెంట-చెలగుచు మోపించు శంఖకాహళులు' చూచెను.

కాటమరాజు స్వయముగా తానే పోరాడబోయినప్పుడు 'శంఖులు గివ్వరులు
లంగ బూరుగలు, బింకపు భేరీలు బిరుదు కాహళులు, రావణవీణలు ఓజితదండెలును, గోవింద
జెలు గొప్ప వీణలును, దండెలు వీణలు తఱును గిన్నెరలు, మెండైన రావణ మేడి
గస్తములు, భేరీ ధమామీలు పెద్ద గొరులను, బూరలు దారలు పోర కలంగంగ' నుండెను.
సమైన శంఖముల్ కనకతప్పెటలు-ను నమ్మదంగంబులుగర్జచేటలును' కూడ
నుండెను.

'లంకాయాగము' పాటల్ రావణుడు సీత దరికి 'తప్పట్లు బూరగలు తారలు
'ంఖులు భోరుగలుగ పెడరెను', తారలు కూడ నొక వాద్యవిశేషమని తెలియు
చున్నది. 'కుశలవ తుచ్చుల చరిత్రము'న కొనల్యాది గర్భభరాలసలు 'రుద్రవీణలు
బురుగు కొమ్ములును' అని వర్ణింపబడినది. ఇది యొక వీణాభేదము. ప్రస్తుత
సంక వాడుకలో లేదు. పూర్వ మిది బాగుగా ప్రచారమున నుండినట్లున్నది. కదరీ
సతి తన కుకనస్తతిలో రుద్రవీణలను పేర్కొనెను. 'సీతా కల్యాణము' పాటల్
ముమ్మ ముమ్మనుకొంచు రొమ్ముతాళాలు' వాయించిరట. రొమ్ముపై గట్టుకొని
వాయించెడు తాళములు కాబోలు. 'నల చరిత్ర పదము'లో దమయంతి వివాహవేళ
అల్గోజు మేళంబు లాదివ్యవాద్యములు' మ్రోగినవి. అల్గోజు=చిన్న సర్పాయి.

'వరదరాజు పెండ్లిపాట'లో గూడ రుద్రవీణల ప్రసక్తి కలదు. 'ఆ రాత్రి
రుద్రవీణ లతివలంత మీటగా'ననుటచే నిది పూర్వమున చాల ప్రచారమందున్న
వాద్యమని తెలియుచున్నది.

వినోదములు

'పల్నాటి వీర చరిత్రము'న నలగాముడు నాయకురాలితో రాచకార్యములు
చెప్పునప్పుడు బ్రహ్మనాయని పైనిక వ్యవస్థాలోపమును హేళన మొనర్చుచు 'ఒక
నెల మించెనా యోర్వలు బంట్లు, దొరబంటు మేరలు తొలగుచునుండు, కార్యముల్ చెడిపోవు
కలిమి లేకున్న, ప్రతిమల నాడగ బట్టిన యట్లు, నాటకవిధమున నాయుడు చేసె' నని
నిందించెను. అనాడు ప్రచారమున నున్న తోలుబొమ్మల నాటకములను పైపంక్తులు
తెలుపుచున్నవి.

మన పూర్వు లాడిన ఆటలెన్నియో మనకు నేడు తెలియరావు. నిఘంటువులు
కేవలము క్రీడావిశేషమని తప్పుకొనును. పల్నాటివీర చరిత్రమునకొన్ని యాటలు
పేర్కొన బడినవి. బ్రహ్మనాయుడు మున్నగువారు యుద్ధ రంగమునకు
బోయినప్పుడు బాలచంద్రుడు మేడపియందు సంగడికాండ్రతో నాట
నాడుననెను. 'వరమోక్షు'కతచేత బాలచంద్రుండు, సంగడిబాలురు చమత్సర గొలువ.

రమణీయమైనట్టి రాచిల్ల చదువు, పనులు వేడుక పుట్టి విచ్చల విడిసి, గుమ్మడికాయలు కొంతనేపాడి, చెరుకుల వందెంబు చెల్వొప్ప గెలిచి, అన సంగడిలకు దయతోడ నిచ్చి, తమ్ములు వెంటరా రాములు చేరెను. బాలచంద్రుడు తల్లితో ప్రొద్దు వోపుట లేదన్న నామోముద్దుల కొమరని మోము వీక్షించి, ప్రాద్దు పోవకయున్న పుత్రరత్నంబు, పోకలాటల చేత పుచ్చుము ప్రొద్దు, అడుడి పు త్యమ్ములమరు బంతులును, గుంతమాపల నాడికొని గెల్చి కొనుము, బైట నాడగ వద్దు బడలేవు నుత్తడ, కుంజంకుల దెచ్చి గుడిలోన నుంచి, విడిపించి పోరాడు విధమును జూడ, రూకల కప్పలు రూఢిగా నాడు కొను మనెను. కాని యవి నచ్చక బాలుడు తల్లితో బొంగరాలాడగ బుద్ధి జనించె, వెలవిచ్చి వంపుము శ్రీమమె మమ్మని తల్లిని పార్థించెను. తల్లి మొదట బొంగరములాట కిష్టపడకున్నను బాలుని పట్టుదలచే నామె కుమ్మరపట్టికి రెండు వేలతో, చాకలి చందుకు మూడు వేలతో, కంసాలి చందుకు నాలుగువేలతో, కమ్మరికి ఐదువేలతో, వెలమల పట్టికి ఆరువేలతో, బాసనికి పదివేలతో, బొంగరములు చేయించి యిప్పించి 'నారాయణుడైన నాయునికొడుకు, బాలుని చేతికి వంద్రెడు వేల, తీరిచి వన్నెలు దీరిచి పైన, నకల రత్నంబులు సంఘటియించి, నులుకులు వెండితో మొవల గడించి' యిచ్చెను. బాల చంద్రులు బొంగరము లాడ 'నేవకుల్ తగరుల శృంగారవరచి, పసిడి పల్లంబులు దాగుగా గట్టి, పట్టు జాలెలు దెచ్చి పరువడి గప్పి, మందర నిలిసిరి ముద్దు పోక్తేళ్ళు, బాలచంద్రుండును బ్రాత్యంఛయము, వేడ్క మీరగ వాని పీపుల నెక్కి, కమ్మర గరితలు గణములు బొప్పింగి, వింజామరల బట్టి వినరుచునుండ, గచ్చకాయలు కొన్ని కలిగిన యట్టి, తిక్తులు చిరుతలు తీరైన గొడెలు, జూద మాడుటకై సొగటాలు కొన్ని, బంతులు నిట్టలు వంజర చయము, పేరైన దేగలు పిగిలిపిట్టలును, శారకావళి కీరసంఘంబు మఱియు, అటల సాధనాలవి వెంటరాగ' పోయిరి బాలుడు యుద్ధమునకు బోదునన బతమ్మ తాను సంతానార్థమై వడిన కష్టములు చెప్పి 'తాడెక్క పురువుని తల్లికి అల్లె, గడమీద నాడు కర్కశుని తల్లికిని, కూని తల్లికి నుబుమేమి లేదనెను. అనాడు త్రాడు పైనను గడల మీదను ఆడెడు వారు (దొమ్మరలు) ఇట్టి వినోదములు ప్రజలకు సమకూర్చుచుండిరి.

కాటమరాజుకథలో యుద్ధవిరామసమయమున కాటమరాజు వీరతమగము పై సొగటా లాడెను. బొల్లియావు బోయలతో చేసిన యుద్ధము 'ఎంతగా పున్నమ వెన్నెల గాయ, సంఘత బిల్లదీపు లాడినయల్లు' దోచెను. ఇది యొక బాలక్రీడావిశేషమట. గోసంగులు యుద్ధమునకై బయలుదేరి 'తప్పెట్ల ద్వసులకు తాలేల యనుచు, నవ్వుడు చిండుల నాడి పాడుచును' వచ్చిరి. యుద్ధమున పంతములు దెలియుటకొరకు వద్దురాపువునితో కాటమరాజు సొగటాలాడెను. బాలవందెములు, చక్కువగడలు, అయిదు కర్రలు, తెలుపునలుపులు, మున్నగు విశేషములు వివరముగా నవతని

తెలుపబడినవి. కీ. శే. ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ సాంఘికచరిత్రమున నిట్టి పదముల వివరములు తెలిపియున్నారు. ముమ్మయ్య మృతికి పోచయ్య చిచ్చించుచు 'వలసయో ధీర వంశ వర్ధనుడ, వాలవలో నీకు వల్లపుల మామ' యని వాలులు పాడెను. ఏల వదమే ఓలగా వాలగా యేలగా మారినది. వినోదమునకు భక్తికే కాక ఏడ్పుటకును వాలలు పయోగపడుచుండెడివి కాబోలు. నలనన్న యుద్ధమునకు బయలుదేరు నప్పుడు దేవతలు దీవించిరి. దేవకన్యకలు 'కల్యాణమే గౌరి కల్యాణమునుడు' పాడిరి. ఇది ప్రసిద్ధమగు పెండ్లిపాట. ఆనాడు గూడ ఈ పాట ప్రచారమందుండెనని తెలియుచున్నది.

కాటమరాజు గారి లేఖలను గొని కాలారీ ధనకొండ సమీపించెను. అప్పు డాతడు 'ఒప్పైన ధనకొండ యూరి ముందరను, చెప్పచోద్యంబైన చాలురావులును, నచ్చట కలిగిన నటకు చేరువను, రచ్చగా గూర్చుండి రాజు తమ్ముడును, నమ్మనిశాసీకు నల్లదైనట్టి, ముమ్మయ్య పోచయ్య ముద్దు బాలురును, గొమరొప్ప జగజంపు గొడుగుల నీడ, నమరంగ బొంగరా లాడుచునుండ' గాంచెను బొంగరములాట తెలుగు జాతీయ క్రీడ. పల్నాటి వీరచరిత్రమున బాలుడు బొంగరము లాడెను. బొంగరములాట ఊరి బయట నాడుట పరిపాటియని తెలియుచున్నది. ఊరిలో నాడినచో వచ్చి పోయెడువారికి దెబ్బలు తగులును. ఐతాంబ బాలునికి బొంగరము లిచ్చి. 'మేడపిలోనుండి మేలుగా వెడలి, ఉత్తరదిశయందు ఒప్పుచునున్న, చాలురావులకాడ సరసమైనట్టి, రమణీయమగు మొల్ల రావి క్రిందటను, అడుడి బొంగరా లానంద మెసగ' వనెను. రెండు గేయము లందును చాలురావులు కాననగును. చాలుగానుండెడు రావిచెట్లి నీడలో బొంగరము లాడినట్లు తెలియుచున్నది. కాటమరాజు కథయందు ఆరంభమున గ్రంథకర్త యగు పినయెల్లయ 'వలసొప్ప శ్రీనాథు వచన పద్ధతిని' తాను వ్రాసినట్లు చెప్పు కొనెను. అతడి గ్రంథమును బాగుగా పరిశీలించె ననుటకు గల పెక్కు యుదాహరణములం దిది యొకటి.

కోళ్ళపందెములు తెలుగువారికి జాతీయవినోదము. పల్నాటి యుద్ధకారణము లందు కోడి పోరాకటి. మల్లన రచించిన 'కోళ్ళ పోట్లాట' లో గురిజాలవారు మాచెర్లవా రుభయము పెట్టుకొన్న కోడిపందెము లద్భుతముగా వర్ణింపబడినవి. బ్రహ్మనాయని కోడిపేరు 'అర్ధనారి' యనియు 'చిట్లు మల్ల'దనియు కలదు. నాయురాలి కోడిపేరు 'నల్లమల్లడు'. బొబ్బిలికథలో కూడ కోడి పోరాకయుద్ధకారణ మైనది. విజయనగరమువారికి బొబ్బిలివారికి జరిగిన కోడి పందెములందు బొబ్బిలివారి కోడి గెలిచెను. అది విజయరామరాజుగారి కవమానముగా నుండెను.

బొబ్బిలికథలో కోళ్ళ పేర్లు చిత్రవిచిత్రముగా నున్నవి. ఇందులో కాసా కోళ్ళ వర్ణింపబడినవి. హబ్బీలను కాసాలందురు. అంతఃపురములందు ప్రత్యేకముగా (ఖాస్) పనిచేయునట్టివారు కాసాలు. రాజుగారే ప్రత్యేకముగా నొద్దనవి కాసాకోళ్ళ కాబోలు ; లేదా కాసాలు పెంచిన కోళ్ళు కాసాకోళ్ళయియుండును. ఇటులనే చౌదరికోళ్ళు, బారాకోడి, నెమలిపొడ కోళ్ళు, ఎత్తుడు కోళ్ళు, దింపుడు కోళ్ళు చెప్పబడినవి. పోట్లాటకు జాగ్రత పరుపబడినవి, (Reserve) ఎత్తుడుకోళ్ళు, రంగమున దింపబడినవి, దింపుడు కోళ్ళు. యుద్ధసమయమున నొకవైపు పిరింగి గుండ్లు బయటనుండి వచ్చి దివాణములో పడుచుండగా మరొకవైపు వెంగళాయుడు 'కోడిపందెము ఆడుతు తాను కొలువున ఉన్నాడు'. ఇది బొబ్బిలివారి వినోదసారవశ్యమో లేక వీరశాంతమో తెలియదు. ఇదే పదమున

‘పందెము మండపమున రంగము దొరగారు

పగడసాలయు ఆడిన వెనుక సాముకు పోదాము’ అని కలదు. పగడసాలాడుట, సాముచేయుట రంగారావుగానికి నిత్యవినోదములు. ‘పగడసాలాడంగ ప్రమదంబు నొంది, జగతీశ యిచటికి చనుదెంచినపుడు, నిను చిన్నపుచ్చుట నీతికాదింక’ యని రాఘవాచార్యుడనెను. పగడ యనగా పాచికల మీది ఒంటిచుక్కయని నిఘంటువులు చెప్పుచున్నవి కనుక పగడసాల యన్నను పాచికలు, సారలు, సొగటాలన్నను ఒకటే కాబోలు.

యుద్ధకారణముగా పరిణమించు కోడిపందెముల వినోదము పరాకాష్ఠ నందినది ‘పెద్దాపురము కోడి పందెములు’ కథయందు. పదమునకు పేరుగా పరిణమించిన ఈ వ్యసనము తెలుగువారికి దానియందున్న యానక్తిని చెప్పక చెప్పుచున్నది. పల్నాటి యుద్ధమున నెడ్లకును కాటమరాజు కథలో నావులకును పేరులున్నటులే ఈ కథలో కోళ్ళకు గూడ తీరుతీరుల పేర్లున్నవి. విజయనగరం వారిది ‘విడికోడి’. పెద్దాపురం వారిది ‘పూలకోడి’. ఆనంద గజపతి వత్సవాయి జగపతితోటపల్లె జగ్గప్పదారను వెంట బెట్టుకొని, నాలుగుజోళ్ళ ఒవిరిలాను చవులాలాలు, దచ్చాలాలు ఖరంగులాను బొంబాయిల, నాలుగు జాతుల పికిలిపిట్టలా వెంట దీసికోపి. పూల కోడిని పట్టించుకూ బలు వేగము రండి’ యని యుత్తరము వ్రాసెను. ఆ యుత్తర మందుకొని జగపతి తనకోడి పందెకాండ్రకు ‘జాబులు చేరిన తత్వజమున మీరందరు రండి, చవులాలాల పక్షాలాల కురంగీల బొంబాయిల దేగలబడిరి, చేతబట్టక అయిదోనాటికి నా ఫేటికి రండి’ యని జాబులంపెను. ఇవి యన్నియు కోళ్ళ తెగలు కావచ్చును.

కోడి పోరుతోపాటు ఇతరపక్షుల పోరాటముగూడ మనవారి కొక వినోదముగా నుండెడిది. పై కథయందే 'దొండ పండ్లనూ కట్టించారు జాల కష్టమీదా, పడ్ల కొరకు పిట్టలు అన్నీ పోట్లాడినాయి.' పిట్టలు పోట్లాడుచుండగా చూచి యానందించెడు వారు. పోరాడుచుండగా చూచి యానందించెడు మనోవృత్తి మానవున కనాడిగా వచ్చుచున్నట్లున్నది.

'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో బోగము రంగసాని దేవరాయల యెదుట 'కర్ణాటకమూ బంకపెద్దలూ కండ్ల జూపినాడీ, మొగ్గులు వాలి మోలి బగనా కండ్ల జూపినాడీ, చితాబ్బిచే ఫిడెక్కుతో పాటలు పాడింది. నేడు బోగము మేళములు పోయినవి. కనుక మోడి కట్టుటవంటి విద్యలిప్పుడు కానరావు. పై నున్న మోళీ మోషియే. మోడి యనగా గణికాదులు మొగ్గువాలి కాలికి సమీపించుచిన వస్తువును నాలుకతో నెత్తుట. మోడి యనగా పందెమని రూఢ్యర్థమై పోయినది. తక్కిన విద్యలు నాట్య సంగీతములకు సంబంధించిన వినోదములు. రెండవసారి రంగసాని ప్రదర్శనమునకు 'నల్లగుండా కుమ్మరిలను రాయలు పిలిపించె, నాలుగు వందల పచ్చి బానలు వేగమే ఆనించె, నాలుగు వందల అరిటాకులు వేగమే కోయించె, బానమీదనే అరిటాకులు దొంతరగా నిల్చి, అకు మీదనే పడ్లగింజలు పుక్కిగాను బోసి, సూదిమీదనూ ఏడు సూదులు దొంతి బెట్టినాది, ఏడు గడియలూ ఒంటికాలితో నాట్య మాడిందీ'. ఇది యానాటి గణికల చాతుర్యమును వినోదమును చాటునట్టిది. నల్లగుండ తెలంగాణమందలి నల్లగుండ యేమో? నల్లగుండ భువనగిరి ప్రాంతపు కుండలు, కూజాలు ప్రసిద్ధి గాంచినవి. తిమ్మరాజు తన భార్య మాణిక్యాలదేవి నగదుకు పోయినప్పుడు 'నాలుగు వందల కీలుబొమ్మలూ నాట్య మాడినాయీ, నాలుగు వందల కంఠ బొమ్మలూ నాట్య మాడినాయీ, పైడి బొమ్మలూ తిమ్మరాజుకూ అత్తరు బూకాయి' రాజులిండ్లయందు వినోదమునకై యిట్టి జంత్రపు బొమ్మలు, సాలభంజిక లుండెడివి కాబోలు.

ఇంతవరకు కేవలము చారిత్రక గేయములందున్న వానిలో కొన్నింటిని మాత్రమే యుదాహరించితిని. ఇట్టి విశేషములు పౌరాణిక గేయములందును తదితరములగు గేయములందును స్త్రీలపాటలందును అనేకములు గలవు. 'అదవి అనే చర గోవిందనామము'లను పాటలో రావణవధానంతరము సీతానమేతుడై శ్రీరామచంద్రుడయోధ్యకు తింగివచ్చిన సందర్భమున జరిగిన యుత్సవములందవటివారు 'వాళామినులను వడివడి బిలిపించి, మెండుగా నవుడు మేళములు చేయించి' నారట. మొన్న మొన్నటివరకు తెలుగు దేశమున భోగము మేళములు జరుపుట పరిపాటిగా నుండెను. అది శ్రీరామోత్సవములకు గూడ నంటగట్టబడినది.

‘కంసల్య బైక’లను పాటలో గర్భిణీయగు కౌసల్యదేవి కోరికలు గమనింపదగినవి. ‘పుల్లని లేక చింతకాయ, పల్లము మారేడు కొనలు, తెల్లనుప్పు శంగున పుల్లని పీరుమజ్జిగ, నన్ను బియ్యము నిమ్మపండ్ల రసము, లేక గుమ్మడికాయ అరనెల్లకాయ! కోసిన వంకాయ కొయ్యగూరనాకు, గుంటగట్టు మన్ను గోధుమరొద్దె, అంటుమామిడికాయ అరిసందకాయ, కంచి చీరలు మంచి యంచురవితెలు, మించు సామంతలు మేరైన కురుపేర, పట్టచీర గుత్తపు రవిక’ మున్నగు వస్తువు లామె కోరినది.

‘సీత వామనగుంటలాడు పాట’లో సీతారాములు రత్నాలు ముత్యాలు పోషికాని వామనగుంట లాడిరి. రామచంద్రు డాటగెలిచి ‘డబ్బీలు’ తీసెను. గుంటలలోనుండు గింజల నాటగెలిచి తీయుటను ‘డబ్బీలు’ తీయుట యందురు. ‘సీతామ్మవారి పసంతం’ పాటలో సీతారాములు కుంకుమ, జవ్వాజీ, కస్తూరి కలిపిన వసంతములు చల్లకొనిరి. ‘కుశలవ కుచ్చల చరిత్రము’న సీతారాములు సొగటా లాడిరి, దీనికే వగడలాపాట యనియు పేరు. సీతాలక్ష్మణు లొకవైపు, శాంతారామపు లొక వైపుండి వేసిన పందెముల పేర్లు సూచింపబడినవి. ‘తత్తికతీ పంచమ్మిది చక్కా, పగడ భార తొమ్మిది యనుకొనుచూ, భార భిత్తీ దుగ యనుకొనుచూ, దుగ భిత్తీ చవకం భారనుచూ, తప్పుతోడు గాదు దిగతోడు రమ్మి, యిది సారెగాదు ముదమున సారె, పక పేటున గట్టిందీర జోడు’. ఈమాటలు చాలవరకు ద్రావిడ భాషలకు జెందినవి కావు. మరాఠీ మరియు హిందీభాషావదము లివి. ఇప్పటికి నీయాట లాడునప్పుడు పందెముల నిశ్లేషే పేర్కొందురు. కనుక నీ వినోదము మన కుత్తర దేశమునుండి వచ్చియుండునని భావించవచ్చును. ‘కుశలవ యుద్ధమున’న పార్వతీ శివులు ‘పాశీ’ యాడుచున్నట్లును, సరస్వతీ బ్రహ్మలు ‘చదరంగ’ మాడుచున్నట్లును శబీంద్రులు ‘దళావతారము’ లాడుచున్నట్లును వర్ణింపబడినది.

‘ఉషాస్వప్నము’ పాటలో నెన్నియో బాలక్రీడలు వర్ణింపబడినవి. విరహార్త యైన ఉషాబాల ‘కథలు చెప్పాదాయె కలురు లాడదాయె కాంతలతో గూడదాయె, కుందెనగిరి యాడదు గువ్వచ్చి యాడదు గుడిగుడి గుంచమైన, దాగుడుమూత లాడదు ఊగుటుయ్యె లాడదు దాటుకొచ్చాడదాయె, నన్ను షుట్టుకోట నా మాలకాకి యను కన్నె యాటాడదాయె, నెత్తన రాళ్ళాడదు హత్తిచేతులు వేసి కత్తిబద్దలాడదూ, వామనగుంటలు పాచిక లాటలు వాలలాడదు వరుసతో, బంతులాడదు పరచజల్లిన యట్టి చింతగింజా లాడదు, బొమ్మలాటాడదు బూజుమాటాడదు నిమ్మలాటల నాడదు, నాయప్పనవలమును నాకు నెమ్మట నాట నముముతో తానాడదు, వానవాన వల్లప్ప వాకిలి దిరుగు చెల్లప్ప వరసాట లాడదెవుడు, చల్లాయమ్మ చల్లయని స్తంభము ల్పట్టుకొని గొల్లబ లాడదెవుడు.

1. అరవంలో అరనెల్లకాయ, పుల్ల ఉసిరికాయ (రాచ ఉసిరికాయ)

వన్నెలో తాడదు వెలదులను గూడుకొని వెన్నెదుడుకదురాడదు, కాళ్ళ గిట్టెమునుచు కంకాళమోయనుచు కొంత తానాడదాయె, పేగుల చుక్కోయని వెలగమెగ్గోయని వెలచి తానాడదాయె, దోషిదీవులయని దొంగడి పుల్లయని తోయ్యలి తానాడదు, చిన్నిచిన్నితో గడ్డు సింగు గారెంత గడ్డు తాళబేళెంత గడ్డు, తామరమొగ్గల్లో యనుచు తద్దాట లాడదు తపజీటిల్లాలాడదు, చమ్మచెక్కయని చారడేసి బుక్కయని సఖియ తానాడదాయె, అట్లు పొయ్యింగనని అరగించంగనని అతివ తానాడదాయె, చాచుకో మూచుకో సంచు బుడ్డియని తరుణి తొడబంతాడదు, అబ్బు! పూర్వమెన్ని యాట లుండెడివి? నేడవి కానరావుగదా : శిష్టసాహిత్యమున కాళహస్తి మాహాత్మ్యమునందును, హంసవింశతియందును తీరుతీరుల ఆటలు వర్ణింపబడినవి. కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వానిగూర్చి తమ సాంఘిక చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు.

‘విరాటపర్వము జంగంతథ’లో పిరిటుని వినోదమునకై భీముడు మల్లలతో యుద్ధము చేసినప్పుడు మల్లయుద్ధమునకు సంబంధించిన పేశేషములు కలవు. ‘చల్లడంబులను కాళికోకను చక్కగ ఓగియించి.... గంతువైచి బేరణచేసి బ్రేంకణమున బోవుచును, మొగ్గుల వాలుచు సాము దండెములు మొగ్గుగ దీయుచును, అగ్గలంబుగా సాధని చేయుచు ననిలనందనుండు, గజలాస్యమున పరివిగోట్టుచు కిరములు విడలించి, ... యరువు రొకరికొక రెదురుగ వచ్చిరి కరస్పర్శ జేసి, మరులుచు నిద్రలు యుద్ధ భూతలము మిన్ను నొనట దీర్చి, కొంత మున్నుపై జల్లుకొనుచు బహుకోపాబోవమున’ పోరిరి. భీముడొక మల్లని ‘మారులేక పొర్లిండుచు వీపున మట్టిచేసి నిలిచె’ను. వీపున మట్టిచేయుట యనగా వీపునకు మట్టి యంటునట్లు వెల్లికిల పడవేసి యోడించుట.

విజ్ఞానము

జానపదగేయములు పామరుల కవితాకళకును, వినోదమునకును ఎంతగా నాస్పదములో, విజ్ఞానవిషయములకుగూడ సంతియ నిధులు. వారి యనుభవము లన్నియు గేయములం దచ్చటచ్చట భద్రపరుపబడినవి. ఎంతయో కష్టపడినగాని యవి గుర్తింపబడవు. బాల గేయములందు కొన్ని యర్థరహితములని యనుకొన్నప్పుడు కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వానియందున్న ఆయుర్వేద విషయములు వెల్లడించి నాకాశ్చర్యము కలిగించిరి. ముందుముందా వివరములు నివేదించును. రోగములు వానికై చికిత్సలు జానపదులు గేయములందే చెప్పుకొనిరి. భారతీయు లాయుర్వేదమున, రసాయనశాస్త్రమున పారిము గన్నట్లు పండితుల యభిప్రాయము. ఇప్పటికిని మందులు ఓషధులు మహాప్రభావము గలవి ఫల్లెటూరి బోయలకు, ముత్తరాసులకు పరిచితములు. చచ్చినవారిని

బ్రతికించెడు సంజీవి మొదలు ప్రాణముగలవారి నరనిమిషములో జంపగల కాలకాటమువంటి మూలికలు జానపదసాహిత్యమున కాననగును.

పల్నాటిపీఠచరిత్రమునకు సంబంధించిన 'కోళ్ళ పోట్లాట' కథలో నాగమ్మ బ్రహ్మనాయని కన్నములో విషము బెట్టించినట్లున్నది. 'రాచమల్ల రాయబారము'న గూడ నలరాజుకు మొదట భోజనమందు నాగమ్మ విషము గలిపించెను. కాని యలరాజు యన్నపు పైవర్ణ్యమును గని పారవేయించెను. అతడు తిరిగి పోవుచుండగా నామె మార్గమధ్యమున పూలదండలు గ్రుచ్చు తమ్మళ్ళచే పూవులందు విషము బెట్టించి యలరాజును చంపించినది. అలరాజునకు 'వీరజాజి సంపెంగ విరుల జాజులును, నన్నుటి నడుమను నధికవాసనిలు, కేరుచు సుమబంతి కేలను బట్టి, మూర్ఖానె మది ప్రేమ ముప్పిరి గొనగ, నెరయ లలాటంబు నెరి వెంట్రికలును, నన విషంబులు ముక్తునాళము తెత్తె'ను. 'కాటమరాజుకథ'లో పశువులకు సంబంధించిన రోగ మొకటి కలదు. బొల్లియావును సిద్దిరాజు పైనికులు 'గుండెమునురు రాగ గూడారునుండి, మందలో నుంచక మరి తోలినా'రని వెక్కిరించిరి. గుండెమునురు ననగా పశువులకు కలిగెడు ప్రమాదకరమైన రోగము. అది మహావేగముతో నితర పశువులకు వ్యాపించును కనుక రోగమునకు గురియైన పశువును వేంటనే వేరు చేయుదురు. ఎఱ్ఱయ్య యుద్ధమున గాయపడినపుడు నలనన్న 'గాయాల శ్రీతులసి గట్టించె నర్థి'. గాయములకు శ్రీతులసి గట్టిన నయమగును కాబోలు. భట్టు రాయ బారమున ఒకభట్టు నొకభట్టు దెప్పిపొడుచుకొందురు. కాటమరాజుభట్టు సిద్దిరాజు భట్టును 'చలిచీమ గరిచిందో జన్ని పుట్టిందో, ఉలికి పడుతున్నావు ఒక్కొక్కవేళ' యని వెక్కిరించెను. జన్ని యనునది పశువులకు గలిగెడు రోగము.

'రెడ్డొచ్చె రెడ్డొచ్చె రెడ్డొచ్చెనమ్మా వీరభద్రారెడ్డి విచ్చేసెనమ్మా'యను గేయమున వీరభద్రారెడ్డి 'హరి బావులలోన ఉప్పు సున్నాలూ వెదజల్లు సేతేట నిండు పున్నానా'యని కలదు. నేడు గ్రామపారిశుధ్య సంఘములవారు మంచి నీటిబావులందు రసాయనపదార్థములు గలిపి నీటియందుండు క్రిమికీటకాదుల జంపి శుభ్రపరచుచున్నారు. పూర్వులు ఉప్పుసున్నములు బావులలో చల్లెడువారు. పల్లెటూళ్ళయందు దిప్పటికిని ఉప్పుసున్నములు చల్లెట వాడుకలో నున్నది. క్రిమికీటకసంహారమునకై మనవారు కనిపెట్టిన ప్రాతకాలపు రాసాయనిక ద్రవ్యములివి. 'పెద్దాపురపు కోడిపందెము'లందు జగపతిరాజును చంపుటకై అనందగజపతి తన దాసి రంగసానిని పిలిచి 'రసకర్పూరం అరఖలు రాచి అకులన్న కిమ్మా' యనెను.

ఇవి రసాయనశాస్త్రమునకు సంబంధించిన ప్రమాదవస్తువులు. బాలతిమ్మరాజు ఆనంద గజపతి చేతిలో చిక్కినపుడు తల్లియగు సీతమ్మ తన భర్తజగపతిరాజుతో 'బిడ్డలులేని ఇల్లేమిటికి వత్సవాయిరాజా, తిమ్మరాజును తీసుకవస్తే భోజన మవుతుంది. లేకుంటే వక్షం తిని తనువే విడవాలే'ననెను. వజ్రము విషముతో సమాన మని మన ఆయుర్వేదవేత్త లందురు.

'కౌసల్య బైకలు' పాటలో నానన్నప్రసవయగు కౌసల్యాదేవికొరకు బాలింతమందు సిద్ధము చేయబడినది. తెలంగాణమున దీనిని 'పెద్ద మందు'లనెదరు. పల్లెటూరి ప్రతి ముసలియవ్వకీ యౌషధవిషయములు తెలియును. ఈ యౌషధముచే సూతికారోగములు దొలగును ఈ మందు చేయుటకై 'పిప్పళ్ళు శొంఠి మిరియాలు కొట్టి వునచారే ఉంచరే' ఎక్కువైనా అవంగము పత్రి చేర్చారో యమ్మా, కాటిబెల్లము యింగువ తెచ్చి వునచారోయమ్మా, మేటిగా వేపాకు పనపూ సూరి వునచారే యని చెలులనిరి. వేపాకు పనపూ శరీరమున కలదుటకు కాబోలు. తక్కిన వస్తువు లన్నియు 'పెద్దమందు' కొరకు పనికివచ్చునవి. 'పెండ్లి గోవిందనామములు' పాటలో పసిపాపలగు రామూదులకు తలకుపోసి బొట్టుకాటుకలు పెట్టిన తరువాత 'పుల్లి బీరా తులసి, బాలలకు పొగ వేసిరి, పుల్లి పేసిన నూనె, పాణులు గోళ్ళ బోసేరట. పల్లెటూళ్ళయం దిప్పటికిని పసిపిల్లలకు స్నానము చేయించిన తరువాత పొగపట్టుట కలదు. పిట్టకాలు. సాంబ్రాణి, బండి కందెన, పొగలు వేయుదురు. పొగవేయుటచే బాలగ్రహాదులు సోకవనియు పిల్లలు ఆరోగ్యవంతులుగా ముందు రనియు చెప్పుదురు. ఈధూపద్రవ్యములందు ఆయుర్వేదమునకు సంబంధించిన సుగుణము లుండియుండును. 'రామ కథా సుధార్థవము'న శ్రీరామవియోగమున మరణించిన 'దశరథుని శరీరంబు తైలంబులోన పక్వంబు' జేసి మంత్రులు భరతుడు వచ్చునందాక కాపాడియుంచెరట. మృతకశేబరములు క్రుశ్చిపోకుండ కాపాడుటకై మనపూర్వులీ పద్ధతుల నవలంబించెడు వారని తెలియుచున్నది. 'లక్ష్మణమూర్ఖ' పదములో సుషేణు డాంజనేయునికి సంజీవిలక్షణము లిట్లు చెప్పెను. 'అకులు తెల్లగానుండు పుష్పములు ఎఱ్ఱనై వికసించు నేర్పాటుగాను, వండ్లు వచ్చగనుండు పరగ రాత్రులయందు, భాసిల్లు కాంతులు పరమమోదమున'. ఇట్టి యౌషధి ఏదైన కలదో లేదో,

'నల చరిత్ర పదము'లో దమయంతికి తలకు బోయునప్పుడు 'ఏకవాణి యొకతె జంబీరసమును బోసె'నని కలదు. రామరాజభూషణుడు కూడ వసురాజునకు శిరసంబునవప్పడిటులే వర్ణించెను! దీని యంతరార్థము తెలియని

వెన్నేటి రామచంద్రరావుగారు పిచ్చివారి కంటునట్లు నిమ్మరస మెందులకని రామరాజభూషణు నాక్షేపించిరి! జంబీరరస మంటుటచే నెత్తిపైనుండు చుండు పోవుటయే కాక వెంట్రుకలు కూడ వృద్ధినొందునని ఆయుర్వేద వేత్తల యభిప్రాయము. 'రుక్మిణీదేవి సీనుంతము'న శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణితో 'గృణీత్రీలకు నెల్లా కదలక నడువగ వలెనూ' అనెను. ఆయుర్వేద శారీరమున గూడ నీ విషయము చెప్పబడినది. ముతుమతి యగు శ్రీకిగూడ 'నఖచ్చేదన ప్రధావన హసన కథనాతికల్ప శ్రవణావలేఖనానిలాయాసా స్ఫురహారేత్'2 అని చెప్పబడినది.

జాలగేయములం దాయుర్వేదమునకు సంబంధించిన విశేషము లధికముగా కానవగును. కీ శే, సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి ప్రబోధమున నేనీ పాటలందున్న యర్థమును ఆయుర్వేదశతావధాని శ్రీమాన్ తిరుమల రామానుజస్వామిగారివలన నెరిగితిని. అడవిల్లులు బిత్తి చిరుగుచు పాడెడు పాటలో1 వాణీకరణయోగములున్నవి.

‘ఒప్పుల కుప్పా - ఒయ్యారి థామా

మినపా వప్పు - మెంతి పిండి

తాటి బెల్లం - తవ్వెడు నెయ్యా (తగువగు - పాతాంతరము)

గుప్పెడు దింపే - కలుకూలాడీ

నడుము గట్టి - నా మాట బట్టి

ఈ పాటలో నున్న ‘చిట్కా’ కేవలము శ్రీలకొరకు, ఇక పురుషులకై చెప్పబడిన పాట.

ఒప్పులకుప్పా-ఒయ్యారి థామా

నన్నాబియ్యం - చాయావప్పు ✓

(మినపా వప్పు - మెరికా బియ్యం)

పాలు నెయ్యాడి - పాళం వొండా ✓

నీ మొగడు దింపే - అనంద మంపే ✓

ఆచార్యులవా రొకవ్యాసమున నీ పాటకే పివరణము వ్రాసియున్నారు. పీవి కనుకూలించు చరకసంహితాసూత్రములనుబట్టిషధవివరములను వారిచ్చియున్నారు. ఆ వ్యాసమున నున్న పాట యిది యొక్కటే. ఇక నేను సేకరించి వారినుండి యర్థమెరిగిన పాటలు కొన్ని పేర్కొందును.

1. మను వసుచరిత్ర విమర్శనము.

2. సుత్రుత శారీర స్థానము. అ ౨. మా. 26.

3. గోలకొండ చిత్రక 5-6-1940

‘కాళ్ళ గజ్జి - కంకాలమ్మ
 వేగుచుక్క - వెలగా మొగ్గ
 మొగ్గ కాదు - మోదుగు నీరు
 నీరు కాదు - నిమ్మల వాయు
 వాయుకాదు - వాయంట కూర
 కూర గాదు - గుమ్మడి పండు
 పండు కాదు - పాపడ మీసం
 మీసం కాదు - మిరియాల పోతు
 పోతు కాదు - బొమ్మల శెట్టి
 శెట్టి గాదు - శామల మన్ను
 మన్నుగాదు - మంచి గంధం చెక్క
 లింగు లిటుకు - పందెమాల పటుకు
 కాలు పండినట్లు - కడకు దీసి పెట్టు.’

ఈ పాటలో పిల్లలకు జానువులపై చేతి వెడల్పుతో లేచి చాల బాధ కలిగించెడు గజ్జికి మందున్నది. ఈ గజ్జిపండప్పుడప్పుడు మానుచు మరిలపొక్కుచు నీరుగారుచు పిల్లలను, వారికన్న నెక్కువగా తలదండ్రులను బాధ పెట్టును. ఈ పాటలో నున్న కొన్ని పదముల కర్థము సాధారణముగా నెవ్వరికిని తెలియదు. గ్రామీణాయుర్వేదపరిభాష నెరిగినవారికి గాని ఈ పాట కర్థము తెలియదు. తెలంగాణపువ్వలైపట్టులందుండుతెలుగు, తెనుగు, బోయవారీయర్థముల నెరుగుదురు. గ్రామరక్షణము, వేట, తేనె నమ్మట, బొషధములకు పనికివచ్చు మూలికల బెంచుట వారివృత్తి. వీరి నడిగినచో కంకాలమ్మ, వేగుచుక్క, వెలగమొగ్గపంటి శబ్దముల కర్థము చెప్పెదరు. ఈ పాటకు రెండు మూడు పాఠాంతరములున్నవి. ఏ పాఠమైనను మొదటి మూడు వస్తువులను మాత్రము తప్పక పేర్కొనును. ఆవి ముఖ్యద్రవ్యములు. అతరువాతవన్నియు ప్రత్యామ్నాయములే. కంకాలమ్మ = కచూరాలు. వేగుచుక్క (సరియైనరూపము) = బావంచాలు, వెలగమొగ్గ = పాద రసము. ఈ మూడును ముఖ్యద్రవ్యములు. ఇందులో పాదరసమునకు మారుగా నెన్నియో ప్రత్యామ్నాయములు సూచింపబడినవి ‘మొగ్గ గాదు మోదుగు నీరు’ అనగా పాదరసమునకు బదులుగా మోదుగు చెట్టునుండి తీయు నీరును వాడవచ్చు నని యర్థము. (ఈ మోదుగు నీరు తీయు పద్ధతి ఆయుర్వేదరసాయనభాగమునకు చెందినది. మోదుగునీ రెట్లుతీయవలెనో ఆచార్యులవారు నాకు విపులముగా

చెప్పిరి.) అనీరు లభింపకున్నచో నిమ్మలవాయ=నిమ్మ పులుసు వాడవచ్చును. అది కానిచో, వావింట రసము నీరుడు గింజల తైలము, మోడుగ మాడ, మిరియములు, మట్టి చిగుళ్ళు. లోహరజము, మంచి గంధపుచెక్క వంటి వస్తువులలో నేదేని యొక్క వస్తువు నువయోగించుకొనవచ్చును. పై వస్తువులను వారివారి శరీరప్రకృతులననుసరించి వాడుకొనవలయును. నిమ్మపులుసు, వావింట రసము, మిరియములు మున్నగునవి శోధనద్రవ్యములు. మంట మండకుండుటకై మంచి గంధపు చెక్కవంటి చల్లనివస్తువులు చెప్పనైనవి. ఈమూడు వస్తువులను బాగుగా మర్దన చేయవలెను. లింగు లిటు కనునది మర్దనకు ధ్వన్యనుకరణము. పటుకనగా కఠిన్యము. పందెమాల పటుకనగా నేమాత్రము కఠిన్యము లేకుండునట్లుగా పందెము వేసికొనినట్లు మెత్తగా నూరవలయునని భావము. నయమైన తరువాత నా కట్టును 'కడకు దీసిపెట్టి'వచ్చును. ఈ యోగమునకు 'సోమరాజి' (బావంచాలు), లేక 'శశికల' యని ఆయుర్వేదపారిభాషికనామము. ఇది అనుభవయోగము. ఇంకొక పాట

‘చెమ్మ చెక్క-చేదేసి బుక్క-
అట్లు పొయ్యంగ-ఆరగించంగ
రత్నాల చెమ్మ చెక్క-రంగు లేయంగ
పగడాల చెమ్మ చెక్క-పంది రేయంగ
పందిట్ల బాలుడు పరుగు రెత్తంగ’

ఈపాటలో వయసు వచ్చినను సమర్థకానివారికి (మాచకమ్మలకు) సంతానము కలుగనివారికిని (పంధ్యలకు) ‘చిట్కా’ యున్నది. చెమ్మ యొక్క చెక్కు= బెరడును బుక్కవలెనట. బొక్కుటను, తెలంగాణమున బుక్కుటందురు. చేరెడనునది ఆయుర్వేద పరిభాషలో బిడాలపదక పరిమాణము. చుకుకమని యర్థము. రత్నాలచెమ్మ యనగా నెఱ్ఱపూలు బూయు చెమ్మ. ముత్యాలచెమ్మ యన తెల్లపూలు బూయు చెమ్మ. మొదటిది రజస్వల కానివారికిని రెండవది పంధ్యలకును చెప్పబడినవి. ఈ పాటను జానపదసాహిత్యమున మరుగు కవిత్వమున కుదాహరణముగా తీసికొనవచ్చును. ‘రంగు లేయంగ’ అనునది రజస్వలకును, ‘ముగ్గులేయంగ’ అనునది సంతానాభివృద్ధికిని సంకేతములు. సంతానము కలిగిన తరువాత పగడాలు=ఉయ్యెల (తెలంగాణమున నీ పదము ప్రయోగమున నున్నది) పందిరి=ఉయ్యెలపై గట్టెడు పాలవెల్లి కావలెను గదా ‘పందిట్ల బాలుడు పరుగు రెత్తంగ’ కలిగెడు ఆనందము అనుభవవైకవేద్యము

ఇటులే 'కొండమీద వెండిగిన్నె' యనుపాటలో ఆగంతుకమగు (Accidental) భగ్నస్థిచికిత్సయును, 'గుడుగుడు గుంచం గుండేరాగం' పాటలో గాముకాటు మందు 'కొంగకొంగ గోళ్లు'లో కునఖచికిత్సయును (గోరుచుట్టు = షు) చెప్పబడినవి. ఈ గేయము లన్నియు బాలగేయములే.

పెద్దల పాటలం దనేక విషయములు కానవగును. సన్యాసులు, బైరాగులు తత్వములు పాడుచు గ్రామములందు తిరుగుచుందురు. వారికి సులభములగు ఆయుర్వేద రహస్యములు తెలియును. ఇట్టివానిని బైరాగి చిట్కాలనియు, గోసాయిచిట్కాలనియు మనవారందురు. ఒక వేదాంతతత్వమున పాము కాటునకు చికిత్స యున్నది. తత్వపు రెండవ చరణముననే చికిత్స యున్నది. కనుక మొదటిరెండు చరణము లుట్టింతును.

చావదూర ఈ పాము - చప్పీడి దెబ్బలాకు |చా|

భావించి వైరాగ్యమనే - బడితె దెబ్బ బడితెగావి |చా|

మాచికాయ రసము - బీసారివేరు దెచ్చి

కాచిపోసిన గాని - కావార మణిగాదు 1 |చా|

మాచికాయ, బీసరివేరు, రసములను కాచిపోసినచో పాము విషము విరుగునట. ఎంత సులభసాధ్యములై నవీ యోషధులు. మరికొన్ని పాము కాటునకు మందులు తలనొప్పి మందులు స్రవంతి పత్రికలో (ప్రథమసంపుటము ఏడవసంచిక) ప్రకటించితిని. వివరములందు చూడవగును.

జానపదగేయములందు ఆయుర్వేదవిజ్ఞానమువలెనే జ్యోతిషము, సామద్రికము మున్నగు శాస్త్రముల యనుభవములు కూడ అచ్చటచ్చట కాన వగును. ఈజ్యోతిషశాస్త్రము పుట్టుక భారతదేశమందని కొందరు యవనదేశము నందని కొందరు పండితు లిప్పటికిని వాదించుచునే యున్నారు. ఖగోళ విజ్ఞానము వంటివి మనవేదములందే యున్నట్లు పెద్దలుచెప్పుదురు. జ్యోతిషము వేదాంగముగా చెప్పబడినది. అనాదిగా వచ్చుచున్న ఈ విజ్ఞానము దానివలని యనుభవములు జానపదులు తమ సాహిత్యమునగూడ కొంత భద్రపరచుకొనియుందురు.

'దేశింగురాజు కథ'లో యుద్ధమునకు బయలుదేరునప్పుడు దేశింగు తన భార్యతో మాటలాడి పోదు నన అతని పినతండ్రీయగు ధరణిసింగు వలదనెను. కారణము ఆమె భరణి నక్షత్రము ప్రథమపాదమున రజస్వల యైనదట. భరణి

1. ఈ తత్వమును మానుకోట తాలూకా గుర్తూరు గ్రామమున నేకరించితిని.

పుట్టి, అశ్లేషాదినక్షత్రములు చెడ్డవిగా చెప్పబడినవి. కనుక ఆరునెలలవరకు స్త్రీ ముఖము చూడరాదని ధరణిసింగు శాసించెను. దేశింగు అది వినవచ్చుదు ధరణిసింగు సతీవతుల మధ్యన తెరకట్టించి హుటాడుమనెను. మరియు దేశింగు పుట్టినది, రాణి జన్మించినది. గుఱ్ఱము వచ్చినది, నవాబు దండు వచ్చినది శుక్రవారమట. ఇందులో నెద్దియో విశేషముండియుండునని శుక్రవారమునకు బదులుగా శనివారమునాడు యుద్ధమునకు బయలుదేరుమని ధరణిసింగు దేశింగుతో చెప్పెను. ఈ యనుభవములన్నియు ప్రజలకు సంబంధించినవే కాబోలు.

ఉత్తమపురిపులి వర్ణించునప్పుడు జానపదులు వారి కుండవలసిన సాముద్రకలక్షణముల కొన్నింటి నుట్టంకింతురు, 'శ్రీకృష్ణ జననము'న 'వీపునా వింజామరా నా తండ్రి బొడ్డునా పాఞ్జాతం'. 'బొబ్బిలి యుద్ధము'న రంగారావును గొప్పదానిగా చిత్రించుటకు జానపదకవి ఇట్టి (సాముద్రక) శరీరకాత్మలక్షణములే వర్ణించెను. 'వీపునందు వింజామరిముంది రంగారాయనికి'. ఇంకను కన్నులో మచ్చ, కపోలమున కనకమణి, అంకాలి యందు పద్మరేఖ, చేతులందు కమల దళములున్నట్లు వర్ణింప బడినవి. ఇవి యన్నియు గొప్పలక్షణములని ప్రజల పిశ్వాసలు. 'బంగారు తిమ్మరాజు కథ'లో కూడ తిమ్మరాజునకు 'పాదములో తామర పద్మం ఉద్భవించి యుండి' యని కలదు. తిమ్మరాజు పెనుగొండ ప్రయాణమైనప్పుడు తండ్రి రఘుపతిరాజు కుమారునితో 'ఆదివారము పడమటి దిక్కు వారకుల గనుక' ప్రయాణము వలదనెను. ఆతని తల్లి 'శకునపుస్తకము చూచి' రాబోవు యవశకునముల ఫలితములను జోస్యము చెప్పెను.

'శాంత గోవింద నామము'లను పాటల్ 'అష్టమి శనివారం, అయిదుమడియల ప్రొద్దు, చిత్తనక్షత్రమున, సీతపుట్టిన దినము' అని కలదు. రావణు డామెను కమలమునుండి తెచ్చి మందోదరి కిచ్చి సాకుమనెను. అప్పుడు జ్యోతిషికులు సీతాజన్మసమయమును చూచి లంక నాశనమగునని జోస్యము చెప్పిరి. పైన చెప్పబడిన జాతకప్రభావమునకు భయపడి రావణుడు సీతమ్మ నొక మందసమున బెట్టి సముద్రములో విడిచిపెట్టినట్లు వర్ణింపబడినది. ఇదేపాటలో శాంతజాతకము చూచి జ్యోతిర్విద్వాంసు డొకడు 'అసుర సంధ్యావేళ, శుక్రవారము ప్రొద్దు, అతివ పుట్టిన దినం, అత్తవారింటిని, అరగడియ వుండదనె, అందువ వత్సరంకంఁకె, అతివ మీ నగరి నుండ' దనెను. శాంతమ్మ నిజముగనే కన్న తలిదండ్రులను వీడి కౌసల్యా దళరథులింట చేరినది. అత్తవారింటి (ఋషివల్లె) కన్న నామె పుట్టినది

భర్తతో కాలమంతయు గడపినది. 'సీతసమర్థ' పాటలో దైవజ్ఞులు వంచాంగములు చూచి 'మంచి హస్తనక్షత్రము పంచమి పోమవారిమ్మా, ఎంతోమంచిదైన ఆధిపతి మంచి మహారత్న మే రామచంద్రా, పరమపతివ్రత అయియున్నను, పలువురు పుత్రుల గనునూ. పట్నపురాణియై రాజ్యము పాలించును రామచంద్రా' యని చెప్పిరి. 'సీతాదేవి ఆనవాలు' పాటలో శ్రీరాము డాంజనేయునితో సీతనుగూర్చి చెప్పుచు 'పాడ్యమి జదివినా వేదమ్మువలెను - పరమనతి ప్రభావమెల్ల చెడియుండు' ననెను. పాడ్యమి అనద్యయన దినములందొకటి ౧,౪,౮,౯,౧౪,౧౫,౩౦ తిథులు అనద్యయన దినములు. 'రామకథా సుధార్థవము'న హనుమంతుడు సీతతో శ్రీరామచంద్రుని యానవాలు చెప్పునప్పుడు 'పాతలంబున నాలుగురేఖలు ప్రకాశింపుచుండు, బ్రహ్మజ శంఖాంకుశ రేఖలు పాదంబుల నుండు, గళమున శంఖమువలెను మూడురేఖలు పరగుచు నుండు, ఊర్ధ్వరేఖలు కరంబుల నాలుగు ఒప్పుమీరియుండు, కడుపు మృదువుగా మూడు మడతలను కలిగివెలయుచుండు, ముక్కు కాకికుండమువలె మిక్కిలి ముద్దుగుండు' చుండు, అరచేతులు కడకళ్ళును గోరులు నెరుపు గలిగి యుండు, గుండె వెడల్పుగ నడుచు లోతు లేకుండ నొప్పుచుండు, బొడ్డు లోతుగావెలయుచు పొన్నపువ్వుపిదినుండు, మంకెనపువ్వు వలె వెలసి పెదపులుసమానముగా నుండు, మువ్వదిరెండు దంతములు మత్స్యంబులనుబోలి యుండు, చేతులెత్తినను చంకలోపలలోతు లేక యుండు, తొంబదారంగుళంబులు పొడవై దంబు మీరియుండు' నని ఉత్తమజాతికి చెందిన పురుషశారీరక్రమము వర్ణింపబడినది.

మనవారు జంతువుల హృదయము నెరుగుట గూడ నొక శాస్త్రీయవిజ్ఞానముగా పెంపొందించిరి. చతురంగబలములందు రెండింటి అశ్వము లవసరము. అశ్వహృదయము చక్కగా నెరిగినవారే రథసారథులుగాను పయోగపడుచుండెడు వారు. మరియును అశ్వలక్షణము బాగుగా నెరిగినవారిని, అశ్వముల పోషణ కుపయోగించెడువారు. కనుకనే అశ్వహృదయము, అశ్వవిద్య యనునవి శాస్త్రములుగా పెంపొందినవి. నలుడు, శ్రీకృష్ణుడు, శల్యుడు, నకులుడు, అశ్వహృదయము బాగుగా నెరిగిన పురాణపురుషులు. చక్రవర్తులు రాజులు కూడ విట్టినిపుణుల నశ్వాధికారులుగా నుంచుకొన్నట్లు మనచరిత్రములు చెప్పుచున్నవి. అశ్వహృదయము నెరిగినవారిని కొందరను మనము జానపదగేయములందు గూడ చూడగలము. ఆయావీరు లుపయోగించిన ఉత్తమాశ్వములు గూడ తమ యజమానుల హృదయ మెరిగి నడచుటయేకాక వారికి గలిగెడు మంచి చెడుగులను సూచించుచుండెడివి.

‘దేశింగురాజు కథ’లో నాతని గుఱ్ఱము త్రమాశ్వముగా చిత్రింపబడినది. దానిపేరు బారాహాజారి. దేశింగు యుద్ధమునకు బయలుదేరునడుప్పుడు బారాహాజారి పటపట కన్నీరు గార్చెననియు, ఆ కన్నీరు నేలపై బడి యచటి మన్ను తడిసె ననియు వర్ణింపబడినది. ఈ వర్ణనము Sohrab and Rustum గాథలో నున్న Ruksh గుఱ్ఱము ఏడ్చువలె నున్నది. దాని ఏడ్చును గని దేశింగు తనకు మరణము తప్పదని భావించెను. దేశింగు అశ్వహృదయమును బాగుగా నెరిగిన కురుడు. ఎవ్వరును ఎక్క-జాలని బారాహాజారి నాతడెక్కి దానినే బహుమతిగా బడిసినవాడు. ఇదే కథలో దేశింగు మిత్రుడగు మహాత్మానుని యశ్వము ‘సీలవేణి’ గూడ యుద్ధరంగమున జూపిన చాకచాక్య మద్భుతము. తుపాకి గుండ్లను తప్పించు కొనుటకై ‘బొంచెను మించెను బయలుతులు దలంచె సీలవేణి-వంగుచు లేచుచు వ్రాలుచు దుముకుచు వచ్చె సీలవేణి’. దీనికి తగిన యాశ్వికుడు మహాత్మానుడు.

‘ఆరె మరాఠీల కథ’లో సోమోజిరావు మున్నగువారు తమ వినతండ్రి యగు సిద్ధోజిపై దాడి వెడలి మరల తమ రాజ్యము తా మాక్రమించుకొనవలెనని యాలోచించుచుండగా నవట సిద్ధోజి గుఱ్ఱము తన యజమానికి రానున్న విపత్తు శంకించి నీళ్ళు మేత యుడిగెను. సిద్ధోజి దానికేదో రోగము వచ్చెనని భావించెను కాని యాతని యశ్వరక్షకుడు దాని హృదయమెరిగినవాడు కనుక నా నైసు సోమోజీరావు మున్నగువారల పేర్లు దలంచి వారేపున నీకు పగవారా యని ప్రశ్నించెను. అప్పుడా గుఱ్ఱము ‘మరాఠీలపేరు యెత్తగా, కప్పలాకు కాలు దువ్వెను, భూమి చూచి నకిలించెను, పటపట్టపండ్ల కొరికెను’. నైసువాడి సంగతి తమ యజమానికి తెలియబరచి జాగ్రతపడునట్లు చేసెను.

ఇంతవరకు పరిశీలించిన విశేషములు చారిత్రక, పౌరాణిక, బాల, గేయములనుండి యుద్ధరింపబడినవానిలో కొన్ని మాత్రమే. ఇంకను దశవిధ గేయప్రకరణములనుండి సాంఘికప్రకరణమునకు కావలసిన వస్తువు నేరి కూర్చితిని. దాని నంత నిట పేర్కొన్న గ్రంథవిస్తర మగునను భీతి కలదు. జానపదగేయములందు ప్రతిబింబించు సాంఘికజీవనము గనుగొనుటకు పైన పేర్కొన్న విషయబాహుళ్యము మరియు విషయవై విధ్యమను రెండు మెతుకులు. మిగిలిన కుండెడన్నమును పరీక్షించుటకు చాలునని మనవిచేయుచు నీ ప్రకరణ మింతటితో ముగించుచున్నాను.

జానపద గాయకులు

జానపదగేయములు భిక్షకుల కన్నమిడు కల్పశాఖికలైన, భిక్షకులు జానపదగేయములకు భద్రపేటికలు. ఏన్నియో గేయములు భిక్షకుల నోళ్ళ నిల్లుగట్టుకొని తరతరములనుండి సురక్షితముగా వచ్చుచున్నవి. ఈ భిక్షకులు పరాన్నభుక్కులై నిరుద్యోగసమస్యను పెంచినవారని మనము నేడు భావించినను కనీసము జానపదగేయముల రక్షించిన కీర్తియు వారికే దక్కుచున్నది. వారే లేకున్నచో జానపద గేయములందు సగముభాగము-చారిత్రక గేయములు మరియు నితరములగు దీర్ఘకథాగేయములు-మనకు దక్కకుండెడివి. కేవలము చిన్న గేయము లెన్నియో మిగిలెడివి. కనుక నీ భిక్షకులు సంఘమునకు గొప్ప మేలు చేసినవారే. నిజము విచారించినచో వారు పరాన్నభుక్కులు కారు. భిక్షకులందు చాలమంది నిజముగా మొట్టమొదట భిక్షమెత్తుటే వృత్తిగాగలవారు కారు. వారి ప్రధానవృత్తి గేయసంరక్షణమే.

పూర్వకాలమున రాజులు, సామంతులు, పాలెగార్లు తమ యాస్థానములందు తమయొక్కయు తమ పూర్వులయొక్కయు బిరుదులను వతించుటకును, ప్రళస్తినికీర్తించుటకును, శౌర్యగాన మొనర్చుటకును ఇట్టి గాయకులను పోషించు చుండెడివారు. మరియు నితరులపై దండెత్తి పోయినప్పుడు తమ వైనికులకు వీర ముద్బోధించుటకును గూడ నీవీర(చారణ)గాయకుల నుపయోగించెడువారు. ఇట్టి గాయకులే రానురాను చారిత్రక వ్యక్తుల ప్రళస్తితో బాటు మనోహరములగు నితరకథాగేయములను గూడ బాడుచు తమ్ము పోషించు ప్రభువులు పోయిన పిమ్మట నాయాజాతులవారినో లేదా అందరినో తమ గానముచే రంజింపజేయుచు పొట్టవోసికొన మొదలిడిరి. రాజాస్థానములు బాసిన పిమ్మట నీ గాయకులకు ప్రత్యేకముగా నాయా కులములవారే పోషకులైరి. చాతుర్వర్ణ్యములందు బ్రాహ్మణులకు విప్రవినుదులు, క్షత్రియులకు భట్లు, వైశ్యులకు వీరముఘ్టలు, శూద్రులకు పిచ్చుకగుంట్లు మున్నగువారు ఆశ్రితులు. జానపద గాయక భిక్షక పరిణామమున నిది రెండవ మట్టము. అటుతరువాత నన్నిజాతులవారి చెంత

తమకు వచ్చిన పాటలు పాడి బిచ్చమెత్తుట యనునది మూడవ ఘట్టము. రాజాశ్రీకులై నప్పు డాగాయకుల కింత నైచ్యము లేదు. రెండవ ఘట్టము గూడ అనగా నొక జాతిభిక్షకు లొకేజాతివారికి వారి పూర్వులవై భవము వినిపించి యడిగి కొనుట గూడ సంత ప్రమాదమైనదికాదు. ఈ పంచామము మూడవ ఘట్టము చేరుకొనగనే సీచమైపోయినది. అట్టి భిక్షకులందరును నిబద్ధిగ సమస్యను తీవ్ర మొనర్చుచున్నారనియు పరాన్నభుక్కులనియు నేడు మనము నిందించు చున్నాము. వీరగీతములను పాడింపుట కిట్టి గాయకు లాస్థానమందుండుట యనునది కేవలము మనదేశముననే కాదు ప్రపంచమందంతట నొకప్పు డిట్టి పరిస్థితి యుండెడిది. కొందఱు పాశ్చాత్యవిమర్శకు లింతకన్నను వెనుకకు నడచి మొదట నావీరులే యిట్టి గీతముల బాడుకొనుచుండెడివారనియు తరువాతనే అస్థానములందు గాయకుల నేర్పరుచు పరిస్థితి కలిగెననియు నభిప్రాయపడిరి. భిక్షకులచే దేశమందలి యార్థికవ్యవస్థపై నెట్టిప్రభావము పడినను 'మొలబంటి దుఃఖములో మోకాలిలోతు నుఖమునునట్లు మన జాతీయ కళానిధులు వీరి ప్రాపును ప్రోపును బడసి నేటికిని కొనయాపిరితోఁ గొరకొర లాడుచున్నవి. 2.' ఉదయమునుండి సాయంకాలమువరకు వల్లెటూళ్ళలో వీధివీధులు తిరుగుచు దోసెడు గింజలకో దొప్పెడు గంజికో దేశికవిశావిమూతిని పంచిపెట్టెడు దరిద్ర భిక్షకు లిప్పుడిప్పుడే తమ వృత్తికి స్వస్తి జెప్పి ఇతరవృత్తుల నాశ్రయింప జూచుచున్నారు. ఇది దేశమునకు క్షేమకరమే యైనను అట్టి వారి చెంతగల సాహితీసంపద సంతటిని తొందరగా భద్రపరచుట శ్రేయస్కరము. లేనిచో మౌఖికమగు సీజానపదగేయసంపద యంతయు దక్కకుండ బోవును.

జానపదగాయకభిక్షకు లెన్నియో కులములవారు వారు గలరు. తీరుతీరుల భిక్షకులు తీరుతీరుల పాటలు పాడెదరు. పిచ్చుకగుంటలు, శారదకాండ్రు,

1. "Anglo-saxon and earlier Germanic fighting men. thinks Gaston Paris, had at first no class of minstrels to sing for them; every man could improvise and sing his own verses. The second period is that of the professional poet, the jongleur, minstrel, courtbard, who worked upon the old material into coherent and protracted lays"—The Popular Ballad, F.B Gummere.

2. శ్రీ తూమాటి దొణప్పగారు. ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్కళాశాలా పత్రిక, సంపుటము. 13

వీరముష్టులు, జంగములు, దాసరులు, భాగవతులు, పూసలబలిజలు, వీరన్నలవారు, సుద్దులగొల్లలు, గంగిరెద్దులవారు, బాలసంతు వారు, బుడబుడకల వారు, చిందు మాదుగులు. జోగులవారు, బవనీలు, జుక్కల వారు, హుక్కరులు, కొమ్మువారు, వీరవిద్యావంతులు, మాష్టీలు, డక్కలివారు, బొమ్మలాట గాండ్రు, మున్నగు తీరుతీరుల భిక్షకు లాండ్ర దేశమున నున్న జానపదగాయకులు. వీరిందరి గూర్చి పరిశీలించుట యంతగా నావశ్యకము గాదు. కాని వీరిలో ముఖ్యులైనవారిని గూర్చియు వారుపాడునట్టి పాటలగూర్చియు వారి సాంఘికజీవనముగూర్చియు తెలిసికొనుట యనవసరము కాదు.

ఈ విచ్ఛగాండ్రందరును సాధారణముగా దేశద్రిమ్మరులు. ఏ కొలది మందికో తప్ప తక్కినవానికి ఇల్లు వాకిలి యనునవి యుండవు. జగమంతయు వారిదే యన్నట్లు భ్రమింతు రీదరిద్రనారాయణులు. కొలది మంది మాత్రము దొరలో దాతలో యిచ్చిన మడి మాన్యము లుండుటజేసి కొన్నికొన్ని గ్రామములందు స్థిరనివాసము కల్పించుకొనిరి. ఇట్టి స్థిరనివాసము గలవారు కూడ ఏడాది కెనిమిది నెలలు తమగ్రామము బయటనే యుందురు. దేశసంచార మొనర్చి పొట్టివోసికొనుటే వారి ప్రధానవృత్తి. వారికున్న మడి మాన్యములు వారి కుచేల సంతానమునకు సంవత్సరమున కంతటికి సరిపోవు గంజినీళ్ళు పోయజాలవు. కనుకనే చీమలెట్లు వారు వానకాలము డక్క తక్కిన నెలలన్నియు దేశాటనము చేయుచుండెదరు. ఒక్క వానకాలముమాత్రము తమ తమ గ్రామములు చేరుకొందురు.

సాధారణముగా నీభిక్షకుల తలదాచెడు ఇండ్లును, వారి సంసారమును, వారికున్న వస్తువాహన సంపదయును గూడ సంచార యోగ్యముగనే యుండును. రెండు కట్టెలు రెండు చాపలు కలిసిన భిక్షకుల పాలిటి 'భవ్యహర్యము' సిద్ధ మగును. కూటికొక కుండ, పులుసున కొక చట్టి, తినుటకు మాత్రము రెండో మూడో బోలెలుచిప్పలు, త్రాగుటకు రెండు ముంతలు, స్వామిభక్తిగల యొక కుక్క, వారు పాడుకొను పాటల కుపకరించు వాద్యములు ప్రతిభిక్షకకుటుంబమున కుండెడు 'స్థిర చరాస్తులు'. వీరిలో కొందరు భాగ్యవంతు లుందురు. రెండు పండులో, నాలుగు కోళ్ళో, లేదా ఒక గాడిదయైనను, దూడయైనను ఇట్టివారికుండు విశేషసంపద. ఇంతియ. ఈదిన మిచ్చట గానుపించిన భిక్షకుడు తెల్లవారి మరి యొక గ్రామమున నివాసముండును. ఒకచోటినుండి మరియొక చోటికి పయన మనుకొన్నంతనే సంసార మంతయు, భుజముపై గల కాపడియందో వీపున

గల మూటయందో ఇమిడిపోవును. శీతావసములు వారిని బాధించవు. చీకటి వెలుగులు రెండును వారికి సమానము. దూషణభూషణములు కూడ వంతియి. వేషభూషణముల ప్రసక్తియే లేదు. వారి సంపదను దోచుకొను దొంగ ఇంత వరకును పుట్టలేదు. తీర్చికోరికలు గాని తీర్చవలసిన సమస్యలు గాని వారికుండవు. ఈ పూటకు దొంగిన రేపటి చింతనము లేదు. 'నిత్య శ్రీరస్తు, నిత్య మంగళాని భవంతు'. కడుపునిండినంతనే పెట్టునీడనో పట్టదరినో వెన్నువెల్పుగలరు. భూమిపై 'వెన్నంటుకొనగనే కన్నంటుకొనును'. కలతలేని గాఢనిద్ర భగవంతు డిచ్చివరము. దాని ఫలితము రోగము నొప్పియు లేని ఆరోగ్యము. దురదృష్ట వశమున నేదేని యనారోగ్యము తటస్థించెనా 'వెదుకబోయిన తీగ కాళ్ళకడ్డమైనట్లు'ండు వనమూలికలు వారెగిన ఆయుర్వేద 'శాస్త్రము'. మూలికలకు తోడు దరిద్ర చింతామణియన బరగిన జీడిగింజ, లేదా—శొంఠి కొమ్ము—లేదా పెల్లిగడ్డ. రోగము కుదిరెనా యారోగ్యము లేదా యందఁకున్నట్లే చావు; కాని నడి చప్పుడు లేనిది. మూడుదినముల శోకముద్ర; ఆపై మరల భిక్షయాత్ర. ఇది జానపదగాయకుల సర్వసాధారణజీవితయాత్ర. 'ఆస్తిపాస్తులు'లేనటులే వారికి తగవు తీర్పులును అరుదు. ఏమైన చిక్కులు కలిగినచో ఏదాది కొకమారు తమ 'కులపెద్ద' కడ సమస్యాపరిష్కారము జరుగును. న్యాయవాదుల జోక్యము లుండవు. న్యాయాధికారుల ధర్మనిర్ణయము లుండవు. మాయ మర్మము లెరుగరు. పెట్టిన సంతోషముతో దీవించి పోదురు. పెట్టక తిట్టినచో భయపడి పోదురు. కనుక నింతజానపద గేయవాఙ్మయమును పరిశీలించిన తరువాత దరిద్రులగు నిట్టి జానపదగాయకుల గూర్చి సుంతైనను తెలిసికొనుట లెస్స.

పిచ్చుకగుంటు

వీరు పిచ్చుకగుంట, పిచ్చుకకుంట, భిక్షకుంటయని తీరుతీరులుగా పిలువబడుదురు. పాల్కురికి సోమనాథుని కాలమునగూడ సీతాతియున్నట్లు పండితరాధ్యచరిత్రము వలన దెలియనగును. 'మాకు, పీవంగ చేతులు లేవయ్య నడచి, పోవంగ గాళ్ళను లేవయ్య అంద, కులమయ్య పిచ్చుకగుంటులమయ్య' యని మొరలిడు మాటల బట్టి వీరు నికలాంగులని తేలుచున్నది. 'పిచ్చుక కుంటుపై బ్రహ్మాత్మ' మను మాట సాహిత్యమున కెక్కుట వీరి యంగవికలతాదౌర్బల్యమునే సూచించును. పిచ్చుక శబ్దము భిక్షుక శబ్దభవమై యుండును. కనుకనే కొన్నిచోట్ల భిక్షకుంట

యను పేరును వాడుకలో నున్నది. శ్రీసిరాజుల్లసను గారును ఇదేయభిప్రాయమును వెల్లడించినారు. కుంటిబిచ్చగాండ్రు రానురానుపాటలుపాడుచు పొట్టివోసికొను వారుగా పరిణమించి యుందురు. వీరు ప్రధానముగా కాపులను (రెడ్లను) 'అడిగి కొని' జీవింతురు. వీరు కాపులపాలిటి వందిమాగధులు. కాపుల కులగోత్రములు వంశావళులు వీరు వల్లింతురు. తొలుదొలుత ప్రత్యేకముగా నిదేవృత్తిగా నుండినను రానురాను కాపుకులమందలి స్మరణీయులగువారి జీవితగాధలను పాడుచు అటుతరువాత నితరగాధలను గూడ పాడుచు పొట్టివోసికొనుట యలవాటై పోయినట్లున్నది. వీరు గొల్లవారిని కూడ 'అడిగి కొందురు'. తెలంగాణమందన్ని మండలములందును వీరు కానవగుదురు. లక్ష్మమ్మ, కామమ్మ, బాలనాగమ్మ, సరోజనమ్మ, రాములమ్మ, సోమనాద్రి, నదాశివరెడ్డి పర్వతాల మల్లారెడ్డి, సూర్య చంద్రరాజులు, హరిశ్చంద్ర, మున్నగు గాధలు వీరు పాడగలరు.

వీరి జాతి పుట్టువును గూర్చి రెండు వింతకథలున్నవి. త్రిమూర్తుల వివాహ వేళ వారిగోత్రములు చెప్పగలవాడొకడు కావలసివచ్చెనట అప్పుడు వారిక మట్టి బొమ్మను చేసి ప్రాణము పోసిరట. బొమ్మను చేయునప్పుడొక కాలు కుంటిగా నుండెను. కనుక నాతని సంతానమువారందరును పిచ్చుక గుంట్లైరట. మరియొక కథలో నొకప్పు డేడుగురు గొల్ల స్త్రీలు సంతానమునకై శివునిగూర్చి తప మొనర్పిరట. శివుడు వారికొక కుంటి బాలకునిచ్చి సాకుడని యాజ్ఞాపించెను. ఇట్లుండ నా గొల్ల వనితలు గర్భిణులై ఏడుగురు బిడ్డలను కనిరి. వారు పెద్ద వారగుట తోడనే శివునాజ్ఞ చొప్పున నాయేడ్గురిని కుంటివానికిచ్చి పెండ్లి చేసిరి. శివుడా కుంటివానికి, శంఖము, గంట, ఎద్దు, గజాశూలము (త్రిశూలము)నిచ్చి భిక్షమెత్తి జీవించుమనెను. కుంటివాడా యెద్దు నెక్కి శూలము ధరించి, శంఖమూడుచు గంట గొట్టుచు భిక్షమెత్తెడివాడు. వానిసంతానమే పిచ్చుకగుంట్లట. ఏ పిచ్చుకగుంటు నడిగినను ఆతడీ కథలను వినుపించును. పురాణాదులం దిట్టి యాధారములు లేవనుకొందును. కాపు మరియు గొల్లకులమువారి సంతాన మీ పిచ్చుకగుంట్లయి యుందురు. కనుకనే వీరు కాపులను మరియు గొల్లలను యాచింతురు. వారివారి వంశవృక్షావళుల, కులగోత్రముల భద్రపరచెదరు.

1 The castes and tribes of the H. E. H. The Nizams Dominions. Page 568.

2 గజానుదని సంహరించుటచే కాబోలు శివుని త్రిశూలమును జానపదులు గజాశూల మందురు. లేదా పెద్దశూలమని కాబోలు.

కన్నడదేశమునగూడ పిచ్చుకగుంట్లున్నారు. అచ్చట వీరిని హెళవ
అందురు. హెళవలనగా అంగవికలులని యర్థము. వీరందఱు తెలుగు దేశము
నుండి పోయినవారే; ఇంట తెలుగు బయట కన్నడము మాటలాడెదరు. కన్నడ
దేశమందుకూడ వీరికిదేవుత్తి.

పిచ్చుకగుంట్లలో 1. గొల్ల, 2. తెలగ, 3. గంట, 4. తురక, 5. తొగరు,
6. మంద, 7. తిత్తి యను ఏడువజాతు లున్నవి. తొగరువా రందరికన్నను
తక్కువవారుగా భావింపబడుదురు. గంట తిత్తి యను పేరులు బిచ్చమెత్తు
నప్పుడు వారుపయోగించెడు వాద్యములవలన వచ్చియుండును. ఈ యువ
జాతులవా రొకరితోనొకరు వియ్యమందరు. 'ఎవరికి వారే యమునా తీరే' యను
నట్లు తమ శాఖలోనివారితోడనే సంబంధ ముండెదరు. వీరి గోత్ర నామములు
మచ్చుకుగా 1. గంటెడు వారు, 2. బండారువారు, 3. సింగమువారు, 4. పిడము
వారు, 5. అంతుగలవారు మున్నగు గలవి. ఇకవారి ఇంటిపేరులు గమనింపుడు.
1. తాళ్ళవారు, 2. గండిసరివారు, 3. కుంకులవారు, 4. బాణమువారు, 5. పోవల
వారు మున్నగునవి.

పిచ్చుకగుంట్లందరును సాధారణముగా కైపులు, మల్లికార్జునుడు వీరి
యారాధ్యదైవతము. పోచమ్మ, ఎల్లమ్మ, మల్లమ్మ, ఈదెమ్మ మున్నగు జ్ఞాత్ర
దేవతల గూడ నారాధింతురు. వీరికి జంగములే గురువులు, మరియు పురో
హితులును. పెండ్లి కానట్టి స్త్రీలను వీరు ఎల్లమ్మ, రాజరాజేశ్వరీ, మల్లన్నల
పేరుమీదుగా జన్మై విడుతురు. చనిపోయిన తరువాత శవములను ఖననము
చేయుట పరిపాటి. సాంఘికవ్యవస్థయందు శారదకాండ్రు వీరముష్టులకున్న
గౌరవమే వీరికికూడ కలదు. మద్యమాంసములు బహుళముగా వాడెదరు. స్త్రీలు
చావల నల్లుదురు. కొందరు పిచ్చుకగుంట్లు పండులను గూడ పెంచెదరు. వీరు
వనమూలికల నెరుగుదురనియు, కడుపునొప్పి వంటి రోగములను నయమొనర్తు
రనియు నొకచో కలదు.¹

కాపులను గొల్లలను యాచించుచు తొలుదొలుత వీరి ప్రధానవృత్తియైనను,
కాపు గొల్లలకు సంబంధించిన బిరుదావళులు, కథలు చెప్పుటయే కాక తదితరుల
కథలు చెప్పి, అందరిని యాచించుటకు మొదలిడినప్పటినుండి వీరి వాద్యములు
కూడ పెరిగిపోయినవి. మొదట వీరు కేవలము గంట మరియు తిత్తిపై ననే

యాధారపడియుండెడువారు. రానురాను శారదకాండ్రను జూచి వోళ్ల న్నాద్యములు కూడ వీరు పయోగించుచున్నారు.

శారదకాండ్రు

మున్నూరు, ముతరాసి మున్నగు తెలగకులములనుండి యుద్భవించిన జాతులందొకటి శారదకాండ్ర జాతి. శారదకాండ్రు తెలంగాణముననే అధికముగా నున్నట్లు తోచును. భిక్షకజాతులందు వీరే యధికసంఖ్యాకులు. పూర్వమీజాతి కెట్టి పేరుండెడిదో తెలియరాదు. మన పూర్వసాహిత్యమున నితరజాతుల పేరులెన్నియో కలవు కాని శారదకాండ్ర పేరుమాత్రము లేదు. కనుక నీపేరు వీరికిటీవల కలిగినదిగా భావింపవచ్చును. జానపదగేయములందు శారదవరున పదములు ముఖ్యముగా నీజాతివారలే పాడగలుగుదురు. ఈ రచనములం దంత్యప్రాస నియమ ముండును. ఇతర జానపదగేయములకన్న నీపాటలందు కొంతసాహిత్య భాగ మధికము. 'ఓ భారతి కరుణామతి, భళి శారద కరుణానిధి' యనుమాట లూతపదములుగా వాడుచుండుటచే వీరికి పేరువచ్చినదో యేమో! జానపద గేయముల పరిశీలించినప్పుడాయా ప్రకరణములందు కొన్ని శారద వరుసలున్న పాటలు (సారంగధర శారద వరుస వంటివి) చూచియుంటిమి. మరియొక విశేష మేమన వీరు పయోగించెడు వాద్యములం దొకదానికీ శారద యని పేరు. పురుషుడు ఎడనుచేతి బొటనవ్రేలికి అందెలు ధరించి భుజముపై నిడుకొన్న కిన్నెరను కుడిచేతితో మీటుచుండును. దీనినే శారద యందురు. శారదయనగా సరస్వతి. సరస్వతిపేరు వాద్యమునకు గూడ పెట్టినా రీ భిక్షకులు. శారదాదేవీ స్తోత్ర మొనర్చిగీతమారంభింతురు. కనుక వీరు శారదవారనబరగిరని యూహింప వచ్చును. పురుషుడు గీతము పాడుచుండగా ప్రక్కనుండు నాతనియింటిది వంత పాటబాడుచు బుట్ట (దీనినే డిమ్మి యందురు) గొట్టుచుండును. నేటిరాజకీయ పక్షములవారి బుట్టకథలు శారదకాండ్ర వేషములకు, గానములకు వాద్య విశేషములకు అనుకరణములు.

వీరు శారదవరుసలోనున్న పాటలేకాక ఇతర చారిత్రకగేయములను గూడ వీరావేశముతో పాడెదరు. తెలంగాణమందు ప్రచారమున నున్న నర్వాయి పాపడు, సదాశివరెడ్డి, మున్నగు కథలు వీరే యధికముగా చెప్పెదరు. ఇంకను బాలనాగమ్మ, బొబ్బిలి, వల్నాటిపదములుగూడ పాడెదరు. ఒక్కొక్క కథ వీరు మూడు నాల్గు దినములు వినిపించెదరు. ఒక్కొక్క నమయమున విరుపురుపురుపులు

ఒక స్త్రీగాని లేదా ఒక్కపురుషుడుఇరువురు స్త్రీలుగాని కథలను చెప్పెదరు. ముఖ్య కథ చెప్పెడువాడు మాత్ర మొక్కడే. తక్కిన ఒకరో ఇరువురో ఎంత పాట పాడెదరు. ఓరుగల్లు తాలూకాలోనున్న వెంకట్రావుపల్లి మున్నగు గ్రామములందధికసంఖ్యాకులు శారదాకాండ్రే. శారదకాండ్రు సాధారణముగా నందరును శైవులు. ఇది మాంసాహారులగు జంగములవలన కలిగిన జాతియనికూడ కొందరందురు. పోచమ్మ, ఎల్లమ్మ వారిముఖ్యదైవతములు. కల్లుమాంసము లారగింతురు. ఓలి, మాయిమనువునంటి యాచారములున్నవి. బహుభార్యాత్వ మధికము. మొండి, దేవర, గంగిరెడ్డులవారు వీరి నడగి తినెదరు. వీరికూడు చూలమాదిగలు తప్ప ఇతరులొల్లరు. వీరందరు శైవులేయైనను లింగములనందరు ధరింపరు. లింగధారులు మద్యమాంసముల వర్జింతురు. వీరికి గురువులు జంగములు. లింగధారులిండ్లలో శుభాశుభకర్మలకై పౌరోహిత్యము వహించునది జంగములు. లింగధారులు కానివారి యిండ్లలో 'కులపెద్దలే' పౌరోహిత్యము నెరపెదరు.

వీరముష్టివారు

వీరముష్టి, వీరభట, భద్రపాద మున్నగు పేర్లన్నియు నీ జాతికి చెల్లును. ముష్టి యనగా పిడికిలి. వీరులగు యోధులనియు వీర (తైవ) భిక్షులనియు వీరముష్టివారి కర్థము చెప్పవచ్చును. వీరు కోమటులను జంగములను యాచించి బ్రతికెదరు. వీరి వాద్య మొక జేగంట. లేదా తప్పెట. దీనిని వాయించుచు వీర శైవమునకు సంబంధించిన గేయములనో భక్తులకథలనో పాడుచు భిక్షమెత్తెదరు. కోమటులు వీరి వధికముగా నాదరింతురు. దీనికి కారణమగు కథయొకటి గలదు. వీరముష్టులు కోమటుల కిలువేల్పుగు కన్యకామ్మవారిపాటల బాడెదరు. కరుణరస ప్రధానములగు కథలందు కన్యకాచరిత్రము గూర్చి తెలిసికొనియుంటిమి. రాజరాజు కన్యకను బలిమిని బట్టుటకై పచ్చనప్పు డాతని పైన్యమందున్న వీరముష్టులను మరియు నాతని యందలము మోయుచున్న వీరముష్టులను కావలెనని కొంత జాగుచేసిరట. అందుచేతనే కన్యకకు మరియు నామె ననుగమించిన కోమటులకు అగ్నిగుండముల జొచ్చుట కవకాళము చిక్కినది. వీరముష్టులాలసించనిచో రాజరాజు తొందరగా చేరుకొని కన్యకను చెరపబైడువాడే. ఈ తీరుగా వీరముష్టులు కోమటిజాతికి మేలొనర్చుట జేసి కోమటు లిప్పటికిని వారిని గౌరవించి భిక్ష మిడెదరు వీరముష్టు లధికముగా పాడెడు పాటలన్నియు కన్యకా సంబంధములు. అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు కూడ వీరముష్టుల దడవి

యున్నాడు. వీరముష్టుల జన్మప్రకారమును గూర్చి యొక వింత కథ చెప్పెదరు. తొల్లి వీరభద్రుడు దక్షిణవర్షంసము చేయునప్పు డాతని చెమటనుండి ఈ జాతివారు జన్మించిరట. వీరభద్ర, బిక్షుకు, విభూతిపిండాలవంటి గోత్రనామములు వీరి వీరికై ఎమును చెప్పక చెప్పుచున్నాఁ. వీరిలో కొందరు లింగధారులై జంగములుగా మారెదరు. వీరముష్టులకు గురువులు ఆరాధ్య బ్రాహ్మణులు పోచమ్మ, ముక్కలమ్మ, మారెమ్మవంటి దేవతల గూడ వీరు కొలిచెదరు.

వీరముష్టులందు కొందరు భక్తులు వీరకై వులొనర్చు (నారనములు గుచ్చు కొనుట, నాల్కలు తెగగోసికొనుట వంటి) భయంకరకార్యములుకూడ చేసెదరు. 'విభూతి పండ్లు' చేసి యమ్ముట బిచ్చమెత్తుట వీరి వృత్తులు. లింగధారులు దక్కతక్కినవారందరు మద్యమాంసము లారగింతురు. క్షృకర్మ వీరముష్టులకు పనికిరాదు. కనుక నొకప్పుడు సిక్కులవలె వీరముష్టులు కూడ వీరభటులుగా నుండిరని చెప్పవచ్చును. వీరముష్టుల స్త్రీలు చాప లల్లుట, పచ్చబొట్లు పొడుచుట వంటి పనులు చేసెదరు. బ్రాహ్మణులు, కోమటులు, జంగములు, బలిజలు వండిన యన్నము దప్ప నితరుల చేత వీరముష్టులు కూడు తినరు.

బవనీలు

వీరికే బైండ్ల, వంజాల యనియు పేరులున్నవి. బవనీలు కూడ తెలుగు దేశమంతటను కలరు. తెలంగాణమున గ్రామదేవతల కొలుపులు గొలుచుటకును, గత్తరి, పోటకము, వంటి రోగములు ఖచిరైదు మాంత్రికులగు బవనీలు ప్రసిద్ధిగన్నవారు. క్రీడాభిరామమున నేకవీరామహాదేవి యెదుట నిల్చి పరశురాముని కథలెల్ల ప్రౌఢి బాడిన బవనీలచక్రవర్తి. పశంస గలదు. ధూర్జటి తన శ్రీకాళహస్తీశ్వరేశతకమున బవనీలను దడవినాడు. పరశురాముని కథకే ఎల్లమ్మ కథయనియు కణకాకథ యనియు పేర్లు. ఈ కథాపరము లిదివరకే పేర్కొని యంటిని. తెలంగాణమున నిప్పటికిని వీరి యెల్లమ్మ పోచమ్మ వంటి కథలను చెప్పుచు బిచ్చమెత్తెదరు. వీరంకమ్మను గూడ కొల్పెదరనియు గౌడజాతులింగ్లలో పెద్ద దినము (చావు) నాడు మ్రుగ్గు లిడుదురనియు థర్సెటన్ పండితుడు వ్రాసి యున్నాడు. మాలవారి యిండ్లలో కొలుపులు గొలుచుట వండుగ దినములందు శుభాశుభకార్యములందు పూజాదికములు నెరపుట కూడ వీరికి పరిపాటి. వీరుకూడ

మూలలందొక జాతివారు. కొన్ని చోటలందు తెలగవారుకూడ పంజాల-బైండ్ల కాయకము చేయుదురు.

బైండ్లవారను పేరు వీరు వాయించెడు వాద్యమువలన వచ్చియుండును. వీరి వాద్యములకు జమిడికలని పేరు శిష్టులు వీనిని బవనిక లందురు. బవనికలు వాయించువారు బవనీలు-బైండ్లవారు. బవనికనే జమిడిక లేదా పంబ యందురు. బవనిక వాయించుటచే బవనీలు-బైండ్లవారై నటులే పంబ వాయించుటచే పంజాల వారైరి. కృష్ణా గుంటూరు ప్రాంతములందీ వాద్యములను జముకులందురు. వీని సహాయముతో చెప్పబడు కథలు జముకుల కథలై నవి. కులమువలన వాద్యమునకో లేదా వాద్యమువలన కులమునకో ఆయా పేరులు వచ్చియుండునని నా యూహ. బవనీలు వేరనియు పంజాలవారు వేరనియు డా. తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు గారి యభిప్రాయము. బవనీలు మాదిగలట. పంజాలవారు మూలలట!

జమిడికయనునది ధ్వన్యనుకరణ పదమని నా యూహము. జమిడిక లందొకటి వాయించునప్పుడు జమిడిక జమిడిక యని ధ్వనించును. బవనీ లెప్పుడును రెండు జమిడికలు వాయించుచు కథను చెప్పెదరు. పంకపాట బాడెడు వాని చెంత నుండునది చిన్న జమిడిక. ఇది కేవలము శ్రుతికై యుపయోగ పడును. టింగుటింగుమని తంత్రీధ్వని వెడలును. రెండింటి యాకార మొకే తీరుగా నుండును. చిన్న జమిడిక నిర్మాణ మిటులుండును. ఒక కట్టె సోలకు ఒకవైపున బిక్కి (మేక చర్మము క్రిందనుండు సన్నని పొరవంటి దాని) నతికించెదరు. రెండవ వైపు ఏమియు నుండదు. సోల కానుకొని యొక మూరెడు దండముండును. దండమునకు చివర భాగమున నొక జీవగట్టు యుండును. సోల లోవలినుండి బిక్కిమధ్య భాగమున కట్టబడిన తీగ యొకటి జీవగట్టుకు బిగించియుండును. ఆ తీగపై చేతితో వాయించిన టింగుటింగుమని మ్రోగు చుండును. పెద్ద జమిడిక సోల కట్టెతో చేయబడదు. ఇది ఇత్తడితో చాల పెద్దదిగా చేయబడును. చిన్న జమిడిక కన్న నిది కనీసము నాల్గింతలు పెద్దగా నుండును. దీనికి వాడబడు బిక్కి ఎద్దు, దున్న మున్నగు పెద్ద జంతువులది. మరియొక విశేష మేమన దీనికి తీగకు బదులుగా దొడ్డునరము నుపయోగింతురు. ఇత్తడి సోలను చంకలో నిరికించుకొని రెండవ చేతితో ఆ నరమును బదు ప్రేళ్ళ (విడిచిన పిడికిలితో) వాయించునప్పుడు డప్పు చప్పుడుకన్న భీకరముగా

ధ్వనించును. చిన్న పిల్లలా ధ్వనికి భయపడగలరు. శక్తులు, గ్రామ దేవతల కొలుపులు చేయునప్పుడు వీరతిరస్కారకార్యము తొనర్చుచు నీ వాద్యములు మ్రోగించుచు గుండె లదరునట్లు చేయుదురు. బాగుగా కల్లు సారాయి వంటి మత్తు పదార్థములను గ్రోలి కణకణలాదెడు కన్నులతో శక్తి ముందర గంతుడుచు గొఱ్ఱలను మేకలను గావు పట్టెదరు. గావుపట్టుట యనగా బలి పశువును నోటితో మెడ కొరికి చంపుట. వారీపని చేయుటలో సమర్థులు. బలిపశువు నెత్తురు గ్రోలి దాని ప్రేవులు దరించి దొబ్బులు నోట గరచికొని జమిడికెలు వాయించుచు వీథులు దిరుగునప్పు డత్యంతవీభత్సముగా నుండును. వారి వీభత్సకార్యముల కనుకూలముగా నీ జమిడికలు మ్రోగుచుండును. ఈ బవనీలే రాయలసీమలో పెద్ద దేవర కథను చెప్పెదరని కీ.శే. సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రాసియున్నారు. 1

వీరన్నల వారు

వీరికే ఒగ్గవారు (ఒగ్గోళ్ళు) అని మరియొక పేరు. వీరు కురుమజాతికి చెందినవారు. కురుమవాంకి వీరప్ప-వీరన్న ఆరాధ్యదైవతము. వీరన్న కొలుపులు గొలుచుట, వీరన్న కథలు చెప్పుటచే వీరికి వీరన్నలవారని పేరు వచ్చియుండును. కథలు చెప్పనప్పుడు గాని బిచ్చమెత్తునప్పుడు గాని వారు ఒగ్గు వాయించెదరు; కనుక వీరికి ఒగ్గువారని పేరు కలిగియుండును. ఒగ్గు వీరి ప్రత్యేకవాద్యము. ఇతర గాయకభిక్షుకు లెవ్వరు దీనిని వాడునట్లు లేదు. బుడుబుక్కలవా రుపయోగించెడు బుడబుక్క గూడ ఒగ్గువలెనే యుండును కాని చాల చిన్నదిగా నుండుటయే గాక భేదముండును, శివుని చేతిలో నుండెడు డమరుకమే తెలుగులో ఒగ్గనబడును. ఈ ఒగ్గు శబ్దము నిఘంటువుల కెక్కినట్లు లేదు. ఒగ్గుతో పాటు వీరు గొల్లనుద్దలవారుపయోగించెడు పెద్దదోళ్లు (వీరణములు) మరియు తప్పెటలు గూడ వాడెదరు. కాటమరాజు కథలో వీరన్న యొకడు కలడు. ఆ వీరన్నకును కురుమలు కొలిచెడు వీరన్నకును గల సంబంధ మెట్టిదో తెలియరాదు. గొల్లలకు పూర్వము గోధన ముండెడిదని చెప్పెదరు. కాటమరాజు కథకూడ అటులనే తెలుపుచున్నది. కాని ప్రస్తుతము గొల్లలకు ఆవులమంద లున్నట్లు కానరాదు. మేకలు మాత్రముండును. కురుమవారికి మేకలతో పాటు గొఱ్ఱలుకూడ నుండును. గొల్లలు గొఱ్ఱలను గాయట నీచముగా భావించెదరు. అందుకే గొల్ల వారికన్న కురుమలు తక్కువ జాతివారు. కురుమలకు కంబళ్ళు నేయుటగూడ వృత్తియే. గొల్లలు కంబళ్ళు నేయరు.

1. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర-పుట. 197.

వీరన్నలవారు లేక ఒగ్గువారు కురుమ లిండ్ల పౌరోహిత్యము నెరపెడఁ
కురుమలను యాచించి జీవించెదరు. వీరన్నలవారు కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ
చెప్పెదరు. మల్లికార్జున స్వామియే మల్లన్న, ఈకథనుగూర్చి ఇదివరకే తెలిసికొ
యుంటిమి. ఈ మల్లన్న కురుమవారికిలువేల్పు. కురుమలును వీరన్నల వారు
సాధారణముగా శైవులే. కాని తెలుగుదేశపు కురుమలకు లింగధారణము లేద
కర్ణాటకదేశమున మాత్రము లింగాయత కురుమలు వీరన్నలవారు కలర
కురుమలలో కొందరు వైష్ణవులు గూడ కలరు. కార్తికమాస మాసములంద
వీరన్న కొలుపులు, పూజలు జరుగును. పోచమ్మ మైసమ్మ వంటి దేవతలను
గూడ వీరు కొలుతురు. తెలంగాణము నీకురుమవారధికముగా నున్నారు. కొమిరె
మల్లన్న కథలో నాతడు కాపుబిడ్డ యని తెలిసికొంటిమి. వీరన్నలవా రాత
రెండవ భార్యయగు రత్నాంగియను బ్రాహ్మణీ సంతతివా రనుటచే బహుశ
ఈజాతివారు కాపులకు బ్రాహ్మణజాతులకు పుట్టినవారని భావింపవచ్చును.

గొల్ల సుద్దులు

కురుమవారికి వీరన్నలవా రెటులో గొల్ల వారికి గొల్లసుద్దులట్లు ప్రధానముగ
వీరు గొల్లలను యాచింతురు. కాటమరాజు కథ, కృష్ణలీలలు వంటి పాటలు ప్రచార
మొనరించెడువారు గొల్లసుద్దులే. అయ్యలరాజు నారాయణమాత్యుడు గూడ
గొల్లసుద్దుల నిటులే వర్ణించెను.

ఉ. కొమ్ములు వీరజాలు జిగి గుక్కెడు వ్రాతల కృష్ణలీలలం

గ్రమ్మ గుడార్లు వీరుడగు కాటమరాజు కథానులాపముల్

జమ్మిన వుస్తకాలు మువ్వటిడి కట్టు రుమాలలు న్నెజా

సొమ్ములు నామముల్ వెలయు సుద్దుల గొల్లలు వచ్చి రెంతయున్ 1

కాటమరాజునకు వతులు చేకూర్చుట యాదవులకు ప్రధానమైన వత్తున గంగకు
వేటయజ్ఞోనములు, పిడుకుకావించుట వంటి యాచారములు దొనకొండ, ఆలవల
పాడు మున్నగు చోటలందు దిప్పటికిని ఏతేట జరుగుచున్నట్టివే. థర్నెటన్ వండికు
డీగంగ పూజలు వీరులపూజలు పేర్కొనెను 2. కథావివరములు పెద్ద పెద్ద బిల్లిలపై
చిత్రింపబడియుండుట గొల్లసుద్దులవారి కథలందు గల విశేషము. పాండవుల
వారసు నొక తెలగజాతివారు (తెలంగాణములో) భారతకథలను చీరలపై

చిత్రంపబడిన పెద్దబొమ్మల సాయముతో ప్రజానీకమునకు పాడి వినిపించినటులే గొల్లసుద్దులు కూడ కృష్ణలీలలు మరియు కాటమరాజుకు సంబంధించిన బొమ్మలను ప్రదర్శించుచు కథలను చెప్పెదరు. పద్యమం దభివర్ణింపబడినటులే వీరు కొమ్మలను, వీరణములను వాయించెదరు. వీరణము పెద్దదోలు వంటిది. కొందరు శంఖముల గూడ నూడెదరు. గొల్లలు సాధారణముగా వైష్ణవులే. ఐనను వీరిలో కొందరు శైవులునుగూడ కలరు. సంఘమందు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యజాతుల కరువాత గొల్లలే యధికులు. రెడ్డి, వెలమజాతుల వారుకూడ గొల్లల యన్నము తినెదరు. గొల్లలుకూడ రెడ్డి (కాపు) వారి యన్నము తినెదరు. గొల్లలందు గూడ నెన్నియో తెగలున్నవి. వీరిలో నెఱ్ఱగొల్ల లందరి కన్న శ్రేష్ఠులు. గొల్లసుద్దులు ఎఱ్ఱగొల్లలే. తక్కిన జాతి స్త్రీలు వేసినటుల కాక ఈ జాతిస్త్రీలు పయటకొంగుల కుడివైపునకు వేసికొందురు. వీరిలో వైష్ణవము పుచ్చుకొనినవారికి వైష్ణవబ్రాహ్మణులు పొరోహిత్యము నెరపుదురు. ఒకప్పు డాలమందల పెంచినను ప్రస్తుతము గొల్లల ప్రధానవృత్తి మేకలను పెంచుటయే. గొల్లసుద్దులకు కూడ భిక్షవృత్తితో పాటు మేకలను పెంచుటయు కలదు. ఈ జాతి స్త్రీలయందు కొందరికి మాడుమనువున్నది. మరికొందరికి లేదు. ఓలి వంటి యాచారములు గూడ వీరిలో కలవు. పెండ్లిలో ప్రోలు పోయుట అవిరేణుల పూజించుట కూడ కలదు.

దాసరులు

దాసరులందరును వైష్ణవులు. వైష్ణవమున నున్న దాసభావమువలన నీ జాతి వారికి దాసరులను పేరు వచ్చియుండును. దాసరులందెన్నియో తెగలు కలవు. వీరశైవము వలెనే వీరవైష్ణవముగూడ సర్వవర్ణములవారి కాశ్రయ మిచ్చినది. నీచజాతులందు వైష్ణవము స్వీకరించి భిక్షులైనవారందరును దాసరులుగనే నీలవబడుదురు. బుక్కదాసరి, పాగదాసరి, దండెదాసరి, భాగవత-బుట్టదాసరి, చిన్నదాసరి, మాలదాసరివంటి తెగ లనేకము కలవు.

శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు మాలదాసరి నిట్లు వర్ణించెను.

సీ. నమ్మరైన తోల్క-బుసంబు పెంకియును వి, త్రడి శంఖచక్రకుండలము లమర
దిశెదారి కొమ్ము దోలై తియు జోడమ్ము, మెడమీది మొగలాకు గొడుగు దనర
మత్సాదరక్షయు మావు వెన్నెఱక గు, ట్టిన యోటి తివరి దండెయును మెఱయ
చిటితాళములు సంకవుటిక నొక్కొకమాటు, గతిరయంబున దాకి కలసి మొరయ

గీ. వలద వనమాల కంచేయు మలినతనువు
బట్టె తిరుమన్ను బెదరు గెంబుట్టుజూపు
బసువు బొటితోలు పల్లంబు నెనకమెనగ
వచ్చు నేవింప సురియాకు వైష్ణవుండు1.

దండెదానరులు మొదట వైష్ణవపీఠాధిపతుల యందలములు మోసెడు వారట. వీరి భక్తికి మెచ్చి కాంచీపీఠాధిపతులు దండమును, తాళములను, తంబురాను, శంఖమును, దివ్వెను ఇచ్చి భిక్షమెత్తు డనిరిట. అప్పటినుండి వీరు భూమిపై నచ్చటచ్చట దీపస్తంభమును నిలిపి ఒకరు శంఖమూద, మరయొకరు తంబురా మీట, ఇంకొకరు చిరుతలు వాయించుచు విష్ణుసంకీర్తన మొనర్చుచు గోవిందలు కొట్టుచు నాట్యమొనర్చుచు భిక్ష మెత్తెదరట. వీరి స్త్రీలు మాత్రము భిక్షమెత్తరు. పూసలు, దువ్వెనలు, అద్దములు అమ్ముచు తిరిగెదరు. ఒక్కొక్క సమయమున పురుషులు తమ భుజములపై కావడులు పెట్టుకొని వానియందు విష్ణువిగ్రహములు, సాలగ్రామములు, శంఖములు, తులసిపేరు లుంచికొని మోయుచు వాని నమ్ము చుండెదరు. ఇట్టి కావళ్ళను గూడ కాళికావళ్ళందురు. పూర్వము (ప్రయాణ సౌకర్యములు లేని దినములందు) కాళికి బోయెడు త్రెడ్డికులు వారివారి సామగ్రిని కావడులలో మోసికొని పోయెడువారు. కొందరు మనుష్యులకూడ కాళికావళ్ళ మోయుటకై ఏర్పడి యుండిరి. గంగాతీర్థమును కాళినుండి తెచ్చునప్పుడు కూడ కావళ్ళలో తెచ్చెడువారు. వీనికన్నింటికి కాళికావళ్ళని పేరు. బుట్టిదాసరి, మాలదాసరి కులములవారు దాసరు లందరిలో తక్కువవారుగా భావింప బడుదురు. బుట్టిదాసరులకే భాగవతులనియు పేరు, వీరి స్త్రీలు బుట్టలనుగూడ అల్లుటచే నీ పేరు వచ్చియుండును. పురుషులు స్త్రీవేషముతో కాళ్ళకు గజ్జెలు కట్టి తాళ మృదంగ ధ్వనులతో నాట్యమొనర్చుచు విష్ణుసంకీర్తనము చేయుదురు. గరుడాచలము ప్రహ్లాద, రామదాసు వంటి భాగవతములుకూడ వీరు ఆడుదురు.

మాలదాసరులనే మిత్తిరి దాసరులందురు. వీరే నిత్యులు. రేపాక (కరీంనగర మండలము)లో నున్న మిత్తిరిదాసరులు విప్రనారాయణ ప్రహ్లాద యక్షగానములు ప్రదర్శింతురు. కీర్తనలు పాడుచు భిక్షమెత్తెదరు. దాసరుల ముఖ్యవాద్యములు చిరుతలు, తంబురా, లేదా కిన్నెర, తాళములు, కాళ్ళగజ్జెలు. మిత్తిరి దాసరులలో మరియొక విశేషవాద్యమునకు గూడ ప్రచారము కలదు. తంబురా వంటిదే మూడు

నాల్గు తీగల దొక వాద్యముండును. దానిని భూమిపైనుంచి రెండుచేతులతో రెండు సన్నని పుల్లలతో తీగలపై వాయించెదరు. ఈ పుల్లలు మూరెడేసి పొడవుండును పట్టుకొనుచోట నొక చివరన చిన్న చిన్న గజ్జెల గుత్తులు వ్రేలాడగట్టి బడును. దీనిని కటి వాద్య మందురు. దానరు లందరును వైష్ణవులే కనుక వీరు పాడునట్టి కీర్తనము లన్నియు విష్ణుసంకీర్తనములుగా నుండును.

భిక్షమెత్తుటతో పాటు చేపలు పట్టుట, పావురముల బట్టుట, తాటిచాప లల్లుట, తాటి బుట్టి లల్లుట కూడ దానరుల కలవాటు. దానరులలో కొందరికి సాతానులు మరి కొందరికి వైష్ణవ బ్రాహ్మణులు గురువులు. దానరు లందరును మద్యమాంసము లారగింతురు. వీరు తమలో తమకు కలిగెడు జగదములను 'కుల వంచాయితీ' లో తీర్చుకొందురే కాని కోర్టుల కెక్కరు మారుమనువు వంటి యాచారము లున్నవి.

జంగములు

తెలంగాణమున వీరికే బుడిగె జంగములనియు పేరు కలదు. బుడిగె యనునది వీరు వాయించెడు వాద్యమునకు పేరు. శారదకాండ్రకు వంతపాట పాడెడు స్త్రీలు కాని పురుషులు కాని వాయించెడు బుట్టల వంటివే జంగముల బుడిగెలు. ఇవి కొంచెము చిన్నగా నుండుటయే కాక ఇత్తడి లేక కంచుతో చేయబడును. శారదకాండ్ర బుట్టలు కూడా ఆకారమున నుండెడు మట్టితో చేయబడు వాద్యములు. వాని నొక బెత్తైపు చట్రమున బిగించి ఒకవైపు చట్రమునకు తోలు బిగింతురు. రెండవవైపు కూడా మూతి అనాచ్ఛాదితముగా నుండును. దీనిని మెడకు వ్రేలాడ వేసికొన్న కడుపుపై నడ్డముగా నుండును. కుడిచేతి వ్రేళ్లతో చర్మము పై నను ఎడమ యరచేత అనాచ్ఛాదితముగా నున్న మూతి పై నను వాయించుట పరిపాటి. జంగముల వాద్యము కూడ ఇటులే యుండును కాని వీరు మట్టికూజాలకు బదులు కొంచెము చిన్నగా నుండు ఇత్తడి లేక కంచు కూజాలను వాడుదురు. ఇంతియ భేదము. జంగము లందరును శైవులు. వీరు చెప్పెడు కథలకు జంగం కథలని పేరు. జంగంకథల వరుస రగడకు సమీపముగా నుండును. జంగములు తొలుత కేవలము శైవసంబంధమగు కథలనే చెప్పెడు వారై నను రామరామ శైవేతరజంగంకథలను గూడ చెప్పుచున్నారు. దేశింగురాజు వంటి చారిత్రక గేయములు కొన్ని జంగంకథల వరుసలం దున్నట్టివే. విరాటపర్వము జంగంకథ. భగ్వాణ జంగంకథ, సిరియాళ జంగంకథ, దేవయాని జంగంకథ, వామనవిజయము

జంగంకథ, అంబరీషోపాఖ్యానము జంగంకథల వంటి కథలు వీరు చెప్పెదరు. వీరశైవమునకు తగిన యావేశము వీరికుండును కనుక జంగంకథలు గూడ నీ యావేశమునకు సరిపోవునట్టి వరుసలో నుండుటచే వీరు కథలు చెప్పనప్పు డుత్సాహజనకముగా నుండును.

శ్రీగో, పాలా, రాదా, లోలా, శిశ్రుజన, పరిపా, లా,

అగమ, లీలను, ధారస, పాలా, అగణిత, గుణజా, లా,

సాధారణముగా దీనిని రగడ భేదమని (అప్పకవి చెప్పిన నాలుగు మాత్రల నాటిస గణములని చెప్పినదానికి సమీపమున నుండుటచే) తలంచెదరు కాని చివరనున్న 'లా'గతి విచారించదు. అదికూడ ఒక గణమే. దానిని కూడ 'శ్రీత జన'యన్నంత సేపు పాడవలసినదే. అట్లు పాడిననే యది జంగంకథ యగును; జానపదగేయ మగును.

ధేనువకొండవారి జంగంకథలందు కథలు చెప్పెడు జంగముల వరసము కలదు. విరాటవర్ణము జంగంకథను కవి,

'భారత మొక కథ చేయుమనుచు నను ప్రార్థించగ జూచి

నే రచియింపగ బూనితి జంగమువారికి నువకృతిగా

నీటుగ విభూతిరేఖలు దీర్చియు నిల్వటంగీ త్తాడిగీ

వేటు రుమాలాలి పేటు పాగా ల్వలైవాటు లొసర దాల్చీ

జోడు గుమ్మెటల్ దట్టుచు వంతలు బాడుచు మరియొకడు

పోడిమిగా చేబూని సితారా భుజమున ధరియించి

గజ్జెలు మువ్వలు అందెలు వడముల మ్మలని మ్రోయగనూ

తరుణుక తక యని నాట్యము నల్పుచు దంబుర మీటుచునూ

సంగతిగా నట వారికెల్ల ప్రసంగ పూర్వకముగా

చెంగున దుముకుచు జంగంబులకును జీవనధన మనగా' రచించెనట.

జంగముల వేషములు వారువయోగించెడు వాద్యము లిందు చెప్పబడినవి. బుట్టలే-బుడిగేలే గుమ్మెటలను పేరుతో దీనిలో గాననగును.

జంగములన్నిజాతుల శైవులను యాచించి బ్రతికెదరు. ఆదిదముహూరకవి 'జంగాల పాలు దేవాంగుల విత్తంబు' అనుటచే ప్రధానముగా వీరు దేవాంగులను (శైవులగు సాలెవారిని) యాచించురని తెలియుచున్నది. తెలంగాణమందున్న బుడిగే జంగములు బలిజలను, పంచదాయకులాలవారిని, కోమటులను

యాచించెదరు. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యలింగ్లలో మాత్రమే తినెదరు. ఇతరు లింగ్లలో తినరు.

వీరుకాక, సాతానులు, హుక్కరులు, జోగులవారు, జక్కులవారు, బాలసంకు వారు, బుడబుక్కలవారు మున్నగు జాతులవారందరును జానపదభిక్షక గాయకులే. వారిని గూర్చి వాసిన గ్రంథవిస్తర మగును. ఈ జాతులవారందరును తమపొట్టి పోసికొనుటకై నను జానపదగేయములు పాడెదరు. వారి ముఖస్థమైయున్న జానపద పాహితీసంపద సంతటిని ఉద్ధరించి భద్రపరచుకొనుట శ్రేయస్కరము.

జానపద గేయముల వరుసలు

పద్యమునకన్న పదమే ముందు పుట్టినదను పండితుల నిర్ధారణముచేతను సంస్కృతవృత్తములు తెలుగు పొలమునకు దిగుమతి చేయబడక పూర్వము, వాగనుశాసనుని భారతరచనమునకు పూర్వము, గల తెలుగు శాసనములందు పదచ్ఛందములే యధికముగానుండుటచేతను, మన దేశీచ్ఛందోరీతులు పదములని తేలుచున్నది. తెలుగు సాహితీసౌధమునకు పునాదులైవ **ఈ దేశీ** ఛందోరీతులు ప్రాజ్ఞన్నయయుగమునుండి ఈ నాటివరకును వినబడుచునేయున్నవి. వీనిలో పీలై నవాని కొన్నింటిని సంస్కరించియో, ఉన్నవి యున్నట్లుగనో పండితులు గ్రహించి కవిత్వ లల్లిరి. లక్షణకారులు లక్ష్యలక్షణము లేర్పరచిరి. సంస్కృతము నుండి వచ్చిన అక్షరగణబద్ధవృత్తములకు భిన్నముగా నీదేశీయరచనారీతులన్నియు లయానుగుణమగు మాత్రాణబద్ధము లగుటచే నివి ద్రావిడభాషలన్నింటికి సమానమనియు తెలుగు దేశికవిశారీతుల నారయవలయునన్నచో తమిళ కర్ణాట భాషాచ్ఛందముల నారయవలయు ననియు కీ. శే. శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావు గారును! శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారును² తెలిపియున్నారు. శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు చాలవర కీ దేశీయకవిశారీతులను లక్ష్యలక్షణములతో నమన్వయించినారు.

‘పువ్వు పేరే జాజిపువ్వు, పురముపేరే అయోధ్య పురము దేవి పేరే సీతాదేవి’ వంటి పాటలు తమిళమందలి ‘ఒరూ ఉమోనై’ యను ఛందమునకు లక్ష్యము లనియు, ‘గుడు గుడు గుంచం గుండేరాగం, పాముల వట్టం వడగా రాగం’ వంటి పాటలు ‘కూరై మోనై’ యను ఛందమునకు లక్ష్యము లనియు,

౧ ‘లాలి శంకర సదా లాలిత కుమారా - లాలి పటు తాండవోత్తాస ఘనధీరా’

౨ ‘భూదేవి కూతుర్ని కొయిలారో - జనకుసీకూతుర్ని కోయిలారో’

౩ ‘వద్దన గూడదమ్మా వినవమ్మా - ఎఱ్ఱావు పాలు నుమ్మా’ వంటి పాటలు ‘తొడై’ ఛందమునకు లక్ష్యములనియు సూచించి యున్నారు.

1 ‘మాత్రాచ్ఛందస్సులు’ వ్యాస సంగ్రహము.

2 దక్షిణ దేశ భాషా సారవ్యవస్థలు - దేశీ.

ఈ మార్గముననే నేనును నడచి వైయాకరణులు చెప్పిన లక్షణముల కొలతలతో జానపదగేయములను కొలచుటకు యత్నించితిని. 'సువ్వి సువ్వి రామచంద్ర' యనునది తురగవల్లమునకును 'గుమ్మదేదే గోపి దేవి' యనునది కన్నడమందలి భామినీషట్పదకును, జంగంకథ లన్నియు హరిగతిరగడకును, 'హరిహరీ నారాయణాది నారాయణా' యను పదముల వరుస ద్వీరదగతిరగడకును, ఏలవదములు భోగషట్పదికిని, 'ధర్మరాజు జూదము' వంటివి మంజరీద్విపదకును 'గురికి బెత్తెడు దూర' మన్నట్లు సరిపోయినవి. పుత్రకామేష్టి పాట 'శ్రీరామచంద్రుల చిత్తకమలమందు నిలిపి, ప్రేమతో నన్నుతించిరి రామ గీతలు' అను పాటను కొలది మార్పులతో కర్ణాటభోగషట్పదికి సగము భాగముగా చెప్పుకొనవచ్చును. ఇరువది మాత్రలున్నచో భోగషట్పదికి సగముగను. అర్థభోగషట్పదియని క్రొత్త పేరిడవలయును. ఇటులే 'సీత శుభగోష్ఠి' పాటను కర్ణాట వార్షికషట్పదికి సమీపమున నుంచవచ్చును. అప్పుడు దీనిని వంచపాద యనవలసివచ్చును. శతకంతరామాయణము వరుస 'శ్రీమహా దేవుండు జగదేకవీరుండు' అనునది 'కరమొప్పు పంచలము గణపతుష్టయముచే' నొప్పురుచుండుట వలన ద్వీరదగతి యనియో కర్ణాటక లలిత యనియో భావింపవచ్చును. కొమిరెల్లి మల్లన్న కథ 'శ్రీ గణేశ నిన్ను నాడు చిత్తమందు దలతునయ్య' పాటను తురగవల్లనముగను సరిపుచ్చవచ్చును. ఇంకను కన్నడ, తెలుగు భందములే కొలత వైవిధ్యముగలవి యొక తీరుగను పోలికలున్నవి, రెండు భాషలందును పేరుపేరు పేరులతోడను గానుపించినవి. ఉదాహరణమునకై కన్నడమందలి మందానిలమునకు అప్పకవి చెప్పిన మధురగతిరగడయును, కర్ణాటక భందో వతంసమునకు తెలుగు చతుష్పదయును, కన్నడ కుసుమషట్పదకు తెలుగు షట్పదయును, కన్నడమందలి లలితకు తెలుగు ద్వీరదగతిరగడయు, కన్నడ భోగషట్పదికి తెలుగు హయప్రచారరగడయును, కన్నడ భామినీషట్పదకు తెలుగు వృషభగతి రగడయును చేరువగా నగువడినవి. వీనినన్నింటిని సమన్వయించుకొని తెలుగు జానపదగేయములే రగడకో, షట్పదికో, తరువోజకో, అక్కరకో, 'దగ్గరగా' 'చేరుగా' 'వలెనే' యున్నవని తలచితిని. మరియొకప్పుడు లక్షణకారులు చెప్పిన ఏదోయొక భందమునకు గీతములు 'భేదము' లనియు నిర్ధారించుకొంటిని.

ఇంకను వాని భందోవిషయములు ఇదమిశ్రముగా తేల్చికొనుటకు ప్రతి పాటకు గణవిభజనము చేసి ఆయా పాటలందు ఒక్కొక్క చరణమున కిన్ని

మాత్రల గణము లిన్ని యుండునని తేల్చుకొంటిని. ఉదాహరణమునకై కొన్ని పాటలను గణవిభజన చేసి చూతము.

ఊర్విశాదేవి నిద్ర

‘శ్రీరామ, భూపాలుడూ, పట్టాభి, షేకుడై, కొలువుండగా’ ఇటులే ప్రతిచరణమున 5+7+5+5+7 మాత్రల గణము లుండును. ప్రథమ చతుర్థ గణములందు యతి గలదు. అచ్చటచ్చట ప్రాసయతులున్నవి. ఐదు మాత్రల గణములు ఇంద్ర గణములు; ఏడు మాత్రల గణములు చంద్రగణములు. పై చరణమందున్న గణములు. తగణము, తగ గణము, తగణము, రగణము, సవగణము. దీనినే ఇంకొక తీరుగా విభజింప వచ్చును.

శ్రీరామ, భూపాలు, డూ, పట్టాభి, షేకుడై, కొలువుండ, గా.
తగణము+తగణము+గురువు+తగణము+రగణము+సలమ+గురువు.

లంకాయాగము పాట

శ్రీరామ, రముపతీ, సీతబలి, పించుకొని, కోరిపే, గము నడువ, గా
ప్రతిపాదమున ఐదేసి మాత్రలవి ఆరు గణములు పైన నొక గురువు కలవు.

చిలుక ముగ్గు పాట

శ్రీకరం, బగుచున్న, శ్రీలక్ష్మి, తలసి
ప్రతిచరణమున 5+5+5+5 మాత్రల గణము లున్నవి.

తీర్థనాథు చరిత్ర పదము

హరిహరీ, నారాయ, ణది నా, రాయణ, కరుణించి, మమ్మేలు, కమలలో, చనుడా
ప్రతి చరణమున ఐదేసి మాత్రలవి ఏడు గణములును చివరన నాల్గు మాత్రల గణమును కలవు చివరి గణమును రెండు సూర్యగణములుగా పెంచుకొన్నచో నిది సీసపద్యపాదమగును. ఇది తరువోజుకు గూడ సమీపముననే యున్నది. కొన్ని పాటలను సంస్కృతవృత్తములతో గూడ నంట గట్ట వచ్చును. ఉదాహరణమునకై యొకపాట.

శ్రీశైల భ్రమరాంబాష్టకము

‘రవిసుధాకర వహ్నిలోచని, రత్నకుండల భూషణీ’ యని పాగిపోయినది. అప్పకవి తరళలక్షణ మిట్లు పేర్కొనెను.

‘వలుకుచో దరిళంబు లందుల, భాను విశ్రమ వర్తతిన్

గలియ నత్ర నజాగముల్, సమకట్టి చెప్పుదు రుత్తముల్’¹.

ఈ విధముగా ఒక్కొక్క పాటను పట్టుకొని ప్రాకులాడి ఒక్కొక్క చందమనియో లేదా ఒక్కొక్క చందమునకు దగ్గరగా నున్నదనియో, లేదా కొంది మార్పుతో నీచంద మగుననియో చెప్పవచ్చును. జానపదగీతములన్నవి పదులా వందలా? వేలు లక్షలు దాటిపోవుచున్నవి గదా! లక్షల కొంది గేయముల సీతీరుగా విభజించిన కొన్నికొన్ని గేయముల చందము లొకదానిలో నొకటి కలిసిపోవు ననుకొన్నను కొన్నివేల సంఖ్యలలో చందఃప్రస్తారములు చేయవలసి వచ్చును. కనుక జానపదగేయముల రీతులను కనుగొనుటకిది సరియైన మార్గము కాదు. కాని మన లక్షణకారులు చెప్పిన చందోలక్షణముల గతి యేమిటందురా? 'సంస్కృతప్రాకృతభాషాపండితులు దేశభాషాసాహితీరీతులను గనిపట్టి వానిని సంస్కృతప్రాకృతభాషాసాహితీ రీతులతో సమన్వయించి దేశభాషలకు లక్షణము భేర్పరుప దొడంగిరి! యను కోరాడవారి వాక్యమును చందమునకు గూడ నన్వయించుకొని జానపదగేయములందలి కొన్ని రీతులను మాత్రమే దేశికపులు తమ చేతనైనవాని చేపట్టి దేశిచందములుగా మలచుకొని రచనము లొనర్పరనియు, వానికే విన్నకోట పెద్దననుండి అప్పకవిచరకును గల లాక్షణికులు లక్షణము లేర్పరచిరనియు భావించిన సమంజసముగా నుండును. ఇంతకు పూర్వమెప్పుడో భరతాదులు కొన్ని దేశీయగానములకు లక్షణము లేర్పరచిరి. మార్గ, దేశి యని సంగీతమును రెండు తెగలుగా విభజించినప్పుడు భరతుడు, మతంగుడు, శార్ఙ్గదేవుడు మున్నగువారు దేశిగానమున నెన్నియో తీరుల పాటలను పేర్చానిరి. తెలుగువారి ఏలవడ మా సంగీతజ్ఞుల కెంతగా నచ్చినదో కాని వారందరు ఏలవడములనుగూర్చి విశేషముగా వ్రాసిరి. మన జాజరపాటలు చర్పరీగీతములై సంస్కృతకపుల కావ్యములకు గూడ నెక్కినవి. జానపదుల కవితాగానరీతుల కలిగిన నా సంస్కృత కవిపండితులు చూపిన యాదరము తరువాత కలిగిన యుత్సాహముచే ఆంధ్రవిషయంబున చాళుక్య రాజులు దేశికవితను బుట్టించి యుండురు.

కనుక దేశికవితలకు మూలములై, సంస్కృత లాక్షణికులు, కీర్తి. శ. ప్రథమశతాబ్ది నాటికే సంస్కరించి గీర్వాణ మలవరచుట కుత్సాహము పురికొల్పి నట్టివైన జానపదగేయముల చందోరీతులను వేలకొందిగా గణవిభజన చేసిగాని, లాక్షణికు లేర్పరచిన కొందిపాటి కొలత బ్రద్ధల చే గాని, ఇదమిత్యమని

తేల్చజాలము. నిజము విచారించినచో జానపదుల ప్రాకృత హృదయములనుండి ఇన్ని తీరుల ఛందములలో నిన్ని గేయములు వెడలునా? వారెన్ని పాటలు పాడినను, వారెట్టి మనోభావముల వెలార్చినను (ఆవి లక్షలసంఖ్యలైనను) వ్రేళ్ళవై లెక్కింపదగు కొన్ని వరుసలలో మాత్రమే వెడలివనియే నాభావము. జానపదులు కష్టించి పనిచేయునప్పుడుగాని, ఆనందపారవశ్యమున పాడి చిందులు ద్రొక్కినప్పుడు గాని, శోకభారము వెలార్చునప్పుడు గాని, వారి హృదయములు స్పందించిన రీతు లొకకొన్నియే. జానపదుల గేయరీతులను కనుగొనుట కత్యంతమైన సులభ మార్గము జానపదగేయోత్పత్తికి గల కారణము నారయుటే. ప్రథమప్రకరణమున నావిషయమై విపులముగా చర్చించియుంటిమి. ఆది మానవుడు సంతోషపారవశ్యమున చిందులు ద్రొక్కినప్పుడు ముద్రితములైన పదాంకములందే గేయముల రీతులును గలవు. కవిత్వారంభ దశ, నాట్యారంభ దశ, సంగీతారంభ దశ, అచ్చోటనే గలదు. స్పష్టాస్పష్టములగు నా యంతముల నూహించి 'జానపదగేయములు మూడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు, ఏడు, యెనిమిది, అప్పత్తములలో నడచును' అని యొక ప్రమాణ మేర్పరచుకొన్న నెన్ని లక్షల గేయములనైన నీ సూత్రమున బంధింపవచ్చును. ఈ సూత్రముతోడనే జానపద గేయముల పరుసలను కొన్నింటిని వివరించెదను.

గేయములు పాడుకొనుటకుకు, పద్యములు చదువుకొనుటకును ఉద్దేశింప బడినవి. ఈ రెంటికీని నాలుగు, ఆరు, లేదా ఎనిమిది చరణము లుండును. గేయముల చరణములకు 'చరణము' లను పేరును పద్యముల చరణములకు 'పాదము' లను పేరును రూఢియైనవి. పద్యపాదము గణములచే కూర్పబడినటులే పాటల చరణములు. అప్పత్తములచే కూర్పబడును. గణములు గురులఘువుల విశిష్టమగు కూర్పులు. గురువులకు రెండు మాత్రలు, లఘువున కేకమాత్రయని పద్య గణములందు నియమము. గణములకు గల గురులఘువుల క్రమముగూడ నిర్ణీతమై యుండుటచే ఒక్కొక్క గణమున కొక్కొక్క విశిష్టమగు నడక-గతి కలదు. పద్యపాదము విశిష్టములగు గణముల ప్రత్యేకమైన కూడలి యగుటచే మొత్తము మీద దానికి (పద్యమునకు) గూడ ప్రత్యేకమగు నడక సమకూడును. గణము లన్నియును సమానకాలప్రమాణము గలవి కాకుండుటచేత పద్యపాదమందలి ఒక్క గణము మారినను పాదముయొక్క గతివిన్యాసము మారిపోయినట్లు గోచరించును. పాటలయొక్క చరణముల నిర్మాణము పద్యపాదములకన్న చాల సరళముగా నుండును. ఒక చరణమునందలి యావృత్తము లన్నియు కాల

ప్రమాణములో సమానముగా నుండును. ఒక ఆవృత్తములోని మొత్తము మాత్రం సంఖ్య నిర్ణీతమే యైనను, వాని గురులమువుల క్రమము మాత్ర మొక్కటే కానక్కరలేదు. పాటలో 'ర' గణమైనను 'త' గణమైనను ఒకే కాల ప్రమాణము (అనగా ఐదు మాత్రల కాలము) గలవగుటచే ఒకదానికి మారుగ నిలకొకటి వాడవచ్చును.

గణములందలి యక్షరములకు విలువు గీతలును చంద్రవంకలును చిహ్నములుగా వాడినట్లు ఆవృత్తములందలి మాత్రలకు త, క, కి, ట యను అక్షరములను లాక్షణికులు చిహ్నములుగా వాడెదరు ఈనాలుగక్షరములును ఒక మాత్ర కాలమునే సూచించును పాటయొక్క గతిలో రెండేసి మాత్రల చేరిక స్ఫురించినచో 'తక' యను రెంటిని గాని, 'కిట' యను రెంటిని గాని కలిపి యుచ్చరించి ఆ చేరికను సూచించుట సంప్రదాయమై ఖీయినది. మూడేసి మాత్రల చేరిక స్ఫురించినచో, నద్దాని 'తకిట' యను మూడక్షరములచే సూచింతురు.

1	2	3	4	5	6	7	8
సువ్వి, రామ, చంద్ర, నువ్వి.	సువ్వి.	కీర్తి,	సాంద్ర, సువ్వి,				
9	10	11	12	13	14	15	15
సువ్వి, పీ,	తమ్మ,	మాకు,	కుభము,	లి,	మ్మా,	*	

అనుకొట్టుముల పాట మూడేసి మాత్రల ఆవృత్తములతో నడచునట్టిది. అనగా 'తకిట', 'తకిట' యని నడచునన్నమాట. ఇట్టి తకిట, తకిట యను మూడు మాత్రల (మాత్రలనుటకు మారు 'అక్షరము' లనుట సంగీతపరిభాషాసంప్రదాయము.) ఆవృత్తములు పైన పేర్కొన్న కొట్టుముల పాటకు చరణమునకు పదునారుండును. చరణము వ్రాయునప్పుడు పెన వ్రాసినటుల రెండు భాగములుగా వ్రాయుట సంప్రదాయము. రెండు భాగములకును యతులును ప్రాసములును పత్యములందు వలెనే యుండును. చరణములందు చివరనున్న మూడవృత్తములందు సంగీతాక్షరములు (అనగా మాత్రలు) మూడేసి యున్నప్పటికిని (భాషాక్షరములు అనగా) సాహిత్యాక్షరములు మాత్రము రెండింటిలో ఒక్కొక్కటి యుండి మూడవదానిలో నేమియులేకుండబోయినవి. సాహిత్యాక్షరములెట్లున్నను ఈమూడు ఆవృత్తములను తొమ్మిది మాత్రలకాలము పొడితీరవలసినదే. సాధారణముగా నొక్కొక్క మాత్రకు ఒక్కొక్క స్వరము తగిలి యుండును. ఈ సంగతినే 'తొలిరోజుల పాటలలో అక్షరస్వరములుండు' ననియు చెప్పవచ్చును. 'తకిట' యను త్రిశ్రగతిలో నడచెడు పాటలు జానపదగేయములందనేకములు గలవు.

౩. దానినీత దాగిలిమూతలు, సీత ముద్రికలు, శ్రీరామహనసపూజ, తులసీదళములు, సువ్వలలు, మేలుకొలుపులు, ("కేశవయని నిన్ను వాసగ భక్తు"లనునది) వరదరాజు పెండ్లిపాట, కామేశ్వరిపాట, సుభద్ర కల, వంటి పాటలన్నియు త్రిశ్రగతియందే నడచినవి.

కోలాటపు పాటలు నాలుగు నాలుగు మాత్రల యావృత్తము లెనిమిది గల పరజములతో నుండును. పాల్కురికి సోమనాథుడు 'కోలాట గొడియలు' అని కోలాటకు సంబంధించిన వస్తుసామగ్రిని సూచించినాడు. తక్కిన నృత్య విలాసములను వర్ణించినంత వివరముగా కోలాటను వర్ణింపకుండుట కోలాట సోమనాథుని యనంతరముననే చక్కగా వృద్ధినంది యుండునని భావింపవలెను. కాని అన్నమయ్య రచించిన సంకీర్తనములలో ననేకములగు కోలాటపాట లుండుటచే 16 వ శతాబ్దమునాటికి కోలాటలు తెలుగునాట విరివిగా వ్యాపించి యుండునని చెప్పవలెను. మచ్చున కన్నమయ్యగారి కోలాట పాట యొకటి.

1 2 3 4 5 6 7 8
వట్టి వలపు, చల్లకు, విష్ణు మూరి, తీ నీవు, వెట్టిదీర, మాటలాడు, విష్ణు మూరి, తీ, దీనిలో నెనిమిది యావృత్తములు సూచింపబడినవి. ప్రతి యావృత్తమునకును నాలుగేసి మాత్రలు కలవు. సాహిత్యాక్షరములు మాత్రము నాలుగు కావని చెప్ప నవసరము లేదుకదా. 'వట్టి వలపు' 'చల్లకు' 'తీ' ఈ మూడావృత్తములందున్న సాహిత్యాక్షరముల నన్నింటినిగూడ 'కిటతక'యను నాలుగు మాత్రల కాలమందే కుదించి పాడవలెను. ఈరీతిగా పాడినప్పు డీకోలాట పాట, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక, కిటతక. కిటతక, యని నడచును. నేటికిని కోలాట పాటలును, తెలంగాణమందు వినబడు జాజిరి పాటలును ఈగతితోడనే, అనగా నాలుగు మాత్రల యావృత్తములతో (చతురశ్రగతి)నడచును. సీత నత్తవారింటి కంపుట, సీత నమ్మర్త, సీతాదేవి వామనగుంటలాట, కుశలవకుచ్చల కథ, పిల్లల పాటలు, తలుపు దగ్గర పాటలు (నందిరాజువారు సుమారు 40 పాటలిట్టివి ముద్రించిరి) బొబ్బిలి కథ, దేశింగు రాజు కథ, గొబ్బియళ్ళో పాటలు, లక్ష్మీదేవి సొగటాలు, పారుజాత పల్లవి, జాజిర పాటలు, కోలాటపాటలు మున్నగునవి సాధారణముగా చతురశ్ర గతి (కిటతక)తో నడచెడు పాటలు.

ఐదేసి మాత్రం యావృత్తముల నడకను ఖండగతి యందురు. ఐదు మాత్రం నొకదానితో నొకటి ప్రత్యేకపు చేరికలేక వేరువేరుగా పలుకుచు ఐదేసి మాత్రం నొక్క కూడలిగా పలుకువలసినచో దీని గతిని'కిట తకిట, కిట తకిట'

యని సూచింతుము. ఐదు మాత్రలను 2 + 3, 3 + 2 మాత్రలుగా కూడ సూచింపవచ్చును. ఈ రెండు గతులను 'తక తకిట' యనియును 'తకిట తక' యనియును సూచింతుము. ఖండగతి యావృత్తములు ఈ రెండు విధములం దేవిధముచేనైనను, లేదా కిటతకిట యని ఐదు మాత్రల కూడలులవలెనైనను సూచింప వచ్చును. నన్నయ్యకు పూర్వపు దేశి కవిత్వో,

పట్టంబు గట్టిన ప్రథమంబు నేణు

ఐల గర్వ మొప్పగ బైలేచి సేన'యను చరణము వంటివి నాలుగేసి గల తరువోజులు విరివిగా వాడుకలో నుండెను. యత్రిప్రాస లమరింపజేసి చాళుక్య రాజులు వీనికి శాసన రచనమును బహుళః సభాగౌరవమును కూడ కలిగించిరి. కాని సుదీర్ఘములై (8 ఆవృత్తములు గలిగి)న నాలుగేసి చరణముల ఈరచనలు దేశిరచయితల కంతగా రుచించినట్లు లేదు. మార్గకవులు కూడ వీని వచ్చుటవృఢ వాదినను వీనినే కొంచెము మార్చి నిర్మించిన సీసపద్యములనే ఎక్కువగా నభిసూనించిరి. తరువోజు చరణములందలి చివరి రెండావృత్తములను సూర్య గణములుగా మార్చినచో సీసపద్యపు నాలుగు పాదము లేర్పడును. ఎత్తుగీతి ఈ నాలుగు పాదములను భరించును. ఈరకపు సీసములు నన్నయ్యకు పూర్వమే యేర్పడినవి. తరువోజు చరణములో నాలుగు, ఎనిమిది సంఖ్యగల యావృత్తములను సూర్యగణములుగా మార్చి చరణపు రెండు భాగములకును ప్రాసముల నమర్చినచో ద్విపదలు సిద్ధమగును. ఈ మార్పు పాల్కురికి సోమనాథుడు చేయుటవలననే మౌ పిడుపర్తి బసవన చెప్పిన ధూర్తనింద సోమనాథునకు వచ్చినది. నిజ మేదియైనను, పాల్కురికి వరకును, పండితకవులు ద్విపదలను వాడకపోవుటచే, ద్విపదలకు తెలుగునాట నాతని పిమ్మటనే ప్రచారము వచ్చినట్లు తెలిసికొనవచ్చును. క్రీడాభిరామకాలమునకు పీరానీకముం బాడు ద్విపదప్రబంధములు వ్యాప్తిగాంచెను. ఇవి వాస్తవముగా లక్షణయంతములైన ద్విపదలందే (రంగనాథ రామాయణము వలె) ఉండెనో లేదా మాతపురాణము, మాహారమృకథ వంటి దేశికావ్యములవలె, ఐదు మాత్రల ఆవృత్తములు నాలుగేసి గల పాదములతో రోకటిపాటలవలె నుండెనో చెప్పట కాధారములు లేవు.

విన్నకోట పెద్దనగారి 'తలకొని దగఁ బ్రాలు దంపెడి చోటఁ దరుణులచే పొంపు దనరుఁ దర్వోజు' యను మాటచే తరువోజులు రోకటి పాటలుగా వ్యాప్తియందుండెడివని తెలియవచ్చును. ఈనాడు వినబడు రోకటిపాటలు రెండేసి నాలుగేసి చరణములతోడను, ఖండగతిలో నాలుగేసి యావృత్తముల తోడను.

గాగుచుంటనుబట్టి తరువోజలేమంజరీ ద్విపదలని కొందరు పేర్కొనుచున్న-
 రోకటి పాటలకు మూలములు కాబోలు ననిపించును. మాహారమ్మ కథ, మాక
 పురాణము, సుభద్రాకల్యాణము వంటి కథాకావ్యములును రోకటిపాటలట్లు
 పాడునట్టివే. వీనిలో నాలు గావృత్తముల పాదము లుండును. ఇవి 'కిటతకిట'
 యను ఖండగతిలో నడచును. శ్రీలపాట లధికముగా ఖండగతిలో నడుచునట్టివే.
 ౩దా॥ సంక్షేపరామాయణము, గోవింద నామాలు, కౌసల్య వేదికృ, శ్రీరామ
 పండములు, సీతాకల్యాణము, రాఘవకల్యాణము, రాములవారి అలుక, సీత
 అప్పగింతల పాట, సీత వసంతము, సీతామృదారి అలుక, సీత గడియ, ఋషుల
 ఆశ్రమము, కోవెల రాయబారము, సీతాదేవి యానవాలు, సీత చెర, లంకాయాగము,
 సేతు మాహాత్యము, గుహభరతుల అగ్నిప్రవేశము, శ్రీరామ పట్టాభిషేకము,
 సీత సురటి, లక్ష్మణదేవర నవ్వు. ఊర్విశాదేవి నిద్ర, సీత శుభ గోష్ఠి, సీత
 మేలుకొలుపు, కుశలపుల యుద్ధము, చెంచీతపాట, తుమ్మెదపాటలు, ఉయ్యాలా,
 చిలుకా పాటలు, విసురురాయి, అవిరేణి, జోలపాటలు, ధర్మరాజు జూదము,
 కళిరేఖ పెండ్లి, శాంతాకల్యాణము, విశ్వరూపము, మున్నగు పాటలన్నియు
 ఖండగతిలో నడచునట్టివే.

మూడు, నాలుగు, ఐదు తరువాత నారు మాత్రల అవృత్తముల పాటలు
 లెక్కకు వచ్చును ఇవి $3 \times 2 = 6$ మాత్రల గతిలో నడచును. కనుక సీ
 పాటలను త్రిశ్రగతి పాటలుగనే చెప్పుకొనవచ్చును. కాని ఒక్కొక్కప్పుడు
 6 మాత్రల ఆ వృత్తములు $2 + 4$ మాత్రలతో 'తక కిటతక' యని నడువ
 వచ్చును. ఏలపదము లీవరుసలోనే నడచును. ఏలలకు చిన తిరుమలాచార్యులు
 తమ 'సంకీర్తన లక్షణము'న చెప్పిన

'నాయకాహ్వనపూర్వమై నయము గలిగి, మేచ్చ పరిభాష దగి రాగమితమైన
 యేల పాట వదంబునా ఏలఁ జెలంగు, మహిత నాయక సంబుద్ధి మద్యమగుచు'¹ అను
 లక్షణము నిర్వచనప్రాయమైనదికాదు. ఈ లక్షణమునకు తోడుగా 'నాలుగు 'తక
 కిటతక' అవృత్తముల పాదములు మూడేసి కలిగినది' యని చెప్పుకున్నచో ఏల
 లక్షణము తెలియరాదు. ఈ క్లిష్టతయే కీ.శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు 'అపా
 రావోయి ముద్దులకుస్సా రావోయి'యను పాటను ఏలయని చెప్పిన పొరపాటునకు
 కారణమై యుండును. శాస్త్రిగారు తమ రేడియో ప్రసంగమున చెప్పిన 'సీపూ
 నేనూ గూడీ' యన్న పాట ఏలపాట కాదు.

మూడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు ఆవృత్తముల పాటల తరువాత వచ్చునవి ఏడుమాత్రల ఆవృత్తముల పాటలు. ఇవి మిశ్రగతిలో నడచును. ఏడుమాత్రలను (3 + 4) తకిట కిటతక గను, (4 + 3) కిటతక తకిట గను చెప్పుకొన వచ్చును. కాని 'తకిట కిటతక' ఆవృత్తములే సారధాణము. గుమ్మడు పాట, 'మేలుకొనవే చంద్రశేఖర మేలుకొనవే ఇంద్రవందిత' యను మేలుకొలుపును మిశ్రగతిలో నడచునట్టివే (తాళపు దెబ్బలను వేయునప్పుడు 'త' మీదను 'కి' మీదను దెబ్బవేయుట పరిపాటి. 'తకిట కిటతక'లు పాటతోపాటు తిరుగునప్పుడు రెండేసి దెబ్బలు సమకాలాంతరములో పడుచుండును) ముత్యాల సరములు గూడ మిశ్రగతిలో నడచు పాటలే.

ఏని తరువాత పేర్కొనదగినవి ఎనిమిది మాత్రల ఆవృత్తముల పాటలు. 'బాలక్రిడ' లను స్త్రీలకథాగేయము నాలుగేసి ఎనిమిది ఆవృత్తముల పాదములు రెండుగల పాట. మొదటి భాగములో నాలుగు 'కిటతక కిటతక' ఆవృత్తములకు నిండుగా సాహిత్యాక్షరము లుండవు. కాని రెండవభాగమున నుండును. కనుక తొలిభాగము మెల్లగను మలి భాగము త్వరితముగను సాగినట్లు స్ఫురించును. 'అదిగో భద్రాద్రి గౌతమి' యనుపాట ఇట్టిదే.

'దేశి గేయములు మూడు, నాలుగు, ఐదు, ఆరు, ఏడు, ఎనిమిది ఆవృత్తములతో నడచు' నన్న వాక్యము వాని చందస్సును చక్కగా వివరించు లక్షణము. ఆన్నమయ్య సంకీర్తనములందు (7 మాత్రల ఆవృత్తముల) మిశ్రగతి సంకీర్తనములు చిక్కలేదు. పైన పేర్కొన్న వివరణము కేవలము సరళములగు తొలి దినముల కీర్తనములకే వర్తించును. రానురాను పాట లనువల్లవిని బెంచుకొని క్లిష్టములై పోయినవి. కందుకూరి రుద్రకవి (1568) 'సుగ్రీవ విజయము'లో దరువులు లేవు. క్రీ.శ. 1693-1673 వరకు తంజావూరును పాలించిన విజయరాఘవ నాయకుడు తన 'విప్రనారాయణ చరిత్రము'లో ద్రుతగతిలో సాగిపోవు

'నెర పీట, మీరంగ, నిచకాది, నాకుండు,

గురిదొరల్, గొలువంగ, గొలుపునకు, చెప్పన్' 1 వంటి దరువులను వాడినాడు.

దరువులనునవి గానముమీద గాక నడకమీద ప్రాధాన్యముంచి నడపిన ఆవృత్తములు. పదములు చతురశ్ర వంటి ఏగతిలో సాగినను, రాగము స్వరములతో కూడి నెమ్మదిగా సాగును. (క్షేత్రయ పదములు విన్నవారి కిది

1. విప్రనారాయణ చరిత్ర, పుట. 14.

యనుభవసిద్ధమే.) కాని దరువు లట్టి చతురశ్రగతిలో నడచినను స్వరములకు గల కాలప్రమాణమును కుంచిచి మాత్రల మీదనే నొక్కుచు త్వరితముగా నడచును. ఈ నడక నృత్యముచేయుట కనుకూలమైనది కనుక దఱువనునది. బృహద్దేశి వంటి సంగీతశాస్త్రము లెట్లు చెప్పినను, యక్షగాన నాటకములలో నృత్యానుకూలతకొరకు ప్రవేశించిన దనవచ్చును. అందువలననే కాబోలు విజయ రాఘవనాయకుడు రచించిన దరువులకు కొన్నింటికి రాగనిర్దేశమే కనబడదు. ఈ దరువులకు గాని, 'నొండి నాటకము' వంటి వీధినాటకములలో ప్రవేశించిన దరువులకుగాని, వలు పాదములున్నను పల్లవి యనునది లేదు. దరువులు తెలుగు నాటకములోనికి తమిళనాటకసంప్రదాయమునుండి ప్రవేశించినట్లు కనబడు చున్నవి. తొలుత తమిళములో రచింపబడి తెలుగులోనికి వచ్చిన నొండి! నాటకములో పదములును కీర్తనములును లేవు. దానియందున్న దరువు లన్నియు పల్లవి లేనట్టివే. ఒక్కొక్కటి ముప్పది పంక్తులుకూడ సాగినది. కనుక దరువులు నాట్యానుకూలరచన లనవచ్చును. కేరళదేశమున కథకళి నాట్యప్రధాన ప్రదర్శనములు ప్రబలమగుటతో తమిళనాటకము గూడ నాట్యప్రధానమైనది కాబోలు.

దరువులు కాలక్రమమున చరణముల రూపాంతరము లై పోయినవి. చరణములు రాగప్రధానములు. దరువులు గతిప్రధానములు. అంతియ భేదము. రామదాసు(క్రీ.శ. 1675) కీర్తనములందలి చరణములు దరువులే యనవచ్చును. వీనిలో సాహిత్యాక్షరములు నిండుగా నుండును. కనుక మద్దెల వాద్యములో దరువునకు ఘాత లెక్కువ. ఎక్కువ ఘాతలు నృత్యమం దడుగులువేయుట నెక్కువచేయును. కనుక తెలుగు వీధినాటకములలో దరువు లెక్కువగా ప్రవేశించినవి. అవి యంతటితో నాగలేదు. కందపద్యములో ప్రవేశించి కందార్థదరువులను సిద్ధమొనర్చినవి. ఉత్పలార్థములు, సీసార్థములు, చంపక మాలార్థములు, ఆట వెలద్యర్థములు, తేట గీత్యర్థములు, శార్దూల మత్తైభార్థములు, చివరకు వచనార్థములు గూడ వీధినాటకములందును జంగంకథలందును కలవు.

కీర్తన మింకొక విధమగు మార్పును గూడ పొందినది. ఇది సంగీత దృష్ట్యా కీర్తనమునందు కలిగిన యభివృద్ధి. పల్లవియను ద్రువమైన భాగమును జయదేవుని కాలములో (11వ శతాబ్దము) ప్రతి చరణమునకును చేర్చి పాడెడు ఆచారముండెడిది. గార్లపాటి లక్ష్మయ్యగారి ఏ గంటి తత్త్వములును.

1 నొండి = (అకవము, కుంటి-ఒంటికాలి భరతము.

అన్నమయ్యగారి సంకీర్తనములును చరణము-పల్లవి, చరణము-పల్లవి వరుసలో సాగిపోయినవి. అన్నమయ్య పల్లవులలోని రెండవభాగ మారాగములోని తారస్థాయిని స్పృశించియుండి యుండవచ్చును. పురందరదాసు కీర్తనములు కూడ ఇట్టివే. కాని తారస్థాయి నందుకొను గుణముగల యనుపల్లవి ప్రత్యేకముగా నెవరి రచనములం దేర్పడినదో చెప్పటకు మనవరకు దిగివచ్చిన గానప్రయోగ సాక్ష్యము చాలదు. క్షేత్రయ్య పదములందు మూడు పంక్తుల పల్లవియును, నాలుగు పంక్తుల పల్లవియును కనబడుచున్నవి. ఇది నిశ్చయముగా ననుపల్లవికి సూచనమే. మొదటి పంక్తి లేదా రెండు పంక్తులును పల్లవి. తక్కిన రెండు పంక్తులును అనుపల్లవి. త్యాగరాజాదుల అనుపల్లవిలో చరణపు చివర రెండు పంక్తులలో పరెనే యతిప్రాసలున్నవి. వీనికి సంగీతసామ్యముగూడ పూర్తిగా నున్నది. త్యాగరాజునుండి అనుపల్లవికి స్ఫుటమైన సంగీతరూపము వచ్చి కీర్తన యొక్క సంగీతశిల్పసామరస్యము హెచ్చినది.

పోతులూరి వీరబ్రహ్మాంగారి తత్త్వములందు

ఏనుడు బ్రహ్మము మాయ వినుడు

ఏనుడీ జనులారా - దుడుకూలు విడువండి

తడవు లేదు వీర - గురుడు పల్కిన వాక్యం

||వినుడి||

అను తత్త్వములో మొదటి పంక్తి పల్లవి; తక్కిన రెండును చరణములు. కాని ఈ చరణములో దరువుయొక్క ద్రుతగతి ప్రవేశించినది. తక్కిన చరణము లిదే వరుసలో నుండును.

పోతులూరి వీరబ్రహ్మాంగారిదే ఇంకొక తత్త్వము

పల్లవి { నే జూచినానే - బ్రహ్మము నాలో
నే జూచినానే - సద్గురు నాలో
నే జూచినానే -

అను పల్లవి { నే జూచినానమ్మ - నెలతరొ తారక
రాజయోగమునందు - రంజిల్లు నా గురుని

||నే జూచి||

అనుదానిలో పల్లవియందే దరువు గుణము ప్రవేశించినది. కాని పల్లవి రూపము మాత్రము చెడలేదు. తరువాత నున్న రెండు పంక్తులును రాగమునకు తారస్థాయి నందించు అనుపల్లవి. తత్త్వమందలి తక్కిన చరణములన్నియు ననుపల్లవి పక్కయందే యుండును.

దూదేకుల సిద్ధయ్య తత్త్వ మొకటి

పల్లవి { ఏ కులమవి నను వివర మడిగితే
ఏమని తెలుపుదు లోకులకు
అను పల్లవి { లోకులకూ - వలు గాకులకు
దుర్మార్గులకూ - యీ దుష్టులకూ

దీనిలో ననుపల్లవి దరువువలె సాగినది.

ముట్టన బట్టిందీ కులము-ము

ట్టంటున పెరిగిం దీకులము

ముట్టలో హరియు ముట్టలో శివుడు

ముట్టలో బ్రహ్మం ముగ్గురు మూర్తుల మూలము దెలిసిం దీకులము ||ఏకుల||

ఈ చరణమున అనుపల్లవి యొక్క ద్రుతగతి గోచరించుచున్నది.

పల్లవి|| ఏమి జన్మము ఏమి జీవనము ఈ మాయ కాయము

అను పల్లవి { ఏమి జన్మము ఏమి జీవన మేమి కాశ్యత మేమి సౌఖ్యము
ఏమి నాప్రార్థనార్థము స్వామి నన్నిట జేసి మరిచెను ||ఏమి||

అను ఎడల రామదాసు పాటయం దనుపల్లవి రాగములో పైస్థాయి నందుకొను చున్నది. 'ఈశ్వరా జగదీశ్వరా పరిమేశ్వరా కరుణించరా' యను పాటయును, 'జాలనూ యేలనుర నీల మేఘ క్యామ' యను పాటయును ఇట్టివే.

పండితుల కవిత్వమునం దనేకరీతుల వృత్తములు వాడుకలో నున్నవి. నన్నయభట్టారకుడు సీసపద్యమునుముఖ్యముగా కథాకథనమున కుపయోగించెను. తిక్కనగారి కందములు, వృత్తములు పేరుపొందినవి. కాని ప్రత్యేకముగా సీసని కుపయోగించిరని చెప్పుటకు వీలులేదు. పండితాధ్యక్షుడు కందమును, పాల్కురికి వృత్తమును ప్రత్యేకోపయోగ మొనర్చి శతకములు రచించిరి. పాల్కురికి ద్వీపదను సృష్టించుటతో ద్వీపదప్రబంధములు ప్రత్యేకముగా వృద్ధి పొందినవి. శ్రీనాథుడు సీసమును, పోతన్న అనుప్రాసకవృత్తమును సానబట్టిరి. శతకవాఙ్మయము వృద్ధినందుకొను కాలము వరకును రకరకముల వృత్తముల నెంచుకొనుట బహుళముగా జరుగలేదు. అప్పుడు మాత్రము బద్దెన కందమును, ధూర్జటి, పోతన్న, అన్నమయ్య వృత్తములను, తాళ్ళపాక తిరుమలా చార్యులు, కూ చి మంచి తిన్నకవి, కాసుల పురుషోత్తమరాజు, శేషప్ప, అడిదము సూరకవి సీసములను, వేమన ఆట వెలదిని, కవిచౌడప్ప కందమును వాడినారు. కందార్థములలో శుద్ధనిర్గుణ తత్వమును వివరించుట కలదు గాని కందార్థ దరవులు పాటలలో లెక్కకు వచ్చును.

గేయకారులు కూడ వేరువేరు రకముల గేయములను వాడినారు. కాని ఈ వాడుకలో కొంత కాలక్రమవికాసము కాననగుచున్నది. తొలి దినములందు తరువోజు వికృతియగు మంజరీ ద్వీపదలో పల్నాటి వీర చరిత్రమాతపురాణము, మాహారమ్మ కథ, కాటమరాజు కథ రచింపబడినవి. ఇవి మొదటినుండి చివర వరకును ఐదు 'కిట తకిట'ల పాదముల తోడనే రచింపబడినవి. తాళ్ళపాక

తిమ్మక్క సుభద్రా కల్యాణము కూడ నీయచ్చులోనే దిగినది. ఇందు 'కిటతకిట'ల వరుసకాక నన్నయనాటికే శాసనములందు పొడచూపుచుండిన రగడల వరుసలలో కూడ జానపదకవులు కథలను రచించుచుండిరి. (సువ్వపాట వరుసలో గుట్టము కపోతయ్య 'దారుకా వనక్రీడ' కలదు) ఇవి యన్నియును మొదటినుండి చివర వరకును ఇటులే సాగిపోవును.

తెలుగు నాటి యక్షగానము తంజావూరికి తరలి పోవుటతో దక్షిణాదిలో పాటలుగా వ్యాప్తినందిన పదములు, దరువులు, తలుపు దగ్గర పాటలు (విజయ రాఘవుని వివ్రనారాయణచరిత్రలోవలె) యక్షగానములలో ప్రవేశించినవి. ఈ యక్షగానములు కూచిపూడి వంటి భాగవతకేంద్రములకు తిరిగి వచ్చినవి. వీనియందలి దరువుల యుద్భవతిలో జానపదగేయకథలలో కీర్తనలు ప్రవేశించినవి. గుంటూరు మండలమున నీ శతాబ్ది ప్రారంభమున పుట్టిన జంగముకథ లన్నిటను రగడరూపములో కథయును, మధ్య మధ్యన కీర్తనలు, దరువులు, వచనములు కనబడుచున్నవి. జంగంకథ కథనమునకన్న కాలక్షేపము వైపునకే ఎక్కువగా మ్రొక్కు చూపినది. కనుకనే కాబోలు జంగంకథలలో పొగసులు చాల తక్కువగా నుండును. కథనమునకే యధిక ప్రాధాన్యమిచ్చి, రగడయందే సాగిన బంగారు తిమ్మరాజు కథ, బొబ్బిలి కథ, దేశింగు రాజుకథవంటి కథాగేయములు దేశమందంతటను వ్యాపించి సర్వజనసమ్మతమైనవి.

కీర్తనలపై ప్రజలకు గల మమకారమునకు దోహదముగా 19వ శతాబ్దంతపు కవులు కీర్తనల గాథలు రచించిరి. పాల్కురికి చెప్పిన సిరియాళుని కథ, క్రీడాభిరామపు విద్వికూచి రామాయణము కీర్తనలగాథ లైనప్పటికిని, కీర్తనల గాథలు 19వ శతాబ్దంతమువరకును సార్యజనీనత గాంచనట్లున్నవి. 1850 ప్రాంతపు మందపాటి రామకృష్ణయ్యగారి గజేంద్రమోక్ష కథాగీతము, మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్య కవి అధ్యాత్మరామాయణము వంటివి ప్రౌఢరచన లైనప్పటికిని జానపదుల-శ్రీల-సొమ్మై పోయినవి. శారదకాండ్రు చెప్పెడు కీర్తనల కథలు, హరిశ్చంద్ర, రామాయణము వంటివి పెక్కులున్నవి. జంగముకథలు వచ్చి శారద కథలను వెనుకకు నెట్టినవి. శారదకథల కంత్య పాస మతిముఖ్యము. ఈ వ్రాసిన బహుళ అధ్యాత్మ రామాయణముపై బడినట్లున్నది. గుత్తెనదీవి రామాయణకీర్తనలు (మాచవోలు రాఘవయ్యవి), కుచేలోపాఖ్యాన కీర్తనలు, పాటల రామాయణము (కారుపల్లి రామాంబ విరచితము) పాటల భారతము, అక్కెనవ్రగడ హరిదాసు బాలకృష్ణలీలలు, కుట్టకృష్ణవిలాసము, పూడి పెద్ది బుచ్చెన

గోపికాకృష్ణలీలలు మున్నగునవి కీర్తనల గాథలే. రాయపురపు సుదర్శన దాసు శిష్యుడు భోజదాసు, అంగమ్మచరిత్ర, పురందరదాసు చరిత్రములను రచించెను. దత్తాత్రేయ చరిత్రము, పద్మవ్యాసము, కుచేలోపాఖ్యానము వంటివి పాటలందే వెలసినవి.

విశాఖ మండలమున - భీముని పట్టము చుట్టుపట్టుల - జంపె వరుసలలో 'పదము' లను రచించుట 18వ శతాబ్దిమధ్యమున ప్రారంభమైనది. జంపెలు యక్షగానములందలివే యైనను దీర్ఘకథనము నేర్పినది మాత్రము విశాఖమండల మందే. నడిమింటి రామయోగికిని బాజాసురయద్ధ మొక రసఖండము-పసగాడ నన్యాసి, ఈపూరి రామచంద్రరాజు, తోలేటి సీతారామయ్య, పూడిపెద్ది బుచ్చెన్న, పొడుగు రామబ్రహ్మయ గొప్ప వదకపులు.

ఇది యంతయు దీర్ఘకథనముల గాథల సంగతి. చిన్న చిన్న రచనలు, ముక్తకములు, జానపదరచనములందు కుప్పలు తెప్పలుగా నున్నవి. వాని వివరము లీదిగువ పథకమున గాననగును.

ఊయెలపాట.	8. కిట తకిట	య. అలర జం, చల మైన, యాత్మలం, దుండని.
గొడుగీతము.	8. కిట తక	య. బెట్రాయి, సామి దేవు, డా,.....
రోకటి పాట.	4. కిట తకిట	య. ఈనాటి రోకటి పాటలు.....
కుమ్మెద పాట.	8. కిట తకిట	య. శివ శివ, యనమేలు, కుమ్మెదా.....
మేలుకొలుపులు. (1)	4. తకిట కిటతక	య. మేలుకొనవే, చంద్ర శేఖర.....
	(2) 8. కిట తకిట	య. బంగారు, చెంబుతో, వన్నీరు, వట్టుక.....
గొబ్బి వదము.	8. కిటతక	య. కొలని, దోవరికి, గొబ్బిళ్ళో, యదు, ...
వెన్నెల వదము.	8. కిట తకిట	య. ఆగరగ, పట్టుకొని, వెన్నెలా, X,.....
జాజర.	4. తకిట	య. జాజిరి, జాజిరి, జాజిరి, జాజి.... ..
కోలాటపు పాట.	8. కిటతక	య. వట్టివలపు, చల్లకు, పిమ్మమూరి. తీ నీవు,.....
ఏల వదము.	8. తక కిటతక	య. భానువంశ, మూనబుట్టి, దానవ కా, మీని గొట్టి,
చిలుక వదము.	8. కిట తకిట	య. ఇల్లు ఇల్లనియేవు, ఇల్లునా, దనియేవు, నీ యిల్లు, యెక్కడే, చిలుకా,
సువ్వాల	16. తకిట	య. సువ్వి, రామ, చంద్ర, సువ్వి.....
గొరికల్యాణము.	8. కిటతక	య. గొరి, కల్యాణ, వైభోగమే లక్ష్మీ, కల్యాణ, వైభోగమే.
దవళము.	6. కిటతక	య. గ్రగ్గున, వ్రయాగ, పట్నం, కొంచెరి, హర్షము, తోనూ,

లాలి	8. కిటతక	ఐ. రామ, లా.లీ, మేమ, శ్యామ, లా.లీ, X:
జోల	8. కిటతకిట	ఐ. జోలచ్యు, తానంద, జోజో, ముకుంద,
తలుపుదగ్గర పాట.	12. కిటతక	ఐ. కలికి క, వాటము, బంధన, జేసిన
చందమామ పదము.	4. కిటతక	ఐ. మాల్యర్తి, మేడమీద, చందమామా,
ప్రతుకమ్మ పాట. (1)	4. కిటతక	ఐ. శ్రీరామ, జయరా, మా, వలలో
	(2) 4. కిటతకిట	ఐ. ధరచోళ, దేశమున, చంద, మామా,
	(3) 8. కిటతకిట	ఐ. శ్రీలక్ష్మి, నీ మహిమ, లూ, గౌరమ్మ,
రెల్లెపాట.	8. తకిట	ఐ. తా, లిల్లె, తక

సంగీతము

జానపదగేయముల మనుగడకు వ్యాప్తికి జానపదసంగీతము ముఖ్య సాధనముగా నిలిచియున్నది. జానపదగేయములలో సంగీతసాహిత్యములు పరిస్పరము ఆశ్రయాశ్రితములు. నేటి శాస్త్రీయసంగీతమునకు మూలము జానపదసంగీతమేయని కొందరు విజ్ఞులందురు. జానపదగేయములలోని సంగీత స్వరూపమును పరిశీలించినపుడు సంగీతకళయొక్క క్రమపఠజామము స్పష్టముగా గోచరించును. ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివరకును జీవనవ్యవస్థలో నెట్టి మార్పుచెందని గోండులు, సవరలు, భిల్లులు మొదలైన అటవికజాతులవారి సంగీతమునందు సంగీతకళయొక్క ప్రారంభదశ, మౌలికస్వరూపము నేటికిని నిలిచియున్నది వారి సంగీతమునందు 3, 4 స్వరములకంటె అధిక స్వరవ్యాప్తి లేదు. గ్రామీణవ్యవస్థ స్థిరీకరించుకొని జీవించు వల్ల ప్రాంతములలోని గేయములలో సంగీతము కొంత పరిణతి చెందినట్లు కనిపించును. గృహజీవనసంబంధి గేయములందును, పెండ్లి పేరంటములకు ఉత్సవములకు వేడుకలకు సంబంధించిన గేయములందును, మరొకొన్ని శ్రామికగేయములందును 4 స్వరములకంటె విస్తరించిన సంగీతము వినిపించును. నాగరకతా ప్రభావము, శాస్త్రీయ సంగీత ప్రభావములకు లొనైన ప్రజలలో ప్రచారమందున్న గేయములలో సంగీతము సప్తస్వరపరిమితిని, ఏకస్తాయి పడిని అధిగమించినది. లాలిపాటలలో పెండ్లి పాటలలో రాగనిర్దేశము చేయగల స్థితిలో సంగీతమభివృద్ధిచెందినది. పరిశీలనగా జానపదగేయములలోని సంగీతము నేడు మూడు దశలలో వ్యాప్తిలోనున్నట్లు తెలియును. 1. (Primitive) అటవికజాతులకుచెందిన సంగీతము 2. (Folk) అచ్చము జానపదులకుచెందిన సంగీతము 3. (Refined folk) సంస్కారవంతులైన జానపదులకుచెందిన సంగీతము. ఇందు మొదటి దశలో రాగనిర్దేశముచేయుటకు

సాధ్యముకాదు. రెండవ దశలో రాగనిర్దేశముచేయుట సాధ్యము కాకపోయినను అది యేమేళకర్తకు (జనకరాగమునకు) చెందినదో నిర్ణయింప వీలగును. మూడవదశయందున్న గేయములలోని సంగీతమున రాగచ్ఛాయలు స్పష్టముగా గోచరించును. పున్నాగవరాళి, నవరోజు, ఆనందభైరవి, నాదనామక్రియ, భూపాల, ఎరుకుల కాంభోజీవంటి ప్రసిద్ధరాగములలో కొన్ని జానపదగేయములు పాడుట సంప్రదాయమైపోయినది.

జానపదుల గేయాలాపమున కలంకారము కంఠమాధుర్యము. జీర ఎరుగని కంఠ మేస్వరమును పలికినను వినుట కింపుగనే యుండును కదా ! జానపదుల పాటలకు ముందుగాని వెనుకగాని స్వరాలాపముండును. ఈ స్వరాలాపమే వారి సంగీతమున ప్రధానభాగముగా గన్పట్టును. అటుతరువాత సాధారణముగా నక్షరస్వరములేయుండి సాహిత్యమున కనుపానముగ మాత్రమే యుండును. శ్రుతి నిలుపుటకు జవనికయో, తంబురయో, శ్రుతి హోర్కొనియమో యుండుటవలన నీ స్వరములన్నియు నొకే యాధారషడ్జమమునకు సంబంధించి యుండును. ఇద్దరు ముగ్గురు కలిసి పాడునపుడును వారొకే యాధారషడ్జమమునకు చేరి పాడెదరు. భార్యాభర్తలు బిచ్చమెత్తుకొనుటకు బయలుదేరి—భర్త మధ్య స్థాయి యందును, భార్య తారస్థాయియందును పాడునప్పుడుకూడ స్థాయిభేదమే కాని శ్రుతిభేదముండదు

ఒక్కొక్కడే ఏ గడ్డిబండిమీద వరుండియో, లేదా ఏయారుబయట వెన్నువాల్చియో పాడుకొను జానపదగేయములందే స్వరములకు కొంత యాటవిడుపు. కథాగేయములు సాహిత్యక్రమము ననుసరించుటచే వాని కాదియందో లేదా అంత్యముననో తప్ప చరణములందు స్వరములు నర్తించుటకు స్వేచ్ఛయుండదు. వీనిని పాడునపు డొకే స్వరము, ముఖ్యముగా సంత్యస్వరము వినబడును. విననిపై నదగుటచే ఈరీతిపాటకు ప్రచారముండనే యుండును. అంత్యస్వర మొక్కటే యిందు ప్రధానముగా నుండుటచే, సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములలో నొకే స్వరసహాయముతో సాగెడు 'అర్పిక' లక్షణమునకు సంబంధించిన పాటకు ఇది సరిపోవును. లాలిపాటలలో నవరోజురాగమునకు చెందిన స్వరములు గలగలమని నర్తించినను చివరి స్వరములయిన 'రీ, సా' యనునవి 'లాలీ' యను భాగమున బిడ్డను నిద్రపుచ్చునవిగా నుండును. సంగీతశాస్త్రగ్రంథములలో రెండు స్వరములే జీవముగా గలిగిన 'గాదిక' విధానమునకిది లక్ష్యములుగా తోచును. మేలుకొలుపులలో చివర 'మేలుకో'

అను పదము నాశ్రయించిన మూడు స్వరములు మాటిమాటికి వచ్చుచుండుటచేత సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు మూడు స్వరములతో సాగించుగానముగా 'పేర్కొనినసామిక' అనుదానికి పీని నస్వయింపదగును. జానపదుల పాటలలో ఒకటి, రెండు, మూడు, నాలుగు స్వరముల మూర్చనలతో సాగెడు పాటలధికము నుండును. సంగీత శాస్త్రకారు లిట్టివానిని ఆంధ్రక, గాధిక, సామిక, స్వరాంతరములనియు, ఐదు, ఆరు, ఏడు స్వరము లారోహణావరోహణములందు గల స్వరావళిని రాగము లనియు పేర్కొనిరి. వారు రాగముల కుదాహరణము లిచ్చిరే కాని ఆర్పికాదుల కుదాహరణము లీయరైరి. ఇట్టి గానపద్ధతులు జనవ్యవహారమున నుండి యుండవలెను గదా! అవి జానపదులందే ఉండియుండును. ప్రతి సంగీతశాస్త్ర గ్రంథమందును మార్గదేశి పద్ధతులను స్పృశించుట కలదు కాని దేశిపద్ధతిని పెంచి వివరించుట లేదు. ఈ ఆర్పిక, గాధిక, సామిక, స్వరాంతరములు దేశిగానమునుండి గ్రహించిరిని చెప్పవచ్చును.

జానపదసంగీతమును పరిశీలించుటవలన నొకజాతికి అభిమానరాగములుగా స్థిరపడిన రాగములు తెలియనగును. అంతియ కాని అది గానపండితులు చెప్పెడు లక్షణములకు లొంగునది కాదు. జానపదుల పాటలలో కాకలి, కైకి, అంతర, సాధారణ స్వరభేదము స్పృటముగా కానరాదు. అట్టిచో రాగనిర్దేశమువలన జరిగెడు ప్రయోజనము మిక్కిలి ఫలవంతము కాజాలదు. శ్రీమతి వింజమూరి సీతాదేవి గారు జానపదగేయముల సంగీతవిశేషములనుగూర్చి పరిశోధనముచేసి ఆయా పాటలకు రాగతాళనిర్దేశన మొనరించి, వానిలో మోహన, ధరహరప్రియ, కీరవాణి, బిల్వరి, ఫీలు, పరజా రాగములున్నవని పేర్కొనిరి. అపరిపక్వదశలో నున్న జానపదగేయములం దింత సంగీతముండునా యని నా యనుమానము. వింజమూరి సోదరీమణులు పాడెడు పద్ధతి ప్రకారమును గమనించినచో జానపదగేయములకు మన సంగీతమును కొంత జోడించి సంస్కరించిననే కాని జానపదు లాతీరుగా పాడగల రనిపించదు. వారు పేర్కొన్న మేళకర్తలు మరియు జన్యజనకరాగముల వివక్ష కేవలము జానపదుల నోట వివరిడు పాటలనుబట్టి చేయజాలమని నా యభిప్రాయము.

అంతకన్న మేలుకొలుపులను భూపాల, బౌళి రాగములందును, లాలిపాటలను నవరోజు రాగమునను, జాజిరి పాటలను హిందోళ, వసంత రాగములందును పాడుట సంప్రదాయమని చెప్పుట సమంజసము. పెద్దనగారు హరతులను 'హిందోళంబున బాడి' రనెను. రామరాజభూషణుడు గిరికమ కాంభోజిలో

నేర్పించెను. స్త్రీల పాటల కర్తలు 'నాటరాగములతో' నాడుచు పాడుచు' ననెదరు. అన్నమయ్యగారు తమ కాలమునాటికి ప్రచారములో నున్న జానపదగేయములకు 'నమోనాలు'గా కొన్ని సంకీర్తనలు రచించిరి. 'అభిలషితార్థ చింతామణి'లో చర్చరీ గీతములను హిందోళ వసంతములలో పాడినట్లున్నది. అన్నమయ్య కూడ హిందోళమున జాజరి పాట పాడిరి. కనుక జానపదగేయముల రాగములను అన్నమయ్యగారు మార్చ లేదనియే భావింపవలెను.

జానపదగేయములలోని సంగీతమును పరిశీలించిన నీక్రింది లక్షణములు సమానముగా గోచరించును జానపదగేయములలో సంగీతసాహిత్యముల రచన మొకేకాలమున జరుగును. కనుక జానపదగేయముల లక్షణములైన ఆకురచన, అజ్ఞాత కర్తృత్వము, మౌఖిక ప్రచారము, సంప్రదాయబద్ధత అనునవి జానపద సంగీతమునకు కూడ సమన్వయింప నగును. జానపద సంగీతమున 1. స్వర పరిమితి తక్కువగా నుండును. 2. సంగీతరచన సరళముగా నుండును. 3. శ్రోత, గాయకుడు అను వివక్షత యుండదు. 4. చరిణముల సంఖ్య నియతముగా నుండదు. క్రొత్తభావములు చేర్చునప్పుడు చరణములు కూర్చుట జరుగును. 5. పదబంధముల కూర్పు తాళగతిని సూచించువిధముగా నుండును. వరుసలను జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట కనువుగా తాళగతియుండును. 6. అనేకసాహిత్యరచనలు అధిక ప్రచారములో నున్న వరుసల కనువుగా పాడబడును. 7. ఒకే రచనను ఒకే గాయకుడు వేరు వేరు సందర్భములలో వేరువేరు వరుసలతో పాడును. 8. ఆది, ఏక, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండగతి భేదము లెక్కువగా నుండును. 9. సామూహిక గానముండును. 10. మధ్యమకాల సాహిత్యముండును. 11. సువ్యవస్థితమైన సంగతులు కన్పట్టవు.

కొన్నిగేయముల స్వర స్వరూపము

1. శంకరా భరణము - త్రిశ్రగతి

సాస	సాస	సాస	సాస
సువ్వి	సువ్వి	రామ	చంద్ర
సారి	గామ	గారి	రీస
సువ్వి	సువ్వి	కీర్తి	సాంద్ర
సారి	సాని	డాని	ఫాఫ
సువ్వి	సీ—	తమ్మ	మాకు
ధ ధ ని	సారి	సా	
కుభము	లి —	మ్మా	

2. ఖరహర ప్రియ- ఖండగతి.

సా సాస | సా రి సరీ | గా,; |
 శ్రీ లక్ష్మి | నీ మహిమ | లూ.. |
 గా రీరి | సా రి సరీ | సారిసా | సా,; |
 గౌ రమ్మ | చి త్ర. మై | తోచున | మ్మా.. |

3. కాం భోజి-మిశ్రగతి.

సాసాసా | సనీనీ దా | పప దపదా |
 - దాసా వ | రే-ణ్మ య | - తగు భ.క్తి |
 సనీని దపా | పదదప మగ | మామ పప దద | సా,; |
 తో. వినుడీ | - ద.త్తా.త్రే. | యుల చరి త. | మూ.. |

4. మాయా మాళవగౌళ-చతురశ్ర గతి.

సరి సస | రీ రి రి | మా గరి | గా రిస |
 కలి కిక | వాటము | బంధన | చేసిన |
 సారిస | సానీ | నిస గరి | సా ; |
 కారణ | మేమో | తె. ల్పగ , దే ; |

5. హిందోళ - త్రిశ్రగతి

సా సన్తి | సా సన్తి | సా సన్తి | సాసస |
 జాజిరి | జాజిరి | జాజిరి | జా. జ |

6. శ్రీరాగము - మిశ్రగతి.

, సాసాసా | రీ , గ రి రీ | ,సాసారీ | గరీ,సా. |
 . గా రీ క | ల్యా. ణ. . | .వై భోగ | మే . . . |
 , సాసాసా | రీ , గ రి రీ | ,సాసారీ | గ రీ,సా. |
 . లక్ష్మీక | ల్యా. ణ. . | .వై భోగ | మే . . . |

7. మలయ మారుతము - మిశ్రజాతి

సారి స రి సా | సారి స రి సా |
 మేలు కొనవే | చంద్ర కేఖర |
 సారి గాగా | గా ప గ రి సా |
 మేలు కొనవే | ఇంద్ర వందిత |
 సారి గ రి గా | గా గ గా రి గ |
 మేలు కొనవే | ఫాల లో చ న |

గ గ ప గ గ రిస | గాప గా రి స | సా : : , |
మే . యి కాన వే. | నీలకంఠ హ | రా . . . |

8. శంకరా భ రణం - చతు రశ్రగతి.

సా స స | సాసస | సారీ |
గ్రీక్కున | ప్రయాగ | పట్నం |
సా స స | సా స స | సారీ |
కాంచిరి | హర్షము | తోనూ |

9. మాయామాళవగౌళ - మిశ్రగతి

. పమ పాదా | సాస రీరీ |
. కే. శ ప | యని నిన్ను |
. స రి గా రీ | స నీ ని ద పా |
వా. సి గ. | భ . క్తు . యి |
, దని సాసా | సానీనీద | , దని సా : : |
. వ. ర్ణింపు | చు.న్నారు | - రే . రా . . |

10. ఆనందభైరవి - ఖండగతి.

సారిగరి | సా ని ధ ని | సా : : , |
లాలనుచు | పా డ ర | మ్మా . . |
సాసాని | సా గాగ | గారి గగ | మా : : |
యీ బిడ్డ | లక్ష్మీని | వాసు డ. | మ్మా - - |
గామ పమ | గా గా గ | గ రి రీ గ | గరిసాని
పాదమున | చక్ర - | మ , మ్మా | యీ. బిడ్డ
సా గా రి | సా గ రి గ | సా : : |
వేదాంత | వేద్యుడ | మ్మా . . |

11. ఖరహరప్రియ - చతురశ్రగతి

స సా స | సా రి పరీ | గా : : | రీ సా సా |
శ్రీరామ | జయరా | మా. | వ ల లో |
సాసా | సా రిపరీ | గా : : | రి స సా |
సీతా | ల . ల . . | మా | వ ల లో |

12. హునేని - చతురశ్రగతి

స ప్రస సా : : , రి స రి | గాప మగ | గా గరి |
కొని దో | . ప రి కి | గా. బ్బి. | కో. యదు |

స సాసా | , రి రి గ | రీసా | సా ; |
కు ల స్వా | . మికి ని | గొబ్బి | శో . |

13. శ్రీరాగము - చతురశ్రగతి

సా సా | రీ ; | స రి గ రి | గ రి స ని |
రామా | లా . | లీ . . . | మే . ఘ . |
సారీ | రి స స ని | స్త్రీ : |
శ్యామ. | లా . . . | లీ |
గారీ | రీ సా | రిసరీ | స రి స రి |
తామ | ర స | నయన | ద శ ర థ |
సరి గరి | గ రి రీ | సా : |
తనయ. | లా . . | లీ. |

14. శంకరా భరణం - చతురశ్రగతి

సారీ రీ | సా రిసనీ | ధా, స |
బెటాయి | సా మిదేవు | డా. న |
సారీపారీ |
న్నేలిసోడ |

అన్నమయ్య పాడిన దేశివరుసలు

అన్నమయ్యకు (1424-1503) పూర్వము తెలుగులో పాటలుండెనను సాక్ష్యము దప్ప ఈపాట లానాటివని చెప్పగలవి లేవు. నాచన సోమనాథుడు తన 'వసంత విలాసము'లో చెప్పినదన్న జాజరపాట యొక్కటిమాత్రమే కలదు. శృష్టమాచార్యులు రచించిన సింహ గిరి నరహరి వచనములు, శ్రీ రంగనాథ వచనములు ప్రతాపరుద్రుని కాలమునాటివి (1320) కలవు కాని యవి 'తాళబంధవృందో విరహీతములు'; చూర్ణికలు. గార్లపాటి లక్ష్మయ్య ఏగంటి వచనముల రచించినవాడు ఏకాలమునాడో ఇదమితముగా చెప్పజాలము. సోమనాథుని తరువాతవాడనుట మాత్రము నిశ్చయము. ఇక అన్నమయ్య గారి యసంఖ్యాక కీర్తనములే యానాటి గేయరీతుల దెలిసికొనుటకు మనకు తోడ్పడు ఆధారములు. ఈ సంకీర్తనములం దాయన తన కాలమున వాడుకలో నుండిన గేయరీతుల నెన్నిటిసో ఇమిడ్చెను.

నన్నెచోడుడు 'ఊదెద లింపుమిగుల' పాడునట్టి 'ఊయలపాటల'ను పేర్కొనెను. ఈనాడు 'ఓన్నమ శివాయను నక్షరముల తొటైలో' అవిర్భవించెనే

ఉయ్యాలా' యను నూయలపాట యొకటి వినబడుచున్నది. 'అలర జంచలమైన యాత్మలం దుండని యలవాటు నేనె నీ వుయ్యాలా' యను అన్నమయ్యగారి పాట పైవరుసలో నడచినదే. ఎనిమిది 'కిట తకిట'ల ఆవృత్తముల పాదములు పండ్రెండును, రెండు పాదముల పల్లవియును గలదీపాట. 'ఎన్ని బాధలబెట్టి యేచెదపు నీవింక నెంతకాలము దాక కర్మమా' యనునట్టి పాటగూడ అన్నమయ్యగారిదే. వీనిలో నై దేసి మాత్రల యావృత్తములు మెల్లగా నడచుచు సాగిపోవును. ఉపదేశమో, భావమో, యభిప్రాయమో చక్కగా చెప్పబడు వీలుగా నున్నదీ గతి. పాల్కురికి సోమనాథుడు చెప్పిన తుమ్మెదా వెన్నెల, పదములు కూడ 'కిట తకిట'యావృత్తములందే నడచును. 'తొల్లిటివలె గావు యింకానొల్లవుగా మమ్ము నింక తుమ్మెదా' యన్న తుమ్మెదపాట అన్నమయ్యగారి కృతి. 'శివ శివ యన మేలు తుమ్మెదా' యన్న ఏగంటివారి పాటలో 'తుమ్మెదా' జీవుని సూచించిన అన్నమయ్యగారి పాటలో 'వెంకటేశ్వరస్వామిని సూచించును. 'ఏవూరు ఏ వల్లి తుమ్మెదా, ఎక్కడికి ఎల్లావు తుమ్మెదా' యను వల్లెపాటలో దుందుడుకు కోడలు సూచింపబడినది. 'ఓయి భామల్లార తుమ్మెదా' పండిన వల్చేలు తుమ్మెదా' యను కోతపాటలోని తుమ్మెదపదము కేవల మూతపదమే. అన్నమయ్యగారి పాట రూపమును మార్చి 'తుమ్మెదరో' యనుపాదాంతపదముతో చెప్పిన పాటనెవ్వరును అనుకరింపరైరి.

'గౌరు కొమ్ము రోకట దంచుచు' జంగమలింగము మల్లికార్జునుని శబర కాంతలు పాడినట్లు నన్నిచోడుడు వర్ణించెను. విన్నకోట పెద్దన రోకటి పాటలు తరువోజు లనెను. ఈనాడు వినపడు రోకటి పాటలు కొన్ని తరువోజుకును, దివ్యదకును మధ్యగా నున్న వరుసలో గలవు. వీనిని విన్నచో 'సువ్వి రామచంద్ర సువ్వి, సువ్వి కీర్తిసాంద్ర సువ్వి-సువ్వి సీతమ్మ మాకు శుభము లిమ్మా' యను కొట్నములపాట పెండ్లి పాటలలోనిదే గాని అచ్చై లోకవ్యవహారమున గల దంపుడు పాటల కోవలలోనిది గాదనిపించును. దీనిని సువ్వల యనుట గూడ కలదు. ఇది త్రిశ్రగతిలో కొట్నముల వేగమున కనుకూలముగా నడచుచున్నది. ఇది పాదమున తెనిమిదేసి 'తకిట'ల చొప్పున రెండు పాదములు గల రచనము. తులసీదళము, రాఘసువ్వలవంటి పాటలన్నియు నిట్టివే. పాల్కురికి పేర్కొన్న రోకటి పాటలు తరువోజుల వరుసలో వ్యాపించిన నాలుగు 'తకిటతక' ఆవృత్తములరచనలో లేక త్రిశ్రగతిలో నడచిన రచనములో తెలియరాదు. పాల్కురికితెలంగాణము వాడు కనుక తెలంగాణమున ప్రచారమందున్న రోకటి

పాటల జాతమన్న నది త్రిశ్రగతి మడియు చతురశ్రగతిలో నడచునవిగా మన్నవి. అన్నమయ్యగారి 'సువ్వీ సువ్వీ సువ్వని. పుడకులు దంచె రోలాల' యను పాట చతురశ్రగతిలో నడచినది. 'సువ్వీ సువ్వీ సువ్వలమ్మ - నవ్వుచు దేవకి వందను గవియోననుపాటకూడ ఇట్టిదే. 'భారమైన పేషమాను పాలువోసి పెంచినాను - తీరని వేదేశకా తియ్యసుండినా'వంటి త్రిశ్రగతి పాట అన్నమయ్యగారు పాడినను మువ్వీ పాటలు మాత్రము పాడక పోవుట వింతగనే యున్నది.

పాలుగ్కరికి చెప్పిన 'ప్రభాత పదములు' మేలుకొలుపులు కాబోలు. కృష్ణుని, శివుని, సీతమ్మను, దేవుని మేల్కొలుపు పాట లీనాడనేకము ప్రచార మందున్నవి. ఇవియన్నియు 'కేశవయవి విమ్మ' వాసిగ భక్తులు వర్ణించుచున్నారు లేరా'యను పరుసలో నెనిమిది 'తకిట' అవృత్తముల పాదములతో నొప్పుచున్నవి. 'మేలుకొనవే వంద్రకేరి, మేలుకొనవే ఇంద్రవందిక' యనునట్టి పాటలు త్రిపుట కాళములో (తకిటకిటతక యను మిశ్రగతిలో) కూడ కలవు. అన్నమయ్యగారు—

'ఏకాంతలో నిన్నెనని తలచిరిని, లేకలు వచ్చెను లేవయ్య
శ్రీకాంతడవగు శ్రీవెంకట నా, శీక దళాక్షడ లేవయ్య' యను పాటయే గాక
'పొలయలుక నిద్దరలు భోగించ దొరకొంటి,
అలర నడి మేల్కొనవె అఖిలేశ్వరి' యను పాటయును
'ఎందా నిద్ర నీ కిదె తెల్లవారె గదె
ఇందిరా రమణ నీ విటు మేలుకొనవే' యను పాటయును. ఖండగతిలో

(నాలుగు కిటతకిట పాదములతో) ప్రభాతసంకీర్తనములుగా రచించెను.

'ఉయ్యల నాలు సూచెదరు కడు, నొయ్య నొయ్య నొయనుచు' అనునది శంకరాభరణపు చతురశ్రగతి పాట ; లాలి పాట. 'జో వచ్చుతానంద జో జో ముకుందా రావె వరమానంద రామగోవింద' యనునది అన్నమయ్య గారిదే. వెంకటేశ్వర స్వామి అన్నమయ్య గారి దృష్టిలో నచయువకుడు. కనుక లాలి జోల లెక్కువగా పాడుట కవగాళము లభించనట్లున్నది. కాని కృష్ణజయంతి ప్రళంపమాత్రము పెక్కు చోటుల గలదు. ఆ సందర్భమున 'జో జో యని మీరు జోలపాడరో, పాజపు జయంతి నేడె నవల మిందరికి' అనుపాట దేపాళం రాగమున త్రిశ్రగతిలో పాడిరి. యక్షగానములందు స్త్రీలపాటలు, లాలి, జోల, (సువ్వాల, ధవళము) వంటివి ప్రౌఢ దంపతుల మధ్యేకించి పాడెడు వలవాటు ఇటీవలిదై యుండును. అనాటిది కాదేమో.

వివాహ, మంగళమనునవి గృహసీమలో కుభకార్యముల వందర్పమున

వినపడునట్టివి. నివ్వాలి దృష్టి తగులకుండుటకై పారాణి వల్లెమును చుట్టు త్రిప్పచు పాడునట్టిది. అన్నమయ్య స్వామినే పెద్ద భూతమునుగా కీర్తించెను. ఆతని పట్టగలిగిన దుష్టశక్తు లేమియుండును? కనుకనే కాబోలు అన్నమయ్యగారు నివ్వాలి పాడినట్లు లేదు. మంగళములు మాత్రము పాడినారు. 'జయ మంగళము', 'శుభ మంగళము' గల మంగళముల కాకాలమున నిశ్చితమైన వరుస యెద్దియు నేర్పడ లేదేమో! మంగళ గానము, మంగళము-మంగళ హరితి-ఆరతి-ఆరతి-ఆరాత్రిక - ఆలతులు - మున్నగువాని సంబంధము లింకను పివారణీయుములు.

అన్నమయ్య శోభనపు పాటలు కూడ పాడినాడు. 'శోభనమే శోభనమే, వైభవముల సావనమూర్తికి' అను పాట చతురశ్రగతిలో నడచిన సంకీర్తనము. 'గోరి కల్యాణము'నెత్తకపోయినను 'లక్ష్మీకల్యాణము'ను ప్రశంసించిన పెండ్లి పాట యొకటి గలదు. స్వామిని మరియు అమ్మవారిని పెండ్లికొడుకు పెండ్లి కూతురులను జేసి యీమాటలను పాదాంతములందుంచి వేరువేరుగా పాడిన పాటలున్నవి. ఇవి యీశాలమున వినోదవాదము నెరవేసిన పెండ్లిపాటల ఛాయ లేమో. 'రావే రావే రట్టడి కోడల, పోవే పోవే అత్తయ్యా పొందులు నీతో చాలు' అనుపాటయును, బావమరదలు సంవాదమును ఈ కోవకు చెందినట్టివే.

అన్నమయ్యగారి పాటలందు ఖండగతిలో నడచిన పాటలు చాల కలవు. సన్నయకు పూర్వము శాసనములందలి తరువోజులటు సీసపద్యములుగా నిటు స్త్రీల పాటలుగా మారినట్లుతోచును స్త్రీలపాటల వరుస, దంపుళ్ళపాటల వలెనే, తరువోజు వరుసనే పోలియున్నది. తరువోజు రెండవ పాదమందలి చివరి గణములు సూర్యగణములుగా మారి పరుగెత్తెడు పాటను సీసపద్యముగా నడిపించినవి. ద్విపదయందు గూడ నిట్టి మారుపే వచ్చినది. తరువోజులట్లు పాటవరుసలో గాక సీసపద్యపు నడకతో సాగిపోవు పాటలుకూడ తొలి దినములందుండి యుండును. ఇట్టివే యక్షగానములందు జంపెలను పేరుతో కనబడుచున్నవి యక్షగాన మనునది త్రిపుట, ఏకతాళి, జంపె, అర్థ చంద్రిక, కురుచ జంపె, ఏల వంటి పాటలను, ద్విపద మరియు పదనమును తీసికొని సాగిపోయిన రచనమని కందుకూరి రుద్రయ సుగ్రీవవిజయయక్షగానము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. అటు తరువాత - విజయనగర పతనానంతరము దక్షిణాదికి తరలిపోయిన యక్ష గానములందు తలుపుదగ్గర పాటలును, పదములును, దరువులును ప్రవేశించినవి. జంపెలు జానపదుల 'హరిహరి నారాయణాది నారాయణా' యను పద్యనలోనివి. గతశతాబ్దముననే జంపెలు కథాకథనమున కుపక్రమించినవి. అన్నమయ్య

కాలమున జరిపెలు కేవలము పాటలుగనే యుండెననుట కాయన పాడిన ఖండగతి సంకీర్తనములే సాక్ష్యములు. మరియును,

‘నిత్యాయ విబుధసంస్తుత్యాయ నిత్యాధిపత్యాయ మునిగణప్రత్యయాయ’ వంటి సీసపద్య పాదపుపాట లీవిషయమును చక్కగా నిరూపించిన. అన్నమయ్యగారి రచనములందు ఖండగతిలో నడచు దేశిజనుల వాడుకలో నున్న వరుసలు చాల గలవు.

‘కాయము మోచితి గడన గడించితి

చేయారి పుణ్యము చేసీతి నా’ యనునది చెంచెతపాట వరుసలో నున్నది.

‘అత్త పంజరములో నయమున నుండి నా

చేతనే పెరిగిన చిలుకా’ యనునది చిలుక పాట.

కొండ గొడుగుగ పట్టె కొన్నాళ్ళు - తా

కొండముచ్చుల నేలె కొన్నాళ్ళు’ అనునది ఈపాదాంతపదములతోడనే నడచెడు పాట. కోలాటవరుసకు గూడ నిది సమీపముగా నున్నది.

‘యేమి చిత్రం జేమి మహిమలు యేమి నీ మాయావినోదము

వామనాచ్యుత నిన్ను దెలియగ వసుధలో మాతములా’యను దానిని ‘సంసార మాయస్తవ’ మనవచ్చును గదా!

‘రామ రామచంద్ర రామవా రాజీవలోచన రామవా, యనునది ‘గోవిందరామ’ పాట వరుస. ‘చూపు లోపలి చూపు చూడకుర వోరి నీపై పూత చూపులకు లాతైతిమోరీ’ యనునది. ‘ఈ యింటి గౌరవ్యు ఎవరాడుబిడ్డా - పాగొండ పత్తిగొండ దొరలాడు బిడ్డా’ యను విసురురాతిపాటవరుస. ఖండగతి పాటలవలెనే అన్నమయ్య రచనములందు చతురశ్రగతి పాటలుకూడ అనేకము లున్నవి. వీనిలో చాలవరకు

‘కన్నులు దెరవక కమలబాంధవుడు, వెన్నెల రేణువు వెలయ దిదే’ వలె

అవృత్తమునకు నాలుగేసి లఘువులు గల ‘ఏకతాళి’ వరుసలే. యక్షగానములందు ‘ఏకతాళి’ గ్రంథమర్యాదను పొందినది. ఐనను లోకమందు వాడుకలోనున్న ‘ఏకతాళి’ వరుసలోని యావృత్తములం దన్నియు నక్షరము లుండవు.

‘కాలకేడి జలములతోడి కన్నుగవ, తలచి దెండము తలకిసి’యని రెండవ పాదములో దీర్ఘము (రాగము) తీయుట కనుకూలముగా నక్షరములు జూరిపోయినవి. పండితుల కీర్తనలు నిబంధపడవు నిండును సాధించుటకై నిండుగా నక్షరములు నింపుకొనును. తొలిదినములందీలక్షణ మధికముగా గానుపించును. యక్షగానము లందలి అర్థచంద్రికలు, త్రిపుటలు, ఏక తాళములు, అక్షరములతో ‘పిటపిట’

బాడుటయే దీనికి నిదర్శన మనుకొందును. అన్నమయ్య ప్రథమసంకీర్తనాచార్యుడు మరియు పదకవితాపితామహాడు. ఆయన మనుమడు చెప్పినట్లు అన్నమయ్య 'సంకీర్తనా పరిశుద్ధిన్ చేయజూని' నాడు. ఈ పరిశుద్ధి స్వామివారి కంకితము చేయుటచే సగమును, పూర్తియైన నిబంధపదమును మలచుటచే కడమ సగమును సాధింపబడినదని నమ్మెదను. పదచ్ఛందోరీతి నతిక్రమించిన పొట్టి పాదములు దేశిప్రభావమేయని యనుమానించి వెదకి వానినే యిట 'దేశి పరుసలు'గా పేర్కొనుచున్నాను.

తలుపు దగ్గరిపాటలు అన్నమయ్యగారి కాలమువరకు తెలుగులో (తమిళము నుండి) దారాళముగా ప్రవేశించలేదు. 'లకుమమ్మ కేమైన లంచ మిమ్మనవో', కుక వాణి తలుపు మూసుక తియ్యదు' పాటలో వీని సూచన కొంతగలదు. ఐనను 'కలికి కపాటము బంధన చేసిన, కారణ మేమే లక్ష్మీ'యను తలుపు దగ్గరి పాటల పరుసలు 'బలుపగు కర్మము లివివో జీవుల, ప్రారబ్ధంబులు సంచికంబులును' వంటి పాటలందుండనేయున్నవి. 'చింతించకుమీ శివుని వైరిచే, చిక్కు పడకుమీ వో మనసా' మున్నగునవి యిట్టి పరుసలే.

అన్నమయ్యగారు కోలాట పాటలు గూడ రచించినారు. పాల్కురికి సోమ నాథుని 'కోలాట గొడియ' 'కోలాట' పదములు చూడ కోలాట పదునాల్గవ శతాబ్ది ప్రారంభమునకే ప్రచారమందినటుల తెలియుచున్నది. కాని తక్కిన నృత్యభేదములను వర్ణించినంతగా కోలాటలను సోమనాథుడు వర్ణింపకుండుట బట్టి కోలాట నాటికి నృత్యముగా రూపొందలేదేమో యనిపించును. అన్నమయ్య పాటలలో 'కోలాట'యను పదము లేకున్నను కోలాటపాటలతో సంపూర్ణ సామరస్యముగల పాటలనుబట్టి యవి కోలాటపాటలై యుండునని యూహించితిని. నా యూహమునకు గల కారణము లివి. గుజిరిపాటల పుష్తకములందు దీనాటి కోలాటపాట లెన్నియో కలవు. ఈపాటలు నాటినుండియు నేటివర కేమాత్రమును మారలేదని నొక్కి చెప్పజాలము. కాని ముఖ్యలక్షణములు మాత్రము తక్కిన పాటలందువలెనే వీనిలోగూడ చెదరకుండనే దిగివచ్చినటుల చెప్పవచ్చును. 'గొల్లవారి వాడలకు కృష్ణమూరితీ, నీవు, ఏమిపని కొచ్చినావు కృష్ణమూరితీ'యను పాటయును 'శివ శివ మూర్తివి గణనాథా, నీవు, శివుని కుమారుడవు గణనాథ' యను పాటయును 'నమాట వినవమ్మ కోవెల - ప్రాణనాథుని తేవమ్మ కోవెలా' యను పాటయును కోలాట పాటలు. ఈ పాటలన్నింటి చతురశ్రగతియే కాన సగుచున్నది. రెండుపాదములకు గలిసి యెనిమిది యావృత్తము లున్నవి. రెండు

పాదములందును చివరన సంబోధనము లున్నవి. మొదటి పాదములో చివర యావృత్తమును 'థ (అ) నీవు' అని నాలుగక్షరములకాలములో పాడుకొనవలెను. రెండవపాదములో నాలుగవ యావృత్తమునకు సాహిత్యాక్షర మొక్కటే. దీనినే నాలుగక్షరముల కాలములో పాడుకొనవలెను. అక్షరములు తగ్గించుటచే పాటకు కొంత యూపిరి సలిపినట్లుండును. అన్నమయ్యగారి పాటలందు (రెండు, మూడు సంపుటములందు) ఇట్టి పాట లెన్నియొకలవు ఉదాహరణకై

'వట్టి వలపు చల్లకు విష్ణు మూరి తీ' యను పాటను దీసికొనుడు. ఇటులే కేశవ, మాధవ, నారాయణ యను కేశవనామములును, రంగనాథ, నరసింహ, వంటి ఇతర విష్ణునామములును పాదాంతములందు సంబోధనములుగా నుంచి అన్నమయ్యగారు చెప్పిన పాటలన్నియు కోలాటపాటలే, 'ఉద్ధవుండా!' యను పదముతో గోపికలు పాడిన ట్లోక సంకీర్తనము గలదు. మరియొక విశేష మేమన సంబోధనపదములే పాదాంతమం దుండవలెనన్న నియమము లేదు. 'చాంగు భళా', 'గొబ్బిళ్ళో', 'పాదము', 'సంసారము', 'వృధా వృధా', 'గెలుపులు', 'సంకీర్తనం', 'వైష్ణవము', 'మంగళము', 'పెండ్లికూతురు', 'పెండ్లి', కొడుకు'వంటి మాటలతో ప్రతిపాద మంతమగు పాటలుకూడ కోలాటపాటలే. ఐనను అన్నమయ్యగారివి మాత్రము చతురశ్రగతి కోలాటపాటలే.

నాచన సోమనాథుడు చెప్పిన జాజరపాటకు అన్నమయ్య రచనములందు రెండు చక్కని యుదాహరణములు గలవు. వసంత విలాసమందలి పంక్తులను బట్టి వెన్నెల రాత్రులందు వీణాగానము, మరియు రమణుల పాటల మేళవింపుతో జాజలు మెచ్చునది అనాటి జాజరపాట. శ్రీనాథుని కాలమున వారు రసాస్వాద మదాతిరేకముతో చంద్రికలు గాయ వీథుల కనకవీణుల మీటుచు భీమనాథుని భాదురభాదురంచు అంగనలు పాడినది జాజారపాట. ఈ రెంటిను జాజార యనగా నేమిటో యర్థము తెలియరాదు. అన్నమయ్యగారిక పాటలో 'పులకల మేనితో బొరలెను కడుం జలిగొని చల్లకు జాజల' యను మాటలచే జాజల యనగా నెద్దియో చల్లెడు పదార్థమనియు, మరియొకచో 'వంకు మదంబుల జాజల' యను మాటలచేతను 'రవ రవ చెమటం గరిగి' యనుటచేతను జాజర యనునది పొడి యనియు, 'పుప్పొడి జారగ' యను పాటలచే కమ్మరి, గంధవాడి, పుప్పొడి మున్నగువాని పొడి జాజర యనియు దీనిని చల్లుకొనుచు ఆడునట్టి యాట జాజర యాటయనియు తెలియుచున్నది. తెలంగాణమున కాముని

పున్నమ' సందర్భమున 'జాజరాట' ఆడుట వరిపాటియే. రంగులు చల్లుకొనుట, కుంటుము, బుక్క, గులాలు చల్లుకొనుట ఈనాటికి గలదు.

పాల్కురికి చెప్పిన 'అనంద పదము' రూపమెట్టిదో తెలియరాదు. 'వెన్నెల పదములు' 'వెన్నెల'యను నూటతో సంతముగు చరణముల పాటలో లేక వెన్నెలలో విలాసముగా పాడుకొనుపాటలో తెలియరాదు తెలంగాణమున కాముని పున్నమ సందర్భమున పాడుకొను కొన్ని పాటలందు 'వెన్నియ్యలో'యని చివర నుండును. అన్నమయ్య వెన్నెలలో 'అల్లో నేరేళ్ళు' పాడుటను విలాసముగా పేర్కొనెను.

'నెయ్యము, అల్లో నేరేళ్ళో, వాయ్యన పూరెడి పువ్విళ్ళో'యను చతురశ్రగతి పాట 'అల్లోనేరేళ్ళు' కూడాహరణము. తెలంగాణమున 'నల్లోనేరేళ్ళు'పాట లభికముగా పొడబడును. అల్లనేరేళ్ళు అల్లనేరేళ్ళుగా మారినదని నా నమ్మకము. నేరేళ్ళు రెండు పదములు. తెలంగాణమున ప్రసిద్ధమైన పెద్దవైన-మంచి నేరేళ్ళను అల్ల నేరేళ్ళందురు. చిన్నవానిని కుక్కనేరేళ్ళందురు, కొన్ని ప్రాంతములందు కుక్క నేరేళ్ళకు కాకి నేరేళ్ళని కూడ పేరున్నట్లు తెలియచున్నది. అల్లనేరేడి యనగా ప్రసిద్ధమైన నేరెడుపండని యర్థము. ఈ మంచి నేరెడుపండు పేరేల గేయముల తెక్కెనో తెలియరాదు. అల్లో యనునది నిర్దేశవాచకముగా వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిక స్వారస్యము చేప్పెడివారట. సీతమ్మ నేరెడు చెట్టుక్రింద చెలిక తైలతో ఆడుకొనుచుండగా నేరెడు పండ్ల రంగు ఆమె ధరించిన తెల్లచీర కంటుకొన్నదట. అది చూచిన యామె చెలిక తైలు గునగునలు పోయిరట. అరంగు ప్రథమ రజస్వలకు చిహ్నముగా అల్లో, యని నిర్దేశించి "నేరేళ్ళలో సీతమ్మ నమర్రాడె"నని వ్యంగ్యముగా సూచించిరట. ఈ ప్రాభాకర పరిశ్రమము మనోహరమైన జానపద నిర్మితికి (Folk etymology) కారణమైనది. 'పుక్కిళ్ళో' 'తొక్కిళ్ళో' యను పాదాంత పదములు కూడ 'అల్లోనేరేళ్ళు'వరుస పాటలే 'కలుపు తియ్యం డమ్మలారా - చేను - బలుపు చూడఁ డమ్మలారా' యను కర్ణకగీతమునకు 'అప్పమైన నియ్యరె యమ్మలారా నే, డప్పం దారగించే నదె అమ్మలారా'యను అన్నమయ్యగారి పాట కలదు. దశావతారములను పేర్కొనుచు పాడిన సంకీర్తనములును గలవు.

'చందమామ రావో, జాబిల్లి రావో'-మంచి

కుందనంపు పైడికోర వెన్నబాట తేవో' యనునది పిల్లలపాట వరుస. ఆరేసి' కిటకక'

అవృత్తముల పాదములతో 'అంతట రాములవారూ, అంగన సీతను గూడీ, వంకన ముందుచు వేగా, స్వప్నమునకు చనుదెంచి'యను స్త్రీలపాట వరుసలో

అన్నమయ్యగారు రచించిన

'సత్యము నేయగ వచ్చును, నర్వేళ్ళర ఈ మాటకు

నిత్యము నీవే యెరుగుదు, నేనేమీ యెరుగ జామీ' యను పాటకలదు.

'తందనాన అహి తందనానె పురె

తందనాన తా తందనాన' యను విలాసనృత్యపు పాట యొకటి కలదు.

క్రీడాభి రామమందలి 'తందనాన లమ్మయ్యకున్' అను మాటలవలన తందనాలు కూడ గొబ్బిళ్ళకు వలెనే పూజలకు రూఢి పదములై నట్లు కానబడును. తెలుగుదేశ మందంతటను నేడు వివరించు తందనాన పదము లిందుకు సాక్ష్యములు. కాని పైన పేర్కొన్నది తందనాలాట; విలాసగేయము, చేతులు తట్టుచు పాడునట్టిది. 'వాడు తాగి తందనా లాడుతున్నా'డను మాట దీనివలననే పుట్టినదనుకొందును.

అన్నమయ్యగారి ఏలలు నా కంట బడలేదు. ఏల పదముల ప్రళంస సంస్కృత సంగీతగ్రంథములందు కలదు. 'ఏలలు వెట్టుచు నింపు పొంపార'. బసవపురాణమును జదివెడువారు పాల్కురికి కాలమున నుండిరి. కీ. శే. వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు 'అప్పా రావోయి ముద్దుల కుప్పా రావోయి' యనుదానిని ఏల పదమున కుదాహరణముగా నిచ్చిరి. కాని యది ఏల కాదు. రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయములోని

'భాను వంశమున బుట్టి-దానవ కామీని గొట్టి

మౌనివరులు నన్నుతింపగా-ఓ రామచంద్రా

పూని ముఖా నిర్వహించవా' యనునది ఏల పదము. ఇది 'తక కిటతక' యను గతిలో సాగిపోయినది. ఏగంటివారి ఏలలు యక్షగానముల యందలి ఏలలు కూడ ఇటులనే యున్నవి. శ్రీకె. సభాగారు పేకరించి ప్రకటించిన ఏలలు కూడ ఈరీతిగనే సాగిపోయినవి. తాళ్ళ పాక చిన తిరుమలాచార్యులు సంబోధనమును మించి ఏల లక్షణ మేమియును చెప్పలేదు. 'అప్ప'యన్న పై పాటలోని సంబోధనము మాత్రమే దాని నేలగా చెప్పటకు చాలదు. తక్కిన ఏలలతో దాని కెట్టి వ్యతిరేకమును లేదు. ఏలల నిర్మాణము అన్నమయ్య అభిమానించిన నిబంధపదముల నిర్మాణమున కందకపోవుటచేత కాబోలు ఏల లాతని రచనములందు ఇప్పటికి ముద్రితమైనవానిలో లేవు. ముందుముందు

ప్రకటింపబోవువానిలో లభించునో యేమో వేచి చూడవలె. ఐనను ఈ పిషయ
మింకను సూక్ష్మముగా పరిశీలింపదగినదే. అన్నమయ్య గా రెన్నియో పిదముల
దేశి వరుసలందు కీర్తనములు రచించిరిని చెప్పుటకు మాత్రమే ఇట కొన్ని
యుదాహరించితిని. ఇంకను ఎన్నియో తీరుల దేశి వరుసల నాయన చేపట్టి
యున్నాడు. వాని నన్నింటిని దడవినచో గ్రంథవిస్తర మగునని యిడుచుచున్నాను.

ఉపసంహారము

త్రంతపరకు జానపదగేయముల పుట్టువూర్వములు, వాని లక్షణములు, వాని ప్రశస్తితోబాటు వారి భేదములు వానియందున్న సేవేషములు మున్నగునవి తెలిసికొంటిమి జానపదగేయప్రపంచి యనంతము. ఇ నే న్నన భంగి పడునామి దోసిళ్ళ పాసీయ మెత్తగలిగితిని. ఒంటి మానిసి దాని శేతమెత్తబొలదు. పలుపులు పండితులును, కవులును, విమర్శకులును నడుము గట్టిననేరాలి ఇది యసాధ్యము. తెలుగుదేశమున నున్న నదీనదములు సెలయేర్లు వాగులు వంకలు ఎంతగా నాడు కొనబడవలయునో నంతగా వాడుకొనబడక 'సాగరోగతిః' ఐనట్లే జానపదగేయ ప్రపంతికూడ ఇప్పటికే చాల భాగము మనకు దక్కకుండ బోయినది. దిన్నదాని నైన విక భద్రపరచి యుపయోగించుట తెలుగువాని కర్తవ్యము. పండితులు విమర్శకులు జానపదగేయములందున్న సాహితీవిషయము లెత్తి చూపవచ్చును. సాహితీకళాశ్రవేత్త లానంపదలో తమకు గావలసిన యమూల్యములు లెవ్వదక పచ్చును. చేయి దిగిర కవులు రచయితలు కళాకారులు వానియం దుపలభ్యమగు దేశీయపన్నునంపదను దిద్ది తీర్చవచ్చును. శిల్పిలగు రచయితలు హాస్యలు పుష్టుపునరై సంస్కృతవిషణ్ణిభూలంబు గేజుచినటులే నవ్యులు పాశ్చాత్యవిధి విహారము చేయుచున్నారు. తమకున్న దేశీయనంపదను నడిచి 'బొంగింజి పుల్లిగూర' వానించుచున్నారు. కీ. శే. దినపరాజు అప్పారావు, గురజాడ అప్పారావు, అడవి బాపిరాజు మున్నగువారు కొలంబుంబు హాత్రమే దేశీయ పన్నుపును చేపట్టి ప్రబలి వానమును చూచగొనిన. నవ్యులంబు (శ్రీ) కవిగొండం వెంకటరావుగారు జానపదుల భాష, భాషములు మరయు నితిపృథక్తమును సంపూర్ణముగా నాకళించుకొని రచనలుగావించి దేశీయ సాహితీని పుద్బుచ్చినవారు. వందూంవారి 'యెంకిపాటలు' జానపదుల భాష, ఉత్తమ కవిభాకళ శ్రీమెత్తి నట్లున్నవి. జానపదకవిత్వారీతుల నందరికన్న నెక్కియుగా నధ్వనియోగము చేసినవారు రాజకీయపక్షములవాని. తమతమ రాజకీయసిద్ధాంతప్రచారములకై బుజ్జుకథలు, జముటల కథలు, గేయములు రచించిన వీరి యాశయము కొనియాడ దగినది. స్వరాజ్యోద్యమసమయమున వెలువడిన 'మూకొట్టి తెల్లదొరతనము'

‘దండాలు దండాలు భరతమూతా’ కొల్లాయి గట్టితే నేమి పంటి రిచనములు పూర్తిగా జానపదుల పొమ్మై పోయినవి. స్వరాజ్యోద్యమమునకు, సంస్కరితబోధ్యమమునకు తోడుపడిన గేయములు వందలకొలది వెడలినవి. వీని ప్రయోజనము తాత్కాలికమే యైనను ప్రభావము మాత్రమనంతము. చేయిదిరిగిన రచయితలు జానపదగేయములందున్న పస్తువును (రెండు, మూడు, నాలుగు, పదు నొకండవ ప్రకరణములు చూడనగును) స్వీకరించి కలమందుకొనవలెగాని రవ్వలు రాల్పవచ్చును. ఆంధ్రభాషామతల్లి కెనలేని తొడపులు సపదరించ వచ్చును. జానపదగేయములందుండు జాతీయములు నానుడులు వింతపింత పలుకుబడులు శిష్ట లాకళించుకొనవలసిన యమూల్యసంపద. సమ్యభారత పునర్నిర్మాణావసరమున వివిధప్రణాళి ప్రచారమునకును, ప్రజాపటోదమునకును జానపదకవిత్వరీతు లుపయోగించునంతగా నితరము లుపయోగపడవన్న నతిశయోక్తి కాదు. ఔత్తరాహాలు ముఖ్యముగా హిందీ బెంగాలీ భాషలవారి మార్గమున చాల దూరము సాగిపోయినాయి. జానపదసారస్వతసంపదయందలి వైశిష్ట్యమును గమనించియే కేంద్రప్రభుత్వముపాటివల రేడియో మున్నగు ప్రచార సాధనముల ద్వారమున నమితమగు సేవ చేయుచున్నారు. ఇటుగుపొరుగు వారిని జూచి యైనను తెలుగునా రభినివేశము కల్పించుకొన్నచో నాంధ్ర దేశమునకు, నాంధ్రభాషామతల్లికి, నాంధ్రపిల్లనమునకు మేలగునని. సప్రశ్రయముగా నివేదించుచు విరచించుచున్నాను.

తోడ్పడిన గ్రంథములు పత్రికలు

- 1 అధ్యాత్మరామాయణము - వాల్మీకి
- 2 అధ్యాత్మ, శృంగార సంకీర్తనలు - తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు
- 3 అన్నమాచార్య చరిత్ర - వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి
- 4 అప్పకవీయము - కాకునూరి అప్పకవి
- 5 అభిజ్ఞానకాకుంతలము - కాళిదాసు
- 6 అమరావతీ స్తూపము - మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ
- 7 ఆంధ్ర జానపదగేయ వాఙ్మయచరిత్ర - పేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు
- 8 ఆంధ్ర భాగవతము - బమ్మెర పోతన
- 9 ఆంధ్ర మహాభారతము - కపిత్రయము
- 10 ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహము - ఖండపల్లి లక్ష్మీరంజనం
- 11 ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతి - ఖండపల్లి లక్ష్మీరంజనం
- 12 ఆంధ్రుల చరిత్ర 5వ సంపుటము - చిలుకూరి వీరిభద్రరావు
- 13 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర - సురవరము ప్రభావరెడ్డి
- 14 ఆదిలక్ష్మీవిలాసము (ప్రా.పు.భాం) - అక్కినేనిపల్లి నరసింహకవి
- 15 ఆముక్తమాల్యద - శ్రీకృష్ణదేవరాయలు
- 16 ఉత్తర హరివంశము - నాచన సోమనాథుడు
- 17 ఉదాహరణ వాఙ్మయచరిత్ర - నిడుదవోలు వెంకటరావు
- 18 ఏకాపక - పద్మాదరుడు
- 19 కామేశ్వరీ చరిత్రము (ప్రా.పు.భాం.) - వేటూరి భావనామాత్యుడు
- 20 కావ్యాదర్శము - దండి
- 21 కావ్యాలంకార చూడామణి - పిన్నకోట పెద్దన
- 22 కావ్యాలంకార సంగ్రహము - ప్రబంధాంకము మూర్తిరాజు
- 23 కుమార సంభవము - నన్నిచోడుడు
- 24 క్రీడాభిరామము - వినుకొండ పల్లభరాయుడు
- 25 గుణరాతీ వాఙ్మయ చరిత్రము - చిలుకూరి నారాయణరావు

- 26 గౌడవంశోత్పత్తి మార్తాండము - మూర్ధని సుద్భారాపు
- 27 చాటుపద్య మణిమంజరి - వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి
- 28 జాతిరత్నాలు - ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి
- 29 జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము - హరి అటలేషుపు
- 30 జానపద సాహిత్యము పీఠగాథలు - తంగిరాల వెంకటసుద్భారాపు
- 31 జానపద సాహిత్య స్వరూపం - అర్వీయస్ సుందరం
- 32 తెలుగు పీఠగాథా కవిత్వము (అము) - తంగిరాల వెంకటసుద్భారాపు
- 33 తెలుగు హాస్యము - ముట్నూరి నంగమేశం
- 34 దళరూపకము - ధనంజయుడు
- 35 దక్షిణదేశభాషాసారస్వతములు, దేశ - కోరాడ రామకృష్ణయ్య
- 36 దూంబి దాసర లావణిగళ - జె. ఎస్. పరమశివయ్య
- 37 నవనాథ చరిత్రము - గౌరస
- 38 నాట్యశాస్త్రము - భరతుడు
- 39 నా నెల్లూరుమండలయాత్ర - మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ
- 40 నారదభక్తి సూత్రములు - నారదుడు
- 41 నేటికాలపు కవిత్వం - అక్కిరాజు ఉమాకాస్తం
- 42 పంచలింగాల కొండయుద్ధము - ఎమ్. ఆర్. నాగేశ్వరరావు
- 43 పండితారాధ్య చరిత్ర - పాల్కురికి సోమనాథుడు
- 44 పలనాటి పీఠచరిత్ర పీఠిక - అక్కిరాజు ఉమాకాస్తం
- 45 పలనాటి పీఠాల కథలు - అక్కిరాజు ఉమాకాస్తం
- 46 పారిజాతావహరణము - నంది తిమ్మన
- 47 పూసపాటివారికై పీఠ
- 48 పెద్దాపుర సంస్థాన చరిత్రము - పెదరాయ జగవతిరాజు
- 49 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము - పింగళి సూరస
- 50 బసవపురాణము - పిడుపర్తి సోమన
- 51 బసవపురాణము (ద్వీపద) - పాల్కురికి సోమనాథుడు
- 52 భగవద్గీత
- 53 భాస్కరరామాయణము - భాస్కరాదులు
- 54 భీమేశ్వరపురాణము - శ్రీనాథుడు
- 55 భోజరాజీయము - అనంతామాత్యుడు

- 56 మనుచరిత్రము - అల్లసాని పెద్దన
 57 మహాదాతము - వేదాంతానుబంధము
 58 మీగడ తరళిలు - చేయూరి ప్రభాకరశాస్త్రి
 59 రంగనాథరామాయణము - గోనబుద్ధారెడ్డి
 60 రంగరాయచరిత్రము - దిట్టకవి నారాయణకవి
 61 రసగంగాధరము - జగన్నాథ పండితరాయలు
 62 రసార్థప్రసూదాకరము - సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుడు
 63 రామవిలాసము - ఏనుగు లక్ష్మణకవి
 64 విజయతోరణము - పుట్టిపర్తి నారాయణాచార్యులు
 65 పీఠతైవాంధ్ర వాఙ్మయము - శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి
 66 వెలుగోటివారి పంచాంగి - నేలయూరి వెంకటరమణయ్య
 67 శుకనస్తతి - పాలవేకరి కదిరీపతిరాజు
 68 శ్రీమద్రామాయణము - వాల్మీకి
 69 సంకీర్తన లక్షణము - తాళ్ళపాక చింతిరుమలాచార్యులు
 70 సంగీత రత్నాకరము - శార్ఙ్గదేవుడు
 71 సారంగధర చరిత్రము - చేమకూర వెంకటకవి
 72 సాహిత్య దర్పణము - విశ్వనాథుడు
 73 సింహాసన ద్వాత్రింశిక - కొరవి గోపరాజు
 74 సీతారామాంజనేయసంవాదము - పరశురామపంతుల లింగమూర్తి
 75 సుగ్రీవ విజయము - కందుకూరి దుద్రకవి
 76 సుభద్రాకల్యాణము - తాళ్ళపాక తిమ్మక్క
 77 హంస వింశతి - అయ్యలరాజు నారాయణాచార్యుడు
 78 హిందువుల పండుగలు - సురవరము ప్రభావరెడ్డి
 79 హైందవ ధర్మపీఠాలు - సురవరము ప్రభావరెడ్డి
 80 క్షేత్రయ్య పదములు - క్షేత్రయ్య
 అంధ్రపత్రిక-ఉగాది, కిన్నెర, గృహలక్ష్మి, పరిశోధన, ప్రతిభ, బాల,
 భారతి, ప్రపంచి-సంచికలు, దక్షిణభారతదేశ శాసన సంపుటములు, వ్యాస
 సంగ్రహము-ముద్రితముద్రిత శాసనపద్యముల సంకలనములు.
- 81 కవికాకాముదీ - రామనరేఖ త్రిపాఠీ
 82 ఖాఫీఖాన్ చరిత్రము - ఖాఫీఖాన్

- 83 దర్శిగాతీహై - దేవేంద్రసత్యార్థం
- 84 మైథిలీకే లోకగీత్ - రాచేష్
- 85 లోకసాహిత్య - జడేర్చంద్ మేఘాదే
- 86 ప్రజలొకసాహిత్యకా అధ్యయన్ - డా. సత్యేంద్ర
- 87 Animal Folksongs for Children - Ruth Crawford Seeger
- 88 Castes and Tribes of South India - E. Thurston
- 89 English and Scottish Ballads - F. J. Child
- 90 Folklore and Folklife - Richard M. Dorson
- 91 Historic landmarks of India - T. W. Haig
- 92 History of the rulers of Jinji - Srinivasacharya
- 93 Meet my people - Devendra Satyarthi
- 94 Music in Telugu Folksongs - V. Seeta Devi
- 95 Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend -
Maria Leach
96. South Indian Hours - Oswald J. Couldrey
- 97 The Ballad in Literature - T. L. Henderson
- 98 The Popular Ballad - F. B. Gummere
- 99 The Encyclopaedia Americana
- 100 The Encyclopaedia Britannica
- 101 The Chenchus - Furer Haimendorf
- 102 The Reddis of the Bison Hills - Furer Haimendorf
- 103 The Yaladis - V. Raghavayya
- 104 The History of the Reddi Kingdoms - M. Somasekhara
Sarma
- 105 The Study of Folklore - Alan Dundes
- 106 The Castes and Tribes of the H. E. H. The Nizams
Dominions - Syed Sirajulhasan
- 107 Vedic Mythology - A. A. Macdonell
- Asiatic Journal, Bulletin of the Govt. Oriental MSS
library Madras, Indian Art and Literature. The Indian
Antiquary, The March of India, The Illustrated weekly
of India, Modern Review. etc.

